AZERBAYCAN ÇAĞDAŞ HİKÂYE ANTOLOJİSİ

ZEYNELÂBİDİN MAKAS

KÜLTÜR BAKANLIĞI / 1315 *Türk Dünyası Edebiyatı / 19*

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 1315
Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi / 19

اهدایی
دکتر حمید نطقی

SAYGILARIMLA
DR HAMID NUTKI

AZERBAYCAN ÇAĞDAŞ HİKÂYE ANTOLOJİSİ

Hazırlayan
Yrd. Doç. Dr. Zeynelâbidîn MAKAS

ISBN 975-17-0863-X

Kapak Düzeni / Ümit YÜKSEL

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
22.3.1991 tarih ve YAPKUR 928.1-1038
sayılı makam onayı ile birinci
defa 10.000 adet bastırılmıştır.

Sevinç Matbaası • Tel : 229 17 07 - 229 92 11
ANKARA

SUNUŞ

Azerbaycan Türkleri, bizim gibi Oğuz dairesine mensuptur. Batı Türkçesi'nin doğu kanadını teşkil ederler. Azerbaycan Türkleri tarafından "Azerbaycan Edebiyatı" tâbiri yenidir. Daha önceleri, "Azerbaycan Türkleri, Azerbaycan Türk Dili, Azerbaycan Türk Edebiyatı" tâbirleri kullanılmaktaydı. Ancak, bugünki Sovyet resmî görüşü içinde "Azerbaycan Edebiyatı" ve etnik ad olarak Azerî tâbiri kullanılmaktadır. Amacımız farklı alfabeler içinde kendini Türk dili ile ifâde eden yazar ve şâirlerle Türkiye okuyucusunu tanıştırmak olduğuna göre, burada tâbirler için yanlış/doğru tartışmasına girmenin bizi bir sonuca ulaştırmayacağı açıktır. Okuyucu ile yazar ve şâir arasına girmektense, onları başbaşa bırakmak daha doğru olur, düşüncesindeyiz.

Çağdaş Azerbaycan Türk edebiyatı da, tıpkı Türkiye Türk edebiyatı gibi birtakım merhalelerden geçerek bugünki seviyesine ulaşmıştır, Türkiye Türklerini tesiri altına alan Avrupaî edebiyat, Rus Çarlık idaresi altındaki Azerbaycan Türk aydınlarını da, doğrudan ve dolaylı yollarla etkilemiştir. XIX. yüzyıl, bu tesirlerin kendini her biçimde gösterdiği zaman dilimini ifâde eder.

Çağdaş Azerbaycan Türk edebiyatının öncüleri olarak görülen ilk kalemler, Çarlık Rusya'nın açtığı Rus okullarında yetişir. Abbasgulu Ağa Bakıhanov, Mirza Şefi Vazeh ve Gasımbey Zakir bunlar arasında sayılan mühim simalardır. Yeni tarz edebiyatın kurucuları arasında ise, naturalist mekteb'in Azerbaycan'daki temsilcisi sayılan Mirza Fethali Ahundzâde, Seyid Azim Şirvanî ve Necefbey Vezirov görülmektedir. Eski olan herşeyi geri kalmanın sebebi gibi gören ve tenkid eden bu yazarlar, Avrupa medeniyetinin yayılmasında büyük bir cehd göstermişlerdir. Edebiyatın mevzularını, estetik anlayışını, türlerini, dil ve üslûbunu değiştirip yeni bir mecraya sokmakta bu nesil başarılı oldu, diyebiliriz.

Söz konusu edebiyat, XX. yüzyıl başlarına gelindiğinde devrin felsefî, edebî ve siyasî çeşitlenmesine paralel olarak, farklı mekteplere ve dünya görüşlerine bağlı yazar ve şâirlerle temsil edilmeğe başlar.

XX. yüzyılın başlarında sömürge hareketleri, enerji kaynaklarının paylaşım hırsı, bağımsızlık hareketlerinin fikri temelî milliyetçilik ve edebiyatta romantizm, marksizm ideolojisi iç-içe bir büyük mücadele geçirmekteydi. Çağın en büyük sömürgeci devletleri, imparatorlukları güçlerini koruma ve genişletme kavgası vermekteydi. Diğer taraftan, bu güçlere karşı mücadele eden, millî bağımsızlık hareketleri de ortaya çıkmaktaydı. İngilizler bir taraftan girdikleri ülkelerin dillerini unutturacak politikalar uygularken, Rus çarlığı da benzerini Rus olmayan halklar, milletler üzerinde tatbik ediyordu. Çarizmin yürüttüğü siyaset,/idaresindeki Rus olmayan milletlerin/her tür devlet geleneğini tahrip etmek, medeniyetlerini yıkmak, dillerini yok etmek, onları cahil bırakmak ve nihayet onları, mümkün olduğunca Ruslaştırmak siyaseti idi.

Azerbaycan edebî ve fikrî hayatında, Çarlığa karşı yürütülen mücadelede yer alan yazar ve şâirler, fikir adamları XIX. yüzyıl sonlarına doğru ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak farklı gruplar oluşturmaya başladılar : Rusya içinde kıpırdanmaya başlayan Marksist hareket mensupları, Avrupa medeniyeti taraftarları ve Ruslaşmadan yana olanlar, Türkleşmeden ve İslâm laşmadan yana olan milliyetçi ve ümmetçi hareketlerin mensupları. Sonuncular, daha çok esir Türk halklarının ve Azerbaycan Türklerinin hürriyet ve istiklâli uğruna mücadele verdiklerini ve bağımsız, müstakil kalmak istediklerini beyân ediyordu.

Çarlık Rus İmparatorluğu içinde, 1900-1917 arasında baş gösteren siyasî hareketler, ister-istemez Azerbaycan Türklerini de tesiri altına almış ve yukarda sözünü ettiğimiz fikir ve edebiyat hareketlerini geliştirmiştir.

İnkılâbı-demokratik realist edebiyat adı verilen hareket, başlangıçta, Azerbaycanlıların öz siyasî hukuklarını savunma, Rusya çarlık idaresine karşı hürriyet ve istiklâl mücadelesi, kadın haklarını geliştirme, Avrupâî tarzda gelişmeye mani görülen eski âdet ve inançları tenkid şeklinde kendini gösterir.

Romantizm de bir edebî ve fikrî ceryan olarak Azerbaycan hayatında yerini bu devrede alır. Mehemmed Hadi, Abdüsselimzâde, Hüseyin Câvid, Abdullah Şaig ve Abbas Sehet sözkonusu akımı temsil eden şâir ve yazarlardır. Bunların yanı sıra, Füyuzat, Şelâle, Dirlik gazeteleri ile İrşad ve Açıksöz mecmuaları etrafında toplanan milliyetçi akım mensupları bir haylî yekûn tutmaktaydı. Alibey Hüseyinzâde, Ahmet Agayev (Agazâde), Ali Merdanbey Topçubaşı, A. Mir Mehemmed Kerim, Ahmed Kemal, H. Sabri Ayvazov, Halid Hürrem Sabribeyzâde gibi isimler bu hareketin önde gelen simâlarıydı. Bunlar, "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muassırlaşmak" prensibi ile Türkleri hürriyet ve istiklâl mücadelesine davet ediyorlardı. Azerbaycan'daki başlıca organları

*olan Füyuzat ile, Kırım'da İsmail Bey Gasprinski'nin çıkardığı **Tercüman** gazetesi ve Türkiye'de çıkan **Sıratü'l-Müstakim**'de yayınlanan eserler arasında ne dil, ne de ideoloji bakımından bir fark vardı. Esas amaçları "**dilde birlik**"i sağlamaktı. Hüseyin Câvid, İsmail Gasprinski'nin ölümünden sonra, onun yolunda mücadeleye devam eder. Bir şiirinde;*

İşte birlik, dilde birlik, fikirde birlik...
İş, fikir, dil birliyi olmayınca,
Evet, pek çetindir cihanda dirlik...

*diyen H. Câvid, Sovyet devrinde sıkıntılı zamanlar yaşadı. Hüseyin Câvid, **Şeydâ** adlı piyesinde Rus Çarlığının yıkılışını şöyle ifâde eder :*

"Of, nihâyet istibdad heykeli devrildi. Rusya
çarlığı mahvoldu. Bugün mazlumlar için en
şerefli bir bayram.."

Ve kahramanı Şeydâ'nın ağzından Azerbaycan halkına H. Câvid, yine şöyle seslenir :

Arkadaş, göz aç, uyan.
Kalk ölüm uykusundan,
Zulme çok eydin boyun
Çok ezildin, kalk uyan!

*Cavad Ahundzâde (Ahmet Cavad), "Bismillâh" adlı şiirinde Bâkû'ya giren Türk ordusunu över. Cafer Cabbarlı, **Edirne Fethi** ve **Trablis Muharibesi** adlı piyeslerinde Türk ordusunun zaferlerini dile getirir. Musavat Hükûmetinin 1912'de kurulması ile bu tür hareketler genişler. Ancak, Sovyet ideolojisine paralel gelişen edebiyat daha baskın çıkar. Bunda, gelişen siyasî marksist hareketlerin Rusya'da hâkimiyetini tesis etmesi mühim rol oynar. Rusya çapında gelişen marksist devrim, Çarlık idaresini yok ederken, kendi sistemini kurar ve Çarlık idaresi altında bulunan esir milletleri bu yapının içinde yeniden bir arada muhafaza etmeye muvaffak olur. Azerbaycan edebiyatının XX. yüzyılın ilk yirmi yılından sonraki devresinde yeni rejimin getirdiği dünya görüşünün tesirleri şüphesiz tam olarak yerini alır. Ancak, bu dünya görüşü içinde gelişen edebiyatın muhtelif devreleri gözden geçirildiğinde de, devre ve yönetime göre marksizmin farklı yorumlara uğradığı, farklı değişimleri yansıttığı göze çarpar.*

Marksist dönemin kuruluş devresi kaba propaganda edebiyatı, insanların sistemle bütünleştirilmesi gibi yorumlanabilir. Stalin dönemi işçi/köylü, zavod/kolhoz edebiyatı, kitlelerin çektiği acıları ve sıkıntıları yansıtmaktan

uzaktır. Savaş yıllarında, halkı gayrete getirmek için teşvik edilen dinî ve millî duyguları harekete getirici yayınlar, savaş sonrası Stalin döneminde sorguya çekilir, çoğu yazar ve şâir cezalandırılır. Hatta, geçmiş asırların eserleri bile sorgulanır.

Stalin sonrası Sovyet yönetimi, daha yumuşak bir açılım ile savaş sonrasının Stalin yönetiminin arkada bıraktığı acıları bir nevi iyileştirme içinde gözlenir. Ancak, ciddî ve dönüşüm niteliği taşıyacak hareketlerin gündeme gelmesi uzun zaman alacaktır ve bunlar, günümüzde gündeme gelecektir. Açıklık ve Yeniden yapılaşma biçiminde ifâde edilen yeni oluşum, ilke olarak sistem içinde çokseslililiği oturtmağa çalışıyor. Sistem içinde insanı ön plâna alan bu yeni anlayış, ikibinli yıllar içinde dünyanın etnik görünümüne ve dengelerine nasıl bir renk katacaktır, bilinemez. Ancak, bizi bugüne taşıyan ideolojilerden daha farklı düşünce ve anlayışları doğuracağı ve insanlığı yönlendireceği muhakkak gibi görünüyor.

Azerbaycan edebiyatı da, yukarıda çok özet biçimde işaret etmeğe çalıştığımız süreçlerden geçmiş ve günümüzü yaşamaktadır. Bu denli renkli ve farklı dönemler içinde yazıp yaratan bir çok yazar ve şâir, eser vermiş ve Azerbaycan edebiyatının muhtelif türlerini zenginleştirip olgunlaştırmıştır. Bu, edebiyat mensupları arasında günümüzde uluslararası üne sahip pek çok yazar ve şâir yetişmiştir. Düzenlenen antoloji içinde şiir, hikâye ve tiyatro oyunu yazarlarına yer verebileceğiz. Yazar ve şâirlerin tamamından örnekler verememenin üzüntüsünü çekmekle beraber, yapabildiğimiz kadariyle kısmen de olsa, çağdaş Azerbaycan Türk edebiyatı ile Türkiye okuyucusunu tanıştırmış olmak tesellimizdir.

Prof. Dr. Dursun YILDIRIM
Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi
Editörü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Sözlü anlatıma dayalı türlerin Azerbaycan'da ulaştığı seviye ve çeşni, öteden beri araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Hattâ, birçok müstesrike göre, halk hikâyelerinin anavatanı Azerbaycan'dır. Bu yüzden Azeri Türkleri için, "şâir ruhlu insanlar" denilmektedir. Muasır Azeri edebiyatına gelince, nesrin, bu cümleden hikâyeciliğin yeni zenginlikler kazanarak daha olgun ve güçlü bir seviyeye eriştiğini görmekteyiz. Zengin halk kültürünün bir uzantısı olan modern hikâyeciliğe kadınların pek rağbet etmedikleri dikkati çekmektedir.

Bu kitaba elli beş yazarın birer hikâyesi dahil edilmiştir. Seçme işlemi yapılırken, yazarların hemen hemen bütün eserleri taranmış ve bu antolojiye en orijinal hikâyeleri alınmıştır.

Herhangi bir yanlış anlamaya meydan vermemek için, sıralamada, yazarların doğum tarihleri esas alınmıştır. Ayrıca, Azerbaycan'da soyada ilâve ettirilen "ov, yev, ova, yeva" gibi ekler, bazı yazarlarla bizzat şahsen görüştükten sonra tarafımızdan kaldırılmıştır. Zâten mevcut kanunlar bunların yerine, "lı, li, lu, lü" eklerini almağa izin veriyor; halkın umûmî temâyülü de, yabancı eklerin kaldırılması doğrultusundadır.

Metinlerin diline dokunmadık. Fakat Türkiye Türkçesi'nde müstehcen anlam taşıyan mahdut birkaç kelimeyi değiştirmeyi uygun bulduk. Diğer taraftan, ağız özellikleri ile, Türkiye Türkçesi'nin tesirinin görülmesi için "et-/ele-, yaddaş/hafıza, gurtar-/bitir-, uşag/çocuk, stol/masa, an-/hatırla-, sumka/çamadan/çanta, tezeden/yeniden, peç/soba, ünvan/adres, goz/ceviz" gibi farklılıkları muhafaza ettik. İmlâda görülen farklılıkları ise, bizdeki şekliyle yazdık. Meselâ Azeri imlâsında iki ayrı kelime gibi yazılan birleşik fiilleri bizdeki şekliyle yazmayı uygun gördük. "Yaza bilmirem" yerine "yazabilmirem" gibi. Yine Azeri imlâsında bitişik yazılan soru ekini kelimeden ayırdık. "Ohudunmu?" yerine "ohudun mu?" gibi. Ayrıca, izâfet terkiplerinde kelimelerin arasına konulan (—) işaretini, izâfet kesresinden önce kullandık. "Dağı-hesret" yerine "dağ-ı hesret" gibi. Yine metinlerde nor-

mal "g" ile "g" (tonsuz arkadamak konsonantı) ve "h" ile "h" (tonsuz arkadamak konsonantı) birbirinden ayrılmamıştır. Bunlar "g" ve "h" sesleriyle gösterilmiştir. Bunlara ilâve olarak, Azeri imlâsında öğrenilen geçmiş zaman ile zarf fiil ekinde kullanılan "b"ler Türkiye Türkçesi'nin telâffuzuna uydurularak "p" ile gösterilmiştir.

Antolojide yer alan yazarların kısa biyografilerini topluca ilgili kısımda verdik ve ayrıca, anlaşılmasında zorluk çekileceğini tahmin ettiğimiz kelimeler için de, küçük bir sözlük hazırladık. **"Giriş"** yazısı Azerbaycan'ın tanınmış şâir, münekkit ve edebiyatçılarından Prof. Dr. Kasım Kasımzâde tarafından yazılmıştır. Onun, Azeri Türkçesi ile yazdığını, ilâve ve çıkarma yapmadan Türkiye Türkçesi'ne aktardık. Giriş'in bir Azeri-türkü tarafından yapılması daha anlamlı olmuştur, kanaatindeyiz.

Gerek Prof. Dr. Kasım Kasımzâde'ye ve gerekse hikâyelerin seçiminde yardımlarını gördüğüm Allahşükür Gurbanoğlu'na teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Zeynelâbidîn MAKAS

GİRİŞ

Yazarın nesirdeki bedîî kabiliyetini ortaya koyan ve çağdaş okuyucu açısından en çok dikkati çeken türlerden biri, belki de birincisi hikâyedir. Hikâyenin varlığı, yansıma kudreti, güneş ışınlarının su damlacıklarındaki in'ikası gibidir. Muasır Azeri hikâyeleri konularının kaynağını halkın söze kanaat, fikre genişlik ölçüsü ile yarattığı minyatürlerden, masallardan, lâtifelerden, özellikle de masallardan almış ve bu türün dünya literatürüne geçen nümûneleriyle de şöhrete ulaşmıştır. Celil Memmedguluzâde'nin **Poçt Kutusu** adlı hikâyesini okuyan bir Rus edibi, "dünya literatüründe, gerek sanat ve gerekse sosyal tesir bakımından bu hikâye ile boy ölçüşecek hikâyelerin sayısı pek de fazla değildir" demekten kendisini alamamıştır.

Şekilde Batı, muhtevâda ise Şark'ın müdrik an'anesi ile Azerbaycan masal tefekkürünün câzibeli zemininde inkişâf eden bu türün çeşitli nümûneleri, edebiyatımızın paha biçilmez servetlerindendir. Anadolu okuyucusuna takdim edilen bu antoloji de, söz konusu hazînenin cüz'î bir hissesidir. Aslına bakılırsa, Azerbaycan hikâye antolojisi için bir cilt yetmez. Çünkü şâir, münekkit ve dram yazarları da aynı zamanda hikâyeler yazmış ve gayet başarılı olmuşlardır. Celil Memmedguluzâde, Abdurrahimbey Hakverdiyev, Neriman Nerimanov, Necefbey Vezirov, Yusuf Vezir Çemenzeminli, Eyneli Sultanov, Tağı Şahbazî, Süleyman Sani Ahundov, Seyit Hüseyin, Abdulla Şâik, Mir Celâl, Ebülhesen, Süleyman Rehimov, Mehdi Hüseyin, Eli Veliyev, Mirze İbrahimov, Sabit Rehman, İlyas Efendiyev, Enver Memmedhanlı gibi yazarlar, bu türün en orijinal nümûnelerini vücûda getirmişlerdir. Bunları tâkip eden edebî neslin yetenekli temsilcileri ise, geleneği başarıyla devam ettirmektedir.

Azerbaycan'ın sosyal, siyasî ve manevî hayatının muhtelif merhâlelerini, sahalarını gerçekçi biçimde bünyesine dâhil eden bu küçük, fakat tesirli tür ve onun değişik örnekleri hakkında çok şey yazılmıştır. Hikâyeci olarak tanınan Altay Memmedov, Azeri hikâyeciliğine dâir ilmî tetkikle de meşgul olmuş ve bu alanda kitap neşretmiştir. Lâkin itiraf etmeliyiz ki, bu çeşit yazıların

çoğunda hikâyeler tahlil edildiğinde görüyoruz ki, edebî gelişmeye, sosyalizm realizmi (!) esas alındığı için edebî tecrübeye, özellikle de ihtilâlden sonra yazılan eserlere tek taraflı bakılmıştır. Hayatın gerçekleri ile bedîi hakikat arasındaki uçurum, genellikle toplumdan saklanmış veya herşey güllük gülistanlık olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte, asrın ilk çeyreği de dahil olmak üzere, insan, muasır Azeri hikâyeciliğini yakından tanıyınca, son iki asırda halkın geçirdiği musîbetli, eziyetli yol, manevî ve sosyal hayatta meydana gelen değişiklikler, ikinci sınıf vatandaş muamelesi, hâkim Rus şovenizmine karşı dâhilî mukavemet gücü, kahramanlıkla dolu tarihî hâdiseler, millî karakterin çeşitliliği, hatta millî uyanışa mani olan yerli, menfî ve zıt güçler hakkında önemli bilgiler öğrenmekte ve aynı zamanda fikir deryasına dalmaktadır.

İhtilâlden önceki hikâye mahsûlünün realist değeri, sikleti, asrın ilk çeyreği ile onu tâkip eden yıllarla mukayese edilemeyecek kadar farklıdır. Mâneviyâtın bütün sahalarında görülen bu fark, Rusya'nın terkibine dahil olan milletlerin —istisnasız biçimde Rusların kendilerini bile— dilediği gibi konuşup yazma ve yaratıcılık serbestliğinden mahrum oldukları için, artık tahammül edilemez yasaklar sistemi ile karşılaştıklarının âleni ispatıdır. **Poçt Kutusu, Yan Tüteyi, Gurbaneliyev, Usta Zeynal, Nigarançılık, Ağıçı, Hanın Gazabı, Garaca Gız, Pir, Şeyh Şaban, Ayın Şahitliği, Bomba, Hemşeri Pasaportu** ve **Marallarım** gibi hikâyelerin müellifleri, hikâyecilik kabiliyetlerini, Sovyet devrinde, mevcut sistemden kaynaklanan sebeplerden dolayı, geliştirememişler; zâten yazarlara böyle bir şans tanınmadığı gibi, mevcut imkânları da ellerinden alınmıştır. Adlarını zikr ettiğimiz bu gibi hikâyelerde, Çarlık Rusyası'nın zulmü altında inleyen Azerbaycan'ın tasvirini bütün yönleriyle görmek mümkündür. Diğer yandan, bu mecradaki hikâyelerde fakir, zengin, tâcir, bey, çiftçi, sanatkâr, din adamı, memur, aydın ve câhil kesimlerin, kısacası milletin geçim standardı, millî psikolojisi ve siyasi seviyesi ile tanışmak fırsatını da bulmaktayız. Bu hikâyelerde toplum hayatına ifrata varan tenkidî münasebete bakmaksızın, kalemin, hiç değilse belirli ölçüde serbestliği, ibretâmiz hadiseleri ön plâna alıp sonuca varmak meyli, kısmî serbestliği yine de teselli vericidir. Müellifler, zulmet dünyasından, müstemleke zincirinden kurtulmak için ayıpları göstermek yolunu seçmiş, halkı fanatizmden ve cehâletten kurtarmağa, "dindirir asır bizi, dinmeyiriz" diyerek, uyandırmağa çalışmışlardır. Abdurrahimbey Hakverdiyev'in **Bomba** ve Celil Memmedguluzâde'nin **Nigarançılık** adlı hikâyesi bu bakımdan önemlidir. Bu hikâyelerde, millet doğrudan doğruya kendi temsilcilerine müracaat etmektedir. Tiflis'deki otellerin birinde Azerbaycanlı tüccâr, şâir, edib ve öğretmenlerden ibâret bir grup görüşüp, tatlı tatlı sohbet etmekte, küçük şahsî

problemleri hakkında görüş teatisinde bulunmakta, kısacası vakit öldürmektedir. Onların bir araya gelerek samimi bir şekilde konuşmaları, tabiatıyla polisin gözünden kaçamazdı. "O ki, galdı teğyir-i libâs olan memurun, (gizli polis) o da mehmanhananın (otelin) hendeverinde (civarında) çoh vurnuhurdu (dolaşıyordu) ki, bilsin âya (acaba) bu milletperestler ne heyâl ile mehmanhanaya yığışıplar (toplanmışlar) ve bunlar göresen (acaba) ne siyasi meseleler ortaya goyup müzâkere eleyirler ve ne tedbirler tökürler. Amma ne geder se'y (dikkat) eledi, birşey başadüşebilmedi (anlayamadı) ve başadüşebilmediyi üçün de çoh nigaran (üzgün) galdı". Gerek sanat ve gerekse ortaya attığı fikir itibariyle **Nigarançılık** adlı hikâye Çarlık Rusyası'nın sükûtu arefesinde (1916) yazarının kalbinde yarattığı ve bir ömür hizmet ettiği bağımsızlık ideâlinin açık ve kesin ifâdesi idi. Celil Memmedguluzâde, redaktörü olduğu **Molla Nesreddin** dergisinde bir yıl sonra (1917, no: 17) neşrettiği "**Milletler**" adlı makalesinde Finlandiya'nın, Rusya'nın terkibinden kurtulup müstakil devlet kurmak için başlattığı istiklâl mücâdelesini gönülden kutlamakla kalmamış, kendi halkının da böyle bir uyanışa geçmesini "âya (peki), sebep nedir ki, Finlandiya bile müstakil devlet kurmak uğrunda mücâdele verirken, Kafkasya Türkleri bu hususta neden sessiz kalırlar?" diyerek istemekte, bunda geç kalışın sebeplerini araştırdıktan sonra ise, şu neticeye varmaktadır : "Kafkasyadaki milletler (Türk, Gürcü, Ermeni) birbirine güvenmemekte, kadîm düşmanlığı devam ettirmektedirler." Yetmiş yıl önce teşhisi konulan bu hastalık, bugün de mevcuttur ve bundan da başkaları istifâde etmektedir. İhtilâlden önce yazılan hikâyelerin fikr-i esâsı, doğrudan doğruya realizmle beslendiği için, bunların metodoloji istikâmeti mahdutluk ve sun'ilikten uzaktır. Bu gibi hikâyelerde ayrı ayrı zümreler arasındaki fark, değişik yönleriyle görülse de motiflerin ekseriyeti aynı milletin varlığına mahsus olduğundan, onları ayıran sınıf farklılıkları birbiriyle uyuşmayan düşmanca münâsebetin tebliği şekline dönüşmüyor. Yukarıda adlarını zikrettiğimiz hikâyelerde, özellikle de ihtilâlden önce kaleme alınan diğer edebî türlerde, meselâ Üzeyir Hacıbeyli'nin **Arşın Mal Alan** ve **Meşedi İbad** adlı komedileri doğrultusundaki eserlerde de, ağa-ırgat, hanım-hizmetçi münâsebeti normal insanî çerçeveden pek uzak değildi. Proleter edebiyatı yahut sosyalist realizmi sanatının, sanatçıdan ve toplumdan talebi şudur : "Fakir dosttur, zengin düşman; onların anlaşması mümkün olamaz ve olmamalıdır".

Umûmi olarak edebiyatın, bu cümleden hikâyeciliğin gelişmesine imkân tanımayan sebepler, yazarları da güç durumda bırakmıştır. Kendisini dünyanın en hümanist edebiyatı olarak gösteren sosyalizm sanatı böyle bir sanatın varlığı veya yokluğu da düşündürücüdür - aslında insanlık dışı bir mevkî işgâl etmiştir.

Azad, ikinci gruba dâhil olanlardandır. Çok konuşmayı sevmez, vatan uğrunda ölmeyi hayatın bir gereği, bir şartı gibi görürmüş. Savaş meydanında ağır yara alan, kimsesiz ananın yegâne ümidi olan Sükûti lâkablı bu genç kahraman, sâdece ölüm anında konuşuyor : **"Anam, yurdum, doğma Azerbaycan, meni bağışla. Sene az fayda verdim, az yaşadım, tez öldüm;** diyerek **ayağa kalkdı ve halının ucunu kaldırarak toprağı öpdü. Öpünüz, secdeye gapanıp hamınız (hepiniz) bu toprağı öpünüz... Eziz gardaşlarım, menim kabrimi uca bir yerde gazarsınız... Hem de o yeri böyük bir yol kenarında seçersiniz. Goy geceleyin azad (hür) nesillerinin ayak sesi kabirde de olsa gulağıma çatsın".** Azad'ın bu yakarışı, her iki Azerbaycan halkı için hâlâ arzu niteliğini muhafaza etmekte, gerçekleşmesi için ise, hâlihâzırda mevcut olan halk ile gelecek nesilleri millî birliğe çağırmaktadır.

Modern Azeri hikâyeciliğinde mizâhın üstünlüğü inkâr edilemez. Gülüp eğlenmek normal hayatın bir parçası. Bunu yaratma yolları ise, farklı milletlerde yine farklı. Bu cümleden, Azerilerde de mizâhın sirâyet gücü, süreklilıği tabîi olarak başka milletlerden farklıdır. Ancak, bizim hikâyeciliğimizdeki mizahın ifrat derecesine ulaşması her zaman müsbet neticeler doğurmamıştır. Meselâ, Abdurrahimbey Hakverdiyev'in **Çeşmek, Uca Dağ Başında** adlı hikâyelerinde tasvir olunduğu gibi, vaktiyle toplumun, herhangi bir adamla şakalaşması demek, o şahsın delirmesi veya ölmesi demekmiş. Yâni, toplumun kafayı taktığı kişiler için, bu iki seçenekten başka üçüncü bir seçenek yokmuş. Bir ehl-i keyfin bir başkasına ilişmesi, takılması, onu halkın diline düşürmesi için adamlarından birini gönderip onun çeşmeğini (gözlüğünü) istemesi kifâyetmiş. Yıllarca devam eden bu "çeşmek" hâdisesi, **Mirze Ehmed**'in doğup büyüdüğü şehirden istemiyerek ayrılıp başka yere yerleşmesine, hatta ölümüne sebep olur. Aynı şekilde, **"nâmerdem bu işi bele (böyle) etsem"** diyen **Mirze Ali**'nin bu sözü üzerine çok geçmeden **"ay nâmerd"** nidâsı ile sokakta, evde takibe uğramasının, nihâyet buna tahammül edemeyip **"zarafatçıl"** (şakacı) muhiti ebediyen terk etmesinin tasviri (şehir delikanlılarından birkaç yüzünün onun cenazesinin ardınca **"ay nâmerd, bizi bele goyup hara (nereye) gedirsen?"** diye bağırışması), millî mizâhın şiddetini göstermesi açısından önemlidir.

Bütün millî sanatlarda olduğu gibi, hikâye de, millî karakterini halk yaratıcığılından, halk kültüründen almıştır. Cafer Cabbarlı : **"Bir toplumun geçirdiği merhaleleri, yas ve bayramlarını, misafire hangi gözle baktığını, düşmana karşı beslediği kin, nefret, intikâm veya muhabbet duygularını anlamak için halk arasında dolaşan hikâye, masal, türkü, bulmaca, vs. gibi ilk vasıta ve en doğru tercümandır"** derken, Türk şâir ve yazarı Behçet

Kemal Çağlar da buna benzer bir ifâde kullanmıştır : **"Türk folklorunu öğrenmeden Türk insanını anlamak mümkün değildir"**. Muasırlığı bütün devirlerde muhafaza eden millî folklorun kendisine mahsus efsâne, rivâyet ve atasözleri geniş bir sahaya yayılmış olan hikâyeciliğimizin bünyesinde yaşamak hakkı kazanmıştır. Yazar İsmayıl Şıhlı insanları birlik ve beraberliğe, insanca yaşamağa, fedakârlığa, kötülüklere karşı birlikte mücâdeleye çağıran hikâyelerini topladığı kitabını neşretmiş bulunmaktadır. Bu hikâyelerin temeli Azeri-Türk efsânelerine dayanmaktadır. Onun, **Şahın Oğlu, Meni İtirmeyin, Onu Danışdıran Var, İlğım, Deveçi, Horuzbeçe, Keçeci**, ve **Sapı Özümüzdedir** gibi hikâyeleri, folklordan gıdalanmışlardır.

Bayram Bayramov'un çağdaş sosyal problemlerden bahs eden, adı bile bir atasözü olan **İlanın Dilini Anası Biler** hikâyesi, mayasını halk kültüründen almıştır. Hikâye, hacim itibâriyle kısa olsa da, kapsadığı zaman bakımından çok geniştir. Öyle ki, hikâyedeki zamana birkaç nesil sığabilmektedir. Zamanın bu denli çabuk geçmesine biz, daha çok masallarda rastlamaktayız. Fakat bu hikâyedeki durum biraz farklıdır. **"Vaht öz küheylanını çapa çapa getdi. Ahıllıg** (olgunluk çağı) **getdi. Ninenin, dedenin sevgisi evlatlara, nevelere** (torunlara) **pay edildi..."**

Muasır hikâyeciliğimizin son yıllardaki inkişâfı ve yeni neslin bu türe karşı beslediği rağbet hakkında çok şey söylenebilir. İ. Hüseyinov, S. Gedirzâde, H. Abbaszâde, Anar, Elçin, Y. Semedoğlu, E. Eylisli, S. Azeri, İ. Melikzâde, S. Budaglı, C. Hüseyinov, S. Ehmedov, V. Babanlı, G. Mehdiyev, E. Emirli, A. Abdullazâde ve daha nice genç kabiliyetlerin adlarını zikredebiliriz. Şimdi ise, sözü, Anadolu okuyucusuna bırakmak istiyorum. Bizi okuyun ve siz değerlendirin, gözümüzün ışığı gardaşlarımız!...

Bakû - 1990

Prof. Dr. Kasım KASIMZÂDE

CELİL MEMMEDGULUZÂDE
(10/2/1886 - 4/1/1932)

Edebiyatçı ve gazeteci. Baba adı Hüseyinkulu, doğum yeri Nahçıvan.

*İlk öğrenimini molla mektebinde tamamlar. Sonra şehir mektebini bitirir. Gori'de muallimlik seminerine katıldıktan sonra Revan'ın Uluhanlı, Baş Noraşen ve Nehrem köylerinde öğretmenlik yapar. Edebî faaliyetine öğretmenlik yaptığı yıllarda başlar ve **Çay Desgâhı** adlı alegorik piyesini bu arada yazar. Sonra Revan'a yerleşir ve orada mütercimlik ile mebusluk yapar. **Danabaş Kendinin Ehvalatları** ile, birçok hikâyesini de yine Revan'da bulunduğu sırada yazar. Memmedguluzâde'nin ilk matbû eseri olan **Poçt Kutusu** adlı hikâyesi, **Şarkî Rus** gazetesinde tefrika edilir. Bu gazetenin muhabirlerinden A. Şahtahtlı'nın dâveti üzerine Tiflis'e gidip, sözü edilen gazetede çalışmaya başlar. Bir müddet sonra, 1904'de bu gazetenin geçici başkanlığına getirilir. Sonra gazete kapatılır. Bu gazete ve ona bağlı olan matbaa kapatıldıktan sonra Celil Memmedguluzâde gazete ve matbaayı alıp, ona **Gayret** adını verir. (1905) Onun kurduğu bu yeni matbaada çok değerli eserler tefrika edilir. Bu arada Tiflis'deki Türk çocukları için bir mektep ile pansiyon açar. Bu aralar Memmedguluzâde'nin birtakım yazıları başka gazete ve dergilerde de neşredilir. **Nevruz** adlı günlük bir gazete çıkarmağa izin alırsa da, o, bundan vazgeçip, meşhur **Molla Nesreddin** adlı mizahî gazeteyi çıkarır ve bu gazetenin adından dolayı ona, **Molla Nesreddin** lakâbı takılır. Bu gazetenin ilk sayısı, 7 Nisan 1906'da çıkar. Kafkasya'da büyük yankı yapar. Gazeteye Türkiye, İran, Avrupa ve hatta Amerika'dan bile aboneler kaydedilir.*

Celil Memmedguluzâde'nin Azerbaycan fikir hayatına kazandırdıkları tartışılamaz. Matbuat alanında birçok yenilik getirir. Eserleri bugün bile tazeliğini muhafaza etmektedir. Bazı eserleri Azerbaycan'da defalarca neşredilmiştir. Bir kısım eserleri de bazı yabancı dillere çevrilmiştir.

*Azerbaycan'da birçok sovhoz, kolhoz, kütüphâne, çocuk bahçesi, cadde ve meydana onun adı verilmiştir. Nahçıvan'daki **Devlet Mûsiki Dram Tiyatrosu** da onun*

adını taşımaktadır. Ayrıca, 1967'de, Astrahanbazar yöresi ile şehrin adı değiştirilerek Celilabad olmuştur. Azerbaycan'ın Celilabad ve Nahçıvan şehirlerinde heykeli dikilmiştir. Mezarı, Bakû'da üst düzeydekilerin defnedildikleri Fahrî kabristanındadır.

C. Memmedguluzâde'nin, bir kısmı sağlığında, bir kısmı da ölümünden sonra neşredilen eserlerinden bazıları şunlardır :

1. *İran'da Hürriyet, Tiflis 1906.*
2. *Poçt Kutusu, Tiflis 1906; Bakû 1939; Bakû 1958.*
3. *Usta Zeynal, Tiflis 1906; Bakû 1977.*
4. *Poçt Kutusu, Novruzeli, Tiflis 1912.*
5. *Kurbaneli Bey, Tiflis 1907.*
6. *Nigarançılık, Tiflis 1916.*
7. *Şiir Bülbülleri, Bakû 1925.*
8. *Molla Fezleli, Bakû 1925.*
9. *Ölüler, Bakû 1925-1929-1935-1963.*
10. *Sirke, Bakû 1925.*
11. *Bakkal Meşedi Rehim, Bakû 1925.*
12. *Konsulun Arvadı Yahut İki Muallim, Bakû 1926.*
13. *Belke de Gaytardılar, Bakû 1927-1928-1970.*
14. *Danabaş Kendinin Ehvalatları, Bakû 1936-1953-1968.*
15. *Deli Yığıncağı, Bakû 1937-1938.*
16. *Kuzu, Bakû 1951.*
17. *Eşşeyin İtmekliyi, Bakû 1961.*
18. *Felyetonlar, Bakû 1961.*
19. *Yuhu, Bakû 1965.*
20. *Buz, Bakû 1965-1972.*
21. *İki Alma, Bakû 1967-1978.*
22. *Hatıratım, Bakû 1971.*

Memmedguluzâde'nin külliyatı, dört cilt hâlinde defalarca yayımlanmıştır.

BELKE DE GAYTARDILAR

Yay feslini iki defa men Bakı'da keçirmişem. Malum ki, istiden yayda evde oturmak olmur, hamı tökülür bulvara. Men de gayri yaranmışlar kimi hergün bulvara çıhmışam; çünkü deryanın serin yelinden savay Bakı'nın istisinden gayri bir nicât yohdur.

Ve hergün bir vaht bulvara gelende gözüm o üzde, bu üzde olup ki, dostâşinaya rast gelip onlarla vaht keçirem. Çoh ahşamlar gadınların vücudu ile ne gezmeye macal ve ne eyleşmeye yer tapmak olur. Onun üçün de men bulvara gündüzler gelerdim ve asûdelikle gezip dolanıp, ahşamlar dahi menzilime istirâhete gayıdardım. Bir sûrette ki, daha bir bağ ve bağçalarda geceler gadınlar ile vaht zay elemeye dahi vallah mende hövsele galmayıp.

Gündüzler bulvarda rast geldiklerim özüm kimi kalem söhbetlerinden ve tiyatro hâdimlerinden olurdu.

Dört-beş il bundan gabag Bakı'da yay fesli bulvarda gezen vaht tez tez bir bele hala rast gelmirdim : Bulvarın dalda yerinde, Naberejni küçeye teref, ağaçların dibinde dört nefer müselman görerdim ve men bunların gabağından keçende çoh vaht bunların birinin elinde ruznâme görerdim ve galan üç neferi bunun ruznâme ohumağına gulag asan görerdim; amma mene bir şey burada gerîbe görünerdi. Nezerime bele gelerdi ki, bunlar suçlu adam kimi tez tez o terefe, bu terefe bahırlar; gûya bir kesden ehtiyatları var veya bir adam gözleyirler.

Ahırda iş açıldı, men bunları tanıdım; tanış da oldum. Ve hatta müsâhib de oldum ve bunları tanımağım ve dost olmağım bu minval ile emele geldi.

Birgün, hatta tarihi de yadımdadır ki, min dokguz yüz yirmi üçüncü ilin İyun ayının 12'sinde Türk Tenkit-Tebliğ Tiyatrosu'nda hizmette olan meşhur Azerbaycan artisti Balagedeş'i bir işden ötrü ahtarırdım. Eve getdim, yohdur. Çıhdım bulvara ki, belke orada görem. Camaat az idi; çünkü gullug vahtı idi. Derya kenarı ile birbaş dolandım ve çöndüm indiki Tramvay küçesine te-

ref ve uzakdan gördüm ki,hemin dalda yerde dört nefer hemîşe gördüyüm adamlar oturuplar. Men istedim gayıdam, bulvardan çıham. Çünkü bunlardan daha bed-güman olmuşdum. Allah rast saldı, Balagedeş uzakdan meni görüp geldi yanıma. Men herbir danışıkdan gabag Balagedeş'e hemin dört neferi nişan verip soruşdum ki, belke onları tanıdı. (Balagedeş Bakılı'dır.) Balagedeş o terefe digget ile bahandan sonra başladı gülmeye ve mene dedi :

— Aha... Molla emi, yahşı oldu, seni gerek aparım onların yanına.

Dedim :

— Getmirem.

Balagedeş dik bahdı üzüme ve gene dedi :

— Sen ölesen, onlarda gıyamet var. Gerek seni onlarla tanış eleyem.

Evvel men dayandım ve getmek istemedim; amma artist dostum başladı elimden çekmeye. Bir az yavıglaşdık. Oturanların biri ayağa durdu ve Balagedeş'i sesledi. Yetişdik salam verdik, hamısı galhdılar ayağa ve bize öz yerlerini teklif ettiler. Eyleşdik.

Balagedeş menim bâremde onlara bele muharrirlik etdi :

— Bu, menim eziz ve gedim dostum Molla Nesreddin emidir ki, hatta bunun o mezeli jurnalını neçe defeler ile güle güle ohumusunuz ve ohuya ohuya gülmüsünüz.

Hamısı digget ile üzüme bahdılar ve "beli, beli" dediler.

Bundan sonra Balagedeş üzünü mene teref tutup onları da bu cür başladı mene tanıtmağa :

— Molla dadaş, sen bir bu nâmert dünyanın işine bah ki, bu eyleşen dostlarım bir il bundan gabag heresi bir neçe milyona pul demirdi, amma indi Allahdan gizli deyil, senden niye gizli olsun ki, Şûra hokümeti indi bu bî-çâreleri papiros puluna möhtac eliyipdi. Ay nâmert dünya!

Balagedeş başladı bu "bedbehtlerin" adını bir bir sadalamağa.

Bunun rivâyetinden malûm oldu ki, bunların biri Bakı'lı Hacı Hesen'dir ki, Ohtyabr İngılabı'ndan gabag onun Bakı'da 14 karvansarası ve 137 tikilisi vardı ki, indi hökümet hamısını elinden alıp ve bu goca kişini indi yevmiye rızkına hesret goyup.

Onun yanında oturan Sabunçulu Umudbeyov'dur ki, eşitmiş olarsan; çünkü onu tanımayan yohdur. Onun evvellerde ilde yarım milyon tek bir neftden medâhili olardı. Bu terefde eyleşen ve ruznâme ohuyan cavan meşhur milyonçu ve un tâciri Telefhanbey oğludur. Bunu da gerek eşitmiş olasan. Rusya'nın

her bir böyük şeherinde bunun atasının böyük böyük deyirmanları vardı ve neçe parahodu. Bah hele bu deryada işlediyini men özüm görmüşem. Bah menim yanımda oturan da menim köhne dostum ve Gence mülkedarı Hacı Sultan'dır ki, Nikolay vahtında ner ner nerleyirdi ve gradonaçalnik Martınov'a küçede ele bir şapalak vurdu ki, sesi düz Peterburg'a getti çattı. Yene o vede Hacı Sultan ağaya batabilmediler. Gerek çıhı eşitmiş olasan.

Balagedeş bu sözleri deyip gurtardı ve sonra oturanlara teref eyilip yavaşca onların birine dedi :

— Hacı Hesen ağa, heç bir zerre geder de fikir elemeyin. Siz ölesiz, sahlıyabilmeyecekler; hamısını gaytaracaklar.

Men burada Balagedeş'den soruşdum ki, o neyi deyir "sahlayabilmeyecekler" ve kim sahlayabilmeyecekdir?

Dostum mene bele cavap verdi :

— Molla emi, bah bugün ayın neçesidir? Beli, on ikisi deyil mi? Yadında sahla, bah, söz burada galsın (sesini biraz alçaltdı), dostlarımın işini harap görürem. İngilisler berk yapışıplar Çiçerin'in yahasından ve deyirler : Ya borcunu ver, ya çekil kanara!

Men burada gördüm ki, teze tanışlarım Balagedeş'in sözlerine ele ürekden şadlanırlar ki, gûya bunlara böyük bir müjde heberi getiripler.

Men, bir söz demedim; sebep budu ki, bu teze tanış olduğum adamları indi birinci defedir ki, görürdüm.

Balagedeş yene üzünü oturanlara teref tutdu ve dedi :

— Telefhanbeyzâde. Deyesen sende teze heber var! Men görürem ki, gazete çoh digget ile bahırsan. Her ne sözün var de ve Molla emiden yana arhayın ol. Ohu görek ne var, ne yoh.

Telefhanbey oğlu etrafa bahandan sonra yavaşca menden soruşdu :

— Molla emi, bugünkü heberi sen eşitmisen?

— Hansı heberi?

— Bes İngilis hökümetinin Moskva'ya notasından heberin yohdu?

— Heyr, heberim yohdu.

Telefhanbey oğlu yene etrafına digget edenden sonra cebinden bir ezik gezet çıhartdı. Bahdım ki, bu hemin Bakı'da çıhan Raboçi gezetidir.

Balagedeş, Telefhanbey oğluna teref yavuglaşıp yavaşca dedi :

— Gorhma, adam-zad yohdu. Ohu görek ne heber var?

Telefhanbey oğlu başladı gezetin bir yerinden ohumağa. Orada bele yazılmışdı : İngilis parlamanında Lord Kerzon'dan emeleler nümâyendesi Matrus sual edir ki, ayâ hal-hazırda İngilis ve Şûra münâsebeti ne sûretdedir? Ve Lord Kerzon, Matrus'a bele cavap verip : "Bir sûretde ki, Şûralar hökümeti, Çar hökümetinin borcu bâresinde muayyen bir vaziyette bulunmağa yanaşmır. İngilis ve Şûra münâsebetinin aydınlaşmak ümidvarlığı hele çoh uzak görünür."

Eyleşenlerden bir-ikisi sevincek dedi :

— Gördün? A kişi, vallah çoh çekmeyecek!

Balagedeş, nece ki, hemîşe tiyatro sahnesinde camaatın gabağında mükâlimede olupdur, burada da oturanlara üzünü tutup, şâirâne bir hâletde deyirdi :

— Bah, men vaht goymuşam. Payızın orta ayına kimidir, ondan artık çekmez.

Hamı yavaşcadan bir sesle dedi :

— İnşallah, inşallah...

Bir yarım saata geder burada eyleşdik ve ahırı bu növ söhbetlerden sonra birbirimize "inşallah" deyerek ayrıldık.

Bu minval ile hemin dört eks-ingilabçılarla men müsâhib oldum. Çünkü bunlar bilirdiler ki, menim ayâlimin 4000 desyatin sulu yerini hökümet alıpdır. Bu sebepden meni özlerine hemderd gerar verip, heç bir sırrı ve heç bir teze heberi menden gizlemirdiler. Ve herdenbir, bulvarda mene rast gelenden meni çoh iltifatla sahlardılar. Öz yanlarında eyleşdirerdiler ve söhbete tutardılar.

Men bunu deyebilmerem ki, bu dört nefer müsâhibin meclisi menden ötrü o geder de şirin idi. Amma onlarda olan gerîbe gerîbe haberlerden de keçebilmirdim. Meselen; Polşa hökümetinin goşunu Şûralar toprağını keçip, bir neçe şeherini alıpdır. İngilis gemileri gelip dayandı Arhangelsk şeherine. Antanta hökümetleri müttegigen şûraları ehâte edipler.Moskva'nın özünde çoh buyük ve pünhan garışıklıklar var...

Birgün yene dostlarım bulvarda meni görüp, öz yanlarına dâvet elediler.

— He, Molla emi, belke sende bir teze heberden-zaddan ola?..

Men dedim ki, gezetelerde yasılandan savay bir şey bilmirem.

Umudbeyov istedi ki, bir söz desin, amma o terefe, bu terefe bahıp dayandı. Üç-dört mektep uşağı oynaya oynaya keçirdiler. Umudbeyov yene etrafa bahandan sonra menden soruşdu :

— Bes, Molla sen bu gezetleri ki, ohuyursan, bes o yazılardan heç bir işâre çıhartmırsan?

Dedim :

— Bilmirem, neyi deyirsen?

Umudbeyov yene cebinden bir ezik gezet çıhartdı. Hemin raboçi gezeti idi ve başladı bir yerinden ohumağa :

— "Azerneft müdürü gedir Amerika'ya, oradan teze ihtira olunmuş burug maşınları alıp getirsin".

Men dedim ki, bundan mer bir işâre anlamıram. Umudbeyov biraz güle güle meni bele başasaldı :

— Molla emi, müdür Amerika'ya buruğdan ötrü getmir. Gedir Bakı madenlerini satsın Amerika milyonçusu Rokfeller'e.

Galan üç nefer müsâhib bunu tasdig elediler ve menden de soruşdular :

— Ağlın ne kesir?

— Ağlım bir şey kesmir.

Bahtlarından şikâyetçi dört nefer müsâhiblerimle ahırıncı görüşmeyim yadımdan çıhmır.

Bir gün geze geze men de bulvara ve artist dostum Balagedeş de bulvara çıhdık. Biz, orta hıyabanda görüşüp bir baş gezdik ve istedik eyleşeg burada. Uzakdan gördük ki, politikaşünas herifler hemin dalda yerde eyleşip söhbetdedirler. Balagedeş geh-geh ile güle güle meni yene onlara teref çekmeye başladı ve men heves ile tabe oldum ve getdik. Hemişeki kimi hoş-beş... Eyleşdik.

Bugünkü teze heber de bu idi ki, evvelen Lord Kerzon Çiçerin'e yene teze bir ültimatom verip ve ikinci heber de bu idi ki, İngilis herbî gemileri Batum'un gabağında üzmekdedir ve güman aparmak olar ki, Batum'u bugün-sabah topa tutarlar ve ahali de gaçar Osmanlı torpağına.

Bir geder bu növ danışıklardan sonra men durdum ayağa Balagedeş de mene bahdı ve her ikimiz galanlara hudahâfiz eledik ve burada Hacı Hesen ağa menim elimi sıhanda bele dedi :

— Eh, Allah kerimdir. Belke de gaytardılar.

Bu birneçe söz ki, men onu bîçâre Hacı Hesen'den eşitdim menim üçün bir yadigâr galdı ve biz ile onların mabeyninin de bir tarihi oldu. Ve dört nefer müsâhibimizden ayrılıp bulvarın orta hıyabanına gayıdandan sonra artist dostum Balagedeş nece ki, sahnede ohuyup oynamağa âdet edipdir, öz özüne zırtmığı tutdu ve bir neçe yad adamın gözünün gabağında oynaya oynaya bele ohuyurdu :

Belke de gaytardılar
Belke de gaytardılar!

Her ikimiz güle güle bulvardan çıhdık ve Parapet bağında ayrıldık.

Balagedeş daldan meni çağırdı, men buna dönüp bahanda zalım oğlu burada da bir defe dedi : "belke de gaytardılar". Men de güle güle getdim menzilime.

Ahır Söz

Daha menim ümidim kesilir ve menim kimiler de çohları daha meyus olup yavaşca yavaşca özüne iş artarmağa başlayırlar. Yohsa bir vaht vardı ki, men de, menim dört nefer müsâhibim de hergün ve her saat müntezir idik ve gulağımız sesde idi ki, bah bugün-sabah iş bir teher olacak ki, menim ayâlimin de 4000 desyatin sulu toprağını özüne gaytaracaklar ve menim bu dört nefer bulvar müsâhiblerimin de milyonlara deyen emlâkini ve neft mâdenlerini özlerine gaytaracaklar.

Hergün görüşüp danışırdık. Gezetleri gurdalayırdık ki, belke bir işâre tabag. Avropa'dan ve Türkiye'den gelenlerden heber tutardık ki, belke bir terefden geleler ve işleri gaydaya goyalar. Yohsa, vallah, insaf ve mürüvvetden kenardılar ki, Ağabey'in, ya Cihangir hanın on min desyatinden özüne bâri min desyatin de vermeyirler; ya Musa Nağıyev'in iki yüz otuz yeddi âlâ tikilisini alasan ve onun varisine bâri beş-on ev gaytarıp vermeyesen ki, zehmete âdetkerde olmamış o bîçâre, zehmet çekmeye mecbur olmasın ve cemaat içinde hecâlet çekmesin.

Ve muhteser hemin müsâhiblerimle tez tez görüşüp danışırdık, dertleşirdik; birbirimize ürek-direk verirdik ve hemîşe ayrılanda da ümidvarlıkla ayrılırdık ki, inşallah muradımıza çatarık ve inşallah şayet, iş ele getirdi ki, belke mülk ve malımızı gaytardılar özümüze.

"Belke de gaytardılar özümüze". Bu idi bizim gece-gündüz dilimizde ezber olan sözler.

İndi de ki, Şûra hökümeti öz yerinde durup ve indi daha men ve menimle hem-fikir dört nefer müsâhiblerim de her yandan ümidimizi kesdik. Ve indi

de dört min desyatin sulu toprağın kadim sahiplerine gaytarılmağını, yüz on yeddi tikilinin öz sahiplerine gaytarılmağını ve on dört parahodun ve neft madenlerinin köhne sahiplerine gaytarılmağını Vahid kimi şairler notaya düzüp mûsigiye salıplar ve her bir ziyâret meclisinde ve her bir toyda ve gonaglıgda sâzende, hevâzende ve hanendeler de ohuyurlar :

Belke de gaytardılar,
Belke de gaytardılar.

Cavanlar da çırtmıg çırtırlar.

1926

ABDURRAHİMBEY HAKVERDİYEV

(17/5/1870 - 11/12/1933)

Baba adı Esed. Nâsir, dramaturg ve edebiyatçı. Şuşa'nın Ağbulak köyünde doğmuş. İlk tahsilini Şuşa'da, Yusuf Bey'in açtığı ve sâdece yazın faaliyet gösteren mektebte almıştır. Orta öğrenimini Tiflis'te; yüksek öğrenimini, Petersburg'daki Yol Mühendisleri Enstitüsü'nde tamamlamıştır.

*Talebeliği sırasında üniversitenin **Şark Fakültesi**'ne dinleyici sıfatıyla devam etmiş ve bu onda edebiyat zevkini uyandırmıştır. Bu arada, **Yeyersen Gaz Etini, Görersen Lezzetini** (1892) ve **Dağılan Tifag** (1896) adlı eserlerini Petersburg'da neşrettirmiştir.*

*Hakverdiyev, tahsilini tamamladıktan sonra Şuşa'ya döner. Buradan Bakû'ya geçer ve faaliyetlerini orada devam ettirir. Bakû'daki Şark konserlerini başlatır. Sonra, **Ata ve Oğul** ile, **Ayın Şahitliği** adlı iki hikâye yazıp, bunları **İki Heyat** adı ile yayımlatır. 1905'de, Gence'den mebus seçilerek Petersburg'a gider. Orada, **Ağa Mehemmed Şah Gacar** adlı eserine malzeme toplar. 1907'de, İran'ın Mazenderân vilâyetine bir seyahati olur. Dönüşte, Celil Memmedguluzâde'nin Tiflis'te çıkarttığı **Molla Nesreddin** gazetesinde **Ceyraneli, Horttan, Hekim-i Hûn-i Seğir, Lağlağı, Mozalan** ve **Süpürgesaggal** imzalarıyla hikâyeleri neşredilir. 1918'de, Azerbaycan tiyatrolarına müfettiş tâyin edilir.*

İlmî ve edebî faaliyetlerine çeşitli kurum ve kuruluşlarda devam eden Hakverdiyev, Avrupa dillerinden de tercümeler yapar. Bu arada birçok eseri de başka dillere çevrilir.

Mezarı, Bakû'daki Fahri kabristanlıkta bulunan Abdurrahim Bey'in önemli eserleri şunlardır :

1. *Padşahın Mehebbeti, Bakû 1923-1925.*
2. *Şeyh Şaban, Bakû 1926.*
3. *Ağa Mehemmed Şah Gacar, Bakû 1926.*
4. *Ağac Kölgesinde, Bakû 1926.*
5. *Behtsiz Cavan, Bakû 1926.*
6. *Vaveyla, Bakû 1926.*
7. *Dağılan Tifag, Bakû 1926.*
8. *Edalet Gapıları, Bakû 1926.*
9. *Köhne Dudman, Bakû 1927.*
10. *Marallarım, Bakû 1927.*
11. *Ac Herifler, Bakû 1927.*
12. *Mirza Fethali Ahundov, Bakû 1927.*
13. *Kadınlar Bayramı, Bakû 1928.*
14. *Hortdanın Cehennem Mektupları, Bakû 1930-1937.*
15. *Şebih, Bakû 1937.*
16. *Goca Tarzen, Bakû 1949.*
17. *Mirze Sefer, Bakû 1950.*
18. *Mozalanbeyin Seyahatnâmesi, Bakû 1961.*
19. *Ovçu Gasım, Bakû 1973.*

Eserlerinden çoğu, ölümünden sonra neşredilmiştir.

MİRZE SEFER

Ağ çuhalı, ağ arhalıklı, ikiüzlü Buhara derisinden papaklı, şişman göbeyi üzerinde gümüş kemerli Mirze Sefer'i hamı tanıyırdı. Her gören ona salam vererdi. Her bir ziyâretde Mirze Sefer ispat-ı vücut ederdi. Mirze Sefer'in söhbetlerine hamı âşıkdı. Gözel danışırdı. Çoh şâirlerin eşârı onun sine defterinde sebt olunmuşdu. Şiirler ohuyardı ve ohuyandan sonra da onları eyri-üyrü Rus dilinde tercüme ederdi. Deyerdiler ki, cavanlıgda Mirze Sefer özü şâirlik fikrine düşüp, şiir demek üçün çoh çalışmışdı, fakat bir netice hâsıl olmamışdı.

Mirze Sefer eşitmişdi ki, şiir yazmak üçün iki vasıta lâzımdır. Halvet otağ ve bir şişe şarap. Şarab içdikden sonra teb açılıp, şiir öz özüne su kimi ahacıkdır. Kâfiye tapmakda çetinliye uğradıkca iki defe geyzle tepiyini yere çırparsa, o saat kâfiye öz özüne tapılar.

Mirze Sefer bir şişe gırmızı şarap alıp, geldi eve. Mirze'ye demişdiler ki, şarap, elbette, gerek gırmızı olsun ki, yarın dodağlarına ohşasın. Şarabı masanın üstüne goyup, papağı bir terefe, çuhanı obiri terefe atıp, yahasını açıp, başının tüklerini pırtlaşdırıp, özüne bir lâübali sifet verip aynaya bahdı, dedi :

— Aferin Sefer, indi hâlis şâirsen!

Şarapdan bir stekan töküp içenden sonra gördü gözleri de gızarıp, daha şâirliyine şekk olabilmezdi.

Stulda eyleşip, garşısına bir varak kâğız goyup, kalem götürdü, dört-beş defe kalemi mürekkebe batırdıktan sonra durup otağda bir-iki baş gezindi. Ne geder fikir etdise şiiri başlamak mümkün olmadı. Bir stekan da içdi. Beyni bir geder de gızışdı. Eyleşip kalemi alıp bir gözel hatla yazdı :

Darvazamızı felek vurupdu.

Mirze Sefer ne geder çalışdısa ikinci mısra gelmedi. Neçe defe tepiyini yer çırpdı, şarabın hamısını içdi, mısra gelmedi ki, gelmedi.

Mirze'nin atasının evinde saat birde nahar yeyilirdi. Bu defe saat bir oldu, ikiden addadı, Mirze nahara gelmedi. Atası teşvişe düşüp otağdan çıhdı. Oğlunun penceresinin yanından öterken ne gördü; oğlunun sifeti nar kimi gızarmış, gözleri böyümüş, başı, libâsı pejmurde, ter alnından sel kimi ahır, otağda o baş, bu başa dayanmadan yüyürür, herdenbir otağın artasında dayanıp ayaklarını hersle yere çırpıp deyir :

"Darvazamızı felek vurupdu, darvazamızı felek vurupdu, darvazamızı felek vurupdu!"

Atası gapını açıp otağa dâhil oldu :

— Ay oğul, bu ne hâletdi sende?

Mirze Sefer atasının sözlerini asla eşitmeyip gışgırdı : "Darvazamızı felek vurupdu!"

Yazıg kişi yegin etdi ki, oğlunun başına hava gelip. Stola teref yavıglaşıp, kâğızda yazı görüp, ohudu.

"Darvazamızı felek vurupdu".

Burada atası anladı ki, oğlu şâirlik fikrine düşüp, divânelik hâleti yohdur. İlerileyip, oğlunun boynundan yapışıp dedi :

"Darvazamızı felek vurupdu

Sen-tek bî-şuûru mene veripdi".

— Gel, ahmak balası, naharını zehirmarlan. Ne geder menden şâir oldu, bir ele de senden olar.

Oğlunu otağdan çıharıp apardı nahara!

Bir neçe il ondan sonra Mirze gonşusunun gızına âşıg olup, anasını elçi gönderdi. Gızın anası, Mirze'nin anasını çoh hörmetle gabûl etdi. Ancak cavap verdi ki, gızın ihtiyarı atasının elindedir; atası geler söylerem. Menim gızım Sefer'den yahşı oğlana getmeyerek ki. Oğru deyil, deledüz deyil, birkesin toyuğuna daş atmaz. Bir pislikde adı çekilmez, ahşam kişi ile danışıp, cavap göndererem.

Mirze'nin anası hâtircem eve gayıtdı.

Gız, gapının dalında dudup danışığa gulağ asırmış. Anası gonağı yola salıp gayıdanda, gızını gözü yaşlı görüp, heber aldı :

— A gızım, ne olup sene, niye ağlayırsan?

Gız cavap verdi :

— Anacan, danışdığınızın hamısını eşitdim. Meni atamın başına çevir, gurban kes, meni tike tike doğra, itlere ver, amma meni bedbaht eleme.

— Ay gız, Sefer nece oğlandı, niye hoşun gelmir?

— İstemirem, anacan, gurbanın olum.

— Hele birşey yohdur. O almadı, biz de vermedik. Belke heç atan razı olmayacak.

Sefer doğrudan da gızların hoşuna gelenlerden deyildi. Fağır, başı aşağı bir oğlandı; vurup-yıhan deyildi. Beline tapança bağlayıp, elini beline, papağını gözünün üstüne goyup gezmezdi. Saçlarını gotaz daramazdı, papiros çekmezdi, aşurada başını yarmazdı, gâmeti de mevzûn deyildi. Bele adamları gızlar sevmezdiler.

Ahşam gızın atası bazardan geldi. Arvad ehvalâtı nağıl etdi. Kişi biraz fikir edip dedi :

— Arvad, Sefer pis oğlan deyil, atası da bir abırlı kişidir. Ancak biz ona gız versek, gerek iki ev sahlayak. Gızımızı bir ele yere verek ki, bir parça çörek yeyip, bize muhtaç olmasın...

— Ahır onlar bizden cavap gözleyecekler...

— Bir gün gözlesinler, eyb etmez. Sabah bir dükan gonşum Hacı Abdülazim'e de meslehet eleyim, o, bir ağıllı, dünya görmüş kişidir.

Seher gızın atası Hacı Abdülazim'in dükanına keçip, keyfiyyeti söyledi. Hacı Abdülazim dürüst gulağ verenden sonra dedi :

— Kişi, meger öz gızının düşmanısan? Menim bir kôr pişiyim olsa, onu da Sefer'e vermerem. Oruç tutmaz, namaz gılmaz, bir defe meçide getmez, hatta deyirler ahşama dek Ermeni bazarında şirehanada oturup çahır içir, gece de eve piyan gelir. Eger menim yanıma meslehete gelipsen, men meslehet görmürem.

İki günden sonra Sefer'in anasına sipâriş gönderdiler ki, böyük gız ere getmeyince, kiçik gızı atası heçkese vermeyecek.

Keyfiyyet Sefer'e tesir edip, onu nâ-hoşluğa salır. Atası oğlunun hâletini görüp dedi :

— Ay bala, niye hiddet eleyirsen, özün bilirsen ki, biz kasıbık, gohum-akrabamız ve möhkem arhamız yoh. Bize gız mı vererler? Oğul burada galsan, halın daha da harablaşacak. Yahşısı budur ki, get piyâde Gurbanlıg'da bir neçe gün dayının evinde gal, havanı deyiş, belke bu sevda da başından çıhar.

Mirze, atasının sözüne bahıp getdi kende. Orada bir neçe gün galmışdı, bir de gördü haradan ise adına bir başı bağlı mektup gelip. Mektubu açıp gördü ki, şiirdir. Bir nefer adı nâ-malum şâir bele yazmışdır :

Fezâ-yi eşgde Mecnun'a nisbet,
Ne düşübsen biyâbana ay Sefer!

Hansı Leyli salıp dâm-ı zülfüne
Getiripdir seni cana ay Sefer!

Mâhitâb te'leti, kim vermiş ferib,
Derdinin dermanın tapmamış tebib.

Yar ilen aranı vuran segregib
Pervâne tek oda yana, ay Sefer!

Yarın çoh gözeldir, ne pünhânı var,
Dövletinin ne âdedi, ne de sanı var

Deyirler ki, ancak bir noksanı var...
Mehel goymaz sen-tek cana, ay Sefer!

Mirze bu mektupdan çoh dilgir oldusa da, onu özünde sahladı. Ahır vahtlarda bu şiiri özü çoh hevesle ohuyardı.

Mirze Sefer kentde iken gızı Hacı Abdülazim'in oğluna verdiler.

*
* *

Yuharıda zikr etdiyimiz keyfiyyeti Mirze özü nağıl edirdi.

Mirze Sefer ile biz tanış olanda, onun yaşı gırh beş ile ellinin arasında idi, özü de kaza defterhanasında gullug edirdi. Rusca savadı az olduğundan ancak işi mübeyyizlik idi. Yirmi beş manat da maaşı vardı. Mirze'ye her yerde ihtiram göstererdiler. Bununla bele onun birce yerde hegigi dostu var idi, saatcı usta Zeynal. Mirze hergün nahardan sonra gelip usta Zeynal'ın dükanında eyleşip onunla söhbet ederdi ve söhbet esnasında cebinden gozdan, fındıkdan, kişmişden çıharıp ortalığa tökerdi. Mirze'nin cebleri çerezsiz olmazdı. Görürdünüz, yol ile gederken dayanıp cebinden bir goz çıharıp duvarın daşına dayayıp, ağacının başı ile sındırdı ve yeye yeye getdi.

Usta Zeynal'ın dükanında Mirze gazeller ohuyup, sonra ohuduğu gazelleri Rus diline tercüme ederdi. Rus dilini bilmediyinden, tercümeleri de çok tuhaf olardı. Başlardı : Usta Zeynal, gör şâir ne gözel deyip :

Hoş est bâde-yi gülgun ba kebâb-i şikârî
Zîdest sâgi-yi gülçehre der kenarî Buharî.
Ne ez behr-i nigû-yi gül be pişet deste avurdem
Zihûb-i laf mized gül girifte beste avurdem.

— Aferin şâire! deyip, gozun lepesinden birini ağzına goyardı.

Usta Zeynal hemçinin bir ârif kişi idi. O da gözel şiirler ohuyardı. O idi ki, Mirze Sefer'in hemîşe onunla söhbeti tutardı.

Defterhanada Mirze'nin hörmetini gözleyirdiler. Çünkü şâir mirzeler bir abbası, altı şahı her işe gelenden rüşvet alardı. Amma Mirze öz maaşına kifâyet edip, bir kapik de olsun rüşvet almazdı ve deyerdi : "Rüşvet almak adamı gorhak ve gözü kölgeli eder. Rüşvet aldığın adamların hansını görsen, gerek ikigat baş eyesen... Ne lazım? Gullugumda temiz olaram, maaşıma kanaat ederem, birkese ihtiyacım olmaz, hemîşe başı uca gezerem. Yirmi beş manat mevâcibim var, ayda bir on manat da eve gelip erize yazdıranlardan gazanıram, bu da menim başımdan girip, ayağımdan çıhır".

Mirze'nin zamanında bazarda ucuzluk idi. Yahşı goyun etinin girvenkesi dört kapik, çöreyin girvenkesi iki kapik, yağın putu dört manat idi. Mirze, gazandığı para ile dolanıp, oğlanlarına da terbiye verirdi. Dünyada temellug, yaltaklık ne olduğunu Mirze bilmezdi. Bir beye, bir hana itina elemezdi ve deyerdi : "Ne vaht gapılarına çöreye getsem vermesinler".

Bir defe bir nefer şehs defterhanaya gelip kâtibden öz kâğızından dolayı malûmat isteyir. Kâtib cavap verir ki, kâğızın Mirze Sefer'dedir; temize çeker, apararsan. Şehs, Mirze'ye teref gelir :

— Mirze, menim kâğızımı mümkün ise, yaz, aparım.

— Dayan, bu saat yazaram, elimde özge iş var.

— Bilirsiniz, men Hesen ağanın gohumuyam.

Mirze kalemi elinden bırahıp, kişinin gözlerinin içine bahdı.

— Doğrudan Hesen ağanın gohumusan?

— Doğrudan.

— Sen Allah, Hesen ağanın gohumusan?

— Vallah, doğru deyirem.

— Sen Hezret Abbas, Hesen ağanın gohumusan?

— Hezret Abbas hakkı Hesen ağanın gohumuyam.

— Deyinen sen öl, Hesen ağanın adamıyam.

— Sen öl, Hesen ağanın gohumuyam.

— Bes ele ise gel min menim boynuma. Neyleyim Nesen ağanın gohumusan! Gözle, vahtında kâğızın hazır olar, apararsan.

İş üçün gelen kentlilerle Mirze hemîşe dille zarafat eleyerek söhbet ederdi. Keçmiş vahtlarda defterhanalarda gullukçuların günde biri idâre bağlandıkdan sonra galıp, te'cili mektupları, telegramları kabûl ederdi.

Bir gün növbet Mirze'ye gelmişdi. Defterhananın sekisi üstünde eyleşip, özünü havaya verirdi. Bir neçe nefer de kentden gelmiş adamlar küçenin ortasında oturup, öz aralarında danışırdılar. Mirze, onlardan birisine el eledi :

— A kişi, bura gel, bura gel.

Kişi durup geldi.

— Ne buyurursan, Mirze?

— Bir dil ki, gam düçârı ola, ağlar, ağlamaz?

— Men ne bilim, ay Mirze?

— Endûh-u gusse yarı ola, ağlar, ağlamaz?

— Başına dönüm, ay Mirze menim bele şeylerden başım çıhmaz. Avam adamam.

— Doğrudur, avamsan, bunlar gözel sözlerdir, get oğlunu ohut. Bele bele şiirlerden lezzet aparsın.

Bir defe ne üste ise naçalnikin buna gazabı tutup dedi :

— Sefer! Papağını götür, buradan get.

Mirze Sefer galhıp, dik naçalnikin üzüne bahdı.

— Cenab naçalnik, siz yeğin edin ki, men buradan gedesi oldukda, papağımı götürüp getmeyecem.

"Külâhın satginen herç et, tufeyli olma nâmerde,
Cahanda kelle sağ olsun, külâh eksik deyil merde".

Şiiri ohuyup, bir növ Rusça tercüme etdi.

Yoldaşları hamısı bir dille naçalnikden bahiş etdiler ki, onun taksirinden keçsin. Mirze Sefer özü ise bir veziyetde durup, çehresinde yalvarmak nişânesi olmayarak bahırdı.

Mirze'nin temiz gullugçu olmasına gıymet goyurdular ve yoldaşları da onu çoh isteyirdiler. Ona göre de Mirze'ni vazifede sahladılar.

Mirze Sefer'in iki oğlu etâdiyye mektebinin beşinci sınıfında ohuyurdular.

Mirze'nin geçimi ağır olduğundan mektep nezdinde olan cemiyyet-i hayriyye onun uşağlarını ders pulundan azad etmişdi.

Birgün uşağlar mektepden gelip Mirze'ye heber verdiler ki, bu ilden itibâren onları mektep pulundan azad etmeyecekler. Pul vermeseler, her ikisini de mektepden hâric edecekler.

Sabahası gün Mirze naçalnikden izin alıp, mektep müdürünün yanına getdi. müdür dedi :

— Men kenardan gelmiş bir adamam, başım ancak mektebin işleriyle meşgûldur. Uşağların atalarının vaziyetleri mene malûm deyil. Malûm olsa da menim elimden bir iş gelmez. Sizin oğlanlarınızın ikisi de çoh yahşı ohuyurlar. Onların mektepden çıharılmarına men çok üzülürem. Men, size meslehet görürem, gedip cemiyyetin serdi Hesen ağa ile görüşesiniz. İş onun elindedir.

Malûm oldu ki, Kirze Sefer'in, Hesen ağanın gohumu ile arasında keçenler ağanın gulağına çatıp, o da geyzlenip, cemiyyet-i hayriyye iclâsında deyip ki, Mırze Sefer'in durumu mene malûmdur ve uşağlarını öz herci ile ohutmağa onda imkân var.

İclâsdan çıhanda üyelerden biri Hesen ağadan heber aldı :

— Ağa, Mirze Sefer yazık deyil mi? Biz hamımız onun vaziyyetine beledik. Bu zulmü onun hakkında gerek siz etmeyeydiniz.

Ağa cavap verdi :

— Meğer siz menim ne geder azgın olduğumu görmürsünüz? Ne adama îtina edir, ne de salam verir. Gûya bu adamların hamısı onun nökeridirler. Yegin yağlıdır ki, bele dolanır. Yağlı olmasa, o da diğer çinovnikler kimi adamın yerini biler.

Mirze Sefer meyûs eve gayıtdı. Arvad, erinin hâletinin pozgunluğunu heber alanda Mirze dedi :

— Ne eleyim, ay arvad! Bugün-sabah uşağları mektepden hâric edecekler. Ondan sonra men onların üzlerine ne gözle bahacağam. Hesen ağanın evi yıhılsın, menim evimi o yıhdı.

— Gam eleme, kişi, sen ki, özün mektep görmeyipsen, ele bir parça çöreyin var. Uşağlar ki, az-çoh ohuyuplar, çöreksiz galmazlar.

— Men dediyim meger çörekdir? Zehirmar o çörekden yahşıdır. Sabah gullugdan çıharsalar, acından ölmeye mecbur olacağam. Hesen ağa kimi zalımın

biri getdi naçalnikden hâhiş eledi, bir de göreceksen papağımı goltuğuma verip saldılar eşiye. Oğlanlarımı men avara görsem, yegin özümü öldürerem.

Mirze iştahsız nahar yeyip yatmak istedi. He geder çalışdı, yuhusu gelmedi. Durup libâsını geyinip getdi usta Zeynal'ın dükanına.

Hemîşe şad, dili şiirli dükana giren Mirze Sefer bu defe meyûs girip, salam verip eyleşdi. Usta Zeynal heber aldı :

— A Mirze, gözüme bî-kef deyirsen. Ne olup, heyir ola?

— Heyir olmamış ne var. Ele bugün bir geder ehvalım harapdı.

— Söyle görek.

— Ne söyleyim? Hesen ağanın evi başına uçsun. Gedip mektepde deyip ki, filankesin pulu aşıp daşır, uşağlarını öz herci ile ohudabiler. İndi uşağları gönderipler üstüme ve heber veripler ki, ayın on beşinedek gırh manat getirmesem, ikisini de mektepden hâric edecekler. Menim gelirimi bilirsen. Çoh çetinlikle onların kitaplarını, libâslarını düzeldirem. Her yarım ilde gırh manat, ilde heştat manat eleyir. Men bunu hardan düzeldim? Uşağlar mektepden çıharılsa, men veremleyip öleceyem.

Usta Zeynal, Mirze Sefer'e Hesen ağanın yanına getmeyi meslehet gördü. Mirze Sefer, neçe degige usta Zeynal'ın üzüne bahıp birden ayağa galhıp dedi :

— Usta Zeynal, bu ne teklifdi mene edirsen? Men Mirze Sefer gedim Hesen ağanın ayağına yıhılım? Men acımdan ölmeye razı olaram, oğlanlarımın ikisinin de başını keserem, amma gedip Hesen ağa kimi adamlara yalvarmaram. Goy uşağları govsunlar.

Usta Zeynal bunu eşitdikde, Mirze'nin boynunu gucaklayıp üzünden öpdü.

— Mirze, men seni sınayırdım. İndi sende olan şehsiyyeti men aydın görürem. İndi görürem ki, sen ağır gününde de gedip heçkesin ayağına yıhılmazsan. Aferin sene Mirze Sefer! Bu günden sonra men malımı goyuram senin kimi dostun yolunda. İndi gel biz bir iş görek. Senin keçimin ağırdır. İndi biraz da ağırlaşacak. Men de ki, saat ustalığımla senden artık gazanmıram. Gel senin uşağlarının ohumasına şerik olak. Oğlunun birinin hercini sen çek, obirininkini de men çekim. İlde heştat manat senin üçün ağır yükdür. Amma gırh manatı zor-hoş düzeldersen. Menim de gücüm çatar.

Mirze Sefer, usta Zeynal'ın boynunu gucaklayıp, başladı üzünden öpmeye. Bir de usta Zeynal bahıp gördü ki, Mirze Sefer'in gözlerinden yaş ahır.

— Ağlamak lazım deyil. Mirze, sen indiyedek heçkesden minnet götürmeyipsen. Amma men seninle yirmi ilden artıgdır ki, dostam. Bu, menim gardaşlık hediyyemdir. Emi, gardaşı oğluna töhfe verende ne olar?

Usta Zeynal garşısındaki çayçını sesledi. Çayçı iki stekan çay getirip, goyup getdi.

— Mirze, çay iç, üreyin tohtasın. Dünyadır, bele de getmez.

Mirze çay içip, bir geder de usta Zeynal'la söhbet edip geldi eve.

Ayın on beşinde Mirze'nin oğlanları gırh manat aparıp, mektep hakkı verdiler.

*
* *

Mirze Sefer'in oğlanlarının ikisi de bir ilde mektebi tamam elediler. Bu münâsebetle Mirze bir pilav gonağlığı verdi. Malûm ki, gonağlarının en ezizi usta Zeynal idi.

Uşağlar bir neçe gün dinceldikten sonra, bir ahşam Mirze, usta Zeynal'ı ahşam yemeyine dâvet etdi. Çörek yedikden sonra Mirze üzünü usta Zeynal'a tutup :

— Usta Zeynal, bu uşağlar gurtarıplar. Bunları bele yarımçık goymak olmaz. Menim bunları âli mektepde ohutmağa guvvem çatmaz. Sen de indiyedek mene hayli kömek eleyipsen. İndi bir tedbir lâzımdır.

Usta Zeynal fikre getdi. Bu halda Mirze'nin kiçik oğlu atasına üzünü tutup dedi :

— Ata, ayda on beş manat gardaşıma gönderebilersen?

— Yoh, oğul, gücüm çatmaz. On manat belke... Bes sen?

— Men bele bir fikir elemişem. Gardaşım getsin ohusun. Men de burada başlayım zenginlerin uşağlarına ders vermeye. Gazandığım pulu göndererem gardaşıma. O, gurtarıp gelenden sonra da men gederem, o mene pul gönderer. Belke men ders vermekden o geder pul gazandım ki, senin on manatına ihtiyaç olmadı.

Bu mesleheti hamı beyendi.

Birgün Mirze Sefer Rastabazar'dan keçerken gulağına ses geldi :

— Mirze Sefer, Mirze Sefer!

Dönüp gördü ki, onu sesleyen Hesen ağadır. Tâcir Hacıgulu'nun dükanında oturup, oradan el edir.

Mirze, Hesen ağaya teref getdi.

— Ağa, ne buyurursan? Hacıgulu, salameleyküm!

Hesen ağa dedi :

— Men, seni göz aydınlığı vermeye çağırdım. Eşitdim uşağların mektebi gurtarıplar, gözün aydın!

— Sağ ol, ağa!

— Şükürler olsun, getdikce ziyâlılarımızın sayısı artır. Onları bir gönder menim yanıma gelsinler, biz söhbet edek.

— Ne üçün gelsinler, ağa?

— Nece ne üçün? Mektep gurtarıplar, ağsakgallardan gerek vizit alsınlar. Bahım görüm neye leyâgetleri var, bir emelli gulluğa goyum işlesinler; sen de bir geder istirâhat ele.

— Ağa, gulluğa goymak fikrim yohdur. İsteyirem uşağlarımı âli tahsil almış görüp, gözlerimi yumum.

— A kişi, sen bir kasıp adamsan. Âli tahsil görmüş uşağları sen neyleyirsen? Âli tahsilin ilde min manatdan çoh herci var. Men oğluma ayda yüz manat gönderirem, yene 'gördüm'' demin. Sene varlılarla tereziye girmek ne yaraşır! Yorğanına bah, ayaklarını uzat.

— Ağa, meslehetiniz çoh gözeldir; ömrünüz uzun olsun. Siz hemîşe menim uşağlarımın gaydına galıpsınız. Onlar ancak sizin kölgenizde ohuyup dersi tamam edipler... Çoh razıyam sizden. Üç il bundan gabag uşağlar hakkında etdiyiniz yahşılık indi de menim yadımdan çıhmır.

Hesen ağanın rengi deyişdi.

— Ne demek isteyirsen, bu eyhamların mânâsı nedir?

— Bir mânâsı yohdur, ağa! Keyfiniz pozulmasın. Ancak uşağlarımın geleceyini düşünmeyi özüme gaytarın. Ne vaht sizin gapınıza gelip çörek istesem, nökerlerinize buyurun meni govsunlar. Bağışlayın baş ağrısı verdim. Hizmetinizden mürehhes olak. Hudahâfiz, Hacı Gulu?

Mirze Sefer getdi. Hesen ağa, Hacı Gulu'ya :

— Görürsen, Hacı, halk ne pâyede gudurup! Her gor-goduk özünü adam cergesine goşur. Buna deyen gerek : ''Ay goturun biri, sen neyleyirsen âli tahsil görmüş oğulu''. İki oğlun mektebi tamam eleyipler, çoh gözel, heresini bir işe goy, seni dolandırsınlar. Camaat getdikce gudurur. Verdiyi cavaba bah!

Hesen ağa keyfi pozulmuş halda galhıp getdi evine.

İki aydan sonra Mirze Sefer'in böyük oğluna tedârük görüp, Rusya'ya yola saldılar. Usta Zeynal, Mirze Sefer'in oğluna heyir-dua verip, yahşı yol ve muvaffakiyet dileyip, bir gızıl saat da hediye verdi.

Mirze Sefer'in kiçik oğlu başladı zengin balalarına ders vermeye. Müellimlikde böyük gabiliyyet gösterdiyinden, işleri günden güne terakki etmekde idi. Gardaşına neinki ihtiyacı geder, hatta artığınca da pul gönderirdi. Hatta her ay bir geder de öz geleceyi üçün bir kenara pul goyurdu.

Bahar faslının ahırında Mirze Sefer'in oğlu dârülfünun telebesi formasıyla evlerine görüşmeye geldi.

Bir-iki günden sonra Hesen ağa, Mirze'ni bazardan keçerken görüp çağırdı :

— Mirze Sefer, bir buraya zehmet çek.

Mirze gelende onun elini berk sıhdı.

Dünen oğlunu gördüm, maşallah yahşı oğlana ohşayır. Ona deginen bir menim yanıma gelsin. Deginen emin hâhiş edirdi ki, sabah ahşama çaya gonağ gelesen.

Mirze, teeccüble ağanın üzüne bahdı.

— Bilirsiniz, ağa! Menim oğlum bu saat menden ağıllıdır. Men, ona heç bir meslehet görebilmerem. Öz teklifini özü yahşı bilir.

— Sen ona deginen, oğlan Avropa âdetlerine yegin beleddir. Özü bilir ki, ağsakgallara vizit vermek lâzımdır.

— Baş üste, deyerem. Hudahâfiz.

Hesen ağa dübâre Mirze'ye el verdi.

*
* *

Mirze Sefer ölüm döşşeyinde idi. Böyük oğlu tebib bir yanıda eyleşip atasının sinesine tez tez yaş desmal goyurdu, lâzım oldukca atasına derman içirirdi. Kiçik oğlu mühendis gardaşının emrine itâat edirdi. Eczahanaya getmek, hekim yanına getmek, keten ıslatmak, ve sâire. Usta Zeynal da bur terefde meyûs eyleşip, dostunun üzüne bahırdı.

Mirze gözlerini açdı.

— Balalarım, yavuğa gelin, elinizi mene verin.

Oğlanlarının ellerini aldı ellerine.

— Balalarım, dünyada men çoh ömür yaşadım. Sizin yolunuzda ne geder çalışıp, meramıma çakmışam ve bu dünyadan memnuniyyetle gedirem. Bütün ömdümde işimde temiz olmuşam. Heç bir adama dalkavukluk, yaltaklık elememişem. Menim size vesiyetim : Ac galsanız da Hesen ağa kimi adamlara gedip yalvarmayın. Onun kimi adamlardan uzak gaçın. Siz temiz, namuslu adamlarsınızsa, hemîşe muvaffakiyet sizi tapar. Men gedirem. İkinci size vesiyetim; bu usta Zeynal'ı hemîşe ata gözünde göresiniz. Men dünyada ancak onda itibâr gördüm.

Mirze Sefer bu sözleri deyip, hemîşelik gözlerini yumdu.

Mirze'nin ölmeyinin heberi şehere yayıldı. Oğlanlarının hatırı üçün tamam şeherin tüccârı, âyânı onun definine iştirâk edirdiler. Hesen ağa da teşrif getirmişdi.

Mirze'nin defninden neçe gün sonra halk, oğlanlarının yanına gelip baş sağlığı temenni eledi. Bu gelip-getmeklik resmî idi. Ancak bir neferi Mirze'nin ölümü yandırırdı. O adam usta Zeynal idi.

SÜLEYMAN SÂNİ AHUNDZÂDE

(21/10/1875 - 29/3/1939)

*Rızakulubey oğlu. Nâsir. Şuşa'da doğdu. Küçük yaşta babasını kaybedince, bir maarifçi olan dayısı Seferalibey Velibeyzâde'nin himâyesine girdi. İlk öğrenimini Şuşa'da tamamladıktan sonra Gori muallimler seminerine katılıp, buradan 1894'te mezun oldu. Yüksek tahsiline, Bakû'daki Rus-Tatar (Türk) enstitüsünde başladı. Bir müddet öğretmenlik yaptıktan sonra Bakû'daki dört nolu Rus-Tatar (Türk) mektebine müdür tâyin edildi. Birçok ders kitabının hazırlanmasında faal rol oynadı. Yazı hayatına, 1890'dan sonra başlayan Süleyman Sâni'nin **Tamahkâr, Dibdat Bey, Türk Birliyi, Gave** adlı piyesleriyle **Yuhu, Gonaglıg, Gorhulu** Nağıllar adlı hikâyeleri bu tarihten sonra neşredildi. Bolşevik ihtilâlinden sonra partinin çeşitli kademelerinde görevlendirildi. **Dağlık Garabağ** Muhtar Vilâyeti'nde maarif müdürlüğüne atanan Ahundzâde, orada birçok okulun açılmasına yardımcı oldu. Sonra maarif bakanlığı müfettişliğine getirilen yazar, Bakû'da "Yeni Türk" alfabesinin geliştirilmesi ve bu alfabe ile ders kitapları hazırlanması görevlerinde bulunur, Azerbaycan tiyatro tarihinin yazılmasına iştirâk eder. Bu arada yeni kurulmuş olan Tenkid-Tebliğ Tiyatrosu onun **Çarh-ı Felek** adıyla oyunuyla açılır. **Laçın** Yuvası adlı piyesiyle devlet tarafından birinci dereceli mükâfata lâyık görülür. Bir müddet Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin başkanlığını yapar. Azerbaycan'ın bazı şehirlerinde birçok cadde ve sokak onun adıyla anılmaktadır.*

Azerbaycan edebiyatına birbirinden güzel eserler kazandıran Süleyman Sâni beyin neşredilen eserlerinden bazıları şunlardır :

***Gorhulu Nağıllar** (1916-1947-1958-1968-1977), **Eşgin** Neticesi (1923), **İki Yol Yahud Mehemmed Emin Azeri** (1923), **Zarafat** (1927), Garaca Gız (1943-1951-1956-1966-1969-1976), **Mıstır Greyin Köpeyi** (1948-1959), **Laçın Yuvası** (1950), **Ümid Çırağı** (1972). Hikâye ve piyeslerinden yapılan Seçmeler ise (1936-1951-1954-1966-1968-1975) yıllarında altı defa neşredilmiştir.*

GARACA GIZ

Gafgaz şeherlerinin birinde usta Zeynal adlı bir saraç öz arvadı Şerefnise ile yaşayırdı. Bunlar İran ehli idiler, öz vilâyetlerinde geçimleri meşakkatle keçdiyi üçün vetenlerini burahıp buraya gelmişdiler. Usta Zeynal saraçlık elemekle külfetini bir tövr dolandırırdı.

Usta Zeynal'ın evlâtdan yalnız altı yaşında Tutu adlı birce gızı vardı. Tutu, çoh gara ve çirkin idi. Anası ona körpe vahtından "Garaca Gız" deyip ezizlediyi üçün asıl adı unudulup, herkes onu bu adla çağırırdı. Garaca gız çoh nâ-dinc idi ve özü gız uşağı olduğu halde gızlarla oynamağı sevmezdi; hemîşe oğlan uşağları ile oynayırdı. Uşağlar, Garaca gızdan gorhardılar; çünkü o çoh cür'etli idi ve yumruğunun da gabağında heçkes durabilmezdi. Garaca gız, hemîşe zayıfın, güçsüzün terefini tutardı. Her zaman anası onun nâ-dincliyinden gonşulara şikâyet edip deyerdi :

— Garaca gızı sel aparmaz, od yandırmaz.

Bununla beraber Garaca gız çoh rehmli ve sehâvetli gız idi. Eline keçen herşeyi yoldaşları ile bölüşerdi.

Usta Zeynal'ın yaşadığı şeherde tez tez zelzele olardı.

Bir kış hemin şeherde böyük zelzele olup, çoh ev uçurtdu. Zelzele gece yarısı olduğu üçün çoh adam telef olmuşdu. Seher açılanda etrafdan halg tökülüp şehere geldi. Adamlar deste deste olup, ellerinde kürek, bel, külüng uçukları gazımağa başladılar. Ata oğulu, oğul atanı-ananı, gardaş bacını sesleye sesleye daş-torpağı ayırırdılar. Bir deste de usta Zeynal'ın evini gazıyırdı. Evvelce Şerefnise'nin, onun ardınca da usta Zeynal'ın cesedi çıhdı. Biraz da gazıyandan sonra bir deşik çıhdı. Buradan çılpak balaca bir bir gız çıhdı. Bu gız, hemin Garaca gız idi.

O, ata-anasının meyitlerini görüp ağlamağa başladı. Herkes öz gohum-akrabasını aramağa meşgul olup, Garaca gızın gaydına galan yoh idi.

Zelzeleden iki gün gabag, bir deste garaçı bu şeherin kenarında çadır gurmuşdu. O desteden bir garaçı arvadının Garaca gıza yazığı gelip çadırlarına apardı ve orada ona yemek ve paltar verip, ocağın gabağında oturtdu. Garaçılar, Garaca gızın yetim galmağını ve onun heç birkesi olmayıp, garip olduğunu öyrenip, öz yanlarında sahlamağa mecbur kaldılar.

Garaca gızı gızlığa kabul eden garaçı arvadı Yasemen yirmi yaşında, gözel, yumşak huylu, şad ürekli bir gadın idi. Hâsiyyetinin yahşılığına göre Yasemen'i hamı severdi; amma onun eri Yusuf'u heçkes sevmezdi. Çünkü o çoh bed-hâsiyyet, katı, zalım bir şehs idi. Yasemen gaval çalıp ohumak ve oynamak ile pul gazanıp, desteye çoh menfaat verirdi. Onun eri Yusuf da gapı gapı dolanıp ayı oynadardı.

Yasemen, Garaca gızı çadıra getirdiyi zaman Yusuf orada yoh idi; çünkü destenin bir hissesi onunla beraber seher tezden buradan çıhıp yola düşmüşdü. Geride galan da getmeye hazırlaşırdı. Yasemen, erinden çoh gorhurdu; çünkü onun Garaca gızı kabul edep etmeyeceğini bilmirdi. Bu sebepden ötürü Yasemen ızdırapda idi.

Garaçı destesinin geride galanı da yola düşdü. Yasemen'in ızdırabı bîhûde deyilmiş. Çünkü geride galan deste gelip yoldaşlarına çatınca, Yusuf'un bu işden heberi oldu ve çoh acıklandı ve bir kende çatan kimi Garaca gızı orada goyup gedeceyini söyledi. Yasemen, erine yalvardı ki, bele iş etmesin, lâkin Yusuf onu dinlemek bile istemedi. Garaca gız ise üreyinde bu işe sevinirdi. O; Yusuf'dan gorhurdu ve gorhmakda da haklı idi. Yusuf'un heybetli üzü, gara ve partlak gözleri neinki uşağı, hatta böyük adamı da gorhuya salırdı. Yasemen, erinin tamahkârlığını bilirdi. Erine, gelecekde Garaca gızın onlara böyük menfaat vereceyini söyledi.

— Yusuf, bilirsen mi men ne fikirdeyem? Men Garaca gıza mahnı ohumak, özüm kimi oynamak öyredeceyem ve üst-başını bezeyip kentlerde, şeherlerde oynadacağam, senin üçün pul yığacağam.

Yusuf, bu fikri beyenip, Garaca gızın destede galmasına razı oldu.

* * *

Garaçıların geçimini Garaca gız çoh beyenirdi ve bugün burada, sabah bir teze yerde, çay gırağında, meşe kenarında menzil edip çadır gurmak, nağıl söylemek; bunların hamısı Garaca gıza çoh hoş gelirdi. Evvel vahtlar Garaca gız, Yusuf'un ayısından gorhurdu. Amma sonralar öyreşip, onunla dost olmuşdu. Ayı da onunla oynamağı sevirdi.

Yasemen, Garaca gızı erine söz verdiyi kimi yahşı geyindirip, ohumak ve oynamak öyretmişdi. Tamaşaçılar Garaca gızın gözel sesine ve oynamasına teeccüb edip, hayretde galırdılar. Garaca gız gavalını açıp, tamaşaçılara teref tutanda, derhal onun içi pul ile dolurdu. Bu durum ise Yasemen'i ziyâdesiyle memnun edirdi. Yusuf, bu bârede arvadından ve Garaca gızdan razı idiyse de, yene hâsiyyetinin pisliyinden her ikisini de çoh inciderdi.

Garaca gızın tabiatında inatçılık vardı. Bu hâsiyyetinin üstünde Yusuf'dan ne geder kötek yeyirdise de, yene tersliyinden el çekmezdi. Garaca gız, ancak Yasemen'in sözünden çıhmazdı; çünkü Yasemen onunla mehriban dolanırdı. Yusuf, Garaca gızın tersliyine teeccüp edip, arvadına deyerdi :

— Bu zorbalıkda ayı menim gamçımın gorhusundan her cün oyun çıharır, amma bu balacalıkda gızın elinde âciz galmışam.

Yasemen, ona bele cavap vererdi :

— Bunun sebebi odur ki, ayı heyvandır, bu ise insandır. Heyvanla edilen reftar, insanla edilmez. Heyvana yoğun çubuk lazımdırsa, insana mehribanlık ve mülâyim söz lâzımdır.

Yusuf, arvadının bu doğru sözüne inanmayıp deyerdi :

— Yoh, sebep bu deyildir. Sen olmasan, men onu iki günün erzinde mum kimi ederem.

Erle arvadın arasındaki söhbetin neticesi o olardı ki, Yusuf, Garaca gızı daha da artık köteklerdi. Garaca gız, bu zulümden halâs olmak üçün neçe defe gaçmak istedise de, lâkin gaçmağa imkân tapabilmedi.

*
* *

İki ilden artık idi ki, Garaca gız garaçı destesinde yaşayıp, mahnı ohumağı ve oynamağı ile etrafda meşhur olmuşdu. Yusuf, Garaca gızı çoh incidende, Yasemen onu gorhudup deyerdi :

— Bu zavallı gıza ne çoh eziyyet verirsen. Sonunda cana doyup gaçar, senin de elinden bele bir menfaat çıhar.

Bu sözler, hemîşe Yusuf'a tesir edirdi ve Garaca gızı döymekden bir müddet çekinerdi.

*
* *

Yayın orta ayı idi. Günün istisinden insanlar, hayvanlar ve kuşlar kölge yer ve serin su arayırdı. Garaçı destesi bir dağ üzerinden ahan çayın kenarında çadırlarını gurup menzil etmişdi.

Günorta vahtı idi. Garaçıların heresi bir işle meşgul idi. Yusuf, ayısını götürüp yahın kende getmişdi. Yasemen, çayın gabağında su gızdırıp paltar yuyurdu. Garaca gız da çayda çimirdi. Çay, dağdan geldiyi üçün hırıldıya hırıldıya ve sür'etli gelirdi. Ancak suyu az olduğu üçün Garaca gız üçün gorhu yoh idi.

Yasemen, paltarı yuyup, guruması üçün kôlların üstüne sermişdi. Özü de başını yumak fikriyle gara, uzun saçlarını hörükden açıp döşüne tökdü. Yasemen, Garaca gızı sesledi ki, gelip onun başına su töksün. Garaca gız iki arşın ucalıkdan tökülen meşâlenin altında çimdiyi üçün Yasemen'in sesini eşitmedi. Birazdan sonra Yasemen, Garaca gızı yene çağırdı. Bu defe de cavap almadı. Yasemen, saçlarını döşünden yığıp, beline atdı. Bu esnada çayın terefinden gulağına sel gürültüsü geldi. Gürültüyü eşiden Yasemen, hemen çaya teref yüyürdü. O vaht Garaca gız şelâlenin altında idi. Yasemen, çayın yuharısından daşları ve kôlları yuvarlaya yuvarlaya gürültü ve nerilti ile gelen seli görüp var gücü ile gışgırdı :

— Gızım, tez ol, gaç, sel gelir.

Garaca gız, Yasemen'in sesini eşidip, şelâlenin altından çıhdı; ancak birneçe addım atmamışdı ki, sel onun üstünü cellât kimi aldı. Yasemen işi bele görende, alıcı kuş kimi özünü çaya atdı. Yasemen özünü Garaca gıza yetirince sel gızı götürdü ve birneçe saniye suda itirdi. Biraz sonra gızın başı göründü. Yasemen, özü de birneçe defe suya batıp çıhandan sonra, üzüp Garaca gıza çatdı ve saçlarından tutup, çiynine atdı. Her ne geder Yasemen çoh gözel üzüçü olsa da, bu daşları yuvarlayan sel suyunda üzmek çetin idi. Garaçılar, Yasemen'in sesini eşidip kömek elemeye geldiler. Sel, getdikce artırdı. Ahırda sel, bunları bir böyük daşa çırpdı. Garaca gız, Yasemen'in elinden çıhıp daşın üstünde galdı. Amma Yasemen'i sel götürüp üzü aşağı ahıtdı. Garaçılar çaya tökülüp, her ikisini de sudan çıhartdılar. Onların ikisi de bî-huş galıp yere serilmişdi, üzlerinin rengi ölü rengi kimi idi. Garaçılar hayli çalışdıkdan sonra her ikisini de hûşa getirdiler. Garaca gızın bedeni daşlara deyip, birneçe yeri garalmışdı, amma gorhulacak birşeyi yohdu. Zavallı Yasemen'e gelince, başı birneçe yarden yaralanmışdı. Lâkin rehmli bu arvad özüne gelince yaralarını unudup, tez zayıf bir sesle Garaca gızı soruşdu. Garaçılardan biri Garaca gızı gucağına alıp, Yasemen'e gösterdi.

— Bah, Yasemen, budur, Garaca gız sağdır. Arhayın ol.

Yasemen bir müddet ona bahdı, sonra yene özünden gedip gözlerini yumdu. Garaçılar, Yasemen'in yaralarını bağlayıp, Garaca gız ile beraber çadırlarına apardılar ve her ikisine de yatak salıp, rahat etdirdiler.

Ahşam çağı Yusuf eve gelip, yoldaşlarından bu heberi eşitdi ve çoh gazablanıp dedi :

— Men, bu uçukdan çıhmış gızın sonunda başımıza bir belâ getireceyini bilirdim.

Garaçılar, Yusuf'u teskin edip dediler :

— Gorhma, heç birşey olmaz. İndi onların istirâhete ihtiyaçları var, durun bayıra çıhag gürültü olmasın. Burada yalnız Yasemen'in dostu Hüsniye galar, ona hizmet eder.

Garaçıların hamısı Yusuf ile bayıra çıhdılar, çadırda yalnız Hüsniye galdı.

Garaca gız bütün geceni ufultu ve zarıltı ile keçirip, sabaha yahın yuhuya getdi. Amma Yasemen gızdırma içinde bir degige de rahat olmadı. Vefalı Hüsniye, refîgesinin yanında eyleşip, sabaha geder gözlerini yummadı. Yasemen'in gızdırması getdikce artırdı. Seher açılanda ateşi 40 dereceye çatdı.

Yazıg Yasemen, gızdırmanın harâretinden tora düşen kuş kimi çabalayırdı. Onun gözleri hemîşe yumulu idi.

Gece yağış yağdığı üçün, seherin havası çoh saf ve temiz idi. Dünenki belânı töreden yağışın suyu enip, evvelki seviyesine düşmüşdü. Onun hazin şırıltısı kuşların cehceh ve nağmesine garışmışdı. Garaca gızın sevimli şelâlesi güneşin ışıkları altında parlayırdı. Ahırda, Yasemen gözlerini açdı. Bî-çârenin lâle kimi yanakları solup zambak rengine dönmüşdü. Yasemen, Hüsniye'yi tanıdı. Zayıf sesle ona dedi :

— Hüsniye, Yusuf haradadır?

— Bayırdadır, bacım, çağırım mı?

— Çağır, hamını çağır... ölürem...

— Gorhma, bacım, ölmezsen. Bugün hardan olursa olsun, senin üçün hekim tapıp getireceyem.

Bunu deyip, Hüsniye bayıra çıhdı ve birazdan sonra Yusuf ile beraber başka garaçılar içeri girdi. Garaçılar, Yasemen'e ürek verirdiler. Yasemen dedi :

— Yoh, ezizlerim, men ölürem... Yusuf, elini mene ver... Vesiyyetime gulag as... Yerine getirmeye söz ver... Yusuf, budur dört ildir ki, senin arvadınam. Bu dört il erzinde senden döyüşden söyüşden başka birşey görmedim. Cavan ömrümü çürütdüm... Mene min cür zulüm ve cefâ etdin, bunların hamısını bağışlayıram. Ancak sen de mene söz ver ki, bundan sonra Garaca gızı incitmeyeceksen...

Yasemen, sesini kasdi, çadırda bir müddet sâkitlik oldu. Sonrâ Yusuf dedi :

— Yoldaşlarımın garşısında vesíyyetine emel edeceyime söz verirem.

Yasemen'in üzünde şadlık belirdi ve Hüsniye'ye dedi :

— Bacım, Garaca gızı sene tapşırıram. Ondan muğayat ol. Ah, gözlerime rahatlık çökür... meni boğurlar... Yusuf... Hüsniye... Garaca gız... deye, Yasemen sayıklaya sayıklaya vefat etdi.

*
* *

Yasemen'in vefatından sonra Yusuf bir müddet verdiyi ahte vefâ etdi; lâkin sonralar yaradılışında olan pis sıfatlar yene aşkâr olmağa başladı. Hüsniye, bacardığı geder Garaca gızı Yusuf'un zulmünden muhafaza edirdi. Ancak mesele burasındaydı ki, Yusuf, Yasemen'in vefatından sonra Garaca gızla pul gazanmak üçün hergün seher çadırdan çıhıp, bir de ahşam gayıdırdı. Hüsniye, zavallı yetimin üzüne bahınca soru sormadan da anlayırdı ki, o bîçâre, Yusuf'dan ne geder zulüm ve eziyyetler çekir.

Son zamanlarda Yusuf, bir pis emele daha düçâr olmuşdu; eline düşen pulu içkiye verip, tez tez mest olurdu. Yusuf'un serhoş olduğu vahtlarında Garaca gızın günü daha da gara olurdu.

Bir defe Yusuf ile Garaca gız yol ile gedirdiler. Bunlar bir deste cavan atlı oğlanlara rast geldiler. Bu cavanlar şehere toya gedirdiler. Onlar Yusufgile teklif elediler ki, biraz çalıp ohusunlar. Yusuf, razı oldu. Garaca gızın ohuyup oynaması cavanların çoh hoşuna geldi. Onlar, birbirinin behsine Garaca gızın gavalını ağ ve gara pul ile doldurdular.

— Sağ ol, yaşa, Garaca gız. Deyip, cavanlar atlarını sürdüler.

Yusuf, sevincle Garaca gızdan pulları alıp dedi :

— Gel, gızım, sen ayı ile o kôllukda otur, istirâhat ele, men de gedim o görünen kentden çörek ve senin üçün fındık, kişmiş alım.

Bu sözden Garaca gız asla şad olmadı; çünkü bilirdi ki, oraya içmeye gedir. Amma buna rağmen bir söz deyebilmedi.

Onlar, yoldan kenara çıhıp kôlluğa teref üz goydular. Yusuf, bir böyük kôl seçip, ayını oraya bağladı ve Garaca giza dedi :

— Ağızlı gızım, burada otur, bu saat geleceyem.

Yusuf getdi. Garaca gız da kölgede uzandı ve birazdan sonra yuhuya keçdi. Ayı, bir müddet sâkit uzandı. Sonra durup zincirini dartmağa başladı. Kôlun

budağı, ayının gücüne davam getirmeyip gopdu. Ayı, serbest galdığını anlayıp, bir müddet gezindi, sonra üzünü meşeye teref tutup getdi.

Yusuf iki saatdan çoh idi ki, kende getmişdi. Garaca gız yuhudan hele uyanmamışdı. Ahırda Yusuf serhoş halde, o teref, bu terefe yırğalana yırğalana gelip çıhdı. Garaca gızı yatmış, ayını da bağladığı yerde tapmayınca, ayağı ile gızı ele berk vurdu ki, biçâre dik atıldı.

— De görüm ayı hanı, mürted gızı mürted?

Garaca gızın gorhudan dili tutuldu ve cavap verebilmedi.

— Hele dur, ayını tapım, senin payını sonra vereceyem.

Yusuf, kôla diggetle bahıp gördü ki, ayının bağlandığı budak gopup ve özü de yohdur. Bundan anladı ki, ayını oğurlamamışlar, özü kôlu goparıp meşeye gaçmışdır.

— Düş gabağıma, ayı meşeye gaçmışdır, gedek tapag.

Garaca gız titreye titreye yola düşdü. Yusuf, yol uzunu gâh Garaca gızı söyüp gorhudurdu, gâh da öz özüne danışırdı. Onlar meşeni hayli dolaşdılar, amma ayıdan bir eser görmediler. Birden Garaca gızın gulağına ayının bağırtısı geldi.

— Eşidirsen mi, emi? Bu terefden ayının bağırtısı gelir.

— Heç źad eşitmirem, yalan deyirsen.

— Bah, bah, yene bağırır.

Bu defe Yusuf'un özü de eşitdi.

— Doğru deyirsen, bağıran ayıdır.

Her ikisi de sesin geldiyi terefe üz goydular. Ses yahından gelmiş olsa da, aslında ayı uzahlarda idi. Sonunda gelip ayını tapdılar. Ayının zinciri ağaca dolaşmışdı ve bağırırdı. Yusuf ayını gören kimi onu azad etmeden, elindeki ağacla ayını döymeye başladı. Ayının bağırtısı meşeni başına götürmüşdü. Sonunda ayı dartınıp haltanı boynundan çıhartdı ve Yusuf'un üstüne hücûm etdi. Bir degige keçmeden gızmış ayı sâhibini parçaladı. Bunu gören Garaca gız, dehşetli bir halde gaçmağa başladı. Ancak gorhudan özünü itirip, yola gaçacağı yerde, meşenin ortasına teref gaçdı. Birazdan sonra ayı, Yusuf'un meyitini bırahıp, Garaca gızın dalına düşdü. Gız bunu görünce bedenine titretme düşdü ve var gücü ile gaçmağa başladı. Getdikce ayı Garaca gıza yahınlaşırdı. Bu arada Garaca gızın gabağına bir uçurum dere çıhdı. Garaca gız dereden enince ayı özünü ona çatdırdı. Ancak ayı eniş ayağı gaçabilmediyi üçün, derenin içine

yuvarlandı. Garaca gız bunu fırsat bilip, özünü derenin döşündeki mağaraya saldı. Bu mağaranın ağzı enli idi, amma içeri getdikce daralırdı. Ayı, derenin dibine kimi yuvarlandı. Sonra ayağa galhıp, üzüyuharı dırmaşmağa başladı. bilindiyi kimi ayının dal ayakları kısa olduğu üçün enişi çetin enir, amma yohuşu ise asan dırmaşabilir. Ayı, ahtarıp mağaranı tapdı ve içeriye sohuldu. Garaca gız sürüne sürüne özünü mağaranın dar yerine yetirdi. Ayı ise dar yere sohulabilmedi. Biraz donguldayıp, mağaranın ağzında yatdı. Garaca gız terpenmeye de gorhurdu. Ancak onun gorhusu yersiz idi; çünkü indi ayının hersi yatmışdı, ona deymezdi ve belke de onun orada olmasına şad olardı.

*
* *

İki saatdan artık idi ki, Garaca gız mağaranın içinde uzanıp galmışdı. Bîçâre gız ayının gorhusundan özünü mağaranın deyişine ele perçim etmişdi ki, terpenmeye de imkânı yoh idi. Bir terefden mağaranın içindeki havanın azlığı, diger terefden de ayının gorhusu yazık gızı bayılacak hala getirmişdi. Ayı ise fısıldaya fısıldaya yatmışdı. Birden ayı oyanıp donguldamağa başladı. Bu arada garaca gızın gulağına çohlu it sesi geldi. Ayının da dongultusu artdı. Çoh keçmedi ki, itler hürüye hürüye mağaranın ağzını kestiler, ancak cüret edip içeri girebilmediler. Çoh keçmeden atlı ovçular gışgıra gışgıra gelip çıhdılar. Bunlar, mağaranın içinden ayının neriltisini eşidip, tüfenklerini hazırladılar ve itleri içeri gışgırtdılar. İtlerin birneçesi cüretlenip, mağaranın içine sohuldu. Ancak çoh çekmedi ki, yene zengildeye zengildeye geri gayıtdılar. Onların bir-ikisi yaralanmışdı. Ovçularsa;

— Ahtar, bas, Hallı, bas, Gümüş, bas. Deye, dışarıdan itleri gışgırdılar. İtler cüretlenip yene özlerini içeri sohdular ve ayı ile tutaşdılar. Ayı, bir müddet onlarla boğuşdukdan sonra sıçrayıp mağaradan çıhdı. Bu arada üç gülle birden onun üzerine açıldı. Güllelere hedef olan ayı, boğanakdan yıhılan ağaç kimi yere serildi. Ovçulardan biri :

— Aferin menim güllem.

— Heyr, Hüseyngulu ağa, sehv edirsen, ayını öldüren menim güllemdir.

— Bağışla, Selim be, men ayının başını nişan aldım, yegin ki, onu yıhan menim güllemdir.

— Sebr edin, ezizlerim. Bu saat malûm olar. Bunu deyip, evvelki adam atdan düşdü ve nökerlerin kömeyiyle ayının cemdeyini o yan, bu yana çevirip diggetle bahmağa başladı.

— Ezizlerim, heç münakaşa etmeyin, üçümüzün de güllesi ayıya deymişdir. Sonra üzünü nökerlerine teref tutup dedi :

— Tez ayının derisini soyun. Rehim bey, sene demişdim; ayı vurmadan bu ovdan gayıtmayacağam. Ele öz meşeni terif edip, menimle alay edirdin. Deyirdin sizin meşede heç dovşan da tapılmaz. Bes bu nedir?

Rehim bey, ayıya diggetle bahıp dedi :

— Hüseyngulu ağa, men öz gikrimde yene de sabitem. Bu ayı, meşe ayısı deyil. Elde beslenmiş ayıdır.

— Ele şey olabilmez. Bunu haradan bildin?

— Budur, bah, ayının boynunun gıllarını zincir aparıp. Selim bey, doğru mu deyirem?

Selim bey, ayıya bahıp Rehim beyin sözünü tasdik eledi. Bundan sonra beyler gakgıltı ile gülmeye başladılar. Hüseyngulu ağa evvel dostlarının sözünü zarafat hesap etdi, amma sonra özü de diggetle bahınca şüpheye düşdü. Bu arada ov tulalarına goşulmuş olan gara köpek mağaraya girdi, bunun dalınca diger itler de getdiler ve yene içeride hürüşme başladı. Bunu gören Hüseyngulu ağa dedi :

— Deyesen, mağarada yene ayı var.

Beyler tüfenklerini hazırlayıp mağaranın ağzını kesdiler. Bu zaman gara köpek, Garaca gızı burahdı, amma o, hereketsiz galıp ayağa galhmadı. Beyler, Garaca gızın başına toplandılar. O, gözlerini hafifce açdı, lâkin harada olduğunu anlayabilmedi. Hüseyngulu ağa ondan soruşdu :

— Gız sen kimsen? Bu mağarada ne gayırırsan? Garaca gız cavap vermedi. Rehim bey dedi :

— Hüseyngulu ağa, görmürsen mi, gız hele yeterince özüne gelmeyip. Ne sual edirsen. Men ehvalatı onsuz da anlayıram. Gızın çehresinden ve paltarıdan garaçı gızı olduğunu anlamırsan mı? Bu avladığımız ayı da elde beslenmiş garaçı ayısıdır. Ancak sâhibinin harada galdığı menim üçün aşkâr deyildir.

Selim bey, gıza diggetle bahıp dedi :

— He, bu gızı men görmüşem. Meşhur ohuyan ve oynayan Garaca gızdır, sahibi de garaçı Yusuf'dur. Üç ay bundan gabag ona ne geder pul ve hediye teklif etdimse, bu gızı mene satmadı, indi yahşı elime düşüpdür. Sizin canınız üçün hergün gonaglık edip, size böyük kef vereceyem.

Bunu eşiden Hüseyngulu ağa dedi :

— Demek o kefi men verebilmerem? Aslına bahsan, gız mene çatar, çünkü onu menim köpeyim tapmışdır.

Beylerin arasına münakaşa girdi. Selim bey dedi :

— Hüseyngulu ağa, özün yahşı bilirsen ki, arvadın Pericahan hanım garaçı gızını eve goymaz; daha niye münakaşa edirsen?

— Ne üçün goymur? Evin sâhibi odur, yohsa men? Hele men evvel onu vereceyem Piri kişi sahlasın.

Beyler, buna rası oldular. Hüseyngulu ağa gızı nökerlerine tapşırdı. Beyler, yene avlanmağa başladılar, lâkin dört saat meşeni dolaşdıkları halde, bir tülkü ve üç devşandan başka birşey vurabilmediler. Bundan ötürü de ovu terk edip, yola düşdüler.

Garaca gız özüne gelince, başına gelen ehvalatı ala-yarımçık onlara nağıl eledi. Onun atasız, yetim olduğunu öyrenen Hüseyngulu ağa dedi :

— Çoh gözel oldu, indi heçkes gızı menden alabilmez.

*
* *

Ahşam vahtı Hüseyngulu ağa dostları Rehim bey ve Selim bey ile beraber evlerine geldiler. İtlerin hürümesi, ovçuların sesleri, nöker ve mehterlerin bağırışmaları birbirine garışmışdı. Bu ses-küyü eşiden Ağca hanım, mürebbiyesinden izinsiz dışarı çıhdı. Kenarda duran Garaca gızı görüp, ona yahınlaşdı. Bunlar bir müddet bahışdılar. Bu iki uşağın arasında böyük fark vardı. Birinin ata-anası beyzâde, obirininki ise yohsul idi. Biri zayıf, zârif ve bir iş yaparken başkalarına muhtaç olduğu halde, obiri polad kimi sağlam bedenli, yaşı az olsa da çoh şey görmüş, öz zehmetli ile keçimini temin eden bir uşag. Birinin bahışları sanki başkalarını kömeye, obirinin nezeri ise hamıyı govgaya çağırırdı.

Ağca hanım, zârif elini Garaca gıza uzatdı, o da kobud barmakları ile onun elini sıhdı. Ağca hanım, bu sıhmağa dayanmayıp, evvel gışgırdı, sonra güldü. Çoh vaht keçmedi ki, şirin söhbete başladılar. Bu arada Hüseyngulu ağa, Garaca gızı unudup, otağda beylerle ov sehbetine girişmişdi. Ağca hanım ile Garaca gızın söhbeti çoh uzun sürmedi. Pericahan hanım otağından hayata endi ve gızının Garaca gız ile söhbet elediyini görünce, berk herslendi ve mürebbiyesini çağırıp dedi :

— Ne üçün öz vazifenizi unudursunuz, hanım? Bahın, terbiye verdiyiniz gız kiminle söhbet etmişdir. Otağına aparın. Cezâ olarak, bu ahşam yemeksiz galacakdır.

Mürebbiye, gözü yaşlı olan Ağca'nın elinden tutup otağına apardı. Garaca gıza da Pericahan hanım : "Dalımca gel, garaçı gızı" deyip, Hüseyngulu ağanın otağına apardı ve rişhend ile dedi :

— Bu şahzâde gızını haradan tapıp getirmisen? Gızın ile tanış olup, çoh şirin söhbet edirdiler.

Hüseyngulu ağa olup-biteni ona nağıl edip dedi :

— Pericahan, gızına yazığın gelsin, gör yoldaşsızlık onu ne hala salmışdır. Goy bu gız ile oynasın, atlansın, gol-ganadı açılsın, bedeni berkisin, kefi açılsın. Bu gız, garaçı gızı deyildir ve olsa da ne eybi vardır. Hanımın yanında garavaşı olmaz mı?! Mürebbiyesi yanında olacakdır. Bir pis iş görerse, terbiye eder.

Bu sözler, Pericahan hanıma asla tesir etmedi :

— Sen, mene söz vermişdin ki, terbiye meselesine garışmayacağam. İndi ne üçün sözünde durmursan? Bu gız buradan gedecekdir, artık söz lâzım deyildir.

— Heyr, bu gız burada galacakdır. Dede, Hüseyngulu ağa sesini ucaltdı. Bunu fırsat bilen Selim bey dedi :

— İndi ki, eledir, verin men aparım.

Hüseyngulu ağa dedi :

— Selim bey, heç vaht ona razı olmaram. Nece ki, size demişem, ele de edeceyem. Garaca gız, bağbanım Piri babanın yanında galacakdır.

Pericahan hanım dedi :

— Bu şarta men razıyam. Ancak Ağca hanımla katiyyen alâkası olmayacakdır, çünkü ondan pis hâsiyyetler götürer.

Bu şartla aparıp Garaca gızı Piri kişiye tapşırdılar. Piri kişinin dahması, ağalığın böyük meyve bahçasının içinde idi.

Piri kişi yetmiş yaşında, yumşak huylu bir goca idi. Heç birkesi yoh idi, özü de Hüseyngulu ağanın reiyyeti olup, onun atasının zamanından bu bağa bağbanlık edirdi. Piri kişi hemîşe bağda olardı, işi olmadıkca ağalık gapısına gelmezdi.

Hizmetçiler, Hüseyngulu ağadan gorhup huzurunda titreyirdiler. Lâkin Piri kişi kimseden gorhmadı ve bacardığı geder hizmetçileri ağaların zulmünden gorumağa çalışardı. Onun üçün onu başka nökerler sevirdi. Garaca gızın sahlanmak üçün Piri kişiye verilmesi, onu çoh sad etdi. Öz kômasında Garaca

gız üçün yer hazırladı; onu yedirip rahat etdirdi. Garaca gız yatağına girdi, lâkin bir müddet yatabilmedi. Sonra Piri kişiden soruşdu :

— Baba, o hanım, gızını ne üçün menimle söhbet etmeye ve oynamağa goymur?

— Gızım, onlar beydirler, biz reiyyet, onlar ağadırlar, biz nöker. Bizimle onların ne dostluğu olacak. Gızım, sen Ağca hanımı yadından çıhart. O, sene yoldaş deyildir.

Garaca gız bu sözlerle teselli olmayıp düşünürdü.

— Men Ağca hanıma ne etdim ki, anasının mene acığı tutdu. Bu gece ona yemek vermeyecekler. Yazıg ac galacakdır. Anam sağ olanda meni de naharsız goyardı, ancak men nâ-dinclik ederdim. Bu ki, heç ne elememişdi.

Garaca gız, fikrini bir yere yığmadan yuhuya getdi. O gece hemin fikirler Ağca hanımı da rahat etdirmirdi. Ne anasının, ne de mürebbiyesinin nesihetini dinlemirdi.

— Ne sebepden ötürü o gızla danışıp oynayabilmerem? Men bey gızı olanda ne olar? Meni ne üçün yemeksiz goyurlar? Garaca gız çoh maraglı şeyler danışırdı. O deyirdi ki, sene gaval çalmak, oynamak öyredeceyem. Ah ne üçün anam meni goymadı ki, onunla çohluca danışam.

Ağca hanım yorğanı başına çekip, gizlince ağlamağa başladı ve bir müddet sonra yuhuya getdi.

*
* *

Piri kişi hele uşaglıgden güneş doğmadan yuhudan oyanmağı âdet etmişdi.İndi tezden galhıp ocağı galadı, özü kimi ömrü keçmiş olan hisden garalmış çaydanı su ile doldurup ocağa goydu ve dahmadan çıhdı ki, bağı dolansın.

Piri kişi bu beslediyi bağı çoh sevirdi. Buradaki ağaçların çohunu özü öz eliyle tikip becermişdi. O etrafda biten bir meyve ağacı yohdu ki, bu bağda olmasın. Hüseyngulu ağanın bu bağı, mülkedarlar arasında hayli şöhret gazanmışdı. Hüseyngulu ağaya gonag gelende, gonaglarını bağa gezmeye aparardı.

Bağı oğrudan gorumak üçün Piri kişinin birce kömekçisi vardı; o da Garaca gızı mağaradan çıharan gara köpek idi. Gara köpek çoh heybetli ve hünerli bir it idi. Onun gorhusundan baha heçkes girebilmezdi. Bu köpekde geribe

bir hal vardı. Herkes ki, Piri kişiye düşman idi, köpek onu sevmez ve yahına goymazdı. Piri kişi bir yeni şahısla tanış olanda gara köpek o adama guyruk bulayıp yahınlaşsaydı, Piri kişi o adamı özüne dost bilerdi. Gara köpeyin bu hissini Piri kişi defalarca sınadığı üçün bu bârede bele deyerdi :

— Dost-düşmanımı gara köpek vasıtasıyla tanıyıram.

Piri kişi,gara köpeyi heç vaht zincirlemirdi. Gece ve gündüz gara köpek asûde idi. Buna rağmen gara köpek bağdan kenara çıhmazdı. Ancak bazan Hüseyngulu ağa ova gedince, o da heveslenip ov tulalarına goşulardı. Onu bu isteyinden geri çevirmek üçün gerek Piri kişinin özü geleydi, yohsa kimseye gulag asmazdı.

Piri kişi kômadan çıhanda gapını açık goymuşdu. Bu halde gara köpek içeri girip, evde bir adamın yatdığını gördü. Gulaglarını cütleyip, heybetli bir hâlet ile ona telef yöneldi. Sonra Garaca gızı tanıdı ve guyruğunu buladı, ireli gelip, onun yanında uzandı; gızın elini yalamağa başladı. Bu vaht Garaca gız gözlerini açdı ve hele yuhulu olduğu üçün gara köpeyi tanımayıp gışgırdı. Bunun sesine Piri kişi tez içeri girip dedi :

— Gızım, ne üçün bağırırsan? Kimden gorhdun?

— Baba, burada ayı var.

— Yoh, gızım, gara köpekdir, gorhme. Burada ayının ne işi var? Yat gızım, hele tezdir.

— Yoh, baba, daha yuhum gelmir; men hemîşe tez uyanıram.

— Çoh yahşı edirsen, gızım, adam gerek seher tezden dura ki, bedeni sağlam ola.

Garaca gız paltarını geyinip dedi :

— Baba, el-üzümü harda yuyum?

— Budur, dahmamızın yanından su ahır, get orada yu.

Garaca gız üzünü yumağa getdi. Piri kişi de sofrayı hazırlayıp, pendir, çörek ve yağ goydu, sonra çaydandan iki fincan çay tökdü. Bu vaht Garaca gız üzünü yuyup içeri girdi.

— Al gızım, üzünü sil, otur çay içek.

Piri kişi, Garaca gıza desmal verdi. Garaca gız da el-üzünü silip, sofraya oturdu, birlikde yeyip içmeye meşgul oldular.

Çaydan sonra Piri kişi Garaca gıza dedi :

— Dur, gızım, gün gızmadan hem bağımızı gezek, hem de ağalar üçün meyve toplayak.

Piri kişinin özü bir sebet götürdü ve Garaca gıza da bir ceveren verdi. Evden çıhanda gara köpek de onlara goşuldu. O, guyruğunu bulaya bulaya Garaca gıza yanaşdı. Garaca gız, onun başını tumarlayıp, cevereni onun boynundan asdı. Gara köpek, başını bulayıp, cevereni yere saldı. Garaca gız cevereni götürüp, yene onun boynuna saldı. Gara köpek bu defe de başını eyip, cevereni yere saldı. Piri kişi dedi :

— Gızım, zehmet çekme. Gara köpek azadlığa alışmışdır, o bele şeylere, tâlime alışmaz.

— Yoh, baba, alışar. Bir gör onu nece öyredeceyem.

Bunu deyip, Garaca gız, gara köpeyin gabağında çömeldi ve onun gözlerine baharken dedi :

— Garaca köpeyim, ağıllı köpeyim, cevereni götür.

Garaca gız cevereni yene onun boynuna saldı. Bu defe gara köpek cevereni yere salmayıp, Garaca gızın üzüne baha baha yanınca getdi. O da sevincek dedi :

— Aferin, garaca köpeyim! Baba, gördün mü?

— Görürem, gızım ve çoh da teeccüb edirem. Gara köpek indiye geder menden başkasının emrine itaat etmemişdi. İndi ise hatta cevereni de daşıyır.

— Hele bu nedir ki, baba, gör ona neler öyredeceyem. Men, garaçı destesinde olduğum zaman ayını, meymunu ve başka heyvanları öyredende görmüşem, ancak, baba, hayvanı ezizleye ezizleye öyretmelidir; yohsa, döymek ile birşey olmaz. Amma gorhutmağın bir zereri yohdur. Bah, Yusuf ayını döydü, o da onu parçaladı.

Piri kişi, Garaca gızın başından keçenleri balaca eşitmişdi. İndi ise Garaca gızın kim olduğunu, bu vahta geder nece yaşadığını ona etraflı bir şekilde nağıl etdirdi. Garaca gızın ürekleri yandıran fâcieli hayatı, bu rehmli gocanın da üreyini yandırdı ve gıza olan mehebbeti artdı.

Seherin saf gözel havası, kôlların ve meyvelerin gohusu, kuşların nağmeleri insana zövg ü sefâ verirdi. Bele bir tabiat içinde yaşamış olan Piri kişiye bahan, onun yetmiş yaşında olduğuna inanmazdı.

Onlar gelip almalığa çatdılar. Gırmızı ve ıtır gohulu almaları görünce, Garaca gızın gözleri parladı.

— Baba, ne gözel almalardır.

— Gızım, bağımızda her cür meyve var, toplayıp yemeyi gadağan etmirem, ancak ac garnına yemeyesen, yohsa hastelenersen. İndi sen ağaca çıh, almaları der, men de sebete yığım.

Garaca gız tez tez ağaca dırmandı, almaları derip yere tökmeye başladı. Aradabir özü de yeyirdi. Birazdan sonra Piri baba dedi :

— Gızım, daha besdir, düş gedek bir geder armud, üzüm ve hulu yığag.

Garaca gız düşdü. Almalardan ceveresine goyup, yene gara köpeyin boynuna asdı. Armudluğa gederken birden gara köpek cevereni yere atıp, yıldırım kimi gaçmağa bayladı. Garaca gız tökülen almaları yığarken gördü ki, bir balaca pişik gaçır; gara köpek de isteyir onu tutsun. Bunu görcek Garaca gız yüyürüp, gara köpeyi geri çağırdı. Lâkin ne geder çığırıp bağırdısa, köpek pişikden el çekmedi. Piri baba da çağırdı, gara köpek onun da sözüne bahmadı. Gara köpek az galmışdı ki, onu tutsun, pişik tez armud ağacına dırmaşıp, gözü gızmış köpekden kurtuldu. Garaca gız buna şad oldu ve ellerini birbirine vura vura şakkıltı ile gülmeye başladı.

— Dızz, gara köpek, dızz, necesen, tutabildin mi?

Gara köpek işi bele görünce ağacın dibinde ele sesler çıhardı ki, sanki bu saat pişik onun sesinden gorhup yere yıhılacakdı. Yazıg pişik her ne geder hündürde olsa da, titreye titreye gözlerini gara köpekden çekebilmirdi. Garaca gız özünü ağaca yetirip dırmaşmağa başladı. Onu gören pişik, olduğu yerden yuharı çıhmadı. Garaca gız ona yahınlaşıp gördü ki, hallıca bir gözel pişik balasıdır. Piri kişi de Garaca gızın almalarını ceverene doldurup armud ağacının dibine geldi. Bu arada gara köpek biraz sâkit olmuşdu. Amma yene de gözleri ağacda idi.

— Baba, bah, ne gözel pişik balasıdır; bunu aparıp evimizde sahlayacağam.

— Çoh yahşı, gızım, apar. İndi o armudları da der, sonra düş.

Garaca gız armudları derip, pişiyi gucağına alarak yere düşdü. Gara köpek evvel bir müddet rahatsız oldu, sonra Garaca gızın kömeyiyle sâkit olup pişiye deymedi ve hatta onunla dostluk gurdu. Meyveler hazır olunca Piri baba dedi :

— İndi bunları ağalığa abarmak lâzımdır. Gapıya kimi mene kömek et, sonra menim özüm apararam.

— Baba meger men ağalığa gedebilmerem?

— Yoh, gızım, getsen Pericahan hanım hoşlanmaz, ele biler ki, onun emrinden çıhırıg.

Garaca gız, Piri kişini bağın gapısına kimi ötürüp, öz hallı pişiyini gucağına aldı, bağı gezmeye başladı. Çeperin gırağı ile gederken, Garaca gız gördü ki, Ağca hanım da mürebbiyesi ile skamyanın üstünde oturup kitap ohuyur. Görünürdü ki, Ağca hanım kitabı öz isteyiyle ohumurdu ve ohuduğunu da anlamırdı. Bu arada gözel bir kepenek gelip, Ağca hanımın oturduğu skamyanın üstüne gondu. Ağca hanım gizlice kepeneyi tutmak isterise de, lâkin tutabilmedi. Bunu mürebbiye görüp, herslendi ve Ağca hanımın elinden tutup eve apardı.

Garaca gız bir müddet dayandı ki, görsün Ağca hanım yene bahçaya çıhacak kı. Biraz sonra mürebbiye yalnız gelip skamyaya oturdu ve kitap ohumağa başladı. Garaca gız anladı ki, o, Ağca hanımı evde tutsak eleyip. Garaca gızın ağca hanıma ne geder yazığı geldise, bir o geder de mürebbiyeye garşı düşmanlığı artdı.

Ağalık evi teze gayda ile tikilmiş iki mertebe geniş bir imâret idi. Bundan başka, evin başka terefinde üç balaca otagdan ibâret bir kadîm tikili de vardı. Bu, Hüseyngulu ağanın babasından galma köhne bir imâret idi. Bu evin pencereleri hırda ve rengarenk şişelerden ibâret idi. Bu evlerde heçkes olmurdu. Hemîşe iki otağın gapısı bağlı olardı. Orada Hüseyngulu ağanın babasından galma antika şeyler sahlanırdı. Ancak üçüncü otag kadîm silâhlar ve zînetli şeyler ile bezenip, Hüseyngulu ağa üçün açık sahlanırdı. Burada Hüseyngulu ağa nahardan sonra uzanıp biraz istirahat ederdi. Bu otağın birce penceresi vardı, o da diger pencereler kimi yana açılmayıp, yuharı çekilirdi. Onun hırdaca rengarenk şişeleri içeriye pek fazla ışık burahmazdı. Bunun üçün de otağın içi garanlık idi. Bu otag, ağalıkda "baba otağı" adı ile meşhur idi. Son zamanlarda Ağca hanım suç işlediyi vaht, onu bu otağa salırdılar.

Garaca gız çeper uzunu gelip evin başına çatınca, gözleri sözünü etdiyimiz otağa sataşdı. Pencerenin abı, yaşıl, gırmızı ve sarı renkli şişesi Garaca gızı celbetdi. Çeper hündür olduğundan, Garaca gız bu otağı yahşı görebilmirdi. Onun üçün de bir ağaca çıhdı ki, oradan yahşı görsün. Bunu Ağca hanım içeriden görürdü. Barmağı ile şişeni döydü ki, orada olduğunu Garaca gız görsün. Birden şişe cingilti ile sınıp yere töküldü. Her ne geder Garaca gız ağacdan düşmedise de, özünü ağacın galın yarpagları arasında gizletdi. Birazdan sonra Ağca hanım sınan şişenin yerinden bahıp, yavaşcadan Garaca gızı çağırdı. O da üzünü ona gösterip dedi :

— Ağca hanım, seni orada mürebbiye mi tutsak elemiş?

— Beli, bunu sen haradan bildin?

— Men bayag çeperin arasından güllü bahçaya bahırdım, sen de kitap ohuyurdun. İsteyirdin kepeneyi tutasan, mürebbiyenin sene acığı tutdu, tutsak eledi.

— Doğru deyirsen, anamın ve mürebbiye Mariya İvanovna'nın acığı tutanda meni buraya saldırırlar. Ah, sen ne hoşbeht uşagsan Menim kimi tutsak olmayıp, özün ücün bahçada azad gezirsen.

— Sen de hemîşe tutsak olmursan ki, diger zamanlar menim kimi gezirsen.

— Yoh, meni heçkes ile oynamağa goymurlar; gezende de hemîşe Mariya İvanovna yanımda olur. Men, onunla gezmeyi sevmirem.

Garaca gız dedi :

— Ne etmeli, seni menimle oynamağa goymurlar.

— O gucağındaki nedir? Deye, Ağca hanım sordu.

Garaca gız hallı pişiyini ona gösterip dedi :

— Bu pişik balasını bu sabah bağdan tapmışam.

— Ah, ne gözel pişikdir. Deye, ağca hanım köksünü ötürdü.

— İsteyirsen, sene bağışlayım.

— Çoh yahşı, getir bu deşikden ver.

— Oraya nece gelim? Gapıdan gelsem, meni görerler ve govarlar.

— Gör çeperden keçebilersen mi?

— Yahşı, görüm keçebilecem mi? Deyip, Garaca gız ağacdan düşüp, çeperden yol ahtarmağa başladı. Gezerken çeperin altından su arhının yolunu gördü, bu deşikden Garaca gız çoh çetinlikle evin dal hayatına çıhdı. Sonra gizlice gelip pencerenin gabağına çıhdı. Ağca hanım sevine sevine dedi :

— Haradan keçdin?

— Su arhının deşiyinden. Al, gör ne yahşı pişikdir.

Ağca hanım, pişiyi alıp bağrına basdı. Garaca gız deşikden içeri bahıp dedi :

— Ne gözel otagdır, ne çoh silâh duvarlardan asılmışdır.

Ağca hanım dedi :

— Men buranı sevmirem, özüm de gorhuram. Pencereni açabilseydim, sen de gelerdin, burada söhbet ederdik. Ancak onu yuharı galdırmak lâzımdır. Menim de gücüm çatmır. Goy görüm, Mariya İvanovna gapını dalından kilitleyip, ya yoh.

Ağca hanım, gapını çekdi, gapı açıldı.

— Ah, ne yahşı oldu, tez ol gel!

Garaca gız etrafına baha baha tez içeri girdi. Her ikisi sevincle birbirini gucakladı. Sonra da şirin söhbet etmeye başladılar.

Bu arada Mariya İvanovna'nın ohuduğu kitap çoh maraglı olduğu üçün Ağca hanıma bir saatlık tutsak yerine iki saat tutsak elediyinden heberi yoh idi. Lâkin bu unudulmağa Ağca hanım şad oldu. O, Garaca gızı vahtında burahmak üçün tez tez gapıya çıhıp bahırdı ki, görsün mürebbiyesi gelir, ya yoh. Bir defe de çıhanda anasını yanında hazır gördü. Balaca gızlar arasındaki dostluğa anasının hersleneceyini bilen Ağca'nın bedenine titretme düşdü. Özünü ele itirmişdi ki, anasının sualına cavap verebilmirdi. Pericahan hanım Baba Otağı'nı açık görüp, fikir etdi ki, yegin Hüseyngulu ağa içeride olar, bu fikirle o içeri girmek isteyende, Ağca hanım özünü lap itirdi ve onun gabağına keçip dedi :

— Ana, buraya girme, girme. Deyip, ağlamağa başladı.

Pericahan hanım teeccübde iken, Mariya İvanovna gelip çıhdı ve Pericahan hanım, ondan gızının tutsak olduğunu öynerdi. Pericahan hanım önde, mürebbiye ve onların arhasınca Ağca hanım içeri girdiler. Pericahan hanım pişiyi görüp soruşdu :

— Bundan ötrü mü gorhurdun? Ne gözel pişikdir, bunu sahlamağa sene izin verirem.

Ağca hanım, Garaca gızı içeride görmeyip bir geder üreklendi. Garaca gız ise divanın altına girip gizlenmişdi. Her üçü otagdan çıhıp gapını bağladılar ve nahar yemeye getdiler. Garaca gız, gapısı bağlı evde galdı.

Hanımlar gedenden sonra Garaca gız tez divanın altından çıhıp gapıya teref yüyürdü ki, kimse gelmeden burdan çıhıp getsin. Lâkin gapının daldan bağlandığını görüp meyus oldu. Sonra pencereden çıhmak fikrine düşdü, amma ne geder çalışdısa, birşey bacarmadı. Çünkü pencere yuharıdan iki nâzik demir ile bağlanmışdı. Hayli çalışdıkdan sonra Garaca gız ümitsiz bir halde divanın üstünde oturdu. O, hayli teşvişde idi; çünkü bilirdi ki, bu sırrın üstü açılsa, Pericahan hanım onu buradan govup, gızına da böyük bir ceza verecekdi. Biraz oturduktan sonra Garaca gız yene pencereden keçmek fikrine düşdü. Biraz diggetle bahanda, penceredeki iki nâzik demiri gördü; bunları yerinden çıharıp, pencereni yuharı galdırdı. Her ne geder pencere ağırdısa, Garaca gız da güclü idi. Pencereden çıhıp gapını açdı. Pencereni tekrar endirip, bayıra çıhıp gapını bağladı, geldiyi deşikden keçip bağa girdi ve kômalarına getdi.

Bu arada Ağca hanım, Garaca gız bârede hayli intizarda idi. Boğazından asla çörek getmirdi, fikri dâima Garaca gızın yanında idi. Hatta kasten çorbanı yere tökürdü ki, ona ceza verip, tezeden Baba Otağı'na göndersinler. Lâkin

bu hile onu muradına çatdırmadı. Çünkü gızının renginin gaçdığını gören Pericahan hanım teşvişe düşmüşdü.

— Gorhma, gızım, eybi yohdur, çorbanı sofraya kasten tökmedin ki, özü töküldü. Gızım, yohsa nâ-hoşlamısan? Bunu deyip, Pericahan hanım elini gızının alnına goydu. Doğrudan da gızdırman var. Biraz çorba iç, sonra yatacaksan. Bugün daha heç yere çıhmayacaksan.

Bu davranışdan daha da teşvişe düşen Ağca hanım dedi :

— Yoh, ana, men azarlamamışam. Meni yatak otağına gönderme.

Hüseyngulu ağa üzünü arvadına tutup dedi :

— İndi sap-sağlam gızı azarlı edeceksen.

— Rica edirem, menim terbiye vermeyime garışmayasan.

— Ne üçün, men ata deyilem?

— Atasan, ancak nâdansan. Nâdan atadan gız ne terbiye götürebiler?

Hüseyngulu ağa tez yerinden durup, masaya ele berk vurdu ki, çorbalar birbirine garışdı.

— Sus! Sene indice göstererem ki, bu evin sâhibi menem.

Hüseyngulu ağa, gabağındaki gabı götürüp yere vurdu ve hersle yemek otağından çıhdı.

— Get, piyan soldat. Deye, Pericahan hanım bağırdı.

Bu hadiseden etkilenen yazığ Ağca hanım gözyaşı tökmeye başladı. Pericahan hanım mürebbiyeni çağırıp dedi :

— Bu gızı otağına apar, soyundurup, rahat atdir. Sonra geyin, gel, bazı şeyler almak üçün şehere gedeceyik.

Dâye, Ağca hanımla getdi. Pericahan hanım da öz otağına getdi.

Birazdan sonra Pericahan hanım mürebbiye ile faytona minip yola düşdü.

Anası gedenden sonra Ağca hanım bir müddet otagda galıp pencereden bahdı, oradan demir yolu stansiyesi görünürdü. Vağzal Hüseyngulu ağanın mülkünde tikilmişdi. Bazan Ağca hanım öz mürebbiyesi ile oraya gezmeye gederdi.

Birden vagon fit verdi.

— He, anamgil getdi. Bir de ahşam çağı gelecekler; indi gedim Garaca gızı tutsaklıkdan gurtarım.

Ağca hanım tez geyindi ve çıhıp Baba Otağı'na teref getdi. Oraya yetişende gördü ki, otağın gapısı açıhdır ve babası oturup sigara çekir, ondan başka da içeride heçkes yohdur. Bu duruma ağca hanım hem şad oldu, hem de teeccüb etdi. Bu vaht atası onu gördü.

— He, gızım tutsaklıkdan gaçmısan. Çoh da yahşı etmisen. O deli ananın sözlerine gulag asma, gel biraz ata-bala söhbet edek.

Ağca hanım atasının bele mehriban davranışından istifâde ederek, onun gucağına atıldı. Sonra başını eyip divanın altına bahdı ve Garaca gızı orada görmeyip şaşırdı. Hüseyngulu ağa soruşdu :

— Gızım, ne üçün şaşırdın? Söhbet ele görek ne var, ne yoh?

Ağca hanım soruşdu :

— Ata, sen çohdan mı buradasan?

— Nahardan sonra geldim, gızım.

— Sen gelende gapı açık idi mi?

— Yoh, menim özüm açdım.

— İçeride kim vardı?

— İçeride bah, bu hallı pişik vardı. Bunu deyip, Hüseyngulu ağa dal terefinde gıvrılıp yatmış olan pişiyi ona gösterdi. Gızım, bundan ötürü mü soruşdun?

Ağca hanım pişiyi alıp dedi :

— Yoh, ata ondan ötrü soruşmuram.

— Bes kimden ötrü soruşursan?

Ağca hanım cavap vermeyip, fikre getdi.

— Gızım, ne üçün fikre getdin? Uşag atasından söz gizletmez.

Ağca hanım bilirdi ki, atası, arvadının acığına Garaca gızla oynamağa ona izin verer. Ona göre sırrı açmak istedi. Atasının boynunu gucaklayıp dedi :

— Ata, anama demezsen ki, söyleyim?

— Demerem, gızım, söyle.

Ağca hanım, ehvalatı ona söyleyip soruşdu.

— Ata, bes Garaca gız buradan nece çıhmışdır?

— İndi menim Piri kişi ile işim var. Sen de menimle gedersen, orada Garaca gız ile oynarsan ve hem de onun buradan nece gurtulduğunu özünden öyrenersen.

Hüseyngulu ağa divanın üstünden galhdı, Ağca hanım sevindiyinden bilmirdi ki, ne elesin.

Hüseyngulu ağa gızı ile bağı gezerken gelip Piri kişinin dahmasına çatdı. O vaht Piri kişi gapısından oturup sebet hörürdü. Garaca gız da arhda gabları yuyup, dahmaya girirdi. Garaca gız, Hüseyngulu ağanı görünce gorhdu. O, içeriden döşek getirip, yaşıl otların üstüne saldı. Hüseyngulu ağa oturdu ve üzünü gızlara tutup dedi :

— Siz de gedin bağda oynayın.

Garaca gız gavalanı da götürüp, Ağca ile oynamağa getdiler. Ağca hanım ile Garaca gız elele tutup bağda gaçmağa ve oynamağa başladılar. Ağca hanım, başına geleni Garaca gıza hağıl etdi, o da Baba Otağı'ndan nece çıhdığını ona söyledi. Bunlar öz aralarında söz kesdiler ki, fırsat buldukca Baba Otağı'nda görüşsünler. Garaca gız, Ağca hanıma gaval çalıp, mahnı ohumağı ve oynamağı öyredirdi. Ahırda her ikisi göy otun üstünde oturup söhbet etmeye başladılar. Ağca hanım bu durumdan çoh memnûn idi. Ancak anasının bir neçe saatdan sonra döneceyini yadına salanda üreyi sıhılırdı.

Birazdan sonra Hüseyngulu ağa Piri kişi ile gelip, gızların oturduğu yere çıhdılar. Bunlar, gızları alıp, arı peteklerinin olduğu yere götürdüler. Gızlar, arıların işlemesine çoh hevesle bahırdılar. Piri kişi bir peteyi gösterip dedi :

— Bu peteyin arıları çoh vurağandırlar, gızlarım, bunlardan özünüzü gözleyin.

Bir başka peteye çatanda gördüler ki, bu peteyin arıları garışga kimi peteyin ağzında gaynaşırlar. Bunu gören Piri kişi dedi :

— Yahşı vahtda gelmişik, bu saat bu peteyin arısı beçe verecekdir. Sonra üzünü Garaca gıza tutup dedi : Gızım, gaça gaça get, evimizden o günü sene gösterdiyim ağ torbanı götür gel.

Garaca gız gaçarak getdi, birazdan sonra arılar petekden deste deste çıhıp uçmağa başladı. Piri kişi onların dalına düşdü. Ahırda arılar bir gilas ağacının budağına gondular. Bir degige keçmedi ki, birbirinin üstüne gonarak üzüm salhımı kimi ağacdan sallandılar. Bu arada Garaca gız torbanı getirdi. Hamı ağacın altında hazır oldu. Piri kişi, Ağca Hanıma dedi :

— Ağca hanım, her petekde birce dişi arı olar, ona şah deyerler. Bir petekde iki şah olanda dava düşür. Yeni doğmuş olan şah mecbur uçup başka yuva yapmak ister. O vaht onun dalına yeni doğmuş arılar düşürler. Bah, gör yeni şahın goşunları onu ne cür muhafaza edirler. İndi biz onu tutup teze arı sebetine salmayılık. O vaht arılar da onun başına cem olacaklar.

Bu sözlerden sonra Piri kişi üzünü Garaca gıza tutup dedi :

— Gızım, çıh ağaca ve bu sallanan arıları torbanın içine salıp torbanın ağzını büz.

Garaca gız pişik kimi ağaca dırmaşmağa başladı. Ağca hanım, Piri kişiden soruşdu :

— Baba, o arılar Garaca gızı sancmazlar mı?

— Yoh, hanım, arını incitmesen ve onlardan gorhmasan adamı sancmazlar.

Garaca gız arı destesini torbaya salıp, ağzını büzdü. Piri kişi dedi :

— İndi, gızım, budağı silkele, arılar torbaya tökülsün, ya da budağı gır, torbanın içinde galsın.

Garaca gız budağı gırdı ve aşağı endi. Piri kişi torbanı ondan aldı. Hamı arılığa geldi. Piri kişi torbadaki arıları bir boş peteye boşaltdı.

— Ağca hanım, bu peteyi senin adına sahlayacağam ve balı da senin öz ihtiyarında olacakdır. Ne vaht konlün bal istese, gelersen, kesip vererem.

Ağca gız buna çoh şad oldu. Hüseyngulu ağa dedi :

— Gızım, bu da senin arın, di gel gedek, birazdan sonra anan gelecekdir.

*
* *

Ahşam vahtı Pericahan hanım Mariya İvanovna ile şeherden gelip çıhdı. Pericahan hanım, Ağca hanımı çoh şad ve yanaklarının gızarmış olduğunu görüp dedi :

— Bah, gızım, menim sözümü dinleyip evden bayıra çıhmadın, onun üçün de sağaldın ve rengin özüne geldi. Gör gızım sene ne geder şeyler getirmişem.

Ağca hanım, anasının getirdiyi gözel kuklalara, başka oyuncaklara ve yemeli şirin şeylere bahıp çoh şad oldu. Bu vaht ağca hanımın düşündüyü birşey vardısa, o da, bu şeyleri Garaca gıza gösterip, onunla bölüşmek idi. Bu da ancak Baba Otağı'nda mümkün idi.

Ağca hanımın huyu çoh gözel idi ve özü de söz dinleyen bir gızdı. Lâkin Garaca gız ile görüşmek arzusu onda o geder artık idi ki, mürebbiyesinin emrinden kasten çıhıp, tez tez özünü Baba Otağı'na saldırırdı.

Ağca hanımın günden güne sağlam olması anasını ne geder şad edirdise, mürebbiyenin emrinden tez tez çıhmağı da bir o geder gamgün edirdi. Bu hususda Pericahan hanım erine şikâyet edende, Hüseyngulu ağa sinirli bir halde deyirdi :

— İki böyük arvad bir uşağı terbiye edebilirmisiniz mi? Men, size meslehet görürem ki, onu tez tez Baba Otağı'na salasınız.

Bu kimi hallarda Hüseyngulu ağa gızına acıklanıp, Baba Otağı'na gönderirdi ve obiri terefden de gizlice Garaca gıza heber gönderirdi.

*
* *

Piri kişiş Garaca gızın Ağca hanım ile gizlice görüşüp dostluk gurmasına asla razı deyildi. O bilirdi ki, kuduz beyzâdelerden başka heçkesi insan yerine goymayan Hüseyngulu ağa bu yetim gızı arvadının acığına Ağca hanımın yanına burahır. Obiri terefden Piri kişi düşünürdü ki, bu sır açılınca Pericahan hanım, Garaca gızı govacak. Piri kişinin nâ-razılığı bir de ona göre idi ki, Hüseyngulu ağa zînetli garaçı libâsı tikdirip Garaca gıza geyindirirdi ve öz gonaglık meclislerinde oynadırdı. Bunun üçün Piri kişi, Hüseyngulu ağaya çoh herslenirdi. Lâkin gızı onun elinden almağa âciz idi. Bele ki, bir defe Hüseyngulu ağa böyük gonaglık edip çoh adam çağırmışdı. Bu gonaglıkda ohuyup çalan destesi de vardı. Hüseyngulu ağa, Garaca gızın dalında nöker gönderdi ki, gelip oynasın. Ancak Garaca gıza soyuh deymişdi ve yatağda yatırdı. Piri kişi, gızın getmesine razı olmadı. Buna gazabı tutan sarhoş ağa ikinci defe nökeri gönderdi ki, gızı mutlaka galdırıp getirsin. Piri kişi çâresiz galınca, Garaca gız durup garaçı paltarını geyindi ve gavalını da götürüp yola düşdü.

Garaca gızın özünün de oynamağa meyli çoh idi. O, raks etmeyi oldukca severdi. Bu sebepden meclise hasım isteyen pehlivan kimi girdi. Bir maharetle oynamağa bayladı ki, bütün danışık ve ses kesildi. Garaca gız ele coşmuşdu ki, orada olan adamları görmürdü. Birden Garaca gız ele bir tarzda fırlandı ki, bahanların nezerinde bir silüet kimi göründü. Aniden Garaca gız bir dizi üste çökerek elinin birini gaval ile yuharı tutup, obirini beline goydu. Raksı bele bitirmek Garaca gızın âdeti idi. Garaca gız gonaglar terefinden hayli alkışlandı. Sonra hamı ricâ etdi ki, bu oyunu bir de tekrar etsin. Garaca gız kabul etmedi, hatta Hüseyngulu ağanın da sözünü dinlemedi. Hanımın ümidi kesilmişken, birden Ağca hanım içeri girdi ve çalgıçılara bayagki raksı çalmalarını işâre eledi. Hamı teeccüb ile ona bahırdı. Çalgıçılar çaldılar, Ağca hanım da oynamağa başladı. Bunun oynamağı gözel ve gaydalı idi. Her hereketinden belli olurdu ki, bu, Garaca gızın şâgirdidir. Bir-iki dövre vurandan sonra Garaca gızı çağırdı, o da derhal sıçrayıp ortalığa girdi ve her ikisi gabag gabağa oynamağa başladılar. Bu heber bir anda ağalık hizmetçilerine yetişdi. Onlar deste ile gelip, gapının ağzında tamaşa etmeye başladılar. Heber, Pericahan hanıma da çatdı. O da tamaşaya geldi. Ancak o, gızının oynamasına asla şad olmayıp, hersinden ne edeceyini bilmirdi.

Gızlar oynamaklarını bitirdiler, her terefden onları alkışladılar. Hüseyngulu ağa sevinip, gızını bağrına basdı. Beyler onu terifleyip, sevdiler.

Birazdan sonra Pericahan hanım, gullukçusunu gönderip, Ağca hanımı çağırtdırdı. Hüseyngulu ağa anladı ki, arvadı, Ağca hanımı azarlamak üçün çağırmışdır. Düşündüyü kimi de oldu. Çünkü obiri otagdan Pericahan hanımın bağırtısı elirdi. Hüseyngulu ağa daha fazla dayanamayıp, gonaglardan özür istedi ve obiri otağa keçdi. Gördü ki, Ağca hanım hönkürtü ile ağlayır ve Pericahan hanım da gışgırır :

— De görüm, bu oynamağı sene kim öyretmişdir?

Hüseyngulu ağa dedi :

— Buyur, cavabını men verim. Bu oynamağı Garaca gız öyretmişdir. Sözün nedir?

— Garaca gız onu harada gördü ki, öyretsin? Men onunla görüşmeyi gadağan elememişdim mi?

— Sen etmişdin, lâkin men etmemişdim. Bu evin sâhibi menem, yohsa sen? Kimin haddi var bundan sonra menim emrimden çıhsın...

Pericahan hanım, indiye geder erini bu geder hersli görmemişdi.

— İndi ki, beledir, daha men bu evde ne üçün oturmuşam?

— Özün bilirsen, oturursan otur, gedirsen get. Bunu bilmelisen ki, bundan sonra men öz istediyim kimi davranacağam.

Obiri otagdan beyler onun sesini eşitdiler. Rehim bey ve Selim bey onun ailesine mehrem oldukları üçün onları sâkit etmeye geldiler. Hüseyngulu ağanı çekip obiri otağa apardılar. Bu itilafdan rahatsız olan gonaglar birer birer dağılmağa başladılar. Sâdece Rehim bey ile Selim bey galdılar ki, er ile arvadı barışdırıp getsinler. Bunlar, arzularına çatdılar. Hüseyngulu ağa hersi yatdıkdan sonra arvadına dedi :

— Ne üçün razı olmursan Ağca hanım oynasın, oynamağın ne zereri var?

Selim bey dedi :

— Pericahan hanım, menim gızım Ağca hanım kimi oynamak bilseydi, onun başına dolanardım. Amma ne etmeli ki, atası kimi şuursuz çıhıp, ayak atmağı da bilmir.

Rehim bey dedi :

— Uşag tayfası, Ağca hanım kimi oynayıp gülmek üçün yaradılmışdır. Yohsa menim gızım kimi bacarıksızdan ne fayda.

Pericahan hanım onun sözünü keserek dedi :

— Men demirem ki, gızım oynamak bilmesin. Lâkin men deyirem ki, Mehdi ağanın nevesi Ağca hanım bir garaçı gızı ile yoldaş olup, oturup durmasın. Ona yaraşmaz. Men, bundan sonra Ağca hanımı burada goymayacağam. Men, evvelki kimi şehere köşeceyem ve gızımı da yatılı orta mektebe vereceyem. Hüseyngulu ağa burada galsın, çünkü şeherde yaşamağı sevmir.

Hüseyngulu ağa buna razı oldu.

*
* *

Sabahısı günü Ağca hanım anası ile şehere köçdü. Yazıg gızcağız istekli dostu Garaca gız ile görüşebilmedi. Ağca hanımın şehere köçmesi Garaca gıza böyük tesir etdi. Bir terefden Ağca hanımın ayrılık hesreti, obiri terefden de onun ata-anasının arasına edâvet düşmesi Garaca gızı çoh gamgin edirdi. Onu şad eden birşey varsa, o da gonaglıgda zuhur eden o hâdiseden sonra Hüseyngulu ağanın günlerini dostu Selim bey ve Rehim beygilde keçirip, öz evinde az görünmesi idi. Belelikle Garaca gızı da oynamağa çağırmırdı. Diger terefden Garaca gızın özü de oynamağı artık terk etmişdi. O, günlerini bağda keçirirdi. Yoldaşı da gara köpek idi. Bu it, Garaca gızla ele dost olmuşdu ki, yanından ırak olmak istemirdi. Garaca gız onu ele öyretmişdi ki, her istediyini edirdi.

Birgün Garaca gız moruk yığmak bahânesiyle ceveresini götürüp meşeye getmişdi. Gara köpek de yanında idi. Garaca gız gaybolmakdan ve meşe hayvanlarından gorhmurdu. Çünkü kara köpeyine güvenirdi. Meşede cevereni moruk ile doldurup eve teref üz goydu. Meşenin içinden demir yolu gedirdi. Garaca gız yolu keçerken ayağı büdredi ve yıhıldı moruğu yola töküldü. O, moruklarını yığarken gatar göründü. Garaca gızın heberi gatarın geydiyinden yoh idi. Bu vaht meşeden çıhan gara köpek gördü ki, gatar gelir ve Garaca gızın bundan heberi yohdur; Garaca gıza ele bir döş vurdu ki, ikisi de dereye uçdular. Garaca gızın sağ ayağı kôla ilişip ganadı. Bunun ağrısından ve gara köpeyin bele hereketinden herslenip gışgırdı. Amma başını yuharı galdıranda gatarın geldiyini gördü. Garaca gız anladı ki, ağıllı köpek bele etmekle onu ölümden gurtarmışdır. Ona göre de derhal hersi yatdı ve gara köpeyi tumarlayıp sevmeye başladı. Sonra yola çıhdı ki, görsün ceveresi nece olmuşdur. Gördü ki, cevereden ancak gırılıp yere tökülen çöpler galmışdır. Garaca gız ölümden gurtulmasına çoh şad olup, ceveresinin telef olmasına bir o geder de acımadı.

Bu heber gedip şehere de çatmışdı; Ağca hanım dostu Garaca gızın ölümden gurtulmasına çoh şad olup, atasına yazdığı mektubun içine bir şahı iriliyinde

zerli bir kâgız da goymuşdu ki, bu da menden teref gara köpeye hediyye olsun.

*
* *

Yayın ahır günleri idi. Ağca hanımın yatılı mektebe girmesine az galmışdı. O, anasından rica etdi ki, bu ahır günlerini kentlerinde keçirmeye izin versin. Pericahan hanım razı olup dedi :

— Yahşı, gızım, men özüm de seninle beraber oraya gedeceyem ki, biraz rahat olag. Yohsa burada gedip gelenlerin elinden bir degige asûde deyilem. Ancak, Ağca, şartım budur ki, o garaçı gızı ile alâkanı tamamiyle kesmelisen. Sen bey gızısan, ele reiyyet gızı ile oturup durmak sene yaraşmaz. Keçenlerde atan şehere gelmişdi, tutduğu işden peşman olduğunu söyleyirdi. O deyirdi ki, men arvadımın acığına Ağca'nı Garaca gız ile görüşdürürdüm. Yohsa gızımın öz garavaşı ile dostluk etmesine heç men de razı deyilem. Bağın meyvesi derildikten sonra Piri kişini de, Garaca gızı da govacağam.

Ağca hanım, bu hebere gamgin ve perişan oldu. O, indi kende getmesine artık razı deyildi. Bu sebepden ötürü seheri günü anası onu yuhudan galdıranda dedi :

— Ana, men kende getmek istemirem.

— Ne üçün, dünen senin özün demirdin mi? Galh, tembellik etme.

Ağca hanım ister istemez galhıp geyindi. Pericahan hanım kende geleceklerini telgrafla Hüseyngulu ağaya heber verdi.

Gatar stansiyada dayananda, Ağca hanım atasını görüp çağırdı. Vagondan enende Ağca hanım Garaca gızın kenarda durduğunu gördü. Pericahan hanımın başı garışık idi. Nökerler eşyaları alıp faytona yığırdılar. Ağca hanım bundan istifâde ederek, gizlice Garaca gızın yanına gaçıp onunla görüşdü.

— Tez ol, get, hanım bizi burada görmesin, yohsa yene acığı tutar. Deye, Garaca gız, Ağca hanımı teseldirdi.

— Doğru deyirsen, sonra görüşerik. Deyip, Ağca hanım ata-anasıyla beraber faytona minip yola düşdüler.

Ağalar gapıya çatınca hizmetçiler cerge ile düzülüp zalım hanımın gorhusundan tir tir esirdiler. Bunların içinde Piri kişi de vardı. Pericahan hanım Garaca gızı orada görmeyip, gızının üreyini ondan soyutmak üçün rişhendle dedi :

— Gızım, bu da dostun Garaca gızın vefası; gör seni ne tez yadından cıhartmış.

Ağca hanım, anasının bu te'neli sözüne dözüp, sırrının üstünü açmadı. Sabahki günü Mariya İvanovna da gelip çıhdı. Ağca hanımın buraya gelmekdeki maksadı Garaca gız ile gün keçirmek idi. O da mümkün olmadığı üçün çoh gamgin ve bî-kef idi.

*
* *

Garaca gız da gamgin idi. Kômadan çıhmak istemirdi. Gün çıhıp galhmışdı. Garaca gız oyanmışdı, amma hele yatağından galhmamışdı.

— Gızım, ne çoh yatmısan, sen heç bele gecikmezdin. Heste-zad deyilsen ki? Deye, Piri kişi soruşdu.

— Yoh, baba, heste deyilem, amma galhmağa heç könlüm yohdur.

Piri kişi kômanın gapısını açıp dedi :

— Gızım, bah gör ne gözel güneş çıhıp. Bele havada ancak tembeller yatar.

Garaca gız galhıp yavaş yavaş geyinmeye başladı. Sonra el-üzünü yuyup çay içmeye meşgul oldu. Çay içenden sonra bayıra çıhdı. Gerçekden de güneş çoh parlak idi. Bağı gezerken Garaca gızın gözüne garışga yuvası sataşdı. Bu garışgaların içinde ganadlıları da vardı. Onlar galhıp havada uçurdular. Gâh bu yuvanın, gâh da obiri yuvanın ağzında gaynaşırdılar. Piri kişi Garaca gıza yahınlaşıp dedi :

— Gızım neye bahırsan?

— Garışgalara bahıram, baba. Baba, bunların içinde ganadlıları da var. Bunlar ne üçündür?

— Gızım, onların ganadları hemîşelik deyildir, onlar tökülecekler. Bugün garışgaların toy günüdür. Maya tutandan sonra onların ganatları guruyup düşecek. Garaca gız babasından garışga toyu sözünü eşidince, ellirini birbirine vurup şakgıltı ile gülmeye başladı. Piri kişi de ona goşulup gülmeye başladı.

— Beli, gızım, garışgaların toyudur. Get gavalını getir, çal, onlar da senden razı galsınlar.

Piri babanın bu fikri Garaca gızın hoşuna geldi. O, gaçarak kômasına gedip gavalını getirdi. Çalıp oynamağa başladı. Piri kişi bu işden şad oldu.

Bu vaht Ağca hanım mürebbiyesi ile bahçada oturmuşdu. Mariya İvanovna kitap ohuyurdu. Ağca hanım da evcilik oynayırdı. Çiçekleri derip evini bezeyirdi. Bu zaman onun gulağına Garaca gızın nağmesinin sesi geldi. Onu görmek üçün çeperin gırağına geldi. Ağca hanım, Garaca gızın çeperin yanında

ohuduğu mahnını dinleyerken, gıvrılıp güneşlenen zeherli bir ilan atılıp Ağca hanımın çılpak golundan sancdı. Ağca hanım, bağırıp özünü mürebbiyesinin üstüne atdı. Bunun bağırtısına anası ve hizmetçiler de tökülüp geldiler. Mariya İvanovna özünü itirip, Ağca hanımı bahçada tek goyup, eve su getirmeye gaçdı. Ağca hanım da çığıra çığıra onun dalınca gaçmağa başladı.

— Gızım, gavalını çalma, görek o ağalık terefinden gelen ses nedir. Deye, Piri baba, Garaca gızı susdurdu.

— Baba, bu ses Pericahan hanımın sesidir. Deyip, Garaca gız yıldırım kimi gaçdı. Hayata çatanda gördü ki, Ağca hanımın bileyinden gan ahır ve Pericahan hanım da ağlayarak hizmetçilere yalvarır :

— Aman, size gurban olum. Tezce Ağca'nın yarasını soruyup, ilanın zeherini yere tökünüz.

Lâkin heçkes bu gorhulu işe yanaşmırdı.

Garaca gız, Pericahan hanımdan bunu eşidince, Ağca hanımın golundan zeheri soruyup yere tökmeye başladı. Hamı gorhulu bir halde ona teeccüb edirdi. Pericahan hanım, Garaca gızın saçlarını öperek deyirdi :

— Garaca gız, mene yazığın gelsin; goyma gızım ölsün.

Garaca gız ise, Pericahan hanımın nâlesine asla fikir vermeyip, öz istekli dostunu ölümden gurtamğa çalışırdı. Bir müddet sonra Garaca gız gördü yaradan daha gan gelmir. Ağca hanım, yaradan bir o geder şikâyet elemirdi. Ancak yaranın biraz yuharısından iple golunu möhkem boğmuşdular. Bu ise gızın golunu sıhırdı.

Ana, ipi aç, golumu kesir.

— Yoh, gızım, olmaz. Onda zeher bedenine yayılıp seni öldürer. Sebr et, bu saat şehere telgraf vuracağam. Atan hekim getirsin.

Pericahan hanım bir telgraf yazdı ve nökere verdi ki, aparıp stansiyadan çeksin. Ağca hanımın golunu bağladıkları zaman Piri kişi gelip çıhdı. Olup bitenden heberdâr olup, hayli ızdırap ile Garaca gızın üzüne bahdı.

— Baba, gördün mü başımıza neler geldi? Deye, Pericahan şikâyetlendi.

— Beli, gördüm. Onu da gördüm ki, öz balanı ölümden kurtarmak üçün bu atasız anasız yetimi belâya salmısan. Deye, Piri kişi sert nezer ile onun üzüne bahdı.

— Baba, ne deyirsen. Garaca gıza heç birşey olmamış.

— Yahşı bah, hanım.

Bu vaht Garaca gız dedi :

— Baba içerim yanır. Mene su ver içim.

— Gel gızım, gedek. Görüm sene ne çâre edebilerem. Sonra üzünü hizmetçilere tutup dedi :

— Tez gedip menim kômamdan gatıg getirin, ayran yapıp gıza içirin.

— Baba, bu saat. Deyip, hizmetçiler gatıg getirmeye gaçdılar.

— Baba, sene yalvarıram, Garaca gızı aparma. Goy burada yatsın. Telgraf vurmuşam, Hüseyngulu ağa şeherden hekim getirecekdir. Bunu deyen Pericahan hanım onun gabağını kesdi.

— Çekil, sen indiye kimi bu gızı ağalık terefinde dolanmağa goymadın ki, beyzâde gızına pis hasiyyetleri tesir eder. İndi men onun bu zulüm yuvasında galmasına razı deyilem. Bunu deyerek, Piri baba Garaca gızın elinden tutup apardı.

* * *

Piri kişi Garaca gızı soyundurup rahat ettirdi. Ona tez tez ayran verirdi. Lâkin Garaca gızın dişinin dibi ganadığı üçün yaranı sorudukca zeher tüpürcekle birlikde onun ganına garışmışdı. Buna rağmen Piri baba Garaca gızdan ümidini kesmemişdi. Lâkin öz canını başkası üçün fedâ eden gızcağızın hayatı bitmek üzre idi.

— Baba, men ölsem, meni o bağımızın yanındaki tepeye bastırın. Oranı men çoh sevirem. Oradan her teref görünür. Orada her cür çiçek açır.

— Gorhma, gızım, hekim gelip sene derman verecek. Sen de sağalacaksan, uzun ömür yaşayacaksan. Sonra da men goca babanı o dediyin tepeye bastıracaksan.

Hüseyngulu ağa hekim ile gelip çıhdı. Hekim, Ağca hanıma bahdıkdan sonra dedi :

— Ağca hanımın heç bir gorhusu yohdur. İlanın zeheri gızın bedenine yayılmamışdır. Amma azacık harareti var; ona da derman vereceyem, yahşı olacak.

Bu hebere ata ve ana çoh şad oldular. Sonra hekim ile berâber Piri babanın dahmasına getdiler. Garaca gızın ganla dolmuş gözleri yumulmuşdu. Hekim, ona bahdıkdan sonra dedi :

— Hestenin halı çoh ağırdır. Çünkü sorduğu zaman zeheri udmuşdur, zeher de ganına garışıp, bedenine yayılmışdır. Sağalması çetindir.

Bu hebere üzülen Piri kişi dedi :

— Hekim, öz balasını ölümden kurtarmak üçün başka bir balanı ölüme veren gadına ne deyerler?

— Sus, goca köpek, menim gızımı bir garaçı gızına tay mı edirsen? Deye, Hüseyngulu ağa bağırdı.

Hekim, onları sâkit edip, getirdiyi dermanı Garaca gıza içirtdi ve Piri kişiye tapşırdı ki, bu dermandan hesteye tez tez versin.

— Baba, üzülme. Gız çoh sağlamdır. Ümidvaram ki, sağalar. Deyip, hekim de ağalar ile beraber çıhıp getdi.

Piri baba dahmanın gapısını açıp, Garaca gızın başucunda oturdu. Kimsesiz goca, Garaca gıza ziyâdesiyle mehebbet bağlamışdı. Garaca gız onun eski kômasına yeni bir hayat, yeni bir ışık getirmişdi. İndi o ışık sönür. Buna da sebep, tam uşaglığından beri zulmüne gatlandığı ağaları olmuşdu.

Garaca gız gan ile dolmuş olan gözlerini açdı, son nefesinde güneşin şafakına bir müddet bahdı, sonra gülümsedi, gözlerini yene yumdu. Garaca gız öldü.

— Dahmanın bülbülü uçup getdi. Deyip, Piri baba gözyaşı tökdü.

ABDULLAH ŞÂİK
(24/2/1881 - 24/7/1959)

Şâir, nâsir ve dramaturg. Tiflis'te dünyaya geldi. Babası Mustafa, muallim idi. Ailesiyle birlikte, 1889 yılında İran'ın Meşhed şehrine gidip yerleşen Abdullah'ın tahsili yarıda kalınca, orada kaldıkları on bir yıl zarfında arap ve fars dillerini ve kültürlerini öğrenir. Tekrar Tiflis'e döndükleri zaman yarıda bıraktığı tahsilini tamamlamağa başlar. Birkaç imtihana tabî tutulduktan sonra vekil öğretmenlik hakkı kazanır. Abdullah Şâik, Fuzûli'nin tesiri ile on altı yaşında gazeller yazmağa başlar. Şiirlerinde Azerbaycan halkının hürriyet mücâdelesine tercüman olmağa çalışan Şâik, bir müddet çeşitli mekteplerde öğretmenlik yapar. Edebî faaliyetine 1907'de başlayan yazarın Uşag Gözlüyü, İkinci İl, Gülzar, adlı ders kitapları ile Tülkü Hacca Gedir, Tık Tık Hanım, Yahşı Arha, Murad, Şeleguyruk, Kimdir Haklı ve Çoban Memiş adlı piyesleri onun Azerbaycan edebiyatına ilk hediyeleri olur. Daha sonra orta ve yüksek okullar için birçok ders kitabı yazar. Devletin birçok yüksek kademesinde görev alan Abdullah Şâik, iki dönem de milletvekili seçilir.

Azerbaycan'ın en velût şâir ve yazarlarından biri olan ve daha ziyâde çocuklar için yazan Abdullah Şâik'in neşredilmiş olan eserlerinden bazıları şunlardır :

Gülşenî Edebiyyat, Uşag Gözlüyü, Yahşı Arha, Tık Tık Hanım, Tülkü ve Horoz, Gözel Bahar *(piyes),* ***Gülzar*** *(ders kitabı),* ***Kimdir Haklı, Murad, Bedbaht Aile, Ürek Tikmek, Yahut Kurban Bayramı, Şelekuyruk, Millî Gırâet Kitabı*** *(ders kitabı),* ***Türk Çelengi, Türk Edebiyyatı, Müellim*** *(hikâye),* ***Mektup Yetişmedi, Göbelek, Anabacı, Tülkü Hacca Gedir, Dördüncü İl*** *(ders kitabı),* ***Eşşek Üstünde Seyahat, Oyuncu Bağalar, Tapdık Dede, Ovcu Mestan, Araz*** *(roman),* ***Nağıllar, Yaz Gelir, Goçpolat, Nüşâbe, Köç, Hâtirelerim, Benövşe, Pirin Kerâmeti.*** *Tercümeleri arasında ise Nizâmi Gencevî'nin* ***İskendernâme*** *ve* ***Sihirli Yüzük,*** *A. Krilov'dan* ***Seçilmiş Temsiller ile Cırcama ve Garışga,*** *A. Barto'dan çevirdiği* ***Pinti Kız*** *önemli olanlarıdır.*

VAZİFE

— I —

Noyabr'ın acıklı bir sabahı idi. Tabiatda gorhunç bir inkılâb zuhur etmiş kimi iki gün evvel başlamış olan hezrî hele bütün şiddetiyle devam edir, bir dev na'rası ve yıldırım gürüldüsü ile etrafı sarsıdırdı. Yerleri eşerek göylere savurmuş olduğu toz-toprağdan feza kalın ve sarımtırak bir örtüye bürünmüşdü. Bacaların inler kimi vıyıltısı, gapı ve pencerelerin feryat eder kimi gışgırtısı, denizin uzakda eşidilmekde olan muntazam bir ordu kimi gat gat gayalara çarpan sür'atli dalğalarının deli gürültüsü ruhlara geder ağırlık verir ve sinirlerde acı bir sızı hissettirirdi. Küçeler bomboş, damlarda pişikler, küçelerde köpekler bile dolaşmağa cesâret edebilmirdiler. Yalnız arasıra mecbûri bir tavır ile vazifesinden istemeyen adamlar yerden burum burum yükselen toz-torpagdan üz-gözünü köksü içine gizletmeye çalışarak iri addımlarla gedirdiler.

Müellim masa başında oturmuş, derslerine hazırlanır, hem de arasıra gulaglarında, hatta bütün vücudunda acı bir sızı doğuran bu ezici ve serseri gürültüsünü dinleyirdi. Birdenbire gapının zengi vuruldu. Çoh tez, hem de tabiatın bu kimi gudurmuş zamanında gelmiş olan müsâfirin kim olduğunu bilmek isteyen müellim yerinden sıçradı. Gapıya teref gedip onu açdı. Gapı ağzında orta yaşlı, iriyarı, uzunca bir adam dururdu. Salam verdi, cavap aldı. Müsâfir :

— Bağışlayınız, sizi rahatsız etdim. Beş-on degige sizinle görüşmeye vahtınız olur mu? dedi.

Müellim, onu yazı otağına aparıp yer gösterdi.

Her ikisi oturdu... Müsâfir haradan ve nece söze başlayacağını bilmeyen adamlara mahsus bir tavır ile kirpiksiz gözlerini yere tikerek durdu. Onu rahatsız eden içindeki çırpıntı ve fırtına meşin renkli guru üzünde, ağı garasından ziyâde olan yuvarlak gözlerinde, garamtırak ince dodağlarında dalgalanırdı. Geceleri yuhusuz keçirmiş adamlar kimi göz gapagları birbirine yahınlaşmış ve saçları üzüne tökülmüşdü. Etrafının tükleri terden getmiş papagı, yahası eyilmiş galın köhne paltosu, rengsiz köyneyi ve yahalığı, halı ve duruşu onun

kiçik bir memur olduğunu gösterirdi. Derin sükûtdan sonra nihâyet galdırıp söz söylemek isteyenlere mahsus bir vaziyet aldı. Bahışlarındaki ciddilik, gözlerinin içinde titreyen asâbi rengler ve ziyâlar çoh kederli ve muztarib olduğunu sezdirirdi. Ellerini birbirine sürterek sandalyasını biraz daha müellime yahınlaşdırarak söze başladı.

— Adliye momissarlığında kiçik bir memuriyetim var. Adım Hesen'dir, dedi. Ayda elli manat maaş alıram, başka gelirim yohdur... Var, çohdur... Lâkin men o işlere tenezzül eden adamlardan deyilem. Elli manat maaş almağın ne demek olduğunu bilirsiniz. Aile halgı zevcem, gızım, bir de sizin telebeniz Hüsrev'den ibâretdir.

— Hansı Hüsrev?

— Teymurzâde Hüsrev.

Müellim özünü doğruldarak :

— O menim en ciddî telebelerimdendir. Demek siz onun atasısınız, sizinle görüşmeyi çohdan arzu edirdim. Bu vahta geder tanış olmadığımıza teessüf edirem. Bu kusur menim mi, ya sizin mi?

Hesen bey ellerini elleri içinde sıharak nezâket andıran bir vaziyet aldıkdan sonra :

— O kusuru men öz üstüme götürürem. Herhalda men gelmeli, Hüsrev'den heber tutmalı, arasıra sizi rahatsız etmeli idim. Lâkin bu vahta geder menim gelmeme ele bir sebep yoh idi. Bu defe başımdan keçen böyük bir felâketi anlatmak üçün sizi rahatsız etmek cesâretinde oldum.

— Hoydur... Buyurun!

— He... Men ne söyleyirdim (elini başına aparıp düşündükden sonra ahtardığını tapmış olan adamlara mahsus bir ses ile) he... söyleyim. Menim bu ay maaşımın elli manat olduğunu bilirsiniz alıp eve apardım. Her zaman etdiyim kimi öz mesârifim üçün beş manat ayırıp, galan pulu yazı masamın üstüne goydum, gapayıp açarını götürdüm. Memurluk hayatını bilirsiniz; ayın ahırlarına doğru pul erimeye başladıkca insanın cesâreti gırılır ve en mühim olan şeyleri almakdan bile çekinir. Maaş alınca, o mühim şeyleri almak mecbûriyetinde galır. Ona göre de götürdüyüm beş manatı sarf etmiş olduğumdan yeniden pul götürmek üçün kutunu açdım. Pul, goyduğum vaziyetde dururdu. Lâkin hacmi mene kiçik geldi. Şüphelenmiş olduğumdan pulları götürüp saydım. Otuz beş manat!

Ellerini dua eder kimi göylere açarak hayretle müellime bahdı. Son cümlesini söylerken sesinde, tavır ve hareketlerindeki hayretden müellim de özünü itirdi, şaşgın şaşgın onun üzüne bahdı. Müellim bir netice almak maksadı ile :

— Pul neden eksik gelirdi? deye, soruşdu.

— Puldan on manat götürülmüşdü...

— Yahşı, sizce onu kim götürmüş?

— Mence on manatı Hüsrev oğurlamışdır.

— Siz bunu neden bilirsiniz? Meyer Hüsrev'den bele hereket evde birneçe defe görülmüş mü?

— Heyir, heç görülmemişdi, bu birinci defedir.

— O halde siz hansı mantıkla bu işi Hüsrev'den bilirsiniz?

Hesen bey müellime daha fazla yahınlaşıp fikrini gözelce anladabilmek üçün evvelkinden daha ziyâde eyilerek sözüne devam etdi.

— Bu pul hâricden götürülebilmez. Zira bizim eve hâricden kimsenin yolu yohdur. Bu pulu ya zevcem, ya gızım Remziye, ya da Hüsrev götürmüşdür. Bu üç neferden başka kimseye güman getmez. Zevcem götürmez; çünkü o pulu özüne, ya eve birşey almak üçün götürecek olursa, gec-tez oğurluğu meydana çıhacağından gorhar, çünkü evde heçbir şey menim nezerimden gaçmaz. Memurluğumda resmiyeti çoh sevdiyim kimi aile hayatımda da resmiyeti çoh sevirem. Ayrıca zevcem elli manat maaşımın üzerinden on manat götürmeyin ne demek olduğunu çoh gözel anlayır. Uşaglarına ve eve bağlı bir gadındır. Uşaglarının kôrluk çekmesine asla razı olmaz. Gızım Remziye'ye gelince, o hele kiçikdir. (Birden vaziyetini deyişerek süratle koltug cebinden bir açar çıhartdı. Onu müellime göstererek) Men, unutdum, size söylemedim; kutunun açarı her zaman menim goltug cebimde olur. Remziye menim cebimden bu açarı çıharıp kutunu açmağa ve oradan on manat götürmeye cesâret etmez. Hem de bilirsiniz ki, gızdır. Gızların ehval-ı ruhiyesi bu kimi işlere müsâit deyildir. Bu iş Hüsrev'in üzerinde galır.

Hesen bey sözlerini bitirmişdi. Her ikisi ağır ve üzücü bir sükût ile düşünürdü. Müellim başını galdırıp :

— Hesen bey, Hüsrev terbiyeli, ciddi ve namuslu uşağdır. O, oğurluk etmez, dedi.

Hesen bey ciddi ve asâbi sesle :

— Ele ise o on manat ne oldu?

— Siz bekle ev mesârifi üçün beş manat deyil, on beş manat götürmüşsünüz?

Hiddetli ve boğuk bir sesle :

— Men beş manatla on beş manatı bilmeyecek, aldığını ve ne yapdığını düşünmeyecek şaşgın, başısoyug adamlardan deyilem. Beş manat aldığım şeyler

de meydandadır. Bu kimi ihtimallara asla yol vermeyiniz! Çünkü olacak şey deyil. O pulu kat'i sûretde Hüsrev oğurlamışdır. Bu işi açmanızı ve pulu ondan almanızı rica edirem.

— Bu hususda özü ile görüşdünüz mü?

— Görüşdük. Hem de çoh ciddi. Lâkin o inkâr edir. İki gündür ki, bu mesele ile meşgulam. Bir netice vermeyir. Böyük cezalar verdim. Gorhutdum, anası yalvardı, yahardı, heçbir fayda vermedi. "Men götürmemişem" deye, ısrar edir.

Müellim de Hüsrev'den şüphelenmeye başlamışdı. Çünkü Hesen beyin gösterdiyi deliller, söylediyi mantıkî sözler çoh esaslı idi. Pulu mutlaka Hüsrev götürmüşdü. Lâkin ne maksatla bele etmiş, öyrenmeye çalışırdı. Hesen beye hitâben dedi :

— Son zamanlarda Hüsrev'in hayatında ve ehval-ı ruhiyesinde siz bir başkalık hissedir misiniz?

— Siz bunu ne üçün soruşursunuz?

— Öyrenmek üçün.

— Menim bildiyim, hissetdiyim birşey yohdur!

— Halbuki mektep hayatında böyük deyişiklik var.

— Nece deyişiklik?

— Son zamanlar çoh dalgındır, derslerini ekseriyetle hazırlamayır. Oyunlara yoldaşları ile iştirâk elemir. Hemîşe bir terefde büzüşüp düşünür. Ders esnasında müellim birşey anladırken o, dalıp dalıp gedir, soruşarken heçbir şey dinlemeyir ve eşitmeyirmiş kimi insanın üzüne bahır. Sonra meçhul bir tavır ile başını köksüne dikerek durur. Onda doğan bu halların sebebini lütfen mene anladabilersiniz mi?

Hesen bey hayretden gözleri hedegesinden fırlayacak bir bahışla müellimi süzerek :

— Onda bu kimi şeyleri men bilmeyirem. Derslerine gelince, her ahşam kitaplarını önüne goyar, ohuyar, çalışar.

— O halde yene sizin meseleye keçek. Bu kimi işlerde çoh ihtiyatlı olunmalıdır. Hasûsen uşağın on dörd-on beş yaşlarında çon mühim bir buhran keçirmek zamanıdır. En uzak yalnış bir hereketin onun ruhu ve terbiyesi üzerinde derin ve fena tesiri olabiler. Sizin söylediyiniz sözler esaslıdır. Men de artık Hüsrev'den şüphelenmeye başladım. Fakat o fena deyil, ağlı başında, muhâke-

mesi sağlam bir uşagdır. Eger o, bunu yapmışsa, bir maksatla yapmış. Meni maraglandıran, düşündüren o meseledir. Yegin bu mesele onun dalgınlığı ile de alâkalıdır. Bu hususda zevcenizle görüşmek ve ondan lazım olan malûmatı almağa müsâide etmenizi ricâ edirem.

— Mümkündür. Men vazifeme gedirem. Zevcem de az-çoh mektep görmüş gadındır. Evimizin ünvanı budur, buyurunuz. Her zaman teşrif getirebilersiniz deye, ayağa galhdı.

— Men bugün meseleni etraflı öyrener ve Hüsrev'le husûsi görüşerem. Vazifenizi bitirdikten sonra lütfen mektebe geliniz.

Müellimle görüşüp çıhmak isterken Hesen bey dedi :

— Zennetmeyiniz ki, meni rahatsız eden on manatdır. Bütün vücudumda bir kırıklık, bir sızı hissedirem. Hüsrev'in yapmış olduğu bu fena hereketi heç bir zaman affetmeyeceyem.

— II —

O gün müellim Hesen beyin evine getmiş, zevcesi Meserret hanım, gadınlara mahsus bir terbiye ve nezâketle onu gabul etmişdi. Müellim, Hüsrev'in aile hayatı ile çoh maraglanmış olduğundan otağları ve ev tezyinatını inceden inceye tetgig etmişdi. İki otag içinde yaşayırdılar. Birisi yatag, obirisi hem yemek, hem de gonag ve yazı otagından ibâret idi. Otag kısmen Garb, kısmen de Şark usûlü ile çoh kasıp halda bezenmişdi. Lâkin eşyanın ince selîge ve zevke mâlik bir el terefinden çoh mahâretle düzülüşü, o köhneliklere yeni bir şekil vermişdi. Müellim masanın yanına keçince, Messerret hanım eliyle bir kutunu göstererek :

— Pulu Hesen bey bu kutuya goymuşdu. İki gün sonra pul götürmek isterken on manat eksik gelmiş. O, Hüsrev'den görür. Men de ondan bilirem. Lâkin ne geder olsa men de anayam. Verilen cezalara artık tahammülüm galmamışdır.

— Bu hususda sonra danışırak. Her şeyden evvel sizin, menim vereceyim suallara cavap vermenizi ricâ edirem. Hüsrev son zamanlarda, yani iki üç aydan beri evde sizinle nece keçinir? Onun ehvalında bir deyişiklik hissedirsiniz mi?

— Son zamanlar çoh deyişmiş, dalgın ve asâbi olmuşdur. Amma o, mene ve eve bağlı bir uşagdır. Çoh vahtını evde menimle, bacısı ile keçirir. Lâkin son zamanlar otağların hamısı ona dar gelirmiş kimi çırpınır, sıhılır, asâbileşir, evde durmayır. Küçeye gaçır, orda da durabilmeyir. Yene eve dönür, yene

küçeye gedir. Birşey yapmak isteyen, lâkin yapabilmeyen adamlar kimi şaşgın şaşgın dolaşır. Arasıra meni gucaklayarak balaca uşaglar kimi gözlerini üzüme dikir ve tabiî olmayan bir sesle "ana, ana!" deye durur, âdeten meleyir.

— Derslerine çalışır mı?

— Çalışır deyebilmerem. Çünkü atası masa önüne keçinceye geder eline kitap almaz, o, masa başına keçerek çalışdığı zaman, Hüsrev de kitaplarını açar, bahar, bahar. Zannetmirem ki, ohuyur, yalnız atası ona baharken özünü meşgul kimi göstermeye çalışır; halbuki evvelleri heç bele deyildi. Sizin ilk verdiyiniz sual mektep hayatında da deyişdiyini gösterir. İndi yahşı ohumayır, deyil mi?

— Çoh deyişmiş, yazıg ana... Siz Hüsrev'in deyişmesinin başlıca sebebini nede görürsünüz?

Gadın, gol-ganadı gırılmış kimi sallandı. Gizlin gizlin içini çekdikden sonra :

— Söyleyebilmerem. Dedi.

— Son aylarda sizin aile hayatınızda bir başkalık, bir deyişiklik olmuşdur mu?

— Yoh... Heçbir şey yoh... Herşey evvelki kimidir.

Müellim özünü doğrultdu. Ciddi bir müstendig vaziyetini aldı.

— Heç olmasa bunu anladın. Dedi. Hüsrev ne üçün atasının çalışmağa başladığı zaman çalışır? Ondan gorhur mu?

— Gorhur... gorhur, çoh gorhur.

— Görünür ki, Hesen bey ciddi ve resmî dolanır.

— Oldukca ciddi ve resmî!

— Hesen beyin mizacı necedir? Sizinle, uşaglarla reftarı mülâyimdir, yohsa pisdir?

Gadın, yara almış göyerçin kimi gıvrıldı. İllerden beri herkesden, her yahın akrabasından sahladığı ve hele müellimden sahlamağa çalışdığı sırlarını açmak istemedi. İçinde onu yeyen, onu ezen gizli yaraların üzerinden bir rüzgâr kimi uçdu; fena bir halda golları yanlarına düşdü. Derin bir ah köksünü şiddetle gabartdı.

— Müellim! Dedi. Bilmirem bu şeyleri siz ne üçün soruşursunuz?

— Ne üçün mü? Çoh tabîi, Hüsrev'den doğan ehvâl-ı ruhiye bu işlerle alâkadar deyil mi?

— Şüphesiz alâkadardır.

— Ohalde bilmek icâb etmez mi?

— Bir çâresi, faydası olmadıkdan sonra...

— O başka meseledir, kim bilir, belke de bir çâre tapıldı. Siz, menim sualıma cavap veriniz. Hesen beyin reftârı sizinle necedir?

— Çoh pis... Son derece asâbi ve hiddetli bir adamdır... Evde kiçik birşey onu hiddetlendirir, asâbileşdirir. Hem de oldukca resmiyete riâyet edir. Kiçik bir intizamsızlık onu tabîi halından çıharır. Men bu eve gireli ondan hoş üz, hoş muamele, yoldaşcasına bir reftar görmedim. Daima düşünceli, daima mahzûn. Hele evde olduğu zaman uşaglarımın üzü gülmeyip... Ele oturma, bele durma, başını ele sallama deye tehdidkâr bir tavırda herbir hareketlerini tenkit edir. Yemelerine, içmelerine, hülâsa her şeylerine garışır. Onların galbini gırmadığı, göz yaşlarını tökmediyi gün çoh az olur. Burası ev deyil, zindandır.

Başını hem mahcup, hem de dalgın bir tavır ile köksüne dikerek :

— Ah! En yahın adamlarıma bile bu vahta geder size açdığım bu sırrı söylememişdim. Deye, kirpiklerinin uclarını ısladan isti damlaları elinin tersi ile sildi.

— Sıhılmayın. Aile ve mektep her ikisi bir şeydir. Birincisinin rehberi siz analar, obirisinin rehberi biz müellimlerik. Aile hayatı ile mektep hayatı arasında bir perde, bir anlaşmazlık olursa, genç neslimizin istidadlarının inkişâfına engel olur. Bu engeller aradan galdırılmalıdır. Mesele anlaşıldı. Pulu Hüsrev'in götürdüyüne şüphe galmadı. Lâkin pul, pis bir maksatla götürülmemiş, men indi geder, meseleni tahkik ederem. Lâkin bu hususda Hüsrev'e bir söz açmamanızı ricâ edirem. Deye, müellim Meserret hanımla hudahâfizleşip çıhdı.

— III —

Subhi, söze hardan başlayacağını düşünmüş, zihinde ona aid bir plân hazırlamış, masabaşında sabırsızlıkla Hüsrev'i gözleyirdi. O, öz hayatında bunu mühim birşey sanırdı. Zira telebelere ne geder nüfûz edebildiyini bununla öyrenecek idi. Halbuki üç gündür ata-anası terefinden bu geder ceza verilmek, bu geder yalvarıp yaharmakla beraber, uşag yene de ısrarında devam edirdi. Bu meseleni keşf etmek, açmak, illerden beri gazandığı tecrübelerinden kat'i netice almak demekdi. Bunun üçün çoh maraglanırdı.

Uşag içeri girdi, müellim açıg üz ve tabîi sesle ona yer gösterip otur dedi. Hüsrev mahcup bir vaziyet alarak oturdu. Müellim söze başladı.

— Sen sınıfımızın en çalışgan ve en namuslu teleberinden idin. Fakat son zamanlar evveller olduğu kimi faaliyyet göstermeyirsen. Bunun sebebi nedir? Derslerin mi çetindir, yohsa sen mi deyişdin?

Hüsrev, müellimin üzüne dik baharak dik sesle :

— Yoh, müellim... Çetin deyil. Dedi.

— Ohalde başga bir mânia mı var?

Hüsrev başını önüne eyerek susdu.

— Ne üçün susursan? Söyle, oğlum. Bir mânia varsa, onu men defetmeye çalışım. Sen bu il çoh deyişdin. Şeklin, zâhirin o Hüsrev'dir... Yoh! Hatta deyebilerem ki, o da çoh deyişmiş; evvelkine benzemeyecek derecede deyişmiş. Dâhili âlemine gelince, o Hüsrev'e heç benzemeyirsen. Sende bu deyişikliye sebep nedir?

— Ne kimi deyişiklik?

— Meselen, derslerine çalışmayırsan, dalgınsan, düşüncelisen; bunların sebebini anlat!

— Onu bilmirem.

— Lâkin sendeki bu deyişikliyi sen de hissedirsen mi?

— Hissedirem.

— Onun neden ireli geldiyini bilirsen mi?

Derin sükûtdan sonra :

— Senin kimi ağlı başında olan bir uşag öz varlığında zuhur eden bu geder böyük bir inkılâbın neden doğduğunu bilmesin, buna heç inanmak olur mu? İçindeki fırtınanı üzünden gözünden ohuyuram. Sır sahlanılmaz, söyle, oğlum! Seni rahatsız eden nedir?

— Heç...

— "Heç" buna sebep olabilmez.

Müellim çoh çalışdı. Uşag ısrarında devam ederek ona tatminedici cavap vermedi. Müellim mevzunu deyişdirerek :

— Hüsrev, ohalde sen yalnız bunu söyle! Evde Meserret hanımın senle reftârı pisdir mi?

— Heyir!

— Hesen beyin reftârı necedir?

Uşag susdu.

— Demek Hesen beyin mizacı sertdir. Bilirem, o, bir geder müstebiddir. Resmiyeti seven adamdır. Doğru mu?

Uşag başı ile tasdik ederek :

— Doğrudur. Dedi.

— Onun reftârı o geder pisdirmmi ki, evde bu geder derin ve acı tesir bırahmışdır?

— Çoh pisdir!

— Meselen ne edir?

— Her şey... Oturma, durma, danışma, hatta yeyip içmeyime bir gulp tahır, söylenir, bağırır...

— Medemki atanın bu hereketi seni bu geder rahatsız edir, çalışmakdan goyur, sen buna bir çâre düşünmedin mi?

— Heyir!

— Yene yalan söyleyirsen! Senin kimi keskin ağıla, sarsılmaz irâdeye mâlik olan bir uşag onu ezen, istidadına engel olan bir guvvete garşı her çâre düşünmez mi?

Uşag cavap vermedi. Müellim :

— Mesele malumdur. dedi. Senli-menli buna bir çâre ahtarıp onu tatbik edek! Sen buna ne çâre düşündün? Söyle, uygun görsem, men de razı olaram. Uygun görmesem başga çâre düşünerik.

Uşag titrek sesle :

— Gaçmak isteyirem. dedi.

— Haraya?

— Başga bir ölkeye.

— Yol masârifin üçün pul tedârik edebildin mi?

Hüsrev susdu. Müellim kat'i ve ciddi bir tavırla dedi :

— Evvelâ, sen yaşda bir uşağın ailesini bırahıp yabancı ölkeye gaçması, ona sefâletden başga birşey vermez. İkincisi, on manat seni neçe gün idâre edebiler?

Hüsrev, müellimi şüpheli nezerle süzerek :

— Ne on manat? Dedi.

Subhi mânâlı gülümsedikden sonra :

— Bu günlerde evinizde töreyen hâdiseni men de bilirem... Bu hususda çoh düşündük, danışdıg, nihâyet her üçümüz çekinmeden on manatı senin götürmüş olduğuna genâet getirdik. Hesen bey, senin terbiyenin pozulduğuna hökm edir.Men, bu pulun başga maksatla götürüldüyünü söylemişem. Hatta gaçmak istediyini, sen söylemeden evvel bilirdim. Gaçmak, senin kimi terbiyeli bir uşağa asla yaraşmaz. Hesen beye evde senin serbestliyine garışmamak, seni rahatsız etmemek şartıyla on manatı senden almağa ve bu lekeni üzerinden tamamiyle silip temizlemeye söz vermişem. İndi hem meni onların yanında mahcup etmemeli, hem de lekeni üzerinden silmek üçün Hesen beye verilmek üzere on manatı mene vermelisen. Onun haksız olduğunu bununla isbat ve senin geleceyini te'min edeceyem. Emin ol ve pulu çıhar ver...

Hüsrev pis halda sarsıldı. Bet-benizi ağardı. Düşünceli gözleri, tereddüdlü bahışları bir noktaya dikilip galdı. Sübhi müellim yumşak ve kat'i sesle :

— Yanında deyilse, galh getir. Dedi.

Hüsrev, düşecek kimi galhdı. Dışarı çıhdı. Biraz sonra on manatı getirip Subhi'ye verdi.

Dersler bitmiş, müellimler ve talebeler mektebi terk etmişdi. Yalnız Subhi müellim mektebin kabul otağında oturmuş, Hesen beyi gözleyirdi. Bir terefden çetinlikle olsa da, meseleni açabildiyine memnun, obiri terefden her zaman telebelerle aileleri arasında töreyen bu kimi meseleleri çoh asanlıgla halledebildiyi halde bu defe çoh güclükle açabildiyinin sebeplerini düşünür, verdiyi suallarının yerli olup olmadığını araşdırır tapmağa ve uşağı daha yahından tanımağa çalışırdı. Hesen bey birdenbire gapını açıp içeri girdi. Derin düşüncelere dalmış olan müellim onun salam sesinden başını galdırdı. Yerinden galhıp, ona yer gösterdi. Oturdular. Biraz sükûtdan sonra müellim on manatı çıharıp meselenin neticesini bilmek üçün cavap bekler kimi vaziyet almış olan Hesen beyin önüne goydu.

Hesen bey hayretden iri iri açılmış yuvarlak gözlerini müellimin üzüne dikerek :

— Siz bunu nece alabildiniz? Nece oldu da pulu götürmüş olduğunu boynuna aldı?

Müellim, mânâlı gülümseyerek :

— Biz daha samimi ata-oğulug. Aramızda resmiyetden ziyâde samimilik var. O samimiyet bu hususda mene böyük yardım etdi. Dedi ve meselenin başdan başa ona anlatdı, aynı zamanda pulun ne maksatla götürüldüyünü de ona söy-

ledi. Müellimin sözlerini başdan ayağa diggetle dinleyen Hesen bey, son sözleri eşiderken bütün vücudu sarsılır kimi oldu. Boğuk ve yüksek bir sesle :

— On manat ile o haraya gedecek ve ne geder yaşayabilecekdi? Bunu ondan soruşmadınız mı?

— Herşeyi soruşdum, herşeye tatmin edici cavap aldım.

Ağır bir sükûtdan sonra müellim özünü doğruldarak kat'i bir sesle :

— Hesen bey! Bu uşağın mukadderatı sizinle biz müellimlerin elindedir. Biz istesek onu faydalı, ya da zararlı bir vetendeş yetişdirebilerik. Men bir müellim olduğum ve zehmetlerimin gözel mahsul vermesini görmeyi arzu etdiyim üçün her talebe hakkında menim de söz söylemeye bir parça hakkım var. Bir atanı oğlunun istikbâli ne geder meşgul ederse, biz müellimleri de her telebenin mukadderatı ve gelecek bahtiyarlığı bir o geder düşündürür. Uşaglarınıza bağlı bir ata olduğunuzu az-çoh bilirem. Ohalde ne üçün onların bahtiyarlığ: ıı düşünmeyirsiniz?

Hesen bey tahkir olunmuşlara mahsus bir tavırla :

— Bahtiyarlığı düşünmek siz neye deyirsiniz? Kiçik bir memur olduğum, ihtiyaç ve felâketler içinde yuvarlandığım halde uşaglarımı ohudur ve her cür maddî ve manevî ihtiyaçlarını temin etmeye çalışıram. Bundan artık ne edebilerem?

— Mence bu azdır. Siz daha çoh şeyler edebilersiniz.

— Meselen...

— Cesâretimi bağışlayın. Maksad, sizi öyretmek deyil, aile hayatında unudulmuş mühim bir noktayı size hatırlatmaktadır. Sözlerin samimi ve dostcasına olduğundan acıglanmayacağınıza eminem.

— Asla, buyurun!..

— Sizin aile hayatınızda bir eksiklik var. O iki kiçik otagda, o galın duvarlar arasında sıkı bir inzibat, soyuh bir resmiyet. Ezici bir istibdad vardır. Bu da şüphesiz memurluğun sizde doğurmuş olduğu bir haldır ki, hem özünüze, hem de aile halgına çoh zararlıdır. Bunu kat'i suretde ortadan galdırmalısınız. Mizacınız buna müsâit olmasa bile, uşaglarınızın, ailenizin bahtiyarlığı namına siz bunu etmeye mecbursunuz. Bahtiyarlığı uzaklarda arayanlar çoh yanılır. Onu herkes her şeyden evvel aile hayatının guruluşunda aramalı, tapmalıdır. Sizin o kiçik otaglarda boğucu, gırıcı zindanın cansız ve hâzin sesleri deyil, şen bir yuvanın şuh cıvıltıları, bahtiyar bir ailenin şen kahkahaları eşidilmelidir.

Bunu yapabilseniz, Hüsrev yene evvelki halına geler ve istidadı serbest olarak inkişaf edebiler. Onun üçün de bu vaziyeti ortadan galdırmanızı atalık namına sizden ricâ edirem.

Hesen bey derin derin düşündü. Birdenbire başını galdırıp sözlerini bitirmiş ve ondan sön söz gözlemekde olan müellime bahdı ve gülümseyerek kat'i bir sesle :

— Bu eksikliyi ele men özüm hissetmişdim. Yahşı, bunu da tecrübe ederem. İllerden beri birçoh muhtelif tesirler altında birçoh âdetleri deyişdirmeye özümde istidad olduğunu bilirem. Söylediyiniz sözlere garşı teşekkür edirem.

Bu sözleri deyip, ayağa galhdı. Sonra ilâve etdi.

— Yene de Hüsrev'den göz-gulag olmanızı sizden ayrıca rica edirem.

— Emin olunuz. Sizli-bizli çalışacak, herşeyi hakiki yoluna goyacayıg.

Sonra el sıkışıp ayrıldılar.

— IV —

Bu hadiseden sonra müellim Hüsrev'i sıkı bir nezâret altında tutarak onun her hal ve herbir hereketine digget edir ve günden güne uşagda yahşılığa doğru bir meyil uyandığını hissedirdi. İni bir parça üzü gülmeye başlamış, derslerine marag edir, çalışır, yoldaşlarla, müellimlerle çoh samimi görüşür ve onları unutmurdu...

Müellim bir neçe defe aile hayatından indi memnun olup olmadığını soruşmuş ve her defesinde : İndi çoh yahşıdır, atam tamamiyle deyişmiş, hatta o geder deyişmiş ki, tanımak bile olmur deye, cavap almışdı... Müellim, zehmetinin boşa çıhmadığından son derece memnun idi.

Bu hadiseden bir neçe ay keçmişdi. İzdihamlı bir küçeden keçerken müellim, Meserret hanımla üzüze geldi. Meserret hanım müellimi derhal tanıdı ve ona doğru gelerek ellerini tutdu; şen ve titrek sesle :

— Sizi çohdan görmek ve teşekkürlerimi erz etmek isteyirdim. Ayağınız evimize deydiyi günden o garanlıg otaglar ışıklandı, zindan yuvamız şenlendi. İndi çoh bahtiyarıg. Bilmirem ne füsûn etdiniz ki, Hesen bey büsbütün deyişdi. İndi uşaglarla, menimle olan refkarı çoh yahşıdır. Bu saadet gapısını üzümüze siz açdınız, o dumanlı günlerin sıhıcı pençesinden bizi siz gurtardınız, siz bizim hayatımızı, istikbâlımızı temin etdiniz. Bu geder yahşılıglara garşı size teşekkür etmek lazım deyil midir? Küçede olsa bile samimi ve içden teşekkürlerimi gabul etmenizi ricâ edirem.

Subhi müellim, Meserret hanımın elini elleri içinde sıharak :

— Men böyük birşey etmedim. Yalnız üzerime düşen kiçik bir vazifeni ikmâla çalışdım. Hesen beyin atalık ve yoldaşlık vazifesine dâir unutmuş olduğu mühim birşeyi ona hatırlatdım. O da, o boşluk ve kopukluğu doldurdu. Bu sûretle ailenize gülen bahtiyarlık da öz-özünden doğdu. Demek isteyirem ki, o bahtiyarlığı size veren ne menem, ne de Hesen beydir.

— Bes kimdir?

— Vazifedir!..

1923

YUSUF VEZİR ÇEMENZEMİNLİ
(12/9/1887 - 3/1/1943)

Şâir, edip ve nâsir. Şuşa'da doğdu. İlk tahsilini molla mektebinde tamamladı; babasından arapça ve farsça, klâsik edebiyat dersleri aldı.

Kafkasya'da, XX. yüzyılın başlarında ortaya çıkan istiklâl mücâdelesine katılan Çemenzeminli, daha sonra aynı bu gâye için, Aşkabad'a gider ve orada Türkmenlerin istiklâl mücâdelesine katılır. 1906'da Bakû'ya döner, tahsilini devam ettirmeğe çalışır. Bu arada ilk makalesi, "Molla Nesreddin" gazetesinde yayınlanır. Üniversiteye girmek için Taşkent'te imtihana girer kazanır; Kiyev'deki imparatorluk üniversitesinin hukuk fakültesine alınır. Birinci Dünya Savaşı esnasında buradaki üniversite Saratov'a nakledilir. Tahsilinin geriye kalan kısmını orada tamamlayan yazar, bir müddet bu şehirde bir hukukçu gibi çalışır. Sonra Çemenzeminli, Rovno, Bugaç ve Simferopol gibi şehirlerde hâkim ve savçılık görevlerinde bulunur; 1919'da, Odessa'dan İstanbul'a geçer. Azerbaycan Millî Hükûmeti, onu, Türkiye (İstanbul) elçiliğine atar. Türkiye'de bulunduğu sırada, Türk edebiyatı ile Batı (daha çok Fransız) edebiyatını yakından tanıma imkânı bulur. Daha sonra, elçilikteki görevinden ayrılan bu fikir adamı, Paris'e gider. Paris yakınlarındaki Klişi şehrindeki bir fabrikada üç yıl işçi olarak çalışır. Ancak, adı siyâsete karıştığı için, işten çıkarılır. "Paris Haberleri" gazetesinde Şark Haberleri adlı köşede yazmağa başlar. Bakû'ya döndüğü zaman, bir müddet Bakı İşçisi adlı gazetede çalışır; sonra, üniversiteye öğretim elemanı olarak girer. Uzun müddet üniversitede, dil ve edebiyat dersleri okutur. Çemenzeminli, Özbekistan'ın Ürgenç ve Harezm şehirlerindeki üniversitelerde de hocalık yapmıştır.

Yazılarıyla Azerbaycan'ın millî, siyâsî ve edebî tarihine ait pek çok eser kazandıran Yusuf Vezir Çemenzeminli'nin önemli çalışmalarından bazıları şunlardır :

***İki Hikâye, Melik Memmed, Yeddi Hikâye, Arvadlarımızın Halı, Kanlı Göz Yaşları, Hayat Sahifeleri, Cennetin Gebzi, Azerbaycan Edebiyyatına Bir Nazar, Litva Tatarları Tarihi, Keçmiş Sehifeler, Studentler, Gazanç Yolunda, Garanlıkdan Işığa, Gızlar Bulağı, Yaramaz, Bir Cavanın Defteri, Gan İçinde, Gaynananın Oyunları, Ayrılık Ahşamı.** Bu eserlerden bazıları birkaç baskı yapmıştır. Azerbaycan edebiyatının önde gelen simâlarından Yusuf Vezir Çemenzeminli, bugün de, çok okunan yazarlar arasındadır.*

GAYNANANIN OYUNLARI

"Gelin, gedek gaynananın bağına,
Gurban olak bostanına, bağına,
Yara çıhsın gaynananın dodağına!

Ay gaynana, yediyin kere ile bal olsun,
Başına örtdüyün ebre ile şal olsun,
Oğlunu öyretsen dilin lal olsun!

Gaynana bozbaş bişirir
Nohut sal, ondan bişir
Koyun eti olmasa,
Gelinin etinden bişir!

Doğdun oğul, gaynana,
Yedin noğul, gaynana,
Oğlunu elinden allam,
Çatla, boğul, gaynana!" (Halk sözleri)

Menim, size nağıl edeceyim gaynana oldukca meşhurdur. Bunu tanımayan yohdur. Heyre-şere yarar, bazarda növbelerde dolaşar, tramvaya minmek lazım gelse, pillekeni yarım saat avara goyar ve özünü içeri sohdukdan sonra bir saat döyüşer.

Adı Hurizad olsa da hûriye çoh benzemez. İri dolgun burnu, sulu gözleri, sallak ve acı sözlü dodağları var. Hâlis hına tapmadığı üçün başını "Türkesaya" davalarla boyar, tükleri mezeli bir renk alar. Gâh garğıdalı saçağına, gâh da kâl garpıza benzer.

Hurizad halamın tercüme-yi halı da saçları kimi rengârenkdir. On altı yaşında onu zengin bir hacıya ere vermişdiler. Dokguz ilden sonra eri ölmüş, dul galmışdı. On bir il üç yetime bahmışdır. Ahırda beli hançerli, yanı tulalı bir beye kısmet olarak, ilyarım âşıkâne bir hayat keçirmişdi. Hacının pul ve mülküne "turp ekenden" sonra yoh olmuşdu.

Hurizad hala indiye geder duldur. Kişilerden dargındırsa da, yene evlenmek niyyeti ile uzadılan ele yoh demez. Lâkin... kısmeti gelip çıhmayıp. Oğlu ve gızları da nisgilli analarının kaydına galmayır. Bîçare arvad da derdi içeri salır, yanır, odlanır, dünyanı birbirine gatır, oğlunun evlenmesine bile razı olabilmeyirdi. Ev işlerini gurtardıkdan sonra, otağın yuharı başındaki mehmer döşeyin üste eyleşir, oğlu Merdan ile söhbete başlardı. Zamana işlerini tenkit eder, büyüklerin sayılmamasını, indiki gızların heyâsızlığını kayıt ederek, nefretler yağdırardı.

Bir il evvel Merdan'ın yapdığı iş Hurizad halanın hayatını al-üst etdi. May'ın birinde Merdan gulluk etdiyi Azerneft emekdaşları ile beraber nümâyişe getmişdi. Eve dönerken anası onda başka hâlet gördü; hemîşe sert görünen Merdan indi oynak bir hal alarak, neş'e saçırdı, öz özüne mahnı söyleyir, gülümseyir, bir yerde oturabilmeyip otağı dolaşır, arabir güzgünün önünde durup özüne tamaşa edirdi.

Hurizad hala ârif idi. Meseleni duydu, evvel hoşlandı, sonra ise ona bir kıskançlık geldi. Tahtından emin olmayan padişah kimi hiddetlendi ve derûni ızdırabını zorla susdurarak :

— He, olmaya birşey var? Deye, oğlundan sordu.

Merdan, kat'i olarak lâübali bir halda :

— Ana, evlenirem, dedi.

Sanki Hurizad halanın dişini naşı dellek çekdi. Arvad diksindi, sanki bir el gelip ruhunu garışdırdı... Evlenirmiş!.. Bes ana? Bir dene oğlu ola, o da anasını saymaya, meslehetleşmeye... Hurizad'in da özüne göre mevkisi var, tay-tuşu var, arzusu var. Oğul, kim bilir kime rast geldi! Hansı heyâsız onu yoldan çıhartdı?..

— Nece yani evlenirsen? Deye, fikirden ayıldı.

— Evlenirem, vesselam!

— Ede, deli mi olmusan? Sen bir kişinin oğlu, seni böyüdüp bir mertebeye mindiren var. Sen kimsesiz deyilsen ki, öz başına evlenesen. Bir el gaydası var, âdet var...

— Çoh da olsun! Deye, Merdan gahgaha ile güldü.

Hurizad hala biraz da pert oldu. Cavabından âciz galarak güzeşde getmeye başladı.

— Vallah, meni ele salırsan! dedi.

— Ele salmayıram!

— Otur, bir nağıl ele, görüm kimdir, ne kâredir; aslı-nesli hardandır?

— Aslını neslini bilmeyirem; Neriman tehnikumunda ohuyur, kimya şûbesindedir. Sonra neft institutuna girecek... Men injener, o injener!..

Hurizad hala az fikre getdi, geleceyi gözden keçirdi, gelin ile dolanıp dolanmayacağını düşündü, oğlunun hareketinden hoşlanmadısa da halını ona beyân etmedi.

— Yahşı, ele ohumuş gızdan ev arvadı olar mı? Deye, ciddî bir veziyetde sordu. Men bugün varam, sabah yoh, Bişmişi-düşmüşü kim eleyecek, uşağa kim bahacak?.. O gedip başka kişilerle gonuşanda onu senin namusun nece gabul edecek? Hurizad hala yene susdu; bir neçe degigeden sonra, bes harada görüşdünüz? Aranızı kim düzeltdi? Deye, ilâve etdi.

— Özümüz!

— "Şirvan'ın ağ gızları,

Çopur çopur üzleri,
Ne molla var, ne keşiş
Kebin keser özleri..."

Ay Merdan, sizinki buna dönüp. Ana neye lazımdır ki, yad gızı şirindir.

Hurizad hala köksünü ötürüp gözlerini pencereye dikerek, derin fikirlere daldı.

*
* *

O günden itibâren Merdan gullukdan gayıdır, nahardan sonra yuyunup, geyinip gedir ve saat on ikide, birde gayıdırdı. Hurizad hala bir söz bile söylemeyir ve hersinden dodağlarını gemirirdi.

Birgün Merdan, anasına gızı nişan verip :

— Ana, dedi. İndi resmen elçi gedesilersen. Seni gözleyirler.

Hurizad hala memnun deyilse de, elâcı da yoh idi. Zamana uşağlarından beli bağlı deyildi. Getmeseydi, oğlu onsuz evlenebilmezdi mi? Onda halı daha da fena olardı. Geyindi getdi. "He" verildi. Zâhiren gelin, nezâketli görünürdü. Hurizad hala da son derece mehriban davrandı :

— Menim bir ayağım kabirdir. İndi artık arhayın gedebilerem, dedi ve gözlerinden bir neçe damla yaş bile tökdü.

*
* *

Toy olup, gelin gelmişdi. İlk günden gaynana ile gelin arasında bir uçurum meydana geldi. Getgede aradaki na-razılık guvvetlenirdi. Gaynana oğlunu yalnız buldukca dâima aynı mesele etrafında söhbet açırdı :

— Oğlum, bir gayda var; evdeki ağbirçeyi sayarlar. Çarpayının üstüne uzanır, kitap ohuyur; içeri girirem, yerinden bile gılımdamır. O günü mene soyuh deymişdi, dedim, gel guluncumu gır, ayaklarımı yu, ağzını eyip yatak otağına girdi... Bele olar mı? İzinsiz çıhıp gedir, yerini bile demir...

Merdan, anasının uzun uzun şikâyetlerini dinleyip, herdenbir itiraz edir ve aynı zamanda tesirinde de galırdı. Lâkin gaynananın istediyi olmurdu; gelinle keçimi daha da fenalaşırdı.

Bir defe Merdan eve dönerken, gapıların birbirine vurulmasının şâhidi oldu. Yerinde dimdik kesilip tamaşa ederken, anası gışgırtı ile evden sıçrayıp gaçmağa başladı. Garğıdalı saçağını andıran tükleri birbirine garışmışdı. Oğlunu görcek dayandı, gözlerinden yaş tökdü.

— Ne olup, ay ana? Deye, Merdan heyecanla soruşdu.

— Gadan alım; deli olmuş meni boğurdu. Güc ile elinden kurtulup gaçdım.

Merdan'ın hiddetinden rengi gaçdı; özünü otağa saldı... Buradaki manzara hayretini daha da artırdı. Gelin, yatak otağında uzanıp kitaba dalmışdı. Ne vahtdan beri bir istirâhata mâlik olduğu, erine karşı dodağlarında oynatdığı tebessümden belli idi. Gelinin bu vaziyeti, erinin hiddetini azaltdı. Merdan, heyecanı güclükle duyulan bir sesle :

— Bu arvadı kim döydü? dedi.

— Arvadı döymüşler mi?

— Bes çığırtını eşitmedin?

— Bir çığırtı eşitdim, mânâ vermedim; gonşuların gavğası zannetdim.

Merdan, bir söz demeye artık cesâret etmedi. Gelinin hâlet ve hareketi gaynananın iftirâsını tekzib edirdi.

* * *

Onların bir oğlan uşağı olmuşdu. Uşağın dünyaya gelmesi, eve bir şenlik getirmişdi. Genç ata ve ana evde olduklarında çocuğu garşılarına goyup dindirir, ellerini ve başını ohşayarak, minbir haz duyurdular.

Gaynana bu saadete garşı kıskanç ve zıt bir vaziyet almışdı. Gelin ile artık danışmayır, içindeki intikam hissi aşıp daşır, döyüşmeye meydan arayırdı. Ancak gaynana bunu açığa vermeyirdi. Hep düşünüp fırsat gözleyirdi. Uzun düşünceler neticesinde plân hazır oldu. Gaynana hestelendi, özünü "tülkü ölümüne" vurdu.

Merdan eve gelende üzüldü, ağladı, oğlunu derdinin ağır olduğuna inandırmağa çalışdı. Oğlu müteessir bir halda :

— Ay ana, neyin var? Deye, sordu.

— Ölürem.

— Ne olmuşdur ki?

— ?!

Gaynana susur, köksünü mânâlı mânâlı ötürür, gözleri yaşarırdı.

Bir neçe gün devam eden bu "hestelik", Merdan'ı dilgir ve meyus etdi. Anasında bir sır olduğuna kani olarak, bu sırrı öyrenmeye çalışdı. Çoh ricâ etdi, yalvardı, anası birşey sezdirmedi. Nihâyet;

— Ana, gözünün ağı-garası bir oğlun var, ona da sırrını demeyip kime deyeceksen. Söyle görüm ne olmuş? Yohsa derdin meni öldürür.

— Irak canından, gadan alım; yüz namussuz gelinle haramzada uşak sene gurban...

Merdan'a bundan artık söz lâzım deyildi. Anasının fikrini anladı ve inandı. Namusun yayılmış bulutları yeniden ruh ufuklarında toplandı; derunî şimşeklerin in'ikâsı Merdan'ın zehimli gözlerinde parlayıp dehşet saçdı.

*
* *

Bütün günü divâne kimi dolaşan Merdan, geceyarısı eve dönebildi. Ayağının ucuna basa basa yatak otağına girdi. Yoldaşı ve çocuğu yatmışdılar. İkisini de nefretle süzdü. Ağlına en vahşî fikirler geldi. Başı intikam bulutlarında dalğalanırdı. Çocuğun beşiyine yanaşdı. Körpe, bir elini belekden çıharıp, hoş bir edâ ile yanağına söykemişdi. Merdan, anasının "haramzada" sözünü hatırladı, yarımışık otagda çocuğun üzünü tetkik etmeye başladı; özüne benzer cihetler aradı, tapabilmedi. Artık arvadının vefasızlığına kat'i olarak inandı. Bir de körpe yuhuda gülümsedi. Merdan'ın galbinde tebessümle doğan rehim duygusu, çocuğun tebessümü ile de kayboldu. Namus hissi yeniden vücûduna hakim oldu. Cinâyet fikri alnını gırışdırıp, dodaglarını eydi. Arvadını ve çocuğunu boğmak istedi...

Beşiye yanaşdı. Asebî ellerini çocuğa doğru uzadarken, çocuk yene gülümsedi. Körpenin ma'sum yatışı, elini goyuşu, bütün edâsı yıldırım guvvesine dönerek Merdan'ı vurdu. O, geriye doğru sıçradı, intikam sislerinde çırpınan beyni, ayılan kimi oldu. Tekrar çocuğu süzdü, körpenin dodaglarından tebessüm izleri hele de silinmemişdi. Çocuğun bu hâli genç ata ruhunun en derinliklerine aks etdi.

Galbi rahatsız rahatsız döyündü, atalık aşkıyla coşmağa başladı. Galbinin anlaşılmaz bir köşesinde doğan azap ateşi alovlanarak onu gaplayıp bütün metânetini sarsıtdı...

"Meseleni aydınlaşdırmak lâzımdır!" deyerek, yatak otağını terk etdi.

*
* *

Merdan, ayık bir muhakeme ile işi inceden inceye tahlil etdi. Arvadını ve anasını etraflı danışdırdı. Ortalıkda birşey olmadığı meydana çıhdı.

Üç gün sonra gaynanaya ayrı bir otağ tahsis olundu; umumî yoldan bile mahrum edildi. An'aneye istinâden mâlik olduğu hukuk tamamiyle lağv edilerek, heç bir işe garışmayacağı gararlaşdırıldı.

Genç aile âsûde nefes alarak, hoşbeht yaşayışına yeniden davam etmeye başladı.

1933

GANTEMİR

(1889 - 1944)

Gafur Sebl oğlu. Azerbaycan'ın Göyçay ilçesine bağlı Potu köyünde doğdu. Medrese tahsili almıştır. Orta öğrenimini ise, Rus-Tatar (Türk) mektebinde tamamlamıştır. 1910 yılında, İstanbul Üniversitesi'nin Tarih bölümüne giren Gantemir, buradan 1914'de mezûn olmuştur. Bakû'ya döndüğünde ise, beş yıl tıp tahsili yapar. Tiflis'te, Celil Memmedguluzâde ve ekibi tarafından çıkarılan ve dünyanın birçok ülkesinden ses getiren "Molla Nesreddin" gazetesinin edebî ve siyasi çizgisinde hikâyeler yazmağa başlar. Gantemir, bu yazılarıyla Azerbaycan satirik hikâye tarzının teşekkülüne de zemin hazırlar, tesir eder.

Hemen hemen bütün eserlerinde hürriyet ülküsü işlenen Gantemir'in neşredilmiş hikâye kitapları şunlardır :

Ağıl Deryası (1930), Şarlatanlar (1934), Kolhozstan (1935). Eserlerinden yapılan seçmeler ise, 1964 ve 1972 yıllarında neşredilmiştir.

VESİYYET

Çöreyimi yenice yeyip gurtarmışdım ki, gonşumuz Hüseyn salamsız derviş kimi gapını açıp içeri girdi.

— Hacı bugünden itibâren lap pozulupdur. Gedip ona bir başçeksek yaman olmaz. Bir yarım saat oturup gayıdarık. Dedi.

Galhdım. Paltomu çınağıla atıp dedim :

— Gel gedek.

Yol uzunu söhbetimiz Hacı kişiden idi. Sekgiz gün olardı ki, gedip onun halını sormağa fırsat tapmamışdım. Buna özüm de hayıfsılanırdım. Hacı'nın hâtirini men çoh isterem. O, sizin bildiyiniz garaburun, muncukgöz, tezecesakkal hacılara benzemez. Ohumamışdır, amma avam da deyil. Onun arık bedeni, uzun boyu ve otuz iki dişi vardır. Tay-tuşları zarafat ederken o, deyerdi : "Saçımla sakkalım gocalığıma delâlet edirse, ağzımda cavanlığımı isbat eden otuz iki şâhidim vardır." Onun fikrine göre, ilim hercend böyük nimetdir, amma dövletli olmak üçün tekce ilim kâfi deyil. O, bütün seksen dört illik hayatında bu fikrinden ayrılmamış, tedbir ve ihtiyatını elden burahmamışdı. Nikolay'ın zamanında döşü teperli böyük bir tâcir idi. Müsâvat zamanında dâhiliyye nâziri ile ortak halça alış-verişi edirdi; iki defe de İstambul'a gedip gelmişdi. Aprel ingilâbından sonra çoh ihtiyatlı dolanır ve ne iş gördüyünü heçkes bilmeyirdi...

Gelip küçe gapısında direndik, gabağımıza iki ağsakkal kişi çıhdı. Yoldaşım sordu :

— Hacı necedir?

— Allah özü kömek olsun, yahşısını Allah'ın özü bilir. Dediler.

İçeri girdik. Pencerenin gabağında yatak salınmışdı. Ev hamam kimi idi. Hacını yoluhmağa gelen on beş neferden ikisi bayır gapısında bize rast geldi, on üçü ise çaylarını içip gurtarmamışlardı. Çayın buharı papirosun tüstüsüne garışarak, otağın havasını her degige ayrı bir hala salırdı.

Hacı başını bir yaylıgla möhkem bağlamışdı. Gözlerini açdı, meni tanıdı. Ehvalımı soruşmadan dedim :

— Hacı, izin verin biraz gapını aralıyag, hava deyişsin.

Gözü ile razılık işâresi verdi. Bir nelbeki çayı iki hortumda horultu ile midesine indiren Kalba Veli dedi :

— Bacıoğlu, heste olan evde gapını açmak yahşı deyil.

Men özümü eşitmemezliye vurup, gapının iki tağını da açdım. İçeri serin ve dadlı bir hava hücûm etdi. Kalbayı Veli ağzında artık galan gendi nelbekiye atıp, kürkü çiynine çekdi ve derin bir nefes alarak :

— Allah, sene tevekkül... Ya rebbi!.. Dedi.

On degige geder gapı açık galdı. Temiz havada Hacı'nın halı getdikce yahşılaşırdı. Çay gurtardı, ev soyudu, on üç nefer birbiriyle gözleşip bir sürü gaz kimi yerden hereket ederek galhdı. "Hacı, yasdığın yüngül olsun!" deye reddolup getdiler. Geniş bir nefes aldım. Hacı'nı çoh danışdırmak istemedim. Böyük oğlu çoh kederli bir vaziyetde oturmuşdu. Teeccüb şey! Atasının hesteliyi şiddetlendikce hekimlere garşı olan nefreti de o nisbetde artırdı ve :

— Atamın evini hekimler yıhdı. Deyirdi.

Elbette, o sehv edirdi. Tebâbet âleminden heberi yoh idi. Bî-savad idi ve sathî düşünürdü.

— Oğlum, dedim. Hekimlerde tegsir görme, kusur Kalba Velilerdedir. Gördün otağın havası ne geder harab idi? Bir de Hacı pehrize bir o geder ehemmiyet vermir. Bele şartlar altında verilen dermanın ne faydası olabiler?

Hacı'nın oğlu çoh bedbin bir adamdır. Herşeye şüphe ile bahır, her sözden ters bir mânâ çıharmak isteyir. Men sözümü gurtarmamışdım ki, mehellenin imamı Şeyh Mir Hâdi içeri girdi. Hal-ehval tutup, bağdaş gurdu. Gördüm eteklerini dizinin altına sohdu, çayına da bir gıça gend atdı. Dinmez-söylemez gulag asmağa başladı. Hacı'nın oğlu iki dizinin üstüne galhıp deyirdi :

— Herçend ağanın yanında terk-i edeblik edip danışıram... Ay Mirze! Hekimlerde o tagsır var ki, eline heste keçende soyup soğana çevirirler. Hacı'nı evvelce doktor Mirhüseynov'un yanına apardım, hem müselman, hem de müselmanın bir me'lizi. Üç manat özüne verdim, iki manat on altı kapik de dermanları tutdu. Sözüm onda deyil, durup çıhanda dedi ki :

— Hacı'nı bir Palavandov'un yanına da apar, balgamına bahsın.

Palavanov'un adresinin yazılı olduğu uzun ve dar bir defterden bir kâğız cırıp bir-iki kelme de söz yazdı, elime verdi.

— İndi mene söyle görüm, eger Mirhüseynov Palavandov'un altı manatına ortak deyilse, onun ceb defteri onun evinde ne gezir? Halbuki balgamına da özü bahıp dedi ki, "heç zad yohdur". Atamın düz seksen dört yaşı var. Canı buz baltası kimi idi. Üç-dört gün bu dermanları atdı, kişi daha da geri getdi. Bu defe apardım o deniz gırağındaki Ambarsum'ova. Dermanların kâğızını da goydum gabağına. Diggetle bahdı, gülümsündü. Başını buladı ve dedi ki, bu dermanlar yaramaz. Özü de ayrı bir derman yazdı. Otuz dene de iyne buyurdu. Söyledi ki, İçerişeher'de bir arvad var, apar bu iyneleri o vursun. Bir manat yarıma. Gadının adresini de bir kâğıza yazdı, verdi. Kâğızı getirdim o tindeki apteke. Bizim dayınevesi de orada çalışır. Hekimin kâğızını alıp bahdı... bahdı... dedi :

— Obiri hekimin de kâğızını get getir.

Tez elimi atıp sağ cebimden çıhardım. İkisini birbirine tutuşdurdu. Oradaki işçilere de gösterdi. Men diggetle bahırdım. Hamısı gülümseyirdi. Ahırda dayınevesi dedi ki, bu dermanların ikisi de aynıdır. Ancak bunun rengi biraz sarımtıl olacak. Bu iyneleri de gonşu iyneçiye deyersen gelip evinizde elli kapikden vurar. Gonşumuz Kalbayı Hüseyngulu da işbilen adamdır. Dedi ki, siz Hacı'nı bir defe de götürün Karankolovski'ye gösterin. Dedim yahşı. O ahşam getdik professora. Otuz bir adamdan sonra növbe bize geldi. Kişi gözlemekden lap haldan düşdü. Otağı da çoh soyuh idi. Girdik yanına, meni dışarı çıhartdı. Üzden ırag, professor atam kimi arık ve uzun bir adam idi. Akamı anadandoğma soyundurup bahdı ve çoh danışdırdı. Derman yazdı. Gapıda duran Ermeni'ni çağırıp, onun vasıtasıyla dedi ki :

— Bu dermanları vahtında işlet; seher, günorta, ahşam ve üç ılık yumurta iç, yâni günde dokguz yumurta. Günde bir toyuğun suyunu yemeye çalış, çörek kat'iyyen yaramaz, Fransız bulkası ye. Çayı az iç, bunun yerine sütlü kakao içsen yahşı olar. May ayının ahırında get Jeleznavodski'ye, eger mümkünâtı varsa, İtalya'da Napoli şeheri var, get yayı orada keçir ve bu şeyleri de orada ye.

Professor Karankolovski'ye on manat vizit pulu verip çıhdım.

Bu vahta geder danışılanlara gulag veren Mir Hâdi üzünü mene tutup dedi :

— Düzü, indiki hekimler heçzad bilmirler. Olaydı indi hezreti Loğman, iki günecen Hacı'nı dikeldip ayaküste goyardı. İnsanın bileyine baş barmağını basanda bilerdi ki, derdi nedir. Allah işine ferec versin, o deyerdi ki, Avropa hekimleri elefiyyatdan bî-heberdirler. Cövheriyyatla muâlice edirler ve halon ki cövheriyyet elefiyyatdan istikrâz olunur. Der her sûret elefiyyat esildir ve nehâyet, hekim-i mutlag o özüdür...

Şeyh Mir Hâdi Necef'ül-Eşref'de tahsil almış bir vücuddur. Çohdan beri eşitmediyim bele köhne fikirleri eşitdikce yuhum gelirdi. Galhdım, getmeye hazırlaşdım. Hacı'nın oğlu ricâ etdi ki, biraz daha oturum ve dedi ki :

— Mirze, Mir Hâdi atamın vesiyyetnâmesini yazmağa gelipdir. Eger zehmet olmasa, siz de bunu Lâtin dilinde (yeni herfleri demek isteyirdi) yazın, belke hökümete-zada düşdük, köhne yazı ile kabul etmezler.

Razı oldum. Hacı'nın birinci dereceli mektepde ohuyan nevesi iki gün evvel bunu yazıp hazır goymuşdu. Özünü de çağırdılar, geldi. O dedi, biz yazdık; amma yazarken men cümlelerini düzeldirdim. Üzünü köçürmek üçün evimize getirdim. Vesiyyetnâme budur :

1. Oğlanlarım, ağıllı olun, kamallı olun, gelinler sizi birbirinizden ayırmasın. Yemeyinizi ayırın, özünüz ayrılmayın, birlik olun.

2. Pendiri, yağı, odunu, kömürü payız girmeden evvel alıp yığın bir terefe.

3. Gaynanalarınıza çoh da üz vermeyin, evinize perişanlık salar.

4. Her kooperatifde bir dost tapın ve meselen, bu sebeple gurubalığın birini bir manata alıp iki manata satabilesiniz.

5. Soyadınızı ele deyişdirin ki, gardaş olduğunuzu bilmesinler.

6. Az danışın, sükûtla gazanılan hörmet, boşboğazlıkla temin edilen itibardan daha gıymetlidir. Amma iclâslarda arada bir danışın ki, size aktif desinler.

7. Eşitdiyiniz bütün misâl ve darb-ı meselleri uşaglarınıza anlatın defterlerine yazsınlar, sonra baha gıymete satarlar.

8. Harada köhne kabir daşı, baş ağacı görseniz, üstündeki yazıları yazdırıp özünüzde sahlayın. Sonra bunlardan gıymetli bir kitap hazırlayırsınız.

9. Namazımı gizlin gıldırın. Amma özümü mızıka ile defn edin. Bunun size faydası olar.

10. Tinlerde danışılan sözlere gulag vermeyin. Bu Aprel de gelse, düz on il olur ki, Azerbaycan şûrâlaşıpdır. Eger dağılsa idi, indiye geder dağılardı.

Biraz gızdırmam var, ağlımı itirmemişem, huşum yerindedir, bu vesiyyetleri edirem.

Hacı'nın vesiyyetleri burada tamam oldu. Mir Hâdi ağa yazdığı kâğızı dörde gatlayıp goydu döşekcinin altına. Papirosunu alışdırdı, üzünü Hacı'nın oğluna tutup deyirdi :

— Oğul, Hacı ağa bu vesiyyetnâmesinde özü üçün ensan, hayrat ayırmayıp, gorhuram şeran doğru olmasın ve...

Men yoldaşımla durup çıhdım. Söhbetin ahırından heberim olmadı. Bele güman edirem ki, onu aldatmak çetindir.

SÜLEYMAN RAHİM

(22/3/1900 - 11/10/1983)

Gence'nin Zengezur ilçesine bağlı Eyin (Gubadlı) köyünde doğdu. İlk tahsilini komşu köydeki Rus mektebinde tamamladı. Henüz çocuk denilebilecek bir yaşta Parti'ye giren ve bu Parti'nin çeşitli organlarında vazifeler alan Süleyman Rahim, bu kanalla kısa sürede işinde ve tahsilinde ilerleme kaydetti. Bir yandan Zengezur, Gubadlı ve Laçın'da muallimlik yaparken, bir yandan da tahsilini tamamladı. 1928'de, Bakü Devlet Üniversitesi'nin tarih bölümüne giren yazar, buradan 1931'de mezûn oldu. S. Rahim yazı hayatına, 1930'da başlamıştır. Onun, iki ciltten ibâret Şamo adlı romanı, İkinci Dünya Savaşı'nı anlatmaktadır. Süleyman Rahim, daha çok roman ve hikâye yazarı olarak bilinir. Hikâyelerinden bazıları manzumdur. Basılmış eserleri arasında önemli olanları şunlardır :

***Şamo** (roman - iki cilt), **Aynalı, Madalyon, Saçlı** (iki cilt), **Mehman, Torpağın Sesi, Ağbulak Dağlarında** (roman-iki cilt), **Peri Çıngılı** (hikâyeler), **Gülen Balık, Ana Abidesi** (roman), **Mahteban** (efsâne ve povestler), **Gülsabah, Kafkas Kartalı** (roman-üç cilt) ve **Bülbül Efsânesi**.*

SU ERİZESİ

Şoranlı düzde buynuzlu ilanlar meyelir, cırcıramaların cırıltısından gulaglar tutulurdu. Güneş lap yere enir, torpağı govurğa kimi govururdu. Yerden çıhan alov, adamın üz-gözünü garsır, ağızda dil guruyur, dodag cadar cadar olup partlayırdı. Yerin buharı göye direklenir, aşağılarda, eteklerde bürkü lepelenirdi. Üz yuharı bahdıgca sanki göyden yere güneş yağır, boz çöllere od elenirdi. Yer demirçi küresi kimi gızarır, gırmızı alov ise dilini çıharıp yanyöreni yalayırdı. Şoranlık düz, guzlak kimi ağarır, acı duz gohusu beyinleri çatladırdı. Şoranlığın eteyinden, uzaklardan keçip geden arhın kenarı ile söyüd ağacları uzanır, gızaran güneşin zehmi altında sâkit sâkit durup bahırdılar. Arh uzunu, dili ağzı gurumuş Gedim dayı yortavlayır, berede herlenir, ancak Mirab Zülgeder'in ve cuvarların gözünden bir tük bile yayındırabilmirdi. Kehrizlerden toplanmış su, tepelerin arası ile gulmu çölleri adlayıp ağalığın yerine ahır, yanıp savulan pambıg tarlasının gabağında hecâletinden boğulurdu.

— Yer yarıla, yere giresen. Deye, Gedim söylendi. E, Zülgeder, niye Şümür kimi Fırat'ın gırağını kesmisen. Olmaz ki, ömründe bir defe rehme gelesen?

Uzunbığ ve badımcanburun Mirab heşel garnını gabağa verip içini artladı, sonra ördek kimi yanlarını basa basa yeriyip :

— Ne danışırsan e? Deye, Gedim dayını acıklı acıklı süzdü. Ağalığın yeri govrulacak, armudbogaz Gedim dayı suya sirâb olacak!

Gedim, mânâlı mânâlı başını buladı.

— Senin atanda ele hemîşe Şümür şebehi olardı, imamları suya burahmazdı.

— Atam, imam yolunda Şümür şebehi olardı. Senin atan kimi gazanların dibini kesip, üstden üstden imamların ehsanından oğurlamazdı ki...

— Balam, senin atan gulplu gulplu gazanları diri-gözlü yayındırmazdı?

— Menim atam, balam?

— Bes itin atası?

— E, ağzının zir-zibilini dağıtma !

Onlar gabaglaşıp durdular ve birbirinin gözlerinin içine hayli bahdılar. Gedim dayının çuhura düşmüş balaca gözleri gabağında mirab Zülgeder çekinmeye başladı. O, özünü toplayıp :

— E, gemide oturup, gemiçi ile dalaşırsan, balam? Dedi.

— Gemiçi kimdir, balam?

— Gemiçi? Gemiçi men!

— Her gapıda guyruk bulayan gemiçi olsaydı, dünyada gerek ağanın tulası onun bütün var-yohuna sâhib olaydı.

— E, Gedim Ezim oğlu, senin ganın dolupdur! Mirab Zülgeder'in domba gözleri az gala yerinden pırtlamışdı. Balam, sen deyirsen vur ölüm, artık ganımı ver!

— Kim? Men? Deye, Gedim dayı altdan yuhadı miraba üceşdi. Sen ölesen, Mirab, ağanın köhneleri sene yaman yaraşır!

— Le'nete gelesen kör şeytan ha. Mirab, elini galdırıp sahladı. Balam, ganın dolmasın, Gedim!

Gedim dayı berk gışgırdı.

— Bugün gerek ya pambığıma su verem, ya da gan!

— Budur ki, deyerler keçinin eceli gelende çobanın deneyine sürtüner ha... Hazarına gelesen deli şeytan, bu keçi haradan geldi?

— Keçi senin lap heftâd-i püştündür!

Gedim dayının sabrı tükendi, hövselesi daralıp, cini kellesine çıhdı. Onun pambıg gozaları gurumuş, şahalardaki yarpaglar ise sapsarı saralmışdı. Bir aydan artık idi ki, Gedim dayının pambığı bir gaşıg da olsun su içmemişdi. Mirab Zülgeder ve onun elaltıları suyu gızıl kimi goruyur, heçbirkesi arhın hendeverine goymurdular. Gedim, dişlerini gıcıyıp dedi :

— Mirab, buyurursunuz bugün de su olmayacak?!

Mirab Zülgeder pis pis bahıp :

— Bir damcı da olmayacak ki, gözüne damladasan!

— Niye balam?!

— Ele. Menim kefimin lelesisen?

— Sen kimsen?

— Men mirab Zülgeder.

— Men de Eziz oğlu Gedim.

— Ne olsun?

— Derd olsun, verem olsun, su!

Gedim dayının cüssesi balaca olsa da, mirab Zülgeder'in gözünün odunu alırdı. Mirab Zülgeder doğrusu Gedim dayıdan çekinirdi.

"Birden bu aşıg boylu kişi ilişdi, çınar kimi yere geldim, sonra? Onda gerek ölümü goyup, dirimi ağlıyam. Ağa deyecek içi boş pelitsen, vesselam!" Hegigeten mirab Zülgeder'in zâhiri görkemli idi. Onun içi ise, boş bir pelit ağacının içi kimi idi. Bunun üçün mirab Zülgeder bir geder üzü aşağı addımlayıp, cuvarları çağırdı.

— Eye, bu Gedim'i bir doyunca suvarın!

Mirab Zülgeder, üç nefer cuvar, dördü birlikde hamle edip, Gedim dayını üzügoylu götürdüler, onun gol-ganat çalmağına bahmayarag arhın derin yerine elece de üzügoylu çırpdılar.

— Eye, berkden, goy köpüncen sulansın!

Cuvarlar Gedim dayını haldan düşünce suda sahlayıp, sonra onun belinden birbir düşdüler.

— Eye, birden öler!

— Sen işinde ol. İt öler, Gedim ölmez. Deye, mirab Zülgeder hırıldadı. Onları yayınıp tepenin obiri terefine uzaklaşdılar.

Su şırıldayıp ahdı, Gedim dayı çabalayıp başını lilden çıhardı. O, iki eli ile suyu şappıldadıp ayağa galhdı. Gedim dayının garnı garpıza dönmüş, üzgözü zığa bulanmışdı. Ancak onun balaca fındık gözlerinden ışık gelirdi.

*
* *

Ahşam düşdü, mal-gara kende doluşdu. Gedim dayının ineyi de meleye meleye balasının üstüne geldi. Tükez hala çıhıp ohuya ohuya, ohşaya ohşaya ineyi sağmağa başladı. "Bu Gedim, ac-susuz ne oldu? Belke kişini ef-i ilan çaldı?" Tükez halanın başında gara fikirler dolandı. Her il bu kendden yeddisekgiz adamı ilan çalar, onları tez "İlan ocağına" veya birbaş avsunçunun yanına aparardılar. Avsunçu ilan vurmuş adamın halına bahar, ya kurtulacaksan, ya da ilan senden gabag ocağa gelmişdir deye gara heber vererdi. İlan çalmışların bir yarısı öler, bir yarısı şikest olar, ancak bazısı hecemet goyup gan alandan sonra salamat galardı. Gedim dayı da gan alınıp galanlardan idi.

Tükez halanın gözü gorhmuşdu. "İlan vuran ala çatıdan gorhar." Bes Tükez hala neylesin? Bu defe de Gedim dayı ilana ürcah gelse, Tükez hala neyleyecekdi? Tükez hala bu gara fikir içinde iken Gedim dayı hayat yolundan içeriye girip hıkgıldaya hıkgıldaya :

— Tükez, ay Tükez! Ölürem ay arvad! Dedi.

— Niye, ay kişi, olmaya yene kâfir çaldı? Deyip, süd sarnıcını eyvana goyup, kişiye teref döndü. Yene ilan? Bıy başıma daş!

— Yoh arvad, mirab Zülgeder; donguz oğlu donguz!

— Neyledi?

— Heç! Deye, Gedim dayı eli ile eyvanın tirini gösterdi. Tez meni tir tepesi aşağı as, garnıma gum dolup!

Tükez hala tez çırağı yandırdı, ışıkda kişiye diggetle bir bahdı, doğrudan da Gedim dayının garnı nağaraya dönmüşdü. Onun ağzından gumlu su gelip, balaca çenesinden üzüaşağı tökülürdü.

— Olmaya, ay kişi, seni döyüpler?

— Kim... Hansı it oğlu it meni döyebiler? Tez ipi bağla, ayağımı keçir!

Tükez halanın ağlı kesdi. Her ne olursa olsun, kişini gurtarmak lâzımdı. O, ipi eyvanın gabag ağacından keçirdi, iki halka düzeldip Gedim dayının ayaklarını buraya saldı, ipi dartışdırdı ve onu yerden bir geder üzdü. Gedim dayının başı yerden aralandı.

— Ay öldüm!

Gedim dayının elleri yerde gezirdi.

— Gorhma, gorhma, Gedim, gurtulacaksan!

— Mirab Zülgederrr...

— Hünerin de diline göre olsaydı, ne vardı?

— Cuvar köpek oğlanları...

— Biri de ki, emin oğludur...

— Ele eminin göruna... tökülsün!

Gedim dayının rengi saraldı. Hûşu başında bir teher oldu. Ancak gumlu su tökülmeye başladı. Gece yarısı Tükez hala ipi boşaldıp, Gedim dayını yere endirdi. Yorğan-döşek salıp, mütekke goydu ve kişini rahat eledi. Gedim dayı

yerde biraz da zarıyıp söylendi, sonra hurt düşüp yatdı. Ancak iki günden sonra hemin yatdığı vaht ayıldı ve gözünü ova ova dedi :

Sevindim, arvad!

— Neye?

— Pambığa su verirdim. Demiyesen... Ancak arvad bu gısası yerde goymak olmaz. Men de Eziz oğlu Gedim'em. O mirab Zülgeder'e ot yoldurmasam onda gerek menim başımdaki papag yoh, arvad yaylığı ola.

— Sen ot yoldurunca, hazır o gum yedirip!

— Tek Allah onu vurmuşdu. Gafilden oldu. Ancak su almasam bağrım çatlar. Pambıg gıyâmet olacakdır. Men gerek divana gedem. Goy divan desin men reiyyetem, yohsa yoh?

— A kişi, ne divan? Sen köhne şehere teze nırh goyacaksan? Deden suya basılıp, baban suya basılıp, sen de basıl, gurtarsın getsin. Allah reiyyeti yaradanda zulmü de ona gardaş yaradıp. Gedeceksen şikâyete, öz yükünü de bire min artıracaksan.

— Yoh, arvad, gerek divanın dibine çatam. Goy mene desinler men reiyyetem, yohsa yoh?

Gedim dayı, Tükez halanın öyüd-nesiyyetine bahmadı. O, iki ayağını bir başmağa goydu ve inat eledi. Tükez hala çâresiz galdı, hurcuna çörek goydu, düğüncesini açıp ona herclik verdi. Gedim dayı alacakaranlık yola düşdü. Güneş çeşte galhanda o, özünü pristavın defterhanasına çatdırdı. Gedim, pillekenin ayağından başına :

— Ağa, şikâyetim var. Dedi ve boğazını uzatdı.

— Kime?

— Ağa pristava!

Pilleken başında oturan aşbaz milçeyini govup :

— Men özüm de onun yolunu bir heftedir gözleyirem. Deye, başını yelledi.

— Bes ağa hara gedip?

— Gaçag govmağa!

— Bes sen kimsen, ağa?

— Men pristavın pomoşniki!

— Yahşı, sen su şikâyetine bahabilersen mi?

— Yoh!

— Niye?

— Başım ağrıyır.

Gedim dayı ahşama kimi pillekenin ayağında oturdu. Yalvarıp yapışdı, ancak aşbazdan bir kâr aşmadı. O, durup getdi, geceni gonşu kendde galıp sabahı şehere getdi. Ahşam gün sancılanda Gedim dayı özünü şehere çatdırdı. İlk defe o, Mirze Kamal beye rast geldi. "Baş bilen adamdır" deye, çiyni hurcunlu Gedim dayı herlenip Mirze Kamal beyin yolunu kesdi. O, papağını götürüp :

— Ağa, zdraski. Dedi.

Mirze Kamal bey ayak sahlayıp, çeşmeyine el atdı.

— E, haralısan?

— Çullu!

— Bele hardan gelip, hara gedirsen?

— Çullu kendinden gelip, neçennikin yanına gedirem.

— Niye?

— Başına dönüm, şikâyete!

— Ne şikâyetine?

— Su şikâyetine!

— Neçennik erîzesiz şikâyete bahmaz!

— Yoh, başına dönüm, nefesim yanıp. Gerek öz dilimle deyim dilmanca, dilmanc da çatdırsın neçennike. Pambıg yanıp, gozası govrulup. Gerek öz dilimle deyem.

— Ahır senin dilin yohdur!

— Niye?

— Çünkü senin dilin çöllü dilidir. Sen bu dille mal otarabilersen. "Sarı kere tayın gördüm, gumral kere tayın görmek gerek" deye, goyun sayabilersen. Ancak divanda bu dil keçmez!

— Başına dönüm, onu men de bilirem! Ancak dilmanc özü yola verer.

— Yoh, erîze olmasa neyin üzerinde danışmak olar? Heç meyit olmasa üstünde namaz gılmak olar mı?

— Bahım da, bahım. Deye. Gedim dayı dartındı.

Mirze Kamal bey evvelce öz evini, sonra da naçalnikin defterhanasını gösterdi.

— Get ora, işin düzelmese gel bura. Men müselman milletinin yolunda bu sakgalı vahtsız ağartmışam.

— Allah senden razı olsun. Allah sizin kimi baş bilenleri müsürmanın üstünden eksik elemesin.

Gedim dayı, Mirze Kamal'ın ömrüne dua eleye eleye hurcunu düzeltdi. Yeriyip özünü naçalnikin darvazasına çatdırdı. O, gapıdaki tüfengli saldata yalvarıp, özünü içeri verdi. Güneş, dağın başına sancılmışdı, naçalnikin defterhanasına garanlık bir kölge çökmüşdü. Gedim dayı sergerden sergerden boylandı, içeriden bir çinovnik çıhdı.

— Eşi ne var? Deye, hurcuna işâre eledi.

— Heç, başına dönüm çörekdir, ancak şikâyetim var.

— İndi, ahşamüstü ne şikâyet?

— Pambığım elden gedir, başına dönüm, bir çâre...

— Naçalnik neylesin?

— Su versin!

— Beyem naçalnik cuvardır? Erîzeni goy, get cavap alarsan.

— Dedim dilimnen deyim!

— Beyem naçalnik kovhadır?

— Başına dönüm, ağa, sen Hezreti Abbas!..

Cinovnik güldü, göy gözleri yaşardı. O, saldata teref bağırdı.

— Bu çöl ayısını, bayıra! Marş marş!

Silâhlı saldat Gedim dayının boynunun ardından yapışdı, onu darvazadan bayıra iteledi, arhadan da bir tepik vurdu.

*
* *

Uzun çayhanada asma lampa yanırdı. Adamlar o teref, bu terefe oturup, hortahort çay içirdiler. Gedim dayı ayağını sürüye sürüye içeriye girip çayçıya :

— Salameleyküm bacıoğlu. Dedi. Bu gece galmak olar mı? Yer var mı?

— Sene de yer var, senin nökerine de!

Gedim dayı keçip hurcunu yere goydu, özü de bağdaş gurup oturdu. Çayçı, çay getirdi. Gedim dayı dalbadal sekgiz stekan çay içdi.

— Allah ölenlerine rehmet elesin. Deyip, ahırıncı stekanı böyrü üste nelbekiye yıhdı. Lap ciyerim kabab olmuşdu.

Birazdan sonra çekilip geden getdi, galan galdı ve duvarın dibi ile boy boy salınmış tahtın üstünde pallı-paltarlı yuhuya getdi. Gedim dayı künce çekilip, hurcunu başının altına goydu, birazdan horultusu çayhananı götürdü.

— Eye, a kişi, dur tezeden yat!

Kime deyirsen? Gedim dayı daş kimi düşmüşdü. O, horultusunu boğazında gaynadır, pille pille burahırdı.

— Eşi, adam yatıp ahı?!

Yanında yatan, el atıp hurcunu çekdi, Gedim dayının başı tahtanın üstüne düşdü, onun horultusu sinesine keçdi. Lampanın sönüp yanan ışığı batdı, çayhana zulmathanaya çevrildi. Gedim dayının dodağları aralanmaya başladı.

"Şakkaşak su ahır, Gedim dayı dize geder palçığa batıp pambığı suvarırdı. Pambıg doyunca sudan içip, yaprakları yaşıllanıp, boğazları şişip, partlayıp açılır, ağ telli pambıg gozanın ağzından tökülürdü. Tükez hala pambıgdan yığıp, cehresini gurup, pambıg eyirir, hana uzadıp Gedim dayıya pencek, şalvarlık tohuyurdu. Gedim dayı pambığın galanını satıp, bir besleme goç alır, o, goçu sevir, elinin içi ile goçun kellesine vururdu. Goç kökelir, payızın soyuğu düşür, perveri goçu geceyarısı Gedim dayı kesip köz düşmüş ocakda o ki var kababdan bişirir, Tükez hala ile yeyirdiler".

Gedim dayı bele bele şirin yuhular görür, çaphananın cücüleri onun canına doluşur, öz keflerine bahırdılar.

Sabaha yahın çayhana şeyirdi gurcalanıp ayağa galhdı, şakkıltı ile gapını açdı. Gedim dayı bu böyründen obiri böyrüne çevrildi. Yavaş yavaş hava ışıklandı, yatanlar birbir oyanıp gözlerini ova ova bayıra çıhdı. Gedim dayı küncde yatdığı kimi de yatırdı.

Çayçı şeyirdi samavarı gaynadıp çayı demledi. Köhne ve yeni müşteriler salamlaşa salamlaşa içeriye doluşdu. Onlar gaynar gaynar çaydan içmeye başladılar. Bir geder keçmeden yan terefden sarıköklü pitinin etri çayhanaya dolmağa ve Gedim dayının burnunu gicişdirmeye başladı. Gedim dayı burnunu ovup, ayağa galhdı, hurcuna el atdı, ancak eli boşa çıhdı.

— Bacıoğlu, hurcunu görmedin?

— Ne hurcun, dayı?

— Hurcun da, balam, menim hurcunum!

— Sen bura hurcunlu gelmişdin?

"Biz görmedik." Deye, iki adam şâhitlik eledi.

— Ay balam, heç men hurcunsuz ömrümde sefere çıharam?

— Eşi ey, çayhananın adını pise çıhartma! Deye, gırmızıyanak şeyird Gedim dayını pis pis süzdü. Ver pulunu, çıh bayıra!

— Hurcun verilmese pul vermeyeceyem!

Şeyird, Gedim dayını yahaladı.

— Şere-şüre dolanırsan ki, pulları götürüp gaçasan?

— E, burah yahamdan. Men Eziz oğlu Gedim'em. Menim pulum var! Ancak sen hurcunun derdini çek, bala!

— Men sene hurcun otarırdım?

— Bes pul almağa niye bele goçagsan?

— Halal gazancımı niye almayım?

Bu halda gara bığlı, döşü saat-sapoçkalı çayhana sâhibi gelip çıhdı. O, söhbete garışdı. Gedim dayını dile tutdu.

— Bizim çayhanada heç ele şey olmaz. Eger burada itibse, bil ki tapılar!

— Balam, men uşağam?

— O, buraya hurcunlu gelmemişdi ki. Deye, şeyird dillendi.

Çayhana sâhibi, Gedim dayını sâkitleşdirdi, küreyine vurdu.

— Sen işine get, arhayın ol. Hurcun burada itibse, tapılar.

Gedim dayı aranı pozmamak üçün çay pulunu ve yatak kirâyesini verip sapoçkalı adamın üzüne bahdı.

— O hurcunsuz, bacıoğlu, bu dünyada men dolanabilmerem.

*
* *

Gedim dayı çayhanadan aralandı. Çiyni hurcunsuz onun gademleri getmirdi. Çünkü o, iller uzunu hurcuna alışmışdı. O, hunaba içinden keçen ahşamki yeri tapıp, saldata yanaşdı ve :

— Zdraski, ağa saldat! Deyip, güldü ve darvazadan içeri girdi.

Naçalnikin defterhanası işe başlamışdı. Balkonda çohlu adam var idi. Bunlar mahaldan gelmiş gızıl vezneli, gızıl suyuna batırılmış gümüş hençelli beyler, gızılkuş şikâri ile gün keçiren tazılı-tulalı ağalar, çiyni pagonlu pristavlar,

döşü zincirli kendhudalar idi. Gedim dayı ağacını sürüye sürüye balkona çıhıp ikigat eyildi; per per çalan gözleri ile ortalığı süzdü.

— Başına dönüm, naçalnike şikâyetim var. Dedi.

— Ne şikâyetin, kişi?

— Başına dönüm, su şikâyeti. Bir de ki...

— Bir de ne?

— Bir de heç... Çayçı söz verdi, tapılar, o heç...

— Neyi?

— Hurcunu!

— Eşi ne hurcun, ne su?

— Ede, haralısan?

— Çullu!

— Belke çullu dovşan sizin kendden çıhıp?

Onlar Gedim dayını ortalığa alıp gülüşürdüler.

— Hurcunu dovşana yükleyip özün de min, vur, suyu keçsin!

Bunlar o geder berk güldüler ki, ahırda gapıcı içeriden çıhıp :

— Ne var, ağalar? Gınyazın gazabı tutupdur. Dedi.

— Görmürsen bu çullu dovşanı?

— Kimi?

Onlar içlerinde güle güle Gedim dayını gösterdiler.

— Bah bunu. Men ölüm, gör nece ohşayır?

— Lap özüdür.

— Ovlağa çıhsa bir gülleni soyudar.

Gapıcı, başını itiren Gedim dayıya yahınlaşıp dedi :

— Eşi, ne isteyirsen?

— Başına dönüm, su!

Gapıcı, hayat bahçasının içinden ahan arhı gösterip :

— Yohsa stekansız su içebilmirsen? Deye, Gedim dayını dolamağa başladı. Ellerini o teref, bu terefe at, iç, lap camışa dön!

— Yoh, yoh, bu çullu dovşandır!

Gedim dayının gözlerinde gazab gıvılcımı çatırdadı.

— Ağalar!..

— Çullu dovşan, hi, hi...

— Ağalar, sâkit. Gınyaz çıhar, hamını söyer!

— Eşi, haralısan?

— Ağalar, bura divanhanadır, yohsa lağlağı?

— Oha!

— Bir buna!

— Bir çulluya!

— Ya Allah, indi de...

— Men reiyyetem, şikâyete gelmişem!

— Bilmemişik, bilmemişik cenâbi çullu, bağışla. Deye balkondakiler o teref, bu terefe çekilip sef durdular.

— Kişiye yol verin!

— Reiyyet şikâyete gelip!

Gedim, aralık ile irelileyerken adamlar toplaşıp onun gabağını kesdiler.

— Bilmemişik, teze bey gelip...

— Ağalar!

Gedim dayı ele bağırdı ki, içeride stol arhasında oturan naçalnik dik atılıp ayağa galhdı ve tez gapıcını sesledi. Gapıçıdan cavap gelmedi. Naçalnik özü gapını açıp, hersle balkona çıhdı.

— Ne var, ağalar? Deye, o, hamını ters ters süzdü...

— Cenap, bir deli var.

— Kim?

— Bah, bu!

Gedim dayı bu defe yazıg yazıg bahdı.

— Men deli?

Naçalnik, Gedim dayıya yahınlaşıp :

— Ne isteyirsen, ey deli? Dedi.

— Ağa, su!

Adamlar gahgaha ile güldüler.

— Arhı görmür ha?

— Delinin başında goz ağacı bitmez ki?

— Hâlis deli!

Naçalnik emir verdi :

— Bir teher bunu aşağı endirin, ziyanlı ise zincirleyin; doğru vilâyet delihanasına götürün!

Gedim dayı gerîbe bir hal aldı. Dilmanc, naçalnikin dediklerini aynen tercüme eledi. Elebil Gedim dayının üstüne bir dağ yıhıldı. O, ezinik bir ses çıhartdı.

— Ağa, rehm edin! Men su isteyirem, men deli deyilem. Men, Eziz oğlu Gedim'em.

Naçalnik, bu defe yahına gelip, çoh diggetle Gedim dayıya bahdı ve elini galdırıp :

— Nastoyaşşiy sumaşedşiy! Düz oraya, sonra da doğru vilâyet delihanasına! Dedi.

Naçalnik gayıdıp içeri girdi, gapıcı Gedim dayını geriye iteledi. Onlar tutuşdu. Vezneliler toplanıp gapıcıya kömek etdi, onu balkonun başından aşağı yuvarladılar. Kişi mağallak vurup fırlana fırlana balkonun ayağında bend aldı.

— Deli, canının kadrini bilmez!

*
* *

Arhın kenarında, küçenin günçıhan terefinde Mirze Kamal beyin binası dayanmışdı. Bu binanın üstünde onun külfeti yaşayır, alt gatın bir gözünde ellaf dükanı yerleşir, obiri balaca otagda ise Mirze Kamal beyin erîzehanası gerar tuturdu. Gedim dayı, onu sürutdeyip delihanaya aparmak isteyen gazağın avcuna bir gümüş manatlık basıp, küçeni adlayıp obiri teref ile etrafa baha baha gedirdi. O, boylana boylana ahtarır, şil-küt olmuş bir hareketle ezile ezile yeriyirdi.

— O erîze yazan mirzenin dükanı haradır?

Küçe ile geden adam ayak sahlayıp dedi :

— Bah orada. O ellef dükanının böyründe.

— E, galayçıhanadan hayana?

— Galayçıdan bu terefe!

— Bele de, buradan?

— He, buradan keç, nalbendi atla, papagçının gabağı ile yeri, hemin görünen galayçıdan burul bu terefe.

— Çoh yahşı. Allah atana rehmet elesin. Deyip, Gedim dayı özünü Mirze Kamal beyin imâretinin gabağına saldı. Birden :

— Salameleyküm, Gulameli! Deyip, Gedim dayı erîzesini yazdırıp içeriden çıhan sarı, çopur kişinin boyuna berk berk gucakladı. Gedim dayı üzünü Gulameli'nin tüklü üzüne goyup, hayli nefes aldı. Sonra geriye çekilip ilâve eledi. Eye, yaman gurbete düşmüşem. Vallah her günüm bir il kimi keçir. Ne var, ne yoh? Ne vaht gedirsen, ay Gulameli? Gal, menim de derdim var; helleliyim, birlikde gayıdak. Sen dönersen öz kendinize, men de oradan keçip gederem öz kendimize!

— Ay Gedim, vallah gatırı bazarda bağlamışam, gerek başçekem . Buradan gel bazara, men de seni gözleyerem.

Gulameli kişi aralandı. Gedim dayı düzde galan körpe uşag kimi yeniden çağırdı.

— Eye, Gulameli, sen Allah meni gözle ha!

— Arhayın ol, gel.!

Gedim dayı, Gulameli'ni gözden itirene geder bahdı; sonra geriye döndü ve Mirze Kamal beyin erîzehanasına girdi. Mirze Kamal bey ellerini cebine goyup, kerpic döşemeli otağda gezinirdi.

— Heyir ola, dostum?

— La'net şere, Mirze.

— He, ne oldu?

— Sen deyen oldu.

— Ne, men deyen?

— Ele oldu. Doğrudan da menim dilim olmadı. Hele üstelik de meni deliye çıhardılar,

Mirze Kamal bey, küncde dayanan balaca stola yahınlaşıp buraya söykendi. Elini galdırıp ağ seyrek tüklerini tumarladı.

— Müselmanın dili erîzedir!

— Doğrudur, Mirze, divanhanaya erîzesiz geden müsürman ele birbaş gerek delihanaya getsin!

— Eledir, dostum, eledir. Müselman milletinin derdi olmasaydı, men bele eriyip çöpe dönerdim mi?

Gupguru gurumuş Mirze Kamal bey özünü gösterdi. Gedim dayı başını terpedip dedi :

— Görürem. Siz de olmasaydınız, göresen biz dilsiz ağızsız müsürmanları derelerde hansı gurt-kuş basıp yemişdi.

— Eledir, dostum. Yohsa bir öz derdini çekmeye, bir başı sahlamağa ne var ki?! Menim üç dükan bu terefde bir gonşum var, meşedi. Deyir gel ortak olak. Sen savadlı adamsan hak-hesaba bah, galan işe garışma. Galan işler mene ait. Sen de gızılı hezel kimi işlet. Men de ona deyirem ay meşedi, men de gelim, bes bu dilsiz ağızsız müselman neylesin? Onun erîzesini kimi yazsın? Erîzedir, yazırsan gedir, defterhanaya. Defterhana reisi götürüp erîzeni padşahlık defterine salır.

— Padşahlık defterine?

— Beli, padşahlık defterine. Sonra o, erîzeni goyur gızıllı bir cild arasına, aparır naçalnikin huzuruna. Müselman erîzesi elinde, o iki gat eyilir, bilirsen onda millet ne geder ucalır?

Gedim dayı ezildiyinden ayaküste dayanabilmeyip, özünü gapının astanasında yere verip tesdik etdi.

— Allah siz dil bilenleri heç eksik elemesin.

— Beli, dostum. Erîze padşahlık stolunun üzerine goyulur, duvardan padşahın öz şekli erîzeye bahır.

— Bes, neçennikin hakkında erîze versen nece olar?

Mirze Kamal bey başını gaşıyıp;

— Men başadüşmedim. Dedi.

— Meslehet üçün deyirem. Men neçennikin özünden şikâyet etsem, onda?

— Ahır ne bârede?

— O bârede ki, Mirze menim bel-puhunum ezilip. O bârede ki, meni deliye çıhardıplar.

Mirze Kamal bey kürsüye oturup, dirsekleri ile stola söykendi, iki elini yumrukları ve çenesine dayadı.

— Sen indi erîze yazdırmak isteyirsen mi, dostum?

— Beli, yazdırmak isteyirem, başına dönüm. Lap dünenden gerek senin sözüne bahaydım.

— Onda de görüm!

— Deyim mi? Gedim dayı ayağa galhdı, şikâyet eleyen bir vaziyet aldı. Mirze Kamal bey razı olmayıp, eli ile;

— Eyleş, eyleş. dedi. Bura erîzehanadır, divanhana deyildir.

— Onda başına dönüm; deye, Gedim dayı gırışa gırışa bir teher oturup başına gelen ehvalâtın hamısını yerbeyer nağıl eledi. Sonra o hersinden titredi.

— Lap kıble-i âleme erîze yaz. Mirze. Dedi. Yaz ki, men Ezim oğlu Gedim, onun reiyyetiyem, ya yoh? Yaz, men dediklerimin hamısını yaz. Yaz ki, senin ganunların gelip bize çatmır.

— Bu ki, bir dastandır?!

— Eşi, dastan gondarmadır, ne dastan? Hamısını yaz. O hezreti Abbas hakkı biri alt, biri üst demirem. Sen hamısını yaz.

— Bunları yazmağa üç gün, üç gece lâzımdır, dostum!

— Ne olar, üç gün, üç gece yaz. Müsürmansan yoh?

Mirze Kamal bey, Gedim dayının gözlerine bahdı.

— Bu erîze deyil, bir kitapdır!

Gedim dayı elini cebine atıp;

— Men ârifem. Sen barmağını emip dirilmeyeceksen ki? Sen yaz, men de adaman; bir alagöz üçlük goyaram stolun üstüne. Allah bereket versin, öz aramızdır; bî-kâr oturmuş kaşık içi çıharmayacaksan ki?

Mirze Kamal bey sükûta getdi. Gedim dayı sözüne devam etdi.

— Açık danışak, Mirze. Menim erîzemi yazacaksan, ya yoh?

— Elbette pullu da, pulsuz da yazacağam.

— Yoh, pulsuz niye? Ekinin yoh, biçinin yoh; bu goca vahtı ananı emip dirilmeyeceksen ki? Men ârifem, başadüşürem.

— Ancak erîzeni kısaltmak lâzımdır.

— Neyini?

— Meselen deyek hurcunu.

— He, doğru deyirsen. Çayhanaçı söz verdi, belke tapıldı.

— Meselen deyek lağlağıya goyduklarını.

— Yoh, Mirze, onu yazmak lâzımdır!

— Ahı kimi?

— Hamısını!

— Adları nedir?

— Adları mı?

— Bes nece? Adsız kimden şikâyet edek?

— Neçenniki yaz, onu yaz. Divan mehşerinde özü onları tapar.

— Naçalniki yazmış, biz ki, naçalnik olmayacayıg?

— Yoh, Mirze, neçennik olmasın, Allah olsun, men keçmerem. Goy kıble-i âlem bilsin.

— Dostum, sen şehere ne üçün gelmisen?

— Su?

— Suyu da yazmak lâzımdır.

— Elbette! Evvelâ suyu yazmak lâzımdır. Amma, sen, Mirze, mirabı da yaz, pristavı da yaz, neçenniki de yaz. Yaz ki, kıble-i âlem, men, Ezim oğlu Gedim, onun reiyyetiyem, yohsa yoh?

— Yazmak asandır, sübût çetindir.

— Sübût! Sübût, men deliyem?

— Hemin gurup sübût ederlerse, delisen. Sonra?

— Men ha?!

— Senin özün!

— Mirze, sen bahırsan. Men deliyem mi?

Mirze Kamal bey çiyinlerini terpetdi.

— İş derindir. Men lap çaşmışam.

— Belke, Mirze, men deli olmuşam?

— Men hekim deyilem.

— Bes burda müsürman hekimi yohdur mu?!

— Müselmanın hekimi, o bir göze görünmezdir!

Gedim dayı ayağa galhıp ellerini galdırdı.

— Ey göze görünmez bir Allah, sen bilirsen ki, men deli deyilem.

Gedim dayının hersinden ağzı köpüklendi. Mirze Kamal bey çekinmeye başladı. Stolun gırağından yavaşca yapışıp, stolu geriye sürüdü. Mirze, oturup cığızlı kâğızı çıhartdı. Gedim dayı damarları çıhmış boğazını uzadıp dedi :

— Yaz ki, kıble-i âlem men deli deyilem. Yaz ki, men reiyyetem. Yaz ki, men Ezim oğlu Gedim pambığa su isteyirem, torpağım govrulur. Mirze, dediklerimin hamısını yaz. Özün dil bilenimizsen, men nağıl elediklerimin birini de unutma, yaz. Mirze, neçenniki de yaz, gorhma, men cavap vereceyem!

Mirze Kamal bey ihtiyarsız;

— Ahı menim yazımı tanıyırlar.

— Sen gorhma, men cavap vereceyem!

Mirze Kamal bey, Gedim dayının erîzesini padşaha yazdı. O, bu erîzeda yalnız sudan behsetdi. O, su erîzesini gurulayıp, Gedim dayını yahına burahmak istemediyinden mürekkebi ve erîzeni stolun kenarına iteledi.

— Bah, bah, evvelce barmağını bura, sonra ora bas, dedi.

— Men bu erîzenin altında neinki barmağımı, lap başımı da goyaram.

Gedim dayı barmağını mürekkebe batırıp berkden erîzenin altına basdı.

— Hamısını yazdın mı, Mirze?

— Yazdım.

— Kıble-i âlemin özüne mi yazdın?

— Kıble-i âlemin özüne yazdım.

— Neçenniki de yazdın mı?

Mirze Kamal bey âdeti üzre başını gaşıyıp, sonra dönüp erîzeni gatladı.

— Al, apar, sal poçta. Yazmışam, bah, ora.

Mirze Kamal bey başını gapıdan çıharıp, çoh da uzakda olmayan poçt idâresini gösterdi. Gedim dayı zarfı alıp, üç manat çıhartdı ve stolun üstüne goydu. O, ikigat eyilip;

— Ne de olsa yene müsürmanın başbilenisen. Dedi.

Gedim dayı, poçt idâresine girdi. O, gezip otagları birbir gözden keçirdi. Soruşup poçta kâğız salmağın gaydasını öyrendi. Hırda pencereye yanaşdı ve zarfı uzatdı.

— Kıble-i âleme çatacak!

Poçt çinovniki başını galdırıp, Gedim dayının suratına bahdı.

— Kıble-i âlem? Ne yazmısan kıble-i âleme?

— Senin bilmen lâzım gelseydi, zarfın içinde olmazdı. Kıble-i âlemin özü alar, özü görer ki, ne yazmışam.

Poçt çinovniki pencereye teref;

— A kişi, sirke kimi ne tünd olmusan. Dedi.

— Uzun danışmağa ne lüzüm var. Al pulunu, ver gebzimi.

Gedim dayı birden fikrini deyişdi, hersini yatırmağa çalışdı.

— Başına dönüm, kâğız itip-batmasın. Sağ-salamat gedip çıhsın.

— Sensen? Sirke ne tez suya döndü. Deye, çinovnik gözünü ağartdı.

— Su ele menem, özümem. Meni sirkeye çeviren de su deyil mi?

— Sene su neyleyip?

— Heç ne.

— Yene de olsun.

— Al, al! Al başına dönüm! Al gurbanın olum. Ver gebzimi, al kâğızı tez padşaha gönder, sonra bir de gelende hamısını nağıl ederem.

— Eye, bes adam dostuna derdini demez mi?

— Dostu zor günde sınarlar, al görüm, bu kâğızı padşaha nece çatdıracaksan, onda görerik dostuk, ya yoh?

Çinovnik paketi alıp deftere kayıt etdi ve Gedim dayıya gebiz verip, pulunu aldı.

— Bah, kâğız itip-batsa, yahan elimden kurtarmıyacakdır ha!

Başka bir nefer Gedim dayını kenara çiyinleyip, yavaşca hırda pencerenin gabağına keçdi. Esebileşmiş Gedim dayı heç birşey demeden poçt idâresinden çıhdı, doğru çayhanaya getdi, hurcunu tapabilmedi. O, gayıdıp bazara yöneldi. Bazarı eniş-yohuş gezdi, Gulamelini görebilmedi.

— Ay uşag! Sarı, çopur, ağ gatırlı, seyrek sakgallı kişini gördünüz mü?

— He, gördük, dayı!

— Bes ne oldu?

— Gatır şıllaklayıp ipi gırdı, gatır gaçdı, kişi de dalınca gaçdı.

— Daha gayıtmadı?

— Yoh, o gediş getdi!

Gedim dayının, Gulameli'den eli üzüldü. Bazarı başa vurup, birneçe fetirçörek aldı ve goltuğuna vurup yolun ağzına düşdü. O, garanlıkda yeriye yeriye Gulualılar kendine yetişdi. Daha onun gademleri getmirdi. Gedim dayı dönüp kendin gırağındaki hayata çıhdı. O, ev sâhibini sesledi. Aniden yerden galhan gara, gıllı it, Gedim dayının baldırından bir ağız gapıp gaçdı. Kişinin baldırı berk ısındı. Ev yiyesi bayıra çıhdı.

— Eşi, kimsen?

— Allah gonağı.

Ev sâhibi, Gedim'i eyvana getirdi, çırağı yandırdı, Gedim dayının dabanına gan tökülürdü.

— A kişi, yohsa guduz deymiş seni tutdu?

— Deyesen bir balaca cırmakladı.

Ev sâhibi, Gedim dayını oturdup, onun yarasına bahdı. O, tez arvadına yağı dağ etdirip, Gedim dayının yarasına tökdü. Yağ, yarada gaynadı, kişi canını dişine alıp, ses çıhartmadı. Ev sâhibi, Gedim dayının yarasını sarıyıp, onu halça üzerine oturtdu. Ev sâhibinin arvadı "gec gelen gonag öz kesesinden yeyer" deye, pendir-çörek getirdi. Gedim dayı yeyip, sudan o ki var içdi ve Allaha şükür eledi. Ev sâhibi, Gedim dayının hardan gelip, haraya getdiyini merakla soruşdu. O, arada sual sorup, bütün ehvalatı öyrendi. Gedim dayı başına gelen ehvalatın hamısını nağıl elemiş oldu. Ev sâhibi teeccüble;

— Ağlı başında adama nece deli deyerler? Dedi.

— Dediler. Addır, goydular. Meni deli galemine çıhardılar.

— Allah elememiş tayfanızda-zadınızda deli olmayıp ki?

— Eşi, delisen nedir, ele şey olar mı? Menim atam Ezim vilâyetin başına ağıl goyardı.

Yan terefden erine kısılan arvad erini dümsükleyip yavaşcadan pıçıldadı.

— Gözlerini görmürsen, evin tikilsin?!

— Ne olup ki?

— Görmürsen nece oynayır? Vallah, men yerimi içeride salıp, gapını kilitleyeceyem.

— Doğrudan?

— Görmürsen gözleri nece gızarıp?

Ev sâhibi, Gedim dayını diggetle süzüp;

— Heç ocağa-zada getmemisen mi? Deye, soruşdu.

— Heç ömrümde bir duva da almamışam.

— Ocak yahşı şeydir, getmek lâzımdır. İsteyirsen sabahdan aparım bizim ocağa, ziyâret ele, get.

Gedim dayı elini eline vurup, berkden güldü. Ev sâhibinin arvadı yandan erine berk kısıldı.

— Evini Allah yıhsın, Merdan! Deye, el-ayağa düşdü.

— Ay gız, özüne gel!

— Eşi, görmürsen? Bizim it heç adam tutardı? Gorhuram it dönüp guduz ola, sonra da bizi tuta.

Sözü yarım yamalık anlayan Gedim dayı nâ-razılık ile;

— He, o it? Bir it deyil. Gafilden gonağı tutan itin tepesine, menden sene tafsiye, bir gülle vur. Hâlis it, oğru ile doğrunu seçmelidir.

Arvad, erini berk berk hey dürtmeleyirdi. Kişinin gıdığı geldi, özünü sahlayabilmeyip hırıldadı.

Gedim dayı hayretle bahdı. Ev sâhibi işin içinden çıhmak üçün dedi :

— Gonağın alnına yazılmayıp, yazık it ne bilsin?

— Hâlis it biler.

Arvad, kişini dümsüklemeye davam edirdi.

— A kişi, evini Allah yıhsın, buna baş goşma.

Arvadın pıçıltı ile eriyle hısın hısın danışması, Gedim dayını şüpheye düşürdü. Gedim dayının fikri garışdı. "Birden bu gicler ele biler ki menim gızılım var, gece başımı keserler." Gedim dayı dönüp üzünü ev sâhibine tutdu.

— Sizlerde hemîşe gonag yanında gizlin danışarlar?

— Yoh, canım, arvaddır, soruşur, kişinin yerini harda salım? Men de deyirem otagda.

— Belke gonag goydu getdi?

— Gecenin bu vahtı heç haraba deyirmandan getmezler.

Arvad, kişisini tutup çekişdirdi.

— Goy getsin, goy getsin!

— Bacı ne deyir ki?

— Deyir ki, gecenin bu vahtında ayıpdır.

— Yoh, bacı, eviniz abâd olsun, men gedim. Gecenin yolu tapılmış olur.

Gedim dayı ayağa galhdı. İt tutan ayağını yerde berkidebilmedi ve ağaca söykene söykene eyvandan hayata çıhdı.

— Goy getsin, a kişi, yahamız gurtulsun. Yohsa gece galhıp bizi boğar.

Kişi, arvadının sözünü tasdik edip, Gedim dayıya dedi :

— Eşi, galarsansa öz evindir.

— Yoh, Allah var elesin, çöreyeniz bol olsun.

Gedim dayı hayatdan yola çıhdı. O, garanlıkda gayboldu.

— Heç deli olmasa, o yekelikde yerde adama deli deyerler mi? Sen de her yolunu azan adamı eve getirirsen. Deye, arvad erini tenkit eledi.

Gedim dayı yol boyu öz özüne gülürdü. "Zalım oğlu zalım indi yegin hayıflanır ki, gızılı nece elimden çıhartdım?.."

* * *

Ağa yaman acıglanmışdı. Gedim dayının şikâyete getmeyi onu lap gezeblendirmişdi. Onun üçün de her ahşam mirab Zülgeder'i söyüp danlayırdı.

— Yediyin çörek burnundan pilte pilte gelsin. Niye öldürmedin?

— Ağa, vallah biz onun öldüyüne kanaat getirdik.

— Ölünü de bes açıkda goyarlar mı?

— Birce hatamız o oldu. Gerek arhın hendeyine basıraydık.

— Basırmadın, o da hortlayıp şikâyete getdi. Sabahdan göreceksen pristavın eline bir bahane düşdü. Bir deste yığıp geldi; gerek bir hefte ağırlayasan. Birazdan göreceksen haçalnik geldi. Bir hefte gerek pişvazında durasan. Belke hele gubernat da gelebiler. Gerek onun gabağında da üzüüste torpağa düşesen. Nedir, nedir, gedenin biri, Serhan ağadan şikâyetçi olupdur. Dere-tepe, it-gurt üstümüze ayak alacak. Reiyyet havalanacak. Günah kimdedir? Sen mirab Zülgeder'de. Bığlarının her birini eşşek guyruğu kimi iki garış uzatmısan, boynunu da eşşek boynu kimi yoğunlatmısan. Görüm o vezneli çuha lap gözüne girsin!

— Ağa, vallah bir galatdır olupdur. Goy gelsin, başına daş salarık geder.

— Erîze yazandan, şikâyet edenden sonra mı? İsteyirsen pristav Mürşid beyin eline fırsat veresen, o da dönüp atasının ganını menden ala? Evimde bir batalyon gazah oturda?

— Ağa, senin hendeverine kim gelebiler ki?

— Doğrudur gelmeyipler, birden geler. Ganlım pristav olanda, eli padşahın eteyinde olanda elbetde hamı geler.

— İndi çâre nedir, ağa?

— Çâre budur ki, Gedim gayıdanda onu tutup hemen menim yanıma getiresen. Belke o şikâyetinden el çeke. Sonra da onunla barışasan, mesele gapana.

Mirab Zülgeder bu fikri beyendiyinden o geder güldü ki, onun bığları tam yarım saat titredi.

— Vallah ağa, cevâhir kimi söz deyirsen. İcâzenle men gedim.

Mirab Zülgeder yola adam goyup, Gedim dayının yolunu gözlemeye başladı. Birneçe gün keçdi. Hergün Serhan ağa soruşurdu.

— Bes Gedim gelmedi?

Nihâyet ahşamüstü mirab Zülgeder bir adamın yolun obiri başından ahsıya ahsıya geldiyini gördü. O, sevindi, dürbünü alıp bahdı ve Gedim'i tanıdı. İki nefer çağırdı. Adamlar hazır oldu.

— Biriniz yolun altında, biriniz yolun üstünde, men de ortada.

— Beyem ne olup ki?

— Bir adam var.

— Bizim hazırlığımız yohdur.

— Gorhmayın, mende tapança var.

Adamlar özlerini berk berk gizletdiler.

— Yegin bu tedbir geceyarısı üçündür.

— Bu gelen kişide bir iş var?

Gedim dayıyla aralarında on addım galanda mirab Zülgeder dedi :

— Bele dön, iş var!

Gedim dayının mirabdan zehlesi çoh yaman getdi. O, mırıldandı. "Elebil Tükez'in oynaşını görürem. Daha bir it yohudu gabağıma çıhaydı, obiri ayağımı da tutaydı?.."

— Ne var, mirab Zülgeder?

— Serhan ağa çağırır.

— Gedim eve, sabahdan gelerem.

Gedim dayı ireliledi, mirab Zülgeder onun yolunu kesip burahmadı.

— A kişi, adamsan, yohsa yoh?

Gedim dayının gözleri oynadı.

— Adam deyilem!

— Eşi, deli olma!

— Yahşı, menden ne isteyirsen?

— Serhan ağanın söhbeti var.

— İndi söhbete getmirem!

— Eşi, ağlını başına yığ!

— Menim ağlım başımda deyil!

Gedim dayı ısrarla getmek istedi, mirab Zülgeder adamlarını çağırdı. Onlar ikisi de gizlinden çıhıp, üçü birlikde Gedim dayını yahaladılar.

— Yahşısı budur öz könlünle gedesen.

— Nehlete gelesen kôr şeytan!

Gedim dayı yumruğunu endirdi, mirab Zülgeder'in burnundan gan fışkırdı.

— Ede niye durmusunuz? Köpek oğlu meni öldürdü!

— Gedeler, Gedim dayının gollarını burdular. Gedim dayı ağzını doldurup, mirab Zülgeder'in lap gözünün içine tüpürdü.

— E, deli olmamısan ki?

— Deli olmuşam, sonra?

— Gedim!..

— Ne var? Ay it oğlu!

Ortalık hayli garanlıklaşmışdı. Sesi eşiden Serhan ağa evden çıhıp, yola teref endi.

— Zülgeder!

— Ağa, tapmışık! Ağa, gelmir!

— Getirin, deyin Serhan ağa çağırır!

Gedim dayı gedelerle süpürüşür, Zülgeder'in burnunun ganı gedelerin üstüne süzelenirdi.

— E, Gedim!

— Men getmirem! Deli gudurar, hele o terefe de keçer!

— E, deli olma!

Gedim dayı ele bağırdı ki, nökerlerle birlikde ağa da seksendi.

— Men deli olmuşam!..

— Seni ağıllandıraram. Seni indi zincire vurduraram. Deye, Serhan ağa söylendi.

Serhan ağa da yola endi. Dört nefer boğuşa boğuşa Gedim dayını hayatın dalına çekdiler.

— Köpek oğlu, zinciri getir!

— Ağa, niye?

— Bunu zincirlemeye! İt oğlu, niye getmişdin?

— Şikâyete!

— Kimden?

— Sudan!

— Kime?

— Pristava!

— Ne oldu?

— Tapmadım!

— Sonra?

— Neçennike.

— Ne oldu?

— Heç ne!

— Yalan demirsen ki?

— Yoh!

— E, zincirleyin bunu!

Serhan ağa emir verdi; gedeler Gedim dayını zincirlediler.

— Naçalnik ne dedi?

— Heç ne!

— E, vurun!

Mirab Zülgeder, burnunun hayıfını almak üçün eli ile, ayağı ile, odun yarmaçası ile Gedim dayının beline vururdu.

— Ağa, öler!

— Ölmez!

— Ağa, boynu boşalıp.

— Bahma, reiyyet it canlıdır.

— Ağa, görmürsen?

— Görürem, bunu zincirli vaziyetde çöle atın! Deyersiniz ki, defterhanadan gayıdanda deli olup, özünü zincirle boğupdur.

Mirab Zülgeder âdeti üzre güldü. Gedim dayı yere serildi.

— Çekin bu it ölüsünü, atın yoldan kenara!

Nökerler Gedim dayını sürütleyip yolun kenarına atdılar ve yavaş yavaş çekilip getdiler.

Gecenin garanlığını yaran ay çıhdı. Esen külek yerin tozunu galdırdı. Gedim. dayının gayıtmağını gözleyen Tükez hala sebri tükenmiş bir halda yola çıhdı. Gece keçdi, ay bulutdan buluda addadı. Gedim dayı yerde nihâyet titreyip terpendi ve iniltili bir ses çıhardı. O, imekleye imekleye atıldığı yerden uzaklaşmağa çalışdı. O süründükce zinciri de süründü. Sonra sendeleye sendeleye bir teher ayağa galhdı ve zinciri açdı; desteleyip zinciri sağ eline aldı. Yıhıla yıhıla özünü eve çatdırdı.

— Gedim, sensen? Deye, Tükez halanın titrek sesi geldi.

Gedim dayı içeriye girdi. Sonra zinciri eyvanın küncüne atdı.

— Bu nedir, Gedim?

— Zincir.

— Buna ne geder pul vermisen?

— Müfte düşüp...

Tükez hala çırağı yandırıp tutdu. Gedim dayının üz-gözünde salamat yer galmamışdı.

— Ne olup, Gedim?

— Heç, yatağı sal!

Tükez hala tez yorğan-döşek saldı. Gedim dayını soyundurdu, ayağını yudu.

— Gedim, niye uflayırsan?

— Arvad, hamur tepitmesi hazırla!

— Beyem ne olup?

— Heç ne, yıhılmışam.

Tükez hala çırağı yahına getirip, Gedim dayının köyneyini çıhardı. Gedim'in beli gömgöy göyermiş, bazı yerleri şişmişdi.

— Bele de yıhılmak olar mı?

— Tepitme goy, silisti burah!

Tükez hala ocağı galayıp gazanı asdı. Katık hamuru hazırlayıp, gızdırdı, isti isti tepitme hazırlayıp, Gedim dayının beline yaydı. Gedim dayı bu vaziyetde hayli yatdı. O, bu müddet içinde dinip-danışmadı ve ehvalatı Tükez'e de açmadı.Bu, onun ömründe Tükez'den gizlediyi birinci sır idi. "Deyerem, bu da gorhar. Hele dur görek kıble-i âlemden ne heber gelir!" Gedim dayı günleri sayıp, derdi içine atdı.

*
* *

Gedim dayının erîzesinin kenarında bele bir cümle yazılmışdı. "Reiyyete su lâzımdır." Gubernator diggetle bahdı. Telesik yazılmış olan bu cümleni anlayabilmedi.

— Görünür ki, imparatorun özü telesik yazmışdır. Deye, idâre reisinin üzüne bahdı.

— Dediyiniz kimi görünür, cenâbı gubernator.

— Erîzeni ohu!

İdâre reisi erîzeni ohudu. Gubernator elini ceblerine sohup otag boyu var-gel etdi, sonra gayıdıp barmağını alnına goydu.

— He, doğrudan da reiyyete su lâzımdır.

Gubernator dönüp idâre reisinden soruşdu.

— Kime yazak ki, kendliye su versin?

— Naçalnike!

Gubernator başını salladı.

— Yoh!

— Çullu kendinin kendhudasına!

— Tamam. Çoh orijinal fikir! Doğru kendin kohasına yaz, reis! Yaz ki, kendhuda, bu emri alan kimi kendlinin torpağına doyunca su verin! Özü de yerinin yanında durun, yer sulanandan sonra rapor yazın, möhür vurup gönderin! Raporu gönderin ki, kıble-i âleme rapor verende elde übût olsun!

İdâre reisi, gubernatorun dediklerini arabir gayıd ede ede gözünün guyruğu ile pencereden bayıra bahdı. Hazan yaprakları tökülürdü.

— Belke?..

— Ne belkesi! Yaz!

— Belke, cenabı gubernator...

— Yazırsan, reis? Deye, gubernator berkden dillendi. Dediklerimin hamısını yaz! Goy reiyyet bizim kıble-i âlemin mehremetini görsün.

İdâre reisi galemini sahlayıp dedi :

— Cenâbı gubernator, başka kâğızlara da bahıp serencam edin, men birinci növbede imparatorun derkenarı olan bu sadık reiyyetin erîzesi bâresindeki serencamınızı tertip edip, huzurunuza takdim ederem.

— Ancak, cenabı reis, bir şartla ki, gecikmesin!

— Cenab, heç ele şey olar mı? Bendeniz hansı emrinizi ne vaht emrinizi yerine yetirmeyip?

— Eledir, cenab, bazan...

— Heçbir zaman, cenabı gubernator. Bendeniz sizin merhâmetiniz sâyesinde heç vede ele şey elemeyip, elemez de!

— Elbette, elbette eledir! Böyük imparator hemîşe özünün sâdık nökerlerini öz sâye-i merhametinde sahlıyacakdır. Siz, guberniya defterhanasının baş reisi bele bir bendeliye lâyıksınız. Men, bu ciheti canişin-i a'zama yazdığım raporlara gaydetmişem. Bele bir itimadı gazanmak, böyük bir imparatorlukda ömür keçirmek böyük saadetdir.

İdâre reisi ikigat olup dedi :

— Ancak sizin sâyenizde, cenab.

— İmparatorun! Gubernator yene ellerini cebine goyup, gezindi. İdâre reisi kürsüden ayağa galpıp eyildi, boynunu lap aşağı saldı.

— Böyük gubernatorun...

Gubernator acele gelip durdu.

— Metleb üstüne! Hemin Çullu kâriyesinin sâkini Gedim Ezim oğlunun erîzesine serencam vermek ve neticede padşaha rapor yazmak lâzımdır. Tekrar edirem, unutmayın!

— Oldu, cenabı gubernator! Deye, idâre reisi, Gedim dayının erîzesini ayrıca götürüp bir kenara goydu. Sonra da gubernatorun dikde etdirdiyi yarımçık kâğızı da bu erîzeye ekledi.

— Bu erîze, menim icraatımda birinci yeri tutacakdır!

— Cenab idâre reisi, indi hara gedersiniz?

— Doğru Çullu kendinin kendhudasına, cenabı gubernator.

— Bah, bele! Unutmayın! Ora çatan kimi icrâ edip rapor yazın ki, onu esas alarak biz de imparatora rapor yazak.

İdâre reisi baş eyip, başka kâğızları birbir götürüp izâhat verdi. Ortada guyruğu yerle sürünen, başı daraklı hanım gapını açıp;

— Şaşa! Bes bu geder gözlemek olar mı? Dedi.

Gubernator, hanımın elini tutup öpdü.

— Burada gerîbe bir iş vardır.

— Ne iş?

— Bir gara Tatar (Türk) kendli böyük imparatora su erîzesi vermişdir. Böyük imparator öz dest-i hattıyla erîzenin üzerini yazmışdır.

— Maraglıdır, çoh maraglıdır. Adâletli hükümdarı olan bir bele memleketde yaşamak ne geder maraglıdır! Deyip, idâre reisinden soruşdu. Eziz padşah ne yazıp ki? Deye, sağ elini uzatdı. İdâre reisi, Gedim dayının erîzesini galdırıp ona verdi. Hanım, zerli eyneyi gözüne getirip erîzenin derkenarını nezerden keçirdi.

— Çoh maraglıdır. Güman edirem, padşahın özü yazmışdır. Ancak menim ezizim, yoruldum. Gözüm yol çekmekden lap üzüldü. Deye, gıncıldadı. Gedek, gedek, sonra, sonra gayıdarsan. Eşidirsen mi? Sonra gayıdarsan...

Gubernator, hanımın elini tekrar öpüp dedi :

— Menim gözel meleyim. Birazdan, birazdan gelerem.

— İndi, indi! Eşidirsen mi, eşidirsen mi? İndi!

— Bu kâğızları, bu kâğızları...

İdâre reisi de dillendi :

— Hanım düz buyurur, düz buyurur hanım. Sonra size bütün erîzeleri ve emirleri takdim ederem.

İdâre reisi ortadan ayrılmış yarık saçlı başını eyip, gubernatorun otağından fırladı. Hanım, gubernatorun goluna girdi. Onlar kabinetden çıhdılar. İdâre reisi bütün kâğızları ve o cümleden su erîzesini baş-ayak papkaya basıp, öz otağına çekildi...

Bir hefteden sonra gubernatoru canişin çağırdı. O, hazırlaşıp gedende idâre reisini sesledi.

— Hazırlanmış serencamları getirin gol çekim!

— Cenab gubernator, biraz noksanlık var.

— Bes o kendlinin su erîzesi? Hazırdır mı?

Reis yere saçları iki yana daranmış başını döşünde fırlatdı.

— Bendeniz özür isteyir, cenab, hele imza üçün hazır edilmemişdir.

Gubernator plaşını düzeldip, hanımın golundan tutup pillekeni endi ve zıngırovlu faytona oturdu.

— Mutlaka hazır ele, reis, birinci növbede o kendlinin hakkındaki işi hazır ele!

— Mutlak cenab gubernator. Hazır olacakdır. Deyip, tezeden baş eydi.

Yemşik, atları terpetdi. Hanımla gubernator birbirine deyip, özlerini düzeltdiler.

Gubernatorun seferi hayli sürdü. Canişin, onu ayyarımdan artık öz yanında sahladı. Gubernator, husûsi söhbet esnasında imparatorun hakkında danışdığı zaman Gedim dayının erîzesini misâl verirdi. Canişin, ona;

— Raporun bir sûretini de mene gönder. Dedi. İmparatora yazacağınız me'rûzelerde, bizim sâdık tabemiz olan halgla aramızdaki reftar üçün bu, çoh gözel misâl olar.

— Eledir, cenab canişin. Bunu men özüm de nezerde tutmuşdum.

— Çoh gözel misâldır, cenabı gubernator, çoh gözel misâl. Bizim böyük imperyada daha ne bârede nâ-razılık olabiler? Böyük imperyanın padşahı, onun canişini ve gubernatoru bu gara kendlinin su erîzesine bele bir memnûniyet verdikten sonra daha ne olabiler ki?!

Gedim dayının su erîzesi bir müddet canişinlikde dilden dile gezdi. Hatta böyük bir ziyâfetin de başlıca söhbeti oldu. Hukukşünaslar, bu erîzeni hukuk ilimlerinin muhtelif devirleriyle mukâyese edip, mübâhise etdiler.

— Görün kendlinin hukuku ne geder temin edilmişdir?.. Şüphesiz bu Tatar (Türk) Gedim'in erîzesi, böyük hukuk ilmî nazariyyesinin başlıca material ve delili olabiler.

Gedim dayının su erîzesi, gonaglık meclislerini Arabistan'ın yahıcı güneşi kimi getdikce gızışdırırdı...

Nihâyet Gubernakor işini düzeldip geri gayıdınca idâre reisi Gedim dayının erîzesi hakkında olan emri tertip edip hazırladı ve bir cilde goydu. Gubernator gayıdıp geldiyi zaman, idâre reisi bu cildi gubernatorun gabağına serdi. Gubernator, lelekli galem ile Gedim dayının erîzesine gol çekdi.

— Tez göndermek lâzımdır!

Reis, bayıra bahıp dedi :

— Cenab gubernator, bugün yaman tufandır. Sabahdan mutlaka yola salarık.

Birneçe gün sonra Gedim dayının erîzesi artık imzalanmış, möhürlenmiş zarfla üzüberiye gayıtmağa başladı.

Kaza naçalniki aldığı zarfların hamısının ağzını açdı; ancak Gedim dayının erîzesine gelende el sahladı. "Çullu kendinin kentdhudasına!" Bu ne olabiler? Kâtibinden soruşdu ve zarfı ışığa tutdu.

— Gubernator hara, kendhuda hara? Gel hâkimlik ele! Bu ne olabiler? Açsak nece olar, kâtip?

Kâtip, itiraz etdi.

— O cenabı naçalnik çoh möhürlüdür. Ona göre husûsi cedvele imza atıp gaytardım. İndi biz gecikdirmeden bunu pristava göndermeye mecburuk.

— Göndermek lâzımdır. Ancak kendhudaya ne yazıldığını da öyrenmek lâzımdır. Belke gubernator bizim hökümranlığımız hakkında kendhudalardan fikir soruşur.

Kâtip, teeccüb içinde galdı.

— Her ne desen olar, ancak cenab... Çâre yohdur. Dedi.

Çoh danışıkdan sonra Gedim dayının erîzesi, özünün yuvarlandığı pillekenden endirildi. Birneçe gün sonda da gabağında boynunu burup durduğu pillekenle pristavın defterhanasına girdi.

— Gubernator? Deye, pristav mirzesinden soruşdu.

— Beli, cenabı pristav, gubernatordur. Çullu kendinin kendhudasınadır.

— Teeccüb, teeccüb?!

Pristav da naçalnik kimi zarfı eline alıp, ışığa teref tutdu ve gubernatorun möhürüne bahıp durdu.

— Ne olabiler, mirze?

— Hususi çaparla göndermek lâzımdır.

— Birden bizim aleyhimizde oldu, bes biz bilmeyek, mirze?

— Mirze çiyinlerini çatıp, sonra başını eydi.

— Kendhuda bizim tayin elediyimiz adamdır.

— He, o bığılı?

— Beli, mirab Zülgeder adlı kişi. İndi kendhuda Zülgeder'dir.

— Serhan ağanın mirabı?

— Beli, ele özüdü!

— Onu biz tayin elemedik, mirze, Serhan ağanın kaza naçalniki ile olan dostluğu tayin eledi.

— Ele de olsa, cenab pristav, kendhuda Zülgeder öz itimizdir.

— Sehv edirsen, mirze, men şüphe edirem. Birden naçalnik gubernatorun imzası ile gönderer?

Mirze damgaya ve möhüre bahıp dedi.

— Yoh, cenabı pristav. Gubernatorun hâlis öz möhürüdür.

— Bu kendhuda köpek oğlu haradan bele böyüdü ki, indi ona gubernatorun öz möhürü ile zarfı getsin? Mirze, sen bu kimi işlerde ayık ol. Ancak indi uryadniki çağır, goy çaparla aparıp bunu çatdırsın.

Mirze, uryadniki çağırdı. Gedim dayının erizesini verdi ve ondan verdiyine dâir kâğız aldı. Uryadnik starşinanı, o da çaparı çağırdı; zarfı verip, kâğız aldı.

— Çoh te'cilidir! Kuş kimi uçarsan!

— Cenabı uryadnik, Çullu çoh uzak menzildir.

— Çapar çaparı deyişdirer. Belelikte daha tez apararsınız.

Çapar başlığı başına dolayıp, saçaklı yapıncanı çiynine salıp atın beline mindi ve yola çıhdı. Çapar, ata gamçılar çekir, at dörtnala çapır, buzdan od çıharırdı. O, dağları aşıp döngeleri döndü, ahşama özünü poçta çatdırdı. Oradan teze at alıp, tüfengini gucağına goydu, yol uzunu uçdu.

Mirab Zülgeder kohalık zincirini boyuna salandan sonra gece de yatabilmirdi. O, helvete salıp sarı zinciri sürtür, onu parpar parıldadırdı. Ona kendhuda deyende, o, kel kimi şişirdi, indi de kendhudalığın defterhanasında oturup, sinesini gerip şikâyete bahırdı. Birden şikâyetçiler birbirine garışdı.

— Terpenmeyin, yer terpenir.

Mirze gorhu içinde durdu. Biraz keçmeden çapar atdan yere atılıp külek kimi içeriye girdi.

— Hansı saatda aldığınızı yazıp, gol çekin!

Gorduya düşen Zülgeder, mirzeye :

— Hele gör ne deyir. Dedi.

— Herhalda böyük bir işdir.

Mirze, çapardan zarfı alıp, saat ve degigesini yazıp, kâğıza gol çekdi.

— Kimedir?

— Çullu kendinin kendhudasına!

— Kimedir?

Mirze ohudu, onun gözleri kellesine çıhdı, dili dolaşdı, kekelemeye başladı.

— Bir de görüm, pristavdandır?

— Yoh!

— Bes kimdendir?

— Gubernatordan!

Zülgeder, bütün şikâyetçilere acıklanıp, onları otagdan cıhartdı. Yasavulunu da gapıya goydu.

— Aç, mirze!

— Al, özün aç!

— Aç, aç! Ohu görek ne yazılıp!

Mirzeni titretme tutdu. Onun bu titremesi Zülgeder kendhudaya da sirâyet etdi. Zülgeder, çuhasını çekişdirdi, el-ayağındaki tükleri biz biz oldu.

— Mirze Gelender, aç!

— Al, özün aç!

Zülgeder, zarfı aldı. Mirze başını galdırıp ona te'lim verdi.

— Bah, evvelce bıçağla kes, sonra möhürünü gopart!

— Ede, möhürü niye gopardım?

— Gopartmasan açılmaz!

— Sonra?

— Sonra da zarfın bir kenarından tutup yavaşca cır!

Zülgeder kendhuda yuharı kenarında dayanıp gızınan çapara döndü.

— Doğrudan biz açabilerik?

Tecrübeli çapar ellerini oğuşdurup dedi :

— Açın, gorhmayın.

Mirze garışmadı. Zülgeder kendhuda elleşdi, Gedim dayının erîzesini çıhardı.

— Mirze, ohu görüm!

Mirze, erîzeni alıp ohudu. Renk alıp renk verdi.

— Lap padişahlıkdan beriye gelip.

Zülgeder kendhuda hırp stola oturdu.

— Bu nedir ki?

— Erîzedir.

— Kimin?

— Ezim oğlu Gedim'in!

— Ne yazır?

— Yazır ki, pambığım yanır, kıble-i âlem, su ver.

— Başka bir söz yazmır ki?

— Yoh, ancak ecele su isteyir.

— Padşah ne yazır?

— Yazır ki, yazır ki.. mirze diggetle ohudu. Yazır ki, reiyyete su lâzımdır.

— Padşah bu sözü mene yazıp?

Mirze Gelender'in dodagları gaçdı.

— Heyr, gubernatorun üstüne yazıp.

— Demeli gubernator doğruca mene yazır?

— He, doğruca Çullu kendinin kendhudasına yazır.

— Ne yazır?

Mirze, gubernatorun emrini ucadan ohuyup, tercüme eledi.

— Demek, Gedim'in pambığına su vermek?

— Ele yazır. Yazır ki, yerine yetirin. Yerinde rapor yazın. Yazın ki, kıble-i âleme rapor yazılsın.

— İndi ne edek?

Mirze kat'i karar ile;

— Emri yerine getirmek gerekir. Dedi.

— Bu kışda?

— Kış, yay, birdir. Emir emirdir.

— Ahı, mirze?..

Mirze eyilip, elini yere teref uzatdı.

— Bu emrin gabağında mirze lap bir balaca uşagdır. Menim vazifem ohuyup yazmakdır.

— Belke bu çapar galıp havanın düzelmesini gözledi?

Çapar dillendi :

— Surguçlu zarfla cavap gözleyirler! Yerine yetirin, men gayıtmalıyam!

— İndi ne yazak, mirze?

— Yazılacak şay yohdur. Emri yerine getirmek lâzımdır, koha!

— Yapılacak başka birşey olmaz? Kışda bele erîzeye nece cavap verek?

— Sen, emri yerine getirmelisen!

— Yahşı. Deye, Zülgeder, yasavulu çağırdı. Bah, biz gedirdik o böyük düzün ayağına! Sen gedip Gedim Ezim oğlunu gabağına gatıp, ora getirersen!

— Baş üste!

Yasavul getdi. Çapar galdı. Mirze Gelender ve kendhuda Zülgeder, bir de ikinci yasavul birlikde yola düşdüler.

Güneş çıhmışdı. Gar ışıldayır, adamın gözünü gamaşdırırdı. Sazak, adamın el-ayağını kesirdi. Onlar bu soyuhda üşüye üşüye gedirdiler. Bir hayli gedenden sonra düzün ayağındaki arha çatdılar. Zülgeder, Gedim dayının yerinin üstüne getdi. Pambığın kuru çöpleri garın altından çıhırdı. Yerin başına atılmış belin sapı dikelirdi. Onların üçü de durdular. Soyuh, onları gılıç kimi kesirdi. Mirze hardasa ganadlanıp uçurdu. Kendhuda yasavula emir etdi.

— Bah, bu kenarda bir ataş yandır!

Yasavul dolaşıp garatikan kôllarından topladı, kirbit vurup alovladı. Mirze Gelender özünü lap alovun içine atırdı.

— Eşi, bu kış da bir zehrimardır!

— Onlar ellerini birbirine sürtüp gızındılar. Yasavul, Gedim dayını gabağına gatıp getirirdi.

— Bu Gedim'i, bu keçen yay yaman suvardık.

— Bes bu erîzesi nedir? Deye, mirze elini goltuk cebine vurdu ve Gedim dayının erîzesini şıggıldatdı.

— O zaman özünü suladık, indi de yerini sularık, mirze, hi.. hi.. hi... Lap öz galıbına düşüpdür.

Mirze, gözlerini gıyıp;

— Elebil kişi lap yatalakdan galhıp! Dedi.

— He, bir balaca el gezdirenden sonra yatmalı olupdur.

Gedim dayı yasavul ile geldi. O, Zülgeder'in gözünün içine bahdı. Mirze, erîzeni çıhartdı ve Gedim dayını yanına çağırdı.

— Bu senin erîzendir?

Gedim boğazını uzatdı.

— He, ele cızıhlı kâğız idi.

— Kime yazmışdın?

— Kıble-i âleme!

— Ne isteyirdin?

— Su.

Mirzenin dodagları gaçdı, gurt gemirmiş dişlerinin hamısı göründü.

— Cavap gelmişdir!

— Menim erîzeme? Padşahdan? Kıble-i âlemin özünden? Ne yazmışdır?..

— Yazmışdır ki, reiyyete su lâzımdır.

— Ne vaht?

— Emri yerine getirmek isteyirik!

Gedim dayı addayıp Zülgeder'in gabağında durdu, iki göz iki göze zillendi.

— Kendhuda, ne eleyirsen?

— Emri yerine getirmek lazımdır. Çapar gözleyir. Senin üzünden men zincir-puçetimi elden goyabilmerem.

— Menimle düşmanlığın nedir?

— Heç ne.

— Bes onda menden ne isteyirsen?

— Sen, ey, sen, sen menden ne isteyirsen?

— O vaht mirab idim, su işine bahırdım, indi kendhudayam padşaha gulluk edirem.

— Bunlar olmasa, olmaz?

— Men, seninle dalaşmak istemirem.

— İndi fikrin nedir?

— Yeri suvarmak!

Gedim dayı eline tüpürüp, yere atılmış beli götürdü.

— Kôr ne isteyir iki göz; biri eyri, biri düz. Kendhuda ne ister? Buyruğu yerine yetirmek ister! Sen çoh yaşayarsan! Deyip, başını buladı.

Yasavul gışgırdı :

— Uzun danışmak ne lâzımdır? Soyuh bizi kesdi. Kendhuda ile bu düzün ortasında kaşık döyüşdürmeye gelmeyipsen ki!.. Divandan su istemisen, bu da su. Yayda olmayıp, kışda olup. Buna yazık kendhuda neylesin? Emri yerine getirmesin, sen de gedip ikinci erîzeni veresen?

Mirze, yasavulun sözünü tasdik etdi.

— Biz gulluk adamıyık!

Gedim dayı gazablandı. Yorğan-döşekden yeni galhmasına, bir deri bir kemik galmasına bahmayarak donmuş yeri belledi. Gırağı buz bağlamış arhı dibinden uçurdu. Gedim dayı bir damcı da olsun suyu kenara burahmadı. O, suyu dönderip öz yerine vurdu. Su, garın içi ile getmeye başladı. Gedim dayı, bele söykenip, doyunca suya bahdı; sonra Zülgeder'e teref gayıdıp dedi :

— Daha gedebilersen.

— Yoh, yer gerek su içsin, sonra!

Mirze dillendi :

— Emir beledir! Gerek raporu burada yazak.

Gedim dayı yeri yarıp, suyu oradan buradan burahdı. Zülgeder, yasavulu yere garatikan yığmağa gönderdi. Onlar ocağı galayıp, alovunu galdırdılar. Buluda giren güneş özünün az-çoh saraltısı da Gedim dayının üstünden kesmeye başladı. Gedim dayının ayaklarından yuharıya doğru bir buzlanma başladı. O, Zülgeder'in gızındığı ocağın başına gelmedi. Güneş gedip dağın dalında batanda, mirze Gelender götürüp gubernatora rapor yazdı. Zülgeder kendhuda, öz möhürünü raporun altına vurdu. Onlar geriye döndüler.

Gedim dayı bir geder daha yerin içinde elleşdikden sonra evine gayıtdı, beli küncdeki zincirin üstüne atdı. Bel de, zincir de seslendiler. Gedim dayı, Tükez halanı çağırdı. Arvad gapını açdı.

— Su erizesi sonunda gayıtdı.

— Ne oldu?

— Suyu yere burahdım.

— Sen deli olmusan, nedir?

— Deli, ağıllı, her ne desen olmuşam.

— Bes indi niye ele eleyirsen?

— Daha ölürem!

Gedim dayı oturup, özünü ocağa verdi. Ancak gızmadı. Titreme onu götürürdü. Gedim dayı tamam setelcem olmuşdu. Onun halı getdikce garışırdı. Sonunda üç gün üç gece özünü bilmeden bir böyrü üste yatdı.

Tükez halanın turşulu çorbası ve hisli bel küpesi de ona bir kömek etmedi. Gecenin yarısı Gedim dayının kelefi lap garışdı. O, gözlerini başının üstünde yanan çırağa zilleyip, sayıklamağa başladı.

— Tükez... Ay Tükez... gedirem.. su.. mirzesinin yanına, deyersen... kıble-i âleme yazsın ki...

— Ne yazsın, Gedim?

— Yazsın ki... Ezim oğlu... Mirze, müsürmanın dilinden yazsın ki... kışda...

— Ne olup, Gedim?

— Heç ne... Gedim dayını kahır boğdu. Goy, hamısını yazsın...

Gedim dayının dili tutuldu. Elini galdırmak istedi, eli de galhmadı. Ancak Tükez'in üzüne mat mat bahabildi. Tükez de ellerini dizine dayayıp hayli Gedim dayıya bahdı. Birden Tükez hala dik ayağa atılıp bayıra çıhdı, haray saldı.

— Ay el! Ay oba!

Gonu-komşu tökülüp geldi. Gedim dayının nefesi gedip gelmirdi. İş işden keçmişdi. Onun hereketsiz gözleri hele de erîzesine bahırdı...

1942

ELİ VELİZÂDE

(27/2/1901 - 2/2/1983)

Gence'nin Zengezur kazasına bağlı Ağudi köyünde dünyaya geldi. Eli Velizâde, ilk tahsilini köyünde tamamladıktan sonra, bir müddet tahsiline ara verip çalışmıştır. Daha sonra lise bitirme imtihanlarını dışarıdan vererek, Bakû Devlet Üniversitesi'nin içtimâi tarih bölümüne kaydını yaptırmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında cepheye gazeteci olarak gönderilen yazar, bu yıllarda edebî faaliyetine başlamış ve hikâye dalında kendini göstermeğe çalışmıştır. Basılmış eserleri şunlardır :

Allahın Seyahati, Nenemin Cehresi, Madarın Dastanı, Karlı Dağlar, Dostlar, Gehreman, Sübût, Ordenli Çoban, Cephe Hikâyeleri, Erköyün, Gülşen, Çiçekli, Ürek Dostları, Zamanın Ulduzları, Turaclıya Geden Yol, Uşaglara Sovgat, Budağın Hâtireleri, Anagız, Bir Cüt Ulduz, Bir Cüt Terlan, Durna Gatarı, Garabağda Galan İzler, Genirsiz Gözel ve Öten Günler.

GELMEDİ

Kâş ilmim biraz çoh olaydı, başıma gelenlerin, üreyimden keçenlerin hamısını yazaydım. Yegin men günde olanlar tapılar. Başıma gelenler uzun ahvalatdır. Üreyimden keçenler başı bağlı bir kitapdır... Kâş ilmim biraz artık olaydı. Bunların hamısını yazaydım. Ohuyanlar bilerdiler ki, men bu neçe ilin içinde neler çekmişem. Âşıklar demiş; "daş olsaydım erirdim, torpak idim dayandım." Yaşım altmışı adlayıp. Kolhoz sedri mene hörmet eliyer, goruhçu-bostançı goyup. Bizim kendin yemiş-garpızı, nohudu, lobyası, maşı bütün rayonda meşhurdur. Bilercin, sineyvaz, sarıköynek yemişlerin dilimlerini dişlerine çekenler bir müddet dodağlarını yalayacak, dadı damaklarından getmeyecek. Garpızlarımız olur ki, biri bir tohlu boyda. Kesirsen gıpırmızı. Ele bil içine bergesd bal kötüpler. Bundan ireli Şuşa galasında satılan gavrulmuş nohut bizim yerin mahsûlü idi. Atlı lobyamızla gırmızı maşımızı yemeyenler özlerinden küssünler.

Men bostana bahıram. Bostan, çeltik leklerinden hayli aralı, yuharı terefdedir. Bostanın gırağında iri bir çınar ağacı var. Bu ağacın neçe yaşı olduğunu babam atasından soruşanda cavap verip ki, bizim töremeden bilen yohdur. Hemin çınarın böyründe durup bostana bahanda ele bilirsen koyun sürüsü yatıp. Ne ise... Bostanımızın mahsûlü bol, kolhozcularımızın canı sağ olsun. Yedikleri analarının südleri kimi halalhoşları olsun... Menim deyeceyim bu deyil.

Bizim yerler yayda çoh isti olur. Hergâh ala çınarın kölgesi olmasa, günün altında çoh durmak olmaz. Deyirem ne yahşı ki, bu ağac da var imiş. Yohsa sinnimin bu vahtında, yayın gızmar vahtı ne ederdim? Cırcıramalar özlerini yeyip tökende, ilanlar meleşende çınarın kölgesinde yanımı yere verip iştahla gelyan çekende yorgunluğum yadımdan çıhır... Herşey yadımdan çıhsa da Murtaza'nın yapdıkları bir degige bile ne yadımdan çıhır, ne gözümden uzaklaşır... Men bu yaşa gelmişem, birçoh hâdiselerin şâhidi olmuşam, defelerle gaçak-guldura rast gelmişem, başıma yüz musîbet gelip, hamısına dözmüşem ve unutmuşam. Ancak Murtaza'nın bu hereketine ne dözebilirem, ne de unutmak mümkündür. Galmışam içimden kesile kesile.. Ne ise...

Guyruk doğandan bir hefte sonra idi. Nedense istiler hele sınmamışdı. Gün, günortadan eyilse de hava serinlemirdi. Tağdan derip bir yere yığdığım gavun-garpızı topladığım vaht genşerden arvad meni berk harayladı. Hırda işden öteri, helem-helem Gülkadem meni çağırmazdı. Hâsiyyetime yahşı beleddir ki, erini güden, kişinin dalına düşen arvadlardan zehlem gedir. Arvad onu da bilir ki, men işdeyem. Camaatın zehmetine, el malına garavul çekirem. Onun üçün de Gülkadem bekara iş üçün meni çağırmaz. Yegin birşey olup ki, dalımca gelip. Aramızdan çay ahdığı üçün onun dediyini men başadüşmürdüm, menim sesimi de o eşitmirdi. Bir müddet arvad çağırdı, bir geder men boğazımı yırtdım, semeresiz oldu. Men fikirli fikirli gavun-garpızın hessabını tutduğum vaht baldızım oğlu gaçarak özünü yetirip meni muştulukladı ve güle güle dedi ki, Murtaza Bakı'dan öz poledasında gelip, bu saat rayon merkezindedir. Ahşam kendimize gelip, evimizde galacak... Uşağın gucağına üç-dört kelik verip eve gönderdim ve berk berk tapşırdım ki, Gülkadem men gelinceye kimi sarı kürre erkeyi direye bağlasın, iki hunduşga, beş-altı çolpa tutsun... Uşag gedenden sonra gavun-garpızın yan-yöresine nişan goyup, birbaş kende yollandım. Sevindiyimden üreyim atlansa da, terlesem de, istiden susasam da berk yeriyirdim. Çaya çatanda dayanıp, nefesimi derdim. Körpüden adlayanda gulağıma bir ses geldi. Ele bildim Murtaza'dır; meni çağırır. Ora-bura bahdım. Etrafımı dinledim. Heçkes görünmür, heç ne göze deymirdi. Çayın suyu azaldığı üçün sesi berk çıhmırdı. Körpüden keçip, deyirmanlarımızın yanından ötende yene gulağıma ses geldi... Bu, Murtaza'nın sesi idi. Bes haradan gelirdi? Murtaza meni çağırırdısa, özü niye görünmürdü? Deyirmanlardan azca yuharıdakı daşa söykenip, emelli-başlı etrafıma bahdım. Heç ne görmedim. Deyirmana girdim. Çakçak sesinden başka heç ne eşitmedim. Murtaza ne gezirdi. Kör-peşman yoluma devam eledim. Çayla kendin arası uzun bir yohuşdur. Yol daşlık ve engebelidir. Men özümü kese cığıra verip, yeyin yeyin addımlayırdım. Murtaza'nın sesi bir de gulağamı gelende hemen durdum. Elimi gulağıma verip "Hey...y ne deyirsen? Biraz aydın danış... Niye aya güne dönüp gizlinde gezirsen? Gız-gelin deyilsen ki, üz görümceyi isteyirsen..." dedim. Cavap veren kim idi? Ses-semir ne gezirdi... Deyesen bürkü seyreklenir, hava serinleyirdi. Yohsa aran yeli galhmışdı. Boyun-boğazımdan bedenime dolan serin hava mene lezzet verse de fikir ve hayâl elinden bilmirdim baş götürüp hara gaçım? Hara gaçacakdım? Doğru Yemlikli'ye. Gülkadem meni gözleyir. Ahşam Murtaza evimize gelecek, başına da hayli adam yığışacak... Fikirleşe fikirleşe bir de gördüm Yemlikli'nin gabağını kesen "gazayaklı" tepenin döşündeyem. Bura bizim kabristanlıkdır. Özümden hebersiz galbi başdaşlı bir kabrin böyrüne dayanmışdım. Bu, Murtaza'nın atası, menim gardaşım Müseyib'in kabri idi. Bu kabir menim üçün ne geder hörmetlidirse,

o geder de ezizdir. O sebepden ki, Müseyib menim birce gardaşım, gözümün ışığıdır... Eh... Feleyi de menim kimi yansın... Yene de gör yadıma neler düşdü... Yemlikli'de birinci defe kolhoz düzelirdi. Düzelirdi deyende, özümüz düzeldirdik. Gabağa düşüp camaata tebligat eleyen de Müseyib idi... Müseyib yolundan dönmedi, dediyinden geri durmadı. Bir islâm nâ-mertlik eleyip, bir gece rayonda gâfil gülle ile Müseyib'i daldan vurdu... O günden ganadım gırıldı. Belim eyildi. Üreyimin yağı eridi, gözümün nuru azaldı... Yahşı gardaş, ele düşmez, elelhusus Müseyib kimi gardaş... Uf, o günler yadıma düyende tüstüm tepemden çıhır... O vaht Murtaza anasının gucağında idi. Özü de çoh çelimsiz idi. Canı sağ olmur, tez tez nahoşlayırdı. Göstermediyim hekim, bahdırmadığım adam galmadı. Hamısı bir söz dedi : "Uşağ zayıfdır, muğayat olun." Muğayat nedir, altı ayı tamam olmamış anası ere getdi, uşağı atdı bizim üstümüze. Yazık Gülkadem mecbur oldu uşağı döşüne salmağa. Madar oğlum ölenden beri südden kesilmiş arvad uşağı emizdirenden sonra uşağ emelli-başlı gelişmeye başladı. Üç-dört ayın içinde maşallah, oldu nehmeyi balık... Adam bahdıgca bahmak isteyirdi. Gülkadem goyur, men götürürdüm; men yere goyan kimi Gülkadem dalına alırdı. Yeddi yaşına kimi Murtaza Gülkadem'le yatdı, gece-gündüz ondan ayrı durmadı. Sifte mektebe geden günü bir erkek gurban kesdim... Gülkadem de, men de Murtaza'ya ele alışmışdık ki, bir degige bile ondan ayrı durabilmirdik. Bu da ona göre idi ki, evvela, Murtaza madar gardaşımın yâdigarı idi. İkincisi de ki, menim evlâdım yoh idi... İndi ele bilirdim ki, göy yarılıp, Murtaza göyden düşüp. Onun bir sözü iki olmaz, bir teklifi yere düşmezdi... Hakk üçün danışsam, Murtaza çoh yönlü, oldukca zehinli idi. Kendimizdeki orta mektebi â'la gıymetle gurtaran ili Gülkadem'le menim aramızda kiçik güft ü gû baş verdi. Yazık arvad özünü yeyip-tökdü ki, goca, uşağı gönder Gence'ye, ne teher olsa öz elimizdir. Tez tez yanına gedip gelebilersen. Men, Murtaza'nın sözünü gırmadım. Hâtirine deymeyip dediyi ile razılaşdım. 1947. ilde Murtaza'nı Rostov'a yola saldık. Uşağ gedenden sonra ev gurt olup, erli arvadlı bizi yemek istedi. Künc-bucaklar garanlıklaşdı. Lampanın ışığı azaldı. Gülkadem de, men iştahdan kesildik. İkimiz günde bir büküm yuhanın başını ağrıdabilmirdik. O ay olmazdı ki, Murtaza'ya herclik gönderilmesin. Sovgat yollanmasın. Gülkadem kesimet kesmişdi. Ayda beş yüz manat. Gülkadem defelerle mene dedi ki, goca, uşağ gurbet yerdedir. Taytuşu var. Kenardan bahanlar olar. Gerek ele terpenek ki, Murtaza yetim olduğunu ağlına getirmesin... Allah hamının üreyine göre versin. Gülkadem Murtaza'ya doğma anasından artık ehemmiyet eleyip. Vallah, garnından çıhdığı anası onun bu geder gulluğunda durmazdı. Gülkadem ne galdı elemesin, neler göndermedi. Goz lepesi garışık govurğadan tutmuş tiftik elceye kadar yolladı... Erli-arvadlı biz Murtaza'nı doğma balamız hesab

eleyirdik. Düzü Murtaza'ya eledikleri yahşılıkları görenden sonra Gülkadem'e hörmetim bire yüz artı. Bu ürekde, bu yahınlıkda arvad nâdir olar.

Gerez, beş il de ömrümüzden keçdi. İlin on ayı Murtaza'ya herclik, sovgat gönderirdik; iki ayı da kuş balasını yemleyen kimi er-arvad seherden ahşama onun böyrünü kesip, elimizi ağzından çekmezdik. Gülkadem'i bilmirem, men sevindiyimden yerimde gerar tutup oturabilmirdim. Ganadım olsa uçardım. Özlüyümde bele fikirleşirdim ki, Murtaza agronomluğu gurtarandan sonra bütün çekdiyim eziyyetlerin ağrısı bedenimden çıhacakı Gülkadem rahat oturup ürekden "ohay" deyecek. Tanıyanların hamısı bize behteverlik verip deyirdiler: "Ne yoğurdunuz, ne yapdınız, hazırca köke tapdınız." Ancak bu söz doğru deyildi. Bele ki, biz kökeni hazırca tapmamışdık, bu bir. Yoğurup yapdığımız köke yahşı bişmemişdi, içi çiy idi, bu da iki.

Ahırıncı kursda ohuyan ili Murtaza ile bele bir söhbetimiz de olmuşdu. Âli mektep diplomunu alıp cebine goyan kimi birbaş gelecek Bakı'ya, işlemek kâğızını alan kimi düz gelecek kendimize. Erli-arvadlı bizim üreyimizde nisgilimiz vardı. Biz Murtaza'nı evlendirmeli, üç gün, üç gece toy vurdurup ona gelin getirmeyildik. Biz bu fikirde idik ki, yararlı neyi var, göze deyen yahşı neyimiz var hamısını oğlumuza verek... Nece deyerler, felek vurdu can getdi, külek vurdu yan getdi. Âli mektebi gurtarandan sonra üç ay Murtaza'dan sessorak çıhmadı. Biz er-arvadlı berk narahak olduk, çoh teşvişe düşdük. Ancak elimizden ne gelirdi, ikimiz de af, uf eleyip, mısmırığımızı sallayırdık. Arabir de birbirimize teselli verip tohdadırdık. Birgün eşitdik ki, Murtaza Bakı'da evlenip, özü de nâzirlikde işleyir. Düzü, ele bil Gülkadem'le meni yıldırım vurdu. Başımızı yuharı galdırıp adamların üzüne bahabilmirdik. Murtaza evlenmekde yahşı iş görmüşdü, amma bizden hebersiz bu işe gol goymakda bizi yere sohmuşdu. Bizi heyir işine çağırmamakla iki gocanın galbini sındırmışdı. Bizim bütün arzu ve dileklerimizin hamısı hazan yarpağı olup, ayak altına tökülmüşdü. Canımızdan artık sevip istediyimiz, ağzımızda dilimiz geder beslediyimiz, and-müsaf yerimiz, madar balamız heyir iş görür, ata-anasını yadına salmır. Belke o cavandır, başadüşmeyip. Ahı deyirler cavanın beyni kan olur. Bes gızını Murtaza'ya verip bizimle gohum olan ata-ana niye bele çiy iş tutur? Ahı bizim gayda-ganunumuz var. Ahı böyük kiçik var. Ortada atalık hakkı, analık ihtiyarı var. Nece olabiler ki, men Murtaza'nın toyunda gol götürüp doyunca oynamayım. Bes bunu Allah gabul eleyer mi ki, yirmi ilden artık geceli-gündüzlü Murtaza'nın garasına uçan bir arvad onun toy horeyinin duzuna da bahmasın. On gün don vurmuş meyve kimi sıhıldık. Sonra tohdayıp birbirimizin başına ağıl goyduk. "Yene de yol büyüyündür. Payızda elayağımızı yığışdırıp gelinimizin görüşüne getmeliyik" deye, gararlaşdırdık...

Birden gulağıma zil bir ses geldi. Fikirden ayılıp o teref, bu terefe bahanda Gülkadem'i yahında gördüm. O, meni çağırır, berkden gışgırırdı... Düz eleyirdi, haklı idi. Çünkü ahşama az galırdı. İşin çohu hele görülmemişdi.

Eve çatan kimi erkeyi kesdim. Tut ağacından asdım. Heyvan o geder kök idi ki, gorhurdum kabap üçün garatike tapılmaya. Erkeyin derisini cemdeyinden çıhardanda berk terlemişdim. İndi bildim ki, gocalmışam. Yohsa men olam, iş görende alnım terleye. İçalatı galaylı teşte, guyruğu da üstüne goydum. Et dehresi ile erkeyi şakkalayanda sekil gancıkla çenber enik çaladaki kanı lagga-lak yalayırdı. Gülkadem iri bir kösovla itleri govdu. Men baltanı götürüp hem kazan altına goyulmak üçün, hem de kabap bişirmek üçün odun yardım. Ma:allah ele yarmaçalar çıhmışdı ki, ele bil sapsarı cızdak idi... Men gamgalagları bir yere yığanda Gülkadem evvelce bir hunduşga getirdi, o, ayaklarından yapışdı, men kesdim. Sonra gedip den sepdi. Toyuk-cüceni çağırdı. Beş colpa tutup birbir mene verdi. Bunların da günahına batdım. Gülkadem su goyup hunduşgaları ve colpaları pörtleyen vaht men de şakkanın birisini temiz ağ sofranın üstüne serip kabaplık doğradım. Gülkadem üç yerde ocak galamışdı. Pilav gazanının altı gürhagür yanırdı. Düyü, iri teştde ıslanmışdı... Hırda baldızım Kübra da bacısına yardım edirdi. Men eti doğrayıp kurtaranda, Gülkadem düyünün kefini yığırdı. Men şişleri köhne keçe ile temizlediyim vaht Gülkadem pilavı deme goyurdu. Men erkeyin baş-ayağını derisinin içine goyup balkona çıhanda, Gülkadem horeyin yağını tökürdü. Kübra, helimli gabları yuyup yığışdıranda, Gülkadem gazanın altındaki kösovların odunu çırpıp özlerini kenardaki küle bastırırdı.

Men balkonda dayanıp kendin aşağı terefine bahdığım zaman, Gülkadem'le Kübra sofra hazırlayırdılar... Kend yerinde şeher adamları üçün stol düzeltmek, sofra hazırlamak çoh çetindir. Çünkü bilmirsen ne cür hazırlayasan ki, hoşlarına gelsin... Bir balaca kusur görseler, gedip seni bezerler. "Kentlidirler, onlar ne bilirler stolu nece düzeldirler? Onlarınki odur küle bulayıp ötüreler içeri" deyip, seni lağa goyarlar. Balkon ele serin idi ki, aşağı inmek istemirdim. Sonradan yadıına düşdü ki, gün batıp, hava serinleyip. Kendi evvelce kölge basdı. Sonra garanlık her yeri bürüdü. Ağaçların altı, damların dalı, evlerin böyrü, otağların gabağı, duvarların dibi-her yer üzüne gözüne gara sürme çekmişdi. Buharıdaki köz, hayatdaki ocak ne geder ışıklansa da gecenin rengini deyişdirebilmirdi. Gün batsa da gelen yoh idi. Men berk heyecan keçirirdim... Dayanabilmeyip Kübra'nın böyük oğlunu rayon merkezine gönderdim. Uşağa berk berk tapşırdım ki, Murtaza'ya deginen atanla anan seni dört gözle gözleyirler. Uşağın gedip gelmesi uzun çekmedi. Çünkü yol o geder uzak deyil. Uşağı rayona yollayandan sonra eti şişlere çekdim. Öfke-

ciyer kababını dört şişe çekdim, sekil gabırga tikelerini ayrı, guyruk kababını ayrı eledim. Murtaza uşaglıkdan gara tikeni çoh hoşlayır. Onun üçün ayrıca altı şiş kabap hazırladım. Odunlar yanıp gurtardıkca yarmaçalardan ocağa atırdım. Gülkadem tez tez kazanın demini alırdı. Baldızımın oğlu heber getirdi ki, Murtaza iclâsdadır. İclâs gec gurtaracak. Uşağın sözü narahatlığımızı daha da artırdı. Çâresiz galıp, yene de gözlemeli olduk. Aradan hayli keçdi. Murtaza gelip çıhmadı. Hövselem bir tike oldu. Sebrim tükendi.

Dayanabilmeyip özüm rayon merkezine getdim. Her defe addımlarımı attığımda mene ele gelirdi ki, bu degige Pobeda maşının sesini eşideceyem. Maşın gür ışığının menim üstüme salanda o saat dayanacak. Maşının gapısı açılan kimi Murtaza yüyürüp boynumu gucaklayacak, üz-gözümden öpecek, özünü sahlayabilmeyip hüngür hüngür ağlayacak. Men, onu gücle sâkitleşdirip, birlikde maşına minip evimize geleceyik. Bu cür fikirleşe fikirleşe bir de gördüm rayon merkezine çatmışam. Özü de ter dabanımdan ahır, bedenim od tutup yanır. Birbaş raykoma getdim. Heçkim yoh idi. Nöbetçiden soruşdum, dedi ki, iclâs gurtarıp, Murtaza'nı heber aldım, cavap verdi ki, hayli vaht olar maşınına minip Bakı'ya getdi. İlâve eledi ki, gûya telegram gelip ki, sabah baldızının kürekeninin ad gününü keçirirler. Men gulaklarıma inanmırdım. Asla beynime girmirdi ki, Murtaza bu yolun yolçusu olsun. Bu cür hareketlere gurşansın. Bele ağıla kulluk elesin. Amma... hegiget göz gabağında idi. Murtaza hebersiz geldiyi kimi, hebersiz de çıhıp getmişdi. Kôr-peşman geri gayıtmalı oldum. Yolu yarı elememişdim ki, ay doğdu. Yolu kesmiş, daşların altını, kôlların dibini bürümüş garanlık çekildi. Herşey aydın göründü... Men rayona gedende könülsüz yeriyirdim. Ele bil iller yorgunu idim, ayaklarım dalımca gelmirdi... Ağ Yokuş deyilen yere çatanda dayandım. Derinden bir ah çekip, köksümü ötürdüm. Gece sâkitlik idi. Menim ahım yolun alt ve üst terefindeki daş ve gayalarda aksi seda oyatdı, sonra çaydan o taya adlamak, bostan yerine getmek istedi. Ancak ömrü gödek oldu, çayın duru sularında batdı. Elebil menim arzu ve dileklerimi de, sevinç ve saadetimi de özü ile beraber çaya batırdı. Doğrudur, men bir geder yüngülleşdim, özümü de ağrısız hesap eledim, ancak ayaklarım sözüme bahmırdı. Addımlarımı gücle atırdım. Men kende çatıp hayata girende ahşamdan çoh keçmişdi...

Getirdiyim heberi eşidende Gülkadem'le Kübra'nın elebil üstüne kaynar su tökdüler. Onların heresi bir terefde oturup elini goynuna, boynunu çiynine goydu. Murtaza gelmedi. Pilav gazanının ağzı açılmadı. Şişe çekilmiş kabaplar yanyana düzülü galdı. Çırağın ışığına gelen çürbecür gurd-guş sofranın dövresinde herlendi. Vedrelere saldığım gavun-garpız suyun üzünde galır elebil kesilmekden gorhup, birbirine daha yahın durdular. Öz zehmetimi de-

mirem, Gülkadem'in emeyi elinde galdı. Meni yandıran bunların heçbiri deyildi. Gıragdan bahanlar ne deyecekdiler. Meni istemeyenler, Murtaza'nı gözü götürmeyenler buna nece bahacakdılar. Yegin birçohları bizi gınayacak, "ne de olsa emidir, emini emi umuduna galsın" deyecekler. Bazıları da birbirine göz vurup irişecek, dodağlarını büzüp eyhamla deyecekler : "Hergâh doğma oğul olsaydı, birbaş maşını sürüp evlerine gelerdi". Meni yandıran bunların heçbirisi deyil. Yegin, gelinimiz ere gelmeden gabag oğlanla şart kesip ki, bundan sonra ata-ananın yanına ayak basma. Menim köhne adamlardan hoşum gelmir, elelhusus kendlilerden. Onlar çoh üzlü olurlar. Hergâh üz versen, astar isteyerler... Ancak mene goca adını na-hak yere goymayıplar. Murtaza gelmese de, gelinin bize acığı tutsa da, mutlak beş-on güne Bakı'ya gedip onları tapacağam. Özüne de, arvadına da deyeceyem ki, bu uzaklıkda yolu gelmişem, size iki söz deyem. Birisi budur ki, tısbağa kınından çıhıp kınını beyenmir. İkincisi de budur ki, ağaç bar getirdikce başını aşağı tiker.

Yoh... Men heç hara getmeyeceyem. Bele görünür merim tanıdığım Murtaza deyişilip. Eger bele olmasaydı, mutlak gelerdi. Ancak gelmedi. Meni dost-düşman içinde har eledi. Gohum-akraba yanında yere vurdu.

Kâş elimden yazmak geleydi. Bunların hamısını yazaydım. Yegin men günde olanlar çohdur. Ohuyup derdimden hâlı olardılar.

1958

MİR CELÂL
(1908 - 28/9/1978)

Güney Azerbaycan'ın Erdebil şehrinde dünyaya geldi. Daha sonra âilesiyle birlikte Gence şehrine yerleşti. Babasını kaybedince, ağabeylerinin himâyesine sığındı. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra teknik liseye girdi ve burayı bitirdikten sonra, öğretmenliğe hak kazandı. Çeşitli yerlerde öğretmenlik yaptıktan sonra, Kazan Üniversitesi Şark Edebiyatı bölümüne kaydoldu. Buradan mezun olup Bakû'ya döndü. Fuzûli'nin Poetikası adlı çalışmasıyla edebiyat doktoru, Azerbaycan'da Edebî Mektepler adlı çalışmasıyla doçent, daha sonra da (1948) profesör oldu. Yaptığı ilmî çalışmalardan dolayı kendisine birçok pâye verildi. Edebiyatın her türünde yazan Mir Celâl, asıl hüviyetini hikâyelerinde bulmuştur. Onun, yayımlanmış eserleri arasında şunları saymak mümkündür :

***Sağlam Yollarda, Boy, Bostan Oğrusu, Dirilen Adam, Ahundun İştehâsı, Fuzûli'nin Poetik Hususiyetleri, Bir Gencin Manifesti, Halgın Ürek Sözü, Veten** (hikâyeler), **İlyas, İsrafil, Şerbet, Veten Yaraları, Hayat Hikâyeleri, İki Ressam, Yeni Kendin Adamları, İlk Vesika, Söyüd Kölgesi, Teze Şeher, Sâde Hikâyeler, Yaşıdlarım, Yuhu ve Külek, Yolumuz Hayanadır, İnsanlık Felsefesi, Celil Memmedguluzâde'nin Realizmi Hakkında, XX. Asır Azerbaycan Edebiyyatı** (ders kitabı), **Şafakdan Galhanlar, Edebiyyatşünaslığın Esasları, Klâsikler ve Muasırlar, Silâh Gardaşları** (hikâyeler), **Hayir ve Şer, Dağlar Dile Geldi, Dâhi Söz Ustası, Dirilen Adam, Yaşıtlar, Leyâget.** Bu eserlerden bazıları birkaç defa neşredilmiştir.*

KEMTEROVLAR AİLESİ

Hörmetli edîbimiz Abdurrahimbey Hakverdiyev'e

— I —

— Yallah, yallah! Hardasan! Keyfin necedir?
— Sen ne tehersen?
— Göz deymesin, gıvraklaşmısan, rengin açılıp.
— Bir gıvraklığım yohdu. İşden başaçmıram ki.
— Neyleyek ki, bir görüşek?
— Bu vıhadnoy zenitem.* Gelen vıhadnoy belke...
— Sen evde olacaksan?
— Söz versen, gözleyerem.
— Gözle, bir teher eleyip gelerem.

Birbirinin elini harâretle sıkan, ehvallaşan bu eziz dostlar kimdir?

Desem onların ikisi de aynı şeherde yaşayır, inanmayacaksınız. Desem onlar bir evde yaşayırlar, heç inanmayacaksınız. "Nece olabiler ki, aynı evde yaşayasan, birbirinden hebersiz olasan?" deyeceksiniz. Desem onlar er-arvaddırlar, teeccüb edip deyeceksiniz ki, "bu adam ne danışır?"

Neye deseniz and içim ki, bu beledir. Gulam Kemterov'la arvadı Leyla hanım beledir. Deyeceksiniz yegin Kemterov'la Leyla keçmişde, bir zaman er-arvad oluplar. Sonradan hasiyyetleri uyuşmayıp, ayrılıplar. Aynı evde yaşamaları da ev olmadığındandır. Heyr, sizin bu gümanınız da düz deyil. Ne Kemterov Leyla'nı boşayıp, ne de Leyla Kemterov'dan boşanıp. Eger bugün ev idâresinin müdürü Kemterov'u veya Leyla'nı çağırıp, üçüncü gatda dört otagdan ibâret bir gurulu evin açarını vere, özü de teklif ede ki, biriniz köhne evde galın, biriniz de yeni eve köçün, heçbiri razı olmaz. Yene aynı evde galarlar, menzil idâresinin de zehmeti boşa geder. Mesele bele deyil. Bes necedir?

(*) Bu hafta sonu çok doluyum.

Kemterov'u size tanıtmak üçün, gerek biraz vahtınızı alam.

Kemterov Gulam'la Leyla, bayag dediyim kimi, er-arvaddırlar. Özü de hala hetirin galmasın yoh, lap istekli, şâirler demiş, âşık-mâşûkdurlar. Cemi iki il olmaz ki, toy elediler. Asanlıkla da toy etmeyipler. Leyla, Gulam'ın üzünden bir il atasıyla küsülü galıp. Gulam, Leylâ'nın üzünden İçerişeher'de bıçaklanıp. Gulağının dibindeki yararın yeri indi de durur ve ölenecen de duracak.

Kış bile onları birbirinden soyudabilmez. Gulam'ın şorgöz oğlanlardan acığı geler. Leyla da könlü-gözü toh gızdır. Yer üzünde Gulam'dan başka kişi olduğuna inanmaz.

Bes bu istekliler niye bele çetin görüşürler, az görüşürler? Mümkün deyil ki, er-arvad olasan, istekli olasan, bir evde yaşayasan, heftelerle görüşmeyesen. Üreyinize şüphe gelebiler. "Belke açık deyilmesi ayıp olan sebepler üçün görüşmeye ihtiyaç duymayırlar".

Yoh, heç yoh!

Onu da bilin ki, ne Gulam'ın, ne de Leyla'nın işlediyi yer uzakda ya da nâ-münâsip yer deyil. İkisi de şeherde çalışır. Onların gulluğunda olan minlerce gız, oğlan, er, arvad geşengce yaşayır, günün çohu evde, öz külfeti i e birlikde olurlar.

Bes bizim kahramanların azarı nedir?

Bu, biraz köhneden galma bir azardır. Başdan danışak. Deyebilerem dünyada arvadını seven beş nefer varsa, bunlardan biri Kemterov'dur. Kemterov'un ne aşkla, ne sevda ile, ne hevesle toy edip Leyla'nı evine getirdiyini kalem yazmakdan âcizdir. Ona ele gelirdi ki, dünyanın bütün nâz ü nimeti, kef ve lezzeti Leyla'nın üzünde cemleşmişdir. Leyla'nı alsa hayatda bir arzusu, kâmı kalmayacak, büsbütün hoşbeht olacak.

Kemterov düşünürdü ki, bu menim en ağır ve en son çetinliyimdir. Bu toy işini tamamlayıp heyirlisiyle yola vursam, daha ömür-billah arhayın olaram. Sonra bir tike yavan çörek de tapsam sevgilimle gabag gabağa eyleşip, ağız dadıyla ve iştahla yeyerem.

Ançak, nece deyerler, insanın gözünü torpakdan başka heç ne doyurmaz. Kemterov heyir işini bitirenden, dünyada en böyük arzusuna çatandan sonra bir de gördü ki, heyr, indi de üreyi yeni yeni şeyler isteyir. Könlü min bir aşka düşür. Haradansa baharda bitki kimi göyerip başveren arzu ve ihtiyaçlar, kişini meşgul etmeye başladı. Dünya, götür-goy dünyasıdır.

Leyla görürdü ki, artist Eyyub'un arvadı barmağında cüt cüt pırlanta üzük, gulağında bahalı sırğa gırğı kimi gezir. Görürdü ki, kıyık Elesger'in üç mertebe evine hamballar piyano çıhardır; goz ağacından yapılmış mebel daşınır, bedenümâ güzgü, Varşova çarpayısı, Guba halısı gelir. Leyla bunların hamısını görürdü ve Kemterov'la danışırdı. Kemterov gaşlarını çatır, başını terpedip arvadını inandırırdı.

— Bilirsen ne var, Laylacan, biz gerek işleyek! İşleyek. Lap möhkem işleyek. Menim de gayretim gabul elemez. Kıyık Elesger'in neyi menden artıkdır? Ömrümüzü oda-köze vursak da, gerek bir desgahlı ev-eşik düzeldek. Gonşular bahsın, yana yana galsın.

Leyla, erinin meslehetinden çıhmazdı. Yeter ki, pul olsun...

Kemterov, evvelce Leyla'ya bir iş ahtardı. Leyla, gızlığında maşinistkalık etmişdi. Bu seneti pis bilmirdi. Kemterov, arvadına iki yerde iş tapdı. Azerittifak'da ve Ünvanlar bürosunda. Birçoh götür-goydan sonra helelik rast gelmişken her iki yeri de sahlamağı meslehet bildiler. Azerittifak'da iş seher sekgizden dörde geder. Ünvanlar bürosunda ise ahşam saat beşden gece on bire geder idi. Leyla, iki vardiye işlemeye razı oldu. Kemterov, onu ev işinden, sil-süpürden azâd eledi.

Leyla'dan arhayın olandan sonra, özünün boş vahtlarını doldurmağa başladı. Kemterov, zirek ve savadlı adam idi. İş tapmak onun üçün su içmek geder asan bir şey idi. Özü neşriyatda tercümeçi idi. Seher saat onda gedip, altıda işden çıhırdı. Bir saat istirahat edenden sonra, yani saat sekgizden on ikiye dek lâyihe idâresinde olurdu. Fikirleşip gördü ki, iki vardiye işlemesine bahmayarak, arada yene boş vahtı var. "Seher saat ona dek yatmak, bu zamanın adamına heç yaraşmaz. Yarım vardiyelik bir iş daha yapabilerem. Beş-altı yüz manat alsam elim garalmaz ki..."

Kemterov, bir yeni iş daha tapdı. Gece saat on ikiden dörde dek Işık matbaasında korrektor vazifesi var idi. Ayın sekgizinde Gulam matbaada yeni, ilâve gulluğa düzeldi. Teze ilâve işe düzeldiyi gün Kemterov, toy gecesinde sevindiyi kimi sevinmişdi. Hesaplayıp gördü ki, özünün üç, Leyla'nın iki işi, biraz da "o yan, bu yandan" yığışdırsalar, aylıkları neçe min manata geder çıhır. Belelikle iki-üç il erzinde pulu goyacak yer ahtaracaklar. Görek o vaht kıyık Elesger ne edecek!

— II —

Payızın soyuk günlerinde ağzından buğ çıha çıha Kommunist küçesi ile baş aşağı yeyin yeyin geden boz paltolu adamı kim görmemişdir? Onun üzünden, gözünden, bahışından, yerişinden telesmek yağır. Ele gedir ki, de-

yersen yere yıhılsa min parça olacak. Sürtünmekden rengi deyişmiş köhne ve "hâmile" portfelini bu goltuğundan obirine verir, gâh elini cebine goyur, gâh damağındaki papirosu barmakları arasına alıp sıhır. Gâh çekmesinin sallanan bağına bahır, mânâ vermir, daha da süretini artırır. Bazan görürsen Kemterov gaçdı! Tramvay süratle keçdiyi halde, o kuş kimi atlayıp minir. Milis ağzını açmamış çıhardıp bir üç manat verir, kâğız almak istemir. Uzak tanışlarını görür, görmemezliye vurur. "Müfte yere niye vaht itsin?" deye fikirleşir. Vaht olan herbir eylence Kemterov'un düşmanıdır. Onu içtimâi yerlerde görmek mümkün deyildi. İş yerinde ise ancak vâcip, ad yohlanan iclâslara geler, adını kaydettirip hayâl kimi gözden iter. Tiyatro, sinema bâresinde de yoldaşlarından eşitdikleri ile kifâyetlenerdi.

Bazı yazıçılarla şahsen tanış olduğundan, eser ohumağa ihtiyaç duymaz. Gohum-akrabası rayondadır. Onlar, Kemterov'un ünvanını bir türlü ele keçirebilmirler. Kemterov'un şahsî, içtimâi hayatı belece öz gaydasındadır.

O, evde daha ciddi, daha selîgelidir. Bir adam onun evinden ses-kûy, galmagal eşitmeyip. Gapı açık olanda olur, olmayanda girvenkelik gıfıl garavul çekir, eve kuş bile sekmir. Kemterov seher saat onda yuhudan galhır. Deyeceksiniz saat onda işe geden adam heç olmasa bir saat tez oyanmalıdır. Doğrudur, oyanmalıdır, amma unutmayın ki, yazık Gulam matbaadan, tashih işinden tez gayıdanda gece saat dörtde, beşin yarısında gayıdır. Nece gayıtdığından, özünün de heberi olmur. Gezetin son sayfalarını mürgüleye mürgüleye, alnı tıkgıltı ile stola deye deye ohuyur. Bir teher özünü eve salır, çul kimi düşür.

Gulam olmasın, siz olun; saat dokguzda oyanabilersiniz mi?

Kemterov'un seslenen bir stol saatı vardı. Onu gulağının dibine goyur. Vahda on degige gala saat seslenir. Kemterov, deli kimi yuhudan galhır, temtelesik geyinir, gapını kilitleyip gaçır.

Leyla'nın da işi Gulam'ınkinden pek yahşı deyildi. Atalar deyir : "Arvad erine ohşayar." Hülâsa, başları ele garışmışdı ki, Gulam'ın Leyla'dan, Leyla'nın da Gulam'dan heberi olmurdu. Gulam gece matbaadan gayıdanda sevgilisini yatmış görürdü. Leyla seher işe gedende Gulam'ı şirin yuhuda goyup gedirdi. Vâcip sözü olanda, balaca kâğıza yazıp, stolun üstüne goyurdu. Meselen "Gulam kayganak bişirmek istesen, yumurta büfenin altında, yağ da tahçadadır."

Gulam da gedende Leyla üçün kâğız goyup gedirdi. Onların arasında bu şekilde emelli-başlı bir mektuplaşma var idi. Ancak poçt ihtiyaçları yohdu.

Leyla'nın mektupları bu mazmunda idi : "Deyişeklerini tiyanın içine tulla, paltar yuyana göndereceyem". "Açarı asma. Çarhovuzun üstündeki kerpicin altına goy, gören olmasın". "Redaksiyadan dalınca gelmişdiler, zeng vur".

Gulam'ın mektuplarından ele geçen bunlar idi : "Gadası, menim soyoz kitabımı gördün mü? Tapsan stolun çekmecesine goy". "Maşinkada yazmağa vahtın olsa, bizim idârede haltura var, getirim". "Adama cavap niye yazmırsan? Dediyim mesele nece oldu?"

Bu kısa ve gündelik mektuplar Kemterovlar ailesinde yegâne ve esas münâsebet idi.

Gulam'la Leyla'nın sevgi ve mehebbeti, bu mektupların gara, dolaşık, telesik hatlarından keçirdi. İnsan, herşeye alışarmış. Bu sevgili er-arvad kurdukları yeni yaşayışa ele öyrenmişdiler ki, "köhne" hayatı tamamen unutmuşdular. Onlar indi bele güman edirdiler ki, dem-desgahlı ev gurmak isteyenlerin, ohumuşluğun, karşılıklı sevgi ile kurulan ailenin gaydası budur.

Doğrudur, Leyla yazmışdı ki, "açarı kerpicin altına goy, gören olmasın", Gulam da çalışırdı ki, sevgilisinin isteyini yerine getirsin; amma olacağa çâre yohdur, açarı gören olmuşdu...

Bir sarı köynek arvadın hergün saat ondan, Gulam gedenden sonra gelip, kerpicin altından açarı götürdüyünü, öz evi kimi Kemterovların otağını açdığını ve ne var-ne yoh tertemiz silip süpürdükden sonra çıhıp getdiyini gonşular görmüşdüler. Sarı köynek gadın, gonşuları şüphelendirmemek üçün deyirdi : "Mene özleri tapşırıp, bacılar, üreyinize başka birşey gelmesin".

Dili, dinc durmayan gonşu gadınlarından biri sarı köynek gadının eve gelip-getdiyini Gulam'a dedi. Gulam, güman etdi ki, Leylâ'nın getirdiyi gullukçu gadın olacak. Leyla da düşünürdü ki, sarı köynek gadını ev-eşiyi düzeltmek üçün Gulam çağırıp. Leyla bunu eşiden kimi gonşu gadına ilk sualı bu oldu :

— Cavandı, ya goca?

— Gocadır, bir nâzik...

Leyla, Gulam'ın pis niyyete düşmediyini öyrenip, arhayın oldu. Bu bârede bir daha söhbet elemeyip, gapıdan çıhdı.

Bu günlerde bele mektuplar yazılırdı : "Menim ipek paltarımı hara goymusan?", "Zayonları tapabilmedim. Çıhart yohlayak, yeni uduş var.", "Gümüş kaşıklar hardadır?", "Dünen bir gadının başında, lap seninkine ohşar bir şal gördüm. Az galmışdım seni deyişik salam".

Sarı köynek gadın ise, öz işinde idi. Hergün gelip evi süpürür, garşılığında da ağlı kesen, evde göze deyen şeylerden birini sarı köyneyinin altına sohup, saldat bazarına aparıp satırdı. Gadın, Gulam'ın da, Leyla'nın da gulluk vahtlarını yahşıca öyrenmişdi. Onun üçün de eve çoh arhayın gelip gedirdi. Hatta bir defe pullu müşterilerden bir-ikisini özü ile lap eve getirmişdi. Gulam'ın büfesindeki şişelerden pîve töküp, birbirinin sağlığına içmişdiler. Sonra yük yerindeki ipek yorganlardan, çarpayı halçasından, sandık şeylerinden ortaya töküp bazarlık elemişdiler.

Pullu müşterilerle alış-verişini eledikden sonra, sarı köynek gadın Gulam'ın mesçide dönmüş olan evine bele bir bahıp, üreyinde demişdi". Yoh, balam, men bu eve bir de ne üzle geleceyem. Daha birşey galmadı ki!"

Hemin günün ahşamı matbaada iş sarıdan Gulam'ın keyfi yahşı deyildi. Gezetde sehv olmuşdu. Redaktor, onu çağırıp soruşurdu :

— De görüm, bir re daktor kimi bu sayfanı ohuduhdan sonra gol çekdin, ya ohumadın?

— Bu ne sözdü, yoldaş redaktor? Siz meni o geder mes'uliyyetsiz sayırsınız ki, gûya ohumadan gol çekerem?

— Demek ohumuşsunuz?

— Elbette, hem de kelme kelme!

— Bes bu nedir? "İşleyirler" evezine "dişleyirler" yazılıp.

Gulam, gezetin o yerine diggetle bahdı. Ciddi vaziyetini pozup dedi :

— Bu heç, buna sehv demezler. Gözden gaçıp, yoldaş redaktor. Bir de işleyip, dişleyip, ikisi de aynı sözdür. Yani düz gelir. Bizim gaydamıza lap tuş gelir. İşleyen dişleyer, işlemeyen dişlemez!

Redaktor, gezeti çekip Gulam'ın elinden aldı.

— Neçe yerde işleyirsen?

— Bunun meseleye ne dehli var?

— Soruşuram, neçe yerde işleyirsen?

— Cemisi bir-iki!

— Neşriyatda çalışırsan?

— O heç... Orda günüz çalışıram.

— Lâyihe idâresi nece?

— Cemisi altı saat.

— Zagotzernado nece?

— Yoldaş redaktor, o iş keçicidir.

Redaktor herslendi :

— Size yaraşır mı, yaraşar mı bu geder yerde?

— O adamlara yaraşmaz ki, onlar işlemirler. Biz ki, gece-gündüz çalışırık, ter tökürük, bu da mükâfatımızdır mı?

Redaktor ayağa galhdı.

— Sizin bugünkü sehvinizi bağışlamak olar. Saydığım yerlerden azâd olunmasanız, sabah işe burahılmayacaksınız. Yorgun başla, üzgün zihinle mat-
'ne heyir vermek olmaz!

am galhıp eteklerini tavlaya tavlaya ve düşünceli bir vaziyetde yeni
.. pullu bir işin hayâli ile eve geldi.

*
* *

O ahşam Leyla'nın da gözüne yuhu getmedi. Didik didik edilmiş evde, eli goynunda oturup, Gulam'ı gözledi. Üreyine min cür fikir gelirdi. "Bu ne işdir? Yohsa Gulam özge bir arvad alıp, mene kelek gelmek isteyir? Yohsa eşyaları yarı bölüp, öz payını aparmak isteyir? Belke de heç bu zalım oğlu işlemir, belke de vahtını restoranlarda keçirir. Var-yohunu şaraba, gumara verir... İnsanı ne tanımak olar!"

Gece de sanki orucluk ayı kimi uzanırdı. Leyla gâh durup yük yerini töküşdürür, anasının cehiz verdiyi ipek yorğanı, halçanı ahtarır, şakgıltı ile büfenin gözlerini açıp-örtür, ışıldayan herşeyi götürüp diggetle bahır, gümüş gaşıkların itdiyini inanabilmirdi.

Âlem yıhılıp yatdı. Radyo susdu. Tramvaylar dayandı. Horozlar bir ağız banladı. Hayli keçenden sonra hayatda ayak sesi eşidildi. Gulam, içeri girip, Leyla'nı eli goynunda, me'yus bir halda oturmuş görende evvel bir duruhdu. Soruşmak istedi ki; "ezizim, niye bu zamana geder yatmamısan?" Gözü, evin içine tökülmüş şeylere sataşdı. Leyla macal vermedi. Sökülmüş perdeleri, tökülmüş yükü eli ile gösterip dedi :

— Bu nedir? Bu ne herrac bazarıdır?

Gulam'ın dili dolaşdı.

— Nece beyem, ne gedip?

— Menim ceh... cehizim hanı? Hanı menim ev-eşiyim, paltarlarım, ata-ana yâdigarlarım?..

Leyla hüngür hüngür ağlamaya başladı. Gulam'ın rengi saraldı.

— Bes kim açıp bu gapını?

Onların sesine gonşular çıhdılar. Sarı köynek gadın hakkında kim ne bilirdise dedi. Leyla bir terefde yıhılıp hissiz galdı. Gulam, gonşulardan iki nefer şâhid götürüp milis idâresine getdi.

Gulam, sinesinden ah gopa gopa, üreyinde peşimançılık gaynaya gaynaya gedirdi. Ancak kimden şikâyet edeceyini bilmirdi. Sarı köynek gadından mı, gonşularından mı, yohsa özünün dem-desgah hırsından mı?!

1939

MEHDİ HÜSEYİN
(22/3/1909 - 10/3/1965)

*Hüseyin Mehdi olarak da bilinir. Kazak ilçesinin Şıhlı köyünde doğdu. İlk öğrenimini orada tamamladı; sonra Kazak'ta açılan seminere katılıp tahsilini devam ettirmeğe çalıştı. İlk yazıları da yine bu yıllarda, seminerde öğrenci iken Tiflis'te çıkan **Yeni Fikir** gazetesinde neşrolundu. Onun ilk hikâyesi olan **Goyun Gırkımı**, 1927'de yayımlandı. Bakû'ya yerleşince, oradaki edebî muhitle tanışır; hikâyeleri ve edebî tenkit hakkında yazdıkları olgunluk kazanmaya başlar. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin tarih bölümüne kabul edilir. Buradan mezun olduktan sonra, Moskova'da rejisörlük kursuna katılır. Moskova'dan Bakû'ya dönünce, roman ve piyes yazmağa başlar. İlk oyunu **Şöhret**'i, **Şâmil**, **Nizami**, **Cavanşir**, **Alov**, **İntizar**, **Gardaşlar** ve **Şâir** tâkip eder. Azerbaycan Yazarlar Birliği çeşitli kademelerinde görev yapan yazarın ilmî makalelerinden bazıları, başka dillere de tercüme edilmiştir. Yazar mebus sıfatıyla Türkiye'de de bulunmuştur.*

Çok yönlü bir yazar olan Mehdi Hüseyin'in neşredilmiş eserlerinden bazıları şunlardır :

***Bahar Suları**, **Hâver**, **Daşgın** (üç cilt), **Kin**, **Terlan**, **Odlu Kılıç**, **Abşeron**, **Seher**, **Gara Daşlar**, **Yeraltı Çaylar Denize Ahır**, **Bir Ay Bir Gün** ve **Komissar**.*

KONSER

— I —

Balaca otagda iki yoldaş oturmuşdu. Sabri piyano çalırdı. Edhem ise papiros çeke çeke onu dinleyirdi.

Sabri'nin barmakları o geder sür'atle hereket edirdi ki, piyanonun dillerine deyip deymediyini görmek çetin idi. O, birden dayandı. Piyano kiridi. Sabri telesmeden nota varağını çevirdi ve gözlerini meçhul bir noktaya zilleyip yene çalmağa başladı. Onun yaratdığı âhenk hayâl deyildi hegiget idi. Bunu Edhem de hissedirdi. Damağındaki papiroş sönmüşdü. Onun da gözleri gayr-i muayyen bir noktaya zillenmişdi. O da duyur, o da yaşayırdı.

Balaca otağdan gopan sesler tez tez âhengini deyişirdi. Edhem bir yerde sâkit oturabilmir, gâh ayağa galhıp gezinir, gâh da Sabri'ye yahınlaşıp hareketsiz dayanarak, heyecanla dinleyirdi.

Sabri bütün diggetini toplayıp son akkordları vurdu. Piyanonun dilleri gayri âdi bir guvvetle balaca otağı birden titretdi ve birden de kiridi.

Sabri'nin o geder de câzibeli olmayan kalın dodağları arasından inci dişleri göründü. O, çaldığı eserin mi, yohsa üreyine ahan sevincin mi tesirinden neş'elenip bir hayli yoldaşının üzüne bahdı.

Edhem yalnız birneçe degige sükût etdikden sonra fikrinden ayıldı.

— Çaldığın eser hansı kompozitorundur? Men bu cür eseri hatırlamıram. Kimindir?

— Senin fikrince kimin olar?

— Ya Bethoven'in, ya da..

Sabri şakgıltı ile gülüp, yoldaşının sözünü kesdi.

— Demeli, biz ya Bethoven'den oğurlamışık, ya da...

Bu cavabı eşidende Edhem gızardı.

— Yoh, yoh, men ele demek istemedim. Karamanlık senfonisini hatırladan bir üslûbda yazılmışdır; deye, Edhem evvelce Sabri'nin üzüne bahdı, gözlerini aşağı dikip dırnaklarını gurdalamağa başladı.

Sabri'nin kalın dodağlarına nisbeten çoh yaraşıklı görünen inci dişleri yene parıldayırdı. O, piyanonun dalından galharak, eli cebinde gezinmek isterken, özü hakkında Edhem'den çohdan eşitdiyi bir söze işâre ile kasten soğukkanlı bir tarzda dedi :

— Mende yüksek ve mânâlı bir eser yaratmak istidadı yohdur, ele mi?

Edhem'in üreyi nece döyündüse, alnı ve yanakları gıpırmızı gızardı. O, küskün bir sesle cavap verdi.

— Sen ne yaman kinlisen, Sabri! Altı il evvel dediyim bir sözü hele unutmayıpsan.

Yalnız âdi bir nezerle yoldaşına bahan Sabri'nin gözü ince bir teferruata ilişdi. Edhem'in papiros tutan barmakları hafif hafif titreyirdi.

Sabri doğrudan da kinli imiş. O, elbette hatırlayırdı ve öz bâresinde deyilmiş acı sözleri uzun iller boyu inamla yadında sahlayıp, yeri gelende üze vurur, Edhem'den intikam alırdı.

— Meni yalnız bir şey gorhudur. Haset!.. Hayıfsan, Edhem...

Edhem bu sözlerin ağırlığına dözebilmedi.

— Yoh, yanılırsan. Men yalnız sevinebilerem... İstekli dostumun bu cür guvvetli eserini dinlerken, üreyimde yalnız iftihar hissi...

Lâkin o fikrini tamamlayabilmedi, udgundu.

Sabri'nin gözleri indi de bu gayri samîmi sözleri deyen dodağlara zillenip galdı.

— II —

Sabri tahsilden gayıtdığı günden iki il keçirdi, amma yoldaşı Edhem'le birinci defe görüşürdü. Bunun sebebi vardı. O, Edhem'i hemîşeki kimi yoh, oldukça fevkalâde bir şerâitde, gözel bir eser yazdıkdan sonra görmek isteyirdi. Çünki Sabri hele Moskva'ya yola döşende, Edhem ona istihza edirdi. "Tahsil gücüne kompozitor olacak!" deyirdi. Hem deyirdi, hem de neş'e ile gülürdü.

Edhem'i bütün şeher terifleyende, Sabri'ni pisleyirdi. Edhem onun her bir eseri hakkında acı lâtifeler düzeldirdi. O, istidadlı bir telhek idi. Hem özü gülürdü, hem de başkalarını güldürürdü. Bazan Sabri'nin özü de gülmeye mecbur olur ve lâtifeleri uydurmağa vaht tapan Edhem'i alkışlayırdı. Belke de sehv edirdi. Amma Edhem bu alkışlara lâyık bir telhek idi.

Hele meşhur tenkitçi Ağazade elebil onunla elbir idi. Herşeye dâir makale yazmağı bacaran, tiyatronu, orkestrayı, sirki, tarihi, Azerbaycan edebî dilini, hatta edebiyyatını öz doğma ihtisası bilen bu tenkitçi mûsigi hakkında az yazmamışdı. O, meşhur Fransız ansiklopedistleri kimi geniş sahaları gavramak isteyen, lâkin onların gapısında süpürge çekmeye lâyık olmayan bir tip idi. Gezet sütunlarını, tiyatronun bahayı localarını, operanın gabag cergelerini böyük bir ihtiramla Ağazade'ye takdim edenler de vardı. Muhtasar, "meşhur tenkitçinin" galemi âleme kan uddurduğu kimi, Sabri'ye de göz verip, ışşıh vermirdi. Cavan istidadları böyük mahâretle kabre gömen bu tenkitçiden kompozitorla dirijor arasındaki farkı soruşsaydılar, o, sümüklü eyneyini düzeldip ötkün sesle cavap vererdi.

— İkisi de bir sözdür. Medenî ölkelerde kompozitor deyirler, amma, yarımedenî ölkelerde dirijor.

Hemin bu meşhur tenkitçi, uzun müddet Sabri'nin yazdığı eserleri, dinleyenler üzüne hesret goydu; ona meslehet gördü ki, "agronomluğa, belke de ondan daha medahilli olan baytarlığa getsin."

Sabri genç idi. Tecrübesiz idi. Telhekliyi bacarsa da, herhalda özüne göre kanaati vardı. "Menim biliyim çatışmır, Moskva'ya gedip ohuyacağam."

O, Ağazâde ile meslehetleşmeden tahsil almağa getdi. Dörd il ohudu, iki il de meşhur mûsigi ustaları ile birlikde işledi. Onların tecrübesi ile yahından tanış oldu. Sabri'nin guvvetli istidadını gören ustalar ona meslehet gördüler ki, yene vetene gayıdıp yaradıcılığa başlasın.

Beynelhak yarışlardan böyük galebe ile çıhan genç ustalar yetirmiş goca müellim Sabri'nin alnından öpüp deyirdi :

— Halkınızın zengin mûsigisi var. Böyük Rus kompozitorları çoh vaht sizin mûsiginizden istifâde ederek, ölmez eserler yaratmışlar. Siz de bu yolla gedin. İlk eserlerinizde halk ruhunun aydın izleri görünür. Yalnız bir noksanı vardır ki, seviyece yüksek deyil. Gedin eziz vetene, birneçe ilden sonra görüşerik...

Sabri Bakı'ya gayıdandan sonra iki il de rayonları gezdi, kendleri dolaşdı, tütek çalanları dinledi, zurnaçılara gulak asdı, âşığları ohutdurdu, toy meclislerinde, el bayramlarında böyük bir hevesle iştirâk etdi. Halg dastanlarını, el kahramanlarının maraglı sergüzeştlerini öyrendi ve şehere dönerken, özü ile beraber insanı hayrete salan zengin materyallar da getirdi. Bugün çaldığı eser, onun yazdığı "Azad İnsan" senfonisi idi.

O, istihzalı tebessümlere maruz kalan balaca eserlerden sonra, müellimlerini ve dostlarını sevindiren bir senfoni yaratmağa muvaffak olmuşdu. Sabri, derin bir sevinç hissi duymakda haklı idi.

— III —

Edhem, piyanoda çalınan-parçaların orkestrada nece guvvetle gürleyeceyini düşünüp Sabri'den kat kat zayıf olduğunu gördü. Özü de duymadan, onun papiros tutan barmakları hafif hafif titreyirdi.

— Elbette, Sabri. Men de şahsen senin istidatlı bir genç olduğunu bilirem. Ağazâde yene sağdır. O, gezetlerde yene yazır.

Sabri, yoldaşının fikrini o degige başadüşdü.

— Men şöhret dalınca gaçmayacağam. Gece-gündüz işleyip eser yazacağam. Ağazâde'ye gelince, o, senin düşündüyün geder de böyük tehlike deyil.

Edhem, cavap vermeye telesdi.

— Ahı, herhalde tenkitçidir, tamaşaçılara istikâmet verir.

— Yanılırsan, dostum... Pis tenkitçiler tez unudulur, amma yahşı eserler galır. Men çalışıp, eserlerimle dinleyicilere istikâmet vereceyem. Onun bedii zevkini kôrlayan mahnılardan yüksek halg mûsigisine doğru geniş bir yol açacağam.

Edhem bu defe istihzâ ile gımışdı. Dostunun üzüne bahdı, sonra gözlerini yere dikdi. O, nedense, isteyirdi ki, garşısındaki adamın yene de heçbir hüfûzu olmasın; her addımda istihza ile karşılaşsın, onun şöhretini kölgelendirmesin. Bugün eşitdiyi eseri hatırlayıp heyecanlanır, üreyinin derinliklerinde onu na-rahat eden bu yeni hadiseye soyuhganlı bahabilmediyini ihtiyarsız birûze verirdi.

Birden Sabri neyi ise hatırlayıp gülümsedi. Edhem teeccüble soruşdu :

— Niye gımışdın? Olmaya ele düşünürsen ki, men pahıllık edirem?

— Yoh, kat'iyyen!.. Yadıma birşey düşdü.

— Ne?

— Efşan hardadır? Düz üç il olar ki, görmemişem... Aranız necedir?

— Efşan?.. Buradadır. Hekim olup. Meni evvelkinden yüz gat çoh sevir. Nece? Ne üçün heber aldın?

— Maraglanmak olmaz mı?

— Ne üçün olmaz. Teeccübüme sebep odur ki, birden soruşdun.

Sabri dinmedi. Üzündeki tebessüm izleri yavaş yavaş silinip getdi.

— Deyirsen çoh sevir?

— Sualların gerîbedir...

— Yaman kıskanç olupsan, Edhem, yahşı deyil. Bu, senin üçün ayıpdır.

Sabri danışığına ara verip piyanoya yahınlaşdı, biraz evvel çaldığı eserin bir hissesini yeniden tekrar etdi. Sonra üzünü Edhem'e çevirip üst-başına işâre ile gileylendi :

— Telebelik meni de bu köke saldı, özüme hele de yeni bir elbise almamışam. Gızlar yüz defe bismillah demeden üzüme bahmırlar... Bilmirem konser verende, bele çıhsam ayıp olmaz ki?

Edhem teeccüble soruşdu :

— Konser vereceksen?

— Olmaz?

Edhem çiyinlerini çekdi :

— Ne deyim?..

— Meslehet görmürsen?

Edhem'in en çoh gorhduğu da bu idi. Demeli, Sabri altı illik tecrübesini diggetle hazırladığı bir konserle nümâyiş etdirecek, dinleyenlerde derin bir tesir burahacakdı. Bu, Edhem'in üreyine gorhu saldı, amma o, yene de özüne teselli vermeye başladı. "Eh, kölgelendirmek üçün uzun iller lazımdır." Edhem darıhan kimi oldu. Derinden nefes aldı. Ayaga galhdı, gezine gezine papirosunu tüstüleyip fikirleşdi. Çoh fikirleşdi. Amma yene de üreyindeki hasedi ezip yoh edebilmedi. O, boydan uca, enli kürekli, yeriyerken döşünü mağrur tutmağa çalışan bir genç idi. Âdeti bele idi ki, dayaz bahışlı mavi gözlerini hemîşe gabağındaki adamın üzerinde meçhul bir noktaya zillerdi.

— Sabri, konserin böyük muvaffakiyet gazansa, men çoh şad olaram. Ancak... O, yene çiyinlerini çekdi, horuz pipiyi kimi gızarmış yanahlarını ovhaladı, dodağlarını büzdü. Ancak evvelden hakkında ele fikir yaradılıp ki, gorhuram tamaşaçılar gelmeye.

Sabri duruhdu, udgunarak cavap verdi.

— Ne olar ki?.. Birinci defe gelmeseler de yahşı eser yazdığımı bilenden sonra gelerler.

— Eh, sen gerîbe adamsan. Hardadır bizde ele ganacaklı tamaşaçı?!

— IV —

Lâkin konser salonunda oturmağa yer yoh idi. Çoh adam cergelerin arasında, geride ayaküstünde durur, genç kompozitorun sahneye çıhmasını derin bir intizar içinde gözleyirdi. Bugünkü gezetlerin ahırıncı sahifesinde Sabri'nin yeni eserine dâir bazı kayıtlar vardı. Makale yazanlardan biri sevincle gösterirdi ki, cavan kompozitor zengin halg mûsigisinden istifâde edip, derin, orijinal, sarsıtıcı bir senfoni yaratmışdır. Bu fikri söyleyen elbette "meşhur tenkitçi" Ağazâde deyildi. Görünür o, konser gününden sonra yazacakdı. Tamaşaçılar ise Edhem'in düşündüyü kimi, heç de kinli deyildiler. Onlar belke de Sabri'ni tamam unutmuşdular; yahut altı il evvel eşitdikleri eser hakkında Ağazâde'nin yazdığı sözleri i'tirazla garşılayıp, Sabri'ni bir de dinlemek istemiş, amma buna imkân tapmamışdılar. Sabri'ni de, eserlerini de dinleyenler üzüne hesret goyan o olmuşdu. Halg ise, hemîşe olduğu kimi, indi de sevmeyi bacarırdı. O, özünün böyüdüp yükseltdiyi genç oğlandan daha mânâlı, daha istidadlı nağmeler eşidip zevk almağa gelmişdi.

Hele konserin başlamasına yarım saat galmış gelen Sabri, köhne paltarında idi. O, yalnız gara, gıvrım saçlarını selîge ile darayıp, üzünü tertemiz gırhmışdı. O herşeyi unutmağa gerar verip, hayli dalgın görünürdüse de konser başlayan vahtın elebil gayri âdi bir süretle yahınlaşdığını duyup, üreyi berk berk döyüne döyüne orkestranın yanındaki ağ meheccere söykenerek, oğrun oğrun tamaşaçılara bahırdı. O, yene birinci cergede Ağazâde'ni gördü. Yalnız intigam üçün yaranmış bu insan, sümüklü eyneyinin altından dik dik bahır, Sabri hakkında evvelceden gerar hazırlayırdı.

Sabri, tamaşaçılar içerisinde yahşı tanıdığı köhne mektep yoldaşlarını, goca müellimlerini, tanış gızları görende, ellerinin titrediyini, derin ve anlaşılmaz bir bir sevincle dolan üreyinin daha da şiddetle döyündüyünü hissedip, özünü toplamağa çalışdı. Sonra goca çalgıçıya dönerek soruşdu :

— Başlıyırıg mı?

Uzun illerden beri dirijor yalnız sahnede, hayli intizardan sonra görmeye verdiş eden goca, Sabri'nin âdi iclâsa yahud gündelik yaradıcılık mübâhiselerine gelen adamlar kimi heçbir husûsi hazırlık görmeden, heçkesi dalınca gelip "vahtdır, buyurun!" demeye mecbur etmeden geldiyini hafifce bir tebessümle garşıladı ve titrek bir sesle :

— Vahtdır, deyip, Sabri'den uzaklaşdı.

Sabri, yene meheccere söykendi. Ancak indi tamaşaçılara yoh, Bakı'nın düz üstünden denize enmiş ayın, sularda akseden gümüş pullarına, bö-

yük bir kurşak kimi şeherin boynuna dolanmış sayrışan sâhil ışıklarına bahırdı.

Bugün Bakı daha gözel idi. Bu şeherin ahşamlarını Sabri tâ uşağlıgdan sevirdi. Yalnız birce deniz, onun sâhili döyen muhteşem dalgaları, geşeng bir dâire kimi usanan sâhil boyu neye deymezdi.

Sabri el ebil herşeyi unudup, yalnız doğma şeherinin efsânevî gözelliklerini daha yahşı duymak üçün buraya gelmişdi.

Işıklar denizde üzür, Bakı ise sâhillerde dalgalana dalgalana, parıldayan ışıklar denizinde alışıp yanırdı.

Bakı ne gözel idi!..

Birden kim ise Sabri'ni fikrinden ayırdı :

— Sizi gözleyirler.

Konser salonunu dolduran insan kütlesi onu baş eymeye mecbur edebilmedi. "İndi yoh, eserimi ifâ edenden sonra alkışlayarsınız" deye, fikirleşen Sabri, dirijor çubuğunu yuharı galdırarken, salon kiridi; bahışlar derin ve mânâlı bir sükûta çevrildi. Gözler bir noktaya tikildi.

Sabri'nin eserinde bir insanın tâleyinden bahsedilirdi. Tabiatın dilber goynunda azad böyümüş insan rütûbetli, dar ve garanlık bir hapse düşmüşdü. Uzun iller boyu sevinc üzüne hesret galmışdı. O, düşünürdü, heyecenlenırdı. Güclü yumrukları ile mahbushânenin demir gapılarını döyecleyirdi, haksızlığa karşı isyan edirdi. Amma yene de zindanın katı zulmeti eksilmirdi. İnsan güneşden, hayat ışığından mahrum olmuşdu. Sonra o, birden azâmetli şeherin küçeleri ile ahıp geden halgın nağmesini eşitdi. Azadlık nağmesini!..

Bu nağmede evvelce ona yad olan bir hayat aşkı çırpınırdı. Mahkûm yine çemenleri, düzleri, zümrüt yamaçları, yalnızlıkla keçirdiyi azad degigeleri hatırladı. O, atılmış pambıg tayaları kimi görünen ağ bulutlar arasından solgun çehresini gösteren ayı, derede ayın ışığını akseden suları gördü... Sonra çobanın tüteyi inledi. Sevdiyi nağme dağlara, derelere ses saldı. Küçeleri dolduran halgın nağmesi daha güclü idi. Hapisde inleyen insan da bu nağmeni dinleyirdi. Çoban tüteyinin evezine minlerle insanın zindanı titreden demir, azadlık marşı seslenirdi. Garanlık zindan elebil yavaş yavaş sarsılırdı. Mahkûmun gözlerinde birden ümid gıvılcımları parıldadı; o da küçeleri dolduran insan nağmesini duyarak, sonra hamıdan gözel, hamıdan guvvetli bir ihtirasla bu nağmeni ohudu, sesini azadlıg getiren halgın sesine gatdı...

Edhem salonda idi. Onun da gözleri Sabri'ye zillenmişdi. Onunla yanaşı oturan gözel gız durna boğazını yuharı galdırıp, özünü de, salondakileri de

Edhem'i de unutmuş kimi, birden onun hayâlini alıp uzaklara aparan bu yeni esere hayran galmışdı.

— Efşan, sene ne olup, rengin niye ağardı?

Bu sualı veren Edhem idi. Amma Efşan onun sesini eşitmirdi.

— Söz soruşuram, rengin niye ağardı?

— Yoldaş, mani olma, deye, kim ise arhadan nezâketle pıçıldadı.

Efşan sualı eşitdise de cavap vermeye ehtiyaç galmadı. Birden böyük salon zelzeleye düşmüş kimi titredi. Alkış sesleri tâ uzaklara geder yayıldı...

Efşan, ayağa galhdı. Teeccüble bahan Edhem'i görmürmüş kimi, ona sarı bahmadan ireli yeridi.

— Sabri! Sabri!

Bu çağırış, sevgiden çoh hayran olmuş insanın i'tirafına benzeyirdi.

Sabri dönüp bahdı, gızı tanıyabilmedi. Lâkin Efşan lap yahınlaşanda Sabri onun elini sıhıp, güle güle, göy hâşiyeli yaylığı ile alnını silerek dedi :

— Ne geder deyişmişsiniz!.. Bes Edhem hanı?

Efşan, bu sualdan inciyip, gözlerini yere zilledi. Sualına cavap alamayan Sabri, çiyinlerini çekdi. Sonra hir ikisinin gözü birbirine dikildi. Efşan, derinden köksünü ötürdü. Elindeki gül demeti de hafifce titreyirdi. Bu ne idi? İ'tiraf mı?!

Sabri yene de alkış seslerini eşidir, utandığından bucağa çekilir, ne ise demek isteyirdi.

Göresen o sevinirdi mi?

1938

MİRZA İBRAHİM

(15 Ekim 1911 -)

Güney Azerbaycan'ın Serap şehri yakınlarındaki Eve köyünde dünyaya geldi. 1918'de babası ve büyük kardeşi ile gelip Bakû'ya yerleşti. Bir müddet petrol kuyularında işçi olarak çalıştı. Bu arada tahsilini de devam ettirmeğe çalıştı. Mirza İbrahim, denilebilir ki, Azerbaycan'da, Parti'nin nimetlerinden en çok istifâde edenlerin başında gelir. Parti sâyesinde yüksek mevkîlere getirilir ve birçok yabancı ülkede Azerbaycan'ı temsil eder.

*Edebî faaliyetine, 1930'lu yıllarda başlayan Mirza İbrahim, daha çok hikâye, roman ve piyesleriyle tanınır. Eserlerinden bazıları birçok yabancı dile tercüme edilmiştir. Ayrıca Rus ve Batı klâsiklerinden tercümeleri de vardır. Üç ciltlik **Azerbaycan Edebiyatı Tarihi**'nin hazırlanmasında emeği geçmiştir. Önemli eserleri arasında şunlar sayılabilir :*

***Hayat Üçün, Hayat** (piyes), **Böyük Demokrat** (Molla Nesreddin), **Hayat ve Edebiyyat, Azad, Gelecek Gün** (roman), **Böyüg Dayag** (roman), **Sarı Sim** (hatırat ve makaleler), **Medinenin Üreyi** (hikâyeler), **Murovdağın Eteyinde** (hikâyeler), **Edebî Kayıtlar, Perviz'in Hayatı** (hikâyeler), **Pervâne** (roman), **Azerbaycan Dili** (makaleler) ve **Gigantlar Ölkesi**. Eserlerinin tamamı on cilt hâlinde birkaç kere neşredilmiştir.*

AZAD

Hayatın gerîbe sırları vardır. Men hemîşe o hadiseni hatırlarken, hele mânâsını derk etmediyimiz sırlar hayatda vardır, deye düşünürem... Men, sır deyerken tabiatın keşf olunmamış gizli guvvelerine işâre etmirem. Bizim gündelik, âdi hayatımızda başveren yüzlerce ve minlerce hâdise, bize çoh zaman sâde ve tabîi görünür. Onlarda gizli bir mânâ ahtarmak da adamın fikrine gelmir. Lâkin derinden nezer salınca, biz bu âdi ve malum hâdiselerde ne böyük sırlar, ne böyük mânâlar tapırık!

Azad, menim uşaglık ve genclik yoldaşım idi... Bir hayatda doğulmuş, bir hayatda böyüyüp mektebe getmişdik. Gencliyimizin de böyük bir kısmını birlikde keçirmişdik. Uşaglıkda birbirimizle yahşı oynadığımız kimi, dalaşdığımız zamanlar da olmuşdu. Lâkin bele hallar çoh tez unudulmuşdu. Çünkü biz bir doğma gardaşdan artık ünsiyyet bağlamışdık... İkimiz de takriben aynı şerâitde yaşadığımız üçün birbirimizin hâsiyyetini çoh gözel bilirdik. Onun sâkit ve az danışmağı menim nezerimde tabîi birşey idi... Men bunda heçbir pis mânâ görmezdim. Lâkin böyüdükce onun bu hâsiyyeti menim acığıma gelmeye başlayırdı. Bazan gızanda;

— Azad, bir ıerekete gel, de, danış, gül, ağla. Ölü kimi oturup gözlerini yumursan... Söz danışan da bilmir ki, sözü senin acığına gelir, yohsa hoşuna... Dediyinden razısan, ya nâ-razı... Eger dirisense diriliyini bir bildir, ay rehmetlik oğlu! Deye, yahasından tutardım.

Menim bu cür mezemmetim de ona tesir etmezdi. Kirpiklerini galdırıp gaşlarının altından mene bahar, yene ya gözlerini yumar, ya da meçhul bir noktaya tikip durardı.

Çoh gerîbedir ki, bu hâsiyyet onda lap uşaglıkdan galma hâsiyyet idi. Mene ele gelerdi ki, Azad ana batnından lüt-etce bu soyuk dünyaya (o, kışda doğulmuşdu) kadem goyduğu zaman bile sesini çıharmamışdı. Bütün doğulanlar bir ses çıhardıkları halda, o ele belece lal-dinmez dünyaya gelmişdir... Hatta anası Selime hanımdan, doğulanda onun ağlayıp ağlamadığını yarı zarafat

soruşmuşdum... Arvad, gülümseyerek onun başını sığıllamış ve cavap vermemişdi.

Dostlar arasında onu çoh vaht adı ile çağırmazdılar. Sükûti deyip durardılar... Hatta onunla sonradan tanış olanlar, adının Azad olduğunu da bilmezdiler. Sükûti geldi, Sükûti getdi deyerdiler. Bu tesâdüfi sözü de sonralar o özü üçün sicil adı seçmişdi. Azad Sükûti!..

Bazan mene ele gelirdi ki, onun üzündeki bulut keçirdiyi ağır günlerin gubarıdır. Ahı o, dünyaya geldiyi zamandan beri hoş bir gün keçirmemişdi... Gözünü açdığı günden itibâren gördüyü ihtiyaçlar, soyuh otag ve torpag döşemeye salınmış yırtık hesir idi. Azad doğulmamışdan iki ay evvel atası ölmüşdü... Anası Selime hanım evde tek galmışdı... Çünkü o da yetim idi, eri de. Tebrizliler demiş, ikisi de "lat-lütün" biri idi. Kişinin ölümünden sonra arvad gapılara düşüp, iş ahtarmağa mecbur olmuşdu. Birinin ev-eşiyini temizler, birinin paltarını yuyar, birine yün çırpardı. Azad'ı da ele yün çırparken doğmuşdu. Uşag olandan sonra o, bir hefte bile yorğan-döşekde rahat yatabilmemişdi. Acından ölmemek üçün dört günlük uşağı beleye büküp, yene gapılara düşmüşdü. Dünyada yegâne ümidi ve hayatının gâyesi o uşag idi. Ondan eziz, ondan mehriban birşey yoh idi. Selime hanım, Azad'ı yalnız bir oğul kimi yoh, hem de dünyada bir penah, bir gohum, bir ata, bir gardaş kimi isteyirdi. Azad'a bahdıkca bütün bu nâ-kâm hisler onun üreyinde baş galdırırdı.

Yahşıca yadımdadır... Bizim beş-altı yaşımız olanda her ahşam Selime hanım yatmadan evvel bize nağıl deyerdi. Onun nağıllarına gulag asa asa bizi yuhu apparardı. Sabah nağılın mâbedini soruşardık. O yene başdan başlayardı. Yene bizi yuhu apparardı. Her ahşam o, meni gucağına alıp, duvarın o üzündeki anama vererdi. Onun nağılları herdenbir hayâl kimi, yuhu kimi yadıma düşür. Ayırdedebilmirem. Bir nağıldaki hâdiseni obirisi ile garışdırıram. Amma yene de bu hatıra mene çoh şirin ve hoş görünür. Arasıra Selime hanım nağılı keser, bize layla deye deye hazinden ohuyardı. Aman... dostum... Bu ses bize ne geder mehriban görünerdi!.. Onun nevâzişkâr, mûnis ve âhengle dolu mahnıları indi de harada ise galbimin derinliklerinde seslenmekdedir. İndiye geder heçbir mûsigi, heçbir mahnı onlar geder ruhumu ohşamamışdır. Mene ele gelir ki, o, hayâl dünyasında aldığım bir lezzet imiş ki, tekrarı heçbir zaman mümkün olmayacakdır.

Bazan da o, nağıl yerine bize anlaşılmaz görünen sözler deyerdi. Men, onun gâh şikâyetlendiyini, garğışlar yağdırdığını, gâh da kime ise yalvardığını eşiderdim. Lâkin o bütün bunları ohuya ohuya, mahnılar içinde eride eride ahar çay şırıltısını andıran bir mûsigi yaradardı. Hayâlimizi onun sözleri yoh,

hara ise uzanıp geden hazin ve âhengdâr sesi çekip aparardı. Biz, ne zaman yuhuya getdiyimizi bilmezdik. Bir defe payız ahşamlarının birinde o, bizim başımızı dizinin üstüne alarak yene hazin hazin ohuyur, söylenir, mahnılar deyirdi. Yaprağı tökülmüş ağaclardan, garib ve yuvasız kuşlardan, arhlara dolmuş hezellerden danışır, tez tez Azad'ın adını çekir, gâh da eyilip üzünden öpürdü. Men yuhuya getdikce onun uzaklardan gelen sesini eşidirdim. Gulağıma kesik kesik sesler gelirdi. Tek balam, yuvamın kuşu balam... Yurdumun daşı balam... Azad ise sâkit sâkit yuhlayırdı. Böyüyüp ağlım biraz kesende men, Azad'ın Selime hanım üçün doğrudan da hayatda yegâne ümid olduğunu anladım. Yoh, men bundan da artık birşey anladım. Men anladım ki, bu yazak arvadın bütün hayat telleri Azad'ın varlığına bağlıdır. Bunu anladıkdan sonra da teessüf etmeye başladım. Azad'da Selime'nin ümid etdiyi bir hayatı gurabilecek bir gabiliyet görmürdüm. Garadinmez Azad bedbeht bir ananın ayağını gapılardan kesip, ona bir tike çörek ve bir isti ocak düzeldebilecek midir, deye düşündükde, fikrimde "yoh" gararına gelirdim. Mence hayat girdabında Azad el-kol açacak guvveye mâlik deyildi. Ondan yüz defe zireklerini ac ve susuz goyan içtimâi hayat ve muhitimize bahır, onun gırh başlı ejdahalarını görür ve Selime ananın halına galben yanırdım. Azad'ı udacakdılar. Diri diri yeyecekdiler. Onun meydandan çıhması üçün uzaklara demirem, birce gün Tebriz bazarına gelip golunun üste iki corab alması kifâyet idi. Menim Azad'a da tapdığım keyfiyyet bu idi. Men, onda başka bir keyfiyet, başka bir mânâ ahtarmazdım.

İki il o, menimle birlikde mektebe getdi. Orada da o heçkese goşulmaz, teneffüslerde bütün uşağlar birbiriyle oynadığı halde, o, bir küncde durup bahardı. Müellim ona sual verende gıpgırmızı olardı. Lap yahşı bildiyi birşeyi bile söyleyebilmezdi. Dokguz yaşına çatanda, anası onu ohudabilmeyip, mektepden aldı. Gonşuların kömeyi ve yalvar-yaharla Tebriz'in Lilevan mehellesindeki kiçik bir derzi şâgirdliyine düzeltdi. İller gelip keçdi, men orta mektebi gurtardım, o, yerinden terpenmedi. Bir daş kimi derzi dükanına düşüp galdı. Onun derzi şâgirdi olması, tabîidir ki, bizim alâkamızı kesmedi. Aksine, büyüdükce bizim ünsiyyetimiz daha da artdı. Hayat, bizi daha da yahınlaşdırdı. Hayatın hâdiseleri meni haldan çıhartdığı bir zamanda o, bu hâdiselere garşı sâkit, lâkayd görünerdi. Heçbir ihtiyaç, heçbir derd onun tabîi halını pozmazdı. Evimizde bir ahşam yemek olmasaydı men deyinmeye başlardım. O ise bütün günü ac galmış olsa bile, bir kelme söz danışmazdı. Buna rağmen men ister şad, ister gemli zamanlarımda başka birisi ile danışmak, söhbet etmeye ihtiyaç duyduğum zamanlarda hemîşe onu ahtarıp tapardım. O, menim her cüre sözüme dözerdi. Özü de hep aynı vaziyetde mene gulag asardı. İster yahşı sözler danışım, ister pis, heç fergi yoh idi...

Acıglı olduğum günlerden birisi yadıma düşür. Kira pulunu gecikdirdiyimiz üçün erbab bizi evden çıhartmagla tehdit etmişdi. Pul yoh idi. Gazanmağa da iş tapılmırdı. Küçeleri boş boş dolaşıp yoruldukdan sonra Azad'ın yanına getdim.

— Azad, derd üreyimi dağıdır. Ağlamak isteyirem, Gözlerimden yaş gelmir. Bu ne güzerân, bu ne dirlikdir? Azad! İşlemeye yer yoh, dânişgâhda ohumağa imkân yoh, oğurluk mu edim, gardaş? Elim sağ, golum sağ, özümde dağ gücü hissedirem. Mene neler edebilmerem? Elimden ne gelmez? Neye gücüm çatmaz? Vallah, od deryasını yar, keç deseler, keçerem! Hara gedim, tiryekhanaya mı? Ömrümün baharını ele fanuslu gonag ahtaran evlerde mi keçirim?

O ne ise tikirdi. Men söze başlayarken âni olarak dayandı ve üzüme bahdı, yene iynesini götürerek işi ile meşgul oldu. Söz bura çatan kimi o, iynesini yere goyup, sâkit nezerlerini mene çevirdi...

— Azad, dedim. Bizim heremizin yirmi dört yaşı var. Yirmi dört! Kim bilir, belke de biz ömrümüzün yarısını yaşamışık. Belke de lap bir illik ömrümüz var. Bu yirmi dört ilde biz ne görmüşük? Bizden soruşsalar ki, hayat nedir, ne cavap verebilerik? Beli, insan ömrünün mânâsı nedir, ne üçün insan dünyaya gelir ve bir müddet sonra yoh olur, ölüp gedir? Bu fikir, mene son günlerde rahatlık vermir. Bir il veya bir ay sonra ölebileceyimizi tasavvur edende, meni vâhime basır... Hayatda men ne gördüm, nihâyet ne goyup gedirem? Öldüyümüz günün sabahı bizi unudacaklar... Bir daş da yonmamışık ki, ona bahanda bizi hatırlasınlar. Bizim üçün hayat neden ibâret olmuşdur? İdrâksiz uşaglık devrimizden sonra başlanan açlık, ihtiyaç ve avaraçılıkdan başka biz ne görmüşük? Mene ele gelir ki, bir kuşun, bir garışganın hayatı bizimkinden daha faydalı, daha ağıllıdır. Biz, heçbir şey gözlemeden, heçbir şey arzu etmeden, maksatsız, gâyesiz yaşamışık. Seher bütün heyvanlar yuhudan duran kimi biz de durmuşuk. Bütün heyvanlar kimi tavlamızdan çıhıp, avara avara dolanıp gün batanda yene yatmışık ve bu gayda ile günlerimizi keçirmişik. Bir tike çörek, kışda bir mangal kömür derdinden başka hansı bir fikir, hansı bir emel galbimizi döyündürmüşdür? Meger hayat budur? Yaşayışın gâyesi budur mu? Sen ele bilme ki, meni danışdıran pulsuzduk veya açlıkdır. Yoh, Azad! Fikrimde başka şeyler dolanır. Bizim bu basit muhite bahıram, üreyim bulanır. Sâhib-i menseblerimizi ele al. Onlardan bazılarını men tanıyıram. Hatta mâişet ve tefekkür tarzlarına da âşinayam. Onlar yaşayışın mânâsını meger bizden artık anlamışlar? Hansı emel üçün onları öldükden bir gün sonra yâd edecekler? Tiryek ve fâhişeliye icâze verdikleri üçün mü? Bir heyvanın hayatı onların hayatından daha faydalıdır. Heç olmasa heyvanın birşeye heyri

olur. Onlar ise yeyir, yatır, işsizlikden şişir, tohlukdan harınlık etmeye başlayır, halka min cür eziyyet verirler. Heç olmasa bir tike çörek derdi bizim fikrimizi meşgul edir!.. Onların başı ne ile meşguldur? Cemiyyetimizdeki pis emeller, pozgun ihtiraslar meger onlardan çıhmır?.. Deyelim ki, yediler her il otuz batman düyünün pilavını, beş batman yağı, on beş goyunu yediler, her ay bir hanımın âguşunda gecelerini seher etdiler. On il, yirmi il, otuz il ömürlerini bu minvalla mütemâdiyen teçirdiler. Sonu ne olacak?.. Bir seher yuhudan duran kimi yene yemek isteyecekler, hem de birden artık bir acgözlülükle özlerini pilavın üstüne atacaklar, bir arvad görünce gözleri heyvan gözü kimi yanacakdır. Herbir zaman garınlarını toh, ihtiraslarını soyumuş görmeyecekler. Gazandıkları da halkın gazab ve nefreti olacakdır. Hayat bundan mı ibâretdir?.. Men ki, bele hayatı istemezdim. Bir iş görmek isteyirem, Azad!.. Ele bir iş ki, bizden beş gün sonra gelenler de ondan bir heyir görsün. Kende gedeceyem. Bir erbaba nöker olup bağbanlık edeceyem. Heç olmasa ağaç ekerem, bağ salaram, ölenden beş il sonra insanlar bir heyir görerler. Adımı rehmetle anarlar!..

Men bu geder danışdım, Azad heç dodağlarını da terpetmedi. Gözlerini bir noktaya tikip durdu. Men, onun heçbir zaman, heçbir şey başadüşmeyeceyi bir âlemden danışdığımı güman etdim. Mene ele geldi ki, o ömründe bir defe de bele meseleler hakkında düşünmemişdir. Belke menden acığı da gelir. Meni nâ-hoş veya hodbin hesab edir. Papağımı götürüp dükandan çıhmak istedim. O, yerinden terpenmedi. Men, onun üzüne bahdım.

— Dünyada sen olmasaydın, men çohdan özümü öldürmüşdüm, dedim. Çünkü sene bahıram, menden de faydasızları var deye teskinlik tapıram. Yazık! Minlerce yazık bize bahıp evlâtlarım var deyen vetene! Yazık bu gül kimi Azerbaycan torpağına ki, üstünde sen ve men gezirik. O bizden ne heyir gördü? Hansı şeherini âbad etdik? Hansı zavodları açdık, hansı maşınları gayırdık? Bu torpak başkalarının elinde olsaydı, her garışını bir gızıla deyişmezdi. Burada bir cennet düzelderdiler ki, üstündeki her vatandaş senin bir erbabından hoş ve âli hayat keçirerdi. Beli, ezizim Azad Sükûti, sen bir mezar kimi sussan da men sözümü deyeceyem. Bizim hayatımız bir gara guruşa deymez! Çünkü bizce hayat yemekden, yatmakdan ibâretdir... Biz, ölüm gapımızı döyen güne kimi de bele yaşayacayık. Yaşamak üçün ölen insanlardan habersizik! Buna göre de cenâzemiz mezara çatmadan bizi unudacaklar... Seni de, meni de, bizim tanış dostlarımızı da. Yoh, belke seni bir yâd eden tapıldı. Deyecekler ki, derzi Azad, yahşı yamak salardı. Allah rehmet elesin!

Özümü dükandan küçeye atarken onun sesini eşitdim.

— Ferda, Ferda!

Cavap vermeyip, çıhıp getdim. Bir müddet sonra bu hereketimin peşmancılığını çekmeye başladım. Men bu yazığı niye incitdim? Onun suçu nedir? Bir könlü ki tikebilmeyeceksen, niye yıhırsan? Deye düşündüm. Gün batıp gaş garalana geder küçeleri dolandım. Eşyalarımızın küçeye atılmış olacağı düşüncesiyle eve gayıtdım. Anam, astanada oturup, meni gözleyirdi.

— Ne var, ana, hele erbabın adamı gelmeyip ki?..

— Gelmişdi, oğul.

— Ne dedi?

— Ne deyecek, pulunu alıp getdi.

— Pulu haradan tapdın, ana?

— Nece haradan tapdım, oğul?! Azad getirdi, senin verdiyini söyledi.

Men, meseleni anladım. Anamın golundan tutup içeri apardım. Sonra Azad'la görüşende teşekkür eledim. Keçen günkü kobud reftarım üçün özür diledim. O, heçbir söz demedi, gözlerini bir noktaya tikip durdu.

Bir ay sonra men, anamı kende getmeye razı etdim. Selime hanım ve Azad'la helallaşıp, Tebriz'den ayrıldık.

*
* *

Tam beş il men Azad'ı gözledim. Ne o kende geldi, ne de men Tebriz'e getdim. Ancak Tebriz'e gedenlerden onu soruşurdum. Bu beş ilde çoh sular ahmış, çoh ehvalatlar meydana gelmişdi. Rıza Şah taht-tacdan el çekerek İran'ı terk etmiş, jandarma ve ağzı yelli mürtecilerin zulmü hayli azalmış, muhtelif hizbler, ittihâdiyeler meydana çıhmışdı. Azerbaycan'ın ister şeher, isterse kendlerinde camaat herekete gelmişdi. İclaslardan, mitinglerden başka, evlerde de azadlıkdan, yahşı yaşayışdan, ilimden, ana dilinden (Türkçeden) danışırdılar. nihâyet 1945. ilin Eylül ayının üçünde Azerbaycan demokratlarının deklarasyonu intişâr tapdı. Tez bir müddetde bizim kentde de demokrat teşkilâtı yarandı. Men de başka yoldaşlarım kimi Tudeh'den demokrata keçdim. Tezlikle meni kendimizdeki demokrat teşkilâtının üyesi seçdiler. Men, günlerimin ne cür gelip keçdiyini bilmirdim. Biz, Azerbaycan ufuklarında ışıklı bir güneşin doğduğunu hissedirdik. Bu güneş, hamının galbini böyük bir ümidle doldururdu. Hâdiseler de çoh şiddetle inkişâf edirdi. Bir neçe ay sonra biz kentde miting tertipleyip, Azerbaycan halg kongresine nümâyendeler seçdik. Nümâyendeler içinde men de vardım.

Eylül ayının 18'inde biz Tebriz'e geldik. Men Tebriz'i ne geder deyişmiş gördüm. Küçelerde belirgin bir canlanma vardı. Üreyim, Azad'ı görmek he-

vesi ile döyünürdü. Ele birinci gün köhne hayatımıza getdim, Selime hanımı gördüm. Alnımdan öpdü, anamı heber aldı, ağladı. Azad'ı soruşdum.

— Tebriz'de yohdur. Dedi. Zencan'a gedip, demokrat düzeltmeye gönderipler. Ahı indi o da demokratdır, men de demokratam, oğul. Allaha tevekkül. Deyirler ki, gerek Azarbaycan'da azadlık ola. Hamıya iş verek, hamının çöreyi olsun. Uşaglar öz dilimizde ohusun. Hoşuma geldi, getdim yazıldım. İndi de komitemizde iclâs olacak, gel otur, sene bir stekan çay verim, sonra gederem.

Men sevinc, hayret ve teeccübümü gizledebilmeyerek :

— Sağ ol, Selime hala, dedim. Get, iclâsa gecikme. Teessüf ki, Azad'ı görebilmedim. Menden ona salam deyersen.

— Deyerem, oğlum, deyerem. Sen de geceni ayrı yerde galma. Evimize gel, gözleyeceyem, gel ha! Deyip, getdi.

Men, derin fikre dalmış halda merkezî komiteye gayıtdım. Orada mene Tebriz'e köçmeyi, merkezî komitenin tâlimatçısı olmağı teklif etdiler. Halg kongresi gurtaran kimi men kende gayıtdım. Bir müddet sonra teşkilâtın işlerini tahvil verdim. Anamı götürüp Tebriz'e köçdüm. Yene de köhne evimizi kıraladık. Anam, başka yere getmek istemedi. "Evvelden öyrenmişem, Selime hanım da oradadır" dedi. Men de razı oldum. Selime hanım, bizim gelişimize çoh sevindi. Azad'ın etrini sizden alıram deyip, ağladı. Anam da teskinlik verdi.

— Ne olacak, inşallah tezlikde Azad da gayıdar, bir iş, bir tike çörek sâhibi olar. Evlendirersen, sen de birçeyinin ağ vahtında bir gün görersen. Dedi.

— Ne bilim, deyirler ki, Zencan terefinde garışıklık var. Zülfügârî gangan deyir. Başına adam yığıp, demokratlarla vuruşur.

Bu arada men söze garışdım.

— Gorhma, Selime hala. Zülfügârî kimiler bir gelet eleyebilmez. Bir halk ki, azadlık üçün ayağa galhdı, onu yatırmak asan deyil.

Tebriz'e köçenden sonra, işden başım açılmırdı. Geceleri de merkezî komitede işleyirdik. Meclis ve devlet işini tertibe salır, kendlerde demokrat teşkilatlarını möhkem bir gayda ve nizam üstünde kurmak tedbirleri tökürdük. O günler bizde tasvir edilemez bir ruh yüksekliyi vardı. Elebil ki, guvvemiz de bire min artmışdı. Yorulmak bilmirdik. İşlerin bu şiddetli zamanında Zencan'dan pis heberler gelirdi. Bir yandan Zülfügârî, bir yandan da Tahran mürtecileri ve resmî devlet idâreleri ortalıkda cürbecür fesadlar töredirdiler. Demokratları öldürür, ayaklarını nallayır, alınlarına odlu demir basırdılar.

Azerbaycan'ın her terefinden marazî ve mürteci unsurlar Zülfügârî'nin başına toplanırdı. Bele bir zamanda merkezî komite birneçe yoldaşımızı Zencan'a göndermeyi gerara aldı. Gönderilenlerin içinde men de vardım. Men Tebriz'den çıhmadan Selime halaya başçekmeyi bir borç bildim. O, Azad'a salam gönderdi. Bir çüt corab, bir de yün şal büküp verdi! Men de onu anama, anamı da ona tapşırdım. Her ikisine ürek-direk verip, yola düşdüm. Sabahısı günü, biz Zencan'a çatdık. Şeher, demokratların elinde idi. Zülfügârî, neçe gün evvel şeherden çıhıp gaçmışdı. Başına yığdığı adamlarla cenub terefdeki kendlerde terör yaradır, Zencan'a hücum etmeye hazırlanırdı. Onun bu fikrini pozmak üçün, Zencan'ın demokrat hökümeti fedâilerden birneçe deste cenuba göndermişdi. Azad'ın, bu destelerden birine başçılık etdiyini men Zencan'da öyrendim. Doğrusu neçe ilden beri ayrıldığım ve hele de fikrimde sâkit, hadsiz derecede mülâyim bir adam kimi canlanan Azad'ı çoh görmek isteyirdim. Onun indi ne halda olduğunu, neler düşündüyünü, ne cür deyişdiyini tasavvur etmeye çalışırdım. Lâkin kesin bir garara gelebilmirdim. Obiri terefden de köhne bir yoldaş, bir gardaş kimi onu könlüm isteyirdi. Ele bu zaman Zencan'a heber geldi ki, Zülfügârî ile fedâilerin ilk destesi "H" kendinin yahınlığında garşılaşmışdır. Azca atışmadan sonra Zülfügârî kende çekilmiş ve etrafı möhkemletmişdir. Fedâiler destesi kendi dört terefden muhasaraya almışdır. Bu destenin başçısı Azad idi. Çoh gergin ve mes'ûliyyetli bir vaziyet yaranmışdı. Biz, fedâilerin mutlak gâlip gelmesini temin etmeyi ve mümkün mertebe az zâiyat vermesini düşünürdük. Hemin gece biz Zencan'dan çıhdık ve atışmanın şiddetli bir anında gelip Azad'ın destesine çatdık. Azad, fedâileri uzun müddet kendin etrafında aç ve soyuh havada sahlamağın çetinliyini görerek, dört terefden kende hücûma keçmişdi. Berk atışma olurdu; fedâilerden bazıları kendin içine girmişdi. Zülfügârî, kendi asanlıkla vermek istemirdi. Ciddî mukâvemet gösterirdiler. Lâkin fedâilerin tazyiki getdikce artırdı. Birneçe saat sonra gaş garalanda Şark terefden Azad'ın özü gabagda olmak üsere, fedâiler kende doluşdular. Bu zaman Zülfügârî ağır telefatdan sonra birneçe neferle kendin Garb terefinden goyup gaçdı ve aradan çıhdı. Biz, bu vuruşmada Azad'ın yaralandığı heberini aldık. Men, tez özümü ona çatdırmağa çalışdım. Bu, menim beş illik ayrılıkdan sonra onunla ilk ve son görüşüm oldu. Onu kend evlerinden birinde bir ferşin üstüne uzatmışdılar. başının altında yastık vardı. Çuhasını üstüne salmış, beşaçılan tüfengini yanına goymuşdular. Onun etrafında halkalanmış fedâilerden kimisi oturmuş, kimisi emre hazır durmuşdu. Men, içeri giren kimi onun üzüne bahdım. Ağarmış halda gözlerini yummuş ve sessizce uzanmışdı. Men, yavaş addımlarla onun başucuna geldim, diz çöküp elini elime aldım, alnından öpdüm.

— Azad, sene ne olup?

O, hayret ve telâşla gözlerini açdı. Üzüme bahdı. Bütün siması geribe bir tebessümle ışıklandı. Mehribanlıkla başını dizimin üstüne goyup :

— Bu saat seni düşünürdüm. Dedi. Ne yahşı geldin. Yohsa bu dünyadan üreyi nisgilli gedecekdim.

— Ne danışırsan, Azad, gardaşım? Biz hele tezece yaşamağa başlayırık. Dünyadan getmek nedir, bu ne sözdür sen ağzına getirirsen? Sene ne olup, harandan yaralanmısan?

O, eli ile sağ çiyninin altını gösterdi. Gülle gabagdan deyip, daldan çıhmışdı. Ciyerlerini de zedelemişdi. Men, ona teskinlik vermek isterken, o sözümü kesdi.

— Bunlara ihtiyaç yohdur. Men ölürem. Artık ayaklarımın soyuduğunu hissedirem. Sözümü kesme, mene yahşı gulag as, men danışmak isteyirem. Yadındadır mı, Ferda, beş il evvel Tebriz'de, derzi dükanında sen menden ne üçün yaşayırık, hayatın mânâsı nedir, deye soruşmuşdun? Onda men, sene cavap vermemiş, susmuşdum. Sen ise menim bu cür şeyleri ganmadığımı güman ederek acıklanıp getmişdin, yadındadır mı?.. Lâkin o zaman men de senin kimi düşünürdüm. Men düşünürdüm ki, hayatımızın mânâsı vetenimizin saadeti üçün çalışmakdır. Amma o zaman men danışabilmemişdim... Çünkü danışmakda da bir mânâ yoh idi. İndi ise sene deyirem, gardaşım Ferda, size deyirem gardaşlarım (o, azca boylanıp, fedâileri gözden keçirdi.) beli, size deyirem. Bizim hamımızın saadeti, bah, bu alçak dahmaların azadlığında, bu doğma yurdun, ana torpağın istiklâliyyetindedir. Yere goymayın o tüfekleri ki, onları bu doğma torpak size tapşırmışdır. Bir zaman bu oğlan, maksatsız, mânâsız keçen hayatı, heyvan hayatı olarak adlandırmışdı. Bu sözlerdeki böyük mânâ, hayatın mânâsıdır. Beli, heyvan kimi yaşamak istemeyenler, gerek vetenlerinin evlâdı olsunlar. Men ölürem, Ferda, amma men yaşamak üçün ölürem... Ölmek üçün yaşayanların devri gapandı. Bundan sonra zaman bizimdir; yaşamak üçün ölmeye hazır olanlarındır!..

O, azca durup udgundu, yeniden âhesde âhesde devam etdi.

— Anam, yurdum, doğma Azerbaycan, meni bağışla!.. Sene az fayda verdim, az yaşadım, tez öldüm! Deyip galhdı ve ferşin ucunu galdırarak torpağı öpdü. Öpünüz, secdeye gapanıp hamınız bu torpağı öpünüz! Bizim ezelî ve ebedî beşiyimiz budur...

Men, onu gucaklayarak, yerinde dayanırdım.

— Sâkit ol, Azad, özünü üzme, gardaşım!

Özüm de bilmeden gözümden süzülen yaş dâneleri onun alnına düşdü. O, kipriklerini gaydırıp gözüme bahdı ve yene de gülümsedi.

— Hayatın mânâsı budur! Dedi. Etrafımda silâh yoldaşlarım, başımın üstünde meslek gardaşım, yanımda vetenin azadlığı üçün galdırılmış silâh.. Bu, şerefli bir ölümdür, Azad!.. Eziz gardaşım, menim gabrimi uca bir yerde gazarsınız. Ele yerde gazarsınız ki, oradan Azerbaycan'ın geniş çölleri, duru çayları, güllü çemenleri ve bağları görünsün. Ele yerde gazarsınız ki, gabrimin üstüne gelen adamın nezerlerinde geniş ufuklar açılsın. Hem de o yeri böyük bir yol kenarında seçersiniz... Goy geceleyin azad nesillerinin ayak sesi, gabirde bile gulaglarıma çatsın... Belke onlar da bizi rehmetle yâd etdiler... Eledir mi, Ferda?..

Men, artık özümü sahlayabilmeyerek, ağlaya ağlaya :

— Yoh, Azad, gelecek nesillerin yaşaması üçün ölenler, ebedî hayat gazanırlar! Dedim.

Alnına hafif bir ter gelince, o, gözlerini bir daha mene teref çevirdi.

— Anamı öp, öldüyümü ona söyleme, yazıkdır. Dedi ve ebedî olarak gözlerini yumdu.

Men gayri ihtiyâri ayağa galhdım. Üzlerinde sert bir ifâde ve gözleri gazabla yanan fedâilere bahdım.

— Gardaşlarım, gelin silâhlarımızı üreklerimize basıp, onun pâk ruhu garşısında and içek. And içek ki, ölüm, bizi Azerbaycan'ın saadeti yolundan, böyük âmâlımız yolundan dönderebilmez!.. Yadımızda sahlayarak ki, onun hele soyumamış ganı bizi intikâma çağırır, azadlık yolunda mert durmağa çağırır. Zülfügârilere ölüm!.. Hâinlere lânet!.. Aşk olsun kahramanlar! Halgın yaralı galbini ancan onlar sağaldabiler, ancak onlar azadlık bayrağını ucalara galdırabilerler!.. Yaşasın azadlık!

Fedâiler bir sesle :

— Yaşasın azadlık! Dediler ve tüfeklerini havaya galdırdılar.

* * *

Biz, onu öz vasiyetine göre uca bir yere guyladık. Bu yer, Tebriz'le Zencan'ı birleşdiren böyük yolu goynuna almış Tebriz gediyidir. Onun en uca tepesindeki tenha gabrin üstünde duran adamın nezerlerinde geniş ufuklar açılır, oradan Azerbaycan'ın hem Cenub, hem de Şimal sâheleri görünür...

Birneçe gün sonra Tebriz'e gayıtdım. Selime hala, Azad'ın menimle gelmediyini görünce nâ-rahat oldu. Men, onun vasiyetine emel ederek, ölümünü

anasından gizletdim. Zencan'da çoh meşgul olduğuna, işini gurtaran kimi mutlaka geceleyine anasını inandırdım...

Selima hanım indi de ona corab tohuyur, yahşı bir yemek bişirende onu yâd edip durur, sabırla yolunu gözleyir...

Azad'ın hayatı ve ölümü gözlerimin önünde canlandıkca, hayatın gerîbe sırlarını ve derin mânâlarını mene hatırlatır...

Bakı, 1946

ENVER MEMMEDHANLI

(29/2/1913 -)

Gaffar oğlu Enver Memmedhanlı, Kuzey Azerbaycan'ın Göyçay ilçesinde doğdu; yazar, dramaturg ve senaristtir. İlk öğrenimini Göyçay'da tamamladı; sonra, Bakû'daki sınâi okuluna girdi. Bir müddet bu sanayide çalıştı. Sinemacılık kursu için Moskova'ya gitti. Yazı hayatına, 1930'dan sonra başlamıştır. ***Oqun, Od İçinde, Şarkın Seheri*** *ve* ***Şirvan Gözeli*** *adlı oyunları Azerbaycan'da sahneye konmuştur.* ***Bahtiyar, Feteli Han, Mehebbet Dastanı*** *ve* ***Babek*** *gibi birçok filmin de senaryosunu yazdı. Azerbaycan'ı temsilen, 1968'de Türkiye'ye de gelmiştir. Avrupa ve Rus klâsiklerinden tercümeleri de vardır. Önemli eserleri arasında* ***Burulgan, Bakı Geceleri*** *(hikâyeler),* ***Ayna*** *(senaryo),* ***Garba Ateş, Analar ve Yollar, Dirilik Çeşmesi, And, Hikâyeler*** *ve* ***Balaca Nergiz*** *sayılabilir. Memmedhanlı, daha çok hikâyeleri ile tanınır.*

KARVAN DAYANDI

Her ahşam günbatandaki meşeden bir mahnı sesi yükselirdi. Bu, hesret dolu kederli bir ses idi; onun çağırdığı mahnıları sanki meşe özü ohuyurdu. Bu sesle beraber gâh yaz gelir, çiçekler açılır, garanguşlar doğma yuvalarına gayıdır, gâh payız düşür, hazan yarpakları yere tökülür, soyuh küleklerin nefesinden diksinen bahar kuşları uçup uzak ölkelere gedirdi...

Ne geder zaman idi ki, bütün kend bu sese gulag verir, bu sesin kederi ile gülümseyir, bu sesdeki ümidlerle teselli tapır, bu sesin sevinci ile sevinir, onun acıları ile meyus olurdu. Kendin ağır günlerinde zemiler guraklıkdan yananda bu sesde susuz sahraların gussesi duyulur. Tarlalar bereketli yaşıllıkla örtülende bu sesde ümidler baş galdırır, uzak bir saadet sanki müjdeler va'dedirdi.

Bu kimin sesi idi? Bunu heçkes bilmirdi. Lâkin o kim idise hamı onun yahın ve doğma olduğunu duyurdu. Çünkü onun çağırdığı mahnılarda hemîşe kendin ehval-ı ruhiyesi seslenir, insanların meşaggatli hayatının şikâyetleri dillenirdi. Zaman çatdı ki, bu sesin sorağı daha uzağlara yayıldı. Meşe yanındaki kentden birçohları mahnı ohuyanı tapmak üçün meşeye getdi. Lâkin heçkes onu tapabilmedi. Hamı meyus geri gayıtdı. Kendin cavan gızları ise her ahşamüstü bu sese gulag verip onun hakkında cürbecür nağıllar düzeldir, hayâllerinde ona efsânevi bir âşıg donu geydirirdiler.

Kendin gözeli Çimnaz da her ahşamüstü bu sese gulag asır, lâkin meşeye bu sesi ahtarmağa getmirdi. Gıza ele gelirdi ki, eger o, meşeye getse, mutlaka o adam kimdise, ona rast gelecek, hayatında ne ise birşey başverecekdir. Çünkü bir his ona deyirdi ki, bu ses onun üçün ohuyur, bu ses daima onu çağırır. Buna göre o, meşeye getmekden çekinir, anlaşılmaz bir heyecanla bu sesi dinleyir, böyük bir intizar içerisinde neyi ise gözleyirdi.

Bir ahşam güneş batarken yene meşeden o ses yükseldi. Bu o zaman idi ki, Çimnaz torpag eyvanda üzü meşeye sarı oturup elleri ile dizlerini gucaklamış, derin fikirlere garg olmuşdu.

Birden kend küçelerinde at ayaklarının tappıltısı eşidildi. Çimnaz diksindi, dönüp yola bahdı. Elyar Han öz atlıları ile avdan gayıdırdı. Yeherlerin gaşları üzerine avlanmış cüyür ve dağ keçileri aşırılmışdı. Gızıl kuşların çaldığı keklik ve gırgovul horuzlarının guyrukları hurcun ve çantalardan çıhmışdı. Birden atlıların gabağına gelen Elyar Han atını sahladı. Arhadan gelen atlılar da derhal atlarının cilavlarını çekdiler. Çimnaz sıçrayıp ayağa galhdı, özünü dahmaya saldı, dahmanın kiçik penceresinden atlılara tamaşa elemeye başladı.

Han ve atlıları üzünü meşeye teref çevirip, oradan gelen sese gulag verdiler. Çimnaz tutgun ve telâş içerisinde atlılara bahır, nedense üreyi döyünürdü. Birden gız, hanın öz atlılarına sarı döndüyünü gördü. Onun boğuk sesini eşitdi :

— Bu ohuyan kimdir? Harada ohuyur?

Hanın nâiblerinden biri atını ireli sürdü, hana tâzim ederek cavap verdi.

— Han sağ olsun, o kim ise çohdandır, her ahşamüstü bu meşede ohuyur. Hansı kentdendir, kimdir; hele heçkes bilmir.

Han, ellerini bığlarına çekerek bir an fikre getdi. Meçhûl nağmekâr ise elebil ki, bütün dünyadan hebersiz idi. Onun billûr sesinin bülbül terâneleri getdikce bahar ahşamında yükselir, sanki bütün tabiata hâkim kesilirdi.

Han, fikirli halda yene atlılarına teref döndü.

— Uşaglar, men çoh meşhur hânendelere gulag asmışam, ancak bele bir ses eşitdiyim hergiz yadıma gelmir. Bu ki ses deyil, bu ki cavâhirdir...

Atlılar, başları ile hanın dediklerini tasdik etdiler. Birden hanın gözleri parıldadı.

— Başıma yahşı bir fikir geldi, uşaglar. Bizim av destgahımız hele tamamlanmayıp. Bu geceki ziyâfetde men bu sesi eşitmesem, meclisim nâkıs olacak.

Atlılar birbirinin üzüne bahdılar. Onlar Elyar Han'ın hasiyyetine beled idiler. Han, nefsi iti bir adam kimi, bütün mahalda meşhur idi. Harada nâdir, gözel, diggetelâyık birşeyin sorağını alırdısa, her nece olsa, derhal onu ele keçirmeye çalışırdı. Nâyiblerinden biri hanı bu növbeti şıltağından çekindirmek isteyerek dedi :

— Han sağ olsun, bu kendden çoh adam onu tapmak üçün meşeye gedip, ancak birşey çıhmayıp... Hamı eliboş gayıdıp...

Han, istihza ile gülerek, nâibe sarı döndü :

— Nâib, biz adımızı mâhir avcı goymuşuk. Bize mi yaraşar ahtarıp tapmayak? Biz onu avlarıg.

Atlılar hayretle birbirinin üzüne bahdılar. Han iki eli ile meşeni göstererek :

— Haydi, işe şürû edin. Her terefden meşeni ehâte edin. Şikâr avlanmadan gözüme görünmeyin!

Bu sözleri eşiderken içeride pencereye kısılıp dayanmış Çimnaz'ın alnını soyuk ter basdı. Gız, gözlerini galdırıp meşeye teref bahdı. İndi oradan yükselen o sesde şikâyetli bir könül dile gelmişdi. İndi o ses sanki yalvarış dolu çağırışla uçup gelir, Çimnaz'ın penceresini döyür; onu sesleyir, onu çağırırdı. Çimnaz'a ele geldi ki, onu Elyar Han'ın kemendinden halâs etmelidir.

Hanın işâresi ile atlılar meşeye sarı çaparken, Çimnaz'ın üreyi daha da şiddetle döyünmeye başladı. Gız bir an dahma içerisinde çırpındı. Sonra çabucak tahçadan cünayı yaylığını götürüp özüne çöle saldı ve kestirme yol ile meşeye doğru yüyürmeye başladı.

O, heçbir şeyden heberi olmadan, meşede külek yıhmış goca bir pelit ağacı üstünde oturup ohuyurdu. Sanki tabiat özü ona hükm etmiş, o da ohumağa başlamışdı. O, ağacların yaprakları arasında görünen göye, orada, yükseklerde ağır ağır dövreler vuran gartallara bahıp ohuyurdu. O, üreyinde gizlediyi ve heçkese açmadığı nâ-kâm mehebbetini dile getirirdi. O, bulutlar altında süzen gartalları görende gencliyinin arzuları ganatlanıp göye ucalırdı. O, ohuyarken, mehebbetini açmadığı o gız çiçekleri tapdalayarak meşe yolları ile ora sarı gelirdi...

O, yalnız bununla kifâyetlenir, bununla teselli tapırdı. Çünkü o, sevdiyi, vurulduğu gızı gün ışığında gördüyünü hatırlamırdı. Ahı o, daima meşede idi. O, yohsul bir odunçu oğlu idi. Bütün günü meşede keçirdi. O, uşağlığını da atası ile beraber bu yarıgaranlık meşede keçirmiş, indi gençlik yaşına dolunca, atası artık gocalmış, meşeni terk etmiş, o, ağaclar âleminde tek galmışdı. O, her seher gün çıhmamış balta ve kendir götürüp tek başına meşeye gelir, bir de garanlık düşende belinde odun şelesi kendin ucgarındaki dahmalarına gayıdırdı. Meşe, ahşam kölgeleri ile dolanda onun garib könlünde mahnılar baş galdırar, üzünü görmekden mahrum olduğu sevgilisine yalnız bu nağmelerinde mürâcaat eder, hayâlinde gızın simasını canlandırırdı.

İndi bu ahşam yene onun vurgun könlünde ele bir hesret baş galdırmışdı ki, ohuduğu mahnı etrafında ele cazibedâr bir hayâl âlemi yaratmışdı ki, sanki sevdiyi gız bu saat hardasa ağaclar ahrasından çıhıp ona gülümseyecekdi...

Birden lap yahından bir ses geldi. Elebil kim ise berkden içini çekdi, yahut diksinip yavaşdan çığırdı. O, seksenip sanki yuhudan ayıldı. Başını çevirip, ses gelen terefe bahdı. Bu ne idi? Ona garabandı mı? Hesretini çekdiyi, hayâlini yalnız mahnılarında canlardırdığı o gız, kendlerinin o nazlı gözeli, indi hegigetde de onun garşısında dayanmışdı. Gızın saçları dağılmış, başına örtdüyü yaylığı sıyrılıp boynuna düşmüşdü. O hareketsiz bir halda ağaca söykenip ağır ağır nefes alır, köksü galhıp düşürdü. Gızın geniş açılmış gözleri hayretle ona bahır, elebil ki, bu gözler gördüyüne inanmak istemirdi. Demek aylardan beri har ahşam meşeden yükselen mahnıları ile bütün kendi hayran eden o meçhul nağmekâr, odunçu oğlu Valeh imiş. Demek, bahar ahşamları Çimnaz'ı çağıran o hasretli ses, Çimnaz'ın üreyinde şirin arzuları uyandıran o ihtiraslı çağırış, kentde herkesin odunçu oğlu deye tanıdığı bu arıg, garayağız cındır arhalıklı gencin üreyinden gopurmuş...

İndi Çimnaz hasret dolu bahışlarla odunçu oğluna bahır, kentde ona ne geder az tesâdüf etdiyini hatırlayırdı. Rast gelende de o, daima Çimnaz'ın yanından başı aşağı keçerdi. O, ne görkemi, ne hareketi ile kend gızlarından heçbirinin nezerini celb etmediyi kimi, Çimnaz'ın da hafızasında heçbir iz burahmamışdı.

Buna göre idi ki, indi yerinden terpenmeden mat mat onun üzüne bahdıkca, elebil gızın gözleri garşısında yavaş yavaş yeni bir insan sûreti doğup canlanırdı. Ohuduğu nağmeler sanki onun garayağız üzünde ışıklı nakışlar örmüş, üreyinde yanan gizli mehebbetin odu, meşelerin sırlı kölgeleri ile dolu gözlerinden çıraklar yandırmışdı...

İndi bu gözler düz Çimnaz'a bahırdı. Gız, üreyinin derinliklerinde duyurdu ki, bu gözler derin mehebbetle seven bir insanın gözleridir ve bu seven gözler gözel idi.

Saniyeler sükût içerisinde keçirdi. Nihâyet Çimnaz ona yahınlaşdı ve mezemmet dolu bir sesle dedi :

— Ne üçün sen hemîşe hamıdan gizlin, tek başına bu meşede oturup ohuyursan?

Odunçu oğlu ayağa galhdı. O da gıza teref addımladı. Artık zaman çatmışdı. O, mehebbetini gizledebilmedi. Başını aşağı saldı ve dedi :

— Ne edim, bütün günü meşedeyem. Seni heftelerle, aylarla görebilmirem. Ohuyuram ki, seni görüm. Ohuyanda seni hemîşe bu meşe yolları ile gelen görürem...

Bunu eşiderken gızın bayagdan gorhu ve telâşla sıhılan galbi hoş bir heyecanla döyünmeye başladı. Mehebbetin bu titrek i'tirafı isti bir dalga kimi gızı

âgûşuna alıp hara ise apardı. Çimnaz da başını aşağı saldı. Elebil ki, bu hereketiyle o da öz mehebbetini i'tiraf etdi.

Ele bu zaman yahında henirti eşidildi. Gırılan budagların şakkıltısı, ayak altında kırılan çör-çöplerin hışıltısı sanki Çimnaz'ı yuhudan ayıltdı. Gız diksinip sesin geldiyi terefe boylananda, vahşî bir heyvandan gorhmuş kimi özünü gencin âgûşuna atdı.

— Gaçag, Valeh! Bu gelen Elyar Han'ın atlılarıdır. Seni tutup aparmak isteyirler. Men, sene heber vermeye gelmişdim, gör huşum nece başımdan çıhdı. Yubanma, gel gaçag!

Çimnaz hemen Valeh'in elinden tutup, onu arhasınca meşenin sıh yerine teref çekdi. Lâkin iki addım atmamış, birden gızın köksünden kırık bir ses gopdu. Hanın atlıları ağaçların dalından çıharak, bir su içim vahtda onları yahaladılar.

*
* *

Güneş artık meşenin dalında yoh olmuş, ağ yollar ahşam kölgelerinde garalmışdı. Elyar Han'ın atlıları kentden üzüaşağı enir, hanın komşu kentdeki malikânesine gayıdırdılar. Artık Elyar Han'ın av destgâhı tamam olmuşdu. Odunçu oğlunun didik didik olmuş yamaklı arhalığı eski kimi çiyninden sallanmış, üzü gana bulanmış, golları arhasına bağlanmışdı. Çimnaz'in ise ağzı desmal ile bağlanıp, hanın öz atının yeheri üzerine aşırılmışdı.

*
* *

Gece hanın evinde cah-celâllı bir meclis gurulmuş, nâibler, a'yânlar yeyip-içip ipek mütekkelere söykenmiş, sâzendeler öz yerlerini almışdılar. Hamının gözü hana tikilmişdi, onun ne deyeceyini gözleyirdiler. Han ellerini bığlarına çekerek meclisi süzdü ve memnun bir tebessümle gülümseyerek dedi :

— Ağalar, özünüz bilirsiniz ki, menim avdan heç boş gayıtdığım olmamışdır. Amma bugünkü avımın başka bir cah-celâlı vardır. Yuharı kend yanındaki meşeden ele bir hânende avlayıp getirmişem ki, bu günden sonra bütün meclislerde onun sesine hased aparacaklar. Hele men odunçu oğlu ile beraber kemendimize keçmiş nâdir bir ceyranın hüsnünü tarif elemekden içtinâb edirem.

Han bunu deyerek elini eline vurdu. İçeri giren nökerlere "odunçu oğlunu getirin" dedi. Hamı böyük bir merakla odunçu oğlunu gözlemeye başladı. Meclislerinde meşhur hânendeler ohuyan ve indi Elyar Han'a gonağ gelmiş beyler ve nâibler ise istihza ve şüphelerini gizleyerek birbirinin üzüne bahırdılar.

Az sonra nökerlerle beraber odunçu oğlu içeri girdi. İndi onun eyninde ipek arhalık, belinde gümüş kemer, başında gara Buhara papag var idi. Nökerler onu geyindirip meclise getirmişdiler. Odunçu oğlu meclisi görmeyipmiş kimi bîgâne bir halda gapının ağzında dayandı, ne salam verdi, ne baş eydi. Han, gaşlarını azacık çatdı, lâkin heçbir söz demeyerek, başı ile işâre etdi, odunçu oğluna meclisin aşağısında yer gösterdi. Odunçu oğlu oturdu. Han, üzünü ona sarı tutup dedi :

— Gede, senin bahtına gün doğdu. Daha meşede odun gırmayacaksan. Menim meclisimde hânende olacaksan. Herçendi meşede bizim uşaglara el galdırmısan, amma eybi yohdur, günahından keçirem...

Han, sonra tarçıya işâre etdi. Saçları yağlı, uzun birçekli tarçı Rast destgâhını başladı. Elyar Han gelyanının sedef müşdüyünü ağzına alarak mütekkelere söykendi.

Tarçı çalarak, sesi perde perde ucaltmağa başladı. Odunçu oğlu heçkesin üzüne bahmayarak başını aşağı salmış, hareketsiz halda dayanmışdı. Ondan heçbir ses çıhmırdı. Tarçı, iki-üç defe sabırsızlıkla ona bahdı. Odunçu oğlundan yene bir ses çıhmadı. Nihâyet tarçı heyret ifâde eden gözlerini hana teref galdırdı. Hanın gaşları yene azacık çatıldı. O, hafifce öksürerek :

— Odunçu oğlu, müntezirik. Dedi.

Lâkin odunçu oğlundan heçbir cavap gelmedi. Onun sağından ve solundan harâretli fısıltılar eşidildi :

— Han seniledir, başlasana!

Odunçu oğlu ağır ağır başını galdırdı, etrafına göz gezdirdi. Meclisdekileri birbir süzdü, sonra hanın piy içinde itmiş hırda gözlerine, yağlı, galın dodaglarına, kötük kimi yoğun boynuna bahdı ve gözlerini yumdu. Derhal onun gözleri garşısında başka bir âlem canlandı. Meşede külek yıhmış pelit ağacı, yarpaglar arasından göyeren göy kubbesi, ağ bulutlar altında süzen gara gartallar... ve onun bu gartallara doğru can atan azad könül mahnısı.

O, gözlerini açdı ve ohumadı. Tarçının barmakları perdeler üzerinde hareketsiz galdı. Artık sabrını itirmeye başlamış hanın sesi bu defe tehdid ile dolu idi :

— Gede, bu nedir, niye başlamırsan? Bütün meclis sene müntezirdir.

Odunçu oğlu yene başını galdırdı, düz hanın gözlerinin içine baharak, sâkit bir sesle dedi :

— Abes yere müntezirdir, han... Men ohumayacağam.

Elebil ki, hanın başına soyuh su çilendi, şarabın humar dumanı gözlerinden dağıldı. Gonaglardan bazılarının dodağlarında istihzalı tebessümler zâhir oldu. İndi onlardan bazıları gazabla odunçu oğluna bahır, digerleri üzerlerinde sevinir, herbir şıltağını hayata keçiren bu hedpesend hana baş eymeyen fağır odunçu oğluna sanki gıpda edirdiler.

Elyar Han, beylerin ve a'yânların dodaglarındaki istihzalı tebessümleri görmüş olmalı ki, artık özünü sahlayabilmeyerek bağırdı :

— Bu ne cesâretdir?! Bu ne cavapdır?! Men sene emr edirem, ohu!

Herbir şeyi gözüne almış olan odunçu oğlu, yene sâkit sesle cavap verdi :

— Men, ancak üreyim mene hükm edende ohuyuram, han. Burada ise heçkes menim sesimi eşitmeyecek.

Elyar Han, ilan vurmuş kimi sıçrayıp yerinden galhdı. Kuduz bir hersle elini hançerine atdı. Lâkin birden o, fikrini deyişerek gazabla dişlerinin arasından fısıldadı :

— Yoh, odunçu oğlu, Elyar Han senin sesini eşidecek. İndi ki, tarın simleri seni dile getirmedi, onda kırbaçların çaldığı havaya gulag asanda başka bir avazla ohuyarsan.

Han, bunu deyip, elini gazabla birbirine vurdu. Derhal nökerler içeri doluşdu. Hanın işâreti ile odunçu oğlunu gamçılayıp eyvana götürdüler. Az keçmeden eyvandan açık bedene deyen gırbaçların sesi geldi. İndi bütün meclis odunçu oğlundan yükselecek feryada müntezir idi. Gırbaçlar vıyıltı ile seslenip, müthiş bir hava çalırdı. Lâkin eyvandan zayıf bir inilti bile gelmirdi. Odunçu oğlundan heçbir ses çıhmırdı. Elyar Han, asâbi bir halde otagda gezinirdi. Degigeler keçir, kırbaçların sesi daha da şiddetlenirdi. İndi gonaglardan çohu sanki hecâlet hissi duyarak başlarını aşağı dikmişdiler. Meclisini bele vaziyetde gören Elyar Han nökerlerini sesledi. Nökerlerden biri gan-ter içinde yüyürüp geldi; han, ona teref döndü.

— Ne oldu? Yumuşaldı mı? Yalvarır mı?

Nöker, başını buladı.

— Yoh, han, cıngırını bile çıharmır. Daş kimi düşüp galıp... Bilmek olmur ölüp, yohsa hele nefes alır.

Elyar Han, duyduğu âcizlik ve gazabdan bığlarını çiyneyip bağırdı.

— Sürüyüp salın dama. Ne bir lokma çörek, ne bir damcı su...

Seherin alagaranlığında horuzlar banlaşırken o, özüne geldi. Arhasıüste nemiş torpag döşemede uzanmışdı. Damın bacasından görünen uldus ona göz gırpırdı. Gücle galhıp oturdu. Köyneyi, gamçıların küreyinde açdığı kanlı zolahlara yapışmışdı. Duvara söykenip ayağa galhdı, gayıpa doğru yönelirken gapı açıldı. Ağsakgal bir kişi ihtiyatla içeri girdi, odunçu oğluna yahınlaşıp elini onun çiynine goydu ve hafifden köksünü ötürerek :

— Dalımca gel, oğul. Dedi. Menden çekinme. Men, hanım goca bağbanıyam. Başına gelenleri bilirem. Ahşam nökerler seni geyindirip kecindirip hanın meclisine aparanda öz özüme dedim ki, kafesdeki bülbüller az idi, biri de yoldaş geldi. Amma sen kırbaç altında da sesini çıharmayanda bildim ki, sen kafesde ohuyan kuşlardan deyilsen... Dalımca gel oğul, nöker nâib oyanmadan arhadan çıh, özünü gurtar...

Odunçu oğlu böyük minnettarlık hissi ile gocanın elinden tutup berk berk sıhdı. Lâkin Çimnaz yadına düşünce durulup dayandı.

— Bes Çimnaz nece olsun, baba? Dedi.

Goca bağban bir an sükût etdi. Sonra dalgın bir halda dedi :

— Ahşamdan onun gabağında gızıl sandıklar açılıp, oğul... Ne deyim, gızdır, şirnikmese, gaçmak istese, ona da kömek ederem. Helelik sen gaç, başını gurtar.

Odunçu oğlunun üzünden gara bir kölge keçdi. Başı aşağı, goca babanın dalınca hayata çıhıp, telesik han bağına teref yöneldi...

O, öz kendlerine yetişerken artık hava ışıklanmışdı. İndi o sehere geder yatmayıp oğlunun nigarançılığını çeken goca atasının garşısında dayanmışdı. O, başından keçeni atasına nağıl edip gurtarmış, her ikisi ağır bir sükût içerisinde susmuşdu. Nihâyet goca odunçu dillendi.

— Menim bir ayağım gabirdedir, oğlum. Sen, menim fikrimi çekme. Amma bilmirem, ahı, sen hara gedeceksen? Yad yerlerde ne edeceksen?

— Ohuyacağam, ata. Sinem mahnı ile doludur. Meşede tek başıma ohudum, gelip meni avladılar. İndi diyarbadiyar gezip, el-oba içinde ohuyacağam; onda mene de havadar tapılar.

*
* *

O günden itibaren odunçu oğlunun serseri hayatı başladı. O, yurtsuz, yuvasız azad bir nağmekâr idi. Az zaman içerisinde onun şöhreti bütün şeher ve kendlere yayıldı. Her yerde onu tanıyırdılar. Her yerde onu en eziz bir

gonağ kimi gözleyirdiler. Onun sesini birce defe eşitmek üçün bazıları heftelerce onun dalınca gezirdiler. O, yene de öz tabiatına sadık idi. Azad nağmesini heçkese satmırdı. Zengin meclislerde bir gecesine teklif edilen gucak gucak gızıllardan imtinâ edir, tesâdüfen gelip çıhdığı yohsul bir kendli kômasında ise gece keçene geder ohuyur ve muzd olarak ona verilen bir batman arpanı minnettarlık hissi ile dalına atıp, yoluna devam edirdi.

İndi onun bestelediyi nağmeler el arasında dilden dile gezirdi. Bazan o, öz mahnılarının meydanlarda, çayhanalarda başkaları terefinden ohunduğunu eşiderken duyurdu ki, o, artık ölüp gedenden sonra da ondan bu dünyada ne ise galacak, onun azad könül nağmeleri heç vaht ölmeyecekdir. Onlar hemîşe ganat çalıp geleceye uçacaklar, ağır günlerde elin derdine şerik olacaklar, hoş günlerde elin sevincinde seslenecekler...

Bir gece o, gonağ galdığı bir kendli kômasında gözlerini yumarken birden sanki vücudunun ağırlığını itirdi, sinesinde yeni bir mahnının doğulduğunu hissetdi. Sehere geder yatabilmedi. Gollarını başının altında çatallayarak dodağlarında bu mahnının gâh ürküp gaçan, gâh yeniden gayıdan terânelerini zümzüme etmeye başladı ve birden bu mahnıda Çimnaz'ın unudulmuş hayâli hazin bir külek kimi hardansa gopup ona doğru geldi. Elebil ki, uyumuş mehebbet yeniden oyanıp onu çağırırdı. O, seher açılar açılmaz durup kendlerine teref yola düşdü.

Ahşamüstü kendleri yanındaki meşeye çatdı. Dağlardan esen külek üzüne vurdukca ilk gencliyinin hatıraları hayâlinde canlanır, mehriban bir dost kimi onu haraya ise çekirdi. O, gayri ihtiyâri meşeye girdi. Ağır ağır köhne tanış cığırları dolandı. Nihâyet külek yıhmış goca pelit ağacını tapdı. Onun üstünde oturup dincelmek istedi. Lâkin derhal ilk gencliyinin hesretli mahnıları sinesinde gaynadı, nâ-kâm mehebbeti şikâyetlerini dile getirdi.

Yene bir neçe il evvelki kimi ahşamüstü meşeden yükselen bu ses bütün kendi bir heyecan içinde ayağa galdırdı. Hamı bu sesi tanıdı. Kend dahmalarının gapıları, pencereleri açıldı. Böyük ve kiçik hamı küçelere, sekilere, eyvanlara çıhdı. Hamı çohdan itirdikleri, indi ise yeniden gayıtmış bu doğma sesi ürek çırpıntısı ile dinlemeye başladı. Goca odunçuya heber verdiler; o da dahmasından eşiye çıhdı. Lâkin indi gocanın gulagları eşitmirdi. İllerden beri hesretini çekdiyi yegâne evlâdının sesi meşeden gelip ona yetişmirdi. Goca, yalnız başkalarının üzüne baharak oğlunun mahnısını gülümseyip yanan gözlerde, açılıp ışıklanan üreklerde ohumağa başladı.

Valeh'in meşeden gelen sesini ahşamüstü yuharı kenddeki mâlikânesinde oturup, indi han hâreminin baş hatunu olmuş Çimnaz ile beraber çay içen Elyar Han da eşitdi. Han, Çimnaz'ın üzüne bahdı. Onlar bu sesi tanıdılar.

Bu defe meşeye Elyar Han'ın atlıları yerine, Çimnaz'ın elçileri getdiler, ihtiramla ona baş eydiler, "bizi Çimnaz hanım gönderip" dediler.

O, sevindi. Demek Çimnaz hele sağ idi; Çimnaz onu çağırırdı...

Bu defe onun özü Eldar Han'ın mâlikânesine geldi. Ona husûsi bir otag ayırdılar. Eldar Han hemen atlılarını çapdırıp her terefden beyleri, â'yânları ahşam meclisine dâvet etdi. Hudpesend han bir zamanlar aynı beyler, â'yânlar garşısında mağlûbiyete düçâr olduğunu hazm edebilmemişdi. İndi o, bu gece onların garşısında öz tantanasını nümâyiş etdirecekdi. Üstelik onun meclisinde o zaman heçkesin tanımadığı odunçu oğlu deyil, indi adı dillerde ezber olmuş ve hele bu vahta geder heçbir hanın, beyin meclisinde ohumamış, bütün zengin ayş ü işret meclislerini öz sesine hasret goymuş, meşhur odunçu oğlu ohuyacakdı.

Odunçu oğlu otagda tek oturmuş Çimnaz'ın ne vaht onu çağıracağını gözledi. Ahşam oldu, çıraglar yandı. Gonag gelen beylerin, nâiblerin atları hayatda kişnedi.

Nihâyet gelip odunçu oğlunu meclise dâvet elediler. O, ayağa galhıp, Çimnaz'ı görmek istediyini söyledi. Onu sâkit elediler. Çimnaz, bitişik otağda oturup gözleyir, sen oradan keçende onu göreceksen... Gapılar birer birer açıldı. O, zengin döşenmiş ziynetli otaglardan keçip getdi. Nihâyet son otagların birinde, Çimnaz'ı hâreme mahsus hizmetçi gız ve gadınların içerisinde gördü. Odunçu oğlu şaşkın bir halda dayanıp durdu. Hayretden onun gözleri geniş açıldı. Bu Çimnaz idi mi? O, indi bir tavuz kimi elvan boyalarla renk vurur, ipek kumaşlar içerisinde daş-gaşlar çırak kimi yanır, gızıl gerdanbendler, mirvari boyunbağılar salhım salhım aşağı sallanırdı...

Hele o ne geder kökelmiş, üzünün evvelki gızlık çizgiler yoh olmuş, evezinde çenesi altında buhağı burumlarla birbirinin üzerine gatlanmışdı. Yoh, bu o Çimnaz deyildi! Bu, onun mahnılarındaki çağırdığı, hayâlinde ezizlediyi gız deyildi. Evvelki Çimnaz onun mahnılarında meşe yollarındaki çiçekleri toplayarak gelen Çimnaz, genç, sâde ve gözel idi. Bu ise başka bir gadındı. Bu, han hâremi idi. Odunçu oğlu dönüp getmek istedi. Lâkin Çimnaz dillendi :

— Biz her yerden senin sorağını alırık. Gözleyirdik ki, bir bizim tereflere de gelesen. Han, keçmiş ehvalatı çohdan unutmuşdur. Bu ahşam o, senin üçün husûsi meclis düzeltmişdir. Etraf kendlerden en hörmetli gonaglar davet etmişdir. Han da, men de sene gıymetli helet hazırlamışık. Men özüm bu otagda oturup sene fulag asacağam.

Odunçu oğlu, gulaglarına inanmak istemirdi. Bu sözleri deyen Çimnaz idi mi? O, indi gözlerini gapamak, gulaglarını tıhamak, gaçmak ve uzaklaşmak isteyirdi.

Lâkin bu esnada yan gapı açıldı. Hanın özü onun garşısına çıhdı, onun elinden tutup meclise apardı. Yuharı başda ona yer gösterdi. O, dalgın bir halda oturmağa mecbur oldu. Meclisde şerbet paylanırdı. O, şerbet kâsanını dodaglarına galdırdısa da, lâkin bir katre içebilmeyip, yere goydu. Hanın işâreti ile yene hemin tarçı Rast destgâhını başladı. Hamı susdu. Bütün meclis bir intizâr içerisinde gözlerini odunçu oğluna dikdi. Lâkin odunçu oğlu yene laldinmez oturup, fikirli fikirli başını aşağa dikmişdi. Han, öksürüp, üzünü ona sarı tutdu.

— Odunçu oğlu, pilav gelince bir balaca deseydin pis olmazdı. Dedi.

Odunçu oğlu ağır ağır başını galdırıp yene meclisi süzdü ve gözlerini yumdu. Derhal onun gözleri garşısında fağır kendli dahmaları, izdihamlı şeher meydanları, onun dövresinde halay guran insanlar gelip dayandı. Her defe o ohuyarken ağır zehmetden üzülmüş bu ağ ve çılpak insanların kederli gözlerinin nece duruldüğunu, o gözlerde bir sevinc ve ümid ışıkları yandığını gördü. O, gözlerini açdı ve ohumadı.

İndi bütün meclis ondan hâhiş edirdi. Beyler, â'yânlar ellerini ceblerine salıp, kasıp nağmekârın karşısına avuç dolusu gızıl atırdılar. Lâkin odunçu oğlundan yene ses çıhmırdı.

Nihâyet hanın özü belinden gızıl kemerini açıp, onun gabağına atdı.

— Ohu, dedi. Bir ağız dolusu ohu, hayatdaki köhlen atım da senindir.

Odunçu oğlu başını buladı, ayağa galhdı.

Gan, hanın beynine vurdu. O, el vurup nökerlerini çağırdı. Lâkin birden o düşündü ki, garşısındaki artık heçkesin tanımadığı yohsul bir odunçu oğlu deyil. İndi onu bütün el-oba tanıyır, indi onun yüzlerle, minlerle havadarı vardır. Lâkin hanın gazabı soyumak bilmirdi. O, gan sağılmış gözleri ile garşısındaki fağır ve mağrur nağmekâra bahırdı. İkinci defe idi ki, ne gızılla, ne zorla bu adamı mağlup edebilmirdi. Nökerler gapı ağzında dayanıp. Hanın emrini gözleyirdi. Han, yanlız boğuk bir sesle :

— Aparın. Gollarına, ayaklarına zincir vurun; ohuyuram demeyince, güneş ışığına hasret galacakdır.

Odunçu oğlunu yene zindana saldılar. Bu defe onu zincirlediler; gapısını möhkem bağladılar. Dört gün, dört gece o, ac-susuz galdı. Lâkin yene de ohumağa razılık vermedi.

Beşinci gece han ses-küye ayıldı. Bütün saray adamları birbirine deymişdi. Hanın imâretlerinden biri od tutup yanırdı. Han, hövlnak bir halda özünü aşağı saldı. Gabağına çıhan goca bağbanın üstüne bağırdı.

— Bu nedir, goca? Kim od vurmuşdur?

Goca bağban yanan imâretin alovlarına baharak :

— Bu heberderlikdır, han, dedi. Elin gazabından ihtiyat ele! Odunçu oğlunu incitme, sonun pis olar.

Han, hersinden bığlarını çiynedi. Çâresiz galıp, eli ile "reddedin, getsin" işâretini verdi; telesik addımlarla yanan imâretine sarı yöneldi.

Odunçu oğlunu açıp burahdılar. O, tabdan düşmüş halda gücle ayaklarını sürüyerek han mâlikânesinden uzaklaşmağa başladı. Lâkin o çoh gedebilmedi. Ayaklarının dermanı kesilip, yol kenarında bir tepe üzerinde oturdu. Uzun zaman zulmet içerisinde, tek başına tepe üzerinde belece galdı. Göyde tez tez ulduzlar ahır, dağlardan serin meh esirdi. Birden o bir ses eşitdi. Gulag vermeye başladı. Bu, deve zırgırovlarının sesi idi. O, sabırsızlıkla gözledi. Çoh keçmedi, böyük bir karvan gece garanlığında onun garşısından ahıp keçmeye başladı. O, böyük bir sevincle ayağa galhdı. Sarbanı sesledi.

— Sahla sarban, yolum uzakdır; meni de götür.

Sarben eşitmedi mi, karvanı sahlamadı. Develer yırğalana yırğalana kayıtsız kölgelerle birbiri arhasınca süzülüp keçdi. Budur, sonuncu deve de ötüp keçdi, odunçu oğlu garanlık içerisinde tek galdı. Bu zaman o yana de ağzını açdı, lâkin bu defe sarbanı çağırmadı. Bu defe onun sinesinden figan dolu ele bir ses yükseldi ki, sanki göyde ulduzlar titredi. Hele zindenda iken gollarındaki zincirlerin cingiltisi altında bestelenen bir mahnı yanıklı terâne ile yükselmeye başladı. Bu ses indi bir tufan kimi sâkit geceni titredir, elebil ki, yol ile baş alıp geden karvan üzerine coşkun bir külek esirdi. Artık deve zırgırovlarının seslerindeki âhengdarlık pozulmuş, onların sesleri zayıf iniltilerle sönmeye başlamışdı. Daha bir an... artık yoldan heçbir ses gelmedi. Gocaman bir karvan yol ortasında hareketsiz dayandı. İndi sanki tepede yalnız galmış odunçu oğlu deyil, ulduzlu göyler, azâmetli ve sonsuz bir gece dile gelip odlu bir mahnı ohuyurdu. Karvan ise hele de hareketsiz dayanmış, mahnı kudretli bir el kimi onu tutup sahlamışdı. Nihâyet mahnı susarken, garanlıkdan sarbanın sesi eşidildi. O, heyecanlı bir sesle gışgırdı.

— Ey odunçu oğlu, tanıdım seni. Hardasan? Dur, gel, gel min, karvanı sahlama.

Odunçu oğlu tepeden aşağı endi. Sarbanın yere yatırdığı ner deve onu beline aldı, sonra nerildeye nerildeye ayağa galhdı. Odunçu oğlu sarbana teref döndü :

— Sür, sarban, sür. dedi. Amma rast geldiyin birinci obada, birinci kentde sahla karvanı, yere düşüm. Bağrım zulüm odundan yanıp, sinem yene teze mahnılarla dolup... İndi ne geder nefesim var, şeherleri, kendleri gezip, zulme lânet ohuyacağam. Tâ ki, eller ağ güne çıhanda, men de muradıma çatım!

Tebriz - 1944

İLYAS EFENDİZÂDE
(14/11/1914 -)

*Dram, hikâye ve roman yazarı. Fuzûli ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra Azerbaycan Pedagoji Ensitüsü'nün coğrafya bölümünü bitirdi. Bir müddet öğretmenlik yaptı. Edebî faaliyetine, 1938'de yayınlanan hikâyeleriyle başladı. Efendizâde'nin **Söyüdlü Arh, Körpüsalanlar, Dağlar Arhasında Üç Dost, Sariköynekle Valehin Nağılı, Geriye Bahma** ve **Üç Atılan** gibi roman ve hikâyeleri rusçanın yanısıra birçok Batı dillerine terüme edildi. Yazarın yirmiye yakın piyesi, Azerbaycan başta olmak üzere, bazı sosyalist ülkelerde sahneye kondu. Birçok madalya ve nişanlar aldı. Yazı hayatını sürdürmekte olan Efendizâde'nin, **Bizim Gerîbe Taleyimiz** ve **Sevgililerin Cehennemde Vüsâlı** gibi oyunları Azerbaycan Dram Tiyatrosu sanatçıları tarafından 1990'da İstanbul ve Ankara'da da sahneye kondu. Çok yazan bir yazar olan Efendizâde'nin yayınlanmış eserlerinden önemli olanları şunlardır :*

Kentden Mektuplar, Aydınlık Geceler, Piyesler, Şamama, Goruklarda, Torpağın Sahibi, Bahar Suları, Hikâyeler, Söyüdlü Arh, Dağlar Arhasında Üç Dost, Körpüsalanlar, Sarıköynekle Valehin Nağılı, Gırçını ve Gırmızı Çiçek, Geriye Bahma Goca ve Üç Atılan.

YÜN ŞAL

"Zim" markalı maşınım sonsuz kimi görünen geniş çölü keçerek, nihâyet ahşam toran govuşan vaht çoh da hündür olmayan dikdirin üzerine yerleşmiş üç-dört balaca kerpic evden ibâret firmaya çatdı. Men, şofer Mikola'ya mürâcietle :

— Düş, gör, Südâbe adlı gız bu evlerin hansında yaşayır, dedim.

— Evde olsa ne deyim?

Men bir geder fikirleşenden sonra :

— De ki, gohumlarınızdan biri gelip, sizi görmek isteyir...

İri cüsseli, şen bir Ukraynalı olan genç şofer Mikola maşından düşerek palçığa bata bata altdan yuharı yürüdü ve yohuşun başına çatıp sükût içinde duvarları ağaran evlerin arasında görünmez olunca, men papiros çıharıp yandırdım. Çoh keçmedi ki, dikdirin üstünde şoferle yanaşı tutgun paltarlı uca boy bir gadın da göründü. O, elini garanlık ufuğa doğru uzadarak şofere ne ise dedi. Yavaş yerimeye hövselesi çatmayan Mikola gayıdıp üstden aşağı yuvarlandı, yokuşun ortasında sürüşüp şappıltı ile yere deyerek "çort" deye seslendi. Derhal ayağa galhdı, maşına çatınca —ne oldu?— deye sebirsizlikle soruşdum.

— Deyir evde yohdur. O garalan tepenin dalında, ağıllardadır.

— Maşanı dönder oraya!

Evlerle ağılların arası daha berk palçık olduğundan, maşın bir kilometreden de az mesâfeni hayli çetinlikle gelip çıhdı. İri goyun itleri gezeble hürüşerek tökülüp maşını dövreye aldılar.

— Ay it! Ay it!

Kerpic hasarın arhasından sesler eşidildi. Sonra iki nefer çoban yüyürüp geldi, itleri govup bize yahınlaşdılar.

—Südâbe hanım burada işleyir? deye, Mikola başını kabinkadan çıharıp soruşdu.

— Beli, bizim zootetnikimizdir; deye, başında saçaklı deri papak, çiyninde yapıncı olan çoban cavap verdi.

— Deyin şeherden gohumları gelip, onu görmek isteyir.

Yapıncalı çoban yaşca özünden kiçik yoldaşına dönerek :

— Get Südâbe bajını çağır, dedi. Sonra mene mürâcietle : Düşün, içeri buyurun, deye teklif etdi.

— Sağ olun, yol üstdeyik, dedim.

Ağıldan boğunuk tüstü galhır ve yuyulmamış yün gohusu gelirdi.

Südâbe genç çobanla birlikde telesik addımlarla maşına yahınlaşıp :

— Meni isteyen kimdir? deye soruşdu.

Maşının gapısı açarak, âheste sesle dedim :

— Südâbe, menem.

O, meni görünce bir neçe saniye heç ne demedi. Sonra :

— Sen hara, bura hara?! deye, teeccüble pıçıldadı.

Men, maşının ışığında onun ağ gızılgül leçeyi tek üzüne baharak :

— Keç içeri, dışarı soyuhdur, dedim ve o, tamam gayr-i şuuri bir hareketle yanımda oturunca gapını örtdüm.

Yapıncalı çoban maragla bize bahan genç yoldaşına işâret eledi, onların ikisi de dönüp ağıla getdiler.

— Men de goyunlara bahmak isteyirem, deye Mikola da kabinkadan çıhıp getmek üçün menden icâze istedi.

— Get, amma menim kim olduğum bârede onlara heç ne deme.

Biz tek kalınca :

— Niye bu vahtacan eve getmemisen? deye soruşdum.

— Goyunlarımız doğmaya başlayıplar.

— Senin üçün burada çoh çetin keçir mi?

— Evveller çetin keçirdi... İndi ise göyrenmişem.

— Evinizden mektup alırsan mı?

— Alıram, tez tez alıram...

— Ne üçün menim mektubuma cavap yazmadın?

Üzüme ani ve meyus bir nezer salarak dinmedi.

— Niye susursan, Südâbe?

— Ahı ne mânâsı var idi ki?..

Doğrudan da ne mânâsı var idi ki?.. Cavap yazsaydı bile, bu mektuplaşma ne geder davam edebilerdi? Men ki, hiç bir zaman evlenmeyeceyimizi ona merd ü merdana demişdim. Ona göre yoh ki, Südâbe pis gız idi, yoh! O, Bakı'da beş gızın biri idi. Ona göre ki, gelecek üçün menim bir sıra ilmî plânlarım var idi. Ve o âkidedeydim ki, bunların hayata keçirilmesi üçün helelik subay galmağın lâzımdır onun "ne mânâsı var idi ki" demesi üreyimi ağrıtdı.

— Sen incimekde haklısan, dedim. Men, senin şeherde galmağına kömek elemedim.

— Men ki, bu bârede sene heç bir söz dememişdim.

— Yadındadır mı? Sen kursda ohuduğun zaman bir defe işâre vurmuşdun.

— İşâreni başadüşmemek de olardı; deye o, yene de üzüme ani bir nezer salarak zarafatyana cavap verdi.

— Yoh, men başadüşmüşdüm, men anlayırdım; ancak... bilirsen mi o zaman men ağır bir çetinlik garşısında galmışdım... Men sizin ikinizden birinizi ya seni, ya da bacımı şeherde işe düzeldebilerdim; anam, gohumlar... (Südâbe ile bacım enstitüyü birlikde gurtarmışdılar.)

— Firengiz necedir? deye o, menim sözümü kesip, bacımı soruşdu.

— İşleyir. Bu yahınlarda toyları olasıdır.

— Bilirem. Özü yazmışdı, deye Südâbe mihribanlıkla gülümsedi.

— Meger siz mektuplaşırsınız?

Başı ile tasdik etdi.

— Bes ne üçün Firengiz heç mene demeyip?

— Men hâhiş etmişdim ki, demesin.

— Niye?

— ...

Meh, asıl makamın çatdığını güman ederek :

— Südâbe, sizin nâzirlikden hâhiş etmişem ki, senin şehere deyişilip ilmî sahada işlemeyine icâze versinler. Ahı sen enstitüyü âlâ gıymetle bitirmisen, deye tenteneyle bildirdim.

— Teşekkür edirem; ancak nâ-hak zehmet çekmisen.

— Belke mene acığın tutduğu üçün bele deyirsen?

O, kederli bir halda başını buladı. İkimiz de susmuşduk.

— Men öz vicdanî borcumu yerine yetirdim.

O, gözlerini galdırıp mene uzun, mihriban bir nezer saldı. Sanki üzümde her bir çizgini diggetle ohumak isteyirdi...

— Şehere bir sözün-zadın yohdur ki?

— Yohdur; deye aynı mihribanlıkla cavap verdi. Sonra birden tereddüdle ilâve etdi. Anam üçün bir şal tohumuşam... Dedim belke...

— Ver aparım.

— Eziyyet olmaz ki?

— Ne eziyyet olacak, şerefle göndererem.

Signalı basdım. Mikola ile birlikde genç çoban da geldi ve o, bu defe mene ehemmiyet vermeden temiz Garabağ şivesiyle :

— Südâbe bajı, deye sevincle bildirdi. Gumral goyunun bir cüt ikiz balası oldu.

Gız yerinden galharak :

— Bir degige; deye menden özür dileyip maşından düşdü ve genç çobanla birlikde garanlıkda palçığı seslendire seslendire ağıla sarı yüyürdü. İki-üç degigeden sonra gayıdarak. Uf, Cemil, ele geşengdiler, ele geşengdiler, bahsan hoşun geler, dedi.

O, menim adımı evvellerde olduğu kimi mihriban, doğma, aziz bir âhenkle çekdi, men onun ağ, zarif üzüne, hayat ve gözellik veren gözlerinin derinliklerinde alışan gıvılcımları yeniden gördüm. Lâkin, o, menim bahışlarımı hissederek kirpiklerini endirip susdu. Yalnız maşın gayıdıp firma evlerine çatınca :

— Düş gedek, gonağımız ol, deyip dillendi.

— Birden sene söz-heket olar.

— Men söz-heketden gorhmuram! Siz biraz dincelerdiniz, men de anamgile balaca bir kâğız yazardım.

Bu defe itiraz etmedim. Maşından düşdük. İndi gözgözü görmeyen bir karanlık olduğundan o, cebinden balaca el feneri çıharıp yandırarak, yolumuzu ışıklandırırdı.

— Senin fenerin de varmış?! deye zarafat eledim.

— Burada fenersiz olmaz. Sovhozda balaca "HES" imiz var. İndi önce böyüdürük. Ondan sonra işimiz yahşı olacak, bize de ışık verecekler, dedi.

O, sürüşerek el atıp menim golumdan yapışdı. Men, onun elinin tanış temasını hissederek Bakı'da, deniz kenarındaki körpe akasya ağaçları arasında gezdiyimiz yay ahşamlarını hatırladım. O, bilirdi ki, biz evlenmeyeceyik. Lâkin bununla berâber heç bir zaman men onu kederli görmezdim. Yalnız bir defe ağlamışdı. Özü de ürekden, yana yana ağlamışdı. Buna sebep de men olmuşdum. Men, ona elçi geldiyini ve gızın da reddetdiyini bacımdan eşitmişdim.

Elçi gönderen yahşı oğlan idi. Ağıllı, gözel, tahsilli! Ona göre de, ahşam akasya ağaçları yanında görüşdüyümüz vaht söhbeti herleyip bu meselenin üstüne getirerek :

— Nâ-hak reddelemisen, deye ürekden teessüf eledim. O, çoh yahşı oğlandır.

Gız ilan vurmuş kimi dayandı. Diggetle üzüme bahdı. Men heç bir zaman onun gözlerinde bele bir ifâde görmemişdim. Mene ele geldi ki, o bu saat gışgırıp dünyadaki pis sözlerin hamısını üzüme çırpacak. Lâkin o bele etmedi. Ağaca söykenip ağladı. Üreyi boşalandan sonra bu bârede bir kelme de söz demeden yene de sâkit halda goluma girdi.

Biz yohuşu çıharak Südâbe'nin neft çırağı ile ışıklanmış balaca ve isti otağına dâhil olduk. Gapıya yahın yerde kiçik demir soba yanırdı. Evin ortasında üzerine temiz ağ sofra salınmış yemek mizi, üç-dört kürsü goyulmuşdu. Köhne şirmanın arhasında gızın çarpayısı yerleşmişdi. Pencerenin gabağındaki balaca yazı mizinin üstünde "Rekord" seliloitden gayırılmış şaffaf mürekkep gabı, "Azerbaycan Sosyalist Kend Teserrüfatı" jurnalının bir neçe nömresi ve açık bir kitap var idi.

Südâbe, menim paltomu ve papağımı alıp sade tahta askısına keçirdi.

— Evvelce çay içmek isteyirsiniz, yohsa...

— Yaman acıg, dedim. Sonra sobanın üstünde balaca galaylı gazana işâre ile. Gorhuram bundan bize bir şey olmasın, deye zarafat eledim. Uca boylu gadın eyilip Südâbe'nin gulağına ne ise pıçıldadı ve gız gülümseyerek :

— Hala sizin üçün pilav pişirmek isteyir, dedi.

— Çoh sağ olun!

— Bu gonağın düyü horeyinden hoşu gelmir, deye o, mizin üzerine çengel-bıçak goyarak gadına cavap verdi. Sonra temiz boşgablara çekilmiş kavurmanı getirip bizim gabağımıza düzünce men soruşdum. Bes özün?

— Özüm de oturacağam. Bugün nahara gelmeye macalım olmayıp.

Lâkin o, bizim kimi hevesle yemirdi. Ağzını yavaş yavaş terpederek menim nece iştahla yemeyine tamaşa edirdi. Keçmişlerde, tesâdüfen bir yerde

yemek yediyimiz zamanlarda olduğu kimi hafif, ferahlı bir tebessümle tamaşa edirdi.

Yemekden sonra Südâbe bize çay töküp verdi. Sonra da yazı mizinde eyleşip evlerine mektup yazmağa başladı.

Men, onun çohdan manikür elemeyerek dibden kesilmiş temiz dırnağına bahırdım. Men, onun soyukdan azca çatlamış ellerinde indi sert, yabani bir gözellik duyurdum. Men, ihtiyarsız olarak başımı galdırıp onun üzüne bahanda ise sanki diksindim... Sanki bu menim indiye geder görüp tanımadığım tamam ayrı, yad ve uzak bir sima idi. Lâkin bununla berâber çırağın sarı ziyâsı ile ışıklanmış bu yad simada menim dünyada birinci defe görüp hissetdiyim hayretâmiz bir gözellik var idi. O, koyu kahverengi saçlarını yumrulayıp, başının arhasında sancaklamışdı. Aşağı inmiş kirpikleri gözlerinin altını kölgelendirmişdi. Bu iri kölgede bir azâmet ve gözellik var idi. Alnındaki ince, necib hatlar, düz ve hassas burnu, üst dodağının üzerindeki hafif tükler, uzun ve şeffaf boğazının sol terefindeki gara hal onun ağ gızılgül leçeyi kimi zarif üzünün gözelliyine câzibedar bir âhenk verirdi. Men, evvellerde de bunu hissedir ve hayran olurdum. Lâkin indi... garanlık düzün ortasındaki bu balaca otağda, neft çırağının sarı ziyâsı içinde bu gözelliyin âhengi menim üçün tamamiyle yeni idi... Yeni bir nağme idi ve ele bu zaman bayırda, menim keçip geldiyim geniş düzenlikde galhan küleyin soyuk uğultusu bu sözsüz nağmeni batırdı. Üreyimde ağır çoh ağır bir perişanlık hissederek, bütün hayat terefinden unudulmuş kimi geribsedim...

O, mektubunu bitirerek galhıp arakesmenin dalındaki teze tohunmuş bir yün şal getirdi, zarfı da onun arasına goyarak selîge ile gatlayıp, balaca çit parçasına bağladı.

Artık paltolarımızı geymişdik. O, şalı mene uzatdığı zaman birden dayandı. Bir an, bayırdan küleyin uğultusunu dinledi. Sonra mene mürâcietle :

— Belke galıp seher gedesiniz, dedi. Biz hala ile obiri otağda yatarık.

Bu zaman elinde odun parçalarıyla içeri giren uca boylu gadın da :

— Galsanız yahşıdır; deye tasdik etdi. Yaman garlayır, bu saat yolu-izi tutacak. Allah elememiş bur düzde azarsınız.

— Heç ne olmaz, deye yavaş sesle cavap vererek şalı gızdan alıp balaca el çamadanına goydum ve birden gadının tasvir etdiyi tehlike ihtimâli mende anlaşılmaz bir ruh yüksekliyi doğurdu. Südâbe kederle üzüme baharak daha ısrar etmedi ve menim sözüme bahmayarak bizi yola salmak üçün yokuşun ayağına, maşının dayandığı yere geder geldi. Garanlık çölde külek uğuldayır,

seyrek gar sepeleyirdi. Mikola yerine keçenden sonra men gıza mürâcietle yavaş ve müteessir sesle :

— Südâbe, ne üçün inad edirsen, ne üçün şehere gelmek istemirsen?

O, menim ellerimden tutarak keçmişlerde ferahlı ahşam görüşlerinden gayıdıp ayrıldığımız zamanlarda olduğu kimi, yahın, doğma, eziz bir âhenkle :

— Cemil, men senden incimemişem... Heç bir zaman incimemişem! Nefesi daraldığı üçün bir an susdu. Sonra sözüne davam ederek. Men, seni hemîşe yahşılıkla hatırlayacağam. Get, ancak yaman soyuhdur! Özünü gözle! Eger yolu itirseniz, menim ışığımı tuş tutup geri gayıdın. Çırağı sehere geder söndürmerem. Bizim ışıklar lap Bakı yolunacen görünür.

Men ondan ayrılarak, iti addımlarla gedip maşına mindim. "dasvidaniye"* deye hemîşe bizle Azerbaycan Türkçesi ile danışan Mikola bu defe gıza Rusça elvida dedi.

— Dasvidaniye; deye Südâbe cavap verdi ve men onun sesinde bir titreyiş hissetdim.

Maşın terpenip gar örtmüş düzleri ışıklandıra ışıklandıra getdi. Men penceredan başımı çıharıp geri baharak ağaran garın üzerinde Südâbe'nin garaltısını seçdim. O hele de aynı yerde durup bahırdı. Sonra, hayli sonra balaca, zayıf bir ışığın ağır ağır yuharı çıhdığını gördüm. Yegin ki, bu, onun el fenerinin ışığı idi.

Maşın uzaklaşdırca tez tez pencereden başımı geriye dunderip firmanın ışıklarına bahırdım ve zaman keçdikce onlar da birbirinin ardınca sönürdüler. Nihâyet garanlık düzenliyin ortasında gücle seçilen bir ışık galdı. Sonra o da yoh olunca "doğrudan mı o çırağı söndürdü" deye men kederle düşündüm. Lâkin o tek ışık yene de göründü ve yalnız biz gelip asvalt Bakı yoluna çıhandan bir geder sonra tamam gözden itdi. Ele bil ki, çölü bürüyen garanlık da katı, soyuh ve kederli oldu. O zaman men balaca el çamadanını götürüp rizlerimin üstüne goydum. Lâkin onu açıp ellerimle şala temas edince iki saat bundan evvel neft çırağının sarı ziyâsı altında oturup mektup yazan gızın simâsı bütün o azâmetli gözelliyi ile garşımda görünüp, bir anda da menden uzaklaşdı. Ve men çölü bürüyen soyuh garanlık içinde ağır, derin bir ümitsizlik, bir gariplik hissederek yün şal üzerine yıhıldım...

Seher gelip evimize çatdığım zaman bütün ailemiz böyük yemek otağında eyleşip çay içirdiler. Enstitüde professor olan ve yaşına nisbeten genç görünen

---

(*) Allahaısmarladık, hoşça kal.

atam da, bacım Firengiz ve onun haddinden fazla uzun saçlı çehrayî benizli nişanlısı da, hemîşe yahşı geyinmeyi seven, kadd ü gâmetli anam da buradaydılar. Hamısı meni hoşbeht ve mihriban tebessümle garşılayıp, oradan-buradan sorgu suala tutdular. Yalnız bıcım Firengiz susup, mene teeccüble bahırdı ve men bunu hissederken telesik öz otağıma keçip gapını örtdüm, daha doğrusu kilitledim. Sonra yün şalı çıhardıp açarı hemîşe özümde olan böyük kitap dolabında gizletdim. Ahşam saat dokguzda yene de otağımın gapısını kilitleyerek yün şalı sahibine göndermek üçün dolapdan çıhardım. Çit bağlamanın gırçını arasından teze merinos yününden tohunmuş şalın bir parçası görünürdü.

Bu yün şalı, o tohumuşdu ve indi men onu hemîşelik öz sahibine gönderirdim. Men pencereden başımı çıhardarak, aşağıda maşında gözleyen şofere mürâcietle :

— Gedebilersen, Mikola. Bu günlük mene lâzım deyilsen, dedim.

Maşın seslenip uzaklaşınca üreyimde ani bir yüngüllük ve sevinç hissederek yün şalı çarpayımın böyründeki balaca mizin üstüne goydum.

Lâkin ne olursa olsun, şalı sahibine vermek lâzım idi. Ve men obiri ahşam yün şalı şoferle göndermedim, özüm götürüp apardım! Özüm de yemek otağından deyil, obiri gapıdan çıhdım. Niçin deye soruşabilersiniz. Ne üçün sen yün şalı ailenizde kimsenin görmesini istemirdin? Bilmirem, heç ne bilmirem. Men, Südâbe'ni gapılarına geder çoh ötürmüşdümse de, ne evlerine girmişdim, ne de ailesi ile tanış idim. Ancak bilirdim ki, köhne Rus dili müellimi olan atası üç il bundan gabag emekliye ayrılmışdı.

Balaca kürsülü evin pillekenlerini çıhıp umumi şişebende girdim ve kendire serilmiş paltarları yığışdırmakda olan bir Rus gadınından Möhsünzâdegilin hansı otağda yaşadıklarını soruşdum. Gadın çoh hevesle gelip otağı gösterdi. Zeng çaldım.

— Buyurun; deye içeriden kişi sesi eşidildi.

Men dâhil olduğum zaman otağda goyulan balaca mizin arha terefinde oturmuş ata gezet ohuyur, gapı terefde oturmuş ana ise corap yamayırdı. Onlar hayret edilecek geder birbirine benzeyirdiler. İkisi de aynı yaşda görünürdü. İkisinin de saçları ağ idi. İkisi de balaca, yumru ve hoş sifet idi. İkisi de salamımı alıp, eyneklerinin altından merakla mene bahdılar.

— Bu emâneti Südâbe gönderip; deyerek bağlamanı mizin üstüne goyunca, ikisi de birden ayağa galhıp, eyneklerini çıhardılar.

— Siz orada işleyirsiniz? deye kişi soruşdu.

— Heyr, resmî bir iş üçün getmişdim, dedim.

— Eyleşin, eyleşin; deye ikisi de bir ağızdan teklif etdiler ve men kürsü çekip oturandan sonra özleri de eyleşdiler.

— Necedir, sınık deyil ki? deye anası soruşdu.

— Heyr, buradakinden de yahşıdır.

— Siz Südâbe'ni burada görmüşsünüz?

— Beli, görmüşdüm; deye cavap verdim. Onların merakla mene tikilmiş nezerlerini öz üzerimden yayındırmak üçün. Şalın arasında mektup var, dedim.

Ana kelesik bağlamanı açarak zarfı götürüp cırdı ve mektubu nezerden keçirmek isterken ata eyneyini tahıp :

— Ver görüm; deye kâğızı ondan alıp uca sesle ohumağa başladı.

"Eziz ata ve anam!

Mektubunuzu dünen aldım. Menden nâ-hak nigaran olursunuz. Lap yahşıyam. Ana! Senin hâhişini yerine yetirip; otağımda soba da gurmuşam. Hanım arvad yene de menimle olur. Özümü soyukdan-zaddan gözleyirem. Çöreyimi de vahtında yeyirem. Bu bârede arhayın olun. Sovhozda menden çoh razıdırlar. Dünen direktorumuz gelmişdi, menim işimi terifledi. Deyir Möhsünzâde yoldaş gelenden beri dördüncü firma, birinci sırayı almışdır. Özümü de firmada yerli komite sedri seçipler. İndi men de nece yerli komite sedri, sovhoz rehberleri kimi garşısında mesele galdırmışam ki, firma işçileri üçün balaca bir hamam tiksinler. Srağa gün üç maşın bişmiş kerpiç gönderipler. Ana! Bu şalı öz merinosumuzun yününden tohumuşam. Mene mükâfat vermişdiler. Yazın ahırlarında gelip sizi getireceyem biraz burada galasınız... Deyirler bu yerlerin baharı gözel olur. Atamın ayaklarının ağrısı necedir? Rûtûbetli havada goyma bayıra çıhsın. Bah darıhmayın! Yazda gelende sizin üçün televizyon alacağam. Özünüzden muğayat olun! İkinizi de berk berk öpürem. Gızınız Südâbe".

Ata hele de mektuba bahırdı. Ana, ellerini yün şalın üzerinde gezdirip "öz merinosumuzun yünündendir" deye şefkâtle gülümsedi ve mene ele geldi ki, yün şal ananın balaca, buruşuk ellerinin teması ile canlanır. Men, yeniden özümü her şeyini itirmiş adamlar kimi meyus ve unudulmuş hissederek ayağa galhdım. Gocalar mene çohlu teşekkür etdiler ve men hudahâfizleşip çıhmak isteyende :

— Siz bir de ora gedeceksiniz mi? deye ana soruşdu. Dünyada misli görülmemiş bir şey eşitmiş kimi yerimde donup, gâh kişinin, gâh arvadın üzüne bahdım. Bu sual onun aklına haradan geldi? Men ki, orada işlemirem! Bayag

dedim ki, görevli getmişdim. Bes bu gerîbe sual ananın aklına haradan geldi? Men bir de ora ne üçün getmeliyem ki?

— Beli; deye cavap verdim. Gayıdacağam, mutlaka gayıdacağam!

— Gız üçün biraz ayın-oyun düzeltsek...

— Apararam!

— Ne vaht gedeceksiniz? deye bu defe ata soruşdu.

Men bir müddet fikirleşip :

— Üç günden sonra; deye kat'iyyetle cavap verdim. Ne göndereceksinizse hazırlayın, gelip götüreceyem.

Bah bele!.. Bah bele!.. deye zihnimde tez tez tekrar ederek küçe ile gedirdim ve tekrar etdikce yerişiyimin sürati de artırdı.

Seheri gün Nâzirler Soveti'ni erize verenden sonra, kimseye demeden şehere çıhıp özüm üçün bir nişan üzüyü aldım. Bu, bizim dede-baba âdetimizdir...

Yene de garanlık bir gece idi. Yene de gar yağıp uçsuz bucaksız düzenliyi örtmüşdü veya kim bilir, belke bu ele beş-altı gün bundan gabag biz bura gelende yağan gar idi. Men, ellerim rulda, gözlerim ise uzağda görünen firma ışıklarına dikildiyi halda ilerleyirdim. Lâkin men indi "Zim"de deyil, sovhozda menim (baş mühendis mekanizatörün) emrime verilmiş balaca "gaz-69" da gedirdim.

Men ilerledikce, sehere yahın göyde yıldızlar sönüp nihâyet bir dan yıldızı galan kimi, firmanın da ışıkları bir bir yoh oldu. Garanlık düzde bir tek ışık galdı ve men o tek ışığı tuş tutarak heç yerde yolumu itirmeden düz gelip firmaya çatdım.

1957

YUSUF AZİMZÂDE

(22/2/1917 - 5/3/1984)

Şâir, gazeteci, mütercim, hikâye ve dram yazarı. Bakû'da doğdu. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra elektrik teknisyeni olarak hayata atıldı. İlk şiirlerini "Yeni İşçi", "Edebiyyat", "Vetenim", "Bakı" ve "Çapayev" gibi gazetelerde neşrettirdi. Daha sonra harp okuluna girip, buradan teğmen rütbesi ile mezun oldu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında çeşitli cephelerde savaşa katıldı. Hastalığından dolayı ordudan terhis edilince Bakû'ya döndü ve devletin birçok kademelerinde görev aldı. ***Anacan, Çiçekler Saltanatı, Nesreddin, Aprel Seheri*** *ve* ***Gonşular*** *gibi piyesleri sahneye kondu. Batı'dan birçok tercüme yaptı. Daha çok piyesleri ile tanınan Yusuf Azimzâde'nin belli başlı eserleri şunlardır :*

Partizan Oğlu, İlk Görüş, Onun Hayatı, Görüşden Sonra, Üç Bayram, Bakı'nın Işıkları, Yene Görüşeceyik, Murad Dayının Hatıraları, Anacan, O, Garib Deyildi, Garanguşa Hay Verin!; Lepirler, Unutmayın *ve* ***Menim Mahnılarım.***

YENE O YERDE

Baharın ilk günlerinden biri idi. Ahşam güneşinin şuaları Hazar'ın dalgalarında göz kamaştırıcı bir parıltı ile aks edirdi.

Şenbe günü olduğundan işden tez gayıtmışdım. Nahardan sonra pencere gabağında oturup, gezet ohumak istedim. Özümü yorgun, ezgin hissedirdim. Gezetleri bir terefe atıp fikre getdim. Bu seher ayna gabağında başımı darayarken duyduğum garip his yene de üreyimde baş galdırdı. Mene ele gelmişdi ki, aynadan özge bir adam bahır. Hayatımda ilk defe olarak günlerin, ayların ve illerin nece böyük bir süratle keçdiyi bârede düşünmüşdüm. Aynadan mene, seyrek saçları ağ tüklerle dolmuş, bahışları gençlik terâvetini itirmiş, gözleri çuhura batmış, ağzının yanlarından aşağıya iki derin gırış uzanmış, galın bığlarına den düşmüş bir adam bahırdı...

"Gocalıram!"

Men bu sözü üreyimde bir neçe defe tekrar edip evden çıhmışdım. Bu söz, bütün günü meni terk etmemişdi.

Baharın gelişinden ruhlanıp daha da coşkun hayatla varlığımı bürüyen his arasında gerîbe bir zıtlık vardı...

Fikir meni ele aparmışdı ki, yan otağda çağır-bağırla oynayan uşağların sesini bile eşitmirdim. Hatta Lâtife'nin yanıma nece geldiyini, başımın üzerinde hareketsiz durup mene diggetle nece bahdığını bile duymamışdım.

— Yoldaş mühendis, hayâl âlemine ele cumuşsunuz ki, dünyadan heberiniz yohdur.

Men başımı galdırdım. Lâtife'nin üzünde hemîşe görmeye âdet etdiyim ve çoh hoşlandığım hoş bir tebessüm vardı.

— Dünyadan heberiniz olmasa da, gerek menden olsun, deye, Lâtife menimle üz-üze eyleşdi.

Onun bu zarafatı, meni de gülümsemeye mecbur etdi.

— Baş üste, yoldaş hekim, nezere alaram, dedim.

Araya sükût çökdü. Men yene üzümü bayıra çevirdim. Güneş batmış, hava garılmışdı. Göyde tek tek yıldızlar görünürdü.

Lâtife'nin sesi tezeden sükûtu pozdu.

— Seherden gözüme bir teher deyirsen, Camal! Ne olup?

Bu sesde duyduğum teşviş üreyime od saldı.

— Heçbir şey olmayıp, ezizim, deye, onu sâkit etmeye çalışdım.

Lâkin...

Gözlerim gayri ihtiyari Lâtife'ye tikilip galdı. Ele bil onu birinci defe görürdüm. Alnının yuharısından başlayıp tâ arhaya teref uzanan ağ zolak, gara badamı gözlerinin etrafındaki hırda gırışıklar, solgunlaşmış zarif dodağları, azacık aşağıya, çenesine taraf dartılmış kimi görünen yanakları, arık ellerinin nâzik derisi altından nezere çarpan göy damarlar, bunların heç birisi gözümden gaçmadı.

"Gocalırık!"

Birden Lâtife'nin kaşları çatıldı. Sanki üzünden bir kölge keçdi. O deyesen üreyimdekileri duydu, ancak danışmadı. Men ayağa galhdım.

— Hara?, deye, Lâtife soruşdu.

— Papiros almağa. İndi gayıdaram.

— Gayıtma...

Men, hayretle Lâtife'ye bahdım. Onun üzü yene de gülümseyirdi.

— Birlikde gayıdarık. Papirosunu al, sonra da meni gözle. Uşağları yatırıp gelirem. Hava yahşıdır. Ne vahtdır ki, gezmeye çıhmamışık.

Lâtife azacık fikirleşip soruşdu.

— Özü de bilirsen harda gözlersen?

Menim hele birşey başadüşmediyimi, hatta biraz da çaşdığımı duyan Lâtife dedi :

. — Görüş yerimiz yadındadır?

— Yadımdadır.

— He orada dayan. Bu saat gelirem.

Men, Lâtife'nin zarafatla yahud ciddî danışdığını başadüşmürdüm.

— Get, get!

Geyinip evden çıhdım. Küçemizin başındaki düandan papiros alıp, mütereddit halda dayandım. Eve gayıdım, yohsa ilk gençlik illerimizde tez tez görüşdüyümüz yere gedim? Bir geder fikirleşenden sonra ağır addımlarla şeherin merkezine doğru yola düzeldim.

Men, telesmeden yeriyir ve etrafa bahırdım.

Beli, bahar özü ile birlikde şeherimize coşkun bir hayat getirmişdi. Mene ele gelirdi ki, son günlerde küçelerde gediş-geliş daha da çohalmış, ışıklar artmış, meydanlar ve bağlar daha geniş, daha gešeng olmuşdur.

Hava sâkit idi. Göyde sayısız hesapsız ulduzlar yanırdı. Kehkeşân ağ bir tül kimi semânı iki yere bölmüşdü. Sanki böyük şeher ışık deryasında üzürdü.

Azacık sonra gelip gür bir döngeye çatdım. Bura vahtı ile bizim görüş yerimiz olmuşdu. Hemin bu yerde, tindeki saatın altında vahtından çoh çoh gabağ görüşe geldiyimi, yayda ter töke töke, kışda soyukdan titreye titreye Lâtife'ni gözlediyimi yadıma salanda özümü gülümsemekden sahlıyabildim. O günler, indi mene ne geder uzak görünürdü!

Gözlerim sekide gezişen bir gence sataşdı. Hele havaların serin keçmesine bahmayarak, eynine yay kostümü geymişdi. Başı açıkdı. Selîge ile daranmış saçları ışım ışım ışıldayırdı. Yahalığı grahmallı köyneyinin ağlığı göz gamaşdırırdı. Temizce gırhılmış üzünde nâzik bığları derhal diggeti celbedirdi. O sebirsizlikle o yan, bu yana gezinip, gâh gol saatına, gâh da tindeki saata bahırdı. Hatta oğlan her iki saatın düzgün işlediyine şüphelenmiş olmalıdır ki, yahınlaşıp menden vahtı heber aldı. Sonra yene vargel etmeye başladı.

Nedense menim bu gence yazığım geldi. Ona yahınlaşmak ve eve getmesini meslehet görmek istedim. İstedim deyem ki, "dostum, sefeh olma! Gızıl kimi vahtını bu görüşlere serfeleme, sonra peşman olarsan. Eger sevdiyin gızın gablinde doğrudan da sene mehebbet varsa, görüşsüz-filansız da senin yanına gelecek."

Ele bu zaman başımdan ayrı bir fikir keçdi. "Birden bu oğlan mene dese ki, bes sen özün ahşam vahtı burda ne eleyirsen? Saç-başın ağarıp, heç utanmırsan?"

Sanki üstüme bir kaynar kazan su tökdüler. Hele genç bir yana dursun, iş yoldaşlarımdan biri mene rast gelse, ya da Lâtife'nin hekim refigelerinden biri meni burada görse hakkımda ne fikirleşer? Kim inanar ki, men öz arvadımla görüşmek üçün burada gözleyirem?! Nece oldu ki, Lâtife'ye gulak asıp buraya geldim?

Oğlanın gözlediyi gız gelip çıhdı. Onlar golgola tahıp, telesik uzaklaşdılar. Men de kat'i bir hareketle eve yollanmak isteyirdim ki, arhadan bir adam golumdan tutdu. Bu Lâtife idi. Köhne hasiyyeti idi, görüşe gelende arhadan gizlince yahınlaşıp golumdan tutardı.

Men geri çekilende o soruşdu.

— Çoh gecikmedim ki?

Bu sual da gençliyimizden bir hatıra idi. Görüşe gelende Lâtife'nin ilk sualı bu olardı. Men de o illerde olduğu kimi, çiyinlerimi çekip, itinasız bir tarzda dedim :

— İsteyirsen gecik, isteyirsen gecikme; heç vecime deyil.

Birbirimize bahıp, ikimiz de güldük.

— Yadındadır, Lâtife, menim bu cavabımın üstünde bir defe nece vuruşduk?

— Yadımdadır. Yahşı, ne üçün dayanmışık?

— Hara gedek?

— Ele bir yere ki, orada gençlik illerimizi bir kitap kimi varaklayabilek, ilk mehebbetimizin etrini duyak.

Men fikre getdim.

— Yadından çıhıp? Deye, Lâtife gusse ile dillendi. Ne tez?

— Bağışla, Lâtife, dedim. Biraz yorgunam.

— Gedek!

Biz troleybüs dayanacağına geldik. Bir neçe degigeden sanra Dağüstü parkın karşısındaki meydanda troleybüsden düşüp, enli pillekenlerle yuharı kalkmağa başlayanda meseleni anladım. Gayri ihtiyâri derinden köksümü ötürdüm. Biz, pilleleri çıhıp dairevî bir meydançaya çatdık, daş barıya yahınlaşıp, üzü denize teref oturduk.

Bizim en şirin gençlik hatıralarımız, en hoş çağlarımız bu yerde şeherimizin en uca noktası sayılan ve öz gözelliyi, sefâlı havası, ürekaçan manzarası ile hamını celb eden bu yerle bağlı idi. Biz ilk defe burada tanış olmuş, ilk defe burada öz mehebbetimizi birbirimize açmış, ilk defe burada ayrılmışdık.

— Yadındadır? Deye, Lâtife şirin bir pıçıltı ile soruşdu.

— Yadımdadır.

Beli, her şey ele bil dünen olmuşdu. Biz tanış olandan sonra tez tez bura gelerdik. Birgün ahşam, bah, lap indiki kimi üzü denize oturmuşduk. Men, gözlerimi Lâtife'den çekmirdim. Onun gür gara saçları çiyinlerine tökülmüşdü.

Üzünde, bahışlarında, bütün varlığında öz gözelliyi ile insanları, yeri, göyü ve ulduzları vâleh eden bir perînin görkemi var idi. Sanki o, neyi ise gözleyir, neyinse ümüdiyle yaşayırdı. Sinesi ağır ağir galhıp enirdi.

Nihâyet men davam edebilmedim. Heyecandan boğulan, titreyen bir sesle:

— Lâtife... dedim.

Lâtife birden eliyle ağzımı tutup :

— Yoh, Camal, danışma! dedi. Heçbirimiz danışmayak. Goy bizim evezimize bu gözel bahar ahşamı danışsın.

Bu hâdiseden üç ay sonra biz evlendik. İki aydan sonra ise, yay gecelerinin birinde, o günü heç vaht unutmayacağam; yene hemin bu yerde eylemişdik. Ne o danışırdı, ne de men. Vâhimeli bir karanlığa bürünmüş şeher, göyü çallı-çapraz doğrayan projektör ışıkları, eynimdeki aster paltarı ayrılık degigelerinin çatdığını heber verirdi.

Aynı gece men cepheye yola düşdüm.

Muharebenin kurtarması heberi bütün dünyaya yayılan gece ise, men Lâtife ile birlikde yene buraya geldim. Pilleleri koltuk ağacları ve Lâtife'nin kömeyi ile çıhdım. Biz yuharı galhdıkca şeher gözlerimiz garşısında böyüyürdü. Heç bir zaman onu bele gözel ve muhteşem görmemişdim. Doğma şeherimiz beş ilden beri onu bürüyen zulmetin pençesinden halâs olmuş, minlerce ışıkların aksi yene de Hazar'ın goynuna düşmüşdü. Bakı, genç ve odlu mehebbetimiz kimi yene de aydın ve ışıklı idi.

İller keçdi...

— Ne fikirleşirsen? Deye, Lâtife yene meni hayâlden ayırdı.

— Şeherimiz hakkında fikirleşirem, Lâtife! O nece de geşengleşip. Ele bil yirmi il cavanlaşıp. Amma biz..

Lâtife'nin üzü tutuldu.

— Demek isteyirsen ki, biz gocalmışık, eh, Camal! Bilmirem bu ahşam sene ne olup? Lâtife bir geder susdu, sonra ilâve etdi. Ancak men başka şeyler hakkında fikirleşirem. Bah, bizim işlediyimiz hestehana buradan görünür. Men hayatımın manasını tekce öz ailemde, uşağlarımın hoşbehtliyinde, bizim mehebbetimizde yoh, hem de hayata, zehmete gaytardığımız insanların sevincinde tapmışam. Sağalıp evine yollanan adamlarla vedalaşanda ele bilirem ki, ömrümün üstüne ömür gelir. Sen ise gocalıkdan danışırsan.

Men, Lâtife'ye cavap vermek isteyende, o elini şehere teref uzadıp dedi :

— Bah, o da sizin zavodunuzdur.

Men, onun gösterdiyi terefe bahdım... Lâtife sözüne davam etdi.

Doğrusu men, onun sesini eşidir, sözlerini ise o geder başadüşmürdüm. Lâtife'nin söhbetinden mi, gençlik hatıralarından mı, ya nedense, seherden beri meni rahat goymayan ağır fikirler indi duman kimi eriyir, onların yerini teze, aynı zamanda çoh tanış bir his-ferah hissi alırdı. Elebil bu his seherden harada ise, galbimin derinliyinde gizlenmişdi. Men şeheri bürüyen ışıklara bahdıkça Lâtife'nin sesi ürek tellerimi keman kimi dillendirir, sanki mene deyirdi : Bah, böşük şeherin üzerine inmiş bu aydın bahar gecesi, göz gırpa gırpa yanan sayısız-hesapsız ışıklar, göylerin sinesine mirvari kimi sepelenen ulduzlar, sâhil daşlarını yalayan şıltak lepeler, doğma Hazar, bütün bunlar günden güne deyişen, gözelleşen hayatın özü, gençlik ve gözelliyin özü deyil mi?

Men, üzümü Lâtife'ye çevirdim. O, bahışlarını şeherde, denizde gezdirerek ne hakkındasa düşünürdü. Men, hayran hayran ona bahırdım. Meni hayretde goyan, meni sevindiren yalnız onun üzündeki ifâde deyildi. Yoh! Lâtife ile bu bahar ahşamının gözelliyi arasında gerîbe bir yahınlık, hoş bir uygunluk vardı. Onun saçlarındaki ağ zolak karanlık göyü ışıklandıran kehkeşânı hatırlatırdı. Gözlerinin ferahlı parıltısı ulduzların parıltısı kimi idi.

Galbim şiddetle döyündü. Tindeki saatın altında gezişen ve mende yalnız teessüf hissi uyandıran genç, nedense birden gözlerimde canlandı. Öz özüme utanan kimi oldum. Yoh, bu genç öz sebirsizliyinde, öz ihtirasında haklı idi. Bunun özünde de insana hayata sesleyen ne ise şirin bir şey var. Ahı vahtiyle men de bu hisleri yaşamışam; o zaman da menim üreyim indiki kimi döyünmüşdü. Beli, indiki kimi! Meger gençlik mehebbeti, gençlik gözelliyi yalnız odlu bahışlardan, hele den düşmemiş dalgalı saçlardan, dan kimi gızaran yanaklardan mı ibârettir? Ahı, Lâtife indi de gözeldir...

Ne geder oturduğumuzu bilmirem; hava çoh serinlemiş, denizden esen yel biraz güclenmişdi.

— Bes indi ne fikirleşirsen? Deye, Lâtife yene sükûtu pozdu.

— Men bu sualı çohdan gözleyirmişem kimi derhal cavap verdim.

— Gençliyimizi.

— Yene başladın? Deye, Lâtife teeccüble dillendi.

Men, yavaşca güldüm.

— Sen, meni başadüşmedin, Lâtife! Demek isteyirem ki, uşağları fikirleşirem. İndi göresen hansı yatıp, hansı oyakdır?

— İkisi de yatıp.

— Neden bilirsen?

— Üreyimden.

— Üreyin sene daha ne deyir?

— Deyir ki, eve gayıtmak vahtıdır.

— Lap üreyimden deyir. Gedek.

Biz, ayağa galhıp, şehere teref enmeye başladık. Bütün varlığımda hoş bir yüngüllük vardı. Sanki bu saat ganatlanıp uçacağdım.

Biz parkın gapısından çıhanda radyodan konser verilirdi. Hânende, orkestranın müşâiyeti ile hazîn bir mahnı ohuyurdu. "Geder bu gözellik, sene de galmaz".

Men, bizi bürüyen ferahlı ve coşkun gençlik hissiyle bu mahnı arasında ele bir tezat kurdum ki, Lâtife'ye bahıp gayri ihtiyâri çiyinlerimi çekdim. Lâtife gülümsedi.

— Fikir verme, dedi. Bunun bizimle ilgisi yohdur.

BAYRAM BAYRAMZÂDE
(11/12/1918 -)

Hikâye ve roman yazarı. Gence'nin Ağdam ilçesine bağlı Şıhavend köyünde dünyaya geldi. Burada yedi yıllık köy mektebini bitirdikten sonra Ağdam'daki pedagoji enstitüsüne girdi. Bir müddet köy okullarında öğretmenlik ve idârecilik yaptı. İkinci Dünya Savaşı'na katıldı. Ağır yara alıp, uzun müddet tedâvi gördü. Bu arada muallimlik yaptı. Yarası iyileşince, yeniden askere çağrıldı. Bayram Bayramzâde, yazı hayatına ancak savaş bittikten sonra başlayabildi. İlk hikâyesi **Körpü***, 1950'de "Azerbaycan Gençleri" gazetesinde yayımlandı. İki dönem milletvekili seçilmiştir. Eserlerinden bir kısmı çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Önemli eserleri arasında* **Tek Adam, Yarpaglar** *(roman),* **Sensiz** *(hikâyeler),* **Onun Gözleri** *(roman),* **Hezîne, Belâlı Sevgim** *(romanlar),* **Arakesmeler** *(roman),* **Üç Gün Üç Gece** *(hikâyeler),* **Fehle Gardaş, Gaşsız Üzük, Yazılmamış Kitap, Cıdır Düzü, Gün Batanda** *ve* **Şeherden Gelen Gız** *sayılabilir.*

AGRONOM ATİ

Işıklı kendi elden ayakdan uzak olan muhteşem dağların sinesine sığınmışdı. Böyük el yolu ile onu derelerden, zirvelerden keçen dar cığırlar birleşdirirdi. Hekim Camal bu kentden sefere çıhırdı. O, goca anasından, cavan arvadından, iki körpesinden bir illiye ayrılırdı. Yol tedârükü görmüşdü. Keher at yeherlenip hazırlanmışdı. Anası heyecanını gizledebilmirdi. Cavan arvad erine teskinlik verdikce, özü yumşalır, özü kövrelirdi.

Camal, iki yaşındaki gızını gucağına alıp, oğlunun elinden yapışıp eyvanda dayanmışdı. Hayata-bacaya, eve-eşiye, körpe balalarına digget yetirirdi. O, görünürdü ki, ailenin bir il yoh, lap iki il dolanması üçün imkân, ihtiyat vardır. Arvadı kitaphanada işleyirdi, anası emekli maaşı alırdı, özü bir illik ihtisaslaşma kursunda kend hekimi maaşı alacakdı. Bu seferin bu ayrılık onun arzusunca olsa da, her bir aile kimi Camal'ın ailesinin de öz derdi, öz ihtiyacları olmamış deyildi. Ailede kişinin kişi işi var, gadının gadın işi. Camal, bir illik ihtisaslaşma kursuna öz hâhişi ile gedirdi. Anası da, arvadı da bu gedişden memnun idiler. (Hansı gözel sefere çıhsan da, hansı böyük arzunun arhasınca yollansan da ayrılığın, hicrânın üzü soyuh olur...)

Yeherlenip yüyelenmiş keher at da heyecanlı idi. O, yola çıhacağını hissedirdi. Darıhırdı, ayaklarını yere döyüp kişneyirdi. Cilovunu gemire gemire yerinde eşinirdi.

Camal dağ aşıp, dereler, dolaylar keçe keçe, meşelerin kölgeli, güneylerin daşlı, eyri cığırları ile keher atı on iki kilo metre sürüp şeherlerle dağları birleşdiren böyük maşın yoluna çıhacakdı.

Işıklı obası, hegigeten güneşi, suyu, meşesi, ışığı bol olan, torpağı bereketli, havası saf, çeşmeleri serin, manzarası ürek açan bir mesken idi. Camal, gözünü etrafa dolandırıp dağ kendinin gözelliyine tamaşa eledi. Nihâyet nezeri hayatın sağ yanındaki evin eyvanına yöneldi. O, gonşunun oğlunu terkine almak, maşın yoluna çatıp, keher atı onunla geri gaytarmak niyyetinde idi. Bu düşünceyle gonşunu sesledi. Fikrini söyledi, razılık aldı. Uşaglarını

bulag başına apardı. Böyürtgen topladı, yedirtdi. Böyürtgenden garalmış ellerini, ağızlarını bulağın serin, duru suyu ile yudu.

Camal gecikseydi, gatara çatmayabilerdi. Lâkin telese telese lengiyirdi. Anası ile, obası, balaları ile, sevimli hayat yoldaşı ile bir-iki degige de bir arada olmak bu ayrılık esnasında onun üçün her şeyden şirin idi. Elebil vahtın daraldığını heber veren keher atın kişnemesi meşelerden, dağlardan, gayalardan gayıdırdı... Camal, uşaglarını hayata getirdi. Keher atın boynunu, alnını sığalladı. Keheri onun kimi kim tumarlayacakdı?! Kim keheri her seher oynada oynada bulag başına aparıp suvaracak, sonra da biçeneyin çiçekli yerine hörükleyecekdi?!

Gonşunun oğlu hazır dayanmışdı. O, gayıdan vaht keheri dolayılarla seyirdeceyini, bundan hadsiz lezzet alacağını hayâlinde şirin şirin dolandırırdı. Camal'ın yol bağlamasını, çamadanını arvadı eyvana çıharanda, obiri hayatdan kent agronomu Calal'ın sesi eşidildi.

— Hekim, yola düşürsen?

— Gedirem, ay agronom, gedirem. Sağlıkla galın.

Agronomun çal atı, öz gaydası ile seher tezden yeherlenmişdi. O, sessiz-semirsiz milçeklenirdi. Hekimin keheri kimi havalı deyildi. Fağır, yavaş, dinmez idi. Agronom sahaları, zemileri, hayatları, biçenek yerlerini, bostanları, dirlikleri hergün çal atın belinde neçe defe gezerdi. Agronom her yerde atının cilovunu çekmeli, yeherde yanaki oturup sahalara bahmalı, görülen iş, becerilen torpag bârede danışmalı idi. Demeli o, ekinçiye ekin, biçinçiye biçin, terevezçiye terevezli becermek hakkında meslehet verip kömek etmeli idi. Kısacası bütün teserrüfatçılarla hergün lazım olan her vahtda görüşüp danışmak agronomun vazifesine dâhil olan en mühim mesele idi. Aylar, iller boyu agronomun hasiyyetini öyrenen çal at, adam gören kimi, heber vermeden, cilovunu çekmeden dayanır, gulaglarını, guyruğunu asta asta terpedirdi. Çal at, agronomun güzergâhını da bilirdi. Hayatdan çıhanda yahşı sahaya yollanırdı. Agronom bu sahada söhbetini, işini gurtarıp dabanları ile ona işâret eden kimi, çal at terpenir, obiri sahaya çatıp yene özü eylenirdi. Çal at elebil hamıya birer birer baş çekirdi. Heçkesi unutmurdu. Ahşamüstü çal atı haradan burahmış olsan agronomun abad, güllü, mahsullü hayatına gayıdardı. Agronom Calal "Söhbet tepesinde" camaatın ahşam söhbetine iştirak edende, çal atın cilovunu üstüne atardı. Çal at yerişini pozmadan doğru hayata geler, ayvandan içeri boylanıp, heberdarlık üçün ehmalca kişnerdi. (Rastlaşdığı bir adamla dayanıp salamlaşan, danışan, telesmek bilmeyen, lazım olsa veya olmasa gezip dolanan, her hayata girip çıhan adama Işıklı'da "agronom atı" deyerdiler...)

Hakim Camal hamı ile görüşüp, oynamağa başlayan keheri mindi. Gonşunun uşağı uçmağa hazırlaşan kum kimi gollarını galdırıp hekimin terkine minmeye hazırlaşanda, agronom da ayağını çal atın üzengisine goydu.

— Sür Camal, gedek! Deye, çeperin üstünden boylanıp seslendi.

— Sen hara, Calal? Deyen hekim, gonşu uşağını terkine çek çeke heber aldı.

— Pirhesenli'de işim var, (Uşag, Camal'ı Pirhesenli'den yola salıp gayıtmalı idi.) Keher at, hayatdan ürkmüş teke kimi çıhdı. Agronomun çal atı ise hayat gapısından, öz gaydasınca, temkinle aralandı. Lâkin keherin şaha galhdığını görüp, biraz hevese geldi. Yohuşda keher atın burnundan sanki od püskürürdü. Sağrıları, garnı tez terledi. O, yerimekden çoh eşinirdi, çabalayırdı. Çal at ise işde, gücde bişmişdi. Hele ki, terlemir, nefeslenmir, geride de galmırdı. Dağın üstüne, genişliye çıhdılar. Keher at da yavaşlamışdı. Onun yanında geden çal at elebil kehere ağıl öyretmişdi. Evvelce keher onunla yanaşı geden çal ata diş gıcırdatdığı halda, indi mehribanlaşmışdı.

Hekim Camal'ın üreyinde söz vardı. Üreyini açmağa fırsat ahtarırdı. Agronom Calal tutgun görünürdü. Lâkin ayrılığın getirdiyi gusseni üze vurmak istemirdi. Onlar çoh ucayla getirdiler. Etraf çoh çoh uzahlara geder enişliyi, elvanlığı ile onların gözlerinin önünde dayanmışdı. Hekim, agronomun derdini soruşdu.

— Tutgunsan, Calal.

Agronom, çal atın sağrısına çubuk endirmekle özünü gümrahlaşdırmağa çalışdı.

— Gelsene çapışak, Camal?

Hekim hevese geldi, cilovu yığışdırdı. Keherin başını burahmak isteyende, terkinde adam olduğunu görüp üzüldü.

— İnsaf deyil, Calal agronom. Keherin yükü ağırdır.

— Eledir, eledir, Camal hekim. Yükü ağır olanı ilâve güce salmak olmaz!

Oğlanı keherin üstünden çekip, çal atın terkine aldı. Hem onların özleri, hem de atlar sâkitleşdiler, goşalaşdılar. (Yükü azalan kimi keher at yene çal ata diş gıcırdatdı...) Camal söhbet açdı.

— Enstitüde beş il ohudum, ayrılık deyilen şeyi başadüşmedim, Calal.

Agronom güldü.

— O vaht cavan idin... Evlenmemişdin. Dedi.

Hekim de güldü.

— Ele bilirsen indi ayrılığı özüme derd eleyirem?! (Onun sesi titredi.) Bir il nedir ki, papağını dolandır, göreceksen gelip keçdi. Evden, aileden ele bir nigarançılığım yohdur... Bazar yeri biraz uzakdır. Alıp satmak işinde anamgilin çetinliyi olacak... Kışa dönende damı gardan temizlemek, hayat-bacaya el gezdirmek, ata, ineye bahmak kişi işidir. Evdir, ailedir... Kişisiz elbette, çetinlik olacak... Eh, bir il nedir ki...

Agronom heber aldı :

— Demeli, sen gedirsen tekmilleşdirme kursuna?

— Yoh, ihtisasa gedirem. Cerrah olacağam. Bizim bu yerler can hekimini sevmir... Burada can, ürek buzbaltası kimidir. Amma yıhılan, yaralanan yara çıhardan olur. Mene ele gelir ki, bıçağa, kesmeye ihtiyaç daha artıkdır.

Onların garşısına tanımadıkları bir adam çıhdı. Agronomun atı, salam veren bu yolçuya cavap olarak durdu. Atın bu hereketine Camal da güldü, Calal da. Söhbet deyişdi.

Pirhesenli'ye vahtında çatdılar. Calal avtobus dayanacağında Camal'ın çamadanını, bağlamasını hurcundan çıhartdı. Atları uşağın yedeyine verip, kenardaki armut ağacının kölgesinde sahlamağı tapşırdı. Keher at büsbütün yavaşımışdı. Kölgede agronomun atı ile gulag gulağa verip mürgüleyirdi.

Camal, keher atdan yana gayğılandığını gizletmedi.

— Calal, göresen keherin tumarını, lemini anamgil vahtı vahtında çatdırabilecekler mi?

— Özüne yahşı bah, tez tez mektup yaz. Fikrini tahsiline ver, Camal hekim. Deye, Calal agronom avtobosun geleceyi terefe bahdı.

Avtobosun yolunu gözleyenler nigarançılıkla deyinirdiler.

— Gatara gecikebilerik.

— Vağzalda bilet almağa vaht lâzımdır.

Calal agronom, Camal hekimi arhayın salmak üçün hamıya teskinlik verdi.

— Gatara gecikseniz, avtobuslar var, teyyâre var.

Camal hekim dostuna yahınlaşdı, ayrılık alâmeti olarak elini ona teref uzatdı.

— Calal, deyirdin bu kentde işim var. Sen get öz işinde ol. Avtobus geler, minip gederem.

— Menim işim ele te'cili deyil. Deye, agronom hekimin elini ellerinin arasına aldı, ilâve eledi. Şeheri görüp bizi unutma.

Avtobus elebil toz püskürüp dayandı. Pirhesenli'den Camal'la birlikde dört adam götürdü. Hekimin çamadanını agronomun özü avtobusa goydu. Ayrılık zamanı o, Camal'ı sinesine sıhıp öpdü. Ahır sözü bu oldu :

— Özüne bah, bizi yaddan çıhartma, Camal.

Avtobus gözden itenden sonra da agronom Calal'ın eli havada idi.

Camal'ın atını kende gaytarmalı olan uşag keheri yahşıca çapa çapa lezzet almak hevesi ile agronoma üz tutdu :

— Calal agronom, yegin siz işiniz üçün burada lengiyeceksiniz. İcâze verin, men gedim.

Agronom öz atının cilovunu tutdu. Uşağı kehere mindirdi. Sonra ayağını üzengiye goydu.

— Sür gedek. Dedi.

— Bes işiniz nece olacak?

— İşimi gurtardım. Deye, Calal, Camal'ı götüren avtobusun getdiyi yola bahıp, hafifce köksünü ötürdü.

Agronom, keheri de öz hayatına apardı. Yeherini aldı, belini, terlemiş yerlerini temiz temiz yudu. Ata gözel bir tumar çekdi. Öz çal atına ayırdığı yeri kehere verdi. Kerentini çiynine, çal atı yedeyine aldı. Çiçekli biçenekden ot biçip atına yükledi, getirdi. Etirli, çiçekli otu keherin gabağına tökdü.

— Camal gelene geder men de, çal at da senin gulluğunda duracayık, keher. Dedi.

Agronom çal atı bazara gedip gele gele, lazım olan buyruğa baha baha hekimin hayatına da örgeşdi... Kış özünü yetirdi. Dağların boranlı, çovgunlu, yere göye meydan ohuyan kışı! Odun yüklü çal at agronomun gabağına düşüp hekimin gapısına getdi. (O, yükden azad oldukca elebil kederlenirdi, köksünü ötürürdü...) Bahar geldi. Dağların külekli, sazaklı, allı-güllü, garlı, benövşeli baharı!..

Agronom, çal atı her seher minir, evvelce biçenekde hörüklenen kehere baş çekir, sonra yene sahadan sahaya keçirdi. Agronomun çal atı keheri gören kimi yahınlaşırdı, astaca kişneyirdi. Keher, ayağını yere döyüp eşelenir, oynayırdı. Bu seher agronom çal atı, kehere yap yahın sürdü. Keher birden

hücûm eledi, çal atla burun buruna geldi, herslendi, aniden dönüp çifte atdı. Nallı tepiyin biri çal atın dizine rastladı. Agronom atdan düşdü. Çal at yaralı ayağını galdırıp hafifce titreyirdi. (Keher, loğva dayanıp bahırdı.) Agronom, evvelce gusselendi.

— Ahı bunlar birbirine çoh yahın idiler. Keher niye tepik atdı? Sonra da öz özüne güle güle cavap verdi. Tepiyi uzağa atmazlar, ha!..

Calal, atın yarasını sarıdı, aparıp keherden hayli aralıda hörükledi...

İSMAYIL ŞIHLI

(22/3/1919 -)

Roman ve hikâye yazarı. Kazak ilçesinin Şıhlı köyünde doğdu. Soyadını da doğduğu köyden aldı. İlkokulu Kosalar köyünde bitirdikten sonra Kazak pedagoji mektebine (öğretmen okulu) kaydoldu. Bir müddet Kazak yöresindeki köylerde öğretmenlik ve idârecilik yaptı. Daha sonra askere çağrılan Şıhlı, İkinci Dünya savaşı yıllarında ordunun ön saflarında er olarak savaştı. Terhis edildikten sonra yine bir müddet Kosalar köyünde okul müdürü olarak çalıştı. Edebiyat fakültesi mezunu olan İsmayıl Şıhlı, Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin çeşitli kademelerinde görev almış, hatta bir süre bu birliğin başkanlığını da yapmıştır. Edebî faaliyetine hikâye ile başlamıştır. İlk hikâyesi Hekimin Nağılı, 1947'de ''İnkılâb ve Medeniyyet'' gazetesinde yayımlanmıştır.

İsmayıl Şıhlı, genç şâir ve yazarlara verdiği maddî ve manevî destek ile, Azerbaycan'ın sevilen ve saygı duyulan şahsiyetleri arasında mümtaz bir yer işgal eder. Yazılarında Azerbaycan'a karşı duyduğu muhabbetinden dolayı da, o Azerbaycan halkının gönlüne taht kurmuş renkli simâlardan biridir. Edebiyat âleminde Deli Kür adlı romanı ile şöhrete kavuşan yazar, bu başarısını sonraki çalışmasında da sürdürmüştür.

İsmayıl Şıhlı'nın yayınlanmış eserlerinden bazıları şunlardır :

Yeter Aslanova, Kerç Sularında (hikâyeler), Daşkesen, Ayrılan Yollar, Deli Kür, XVIII. Esr Hârici Edebiyyat Tarihi, Menim Rakîbim, XX. Esr Hârici Edebiyyat Tarihi, Meni İtirmeyin ve Cephe Yolları.

GIZIL İLAN

Bu gece de boğulurmuş kimi hırıldadı, yerinde çırpındı, hisseledi ki, buz kimi soyuh birşey baldırlarında dolaşdı, sonra dönüp, yaya fırlana fırlana yuharılara galhdı, küreyinde, sinesinde gezdi, ilan kimi sarılıp benenini sıhdı ve birden yumak kimi olup boynunu düşdü. O, ne geder uğraşdısa da getdikce daralıp nefesini kesen, gıvrıla gıvrıla boynunu sıhan bu üşütmeli soyuhlukdan yahasını gurtarabilmedi, elini uzadanda bilekleri de uyuşdu. Çırpındı, yatağın içinde eşelendi ve birden sekseke içinde gözlerini açdı, tavana, pencereye bahdı. Gördüyü yuhunun şokundan kurtulandan sonra anladı ki, öz evinde, yatak otağındadır. Elini alnına çekdi. Ter basmışdı. Bedeni su içindeydi. Üstündeki yorğan sanki yıldırım daşına dönüp sinesini sıhırdı. Düymeni basıp, ışığı yandırdı. Yorğanı üstünden atdı. Diggetle döşeyin üstüne bahdı. Biraz bundan evvel bedeninde dolaşan gızıl ilanın soyuhluğu hele canından getmemişdi. Ona ele gelirdi ki, ilan yatağdan sürüşüp, çarpayının altında gizlenmişdi; ışık sönen kimi yene gayıdıp yatağa girecek. Başmaklarını geyindi. Dehlize çıhdı. Gözü, uşaglarının yatak otağına sataşdı. Pencereden içeri solgun ışık düşmüşdü. Hemin ışıkda gördü ki, oğlanlarından biri ağzı üste uzanıp. Ayakları sâdece yorğandan deyil, çarpayıdan da kenara çıhmışdı. Obiri oğlu ise dizlerini garnına çekip büzüşmüşdü. Ahşamdan, yanı üste nece uzanmışdısa, elece de galmışdı. Durdu. Balalarına gıpta ile bahdı. Bilirdi ki, eger onları oyatmasan, tam günortaya kimi belece yatacaklar. İş otağına keçdi. Buraya gelende özünü her zamanki kimi hafif hissetdi. Pencereni açdı. Şeherin ışıkları sönmesine rağmen, ortalık aydınlık idi. Denizin dalğaları ışıldayırdı. Nargin adasının terefindeki mayak hemîşeki kimi yanıp sönürdü. Sahildeki ağaclar sâkitce yatırdı. Küçelerde tek tük gezen maşınların seslerinden başka gecenin sessizliyini heç ne pozmurdu...

Keçmişde, uşag vahtlarında da yuhular görerdi. O vaht gördüyü yuhular indi gördüyü yuhulara benzemirdi. Gâh Kür'ün kenarındaki uçurumlardan uçar, iri otların kökünden yapışıp suyun üstünde, havadan asılı galar, gâh at belinde maral govup ağacların dallarından asılı galar, gâh garanguş ganadında göye

çıhıp bulutların üstünde süzer, gâh da tepe tallak yuvarlanıp yere düşerdi. Bu, belke de ulu ecdâdlarının çağırışı idi, onu lap keçmişe, mağaralarda yaşadıkları devirlerde aparırdılar? Bilmirdi. Birce onu anlayabilirdi ki, indiki yuhular bambaşkadır. Hem de onu yuhuda uzaklara yoh, lap yahınlara, dünene, evvelki güne aparırdılar. Hemîşe de şeherden kende gayıdırdı; goca ata-anasına uğramak, onların hal-hatırını sormak üçün, birneçe günlüyüne, amma geri gayıdabilmirdi. Görürdü ki, kişi lap elden düşüp, balaca boyu daha da balacalaşıp yumağa dönüp, gözlerinin ışığı zayıflayıp, paltarı köhnelip, tökülür. Onun bu saatda isti bir otagda, tahtın üstünde, mütekkeye dirseklenip istirahat etmek, geline emir verip, neve oynatmak çağıdır. Anası da hayli yaşlanmışdı. Galın yün şalla belini küreyine geder sarımış olsa da canı ısınmır, ciyerlerine deyen soyuh yahasından el çekmir, üşüyür, titreyen bedeni heç ısınmırdı. Yaz ve yay aylarında bir türlü keçinirdiler, amma gışda eziyet çekirdiler, vahtında yahacakları da olmurdu. Çiy kerpicden yapılmış olan evde soba yanmasına rağmen içeri ısınmırdı. Cam yerine gezetle kapatılan penceler üzünden bu torpag döşemeli ev buzhanaya dönürdü. O, bunları görürdü. Bu manzara garşısında üreyi od tutup yanırdı. Üreyinden keçirdi ki, atasıyla anasını götürüp özüyle şehere aparsın, onlara hizmet elesin, heç olmasa bu gocalar goca çağlarında biraz evlat çöreyi yesinler. Amma aparmadı, çünkü yeri yoh idi. Zamanın, zamanı bu hala salan zülümkârların üzü gara olsun; çünkü o hele de yatakhânede, kirada otururdu.

Muhârebeden gayıdanda heçbir terefe getmek istememişdi. Öz kentlerinde galmak, atasının, anasının yanında çalışmak, onları sahlamak gararını almışdı. Amma atası razı olmadı. "Sen bize bahma, biz yamanyahşı keçinip gederik. Sen, get ohu. Özünü gurtar. Birce balamsan, senin buralarda galmağına razı olmaram." Aynı sözleri anası da dedi. Ancak o elebilirdi ki, üç-dört il sonra şeherde ev-eşik sahibi olacak ve atasıyla anasını da yanına aparacak. İllerin birbirini govalayacağını ve arzularının üreyinde galacağını o, heç hayâl bile etmemişdi.

Yuhular onu kende aparanda kentdeki evlerinin yıkılmağa üz tutmuş duvarlarına, çürümüş tavan tahtalarına bahır ve gorhurdu ki, bir sağanak yağışla bu ev yıhılar, gocalar da damın altında galıp ölerler, heçkesin de bunların ölümünden heberi olmaz. Bu garışık fikirler onun bedenini sarsır, gocaları yalnız başlarına goyup şehere getdiyini peşman olurdu. Şahsî düşündüyü üçün özünü affetmek istemirdi. O da yahşı bilirdi ki, ata-anası onu böyütmek üçün nece zehmetler çekipler. Özleri yemeyip, ona yediripler, özleri gızınmayıp, onu ısıdıplar; indi bile özlerini onun üçün fedâ etmeye hazırdırlar; lâzım olsa sinelerini yarıp onu orada gizledebilerler...

O, bu cür yuhulardan sonra birneçe defe herşeyi atıp kentde galmak istemişdi. İstemişdi ki, şeherdeki ilmî işini de, yazı-pozusunu da atıp, kentdeki mektebde müellim olsun, gece gündüz çalışıp, ata-anasının geçimini temin elesin; amma yene gocalar razı olmamış, onu dile tutup tezeden şehere yola salmışdılar.

Çoh tuhaf, şeherde rahat olabilmirdi. Yuhular, onun rahatını pozmuşdu. Hem de bu yuhular one hemîşe kende çağırırdılar.

Bir defe o, doğrudan da kende geldi. Anasının hesteliyi artmışdı. Gatar bileti alıp yola düşmeden iki gün evvel yuhu görmüşdü. Anası köhne paltarları yamaya yamaya öz-özüne dertlenip ağlayırdı. Hemîşeki kimi özüyle danışırdı. Gardaşları muhârebede ölenden sonra bunu özüne âdet etmişdi. Gâh gizlice sandığı açıp onların şekillerine bahıp ağlayır, gâh da ele-bele neyise yadına salıp için için ağlayırdı. Gardaşlarını çoh seven bir bacı idi. Belke de ele bu gardaş dağları onu için için yeyip bu hala salmışdı, hestelik canından çıhmırdı.

İçeri girende anasını yatahda gördü. Tahtın üstünde, üzü pencereye teref uzanmışdı. Hava tutgun idi. Çiseleyirdi. Hazan yarpagları hışıldayırdı. Sararan otlağı doğrayan cığırlar gayganlaşmışdı. Duvarların dibi ile gonu-gomşuya gedip gelenler ayakkabılarını çıharmışdılar. Uşaglar danaları gabağına gatıp, kendin ortasına doğru aparırdılar. Galiba anası bunlara bahmırdı. Gözünü yarpağı tökülmüş olan çınarların çılpak dalları arasında garalan garğa yuvalarına zillemişdi, heç dönüp oğluna bahmadı. Sobanın gabağında oturup tez tez sobaya odun atan atası da dinmedi. Arvadın uzaglara getmiş olan hayâlini gırmak istemirdiler.

Onun dadagları seyirdi, çenesinin adaleleri titredi. Ne geder çalışdısa, kirpiklerinden süzülen yaşı sahlayabilmedi. Deyesen, anası bunu hissetdi. Çevrilip bahdı ve birden dirseklenip galhmak istedi. İstedi ki, gollarını açıp biraz yabancılaşan oğlunu bağrına bassın, uşag vahtlarında olduğu kimi. Amma durdu. Ni fikirleşdise gollarını yanına saldı. Üreyinden nelerin keçdiyini sâdece Allah bildi. Anasının gözlerinde bir işartı, renginde gızartı gördü. Elebil arvad biraz canlandı.

— A, sen gelen yollara gurban olum, ne yahşı bizi yada saldın, neçe gün idi ele gözüm yol çekirdi, senden öteri lap burnumun ucu göyneyirdi, derdin alım, gorhurdum üzünü görmeyim, kabre gözü açık gedim.

— Senin neyin var ki, uşağın üreyini harab eyleyirsen? Deye, kişi söze garışdı.

— Orası eledir, amma ne bilim, günde min hayâle düşürem, dünya ölüm itim dünyasıdır.

Arvad susdu. Bulanık gözlerini oğlunun üzünden çevirip, dışarı bahdı. Biraz yan döndü. Deyesen göz yaşlarını oğlundan gizletmek isteyirdi. O da yaşla dolu gözlerini pencereden o terefe, çılpak gelemelerin başına gonup büzüşen gargalara zilledi.

O gece anasının yanında uzandı. Goymadı ocak sönsün. Tez tez yorğanı çekip, anasının küreyini örtdü. Bazan elini ihtiyatla anasının alnına goyup, ateşini yohladı. Gorhulacak birşey yoh idi, amma çetinlikle nefes alırdı. Gözlerini dolandırıp atasına bahdı. Kişi, oturduğu yerde başını masaya dayayıp yatmışdı.

Ana-balayatmırdılar. Nefeslerini sinelerinde toplayıp, birbirlerini gözleyirdiler. Oğul isteyirdi ki, ilkin anası yatsın; ana da oğlu yatmadan rahat edebilmirdi. Bir ara gözlerini gapadı, gördü ki, anası elini uzadıp onun saçını ohşayır. Dinmedi, gözledi, bundan sonra arvad derin nefes alıp yuhuya getdi. Ortalık aydınlanmışdı. Payızın son aylarına mahsus tutgun, çenli çiskinli, gamlı bir sabah açılırdı.

Ertesi gün anası bir balaca özüne geldi. Hatta galhıp oğluna yemek bişirmek de istedi. Goymadılar. Oğlu, onun başının altındaki yasdıkları düzeltdi, üstünü berk berk örtdü. Arvad boylanıp pencereden dışarı bahdı, sonra da dönüp oğlunun üzüne bahdı. Solgun dodagları yavaşca terpendi.

— Üreyim yaman alma isteyir, birce dene olsaydı, yeyerdim.

Oğlu derhal ayağa galhdı. Gapıdan çıhmak isteyende atası dillendi.

— Hara gedirsen, bala?

— Görüm kimde alma var.

— Heç getme, yohdu, özünü yorma, oğul.

Oğul teeccüble atasına bahdı. Kişi, onun gözlerindeki sualı ohudu.

— Bağ-bağatın kökü çohdan kesilip, bala...

Susdular. Oğlan evden çıhdı. Gödekcesinin yahasını galdırdı ve yarpagları tökülmüş olan çınarlara, yuvalarının yanında budaglara gonup garıldaşan gargalara bahdı. Atasının arhasınca gelmediyiden emin oldukdan sonra evin daldasına çekilip sigara yandırdı. Doğrudan da çoh acâyip ganunlar çıhardırdılar. Gâh bağ-bağatı ölçüp fazla yerleri kesirdiler, gâh deyirdiler heyvan sahlayın, gâh da bahçadaki her ağac üçün vergi alırdılar. Ağlına getirdi

ki, kentlerinde ele bağlar varıdı ki, bu terefinden bahanda obiri terefini görmek olmurdu. Bahar aylarında meyve çiçeklerinin gohusundan insan mest olurdu. Çitlerin üstünden sarkan dalların çiçekleri küçeye tökülürdü, yola sepelenirdi. Uşaglar ellerinde çanta, ayaklarının altına sepelenmiş çiçeklerin üstüyle, başları meyve dallarına deye deye mektebe gedirdiler. Bu kendin meyvesi mahalda şöhret tapmışdı. Armudun, almanın şöhreti her terefe yayılmışdı. Sonra balta alıp meyve ağaclarını doğradılar. Neylesinler? Bu geder de vergi olar? Geriye galan ağaclar da muhârebe zamanı bahımsızlıkdan telef oldu.

O, sigarasını gurtarıp atdı ve göylere baş çeken barsız ağacların dallarına bahdı. Gödekcesinin yahasını biraz daha galdırdı, ayağının altındaki nemli yarpagların hışırtısına aldırış etmeden yağışdan sonra gayganlaşmış olan cığırla kend yoluna çıhdı. Tam ahşama geder her terefi ahtardı. Rayon merkezine getdi, demiryolu istasyonunu elek-felek eledi, heç ne tapabilmedi. Garanlık çökende eli boş geri gayıtdı.

İki günden sonra Bakı'ya yola düşdü, iş yerinden icâze alıp on-on beş günlüyüne geri gayıtmak üçün. Erizesinin üstüne yazdılar ki, olmaz, derslerini gurtar, sonra. Çâresi kesildi. Bazara getdi. Hayli gezdi, dolaşdı, alverçilerle bazarlaşıp anasına alma aldı. Çeşit çeşit almaların gözellerinden seçdi ki, anasının ağzı dada gelsin, istediyi geder yesin. O isteyirdi ki, almaları özü aparsın, öz eli ile anasına versin, amma posta ile göndermek zorunda galdı. Almaları tahta kutuya doldurup gapağını gapatdılar, kedirle sarıyıp üstünü yazdılar ve yola saldılar.

Birgün ders anlatdığı zaman sınıfın gapısını döydüler. Ona bir telgraf verdiler. Kende çağırırdılar. Hemin ahşam yola düşmek istedi. Yol parası yoh idi. Maaş almağa da hele beş gün vardı. Ertesi günü borç para tapıp, gatar bileti aldı. Gatarda gece yatmayıp, pencerenin önünde durdu. Anasını heste goyup şehere geldiyi üçün özünü suçlayırdı.

Hava yene çisgin idi. Yolların kenarındaki saralmış otların üstüne nârin yağış damlaları gonmuşdu. O, yaya olarak doğru evlerine geldi. Hele evlerine çatmadan gapıda kilidi görünce anladı ki, anası sağ deyil. Deyesen onu gözlemeden arvadı defn elediler. Allah kend adamına insaf versin; heçkesi gözlemeden, heç neyle hesaplaşmadan rahmete gedeni ele hemin gün, derhal defn edirler.

Eve getmeden doğru kendin aşağısındaki kabristanlığa doğru getdi. Yeni ezilmiş otların üstündeki ayak izleriyle çiskinli havada, duman içinde, kenarda görünen kabri ve onun yanında büzüşüp oturan atasını gördü. Kişi elebil felc olmuşdu. Oğlu yahınlaşanda da yerinden gımıldamadı, oğlu gelip yanında

oturanda da terpenmedi. Gözünü hele torpağı solmayan kabre zilleyip dayandı.

Birden onu göz yaşları boğdu. Özünün yetim galmasından çoh atasına üzüldü, atasının yalnızlığı onun üreyini cızlatdı. Başını atasının dizine goyup hıçkırdı. Uşaglığında geribseyip hıçkırdığı kimi hıçkırdı. Atasının titrek ellerini saçlarında hissedende biraz tohdadı.

Kişi eve dönmek istemirdi. Onu eve çekecek bir duygu galmamışdı. Eger tohunan olmasa belke ele burda geceleyer, sehere kimi kabrin başında nöbet tutardı. Garanlık çökene kimi oturdular. Ata-oğul gâh torpağı tumarlayır, gâh da kebrin etrafını düzeldirdiler. Ortalık lap garanlıglaşandan sonra kabristanlığın gorhulu sessizliyi artdı. Oğul, atasının golundan tutup galdırmak istedi, kişi terpenmedi. Onun titrek sesi eşidildi.

— Göresen doğrudum mu?

— Ne?

— İlanın ölünün gözünü yemesi. Deyirler cenâzeyi kabre goyan kimi ilan gelip ölünün gözünü yeyir.

Oğlan, atasının sözünden dehşete gapıldı. Başının tükleri biz biz oldu. Canından ele bir gizilti keçdi mi, üreyi buzlanmış kimi göynedi. Kederinden ağzını açıp bir kelme de deyebilmedi.

Kişi, dizlerinden guvvet alıp ayağa galhdı. Alaca garanlıkda kabrin etrafını dolaşdı, herşeye diggetle bahdı.

— Seherden gözleyirem, buraya heç kuş da gelmeyip. Gelse görerdim.

Oğlu, onu sâkitce mezardan uzaklaşırdı. Gorhdu ki, eger biraz daha burada galmış olsalar, atasının başına hava geler. Hayli aralandılar. Kişi aniden dönüp kabristanlığa bahdı.

— Sen get eve, men gayıdım kabrin başına. Onu burada tek goyabilmerem. İlanlar bilseler ki, mezarın başında heçkes yohdur, gelip gözlerini yeyerler.

O gece aynı yatakda yatdılar. Uşag vahtı olduğu kimi atasının küreyine sığınıp, nefesi ile onu ısıtdı.

Belece arvadın yeddisine kimi gözlediler. Gonşuların kömeyi ile balaca, kasıp bir sofra hazırladılar. Beş-on adam yığıldı. Ele bu vaht kent postacısı goltuğunda paket, onların gapısında durdu. Almaları getirmişdi. Seherden anasına gönderiyi alma indi gelip çıhırdı. Bele de posta hızmeti olar?!

Bu defe Bakı'ya yalnız gayıtmadı. Atasını da özü ile apardı. Şeherde kiraladığı dar evde birlikde yaşadılar. Atasının hızmetindeydi. Kişini hamama apardı, üst başını düzeldi, ahşamlar özü ile birlikde gezmeye çıhartdı. Atasının dert çekmemesi üçün çalışdı. Ancak hissedirdi ki, atasını avundurabilmir. Kişi, üze vurmasa da, elli ilden çoh bir yasdığa baş goyduğu arvadının, el-obanın, kendin derdini çekir. Ona demişdiler ki, atan emekliye ayrıldıktan sonra da mektebe gedir, teneffüslerde uşaglarla oynayır, telebelerle birlikde ahşam üstü eve gayıdır. Belke de onu yaşadan ele bunlar idi? İndi şeherde kafesdeki kuş kimi çırpınır, pencereden boylanır, hayâlinde hep uzaglara gedir, dağı arana, aranı dağa köçürürdü.

Kışı bir türlü çıhardılar. Yazın burnu delinen kimi rahatsızlık başladı. Kişi ipe sapa gelmedi. Meni yola sal, gedim, darıhıram, dedi. Senin de yerin dardır. Oğlu ne geder dile tutdusa, olmadı, şehere gelen yegeniyle barabar kende getdi...

Birgün yene telgraf geldi; gara heberle dolu telgraf. Ele aynı gün telesik yola düşdü. "Anama elim çatmadı, heç olmasa atamı, özüm öz ellerimle defn edim, onu son menziline özüm uğurlayım" deye, bütün yol boyunca düşündü. Ancak yene de gecikmişdi. Onun gelmesini beklemeden atasını da defn elemişdiler. Ağladı. Ahşama geder garib kimi birbirinin böyrüne kısılmış olan goşa mezarların yanında oturdu.

O, cephede olduğu vahtlar düşünürdü ki, Allah elememiş, eger men burada iken atam ya da anam ölmüş olsa, onları men getmeden defn eleseler, menim üreyim patlayar. Amma indi ceman on iki saatlık uzakda olduğu halde eli onlara çakmamışdı, son nefeslerinde başlarının ucunda olmamışdı. İşte bu da evlat, bu da oğul-uşag! Ayakları yer tutar tutmaz baş alıp gedirler, onları yetişidiren doğma yurtlarına bir de gayıtmırlar. Hele bazıları da gedip Maskva'ya yerleşir. Bes veten?!

Ahşama doğru özüne teselli vermeye çalışdı. Belke belesi daha yahşıdır, onları ölü görmemeyimi Allah meslehet bilipmiş. Menim hayâlimde ömrüm boyu onlar diri galacaklar. Doğrudan da ne geder çalışdısa da, atasının ve anasının ölümünü tasavvurunda canlandırabilmedi. Atası, son defe Bakı'dan ayrılanda oğluna nece bahmışdısa, yene de aynı bahışlarla gelip onun gözlerinin gabağında durdu. Sonra hayâl onu lap uzaklara, uşaglıg illerine apardı. Ona ele geldi ki, atası sağdır, onun elinden tutup, onu gece mektebine derse aparır. Ellerinde fener olardı, hem garanlıkda yolu ışıklandırardılar, hem de kendin canavar boğan itlerinden özlerini goruyardılar. İtler nedense ışıkdan gorhurdular. Deyirler canavar da beledir, oda, ışığa yahlaşabilmir. Atası hemîşe

onu özü ile aparırdı; hem tek galmazdı, hem de ele balaca vahtından ona müellimlik öyrederdi. Zerzemisi kolhozun ambarı olan kend varlılarından hansınınsa partinin el goyduğu evin üst gatında arvadlara ders vererdiler. Onların uşag kimi ellerinden tutup herfleri, öz adlarını yazmağı öyrederdiler. Arvadlar teze dil açmış olan uşaglar kimi hecceleye hecceleye ohumağa başlayanda atası sevincinden ne edeceyini bilmirdi. Ele o da atasından geri galmazdı. Kentde ceman üç-dört müellim vardı, amma yüz adamın işini görürdüler. Gündüzler mektepde ders verirdiler, geceler ohumak bilmeyenler üçün kurs açmışdılar, tatil günleri de gonşu kentlerin müellimleriyle birleşip tiyatro hazırlayırdılar. O görürdü ki, bütün bu işleri yaparken atası diger müellimlere başçılık edir, hansı işin nece yapılacağı hakkında malumat verirdi. Çoh gözel günler idi. Uşaglar da mektepden çıhıp evlerine getmek istemirdiler; pencerelere, gapılara, duvarlara dırmaşıp, müellimlerinin hazırlatdığı piyeslerin provalarına tamaşa edirdiler. Bir de kende ses yayılırdı ki, bu ahşam tiyatro gösterecekler.O vaht salon yoh idi. Piyesi samanlıkda gösterirdiler. Oğlan uşagları çalgı, gızlar süpürge götürürdüler. Her yeri ter temiz silip süpürürdüler. Kilimden perde yapıp, yere palaz göşeyirdiler. Goyun yününden, keçi kılından bığ, sakkal tahıp ele bir şekle girirdiler ki, heç öz ata-anaları da öz uşaglarını tanıyabilmirdi. Tiyatro gösterilmeden hayli evvel kendin zurnaçıları sanki gelin küçürürlermiş kimi "atrandırma" oyun havasını çalıp, kende heber vererdiler. Garanlık çökmeden evvel hamı tökülüp geler ve samanlıkda gız-gelin elinden terpenmek olmazdı. Atası, bu işlerde ona da vazife vererdi. Atasının balaca şâirliyi de vardı. Mollalarla balaca gızlarını mektepden alıp ere veren adamlar hakkında şiirler, hicviyeler yazıp, vererdi oğluna. O da ahşamları yoldaşlarını başına yığıp, bu şiirleri şarkı kimi ohuyardılar. O, bu vaht bu kimi işlerin ne derece tehlikeli olduğunu anlayabilmezdi. Bilmezdi ki, bundan ötürü atasını çağırıp "küçüyünün sesini kes, yohsa başını keserik" deyerdiler. Hatta bir defe pencerelerinin camını gırdılar, dalbadal gülle atıldı. Sabah bahıp gördüler ki, gülleler, pencerenin tahtalarını delik deşik eleyip. Anası telâş içinde onu bağrına basdı, bu hâdiseden sonra onu yalnız başına dışarı goymadı...

Bele günde bibisi oğlu goluna tohunmasaydı, kim bilir daha neleri yadına salacakdı. Havaya bahdı. Garanlık çökürdü. Anladı ki, getmek vahtıdır. Ayağa galhdı. Üstünü başını çırpıp mezarların etrafını dolandı ve birden Dilican deresindeki el çatmaz, ün yetmez, insan ayağının deymediyi gayanın ortasındaki cenâzeyi hatırladı. Onu defalarca görmüşdü. Uşag vahtları arabalarla Göyçe mahalına yaylaya çıhanda yaşlılar defalarca hemin yeri barmaklarıyla gösterip demişdiler ki, keçmiş zamanlarda adlı sanlı bir kişi varmış. Bu kişi öldüyü vaht vesiyet eleyip ki, onu ele bir yere basırsınlar ki, ilan tapıp onun gözlerini

yemesin. Oğlanları onu dağ çayının kenarındaki sıldırım gayalığa getirirler. Kendir sallayıp cenâzeyi bu el çatmaz yere basırırlar. Geri gayıdanda dönüp bahırlar ki, bir ilan gayaların arası ile sürüne sürüne mezara yahınlaşır; bağırıp çağırırlar, gülle atırlar, ancak ilan sürünüp özünü cenâzeye yetirir...

Gödekcesinin yahasını galdırdı. Sigara yandırdı. Tüstünü ciyerlerine çekip durdu. Derin bir nefes alıp, fikirli fikirli addımladı. Beş altı addım getmeden dabanı üste fırlanıp geri gayıtdı. Onun gözleri alacalanmışdı. Sinesi demirci körüyü kimi galhıp enirdi. Bibisi oğlu, onun üreyinden keçenleri anladı. Sâkitce goluna girip, onu kabristanlıkdan uzaklaşdırdı.

Geri gayıdanda eve teref döndüler. İçeri buz kimi soyuh idi. Duvarlar guzuluyup tökülmüşdü. Torpag tavanın ağırlığına dayanabilmeyen tahtalar, ağaclar eyilmişdi. Hava ılık olsa da, içeride ölü soyuhluğu vardı. Elebil buradaki hatıralar, keçen ağlı-garalı günler, sevincler, kederler buz kimi soyuh bir nefesin tesiriyle donmuşdu. O anladı ki, artık bu eve son gelişidir. Onu buraya çağıran, buraya bağlayan teller artık yohdur, ebedî olarak gırılmışlardır. Anasının ve atasının isti nefesi bir daha duyulmayacak, onu ısıtmayacak...

O, daha sonraları da bele düşünürdü. Ancak görünür bede-baba yurdundan ayrılmak o geder de asan iş deyil. Bilirdi ki, kentde evleri yohdur, o bahımlı hayatı indi ot basmışdır. Amma mezarlar ki vardı. Fırsat tapıp, ilde bir-iki defe kederli anasının, atasının kabrini ziyâret ederdi. Eline geçen pulları sahlamış, mezarları yapdırmışdı. Onlara başdaşı goydurmuş, etraflarını demir parmaklıklarla çevirmişdi. O vahtlar mezarlar kasıp idi. Tahtadan ya da daşdan nişâne yazıp goyurdular ki, merhumun adı itip batmasın. Yaz ve yay aylarında yovşanlar galınlaşıp ucalır ve gırmızı mezar daşlarından başka birşey görünmezdi. İller keçdikce anladı ki, hara getse de, heç olmasa ilde bir defe vaht tapıp kende getmediler. Özü de kende gedende boya, fırça aparardı. Heçkesi yahına goymaz, daşların etrafındaki otları özü temizler, daşları mavi boya ile boyayar, çalışardı ki, yazılar, rakamlar itmesin, aksine daha aydın görünsün. Sonra özü yaşlandı, ağırlaşdı. İş-güc başını garışdırdı, gayğılar çohaldı; mezarların yanına geden cığırı, hatta mezarların üstünü de ot basdı, boyalar töküldü, bozardı, demirler paslandı, sine daşları yan terefe eyilip çökdü. Sâdece baş daşları rüzigara boyun eymedi...

Birgün yene yuhuda gocaları gördü. Gördü ki, yene kende gelip, amma bilmir neylesin. Kentde galıp onları mı ziyâret etsin, yohsa şehere mi gayıtsın. Bele yuhular tez tez olurdu. Bazan günaşırı, bazan da hefte arasında yuhuda kende gedirdi. Üreyinin yarısı kentde, yarısı şeherde idi. Ayağının biri burada, biri burada, biri gocaların yanında idi. Gündüzler gaş-gabağı açılmırdı.

Derdini heçkese demese de, evdekiler görürdüler ki, o, günden güne çökür, yarası içeriden ganayan adamlar kimi getdikce büzüşür. Saç-sakkalı ağarmışdı. Tez tez üreyinden galhan sancı küreyine vururdu. Cebleri ilacla dolu idi. Onun yaşıtları da getdikce seyrelirdi; gara torpag onları birer birer alıp udurdu. Sanki yarpag tökümü başlamışdı.

Önceleri şeher kabristanlığına çoh seyrek gederdi; belke de oranın yolunu heç tanımazdı. Amma son vahtlar tez tez getmeli oldu. Dostlarını, tanışlarını tez tez çiyinlerinde ora aparırdılar. O, her defesinde de görürdü ki, torpag azalır, tabirler sıhlaşır. Bir terefden de şeher böyüyüp, kabristanlığa dayanırdı. Eger bele getse, belke de kısa bir müddet sonra kabristanlığın başka bir yere köçürülmesi hakkında garar almalı olacakdılar. Maşınları, manikeleri salıp her yeri düzeldecekdiler, insanların son nişânelerinin heç izi-tozu da galmayacakdı. Bakı'nın merkeze bağlı kentlileri yahşı eleyirler : Ecdadlarının yaşadığı yerlerde, gohum akrabalarının yanında öz ölülerini basırırdılar. Yas yerlerinde dost ve tanışlardan tez tez bele sözler eşidilirdi : "Kend yahındır. Ölende vesiyet edeceyem, meni kende aparsınlar, atamın anamın yanına." Bu kimi sözler, onun da ağlına yatırdı. Son vahtlar ise kat'i kararını vermiş ve öz üreyinde herşeyi ölçüp biçmişdi. Havalar düzelir düzelmez illik iznini alıp kende gedeceyini esaslandırmışdı. Ve geden kimi de usta tapacak, mezarları sökdürüp üstlerini tezeden yapdıracak ve ele edecek ki, onların yanında özüne de yer galsın. Hatta kimseye zehmet vermemek üçün evvelceden herşeyi hazırlamağı da plânlamışdı. Ele bu maksat üçün de Aprel'in başlarında kende gelmişdi.

Yazın ılık nefesi duyulurdu. Ağaclar tomurcuklanmış, dallar yeşillenmeye başlamışdı. Otlar böyümüşdü. Duvarların ve çitlerin diblerinde artık böcekler görünürdü. O, âdeti üzre bibisi oğlu ve onun uşaglarını da götürüp, yaya olarak kendin aşağısındaki kabristanlığa getdi. Gederken köhne evlerinin yanından keçdi. Çiy kerpicden hörülmüş olan evleri yıhılmışdı. Her terefi keçen ilden galıp guruyan otlar bürümüşdü. Yanındakilere sezdirmeden dilinin ilaç goydu ve sessiz semirsiz köhne yurdun yanından keçip getdiler. Kendin aşağısındaki tepecikler de yeşillenmişdi. Yeşilliyin üstünde balaca mavi çiçekler sepelenmişdi. Lap uzakdan iri mezar daşları görünürdü. O, hemişe buraya gelende bir metreden fazla kısmı torpağın altında, iki metreden çok kısmı da torpağın üstünde galan bu koyu gırmızı granitden yapılmış olan mezar daşlarına yahınlaşardı. Bu daşlardaki nakışlara, çoh ince zevk ve ustalıkla ereb elifbası ile yazılmış yazılara, ay ve ulduza bahardı. Yazılar açık seçik ohunurdu. Ancak o, yana yana galırdı. Çünkü bu elifbanı ohuyabilmirdi. Bu elifbanı ohuyanlar ise ölmüşlerdi.

Kabristanlık hayli böyümüşdü, hem de selîge ile düzeldilmişdi. Teze mezarların sine ve başdaşları mermer idi, mermerin üstüne merhumların şekilleri

işlenmişdi. Etrafa demir barmaklıklar ve ağaclar salınmışdı. Halbuki daha evvel bur kabristanlıkda iki düzgün mezar vardı. Biri onun mektep yoldaşının atasının kabri idi, öz eli ile düzeltmişdi. Biri de ki, onun ata ve anasının.

Tepeni enip çökeye, mezarlara doğru getdiler. Topuğa geder çıhan guru otların dibinden yeşillenmişdi. Kabirlerin çoh çöküp, bu otların altında galmışdı. Onlar bakımsızlıkdan otların altında galan goşa kabirlere yöneldiler. Eyilmiş başdaşlarındaki yazılar pozulmuşdu. O, atasının adını, soy adını, rakamları çetinlikle ohudu. Paslı demir gorhuluğun etrafında dolaşdılar. Fikirleri gapını açmak, otları temizlemek ve demirleri boyamak idi. Uşaglar gapını açmak üçün çoh uğraşdılar. Birden onun gözüne kabir boyu otların arasında halka halka gıvrılan sarı bir şey deydi ve diggetle bahıp gördü ki, bu böyük bir ilandır, özü de gızıl ilan! Onun yahınındaki otları az evvel tapdalamışdılar, az galıpmış ki, ilanı ayaklasınlar. Geri çekildiler. Hatta uşaglar gorhup gaçdılar. Biraz özlerine gelenden sonra bu dehşetli ilana kenardan bahdılar. Evvelce gıvrılıp yatan ilanın bir ya da iki ilan olduğunu fark edemediler. Anlaşılan ilan gış yuhusundan teze oyanırdı. Çetinlikle sürünüp burada güneşlenirdi. Eger hava isti olsaydı, ilan onları çohdan vurardı.

Bedeninden evvel gizilti keçdi, sonra onu soyuh ter basdı, bir anda bütün vücudu sular içinde galdı. Hisseledi ki, dizleri büküldü, üreyi sancdı. Yahınlaşmak üçün yahındaki mezar daşına söykendi. Gözleri alacalandı. İlan ise ilmek ilmek olup daşın böyründe, kabir boyu uzanarak özünü gorhusuzca güneşe verirdi.

Uşağların biri daş atdı. İlan gıvrılıp terpendi, ağır ağır, asta asta. Ağac götürüp onu öldürmek istediler. Bunu hisseden ilanın gıvrımı açıldı ve iki mezarın arasına doğru süründü. Atılan daşlar ve sopalar ona isâbet etmedi. İlan, daşların arasındaki delikden sürünüp kabre girdi. Oğlanlardan biri cesâretlenip yarıdan fazlası kabrin içinde olan ilanın guyruğundan tutmak istedi. O, goymadı ve birden ağlına dehşetli bir fikir geldi. Belke bu gızıl ilan atasının ya da anasının ruhu idi. Köhne adamların dediklerine göre insan öldükden sonra, onun ruhu heyvanların sifetinde yeniden peydâ olur ve bundan ötürü hintliler heyvanlara tohunmurlar. Dehşet idi, hem de çoh dehşet! Bu fikir onun ağlına hardan geldi? İndi ilan şeklinde, hem de gızıl ilan şeklinde onu garşılamışdılar? Yohsa ondan incimişdiler? Onları yalnız goyduğu, dede-baba yurdunu atıp şehere getdiyi üçün ondan üz döndermişdiler? Ahı son nefeslerinde gerek onların yanında olaydı, onları öz eliyle kabre goyaydı. Belke ona deyecek sözleri vardı, vesiyet edecekdiler? Anası onu hemîşe bir işe gönderende "a çiyninde kabre gedim" deyerdi. "Bes ne oldu, cenâzesi götürende hara itip batdın? Evveller heç olmasa ayda, ilde bir defe üstümeze gelerdin. Bize de hemen ayân olardı ki, oğlumuz bizi yadından çıhartmayıp. Amma sonra sinemizin ve

kabrimizin üstüne bir daş goyup ortadan gayıb oldun. Bes indi güneş hansı terefden doğdu ki, bizi yada saldın?! Yohsa özüne yer ahtarırsan, yanımıza gelmek isteyirsen? Gec galmadın mı, oğul? Gelme, biz razı deyilik. Eger gelsen, ruhumuz seni parça parça eleyecek, gızıl ilan şekline girip üstüne hücûm edecek ve adamların ayağı kabristandan çekilir çekilmez gızıl ilan sürünüp senin gözlerini yeyecek".

Elebil onun içinde birşey delik deşik olup dağıldı. Birce anın içinde yumağa döndü, dili dodağı gurudu, bedeni titremeye başladı. Hisseledi ki, daha geri dönebilmez. Son menzilde ata-anasıyla yanyana yatabilmez. Evvelki küskünlük bir yana, indi de onları incitdi, goymadı güneşin altında kemikleri ısınsın. Daş incitdiler gızıl ilanı. Amma gızıl ilan da onu ürkütdü. Hem de ele ürkütdü ki, o bir daha cesâret edip buraya gelebilmeyecek. Buraya gayıtması artık çetindi, çoh çetin!..

HÜSEYİN ABBASZÂDE

(22/11/1922 -)

Bakû'da doğdu. Yazı hayatına şiirle başladı. Ortaokulu bitirdikten sonra gönüllü olarak ordunun saflarına katıldı. Bir müddet sonra topçu subayı oldu ve çeşitli cephelerde savaştı. Bu savaşların birinde ağır yaralanınca terhis edildi ve Bakû'ya döndü. Azerbaycan Devlet Tiyatro Enstitüsü'nün Tiyatro Bölümü'ne kayıt yaptırdı. "Pioner", "Göyerçin", "Edebiyyat ve İncesenet" gibi gazete ve dergilerde çalıştı. Bu arada şiiri bırakıp, nesre döndü.

Partiye girip çeşitli kademelerde görev alan Abbaszâde, bir müddet Azerbaycan Yazarlar Birliği'nde de faal görevlerde bulundu.

Eserlerinden bir kısmı yabancı dillere çevrilen Hüseyin Abbaszâde'nin yayınlanmış eserlerinden önemli olanları şunlardır :

Sınag İlleri, Silâh Yoldaşları, Yasemen, Ağarır Yelkenimiz** (şiirler), **General** (roman), **Lepedöyende, Gızılgül, Gapını Döyürler, Haradasınız, Mösyö Abel, Burulganlar** (roman), **Çemberekend Balladası** ve **Elibalanın Ağır Seferi.

FENERÇİ

İbad kişi saata bahmasa da, neçe il erzinde hemîşe aynı vahtda oyanıp yerinden galhmağı âdet etmişdi. O, dahmasının gabağındaki daracık artırmaya çıhdı. Bayır, garanlık idi. Payızın gelişi ile gündüzler gödelmiş, geceler uzamışdı.

Gocanın evi kasabanın yuharısındaki tepenin üstünde idi. Onun merhum atası evini kasten uca yerde tikdirmişdi ki, ahşamlar buradan bahanda kasabanın her terefi görünsün, fenerlerin harada yandığını, hansı semtde söndüyünü bilsin.

İbad kişinin babası bu kasabanın fenerçisi olmuşdu. Sonra atası da aynı işi görmüşdü... O da atasının yoluyla gedirdi. Fenerçilik, onların aile peşesi idi. Yegâne oğlu Habib ise neslin an'anesini pozmuş, yahınlıkdaki madende işe girmişdi.

Keçen ilden soyuh dahmasında tek galan İbad kişi, hele de oğlunun madende işlemesine niye razılık vermesinin peşmanlığını çekirdi, özünü bir türlü bağışlamırdı. "Habib madende işe girmeseydi, başıma bu musîbet gelmezdi..."

İbad kişi artırmanın direyine söykenip, kasabanı seyr edirdi. Ahşamdan yandırdığı fenerlerin hamısı ışıklanırdı. O, artırmanın direyinde bulunan muslukdan el-üzünü yuyup, içeri keçdi. Namaz gılmak üçün seccâdesini dahmanın yarısını tutmuş olan solgun renkli kilimin üstünde açanda yanındaki mesçitden ezançının sesi eşidildi.

Goca, seccâdenin garşısında dizi üste oturdu. Namaza başlamadan evvel ezançının melâhetli sesine gulag verdi. O, altmış yeddi illik ömründe seher, günorta ve ahşam bu sesi ne geder dinlemişdi...

İbad kişi namazı gurtardı. Havva soyuh idi. Bu il payız sert başlamışdı. Günler külekli, bulutlu keçirdi. Goca gızınmak üçün çaydanı doldurup, piletenin üstüne goydu. O, yene de tek başına çay içecekdi... "Habib, Habib, ahı niye goca atana gulag asmadın?!"

Madendeki son grevde Habib izdihamın içinden ireli çıhıp, maden sâhibinin üzüne garşı demişdi ki, sen, camaatı incidirsen. Bu meseleden iki gün

sonra, seher tezden işe gedenden kasaba ile maden arasındaki yolda oğlanı arhadan gülle ile vurmuşdular. Habib'in kâtili tapılmamışdı.

İndi İbad kişi goca vahtında tek başına galmışdı. Elinden tutacak bir nefer de yoh idi.

Hergün hava ışıklananda İbad kişi çay içip evden çıhır, kasabanın küçelerinde yanan fenerleri söndürür, lambaların bazılarına ağ nefit goyur, şişelerin hisini silirdi. Ahşamlar ise, yene fenerleri yandırırdı. O, neçe ildi ki, bu işi yapmışdı. Onun üçün de üst-başı ağ nefit ve his gohurdu. Lamba şişesi silmekden barmaklarının ucu gara olmuşdu. Yuduğu halde bu gara renk getmirdi.

Çaydan gaynadı. Goca, artırmaya çıhdı. Demliye su töküp çalhaladı. Demliyin içinde geceden galan çayı temizleyende, gocanın gözü kasabanın aşağı terefine ilişdi. Orada fenerler sönmüşdü. Onlar niye yanmırdılar? Ahı onları yel tutmurdu... İbad kişi, dönüp kasabanın külek tutan semtine bahdı. Oradaki fenerler yanırdı... "Geribe işdir. Gilavar vuran yerin fenerleri yanır, amma yel tutmayan yerinki yoh. Bayag onlar yanmırdılar?! Birdenbire ne oldu ki, hamısı söndü..."

Söndürülen fenerlerin hamısı kasabadan madene geden esas yolan gırağındakiler idi. Birazdan fehleler bu yolla madene gedecekdiler.

İbad kişi şüpheye düşdü, "Geribedir. Görünür yol üstündeki fenerleri birisi bile bile keçirip. Sen vurmadın, men yıhılmadım; bes onlara ne oldu? Fenerlerin hamısı birden sönmezler. Bir de niye başka yerin fenerleri deyilde, madene geden yolun fenerleri yanmır?.."

Habib'in vurulması, ondan bir il gabag köhne buruk ustasının bıçakla yaralanması gocanın yadına düşdü. Her iki hâdise de madene geden yolda ve sehere yahın, fenerlerin söndüyü vaht olmuşdu. Fehleler, garanlıkda madene geden zaman. O zaman da her kim ise, fenerleri söndürmüşdü.

Bu ara İbad kişi cumaahşamı mescitde eşitdiklerini hatırladı. Gocalar danışırlardı ki, madenin fehleleri yene işe getmek istemirler. "Mesele aydındır; ağanın kesesinden beş-on kuruş çıhıp, canına azar dolup. Ağa bunun hayıfını almasa, gan tökülmese sâkit olmaz."

Gocaların mescitde dediklerini yadına salınca İbad kişinin keyfi pozuldu. "Bu yirminci asır nece ağır başlayıp. O gelmeden evvel camaat ele bilirdi ki, asır deyişse heç olmasa geçim biraz düzeler. Amma kademi çoh pis oldu. Altı ildir ki, başlayıp, yene de açlık başdan aşır, insanlar el-ayak altında galıp gırılırlar. Bunun sonu nece olacak?! İlâhi, bendelerine yazığın gelsin..."

İbad kişi, bele fikirleşe fikirleşe tez içeri girdi. Yeyin yeyin uzunboğaz çekmelerini, penceyini geyindi. "Lambaların şişelerini de sındırarlar a. Goy ihtiyat üçün şişe de götürüm." O, dahmanın rafına düzülmüş lamba şişelerinin birneçesini götürüp, ehmalca çantasına goydu, çantasını keçirdi çiynine. Ağ neftle dolu gabı ve nerdivanı götürüp evden çıhdı. Kasabanın aşağı terefine üz goydu. Yuhan terefin bütün fenerleri yanırdı.

Küçeler yarıgaranlık, yol inişli olduğu üçün goca yeyin gedebilmirdi. Büdreyip yola döşemenin daşları üstüne yıhılar, çantasındaki şişeler gırılar, neft dağılardı. Ancak İbad kişi telesirdi. Yolun iniş-yokuşları, dar küçelerin eyriüyrülüyü hareketi çetinleşdirirdi. "Doğru adam fenerleri söndürmez. Karanlık, kâtillere lâzımdır. Arhadan gülle atan nâ-mert, ışıklı yolda gaçıp aradan çıhabilmez. Bura dereli tepelidir. Göresen yene hansı yazığın balalarını yetim, anasını ağlar goymak niyyetindedirler."

O, yeyin yeyin yeridiyi üçün nefesi danhırdı. Ağ nefit gabda çalhalanıp, gabın gıraglarından damlayırdı. Gocanın şalvarının sağ terefi, uzunboğaz çekmelerinin sağ tayı nefte bulanmışdı. "Gerek evde neftin yarısını boşaldaydım. Nece ağlıma gelmeyip, daha keçip. Telesmeseydim, geri gayıdardım".

Kasaba ile maden arasındaki yol tenha idi. Eger yuharılarda külek esirdise, burada çöplerin başı bile terpenmirdi. Yolun her iki terefindeki yokuşlar küleklerin gabağını tutmuşdular.

Yükü ağır olan İbad kişi yolu telesik geldiyi üçün terlemiş, bedeni su olmuşdu. Nefesi daralmışdı. Sinesi hırıldayırdı. O, maden yoluna çıhınca nerdivanı ve gabı yere goydu. Üzünün, alnının terini sildi. Ahşamüstü yandırdığı sekgiz fenerin hamısı da sönmüşdü, yol zulmet kimi garanlık idi. Geceyarısından beri göyün üzünü bulut bürüdüyü üçün, her teref zifri garanlık idi.

Goca, nerdivanı yahınındaki fenerin direyine dayayıp, yuharı çıhdı. Kibrit çıharıp yandırdı, fenerin gapısını açıp, onun içindeki lambaya bahdı. Lamba gırılmamışdı. "Ele menim düşündüyümdür. Kasten söndürüpler." İbad kişinin elindeki kibrit çöpü yanıp gurtardı. Tezesini yandırdı. Lambanın şişesini götürdü. Şişe henüz isti idi. "Teze söndürüpler." O, lambanı yandırmak istedi, ancak pilteni yerinde görmedi. "Buna ne olup, bele yoha çıhıp?" İbad kişi, piltenin ohunu o yan, bu yana fırlatdı. Oh, öz özüne dönürdü. "Ziyankâr oğlu ziyankâr ya çıhardıp, ya da lambanın içine salıp." O, lambanı eline alıp silkeledi. "He, deyesen içine düşüp. Çıhardıp aparsaydı, yanımda ihtiyat üçün pilte getirmemişem. Gerek bir de geri döneydim."

İbad kişi lambanı götürüp aşağı düşdü. Daşların üstünde bağdaş gurdu, lambanın boğazını açıp çıhartdı. İçinden pilteni götürdü. Onu möhkemce sıhıp,

neftini tezeden gaba ahıtdı. "Göresen bunu hansı merdimazar oğlu eleyip? Kim olduğunu bilseydim, cavabını vererdim. Eger obiri lambaların da piltesini içine salıpsa, onda hayli işim var".

O, lambanı tamir edip, yandırdı. İhtiyatla nerdivana çıhıp, fenerin içine goydu.

Goca, âlet-edevatını götürüp, küçenin obiri terefine keçdi. Suyun ahması üçün yol boyu uzanan arhın içinde iri bir kutu vardı. "Lambaları söndürmek üçün gerek ayağının altına birşey goyaydı ki, eli fenere çatsın." Dünen ahşam İbad kişi fenerleri yandıranda hemin kutunu burada görmemişdi.

Ecele elemek lâzım idi. Birazdan felheler yola çıhacagdı.

İkinci lambanın da piltesini içine salmışdılar. İbad kişi lambanı götürüp düzeltdi, alışdırdı, nerdivana çıhıp lambanı yerine goymak isteyende arhadan gülle açıldı. Goca arhasında bir acı hisseledi. Nerdivanın üstünde gıvrandı, direkden yapışmağa çalışdı. Bir gülle daha açıldı. Bu defe gülle onun başına deydi.

İbad kişi nerdivandan tappıldı ile daşlığa yıhıldı. Elinden çıhan lamba daşlara deydi ve parça parça oldu, nefti yere töküldü. Piltenin odu neftin dağıldığı yerleri tutuşdurdu. Alov gızışdı; İbad kişinin paltarını bürüdü. Neft gabı ve nerdivan da ataş almışdı. Elebil yolun gırağında iri bir ocak galanmışdı. Alovlar, tutgun semâya kıvılcım saçırdı. İndi madenin yolu sekgiz fenerin çıhardığı ışıkdan daha ışıklıydı.

Az sonra kasabanın fehleleri işe gedende alovu zayıflayan bir tongal gördüler. Onlar, onu söndürdüler. Yalnız rengi gızaran neft gabından ve nerdivanın tüstüden garalmasından anladılar ki, yanan adam fenerçi İbad kişidir...

Bütün kasaba İbad kişinin defnine iştirâk etdi. Sâkit, fakat gazablı insan akını onu elleri üstünde apardı. Gocanı, oğlunun yanına gömdüler.

1967

ŞALAM GEDİRZÂDE
(10/1/1923 -)

Hikâye, roman ve dram yazarı. Bakû'da doğdu. Ortaokulu bitirdikten sonra hemen askere alındı ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında üç yıl Sovyet ordusu saflarında savaştı. Terhis olup Bakû'ya döndükten sonra, bir süre muallimlik yaptı. Daha sonra Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne kaydoldu. Üçüncü sınıf öğrencisi iken Moskova'daki Maksim Gorki Edebiyat Fakültesi'ne nâkil yaptırdı ve burada şiir üzerine tahsil gördü. Buradan mezun olup yeniden Bakû'ya döndüğü zaman "Kirpi", "İnkılâb ve Medeniyyet" gibi gazete ve dergilerde çalıştı. Bir süre Azerbaycan Yazarlar Birliği'nde de görev alan Gedirzâde, yazı hayatına 1948'de "Pioner" dergisinde yayınlanan Oktay adlı hikâyesiyle başladı. Eserlerinden bazıları başka dillere de tercüme edildi. Bu arada birçok madalya ve nişanlarla taltif edildi. Edebî faaliyetini hâlen sürdürmekte olan Salam Gedirzâde'nin yayınlanmış eserleri arasında ***İlk Hikâyeler, Gençlik, Sarmısaklı Aynabend, Kış Gecesi, Yarpaglar Pıçıldaşır, Şerefnise Gışgırır, Başabelâ Paşabala, Burada İnsan Yaşamışdır, Gar Üstünde Gızılgül, 46 Benövşe, Sevdasız Aylar, Sen Olmasaydın, Ülker Aytekin, Bir Gız Bir Oğlanındır, Tebessüm Mükâfatımdır, Sevginin Ünvanı Ürekdir*** *ve* ***Hergün Ömürden Gedir.***

HAZAN YARPAGLARI

Nenem Ayna hanıma ithaf edirem.

Sâhil boyunca uzanan Bakı bağlarını garip bir sessizlik bürümüşdü...

İki-üç hefte evvel hayatlardan mûsigi, ses-kûy eşidilir, evlerin bacasından tüstü çıhır, tut ağaçları altında nerdtahtalar şakkıldayır, kölgeliklerde gumun üstüne serilmiş sofraların başında samavarlar buğlanırdı. Şeherliler bağlarının beherinden bişirdikleri doşabı, irçalı bardaklara doldurur, güne verdikleri encir, üzüm gurusu torbalara yığıp kış âzugelerini düzeldirdiler...

Mektepli uşağı olan aileler Avgust'un ahırlarında köçmüşdüler. Geride galanlar da havaların soyuduğunu, geceler daha açıkda yatabilmediklerini görüp yavaş yavaş bağları terk etmişdiler. Lâkin meynelerde hele de sibrî vurmuş hırda üzüm salhımları görünür, encir ağaclarında böyrünü gurt yemiş tek tek encirler sıralırdı.

Neçe günden beri ayak deymeyen gumlu yollardaki köhne lepikleri külek hamarlamışdı. İndi seherler Bakı'ya gedip, gaş garalanda gayıdan minik maşınlarının gürültüsü eşidilmirdi. Evveller geceyedek gonşulardan gelen gızların, oğlanların kahkahaları daha kesilmişdi.

Doğrudan da tabiata gözellik veren insanlarmış. Onlarsız hayat lal-dinmez görünür. İnsan sesi eşitmeyen, insan nefesi deymeyen yer ne geder sıhıcı olurmuş!

Hemîşe ağaclarda civildeşen kuşlar indi bu bağlardan baş götürüp deste deste hara ise uçurdular. Ahşamlar evlerden ışık gelmir, etraf derin bir sükûta batırdı. Sâkit gecelerde bu sükûtu iblislerin sesi, küleкli vahtlarda Hezer'in uğultusu pozurdu.

Bele gecelerde deniz, ufuklara garışıp görünmez olurdu.

Gündüzler herden yol üste, kuyu başında rastlaşan bağ gözetçileri birbirini tanısalar da, tanımasalar da salamlaşıp kef-ahval tutur ve söhbete başlayırdılar. Boş vahtın çohluğundan bele söhbetler saatlarla uzanırdı; on-

lar bağların, bostanların az mı, çoh mu mahsul verdiyinden, havaların nece keçdiyinden, hansı guyunun bol, şirin suyu olduğundan danışırdılar. Bu söhbetler birbirine ohşasa da onları bezdirmirdi; çoh vaht müsâhibler böyürlerini yere verip heresi bir papiros yandırır, kutularını, kibritlerini ortaya atıp tüstülede tütsülede hey aram aram oradan buradan deyerdiler.

Bele söhbetçil bağ gözetçilerinden biri de Möhsün emi idi. Özünün dediyine göre gelen il onun yetmiş yaşı tamam olacakdı. Ortaboylu, gümrah bedenli bu gocanın çallaşmış galın kaşları, hele ışığını itirmemiş hırda, gara gözleri, balaca burnu, gar kimi ağarmış bığı, sakgalı vardı. Sekine ölenden sonra on sekgiz ildi ki, kişinin ne bığına, ne de sakgalına gayçı tohunmamışdı. Möhsün eminin yanyaha, gara saten köyneyinin döşüne tökülen sakgalı ona nuranî bir görkem verirdi. Günün istisinde yanıp garalmış geniş alnında altıyeddi cergede düzülen derin gırışlar gocanın keçdiyi hayat yolları kimi eyri büyrü idi.

Möhsün emi son beş ilde bir gülle atmasa da, azacık uzağa gedende av tüfengini çiyninden yere goymazdı. Ancak ihtiyat üzünden onu heç vaht dolu gezdirmezdi. Neçe vahtdan beri sahladığı iki mermiyi köhne desmala sarıp cebinde gezdirerdi. Gonşu bağların goca gözetçisi bezen ona sataşardı.

— Ay Möhsün, beyem bu bağlara gelen ele senin o paslı dayandoldurumundan gorhup gaçacak. Arık ata guyruğu da yükdür deyipler, Goca kişisen, onu gezdirmesen olmaz?

Möhsün emi ona sataşan bu kişiye demeye söz üçün meettel galmazdı.

— Bir mesele de var ey. Deyerler, al eline silâhı, guvvet versin ilâhi. Âdetkerde olmuşam, ele cavanlıkdan beleyem.

Goca gözetçi yene el çekmezdi.

— Heç cavanlığında da bir ele teriflemeli deyildin.

Möhsün emi yaşına uygun olmayan bir çeviklikle tüfengini çiyninden endirip gundağı gocaya teref dikeldirdi.

— Terpenme, gızdırdım garnını! Deyer ve hısın hısın gülünce çiyinleri titrerdi.

Bezen gonşu bağlarda meyne başı kesende Möhsün emi tüfengini bir daşa söykeyip işini görerdi; eve gayıdanda ne geder fikirleşerdise, yaddaşı kömeyine yetmezdi, tüfengi harda goyduğunu hatırlayabilmezdi. Garanlık düşer. Möhsün eminin ahtarmağa kirdârı gelmezdi... Geceni yatar, seher gene tüfengin dalına gederdi...

Keçen il bağ vahtı Möhsün eminin evinde olmamasından istifâde eden gonşu cavanlar deniz gırağında kuş avına getmişdiler. Helvete salıp, kişinin tüfengini de aparmışdılar. Lâkin yol boyu bu tüfenk onlara silâh yoh, artık yük olmuşdu. Neçe defe doldurup lap yahından kuşa çahmışdılarsa, tüfenk açılmamış, cavanlar pert olmuşdular. Geri gayıdanda galan mermileri havaya boşaltmışdılar, hamısı da atılmışdı. Sen deme, Möhsün eminin tüfengi de sahibi kimi çapdan düşmüşdü. Kişi bundan hebersiz olduğundan yene de onu silip temizleyir ve yanında gezdirirdi. Ancak o, başkaları kimi ne ağzı dolusu öz avcılığından dem vurar, ne de tüfenginin serrast atdığından danışardı.

On sekgiz ildi ki, Möhsün emi tek yaşayırdı. Yay vahtı camaat bağlara köçende kişi bu tekliyi unudurdu. Lâkin payız faslı gelince, tenhalık gocanın galbini sıhır ve o, adam üzüne hesret galırdı.

Möhsün emi yemekden, yaşamakdan kôrluk çekmirdi. Onun bağı, bahçası üreyinde idi. Vahtı ile özü eli ile tikdiyi balaca ağaçlar indi o geder böyümüşdü ki, kişi yuharı dallardaki meyveleri derebilmirdi. Möhsün emi hemîşe hayatından razılık ederdi. "Heyif ki, ömrümün evveli heçe getdi. Kâş men gırh il gec doğulaydım..."

Gocanı na-rahat eden bir şey vardısa, o da kimsesizlik idi.

*
* *

Möhsün emi âdeti üzre seher tezden galhdı. Yorgan-döşeyini selîge ile yığışdırdıkdan sonra artırmaya çıhdı.

Gocanın yerden biraz hündür iri balaca otağı, gabağında daş hasarla çevrilmiş yamyaşıl meyve bağı yoldan keçenlerin diggetini celbedirdi. Sehmana salınmış bu bahçada ne isteseydin tapardın.

Möhsün emi artırmaya çıhıp döşünü meheccere söykeyip sakgalına sığal verdi, gözlerini gıyıp uzaklara bahdı.

Ufuklar gızarırdı. Hava sâkit idi. Kend terefinden horuz sesi eşidilirdi. Ağacların yarpakları titreyirdi.

Möhsün eminin toyukları hayatda şehli torpağı eşeleyerek denlenirdiler.

Goca, balaca vedresini götürüp iki bağ arası aralı olan kuyu üste getdi. Bu, onun en çoh sevdiyi iş idi. "Menim ömrümü artıran Bakı bağlarının sübh havasıdır" deye her seher o, ensiz, şehli cığırlarla addımladıkca fikirleşirdi.

Möhsün emi kuyu başında el-üzünü yudu, vedresini doldurup geri gayıtdı. O, hayat-bacasını sehmana salınca pilete üstüne goyduğu çaydan kaynadı. Kişi

hevesle demlediyi çayla arvadının yâdigarı armudî stekanı üç defe doldurup içdi; üstünden bir papiros yandırıp bayıra çıhmak isteyirdi ki, gapı astadan döyüldü. Kişi fikirleşdi : "Seher seher kim ola." Sonra boğazını arıtlayıp;

— Ay kimsen?! deye soruşdu ve cavap gözlemeden gapını açdı.

Gelen balacaboy, sarıbeniz, mavigöz bir garı idi. Onun sifeti gırışmış, avurdları çuhura düşmüşdü; başına gara şal örtmüşdü. Birçekleri ağappag idi. Möhsün emi onu ilk defe görürdü.

— Ne var, ay arvad, heyir ola? deye kişi biraz da gabağa yeriyip bu mehriban üzlü garıya bahdı.

Garı astadan, sesi titreye titreye mülâyik tarzda dillendi.

— Ele bir şey yohdur gardaş, geldim od aparam. Bayakdan hey o yan, bu yana göz gezdirirem, heçkesi görmürem.

Möhsün emi tahçadan bir kutu kibrit götürüp arvada verdi.

Garı, kutunu sağ gulağına tutup silkeledi, boş olmadığını yegin etdikden sonra içinden beş-altı çöp götürdü.

— Buyur gardaş! deyip, kutunu gocaya uzatdı.

Möhsün eminin ısrarına rağmen, garı kibrit kutusunu aparmadı.

— Lazım olar yene gelip isterem. Çoh sağ ol! dedi.

— Hoş geldin. Deyesen sen de menim kimi gözetçisen, he?

Garı sağ gulağını gabağa verdi.

— Eşitmedim ne dedin? Bu şogerib gulağım biraz ağır eşidir.

Möhsün emi ireli eyilip, ucadan tekrar soruşdu.

— Eşidirsen? Deyirem, gözetçisen burada?

Garı mânâlı başını silkeleyip gülümsündü.

— Heyr.

— He, ele onu soruşurdum-deye, goca aldığı cavapla kifâyetlenip, kaddini düzeltdi.

Garı, meheccerin gırağından tutdu. Artırmanın hündür pillesini ihtiyatla enip başını esdire esdire ağır ağır addımladı...

*
* *

İki gün sonra kuyunun yanından bir maşın keçip, yahındaki hayatda dayandı. Möhsün emi meraklandı; tüfengini çiynine alıp ora getdi. Goca yahınlaşanda, sırağa gün kibrit üçün gelen garını görcek gülümsedi.

— Olmaya gelin aparırlar seni bu maşınla, ay arvad! deye ona sataşdı.

Garı yene sağ gulağını gabağa verdi.

— Eşitmedim.

— Deyirem bu Mesküviç kimindir?

— Oğlumdur gelen.

— Hoş gelip. Hekimler, incinar?

— Yoh a... Keç içeri, incimez...

Goca, gözlerini gıyıp güldü.

Sehvini başadüşen garı sözünü düzeltdi.

— Men ele eşitdim ki, gûya oğlum deyer "nöş gelip, bu kimdir? İnciyer".

— Daha gocalığını al boynuna; deye o, eve keçip gonağa "hoşgeldin" eledi.

Garının oğlu otuz-otuz beş yaşlarında ucaboy, dolubeden, yaraşıklı bir cavan idi. Eynine boz gabardin palto geymiş, başına o renkde şlyapa goymuşdu. Ağ ipek köyneyinin boynuna elvan güllü Çin gumaşından boyunbağı bağlamışdı. Ayağındaki gara lak çekmeler parıldayırdı. O, Möhsün emiye yer gösterip, altına döşek saldı. Goca, tüfengini duvara söykedi, sağ elini dizine verip evvelce gabağa eyildi, sonra "aman ey..." deye yavaş yavaş yanını yere verdi; papağını çıharıp, arhasındaki pencereye goydu.

Garının otağı geniş olsa da, boş idi. Torpag döşemeye iki-üç köhne palaz serilmişdi. Yuharı başda künce yığılmış çit yorğan-döşeyin üstüne tenzif salınmışdı. Yumak kimi yumurlanmış boz bir pişik yükün üste yatırdı. Tavanın ortasından asılan elektirik lambasının meftili yana çekilip mutvağa açılan gapının çerçivesindeki mıha ilişdirilmişdi. Çohdan kireç vurulmamış duvarların rengi mutvakda yanan ocağın tüstüsünden saralmışdı. Bütün bunlara rağmen, otağda bir selîge hissolunurdu.

Garının oğlu evin ortasına goyulmuş ketilde oturup ayağını ayağının üstüne aşırdı; gollarını sinesinde çarpazlayıp, yuharıdan aşağı Möhsün emiye digget yetirdi. Gözü duvara söykenmiş tüfenge sataşanda soruşdu.

— Deyesen avcısan, emi?

— Heyr, bacıoğlu! Kişi biraz ara verip, özünü takdim etdi. — Yayın istisinde de, kışın soyuğunda da günüm burada keçer... Öz dahmam da ele bu yahında, ikice bağ oyandadır. Payız ki, geldi, bu yerlerde ağa menem. Bu il on iki bağa gözetçiyem.

Garının oğlu cebinden çıhardığı "Kazbek" kutusunu açıp, Möhsün eminin gabağına tutdu.

— Buyurun, emican.

Goca dikelip, papirosdan birini götürdü; tütünlü başını barmakları arasında yumuşaldarak, müşdüyünü üfleyip damağına goydu.

— Gerek emi, bizim bu Gülsemem garıdan da muğayat olasan, deye, kibrit çekip gocanın papirosuna teref uzatdı. Garı, maşından düşürdüyü şeylerle içeri girdi. Möhsün emi papirosuna bir-iki gullap vurup, üzünü gonağa tutdu.

— Menim bu gözlerim üste! Ne lazım olsa, hazıram. Allaha şükür, evimi de tanıyır. Goca azacık susup ilâve etdi. —Bacıoğlu, sen menim beleliyime bahma a... Men kâra gelen adamam, eşidirsen?

— Beli, emi, beli, inanıram.

Söhbetin gızışacağını anlayan gonağ, elinde oynatdığı kibrit kutusunu cebine goyup, "men yavaş yavaş gedim" deye ayağa kalkmak isteyende, Möhsün emi onun eteyinden yapışdı.

— Bura bah, bacıoğlu, o kibritini zehmet çekip aparma. Goy galsın arvad üçün.

Gocanın bu gayğıkeşliyini gören garı ona bahıp, razılıkla başını terpetdi.

Garının oğlu getdikden sonra bir saat olardı ki, kişi gâh tüfengini silip temizleyir, gâh papiros çekir, gâh da arvadla söhbet edirdi.

— Bundan başka da evladın var, yohsa ele bir budur? deye Möhsün emi başını galdırmadan soruşdu.

Gülsenem garı öz özüne ne ise ueyindi. Kişi sualını ikinci defe tekrar edende arvad üzünü ona tutdu. Dodağlarını dişleri arasında sıhıp gözlerini döydü.

— Kiçiyi dâvâda öldü, deye köksünü ötürüp susdu. Sonra şalının ucu ile yaşaran gözlerini sildi. Obirinin tayı-berâberi yoh idi. Gızıl kimi uşagdı. Boy-buhunlu... getdi... gelmedi. Eh... o heç buna ohşamırdı.

Garı derdinin tezeleneceyini görüp, söhbetini yarımçık goyarak ayağa galhdı.

— Hazır çayın olmaz, ay Gülsenem? deye, Möhsün emi ucadan seslendi.

Öz adını kişinin dilinden ilk defe eşiden garı tez dönüp geri bahdı. Ancak danışmadı. Başının hereketi ile ona "bu saat" deye işâre eledi.

Garı köhne bir sofrayı dörde gatlayıp palaz üzte kişinin gabağına saldı. Sonra gend, çay getirdi. Keçip yene bayagki yerinde sessizce eyleşdi.

Möhsün emi nelbekinin gırağından yapışıp çayı yahına çekdi. Araya sâkitlik çökdü.

— He... demek bayag Moskoviç'de gelen böyük oğlun idi?

Mürgü vuran Gülsenem garının alnı dizine deyince, diksinip gözlerini açdı.

Möhsün emi stekanını galdırıp çaydan bir gurtum içdi. Üreyinde ne fikirleşdise elini bığlarına çekip dedi :

— Mesel var, deyir; anan, bacın kimdir-yahın gonşum. Düzü, çayımın vahtı gelmişdi, deli olmuşdum. Bu bir stekan mene lap ayrı cür lezzet eledi.

— İçirsen, bir de süzüm.

— Sözüm yohdur, versen içerem.

Stekan yeniden dolduruldu. Pişik yükün üstünden yere atılıp garının yanına geldi; keçip onun gucağında eyleşdi, göyümtül iri gözlerini Möhsün emiye zilledi.

— Soruşmak ayıp olmasın, neçe yaşın var? deye, Gülsenem garının gözlemediyi halda kişi soruşdu. Arvadın gec cavap verdiyini gören goca biraz da ucadan;

— Eşidirsen?

— Gulağım sendedir.

— Deyirem indi neçe yaşın var?

Garı, Möhsün eminin de ağır eşideceyini güman etdiyinden gabağa eyildi.

— Oğlum deyir, başbiliminde yetmişe üç galıp.

Möhsün emi nırçıldayıp başını dala atdı.

— Çoh olar! Rehmetliyin gızı, yani sen menden de uşağsan? Heştada üç il galır. Gözlerin nece görür?

— Hele ki, ağı garadan seçirem.

Möhsün emi buna şüphe elediyinden arvadın gözlerini yohlamak istedi. Sağ elinin iki barmağını gatlayıp, obirileri dik tutarak yuharı galdırdı.

— De görüm bu neçedir?

Gülsenem garı pişiyi eteyinden yere iteleyip, başını ireli uzatdı. Gözlerini gıyıp gabağa bahdı.

— Üç :

— Doğrudur! Goca bu defe gatladığı iki barmağından birini de dikeltdi. Bes bu neçedir?

— Dört!

Möhsün emi arhayın oldu.

— Gözlerine, maşallah, söz yohdur.

İkisi de susdu. Otağda boz pişiyin horultusu eşidildi. Yegin ki, gözleri pis görmediyi üçün Gülsenem garının çehresinde bir sevinç gezdi.

Yene Möhsün emi başladı.

— Bes oğlun ne eceb razı olur ki, burada tek galasan? Yani bir adam tapılmadı ki, bu bağın üstünde göz ola? Biz kişi-zad deyilik?! Bahabilmerik?

— Onun mecâzı biraz alayı cürdür, deye garı şikâyetlendi. —Ancak kiçik oğlum başka oğlandı. Menim bir sözümü iki elemezdi. Asker gedende yirmi üç yaşı vardı, mene gülden ağır bir söz dememişdi...

— Bu nece, yola vermir seni?

Gülsenem garı sırrını açmak istemirdi. Möhsün emi bir de soruşanda arvadın derdi tezelendi. Dizi üste oturmuş pişiyin başını titrek eli ile tumarlaya tumarlaya söze başladı.

— Ne geder ki, subaydı, her nazını çekirdim. Evlenenden sonra gördüm yoh, kadrimi bilmir. Gelinim de heç üreyimce olmadı. Her şeyin üste üzümü tez tez danlamağa başladı. Düzü çetin keçirdi menim üçün. Canım da heste idi. Dohdor meslehet görmüşdü ki, şeherden çıhıp açık havada yaşayım. Keçen il oğluma bu teze tikilen mülklerde üç otağ verdiler. Hamamı, gazı her şeyi içinde, özü de dördüncü mertebede. Dedim, bala mene bir çâre ele. Goy bu goca vahtımda ömrümün ahırını rahat yaşayım. Gördüm ele gelinin de üreyincedir. Oğlum da, senden ne gizledim, biraz arvadağızlıdır. Bu bağı alanda dedim, işim düzeldi. Üst-başımı yığışdırıp geldim bura. Doğrudur, oğlum her bazar günü mene baş çekir, lâzım olan şeyleri alıp getirir, ancak... Gülsenem garı nefesini derip susdu.

Arvadın derdi Möhsün emiye yaman tesir etmişdi. Kişi dille ona teskinlik verse de, üzünde incik bir ifâde vardı. Gaşları düyünlenmişdi.

— Eh... O ölen oğul galsaydı, meni bele sahlamazdı... deye, garı öz özüne danışırmış kimi astadan pıçıldadı.

Ahşam idi. Eve garanlık düşmüşdü. Möhsün emi garının üzünü aydın görmürdü. Onun sakitleşdiyini mi, yohsa gubarlanıp gözyaşı ahıtdığını mı bilmirdi.

Goca, tüfengi götürüp gundağını yere dayayarak ayağa galhdı.

— Hudahâfiz, men getdim. Gecen heyre galsın. Ancak fikir eleme.

— Hoş geldin. Mağıl bir dertleşdik, üreyim açıldı.

Gülsenem garı, gocanı hayata geder götürüp yola saldı.

O gece Möhsün emi yerinde uzanıp hayli vaht yatabilmedi. Garının derdi onun da üreyinde böyük bir yük olmuşdu.

*
* *

— Ay Gülsenem arvad! Ay Gülsenem arvad! deye, kuyudan su getirmeye geden Möhsün emi özünü hayata verip garını sesledi.

Ev-eşiyi yığışdırmakla meşgul olan arvad süpürge elinde bayıra çıhdı. Gocanı gören kimi süpürgeni yere atıp ireli geldi.

— İçeri niye keçmirsen?

— Gedirem, işim var. Bilirsen ne üçün gelmişem, ay arvad? Könlüme yaman haşıl düşüp, pişirebilersen?

Garı gülümsedi.

— Yani onu da bacarmadım... Ancak senden ne gizlin, unum, yağım var, doşabım yohdur.

— Onlar da düzelen şeydir, deyip, Möhsün emi dolu vedresini götürüp yola düzeldi.

Çohdan beri haşıl üçün burnunun ucu görmeyen goca, ahşama kimi heç birşey yemedi. Gün batana yahıp doşab götürüp garının evine geldi. Getirdiyi şeyleri arvada verip, keçen defeki yerinde, döşek üstünde eyleşdi.

Garı dehlize çıhıp su getirir, mıhdan eleyi, lemeden kasanı götürür, mutvahda vurnuhur, ancak haşıl ortaya gelmirdi. Kişi dözebilmeyip ayağa galhdı; özünü mutvağa salıp, dillenmeye mecbur oldu.

— Senin bu haşılın ne uzun çekdi, ay Gülsenem, acımdan bağırsaklarım gırıldı ki!

— Bu saat! deye, garı başını galdırmadan cavap verdi. Goy yağ dağ olsun, getirirem.

Möhsün emi eve keçdi. Pencere gabağına gelip bayıra bahdı.

Hava çoh gaşgabaglı idi. Uzakda yıldırım çahır, göy gürüldeyirdi. Birazdan yağış yağacağını yegin eden goca papağını başına goyup hayata çıhdı. Gülsenem garının serdiyi paltarlar ıslanmadan deye onları yığıp eve getirdi.

— Al, ay arvad, ser mutvahda gurusun, yağış yağacak.

Gülsenem garı paltarları teştin içine goydu. Möhsün emi ellerini yuyup eve yenice gayıtmışdı ki, otağa göz gamaşdırıcı bir ışık düşdü. Göyden kaya uçduğunu hatırladan dehşetli bir ses kopdu. Şırıltı ile yağış geldi. Garının damına sanki gurşun yağırdı. Navalçadan ahan su, pencerenin gabağından süretle hayatın ortasına tökülürdü.

Möhsün emi ferehle dillendi.

— Bu yağışın bağlara çoh heyiri var!

Sofra hazır idi. Ortasına yağla doşap tökülmüş haşıl buğlanırdı.

Möhsün emi sağ ayağını gatlayarak dizini döşeye verip eyleşdi. Garı da onunla üzbeüz oturdu. Goca yumurlayıp götürdüyü haşılı yağlı doşaba batırarak ağzına apardı. Bu vaht Möhsün emiden ürekden gelen bir ses çıhdı.

— Lezzet, ay Allah!

Çaydan sonra goca evine getmek üçün havanın açılmasını çoh gözledi. Ancak yağış daha da güclenirdi. Garı ona evinde yatmağa iki-üç defe teklif etdise de kişi razı olmadı.

— Gapını açık goyup gelmişem, dedi. Tüfengini çiynine alıp bayıra çıhdı. Möhsün emi beşce addım uzaklaşmamış garanlıkda görünmez oldu. Gülsenem garı bele havada gocanı bayıra burahdığı üçün nigaran galdı. "Göresen gecenin bu vahtında gedip evini tapacak mı?"

Göy, küheylan kimi kişneyir, şimşek yanar kılıç kimi bulutları doğrayır, yağış ara vermeden yağırdı...

Nardaran galasının arhasında boylanan güneş Hazar'ın sularını nûra gargetmişdi. Hava o geder saf, o geder temiz idi ki, en uzak yerler bile aydın görünürdü. Dünenki yağışdan yuyulup temizlenmiş yarpaklar asta asta terpendikce yaşıl atlas kimi berg vururdu.

Yer hele gurumamışdı. Güneşin istisinden buharlanan torpagdan hoş bir etir galhırdı.

Bu seher Gülsenem garı Möhsün emini hayat-bacada görmedi. Ahşam oldu, gün batdı, goca yene garının gözüne deymedi.

Sabahısı, arvad horuz banında oyanıp neçe defe gapıya çıhdı. Möhsün eminin suya geleceyini düşünerek kuyunun başına bahdı, garının galbine min şüphe doldu. Şalı başına atıp kuyunun yanına yöneldi. Burada heç bir lepir yoh idi. Gocanın evine teref addımladı. Artırmaya çıhıp gapını takkıldatdı. Cavap gelmedi. Bir de döydü. İçeriden zarıltını hatırladan ses eşidildi. Garının dişleri esdi. Gapını açıp otağa girince Möhsün emini arhası üste uzanmış gördü. Arvad ne deyeceyiri bilmedi. "Göresen kişinin başına ne iş gelip?" deye hayâlinden keçirdi. Garının içeri girmesi ile Möhsün eminin derdi tezelendi. Kişi, çenesini yuharı galdırıp dodağlarını aralayarak şikâyetli sesle bir neçe defe zarıldadı. Sonra gözlerini arvada teref çevirip sâkit bahışları ile ondan şifâ diledi.

— Ne olup, ay kişi? deye, garı soruşdu.

Goca hegigetin de ezab çekirmiş kimi üz-gözünü bürüşdürdü.

— Daha soruşma, ay Gülsenem, ölürem... Dünen ahşama geder yolunu gözledim... Ele gulağım sesde idi... Sırağa gün eve gelende.. yolda yağış meni möhkem ıslatdı. Toh garına özümü soyuğa verdim... Ay... küreklerim, belim sınır...

Kişi çevrilip üzügoylu uzandı. Evin soyuh olduğunu gören Gülsenem garı pileteni yandırdı, çaydarı doldurup onun üstüne goydu. Sonra kişinin yanında eyleşdi. Yorğanın üstünden onun küreklerini ovuşduranda kişi yana çekildi.

— Gabırgalarıma tohunma, gıdığım gelir, dedi.

Möhsün emi tez tez "Ay öldüm... Ay öldüm!" deye çığırsa da, arvadın eli deyen yerlerde sanki ağrı azalırdı.

Otağ yavaş yavaş gızırdı. Garı danışmadan öz işini davam ettirirdi.

— Ay Gülsenem, deye ağzını yastığa söykemiş Möhsün emi boğuk bir sesle hâhiş eledi. Başına dönüm, meni özüne nâ-mahrem bilme, bacarırsansa küreyime bir küpe sal. Belke bu ağrını çekip çıharsın. Ay öldüm...

Arvad, bu işi görmeye utansa da, ayağa galhıp gollarını dirseyedek çirmeledi. Kibrit kutusunu, piyi, küpeni tapıp getirdi.

Piyi ellerine sürterek onun küreyini berk berk ovuşdurdu. Küpeni gocanın küreyine goyunda o, getdikce zayıflayan bir sesle "o... o... a.. h" eleyip susdu.

— He, indi dinceler canın, deye Gülsenem garı yorğanı onun üstüne çekip yanlarını basdırdı. Küpe Möhsün eminin küreyini ele sorumuşdu ki, kişinin nefes çekmeye halı yoh idi.

— Sene neçe kere dedim, bu yağışda bayıra çıhma, söze bahmadın. Hâtirine deymesin, deyesen biraz tersliyin var ha...

Kişi ne ise dedi, ancak sözü başadüşülmedi.

Azacık keçmiş Gülsenem garı Möhsün eminin üstünü açıp, küpeni koparmak istedi. Lâkin küpe kişinin küreyinden kopmadı. Arvad bir de güc eleyende evde sanki tapança açıldı. Möhsün emi lezzetle köksünü ötürdü.

— Gözlerime ışık geldi!

— Geler! deye arvad da onun sözlerini tasdik etdi.

Goca, bir stekan tünd çay içenden sonra azacık dikeldi. Minnet dolu gözlerle Gülsenem garıya bahdı.

— Allah tekliyi heçkese kısmet elemesin, dedi.

*
* *

Sentyabr ayı sona yetdikce yarpaklar saralırdı. İndi ne Möhsün emi, ne Gülsenem garı özünü bu kimsesiz bağlarda tek sanmırdı. Onlar tez tez birbirlerine başçekir, sıhhatlerini soruşur, herden dadlı horekler bişirende birlikde yeyirdiler. Möhsün emi, garını ağır iş görmeye goymurdu, ona elinden gelen yardımı edirdi. Gülsenem garı da kişinin yanında hecâletli galmak istemirdi. "Sabah paltar yuyacağam, ay kişi, gelende deyişeyini getirersen", deye heberdarlık edirdi. Ertesi gün Möhsün emi arvadın vedresini aparıp ona su getirer, odun yarar, ocak galardı. Bazan garının eyni nâzik olanda canıyanalık edip, ona erkle acıklanardı da.

— Ay arvad, sen de menim kimi yorğan-döşeye düşmek isteyirsen? Cavan gız deyilsen ki, bele nâzik geyinmisen! Bu saat keç içeri, eynine birşey gey!

Gülsenem garı da onun sözünden çıhmazdı.

Herden Möhsün emi tanış bağ gözetçilerini de evine gonağ aparardı. "Bizim o gonşu arvadı çağırmışam bu ahşam yağlı deve etinden bir gutab bişirecek; gedek sen de yeyersen" deyerdi.

Bazar günleri Gülsenem garının oğlu anasına erzak getirmeyi unutmasa da, artık garı onun kömeyine o geder de ihtiyaç hissetmirdi. Buna göre de oğlu son zamanlar gelende maşının motorunu söndürmür, ayaküstü arvadın kefini heber alıp, gayıtmağa telesirdi.

Bugün Gülsenem garı hayata yenice çıhmışdı ki, kuyu terefinden bir neferin geldiyini gördü. Arvad artık indi Möhsün emini uzakdan tanımakda çetinlik çekmirdi. Kişinin boyu da, yerişi de, sesi de ona tanış idi.

— He, necesen? deye, elinde bir salkım üzüm tutmuş Möhsün emi ona yahınlaşınca, tüfengini çiyninden aşırıp, soruşdu. Bir yerin-zadın ağrımır ki?

Gülsenem kaddini düzeldip cavap verdi.

— Hele ki, yahşıyam.

— Kende bazarlığa getmişdim; deye, Möhsün emi ağzını arvadın sağ gulağına teref verip ucadan danışmağa başladı. Üzüberi bağlararası kestirmeden geldim. Bir salhım derbendî gördüm meynede. Derip yarısını yedim, canım nûş olmadı, dedim, goy yarısını da aparım Gülsenem yesin, al!

Kişi, iki barmağı ile sapından tutduğu üzümü garıya uzatdı. Arvad, üzümü aldı. Bir gile goparıp ağzına aldı.

— Lap macundur! deye dodağlarını marçıldatı.

Günler, bu gayda ile keçirdi. Uşagürekli gocalar birbirini sevindirmek üçün ellerinden geleni esirgemirdiler.

*
* *

Şiddetli külek gapı-pencereni döyürdü. Hava soyuk idi. Ağaçlar kökünden gopacakmış kimi sağa-sola yırgalanırdı. Bugün Hazar da telâtüme gelerek coşmuşdu.

Möhsön emi Gülsemengilde sobanın gabağında arvadla üzbeüz eyleşmişdi. Gocaların söhbeti gızışmışdı. Sobadaki guru odunlar yandıkca otagda sanki şabalıd govrulurdu. Möhsün emi cavanlığından danışırdı.

— O vahtlar men geşeng, şumal bir oğlandım. Ayağımı yere vursaydım yer titrerdi. Geyinip küçeye çıhanda mehelle gızları hesretle dalımca bahardılar...

— Te'rifin mene de gelip çatmışdı. Senin üçün deli-divâne olan gızlardan ele biri de men idim.

Möhsün emi garnını tutup gahgaha çekdi. Arvad da dediyi sözlerden hoşlanıp güldü. Bu defe Gülsenem garı öz gençliyini hatırladı.

— Men uşaglıgda çoh deceldim. Sataşmadığım oğlan galmazdı. Cavanlar elimden zara gelerdi. Gapımızdan elçiler eksik olmazdı. Heçbirine razılık vermezdim. Hereni bir dille yola salardılar...

— Sen yola salmazdın, deye Möhsün emi ona söz atdı. Yegin özleri beyenmeyip gederdiler. Düzünü danış, ay arvad, keçene güzeşt deyirler.

Garı razılaşmadı.

— Yoh, o vaht men gözel idim. İndi beleliyime bahma.

— İndi ne olup, Allaha şükür, sene? Yene min gıza deyersen.

Bayırdan öskürek sesi eşidildi. Garı ayağa galhıp gapını açdı. Gelen, gonşu kolhozun sedri idi. Gırh beş-elli yaşlarında olan balacaboy, dolu beden bu kişi, Möhsün emini özüne dost sayardı. O, her üç-dört günden bir gocaya başçeker, onun halını soruşardı. Gülsenem garı bağa köçenden sonra o, arvadı da yaddan çıharmırdı.

— Öhö.. deye kişi içeri girende döşek üste oturmuş Möhsön emini görcek yüksekden danışmağa başladı. Men bunlardan nigaran galmışam, deyirem havalar soyuyup, birden odunları-zadı olmaz. Deme siz isti otağda kefe bahırsınız? Allah ahıracan elesin! Ay Möhsün emi, ne vermişen bu garıya alabilmirsen, he?.. Seherden ahşamacen yanından getmirsen. Olmaya tezeden sevdaya düşmüsen?

— He, sehv elemirsen, deye, Möhsün emi güle güle cavap verdi. Yohsa pahıllığımı çekirsen?

Kolhoz sedri bir papiros yandırdı.

— Bah neçe defe demişem, yene de deyirem. Ne lazım olsa, heber gönderin, etden, südden, yağdan kôrluk çekmeyin.

— Çoh sağ ol, ömrün uzun olsun. Dönen gönderdiyin et ele durur, deye garı razılığını bildirdi.

Kolhoz sedri uzunboğaz çekmelerini cırıldada cırıldada çıhıp getdi.

* * *

Yay fazlı ömrünün son günlerini başa vurup bu yerlerden keçende bağların terâvetini de, yaşıllığını da özü ile apardı. Hazan geldi, tabiat donunu deyişdi. Yarpaklar saraldı, havalar soyudu, yağmurlu, çiskinli günler başladı. Evveller seher mehinden başlarını yırğalayan yaşıl otlar solup yere yatdı. İndi güneş bozumtul bulutların arasında gizlendiyinden ne Hazar'ın sinesi parıldayır, ne de torpak ısınırdı.

Göyler gaşgabaklı görünürdü. Deniz tez tez kükreyir, şeffaf mavi suların rengi bulanırdı; köpüklü dalgaların vurup sâhile çıhardığı hırda balıkları yemeye gelen kuşların sayısı artırdı. Yel esdikce ağaçlar hışıldayır, sayısız hesapsız yarpaklar, rütûbetli torpağa düşürdü. Bu günler Möhsün emi çoh kederli

olduğundan bulutlu göyler kimi onun da gaş-gabağı açılmırdı. Kişi, nârahatlıkdan evde oturabilmirdi. Seherden ahşamadek bir neçe yol Gülsenem garıgile gedip gelir, hey düşünürdü.

Möhsün emini heç kim indiki geder perişan görmemişdi. Hazan gelende özü ile birlikde gocaların galbine bir keder getirdi. Gâfilden Gülsenem garını iflic vurup yere yıhdı, garı yorğan -döşeye düşdü. Möhsün emi onun derdini öz canına duyurmuş kimi günden güne erimeye başladı. Hayatda rahat yaşamasına yegâne kömek olan bu arvadın birdenbire hereketsiz düşüp galması, kişinin el-golunu bağladı. Ona, heç bir iş görmeye imkân vermedi.

Möhsün emi kende getdi, hestenin üstüne hekim getirdi. Lâkin iş işden keçmişdi. Garının bedeninin sol terefi ölmüşdü. Ona vurulan iynelerin de tesiri olmadı. Veziyyeti bele gören Möhsün emi, garıya bahmağa bir arvad tutdu.

Gülsenem garı günden güne zayıflayır, çehresi solurdu. Çoh vaht o ne danışdığını bilmeden sayıklayırdı. İndi oğlu da, gelini de neftede iki-üç defe gelip garıya başçekirdiler. Bazan geceler de yanında yatırdılar. Arvadı yerinden terpetmek mümkün olmadığından, onu şehere aparmak olmazdı.

Möhsün emi geceni seheredek kirpiyi ile od götürüp, arvadın yanından getmirdi. Ona yemek verir, su içirir, desmalla alnını, üzünü silirdi. Kişi bazan dözebilmeyip helvetde ağlayırdı. İsti gözyaşları yanaklarından ahıp, sakgalının içinde görünmez olurdu. Uşak, ağlından keçen şeyleri atasından istediyi kimi, garı da Möhsün emiye günde bir sipariş verirdi. "Bir dilim garpız olsaydı, yeyerdim, üreyim serinlerdi" yarımca saat sonra padnosda dorğanmış garpız hazır olurdu. "Mene bir nar getirseydin sevap iş görerdin". Azacık keçmiş Möhsün emi narı stekana sıhıp suyunu kaşıkla ona içirirdi. Garı sayıklayanda gâh yellenceye minmeyi arzulayır, gâh sinesine goymağa buz parçası isteyir, gâh da cürbecür şeyler hâhiş edirdi.

Möhsün emi onun başının üstünden eksik olmurdu.

— Fikir eleme, Gülsenem, bugün-sabah sağalıp duracaksan ayağa. Men de nağoşlamamışdım? deye, Möhsün emi ona ürek-direk verirdi.

Arvad hele ağlını tam itirmemişdi.

— Yoh, menim derdim başkadır, deyirdi. Herşeyi özüm başadüşürem. Men.. men...

Bele vahtlarda garının dodağları titreyirdi; sözünün dalını getirebilmirdi. Möhsün emi de kederlendiyini açığa vurmamak üçün üzünü yana çevirirdi.

Arvadın halı ağırlaşırdı.

*
* *

Deniz gırağında dalgaların sesinden ağız deyeni gulağ eşitmirdi. Yegin ki, bugün av havası olmadığından sâhil boyu bir nefer de eli tüfengli görünmürdü. İki saatdan artık idi ki, Möhsün emi lepedöyende o baş, bu başa gedir, gâh suya, gâh guruya göz yetirerek vurmağa bir av ahtarırdı. Kişi yorulmuşdu; çiynindeki tüfengi bile ona ağırlık edirdi. Ancak eve eliboş gayıtmak fikrinde deyildi. O, garıya söz vermişdi, arvadın gözü yolda idi.

Bu seher Gülsenem garı gözlerini açınca yene Möhsün eminin yanında oturup, mürgü vurduğunu gördü.

— Başına dönüm, ay Möhsün, eger sağalmağımı isteyirsense, mene kuş etinden bir çığırtma bişirtdir. Onu yesem ölmerem.

Kişi, arvadın bu sözleri hesteliyin tesiriyle mi, yohsa düşünerekden mi dediyinin fergine varmadan ayağa galhdı.

— Bu saat durup bir toyuh keserem.

Garı itiraz etdi.

— Yoh, toyuh istemirem, mene kuş eti.

— Baş üste, düzelderem!

Möhsün emi bayıra çıhıp bir an ne edeceyini bilmedi. Sonra ne fikirleşdise, tez eve getdi. "Yüz gün silâh, bir gün gerek" deye, tüfengini götürüp sâhile teref yöneldi. Yolda desmala pükdüyü mermilerden birini çıhararak, tüfengi ihtiyatla doldurup, emniyeti açdı. Gözlerini denemek maksadıyla gırh-elli addım aralıda görünen iri bir daşı neçe defe diggetle nişan alıp bahdı. "Böyük kuş olsa, yahına gonsa, vuraram" deye, öz özüne güven verdi. Ancak sâhilde heç ne yoh idi. Sanki deniz bütün kuşları udmuşdu. Eger çantası dolu bir avcıya rast gelseydi, hâhiş edip garının nefsini söndürmeye çâre tapardı.

Günortaya yahın Möhsün emi eliboş, kôr-peşman geri gayıtmağa mecbur oldu. Ne üzle Gülsenem garının gapısını açıp gözüne görüneceyini bilmirdi. Kişi ümidini tamam kesmediyinden bir kuş vurmak niyetiyle yolunu başka semtden saldı. O, Kolhoz bağlarının böyründen keçende köhne tayanın dibine bir deste sığırçın gondu. Gocanın galbine ferah doldu. Tez dizini yere verip tüfengin kundağını çiynine söykeyerek tayanın yanını nişan aldı. Daha burada iti göz de lazım deyildi. Möhsün emi bismillah deyip tetiyi çekdi. Tüfengi açılmadı.

— Seni lânete gelesen! deye, kişi deyinmeye başladı. Bes men, seni hansı güne sahlamışam?!

Bir de çahdı. Bu defe de merminin açılmadığın gören Möhsün emi, onu çıharıp var gücüyle gırağa tulladı.

— Şoğeribe galasan! dedi.

Möhsün emi, sonuncu ümidi olan ahırıncı mermini tüfenge goydu, sol gözünü yumarak nefesini içine çekdi. Yahşı ki, sığırçınlar ürküp uçmurdu. Möhsün emi bu defe telesmeden tüfengin lülesini her şeyden habersiz civildeşe civildeşe denlenen kuşlara tuşlayıp atdı.

Sâkit bağlarda kopan gürültü uzaklarda, lap uzaklarda yankı yapdı.

*
* *

Tüfengin sesine tiksinen Gülsenem garı gözlerini açanda yanında heçkesi görmedi. O, özüne gelende Möhsün emi kiçik tavada kuş etinden hazırladığı çığırtmanı onun gabağına tutmuşdu.

— Al, yeginen. Deye, kişi çengelin ucunda götürdüyü üstü yumurtalı eti ona uzadarak yalvarıcı bahışları ile arvadı süzürdü.

Garının vaziyyeti çoh ağır idi. Ağzını açabilmirdi. Möhsün emi elindeki tavanı yere goyup, hüzünle köksünü ötürdü.

Bayag o, tüfengi çahdıkdan sonra özünü ne vaht tayanın dibine atdığını bilmedi. Yerde iki sığırcın galdığını görünce, evvelce uşag kimi sevindi. Kişi eyilip kuşlardan birini götürdü, kuş onun avcunun içinde çabalayınca, o, tutduğu işden peşman oldu. Sığırçının üreyi döyünürdü. Sonra bu döyüntüler zayıfladı ve nihâyet durdu. Dimdiyi aralı bir vaziyetde başı yana düşdü. Möhsün emi bir daha eline tüfeng götürmeyeceyine söz verdi.

Hayıf ki, bütün zehmetler heçe getdi. Kuş etinden çetinlikle başa gelen norek, pişiye nasip oldu.

Garı, getdikce soluhurdu. Ne oğlunun ve gelininin getirdiyi yemekler, dermanlar, ne de Möhsün eminin gayğısı, şirin teselllileri onun hayatını uzadabilmirdi. Sanki külek asdikce ağaclardan torpağa tökülen hazan yarpakları deyil, garının ömür takviminden kopan günler, saatlar idi. Sonuncu saralmış yarpaklar yere düşende, garı da sonuncu defe gözleri ile Möhsün emini aradı, elini uzadıp kişinin bileyinden tut' ' ıvedâ deyen bahışları ile ona bahdı. Sonra yavaş yavaş kirpikleri e..ı, uzüne kölge saldı.

*
* *

Bağlara gar yağ..ışdı. Sanki her yere ağ tenzif döşenmişdi. Ağaclar çılpak idi.

Möhsün emi tekliyin ağır derd olduğunu ikinci defe duyurdu. Bunu Sakine'nin ölümünden sonra o geder de hissetmemişdi. O zaman çoh goca

deyildi. İndi ise Möhsün eminin Gülsenem garı kimi bir insana çoh ihtiyacı vardı. Ölüm garını aparmasaydı, o, gocanın yaşamasını asanlaşdıracak, ömrünü uzadacakdı.

İnsan ömrünü ancak insan kömeyi, insan gayğısı uzadabiler.

Bağlara gar yağmışdı. Yalnız iki yerde lepir görünürdü. Biri gocanın hayatından kabristanlığa uzanırdı. İkincisi ise ısınmak üçün Möhsün eminin evine gelen kimsesiz pişiyin hırda lepirleri idi...

GÜLHÜSEYİN HÜSEYİNOĞLU
(16/10/1923 -)

*Âlim, şâir ve yazar. Masallı ilçesinin Mollaoba köyünde doğdu. O, üç-dört yaşlarında iken âilesi Bakû'ya yerleşti. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Bölümü'nü bitirmiş ve hâlen aynı üniversitede öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Birçok ilmî ve edebî makale ve eser, Azerbaycan edebiyatına onun imzasıyla kazandırılmıştır. Onun ilk hikâyesi, 1944'de yayınlanan **Ana**, ilk şiiri ise, 1946'da neşrolunan **Benövşe Efsânesi**'dir. Azerbaycan şâiri Mikâil Müşfik hakkındaki ilmî eser ve makaleleriyle tanınan Gülhüseyin Hüseyinoğlu'nun asıl şöhreti, mensur şiir ve hikâyelerinde saklıdır. hattâ, Azerbaycan'da, mensur şiirin bânisi olarak G. Hüseyinoğlu gösterilmektedir. Onun yüksek trajla basılan eserlerinden bazıları başka dillere de tercüme edilmiştir. Belli başlı eserleri arasında şunlar sayılabilir :*

***Hazer'in Goynunda, Bir Ömrün Çırağları, Poylunun Genç Çobanı, İtiraf** (hikâyeler), **Nigarançılığın Sonu** (hikâyeler ve mensur şiirler), **Ay Nur Çileyende** (hikâyeler ve mensur şiirler), **Yaşatmak Üçün** (hikâyeler ve mensur şiirler), **İtmiş Keçi** (hikâyeler), **Beşinciler** (hikâyeler), **Mücrü** (mensur şiirler), **Ömrümüz Boyu** (mensur şiirler ve hikâyeler), **İnsanlar ve Dalgalar** (hikâyeler, povestler) ve **Gatar Gedir** (mensur şiirler ve hikâyeler.)*

ANA

Men, onun tez tez tenha gûşelere çekilerek ağladığını eşidirdim. Bir defe özüm de bunun şâhidi olmuş, ona teselli vermek arzusu ile yanına getmiş, lâkin bir kelme de danışabilmemişdim. Ahı men ona ne deyebilerdim? Hamı ona "danhma, al Leyla hala, mektup gelmeyende ne olar, yegin uzak yerdedir, Allah goysa özü geler" dedikleri halde, ona aynı sözlerle men de teselli verebilerdim mi? Yoh, asla yoh! Bes onda gece-gündüz sızlayan kalbini nece soyutmalı idim? Bunları düşünende nitgim tutulur, üreyim şiddetle çırpınırdı.

Leyla hala bizim gonşumuz idi. Yaralanıp cepheden gayıtdığım günden beri o, hemîşe bize gelip geder, menimle söhbet etmeyi çoh severdi. Men ise onu her defe görende derdim tezelener, bir anda başımın üstünü keder bulutları alardı. Leyla hala bu kimi durumlarda üzüme diggetle bahar, gussemin asıl sebebini bilmediyinden, ince ve mihriban sesi ile mene teselli vererdi.

— Ana senin boyuna gurban, danhma, igidin başına çoh işler geler, oğul, şükür Allah'a ki, sağ-salamat gelip çıhmısan!.. Yaraların da sağalıp... biraz zayıfsan, ne olar, o da düzele-, yeter ki, canın sağ olsun!..

Birgün bahçamızdaki goca palıt ağacının kölgesinde uzanıp kitap ohuyurdum. Birden ürek yahan, yanıklı bir ses meni kitapdan ayırdı. Dinlemeye başladım; kim ise ağlayır, hazîn hazîn bayatı deyirdi.

Ezizim Balaban'ı
Asta çal balabanı.
Hamının balası geldi,
Bes menim balam hanı?..

Tüylerim ürperdi, bedenime yayılan üşütme iliklerime işledi. Tâlihinden yanıklı yanıklı şikâyet eden bu gadın sedâsı mene tanış geldi. Ayağa durup gonşu hayata bahdım; ağlayan o idi. Leyla hala. O, evlerinin gabağında oturup, tohuduğu corabı gözyaşları ile isladırdı. Bu hal, meni son derece mütees-

sir etdi. Onun yanına getmek istedim, ele bu vaht bir sahsağan uçup, Leyla hala ile bizim bağımızı ayıran hendeyin üstündeki garağaca gondu ve gığıldamağa başladı. Gulağına kuş sesi deyen Leyla hala, gafleten yuhudan oyanan adamlar kimi, tez başını galdırdı ve şad heberler müjdecisi sahsağanı görüp sevindi. O, ayağa galhdı ve çohdan ahtardığı kuşa heyecanla müracaat etdi :

— Ey nisgilli anaların hoş müjdecisi sahsağan, eger balam gelecekse, yerini deyişdir; sahsağan, yerini deyişdir...

Sahsağan ise budagda oturup, yerinden terpenmirdi.

Ana kalbi daha dözebilmir, bütün dertlerini açıp ona söyleyirdi :

— Ahı men anayam, sahsağan, balam gelecekse, yerini deyiş, eşidirsen mi? Yerini deyiş...

Sahsağan gonduğu ağacda itinasız oturup, ganatlarını oynadırdı. İntizar ana ise, mahzûn bahışlarını ondan çekmeyerek ümidle gözleyirdi. Onun bu hali ve yalvarışları meni son derece müteessir etdi. Ağır düşünceler içinde çırpınırken, birdenbire haradansa ağlıma bir fikir geldi : Sahsağanı uçurtmak. Ele bu maksatla da bürüne bürüne garağacın altına geldim ve yeden bir daş götürüp atdım; kuş uçdu. Bu an elebil ananın da kablinden keder uçdu, onun gözyaşları gurudu, rengi açıldı, titreyen dodaglarına tebessüm gondu...

Men, onun sevincle "şükür, şükür" deye eve girdiyini görüp, yapdığımdan razı bir vaziyetde geri döndüm.

Bu hadise aynı şekilde sabah da devam etdi. Yazık Leyla hala oğlunun sağ olduğuna inanır, daha ağlamırdı.

Ancak men, onu aldatmağıma peşman olmuş, vicdan azabı çekmeye başlamışdım. Leyla halanın günahı ne idi, niye men hegigeti ondan gizledirdim? Cephe dostumun hâhişini, son sözlerini, vesiyyetini yerine yetirmemekde men haklı idim mi? Bu suallar dâima meni düşündürür, kalbimi sıhır, ezirdi.

Sahsağanı uçurtduğuma teessüf edirdim. Ancak ne etmek olardı, artık gec idi, kuş bu işe örgeşdiyinden, Leyla halanın nevâzişkâr sesini eşiden kimi kanat açıp fezalara uçur, ana sevinir, men ise geherlenirdim.

*
* *

İsti Ağustos günlerinden biri idi. Hayatda oturup söhbet edirdik. Birneçe gonu-gomşu, tanış-bilişimiz bize toplaşmışdı, Leyla hala da burada idi. Biraz söhbetden sonra emim üzünü mene tutup, cephede olup bitenlerden danışmağımı

hâhiş eledi. Men, oturanları birer birer nezerden keçirip, daha çoh Leyla halaya bahdım. Onun dâima yollar esiri olan hasretli bahışları bir an mene zillendi. Men, nedense tereddüt edip, danışmak istemirdim. O, bunu hissetdiyinden, yavaş ve titrek bir sesle dedi :

— Danış, oğlum, danış, şirin söhbetinle ana kalbini dindir.

— Eziz dostlar, gulag asın, size gehremen bir ellimiz bâresinde danışacağam. Deyerek, söze başladım...

Men evvelce, onunla ilk defe nece görüşdüyümden, çiyin çiyine vuruşduğumuz savaş meydanlarından, onun cesâretinden nakl edip, sonra asıl metlebe keçdim :

— Biz cepheye getdiyimiz zaman birbirimizden ayrılmamağa and içmişdik. Lâkin amansız ecel bizi ayırdı. Şiddetli vuruşmaların birinde dostum köksünden yaralandı ve bir an içerisinde yıldırım çarpmış ağaç kimi yere serildi. Men, tez özümü ona yetirdim. Dostumu gan aparırdı. Tez başını yerden galdırıp dizlerimin üstüne aldım, ellerimle saçını sığalladım. "Sen ne edirsen, dostum, kalk yaran çoh da ağır deyil, keçip geder" dedim. "Yoh... mene teselli verme... Dostum... Senden bir hâhişim var : Vetene dönsen, bize gedip gözü yol çeken anamın gözlerinden öpersen... Deyersen ki, veten evladı eve dönende... o, yollar üste durup meni gözleyende... Bes menim balam hanı... hanı? deyerek ağlamasın..."

Dostum bu sözleri deyip bir daha danışmadı, şefget bacıları yetişene geder dizlerimin üstünde can verdi.

Biz, onu hörmetle defn etdik. Onun cephe yoldaşları, onun ganını yerde goymayacaklarına dâir and içtiler. Men de onun cenâzesi garşısında diz çökerek and içdim.

Sözümü gurtarıp Leyla halaya bahdım. Onun gözleri yaşarmışdı, sinesi aramsız galhıp enirdi. O, gözlerimin içine bahır, odlu bahışları ile meni sarsıdırdı. O bahışlar mene neler söyleyirdi? Men, Leyla halanın gözlerinden kalbini aydınca ohuyurdum. Buna göre de onun ızdırapları garşısında "o, senin oğlundur, ana, icâze ver gözlerinden öpüm" deyebilmedim ve üzümü emime tutup :

— Emi can, indi de görüm bele bir oğulun anasına ağlamak yahışar mı?

Emim, sualımın asıl mânâsını anlayıp, derinden köksünü ötürdü, Leyla halanı süzerek :

— Yoh, oğlum, yahışmaz; heç yahışmaz! Deye, cavap verdi...

*
* *

Bu ehvalatdan sonra men hergün Leyla hala ile üzüze gelirdim. O, hemîşe aynı bahışlarla mene bahır, mahzun bahışları ile "balam hanı?" deyirdise de, soruşmağa dili varmır, cesâreti tükenir, gorhudurdu!

Beli, o gorhurdu... gorhurdu... çünkü ana idi!

1944

EHMEDAĞA MUĞANLI
(10/5/1926 -)

Hikâye, roman ve senaryo yazarı E. Muğanlı, Bilesuvar ilçesinin Eliabad köyünde dünyaya geldi. İlk öğrenimini tamaladıktan sonra, henüz ortaokul öğrencisi iken, yaşıtlarının tâbi tutulduğu muameleden o da nasîbini almış ve cepheye gönderilmiştir. 1946'da cepheden döndükten sonra, yarıda kalan tahsilini tamamlamağa çalışan Muğanlı, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin filoloji bölümüne girer ve 1952'de buradan mezun olur. İlk hikâyesi olan Biz De Gol Çekirik Ki..., 1951'de "İnkılâb ve Medeniyyet" mecmuasında yayınlandı. Daha sonra ağırlığı senaryo yazarlığına kaydıran Muğanlı, yirmiden fazla film senaryosu yazdı. Bunlar arasında Azerbaycan... Azerbaycan, Alagöz Yaylağında, Muğan'ın Dastanı, Çobanbayatı, Gocalar... Gocalar, Men Serhedçiyem, Od İçinde Vaha ve Atları Yeherleyin en önemlileridir. Yayınlanmış eserleri arasında ise, Vicdan, Tikanlı Meftiller, Şehriyar Efsânesi, Çobanbayatı, Şikeste ve Ömürden Yeddi Yarpag dikkati çeker.

KORKUT DEDENİN ÖYÜDÜ

Gece çapar geldi, heber getirdi :

— Yatıbsan, oyun, igid! Oyagsan, eşit, yene yağı dağları aşdı. Bizim ormanda at oynadır, ov ovlayır. Gayret vahtıdır.

İgid andını hatırladı, yerinden galhdı. Demir kaftanını geydi, polad gılıncını beline bağladı, yayını eline aldı. Asta yeridi, asta terpendi; anasının heberi olmasın, oyanmasın deye. İsteyirdi dan yeri ağarıncaya geder düşmandan kısas alıp gayıtsın, anasının nisgilli kalbini sevindirsin...

Ay doğup kalbilenmişdi, igid sinesi kimi geniş, igid üreyi tek temiz semânın ortasında sehâvetli elini açmışdı, gümüşî nur çileyirdi yer yüzüne; dağlara, ormanlara gümüşî don geydirmişdi.

İgid ayak sahladı, bedirlenmiş aya bahdı, dağlara, ormana bahdı, suların hazîn sesini dinledi, yadına sevgilisinin sözleri düşdü. "Eger aşkın aydan arı, sudan durudursa, aylı gecede, bulak başında gözlersen meni. Fikrinden dönsen gelme, fikrimden dönsem gelmeyeceyem".

Gılıncı eyvanın sürahisine tohundu, cingildedi, atasını hatırlatdı, el ağsakkalının narasını saldı onun yadına. "Atanın kısası senin boynundadır, igid, sen almalısan onun intikamını!"

O, aşkı ile intikam arasında, ehd-i ilgari ile andı arasında galmışdı, iki yol ayrıcındaydı, nâ-beled yolçular kimi bilmirdi hansını seçsin. O iki yola bu vaht üçüncü yol da gavuşdu; darvaza döyüldü, itler hürüşdü.

— Ay ev yiyesi!

*
* *

O, on dokguz yaşına girmişdi, elin tanınan, sayılan deliganlılarından idi. Ancak adsız idi hele. Elin âdetiydi, hüner göstermeyince igide ad goymazdılar.

Ana onun uca boyuna, enli küreyine, pehlivan yerişine bahıp sevinirdi. Ata onun toyda-düyünde at çapmasına, kurşak tutmasına, demir eymesine bahıp ferahlanırdı. O, demirden möhkem idi.

Birgün el ağsakkalları igidin atası Deli Domrul'un yanına geldiler, ona dediler :

— Oğlun hünerlidir, Domrul, guvvetlidir, ona ad goyulsun gerek. Meclis gur, Korkut Dede'ni çağırtdır.

Deli Domrul sevincinden deli nara çekdi, deveden buğra, goyundan goç gırdırdı, iri gazanlar asdırdı, böyük meçlis gurdu, eli gonagladı. Meclise Dede Korkut geldi, demirden möhkem olduğuna göre oğlanın adını Eldemir goydu.

— Adını men verdim, yaşını ulu Tanrı versin! Dedi.

Sonra Korkut Dede üzünü oğlanın atasına tutdu :

— Hey, Domrul, oğlun igiddir, at ver ona, miniyi olsun; hünerlidir, güclüdür, gılınc ver ona, elinde arha olsun, kömek olsun.

Deli Domrul at verdi oğluna, iti dırnaklı, guş ganatlı. Gılınc verdi ona, bir darbede gaya çapan. Yay, oh verdi, dağı delen.

Yediler, içdiler, neçe gün, neçe gece şadlık etdiler.

Şarabın itisi Deli Domrul'un başına vurdu, üzünü elin igidlerine tutdu :

— Hey, igidler! Korkut Dede söyleyip ki, oğul atadan görmese hüner göstermez, sofra açmaz. Gelin uca tutag Korkut nasihatını. Atlanın, igidler. Ov ovlayarak, guş guşlayak.

İgidler atlandılar.

Ana, su atdı oğlunun ardınca. Oğlunun ilk ovuydu, ona hayır-dua verdi, uğur diledi.

...Zümrüt donlu, yakut lâleli dağların, ormanların bahar nağmesi bahar yaşlı igidleri vecde getirdi; atların cilovunu burahdılar; kıvılcım gopdu, od parladı bedöy atların nallarından. İgidler nara tepdiler, hay saldılar dağlara, derelere, guş, maral, ceyran vurdular... İgidlerin yorgun çağı gözel bir maral çıhdı garşılarına.

Deli Domrul dedi :

— Hey, igidler, gıymayın bu marala, oh atmayın, kemendleri açın, diri tutağın onu. Kim tutsa, goy onun olsun; kim gaçırtsa, özü getsin kısmetinin ardınca.

İgidler kemendlerini açdılar, üzük gaşı kimi araya aldılar dağlar gözelini; gıy vurdular, hay saldılar. Hürkmüş maral devikdi, vurnuhdu, gaçmağa yol ahtardı insan çeperi arasından. Birden ayaklarını cütledi, göye sıçradı...

Eldemir'in iki addım uzağından. Eldemir kemendini atdı, kemend maralın beline deydi, sürüşüp yere düşdü. Pert oldu igid, at saldı maralın ardınca. Bir göz gırpımında maral da, Eldemir de görünmez oldu kôlların, ağacların arhasında...

İgidlerden ikisi atlarının başını dönderdi, Eldemir'in dalınca getmek istedi.

Deli Domrul sahladı onları.

— Getmeyin, goyun bahtını sınasın. Dedi.

Dediler :

— Ahı, dağın o terefi yağı elidir.

— Eldemir yağıya tuş geler, haramîler çıhar onun garşısına.

Domrul dediyinden dönmedi.

— Goyun hünerini göstersin. Enin atlardan, yorulmuşuk, dinceleyin. Kabab çekin, sofra açın, gımız süzün. Açık sofra ile garşılayak ov yorgunu Eldemir'i.

İgidler atlarından endiler. Ocak galadılar, kabab çekdiler, sofra açdılar.

Domrul, çoh gözledi oğlunu. Eldemir gayıtmadı. Kabablar yeyildi, gımızlar içildi. Eldemir'den heber çıhmadı. Mest olup humarlanan igidler başlarının altına yeherini goydular, mürgülediler... Yuhuya getdiler.

Domrul yatabilmedi, ata üreyi istilendi. "Harda galdı Eldemir? Niye yubandı? Birden gayadan uçar. Yağıya, haramîye rast geler..."

Dözebilmedi Domrul, atını yeherledi. Şirin şirin yatan igidleri oyatmadı, tek getdi oğlunu ahtarmağa.

...Maral, sanki ganat açıp tepeler aşır, derelerden keçirdi, gayadan gayaya sıçrayır, uçurumdan tullanırdı. Eldemir de atını ondan uzaklaşdırmırdı, keseden çapıp her yerde gabaglamağa çalışırdı. Çoh uzağa getmişdiler onlar. Eldemir'in atı gan-ter içindeydi. Maral, bir oh menzilinden yahına burahmırdı onu. Eldemir isteseydi ohla vurabilerdi maralı. Ancak o, ovunu diri tutmak isteyirdi. İsteseydi hünerle gayıtsın igidlerin yanına, atasını sevindirsin, başını uca elesin. Hele ham idi genc ovçu. Bilmirdi ki, gaçan maralı kemendle tutmak olmaz; her at marala çatabilmez.

Maral, hündür bir gayadan tullandı, enli uçurumun obiri tayına düşdü. Eldemir'in atı yorulmuşdu, sıçrayabilmedi. İgid gezeblendi, nişan aldı. Birden :

— Elin igidi bize erklik mi gösterir?!

Ses, Korkut nağmesi geder şirin, gülüş kumru cehcehi tek şakrak idi. Eldemir, gayri irâdi el sahladı, dönüp bahdı (maral gaçıp gözden itdi.) Oh, Eldemir'in elinden düşdü; donup galdı atın üstünde. Maral ohlamak isterken, igidin özü ohlandı, köksünden, üreyinden.

Aşağıda, bulag başında bir gözel dayanmışdı, ona bahıp gülümseyirdi. Uca boylu gözel, al yanaklı, beyaz üzlü, uzun, gara saçları topuklarına dolaşırdı; cerge cerge kirpikleri ela gözlere keçik çekirdi. Her gırpınanda sanki neçe neçe oh hedenginden gopup, igidin sevdalı kalbine sancılırdı.

Eldemir, elinde olmadan atından endi. Her terefden şen kahkahalar eşidildi; elebil keklikler gayaların arasında gakgıldaşırdı. Eldemir özüne gelip, etrafa bahdı. Gözel tek deyildi, gırh incebelli gızla çıhmışdı bahar seyrine. Gülden, çiçekden seçilmirdiler elin gülüzlü, gülerüzlü gözelleri.

Eldemir gızların yanına geldi, bağır basdı, salam verdi, ucaboylu, ela gözlü gözelle üz-üze dayandı. Gızlar onları araya aldılar.

İgid soruşdu.

— Kimin neyisen, gız?

Servi boylu gözelin eyri gaşları gerildi, oh kirpikleri titreşdi, gonça dodagları gül kimi açıldı.

— Mene Beyrek gızı Gülçin deyerler, igid.

Eldemir'in üreyi titredi, ganı cûşa geldi. "Demeli, Gülçin dedikleri gözel bu imiş!" O, atasından, anasından Beyrek gızı Gülçin'in te'rifini çoh eşitmişdi. "Bu imiş dile, ağıza sığmayan Gülçin! O methiyeler hara, bu gözellik hara!..."

Bu defe gız soruşdu.

— Bes sen kimin neyisen, igid?

Eldemir bir de bağır basdı, baş eydi, ihtiramla dedi :

— Mene de Domrul oğlu Eldemir deyerler, el gözeli.

Gülçin'in oh kirpikleri aşağı endi, çeper çekdi ela gözlerine. Gızın başı da sinesine eyildi, gara hörükleri yumru köksünde gıvrılıp açıldı. "Ah, bu imiş ozanların nağme ohudukları Eldemir igid!" Gülçin de atasının, anasının Domrul oğlu Eldemir'den sevincle danışdıklarını çoh görmüşdü. Başını galdırdı; oh kirpikler de galhdı. Gızın ela gözleri igidin gara gözlerine zillendi. Gözler üreklere yol açdı, üreklerden heber getirdi. Ürekler çırpınırdı, ürekler döyünürdü, kemende düşmüş ceyran kimi. Dilleri lal olmuşdu; gözler danışırdı, ürekler pıçıldaşırdı.

Gızların şirin gülüşü ayıltdı onları, göylerden yere endirdi, elin âdetini, erenlerin nasihatini hatırlatdı onlara.

Gızın sesi titredi.

— Elimizin âdetini bilmirsen mi, igid?

Eldemir de özüne gelmişdi, igidler kimi ötkem danışdı.

— Bilirem, el gözeli. Yar yarından ten gerek; şartını da.

Gülçin'in gül dodağlarında hoş tebessüm göründü. İgidin sertliyini beyendi.

Dedi :

— Şartın birini sene bağışlayıram, igid, maral govmusan, atın yorulup. Oh atacayık, gurşak tutacayık.

Oh atdılar; ohları bir hedefe deydi; yan yana, uc uca. Gurşak tutdular. Daş gayaya rastlamışdı. Gızlar halay gurup eylemişdiler. Gâh Domrul oğlu Eldemir'i alkışlayır, gâh da Beyrek gızı Gülçin'i ürekdirek verirdiler. Çoh elleşdiler, çoh fend işletdiler, heçbiri üstün gelebilmedi. Yorulmuşdular... Birden Eldemir er oğlu er kimi deli nara çekdi, (bu, onun ilk narası idi) geyzle Gülçin'i başının üstüne galdırdı, gazabı yatışdı, gıymadı el gözeline, vurmadı onu yere, ehmalca goydu gızın küreyini zümrüt otların, yakut lâlelerin üstüne; eğildi gızın iki gaşlarının arasından öpdü.

— Toy ne vaht olsun, gız? Dedi.

Gülçin dinmedi, ayağa galhdı. Eldemir üzüldü. Gız dedi :

— İgid, bir gülle bahar olmaz, deyip erenler. Yarın deyâneti de, sadakati de sınansın gerek; sonu peşmançalık olmasın. Möhlet ver, igid bir di fikirleşek, bir de sınayak birbirimizi.

Eldemir dedi :

— Razıyam, el gözeli, üç günden sonra garanlık govuşanda gözleyeceyem seni burda. Goy garanlık seni yaman gözden, yaman sözden gorusun.

Kirpik hasar söküldü, ela gözler yeniden gara gözlere zillendi; bu defe odlu, gezebyildi ela gözler.

— Garanlıkla gara kalblilerin görüş ve'desi olabiler, igid! Gara kalbliler birbirinden garanlıkdan dilek dileyer! Eger sevgin aydan arı, sudan durudursa, aylı gecede, bulag başında gözle meni. Fikrinden dönsen gelme. Fikrimden dönsem gelmeyeceyem.

— Ahı, garanlıklar indi başlanır, aydınlığa hele bir ömür galır.

— Ozan deyip, igid, ayrılık sevginin mihenk daşıdır. Ne geder uzun olsa, itibarlı olar. İtibarlı sevginin ise ömrü uzun olar.

Eldemir, hayran galdı el gözelinin ağlına, kamalına. Dedi :

— Senin dediyin olsun. Gülçin, ozan deyen olsun.

... Eldemir, atını asta yerişle sürürdü, fikirli, düşünceliydi. Şirin idi onun düşünceleri, Korkut sözü, Korkut nağmesi kimi, ağsakkal nağılı kimi. Sırlı, efsâneli nağıl dünyasına düşmüşdü elebil. Burada herşey gözel idi, herşey dil açıp danışırdı. Guşlar da, güller de, ağaclar da mehebbet nağmesi ohuyurdu.

Eldemir düşünürdü. "Atam söroşacak, ovun hanı, oğul? Deyecem, ovum bulagda galdı. Özü de cavan olup, başadüşer meni. Deyecek ne gördün, ne eşitdin? Deyecem, oğlu olan evlendirmiş, gızı olan köçürmüş. Yegin özü de bir vahtlar bele cavap verip babama. Deyecek, seni de evlendirmek mi gerek, oğul? Bir vahtlar yegin babam da ondan bele soruşup. Deyecem, mene ele bir gız gerekdir ki, men yerimden durmamış, o durmuş olsun, men düşman üstüne varmamış, o, mene düşman başı getirmiş olsun. Yegin atam gülüp deyecek, sen gözüne gadın yoh, oğlum, arha, yoldaş dileyirsen. Elbette, yadına özünün te'rifllediyi Beyrek gızı Gülçin düşecek. Deyecek..."

Birden dehşetli gürültü gopdu. Dağların belinde dağ boyda iki gara bulut başbaşa geldi, kelle kelleye geldi; odlu ohlar yağdırdılar birbirine, odlu gılınclarını sıyırdılar birbirinin üstüne, deli nara çekdiler.

Bulutların narasından dağlar titredi, lerzeye geldi; odlu gılınçları ile doğradılar birbirini gara bulutlar. Bulutların gözyaşları leysana döndü, Ağaclar saçlarını yoldu. Kişnedi bulutlar, ağladı bulutlar. Göy yere, yer göye gavuşdu. Dağların arasından evvelce gazablı nara gopdu, sonra dehşetli feryat ucaldı. Feryat ele çatdı.

... El hâle çekdi. "Burda bir igid ölüp, göy kişner, bulut ağlar!"

Ölen Domrul idi. Elin batmanlıgınc igidi Deli Domrul.

... Domrul oğlunu çoh ahtardı, heç yanda ondan bir nişan görmedi. Ün çekdi, oğlunu harayladı. Sesi dağlara, ormanlara yayıldı, gayalarda yankılandı, oğlundan bir ses gelmedi. Yağı geldi onun sesine; dağı aşdı, igidin arhasını kesdi. Çohdan idi o, Domrul'un ganına susamışdı, fırsat ahtarırdı eli Domrul'suz goysun. İgid hata yapdı, elden aralandı, fırsat düşdü yağının eline. Hâin, gorhag olar, deyipler. Gorhdu hâin, Domrul'la üz-üze gelmekden, mertçe savaşmakdan çekindi, ohla arhadan vurdu onu. Domrul'un deli narası dağların feryadına çevrildi.

... El defn edirdi batmangılınc igidi. Eldemir de yapışmışdı atasının tabutundan, elle birlikde son menzile yola salırdı onu. Gam yükü ezirdi onun hele berkimemiş çiyinlerini, düz gametini. Sevdalı kalbini sıhırdı. Dönüp sağına bahdı, elin seçme igidlerini gördü; hamısı elemli, gazablı idi. Dönüp soluna bahdı, elin müdrik ağsakkalarını gördü; hamısı dertli, kederliydi. Hamı yas tuturdu elin batmangılınc oğluna.

... Domrul'un kabrinin üstünde el ağsakkalı gazablı nara çekdi.

— Kısas!

— Min'el kısas! Elin igidleri gılınclarını sıyırıp başlarının üstünde oynatdılar. Bu, o demek idi ki, hamımız Domrul'un kısasını almağa hazırık, düşman tek gelip onun üstüne, biz de tek getmeliyik onun üstüne, eli gırğına salmayın. Birimizi göster, ağsakkal!

El ağsakkalı elini Eldemir'e uzatdı.

— Atanın kısası senin boynundadır, igid, sen almalısan onun intikamını!

Eldemir diz çökdü el igidlerinin, ağsakkallarının huzurunda, atasının gılıncını ellerinin üstünde galdırdı, önünde tutdu, gözleri ile anasını aradı, tepeden dırnağa kimi garalar geyinmiş anasının solgun üzüne, yaşlı gözlerine bahdı.

Ana kirpiklerini endirdi, mâtemli, nemli gözlerini oğlundan gizletdi.

*
* *

... Eldemir fikirli dayanmışdı eyvanda, aya bahırdı, gümüş donlu dağlara, ormanlara bahırdı. O, aşkla intikam arasında, ehd-i ilgan ile andı arasında galmışdı, iki yol ayrıcındaydı, nâ-belet yolçular kimi bilmirdi hansını seçsin. Bu vaht üçüncü bir yol da gavuşdu bu iki yola; darvaza döyüldü, itler hürüdü.

— Ay ve lilesi!

Sese ana da çıhdı eyvana. Gara örhekde, gara geyimde... Ayın gümüşî ziyâsında onun mâtemli siması daha da gusseli görünürdü.

Eldemir ireli geldi, bağır basdı, yaslı, elemli anasının garşısında baş eydi.

— Ana! Ezizim, iki gözüm ana! Çapar geldi, heber getirdi, atamın kâtili yene dağı aşıp, bizim ele ayak basıp, ormanımızda at oynadır, ov ovlayır. Gedip ondan atamın intikamını almayıyam. Getmesem, fırsatı elden bırahsam, el gınağı olaram. Sevgilimle de söz kesmişik, aylı gecede, bulag başında görüşmeliyik. Bu bizim ilk sözümüz, ilk sınağımızdır. Getmesem, üzü dö-

ner, hemîşelik itirerem onu. Gapıya da gonag gelip, gonağı garşılamalıyam. Üç yol ayrıcındayam, ana, üçü de vâcip. De görüm, hansını seçim?

Ana bahdı oğlunun gözlerinin içine, kat'iyyetle, temkinle dedi :

— Oğul, üçüm ünle, sözüm dinle. Sen gayretli oğulsansa, atanın intikamını hemîşe alabilersen. Sevgilinin ilgan düzdürse, ahdına vefalıdırsa bir defe görüşe getmemekle üz döndermez senden. Gapıya gonag gelip, oğul, gonağı garşıla. Ne baban, ne atan bu gapıdan gonag gaytarmayıp; gonag düşman da olsa ağırlanıp, ezizlenip bu evde. Bir gapıdan gonag meyus gayıdarsa, o gapını bir de gonag tanımaz. Korkut Dede deyip : "Gonag gelmeyen gara evler yıhılsa yey." Uca tut Korkut Dede'nin öyüdünü, pozma babanın, atanın vaziyyetini, elin âdetini. Get, gonağı garşıla. Düşman da olsa ağırla, ezizle.

VİDÂDİ BABANLI

(5/1/1927 -)

Yusuf oğlu V. Babanlı, şâir, yazar ve gazeteci. Kazak ilçesinin Şıhlı (Muğanlı) köyünde doğdu. İlk ve orta tahsilini burada tamamladı; sonra, Bakû'ya gitti ve üniversiteye girdi. Filoloji tahsili yaptı. Bir süre öğretmenlik yaptı; tekrar Bakû'ya dönüp "Azerbaycan Müellimi" ve "Edebiyyat" gibi gazetelerde çalıştı. Yükseklisans için Moskova'daki Maksim Gork; Enstitüsü'ne kayıt yaptırdı ve burada, asistan olmağa hak kazanan Babanlı, sanat aşkı ağır basınca buradaki işini bırakıp, tekrar Bakû'ya döner. Bir müddet Azerbaycan dergisinde çalışır. Azerbaycanfilm'de baş redaktörlük vazifesine getirilir. İlk şiiri, ***Anam Sen Oldun,*** *1947'de* ***"Azerbaycan Gençleri"*** *gazetesinde yayınlanır. O, ilk çalışmalarını Vidâdi Şıhlı imzasıyla neşreder. Edebî faaliyetlerine, 1954'ten sonra başlayan Babanlı'nın yayınlanmış eserlerinden bazıları şunlardır :*

Gelin, Tanışlarım ve Dostlarım, Ayazlı Geceler, Hayat Bizi Sınayır, Vicdan Susanda *(iki cilt),* ***Mukaddes Ocak*** *ve* ***İnsaf Nene.***

ÜREK YARASI

Ahşamdan bir müddet keçende gapı döyüldü. Girişdeki balaca otağın yuharı başında, ensiz tahta çarpayının üstünde yastığa dirseklenip, uzundeste gelyanını fikirli fikirli tütsüleden Halıg kişi bu sese diksindi. Gelyan onun gara, galın dodaglarının arasından sürüşüp açık sinesine düşdü, tenbekinin goru dağılıp batık köksünün ağ, kıvrım tüklerini yandırdı. Gaşgabaglı Halıg kişi deyine deyine galhıp tendeki gorunu üstünden çırpdı. Ayaklarını altına yığıp, çarpayının ortasında bağdaş gurdu. Acıklı acıklı yan otağa seslendi.

— Ade, ay uşag!.. Hardasınız? Gulaglarınıza pambıg tıhanıp, nedir?.. Çağırırlar, eşitmirsiniz mi?!

Dolup, sonra tohtamış bir gadın arakesmede göründü. Halıg kişi cod sesini tezce yumşaltdı.

— Günün ağ olsun, a bala, gör kimdir. Deyesen, gelen var.

Cavan gadın boynunun arhasına sürüşmüş yün örpeyini düzeldip, dehlize yeridi. Uzun, demir cefteni galdıranda, ağır gapı cırıldayıp öz özüne açıldı. Vıyıltı ile içeri dolan soyuk payız küleyi ile beraber iki goca dabansarak eve girdi. Bir boyda, belke de ele bir yaşda olan bu gocalar gadınla kömekleşip gapını örtenden sonra astanada bir degige ayak sahladılar. Işıkdan gamaşan gözlerini gırpa gırpa döyükdüler. Tahta çarpayıda tezeden dirseklenen Halıg kişini görünce, hündürden öskürüp boğazlarını arıtdadılar. Temkinle yeriyip gabağa geldiler, salam verdiler ve teklif gözlemeden keçip onun böyründe oturdular.

Gocaların sesine arıg, uşag cüsseli Gülüstan garı da obiri otagdan çıhdı. Çalmalı başını arakesmeden uzadıp gelen gonaglara hayli tamaşa eledi, tanıyıp ireli durdu.

— Hoş gördük, ay Hümbet gardaş, uşaglar-zad ne cürdü? Deye, evvelce pambıg kimi dümağ, deyirmi sakkallı gocaya yanaşıp el tutuşdu. Sonra da obiri ile görüşdü. Seni de hoş gördük, ay Bilal kişi. Sizinkilerin ehvalı necedi?

— İman yiyesi ol, Gülüstan bacı, hamının sene duası var. Halıg kişiynen ele ikide bir, üçde bir kend arasında görüşürük. Sen bari ne hallısan?

Garı derinden köksünü ötürdü.

— Eh, ne deyim, yıhıla yıhıla günümü eleyirem. Üzü gara olsun gocalığın, bizde can goyup ki? Garı köksünü ötürdü. Çalması özünden yeke görünen başını yırğalayıp ilâve etdi. Deyirem, ey gidi dünya ha, Hümbet de gocalarmış!.. senin o göy ürgenin belinde ner ner nerildediyin günler ele bilirem dünendi, Hümbet gardaş. Gör vaht nece tezce gelip keçdi?!

— Eh, ay Gülüstan bacı, biz neyik beyem?!. Bu goca dünya çoh adamlar yola salıp. Yerişinden yer terpenen nece nece igidlerin adı gara torpagdan çağırılıp.

— Hı... Hı... Ele onu deginen! "Bu dünya bir tamaşadır, her gelen bahar, geder!"

Garı, üreyinin lap derinliyinden gelen acı bir teessüfle dodaglarını büzdü; hırdaca, sönük gözlerini bereltdi, nefesini derip yene ne ise demek isteyirdi ki, gaşgabağı biraz da tökülmüş olan Halıg kişi dillendi.

— Sen atayın goru, bağla söz dağarcığının ağzını! Macal ver, goy derdimizi-çorumuzu danışag.

— Bıy, ay kişi, bir aman versene görek!.. Heç bilmirem bugün sene n'olup? Günortadan gelip döşenipsen bu tahtın üstüne. Bilen de yohdu, azarın nedi.

Garı erköyünlükle erini yamanlayıp, yarımçık galmış olan söhbetine gayıtmağa hazırlaşanda, Halıg kişi onun sözünü yene ağzında goydu.

— Arvad besdir! Deye, gışgırıp, kenarda, elleri goynunda dayanmış olan cavan gadını kömeye çağırdı. Gadan alım, a bala, bu gaynananın derdi yene govreyledi. Golundan tut, apar obiri otağa. Yoksa bize imkan vermeyecek.

Gülüstan garı daha dinip danışmırdı. Üreyinde erinden inciyip geri döndü, doluhsunmuş halde gelininin gabağına düşüp yan otağa keçdi. Arakesmenin gapısını Halıg kişinin özü durup örtdü...

*
* *

Gırh beş il idi Halıg kişi bu arık, uşag cüsseli Gülüstan'la bir yastığa baş goyurdu. Hele bugüne geder onun Gülüstan'la sözünün çep geldiyini, ona gülden ağır bir söz dediyini gören, eşiden olmamışdı. Kend içinde tay-tuş arasında sözünün üstünden söz deyilmeyen, zehmli, asık suratlı bir adam kimi tanınan

Halıg kişi evde arıg Gülüstan'ının yanında haddinden artık mülâyim, guzu hasiyyet bir er olur, arvadının gulluğunda dururdu. Halıg kişideki bu iki şahsiyetliliye çohları hayret edirdi. Amma heçkim bunun asıl sebebini bilmirdi...

... Gülüstan cavanlıgda sekgiz uşag doğmuşdu. Ancak bu uşaglar doğumdan ya üç, ya da beş ay sonra hestelenip gara torpağa getmişdiler. Evlat üçün burnunun ucu göyneyen Gülüstan lap yarı yaşına dolup, saçı ağarmağa başlayana geder derdine çâre tapmamışdı. Evlatsızlık gorhusu onu ilden ile duz kimi eridip, yanaklarının lâle rengini vahtsız soldurmuşdu. Halıg kişinin bütün işi bu dertli arvadına teselli vermek, zarafatla, şirin söz-söhbetle onun könlünü almak, ovundurmak olmuşdu.

Nihâyet, gün geldi, tâlih onların da üzüne güldü. Ömürlerinin yarı yaşlarında Allah onları iki oğlanla sevindirdi. Oğlanlar Gülüstan'la Halıg kişinin üreklerindeki bütün gam-gusseni tertemiz sildiler. Ayakları yavaş yavaş yer tutup, şirin şirin dil açan uşagların şen kahkahaları eve teze hava getirdi, ata-ana ömrüne yeni ömür calandı. Lâkin onlara gülen tâlihin ters üzü, meger, hele sonda imiş!..

İkinci Dünya Muhârebesi hereye bir cür bedbahtlık getirdi. Neçe ananın üreyi nisgilli, neçe nişanlı gızın gözleri yollarda galdı. Halıg kişinin musîbeti ise daha yaman oldu. Muhârebeden hayli evvel askerliye çağırılmış olan böyük oğlu Meher'in ele ilk vuruşmalarda sesi, sorağı kesildi. Ata-ana bütün ümidini kiçik oğulları Meded'e bağladı. Meded orta mektebi bitiren kimi, Halıg kişi itgin oğlunun derdini unutmak üçün kiçik oğlunu evlendirdi; oğluna sevip seçdiyi gözel göyçek bir gız aldı.

Elbette, elin-obanın bele yaslı-yaralı vahtında toy hayâline düşmek, şenlik meclisi düzeltmek heç yahşı iş deyildi. Kentde ele bir ev, ele bir aile yoh idi ki, onun ya cephede vuruşanı, ya ağır yara alıp askerî hestehanalarda yatanı, ya da "öldü" heberi geleni olmasın. Ancak Halıg kişini heçkes gınamadı. Ahı, o, bunu şenlenmek üçün, kef-damag üçün elemirdi!.. Yeniden gam-gusseye batmış olan Gülüstan'ına evde bir yoldaş, onun derdini unutduran bir adam lâzım idi!

Muhârebenin sedâsı daha yahınlardan gelmeye başladı. Bir seher Meded de hele gelinlik paltarını soyunmamış arvadından, ata-anasından ayrılıp cepheye getdi. Aradan heç bir il de keçmeden, onun da sesi-sorağı kesildi. Acı gözyaşlarını çöreyine yavanlık eden Gülüstan, tezeden yataklara düşdü. Bu defe yazığın kemikleri de eridi, buruşup lap kiçildi. Halıg kişi dözümlü, deyânetli adam idi. Ancak indi onun da beli büküldü. Bir yandan itgin oğlanlarının derdi, obiri yandan da gözünün gabağında mum kimi eriyen arvadı kişini yaman hale goydu.

İnsan sabrı böyük olur! Halıg kişi ümidini itirmedi. Gülüstan'ı uşag kimi gâh gucağına alıp, gâh dalına şeleleyip yahın şeherleri birer birer gezdirdi. Neçe neçe hekime gösterdi; inatla, inamla arvadını sağaltmağa çalışdı. Hestenin her eziyyetine gatlanıp daha da mülâyim, daha da mehriban oldu. Arvadını tez tez dile tutup :

— Sebir ele, al Gülüstan. Darıhma, herşey düzelecek. Bir de göreceksen ki, oğlanların yanındadı. Allahdan ümid kesilmez. Hele "öldü" heberleri gelmeyip... Sebr ele görek, nâ-hak yere özünü üzme, gözlemek lâzımdır. Deyirdi.

Onlar gözlediler. Muhârebede gurtardı. Çohları gayıdıp evine geldi. Goca ata-ananın ise gapısını açan olmadı...

Halıg kişi oğullarından elini tamamen üzüp, başka teselli ile yaşadı. Cemi birce ay er üzü görmüş, bu neçe ilde Meded'in yolunu onlarla birlikde gözlemiş, ağılla, kamalla oturup-durmuş gelinini şehere apardı. Enstitüye yazdırdı. Ohudup, âli tahsilli yapdı. Gelin, onun emeyini itirmedi. Şeherden üzüağ gayıdıp, kentde müellime olarak işledi. Goca yaşlarında sonsuzluk derdi çeken gaynana ve gaynatasına doğma evlâtlık eledi. Halıg kişi onu "gelin" yoh, "gızım" deye çağırırdı.

Belece iller keçdi, "gelin" adı onun üstünden büsbütün galhdı.

Senûber ağlının, kamalının yanısıra, göyçeklikde de yaşıtlarından hemen seçilirdi. Muhârebeden sonra Halıg kişiden gizlin ona her terefden elçi düşenler oldu. Araya hatırı sayılan adamlar saldılar, Senûber'in özüne minnetçi gönderip söz anlatdılar ki, ne vahta kimi dul oturacak, cavan gelindir, çıhsın ere getsin, oğul-uşag sâhibi olsun. Mânâsız yere gözlemekden ne çıhar?..

Senûber bu sözlerin heçbirine ehemmiyet vermedi. Evlenmekden söhbet açanlara fırsat vermeyip, onları susdurdu. Yalnız bir nefer inadından dönmedi. Tam üç il Senûber'i kölge kimi izledi. Gâh uzun uzadı mehebbet mektupları ile, gâh da ara adamlarının vasıtası ile onu rahat goymadı.

Oğlan, Sanûber'in yaşında bir genc idi. Kolhozda baş agronom vazifesinde işleyirdi. Kabiliyyetine, terbiyesine söz yoh idi. Kentde onun hâtirini hamı isteyirdi. Bu oğlanı Senûber de çoh beyenirdi. Ona tereddüdsüz gedebilerdi. Ve heçkes de bundan dolayı onu gınamazdı. Ancak gocaları yalnız goymağa, onların teze teze gaysak bağlayan yaralarındaki gaysağı galdırmağa, çoh çetin unudulan bir derdi yeniden tezelemeye gıymırdı.

Oğlan, tedbirli terpendi. Meseleni anlayıp, evvelâ Halıg kişiden razılık almağa çalışdı. Kendin en hörmetli gocaları sayılan Hümbet'le Bilal kişini ona

minnetçi gönderdi. Halıg kişi irelini, gerini düşünen adam idi. Gelen minnetçilerin sözlerine ilkin acığı tutdu, derdi tezelendi, kalbi göynedi; ancak herslenip bir sözle "olmaz" demedi. Gusseli gözlerini yere zilleyip hayli fikirleşenden sonra asta, hazîn bir sesle :

— Men ne deyim? Gızın ata-anası bilir. Dedi.

Hümbet kişi sözünü göyertdi :

— Gızın ata-anası bu meseleye garışmır; deyip, Halıg kişiden el çekmedi. Onlara senin olduğun yerde söz düşmez. Bu saat onun atası da, anası da sensen. On ildir o senin yanındadır. Hamı bilir ki, sen ona gayınatalık yoh, doğma atalık eleyipsen. Esas söz senindir. Eger sen razılık versen, heçkim "yoh" deyebilmez.

Halıg kişi ne "he" dedi, ne de "yoh." Köksünü ötürüp, dalgın dalgın susdu. Gocalar daha ısrar elemediler. Meseleni bir defede halletmek olmazdı...

Bu ehvalat, bundan bir ay evvel olmuşdu. O vaht Halıg kişi çoh berk kederlenmişdi. Gocaların teklifini evde heçkese demeyip, derdini üreyine salarak bir hefte ne edeceyini bilmemişdi; üzü gülüp, aynı açılmamışdı. Sonra yavaş yavaş herşey yeniden unudulmuşdu. Çünkü ona nâ-rahat eden meseleni bir daha yada salan olmamışdı. Bu bârede söz-söhbet kesilmişdi.

Amma bugün kend arasında hemin gocalar Halıg kişini yeniden yahalamışdılar. "Ahşam size geleceyik" demişdiler. Halıg kişi de günortadan gelip bu tahta çarpayının üstüne döşenmiş, gelyanını deme goyup oturmuşdu. Onun gonagları çoh soyuh garşılanmasına da, gırh beş il birlikde ömür-gün sürüp, bir defe de olsun kalbini gırmadığı garısına acıklanmasına da sebep bu idi...

*
* *

Gonaglar çaya-çöreye galmadılar, tez getdiler. Onlar gapıdan çıhan kimi, Gülüstan garı nedense duyug düşüp, özünü erinin yanına saldı. Üreyinde erinden möhkem incimesine bahmayarak, soruşdu :

— Gonaglar ne tez getdiler, ay Halıg? Niye oturmadılar? Gızım çay-çörek hazırlamışdı.

Halıg kişi yene ona hoş üz göstermedi. Acıklı acıklı :

— Ne bilim?! Dedi. Üreklerine girmemişdim ki?..

Garı duruhdu.

— Heyir olsun, neye gelmişdiler?

— Heç, başka işleri vardı...

— Ne iş, a kişi?

— Sene dehli yohdur... Ayrı meseledir!

Garı gözlerini döydü.

— Men de bilsem olmaz mı? Hümbet boşuboyuna gelmezdi.

— Dedim ki, sene dehli yohdur!

Gülüstan şaşkın şaşkın erinin üzüne bahdı. Onun bu bahışlarında şüphe ile mezemmet birleşmişdi.

Halıg kişi, arvadının duyug düşdüyünü yegin edip, üzünü daha da bozartdı. Şirin dille, hoşlukla Gülüstan'ın şüphesini sırdırabilmeyecekdi. Sorulara kobudlukla serhed çekmeye çalışdı.

— Eşi, bu ne silidi başlayıpsan menimle?!. Goymazsan bu harabada bir rahat oturag?!

— Niye insafsız söz deyirsen, ay Halıg? Men ne vaht...

— Besdir, sen Allah!.. Gaşınmayan yerden gan çıhartma!

Garı kövreldi. Boynunu büküp geri döndü, ara gapısını çekip möhkem möhkem örtdü. Bu defe o, Halıg'dan tam incimişdi.

Sabaha kimi heçbiri yatmadı. Birinin yatağına inciklik kor doldurmuşdu, obirinin yuhusunu da sabahki ayrılık derdi arşa çekmişdi...

*
* *

Senûber her zamanki kimi seher tezden oyandı. Ocak galadı. Samavara od saldı. Çay gaynayıp hazır olanda, selige-sehmanlı sofra açdı, gocaları birer birer sesledi. Daha dünene geder gelinin hazırladığı sofranın başına oturmak üçün telesen, onun sesine oldukları yerden ses veren gocalardan bu defe cavap gelmedi. Yalnız ikinci çağırışdan sonra Halıg könülsüz könülsüz durdu, el-üzünü yudu, sofraya yahın oturdu; çay-çöreye elini vurmamış gelyanını doldurup tüstüledi.

Bu seher Senûber'in de üzü gülmürdü. Onun da gözlerinin ağına gan çilenmişdi. Bütün gece uzunu o da yatmamışdı. Yanaklarının gırmızısı solmuşdu. Suçlu adamlar kimi gözlerini yerden galdırmırdı.

Bir stekan çayı zorla içdiler. Senûber yığışıp mektebe getmeye hazırlaşdı. Halıg kişi hayata onunla birlikde çıhdı. Bir müddet yanaşı getdiler. Sonra Halıg

kişi ayağını sahladı. Gelyanı dodaglarının arasından götürüp, uzun müddet boğuk boğuk öskürdü. Sonra titrek, kederli sesle :

— Gızım; deyip, bir degige yere bahdı. Biz, senden yerden göyecen razıyık, gızım. Anayın südü sene helâl olsun. Menim demeye özge sözüm yohdur. Get, hoşbeht ol. Senin yahşı sedânı eşitmek bize yeter.

Halıg kişi bu sözlerle üreyinin feryadını içinde boğdu. Bir-iki ağız yene öskürüp, özüne geldi. Gelininin başını sinesine sıhdı, alnından öpüp, gülümsemeye çalışdı.

— Di get, gızım. Allah sene yar olsun. Bizim üçün nigaran galma, dolanacayık. Hele o geder de elden-ayakdan düşmemişik. Beş-on günlük ömrümüzü bir teher tamamlayacayık.

Senûber dinip danışmadı. Örpeyinin ucunu gözlerine basıp, addımlarını sür'atlendirdi.

Halıg kişi onu gözden itirenecen durup dalınca bahdı. Sonra gayıdıp, hayatdaki gonşu uşağını çağırdı.

— Get idâreye. Gör, sedrden, brigadirden kimi tapırsan. De ki, Halıg babama bir saatlığa araba lâzımdır. Versin, getir, gel!

*
* *

Gülüstan garı yatakdan hele durmamışdı. Başına çekdiyi yorğanın altından gözleri gıppırdayırdı. Halıg kişi onu nâ-rahat elemedi. Araba gelip çıhana geder Senûber'in atası evinden vahtı ile getirdiyi cehizleri ve onun adına aldığı bütün gözedeyen şeyleri götürüp selîge ile bir yere topladı.

Gülüstan, erinin bütün hereketlerini diggetle izleyir, evde herşeyi alt-üst elemesine acığı tutur, ancak ondan küsdüyü üçün sesini çıhartmırdı...

Araba geldi. Halıg kişi yığıp hazırladığı şeyleri gucaklayıp birer birer eşiye daşıyanda, garı daha dözebilmedi. Gorhu içinde yuvarlanıp çarpayıdan düşdü, gapıda erinin gabağını inatla kesdi.

— Başına hava gelip nedir, a kişi? Gızımın eşyalarını hara aparırsan?!

— Yol ver, ay Gülüstan, goy işimi görüm.

— Yoh, goymurum! Senin ağlın başında deyil, havalanıpsan!

Halıg kişi ihtiyatla onu yolundan kenara çekdi.

— Gorhma, ağlım başımdadı. Ne elediyimi bilirem. Sen birce geri dur, el-ayağıma dolaşma.

— Goymaram! Garı birden kükreyip erinin üstüne hücum eledi. Halıg kişinin gucağındaki şeylerden yapışıp, ağlaya ağlaya geri çekdi. Burah! Vurğunu iti gelmiş, fikrin nedir?! Burah!..

Halıg kişi gusseli gusseli gülümsedi.

— Niye garğayırsan, ay Gülüstan, mende ne günah var?... Gız teze ere gedir.

— Ere gedir? Gülüstan mat mat soruşdu.

Halıg kişi başını ağır ağır galdırıp saldı. Garının golları boşaldı, dizlerinin tâgeti tükendi, ayaküste durabilmeyip, gapının dibinde yere çökdü.

Halıg kişi eşyaları daşıyıp arabaya doldurdu, uşağı onun üstüne mindirdi. Arabanı Senûber'in atasının evine sürdürdü. Dünenki şarta göre gelin bu ahşam oradan köçmeyildi...

*
* *

Meclis şen keçirdi. Başdan başa sedefle bezenmiş sazını sinesine basıp bayagdan beri na'ra çeken âşık, indi de sazı silâh kimi çiyninden aşırıp ortada asta asta gezinir; dastan başlayıp şirin dille keçmiş âşık-maşûkların mehebbet maceralarından danışırdı.

Çeşit çeşit yeyecek ve içeceklerin dolu olduğu sofranın başında eyleşenlerin hamısı susurdu. Âşık, söhbetine ara verip, sazını yeniden bağrına basdı. İnce telleri dile getirerek, bir de ceh-ceh vuranda, adamlar arasına çahnaşma düşdü, bütün meclis ayağa galhdı. Âşık, sesini hemen kesdi. Gapıda gamgin bahışlı, ciddi görkemli, saç sakkalı dümağ bir goca dayanmışdı.

Halıg kişi içeri girdi. Meclise salam verip, temkinle ireli yeridi. Ona tez yer düzeltdiler, aparıp yuharı başda eyleşdirdiler, gabağına istihorek getirip goydular. Ancak o, heç neye el vurmadı, bir stekan çay istedi ve ortada guruyup galmış olan âşığa devam işâretini verdi.

— Çal, âşıg, çal!

Âşığın sazı daha şen, daha gümrah dillendi.

Halıg kişi meclisde az oturdu. Çayını içip ayağa durdu, âşığa nemer verip, toy sâhibine "toyun mübârek olsun" dedi ve geldiyi kimi de vakarla, temkinle çıhıp getdi.

... Halıg kişi evden çıhandan beri Gülüstan garı bir künce kısılıp oturmuşdu; gözünün yaşı gurumamışdı. Halıg kişi gelip onu yene aynı vaziyyetde gördü,

eyilip golunu garısının boynuna saldı, çömelip onunla birge eyleşdi. Kederden mi, sevincden mi, ya nedense sesi titreye titreye :

— Gözünün yaşını sil, ay Gülüstan, geline sen de hayır dua ver; dedi. Goy getsin özüne ev-eşik gursun, oğul-gız anası olsun. Her insan, özüne verilmiş olan ömrü insan kimi yaşamalıdır. Bizim günlerimiz sayılıdı. Onu da özümüzle gocaltsaydık, günaha batardık.

Garı dinmedi. Yetim galmış uşag kimi yanıklı yanıklı içini çekdi...

CEMİL ELİBEY

(5/12/1927 -)

Gazeteci-yazar. Fuzûli ilçesinin Dedeli köyünde doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin tarih bölümünden mezun oldu. Bir müddet bazı gazete ve dergilerde çalıştı. Azerbaycan radyo ve televizyonunda programlar yaptı. Bu arada Azerbaycanfilm'de görev aldı. Cemil Elibey, 1960'dan beri Azerbaycan milletvekilidir ve birçok ülkede Azerbaycan'ı temsil etmiştir. Elibey, Azerbaycan Yazarlar Birliği'nin de üyesidir. Roman, hikâye ve piyesleriyle tanınır; bazı tercümeleri de vardır. Önemli eserleri :

İlk Addımlar, Şeheri Yaradanlar, Lenkeran, Mehebbet Nâmine, Dört Kıtada Adım Var, Özümü Ahtarırram, Menim Analı Dünyam, Hayatın Özü, Dözümlü Mehebbet, Dünyanı Geze Geze, Veda Görüşü, Gızıl At ve Torpag, Gıybet ve Mahnı Kalblere Yol Açır.

BEHTEVERLER

Onu ne camaat arasında, ne de mektebde familiyası ile çağırmazdılar. Sâdece olarak "müellim" sözü kifâyetdi. Bazan hakkında danışarken "müellimin özü" deyerdiler. Görünür yirminci illerde kendimizde yegâne müellim olduğundan, adı ile de farklandırmayıplar. Ancak tay-tuşları yeri gelende, adını çekerdiler. Albende müellim.

O, mektebimizin direktoru idi. Mektep, kendin yuharı mehellesinde, çılpak tepenin üstündeki göy demirli, kürsülü binada yerleşirdi. Bina, mektep üçün tikilmemişdi. Sâkinleri şehere köçüp getmişdiler. Bir neçe il darvazası bağlı galmışdı. Lap gonşulugda bir inekle bir damın altında yaşayanların da niyyetinden sâhipsiz eve köçmek gelmemişdi. Mülk sâhibinden icâzeye de cesâret etmirdiler. Neden ki, o zamanlar bizim kendlerden şehere köçen olmazdı. İnanırdılar ki, gec-tez gayıdıp ata yurduna gelecekler, ocaklarını söndürmeyecekler. Bele bir möhkem kanun vardı. Ata ocağını evlat yandırmalıdır!

Nağıl edirdiler ki, bizim obada ilk mektep açmak garara alınanda sâhibinden icâzesiz-filansız mektep üçün lâzım gelen eşyaları getirip töküpler hemin binanın hayatına. Deyilene göre buna Albende müellim kefil olup. "Zehmetkeş balalarını ohuduruk, bundan yer de razı galmalıdır, göy de. Gayıdarlarsa gelip yığışarlar bizim evin birine". Hakk üçün ev sâhibinin bundan heberi olanda, başka iddada olmayıp, "eceb eleyipler" deyip.

Beşinci sınıfa keçende çoh sevincek olmuşduk. "Müellim özü" bize ders deyecekdi. O da yadımdadır ki, ilk defe sınıfa girende de Albende müellim tanışık vermedi, adını ve familyasını söylemedi. Obiri müellimlerimiz, husûsen kendimize teze gelenler körpe uşagların adlarına geder söyleyirdiler. Müellim birinci dersde kendimizin coğrafiyasından danışırdı.

Ders, bize çoh asan geldi. Çünkü söhbet ele bizim Köndelençay'dan, Haramı düzünden, Kirs dağından getdi. Bizden birer birer rayonumuzdan başka hansı yerlerde olduğumuzu soruşdu. Ahırda da dedi ki, torpağın hele çoh sırları bize malum deyil. Onları öyrenmek lazımdır. Bu, bize geribe geldi. Onda ele

bilirdik ki, torpag hakkında herşeyden malumatımız var. Elece de müellim hakkında. İndi görürem ki, müellimi o zaman neinki biz uşaglar, heç kendin ahıl-ağsakkal adamları da tınımınmışlar. Ele hesap edirdiler ki, müellim ancak ders öyredir.

Anam danışırdı ki, binanı, onun hayatını indiki mektebe çevirmede en böyük emek Albende müellime aitdir. İndiki mektebi hasara almış firûze renkli çağdan evvel garatikan kôlundan palayı çeper varmış, teze sınıf otagları harmanın ve saman mereyinin yerine tikilip. Turnik ağacı basdırıldığı, voleybol meydançası üçün tor alınıp getirildiyi bizim vahtımıza düşüp. Onu da deyirdiler ki, bunları müellim öz maaşı ile alıp.

Albende müellim bâresinde bele söhbetleri yığıp yığışdırmak mümkün deyil. Ne geder yetim-yesir sevindirip, ne geder kömeksize el tutup. Rayonumuzun adlı sanlı adamlarından "men müellimin çöreyini yeyirem" deyenleri öz gulağımla çoh eşitmişem.

Bunların hamısı öz yerinde. Ancak müellimin uşaglara mehebbeti Allah vergisi kimi bir şeydi. Gözümle gördüklerimden birini deyim. Sazak bir kış ahşamı idi. Biz çırpı yığmakdan gelirdik. O zaman kış aylarında uşagların ohumagdan savayı ikinci bir vazifeleri de vardı. Kövşenden çır-çırpı yığır, telleyip eve getirirdiler. Peçi onunla galayırdılar. Kend yalın başında salındığından herenin gapısında olsa olsa iki-üç tut ağacı olurdu. Sulak yerlerdeki bağları ise kolhoza vermişdiler.

Külek, garı zerble üzümüzü çırpırdı. Yalan olmasın, buz gırıntıları yanağımızı dalayıp keçirdi. Güman edirdik ki, bu gırmaların yerinden şırıl şırıl gan ahacak. Gar deneleri pışpışa kimi gaşlarımıza ele yapışırdı ki, onu temizlemek çetin olurdu.

Toran govuşmuşdu. Göz gözü gücle görürdü. Gulağımıza "deh deh" sesi deydi, at sürüdüler. Biz kollarımızı şelenin ilgekli ipinden çıhardık. Nece geldi tullayıp, yolun gırağındaki tepeye çıhdık. Dedik, birden araba olar, şelelerimizi atarık içine, yer olmasa lap bağlayarık hambalara, sürükleyer. Biz de ip kesdiyinden mi, yohsa soyuhdan donmuş ellerimizi nefesimizle ısıdıp, donunu açarık.

Atlını görünce pert olduk. Niyyetimizin puça çıhması bir yandan, kışın bu oğlan çağında şehere geden adamın ihtiyatsızlığı da başka terefden bizi cin atına mindirdi. Şahtanın kaynak edip yapışdırdığı dodaglarımız tez açılsaydı, belke de atlının ünvanına artık-eksik söyleyerdik de. Bir de ne görsek yahşıdır? Atlı, müellimin özüdür. Uzun gara paltosundan tanıdık. Kentde ondan başka

uzun paltosu olan yohdu, yahalığı da gümüşî garagül derisindendi. Ancak heç zaman, lap şahta iliye işleyende de yahalığını gatlamazdı. Biz de müellimle bu bârede bahse girirdik. Anamız gulağımızı, ağzımızı berk berk sarıyıp, gapıdan bayıra ötüren kimi atkını sürüşdürüp, salardık boynumuza. Görünür fikirleşirmişik ki, bürünmek yahşı olsa, müellim ele yahalığını gatlayar...

He, bu vahtsız sefer gözlerimizi berele goydu. Günün bu vahtında heç deyirmandan da getmezdiler. Bir menzillik şeher yolu ile o haraya üz tutup gedirdi. Bizim tuşumuza çatanda gördük ki, nahırçık Hemid'in oğlu Mübârek müellimin terkindedir. Bizim sınıf yoldaşımızdı. Çorabından tanıdık. Atasının nakışlı yün corabını geyerdi, o da dizide dek baldırını tutardı. O boyda uşağı yün şalla bağlayıp beline. Mübârek'in de başı molla çalması kimi sarıklı. Neçe gün idi ki, derse gelmirdi. Setelcem olmuşdu. Deyirdiler, artık boşlayıplar, Türkeçâre encam çekmeyip. Gızdırması düşmürdü...

Müellim, bizi tanımışdı, yohsa yoh, onu deyebilmerem. Lâkin çoh güman ki, görmemezliye vurdu. Çünkü mektebde henirtimizden bilirdi ki, şulukluk eden kimdir. Fikirli olmağına çoh fikirliydi. Belke bunun üçün bize zendle bahmadı, yanımızdan ötüp keçdi...

İki hefteden sonra Mübârek mektebe gayıdanda eyninde gara satenden teze paltar vardı. Yün corabı eyninde yohdu. Işım ışım ışıldayan galoş geymişdi. Mübârek birinci defe ayakkabı geyinden mi, yohsa al-gırmızı yumşak yün parçadan olan galoşun içini bize göstermek üçün mü, ayakkabısını çıharıp goymuşdu sıranın altına. Uşağlar ele güman etmişdiler ki, bize acı-gını verir. Ahı o zaman hamımız çarık geyirdik... Onun yanında oturan oğlan dinc durmadı. Galoşun bir tayını sürüşdürdü ireli. Ders boyunca galoşun tayı bütün sıraların altını gezdi. Lap arhadaki sırada durdu. Teneffüse çıhanda Mübârek'in bundan heberi oldu. On iki yaşındaki oğlan nece çığırdı. "Ay müellim, hey ay dede hey... Ay galoşum, ay galoşum..."

Bilende ki galoşu da, paltarı da Albende müellim alıp, hamımız hecâletimizden ter döktük. Günahkâr yoldaşımız galoşun tozunu penceyinin golu ile silip ışıldatdı ve hersli hersli Mübârek'e uzatdı. Hamımızın ona acığı tutmuşdu. Niye bize demeyip ki, bunları müellim alıp. Dersden çıhanda onu sıh-boğaz eledik. Dedi ki, müellimin acığına gelirdi. O mene demişdi ki, bunların pulunu atan verip; atam da dedi ki, menim heberim yohdur... "Başadüşdünüz. Size deseydim, müellimin yalanını çıhartmış olardım..." Daha bir de onu gınamadık... Bele bele ehvalatlar hamımızın başına geldi, husûsen menim.

Bah, belece müellimin mehebbetinin hararetine gızına gızına, onun gaydasına bürüne bürüne kend uşaglarının gınşığı açılırdı. Ata-analarımız da

müellimin sesi gelende dik galhırdılar. O, oturmasa heçkes cesâret edip, yanını yere goymazdı. O, elini çöreye uzatmasa heçkes bir tike kesmezdi. Müellimin yahıhda kend gocaları bile bî-edeb danışmazdılar. Müellim, el ağsakalı idi.

Albende müellim bizim de çetin günümüzde elimizden tutdu. Atam ölmüşdü. Dolanışığımız ağır keçirdi. Birgün anam müellimin yanına gedip, süpürgeçilikden-zaddan ona bir iş vermesini tevegge eleyip. O da kolhoza girmesini meslehet görüp. Söhbetden duyup ki, anam yegâne ineyimizi kolhoza vermekten imtinâ edir. Müellim kefil olup ki, kolhozun sedri ile danışar, "gazancınızdan bir öküz alıp artele goyarsınız. Uşagların ağartısını kesmek olmaz". Dediyi kimi de eleyip. Anam razılık ederdi ki, ineyin elimizde galmasının sebebkârı müellimdir. O vahtdan da anam yazda gaymağından, nehre yağından, payızda gatığından, şorundan müellimin payını kesmezdi. Men de müellimgile bu vesile ile ayak açmışdım. Şeherde teze ne vardısa, hamısı kendimize müellim vasıtasıyla gelip çıhardı. Patefon ilk defe onun evinde seslenip, el-üzyuyan ilk defe onun evinin sükûnundan asılıp, primus onun metbeğinde alov püskürüp, ütülü paltarı onun eyninde görmüşük...

Ütü dedim, yadıma Sekine müellime düşdü. Müellime müdürün hayat yoldaşı idi. Kentde Sekine müellimeni hamıdan yahşı men tanıyırdım. O, buralı deyildi, müellimle bir yerde ohumuşdular. Sekine müellime menim hetirimi çoh isteyirdi. Bir pay-may aparanda, cebimi konfetle doldurmadan meni bayıra burahmazdı. Uşaglıgda menim dilim biraz topuk vurardı. Görünür, ele buna göre de Sekine müellime meni söhbete tutardı. Çetin dediyim kelimeleri bir de tekrar eletdirerdi. Emir, oğlum, Zülfügar emi uşagları ne ile döyür?" Men de deyirdim "Zikkevay emim... Zikkevay kişi..." O da şakkanak çekip gülerdi.

Yaz ağzıydı. Anam, teze tereden göy ketesi bişirirdi. Meni sesledi. Ele sacın üstünden ikisini büküp, isti isti mene verip dedi : "Gaç oğlum, soyumamış müellimgile ver, nobar elesinler." Telesdiyimden ayağımı da geyinebilmedim. Kese cığırla, mehli çemenlikden keçip, gaça gaça özümü müellimgile çatdırdım. Gapını Sekine müellime açdı. Salamsız-kelâmsız dürtüldüm içeri, süşebendin ortasında goyulmuş olan stolun yanına getdim. Goltuğumdaki bükülünü stolun üstüne goyandan sonra tohdadım. "Anam deyir tez yesinler, soyuyanda pencerin etri gaçır." Geri gayıtmak isteyende, gördüm Sekine müellime gapının ağzında dayanıp. Elebil ayakları döşemenin rengine yapışmışdı. Yerinden terpenmirdi. Başını aşağı salıp, gözlerini döşemeye tikmişdi. Gözlerimiz menim ayaklarımın döşemede yaratdığı garîbe nakışlarda birleşdi. Tüklerim biz biz oldu. Bedenime üşütme çökdü. Soyuh ter meni basdı. Ayak yalın otağın başına keçmişdim.

Sekine müellimin temizkârlığına beled ola ola niye bele iş tutmuşdum. Ahı, Albende müellim özü de menim gözümün gabağında sürütme geyenden sonra şüşebende girerdi. Rafdan götürdüyü bir kitabı yerine bir geder düzensiz goyması üstünde Sekine müellimenin onu uşag kimi nece danladığının da şâhidi olmuşdum.

İstedim ağzımı açıp özür dileyem, "bağışlayın" deyem. Sekine müellim meni gabagladı.

— Kete otur, müellime mektup yazdım, apar ver, mektebdedir. Kete soyumadan gelip yesin... Tavat bacı hecâlet verir bize. Müellim bele horekleri sevir.

Men, ayağıma bahdım. O, ne demek istediyimi tez anladı. "Yoh, yoh, ele bele keç. "Sonra o, golumdan tutup eve apardı. Evin döşemesine nece deyeller, yağ töküp yalamak olardı. Ayna kimi parlak gıpgırmızı döşemede beşdaş oyunu daşları kimi yupyumru barmak izleri düzülüşmürdü, ondan biraz aralı guzu böyreyine benzer daban izi... Nece de ecâyip görünürdü.

Sekine müellime, mektubu yazıp mene verdi. Sonra elimden tutup otağı gezdirdi. Ele bildim, mene cezâ verir. Tobalatma eletdirir ki, bir de yaş ayakla eve girmeyim. Şüşebentden çıhanda cezâmın te'sirini müellimenin gözlerinden ohumak istedim. Müellimenin gözleri alacalanmışdı, yanaklarından yaş tökülürdü. O, meni bağrına basdı. "Bize tez tez gel, dedi, amma pay getirme, bunun ustünde Tavat bacıdan inciyerem!"

Özümü bayıra nece atdığımı bilmedim. Biraz aralanandan sonra dönüp şüşübende bahdım. Sekine müellime gapının ağzında dayanıp, yene gözlerini döşemeye tikmişdi.

Anam, sacın üstündeki yuhanı şappıldada şappıldada çevirip, ayağa galhdı. Âdeten kete salanda, hamurun galanından yuha bişirdiyini bilırdim, onun üçün de soruşmadan kete dolu mecmeyini götürüp, eve aparmak istedim. Anam goymadı. Kâsadaki yağlanmış keteni gösterdi, "onu ye, sonra gederik, gör soyumayıp ki, niye bele gec geldin?"

Keteden bir dişdek götürdüm. Ancak boğazımdan getmedi. Anamın gözünden bu gaçmadı. "Niye pertsen, oğlum, belke müellimenin kentçi payımızdan hoşu gelmeyip?"

Anamdan heç ne gizletmedim. Ehvâlatı olduğu kimi danışdım. Onun gözleri yaşardı, ah çekdi, başını kendimizi dövreye alan şiş dağlardan yuharı, göylere tutup pıçıldadı. "İlâhi, sen yoh yerden onlara bir evlat ver."

Başadüşdüm ki, menim acâyip lepirlerim Sekine müellimeye ne üçün lazımmış. Deme, bu top dağıtmaz evde çatışmayan esas var-dövlet uşag imiş.

Hüşendim. Birden müellimenin könlünden keçer ki, meni özüne oğul gebul etsin. Bu endişe neçe il rahatlığımı elimden aldı. Ne üns bağladığım bu aileden üz dönderebildim, ne de gedip "men sizin oğlunuz olmak isteyirem" dedim. Heç onlar da mene bu bârede bir söz demediler. Ancak evlatları kimi sevirdiler.

Onların evladının olmaması bârede kentde çoh söz-söhbet gezirdi. Deyirdiler ki, gohum-ahrabası Albende müellimi dile tutup ki, götür ganınızın çekdiyi birinin uşağını sahla. "İsteyirsen lap belekde iken birini evine getir. Gözünü açıp sizi görsün". Misâl da getirerdiler. "Filankesin oğulluğu odur ey, doğma evlatlardan da yahşı bahır ata-anasına." Bunların aksini deyenler de vardı. "Özge danasını otaranın ipi elinde galar." "İndi doğma evlâdın ferlisi yohdur, yaddan sene züryet olacak?"

Bu söhbetleri men başkalarından eşitmişdim. Ancak şahsen şâhidi olduğum gerîbe şeyler de vardı. Sır açmak kabahat olsa da, bir-ikisini söyleyeceyem. Allaha ilk inamımızı Sekine müellime sındırıp. Kadim dünya tarihinden bize ders deyirdi. Kadim dünya allahlarından danışırdı. Dedi : "Allahları insanlar gorhularından yaradıplar." Bah, bu söz heç yadımdan çıhmır. Eger yer ve göy allahı Zeus gazablanırsa, odlu nefesi ile yıldırım çahıp insanları küle dönderebiler, yoh deniz allahına garşı çıhan olsa Poseydan üç başlı asası ile fırtına goparıp bütün gemileri suya garğ eder, yeraltı âlemler allahı Aid üç başlı köpeyi ile volkan püskürder.

Göresen, Sekine müellime hansı allahdan gorhurdu? Ahı, onun özü dedi ki, allahları insanlar uydurmuşlar. Ahı, o özü dedi ki, onlar bu allahları gorhudan yaratmışlar... Bes, neye göre Sekine müellime bize yasak etdiyi şeylere inam getirmeye başlayıp. Göresen o neden gorhur...

Gonumları Sekine müellimeye "hemzet", "sibyan" duası yazdıranda o buna niye razı olur? Belke Sekine müellime evlâdının olmayacağından gorhurdu. Uşağı olmayıp, goy heç olmasın. Meger hayatın mânâsı el boyda tıfılın başındadır? Kendin yarısı Albende müellimin gohum-akrabasıdır. Onların familyaları seçiciler listesinde düz üç sıranı tutur. Aslında heç özüne familya da lâzım olmur. Uşaglar onun familyasını sınıf jurnallarından öyrenirler. Yalan sözdür : "Sonsuzun evine su calanar, hayır bereket olmaz. Gapısına garatikan kôlu basılar, evi haraba galar." Tarih tarih yaşayan böyük adamları meger evlât ebedîleşdirip? Muhtac olarların imdadına çatmak, insanlara yahşılık elemek, adâleti gorumak, hakkın keşiyini çekmek, ele ona göre sevinmek, el üçün gözyaşı ahıtmak... Ölmez şöhret budur. Bele insanlardan bütün beşer heyir görer, bele insanların ocağının şûlesi min obaya düşer. Evlât da var ki,

ailenin, neslin min illik ad-sanına leke salır, etdiyi rüsvayçılık ölümünden sonra da nesle başı aşağılık getirir.

Bah, meni de düşündüren bunlar idi. Sekine müellime gerek sonsuzlukdan gorhmayaydı. Türkeçâre eletdirdi, yene dert yarıydı, "Şiveçub teresini gaynadıp, suyuna şit fetir bişirip gaynar halde..." El hekimlerinin dediklerinde düz şey azdır beyem? Bunlar da ele dava-dermandır, intihâsı, şüşelere goyulmur, camda, kâsada hâsıl edilir. Onlardan insana belâ gelmez. "Göze görünmeyen şeyler felâket türedebiler" anam bele deyerdi.

Böyüdükce gınaglarım azaldı, dilim lal oldu, nitgim tutuldu. Göze görünmeyenlerden niye gorhmak lâzımdır. Mehebbet de göze görünmezdir. Belke Sekine müellime mehebbet allahından gorhur. Doğrudan da göresen, insan onun gazabına uğrasa... Yegin onun da mucizeli asâsı var, kimin mehebbet âlemine asâsını uzatsa, orada tufan gopar, istekler nefretlere, vüsallar ayrılıklara çevriler. Bundan gorhunç, bundan felâket daha ne olabiler? Leyli'ye Mecnun, Esli'ye Kerem, Ferhad'a Şirin... Bunlar görünür ele mehebbet allahının gazabına uğrayıplar. Sonsuzluk ise heçkesi el diline salmayıp. Mehebbet, hayatın özünden de güclüdür. Her şeyden, her şeyden!.. Görünür, Sekine müellime gorhur ki, Albende müellimin mehebbeti soyuyar. Ahı, mehebbet genclik ağacının behresidir. Genclik ötüp keçdikce, insanı yegâne birşey-evlat isteyigıdalandırır. Her evlat öz mehebbetinden bir damla ata-anaya bahşedir. Kimin uşağı çohsa, o evde mehebbet de boldur. Belece de ömür, lap uzun ömür de uşağların sâyesinde mehebbetle, lezzetle başa vurulur. Mehebbetsiz adam susuz çiçek kimi solur, özü de yaşamaz, özgelere de ıtır saçabilmez...

Mehebbeti itirmek, hayatı itirmek demekdir. Sekine müellime görünür bunun namına ağzına su alıp nezir-niyazlara ses çıhartmır, ümid çırağını öz eliyle söndürmek istemirdi. Bu çırağla böyük bir mehebbetin de şûlesini itirebileceyine az da olsa üreyinin bir köşesinde inamı vardı. Ahırıncı penahı —göze görünmeyen âlem idi— Albende müellimin mehebbet dünyası.

Menim acâyip lepirlerimden savayı müellimgilin evine uşag ayağı deymedi. Uşag boy-buhunu ohşamak, iş gönderip arhasınca "ohay" demek Sekine müellimeye müyesser olmadı. O, yanaklarının gırmızısı solmadan, şamama çehresi suluhlamamış, gız uşaglarına mahsus odlu gözleri şûlesini itirmeden dünyadan köçdü.

Dünyadan köçdü. Albende müellimin mehebbetini de özü ile apardı. Mehebbet, ikiz uşağlar kimidir. Birinin başı ağrıyanda obirinin de ehvâlı garışır. Tekliye dözümsüzdür. Gu guşları timsallıdır; biri ortadan yoh olanda, obirisi öz hayatını özü mahvedir. Yahut evlere ışık daşıyan simler kimi biri gırılıp

yere düşende, hemen ortalığa zulmet çökür... Bah, ele müellimin cavanlık şevkini, selîgesini de özü ile aparan müellimenin mehebbetidir. Müellimin hemîşe darak dişlerinin yeri görüne sığallı saçları belke günlerce daranmırdı, hemîşe gülen gözlerinde keder kölgesi gezirdi. Gonağı-garası olanda meni çağırtdırırdı. Herşeyi de selîge ile düzeltdirip sofraya yığardım. Anam el tutardı, gonşular haraya çatardı. Hissedirdim ki, müellim çetinlik çekir. Lâkin herşeye tezeden başlamak istemir. Neinki... yoh, heç çay demlemeyi de, gayğanak bişirmeyi de... Evde bunların hamısını Sekine müellime ederdi. Müellim, elini ağdan garaya vurmazdı. Bir defe Sekine müellime ona zarafat eledi.

— Zehmet çek, heç olmasa ceb desmalını özün yu. Ne vahta geder ev işine elin yatmayacak? Pis alışmısan. Herşeyin hazırına nâzir, birden men olmadım...

Müellim, gülüşü ile Sekine müellimenin sözünü kesdi.

— Müellime, sekseninde öyrenen... Dedi, ancak sözünün ardını getirmedi. Ona göre getirmedi ki, bu evde ne evlatsızlık, ne de ölüm hakkında birce kelme de söz-söhbet olmazdı. Ölüm hakkında, âdeten, ondan çoh uzak olan adamlar muhâkeme çürütmeyi severler. "Üreyime damıp, ölecem, bu dert meni aparacak" deyenler tekce vesveseler yoh, erlerini mazlum görmekden hoşlanan kadınlardır. Yaşlandıkca naz-gemze edebilmirler, başlayırlar ölüm söhbeti ile erlerini gorhutmağa. Evlatsız adamlar da sonsuzlukdan söhbet açmazlar. Heç hekimlere de dertlerini büsbütün açıp danışmazlar.

Bir sehvim üçün indi de özümü danlayıram. Albende müellim ev ödevi vermişdi. El edebiyyatı nümûneleri toplamışdık. Sınıfda ohuduk. Danışdırdıklarının hamısının cavabına müellim öz münâsebetini bildirirdi. Birce menim yazdığım tapmacanın üstünden keçdi. Menim de sözlerime diggetle gulag asdı. Dedim :

"Babam menden var ister,
Yohu bilmez, var ister.
Sancılmamış kalemden
Derilmemiş bar ister."

— Bes cavabı?

— Evlât! Heçkes bilmir ki, evlâdı nece olacak, ancak yene de evlât isteyir. Çünkü onsuz hayat mânâsızdır.

Müellimin âni olarak gözleri yol çekdi. Sonra obiri uşagları dindirdi. Pert oldum. Onda men dördüncü sınıfda ohuyurdum. Ve müellimgilin evlât istediyinden hebersizdim.

Sonralar onlarda olanda heç gardaşım ve bacım hakkında da danışmazdım. Amma eşitmişdim ki, dostları, gohumları Albende müellime çoh yol gösterip-

ler. Bir vaht çoh el-ayağa düşüpmüşler. Sekine müellimeni boşatdırmak isteyirmişler. Müellime, nâmizedler de tapıplarmış. Özünden on beş yaş balaca bir gız uşağı veya iki uşağgı olan dul galmış bir gadın... Ağsakkalların öyüdü de yerli yerinde imiş. Ahı müellimin sonsuzluk üstünde arvadından ayrılması heçbir ahlâk kanununun zıddına deyildi. Heçkes onu gınamazdı, bu, bir zerre de onun hörmet izzetini aşağı salmazdı. Danışırdılar ki, müellim ne evlât istediyini, ne de yeniden hayat gurmak niyyetini heç vaht diline getirmeyip. Başını aşağı salıp susarmış. Tekce bir defe özünden böyük bacısına acıklanıp :

— El boyda tıfıl üçün Sekine müellime kimi ipek insanı bedbeht edim? Evlâdı yoh onun yanına getsin, anası yoh üstüne gayıtsın. Gardaş küncünde galıp, baldız minnetine düçâr mı galsın? İndiye kimi gülden ağır bir söz eşitmeyip. Bele iş tutsam, menim kadir kıymetim ne olar? Cavanlar, müellimlerine bahıp hereket ederler. Balaca şeylerin üstünde ailelerine nifak salarlar. Bizim kentde hele aile dağıdan olmayıp. Deyirsiniz bunun temelini men atım? Yahşı yol gösterirsiniz mene.

Anasının evezinde olan bacısının sözünü yere saldıkdan sonra obiriler de elli yaşını adlayandan sonra onun bu meseleye razılık göstermeyeceyine emin olup... El oba da müellimin sonsuz hayatı ile barışmışdı. Daha bundan söhbet salan olmamışdı.

Sekine müellimenin vefatından sonra yeniden Albende müellime elçi düşenler tapıldı. Düzdür, ili tatam olmadan heçkes el âdetini tapdayıp, bele sözü diline getirmedi. Müellimde yeri geldikce geleceye daş atmak isteyenlerin sözünü ağzında goydu :

— Sekine müellime meni tek goyup getmeyip. Ömrümün ahırına kimi, lap kabrimin üstünde bir karış ot bitenedek mene dert goyup yâdigar. Men, onu üreyimde daşımalıyam. Onun derdini çekmeliyem.

Bir il dert üstün geldi, dert meydan ohudu. Müellimin çehresi hafif tebessüme de hesret galdı. Müellim, kabristanlığa yol saldı. Neinki müellimin evinden yas yığışmadı. Kendli onun kederini bölüşdü. Nişanlıların gözleri yollarda galdı, toylar Sekine müellimenin ilinin çıhmasına ertelendi. Kent gulübünün gapısına kilit vuruldu. Uşağlar analarından oğrun oğrun çalıp çağırdılar, güleyen teze gelinler elleri ile ağızlarını gapamalı oldular.

Hemin il onuncu sınıfı gurtarmışdım. Şehere getmek isteyirdim. Üniverstete kabul olunmam üçün senetlerimi aparmalıydım. Anam icâze vermedi. "Bir il gec başlamakla dünya gara geymez; müellimden ayıpdır". Sonra razılık verdi ki, get bir müellime danış, atan evezidir... Nece buyursa, ele edersen... Bizim ondan başka kimimiz var.

İlk defe anamın sözüne itiraz etmek istedim. Ohumak hevesimin güclü oluşundan mı? Yohsa men evin böyük oğlu olduğum halda anamın "kimimiz var" demesine herslendiyim üçün mü, belke de... anamı kıskandım. Anam niye dedi ki... atan evezidir.

Fakat getdim.

İndiye kimi müellimle heç bele söhbet elememişdik. Heçkese açılmayan üreyi mene açıldı. Gece keçenedek Sekine müellimeden söhbet eledi. Fikir verdim ki, özge ehvalatlardan danışmır, dediklerinin hamısı da menimle ilgili olanlardır. Acâyip lepirlerimin hikâyeti de onun içindeydi. Müellime, menden sonra çoh azâb çekip, hatta isteyip çağırıp, könlümü alsın. "Uşagcağız gorhdu, çehresi öfke kimi ağardı. Hardan bileydim ki, menim ağlım çaşıp. Onun uşag lepirlerine vurulmuşam..." Bu söhbetlerden sonra müellimenin ili çıhmadan men hansı üzle sefere çıhmak istediyimi deyeydim?!

Eger anamı kıskanmak hisleri ağlımı oğurlamasaydı, belke de bu samimiyetden istifâde edip, onu evlendirmek bârede cesâretle söz açardım. Çünkü doğrudan da müellimi tek goyup gedeceyim meni çoh sıhırdı.

Payızda, gocaların dediyi kimi, Sekine müellimenin toyundan da artık busat guruldu. Bütün rayon tökülüp gelmişdi. Sekine müellimenin belden yuharı ağ mermerden heykeli yapılmışdı. Kent camaatı heykelin önünde gözyaşı tökdü. Heykelin lâyihesini müellimin özü vermişdi. Keçmiş telebesi, Mübârek'in böyük gardaşı, çoban Hamid'in oğlu daş yonurdu. Pulsuz parasız düzeltmişdi, heykeli. Başka heykellere ohşamırdı. Müellime yan durmuşdu. Elebil hara ise getmek isteyirdi, ancak, ayağı gelmirdi. Üreyi gopup bu terefde galmışdı. Nisgilli nisgilli bahırdı. Men bilirdim ki, onun yarı canı müellimin yanındadır; getdi, nâ-kâm getdi. Uşag lepirlerinin hesretiyle getdi. Belke endişesi heç bunlardan deyildi. Heç evlât hakkında da ah-nâle etmirdi. Albende müellimden nigarandı, nigarandı ki, onun çöreyini suyunu kim hazırlayacak. Müellim tek galınca darıhacak, nisgil çekecek. Bele anlar az mı olmuşdu? Albende müellimin alnını gırışlı, gözünü yol çeken görende, şirin dili ile onun gılığına girerdi... Meni danlama, bir söz deyim. Belke men çıhım gedim şehere. Sen evlâtsız galma. Sen sonsuz olma... Sonra da göndererssen şehere men ohuyaram. Öz balan kimi...

Sekine müellimeye günü gelmedi. Albende müellimin nikbin ruhuna günü geldi, deyip gülen müellim dert ve gusseyle yoldaşlık etmeli oldu.

İl gurtardı.

Albende müellimin saçlarına yene de darak şırımları açıldı, gözlerinden duman gaçdı, mezeli, hoş söhbetleri toy-düyünleri bezedi.

Dostlar, gohum-akraba cesârete geldi. Muellimin üstüne elçi düşenlerin sayısı artdı. Birgün meni de bu işe celb elediler. Dişimi gıcıyıp, söhbet açdım :

— Müellim, mene meslehetiniz nedir?

Sinesinden ah gopdu. Çetinlik çeke çeke dedi :

— Bilirsen oğlum, men heç o zaman da seni yolundan elemezdim. Bir il geri düşdün. Bir il de ele bir ildir. Düzünü deyim ki, dilimden var gelmedi. Sekine müellimenin evezine danışım. Ahı, meclis onun meclisiydi. Indi yığış get. Müellimenin de ele ruhu bundan hoş olar.

— Ahı, siz tek galırsınız...

O, bu defe gümrah cavap verdi :

— Tek niye oluram, oğlum? Bu kendin uşaglarının hamısı menim evlâtlarımdırlar. Onlar yani senden artık olacak?

— Bilirsiniz müellim, sizi kefsiz görende bütün kendin ehvalı pozulur, cemaatın könlü sıhılır...

— Ne elemek olar? Çalışıram özümü kefsiz göstermeyem. Camaata ele böyük bir heyrim deymeyip, elin huzurunu pozuram. Özümden asılı deyil.

— Ölüm hemîşe olan şeydir. Elle gelen gara gün toy bayramdır...

Yoh, men başka söz demek isteyirdim. Men demek isteyirdim ki, ölenle ölmek olmaz. Bu misâl hardan ağlıma geldi. O, sehvimi düzeltmedi. Aksine, bu fikrimle razılaşdığını bildirdi. Sanki menden ele bele söz eşitmek isteyirmiş.

— Bilirsen oğlum, bu sözü ona göre deyipler ki, el sevincin de, derdin de ölçüsünü-biçisini bilir. Camaatın dediyine gulag asmak gerekdir.

Men üreklendim.

— Sizin bildiyiniz yahşıdır. Hamı sizin meslehetinizle durup oturur.

— Men de el meslehetine gulag asmak isteyirem. Ancak bacarmıram. Sözüm olanda Sekine müellimenin evezinde seninle meslehetleşirem. Sen, meni düz başadüşürsen. Çünkü sen Sekine müellimeni yahşı tanıyırsan. Bundan sonra gerek men ele iş tutam ki, onun da üreyince olsun.

Doğrudur, onun özü de deyerdi ki... Çoh da deyirdi. Amma kim razı olar ki, en kıymetli nimetine özge birisi şerik çıhsın. Onu başadüşürdüm. O, bu şartla razı olurdu ki, men hoşbeht olum. O da bu hoşbehtliyi seyr edip, avunsun, onun aşkı ile yaşasın. Anan da mene bir sipariş göndermişdi. Sözünü yere salmak istemezdim. Neçe vahtdır götür-goy eleyirem. Amma bir yana gedip çıhabilmirem. Dünyanın o geder açar düşmeyen kilitleri var ki, oğlum,

ağlıma vururam, görürem, düz deyirler. Arvad, utanmazlık da eleyirem, gocaya cavandan daha çoh lazımdır. Goca, bahıma daha çoh möhtacdır.

Müellim yarinden galhdı, görünür sözünün ahırını nece getireceyini muayyen edebilmirdi. Kimdense kömek dileyirdi, ya da evin her küncüne, bucağına bahmak isteyirdi ki, birden sözlerini eşiden olar... Birden ele Sekine müellime.. Metbeğe getdi, yatak otağına girdi, sonra gayıdıp stolun başında dayandı. Fikri kat'ileşmemiş kimi bir geder sözleri çiyneye çiyneye asâbi halde dedi :

— Men razı olardım. Tekce evlâda göre yoh, hem de ev-eşik dağılmasın... Camaata eziyyetim deyir.

O, yere duruhdu. Zanneledim ki, menim razılığımı almak isteyir. Başımı galdırdım. Garşımdaki duvarda Sekine müellime ile Albende müellimin Bakı'da Gız Galası'nın yanında çekdirdikleri cavanlık şekillerine gözüm sataşanda nitgim gurudu.

Beynimde ise burulganlı düşünceler seli ahdı. Gız Galası hakkında deyilen efsânelerden tutun, Sekine müellimenin deniz kimi gömgöy, dupduru güler gözlerinedek... Haradansa ağlıma geldi ki, ahı ne üçün insanlar en uca âbideleri, nesillerden nesillere keçen efsâneleri hoşbehtlikler adına yaratmırlar? Bah, o Gız Galası da, Leyli Mecnun efsânesi de, Sekine müellimenin heykeli de... Felâketler, fâcialar çiyninde dünyaya gelip. Olabilmez mi ki, mehebbet fırtınaya düşmeden, gözleri, konülleri güldüre güldüre, dodaglarda saâdet bayatıları öte öte heykele çevrile. Yohsa kimse, şer allahı insanların mehebbetlerini ellerinden alıp, evezinde galalar, heykeller, kitaplar bağışlayır?! İnsanlar da dünya malına aldanırlar, mehebbeti tereziye goyurlar. Müellimi gınadım. Görünür, o da Sekine müellimenin heykelini tikenden sonra rahatlayıp. Borcunu veren adam kimi. Üreyinde gut olup ki, al bu da senin, Sekine'nin payı, men de öz hoşbehtliyimin çırağı ile gedirem. Kalbimde üsyan galdırdım özüme, düşüncelerime... Anam yadıma düşdü. Dedim o, atamın kabrini bele yahşı düzeltdirebilmeyip... Hasis bir el, üreyimin közünü gopardı. Belke heç anam atamı sevmirmiş, ne olsun ki, biz varık. Ne olsun ki, biz ikinisi de sevirik... Mehebbet, tekce uşagların sevgisiyle yaşasaydı, başı minnetli, üzü danlaglı olardı. Sevgi, sâyeler sâyesinde, kimese penah getirip yaşayabilmez. Birden anamın Albende müellime siparişini hatırladım. Bu, ne sipariş olabiler? Menden hebersiz... Canımı dişime alıp soruşdum :

— Anam sizden ne tevegge eleyip?

O, stulu çekip oturdu. Elini çenesine dayak verip, yene bahışları ile uzaklarda neyi ise ahtara ahtara astadan danışmağa başladı :

— Anan da hamının dediyini deyir. O da kendin ağbirçeklerinden biridir. Ağbirçeklik yaşla deyil ki oğlum. İnsan o zaman başkasına meslehet yeri, ümid yeri olmur ki, gözel sözler danışsın, ağıllı fikirler söylesin. Yoh, heç zaman bele olmur. Öyüdü, nesiheti insan öz hayatının nümûnesi ile verir. Anan bir saçını ağ, birini gara hördü sizi böyütdü. Başkasının sığınacağına vermedi. Size özge çöreyi yedirtmedi. Temiz ad sahladı. Öz nefsine uymadı. İndi mene sipariş gönderip ki... "Müellim çekinip elemesih, birine razılık versin, evlensin. Üreyine getirmesin ki, onun işine el uzatmak, yardım elemek bizi bezdirir. Borcumuzdur, o da menim gardaşımdır". İndi, sen menim oğlum yerinde olsan da, üreyimin sözünü sene demek isteyirem. Çoh götür-goy eledim. Atalar yahşı deyip. El ele sığar, ev eve sığmaz. Menim evim var, menim ailem var. Menim gapımı açan da yegin bir ev sâhibi olup. Gızım yerindeki adamla aile gurmayacağam ki? Bah, tutalım ki, o geldi bu eve... Biz olduk dört nefer. Biz olduk iki aile. Gece-gündüz meni Sekine müellimeyle bir künce çekilip, öz derdimizden danışacayık. O da öz hayat yoldaşı ile bir gûşeye çekilecek. Sekine müellimenin cavabını men ondan alabilmeyeceyem. O da menim kimi. İki aile, bir ev... dar geler oğul, yaşabilmerik, rüsvây olarık. Bele hoşbehtlik mene lâzım deyil. Enstitüyü gurtarıp gelersen, sağlık olsa seni...

Albende müellimin sesi kısıldı. Ancak derdini menden gizletmek istedi, pencereden bayıra boylandı. Mene ele geldi ki, o Sekine müellimeni ahtarır... Neyse ona demeli sözü var, ne bârede ise meslehet edecek... Belke ele menim enstitüye getmeyimi danışmak isteyir. Sekine müellime olmadan kat'i bir söz deyebilmir. Menim de gözlerim müellimeni ahtarırdı. Sözüm ona yetişseydi deyerdim ki, behteversiniz Sekine müellime. Albende müellim de behteverdir, size heçbir allahın gücü çatmaz. Güneş allahının da, deniz allahının da, lap gorhduğunuz mehebbet allahının da... Heçbirinin gazabı size batabilmez... Gerçek sevgi olan yerde evlâtsızlık nedir, sonsuzluk nedir, heç efsânevî allahlar da insanı yolundan dönderebilmez, behteversiniz, behteversiniz...

İSA HÜSEYİNZÂDE

(12/7/1928 -)

*Mustafa oğlu İsa Hüseyinzâde, roman, hikâye ve senaryo yazarı. Kazak ilçesinin Muğanlı köyünde doğdu. Burada ilk ve orta öğrenimini tamamladı; Bakû'da tıp fakültesine girdi. Ancak, bu tahsili yarıda kaldı ve köyüne döndü. Bir müddet sonra (1946'da) Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin filoloji fakültesine girdi. Üçüncü sınıf öğrencisi iken bölüm değiştirip, edebiyat fakültesine geçti. Buradan mezun olduktan sonra bazı gazete ve dergilerde çalıştı. Azerbaycanfilmde baş redaktörlük görevine atandı. Hüseyinzâde'nin yazı hayatı 1949 yılında başlar. Bir ara Türkiye'de de bulunmuş olan yazar, yazdığı romanlarla tanınmıştır. **İdeal** adlı romanı ile sanatının zirvesine ulaşmıştır. Günümüz Azerbaycan romancıları arasında en çok okunan İsa Hüseyinzâde'dir dersek, herhalde mübâlağa yapmış olmayız. **Doğma ve Yad Adamlar, Yanar Ürek** ve **Mahşer** dikkate değer romanlar arasındadır.*

Eserlerini Azerbaycan halkının sahip olduğu kendine özgü özellikleri ile yazan İsa Hüseyinzâde'nin diger eserleri şunlardır :

***Bizim Gızlar, Dan Ulduzu, Hikâyeler, Telegram, Tütek Sesi** (hikâyeler), **Kollu Koha** (hikâyeler), **Saz** ve **Ömrümde İzler**.*

***Nesîmi** ve **Ulduzlar Sönmür** adlı filmlerinin senaristi de, İsâ Hüseyinzâde'dir.*

KENTDE TOY VARDI

Evveller, bele hallarda, gız evinin hayatında, içine halı-halça salınmış arabalar getirerdiler. Atlar kişneyer, şaha galhıp zurnaçıların garşısında oynaşardı. Sonra cıdır başlanardı.

İndi gız evinin hayatı maşınla dolmuşdu. At kişnemesi evezine, rengbereng Volgaların, Moskviçlerin signalları kendi başına götürmüşdü.

Maşın kervanı darvazadan çıhdı.

Gızla oğlanın evleri yanaşı idi. Demek olar ki, lap bitişik idi. Ancak, son debe göre toy merâsimi küçeleri, belke hatta çölleri, tarlaları dolaşmalı, evlenenlerin, gohum olanların, toy ehlinin sevinci, taptanası nümâyiş ettirilmeli idi.

Birinci Volga'nın kaputunun üstüne gırmızı parça çekilmişdi. Burada neheng gövdeli, gapgara lopa bığlı kişi-toybaşı, bey ve beyin sağdıcı eylemişdi.

Sırada ikinci geden yük maşını idi. Guzova gelinin cehizi, şkaf, şifoner, vs. bu kimi şeyler yüklenmişdi. Zurnaçılar avadanlığın arasında stul goyup oturmuşdular. Defçi, şkafın üstüne dırmaşmışdı. İki yarımsarhoş delikanlı cavan biri sağdan, biri soldan şkafı ve defçini tutmuşdu ki, döngelerde şkaf lengerlenende defçi yıhılmasın.

Cehizin arhasınca geden Volga'nın maralının dövresine yelpâze şeklinde gızılgüller çitenmişdi. Bu maşında gelin, gelinin sağdıcı, bir de yenge eylemişdi.

Galan maşınlar da başdan başa gül-çiçek içinde idi.

Kervan, darvazadan çıhıp küçede gatarlandı, güclü, tantanalı signallarla yola düşdü.

Rayon milis idâresinin reisi-beyin gardaşı, deyesen, biraz çoh içmişdi. Dövresi gırmızı zolaglı sarı Volga'nı gâh dala, gâh da gabağa sürdürür, geniş penceli iri elinde parıldayan tapançanı pencereden çıharıp, dalbadal havayı boşaldırdı. Gülleler, küçenin sağında, solunda düzülmüş daş evlerin duvar-

larında aksi-seda verip, yaylım ateşi kimi seslenirdi. Kend arvadları bundan sakınıp, damlara çıhan uşağları şapalaklayarak aşağı govurdular.

Bey, kentde müellim idi. Fizik müellimi. Çoh zarif, biraz da utancak, asıl ziyâlı görkemli ucaboy, sarışın bir oğlan idi. Gardaşının tapançasının gürültüsünü eşitdikce başını bulayırdı.

— Yaman keflenip, sağ olmuş, - deyirdi. Bir hata çıharmasa yahşıdır.

Toybaşı gımışıp bığını sığallayırdı.

— Köçün yaraşığı cönge zoncuklamasıdı, deyirdi.

İkinci Volga'da gelin yanağını sağdıcının çiynine sökeyip ağlayırdı. Yenge gülürdü.

— Kenardan bahan da deyecek gız könülsüz gedir, nedi. Könülsüzsense, ele indice başını terpet, bu saat maşını geri çevirmeyen atasının gızı deyil, deyirdi.

Gelin, gözel çehresini kelayağısının altından gösterip yengesine bahdı. Arvadın zarafat elediyini başadüşüp, göz yaşları içerisinde gülümsedi.

— Heç özüm de bilmirem niye ağlayıram.

Yengesi, onun yanağından öpdü :

— Şadlığından şitlik eleyirsen, sevincinden ağlayırsan, guzum, sevincinden!

Sağdıc, gelinin obiri yanağından öpdü :

— Gör bir gaynın sene nece toy eleyir, ay behtever, gözünü aç, bir dünyaya bah!

Gelinin uzun kirpikleri titredi. Hınalı barmakları ile kelayağısını azca galdırıp gizlince bir ireliye, bir de geriye bahdı. Bir daha gülümseyip, yene üzünü kelayağısının altında gizletdi.

Üçüncü Volga'ya en az yeddi-sekgiz genç dolmuşdu. Beyin müellim yoldaşları, trahtorçular ve iki nefer milis birbirini sıhışdırarak, şit zarafat eleyir, gehgeheyle gülüşürdüler.

Zurnaçılar "Vağzalı" çalır, demlenmiş defçi şkafın belinde dizi üste galhıp, var gücü ile defi döyeçleyir, beyin gardaşı tapançasına teze mermi salıp, çataçat atır, merâsim azâmet, tantana ile yoluna devam edirdi.

İleride onları neyin gözlediyinden elbette, heçkesin heberi yoh idi.

Birden gabagda sert, tüyler ürperdici tormuz sesi eşidildi. Maşınlar az gala birbirlerine tohunarak kendin ortasında, kulübün garşısında geniş meydanda hırp dayandı.

Birinci maşında toybaşının iri, zehmli gözleri geniş açılıp ileriye zillendi. Bey teeccüble gaşlarını galdırdı. Sağdıc hersli hersli elini gapıya atdı.

Zurnanın sesi kesildi. Defçi şkafın üstünden aşırıldı. Yarımsarhoş delikanlılar onun özünü de, defini de kapdılar. Sonra onlar da teeccüble ireli bahdılar.

Beyin gardaşı yegin ki, harada olduğunu unudup dik ayağa galhdı. Başında berk ağrı hissedince, durulup gazabla şofere bahdı.

— Ne oldu? Niye dayandın?

— Sürün! Sürün! deye, arhadaki maşınlardan seslendiler. Kesik kesik, sebirsiz signallar eşidildi. Lâkin kervan terpenmedi.

Kervanın gabağında besteboy, enlikürek, bir genç dayanmışdı. Onun eyninde köhne mazot lekelerinden ışıldayan boz asker köyneyi vardı. Beli kemersiz olduğundan, köyneyinin eteyi sallanıp, gara kadife şalvarı yarıyacan örtmüşdü. Gencin yahası ve başı açık idi. Gür, kahverengi saçları alnına dağılıp, iri yapılı, biraz kobud, ancak yaraşıklı çehresini daha da deyirmileşdirirdi.

Birbirinin ardınca, çırıkhaçırıkla maşınların gapıları açıldı. Toy ehli ordanburdan boylandı. Kervan boyunca hırıltılı, muammalı bir pıçıldaşma başladı.

— Şâmil! Şâmil!.

— Şâmil toyun gabağını kesip!

— Ele şey olmaz!

— Odey, elini beline goyup, dayanıp!

— Bî-abırçılık!

— Hayasız oğlu, hayasız!

— Deli olup, nedir?

— E, reddeleyin getsin!

— Hünerin var get reddele! Kaya kimi dayanıp!

Toy ehli maşınlardan tökülüşdü. Hamı ireli yüyürdü. Tozlu asker çekmelerini birbirinden azca aralı goyup, kenardan bahanda bele zindan kimi ağırlığı hissolunan mazotlu ellerini beline goyup, serbest, aynı zamanda meydan ohuyucu görkemle dayanmış gence yahınlaşınca kütleşip galdılar. Yalnız bir nefer beyin gardaşı tapançasını kılıfa sohup, ireli atıldı.

— Bu ne demektir? Toyu niye sahlayırsan?

Toybaşı arhadan özünü yetirip, elini beyin gardaşının çiynine goydu.

— Bağışla, yoldaş naçalnik, mene bele gelir ki, bugün burda naçalnik menem! Geri! Geri! Zehmet çek, biraz da geri! Bele ha!.. Ay uşağ, ordan yahşı bir nemer!..

Toybaşı, elini lopa bığına çekip sebirle gözledi. Yenge maşında hayli gurdalanandan sonra uzun saçaklı ağ bir şal getirdi. Toybaşı şalı tantana ile havada yelleyip, Şâmil'in çiynine atdı.

— Bu senin nemerin, igid oğlan!

Şâmil'in dodağı gaçdı. Kıyık Moğol gözlerinde istihzalı kıvılcım parladı. O telesmeden şalı çiyninden götürüp, temkinle toybaşına geri verdi.

— Nemerden gabag gabağıma adam çıhardın.

— Senle gülüşecek adamımız olmasa nece?

— Tapılar.

Toybaşı yene elini bığına çekip geri döndü, derin sükûtla dayanıp yalnız herden aynı hırıltı ile pıçıldaşan camaata göz gezdirdi.

— E, sesiniz niye çıhmır? Döşüme döyen var, ya yoh?

Lâkin, camaatı, deyesen, tamam başka şey meraklendirirdi. Sırlı pıçıltı hele de devam edirdi. Çohları gizli merakla gelinin oturduğu maşına bahırdılar. Orada yenge ile sağdıcın arasında, ağ kelayağı altında gelin başını maşının gabag oturacağının arhasına gizletmişdi.

Birinci maşında bey gızarmışdı. Beyin sağdıcının ise rengi ağarmışdı. Yük maşınının üstünde zurnaçının ağzı açık galmışdı.

Kulüpden ve kendin ara küçelerinden deste deste adam gelip meydana toplaşmışdı. Şâmil ise, aynı sertlikle, ellerini belinden çekmeden dayanmışdı.

— Gabağıma adam çıharmasanız, terpenendeyilem, deyirdi.

Birden sert demir şakkıltısı eşidildi. Birinci maşının gapısı açıldı. Beyin sağdıcı rengi daha beter ağarmış, tombul, sarışın oğlan Şâmil'in üstüne hücûm etdi.

— Sene dediler, ki sen boyda zırpıynan güleşecek adamımız yohdur! Nemerini de verdiler! Daha ne isteyirsen?

Şâmil'in üzü azca bozardı. Ancak Moğol gözleri yene de serbestçe yumuşak bir istihza ile gülümsedi. O, geliin oturduğu maşına bahıp, hemen de gözünü çekdi.

— Şart ele yıhıp-yıhılmakda deyil ki. Dede-babamızdan âdet idi, toyun gabağı kesilende güleşmeye adam çıhardarlar.

Beyin müellim yoldaşlarından, arık, uzun ve çopur edebiyyat müellimi sendeleyerek ireli yeridi :

— Don Kişot! Meger indi pehlivanlık zamanıdır?

Şâmil, müellimin sözlerini eşitmedi. Çünkü bu vaht sağdıcın ispirto kokan isti nefesi onun gulağlarını döyecleyirdi :

— Adam ol, Şâmil! Senin burada göze görünmeyin toy yiyelerini pert eleyip. Üstelik de kuşak tutup, guvvet görsetmek isteyirsen?!

— Askerlikde tankçı olupsan, indi de adlı-sanlı mekanizatorsan; deye, toybaşı da Şâmil'in obiri gulağına pıçıldayırdı. Uşağlıg eleme. Naçalnik dodağını yeyip gurtarır. Dava salıp toyumuzu yasa dönderme, oğul!

İkitere'li, heyecanlı, parıltılı pıçıltılar arasında Şâmil ele bil heç ne eşitmirdi. Onun beyninde yalnız birce fikir vardı : Zehra, yani gelin müellim oğlanın özünü yoh, vazifeli, zengin gohumlarını, müellimin firma müdürü olan atasının iki mertebeli ağ imâretini, bahalı avadanlıkla döşenmiş bezekli otağlarını sevmişdi. Şâmil buna öz üreyine inandığı kimi inanırdı. Buna göre de Zehra'dan sözünden dönen sevgilisinden intikâm almak isteyirdi. Nece intikam alacağını o, indiden özü de aydın bilmirdi. Toy günürde, mehz bu tantana vahtında, Zehra'nın onunla illerle sevişdiyini hatırlatmak? Yoh, bu Şâmil üçün az idi.

O, çekmelerini yere berk berk direyip, etrafına bahdı. Camaatın arhasında trohtorçu yoldaşlarını gördü. Onun içeride neler çekdiyini bile bile milis reisinin dâvetiyle toya iştirâk eden yoldaşlarından incikliyini açığa vurmadan zorla gülümseyip toy babasına nese demek isteyende, birden gözü beye sataşdı.

Şâmil dikeldi. Ele bil boyu birden bir karış uzandı.

— İndi ki bele oldu, lap beyin özüyle güleşecem!

Edebiyyat müellimi elleriyle başına vurdu ve bu vuruşdan özü de sendeledi. Beyin gardaşı pis bir söyüş söyüp, Şâmil'in üstüne atıldı. Lâkin cavanlar onu vahtında tutdular, çekip maşına bastılar.

Camaat çahnaşdı. Meydanı uğultu götürdü.

— Oturun maşına!

— Sürün!

— Çekil yoldan, eclaf!

Trahtorçular tökülüp Şâmil'i dövreye aldılar.

— Bu ne pertlikdi saldın, eşi!

— Özün de pert oldun, camaatın da kefini pozdun!

— Yazıg içeriden yanır, neylesin! deye, trahtorçular da kenardan dillendi. Ancak bunu heçkes eşitmedi.

Maşınlar yene aramsız signal vermeye başladı.

Birinci Volga terpenip, birce addım anlıda dayanmış Şâmil'in üstüne yeridi. Yeriyip dayandı. Maşının gabağı onun dizlerine söykendi. Lâkin Şâmil indi doğrudan da asıl kayaya dönmüşdü.

Tertemiz silinmiş camın arhasında toybaşının iri gözleri parıldayırdı. Sağdıcın kansız çehresi ağarırdı. Onların ikisi de Şâmil'e bahırdı. Şâmil ise tekce beye bahırdı.

Maşının gabağında inadla, kararlı bir vaziyetde durduğu halde, aniden ne üçün kenara çekildiyini bilmedi. Meydandan hayli uzaklaşdıkdan sonra, başını galdıranda yoldaşlarını gördü. Gayri-iradi dillenip :

— İndi o da men gündedi; dedi.

— Kim? Kim? deye soruşdular.

Şâmil cavap vermedi. Beyi nezerde tutduğunu, o zarif, günahsız oğlanın gözlerinde nece keder ve ümidsizlik gördüyünü açıp söylemedi.

Şâmil kentden çıhıp uzakda, düzenlikde duvarı ağaran tarla düşergesine teref gedirdi. Trahtorçular sessiz-semirsiz, onunla yanaşı addımlayırdılar.

Maşın kervanı ise yoluna devam edirdi.

Birinci maşında bey âramsız papiros çekirdi. Sağdıcın hele de rengi özüne gelmemişdi. Toybaşı tez tez gapını açıp, başını eşiye çıharırdı. Şkafın üstünden düşüp indi aşağıda oturan defçi ile zurnaçılara gözünü ağardırdı.

— E, ses eleseniz! deyirdi.

Zurnaçılar çalır, lâkin bir degige sonra yene susurdular.

İkinci Volga'da gelin örtünün altında büzüşmüş ağlayırdı. Ancak indi ne yenge onu dindirirdi, ne de sağdıc.

Üçüncü Volga'da beyin gardaşı da aramsız papiros tüstüledirdi. Maşın tarla yolunun çala-çuhurlarında silkelendikce, onun tapançasının açık galmış kılıfı atılıp düşürdü.

Kervan pamuk tarlalarının arasından, bölük bölük gızların, gelinlerin yanından keçip, komşu kendin etrafında dövre vurarak gayıtdı. Özkentlerine

girende, beyin gardaşı yene hayava bir neçe gülle atdı. Kervanda tantana yeniden başladı. Yene de güclü signallarla darvazadan içeri girdiler.

Birinci Volga hayatda dayanandan, hamıdan evvel toybaşı maşından düşdü. Elini bığına çekmek isteyende, eli havadan asılı galdı. İkinci ve üçüncü Volga'lardan başka, arhadaki maşınların hamısı boş idi.

— Bıy, e, bu camaat harda töküldü?!

Ona cavap veren olmadı.

Beyin gardaşı teeccüble milis neferine bahdı.

— Kişiye niye cavap vermirsiniz? Camaatı niye burahdınız?

Milis neferleri başlarını aşağı salıp, belece galdılar.

Bey de, sağdıcı da aynı vaziyetde dayanmışdı. Hayatı sükût bürümüşdü.

Toybaşı fikirli fikirli yere bahırdı. Neden sonra yorgun hereketle zurnaçılara teref döndü.

— Ses eleyin, ses eleyin, bala, dedi.

Çünkü ses elememek olmazdı. Bir halda ki, toy vardı, demeli, zurnaçılar çalmalı idiler.

1964

CENGİZ HÜSEYİNZÂDE

(20/4/1929 -)

Münekkit, yazar, edebiyatçı ve mütercim, öğretim üyesi. Bakû'da doğdu. Üniversitenin filoloji bölümüne girdi. İkinci sınıf öğrencisi iken, Moskova'daki Lomonosov Üniversitesi'ne nakil yaptırdı. Mezun olduktan sonra üniversiteye intisâb etti. Edebî faaliyetine bu yıllarda başladı. Hüseyinzâde, 1980'de profesörlüğe yükseldi. Hâlen Bakû Devlet Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan yazar, aynı zamanda akademi üyesidir. Öğretim üyesi sıfatıyla Azerbaycan'ı temsîlen defalarca Türkiye, İngiltere, Belçika, Fransa gibi birçok ülkede bilimsel kongrelere katılmış, konferanslar vermiştir.

Bezı Eserlerinin bir kısmını, rusça yazan Hüseyinzâde'nin önemli çalışmaları arasında ***Menic Bacım, Eriyen Heykel, Veter Nad Gorodom, Çetin Yokuş, Novruzgülü, Adını Demedi, Uglovi Dom, Adalar*** *ve* ***Fataliy Fatali*** *sayılabilir.* ***Rusça eserleri Moskova'da neşredilmiştir.***

ADINI DEMEDİ

I

"Gız, ne gız!.. Gaşlar keman, gözler gara, burun Hint fındığı, sine Semerkant kâğızı..." Halg edebiyyatından.

Böyründen galın gara zoğalı olan avtobusa menip gonşumuzu son menziline aparanda yanımda gara sakkallı, cavan bir kişi oturdu. Menim yaşımda olardı. Deyesen, merhumun gohumuydu. Dalga dalga ahan bahışı ile meni bürüdü. Gözleri bulak kimi gaynayırdı.

Avtobus telesmeden eyri üyrü dar küçelerle gedip oh kimi düz, enli gürültülü yola çıhdı ve süratini artırdı.

Gonşum dodaglarını gulağıma tutdu. "Gör nece telesir!" Dedi. Sakkalı ipek kimi yumşak idi. Başımı terpetdim. Azca susup gonşum krematoriden* söhbet açdı. Kadim devirlerden misâllar çekdi. Dedi ki, erâmızdan çoh çoh evvel yüksek medeniyyete mâlik olan Yunanlar da ölülerini yandırırdılar. Homer'den bir-iki misâl getirdi, Hint tarihinden danışdı.

— Tarihçisiz mi? Sordum.

Menden azca aralanıp gara gözlerini gırpmadan üzüme sanıdı, bir müddet susup :

— Yoh, tarihçi deyilem.

Sözünü kesdi. Ne o senetini dedi, ne de men soruşdum.

Bize tam on beş degige vaht verilmişdi. Saatlar evvelceden bölünmüşdü. Sıra bizim idi. İlâve ışıklar yandırıldı, lente yazılmış kederli mûsigi çalındı. Sakkallı, gulağıma pıçıldadı. "Bethovan'dir..."

Gayıdanbaş yene yanımda oturdu ve yene keçen defeki kimi diggetle üzüme bahıp dedi :

(*) Ölülerin yakıldığı yer.

— Bir defe o zerzemiye enmişdim. Sun'î kabri!

— Ahı, senetiniz nedir? Teeccüb ve marag garışmışdı sualıma.

Dostum hayâle daldı, sonra diggetle gözlerimin düz içine bahıp birce söz dedi :

— Hipnozçuyam.

Telesik, heç özüm de bilmirem neden;

— Hipnoz mene katiyyen tesir etmir. Dedim.

— Gözleriniz garadır. Sizden yahşı hipnozçu olar... İndi de gec deyil. Dedi.

— Hipnozçuluk gözel senetdir.

— Adamlara lâzım.

"Ne mânâda?" sualımı gizletmeye çalışsam da duydu.

— Hipnozla tedâvi mânâsında. Dedi.

Gelenler yemek içmekle dolu masanın etrafında oturdular. Adam çoh, yer ise darısgal idi. Ne cür oldusa hipnotuzçunun arvadı yanımda oturdu. Gelenlere yer verildikce daha da yahınlaşdık. Sanki yapışmışdı mene bu yay ahşamında. Gâh buz parçası idi, gâh da yanan ocak. Hipnozçu garşımda oturup hamını diggetle süzür, ipek sakkalının ucundan yapışıp bize bahırdı. Birden elini döş cebine alıp, ceb defterini çıhardı.

— "Sen hoşuma gelirsen" nedir? Deye, soruşdu.

— Paho, siz asıl yerlim kimi danışırsınız!

— Biz Azerbaycanlıları sevirik.

Arvadı da bu fikri tastikleyip :

— "Men", "sen", "o" dedi. Yahşı ezberlemişdi.

— Bu sözleri size kim öyredip? Deye, arvadından soruşdum.

— Çoh bilersiniz, tez gocalarsınız. Dedi ve ilâve etdi. Dostluğumuzun şerefine! Kadehini kadehime vurmak istedi, amma yas yeri olduğunu hatırlayıp durdu. Amma gönülsüz.

İkimiz de arvadına bahdık. Bahışlarımız arvadında birleşdi. Hipnozcuya bahdım ve mene nedense ele geldi ki, özünü gücle sahlayır ki, menim ağlımdan keçenlere gülmesin; ay parçası kimiydi yanımdaki...

Soframıza çay geldi.

Hipnozçunun arvadı işini telesmeden ve ele selîge ile görürdü ki, nelbeki ve fincanları masaya ele ince zevkle düzürdü ki, deyerdin dayan, tamaşa ele, lezzet çek.

Yene yanımda oturmuşdu. Gulağına şirin söz demek keçdi, üreyimden. Bazan şiire benzer mısraları düzürem yanyana. Hem de iki dilde. Bahır duruma. İsteseniz gıfıl kâfiyelerle bağlaram lap İngiliz mısralarını. Vallah methiye deyil. Bu defe de keder ile sevincin garışımından kıvılcım yarandı kalbimde, gonşuma bahıp iki mısra dedim. Ganla aşkı kâfiyelendirdim. Yaman hoşuna geldi. Yanaklarına gızartı çöktü. Özünü toparlamadan iki mısra daha dedim. Gözellikle arzunu goşdum kanatlar kimi hayâllerime. Tamamen mest oldu.

Söhbetimizin şirin yerinde kim ise "Garovul Döngesi" dedi. Üzünü sesin geldiyi terefe dönderdim. "Nece, nece?!" Danışan, merhumun gohumlarından idi.

— Garovul Döndesi'nde olurduk; deye, adam mene sarı yoh, hipnozçuya sarı döndü, sanki sualı o soruşmuşdu.

— Bu ki bizim köhne evimize yahındır. Nöyüt dükanının yanında mı? dedim.

— Köhne poçt küçesini deyirsiniz... He, orada.

— İndi adı başkadır. Deye, hipnozçu dillendi ve heçkim, hatta menim özüm de buna teeccüb etmedim.

— Biz, yani merhum bacım, sizin geşeng gonşunuzun atası, hamımız orada olurduk... İndi gırh ilden çohdur ki, çıhmışık o evden. Deyip, hipnozçunun arvadını gösterdi.

— Belke ata-anamı da tanıyırsınız?

— Olabiler; dedi ve mende yamanca marag uyandırdı. Gözel bir gadın yaşayırdı köhne poçt küçesinde.

— Belke anamı deyirsiniz?

— Ne adı yadımdadır, ne de yaşadığı ev degig yadımdadır. Amma çoh gözel idi.

— Anam da...

— Gardaşım o gadına yaman vurulmuşdu, hey ondan danışırdı, saatlarca tinde durup yolunu gözleyirdi.

— Men de deyirem ahı, —hipnozçunun arvadı mene ele isti isti bahdı ki, hoş hisler dalga dalga sineme yalıldı. Deyirem ahı, göresen mende Azerbaycanlılar'a olsun husûsi mehebbet kimdendir? Meger atamdan gelip!..

Bahışım titrek oda benzedi. Alov dalgası geldi de, keçdi de, çünkü hipnozçu mene bahıp sanki barmağını şamın gırmızı közüne basdı. Ayılan kimi oldum.

Bilmirdim, söhbet menden gedir, yohsa hipnozçunun arvadının atasından.

— Bizi hataya salarsan, el çek ondan; deyerdik. Eri biler bî-abır olarık...

Yoh, mene ait deyildi bu sözler, tiksindirse de bazan.

— Gardaşım da cavap evezine neçe putluk daşı galdırıp döşüne endirerdi...

Sözler, sanki hislerime guvvet verirdi.

— Özünü tamirci kimi takdim edip, hayatlarına girdi, ikinci mertebeye çıhdı, gûya ki, teze çekilmiş elektirik hattını yohlayacak; balkona dırmaşdı, bir eli ile balkon direyinden yapışıp, obiri elinde kelpetenin meftillerde gurdalandı, gızın balkona çıhdığını görüp aşağı endi. "Işığınız nece yanır?" deye soruşdu. O da güle güle başını terpetdi. Galın hörüyü döşüne sürüşdü... Bibisi ele uzak yollar izine düşmüşdü ki, onu üzüberi döndermek mümkün deyildi. He, gardaşım gızı ilk defe görende onun çadrasız, başı açık gezdiyine teeccüblenmişdi. Gızın gülümsemesinden gardaşım üreklendi. "Çadra yok, maladest!" dedi gıza. Gız "çadra" deyip onu ayakları altına atıp nece tapdaladığını gösterdi ve söhbetin şirin yerinde eri çıhdı, arvadına ne ise dedi, gardaşıma da hersli hersli bahdı...

Danışan susdu.

— Ele bu?! Deye, hipnozçunun arvadı soruşdu ve birden "bıy..." deyip oturdu, elini elime yapışdırdı. Tez olun, fikirleşin arzunuz yerine yetecek! Çünkü iki adaşın arasında oturmusunuz.

Hegigeten adaşlar arasında oturmuşdum. İkisinin de adı Lina. Hem hipnozçunun arvadı, hem de ev gonşusu.

İndi arzum ne olabilerdi?

Havada ihtiraslı sözler gezirdi.

— Yoh, yoh tekce mene deyirsiniz! Tapışıp oynak yerişle metbehe keçdi ve tez de gayıdıp gapının ağzında durdu ki, mene bahsın. Hipnozçu :

— Görün hele neler oldu! Deyip, merağımı artırdı.

— He, yamanca vuruşma oldu hemin kişi ile atan arasında. Gapıda durma, gel otur danışım.

Oturdu da. Amma azca aralı oturdu ki, gözlerimi görsün, gözlerini görüm. Şiirin dadı dodaglarından silinmemişdi.

— He, kesdi küçede gardaşımın yolunu. Elinde bıçak parladı. Gardaşım da genberden yapışdı. Birbirine baha baha yahınlaşdılar, üç-dört addım gala dayandılar, men de sesimi çıhartmadan küçe gapısının ağzında durmuşdum, gorhurdum ki, çığırsam, gardaşım sesin geldiyi terefe döner ve rakibi bıçakla

üstüne atılar... He, dayandılar; iki-üç addım gala bir müddet bahdılar birbirine, sonra beklenmedik bir anda o bıçağını, bu da palasını kenara atıp yapışdılar birbirinin yahasından!..

— Eh, men de deyirem dalaşacaklar hançer bıçakla!

— Galardın onda atasız! Deye, bibisi dillendi.

— Ya da arvadını alıp gaçardı! Bunu da Lila dedi.

— Ne o, ne bu heyrine olardı.

Bu sözü hipnozçu tez tapıp dedi ki, fikrimizi cemleşdirsin.

— Onu da deyim ki, hemin o tokkuşmadan sonra gardaşım bir daha o kişinin arvadına sarı bahmadı, dedi ki, "merd adamın arvadına pis gözle bahmak merd adama yaraşmaz!"

Hipnozçuya bahdım. Gülümseyirdi. "Aha, şüphedir!.." düşündüm, amma vurdum özümü bilmemezliye. "Ne primitif şüphedir!.." keçdi fikrimden. Hatta inciyen kimi oldum. Lina bunu duydu, mene göz eledi ki, yani incimeyim, söhbet, ahı, uzak keçmişden gedir, atasından filan.

Bilmirem, nece oldu, amma söhbet teze cığır açdı.

— He, bunu heçkim gözlemirdi. Deye, bibi dillendi. Malum oldu ki, kişi ile arvadı er-arvad deyil, bacı-gardaşdırlar!..

— Atamın bahtı açıldı ki!

Bu sözler Lila'nın "menimkinin" ağzından kuş olup çıhdı ve hikâye tezelendi.

Ele tezelendi ki, unutdurdu bizi birbirimize. Meni, ellimin tâleyi alıp apardı, onu ise atasının aşk sergüzeşti. Ve ihtiras havası çekilmediki, çekilmedi bu evden çünkü men vardım hayâllerimle, hipnozçunun arvadı vardı, hipnozçunun özü, bir gırılan telden on teze tel yaranırdı ve başımız üste, belelikle duygular koyulaşır, rehmetliyin ruhunda garışırdı toylu yaslı...

II

"Çoh sihrkâr idi, bütün efsunları bilirdi..." Halg edebiyyatından.

—...Meni gucakladı, sevine sevine : "Bacı-gardaşdılar! Bacı!" Dedi. Acığım tutdu. Gardaşımın sevinmeyi tohundu mene. Refigem derdinden yanıp küle dönür, bu ise... Özüm özüme dedim : Senin dediyin olmayacak, menim dediyim olacak! Ele etdim ki, üçümüz de bulvara, denize çimmeye getdik.

Denizde tahtadan uzun körpü salınmışdı, çimmek üçün husûsi yer ayrılmışdı, duş da var idi ki, mazota bulaşanlar yuyunabilsinler. Yolumuzu bazardan saldık, pamidor-çörek aldık, gıpgırmızı iri pamidorların dadı indi de damağımdadır, pamidor yeyende deniz gohusu burnua deyir, dodağımı yalayıp ele bilirem ki, deniz suyundan şordur. Bütün günü körpüde keçirdik. Doyunca çimdik, isti tahtalar üzerinde uzanıp, özümüzü güneşe verdik... Kişiler ve gadınlar ayrı yerlerde çimidirdiler; ele etdim ki, gardaşımla refigem açık denizde görüşür, ikisi de çoh uzağa üzürdüler. Mence, o gün gardaşımda refigeme garşı marag oyundı, belke de mene ele gelirdi, ne bilim... Refigem denizden çıhıp yanımda, tahtanın üstünde uzananda humarlanan gözleri ile meni süzüp uzaklara dalırdı, bazan gözlerini yumurdu ki, ona bahan, onun gizli isteklerinden haberdâr olmasın. O yayı...

Hâdiseler menden uzaklaşmağa başladı. Lila'ya bahdım. Onda da marag azalmışdı. Bilmirdim, söhbet hansı yaydan gedir, men öz yay âlemimdeydim, Lila ile, Hâdiseler birden döndü.

— O yayı anamla Şimali Kafkas'da keçirirdik; gardaşım da bir aylığına bizim galdığım yere gelip tatilini keçirmeyildi. Telgraf alıp, onu garşılamağa çıhdım. Ve kimi görsem yahşıdır? Refigemi! Evvelâ o düşdü, meni gören kimi ağladı, gucaklayıp yanıklı yanıklı gulağıma : "Men mutsuzam." dedi. Dönüp gardaşımı gördüm; elinde çamadan endi, amma mene sarı gelmedi, çamadanı yere goyup, elini vagondan düşen tanımadığım bir gadına uzatdı, onun enmeyine kömek etdi. Gadına diggetle bahıp hayretlendim. Hemin o uzun hörüklü gız idi! Gonşumuz! Heç ne anlayabilmirdim. Gardaşım onunla birlikde gelirse, bes refigem niye onlarladır? Refigem yalnız "sonra, sonra" deyir, gardaşım ne suallarımı eşidir, ne de teeccübümü görürdü. Bizden iki-üç addım aralıda hemin o gız da arhamızca gelir, heç neye, heçkime fikir vermirdiler. Malum oldu ki, gardaşım refigemi özü ile getirmiş, yolda gatarda hemin o gızı görmüşdür, gız Şark gadınlarının Umûmittifak müşâviresine gedirdi.

Özümü sahlayabilmedim :

— Katiyyen olabilmez bu! Nece yani oğlanla düşdü? Yoh ve yoh!

Hipnozçunun arvadı da dillendi :

— Göresen araları ne geder yahın idi?

— İnanmıram ki, bizim gız...

— Eee... deye, hipnozçunun arvadı sözümü kesdi. Aşkdır, ey, aşk! Partlayış! Alov! Bunları deye deye düşüp yanımda oturdu. Sel alıp apardı meni, ağzım gurudu.

Hipnozçu sanki ip atıp çıhartdı meni sudan.

— Olmuş ehvalatdır. İstersen, bazılarıyla seni sonra tanış elerem.

Teeccüble hipnozçuya bahdım.

— Ele ise gulag as, dalısına! Talep edercesine dedi bunu.

— Meşeye gaçdık. Onları ahtarmağa. Ve tapdık! Canımda yamanca güdmek hevesi vardı. Oturup şirin şirin danışırdılar. Âdice söhbet! Gardaşımdan gözlenmeyen iş! Bazar susup dağlara bahırdılar. Biz ise neyise gözleyirdik. Hey gözleyirdik ki, Aleksey gızı gucaklayıp öpecek. Tekce onu gördük ki, gızın eli oğlanın elindedir. Vessalam!.. Asıl platonik mehebbet. Refigem azca sâkitleşse de galmadı, ele hemin gün Bakı'ya yola düşdü.

— Amma, mence goymadınız getmeye. Üçü de sizde galdı. Deye, Lila bibisinin sözünü kesdi.

— Ele mi?

— İndi yadıma düşür ki, anam danışıp mene bu ehvalâtı...

— He, düz deyirsen... Yaddaşım harab olup... Anamın bu ölümü... Bibi alnını ovdu. Goymadık getsin Lamiye.

— Lamiye! Dik atıldım yerimden. Teeccübüm sonsuz idi.

— Ne oldu size?

— Bes deyirdiniz adını bilmirem?!

— Men mi? Olabilmez. Adı lap yahşı yadımdadır. Heç o adı unudabilerem mi?

— Ahı, dediniz...

— Görünür, yadından çıhmışdı, indi birden yadına düşdü; bele hallar olur. Deye, hipnozçu dâhilen gülümseyerek mene bahdı.

— He, gızın adı Lamiye idi... Niye bele heyecanlandınız?

— Men, onun hakkında çoh şey eşitmişem... Ay seni dünya. Görün ne kiçikdir bizim bu dünyamız. Gonşumuz idi, anamın refigesi.

— Gördün mü? Demedim mi sizi görüşdürebilerem?

— Kiminle? Lamiye ile mi? He? "Aha! Düşündüm. Tutmuşam seni! Ahı Lamiye çohdan köçmüşdü bu dünyadan."

— Tabîi ki, onunla yoh. Niye bu sualı verirsiniz mene?.. Men, mecâzi mânâda dedim.

— Yani?..

— Yani deyek ki, gardaşı ile!..

"Aha! Fikirleşdim. İndi ki, Lamiye tanışım çıhdı, demeli, gardaşını da, Dursun kişini tanıyıram... Zalım oğlu ne tez mantığını işletdi?.."

— Adını da deyebilerem! Hipnozçu, tantanalı ilân etdi ve bir müddet susup, tam sâkitlikle dedi. Dursun kişi.

Tamamen şaşırdım.

Amma bibi heç teeccüb etmedi. Birce yanğılı bir "ah" çekdi, sanki bu adla keçmişin ıtrını dadabildi. Tekrar eledi. "Dursun kişi." Sonra devam etdi :

— Hee. Üçü de bizde galdı... Sonra gönderdik gızı müşâvireye. Çünkü vaht idi, biz ise galdık. Aleksey, refigem... Sonrası asan idi, biri od olsa yeterdi; obiri de alovlanacak.. Oğlanı yandırmağa ne var ki, o da refigem ola!.. Dediyim kimi de oldu. Bibi esnedi.— O ilin payızında evlendiler ve atasına ohşayan menim bu gözel göyçek gardaşım gızı dünyaya geldi...

— Ahı, nece olabilerdi ki, gardaşınız belece gayadıp evlensin?! Bes Lamiye?

Lila da golumdan tutup galhdı, menimle yanyana, çiyin çiyine durdu.

— Men de, bahmayarak ki, dünyaya gelmemişdim o zaman; sevginin bu cür tamamlanmasını istemezdim!

Hipnozçu meni oturtmağa çalışdı.

— Aşk tamamlanmadı!

Lila ile sanki birleşmişdik.

— Ele ise davam edin; Lila da eşitsin, men de. Dedim ve Lila'nın çohdan beri tohunmak istediyim gollarından tutup, yanıma oturtdum.

— Yoh, yoh! Deye, bibi itiraz etdi. Herşey danışdığım kimi bitdi. Ve bu konuda artık besdir.

— Atamın ganı da, deyir, mende ki, tamamlanmadı!.. Bahın... Deye, hipnozçunun arvadı üzünü mene tutup, gözlerini yumdu. Ganımın akınını duyuram, elebil ne dediyini eşidirem... Ganım uğuldayır, isti isti bedenime yayılır, üreyimi döyündürür, hislerimi şire ile doldurur... Belke de bu, atamın deyil, ulu babamın mendeki ihtiraslarıdır... Göresen izi-tozu itmiş olan uzak ecdâdım kim idi? Ondan mende neler galıp? Budur yarı vahşî ecdâdım... İndi ki, men varam, demeli, milyon il bundan evvel, insan emele gelenden tâ indiyedek, belke lap dünya yaranandan, helelik menimle biten bir canlı hat uzanır, bir ucu mendedir, obiri ucu ise itip batmış keçmişlerde... Yarı vahşî ecdâdım, elinde daş topuz, eyninde pamont derisi, ocağını goruyur, arvadını goruyur, onun da ganı menimkindendir, onun da ganı kalbini aşkla doldurup... Ondan mene bir zerre ihtiras keçip, men de onu kimi sevebilerem...

— Belke mamutla nece vuruşduğunu da görürsen? Deye, hipnozçu soruşdu.

— Yoh, mamutu görmürem... Yalnız ecdâdımdı... Deyir, halaldır sene ganım... Bir söz de deyir, amma tapşırır ki, yalnız ulduzlara deyim. Ve ezberden mısralarımı dedi. Ganla mehebbet kâfiyeli mısralarımı. Doğrusu, menim yadımdan çıhmışdı. Haradasa ohunmuş kimi gelirdi mene. Çiynine şal salanda deyesen bahdı mene, sanki ne ise pıçıldadı. Balkon gapısının açıldığını eşitdim.

Hipnozçu getmek istediyimi duydu, ucadan :

— Aşk tamamlanmadı! Dedi.

Amma meni sahlamak çetin idi.

— Yoh ve yoh! Dedi hipnozçuya bibi. Sesinde asâbilik duydum.

— III —

"Goy tahım boynuma haçın..." Halg edebiyyatından.

Göye bahdım. Balkonun üstü açık idi. Balkonlar bu evde yeni usulla tikilmişdi; üst üste deyil, sanki pille pille ucalırdı balkonlar.

Tertemiz semâda arzu ulduzları yanırdı. Gerîbedir, hipnozçunun arvadı balkonda yoh idi. İstedim gayıdıp ahtarım birden pıçıltı geldi. Ne geder de garanlık olsaydı, kiçik balkonda hipnozçunun arvadını görerdim. Amma yoh idi. Yene de pıçıltı eşitdim. Yanılabilmezdim; onun sesi idi. Bu ne mucizedir? Elebil göyden yağırdı, ulduzlardan süzülürdü bu pıçıltı. Ora-bura boylandım, bahdım ve hayret meni bürüdü. Ne görsem yahşıdır? Hipnozçunun arvadı yuharı mertebedeki balkonda idi... Arvaddaki cesârete bah? Bir balkondan obiri balkona süs üçün tikilmiş nâzik nakışlı demir pillelerle dırmaşmışdı... Bay, seni arvad! Kim ise sanki "çıh" deye pıçıldadı mene. Ele kat'i ki, gorhunun sesini tamamen kesip, soyuh demirden yapışdım. Az gala duvardan gopacakdı. Çıhan kimi gulağıma isti isti "gorhma, Lila'nın balkonudur" deye pıçıldadı. Sesi elebil yalayırdı gulağımı. Yene ne ise deyirdi, amma eşitmirdim. Göydeki ulduzlar noktalara benzeyirdi... Ne geder isteyirsiniz... Virgüllü, ünlemli, soru işâretli noktalar. Pırıl pırıl yanırdı arzu ulduzları.

"Goyun ahtarsınlar, men sizin şiirlerinize gulag asmak isteyirem." Deye, pıçıldadı.

Hipnozçunun balkona çıhmasını gördüm. Men onu görürdüm, o, ise... istemeye istemeye boylandı, sağa sola bahdı, bizi görmeyip dodaglarını teeccüble sıhdı; bunu sakkalının dik galhmasından duydum. Otağa gayıtdı, tez de geri

döndü, asâbi birn veziyyetde aşağı bahdı. Gülmemek üçün özümü zor sahladım. "Ele bilir özümüzü balkondan aşağı atmışık!.." Tez başını galdırıp bizim balkona bahdı. Uzun müddet. Bahdı, bahdı sakkalını gaşıdı, görünür, ne ise fikirleşir, bir gerar verebilmirdi. Sesimizi çıharmadan birbirimize kısılmışdık. Çâresiz galıp içeri keçdi. Sesini eşitdik. Bizi soruşurdu. Sabırsızlık ve şaşkınlık var idi sesinde... Yene çıhdı, sonra ümidini kesip, balkona açılan pencereni içeriden kilitledi.

Ve gapının kilitlenmesi ayıltdı bizi. Ulduzlar âdileşmişdi.

Bu çetin veziyyetdan gurtulmak üçün yollar ahtardık. Degigeler hesabını itirmişdi. Belke bir saat keçmişdi, belke de yoh. Başımızın üstünde ışık yandı; Lila gayıtmışdı ve söndü. İstedik pencereni döyek, gapını açıp bizi evlerine bırahsın... Lila'm razı olmadı buna, dedi ki, dili acıdır pahıllıkdan gupguru guruyup... Birden Lila neyise fikirleşip "enek" dedi. Pişik kimi çevik idi zalımın gızı!.. Enmek, çıhmakdan çetin idi. Amma ne etmek olardı? İçerim buz kimi soyusa da gorhudan üreyim ese ese endim. Enip goşa durduk, meheccere söykenip aşağıya bahmağa başladık.

Ve gapı açıldı.

— Sizsiniz?! Hipnozçunun gözlerinden dehşet yağırdı.

— Ne olup ki?

— Heç ne anlalabilmirem!.. Ahı siz balkonda yoh idiniz. Gapı da kilitli idi...

— Bes hardayık?

— Bah, meni de ele bu maraglandırır.

— Çıhaydın, göreydin.

— Çıhdım, amma görmedim.

— Bizde görünmezlik dermanı var.

— Zarafatın yeri deyil.

— Elese guş ganatları var bizde; uçduk ve gayıtdık.

— Düzünü de!

— İdmançılar kimi balkondan küçeye sallandık.

— Yoh!

— Sinirlenme, göye bah gör ne şâirâne gecedir!..

Lila esnedi. Bibisi çıhdı.

— Bes deyirdin balkonda heçkes yohdur? Hipnozçu soruşdu.

— Vallah, yoh idiler. Yumşalmış sesinde özüne inanmazlık duydum. Heç bilmirem bu ne işdir? Sakkalı ele terpenirdi ki, sanırdın ki, çenesi indi eyilecek.

— Üşüdüm, keçek içeri. Lila dedi bunu.

Dördümüz de otağa keçdik.

Otağa ayak basmadan bir anlığa göye bahdım; semada arzu ulduzları yanırdı.

Yas merâsimi sona çatmak üzre idi. Hamı dağılmış, tekce biz galmışdık. Lila metbehde idi, bisbisine kömek edirdi. Bir yığın gab-gacak yuyulmalı idi. Men de hazırlaşdım ki, kirada oturduğum eve gedem; aynı blokda. Hipnozçu fikirleşdi ki, yalnız köhne söhbetlerle maraglandırıp sahlayabilen meni; bazı şeyleri bilmek üçün.

Galhdım.

Hipnozçu gara sakkalının ucundan yapışıp ara vermeden dedi :

— Lamiye'nin ölümü fâcialı oldu...

Anamın dedikleri dumanlı dumanlı yadıma düşmeye başladı; bir-iki addım gapıya teref atdım.

— Çoh fâcialı! Deye, tekrar etdi.

— "Tarihdir de" fikirleşdim.

— Yandı, külü galdı.

Cenâzelerin yahılmasıyla ilgili danışıklar keçdi hatırımdan. Bir üşütme keçdi küreyimden. Telesdim.

— Men demeyeceyem, özünüz öyreneceksiniz. Dedi.

— Niye? Soruşdum esneye esneye. Dayandım.

— Lamiye'ni deyirem.

Elim gapıdaydı. Mene ele geldi ki, hipnozçu ne ise bilir, gizledirdi menden. Çünkü çoh mânâlı gülümseyirdi.

— Bakı'ya gayıdıp öyrenersiniz.

"Aha! Uzaklaşdırmak isteyir meni!"

— Çoh vâcipdir bu sizin üçün! Dedi.

Men artık çıhmışdım, kim ise meni govurdu sanki.

...Gecenin yarısında telefon zengi çaldı. Tez oyanıp telefona bahdım. Şeherlerarası zengine ohşayırdı. Herhalde Bakı olardı. Men bağırdım, Bakı

bağırdı, deyesen ne meni eşitdiler, ne de men onları eşitdim. Sonra telefonçu gız "hat karışdı" dedi. Yuhulu gözlerimde herfler garışdı. Sonra dairelere çevrildi bu herfler. Daireler böyüye böyüye partlayır, kiçile kiçile noktalaşırdı. Kim idi göresen gece vahtı? Telefonumu heçkim bilmirdi; ne evdekiler, ne gardaşım, ne de iş yoldaşlarım... Belke demişdim; yadımdan çıhıp. Mence dememişdim; keçen sefer gelişimde tesâdüfen tapmışdım bu evi tanış bir adamın ve rehmetlik Bakı'lı garının kömeyi ile... Tecili iş olardı herhalde, yohsa gecenin bu vahtında... Sanki balkondan enmeye başladım... Mende de ürek varmış!.. Demir ele nâzik idi ki, az galırdı duvardan gopsun. Gopsaydı... Dehşet ve felâket. Yeddinci mertebeden!.. "Şiir gurbanı filankes filankesoviç filankesov" yahut "filankeszâde". Hipnozçunun sözleri yadıma düşdü. Huzurum gaçdı. Öz özüme dedim ki, ulduzları sayım belke yuhum geldi... Lila'nın pıçıltıları gulağıma geldi. Elebil gulaglarımı yalayırdı sözleri... Göresen kim idi zeng eleyen?..

IV

"Beyler oynar şatrancını, nerdini,
Kimse bilmez üreyimin derdini..."
Kerem ile Aslı Hikâyesi'nden.

Metro gapıları çıharılmışdı. Çuhura tökülen seller kimi insan akını hey dalga dalga metro stansiyasını doldururdu. Bu akını sanki bir boşluk savurup çekirdi. Bakışlar ciddi. Addımlar kat'i. Seher tezden hamı işe telesirdi. Elimde yeke ve ağır bir portfel akına goşuldum ve dalga çöp kimi meni alıp apardı. Boyunlarda metânet duyulurdu. Çetinlikle vagona sohuldum. Çiyinlerim sert bağlanan gapılara yapışdı. Portfel golumu aşağı dartdı. Elebil vagondaki camaatı tekce men tutup sahlayırdım, o geder ağır idi yüküm. Portfele ayakları ile deyip tohunanlar bir ağrı hissedip, ters ters mene bahırdılar.

Yükümü daşıya daşıya, ter içinde, nihâyet, temiz havaya çıhdım. Portfelimde işe ait tekce nâzik bir govluk idi. Geriye galanı hediyeler idi. Dostlar üçün. Nâzirlikde, enstitüde, zavodda, Hürmet nişânesi. Çiçek destesi kimi.

Kâtibeden başladım. Çoh adam gelip keçirdi buradan. Gulağına köhne tanış kimi şirin şirin fısıldadım : "Alovlu salamlar!" Yanağına gızartı çökdü. "Oy, niye eziyyet çekirsiniz?" Hoş-beş ve girdim nâzir muavininin yanına...

Çoh kültürlü, tecrübeli, bize çoh kömek eden, zarafatçıl, deyip gülen bir adam idi. Telebeleri böyük böyük vazifelerde çalışırdılar; biri de bizim direktor idi. Salamlarımızı çatdırdım, elelhusus direktorumuzdan, bir-iki kâğız var idi, onları uzatdım, kâğızların üstünü yazdı, kâtibesini çağırıp enstitüye

ve zavoda mektup yazdırmağı tapşırdı. Ağzımı açmadan derhal ne demek istediyimi duyurdu; gerçek rehber bele olar.

Üç ağacın arasında, nece deyerler, azmışdık. Gerîbe orasıdır ki, zavodu da, enstitüyü de gınamak insafsızlık olardı... Ne ise, minnettârlığımı bildirip çıhdım ve birbaş makinaçının yanına, o geder menim üçün kâğız-kuğuz yazıp ki!.. Nahar fasılasında işin gurtarmasına üçce degige galanda da. Kâğızları imzalatdırdım, başmuhasibe uğradım; nâzirliyimizin başmuhasibinin yahın dostu idi; yaşlı olsa da cavan görünürdü.

Portfelim yüngülleşdikce özümü rahat ve serbest hissedirdim. Zehlem gedir yük daşımakdan.

Nâzirlikden çıhıp doğru lâyihe enstitüsüne getdim. Asıl işim bu enstitüyle alâkalı idi; mukavelemizi hemin bu enstitüyle bağlamışdık. Hayli pul götürmüşdük ki, köhne hattımızı modernleşdirmek, enstitünün maraglı bir plan üstünde gurulmuş olan teze sistemini alag, zavodumuzda tatbik edek. Planımız beyenildi, yani yeni ildeki plânımızda nezerde tutuldu, amma hele de işe başlamamışdık. Çünkü neçe cilt tutan müsveddelerimiz hele birce nüsha idi, bize en az dört nüsha lâzımdı; nüshaları almak da çetinleşmişdi.

Laboratuvar müdürüne alovlu salamımı yetirdim, hatta gucaklaşıp öpüşdük de; dedi ki, onların da ganı garadır, amma ne etmek olar? Sistem zavodda tatbik edildikten sonra neçe noksanı ortaya çıhıp, komissiya akt bağlayıp, işlerini durdurup. İndi hemin o noksanları düzeltdirirler, projeni tezeden düzeldirler, ilin ahırında, neçe nüsha istesek, gelip aparabilerik...

Malzemenin bir kısmı alınmışdı, galan hissesinin alınmasına da icâze verilmişdi, zavoddan göndermeyildim bu gelişimde, nâzir muavininin kâğızı cebimde idi. Bunu dedim laboratuvar müdürüne, o da : "Çoh eceb. Malzeme hemin malzemedir, ilin ahırında lazım olacak" dedi. Ahı, köhne hattı çekmeye başlamamışdık ki, tezesini başlayak gurmağa; işler yarımçık galıp, bes indi nece olacak? Tesbit edilen noksanları düzeltmek, öz bilgi ve gücümüzle mümkün olmazdı?.. Soruşdum bunu, amma müdür dedi : "Yoh, komissiyanın aktı var, laboratuvar noksanları düzeltmeyince işe başlayabilmezsiniz":

Anlaşdıkdan sonra meni yüz küsür aktla tanış eledi. Noksanlar ciddi idi, amma öz gücümüzle de, hattı tuta tuta, baş eye eye bunları düzeldebilerdik... İlin ahırına geder gözlemeye vahtımız yoh idi. Ahı gelen ilin plânı tastik olunmuşdu.

Müdür, çiyinlerini çekdi; aktı, el-golunu bağlamışdı onun.

Enstitüden çıhıp getdim zavoda. Söz verdiler ki, malzeme vahtında gönderilecek. Zavod yemekhanasında yedim; nahar fasılası idi, yemekler de insâfen, dadlı ve çoh ucuz.

Saat dörde doğru çıhdım. Zavodumuza telefon etmek lâzım idi. Meslehete ihtiyacım var idi. Galım ya galmayım? Galmak lâzım idi, herhalde. Aktde gösterilen en vâcip noksanları ayrıca yazdırabilseydim, işimizi durdurmadan davam ettirerdik, lap riske girerdik. Ahı, esas fikir öz gücünde galırdı!..

Avtomat telefonu da menimki getirdi; adam nedense çoh az idi... Bakı'ya zeng eledim, meselenin ne durumda olduğunu anlatdım rehberimize. Plânımı beyendi. Üç-dört güne çatdırabilerem, vahtımı uzadın dedim. Dedi ki, uzadabilmerem, çalış, aktın vâcip noksanlarını yazdır ve sabah gayıt, burada meslehetleşerik, gerekirse tezeden göndererik... Avtomat sıfırlandı, tezeden on beş kapikliyi atmadım, alâkamız kesildi. Gayıtmak heç istemirdim, sebebi de malum.

Telefon söhbetinden sonra kefim gaçan kimi oldu. Kulübeden çıhdım. Ve birden dünenki gerîbe telefon zengini hatırladım. Kim idi göresen? Fikir meni alıp apardı. Huzursuzluk, üzüntüye çevrildi. Kimse elebil gulağıma pıçıldadı: "Anana zeng ele!" Ve bu ele kat'i talep oldu ki, dönüp pulu hırpaladım, ovcumu on beş kapikliklerle doldurdum, yene sıraya girdim. Sıram yahınlaşdıkça sebrim tükenir, üzüntüm daha da artırdı. Anamı düşünürdüm. Men evden çıhanda, anam üreyinden şikâyetlenirdi... Gorhunç sahneler gözlerimin önünde canlandı... Ellerim buz kimi soyudu, ter basdı meni... Nihâyet sıram geldi.

Ve telefonda anamın sesini yoh, nedense gardaşımın sesini eşitdim. Hardasa kalbim yere düşecekdi. Göresen gardaşım ne üçün bizdeydi? Niye işe getmeyip?

— Sensen, anam hanı?

— Anamız? Susdu. Ne olup ki?!

— Anam hardadır?! Bağırdım.

— Ne olup, niye bağırırsan?

— Endişeliyim!

— Allah'a şükür! Gardaşım atıldı, ne atıldı! Adamsan ya nesen? Dünen bütün günü senin söhbetini elemişik. Anan hey seni soruşup...

— Anamıza ne olup ki?

— Heç... Demirsen ki, neçe gündür getmişem, barı bir zeng eleyim!

— Eleyirem de.

— Neçe gün keçenden sonra!

— Ahı, ne olup?

— Heç... Anam bütün gün senden danışıp, hatta tapşırdı ki, galdığın yerin telefonunu öyrenim. Soruşmadığım yer galmadı!

— Öyrendin?

— Beli, çoh sağ ol, öyrendim!

— Kim dedi?

— Anan ahı nigârandır!..

— De görüm ne olup?

— Bundan artık daha ne olacak? Üstelik...

Susdu.

— Allo,.. Allo!.. Niye susdun? Dalbadal üç dene on beş kapiklik atdım. Allo!..

— Bağırma, eşidirem...

— Sözünü bitirmedin. Üstelik ne olup?

— Ne üstelik, e?

— Üstelik dedin ahı!

— E, heç ne olmayıp arhayın öz işlerini gör, gayıt. Heç ne olmayıp, vallah!

Sanki meni sâkitleşdirmeye çalışırdı. Men daha da asâbileşirdim, zannedirdim ki, neyise gizledir menden.

— Gardaş, bir danışsana!

— Eşşi, moralını pozma, heç ne olmayıp...

— Ahı, ne olup ey?

— Ele hey senden danışdı dünen...

— Tez mi gelecek? Soruşdum ki, düz cavap versin.

— Bilmirem... Susdu. Mence gec geler... Yene susdu. Daha zeng eleme, deyerem ki, telefon etdim, danışdık...

— Belke sabah geldim?

— Özün bilirsen...

— Ne olduğunu demirsen, menim de bağrım çatlayır!

— Deyirem ki, heç ne olmayıp, heç ne!..

Ne ise, çoh danışdık, birşey öyrenebilmedim. Emin idim ki, ne ise olup. Yohsa deyerdi. Niye menden gizledirler? Ve niye anam evde yoh idi ve de gec gelecekdi? Niye zeng eleme dedi? Özü bizde, anam evde yoh... Çoh dolaşık meseledir.

Kabinin gapısı açıldı.

— Ay yoldaş, ne geder boşuna danışmak olar?

Saçı sakkalı ağarmış goca kişi idi. Cavan olsaydı, cavabını vererdim... Başım dumanlı bir halde küçeye çıhdım. Yoh, yegin birşey olup, demirler. Lap yegin, heç şüphe olabilmez!..

Saat beşe gelirdi. Ele yorgun idim ki, ayakda gücle durudum. Kefim gaçmışdı...

V

"Ol uca dağları ne cür aşmısız?" Halg edebiyyatından.

Bir de bahdım gördüm ki, Aeroflot gişesinin yanındayam, adam da yoh. Biletiniz var mı? Deye soruşdum. Sabah üçün. Yoh, bugün üçün dedim. Heç bilmirem bu söz ağzımdan ne cür çıhdı. Ve kat'i dedim ki, bilet satan gadın itirazını uddu. Ora-bura zeng eledi ve bir bilet tapdı. Ahşama. Beşe on degige vardı. Taksi tutdum, tez eve gelip, çamadanımı yığışdırdım. Hemin taksi ile de hava meydanına. Kim ise meni telesdirirdi.

Teyyârede, yarımçık goyup getdiyim işler birer birer yadıma düşürdü.

En önemlisi elbette ki, Lila. Balkon ulduzum. Gözlerimi yumup, şirin şirin hayâllere daldım. Motorun uğultusu yuhu getirirdi. Ve birden diksindim. Açar! Evin açarı cebimde galmışdı. Açar heç, açarları var; kirayı vermemişdim... Bu da düzelen işdir. Telgraf çekerem, bir dahaki sefere vererem; görev kâğzını da poçta salıp gönderem.

Gabagda uşag ağlayırdı. Anası elden düşmüş, yanakları alışıp yanır, saçı terli alnına yapmışdı. Hey gözyaşı ahıdırdı. Bir terefden bu uşağın ağlaması ve bunu mânâlandırmağım, obiri terefden ahmak bir adamın —ki yanımda oturmuşdu— teyyâre silkeledikce "Allah, sene inanmayanın gözü kôr olsun, perverdigâra, sen özün bizi sahla!" Deye deye sayıklamaları meni üzür, huzurumu gaçırırdı. Anamdan yana endişelenirdim. Zırpı pezevenk hey inildeyirdi. Tüccara ohşayırdı. Çamadan dolu pulla gayıdırdı evine. Bizden biri deyildi; kim bilir haranın zırramasıydı. Gorhur ki, pulu elden çıhacak. Elindeki modern yastı çamadanı döşüne basmışdı; o dolu, men dolu, boş düşüncelerle...

Teyyâre enmeye başlayanda ayıldım. Gonşumun gözlerinde gırmızı alov yanırdı. Sakkallı üzü elebil halçığa ohşayırdı. Azca sâkitleşmişdim; nedense

emin idim ki, evdekiler sağ salamatdırlar, tez gayıtmağıma peşman idim. Göyün uyduzları elebil şehere tökülmüşdü. Işıklar parlayır, göy ulduzlarından farklı olarak, isti isti yanırdı... Ay seni hipnozçu!.. Arvadının bir cüt ulduz gözleri indi yol çekirdi; incime, gözelim...

Evimize ayak basanda gece saat bir idi. Gapını döydüm, ses çıhmadı. Yene döydüm. Otagda ışık yandı, az sonra da gapı üzüme açıldı. Üreyim ağzıma geldi; gapıda gardaşım durmuşdu.

— Bes deyirdin sabah geleceyem...

— Anam hanı?!

Heyecandan üzüm ele ağarmışdı ki, gardaşım danışmadan evvel gülümsedi ki, sâkitleşim.

— Herşey öz gaydasındadır, nâ-rahat olma. Anamız Dursun dayıngildedir...

— Dursun dalıgilde? Yerimde donup galdım. Heç ne başadüşebilmirdim!. Bes bele gec niye? Sen niye öz evinde deyilsen?

Esnedi.

— Ne olup her sözden diksinirsen?.. Keç içeri, ayak üste durma, yoldan gelmisen...

Otağa girip yatağa girdi, yorğanı çekdi başına.

— Görmürsen nâ-rahatam?! Çamadanı yere goyup stulu çekdim altıma, diggetle çevrilip, tutdum üzümü gardaşıma.

— Lamiye'nin toyudur öbürgün.

Dik atıldım yerimden :

— Lamiye'nin?

Deli kimi bahdım gardaşıma. Ele berkden dedim ki, gardaşımın gözleri şaşgınlıkdan çıhdı kellesine.

— Ne olup ey? Niye bağırırsan? Başına hava gelip, nedir? Lamiye'ni tanımırsan? Dursun kişinin nevesinin toyudur, anamı da çağırıplar kömeye. Bunda ne var ki, dik atılırsan?

Bu defe de delicesine gülmeyim, gardaşımın şüpheli şüpheli mene bahmasına sebep oldu.

İşe bah ey!.. Gör men ne haldayam, bunlar ne halda!.. Tamamen unutmuşdum ki, Dursun kişinin nevesinin adı Lamiye'dir, bacısının adını goyup

ona. Anam gedip ora, gardaşıma da deyip ki, bizde gecelesin; çünkü evi kimsesiz goymağı sevmirdi anam.

— Bes bunu dünen zeng eleyende deyebilmezdin mene? Bütün gece başımda gara fikirler dolaşıp.

— Ne ağciyer olmusan? Her sözden diksinirsen! Sinirlerine hâkim olmalısan, gardaş, görünür çoh işleyirsen!..

Gülmek tutdu meni; bir deli gülüş idi ki, gel göresen! Gardaşım bahdı, bahdı mene başını mânâlı mânâlı salladı.

— Yoh, seninle ciddi danışmak lazımdır.

— Ne bârede?

— O bârede ki, ağlını başına yığmalısan! Ciddi ol ey, ciddi. Yeke kişisen, amma özünü ele alırsan ki... Sözünü tamamlamayıp, çekdi yorğanı başına, çevirdi mene arhasını...

"Düz deyirsen, gardaş, ele hipnozçu da tahminen senin dediklerini deyir... Lina'ya! O ise, menim kimi ve menimle. Ne ağılbazlıkdır bu dünyada ki, arzu ulduzların pırıl pırıl yanır?"

Gardaşım yatırdı. Ne hipnozçudan heberi vardı, ne de Lina'dan. Meger, dünen hem anam, hem de men Dursun-Lamiye âlemindeydik. Men keçmişde, anam gelecekde.

Seher tezden gırmızı maşınıma minip, gardaşımı apardım işine, özüm de doğru zavoda.

Nâzirlikde seferimden razı galdılar. Direktorumuzun gözleri hatta yaşardı müelliminin adını deyende. "Pal palçıkdan dünyada bir denedir!" Dedi. Sonraki dediklerim kefini pozdu. Ahı söz vermişdik!.. "Nahak, çoh nahak gayıtmısan. Biz işimizi durdurabilmerik. Bir etek pul herclemişik, halgın puludur bu!.. Ne oldu ki, birdenbire bu geder nohsan tapıldı yohlanılmış projede? Heç olmasa aktı getirmeyildin!.. Nahak, çoh nahak gelmisen!" Dinmedim. Muavini yanında oturmuşdu. Gapı açıldı, çay geldi armudî stekanda. Dedi ki, bizim üçün de getirsinler. Getirdiler, içdik. Sonra "İşinizde olun; dedi ve ilâve etdi. On ikide dersim var, ikiye kimi. Sonra nâzirlikde toplantı var. Saat beşde bir de yığışarık, meslehetleşerik..."

Beşde Niyaz müellim-aslında kayıtlara göre adı Kınyaz idi-gelmedi. Zeng eletmişdi ki, gözlemeyek, çünkü toplantı gurtarmamışdı... Kınyaz-Niyaz ehvalatını mene anam nağıllamışdı. Babamla Niyaz müellimin atası aynı mehellede böyümüşdüler, yoldaşlarıma bunu deyenden aramızda şefimizi Kınyaz deye çağırmağa başladık. Kınyaz tapşırdı, Kınyaz'ın emridir, Kınyaz'a de, vs.

Eve gelen kimi dırmaşdım duvara gömülü şkafımızın üst gatına. Çoh hündürdür bizim kadim evlerimiz; beş metreye yahın. Duvardaki şkafa en az beş adam yerleşerdi. Dırmaşmağım sebepsiz deyildi. Yuhu kimi yadıma gelirdi ki, anamın köhne şekilleri yuharıdadır, oraya goyulup unudulmuşdur bir növ.

Anam geldi.

— Hardasan ay bala? Deye soruşdu ve meni şkafın içinde lap yuharıda görünce : "Neynirsen orda?" Maraglandı.

Çoh kiçik görünürdü yuharıdan anam. Yastılaşmışdı elebil... Yamanca terlemişdim yuharıda.

Cavap evezine "Bilirsen ne geder toz var burada?" dedim. İtiraf etdi. "Neynim, elim çatmır." Ve gülümsünüp ilâve etdi. "İndi ki, çıhmısan, vedre, bez götür, oraları temizle." Ne deyebilerdim? Toz-torpağa bulanmışdım artık. Ne ise, vedre de geldi, bez de. Yudum yuharıdaki tozlu yerleri. Yuyanda, elime ahtardığım bağlama geldi; "tut" dedim ve atdım anama. Sonra galan iki bölmeni de yudum, enip gurşağacen yuyundum ve golumu çimreyip açdım bağlamanı.

Sanki keçmişe, hele dünyaya gelmediyim günlere gayıdırdım.

— Bıy, başıma heyir! Bu şekilleri haradan tapdın? Deye, anam metbehden otağa gayıtdı; vedreni ve bezi yumak üçün çıhmışdı.

— Bes atmadım sene bağlamanı?

— He, he, yadıma düşdü! Anam, stol üstünde düzülmüş şekilleri bir bahmakda gözden keçirdi.

— Neyirsen bunları?

— Şekilleri ovsun tılsımından gurtarmak isteyirem.

— He, anladım. Dedi. Halbuki özüm ne dediyimi anlamırdım; ele söz olsun deye demişdim. Birden gözleri böyüdü. Aha, bu ki, Lamiye'dir!

Tez aldım şekli elinden. Gizli gizli gülümsedi şekil, sonra şaşırdı, sonra da acıklı acıklı bahdı menim gözlerime.

Anamın sözleri ayıltdı meni.

— Moskva'da çekdirmişdi şekli... Başını buladı Lamiye... Susdu.

— Gedende yolda ne oldu ki?

— Yolda?.. Ne olmalıydı ki, yolda?

— Ne bilim? Deyirem belke yolda...

— Yoh; deye sözümü kesdi. Yolda heç ne olmamışdı. Musîbet sonradan emele geldi... Sanki dediyine peşman olup telese telese stolun üstünde ne ise ahtarmağa başladı.Duydum ki, meni bu meseleden uzaklaşdırmak isteyir.

— Sözün yarımçık galdı.

— Hansı sözüm?

— Musîbet dedin, ahı!

— Sonra... Ve öz özüne deyirmiş kimi. Hanı o şekil? Bir oğlan var idi...

— Aleksey'in de şekli var?

— Aleksey'in? Anamın gözleri çıhdı alnına. Kim dedi sene bu adı?

— Özün dedin ki!

— Men? Men tekce oğlan dedim!

— Öz yanımdan ki, uydurmadım?

— Men onun adını ömdümde dilime getirmemişdim.

— Demeseydin, haradan bilerdim?

Anam bir müddet susup mene bahdı, sonra çiyinlerini çekip Lamiye'nin şekline nezer saldı, yohsa ele bilirdi Lamiye'nin gözleri mene dedi bu adı.

— Doğrudan da avsunlayıp seni. Zarafat edercesine dedi.

— Mehebbetlerinden de danış!

— Ne mehebbet? Ağlını itirmisen, nedir? Acıklandı anam.

— Yene deyeceyem bunu da özün dedin, mene acıklanacaksan, inanmayacaksan.

Anam şaşkın şaşkın mene bahırdı. Kahkaha çekip güldüm, daha da şaşırdı. Anam sâkitce, sanki sözleri seçe seçe dillendi :

— Mehebbet filan olmamışdı aralarında. Lamiye herşeyi elebil kiminse acığına edirdi. Oğlana da bunun üçün meyl edirdi... Susup, bir müddet diggetle süzdü meni. Sonra dedi : Ahı niye seni maraglandırır bu?

— Tilsimli meseledir, telli-simli, nazlı-sazlı, ul-duz-lu! Danış çıhag tilsimden!

Anam diggetle ve kanaatimce gorhurdu ki, menim başıma hava-zad gelmesin deye meni dinleyirdi. Şüpheleri uzaklaşdırmağa çalışarak danışmağa

başladı çâresiz. Asta asta yeriyirdi keçmişin yollarında ve danışdıkca mânâlı mânâlı mene bahırdı ve gorhurdu ki, beklemediyi bir söz deyerem, yene tilsimden, ovsundan sayıklamağa başlıyaram. Batum'da bulunmalarından danışdı. Dursun'un Bakı'ya gaçmasından, onun devrimden sonra dış ölkeye gaçmasından, tâcir atalarından, Lamiye'nin gardaşını ahtarıp tapmasından, vs. bu kimi meni ilgilendirmeyen meselelerden danışdı, möhkem inam-akîdeden, devrim harekâtından falan, ay seni anam!.. Ele danışırdı ki, sanardın tebliğden ohuyurdu zavodumuzda. Kınyaz da iclasımızın sedri...

Duydu anam.

— İndi ki, keçmiş maraglandırır seni, ay oğul, bes niye deyirsen ki, danışım?!

— Öz yanından niye uydurursan, yeke arvadsan?! Özümü itirdim sanki. Danış, amma uzatma, keç musîbete.

Amma yene söhbeti uzada uzada danışdı. Lamiye'nin ev ev gezdiyinden, gadınların vaziyyetini öyrenmesinden, arvadlarını inciden kişileri lağa goymasından, fabriklerde, mekteplerde, kentlerdeki konferanslarından, vs. bu kimi hareketlerinden bahsetdi. Eli Bayramov kulübünün gabağında duran kişilerden, öz arvadlarını, bacılarını pusmalarından danışdı. Pilleler üstünde gadınlara divan tutan erlerden danışanda hissetdim ki, asıl metlebe yahınlaşmışık... Amma anam birdenbire mantık yolundan çıhdı, yene azdı keçmişin dolaşık yollarına...

— Bir dayan! Kesdim sözünü. Fâciadan danış, uzatma!

— Ah, o gece!.. İndi de yadıma salanda tüklerim biz biz olur!.. Dediler bir gız özünü yandırıp. Tez küçeye atıldık. Yuharıda Garovul döngesindeki nöyüt dükanının gabağında meşâle ucalırdı. Kim ise özüne nöyüt kötüp yandırmışdı özünü. Gurtarabilmediler... Yandı, küle döndü...

Yene de susdu.

— Kim idi o gadın?

— Tanınmaz olmuşdu... Sonradan malum oldu ki, Lamiye'dir.

— Lamiye? Niye özünü yandırmışdı?

— Bilinmedi; özü mü özünü yandırıp, yohsa yandırıplar mı? İstemeyenleri çoh idi onun... Özünü yandırması üçün ise heçbir sebep yoh idi...

— Belke heç Lamiye deyildi? Anam hayretle mene bahdı. Men ise devam etdim. Ahı, deyirsen ki, tanınmaz olmuşdu, külünü bastırdık.

— Kâş sen deyen olaydı!.. Eflus ki, bu ancak nağıllarda olabiler. Külü bastırarsan çiçek biter, çiçek de ovsunçunun tilsimi ile dönüp tezeden gözel gız olar.

— Bes Aleksey?

— Nağılı, gülü de ele Aleksey dedi, kabristanlıkda dedi, külü bastıranda...

Zarafat deyil, odla alovla oynamak; gan, yakacak kimi bir maddedir, bir gıvılcıma bentdir...

— VI —

"Kelle sözünü tamam eden kimi dığırlana dığırlana gelip bir harabaya, uçuk kabre girdi."
Halg edebiyyatından.

Gıpgırmızı gözler mene zillenmişdi. Kişinin üzünü sakkal başmışdı. Elebil palçık idi üzünde, gözünün odundan motor alovlandı. Döndüm ki, yapışım yahasından, gördüm ki, yohdur yanımda, tez motora bahdım yanmırdı, yavaşca uğuldayırdı.

Küçemize çıhmışdım ki, gördüm Lamiye yumruklarını sıhıp, dalıp dalın geri çekilen üzü sakkallı, gözleri gazabdan gızarmış bir kişinin üstüne gelir. Selîgesiz orda-burda garalan sakkal palçığa benzeyirdi. Lamiye, kişinin başına çekiç ağırlığında sözleri endirirdi, kişi de ona garşılık vermeye cüret etmirdi. Birden elinde bıçak gördüm. İti ucu parıldadı. Niyyetini anladım, tez telesik geri çekilerek Lamiye'ni tuzağa düşürmek isteyirdi. Çoh ustalıkla dalın dalın yeriyirdi, elebil anadan doğma bu cür addımlara öyreşmişdi. Kişi çekildi lap nöyüt dükanına, galdırdı elini, amma men heç ne görmedim, çünkü nöyüt dükanının garşısından nöyüt seli ahmağa başladı. Nöyüt ahır, ahır, budur, bizim küçe gapımızı da yalayıp keçir, hey ahırda dayanmadan, men de gorhu içinde fikirleşdim ki, bir kıvılcıma bentdir bu akın, bu höyüt seli, kıvılcımdan alışıp yanacak bu evler de, bu küçe de...

Etraf sessizlikdir, amma bağırmak lazımdır. Gorhuram ki, sesimden ağzımı açan kimi kıvılcım gopar; bu sebepden ötürü susuram, bilmirem ne edim ki, bu akın dayansın... Ayakkabım artık nöyüte bulaşıp, altı yapışkan kimidir, goymur gaçım. Ayakkabımı yerden gücle gopardım ve bahıp gördüm ki, höyüt hayatımıza ahır, zirzemilere dolur... Nihâyet, çıhabildim bir teher bu nöyüt selinden ve denize sarı yüyürdüm.

Sâhile çatıp geri boylandım ve gördüm ki, yerdeki alovun aksi göye yansıyıp... Yanır küçemiz!.. Dehşet!.. Anam da orada!.. Lamiye'nen toyuna hazırlık görür... Nece gaçacaklar?!

Bir de gördüm ki, sâhil boyu yana yana Lamiye gaçır mene sarı. Endamı alov içinde, çehresi ise şekildeki kimidir, ağrı dolu. "Bes niye durmusan?!

Çığırır. Söndür meni, ahı yanıram!.." Atıldım üstüne, ellerimle odu vurup söndürmek isteyirem, ellerim yanır amma od bir türlü sönmür! Golundan yapışıp denize sarı çekdim, istedim su çileyip söndürem, suda boğam alovu, amma tez de geri çekildim; çünkü deniz mazotlukdur!.. Denizin alovlanmasından gorhdum... Çekilende ayağım daşa ilişdi, yıhıldım dalı üste, diksindim...

Anam pencere örtüsünü tutmuşdu çekip bağlasın. Günün gızmar şuası yandırırdı başımı.

— VII —

"Men gara geyinim, al senin olsun."
Halg edebiyyatından.

Arabamın gırmızı demiri soyuh idi. Ovcumu açıp demire yapışdırdım; lezzet verdi mene bedenime soyuğun yayılması. Tozun üstünde iki çınar yarpağı; ovuçlarımın aksi galdı.

Kınyaz dedi ki, bes ele bilirem ki, getmisen? Hara getmeliydim ki?. Bes tapşırmadım ki, aktı getirmek lazımdır?! Işimiz yanır ahı!.. Ne olup, niye galarsen?.. "Heç, dedim. Men de yanıram, Niyaz müellim." Az içeydin, dedi. Sonra ilâve etdi. Zarafat edirem, amma seninle ciddi danışmak lâzımdır! Goyag galsın gelecek sefere. Çoh içdin!.. Bilirem ne deyecek, az demeyip. "Böyük maksatlar!.. İrelilemek!.. Yüksek tecrübe ile ilmin birleşmesi!.." Men de bilirem, amma vaht var ki? Doğrusu heves de yoh idi. Yaman sevindirdi meni bu defe Kınyaz; yahşı oldu. Görev kâğızımı dünen göndermişdim poçt ile zavoda ki, kayıt eletdirsinler. Moskova'da, amma meger özüm ondan tez çatacakmışam.

Kınyaz dedi ki, emir verebilmez, çünkü olmaz, yohlama filan olar yahşı olmaz. Otur, dedi, erîze yaz, direktor fonundan yüz manat al, başını burada ıslat, orada gırhdır. Sözü özüne de hoş geldi, gülümsedi. Sanki "he, necedir rehberiniz? Soruşdu. Atalar sözünden mende bir torba var!" demek isteyirdi.

Bir kanistra gösterdi. "Şeflerimizdendir, apar. Aktsız gelme. Amma çoh sahlamak olmaz gabda, yeyir gabı." Dedi.

Anam şüphelendi. Umumiyyetle bazı sözlerimden ötürü menden şüphelenirdi. İnanmırsan, Kınyaz müellimden soruş dedim. İşinize meettel galmışam, dedi. Görünür, ömrün bu yollarda keçecek. Başına bir ağıl goyan da yohdur! Ayılanda bir de göreceksen ki.. Eh, gemin dümensiz, deniz de tufanlı; kimini deniz yeyir, kimini de çay. Herşey düzelecek, dedim anama.

İnşallah menim toyumu da eleyersen, goy bir işlerimi bitirim!.. "Hansı işlerimi?" Soruşdum öz özümden. Çoh fikirleşdim, ağlıma heç ne gelmedi Lina'dan başka.

Elimi atdım çamadana.

Anam da, gardaşım da düştüler üstüme ki, "nece yani ele bu ahşam Moskova'ya getmek isteyirsen?! Bes toy?! Bir gün de galmalısan! Moskova'dan gelmemiş olsaydın, deyerdik ki, hele gelmeyip. Ancak indi ne deyebilerik Dursun dayına? Seninle ölene kimi danışmaz sonra!.."

Teze bey de gardaşımın yoldaşlarından idi. İtiraz etmek isteyirdim ki, ahı Moskova'da vâcip işim var, ne toybazlıkdır; bu arada teze beyin özü geldi, gardaşıma dedi, bes sağ ol orkestra üçün. Amma gızın anası nâ-razıdır, deyir ki, gelini gelin evinden yalnız ve yalnız Şark çalgıçıları ile köçürmek lâzımdır!.. İndi galmışam meettel ki, haradan tapacağam bu çalgıçıları. Orkestra oturacak evimizde; biz de Şark çalgıçıları ile on beş degigeliyine getmeliyik gız evine. Yalnız on beş degigeliyine lâzımdır bize bu çalgıçılar. Te'cili tapmalısan!

Gardaşım hele danışmadan, men elimde olmadan dillendim. Dedim ki Şark çalgıçılarını indi yalnız iki yerde tapmak olar. Bir flarmoniyanın gabağında, bir de vağzal yahınlığındaki bağda. Pulu soruşdum. Bey danışmadan gardaşım dedi : "Niye soruşursan? Ne geder ucuz olsa, daha yahşı." O zaman filarmoniyaya getmek olmaz; oradakiler ucuza gelmezler, yene vağzala getmek lâzımdır, dedim. Yene gardaşım, "get ve bacanığını göster" dedi. Ne ise, dilimin gurbanı oldum. Teze bey yalvaran gözleriyle mene ele bahırdı ki, dözmedim; amma getmeden evvel tahmini gıymeti dedim ve razılaşdık.

Moskova'ya uçmak yerine yollandım vağzal ağzına. Hava garalmışdı; ora bahdım, bura boylandım ve gözüm bir sakkallıya ilişdi. Sakkallı olduğu üçün ona bahdım; hipnozçuya yaman ohşayırdı. Öz özüme gülümsedim; birce saat evvel hayâlimde Moskova'ya uçmuşdum, indi ise gör mene ne iş tapşırmışdılar!.. Ne ise, yahınlaşdım sakkallıya, yanında da iki adam.

— Âletlerinizi görmürem, dedim. Bu, dilime gelen ilk sözdü.

— Âletlerimiz evimizde, dedi.

Sözleri meni şüphelendirdi.

— Ne mânâda soruşdum?

— Sizin istediyiniz çalgı mânâsında!

— Şark?

— Beli! Şark'ın lap orta-göbeyinden!

— O nedir ki?

— Klarnet!

— Onda ahtardığım adamlarsınız.

Üçü de yerinden galhdı.

— On beş degige üçün mene lâzımsınız.

Galhmaları ile oturmaları bir oldu. Danışan men idim, bir de klarnet çalan.

— Yoh, keçel suya getmez! Bele bir işe biz müşteri olabilmerik; öz adamlarımızı gözleyeceyik!

— Mindireceyem sizi maşına, aparacağam gız evine, gız evden çıhanda çalacaksınız, vesselam! Düz on beş degige! Sonra de getireceyem sizi buraya, tapın teze müşterini!

Fikre getdiler. Sonra sakkalı pulu soruşdu. Dedim.

— Razı deyilik.

— Onda siz bir gıymet deyin.

— Sizin dediyinizin iki misli.

— İnsafınız olsun. Öz toyum olsaydı sizinle razılaşardım. Amma on beş degige üçün menim verdiyim pul da az deyil!

— Dedin eşitdik, sözünü tezele.

— Telebe babayık, dedim. Yahın bir yoldaşımızın toyudur bugün, gardaşımla sürpriz etmek isteyirik dostumuza; artık pulumuz yohdur!

Esnemek istemirdi klarnet çalan, amma esnedi; o mânâda esnedi ki, boşuna danışma, asıl demek istediyin sözü de.

— Öz cebimden ilâve de ederem, dedim. Amma gardaşımı bilmirem, icâze edin, gedim telefon açım ona.

Fikirleşdim ki, goy mensiz düşünsünler. Saldım özümü telefon kulübesine, zeng eledim gardaşıma, amma tapabilmedim. Gayıtdım.

— Gardaşım razı olmur, neynek, men biraz ilâve ederem. Dedim.

Heç üzüme bahmadı klarnet çalan.

Öz özüme dedim ki, yahşısı budu ki, gedim; menim getdiyimi görende belke de verdiyim pula razı olup meni çağırarlar; eger çağırmasalar, biraz dolanıp yene gelerem.

Çağırmadılar.

Dolaşıp yahınlaşdım. Razılaşmak üçün yahınlaşdım. Klarnet çalanın yanında oturan gödek boylu, şişman bedenli dillendi, görünür, onlar da razılaşmak isteyirdiler.

— Şabaş olacak?

— Başkalarında nece, bizde de ele!

Sözüm "he" kimi çıhdı, men de bunu hissedip üreklendim.

Maşında gödek boylu nağaraçı idi; hey şabaşdan danışırdı, men de onu heveslendirirdim.

Klarnet, balaban, nağara doldurdu küçeleri ürek açan, ruh yükselden havaları ile, gediş geliş dayandı küçede, yalnız gelin destesi hareket halinde idi; âlem garışmışdı birbirine; bu garğaşa içinde teze bey öz minnettarlığını gözüyle mene bildirdi. Çala çala geldik evine, girdik hayata, oturtdurduk Şark üçlüsünü, beyle gelin süze süze üzdüler hayatın asvalt döşemesinde, sonra bey oturtdu gelini, yahınlaşdı gardaşıma, men de yanında. Gardaşım üzünü tutmuşdu hemin meşhur hânendeye ki, orkestranın rehberi idi.

— Hanı bes senin gitar çalanların?! Ahı, danışmışdık seninle! İndi bes nece olsun?!

Garp orkestrasından yalnız iki adam gelmişdi; hemin bu hânende ve bir de elektroorgçu. Gitaristler yoh idiler, org da meger yalnız gitar ile çalabilirdi; biraz seslenirdi. Obiri tereften de klarnet çalanın gaynar gara gözleri zillenmişdi mene, saatını gösterirdi. Yarım saatdan artık idi ki. çalırdılar. Mukavelemiz pozuldu. Beyin ümidi mende idi ki, belke bir teher sahlayabildim Şark üçlüsünü. Bunu gardaşım da mene dedi orkestra hânendesinin yanında. Teze beye dedim : Kesersen orkestranın hakkından, vererik bu üçlüye, bunlar da galarlar. Hânendenin dili gödek olduğundan susdu, gardaşım da başını terpetdi. Yani get danış.

Başımı ele gatmışdılar ki, hislerimi tamam unutmuşdum, olmuşdum emellibaşlı diplomat; fikrim beş altı adamda idi ki, hamısı da mene müracaat edirdi. Klarnet çalan mene gözünü ağardırdı, nağaraçı barmaklarını birbirine sürtüp, dodagları ile "şabaş" deyirdi; bey yalvaran bahışları ile süzürdü meni; gardaşım da hey iteleyirdi meni gabağa...

Deme, bu meclisde bir başka adam da gözünü menden çekmirdi. O da Dursun kişi! Sonra yanına çağırıp dedi : "Fırfıra kimiydin ha!" İstedim deyem nevenin toyu olmasaydı heç galmazdım. Lâkin meni gabagladı. "Bir terefden elbette, minnettaram sene, çünkü nevemin toyudur."

Doğrusu incidim. Amma belli etmedim. Toy idi ahı...

İndi anladım meçlisde dediyi sözlerini; bacısı Lamiye'ni yad etdi, sonra dedi ki, indiki Lamiye de babasının bacısına ohşayıp. Adamlar var fırfıra kimi

fırlanırlar, ele bilirler ki, faaliyyet gösterirler. Amma yalnız bir nokta etrafında fırlanırlar. Adamlar da var, aydın maksat, aydın yol seçip maksatlarına sadık kalır, yollarından dönmürler. Lamiyeler belelerindendir...

Bir söz de dedi : "Kim fırladır onun üçün de fırlanırlar." Amma çatmadı mene bu sözlerin mânâsı...

He, demeli toy idi, men de ki, malum. Dursun kişinin dediyi kimi hemin o fırfıradan.

Yahınlaşdım klarnet çalana, pıçıldadım teklifimizi gulağına; duymuşdu ki, destesi camaatın hoşuna gelir, odur ki, burnunu nece deyerler uca tutdu, "yoh; pulun miktarını deginen" ültimatom veren kimi danışırdı menimle. Men de umûmi şekilde "sizi razı salacayıg" deyerek goymurdum partlasın, sâkitleşdirirdim. Bir-iki defe çoh dolaşık dumanlı cümleler dedim, içinde şabaş sözü; bir teher yola getirdim desteni. Klarnet canlara yağ kimi yayalır, balaban hazîn hazîn hisleri oyadır, nağara da vurup atırdı camaatı ortaya, oynadırdı meclisi. Hânende üz-gözünü turşudup mânâlı mânâlı org çalanla bahışanda acığım tutdu ona. Üstelik kabab tikesini ele ağayâne aparırdı ağzına ki, sanırsın bu meclis yalnız onun üçün gurulmuşdu, veya en azı beyin istekli gardaşı idi; duydu bunu gardaşım. "Ezizim, ahı, olmaz; harda galdı senin gitarçıların?" Gardaşımın sözüne guvvet vermek üçün men de dillendim. "Bir ohusana!" Elini uzadıp org çalanı gösterdi; yani bundan ne almak olar? Org çalana uzanan hemin elini tikeye aparanda yene söz atdım. "Yemek yeri deyil, gardaş, sesini göster, boğazını çalışdır!" O da "indi gelerler, beşce degigeye, sebir edin" deyende, dözebilmedim, geldim düz hânendenin gabağına, zarafatyana. "Zehmet olmasa Şark destesi ile ohu!" dedim. Gözleri çıhdı kellesine. "Men?! Klarnetle?!" Doğrusu onun hayretlenmesi meni yaman teeccüblendirdi. "Ne fergi var? dedim. Ohumak ohumakdırsa, istesen gitar ile de ohuyarsan, lap klarnet ile de!"

Gözlerini döye döye bahdı mene, evvel ağardı, dedim, birden üreyi geder hataya düşerik; sonra gıpgırmızı gızardı, dedim, gan vurar beynine, di gel çıh bu çıh bu bî-abırçığılın. Bir-iki ağız tez tez nefes aldı, az gala boğulacakdı havasızlıkdan ve birdenbire gözlemediyim sözleri dedi, yani razılaşdı menimle. "Neynek, indi ki, isteyirsiniz, goy sizin dediyiniz olsun... Orkestra gururumu bir müddet boğaram. Amma... Susdu bir müddet. Amma, bir stekan arag verin..." Töküp uzatdık, çekdi başına ve bir Şark mahnısı ohudu; tezelerinden. Klarnet çalan şaşıp galmışdı; hânendenin ohuduğu mahnıyı çalmağa çalışırdı. Balabançı da gözlerini iri iri fırlada fırlada gâh klarnetçiye bahırdı, gâh hânendeye, gâh da nedense mene.

Yarım saat da belece keçdi. Org çalan meger gitarsız çalabilmirdi katiyyen. Trio gâh oyun havası çalırdı, gâh da hânendeni ohudurdu.

Nihâyet iki nefer gitarçı geldi ve orkestra hazır oldu. Orkestra çalmağa başlayanda klarnetçi meni ve gardaşımı çağırıp çıhdı bizimle dalana; teze bey de çıhdı, "gedirik, dedi klarnetçi. Pulumuzu verin."

— Oturun, çalın, hara telesirsiniz?

— Yoh, dedi. Ya biz, ya da orkestra! Ya menim klarnetim, ya da o düdüyün sandığı!

— Vallah, nâ-hak gedirsiniz! Görürsünüz ki, meclis gızışır, hele bunun şabaşı filanı olacak!.. Bir plov...

Kesdi sözümü şirin yerinde.

— Plov istemirik, salın bizi yola!

Teze bey, elini cebine salmışdı ki, orkestranın gür sesi doldurdu dalanı.

Amma heç gözlemirdim ki, sanat aşkı paraya galip gelsin. Meger "ya klarnet, ya da orkestra" deyen sakkalının sanatla ilgili gururu varmış!.. Aldığı puldan nâ-razı galsa da razılaşdı bizimle. "Yahşı" dedi. Orkestranın acığına barmağını dalanın iç terefine uzatdı. "Heç yere getmeyeceyik buradan, oturup çalacayık, goymayacayık orkestra çalsın!.."

Heç gözlemezdim meselenin bu cür hallolunacağını. Klarnet çalan yaman asâbileşmişdi; hânende ele yırtırdı ki boğazını, klarnetçinin bazı sözlerini eşitmirdim. Tekce sakkalı tarpenirdi ese ese. Hipnozçunun asâbileşmesi yadıma düşdü; onun da sakkalı titreyirdi; elebil en az bir il evvel durmuşdum Lira ile balkonda!.. Çoh uzaklaşdım men arzu ulduzumdan, gör haralara düşmüşem. Gör kimlerle çene-boğaz olmuşam!..

Ne ise gayıtdık hayata.

Şark âletleri Garp âletlerine bir garışdı ki, gel göresen!.. Bir orkestra yarandı ki!.. Amma bas gitarı susdurmak asan deyildi. Hânende zalım oğlu da ele yırtırdı ki goğazını, sanırsın ohuyan koro idi.

Teze beyin atası ile Lamiye'nin atası çıhdılar ortaya. Orkestra susdu. Teze beyin atası :

– Çalınsın oyun havası! Dedi ve cebinden bir üçlük çıhartdı; herhalde eşitmişdi bizim davamızı; nağaraçının pıçıltılarını da duymuşdu.

Nağaraçı, kişinin elinde pulu görüp, daranga-durum vurdu nağarasını; sonra balabançı züm züm eledi ve klarnet ucaldı göye. Hisseledim ki, Dursun dayı

nâ-razıdır; Lamiye de. "Demedim şabaşsız?" pıçıldadı Dursun dayı kürekenine. Amma nâ-hak. Şabaşdır da goy yığılsın... Küreken çiyinlerini çekdi. Yani günah mende deyil, öz gızındadır. Herhalde bu da aydın idi. Şabaş barışdırdı Şark ile Garb'ı.

Toy ne toy!.. Gâh trio çalır, gâh da orkestra!.. Gâh Avrupa'ya gedirsen, gâh da Asya'ya. Tayı berâberi yoh idi bu toyun. Kenardan bahana ele gelirdi ki, bu evvelceden bele düşünülüp; daha demirdiler ki, klarnetçinin incikliyinden yaranıp bu. Toyun gıymeti bire on artdı amma mene, gerçek sözümdür, en çoh lezzet veren elekterikli org idi!.. Eşşi, bele de ses olar? Elebil nâmalûm planetin sesi idi. Çalan tanış gelirdi mene, avaranın biri idi mehellemizde, indi adam olmuşdu, hemin bu elektrikli org sâyesinde. Ancak bu org arzu ulduzumu yadıma saldı; hevesler içerimde gaynayıp garışdı.

Birden üzümde Lamiye'nin diggetli bahışını duydum, tüklerim başımda biz biz oldu. Elebil bu Lamiye deyil, o Lamiye idi. Yoh, yoh, içmişem, ne ahmak fikirdir bu? Başımı galdırıp bir de bahdım gorha gorha Lamiye'ye. Teze beyle gülüp pıçıldaşırdı; aşkın evezi berâberi yohdu bu dünyada dedim öz özüme ve bahdım saata. Dört idi saat, dört!.. Birinci raksa çatmak olardı!.. Ayıldım elebil... İndi dursam... Çetinlikle galhdım yerimden, sanki kim ise mani olurdu, goymurdu duram, heves içeriden iteleyip galdırdı meni, gırdı mânianın tellerini. şirin balkon pıçıltısını eşitdim Lina'nın. Ele çıhdım ki, heberi olmasın heçkimin ve birbaş evimize!..

Uçurdum.

Neynek, goy biz fırfıra olak...

— VIII —

"Kemer ağlar, kaftan ağlar, bel ağlar."
Halg edebiyyatından.

Liftden yaşadığım mertebeye çıhan kimi gözlerime inanmadım. Kimi görsem yahşıdır? Lina'nı! Evin zengini basırdı. Meni görüp evvel dodagları ile, sonra da barmağı ile ağzımı yumdu, sus deye pıçıldadı.

Evin gapısını açdım ve hemin degige ev sâhibine zeng eledim ki, gelmek fikrinde olup olmadığını öyrenem. Meger bunun, menim Bakı'ya getmeyimden bile heberi yohmuş.

— Hara gaçmışdın?

— Bakı'ya.

— Olabilmez?

— Niye ki? Zeng elemişdiler, onun üçün mü?

— Ne bilirsen!

— Nece bilmeyim? Ahı menim özüm zeng elemişdim!

— Sen?!

— Gece birdenbire ayıldım balkondakini yuhu sandım könlümden ele güclü seni eşitmek arzusu keçdi ki, durdum yavaşca, telefonunu öyrendim ve sene zeng eledim... Sesini eşidende hisseledim ki, hipnozçum durup, dinleyir meni, astım desteyi, dedim ki, hat harabdır, Bakı'dan zeng eleyirdiler.

— Bunu desteyi asandan sonra demedin, çünkü men de eşitdim.

— Olabilmez, asandan sonra dedim.

— Ahı men de eşitdim... Ve ele nigâran galdım ki, eve zeng eledim. Onlar da dediler ki, zeng elemişdiler ahı!

— Yoh, yoh, seni oyadan tekce men idim! Sesini eşidip bildim ki, seni yuhuda görmemişem!.. Ele sevindim ki!..

Demek ciddiymiş Lina'nın mene garşı münâsebeti!.. Men ne fikirde. O ne fikirde!..

Vay seni, dedim, ne olup göresen camaata? Özü öz ayağı ile gelip, amma di bah, gör ki, nazı yer küresi büyüklükde!

Ve birden soruşdu :

— Ayrılsam senden neynersen?

— Bu da sözdür?

— Yani ayrılsak...

— Sence ne ederem?

— Yandırarsan mı özünü?

— Ne, ne? Yandıraram? Güldüm ve güle güle de özüme sarı çekdim, dodaglarını tutmak istedim, goymadı. Heç ağlamaram da, dedim.

— Taparsan könlüne yatan başka birisini? Lina'nın sesinde inciklik duydum.

Gudurğan olma! Dedim öz özüme. Niye kalbini gırırsan? Senden heç neyini esirgemir, şâir tabiatlıdır, sevilmek isteyir, sen de ona deyer verirsen, üreyini açır sene.

— Deliyem, küsme menden... Bilirsen... Ele söz tapmalıydım ki, küskünlüyü erisin. Bazan sarsaklayıram. Söz tapdığıma sevindim.

— O nedir ele? Maraglandı. Küskünlük yoh olmuşdu.

— Yani bazan özümü itirirem.

Güldü, güldü, sonra ciddileşip üzünü tutdu mene.

— Ele bilirsen meni celbeden yalnız ihtirasdır, istekdir?

— Bes nedir ki?

— Menim de idealim var!

— İdealin?! Şaşkınlığım sonsuz idi. Senin? Çoh maraglıdır bu! Doğrusu, sene heç yaraşmır bu felsefeçilik. Çünkü sen sevip sevilmek üçün yaradılmısan; bah, budur senin asıl felsefen!

— Yoh, yanılırsan... Şâirâne sözlerin, duyan yumşak bahışın, mehribançılığın üreyime yatır, bunu demesem de bilirsen ele mi?

— Eledir, dedim.

— Açık danışmağım da teeccüblendirir seni.

Yene de :

— Eledir, dedim.

— Amma men, seni bütöv bir karakter kimi tanımak isteyirem, tutabilmirem elebil dağılırsan darı kimi.

Bu da teze söz oldu, düşündüm. Darıya benzeden olmamışdı hele meni. Neynek, darı heç olmasa bir işe yarayan şeydir.

— Yani sırrımı öyrenmek isteyirsen?

— Senin dediyin kimi de olar. Bah, meselâ menim erim. Sırrı gözlerindedir. biri de var idi. İlk aşkım menim. Sırrı sesindeydi. En âdi sözleri ele deyirdi ki, mânâlı seslenirdi. Bir kâşif kimi... Susdu. Sonra ilâve etdi. Seni de deyim mi?

— De.

— Senin öz sırrın yohdur. Özgelerindedir sırrın.

— Nece yani?

— Kime tabi isen, sırrın ondadır. Söhbet mürekkebleşirdi.

— Men indi sene tabiyem.

— Onda, gülümsedi mânâlı. Ahtarıp tapmalısan. Çünkü men desem alıp gedersen, ayrılarsan menden; men ise bunu istemirem... Susup ilâve etdi. Senin sırrın men duymuşam; tıpkı şekeri suyun eritdiyi kimi.

— Ele ona göre de şirinsen!

— Ooo! Dedi.! Öz hakkında gör ne yüksek fikirdesen!

— İlk aşkından müdriklik gazandın, erinden efsunçuluk, menden ise... Onu indice dedim sene.

İsti isti bahıp mene elini saçımda gezdirdi...

Toyda, Dursun dayının dediyi kimi fırfıraçılık faaliyyeti, Lina ile yorucu söhbetler, aşk-meşk oyunları, teyyâre... Bütün bunlar yormuşdu meni; uzandım ve derhal getdim yuhuya.

Telefon sesine oyandım, galhıp desteyi götürdüm. Telefon açan desteyi asdı yerine. Bildim ki, Lina'dır. Onun zengine ohşayırdı. Ahşam idi, oyatdı ki, durup enem aşağıya. El-golumu idmançılar kimi atıp tutdum. Özümü penlivan kimi hissedirdim. Döyüşe hazır bahardılar kimi. Demişler : "Bahadırlar siz deyilsiniz!.." Niye ki? Ele bahadırın biri men!..

Hipnozçu meni görür görmez, dalga geçercesine mene güldü.

— Ay seni hoş gördük!.. Çohdandır göze deymirdin. Yohsa işlerin dolaşıp?

— Uzaklara atmışdın meni, zorla çıhabildim.

— Yoh a? Nece deyirsiniz : "Oğlan evinde toydur, gızın heberi yohdur."

Duruhdum. Toyu hardan bildi?

— Uzaklardan danış görüm kimi gördün. Dursun dayıdan, Lamiye'den...

Şaşırdım. O ise birdenbire güldü. Gâlipler kimi. Sançmak arzusu keçdi canımdan, bunu duydu, gabagladı meni.

— Ne dedi Lamiye sene?

— Lamiye? Nece yani Lamiye?

— Bes demirdin uzaklara atmışdın meni?

— Men mecâzi mânâda dedim.

— Men ise asıl mânâda! Adam kimi danış menimle, yeke oğlansan! İtiraf et ki, Lamiye'ni gördün!

Dilim tutuldu, çiyinlerimi çekdim. Doğru söze ne deyesen?

Güldü.

— Zarafat edirem, nece görebilerdin ki? O ölü, sen diri. O cavan, sen goca... Hi.. hi.. hi...

— Goca niye oluram ki?

— Lamiye'den en az on yaş böyüksen.

He, indi anladım acığım tutdu gülmeyine, indi seni ele sancım ki, fikirleşdim ve tez de soruşdum.

— Lina bes hardadır? Sesimin âhenginde bahadırlar eşitdi. Yohsa onu da uzaklara atmısan ki, görüşek oralarda?

Gözümü zilledim gözüne "ohu dedim doyunca." Ağappak oldu, tutdu meni hipnoz teline, meger ohuyurmuş meni!.. Hörümçek ağına düşen milçeyin halına döndü ehvalım. Başladı milçek göz bebeyimi sarımağa hipnoz hörümçeyi ile. Dodagları titredi, titredi. Birden milçek uçdu, ayılan kimi oldum. Lina aramızdan gelip keçdi ve gırdı telleri!.. Aferin, Lina!.. Uşaglık çağı yadıma düşdü. Tutardım milçeyi, atardım hörümçek başlardı milçeyi uşag kimi bölemeye. Sarar, sarar, sonra da başlardı ganını sorumağa, gupguru gurudardı milçeyi... Lina bir kalkan kimi durdu aramızda, üzünü tutdu, mene arhasını çevirdi hipnozçuya ki, görmesin gözlerinin ifâdesini!

— Hara getmişdin? Heç görünmürdün?

— Meger biz görüşmedik? Dedim.

Gözlerinde dehşet alışıp yandı.

— Meger, devam etdim, görüşmedik keçmişde hipnozçu erinizin kömeyi ile?

Anladı oyunumu. Ne de olsa hipnozçu arvadı idi.

Lina'nın mâni olması hipnozçunu sinirlendirmişdi.

— Goymadın hipnozumu edem! dedi. Neçe defe demişem ki, girende üzüme bah, gördün ki, meşgulam, çekil get!..

— İş yeri deyil bura. Hipnozunu göstermek isteyirsende, apar işyerine!

O anda duydu ki, teklif yerindedir. Hem bacarığını gösterip gorhudar, hem de meni hipnozlar ki, bazı şeyleri öyrensin; hem de en vâcibi, bizi uzaklaşdıran heç olmasa bir günlük de olsa.

— Men hazır! Lap isterse sabah!

— Seher işim var, dedim.

— Günorta olsun, dedi.

— Yoh, meşgulam.

Üzünden şüphe kölgesi keçdi.

— İsteyirem, sabah ahşam gonağım olasınız; dedim.

— Yoh, dedi Lina. Ahşam siz bize gelersiniz, öz evimize!

Amma men hegigeten gonag etmek isteyirdim onları; odur ki, dedim :

— Bir yoldaş var bütün işlerim ondan asılıdır, gelin kömeyinizle sabah ahşam bişirek onu ki, işlerimi bitirebilem... Sonra da size gederik.

— İşini gurtaran kimi gayıdacaksan Bakı'ya ele mi?

Arvad ki arvad. Üreyindekileri gizledebilmedi.

— Gayıtmak üçün yoh, el-golumu açmak üçün. Onda apararam sizi hara isteseniz, gezerik, kef çekerik beş gün beş gece... Ne geder yas sahlamak olar?

— Bes hipnoz?

— Hipnozu da öbürgün.

Mukâvele bağlandı. Yazılmayan maddeler üreklerimizde galdı. Hipnozçu fikirleşdi ki, işimi sür'atlendirip hipnozu ile çalışıp atar meni top kimi meydandan kenara. Arvadı fikirleşdi ki, işimi gurtarmakda kömek ederler mene, sonra başlayar öyrenmeye meni. Men de fikirleşdim ki, hipnozçu düşüncelerinin ilk pillesine galhıp son pillesinden enerem, yani işimi tez görüp baharam bazar günü, Neftçi'nin Moskova'daki maçına, görerik top kimin gapısından keçecek... Arvad düşüncesinden galınca, bu yahşı fikirdir. Tah yahana ulduzlardan, ol döşü nişanlı bahadır!..

Bibisi çıhdı.

— Hoş gördük, bahadır, dedi. Ve üzünü hipnozçuya tutdu. Bugün de girmişdi yuhuma.

— Kim? Deye, soruşdum.

— Sizin gız. Keçen günden beri hey girir yuhuma.

— İlmî bahımdan bunda gerîbe heç ne yohdur. Dedi hipnozçu.

— Amma bugün sahne tezelendi. Sizi gördüm, deye bibi mene bahdı. Bu defe Lamiye'ni yoh, sizi güdürdük, özü [illegible] bah Lina'nın eri ile!

— Ne edirdim ki?

— Namaz gılırdınız.

— Namaz?! Men ki, dindar deyilem.

— Ne bilim? Amma yahşı yadımdadır.

— Belte cimnastik yapırdım, siz namaz bilipsiniz?

— He, idmana da ohşayırdı... Amma mence namaz idi. Ne bilim, belke de idman idi.

— İdman idi ki, gören kimi bahadır dedin de, ay bibi! Deye, Lina mehriban mehriban bahdı mene.

Bu da ilmî bahımdan doğru idi.

Çıhdım onları yola salmağa, Lina'nın sağ-solunda addımladık. Yaz havası ele serin idi ki, ele etirli idi ki, duygular garışıtlanırdı... Moskova'nın bahar ahşamını dünyada tapmak imkânsızdır.

Metronun gabağında vedalaşdık. Sabah ahşama geder. Lina erine dedi gelsene bibimgilde galak? Eri, yoh dedi. Kişinin de sözü bir olar.

Laboratuar müdürünün kafası ele bozulmuşdu ki, heç meni zannedirem tanımadı. Fikirleşdim ki, ağzımı açsam ele ağzımdan vuracak, yoh deyecek. Hayli vaht keçenden sonra özüne geldi, mene könülsüz bahdı, men de dedim ki, ele mühim işim yohdur, bu yahınlarda Bakı'ya döneceyem, geldim evime dâvet edem, bir balaca sürprizim var. "Ne sürpriz canım?" dedi, men de cavap verdim, dedim ki, bir dene yoh, iki dene! Azacık da olsa rengi özüne geldi. Belelerini men az görmemişem. Üstelik bu müdür, halı tez deyişenlerden idi. Gerek gorhmayasan, doğrudan doğruya hücuma keçesen, özü de işe dehli olmayan cenahdan, yumşaldasan, sonra da yavaş yavaş gayıdasan asıl mevzûya. Sürpriz sözü dilimin ucuna gelende, doğrusu neyi nezerde tutduğumu bilmirdim. Asıl maksadım beklenilmeyen bir söz demek idi ve men bu sözü dedim.

Soruşdu; dinmedim. Amma özümü ele apardım ki, bunun bir psikoloji taktiyi olduğunu anlamasın.

— Bu ahşam gonağımsan, sürprizlerimi ahşam görersen. Dedim.

— Laboratuvar...

Sözünü ağzında goydum.

— Canım olmaz mı biraz da dincelesen? Vallah çoh yerde olmuşam, amma senin kimi işinde canını çürüden görmemişem! Ne olup? Ne heberdir? Yaltaklanmağım ele samimi idi ki, müdür dinmedi. Fikirleşdim, fikirleşdim ve öz özüme dedim ki, yoh, gedeceyem doğru yanına, yani sizin yanınıza ve deyeceyem ki, dur, gapılarını kilitle, ayrılak bir ahşamlığa el-golumuzu bağlayan gayrılardan!.. Gâh siz deyirdim, gâh da sen. Bu da menim icad etdiyim hırdahuruş bicliklerden biri idi; sen deyende özümü onunla bir cergeye goyur, erkle sözümü yedirirdim, siz deyende onu yuharı pilleye galdırırdım, hörmetimi bildirirdim.

Meger bu vaziyyetde olan yalnızca biz deyilmişik. Bizimle birlikde sekgiz zavad! Hamısı da ağzını açıp ciltler isteyir! Ciltler ise goyulup aktın altına!..

Gördüm ki, tereddüd edir, fikirleşdim ki, arvadını dâvet etmek lâzımdır; dedim bunu. Meger bedbaht adam arvadından da küsübmüş...

— Kostya, dedim; saat beşde maşını süreceyem gapıya, hazır ol!

Ve çıhdım.

Nâzirliye uğradım, o mağaza, bu mağaza, tabaka cüceleri ki, hâhiş ederik Lina hazırlar ve taksini sürdüm enstitüye, mindirdim Kostya'nı ve doğru evimize. Yolda fikirleşdim ki, bes yahşı, hipnozçu ile tanışmak meger sürpriz deyil? Bu bir. Ahtarsan ikincisi de tapılar; ele ay parçası kimi Lina'nın özü! Bu da iki.

İşlerimi ele gurmuşdum ki, gedişine söz olabilmezdi. Ve maraglısı bu idi ki, hipnozçu da, onun arvadı da menden artık Kosya'nı bişirirdiler. Dediyim sebeplerden ötürü. Kınyaz bilseydi ki, menim kimi serkerdesi var!.. Gonagları evde goyup, lap arhayın çıhabilerdim. Bütün mevzular unudulup, söhbet yalnız ve yalnız ne hipnozçuya dehli olan, ne de onun arvadına lazım olan Avrupayi hattan ve ciltlerden aktdan gedirdi. Kenardan deyerdin ki, en bilgili, tecrübeli bir eksperdir bizim bu Lina. Hipnozcu da sanki bu sahanın adamı idi. Kostya olmasın, lap padşah olsun, kim dayanabilerdi bu hücumun garşısında? Hipnozçu ile arvad kısmının birleşmesi dehşetdir.

Arvad deyir, eri de hipnoz dalgaları ile arvadının sözlerini perçinleyirdi. Kostya'nın beyninde sanki bu prosesi görürdüm men. Bir terefden sözler çıhırdı, obiri terefden de ucu perçinle dalgalar; di gel buna döz!.. Birinci kadehden azca keflensem de, indi, diger kadehleri galdırdıkca yavaş yavaş ayılırdım; düşüncelerim dağın döşündeki bulag kimi dupduru idi ve açıkca görürdüm ki, Kınyaz sevinecek...

Gonaglarımı yola salmağa çıhdım; taksi tutdum, şoferin cebine bir beşlik saldım ki, aparsın gonaglarımızı tâ evlerinecen.

Hele evimizde iken Lina ile sözleşmişdim ki, sabah gündüz hipnozdan evvel görüşek. Odur ki, seher tezden getdim enstitüye ki, işlerimi tez gurtarıp gayıdam eve. Görevli belgem gelmişdi, kayd ettirdim; ciltlerden bir nüsha aldım, basıp doldurdum portfelime; aktı apardım makinaçılar şûbesine, böldüm altı hisseye ki, tez yazsınlar. Yarım saata o da hazır oldu, geldim ki, Kostya ile vedalaşım, nedense hipnozçu yadıma düşdü. Dünen Lina ile sözleşende, mence, hipnozçu duymuşdu bunu, duymuşdu ki, hipnozdan evvel görüşeceyik Lina ile. Çünkü galhmağımıza yahın bütün diggetini toplayıp, hey Kostya'ya bahırdı; bahır, sanki ona ne ise deyirdi öz âleminde... İndi de Kostya'nın bahışında men elebil hipnozçunu gördüm.

Evde yuhudan oynananda mene ele geldi ki, ne ise vâcip bir söz demişdi mene Kostya. Amma ne demişdi, yadıma salabilmirdim. Özü de gülerüzlü bir anda ciddileşmişdi. Aha, yadıma düşdü! Aparmağına apar, dedi, ciltleri, amma bunlar sizin işinizdeki esas şart deyil. Sen ele bilirsen ki, meni yola getirmisen, daha demirsen ki, telesen uduzabiler. Mence seni pis tanımıram men, odur ki, deyebilerem sene, hayatda riske gire gire ilerleyersen sen!..

Aha, fikirleşdim. İlerlemekden birisi de tapıldı deyesen!..

— Amma, sözüne devam etdi. Duman içinde yeriyirsen, dostum. Uçurumu görmemek de olar ha!

— Nu uçurum? Soruşdum. "Hamı mene ders verir, birce Kostya galmışdı ders vermeyen."

Söhbeti getirip çıhartdı bizim işimize, hemin otomatik hatlara.

Dedi, telesip harablasanız, proje de gözden düşer; halbuki çoh gözel projedir!..

Yoh, günden güne çohalırdı müellimlerim.

"Kostya müellim, arhayın ol!.. Harşey düzeler!.." dedim.

Elbette, üreyimde dedim bunu. Menim işim ciltleri ve aktı almak idi ki, Kınyaz'ımızın teşekkürünü gazanarak...

— IX —

"Üreyi coşdu, aldı sazı eline..."
Halg edebiyyatından.

Hipnozçu ile verdiyimiz saatda görüşmek üçün özümü yetirdim seher işlediyi hestehanaya. Böyük bir alan işgal eden, neçe neçe korpusu olan hestehananın gapısında seslediler meni. Gördüm ki, Lina'dır. Güle güle, amma üzünde inciklik ifâdesi.

— Yalançı! dedi.

Söz ahtardım deyem, gabagladı meni.

— Sonra danışarık, iki saat vahtım var, işden icâze almışam seninle görüşmek üçün.

— Ahı, gözleyir meni!

— Ele ise get, deyinen ki, iki saatdan sonra gelersen, men de bah, bu tinde durup gözleyeceyem seni.

Hipnozçu korpusun gapısında durup meni gözleyirdi, eyninde ağ önlük. Gözel oğlan idi hipnozçu. Ağ paltar gara sakkalına yaman yaraşırdı. Galın çatma gaşları, açık alnı, gıvrım gara saçları. Gözler de ki, derya kimi derin, zulmekt geceler kimi mânâlı... Birkaç millet birleşmişdi bu hipnozçuda. Ne bilim Alman, Polyak, Firenk, Türk... Her birinden biraz garışmışdı bunun ganına.

Üzümdeki şaşkın ifâdeni duydu.

— İşlerin deyesen, yaman terledir seni!

— He, dedim. İcâzenizle iki saatlığa. Makinaçılar hele... Makinaçılar... Elebil dilim tutulmuşdu onun zehmli bahışı garşısında. En az beş-altı kere makinaçılar dedim ki, bütün başka sözler, niyyetler gizlensin bu sözün arhasına, bilinmesin.

— Mühim deyil. Duydu meni. Onlar yazıp gurtarana kimi biz de işimizi bitirerik.

Ve golumdan tutup apardı meni hipnoz dalgalarına bürüye bürüye. Ağ hilat saldı çiyinlerime, saldı gabağına, doğru kabinetine apardı. Ele bu vaht telefonu seslendi.

Lina idi.

— Geldi mi? Soruşdu, sesinden tanıdım.

— He, yanımda oturup indi başlayacağam... Ele kat'i dedi ki, yerimde donup galdım.

— Unutma ahşam bize dâvet etmeyi... Başın garışar hipnoza unudarsan. İndi de, adresimizi de yaz, ver, goysun cebine. Yaz, gözleyirem...

Açıkca eşidirdim Lina'nın sözlerini; mence sonuncu söz mene ait idi.

Hipnozçu hegigeten adresi yazıp verdi mene.

— Yazdım da, verdim de. Dedi ve desteyi asdı. Sonra hara ise zeng eledi, gözledi, gözledi, heçkim cavap vermedi. Mence Lina'nın işyerine idi bu zeng. Birazdan sonra telefon yene seslendi, yoğun kişi sesi idi.

— Sizi acele başhekim çağırır. Dedi ses.

— Gözle meni. Dedi mene ve çıhdı. Çıhanda gapını eşikden kilitledi; telefonda kişi sesini eşidende nedense mene şüpheli şüpheli bahmışdı. Sesin; "size zeng etmek de olmur, telefonunuz hey meşgûldur!" sözleri meni de nedense şüphelendirmişdi. Gapını açmak istedim, gördüm ki, yoh, hegigeten de bağlıdır. Bu an telefon yene seslendi; desteyi galdırdım.

— Çıhdı mı?

Ses, mene tanış geldi.

— Çıhdı, dedim ve derhal anladım ki, Lina'dır.

— Ahı, gözleyirem, dedi.

— Gapını bağlayıp, nece çıhım?

— Dolabın üstünde açar var. Götür aç çıh! Ve desteyi asdı.

Elimi dolabın üstünde gezdirdim, açarı götürüp açdım gapını, açarı yene dolabın üstüne goyup, eynimde ağ hilât dersden çıhan şâgird kimi ekildim...

Küçeye açılan gapıya çatar çatmaz durdum. Gözlerime inanabilmirdim; hipnozçu mene baha baha gülümseyirdi.

Golumdan tutup suç işlemiş decel uşag kimi apardı meni gaçdığım yolla doğru kabinetine. Özümü vurmuşdum bilmemezliye.

— Siz çıhdınız, ele bildim gec gelersiniz?

Üzüme bahdı. Susmuş olsa da "bes gapı?" eşitdim.

— Gapı da açık...

Yene üzüme bahdı. Ahı, nece desin ki, gapıyı eşikden kilitlemişdim!..

Danışmadan oturup mene bahırdı.

— Bes ne vaht göstereceksiniz mahâretinizi? Soruşdum.

Mânâlı mânâlı meni süzdü.

— İndi zeng eleyecekler, onu gözleyirem. Dedi.

Ve hegigeten telefon seslendi. Hipnozçu desteyi galdırıp susdu. Telefon açan da susmuşdu.

— Belke eşitmirem sen dinle, deyip, desteyi gulağıma tutdu.

— Men de eşitmirem. Dedim.

Telefon açan desteyi asdı.

Hipnozçu güle güle bahırdı mene. Aha! İndi anladım!

— Mahâretinizi artık gösterdiniz! Dedim.

Menimle gırgır keçercesine;

— Ne mânâda, ezizim? Deye, soruşdu. Hi-hi-hi!.. Hipnoz mânâsında mı?

— Yoh, dedim. Hipnozunuzu hele görmemişem!

Ciddileşdi.

— Siz henüz uşaglıg devrinden çıhmamışısınz. Çay kimisiniz, ahırsınız çuhurdan çuhura. Hara yol açılır ora da ahırsınız. Ahı, nedir ahtardığınız? İsteyiniz? Arzunuz? Kim çağırırsa ora da uçursunuz... İncimeyin, düz sözümdür.

— Ele ise meni niye çağırdınız? Goyaydınız işimi göreydim de.

Diggetle mene bahdı.

— İş neye deyirsiniz? Meger sizin gördüyünüzün adı işdir?

Azca gızardım.

Çehresi yene hipnozlaşdı. Elebil üreyimden keçenleri ohumağa başladı. Ter geldi üzüme. Galhdım. O da galhdı.

— Gedek, dedi mene.

Özümü toh göstersem de yamanca gorhurdum. Amma iş işden keçmişdi.

— Sizi içeri burahabilmeyeceyem.

Hayli keçenden sonra bu sözlerinin mânâsını anladım. Meger meni hipnozlamamalıydı!.. Deme, işini gösterecekmiş mene!..

Camın obiri terefinden baharsınız.

Zalda kiçik masalar üstünde beş-altı cocuk oturmuşdu. Kiminin golu, kiminin ayağı sarılmışdı. Çehrelerinde ağrı ve gorhu gördüm. Bıcak altından teze çıhanlara ohşayırdılar... Hipnozçuya bahdım. Sakkalı galhıp enirdi, kesinlik duyurdum sözlerinde; amirânelik. Uşagların üzlerinden yavaş yavaş gorhu ve ağrı çizgileri çekilirdi. Birden başladılar idman elemeye hemin yaralı el-ayakları ile. Elebil ağrımırdı yaraları. Terpenebilmeyen el-ayaklar, hipnozçunun emri ile galhıp enmeye, açılıp bükülmeye başladı. Üzleri gülür, ağrılarını büsbütün unutmuşdular. Bah, buna deyerler hipnoz ağrıları unutdurur!..

Hipnozçu çıhdı, amma tanımadım onu, üz-gözünden bir ilin yorgunluğu tökülürdü, dodağları gupguru gurumuşdu.

Goluma girip, danışmadan meni apardı kabinetine. Men de danışmırdım, ne soruşacağam ki?

— Bugünkü ameliyyatımdan memnunam; dedi.

Hele gel razı olma.

Ve arhayın meni burahdı.

Özümü suç işlemiş uşag kimi hissedirdim.

Ağrı var idi kalbimde.

— X —

"Gara saçlarından üç tel ayırdı, onları saz evezine narınc memelerinin arasına basdı..."
Halg edebiyyatından.

Ahşama doğru Lina ile görüşmek keçdi içimden. Vaht idi. Çıhıp taksi çağırdım ve elimi atdım cebime ki, taksi şoferine adresi deyem; çıhartdım kâğızı. Geribedir, ağ kâğız parçası idi! Üstünde yazı yohdu. O cebim, bu cebim; adres olan kâğız yoh idi. Bir yandan da taksi şoferi yamanca telesdirirdi! Bir degige deyip, bloka girdim ki, bibisinden öyrenim, yoh idi evde. Endim, taksi şoferine hırda pullardan verip, onu saldım yola, özüm de kôrpeşman döndüm eve. Telefonlarını da bilmirdim ki, zeng eleyem. Yeddide onlarda olmalıydım, indi ise saat yeddiye gelirdi. Oturup hipnozçular kimi telefona bahmağa başladım : Bahdım, bahdım ve diksindim. Seslendi telefon! Tez desteyi galdırdım, arzu ulduzum idi!..

— Hele evdesen?!

— Adresiniz yohdur.

— Bes yazıp vermedi mi sene?

— Yazdı, goydu cebime, amma kâğızda yazı yohdur, ağdır!

— Ahhh!.. Dedi ve erine dedi. Cebine ağ kâğız goymusan!!!

— Nece yani ağ kâğız? Dedi. Yahşı bah!

— Vallah, ağappag kâğızdır!

— Deyirem sene yahşı bah! Ele amirâne dedi ki, desteyi goydum telefonun yanına.

— Kâğızı atmamışamsa...

Elimi saldım cebime, aldım kâğızı ve... Eşşi, bu ne mûcizedir! Bu ne işdir? Bilmedim ne deyem hipnozçuya. Çâresiz galdım, hatamı itiraf etmek zorunda galdım.

— Di gel, deyip asdı desteyi. Ve o anda telefon yene seslendi. Lina idi.

— Bir ohu adresi görüm.

Ohudum. Düz idi.

Kanistri götürdüm çıhdım; hele içinde bir meclislik yanacak galmışdı. Yolda maşını sahlatdırıp bir Azerbaycanlı'dan bir deste gül de aldım. Sağ olsunlar ellilerim, il boyu gül çiçek getirip satırlar burda. Ve çatdım son menzile. Aynı

nömre, aynı blok, aynı mertebe. Basdım zengi. İçeriden şen söhbetler eşidilirdi, meclis gaynayıp garışırdı. Belke doğum günüdür Lina'nın? Veya hipnozçusun?.. Bes yas?! Eşşi, ne geder yas sahlamak olar?!.

Gırmızı yanak kök bir gız garşıladı meni ve derhal gülü aldı elimden. "Bu da çahır!" dedim güle güle uzadarak onu bir başkasına. Keçin içeri deye dâvet etdiler. İri otag tamamen dolu idi, metbehden de sesler gelirdi. Eziz ve hörmetli gonag kimi keçirdiler meni yuharı başa. Gab elden ele keçerek gülüşe, zarafata sebep olurdu. "Bah, asıl yanacak budur!.. Motarlarımız yahşı işleyecek!" dedi kim ise.

Kiçik bir mikro meclise düşdüm, aldılar meni gonşularım öz himâyesine; biri arag tökdü, biri boşgabımı doldurdu... Sağımda geşeng bir gız oturmuşdu. amma geribe bu idi ki, ne Lina, ne de hipnozçu ortalıkda görünmürdü.

Yas meclisinde gördüyüm bir kişi salamlaşdı menimle; amma salamında bir keder duydum. Sanki özüne berâet gazandırmak isteyirdi menim gözümde. Elebil "Ne edesen?" "Hayatdır de!" deyirdi.

Birden yıldırımlı bir fikir çahdı beynimde. Arvadıyla göröşmeyim deye, hipnozçu özü ile barabar arvadını, Lina'mı da götürüp gedip yegin.

Yıldırım çıhıp, söndü, meclis bürüdü meni bir duman kimi... Çoh geşeng gız idi yanımda oturan, Lina'ya da ohşayırdı azca. Belke halası veya bibisi gızıdır?! Aha, bildim, hipnozçunun bir başka oyunudur. Lina'nı uzaklaşdırmak üçün oturdup yanımda!.. Goy olsun, amma özüme ele hakim olacağam ki, Lina zerre geder de menden incimesin... Zararı yohdur, goy helelik uzaklaşdırsın!..

— "İçek, aşkın şerefine ki, hamımız onun eseriyik bu dünyada!" dedim. Cingildedi kadehler...

Yanımdaki ortayaşlı kişiden Lina'nı soruşdum, bic bic mene bahıp çiyinlerini çekdi ve tez mevzûyu deyişdirip, gec galmağımın sebebini soruşdu, men de taksini falan bahâne etdim. O ise, "cavanların hâsiyyetidir; azca şöhretlerinde umumi gaydaya tabi olmak istemirler. Dedi ve ilâve etdi. Eksperimizin muvaffakiyeti şerefine!" Bu sözleri deyip içdi. Men de sözüne guvvet verdim. "Ev sâhibinin ve onun hanımının kömeyi olmasaydı..." Sözümü kesdi ve ayağa galhıp : "Gonağımız, ev sâhiplerinin şerefine içmeyi teklif edir. Sağ olsunlar, dâima evlerinden gonagların sesi eşidilsin, biz de, tabi, gonagların arasında olag!" Men ilâve etdim : "O şartla ki, ev sâhipleri de bizimle birlikde olsunlar öz evlerinde!" "Çoh gözel ilâvedir ve yerindedir!" Düm ağ başlı bir kişi bunu deyip, eli titreye titreye kadehini mene sarı uzatdı.

Fikrimden keçen suallar, mene rahatlık vermirdi. Bu üzden Lina'nın bacısı ya da akrabası bildiyim gıza teref döndüm; çoh ohşayırdı Lina'ya!..

— Lina'nı görmürem, hardadır, niye bizimle deyil?

Güldü.

— Bir kadehle iki sağlığa içirsiniz, ha! Yani bir daşla iki guş vurursunuz. Hem de kadehi dibinecen içmirsiniz.

İçdim.

— Sualınızın cavabına gelince, meclisdekileri düşünün, beyninizi yormayın.

Acâyip meslehetdir! Ev sâhibi dâvet etsin, özü de çıhıp getsin!.. Şüphesiz hipnozçunun adamları idi yanımda oturanlar. Hem de görünür, hipnozçu bunlara menim hakkımda husûsi vazifeler vermişdi.

Dans sırasında yene de Lina'nı soruşdum.

— Yedik, içdik amma bacınız gözüme deymir!

— Yohsa biz sizi sıhırıg?

— Bele de!.. Vay seni hipnozçu!.. Gör ha!..

— Hipnozçunun fırıldaklarındandır bu!

Gız, dayanıp şaşkın şaşkın mene bahdı, sonra gülümseyip dedi :

— Sizin hamınız hipnozçusunuz, bizi ovsunlamağa çalışırsınız.

— Hipnozçu uzaklaşdırdı bacınızı menden!

Gız, gahgaha çekip güldü.

— Zerrece şüphem galmamışdı. Lap yegin etdim ki, gaçırıp Lina'nı!.. Ona da acığım tutdu; gonag çağırıp, özü de eriyle barabar gedip...

İncikliyimi duydu.

— Ne çoh bacımdan bahs edirsiniz! Yohsa onun erinden gorhmursunuz?

— Niye ki? Derin hörmetim var ona... Azca gorhuram, elbette. Gülümsedim. Bacınız yanımda olanda ondan gorhmuram; çünkü ona hipnoz tesir elemir... İndiye geder ona tesir elemirdi amma, görünür, indi onu da dolayıp hipnozun tellerine. Çünkü eger bele olmasaydı, indi sizinle yoh, onunla dans ederdim belke.

Her ne geder özüm istemesem de, bu sözüm çoh kobud idi. Gız incidi. Amma çoh keçmeden silindi üzündeki inciklıyi.

— Hipnozluğunu yahşı dediniz, duymuşdum ki, menimle hipnozçu kimi anlaşır... Danışanda insanın kalbine girmek isteyir sanki...

Dans gurtardı, istedim gızı açık pencereye sarı aparam ki, bazı teze şeyler öyrenim, çıhdı otağdan. Menimle söhbet eden ortayaşlı kişini ahtardım ki, heç olmasa ondan soruşum. Uzun, cavan bir oğlan —on yeddi, on sekgiz yaşlarında olardı— utana utana garşıma keçip, meni sahladı. Bahışı ele güleryüz idi ki, sanki ışık saçırdı. Menden biraz uzun idi; eyildi mene sarı.

— Bağışlayın. Siz hipnozdan bahs edirdiniz... Tesâdüfen dediklerinizi eşitdim... Menim de böyük maragım var hipnoza...

Fikirleşdim. Eger hipnozçunun akrabasısansa, hipnozla maraglanman tabiidir.

— Ne mânâda? Muâlice mânâsında mı? Soruşdum.

— Yoh, mitoloji mânâsında. Dedi.

— Maraglıdır, dedim.

— Bilirsiniz mi? Lap gulağıma pıçıldadı. Ele adam tapılmaz ki, hipnoz allahının tesirine girmesin. Bu mânâda hamımız hipnozçuyuk. Güldü.

Yaşa bah, ağıla bah!..

— Niye ki? Maraglandım.

— İkiz gardaşdırlar. Allahın özü de gecenin evlâtlarındandır. Evvel birinin tesiri altında yaşayırık, sonra da obirisinin himâyesine keçirik.

. ., ..e anlamadığımı duydu ifâdemden.

— Yani mitolojiye göre ikiz gardaşların biri hipnoz allahıdır ki, her gece elindeki buynuzdan gile gile yuhu yağdırır yere, obirisi de ölüm allahıdır ki, ebedî yuhuda tutur ölenleri...

— Heee, bele de de; indi anladım!.. Yahşı, belke sen bilersen, hipnozçu gohumunuz niye gözüme deymir?

— Menim hipnozçu gohumum yohdur.

— Hekim hipnozçunu deyirem ey, ev sâhibini.

— Evin sâhibi menim atamdır, ne hekimdir, ne de hipnozçu; mühendisdir.

— Ananın adı, yani... Çaşdım, çünkü tekce oğlan deyil, başka gonaglar da durup gulag asardılar söhbetimize. Lina'nın bacısı da, yasda gördüyüm yaşlı kişi di, yanımda oturan ortayaşlı kişi de-ki yanacakdan söhbet aparırdı- hemin o kişi. Garîbe ifâde ile bahırdılar mene etrafımdakiler.

— Anamın adı Svetlana'dır...

— Lina deyil mi?!

— Yoh, Lana. Bacısı sandığım cavap verdi.

Çehrelerde öz üzümdeki ifâdeni ohudum; şaşkınlık!

— Bes yahşı, gözümle yasda gördüyüm kişini ahtarıp tapdım. Sizinle yasda görüşmemişdik mi?!

Kişinin gözleri çıhdı kellesine.

— Yasda! Ne yas?

— Vay... Vurdum elimi alnıma. Damak yanlış adrese gelmişem! Meni beşke yerde gözleyirler! Bağışlayın.

Bir gülüş gopdu ki, ne gülüş!.. Gonagların hamısı birden dillendi.

— Lap yahşı oldu, sizinle tanış olduk.

— Gonağımızsınız ve sonuna kimi de oturmalısınız.

— Meni de fikir götürüp ki, bu niye hey Lina deyir!..

Meni aralarına aldılar. Çıhıp gaçmak isteyirdim, amma el çekmirdiler menden gonağlar.

— Nece ki, gelmisiniz, oturun, gonağımızsınız, vesselam!

— Ay canım!.. Hamı mene tanış gelirdi, sanki köhne dostlarım idiler.

— Dediyiniz hipnozçunun oyunudur bu! Lina'nın bacısı bildiyim gız bu ses-küyde sözlerini eşidim deye, golumdan tutup silkeledi meni.

Şaşkınlığımdan ve utandığımdan ter içinde, başım alovlu çıhdım nihâyet gonagların arasından ve tez gapıya sarı yüyürdüm, gapını açıp, pilleleri gaçarak enip gaçdım.

— Dayanın, dayanın, heç yahşı olmadı, ahı!..

Küçeye çıhdım gaça gaça.

— Çahırınız galdı!..

Açık pencereden kahkaha dalgaları meni gabagladı.

— Ay gonag, heç adınızı demediniz bize!..

Bir an boylanıp pencereye bahdım, gülüş dolu girde başlar tutmuşdu bütün pencereleri.

— Gayıdın, gonag!

— Hipnozçu...

Kahkahalar içinde batdı sesler. Bir meh kimi vurdu küreyimden bu dalgalar, gaçdım, ne gaçdım!

Yalnız metroya çatanda özüme geldim; ne olup? Ne heberdir? Saat on ikiye gelirdi. Terli alnımı silmek üçün desmalı çıhardanda, adresin olduğu kâğız keçdi elime. Bir istedim ki, burada yazılan adresi dönüp yohlayım, penceredeki gülen çehreleri gördüm ve hevesim gaçdı. Yaman yorulmuşdum, gayıtmağa deymezdi; hem de gecdi. Döş cebime basdım adresi ve elim teze kâğız parçasına deydi, âdice ağ kâğız idi.

Metroya girdim ve doğru eve.

Blokun gapısında Lina'nın bibisi ile garşılaşdım. Meni görüp başını salladı.

— Ay-yay-yay! Siz kefde, amma Linagil sizden sarı endişede. Gözlediler, gözlediler, indice getdiler. Lina yaman inciyip sizden!

Bes hipnozçu? Soruşmak istedim. Amma dinmedim, uddum sözümü.

— Ay-yay-yay...

İstedim deyem ki, evi şaşardım, amma gördüm ki, inanmayacak. Çünkü bele bir bahâneye menim özüm de heç inanmazdım. Madem ki, evi şaşırmısan, çıh gez, tap!

Susurdum, susmağın da mene bir heyri yoh idi. Çünkü gapıda durup yolumu kesip, hey başını bulayırdı mene.

— Ay-yay-yay!..

Acığım tutdu ona. Men ne halda, o ne kefde! Ayaklarım sızlayırdı yorgunlukdan; gücle durmuşdum ayaküste.O da yolumdan çekilmirdi ki, keçip gedem harabama.

— Yuharıda Allah'ı görürsünüz mü? Soruşdum.

Şüphe ile mene bahdı.

— Allah'ı?

— Beli! Allah'ı! Elinde de yeke bir buynuz!

Arvad, bir addım geri çekildi.

— Allah'ın da buynuzu olar?

— Olar! Niye olmasın ki? Buynuz, içinden de gile gile yuhu ahır üstümüze! Tık, tık, tık!

Arvad yolumdan tamamen çekildi.

— Adam da bu geder içer mi? Ay-yay-yay! Ayıplar olsun sene!

Lap cinlendim.

— Hipnoz allahıdır, ey, hipnoz!

"Alışdım, alışdım muma dil oldum..."
Halg edebiyyatından.

Pencereden başlar töküldüler dalıma, yuvarlana yuvarlana...

Ve ayıldım. Ayıldım, yatabilmedim ki, bilmedim. Yarıyuhulu, yarıoyak idim. Gâh üzüyastığa uzandım, gâh sağa-sola çevrildim, rahat bir veziyet tapabilmedim. Gülüşmeler gulağımda böyüyür, cingildeye cingildeye deşirdi beynimi. Üreyimde de böyük bir ağrı.

Hipnozçu yassılaşmış olan başları atıp tuturdu sirkçiler kimi. Başın biri elinden sürüşüp çıhdı ve yere deyer deymez ayıldım. Üreyimin küt küt vurduğunu gulaglarımla eşidirdim. Galhdım, yastığı çevirdim ki, yanan üzümü yastığın serin terefine goyam. Gulağım ele cingildeyirdi ki, ne edeceyimi bilmirdim.

Soyuk ter geldi alnıma. Üzümün sanki ağardığını gördüm. Az galırdı ki, kablim dursun. Arhasıüste uzandım ve derin derin nefes almağa başladım.

Yoh, atam-anam, bele getse, hayatla vedâlaşmalı olacağam!

Hipnozçu ne ise deyirdi mene. Sakkalını tutmak istedim, elimi uzutdum ki, yapışım sakkalından, geri çekildi, amma men tez davranıp yapışdım, çekdim ve sakkalı galdı elimde. Diksinip oyandım.

Yoh, yatabilmeyeceyem. Üreyim küt küt atırdı.

Gaçmak! Yalnız ve yalnız!.. Kimden gaçmak? Özümden ki, gaçabilmeyeceyem? Amma yegâne çâredir.

Galhdım. Atdım çiynimden gecenin ikiz evlâtlarını. Hem yuhunu, hem de obirini ki, canımı gorhu ile doldururdu. Açdım çamadanımı, yığıp yığışdırdım eşyalarımı, basdım ciltleri, aktı portfelime. Sanki Niyaz müellimin sesini eşitdim ve tamamen reel âleme gayıtdım.

Hava da yavaş yavaş beyazlaşırdı.

Men hazır.

Pulu zengli saatın altına goydum, açarı da gapını kilitleyenden sonra atdım eve, gapıda mektup, gezet üçün açılmış olan deşikden.

Taksi.

Teyyâre meydanına, dedim. Tez!

— Hamı hey hara ise telesir! Gûya faaliyetdir bu!.. İmmitasiya kelmesini işletdi. Söze bah, şoferin dilinde! Yani yalandan, gûya, göz boyamak, vs. Gûya işleyirsen, gûya yaşayırsan, gûya sevirsen... Tekce şofer galmışdı mene ağıl öyretmeyen, o da sözünü dedi. "İmmitasiya!"

Hamı özünü tapdı, men galdım. Deyesen, Lina da. Özüm de özüme ders vermeye başladım. Haklısan, Dursun dayı. Sen de, hipnozçu. Sen de, sen de, sen de... Amma fikirleşmeye vaht yohdur. Hegigeten. Vaht yohdur. Hatta adı bile demeye de.

*
* *

Teyyârede yanında oturmuşdum.

Ciddiydi

Bakı teyyâre meydanına da birlikde ayak basdık.

Üzündeki ciddi ifâde silinmemişdi.

Yahşı alâmetdir.

Adını demese de.

ALTAY MEMMEDZÂDE

(15/5/1990 -)

Hikâyeci, dram yazarı ve öğretim üyesi. Yusuf oğlu Altay Memmedzâde, Gence'de doğdu. Bütün öğrenimini burada tamamladı. Üniversiteyi bitirmeden önce, bir müddet saatçı çırağı olarak çalıştı. Üniversiteyi bitirdikten sonra asistan olan Altay, bu arada Gence'de neşrolunan bazı gazetelerde de çalıştı. Hâlen Gence'deki üniversitede görev yapmaktadır. Altay Memmedzâde, altı dönem Gence'den milletvekili seçilmiştir. Edebî faaliyetine, 1950'de "Edebiyyat Gazetesi"nde çıkan ***Fehlelikden Âlimliye*** *adlı yazısıyla başlar.* ***Hemyerliler, Kişiler, Yadın Damı*** *ve* ***Ulduzlar Görüşende*** *adlı piyesleri Azerbaycan'da ve bazı Sovyet Cumhuriyetlerinde sahneye konmuştur. Hikâyeleri ise, Rusça dâhil, birkaç dile tercüme edilmiştir. Rus klâsiklerinden tercümeler de yapan Altay Memmedzâde'nin eserleri şunlardır :*

On Birinci Açar, İkinci Mehebbet, Mehebbet ve Gülüş, Tökülen Yarpaglar, Mehebbetin Sesi, Gülab Nefesli, Deli Dumrul, Azerbaycan Edebiyyatında Hikâye, Hikâyede Dinî Fanatizmin Tenkidi, Azerbaycan Hikâyesi. *Ayrıca,* ***Elveda Gözel Dünya*** *adlı bir de romanı vardır.*

NARINC

Eyvandan hayatdaki himik agacına tamaşa edirem. Uzun illerin ayrılığından sonra gerçeklerle hayâllerin karışımından ibâret hisler, duygular yaşayıram. Uzaklarda bunları o geder hâtirede canlandırmışam ki, indi de gerçek olmağına inanmıram. Gerçek, mene hayâl hatıra kimi görünür, uzakda olanda yahınlaşır, yahında olanda uzaklaşır. Anamla, bacımla gece yarıyadek edilen söhbetlerden sonra teneffüs yaranıp. Daha mene sual vermirler. Ne ise, görünür, hatıralarıma, hayâlime mani olmak istemirler. Men de hayatdaki gızılgül kôllarını, bayagdan sık yarpaglarına ve gozalanmış meyvelerine daldığım himik ağacının yaşıla boyanmış dallarını gözelirem yığıram ki, uzaglarda tasavvuruma asanlıkla getirim.

Anam düyü ezir, bacım et çekir, gızları da kömek eleyir. Gelişimle gonaglık olacağını bilirem. Elbette, köhne dostlar, yahın-uzak gohumlarım gelecekler. Zarafat deyil, son on ilde şeherimize cemi birce defe gelmişem.

Gırh iki yaşım eyvandan hayata bahır. Sekgiz yaşım mektepden gayıdıp, odur hayatın küncünde torpagda eşelenir, bıçakla yeri gazır, dokguz yaşım bayagdan nezerlerimi hassaslıkla dikdiyim himik ağacına dırmaşır. En şıtrak meyveli kövrek budak ağırlığa tab getirmeyip şakkıltı ile sınır. Dokguz yaşım yerde ufuldayır, amma ağacın feryadı ona öz ağrısından daha dehşetli gelir.

Gırh iki yaşım gözlerini, sınmış budağın indi de aydın görünen garalmış yerine zillemişdir. Himik gocalmış olsa da, yaranın yeri durur.

Dokguz yaşım darvazadan çıhıp, Gence çayına yüyürür. Sulara baş vurur...

Eh...

Bacımın telâşlı sesi, meni hayâlden ayıldır.

— Zilnur, tez gaç bazara.

Bazar sözünden diksinirem. Elebil ki, bu sözü on ilde birinci defe eşidirem. Üşendim.

Bacım, sözünün dalını getirir :

— Göy-göyerti küküye, dovğaya az gelecek.

Yanağından gan daman safaranlı bacım gızına nigaran nezer salırım. On üç yaşı tamam olup, boylu buhunludur.

— Bazara niye uşağa gönderirsen, bacı?

— Uşağa bah ha!

Bacımın çehresinde rişhendle garışık tebessüm görünür.

— Senin heç on iki yaşın yoh idi, bazarın bu başından vurup obiri başından çıhırdın.

— O ayrı. Deye, anam söhbete garışır. Hamı o olabilmez. Deye, gururla ilâve edir.

— Niye, onun mayası ayrı hemirden tutulup?

— Onun mayası gâibden, göylerden gelip.

— He, ya imamdı, ya peyğember, ya da Allah'ın bacısı oğlu. Onda men de Allah'ın bacısı gızıyam. Zilnur da menim evlâdım. A gızım, gaç bazara, tez gel, ha!..

Hele tâyin edebilmediyim bir duyğunun tesiri altında ayağa galhdım.

— Sen hara hazırlaşırsan? Deye, bacım teeccüble dillenir.

— Bazara.

— Hara?

— Bazara. Zilnur'la men de gedirem.

Bacım yene erkyana :

— Otur yerinde, akademik iki deste ispanakla üç deste keşniş üçün bazara gedir.

— Vahtiyle bazarın bu başından vurup obiri başından çıhmışam...

— Yahşı da, zarafat eledik, incime, gadan alım.

— Yoh, darıhıram getmesem...

— Yahşı, özün bil, Zilnur bazarlık eder, sen de tamaşa. Zehlem gedir elinde sebet o meyveni, bu meyveni gurdalayan kişilerden. Eşitdin?

— Baş üste.

Pillelerden hayata enmek isterken bacım Zilnur'a tapşırır : "Göyertileri Narınc halandan al, köhne müşteriyik, özünde yahşısı olmayanda yan-yöredekilerden tapıp düzeldir."

Birden bire bazara getmek meylimin asıl sebebini de tapdım. "Narınc."

Gerçek, gözlerimin önünden çekilmeye başladı. Anam da, bacım da, hayatımızdaki gızılgül kôlları da yoha çıhdı. Bahışlarım hirnik ağacının yarasında dondu. Az sonra onun yerinde top top bulutlar göründü. Hatıralar dünyasının ufuklarından mene sarı on üç yaşında bir gız geldi. Hurmayı saçlarına tepteze parlak mavi ipek şeritler bağlamışdı. Gözleri dupduru, gözleri mavi deniz. Kimsenin eşidebilmeyeceyi bir şıkkıltı ile dillendim : "Tez gel, Narınc, tez gel." Narınc'ın geldiyi yol gurtardı. Menden çoh uzaklarda dayandı. Ellerimi uzatdım, ellerini uzatdı otuz illik mesâfeden... Eller boşlukdan asılı galdı.

— Gedek, dayı.

Zilnur'un sesi meni gerçeye gaytardı. Onun golundan tutdum, pilleleri enip çınarlı küçeye çıhdık. Narınc'ı hatıralarda yoh, gerçekde bir daha görmek isteyi meni külek kimi yerimden goparırdı. Narınc'la münasebetlerimiz anlaşılmaz ve tutgun galmışdı. Ne idi meni çeken? İzâhından indi de âcizem. Hele cücermeden solan ilk mehebbet mi? Yohsa itirilmiş mektep yoldaşının acısı mı? Küçe mene sâkit görünür, gelip keçenleri kölge zannedirdim.

Geri gaytarılması mümkün olmayan, hemîşelik itirilmiş âlemin hatıraları, Zilnur, küçe ve men...

Şeherin lap merkezinde üç nömreli beynelmilel mektepde ohuyurduk. Sınıflar yarımdaire şeklinde ne vahtsa cuma mesçidine ilâve şeklinde tikilmişdi. Otağlar azdı. Sınıfımız iki otağı birleşdiren dehlizde yerleşmişdi, pençeresi yohdu, dâim elektirik ışığında ohuyurduk. Üçer üçer otururduk, bir cerge gız, bir cerge oğlan. Narınc ön sırada düz menim garşımda eyleşirdi. Mavi kurdelalı hurmayı hörüklerinin ucları çoh vaht defterimizin üstüne düşerdi. Ehmalca hörükleri iki sıra arasındaki boşluğa sallıyardı. Yahşı ohuyurdum, hem de sınıf başkanı. Lâkin aramızda en bilgili şâgird Narınc idi. Onun dâim yuharı galhan sağ eli elebil sınıfımızın bayrağı idi. Müellimler, onu çoh sevirdiler. Balaca boylu kirpi saçlı tarih müellimimiz ciddi sesle deyerdi :

— Narınc, elini aşağı endir, senden soruşmayacağam.

Narınc, ikinci bir suala geder elini yanında sahlayabilerdi. Yeni sual verilerken elini göye galdırırdı.

— Narınc, elini aşağı endir...

— Narınc, imkân ver, obirilerini danışdırım.

— Ay Narınc, bilirem ki, sen bütün kitabı bilirsen.

— Ay Narınc...

Narınc'ın eli yanına düşmürdü. Kirpi saçlı Eli müellim de sormadan yüksek not vermekle Narınc'dan hayıfını alırdı.

Guvvetli hafızası vardı. Derslikdekiler bir yana, o zaman Semed Vurğun'un teze çapdan çıhmış gırmızı cildli **Azad İlham** kitabındaki butün şiir ve poemaları ezber bilirdi.

Muhakemesi de güclü idi. Hesap müellimi meseleni evvelce ucadan ohuyar, sonra tahtaya yazar izahat verip, hallini bizim ihtiyarımıza burahardı. Narınc meselenin nömresini bilen kimi kitapdan tapıp o degige halleder, gözlerini müellime zilleyerdi. Bütün sınıf başını deftere tikip gurcalalanda Narınc'la müellim pıçı pıçı söhbet ederdiler.

Müellimler çoh zaman Narınc'a öz seviyyelerindeki bir şahıs kimi davranardılar.

Anadili müellimesi darsde boşluk yarananda deyirdi :

— Ay Narınc, bir şiir de.

Gız o degige yerinden durar, üzü bize, mavi gözleri azacık tavana zillenir, elleri arhasında, goşa hurmayı hörükleri üstünde çarpazlanmış vaziyetde vecdle deyerdi :

Bahın seherlerin yakut rengine

Benzeyir şâirin söz âhengine...

Cavap ver sözüme Ağcaguş çölü!

Nedir goynundaki gızılgan gölü?

Her ders ilinin sonunda Narıc'a üstü yazılı kitap bağışlanır, "Terifnâme" verilerdi. Kirpi saçlı tarih müellimi deyerdi :

— Narınc'ın parlak geleceyi var.

Anadili müellimesi :

— Narınc geleceyin en böyük edebiyyatçısıdır. Deyerdi.

Hesap müellimi :

— Narınc böyük adam olacak. Çoh böyük. Deyirdi.

Bütün sınıf bilirdi ki, Narınc hoşbeht olacak. Sınıf rehberimiz kirpi saçlı Eli müellim pis ohuyan uşagların evlerine tez tez başçekerdi. Şâgirdlerin dediyini yohlamak üçün meni de onların bazılarının evine gönderirdi. Sınıfımızda hamıdan boyu uca Letiş adlı bir gız vardı. Derslere hazırlaşmazdı, gâh gohumlarından birinin öldüyünü deyer, ya atasını, ya anasını, ya bacısını hestelen-

direr, ev işlerinin içinde batdığını söyleyerdi. "Ölenleri ölmüş", "hesteleri" sağalmışdı. Ahır vahtlar Letiş anasından şikâyetlenirdi. "Gab yumagdan, ev silmekden, paltar ütülemekden macalım olmur, anam işletmekden meni öldürüp."

Atası rayonda agronomdu. Müellim, anasını neçe defe çağırmışdısa gelmemişdi. Müellim dersden sonra Narınc'la meni onların evine gönderdi.

— Men derse gedirem, dedi. İki illik müellimler enstitüsünde ohuyurdu. Siz öyrenin görün Letâfet'in anası niye mektebe gelmir, hem de bahın görün gızın ohumak üçün husûsi otağı var mı, derse hazırlanmağa şerâiti necedir?

Biz zerzemideki büfeden hereye iki zoğal alıp yeye yeye mektebin hayatından çıhdık. Letiş çohdan eve çatmış olardı. Onlara gedeceyimizi bilmirdi. Evleri şeherin Gence küçesine yahın bağlı bağatlı yerde idi. Darvazalarına yahınlaşdık. Narınc diggetle üzüme bahdı.

— Dodağının yağını sil.

Elimi cebime saldım. Desmalım yohdu. Düm ağ dört bükülü kiçik desmalını mene verdi. Ürke ürke aldım. Doğma ve gözel gohusu vardı; temizlik ıtrı gelirdi. Ütünün gohusu hele getmemişdi.

— Kirlenir. Dedim.

— Yuyaram. Dedi.

Yaylığı ezmek istemirdim. Yavaşcadan dodağıma dodağıma tohundurdum.

— Möhkem sil, dedi.

Sildim.

— Gapını döyek.

— Men utanıram.

Güldü. Darvazanın çekicini zerble döyecledi.

— Niye utanag ki, müellimin tapşırığıdır. Amma bu Letiş heç ohuyana ohşamır. Altı ildir mektebe gedir, hele dördüncüdür, lap geri zekâlıdır.

— Her yerde deyir ki, sınıfın pioner rehberiyem.

Darvaza açıldı. Letiş'in anası bizi sun'î bir mehribanlıkla garşıladı, valideyenlerimizin adbaad kefini soruşdu.

— İçeri gelin. Ölmüş gız ders ohuyur, gece gündüz kitap elinden düşmür; dedi.

Otağa keçdik. Letiş bir terefi duvara söykenmiş üstü müşembeli yemek stoluna kitap düzürdü. Bizi gören kimi :

— Bu da menim ohumak köşem. Dedi.

Gözlerimiz stolun üstündeki çörek gırıglarına, yağlı lekelere zillendi.

— Ayrı otağınız yohdur?

— Dördü birden var. Deye, anası dillendi.

— Ohumak köşesini başka yerde düzeltmek olmazdı mı?

— Niye olmur, ne köşebazlıkdı ahı...

— Bizim hamımızın ayrıca ohumak köşemiz var. Dedim.

— Ohuyan köşeli de ohuyar, köşesiz de.

— Bizi müellim gönderip ki, deyek Letâfet ohumur, hergün iki alır.

— Ne oldu, yani bildir ohuduklarını da bilmir? Niye ohumursan, a heyâsız?

Narınc'ın rengi ağappag kesildi; kâş görüp eşitdiklerimiz yuhu olaydı. Amma Letiş'in heç vecine de deyildi.

— Müellim ağzımı açmağa fırsat vermir.

— Evde dilin niye şah arşını çıhır, ay heyâsız!

— Heyâsız özünsen. Bacarığın varsa, gel özün kirpi saça cavap ver, savad kursunun birincisinden gaçdın ki...

Ele güman etdik ki, Letâfet'in sözünden gadın alovlanıp göye galhacak. Amma sâkitlikle :

— Yahşı, gelerem o kirpi saçın yanına, gızım ohumur, bes mene niye demirler?

— Hala, sizi ahı on defe çağırtdırıp. Deye, Narınc dillendi.

Letâfet pert oldu.

— Bura bah, sen ne danışırsan? Yahşı ohuyan olup başımıza çıhmayacaksan! Heç beş defe de olmaz.

Men dillendim.

— Yahşı, olsun beş defe.

Arvad :

— A, heyâsız, mene niye dememisen?

— Niye dememişem? Birinde demisen yasa gedirem, birinde hamama, birinde nişana, birinde ohumağa, birinde de ne bilim hara...

— Yalansa, meyitini görüm!..

— Meyitini de görüm, garanı da geyim. Meyit görmek isteyirsen, gardaşının meyitini gör.

Arvad, Letiş'i saçladı.

— Goy o deden it oğlu gelsin!

Letiş gışgırdı.

Bilmirem men mi Narınc'ın elinden tutdum, Narınc mı menim, açık gapıdan yıldırım kimi çıhdık. Arhamızca eşitdik :

— Meyitini gördüyüm müellimin özü gelseydi gılçası mı sınardı? İki küçüyü gönderip üstüme, elbet, gelerem direktor köpeyoğlunun yanına, onda görer ki, analar nece evlatlar doğup.

Döngeni burulup geniş küçeye çıhdık, elele verip portfellerimizi yelleye yelleye gır seki ile gaçırdığ; küçeni adlayanda, az gala tramvayın altına düşecekdik. Gence küçesinden bir dönge de Narıncgilin evine burulurdu. Tindi su budkası vardı.

— Yanıram. Dedim.

— Men de.

— Siropla, yohsa temiz! Deye, yoğun sesli su satan gız dillendi.

— Bir degige dayanın, pullarımı hesaplayım. Otuz beş kapikimiz galmışdı.

— Birini siropla, birini temiz.

Siroplu suyu Narınc'a teref uzatdım.

— Men, temiz sudan hoşlanıram.

— Men de temiz.

Arhamızda müşteriler dayanmışdı.

Su satan gız dillendi :

— Yahşı, oynamayın, tez olun!

Narınc bir temiz stekan istedi, görünür siroplu suyu bölmek fikrindeydi.

— Bir stekan su içecekler, dokguz gab bulayacaklar.

Men, tez temiz suyu başıma çekdim. Narınc da ister istemez siroplu suyu içmeli oldu. İkimiz de bu kobud gızdan uzaglaşmak isteyirdik. Aralandık. Birden Narınc dedi :

— Letâfet gelip burada su satsaydı, müellimin de canı gurtarardı, bizim de; ondan ohuyan olmaz...

Biz addımlarımızı yavaşlatmışdık.

— Menim susuzluğum keçmedi. Dedim.

— Menimki de. Zalım gızı goydu ki, bir rahat içek; hem de su serin deyildi. Bizim hayatımızdan kehriz keçir. Suyu da buz kimi. Gedek içek.

— Gedek...

Köhnelmiş darvazanın balaca gapısından hayata girdik. Narınc soru beklemeden dedi :

— Ay ana, Sugra halanın oğludur, aynı sınıfdayık; ohumak köşesine bahacak.

Anası yaşlı arvad idi; iri, askere gedecek yaşda oğlanları vardı. Gulplu küpeden alça turşusu çıharırdı. Tahta gaşıkdaki tünd gırmızı turşunu bir barmağı ile mecmeyiye sıyıra sıyıra başını galdırdı.

— Hoş gelmisen. Anan necedir, neyi oldu?

Men utana utana :

— Gardaşım oldu.

— Deginen gözleri aydın.

Narınc gızardı.

— Yahşı da, ay ana!..

Narınç meni içeri apardı. Evleri çiy kerpicle tikilmiş iki göz otag idi. Döşemeye dört köşe kerpicler düzülüp boyanmışdı. Otagdan serinlik garışık rütûbet gohusu gelirdi. Duvarda atasının böyüdülmüş papaklı şekli asılmışdı. Üstü ucuz müşembeli yemek stolunun etrafında dört tabure vardı. Komedinin üstünde kiçik güzgü, önünde de arvad darağı sancılmış paltar şotkası goyulmuşdu. Pencerenin yanında arhasında tabure olan kiçik yazı masası, onun da böyründe garğı etajer görünürdü. Raflardan bezekli kesilmiş gezet ucları sallanırdı. Birinci göze ders kitapları, galan üç göze de bedîi kitaplar düzülmüşdü.

Şabalıdı renkli kitaplara "Sefiller"in cildleri idi, gırmızı cildli "Azad İlham" masanın üste goyulmuşdu.

— Ele kitapların budur?

— Kitaphanaya üzvem.

— Bizde kitap çohdur.

— Verersen ohuyaram... Güşem kasıbdır.

— Çoh seligelidir.

Kerosinkanın üstde gulplu küpe pıggıldayır, otağa bişmiş et gohusu dolurdu.

— Anam piti bişirir. Dedemin dünyada en çoh hoşladığı hörekdir. Galarsan bir yerde yeyerik.

— Sağ ol, su içmek isteyirem... Hem de heç kehriz suyu görmemişem.

O tahçadan galayı getmiş mis parçı götürdü heyete çıhdıg.

— Ay ana, bu heç kehriz suyu görmeyip ki.

— Hardan görecek Bakı'da yoh, burda da heyetlerinden keçmir.

Evin arhasına buruldug. Bura heyli sahe idi : Bir terefde adını bildiyim ve bilmediyim meyve ağaçları görünürdü. Heyli yer boş galmışdı. Atası hirniyin dibini belleyirdi. Zendle mene bahdı.

Narınc :

— Sinifkomumuzdur; dedi, atamın adını çekdi.

— Hoş gelipsen, a bala, atan necedir? Yene tramvaytrestde mi işleyir?

— Zemkomdur...

— He neynek, yahşı işdir.

— Narınc'dan müellimler razıdır mı?

Elbette, o çoh gözel bilirdi ki, gızından bütün mektep razıdır. Gızının methini bir de eşidip, gurur duymak isteyirdi.

— Sınıfımızda ondan bilgili şâgird yohdur.

— Yegin gız olduğu üçün sınıf başkanı elemeyipler.

Men tutuldum.

Narınc dillendi :

— Sınıf başkanımız menden de yahşı ohuyur.

— Menim gızım dohtur olacak, bes sen ne olmak isteyirsen?

— Komandir.

— Komandir senet deyil, sen de dohtur ol, dünyanın hansı semtine get sen, senetdir. Harda insan yaşayırsa, orda heste var. Harda heste varsa, orda dohtur lazımdır.

— Dohtur da olsam, komandir olacağam.

— Ay dede, dapha besdir. Goy bir kehrize de bahsın.

Hayatın derinliyinden eni yarım metre olan arhdan dopdolu, elebil billûr ahırdı. Suyun dibinde hırdaca daşlar, temiz gum, apaydın görünürdü. Su gonşu hayatın gilifinden pokkultu ile gelir, başka hayatın duvarının altında yohaçıhırdı. Narınc bir parç su götürüp mene uzatdı. Dodağıma yahınlaşdıranda :

— Yudum yudum iç, bu bildiyin sulardan deyil. Dedi.

Dişlerim göynedi.

— Men bele serin su içmemişdim. Hem de suyun gözelliyini ilk defedir hisseleyirem. Dedim.

— Yayda yemiş ve garpızı evvelâ bura goyuruk, buz kimi olur. Gelersen yeyersen.

— Balık da olur mu?

— Balina da olur. Deye Narınc guldü.

Atası da bize yahınlaşdı

— Necedir, bala?

— Çoh yaşhı.

— Bu kehrızi vurduran kişiler olup ey!.. Hacı Mirgasının kehrizın ayağıdır. İndi fikir veren yohdur. Temizletmirler, birgün batacak.

Men, uzanan boş sâheni gösterdim.

— Bes burda birşey ekmek olmaz?

— Eh... Dünya dünya olsa, buradan gızıl çıhardaram. Burada birşey ekip bazara çıhartsam elli söz çıhardacaklar. Dünya dünya olsa... Etin girvenkesi bir abbası idi. Girvenke yarım etin pitisi sekgiz adamı doyururdu... Bereket vardı...

Narınc'ın gözleri parladı.

— Ay dede, nenem deyir ki, heftede bir girvenke yarım etin pitisini yeyip, sonra da çırag ışığında bitlenirmişsiniz...

— Onun da ayrı lezzeti var idi. İndi bereket gaçıp, bit de yohdur.

— İndi hergün bir kilo etin pitisi asılır, yene gözün keçmişde galıp. Allaha şükür lap yahşı dolanırıg...

— Yahşı da, bilirem pionersen... Men ne deyim ki? Deyirem bit yohdur... düz demirem beyem? Sabun boldur, hamı vahtında çimir.

Nedense bu sallabığ kişiden hoşum gelmedi. Çoh hiylekâr adama ohşayırdı. Elebil heç Narınc'ın atası deyıldi.

Narınc onun sözünü kesdi :

— Gedek çörek yeyek.

— Men ac deyilem, suya bahmak isteyirem.

Kehrizden gopabilmirdim; çömeldim, ellerimi suya sohdum, buz! Üzüme çiledim, buz!

Çöreye galmadım. Anam mene özge yerde horek yemeye icâze vermirdi. Bunu demedim. Hadahâfizleşip çıhanda anası :

— Yarpag lâzım olsa, lavaş turşusu, zoğal ahtası lâzım olsa, Sugra bacıya de, bizden alsın. Dedi.

Narınc'ın rengi mis kimiydi. Darvazaya geder meni yola saldı. Gapıdan çıhanda atası dillendi :

— Dedene de ki, Kür gırağında bostan yeri versin, ekim, şerik.

Men, onun sözlerinden birşey anlamadım.

Darvazanın ağzında Narınc dedi :

— Yahşı kitaplarını ver men de ohuyum.

*
* *

Biz dördüncü sınıfa keçende muhârebe başladı. Uşagların çoh deyirdi ki, daha mektepler bağlanacak. Sentyabr'da mektebe geldik, kişi müellimlerin çohunu esgere aparmışdılar; kirpi saçlı tarih müellimini de hamıdan evvel. Yene hemin sınıfda ohuyurduk. Here öz yerinde. Narınc'ın hörükleri yene menim sıramın üstüne düşürdü. Bir defe ışıklar sönende hörüklerden birinin ucunu gül destesi kimi burnuma yahınlaşdırdım. Bizim evimizde çeşitli etirler olurdu. Mene çohlu gül-çiçek etri de tanış idi. Lâkin bu saçlardan heçbir yerde satılmayan, çiçeyi heçbir yerde satılmayan, çiçeyi heçbir yerde bitmeyen, tapılmayan doğmalık, ezizlik etri gelirdi. Işık yanan kimi men hörüyü iki sıranın arasına saldım. O günden sonra fırsat düşdükce hörükleri gohlayırdım. Muhârebeden yarım il keçmiş olardı. Yene hörük elime keçdi, bu defe burnuma katı gazyağı iyi geldi. Diksinmedim. Gazyağını sineme derinden çekirdim ki, belke evvelki etrin bir katresini duyam.

Bir defe ihtiyatsızlık etdim, incik halde hörüyü çekip elimden aldı, asta amma keskin sesle :

— Bunu başkası yapmış olsaydı, başına yumrukla vurardım. Dedi.

Men, bu sözden sonra bir de cesâretlenmedim. Gözlerim lentlerin rengini günden güne itiren gazyağı gohulu hurmayı hörüklerde galdı.

Narınc'ın sağ eli yene sınıfımızın bayrağı idi. Bazan ders boş keçende altıncı, yeddinci sınıfların tarih kitaplarından ohuduğu maraglı hâdiseleri danışırdı.

Kitap mübâdelesi edirdik.

Dersler evvelki ritmde getmirdi. Ders burahanlar, gecikenler çohalmışdı. Sınıfımız seyrelirdi... Uşagların bir kısmı buğdalı, bir kısmı da kartoflu rayonlara yayınırdı...

Sınıfda otuz iki neferden yirmi dört nefer galmışdıg. Seyrelme davam edirdi Uşagların bir kısmı da hem ohuyur, hem de bazarda al-ver eliyirdi. Papiros, çörek, gend gınğı satırdı.

Evimize bitişik binada eri muhârebenin ilk günlerinde cepheye getmiş olan sapsarı saçlı teyyâreçi arvadı yaşayırdı. Şeherimizde muhârip az olduğundan, kişi evden çıhanda küçemizin uşagları tamaşasına çıhardılar. Biz teyyâreçileri hayatdan çoh filmlerde gördüyümüz üçün kişi de, sapsarı saçlı arvadı da, kiçik gumral saçlı gızı da bize mûcize tesiri bağışlayırdı. Menim şansım kesmişdi. teyyâreçi her görende menimle salamlaşır, kefimi soruşardı.

— Nu, kem sobiayeşsya vıt? (Ne olmak isteyirsen?)

— Komandirom. (Subay.)

— Nu i molodets! (Çok güzel!) Deyerdi.

Gışın bir-iki defe atamla ova da getmişdiler.

Nedense men bu aileye özümü borçlu sayırdım. Ona hizmet etmek menim üçün âli bir arzuya çevrilmişdi.

Birgün teyyâreçinin arvadı meni çağırıp dedi :

— Kolya'dan çohlu papiros galıp, görende üreyim harab olur. Yoldaşlarından birine ver satsın, ucuz gıymete.

Mehelle yoldaşlarım al-verden o geder şirin şirin danışırdılar ki, papirosları özüm satmağa garar verdim. Dersden sonra bazarda "Smeli sokol" deye evvelce alçak sesle, sonra ucadan bağırmağa başladım. Milis, uşagları fazla nâ-rahat elemirdi, görmemezlikden gelirdiler; muhârebe idi.

Satdığım papirosların pullarını gadına verende gözleri böyüdü. "Bu geder pul!" Yarısını mene verdi. Hestehanada yatan yaralılardan ucuz gıymete muhtelif papiroslar alıp, yene satmağa başladım. Bir de ayıldım ki, artık mektebe getmirem.

Anam gulağımı çekdi. Gazandığım pulları çöreye verip, eve getirirdim. Bazan teyyâreçinin gumral gızına şokolat da alabilirdim.

Bazarda elimde sigara Narınc'la garşılaşdım. Üzüme mezemmetle bahıp dedi :

— Mektebe niye gelmirsen?..

— Muhârebe gurtarsın, sonra. Dedim.

Dillenmedi, küskün ayrıldı.

Aradan iki ay keçmemiş göyerti bazarında Narınc'ın ispanak satdığını görende, başıma elebil yumruk vurdular.

— Narınc?! Burda ne gezirsen?

Soyug sesle :

— Öz hayatımızın mahsûlüdür, satıram. Bunda ayıp ne var? Dedi.

— Mektebe getmirsen?

— Muhârebeden sonra...

— Ahı sen sınıfımızın en bilgili şâgirdisen; sen en yahşı tarihçi, en yahşı edebiyyatçı olacaksan... Bes atan deyirdi hekim olacaksan...

— Bes sen nece?

— Men heç...

— Sen heçsense, men dünenden heçem.

Bu ara atası çiyninde meşok yahınlaşdı.

— He, gız, necedir bazar?

— Çoh yahşı.

Narınc mene ehemmiyet vermeden iri zoğlu ispanakları garşısına düzmeye başladı.

Özümü artık hissetdim, kenara çekildim. Hayli uzagdan bahdım. Gız, tezgâhın dalında daha iri görünürdü. Mavi şeridi yohdu. Hörükleri başının ortasına dolamışdı. Çoh câzibeli olmuşdu. Göyerti teze, etrafı temiz, seligeli, özü de gözel! Müşteriler guyruğa girirdiler.

Mense çatlayırdım... Yadıma düşürdü :

"Bahın seherlerin yakut rengine..."

"Narınc'ın parlak geleceyi var..."

"Narınc, geleceyin en yahşı edebiyyatçısıdır..."

"Narınc böyük adam olacak..."

"Narınc hoşbeht olacak..."

Yanıp yahılırdım.

Muhârebe başlayan kimi "dünya dünya olsâ, buradan gızıl çıhardaram" deyen atası, hayatdaki boş sâhelere göyerti ekmiş, oğlanları askere getdiyi üçün Narınc'ı tezgâhın başına keçirtmişdi.

İspanak alan çoh olurdu. Camaat iri zoğlu göyertini pörtledir, azacık pambıg yağında tovlayıp yeyirdi. Narıncgilin neçe iller ekilmemiş hayatlarındaki ham yerde uzun gızırtdağ zoğlu ispanak bitirdi. Atası da ekinden anlayırdı, boş yer goymamışdı.

Tezgâhın üstünde ispanağın yanında zoğal gurusu, üzüm yarpağı, lavaşa turşusu da olurdu...

Onu tezgâhın başında görende, dünya başıma dolanırdı. Yadıma elele verip Letâfetgilden gaçdığımız anlar düşürdü... Kâş ellerimiz gopmayaydı. Gaça gaça orta mektebi bitireydik, hekim olaydık...

Bir defe yahınlaşdım.

— Sen kenarda dur, göyertini men satım.

— Bacarmazsan.

— Niye bacarmıram?

— Gel.

Tezgâhın başına keçdim.

Nimdaş geyimli bir gadın yahınlaşdı.

— İspanak neçeyedir?

— Destesi iki manat.

— Bir manat olmaz?

Men, Narınc'a bahdım. Üzünde bir adale de terpenmirdi.

— Yoh. Dedim.

— Cütü üç manata.

Narınc'ın üzüne bahmadan :

— Götürün. Dedim.

Narınc dillendi :

— Olmaz! Dedem öldürer meni. Dedi.

— Götürün, lap destesi bir manata. Dedim.

Arvad sevine sevine beş deste götürüp getdi.

Narınc yarı ciddi, yarı zarafatyana :

— Birce burdan çıh; sene dedim ki, bacarmazsan, çekil get papirosunu sat.

Üzüme bahmadı ki, gözlerinin ifâdesini görüm. Onun bele ğaddar olduğunu bilmirdim. Men, nimdaş geyimli arvada ispanağı pulsuz da vererdim. Onun uşagları toh olandan sonra meni ne geder döyürler döysünler. Amma bunu da bilirdim ki, Narınc'ın atası döymez. Tezgâhın başından incik ayrıldım, az sonra müşteriler gözel üzlü satıcının etrafına yığışdılar. Pul başına yağış kimi sepelenirdi. Üçlükler, beşlikler, onluklar ve gırmızı otuzluklar...

Teyyâreçinin arvadı birgün meni evine çağırdı. Günahkârcasına dedi :

— Men bilseydim ki, sen mektebi burahacaksan, o papirosları peçe tullayıp yandırardım. Senin de, ananın da üzüne bahabilmerim.

— Anama dememişem.

— Mektebe niye getmirsen?

— Eve çörek lâzımdır; üç yüz gram çörek payım var...

— Men mekanizma zavodunda işleyirem; gel seni de götürüm orada işle. İlkin altı yüz gram, sonra da sekgiz yüz gram çörek hakkın olacak.

— Papiros satmağa vaht galmayacak ahı!

— Men de onu isteyirem...

Bazardan gopmak çetin olsa da adamın eli hemîşe pulla oynayır, adam özünü kişi hesap eleyir; razı oldum.

Gaçgınlarla tanış oldum. Bombardımanda zavodu sökenleri, onu sağ salamat seherimize getiren sert, kederli, goçag adamların söhbetlerini eşitdim. Zavodu gurduk, al-veri unutdum. Komsomola keçdim. Garşıma yüz yol, yüz cığır açıldı. Amma içim göyneyirdi. Bazarda galmış olan Narınc yadımdan çıhmırdı. Herden oraya gedende gızı uzagdan seyr edirdim, hayli irileşmişdi, yanağından gan damırdı. Lazım olan göyertini başkalarından alırdım. Onu pul verip göyerti almak mene ağır gelirdi. Birşey de meni teeccüblendirirdi. Bunların hayatı ne geder mahsul verirdi ki, Narınc yaz-kış bazardan çıhmırdı. Sazakda ayaklarının altına mangal goyur, ellerini gızdırırdı. Bir defe de yahınlaşdım.

— Necesen, fehle gardaş? Dedi.

Sesinde gızgın bir edâ vardı. Açığa vurmadı.

— Sen necesen, Narınc?

— Gördüyün kimi; lap yahşı!

— Daha mektebe getmeyeceksen?

— Ne bilim! Vaht var ki? Alaca garanlıkdan güneş batana kimi burada oluram.

— Yani sizin hayatınızda o geder göyerti var?

— Hardeydi o geder yerimiz... Güneş doğmadan kesirik bazarın ala gapısını; gonşu kentlerin getirici kolhozçularından alırıg ucuz gıymete. Çoh iri deste bağlayırlar. Biz de ikiye bölüp teze desteler düzeldirik, satıp gurtarmak olmur... Sehere galanı suda isladıp, çırpıp, teze adına satırık. Yahşıca yalan danışmak öyrenmişem; atamın canına and içirem yalandan... kişinin öz canına.

— Kolhozçuların özleri niye satmırlar?

— Kolhazçonun vahtı yohdu ahır. Göyertini tez deyer deymezine satıp gedirler pambıg becermeye. Adamın insafı el vermir, amma neyleyesen, gazanc var...

— Sen ne Narınc?

— Hamı nece, men de ele!

— Gazanc çohdur?

— İstemediyin geder!

— Bu geder pulu neyleyirsiniz?

— Ağlın çaşıp deyesen, pulu adam neyler? Dedem gızıla verip, gara gün üçün yığır altına...

— Bundan daha artık gara gün olar?

— Gara gün sensen ki, girmisen mazıtın içine; incime, zarafat eleyirem... Here bir yol seçir, kısmet olsa biz de çulumuzu sudan çıhardarık. Goy görek muhârebe ne vaht gurtarır.

Elimde olmadan dillendim.

Bahın seherlerin yakut rengine
Benzeyir şâirin söz âhengine.

Bulut kimi doldu. "Yadıma haksız yere saldın." Dedi.

Muhârebenin lap gızgın zamanı fehle gençler mektepleri hakkında çoh ciddî söhbetler başlandı. Esgerlikden golsuz, ayaksız gayıdıp tahsilini devam ettirmek isteyenler, işe-güce gedip mektepden gaçan uşagları küçeden bacadan yığmakda gece mektebleri peren peren düşmüş ordulardan yeni möhkem polk, batalyon, rota düzeldip geleceye sabaha yola salan gerargahlara benzeyirdi.

Gece mektebleri bizim hoşbehtliyimiz idi! Gece mektepleri bizim heyatımız oldu!

Meni yazdılar. Sonra men özüm yazmağa başladım. Köhne mektebimizin gece növbesine cebhede sağ golunu itirmiş kirpi saçlı tarih müellimimiz direktor ta'yin olunmuşdu. Uşagları ayag üste sorgu sual edip muhtelif sınıflara gönderirdi. Men altıncıda yene sinifkom oldum.

Eli müellem mene tapşırmışdı ki, heç bir yerde işlemeyenleri de tapıp mektebe getirim. İş yerinden yohlama olamayanda mes'ûliyyetini öz boynuna götürürdü. "Goy küçeden yığışsınlar, sonra tebliğat aparıp işe de düzelderik. Her uşag taleyi üçün mübârize etmeliyik. Narıncı gör yola getirebilersen mi? deyirdi. Meni eşitmir".

Amma ha çağırırdımsa Narınc gelmirdi.

İşle dersi bir yere sığışdırmag çetin idi, ağır idi. Amma lezzetli idi. Az vahtda beynimin muhtelif gûşelerine sepelenmiş keçmiş bilikleri berpa etdik.

Birce... Bütün iller boyu her dersde "dersi kim anladacak?" sualı üreyimi deşirdi. Yuharı galhan eller içinde en ucada, en gözel, şirmayı barmaklı, temiz ve hayâli bir el görürdüm; Narınc'ın eli. Sınıfımızın bayrağı.

Kim bilsin, Narınc'ın mukaddes zannetdiyim sağ eli belke de o vaht köhnelmiş göyertini terâvetli, teze görünsün deye yanındaki gohuşmuş su gabına sohup temizleyecek; lâtif şiirini söyleyen dili;

— Göyün tezesi, indice derilmiş mendedir. Deye, yalan satacakdı.

Muhârebe gurtardı. Terhis olanlar artdıkca gece mekteplerinin sınıflarındaki şâgirdlerin sayısı artdı. Ohuyanların ekseriyeti gelecekle ilgili plânlarını dürüst bildiklerinden esas diggetlerini ideallarındaki mesleklere verirdiler.

Derse getmeyenler hakkında rapor verende direktorumuz bazan Narnıc'ı heber alırdı. "Menim sözümü eşitmedi, gelse, neçenci sınıfa istese, onu, istediyi sınıfa göndererem. Hayıf. Yene bir gör neyleyirsen."

Bazara getdim. Narınc, uzun bir tezgaha tamamen sâhiplenmişdi. Gabağında terhun, reyhan, kişniş, ispanak, kereviz, daha ne bilim ne desteleri galaglanmışdı. Müşterileri yola salmak üçün bu başdan obiri başa tez tez gedip gelirdi. Adamların seyrelmesini gözledim. Aradabir tezgâhın ortasına goyulmuş mis kasaya tendir çöreyini batırıp ağzına goyur, yeye yeye müşterilerle bazarlık eleyir, pulları önlüyünün iri cebine doldururdu. Hayli irileşmişdi, gözleri gaynayırdı, döşleri çit köyneyini hardasa partladırdı.

Meni gören kimi güldü.

— Gel görüm, ne lazımdır? Yahşı tohumum da var. Nubar nane de var, reyhan da. Sen her saat bazara gelen deyilsen. Sene ucuz vererem, hatta heç pul da almaram...

— Narınc, mene heç ne lazım deyil.

— Bes ne gezirsen bazarda yohlama hekimi deyilsen ki?

— Narınc, mene sen lazımsan.

— Turşuya basacaksan meni?

— Mektebe gel, Narınc.

— Eşi, ne mektebbazlıkdır. Keçen gün kirpi saç da gelmişdi, düz otuz defe çağırıp... "Yoh" demekden dilim daha gabar olup. Hamı ohuyacaksa bes göyertini kim satacak? Ohumağa ne hevesim var, ne vahtım var. Ohu da sen; men de ohumak hakkımı sene verirem, menim yerime de ohu.

— Ohumakdan pay olmaz.

— De, men neyleyim ahı?!.. El çekin menden, sen olmasaydın ağır söz deyerdim; bilirsen ki, senin hâtirini çoh isteyirem.

— Heç bilirsen mi, Letâfet de mektebe gelir?

— Sen Allah? Neçenci sınıfdadır?

— Menden iki sınıf aşağı.

— Ondan ohuyan çıhmaz. Vallah yegin mektep adına gece gezmeyine çıhır.

Narınc bunu düz deyirdi. Letâfet-i her defe deyişik oğlanlarla görürdüm. Yene tarih müellimi ondan gileylenirdi, amma ne olsun ki, onun adı da sınıf şâgidlerinin siyahısında idi. Bu bârede Narınc'a heç ne demedim.

— Deyirsen ondan ohuyan olmaz? Görersen o da orta tahsilli olacak.

— Hansı başla, hansı beyinle! İnanmıram, göyden daş yağsa, biraz avadanlık gaçacak...

— O Letiş'in öz işi, amma sen?

— Menden elini üz!

— Bir şiir de, Narınc.

— E, bura heç şiir yeridir?

— Bahın seherleri yakut rengine...

Tutuldu. Sâkitce ilâve eledi :

— Benziyer şâirin söz âhengine.

Hemin sihirli ses idi. Temiz, terâvetli, ismetli. Susdu, sonra ilâve eledi :

— He, ne olsun ki?

Bu ara atası dalında dolu kise geldi.

— Ne getirmisen, dede?

— İspanak.

— Eşi, indi ispanak alan var? Sene demedim nane getir, huşunu itiripsen lap.

Kişi dinmedi. Narınc hökmle danışırdı, atası mûti görkem aldı.

— Dedim, belke satdın.

— Belke, belke!.. Belkeni eksen, çuğundur biter.

— Yahşı, a gızım, acıklanma.

— Dede, bu saat Allahın, billâhın payıfını senden alaram ha!..

— Men ne deyirem, gızım?

— Daha ne deyeceksen? Bağladın meni bura. Sonra mene sarı çevrilip, sen de özüne eziyyet verme, men buradan ayrılmayacağam. Dedi.

Kişi, acıgla meni süzdü.

Onuncu sınıfı bitirdim. O zaman Rus dilini yahşı bilenleri deste deste âli tahsil almak üçün Moskova'ya gönderirdiler. Meni de göndermek isteyirdiler.

Vedâlaşmak, son sözümü demek üçün bazara getdim.

— Moskova'ya gedirem, ohumağa.

— Buralarda enstitü yohdu mu?..

— Bilmirem, bele meslehet görüldü.

— Gedip orda da birisini taparsan! Deyip, kederle gülümsedi.

— Evlenmeye getmirem, ohumağa... Narınc! İndi de vaht keçmiş sayılmaz. Mektebe get, seni istediyin sınıfdan başladacaklar. Sendeki bilgi, bacarık, kabiliyyet heçkesde yohdur! İndi gencsen, yaşlananda ne edeceksen?

Tohum satan gocaları gösterdi.

— Gocalanda tohum satacam.

Sonra diggetle elimi, başımı süzdü.

— Bir şey desem incimezsen ki?

— Yoh. Dedim.

— Sen ananın canı, hâtirine deymesin, pul verim özüne yahşı bir teze köynek al.

Köyneyimin boynu yıprandığı üçün, anam obiri üzünü çevirmişdi... Görünür, obiri üzü de yıpranmışdı. Soyuh sesle :

— Sağ ol! Dedim. Mene, senin heçbir şeyin lâzım deyil.

Küsdüm, Tahkir olunmuş bir halde arhama bahmadan bazardan çıhdım.

Paytahtda birinci tıp enstitüsünü bitirdim. Asistan olarak sahladılar.

Acı, şirin, negâran iller geçirdim. Sıra arkadaşım bir Özbek gızı idi. Mene ele gelirdi ki, yanımda eyleşen Narınc'dı. Dersi kallimde, öz özüme danışanda, ele bilirdim Narınc'a söyleyirdim. Bazardaki Narınc tasavvuruma gelmirdi. Gözlerimin önündeki mavi şeritli hurmayı hörükleri arhaya sallanmış, lâkin iri gövdeli, mavi gözleri çağlayan ismetli bir gızdı. Tez tez sesini eşidirdim.

Bahın seherlerin yakut rengine,
Benzeyir şâirin söz âhengine.

Filme bahanda ele bilirdim Narınc yanımda oturup.

Moskova küçelerini telesik telesik addımlayanda, mene ele gelirdi ki, Narınc'la el-ele tutup Letişgilden gaçırıg... Diplomanı alanda ele bilirdim bir terefine Narınc'ın adı yazılıp. Doktora tezimi de Narınc'la birlikde yazdım... Ameliyat edende de Narınc'la birlikde olurdum... Evlendim, mutlu oldum, arvadımın çehresinde de Narınc'ın çizgilerini tapdım...

On il evvel şeherimize geldim. Gizlice bazara getdim. Uzagdan Narınc'a bahdım. Tamamen deyişmişdi. Mene ele geldi ki, bütün göyerti bazarına yöneticilik edir. Üzünde emir! Üzünde özünden memnun bir edâ. Uzünde hamıya meydan ohuyan bir ifâde! Narınc'ımdan alâmet galmamışdı. Yahınlaşdım. Özümü göstermedim. Ne danışacakdım, ne deyecekdim?

Sonra... Sonra Narınc'la ilgili herşeyi unutdum... Her hatıranın da özüne mahsus bir sonu varmış.

Bes indi hansı duygu meni bazara sürükleyirdi! Bilmirem.

— Day, golumu burah. Ele berk sıhırsan ki, dayı, golum incidi.

Zilnur'un sesi meni yene ayıltdı.

Bazarın iri darvazasından enende men yene elimde olmadan Zilnur'un golundan yapışdım; elebil onu itireceyimden gorhurdum. Beli, gorhurdum.

Meyve bazarından keçip, göyerti bazarına çatdık. Gözlerim tezgâhların arhasında son defe on il bundan evvel gördüyüm golları çimrekli âmir görkemli, diger satıcılara emirler veren saten halatlı Narınc'ı gezirdi. Bir an Zilnur'u unutdum. Güman etdim ki, Narınc harda gözüme sataşsa, bacım gızı da onun yanında olacak. Arhasında yaşı keçmiş garı ve goca kişilerin oturduğu terevez tohumu satılan tezgâhın küncünde özüme bir yer seçip, etrafa bahırdım. Birden lap yahından Zilnur'un sesini eşitdim.

— Narınc hala, anam dedi ki, beş deste ispanak, üç deste de teze derilmiş kişniş versin.

Gulaglarıma ve gözlerime inanmadım. Bacım gızı tezgâhın arhasında tohum satan gocaların arasında başaşağı eyleşip selîge ile hırda pulları üst üste galaglayan havanın isti olmasına bahmayarak, sarı sırıklı geymiş olan boz saçlı bir gadınla danışırdı. Bu, o Narınc idi mi? Yumak kimi yumurlanmış gadın başını galdırıp, Zilnur'a sıradan bir müşteri kimi bahdı. Gızı tanıyandan sonra solmuş gözlerden ahan mülâyim bakışlarını onun çehresinde gezdirdi.

— A gızım, mende teze göyerti seher tezden olur, özü de bir saat içinde satılır, anan bilmir mi? Onun bazarlığı heç bu vahta galmamışdı.

— Gonağımız var.

— Yahşı, bir dayan görüm kimde var.

Yerinden galhıp, tezgâhların arasında dolanmağa başladı. Beli hayli bükülmüşdü. Gara, uzun şalla sarınmışdı. Narınc'dan ne galmışdı onda?..

Hardan tapdısa, teze göyertini tapıp getirdi. Etrafına, menim olduğum semte bahmadan desteleri Zilnur'a uzatdı.

— Yahşısı yene bunlardır, anana salam söyle, deginen gonağı olanda bir gün evvelden heber versin.

— Sağ ol, Narınc hala!

Narınc, mene bir ötergi bahıp, yerinde eyleşdi; yene hırda pulları üst üste galayıp sığallamağa başladı.

— Dayı, gedek! Zilnur'un sesi çoh uzaglardan gelirdi. O, golumdan ehmalca çekdi. Dayı, gedek!

Terpenebilmirdim. Otuz il uzaglardan hurmayı saçlı mavi şeritli, mavi gözlü gırmızı donlu gız ellerini mene teref uzatmış garşımda gır saçlı, yumağa dönmüş gadın eyleşip hırda pulları selîge ile galaglayırdı.

— Gedek, dayı!

Zilnur'un sesine Narınc başını galdırdı.

— A gızım, hele buradasan, başka ne lâzımdır?

Zilnur, menim golumdan çekdi.

— Gedek, dayı!

Narınc sanki bakışlarını seferber eledi, bulanık gözlerine azca parıltı geldi, yene de beni tanıyabilmirdi. Gözlerinin altı gırışlarla örtülmüşdü, ağzının yan-

larından sarı tükler aydın görünürdü. Genç Narınc onun dâhilinde eriyip yoh olmuş, heçbir iz de galmamışdı.

Narınc, menim doğrudan doğruya onun gözlerine tuşlanmış bakışlarıma tab getirebilmeyip, üzünü ani olarak başka semte çevirdi. Yeniden mene bahdı. O da meni tanıyabilmirdi? Mene ne olmuşdu? Onun fikirleri neyise ahtarır, neyise muayyenleşdirmeye çalışırdı. Birden çehresindeki sertlik çekilmeye başladı, bulanık gözlerde ışık yandı, çehresi durulaşdı. Âni olarak balaca Narınc'ı gördüm, elimden olmadan onun adını çekdim. O da heyecanla dillendi :

— Bıy sene canım gurban! Bıy senin gadan alım! Sesine gurban olum, adına gurban olum, canına gurban olum.

Danışan yaşıdım deyildi, anam idi, halam idi, yohsa menden beş yaş böyük bacım idi?

— Bele sen buralara hoş gelmisen. Deyirem göresen gocalık kimin üçün imiş. Sen bu şehere heç kadem goyan döyülsen, sorağını çoh eşitmişem. Keçen gün uşaglar evde "Moskovalı Azerbaycanlılar" makalesini ohuyanda senin de adını çekdiler, üreyim dağa döndü. Deyirler, birinci sınıf ürologsan. Şeherde böyreyi ağrıyanlar birbaşa Moskova'ya senin yanına uçurlar. Heçbiri de mağmın gayıtmır. Hamıya hörmet elemek de çetin işdir. Sen ele uşag vahtı da üreyi yumşak idin. Bir defe az galmışdın menim ispanaklarımı su gıymetine veresen. Onu da deyim, herkese de çoh üz verme, sonra seni gaçak salarlar, işinden olarsan. Bizim camaatı yahşı tanıyırsan; üz gördüler mi, gapını tanıdılar mı elleriden gurtulmak çetindir. Bıy senin adına gurban olum! Ananın da gözleri aydın olsun, bacılarının da. Akademi üyesi olduğunu da bilirem, böyük âlim olduğunu da. Hamısı sene halaldır. Oğuldan uşagdan neyin var?

— Bir oğlum, bir gızım.

— Allah analı atalı böyütsün; beş bala da men bacının var.

— Hoşbeht olsunlar.

— Hoşbeht günün olsun... Hamısı senin sağlığına ohuyur. Bayagdan diggetle bahıram, deyirem bu gözler mene tanışdır; gözlerine gurban olum. Amma sakgalın tanımağa imkân vermir. Televizyonda görmüşem Moskova'daki professorların çohunun sakgalı var. Akademi üyesi olduğun halde senin sakgalın niye olmasın. Amma hâtirine deymesin, sakgal sene yaraşmır, seni yaşlı gösterir.

— Anam da ele deyir, bacılarım da.

— Düz deyirler. Bes ne üçün bazara gelmisen? Yegin men bacının halına bahmağa... Bir vahtlar gelip meni mektebe çağırırdın, eh!..

Bir an dünyanın kederi elebil daha da tutgunlaşan bu mavi gözlere yığıldı..

Dünyanın işleri ele garışdı ki...

— Duruldu da, Narınc!

— Keç indi, gopabilmedim. Hamı senin kimi olabilmez.

Men, hassaslıkla onun çehresine bahır, kiçik Narınc'ın çizgilerini ahtarırdım.

Narınc, diggetle üzüme bahdı.

— Niye bî-kefsen?

— Ne bilim.

— Eh, kefini pozma, sen ki, adlı sanlı olmusan, ölkeye berâber gıymetin var. Özün görürsen ki, dünyada hak da var, edâlet de var, edâletsizlik de. Sınıfımızın birincisi sen idin, itmedin, hak yerini tapdı!..

— Sınıfımızın birinci şâgirdi sen idin, Narınc.

— Men birinci şâgird olsaydım, indi tohum alıp satmazdım. Kısmet beleymiş. Günah kimdedir? Elbette, özümde. Ne bilim belke de Hitler'de, Stalin'de, belke de dedemde... Her neyse, sen keyfini pozma. Mende Allah vergisi hafıza vardı. Belke görünür, bu azmış... Zireklik de lazımmış, dünya işlerinden baş çıhartmak da. Sene deyim ki, heç neyin peşmanlığını çekmirem... Sen sağ ol, herşeyim var... O gördüyün kehrizin sağ tayında iki gatlı ağ daşdan on iki otaglı bir ev tikdirmişem ki, heç Allahyar beyin de ele mülkü olmayıp, Zagotskot'un müdürünün evinden de ucadır. Böyük oğluma da gelin getirmişem. Allah sene de kısmet elesin, gapısında Volga maşın. Amma gıyıp teze evde yatmıram, ele senin gördüyün kerpic döşemeli otagda galıram. Öyrenmişem. İmamzada dedeme kulesi aylı ulduzlu ele bir mezar düzeltmişem ki, şeherde tayı berâberi yohdur. Atam üç il bundan gabag rehmete getdi; Allah ölenlerine rehmet elesin. Mezarın yerini de özü seçmişdi. Uşaglarımın üçü âli mektepde ohuyur; üçüne de maşın almışam. Amma birce şey meni ele yandırır, ele yandırır, lap cızdağım çıhır. O Letiş vardı ha, at balahanım?

— Yadımdadır... Evlerine de getmişdik.

— He, he! Yahşı yaddaşın var. Gaçdığımız, sirop içdiyimiz; kâş o günler geri gayıdaydı! Ne ise. O Letiş mingirdeyip bir ağzıvay professora ere gedip. Gedip halalhoşu olsun. Meni yandıran odur ki, Letiş ilimler doktoru olup. Doktora tezini de eri yazıp. Kitabı ohuyabilmeyen o at balahanım indi âli mektep müellimi olup. Her bazara gelende eyninde bir fason krep olur. Arhasınca el arabası gezdirir, bazarlığı sebete sığmır. Onun ders verdiyi telebelerin ne bilgisi olacak? Ona asanca bir hesap verim, içinden çıhabilse vurup başımı

gırsın. Deyirler, murdar erinin başına vura vura indi de professorluk tezi yazdırır. O üz ki, ondadır, professor da olacak. Bir-iki defe menden göyerti almak isteyip, satmamışam. Ona göyerti verip pul almak, gururuma tohunur. Brilyant barmaklarını uzadıp göyertini garışdıranda elebil mene od vurur. Daha bilmir ki, mücrümde ele brilyant üzüklerim var ki, herbiri onun on barmağını satın alar. Bazarda tahacak deyilem ki? Boğazından sallanan zencir de gıcık verir. Daha bilmir ki, sandığımda barmak yoğunluğunda ele gızıl zencirim var ki, onun boğazına geçirsem, at kimi süriiyerem. Gadan alım, bağışla, od tutup yandığım üçün garşında edebsizlik eliyirem.

— Narınc!

— Ha can?

— Men isterdim ki, o Letiş indi senin yerinde göyerti sataydı, sen de ders ohudaydın.

— De men neyleyim, olan olup, keçen keçip, vallah pahıllık elemirem. Sen sağ ol, artık artık herşeyim de var. Amma geyinip kecinecek vaht hardadı? Alaca garanlıkdan gelirem bazara, bir de bazarın darvazasına kıfıl vurulanda gayıdaram. Toya gedebilmirem, nemer gönderip adımı yazdırıram. Yasa gedebilmirem, ezalarını artık artık gönderip adımı yazdırıram. Tiyatroya, sinemaya geden deyilem. Bir an televizyonun gabağında oturuNews, yuhum gelir. Güneş çıhmadan bazarın darvazasını kesirem, âdetimdir gerek kolhozlardan getirilen şeylerin en yahşısını, en ucuz gıymete men alam. Daha göyertiyi ele eskisi kimi çoh satmıram. Nütûbetdir, gollarım sızıldayır; üstüne sağlık, romatizmam var. İndi daha çoh tohum satıram.

— Niye tedâvi olmursan?

— Rehmetliyin oğlu, vaht ne gezir, gazancı goyup hara gedim?

— Bu geder hulu neyleyeceksen? Ne şuba geyirsen, ne de krep.

— Gelinlere kısmet olacak. Nevelerime kısmet olacak. Gazandığım hamımıza yeter. Ancak ehtiyaçdan ötürü pul gazanmıram. Elim pulla oynamasa ölerem belke. Şükür varım çohdur. Bunun üçün de Letiş'e pahıllığım tutmur. O bilse ki, mende neler var, pahıllığından çatlar... Menim pahıllığım yoh, acığım tutur. Onu görende deyirem "Hakk hanı?"

— Narınc!

— Ha can?

— Sen öz hakkını özün tapdalamısan...

— Vallah, sen sağ ol, herşeyim var; hatta hakkım da.

— Narınc yohdur.

— Niye ele deyirsen... Bütün gohum-akraba başıma and içir. Yeri gelende hamısına el tuturam, borç da verirem, selem de almıram... Herşeyin başı bu

deyil? O, selige ile ayrı ayrı üst üste yığılmış manatları, elli kapiklikleri, yirmi kapiklikleri, on kapiklikleri gösterdi. Elim hemîşe pulla oynayır. Menden hoşbeht adam hanı bu şeherde? Niye mene yazık gözü ile bahırsan? Oğluma toy eleyende beş yüz gonağım vardı. Mene ne olup ahı?

Biz, birbirimizi başadüşmürdük. Başım dolanırdı.

Bir an gözümün gabağına uca bir tribün geldi. Üç min neferlik. Hurmayı saçlı, mavi gözle akademi üyesi bir gadın gür sesle danışırdı...

Garşımda elleri ile demir sikkeleri sığallayan garıya benzer sâde geyimli Narınc!..

Bayagdan edilen söhbetlerden ne anlamışdım? Narınc otuz il bundan evvel bazarı mekan tutan Narınc akademik, professor, kandidat, doktora kimi teze sözleri o derece dürüst telaffuz edirdi ki, birçoh âli tahsilliler ona gıpta edebilerdiler.

— Narınc, ohuduklarından heç yadında birşey galıp?

— Şiir ohuyum mu?

— Ohu!

> Bahın seherlerin yakut rengine,
> Benzeyir şâirin söz âhengine...

İsteyirsen bütün **Azad İlham** kitabını ezber deyim. Rehmetliyin şiirini birce defe ohumakla ezberlemişdim... İndiki uşaglar şiir ohuyabilmir, ha!

Gerçekler gözlerimin önünden çekilmeye başladı. Bazar da, tezgâhlar da, göyerti satanlar da yohaçıhdı. Mülâyim mısralar arasından hatıralar dünyasının ufuklarından mene sarı on üç yaşında bir gaça gaça gelirdi... Hurmayı saçlarına tepteze parlak mavi ipek şeritler bağlamışdı. Gözleri dupduru, gözleri mavi deniz. Sinemden kimsenin eşidebilmeyeceyi bir ses gopdu. "Tez gel, Narınc, tez gel!" Narınc'ın geldiyi yol gurtardı. Menden çoh uzaklarda durdu. Ellerimi uzatdım, ellerini uzatdı; göyden dolu tökdü, göyden demir pulları yağdırdı, gollarım gırılırdı, dözmeyip ganına galtan olan ellerimi yanıma saldım. Pul yağışı gatılaşıp dumana döndü, hurmayı saçlı, mavi şeritli gızı uddu..

Uzaklardan lap uzaklardan mavi gözlü gız ellerini uzadıp harayasa gaçır...

Yahından tezgâhın arhasında garıya benzer bir gadın selîge ile üst üste galanmış sikkeleri sığallaya sığallaya donguldayırdı.

Keder meni boğdu.

— Niye ağlayırsan, dayı? Zilnur'un heyecanlı sesini eşitdim.

Golundan berk tutdum.

— Gaçag, gızım, gaçag! Dedim.

SABİR EHMEDZÂDE

(10/8/1930 -)

Gazeteci-yazar. Cebrâil kazasının Cebrâil köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne girdi ve buradan 1951'de mezun oldu. Bir müddet öğretmenlik ve orta dereceli okullarda idârecilik yaptı. Edebî faaliyetine, 1951'de, "Pioner" dergisinde yayınlanan ***Poçtalyon*** *adlı hikâyesiyle başlayan Ehmedzâde, daha sonra "Edebiyyat ve İncesenet" gazetesine geçti. Hâlen adı geçen gazetenin nesir bölümünün başkanlığı görevini yürütmektedir. Bazı eserleri başka dillere de tercüme edilmiştir. Önemli eserleri arasında şunlar sayılabilir :*

Bir Payız Ahşamı, Aran, Pilleler, Görünmez Dalga, Yamacda Nişâne, Yaşıl Tiyatro, Toğana, Yasamal Gölünde Gayıklar Üzür, Mavi Kümbet *ve* ***Gedenlerin Gayıtması.***

AHŞAM GEZİNTİSİ

Telefon zeng çaldı, galhıp götürdüm. Yahşı ki, gelmişemmiş, meni isteyirdiler. Yohsa yaşlı, ağırlaşmış gaynatam, gaynanam desteyi galdırıp deyende ki, sizi isteyirler, hecâlet çekirem. Desteyi yerine goyup, girecekdeki plaşımı alıp geydim, papağımı götürdüm. Gapıya dönerken, çevrilip umumî otağa bahdım. Atasının yanında bir eli nenninin gulpunda eyleşen Necib'e bahır, soruşmak isteyirdi kimdir, hara gedirsen? Bilirdi ki, başka şüpheli heç ne olabilmez. Könlünden keçirdi ki, belke onu da aparam. İşâre ile bildirdim ki, ne ise başka çağırışdır, tez gayıdaram.

Gapını arhamca çekende uşağ ağladı. Yahşı ki, indiki gapıların özleri bağlanır, kimseye zehmet vermeli olmursan. Uşag, menden ötrü ağlamırdı. Hele bunu ganmırdı. Aşağı enerken düşünürdüm ki, balamız ağlamağını barı tez keseydi. Men de, Necibe de evde dolanışığımızda, davranışımızda ele herekete yol vermezdik ki, böyükler nâ-rahat olsunlar. Amma uşağa neyleyesen, anlamır ahı. Necibe'nin yirmi il bundan evvelki sesinden beri onun atası anası bu evde körpe uşag sesi eşitmemişdiler. Uşag her defe, ister ahşam, ister gecenin yarısı ağlayanda bizimle beraber bizden artık nâ-rahat olurdular. Bu eziyyetin onlar üçün dünyadaki bütün seslerden eziz ve şirin olduğunu söylemeseler de, bilirdim ki, eledir. Amma ne geder şirin olsa da eziyyetdir.

Blokun girişinden dört-beş addım uzagda bir oğlan dayanmışdı. Çağıran şüphesiz o idi. Çünkü ondan başka gözleyen yoh idi. Eger bele saatda eve zeng vuruplarsa ki, sizi aşağıda blokunuzun garşısında gözleyirik, aşağı düşerken bir oğlanın tek dayanıp hayata, eve maragla tamaşa elediyini görürsense demeli, birbaş ona yanaşmalısan. Sesi telefonda gulağıma yahın ve tanış gelse de, zeng eleyebilen dostların, tanışların arasında bele adamı arayıp tapabilmemişdim. Güman etdim ki, iki-üç addım gala tanıyacağam. Garşıladık. Men boyda, men yaşda, amma hayli güclü ve sağlam görünen cavandı. Göyümtül tumacdan, boynu hezli gödekce geymiş, kunduz papak goymuşdu. Yavaşladığımı, yan-yöreye bahdığımı görüp dillendi.

— Men çağırmışam.

Selîgeli ustanın elinden çıhmış bığının altında gabagdan bütün gızıl dişi cilvelendi. El verdi. Üzünü çevirip o terefe yeriyerken hayatdaki uşag bahçasının çardağının yanında maşını gördüm. O, maşına çatıp dayandı.

— Buyurun, eyleşin.

Firûze renkli, temiz sahlanmış, lüks Volga idi/ Kabinenin desteyinin nikelli düymesini basıp açarken yayın hele boşalmadığını görüp gerîbe his keçirdim. Maşının içerisine, oturacağa, söykeneceklere kerpic nakışlı parçadan örtü geydirmişdiler. Çoh az getmiş, tezelik etri sovulmamış, üzengisine ayak basanda dört nala galhan oynak at kimi gısgıvrakdı. Yanaşı eyleşdik. Açarı vurdu, usta verdişle müherriyi sür'ete saldı. Maşın terpenende geri dönüp eve nezer saldım. Gözümü çekerken maşının arhadaki kapron penceresinin altındaki oyuncak olsa da, gara dodagları arasından ağappag dişleri ayniyle canlı heyvanınki kimi uzanan pelengi gördüm. Bir de oğlana bahdım.

— İstirâhatinize mâni oldum?

— Hayır. Dedim.

Üz-gözünde, danışığında şeksiz samimiyyet, tabiilik, yatım vardı. El tutduğumuz degigeden hissetdim ki, edeb-erkan gaydasını yeterince bilir, görüp götürmüş oğlandır. Bele oğlanlara menim ayrıca dağbetim var. Leyâfetli ve necib davranmağı ünsiyyetin ilk ve vâcib şartı saydığı üçün.

— İtiraz etmirsinizse, şeheri bir geder gezek, dolaşak?

— Olar!

Maşını şeherin merkezine teref sürdü.

Ağır gışdan sonra havaların mülâyimleşdiyi, baharın çetinlikle gelip şehere çıhdığı ilk günlerden biri idi. İçerisinde eyleşdiyimiz maşının açık yüngül rengi, temizliyi, tezeliyi, gırmızı teze örtüyü, bütün bunların hamısı şeherde bugün sabah başlayacak hararetli yaz havalarına olan ümidi, elebil guvvetlenirdi. Lekesiz cihazlardaki nâ-dinc akreplerin hoş şıltagla oynaması, parlak şişeden bahanda, ireliden, yanlardan keçen, geride galan camaatın hareketi ile maraglı uygunluk emele getirirdi. Kiçik yaşlarımızdan düşüp boy atdığım bu şeheri, onun küçelerini, meydanlarını dolduran kitleni çoh sevirem. Hele de maşınla gezende. Geçitlerde, ayrıclarda toplanan, dayanacaklara yığışan, avtobus, gözleyen adamların yanından maşınla ötüp keçende kalbim coşur. Gûya yaya yeriyende bütöv görebilmediyim kitleni, evleri ve adamları maşın sür'ati birbirine calayıp govuşdurur. Bu hissi takside de keçirirem, amma bir geder sönük.

İdâre maşınında ilde bir kere tesâdüfen bir tanışın husûsi maşınında gedende ise daha memnun oluram. Bulutsuz bahar semâsı kimi ferah oyadan, arhasında gu tek ağ, zarif perde olan, nikelleri, boyası henüz solmayan Volga'da özü yaşda açık ürekli cavanla, dostla gezmeye çıhmış olan oğlanın keçirdiyi duyguları, gözlerindeki parıltıları görmemişlik, yüngüllük sanmayın. Onun işden bir geder gec çıhıp eve telesen, gezen adamlara, meselen, Nizami tiyatrosunun geniş meydanına toplaşan, ahşamı saat yarımlık, hatta iki saat yarımlık lentde başlayacak maceralarla keçirmek üçün bilet ahtaran gızlara, oğlanlara bahışında da heçbir gurre yohdur. Belke, aksine, bu iki cavan, teze maşın onlarında kalbinde çağlayan arzuların, isteyin nece yahın ve mümkün olduğunu sübût edir. Bunların hamısı öz gaydasında. Gördüktlerim, seyr etdiyim tiyatro perdelerinin üzerindeki şekiller kimi idi. Asıl tamaşa ise bundan o yanda, arhada idi. Nigarândım.

O, özü bârede danışmır, dinmir, gımışır, gülümseyirdi. Bu tebessüm meni arhayın etmek üçün deyildi. Bazan iştirak etdiyim meclisleri, muhtelif idâreleri birer birer gözümün gabağına getirirdim. Filim işleri, sinema, rejissörler, artistler, âli mektep müellimleri, yazıçı, şâir. Bu sözün her biri ağlıma gelende muhârebede olduğu kimi hemin senetin sâhipleri derhal özünü ireli atırdı, bahırdım, keçirdi. Bu usulla geden ahtarış netice vermedi. Birce defe hardasa gördüyüm, kiçik nişânesi yadımda galan adamı hatırlamak isteyirdim. Aslında indi, bu cür adamın olduğunu özümden uydurmağa başlamışdım. Dolaşıklık ondan ireli gelirdi ki, oğlan enine-uzununa belet olduğum şeherde yaşayırdı. Maşının görünüşünden, özünün geyiminden ve sifetinden bu, tamamiyle aydındı. Biz hardasa mutlaka görüşmüş, danışmış, belke saatlarca bir yerde olmuşuk. Yollar, Moskova'ya, başka başka şeherlere geden gatarlar, teyyâreler meni tezeden aparmağa başladı.

Maşın, Semed Vurgun küçesinden Neftçiler prospektine çatıp üzü denize dayandı. Milisin uzun, renkli konfetlere ohşayan ağacı enmemiş hıyabana çıhıp üzü yuharı terpendi. Milis arhadan zarafatyana fit çaldı, oğlan gülüp el eledi. Birden sarsılan kimi oldum. Bir defe hardasa papağımı başıma goyup, atkıyı boynuma dolayıp gardrop hizmetçisinden onları talep etmişdim. Kişi de evvelce çaşmış, sonra lezzetle gülüp demişdi ki, özünüzü lap ayrı cür unudacaksınız. En yahın adamları, hergün, iki günden bir görüşdüyüm adamları yada saldım ve özüme güldüm. Bu fikir Neftçiler prospektine çıhanda ağlıma geldi. Amma gümanım hemin bu görüş kimi meni hergün intizarda sahlayan özge nigaranlıkla bağlı imiş. Menim ve Necîbe'nin üstüste goyulan her daşını, blokunu, eyvanlarını saydığımız, sekgiz beton üzerinde ucalan evimizi bugün görmemişdim. Eger o, maşını sağa yoh, sol terefe aparsaydı, iki yüz met-

reden sonra men özümü bu muammalı, güleş oğlandan heç de az şad hissetmeyecekdim. Bu ev bizim, menim ve Necîbe'nin sevinç merbâımız, şadlığımız, hayatımızdı. İşde bir üzüntümüz olanda, evde darıhanda, gocaları tek âsûde koymak isteyende gedecek yerimiz, duracağımız burası idi. Görmemişlik olmasın deye, bazan uzagdan, çohmertebeli mehmanhana tikintisinin yanında dayanıp bahırdık. Necîbe deyirdi ki, bu geder vahtı o fehlelerin, inşaatçıların yanında olup yahından bahsaydık, ikimiz de neçenci dereceli inşaat fehlesinin diplomasını alardık.

Oğlan da onu tanımak isteyimle tikilmekde olan evimizi görmek arzumun dolaşıp meni çaşdırdığını gûya durup azacık duruhmuşdu.

Volga maşın denize çıhan yeraltı geçidin üstünden gürültüyle keçip Zevin küçesinin tinini arhada goydu. Oğlan, başını bir geder aşağı eyip yahınlaşdığımız mülke, onun kadim, azâmetli guruluşuna, kulelerine bahdı. Menim de bu evlerden çoh hoşum gelir. Bazan istirahatımı, gezintimi onlara hesredirem. Sâhil boyu, Kommunist küçesinde, diger yerlerde gûya dünya durdukca dayanacak, heresi de insan kimi bir his aşılayan binalara, kasrlara tamaşa etmek maraglıdır.

— Hacinski'nin mülküdür. Gözel binadır. Gör nece tikipler? Gapıların, pencerelerin şekline, genişliyine bah. Dedi.

Gız Galası'nın yaşıl çemenliyinin yahınlığından keçende burnuma ot gohusunu geldi. Tek atlı fayton sekiye yahın dayanmışdı, faytonçu papiros çeke çeke ata bahırdı.

İnturist'in yanından keçip Bayıl'a düzelende o, kunduz papağını çıharıp geri oturacağa atdı. Yandan ve ortadan bütün geri daranmış, bir havada duran saçı onu hayli genç ve daha gözegelimli gösterirdi. Gûya her defe menim üçün onun bir hoşagelen özelliyi açılırdı ve her defe de özümü inandırırdım ki, oğlan mene yahındır, tanışdır.

— Siz asistanlıkda ohuyursunuz, ele mi?

Onun sorusunda, sesinde bir âhenk, güçle hissolunan bir soyuhluk duydum. Hemin anda anladım ki, ne men onu, ne de o meni tanıyır. İlk defe görüşürük. İlk görüşlerinde kalbe yatan, neçe ilin dostu kimi mehribanlaşan adamların olduğunu bilirdim. Özünü bele göstermeye kabiliyyeti olan oğlanlar da var. Amma bu, farklı idi. Bizim bir de görüşüp görüşmeyeceyimizi deyebilmezdim. Kalbimde ise ona aferin deyirdim. Blokun gabağında görüşenden indiye kimi o, tabiatı, çehresi ve reftarı ile ele idi ki, heç birşeyle menim heç bir duyguma, gayğıma tohunmamışdı. Bunun üçün de bayagdan beri onu defelerle görüp öyreşdiyim, inandığım en yahın tanışdan ayırabilmemişdim

— Beli, ohuyuram, hem de işleyirem.

— Sağlıkla gurtarasınız. Âlim olasınız.

Maşın Bayıl'a çıhdı, yolların kesişdiyi işlek geçitden aşağı endi.

Bir müddet sonra aşağıdaki madenin burukları arasından keçirdik.

— Darıhmırsınız ki?

— Heyr, darıhmıram.

— Sâkit havadır. Şıh'a çıhıp gayıdak.

Maşını terpetmişdi.

— Siz gaynatanızla bir evde oturursunuz?

— Beli, onlarda galırık. Evimiz hazır olana kimi.

Bu sözün ardınca hemîşeki kimi bir yığın minnettârlık gelirdi. "Mene ata-ana evezindedirler, hatta onlardan da yahındırlar. Öz evimizdir. Uşağa gayınanam kömek eleyir-gûya bunun üçün onlarda galırık. Heçbir nârahatlık yohdur. Onlardan ayrılmağımıza da razı deyiller. Evimiz tikilir." Bunları demedim. Çünkü, o herşeyi geydasında, olduğu kimi anlayan adamdı. Desem, artıkdı. O da "ayıp sözdür, elbette ele olmalıdır" söylerdi.

Şıh dağının burnundan denize eyvan kimi açılan enli yolda o, başını çevirdi, yahında, alçakda, tutgun, yaşıl enginlerde ise bozarıp göyle gavışan suların ucsuz bucaksız sahrasını nezerden keçirdi. Buraları men, hele baharın yol geldiyi bu Mart ayında, özü de ahşamın arâmla denize endiyi saatda, heç vaht görmemişdim. Gemisiz, yelkensiz deniz, derenin dibindeki kaya parçaları, dayazlarda balıkçıların düzeltdiyi birbirinden aralı çardaklar, kumla suyun sınırında dayanıp terpenmeyen iki garaltı, hamısı birlikde elebil gopup kalbime, üreyime yol aparır, meni gayğılandırırdı.

Çimerliye dönen asvalt cığıra çatanda o, maşını yavaşlatdı. Dalbadal gelen ve hardansa ötüşüp burda birbirini haklayan neft ve su maşınlarını ireli burahıp gayıtdı.

Nihâyet soruşdum :

— Bes siz harda işleyirsiniz?

Üzünü azacık mene çevirip dedi :

— Gassabam.

Buyurun, bu da beklenilmeyen şey!

— Hansı hestehanada? Deye soruşarken bayagdan beynimde dolanan sualın ağırlığının yarısı itmişdi. İndi daha muayyen sahada ahtarış aparırdım. Güman

edirdim ki, o deyene geder tapacam. "Semaşko", "Respublika hestehanası" vs. Muallice enstitülerinin otaglarında, dehlizlerde dolanırdım. Kayınanamın kôr bağırsağını kesen cerrahları yadıma getirirdim.

Kinâye ile güldü. Eledir. Ahı, men mualice hekimlerinden, bazı tıb âlimlerinden de cerrahlar hakkında hemin kinâyeni zarafat ya da doğru duymuşdum. Cerrahların özleri de bazan zarafat elemek üçün özleri hakkında "gassaplık eleyirem" deyir.

Bu bârede bir daha soruşmağı lüzûmsuzluk hesap edip susdum. Maşın yeniden Bayıl'a girmişdi. Dayanacaklarda, sekilerde ikişer, üçer gızlar, arvadlar durmuşdu. Maşına bahırdılar. Şehere getmek isteyirdiler. Sürücü dostum onların gözlerindeki hevesi görmür, fikir vermir, doymuş, öteri bahıp keçirdi.

Sâhil küçesinin deniz terefi ile üzüaşağı geldik, yavaş yavaş açıklığa çıhdık. Gözlerim meydanın sol terefinde, fikrimde yüz defe tikip başagetirdiyim eyvanlarda, pencerelerde iken o, maşını hökümet evinin garşısından dolandırıp, düz bizim binanın üstüne sürdü. Yavaşladı, sonra bir de terpedip Gilvar gahvesinin berisinde sahladı.

— Düşün. Bilirem üreyiniz telesirdi. Evinize bahın. Dedi.

Birbirimize goşulup hıyabandaki oturacaklardan birine yanaşdık. Eyleşmedik, dayanıp binaya bahmağa başladık.

Menim, evden gözümü çekmeyip bir geder ucadan ve aydın sesle dedi :

— Dost, gel seninle açık danışak. Halal, düz. Men gassabam. Cerrah yoh ha! Gassab. Et satan.

— Aydındır, dedim ve başımı aşağı saldım. Elebil bayagdan yollardan, kendimizdeki çemenliklerde otlardan goparıp mirvari evezine düzdüyümüz muncuğun bağı gırıldı ve hamısı ayaklarımızın altına tökülüp, heresi bir yana dağıldı.

— Siz burda, hemin bu binada ev tikdirirsiniz. Altıncı mertebededir, ele mi?

— Beli.

— Hele ora çatmayıp.

— Çatmayıp.

— Men, senin evezine birinci mikrorayonda, üç otağlı, teze tamir olunmuş bir menzil... dövlete ödediyiniz avansı ve ilâve olarak on min, teze ile pul verirem.

Gorhdum. Dilim tutuldu. Gözlerimi galdırıp mat mat bahmağa başladım.

— Ahı, sen ne üçün...

— Beledir, dedi. Tanrı'nın verdiyinden herşeyimiz var. Gördüyün kimi bu maşın, Allah bütün yahşılara kısmet elesin, ailem, işim, yüz il bundan sonra yaşamak üçün, sizin sağlığınıza varımdır. Men isteyirem ki, burda, deniz kenarındaki evim olsun. Sizin eviniz belke de ilin ahırına hazır olacak. Men darıhmıram. Ne vaht olur, olsun. Amma burda olsun. Bu ev hoşuma gelir. Sen de ki, cavan adamsan. Lap atanın evezinde olsa da gayınatanın yanında, bağışla, açık danışıram, sıhılırsan.

Fikrimde iki şey çarpışırdı. Biri onun merd ü merdana menim hele neçe aydan sonra tikilecek menzilimin orderini almak üçün saydığı evez, biri de, birşeye teeccüb galmışdım. Gassabların keçimlerinin yerinde olduğunu eşitmişdim. Amma onun mutlaka deniz kenarında evinin olması arzusu (bizimki deyim ki, bir növ tanışlık ve tesâdüf üzünden bura düşmüşdü, yeter ki, ve olsun) meni hayretde goymuşdu. Soruşmaksa, elbette, heç insanlıkdan deyildi.

O, maşına teref getdi. Durmadan evvel meni dâvet etdi. Gapıları açıp oturduk.

Menim bu böyüklükde şeherde doğrudan da hoşuma gelmeyen birşey var, o da dükanlarla et anbarlarıdır. Arhasını dükana direyen iri maşınlarda galaglanmış takkanak cemdekileri görende, onları çiyinlerine atıp içeri daşıyan göy, tör-töküş halatlı hizmetçilere bahanda, tesâdüfen nazarım kötük üstüne goyulmuş şakkalara deyen baltaya, çengellerden asılan parçalara sataşanda ve bu eti almak üçün guyruğa girmiş adamlara dikilende başım gicellenir. İşe, enstitüye ve başka yerlere yolumu ele salıram ki, bunları görmeyim. Belke de bu oğlan bizim, yani Necîbe'nin atası gilin evinin iki tin oyandaki dükanda işleyirdi. Men heç vaht et almağa getmirem. Görünür, bu sebepden, indi olmasa da, bir vaht, teze teze işe başlarken yegin fehlelik de elediyi düyünlü, iri gırmızı ellerinden bilinen oğlana rast gelmemişdim.

Maşın, Kirov prospektine döndü. Nizâmi tiyatrosunun önünden yuharı çıhdı, tramvay yolunu sıçradı, genber döşemede pelenk kimi uğuldayarak hündürdeki prospekte çatdı. Meni götürdüyü binanın açık hayatına yürüyüp uşag bahçası talvarının önünde durdu. O, motoru söndürdü. Elini sükandan götürmeden, belini eyip, sükanın üstde şirin şirin yuhulamak istedi. Bir-iki degige oturduğum kimi galdım. Elebil düşmek istemirdim. Gapının içeri desteyini ehmalca aşağı basdım, evvelce bir ayağımı, sonra obirini torpağa basdım, gapını örtmeden eyilip başımı içeri saldım.

— Fikirleşerem, siz mene zeng eleyersiniz. Sağ olun. Dedim ve gapını örtdüm.

— Helelik. Sağ olun! Deyip, lengimeden çıhıp getdi.

Girişde beton örtüyün altında dayandım. Nezerlerim maşının az evvel terk etdiyi boş yere tikildi.

İSİ MELİKZÂDE
(1/5/1934 -)

Abbas oğlu. Gazeteci-yazar ve sinemacı. Ağcabeli ilçesinde doğdu İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı, kimya fakültesine girdi. Faktülteyi bitirince, bir süre kimyagerlik yapan Melikzâde, daha sonra "Ulduz", "Azerbaycan" ve "Mozalan" gibi gazete ve dergilerde görev aldı. Şimdi Azerbaycan filmde de çalışmaktadır.

Hikâyeleriyle tanınan İsi Melikzâde'nin yayınlanmış eserleri şunlardır :

Hesretin Sonu, Özge Anası, Kövrek Ganadlar, Küçelere Su Sepmişem, Yaşıl Gece, Güneşli Payız ve Dede Palıt.

CEHİZ GÜZGÜSÜ

Toy gününe bir hefte gala Abdullah'ın evine berk gargaşalık düşdü. Abdullah eşitmirdi ki, gız köçürmek ağır işdi, amma heç ağlına da getirmezdi ki, bu ağırlık balaca bir şeyin üzünden olacak. Gızın cehizi çohdan düzelmişdi; iyne-yüksükden tutmuş mebelecen herşeyi vardı. Birden öyrendiler ki, güzgü yohdu.

Abdullah rayon merkezindeki mağazalarda isbatlı, gımetli güzgü tapabilmedi. Kend mağazalarını ahtardı, iki gonşu rayonun dükanlarını elek-felek eledi, di gel ki, eve eliboş, kôr-peşman gayıtdı ve artırmada oturup onun yolunu gözleyen gohum-akrabasını da peşman eledi. Dişlerini gıcayıp :

— İmkânın ola, bu mağazaları od vurup odlayasan; dedi. Eşi, daha güzgü satmırlar yani?! Yani bu camaata ferli güzgü lâzım deyil?! Bay atonnan, bele de iş olar? Gadınların ceblerinde gezdirdiyi güzgüden savay güzgü yohdu mağazalarda! Güzgü de demek bir meta olup! Tfu, zalım uşağı!

Heçkim başadüşebilmedi ki, Abdullah "zalım uşağı" deyip, kime tüpürür. Güzgünü metaha dönderenlere, yohsa ayağını yere direyip onu güzgü almağa gönderenlere, yahut da hökümete mi?

Abdullah artırmanın gabağında sallağı oturup, yorgun-argın dedi :

— Daha güzgü-zad ahtarmayacağam.

Artırmada böyüklü-kiçikli, arvadlı-uşağlı on-on beş adam vardı. Bu on-on beş adamdan kimse bir arvad dodaglarının altından mızıldadı :

— Güzgüsüz de gelin olar mı, ay gağa?

Başka bir arvad da onun sözüne guvvet verdi :

— Guzgü adamın bahtıdı, gurban olum... Güzgü aydınlıkdı...

Abdullah hersli hersli :

— Özümü güzgü gayırmayacağam ha! Dedi.

Artırmadaki on-on beş neferin içinde Abdullah'ın Nesir adlı bir gohumu da vardı. Abdullah'ın rehmetlik atası ile Nesir'in rehmetlik atası halaoğlu idiler; ele Abdullah ile Nesir de birbirlerine "halaoğlu" deyirdiler. Toya hazırlaşanda Nesir'i de meslehet-meşverete, kömeye çağırmışdılar, ancak bu neçe günde Nesir'in meslehetine, kömeyine ihtiyaç olunmamışdı. Nesir hisseledi ki, indi onun gara gelen vahtı çatıp. Evvelce yerinde gurcuhup altındaki ketili cırıldatdı, sonra boğazını temizleyip :

— Güzgünün fikrini çekmeyin, güzgü menim boynuma; dedi.

Hamı başını dönderip, biraz gıragda oturmuş Nesir'e bahdı. Nesir de gözlerini zilledi Abdullah'ın istiden pörtmüş üzüne.

— Halaoğlu, cehizin içinde güzgü mutlaka olmalıdır. Dedi. Birinci defedir ki, gız köçürürsen, âdeti-filanı bilmirsen. Menim dört gızım var —Allah hamınınkini hoşbeht elesin— hele balacadırlar, yaht yetişende onlar da gedecekler. Goymaram bir çöpleri de eksik olsun. Gız ata öyünden çıhanda gerek üreyi açık çıhsın, kedersiz çıhsın. Bildin, halaoğlu?

Abdullah, Nesir'den beş-altı yaş böyük idi; amma indi Nesir'in danışığına gulag asdıgca ona ele geldi ki, Nesir dünyagörmüş, ahıl kişidi ve bu ahıl kişi Abdullah'ı gabağına goyup, ağıl verir ona. Abdullah, Nesir'in galın, şeve bığına baha baha başını yelledi.

— Güzgü gehede çıhıp, halaoğlu. hakkını dört gat, beş gat verrem, kimde var getirsin. Yerini bilirsense, de, bu degige gedim alım.

— Yerini bilirem. Dedi Nesir. Sonra da susdu. Susdu ki, burada oturanlar gözlerini onun ağzına dikip nigaran gala gala fikirleşsinler ki, "aye, bu Nesir Allah'ın belâsıdı, deyesen. Abdullah özünü neçe gündü helâk eleyip, bir güzgü tapabilmir, deyesen, Nesir tapacak." Nesir gördü ki, doğrudan da, hamı gözünü dikip onun ağzına, nigaran gözleyir, dedi : Güzgü Bakı'da. O boyda şeherde güzgü mutlaka tapılar. Gedip Bakı'dan getirerem güzgünü.

Abdullah gulaglarına inanmadı. Bilirdi ki, çayçı Nesir'in bu rayondan gırağa çıhdığını barmakla saymak olar ve çayçı Nesir heç gonşu rayonlara emellibaşlı belet deyil, Bakı'yı ise heç bilmir. Çayçı Nesir, camaatın heyirine, şerine çoh yaramışdı. Toylarda, yaslarda seherden ahşama kimi samavarın yanında ayaküste dayanmışdı. Abdullahgilin toy işinde de çay işi onun boynuna düşürdü. Bunu Abdullah da bilirdi, gohum-akraba da. Amma Abdullah'ın da, gohum-akrabasının da ağlına gelmezdi ki, halaoğlu Nesir bir güzgüden ötrü galhıp Bakı'ya geder.

Abdullah gözlerini döye döye :

— Halaoğlu. Dedi. Bilirsen burdan Bakı'ya ne geder yoldu?.. Dört yüz kilometre.

Nesir bığını tumarlaya tumarlaya gülümsedi.

— Samalyotun elinde bir saatlık yoldu. Toya bir hefte galıp, bir heftenin içinde Bakı'ya beş defe gedip gayıdaram. Hele günorta olmayıp, samalyot saat ikide çıhır burdan. Allah goysa, bugün olaram Bakı'da, güzgünü alaram, seher tezden de avtobusnan çıharam ordan. Allah goysa, sabah ahşamüstü buradayam... Sağlık olsun, halaoğlu, inşallah, men de birinci gızı köçürende, onun cehiz güzgüsünü Bakı'dan sen alıp getirersen.

Hamı dedi ki, ehsen Nesir'e. Nesir kişidi, kişi oğludu, gohum yolunda malından da keçer, canından da. Sonra meslehet bele oldu ki, Nesir'i Bakı'ya tek burahmasınlar; belke kömek-zad lazım oldu, ona Abdullah'ın yeddinci sınıfda ohuyan oğlu Elibala'nı da goşsunlar. Sonra da yol gedeceksiniz deyip tezece demlenmiş aşdan ikisine de "partladım" dediyceye geder yedirdiler.

Elibala ömründe birinci dega idi ki, teyyâreye minirdi. Sevinirdi ki, göyde uçmağın, göyden yere bahmağın lezzetini duyacak. Sevinirdi ve sevindiyinden dil-dodağı esirdi, danışanda sesi titreyirdi. Amma Nesir'e ele gelirdi ki, Elibala gorhur. Tez Elebala'ya gorhma deyirdi. Elibala da başını bulayıp, gorhmuram deyirdi.

Yan-yöredekilerin dirseklerinin böyründen sallanan enli kemerle özlerini oturacağa bağladıklarını görende, Nesir, Elibala'yı dümsükledi.

— Özünü bu gayışnan sarı, e. Gerek sarıyak, yohsa terpenende yıhılarık. Nesir ne illah eledise de, kemerin uclarını birbirine bend eleyebilmedi. Başadüşebilmedi ki, hansını hansının içinden keçirmek lazımdı. "Bu andıra nooldu, e?" Dedi ve başladı sağ-soluna boylanmağa ki, görsün camaat bu "andır" kemeri beline ne teher bağlayır.

Elibala, öz kemerini çohdan bağlamışdı. Elini, Nesir'in kemerinin diline vurdu.

— Bunu keçirt obirisinin içine. Dedi.

Nesir çiynini çekdi.

— Keçmir ahı.

— Yanpörtü ele, keçecek. Deyip. Elibala goruyucu kemeri Nesir'in beline bağladı.

Nesir gülümseye gülümseye dedi :

— Mende günah yohdu. Başımın tükü sanı samalyotla yol getmişem. Günah kemer gayıran zalım oğlundadı.

Teyyârenin motorları çalışdı, teyyâre başladı tir tir titremeye. Nesir, elini Elibala'nın elinin üstüne goydu.

— Gorhma ha. Düz gabağa bah. O yan, bu yana bahsan, üreyin galhar. Menim dediyim kimi ele. Men, başımın tükü sanı...

Birden teyyâre götürüldü. Yerle getdi, getdi ve galhdı havaya. Elebil Nesir'i kimse göbeyinin altından başladı gıdıhlamağa. Teyyâre ucaldıkca Nesir'in üreyi de yuharı dartındı. nesir, gözlerini "ne kurit"* yazılmış ışıklı cam levhaya zilleyip berkden;

— Ya Allah, sen özün sahla! Dedi.

Ve Elibala anladı ki, Nesir teyyâreye başının tükü sanı minmeyip. Nesir, belke de, birinci defedir ki, teyyâreye minir. Nesir, gözlerini cam levhadan çekmirdi ve aradabir "Elibala, birce noktaya bah ya, yohsa gorharsan. Gabağa bah... Menim kimi..." Deyirdi.

Amma Elibala gabağa bahmak isteyirdi, yere bahmak isteyirdi. Vay dedem vay! Evler ne balaca görünür. Maşınlar ne boydadı... Elebil oyuncak maşınlardı...

— Elibala!

— He!

— Gorhmursan ki?

— Yoh, Nesir emi, gorhmuram.

— Gorhma, gözümüzü yumup açınca Bakı'ya çatacayık.

Elibala, üzünü tezeden pencereye çevirdi. Teyyâre bir terefi üste eyildi ve Elebala'ya ele geldi ki, yer de eyilip çepine dayandı.

— Elibala!

— He!

— Üreyin galhmır ki?!

— Yoh, Nesir emi, galhmır!

— Gabağa bah ha!.. Menin kimi!

Elibala gördü ki, Nesir'in gözleri irileşip, rengi gaçıp, boyun-boğazından, alnından ter süzelenir, galın bığlarının tükleri biz biz olup.

Nesir, iki-üç defe udgundukdan sonra astaca öydü, o degige de eliyle ağzını gapatdı. Yan terefde oturan cavan oğlan;

— Eşi, üreyin galhır? Dedi,

Nesir, gözlerini cam levhadan çekmeden başını terpetdi. Cavan oğlan;

* Sigara içilmez.

— Çağır, gelsinler de. Onlarda kâğız torbalar var, birini versinler, tut ağzına. Dedi.

Nesir, elini ağzından çekip, berkden çağırdı.

— Grajdanka!

Elibala başadüşdü ki, Nesir teyyâre sürenlerden birini çağırır. Biraz utandı. Elibala bilirdi ki, teyyâre sürenlerin hamısı kişidi, onların içinde, grajdanka yohdu. Nesir, bir de çağırdı.

—Grajdanka!

Tezeden ağzını doldurdu ki, grajdanka deyip, gışgırsın, yanındaki cavan oğlan goymadı.

— Eşi, sağ elinin altındaki düymeye bas.

Nesir, gözleri cam levhada, sağ elini ireli-geri ne geder gezdirdise de, düymeni tapabilmedi. Ahırda cavan oğlan eyilip, düymeni özü basdı. Nesir'in dodaglarında gan galmamışdı. Elibala'nın ona yazığı geldi. Elini Nesir'in çiynine goyup;

— Gorhma, Nesir emi, gorhma. Dedi.

Nesir bir gözünün ucuyla Elibala'ya bahıp tezeden nezerlerini cam levhaya zilledi.

— Gorhmuram, e. Zehrimar aşdan çoh yemişem, düyü üreyimi bulandırır.

Teyyâreçi geyiminde lap sütül bir oğlan geldi. İşini ihtiyatlı tutmuşdu. Elinde kâğız torba vardı. Nesir, bunu gören kimi;

— Davay bumajnı meşok.* Dedi ve torbanı oğlanın elinden gapıp, ağzına tutdu.

Teyyâreçi gedenden sonra yandaki cavan oğlan Nesir'den soruşdu.

— Eşi, samalyota birinci defedi minirsen?

Nesir başını terpetdi, amma ele terpetdi ki, bilinmedi de deyir, yohsa yoh.

Bakı'ya çatanacan Nesir çenesini torbanın içinden çıhartmadı...

Teyyâre limanının gabağındaki balaca çayhanaya girende de Nesir'in rengi hele özüne gelmemişdi. Nesir'in dodagları seyirirdi, deyesen, gülümsemek isteyirdi, amma ağıllı-başlı gülümsemeye elebil hele gücü çatmırdı.

Bir stekan çay içenden sonra Nesir'in rengi de açıldı, dili de.

— Ölürdüm, e. Neçe adamdan eşitmişdim ki, samalyotda oturanda gerek düz gabağa bahasan. Ha bahdım, yene encam olmadı; başım gijellendi... Kişi de ayağını yerden üzer mi, e? Hayıf döyül maşın?

---

* Yoldaş, bir kâğıt torba.

Amma teyyârede uçmak Elibala'nın hoşuna gelmişdi. Elibala, bugün kuşlardan da yuharı galhmışdı. Hemîşe altdan bahdığı ağappag buludları yarıp keçmişdi, yerin ne geder böyük, ucsuz bucaksız, min renkli olduğunu görmüşdü ve bunun üçün Nesir'e minnettâr idi.

Nesir, çayı nelbekiye töküp üfüre üfüre içirdi ve her üfürdükce galınbığı kuş ganatları kimi galhıp enirdi. Elibala fikirleşdi ki, bu galın bığ Nesir'e katiyyen yaraşmır. Nesir'in üzü balaca ve arıkdır; bığ onun üzünü örtüp. Yegin ki, bele bığla Bakı'ya gelmek ayıpdı.

Nesir şapkasını çıhardıp dizinin kündesine goydu, yaylıkla başının dazını, boyun-boğazını sildi. Birden yadına, nese, gülmeli birşey düşdü ve başladı astadan gülmeye.

— Gırh beş yaşım var. Dedi. Hele bele garavelli işe düşmemişdim... Samalyotda üreyim galhanda fikirleşdim ki, eye, göresen neyneyim ki, üreyim gayıtsın geri. Başladım yadıma turş şeyler salmaga. Öz özüme dedim : Turşulavaş. Zehrimar yumurta gayganağı gelip durdu gözlerimin gabağında. Dedim : Alça... Adamın dişlerini gamaşdıran turş alça... Gördüm, yoh, sen ölesen, gayganak gözümün gabağından getmir ki, getmir. Dedim : Nar... Turşmeze nar... Gördüm yoh ey, yumurta gayganağı gelip durup burnumun altında, yağın iyi vurur meni. Bildim ki, üreyimin galhmağını dayandırabilmeyecem. Dedim : Eşi, cehenneme, yap yumurta gayganağı, özü de guyruk yağıynan. Onda başladım öymeye.

Galhmak vahtı çatanda Nesir, çaypaylayan oğlanı çağırdı.

— Çayın demi ötüp. Dedi. Samavarın dalında dayanan çayçı gardaşa yetirersen kileyimi.

Oğlan direne direne dedi :

— Demi ötmeyip... Tezedi...

Nesir bir elini sinesine goyup, boynunu bükdü.

— Mene yoh de... Men bu işin professoruyam.

Nesir, stolun üstüne iki dene şah teklik tulladı. Çöle çıhanda Elibala'ya göz vurdu.

— Gesden pulu artık verdim ki, hecâlet çeksin. Başadüşsün ki, bu, söyüşdü ona...

Çoh ahtarandan sonra köhne ünivermekdan üreyine yatan güzgü aldı Nesir. Asıl cehiz güzgüsü idi; iri, dört künc, gırakları nahışlı. Nesir, güzgünü kâğıza yahşı yahşı bükdürüp gucağına götürdü.

— Halaoğlu sevinecek. Dedi. Allah hamını sevindirsin.

Küçede Elibala'nı arhada goydu.

— Menden aralı yeri, dedi. Tohunup güzgünü sındırarsan. Dalımca gel, mehmanhana yahındadı. Orda işleyenlerin hamısı meni tanıyır. Paltarasandan tutmuş, tâ müdürecen...

Yalvar yahardan, hâhiş minnetden sonra, Nesir bir geceliye yer alabildi. Otağları üçüncü mertebede idi.Nesir, lifte minmedi.

— Buna çoh itibar elemek olmaz. Dedi. Birden başıüste geler aşağı, güzgü gırılar.

Nesir, güzgünü sinesine sıhıp, lehleye lehleye, ehmal ehmal pillekenleri galhdı, Elibala da onun dalınca. Üçüncü mertebede nöbetçi stolunun arhasında oturmuş orta yaşlı gadını görende Nesir'in gözleri ışıklandı.

— Ay salameleyküm, ay salameleyküm! Dedi. İstedi gadına el versin, yanyöreye nezer saldı, güzgünü goymağa yer tapmadı, Elibala'ya bahdı, deyesen, güzgünü ona da itibar elemedi. Tezeden üzünü gadına tutdu. Hoş gördük, bajı, ne var, ne yoh, ne tehersen?

Nesir çoh mahrem danışırdı, köhne tanış kimi, dost kimi, lap yahın gohum kimi danışırdı ve onun bele danışmağı gadını çaşdırmışdı. Gadın, elini selîge ile daranmış hına renkli saçına çaka çaka Nesir'e bahırdı, amma deyesen, tanıyabilmirdi onu. Nesir gördü ki, gadının üzüne, ağappak boğazına teze teze gırışlar düşür. Nesir gayğılı görkem aldı, gayğılı sesle soruşdu.

— Ne teher dolanırsan? Gızın enstitüyü gurtardı mı?

Bayagdan key kimi oturup galmış gadının gözlerinde tebessüm dolandı, boyalı dodagları terpendi.

— Gız enstitüyü gurtardı. Ere de getdi.

— Hoşbeht olsun, bajı, hoşbeht olsun. Dedi. Başıyla gucağındaki güzgüye işâre eledi. Ele biz de hiyir iş üçün gelmişik. Allah hamının balasına toy gısmet elesin.

Nesir'in dilâverliyi, deyesen, gadının hoşuna geldi. Gülümseye gülümseye;

— Bağışlayın, sizi tanıyabilmedim ahı. Dedi.

Nesir galdı udguna udguna. Elebil bed heber eşitmişdi. Neden sonra başını dönderip pert pert Elibala'ya bahdı ve hisseledi ki, Elibala ondan beter pertdi. Tezeden üzünü gadına tutup çaş çaş gülümsedi.

— Geçen defe Garaş'nan gelmişdik; dedi. Şofer Garaş'nan... Yadına düşmedi?

Gadın başını buladı.

— Yoh; dedi. Heç Garaş'ı da tanımıram.

Nesir, güzgünü sinesine biraz da berk sıhdı.

— Olabilmez. Geçen defe şofer Garaş'nan ele bu mertebeye düşmüşdük, sen onda da nöbetçi idin. Biz, geçen defe...

Gadın, onun sözünü kesdi.

— Geçen defe? Ne vaht?

— İnişil, yayda...

Gadın ele güman eledi ki, Nesir onunla dalga keçir. Nâzik, aypara gaşlarını dartıp;

— Rehmetliyin oğlu. Halg seher yediyini günorta yadından çıhardır, sen de başlamısan... Men de ele bilirem geçen hefte olmusan burda... İnişil! İnişilden beri, bilirsen bura ne geder adam gelip? İnişil ha!

Gadın başladı çiyinleri atıla atıla gülmeye.

Nesir, otagda da özüne gelebilmirdi. Oturmuşdu çarpayıda, güzgü de gucağında, utandığından Elibala'nın üzüne bahmırdı.

Nesir galhıp güzgünü usulca goydu çarpayının üstüne.

— Ne teher yani "tanımadım", e? Geçen defe Garaş'nan... Garaş her düşüp galhanda buna bir çukulatalı şeker vererdi. Biznen ne geder söhbet eleyip bu? Bes men hardan bilirem ki, bunun gızı... Özü demişdi. Demişdi ki, gızım gelen il enstitüyü gurtarır. Gerîbe adamlar var dünyada... "Tanımadım" a bah ey... Burda meni hamı tanıyır. Burda başımın tükü sanı... Geçen defe Garaş'nan...

Şofer Garaş yük maşını sürürdü ve tez tez Bakı'ya gelip, hansı ambardansa rayona yük daşıyırdı. İnişil yayda şofer Garaş Bakı'ya gelende, Nesir'i de özüyle getirmişdi. Demişdi, armudu stekan yeri bilirem, balaca yerdeki yeri bilirem. Düzü, stekan nelbeki Nesir'in vecinde deyildi. Stekan nelsekini rayonda da tapmak olardı. Nesir Bakı'nı görmek isteyirdi, "ölüm itim dünyasıdı, goy heç olmasa Bakı'ya birce defe ayağım deysin" deyirdi. Amma Bakı'da stekan nelbeki tapılmamışdı, evezinde şofer Garaş Nesir'i aparmışdı garajın yanındaki balaca hayatların birine ve Nesir hemin balaca hayatdan bir çamadan Hint çayı almışdı. Nesir o çaydan beş-altı demlik döküp vermişdi bah bu nöbetçi arvada. "Yahşı arvatdı, mehriban arvatdı, üreyi çay isteyende demleyip içer".

— Ne teher yanı "tanımadım", e? Nesir, gapıya teref gede gede; Elibala burda ol, gelirem, güzgüye de el vurma. Dedi ve otagdan çıhdı.

Elibala pencerenin gabağında dayanıp, ışığa garğolmuş küçeye bahırdı. Yorgun olsa da, bu yay gecesinde Bakı'nı garış garış gezmek isteyirdi. Amma bilirdi ki, Nesir mehmanhanadan çıhmayacak, güzgünü bura goyup heçbir yere getmeyecek. Beş-on degigeden sonra Nesir güle güle içeri girdi.

— Tanıdı, e. Yadına saldım. Garaş'ı da tanıdı... Elibala, dur, düşek restorana; seni acından öldürdüm.

Nesir, gapının ağzında dayanıp restoranın içine diggetle bahandan sonra;

— Gel, o dibde oturak. Dedi.

Yemek sipariş verende Nesir gözlerini horekpaylayan kök arvadın üzünden çekmirdi. Elebil menü arvadın üzüne yazılmışdı ve Nesir horeklerin adını ordan ohuyurdu. Amma arvad öz işinde idi, Nesir'in ona diggetle bahdığını yagörmürdü, ya da özünü görmemezliye vururdu...

İşleri düz getdiyi üçün Nesir yüz gram da arag içdi. Horekpaylayan arvad onların stollarına her defe yahınlaşanda Nesir gözlerini arvadın üzüne zilleyip sırlı, muammalı tarzda gülümseyirdi ve Elibala gorhurdu ki, Nesir bu degige soruşacak "meni tanımadın?" Amma Nesir heç ne soruşmurdu, ele arvada heyran heyran bahıp gülümseyirdi.

Yahınlıkdaki stolun arhasında iki yeniyetme oğlan oturmuşdu. Yavaş yavaş yeyirdiler. Elebil bura yemeye yoh, vaht itirmeye gelmişdiler.

— Elibala, bunları görürsen? Telebeye ohşayırlar. Allah bilir, hansı rayondan gelipler. Sofralarında içki yohdu. Bunlar bura kef üçün gelseydiler, arag, çahır içerdiler... Telebe olduklarına göre pulları azdır.

Nesir, kök arvadı çağırıp yemet içmeyin pulunu verdi.

Bu uşagların da pulunu menden al. Deyip, yan terefdeki stolda oturan yeniyetmeleri işâre eledi. Amma deme ki, men vermişem ha, inciyerler. Pulunuz verilip deyersen, vesselam.

Hesabı verip gurtarandan sonra, Nesir kök arvadın önlüyünün cebine bir beş manatlık basdı.

— Bu da senin bajı, halal hoşun olsun; dedi ve bayagki sırlı ve muammalı tebessümle, men seni tanıyıram. Dedi.

Elibala ele bildi ki, gadın teeccüblenecek, soruşacak ki, meni hardan tanıyırsınız. Amma horekpaylayan arvad zerrece teeccüblenmedi.

— Bura gelenlerin hamısı meni tanıyır. Meni tanımağa ne var ki? Dedi.

— Keçen defe Garaş'nan Bakı'ya gelende hemîşe bu restoranda yemek yeyerdik, hemîşe de senin gullug elediyin stolu seçerdik. Bayag içeri girende

genden bahdım, gördüm burdasan, bu terefe gullug eleyirsen. Gesden gelip bura oturdum ki, görüm meni tanıyacaksan mı? Amma, deyesen, tanımadın.

Gadın, restorana yeni giren ve nezerleriyle yer ahtaran iki kişiye baha baha;

— Yadıma gelmir. Dedi.

Nesir el çekmedi.

— Şofer Garaş'nan gelmişdik. Keçen defe...

Elibala, üreyinde Allaha yalvardı ki, Nesir, Bakı'ya inişil geldiyini demesin. Dese, bu kök arvad da o nöbetçi arvad kimi başlayacak gülmeye ve gülende bunun çiyinlerini yoh, göbeyi atılıp düşecek.

Horekpaylayanın fikri başka yerde idi; Nesir de dediyini deyirdi.

— Biz Garaş'nan oturmuşduk burda-dibde. Sene ellilik verdik, pozuh pulun olmadı, gedip büfede pozdurdun. İndi yadına düşdü?

Arvad güle güle ona teref gelen iki kişini başıyla salamlayarak;

— Malades sendeki yaddaşa. Dedi ve gülümseye gülümseye teze müşterileri garşılamağa getdi.

Nesir'in matı-gutu gurudu. Başının dazında, çenesinin altında ter damcıları göründü. Fikirli fikirli;

— Dünyada gerîbe adamlar var. Buna hemîşe beş-altı manat artık vererdik. Bir defe de Garaş onluk verdi. Bir adam mene on kapik artık verende on kere sağ ol deyirem ona. Amma belesine ne geder verirsen, ver, sen deme, üzünü yan terefe dönderen kimi seni yadından çıhardır. Burda işleyenlere artık vermek lâzımdı; seherden ahşama kimi ayaküstündedirler, hamının nazını çekirler. Amma bunların içinde nâ-necibleri de var, Elibala, çöreyi dizinin üstünde olanlar da var. Ele bilirler camaat bunların dedelerine borçludu... Gedek, Elibala, esas mesele budur ki, Abdullah halaoğlunun işi düzeldi. Galh, yatmak lâzımdı, sabah uzun yol gedeceyik...

Yol, doğrudan da uzun idi ve bu uzun yolda Nesir bir defe de olsun, oturduğu yerden galhmadı. Güzgünü gucağından götürmedi, Elibala'ya da vermedi, "sındırarsan" dedi. Evtobus çala-çuhura düşüp silkelende Nesir azacık dikelirdi ki, güzgü terpenmesin. Üz-gözünün terini yaylığa silmirdi; bir çiynini galdırıp üzünü sürtürdü çiynine, sonra obiri çiynini galdırırdı.

Avtobos yemekhananın gabağında dayananda da Nesir yerinden terpenmedi. Elibala pendir çörek alıp getirdi, anası körpe uşağı yediren kimi, Nesir'e yedirtdi. Bir stekan su getirip, öz eliyle Nesir'e içirtdi. Nesir, dodaglarını yalaya yalaya;

— Halaoğlunun işi yahşı güzeldi. Dedi.

Avtobos rayona çatıp durdu. Nesir yene yerinden terpenmedi.

— Goy hamı düşsün. Tohunup güzgünü gırarlar. Dedi.

Avtobos boşalandan sonra Nesir hıkgına hıkgına yerinden galhdı. Nesir'in golları, ayakları uyuşmuşdu, beli zokkuldayırdı, bütün ezaları ağrıyırdı. Nesir, şil olmuş adam kimi ayağını galdırıp bir addım atdı, iki addım atdı ve birden elebil kimse güzgünü Nesir'in elinden alıp, avtobosun döşemesine çırpdı. Nesir'in elinde güzgünün büküldüyü kağız galdı. Nesir, gözlerine inanmadı, inanmak istemedi. Gapının ağzında donup galan Elibala'ya bahdı, sonra ayaklarının yanındaki güzgü gırıklarına bahdı ağlıyacak kimi oldu. Elindeki kağızı cam gırıhlarının üstüne tullayıp, halsız bir vaziyetde yanındaki oturacağa çökdü. Üç degige mi keçdi, beş degige mi keçdi, amma Elibala'ya ele geldi ki, Nesir tam bir ildi bah belece oturup güzgü gırıhlarına bahır. Nesir, başını galdırıp, batmış bir sesle;

— Sen get eve, Elibala. Denen, Nesir meni yola saldı, özü galdı Bakı'da. Denen, güzgünü mutlaka getirecek. Men gedim Ağdam'a, Bakı poyezine çataram. Allah goysa, sabah tezden Bakı'dayam... Get, Elibala, halaoğluna denen, üreyini sıhmasın... Bah, en sennen gelmemişem ha, men Bakı'da galmışam. Bildin?

Nesir, Elibala'ya göz gorpop gülümsedi. Ele gülümsedi ki, Elebala'nın da dodagları gaçdı.

1980

ELİBALA HACIZÂDE
(28/8/1935 -)

Kudret oğlu. Azerbaycan'ın Puşkin ilçesine bağlı Ağali köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta tahsilini burada tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Şarkşünaslık Fakültesi'nin Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. Buradan mezun olduktan sonra, beş yıl Afganistan'da mutercimlik yaptı. Hâlen Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Yakın ve Orta Şark Halkları Enstitüsü'nde çalışan Hacızâde'nin edebî çevrelerle tanışması, "Gençliğin Sesi" adlı almanakta neşrolunan ***Memim Müellimem*** *adlı hikâyesiyle başlar. 1956'dan beri eser vermeye başlayan Hacızâde, daha çok hikâyeleriyle tanınmıştır. Önemli hikâye kitapları arasında* ***Heykel Gülür, Unutmak Olmur, Mehebbet Olmayan Evde, Cehiz*** *ve* ***Pehlivan*** *sayılabilir. Ayrıca,* ***Teyyâre Kölgesi, İtgin Gelin*** *ve* ***Efsânesiz İller*** *adlı romanları ile* ***Ferruhî Yezdînin Poeziyası, Ayrılığın Sonu Yohmuş*** *ve* ***Vefalım Menim*** *manzum çalışmaları vardır.*

BÖYÜK DERD

Zaman, hestehananın kiçik penceresi garşısında dayanıp denize tamaşa edirdi. Ellerini goynuna goyup, başını da azacık yana eymişdi. Eynindeki ağ hilâtin yahası açık idi. Döş cebinden saatın gümüş zinciri sallanmışdı. Onun galın, gara bığı, geniş alnı; yana daranmış gara saçları, üzündeki gayğı ona nurâni bir görkem verirdi. Gaşları altında parlayan gara gözleri hemîşe dâhili bir keder ifâde edir, alnındaki gırışlar onu yaşlı adama benzedirdi.

Hestehanadakiler-hekimler de, hesteler de- ona teeccüb edirdiler. O, hestelerle danışanda özünü şad gösterir, gülümsemeye çalışırdı. Amma bu tebessümlerin arhasında gizlenen gam açıkca hissolunur, üzündeki sevincin üstüne kölge salırdı. Onunla bir kelme danışanlar, gözlerinin içine bir defe bahanlar derhal bilirdiler ki, hekim Zaman'ın ağır derdi var. Bu derd onun saçlarına vahtından evvel den salmış, alnını gırışdırmış ve kalbine acı hatıralar yazmışdı.

Payız güneşi altında asta asta yırğalanan deniz, kiçik hestehananın penceresinden lap aydın görünürdü. Elebil göy çemenliyin üzerine gümüşî bir perde çekilmişdi ki, onu da hafif esen payız yeli titredirdi. Bugün deniz Zaman'a ele gözel görünürdü ki...

O, dalgın bakışlarını denizin ufukla birleşdiyi yere zillemişdi.

Sema göy, deniz göy...

Birden Zaman diksinen kimi oldu. Lap uzaklarda birneçe nokta görünürdü. Yahınlaşdıkça o noktalar böyüdü, böyüdü.

Zaman'ın üzündeki ifâde de deyişdi, rengi ağardı, gözleri gıyıldı. Sağ elini asâbi bir şekilde saçlarında gezdirdi. Gayri ihtiyâri olarak ucadan seslendi :

— Geldiler!

Dal terefde, pencere ile üzbeüz goyulmuş stolun arhasında bir goca arvad oturmuşdu. Eyneyini uzun burnunun üstüne teçirip ne ise yazan gadın, Zaman'ın sesini eşiderken başını galdırıp altdan yuharı ona bahdı.

— Kim geldi? Deye, maragla soruşdu.

Hekim, gözlerini uzakda görünen garaltılardan çekmeden köksünü ötürüp:

— Gemiler geldi. Dedi.

Görünür gadın, hekimin bu sözlerinin mânâsını yahşı başadüşebilmedi, çiyinlerini çekdi, hekim dönüp mezemmet edici nezerlerle arvada bahdı. O, heçbir şeye ehemmiyet vermeden yene yazırdı. Zaman, ürek ağrısı ile düşüne düşüne başını buladı. "Eh, sen derdimi başadüşebilmezsen. Sene ne var ki? Ocakda demirin yanmır, kürede kömürün. Yoh, sen meni başadüşmezsen".

Zaman, yene denize bahdı. Sâhile yahınlaşan gemilerin üzerindeki bayraklar dalgalanırdı. Hekime ele gelirdi ki, bayraklar küleyin tesiri ile seslendikce kahkaha çekip gülür, el çalır, istihzâ ile hamıya demek isteyirdi : "Bah, gelmişem, aparmak üçün gelmişem."

Zaman, yalnız özünün eşidebileceyi bir sesle :

— Gemiler yoh, zeliler geldi, zeliler. Dedi.

Gemiler bir deyildi, beş deyildi, bir karvan idi. Hekim, onları görende elebil şahmar ilan görürdü. Üzerinde haçlı İngiliz bayrakları dalgalanan bu gemilerin baykuş ulamasına benzer seslerini ne vaht batıracaklar. Zaman, onları görmemek üçün gözlerini denizden çekdi.

Beli, Zaman'ın derdi vardı, bu derd tek onun derdi deyildi, minlerin, milyonların derdi idi.

— II —

Garaşeher zulmet içerisinde mürgüleyir, denizden esen soyuk külek dar ve garanlık küçeleri dolaşır, zayıf ışıklı gece fenerlerini titredirdi. El çatmayan engin fezalar bu yerlerden, uzak ölkelerde ışığı ile şöhret bulan bu torpağdan çoh ışıklı görünürdü. Şeher, sükût içinde idi. Bazan uzaklarda, şeherin muhtelif semtlerinde gülle sesi eşidilir, gecenin sessizliyini bölüp, sonra susurdu.

Zaman, hestehanadan ancak geceyarı çıhabildi. Gapının ağzında durup gözlerini garanlık küçeye gezdirdi, ışıklı göye bahdı. Ulduzlar parıldayır, ay buluttarı yarıp hara ise telesirdi.

Göyler ışıklı, yerler zulmet...

Bu geribe zıtlık hekimin nezerinden gaçmadı. Üreyi ağrıdı, derin bir ah çekdi.

O, gara paltosunun hezli boynunu galdırıp papağını başına goydu ve sanki bu garanlıklar içerisinden gaçıp gurtulurcasına addımlarını sıhlaşdırıp, küçe aşağı enmeye başladı. Fikirli fikirli yeriyen hekimin gulağına ses geldi. Bu sesdeki keder, adamın üreyine od salırdı.

Bu ses hekimi yolundan eledi. Dayandı. Evvelce sesin haradan geldiyini kestirebilmedi. Küçenin obiri terefine adladı, biraz daha ilerledi; gulag verdi. Ses, küçeye açılan gapının ağzından gelirdi.

Zaman, ayag sahladı. Garşısında kiminse durduğunu gören gız da sesini kesdi. Bu, saçları pırtdaşık, yahası açık, arık bir gızdı. Ellerini goyunna, boynunu da çiynine goymuşdu. Çiyinleri tez tez atılıp düşür ve içini çekirdi. O, ellerinin dalı ile gözlerinin yaşını silip, ürkek bir nezerle garşısındaki adama bahdı. Hekim üreyinden keçirdi ki, göresen bu hansı yurtsuz-yuvasız galmışlardandır; sığınacak bir yer tapmayıp, bu gapının ağzına sığınıp. Zaman, bir addım ireli geldi.

— Niye ağlayırsan, gızım?

Hekimin sesindeki doğmalık, gıza çoh gerîbe göründü. Gız, gulaglarına inanmak istemedi, onun buna hakkı da vardı. Çünkü bu küçeden, lap onun yanından neçe adam gelip keçmiş, heçkes onun ne üçün bu gapı ağzında durup ağladığını soruşmamışdı. O, umursamazca gelip keçen adamlara ümidle bahmışdısa da, dileyi gözünde galmışdı.

İndi ise ele bir adam tapılmışdı ki, onun yanında ayak sahlayıp derdini soruşurdu. Bunları düşündüyü üçün Zaman'a cavap vermeyi unudan gız, gayğılı sesi bir de eşitdi.

— Niye ağlayırsan, gızım?

Hekim, eyilip onun dağınık saçlarını sığalladı. Bu, gızın üreyini daha da kövreltdi. Ne vahtdan beri üreyinde sahladığı derdini yahın bir adamına danışır kimi geherden boğuldu ve titrek bir sesle :

— Atam... Ölür! Deyebildi.

Hekim, heyecanla soruşdu.

— Atan, haradadır, gızım?

O, ihtiyat etmeden :

— Buradadır. Dedi ve eli ile evi gösterdi. Hekimin eve girmek istediyini hisseden gız gabağa düşüp, zerzemiye endi. Zaman da onun dalınca alçak gapıdan içeri girdi. Bura guyu kimi garanlık bir yerdi. İçeride ne olduğunu görünmürdü.Otağdan hırıltılı bir ses eşidildi.

— Bala, Mensûre, öldüm, bala... Gel, o soyuk ellerini goy başıma. Gel, bala, öldüm...

"Öldüm..." Mensûre neçe vahtdı ki, bu gorhu ile yaşalırdı. Anasının vefatı, böyük gardaşının ölümü Mensûre'nin yadında idi. Onlar bu zerzemide davasız-dermansız "öldüm" deye deye can vermişdiler. İndi de atası, yegâne ümidi...

Neft guyularında fehle olarak işleyen atasının hestelenip yatdığı bu ay yarımlık vantda gızın üreyinden gara ganlar ahmışdı. Her gece kişini bu vaziyetde görende Mensûre evden çıhır, gapının ağzında boynunu büküp bayılıncaya geder ağlayırdı. İndi bu rehmli adam kim ise, onların garanlık otaglarına enmekle Mensûre'ye sanki bir dünya bağışlamışdı. Gız, ona bir kurtarıcı kimi bahırdı. Belke ele buna göre de heç ne demeden onu içeri getirmişdi.

Zaman, bu garanlık otagda bir an tutulup galdı, ne edeceyini bilmedi. Sonra Mensûre'ye :

— Işığı yandır, gızım! Dedi.

Mensûre'den cavap gelmedi. Otagda yad adam sesi eşiden heste :

— Kimdir? Deye, yerinde gurcalandı. Işık isteyirsen? Işık? Off... Işık... Birce an susdu, sinesi hış hış hışıldadı. Hm; deye, rişhendle seslendi. Zaman, üzünü birce defe de görmediyi bu adamın çehresine yayılan rişhendli tebessümü görür kimi oldu. Kişinin ger sesi onu titretdi. Işığımızı aldılar, kalbimizin ışığını, gözümüzün ışığını... Hamısını, hamısını aldılar...

Beli, Zaman'ın derdi vardı, bu derd tek onun derdi deyildi, minlerin, milyonların derdi idi.

Kişi gızdırma içinde sayıklayır, sözleri ele deyirdi ki, adam onun deli olduğunu zennedirdi. Hekim, işin ne merkezde olduğunu anladı. Evde ışık yoh idi. Ancak evde ışık hesretiyle yaşayan iki ürek, iki insan vardı! Zaman'ın yadına ne düşdüse, elini paltosunun cebine saldı. Ceb defterini çıhardıp yandırdı. Otağa zayıf ışık düşdü. Mensûre ürkmüş bir halde bir addım geri çekildi. Duvarın dibinde ölü kimi uzanmış olan heste bu gözlenilmez ışık şûlesinden gorhan kimi oldu. Onların dar ve garanlık otaglarına ışık getiren kim idi?

— Sen kimsen, gardaş? Deye, heste udgundu; sinesi bu udgunma ile galhıp endi.

Hekim, adını demedi. Sâdece;

— Men hekimem; deye, özünü takdim etdi.

Zaman'ın bu iki kelimesi kişinin de, Mensûre'nin de üreyinde ümid meşâlesi yandırdı. Hesteye ele geldi ki, bu adam ona ışıklı bir hayat getirmişdir.

Hestenin tük basmış üzünde, çuhura düşmüş gözlerinde bir ümid ziyâsı parladı. Mensûre hadsiz sevinc içerisinde hekimin dizlerini gucakladı.

— Emi, atamı...

Gızı hıçkırık boğdu.

— III —

Hekim, hesteye iyne vurdu, dava-derman verdi. Az sonra kişinin üzünde, alnında ter damcıları göründü. O, biraz daha rahat nefes almağa başladı. Zaman, ona teselli verdi.

— Gorhma, ele gorhulacak birşey yohdur. Keçip geder.

Kişi, hekimin uzüne bahdı. Bir müddet sükûta gedenden sonra dillendi.

— Ölmeyimden gorhmuram, ay doktor, o uşağın derdini çekirem... Yohsa bele yaşamakdansa, ölüm min defe yahşıdır. Allah, senin ömrünü uzun elesin. Bilmirem senin bu hakkından nece çıhacağam, doktor.

Zaman, cavap vermek isteyirdi ki, fener söndü. Otag yene garanlığa garğ oldu. Gız teessüfle :

— Söndü? Deye, soruşdu. Yanmayacak?

Zaman, ışığın tez sönmeyine üzüldü; feneri çoh gurdaladı, amma yanmadı. Bunu gören heste yene zarıltı ile dillendi.

— Nâ-rahat olma, oğul. Biz garanlığa öyrenmişik. Bir de bilirsen mi, çırag öz dibine ışık salmaz. Men fehleyem. Nöyüt guyularında işleyirdim, hestelendim... Kişi biraz susdu. Araya sükût çökdü, sonra o, özünü toplayıp devam etdi. Bah, o gemi gemi, karvan karvan yad memleketlere daşınan nöyütü yerin altından dişimizle, dırnağımızla biz çıhardırık. Amma di gel ki, evimizde hisli bir çırag da yohdur. Dünyanın çoh yerinden buraya ahışıp gelirler. Ele bilirsen onlar bizim gara gaşımıza, gara gözümüze hayrandırlar? Yoh, bala. Gara nöyütümüze, oğul, gara, nöyütümüze. Esir olmak beledir de...

Zaman danışmırdı. Bu ele bir gerîbe âlemdi ki, burada danışmak yoh, susup gulag asmak, torpağın goynundan, zerzemiden gelen bu hak sesi dinlemek lâzımdı. Bu, ölüm döşeyinde olan bir gocanın şikâyetleri deyildi, belke ana torpağın sînesinden gopan geryatlar, iniltiler idi ki, hekim bunları eşidirdi.

Beli, Zaman'ın derdi vardı, bu derd tek onun derdi deyildi, minlerin, milyonların derdi idi.

— IV —

Zaman boğulurdu, açık havada olduğuna bahmayarak üreyi sıhılır, nefesini çetinlikle alıp verirdi. O, deniz sâhili ile eve yollananda hava ışıklaşmışdı. Limanın yanında seher gelen gemiler yüklenip durmuşdu. Zaman, onları gören kimi durup bahdı... bahdı. Gemilerden biri fit verip, yavaş yavaş yola düşdü. Dalınca da obirileri... Zaman, yerinde dayanarak zerzemide gızdırma içinde gıvranan, sayıklayan kişini, onun sözlerini hatırladı.

— Işığımızı aldılar, gözümüzün ışığını, kalbimizin ışığını apardılar...

Beli, Zaman'ın derdi vardı, bu derd tek onun derdi deyildi, minlerin, milyonların derdi idi, bir milletin derdi idi!

YUSUF SAMEDOĞLU
(25/12/1935 -)

Gazeteci-yazar. Azerbaycan'ın ünlü şâiri merhum Samed Vurgun'un oğludur. Moskova Gorki Üniversitesi'nde yüksek tahsile başlayan yazarı, babasının 1956'da ölümünden sonra, üniversiteden atmışlar; o da, Azerbaycan'a dönmüş, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne girmiş ve buradan mezun olmuştur. "Kommunist", "Azerbaycan" ve "Ulduz" gibi gazete ve dergilerde uzun süre çalışan ve yazan Samedoğlu, edebî faaliyetine "Azerbaycan Gençleri" gazetesinde yayınlanan **Kanlı Çörek** *adlı hikâyesi ile başlamıştır. Onun,* **Yeddi Oğul İsterem** *adlı senaryosu film yapılmıştır ve Azerbaycan'daki sinemalarda gösterilmiştir. Hâlen, "Azerbaycan" dergisinde baş redaktör olarak görev yapan Samedoğlu, icraatıyla Azerbaycan halkının gönlünde taht kuran birkaç şahsiyetten birisidir. O, az ve öz yazar. Neşredilmiş olan eserleri arasında* **220 Nömreli Otag** *ve* **Galaksika** *vardır. Yazar,* **Getl Günü** *adlı romanı ile, roman sanatında kendine mümtaz bir yer açmıştır.*

BAYATI ŞİRAZ

Tavanı telem-telesik krantda yuyup Sebzeli dayı bir yumurta sındırdı. (Bir yumurtadan artık yeyebilmezdi, hekim gadağan elemişdi.) Dibi gapgara garalıp ortadan çatlamış tavanın içindeki yumurta sarısı Sebzeli dayının bir degige bundan gabag pencereden gördüyü aya ohşayırdı. Yumurta sarısı da ufuk hattının üzerinde saralmış duran ay kimi adamın üreyini sıhırdı... Sebzeli dayının yadına düşdü ki, gerek evvelce tavaya yağ salaydı, sonra yumurta. Yağ tamam yadından çıhmışdı. Herslendi, üreyinde "cehenneme ki!" deyip yağ gabını götürdü, tavaya bir gaşık yağ goydu, gazı yandırdı. Sifte tikeni ağzına aparan kimi hisseledi ki, yumurtanın ağı bişip, amma sarısı soyuhdur. İkinci defe "cehenneme ki!" dedi.

Gelip restorana çatana geder yol boyu en az beş defe "cehenneme ki!" dedi.

Restoranın seyf gapısı kimi ağır gapısını açanda üreyi başladı döyünmeye. Çünki yadından çıhmışdı, bilmirdi gazı bağlayıp, ya yoh. Amma daha "cehenneme ki!" demeye hövselesi çatmadı, içeri girdi, asılganın sağ terefine, restoran işçilerine mahsus hissesine keçdi, paltosunu çıharıp asdı. Vestiyerde, güzgü gabağında dayanıp saçlarını darayan gözel bir gadına müşteri gözü ile bahıp köksünü ötürdü. Sonra zümzüme eleye eleye yuharı, ikinci mertebeye çıhdı. Kök ellerini dizleri üste goyup, dehlizin bir küncünde oturmuş hizmetçi arvad Fatma halanı gördü. Sebzeli dayı, Fatma hala ile salamlaşdı, ondan saatı soruşdu. Fatma hala dedi ki, yeddinin yarısıdır. Sebzeli dayının hele yarım saat vahdı vardı. Buna göre de sola dönüp Movses Sergeyeviç'in yanına getdi.

Movses Sergeyeviç, kişi tualetinin el-üz yumak üçün ayrılmış balaca, ışıklı, güzgülü otağında, duvara bitişik goyulmuş enli stolun yanında dayanmışdı. Stolda selîge ile bükülüp üstüste yığılmış ağ desmallar, iki şişe bahalı kolonya ve sigara vardı. Sebzeli dayı astanada görünen kimi Movses Sergeyeviç elini yuharı galdırdı.

— Ahşamın heyir, Sebzeli dayı! Dedi, dirseyinden tutup silkeledi. Ehvâl-i şoma?

Sebzeli dayı :

— Kamas kamas; dedi, sonra çiyinlerini çekdi, yani ne olacak? Stolun yanında, söykenecek yeri bir-iki yerinden yırtılmış meşin kresloda eyleşip, devam eledi. Yarım saat bundan gabag gayganak yemişem, indi ödüm ağzıma gelir. Dedim bugün evde yeyim, gedim işe. Bilmirem ördek yumurtasıymış, hunduşga yumurtasıymış... Ne bilim, eşi!

— Sen onu deyirsen. Bir gözlerimin altına bah! Sebzeli dayı bahdı. Movses Sergeyeviç'in yeşil gözleri altında yene nohut boyda şişler emele gelmişdi. Bu gece seherecan ilan vuran yatıp, men yatmamışam, deye, Movses Sergeyeviç yazık yazık Sebzeli dayıya bahdı.

Sebzeli dayı dedi :

— Sen heç olmasa derdini bilirsen, bilirsen ki, böyreyinde daş var. Men neynim? Yumurta yeyirem, ajog oluram, et yeyirem, ajog oluram. Allahın kuru çöreyini yeyirem, yene ajog oluram. Menim işim galıp Allaha. Şans yatanda yatır, ele buna deyipler!

Movses Sergeyeviç aşağı eyilip, stolun orta çekmecesinden filtreli sigara çıhardı. Sebzeli dayıya verdi.

— Ala çek, Bolgarinskidir. Asıl Samsun tütünüdür. Dert çekeceyine, papiros çek.

Sebzeli dayı sigaranı götürüp barmakları arasında yumşaltdı, yarısından çohunu gırıp çöp kutusuna tulladı, başını terpetdi.

— Çoh olar mene, dedi. Üreyim de sen deyen döyül, güp güp atır.

Sigaranı yandırdı, boğazını temizleyip, çekmeye başladı. Çehresinde geribe ifâde vardı. Elebil dadlı birşey yeyirdi. Birden Movses Sergeyeviç'den soruşdu.

— Senin fikrine göre bu yay dâvâ başlamaz ki?

Görünür, Movses Sergeyeviç, Sebzeli dayının bele gâfil suallarına alışgın idi. Buna göre de muhârebe hakkında çohdan danışırlarmış kimi, aram aram Sebzeli dayının cavabını verdi.

— Başlamaz, inşallah... Yaponlar gemiş olmasa.

— Yoh, bu, Yapon giren kôl deyil. Bayjasalar Amerikanlar başlayacak.

Movses Sergeyeviç elini oynatdı.

— Ay-hay! Senin dünyadan heberin yohdur. Buna Japonyiya deyerler. Ele ki, görecekler ara garışdı, salacaklar özlerini ortaya. Ele bilirsen Japoniya'nın

atomu yohdur! Lap çohdan var. Gırh beşinci ilde Amerikanlar ora üç bomba atıplar. İkisi partlayıp, biri yoh. Hemin o partlamayanı Japonlar götürüp veripler öz âlimlerine. Onlar da açıp, sırrını tapıplar. Baş tapdın? Bunları men özümden demirem, adam var, ordan gelip, o danışır.

Sebzeli dayı soruşdu.

— Göresen bir bomba ne geder pulla meydana gelir. Atomu deyirem...

— Köhne pulla bir milyon iki yüz mine.

— Men ölüm?

Movses Sergeyeviç başını terpetdi.

Bir milyon iki yüz min. Sebzeli dayının ajogu gurtardı. Fikirleşdi ki, onun bir milyon iki yüz mini olsa neyler? Heç ne! Bir bele pulu hercleyip gurtarmak olmaz ki! Yoh, niye? Hercleyersen, lap canını da alarsan! Bu, pulu hercleyenin ferâsetine bağlıdır. Evvelce otağı emelli-başlı düzelderem, delme-deyişini tutaram. Duvarları eleyerem aboy, sarı renkde. Bir tahta çarpayı alaram, esaslısından, importnı. Bir dene de samavar alaram, dede-baba samavarlarından, iki vedrelik. Bes sonra? He, canım sene desin... Alaram özüm üçün bir dest elbise, üç düymeliden, iki cüt yalınayak çekme, iki cüt naylon köynek, uzungol... Daha ne? He, tohla işleyen ütü, mutlaka lazımdır. Bes televizyon? Mutlaka. Bes radyo? O da mutlaka, vesselam. Geriye galanına goyaram emânet kasasına. Yoh, o geder pulu emânet kasası götürmez. Hamısını ederem gızıl, sahlaram yanımda. Herclerem özüm üçün, yavaş yavaş. Âmin, ya rebb'ül-âlemin! Şükür veren gününe!

Sebzeli dayının gözlerinin gabağına tezece tamir olunmuş "kukla" kimi göyçek otag geldi. Tahta çarpayını da gördü. Gördü ki, Movses Sergeyeviç gonag gelip, samavar gaynayır, söhbet ele yirler, televizyona bahırlar. Bayırda da gar dizboyudur. Beh beh!

Bu, birinci defe deyildi. Hemîşe pul söhbeti, özü de az pul, on on beş manat yoh, çoh pul, miktarı yüz mini, milyonu aşan pul söhbeti Sebzeli dayının beynini yerinden oynadırdı. Başka vaht keyfi duru olanda bele ne geder elleşirdise, ne geder hıkkanırdısa yahşı, ürekaçan birşey hatırlayabilmirdi. Elebil ömrü yarısı olan hatıralar, keçmiş günler bir defelik onunla şart koşmuşdular. "Bizi boşuna çağırma, gelen deyilik..."

İndi de Movses Sergeyeviç nese danışırdı, uzun gollarını oynada oynada ne ise mühim birşeyi ona başasalmak isteyirdi, amma Sebzeli dayı zâhiren özünü gulag asırmış kimi gösterse de, fırlanıp fırlanıp, ele keçmişe gayıdırdı.

Evvelâ, orda, keçmişde adamı ajog eleyen yumurtanın gayğanağı yoh idi. Orda teze goyun eti, katık vardı, süd vardı. Orda gaz yanmırdı. Kuyunun yanında, meh tutan yerde balaca ocak galanmışdı. Bürkü olanda tüstüsü burula burula yuharı galhıp, garağacın budagları arasından süzülüp ulduzların yanına gedirdi. Orda Movses Sergeyeviç'in töyşük sesi, Yaponya bârede, Karlsbad düzü hakkında uzun uzadı söhbetleri de yoh idi... Bir ses herden iki-üç kelme deyirdi. "Gurban olum, get yat." Obiri ses. "Ede, ne zırrama adamsan, get yat demirler sene!" Sonra yene birinci ses. "Deyme uşağa, goy otursun..." Bu sesin şirin dadı indiye kimi Sebzeli dayının damağında galmışdı. Bu, mir milyor iki yüz minin tahminen üç yüç mini. Geriye galır dokguz yüz min... Gilavar, Hezri esende havuzun suyuna aksolunan ulduzlar birbirine garışıp yoh olurdu. Sebzeli dayıya ele gelirdi ki, ikişer, üçer udan havuzdaki gızıl balıklardır, külek duran kimi yene suya burahacaklar. Havuzun üstünde, iri mecmeyinin içinde anası hemîşe üzüm sahlardı. Sebzeli dayı bir salhım götürüp, her gilede ahşam şehinin serin temasını hissede ele üzüm yeyerdi. Sonra yene ses gelirdi. "Ede, ay uşag, ay Sebzeli, ay ciyeri yanmış, gel yat!" Obiri ses. "Tez ol, kulyabanî gelip yeyecek seni." Sebzeli dayı ellerini cütleşdirip ağzına aparırdı, gışgırırdı. "Yemez!" Doğrudan da ne o gece, ne de ondan sondaki geceler kulyabanî Sebzeli dayını yemirdi... Hayatın obiri başında, hasar dibinde iri encir encir ağacı vardı. Kulyabanî geceler hemin o encir ağacının başında yatırdı. Amma Sebzeli dayı gorhmurdu, geceler ora da gedirdi. Oturup ayaklarını fuma bastırırdı. Günorta ocak kimi gızıp isti püsküren gum, ahşamlar, gün batandan sonra soyuyup bumbuz olurdu. Sebzeli dayının cavan halası deyirdi ki, geceler odabaşı cehennemde tiyanları söndürür, onun üçün gum soyuyurdu. Anasından da çoh iztediyi halasının sesi, Sebzeli dayının yadında deyildi. Bu ses, ele yerde gizlenmişdi ki, ortaya çıhması üçün en az iki milyon lâzımdı...

Vaht azdı. Çoh azdı. Movses Sergeyeviç'in yanında oturup, bir milyon iki yüz mini yavaş yavaş, lezzet çeke çeke hatıralarda hırdalamak üçün Sebzeli dayının vahtı yoh idi. Sekgiz degigeden sonra o, restoranın nağara kimi deyirmi sahnesine çıhıp kontrbasını akord etmeli idi. Saat yeddi olanda bedîi rehber klarnetçi Adıgözel'in işâreti ile dört neferlik orkestra programına başlamalı idi. Gurban olum keremine, yâ imam-ı zuhur? Düz yirmi üç il her ahşam hıkkana hıkkana sahneye çıhmak, saat yeddiden on bire kimi kontras çalmak olar? Buna can devam eder? Sonra da şikâyet edirsen ki, ne bilim ajog olmuşam, üreyim döyünür. Döyüner de!.. Göresen bu dünyanın işi niye bele terse-mağallak gurulup? Yani Allah-teâla niye birine can deyir, obirine zehrimâr! Görürsen ki, birine herşey verir. Maşın, iş, pul, gül kimi arvad-uşag,

deyir yaşa özün üçün. Obirisine de deyin sen get, get ördek yumurtası yemeye, senin alnına yazmışam ajog. Get otur Movses'in yanında, ayakyolunda, çek Samsun tütününü, şükür ele ki, solucan olarak yaradılmamısan. Uzun sözün kısası, öl, nece ki, ölürsen...

Sebzeli deyerdi ki, oğlumu ohutdurup narkom eleyeceyem. Anası da deyirdi "Allah goysa." Nenesi ise heç ne demezdi. Başını bulaya bulaya burnunun altında deyinerdi. Sebzeli dayının nenesinin narkom tayfasından zehlesi gederdi. Bundan başka atası deyerdi ki, adam gerek bir işden yapışanda möhkem yapışsın, kişi olan gerek işlesin, daşdan da pul çıhartsın, ne bilim daha neylesin. Amma ne atası deyen oldu, ne anası deyen. Sebzeli dayının hele sekgiz yaşı tamam olmamışdı ki, evlerine vay-şüven düşdü, gapıları açık galdı, evvel atası, sonra da anası öldü. Çoh çoh sonralar Sebzeli dayının özünün dediyi kimi, ehvalat beş ayın müddetinde vâge olup gurtardı. Sebzeli dayı köçdü halasıgile. Geceler halası ağlayanda, Sebzeli de durup ağladı, halası tohtayanda o da tohtadı. İlk günler Sebzeli dayı halasıgilde durabilmirdi, evlerine gayıtmak isteyirdi, ağlayıp sızlayıp iki ayağını bir başmağa direyip döne döne halasına yalvarırdı ki, apar meni öz evimize. Halası da onu gorhutmak, bir defelik bu fikrinden döndermek maksadıyla deyirdi eve gayıtsan, Azrail gelip seni aparacak, nece ki, neneni, atanı ve ananı ahardı. Amma Sebzeli dayı ne geder çalışırdısa heç cür tasavvur eleyebilmirdi ki, onun atası kimi yekeper, ağır adamı Azrail ne goltuğuna vurup aparıp... Bes nece oldu ki, Sebzeli dayı kontrbas çalmağa başladı? Bu, uzun ve sevimsiz bir ehvalatdır. Bunu, ondan soruşanda cavap verir ki, her adamın alnına birşey yazılır. Menim de alnıma bu yazılıpmış... Yazılıp ki, sen gerek kontrbas çalasan, çünkü yazıya pozu yohdur.

Sonuncu sözleri, deyesen, Movses Sergeyeviç dedi. Sebzeli dayı kirpiklerini aralayıp teeccüble ona bahanda Movses Sergeyeviç başını terpetdi, devam eledi.

— Bes nece, ele bilirsen adam yazıdan gaçabiler? Bura bah. O, şeâdet barmağını bir neçe defe alnına verde. Buraya ne yazılıpsa, o olur. Galan şeylere inanma. Eger yazılıpsa ki, bu yaya muhârebe olacak, onda demek olacak.

— He, deye, Sebzeli dayı uzatdı.

Sonra "Allah elesin, muhârebe olmasın, cavahlar yazıkdır" deye fikirleşdi.

Öten muhârebe başlananda Sebzeli dayının otuz bir yaşı vardı. Gırk ikinci ilin evvelinde onu herbi komissarlığa çağırdılar. Şele-şülesini yeke bir kiseye yığıp, kisesini de dalına alıp getdi. Herbi komissarlığa çatanacan yolda biriki defe ayak sahladı, istedi getmesin, aradan çıhsın, amma yadına düşende ki,

dezertirleri yirmi dört saatın erzinde harda olsa tapırlar, ağaca bağlayıp gülleleyirler, fikrinden vazgeçti. Gorha gorha, özüne, dünyaya lanet ohuya ohuya yola düzeldi. Komissarlığın garanlık hayatına girende yene ayak sahladı, ordaburda, küncde-bucakda, ikişer-üçer dayanmış başı gırhıg cavanlara bahdı. Bahdı ve hemin saniye içinin od tutup yandığını hisseledi. Sebzeli dayının ilk ajogu herbi komissarlıkda başladı.

Onu, hekimin yanına gönderdiler. Hekimin serencamı ile Sebzeli dayı soyunup oldu lüt anadanolma. Eyildi, galhdı, kök, şişman hekim garnını onun garnına söykeyip, üreyine gulag asdı. Sebzeli dayını tahta uzadıp ciyerini, dalağını yohladı, üz-gözünü turşudarak başını buladı. "Sen braksan, senden adam olmaz." Dedi.

Sebzeli dayı kisesini dalına alıp tez-telesik eve gayıtdı. Cemi sekgiz yumurtası vardı, beşini aparıp ele hemin gün Etağa'ya nezir verdi. Sona üç gün evden eşiye çıhmadı. Gorhdu ki, birden yekeganın hekim fikrini deyişer, adam gönderip Sebzeli dayını tezeden apartdırar herbi komissarlığa, ordan da apararlar doğru herbe. Sebzeli dayı herbe getmek istemirdi, heç istemirdi. Çünkü bilirdi, emin idi ki, ele birinci gün onu vunu öldürecekler. İndi Sebzeli dayı dünyada iki şeyden gorhurdu. Bir Azrail'den, bir de Alman faşistlerden... Mehellede danışırdılar ki, Sovyet askeri Almanların eline düşen kimi birbir tutup süngüye keçirirler. "Allah, özün uzak ele. Men yazığın başından gada-belânı uzak ele, goyma bu cavan vahtımda gara torpag udsun meni". Deye, Sebzeli dayı fikirleşirdi. Amma gada-belâ çoh da uzağa getmedi. Gırh üçüncü ilin ortalarında Sebzeli dayını tutdular. Milis, gelip Sebzeli dayını rayon şûbesine apardı. Orda onu çoh sahlamadılar, bir saldatla birlikde tamamen ayrı yere, şeherine obiri başına gönderdiler. Sebzeli dayı gurumuş boğazını minbir ezabla arıtlaya arıtlaya gücle soruşabildi. "Meni hara aparırsan?" Saldat dedi? "Molçi, dohodjaga!"* Sebzeli dayı saldatın gara çekmelerine baha baha, çekmelerin dünendeki yağışdan galmış gölmelerde emele getirdiyi şappıltını dinleye dinleye getdi.

Sebzeli dayını saldat içeri ötürende müstendig stol ahrasında oturup güle güle telefonla danışırdı. Birazdan telefonun desteyini yere goydu, iki elini goşaladı, çenesine diredi ve ayak üste dayanıp kirpik çalmadan ona bahan Sebzeli dayıdan soruşdu.

— He, demeli, gelir, he?

— Kim gelir?

Sebzeli dayının sesi elebil gabirden çıhırdı.

---

* Konuşma, gel!

Müstendig güle güle dedi :

— Şoşke oğlu Ağabala. Nece yani kim? Daydayın...

— Menim dayım yohdur.

Müstendig gözlerini bereltdi.

— Ade, utanmırsan yalan danışırsan? Stolun çekmecesinden bir ezik-üzük şekil çıharıp sebzeli dayıya gösterdi. Bes bu kimdir, dayın deyil?!

Sebzeli dayı şekili görende ayak üste olsa da dik atıldı. Şekil, Hitler'in şekli idi. Müstendig dedi :

— Adam yalan danışmaz. Sen, Sovyet hökümetini aldatmak isteyirsen. Biz, herşeyi bilirik. Demeli, yolunu gözleyirsen, he? Demeli, camaat orda, frontda ganını tökür, mukaddes vetenimizi müdâfa edir, sen de burada panik yaradırsan, he?

Sebzeli dayı meselenin ciddiyetini anladı. Dili birden açıldı, başadüşdü ki, danışmalıdır, mutlaka özünü müdâfa etmelidir.

— Vallah, men heç ne dememişem, Allaha and olsun ki, heçbir şeyden heberim yohdur. O gün mehellede uşag-muşag danışırdı ki, Hitler goşununu Bakı'ya göndermek isteyir. Men de onların ağzından vurdum, dedim utanmırsınız bele ahmak şeyler danışırsınız? O ki, galdı Hitler'in meselesi, onu Kerim'in oğlu Gulyabanî Hesen deyirdi! Vicdan hakkı! Men begem başadüşmürem! Yoldaş Stalin'in özü emreleyip ki, kim Bakı'nı Hitler'e verse tutup güllelesinler. Eger bilmek isteyirsiz men bir-iki defe Gulyabanî Hesen'in üzüne de bele bele sözlerin üstünde tüpürmüşem. Bütün mehelle, Allah şâhitdir, vallah, menim heç neden heberim yohdur. Dayı nedir? Allah onu vurmuşdu o menim dayım olsun! Zehlem onun sir-sifetünden gedir. Özüm neçe defe herbe dobrovol getmek istemişem, aparmayıplar. Hekimler goymayıp. Dayı ha? Gohum-akrabadan bir halam vardı, o da bu yahında rehmete gedip. Vicdan hakkı düz deyirem. Hele bir ili tamam olmayıp. Dayım-zadım heç olmayıp. Atamın gôru hakkı düz deyirem. Hitler nemes, men müselman. O hara, men hara?! Kül goyum onun başına!.. Adamla da ohşamır... Men zaddı...

Müstendig, elini galdırıp onun sözünü kesdi. Lap vahtında eledi. Çünkü Sebzeli dayının demeye daha sözü galmamışdı.

— Gurtar! Hitler'in de atası bele bele olsun, senin de.

— Olsun, olsun...

— Ne olsun?

— Gôrbagôr.

— Ade, öz atana deyirsen?

— Men demirem, siz dediniz.

— Sen kişi olsaydın, men ele deyende, engime bir gumuruh goyardın!

— Allah elemesin.

— Yahşı, gurtar.

— Baş üste.

Sebzeli dayı başını aşağı saldı. Galdıranda gördü ki, müstendig bığını eşir. Uzun şeşe bığları vardı. Bayag saldat iteleyip onu içeri ötürende Sebzeli dayı ilk nezerden ele bilmişdi ki, onu Budyonnu'nun yanına getiripler. Lap gorhmuşdu. Yalnız müstendigin telefonda temiz Azeri Türkçesi ile danışdığını eşidende üreyi biraz sâkit olmuşdu. "Nece olsa da öz müselmanımızdır, çoh eziyyet vermez mene." Müstendig, ona eziyyet vermese de, işi gele getirdi ki, düz bir hefteden sonra Sebzeli dayıya ceza verdiler. Dört il. Kontrbas çalmağı da Sebzeli dayı gazamatda öyrendi. Bedîi özfaaliyyet derneyinde.

Eger evveller Sebzeli dayı iki şeyden Azrail'den ve herbden gorhurdusa, indi bu gorhu üçe çıhmışdı. Gazamat. Gazamatın adamın sümüklerini şakgıldadan zerzemi soyuğu, dustağların içinde her addımbaşı rast geldiyi anasının emceyini kesenler, günde bir defe içdiyi, encir şiresi kimi bulanık olan hörre, ağac göbeleyi kimi rutûbet gohan çörek ve daha neler neler adamın ömrünü gödelden şeylerdir. Bütun bunların üzünden Sebzeli dayı başladı günbegün, saatbasaat et töküp arıklamağa. Arıkladı, arıkladı, oldu bir deri, bir kemik. Ac toyuh yuhusunda darı gören kimi o da geceler yuhusunda goyun eti gördü, aş yedi, ayran içdi...

Bahtı o zaman getirdi ki, gazamata düşdüyü günden tahminen altı ay sonra orda özü kimi bir müselmana rast geldi. O da Bakı'dan idi. Cebrayıl. Ele birinci gün Sebzeli dayıya dedi ki, sen mene Cebi de. Sonra göz vurup ilâve eledi. "Fikir eleme, ne geder men varam, goymaram senin başından bir tük de eksik ola. Çünkü men blatnoyam, istesem bağırsaklarını tökerem eşiye." Yekeper, hereketlerinde ağır, gızıldiş bir kişi idi. O, gazamata gelen bir günden Sebzeli dayı başladı gram gram, misgal misgal kökelmeye. Amma çoh kökelmedi. Çünkü ne de olsa işleyirdi, az yatırdı, hele üstelik işden sonra gızıldiş Cebi'nin ayaklarını yuyurdu. Cebi'nin keyfi duru olanda Sebzeli dayıya deyirdi. "Sene gurban olum, çiyninde gôra gedim."

Gazamatda bedîi özfaaliyet derneyi vardı. Yeddi neferden ibâret idi. Geriye galan dustağlar seher alacağaranlıkda yola düzelip gedirdiler ağac

mişarlamağa, odun yarmağa. Onlar işden gayıdanda bu yeddi nefer, barakaların gabağında sıraye keçip, başlayardılar marş çalmağa. Günlerin birinde gızıldiş Cebi orkestranın rehberini yanına çağırıp dedi menim gardaşıma, yani Sebzeli dayıya bir iş ver. Üstelik başına bir gapaz da vurdu ki, dediyi sözler orkestra rehberine tez çatsın. Bu gapazdan sonra orkestranın rehberi Sebzeli dayı ile oldu samimi bir dost. O günden itibâren Sebzeli dayı orkestrada kontrbas çalmağa başladı. Çünkü başka âlet yoh idi. Tekce kontrbas galmışdı. Bu minval ile Sebzeli dayı gündüzler kontrbas çalmak öyrendi, ahşamlar Cebi'nin ayaklarını yuyup, ona dua eledi. Geceler ise bağdaş gurup, onun ohuduğu mahnıları dinledi. Cebi'nin gözel sesi vardı; elelhusus pesden ohuyanda adamın tükleri biz biz olurdu.

Bayıl tümeninden min beş yüz nefer,
Gönderdiler bizi Sibir'e teref.
Amandır amandır, anam, ağlama,
Ölmemişem, sağam, bacım, ağlama.

Cebi'nin söhbetleri, mahnılarından da lezzetli idi.

Bakı'nın ahşam garanlığında Sebzeli dayı sulanan gözlerini onun ağzında papiros kimi közeren gızıl dişden çekmeyerek diggetle, lezzet ala ala gulag asırdı. Cebi'nin danışdığı ehvalatlar, nağıl elediyi vakalar elebil heç bu dünyada, Sebzeli dayının ömür sürdüyü torpag üstünde meydana gelmemişdi. Haradasa çoh çoh uzaklarda, olabilsin lap ayrı ulduzlarda olmuşdu. Bankalardaki atışmalar, gızıl onluklar, Nikolay yüzlükleri, ne bilim daha neler bârede geden söhbetler Sebzeli dayıya herbden çoh çoh gabag halasının zoruyla içdiyi iştah şurubu kimi tesir edirdi. Bu söhbetlerden sonra o, öz yerine girip, adyalı başına çekende de, hele gulaglarında gızıldiş Cebi'nin sesini eşidirdi. Odessa, Batum, Leningrad, Soçi... Ilk defe milyonları, yüzlükleri, yüz milnikleri, yeşikle gızıl onlukları hatıralarda hırdalamağa da Sebzeli dayı gazamatda, yatağının içinde adamın gulaglarında cingilti goparan sâkitlik içerisinde hayâllere daldığı vahtlar başlamışdı. Odessa'da yüz min —halasının sesi, Batum'da beş yüz min-nenesinin sesi, Bakı'da bir milyon— anasının sesi. Bir defe Cebi o geder pul saydı ki, Sebzeli dayı gece yuhuda anasının memelerini gördü, emdiyi südün gohusunu duydu. Yuhudan ayılıp sehere geder gızıldiş Cebi'ye dua ohudu.

... Movses Sergeyeviç dedi :

— Sebzeli dayı, vahtdır.

Ayakyoluna bir kişi girdi, saymazcasına onların yanından ötüp keçdi, birazdan "ay menim Arzu gızım" ohuya ohuya geri gayıtdı, krantlardan birini açıp elini yudu. Sonra dedi :

— Usta müellim, elimize kolonya tök, görek başımıza ne gelir.

Movses Sergeyeviç kolonyanı götürüp, onun eline fısgırtdı, bir abbası alıp ağ penceyinin döş cebine saldı.

— Allah bereket versin. Dedi.

... Restoranın iri, ışıklı zalında bir uğultu vardı ki, elebil vağzaldı. Neçe il idi ki, Sebzeli dayı bu restoranda işleyirdi, hergün gara, nimdaş paltosunu geyip, maşından, avtobusdan ihtiyat etdiyi üçün yolunu halvet küçelerden salıp, "cehenneme ki!" deye deye bura gelirdi. Amma bütün bu iller erzinde o bu boğuk, payız zökemi kimi labud uğultuya örgenebilmemişdi. O, gayri irâdi büzüşürdü, zehle töken ses-küyden, insan gülüşünden gizlenmek, korunmak isteyirmiş kimi, başını sinesine eyip, restoranın sahneye geder olan kiçik mesâfenin katedince elebil obiri dünyanı görüp gayıdırdı.

Bugün şenbe idi, saat yeddiden stolların hamısı tutulmuşdu. Bugün restoran da plânı dolduracakdı, Adıgözel de. Tahminen saat dokguz yarımdan sonra garsonlar Adıgözel'e siparişler getirecekler. Şelebiyye, Reyhan, Dereler, Ay menim Arzu gızım, tango, muğamat ve sâire ve sâire. Her sipârişde de beş manat, üç manat, on manat. Düdeme ol, şansın olsun buna deyipler. Adıgözel dokguzun yarısından başlayacak cebistanı doldurmağa, sonunda hamıya beş, on manat verecek, Sebzeli dayıya ise ceman iki manat. Çünkü Sebzeli dayı kontrbas çalır, çünkü Sebzeli dayı solist deyil, yani Sebzeli dayı bir nevi dem tutandır. Zalım oğlunun dini, imanı yohdu. Özü her yay arvad-uşağını Kislovodski'ye görderir, amma Sebzeli dayı deyende ki, heç ne yeyebilmire, dişlerimi yapdırmağa pulum yohdur, çiyinlerini çekir. Eybi yoh! Pis günün ömrü az olar! İndi dövran senindir, keyif eleyirsen, özün üçün. Vaht geler, biz de deyerik sözümüzü, açarık sandığımızı, tökerik pambığımızı... Adıgözel'in bir gız var, on dört yaşında, doksan iki kilodur zalımın gızı. Amma Sebzeli dayının altmış dört yaşı var, cemi elli dokguz kilodur. Önemli deyil! Men, senin atanı ele yandırım ki, sen de bah... Amma Sebzeli dayı yahşı bilirdi ki, heçkesin atasını yandıran deyil. Çünkü birinin atasını yandırmak üçün adamın ya gerek canı olsun, ya da dayısı. Sebzeli dayıda bunların heçbiri de yoh idi. Şükür veren gününe, yâ hudâven-i âlem.

Orkestra çalmağa başladı. "Yol ver bize mavi Hazer." Marş. Restoranın uğultusu eşidilmez oldu. Elebil orkestranın sesi bu uğultunu havada yahalayıp boğdu.

Sebzeli dayı arhadan Adıgözel'in yoğun peyserine baha baha, üreyinde ona söye söye şeâdet barmağı ile kontrbasın simlerini dartışdırdı. Orkestranın

piyano çalanı Natan Zelmanoviç piyanonun nota goyulan yerine iki dilim kek goymuşdu. Hem çalırdı, hem yeyirdi. "Sene ne var ey, o boyda Amerika durup dalında, beşde alacağın yoh, üçde vereceyin. Bugün de Adıgözel'den bir onluk gırpıp aparacaksan eve." Deye, Sebzeli dayı fikirleşdi.

Marş gurtardı. Adıgözel, ağır ağır geri dönüp, "vals" dedi. Orkestra başladı vals çalmağa.

Muhârebe olsa yegin ki, Adıgözel'i aparanlar. Çünkü cemi gırh beş yaşı var. Süngüden-zaddan sohsalar garnına süngü gırılar, vallah! O geder piyin gabağında sündü dayanar?! Onun ganimi ancak atomdur. Düz kellesinin ortasına düşse encile döner. Mir milyon iki yüz min! Dedem vay, bir gör pullar hara gedir...

Raks üçün ayrılmış dairevi yerde hele ancak iki nefer oynayırdı. Gız, deyesen, Sebzeli dayının bayag vestiyerde gördüyü gızdı. Sağ elini oğlanın çiynine goymuşdu. Oğlan gımışa gımışa onun gulağına nese pıçıldayırdı. "Yegin bişirir" deye, Sebzeli dayı fikirleşdi. Oğlan, göyün yeddinci gatında idi. Olar da, niye olmasın! Bu cür cânânı alıp âgûşuna, hele gör restorandan getdikden sonra ne cür vur çatlasın başlayacak... Sebzeli dayı tasavvurunda gızı soyundurdu, yumru, daş kimi berk memelerin ılık temasını çehresinde hisseledi. Gördü ki, gız onun uzun, etsiz burnunu memelerinin arasına alıp sıhır... Gulaglarında elebil at kişnedi...

Teneffüsde Adıgözel'le Natan Zelmanoviç birbirine him-cim eleyip büfeye getdiler. Natan Zelmanoviç kekini de apardı. Gitar çalanla balabançı stollarını üzbeüz goyup, başladılar futbol söhbetine. Gitar çalan cavandı; olsa olsa 22-23 yaşında olardı, hem de göyçek oğlandı. Restorana gelen gızlar, gadınlar herden fırsat tapıp, kişilerin çiyinleri üzerinden, yan-yörelerinden ona bahırdılar. Sebzeli dayı bu bahışların adını "gel meni apar" goymuşdu. Bu açık-saçık "gel meni aparlar" Adıgözel'i cin atına mindirirdi, dava-dalaş olacağından ve orkestranın adının kötüye çıhacağından gorhurdu. Sebzeli dayı ise aksine, lezzet çekirdi. çünkü her defe gızlar gitar çalana bahanda Adıgözel'in balaca, bic gözleri hersli hersli parıldayırdı. O, asâbileşirdi. Adıgözel asâbileşende özünü itirirdi ve klarneti dikine, horuz burahırdı. Bir defe andıra galmış klarneti ele horuz burahmışdı ki, restorandakilerin hamısı sahneye teref dönüp kahkahalarla gülmüşdüler. Bu hâdiseden sonra Sebzeli dayı tam üç gün ajog olmamışdı.

Sebzeli dayı hele balag, Movses Sergeyeviç'in yanında oturduğu zaman garar vermişdi ki, birinci teneffüsde büfeye gedip elli gram konyak içsin. Movses Sergeyeviç'in atom bombası söhbetinden sonra, atasının, nenesinin, anasının

sesini eşidenden sonra konyak mutlaka lâzım idi. Adamın ganı niye garalır? Sebibi odur ki, insan yaşlandıgca damarlarındaki gan başlayır gatılaşmağa ve hücrelerin faaliyyeti azalır. Hücrelerin faaliyyeti azalda ise, adam başlayır arıza vermeye. Bunun çâresi de konyakdır. Amma çoh yoh. Elli gram. Çünkü alışgana da benzini çoh tökende görürsen ki, çalışmır.

Adıgözel, avâneleriyle birge büfeye getdiyi üçün, Sebzeli dayı elli gramlık konyak hevesinden vazgeçmeli oldu. İndi büfede goyun etinin lüle kababını yeyen Adıgözel'in galın sarı bığları, gırmızı dodagları, ağ dişleri ve hemîşe buram buram ter döken ikigat buhagı Sebzeli dayının tasavvuruna gelende, ganı lap gatılaşırdı ve hücrelerinin faaliyyeti lap azalırdı. Elli gramlık konyak hevesi, galhdı yüz elli grama.

— Sebzeli dayı!

Sebzeli dayı ağır ağır sola dönüp bahanda sahnenin sağ terefinde, duvar dibindeki stollara hizmet eden Valya'nı gördü. Valya'nın yene morali pozuh idi, yene üzünden zehrimar yağırdı. Sebzeli dayı, Valya'nı tanıdığı günden beri onun güldüyünü görmemişdi. Ele hemîşe düşünceli, hemîşe asâbi ve az danışan. Gözlerinin ifâdesi de yağış altda galan rezin kimi soyuh idi. Hemîşe deyirdi ki, biraz pul gazanan kimi şele-şülemi yığışdırıp gedeceyem Voronej vilâyetine, gardaşımın yanına, inek, toyuh-cüce alıp özüm üçün yaşayacağam.

Sebzeli dayı soruşdu :

— Valya, heyir ola?

Valya erine erine elini uzadıp zalın obiri ucunda, gapının sağ terefindeki stolu gösterdi.

— Seni ora çağırırlar. Dedi.

— Kim?

— Ne bilim, müşteriler.

— Yegin Adıgözel'i çağırıplar, sehv salmısan.

Valya başını buladı, bayagki bezgin sesle, bu defe biraz ucadan :

— Sehv elememişem. Dediler ki, kontrbas çalanı çağır gelsin bura. Deyip, yene ne ise soruşmak isteyen Sebzeli dayıya gulag asmağa daha hövselesi çatmadı, geri dönüp, mutvağa sarı yöneldi.

Sebzeli dayı çiyinlerini çekdi. Onu kim çağırabilerdi ki, ahı?

Stolun arhasında iki nefer oturmuşdu. Gara pencekli, kalstukunu aşağı salıp milemil köyneyinin yahasını açmış orta yaşlı, ağ çehreli bir kişi. Sebzeli dayının

belini eyip hırda addımklarla yahınlaşdığını gören kimi, göy soğanı dişlerinin arasına alarak küt küt gabağına bahan yoldaşının gulağına nese pıçıldadı. Bu, Sebzeli dayının nezerinden gaçmadı. Başadüşdü ki, pıçıltı ona aitdir, özü de, deyesen, yahşı pıçıltı deyil. Anıma özünü o yere goymadı, yanaşıp kemâl-i ihtiramla salam verdi. Gara pencekli elini uzatdı, yer gösterdi.

— Eyleş. Hoş gelmisen sen bize. Deyip, elini aşağı salanda lırt çehresi titredi. Sebzeli dayı bu lırt ağ çehreni hanjura ohşatdı ve gımışdı. Eyleşdi. Yan-yöresine bahıp, ne Adıgözel'in, ne de restoran direktorunun zalda olmadıklarını kesdirdikden sonra sesini alçaldıp sordu :

— Mene ne gullug buyurursunuz?

Bu defe de gara pencekli dillendi. Yoldaşı elebil heç burda deyildi. Sebzeli dayının gelip onların stolunun arhasında eyleşmesinden bî-heberdi.

— Gullug sâhibi olasan, lele. Deyip, gara pencekli boğazını arıtdadı. Lap ohumağa hazırlaşan hânendeler kimi. Hele bir bunu ver bedene.

O, gadehlerden birine gırmızı şarab süzdü, Sebzeli dayı bedenini geri verdi, iki elini de ireli uzadıp :

— Minnetdaram, içmeyeceyem. Dedi.

Gara penceklinin yoldaşı elebil bu sözlere bend imiş. Gafleten yuhudan ayılan adamlar kimi gözlerini döydü, elindeki göy soğanı bölüp stolun üstüne goydu ve teeccüble dillendi :

— Niye?

— Ne niye?

— Deyirem niye içmirsen?

— Men içebilmerem.

— Niye?

— Ne niye?

— Deyirem niye olmaz.

— Midem hestedir.

— Niye?

— Hestedir de...

Gara pencetli :

— Bu heç olmadı. Dedi.

Yoldaşı :

— Senden mene yar olmaz. Deyip, çenesini gaşıdı.

Sebzeli dayı gülümseyip stola bahdı. Düz ortada, iki pilav tabağının içinde soyumuş kabab tikeleri vardı. Çoh içip, az yemişdiler. Bu vaht Valya onlara yanaşdı.

— Birşey lâzımdı?

Gara pencekli sol elini stolun söykeneceyinden geri sallayıp, Valya'dan soruşdu :

— Belke sen deyesen, bizim bu gonag niye içmir?

Valya dedi :

— Onun gastriti var.

Sebzeli dayı tez başını terpetdi.

— Eledir, şarab içen kimi ajog oluram. Dedi.

Gara pencekli sesinin galın yerine salıp, heçkesden ve heç neden çekinmeden ucadan güldü. Hırda gözleri görünmez oldu. Elebil bir cüt gara muncuk teknede gıcgıran hamurun içinde itip batdı. Sebzeli dayı teeccüble gara pencekliye bahdı, günah işlemiş adamlar kimi yazık yazık kirpik çaldı. Sonra Valya'ya dedi :

— Sen, mene elli gram konyak getir. Sonra da gara pencekliye; men şarab içebilmerem, amma konyak olar.

Valya getdi. Nihâyet gara pencekli gülüşünü sahladı. Buruşmuş desmalını çıharıp terini sildi ve hayli müddetden sonra dedi :

— Könlümüze yaman muğamat düşüp, lele, ne deyirsen buna?

O degige Adıgöz'ün nimçe çehresi ve uzun klarneti gelip Sebzeli dayının gözleri gabağında dayandı.

— Gelirik restorana, siz de başlayırsınız adamı deng elemeye. Yani Allahın muğamatını çalsanız, hençelinizin gaşı düşer?

Sebzeli dayı könülsüz dillendi :

— Muğamat hakkında Adıgözel'nen danışın, bizim klarnetçiynen.

Sebzeli dayı, bile bile "Bizim klarnetçi" dedi. Orkestranın şefi demedi. Özü de ele yavaş dedi ki, özü öz sesini gücle eşitdi.

— Bayag segaha ohşayan birşey çaldı, onu deyirsen? Ay-vay! Adam sözü danış.

Sebzeli dayı dirçeldi, stulunu gabağa çekip, stola dirseklendi. Yavaş, lâkin ötkem sesle söze başladı.

— Elbette, elbette, muğamat hara, Adıgözel hara. Evveller heç bilirsen harda işleyirdi? Sebzeli dayı lap gabağa eyildi. Cenâze orkestrasında. Güldü. Dünyanın işidir di! İndi getirip goyuplar bura. O da başlayıp menem menem demeye. Mugamat hara, Adıgözel hara? O, elini yelledi, ah çekdi. Sonra. Muğamat, şerbet kimi şeydir; dedi. Çalanda gerek lezzet alasan, ohgay deyesen. Ele çalasan ki, küll-i camaat ayağa galhıp sene tamaşa elesin, gulag assın... Men uşag olanda bizim kende İran'dan bir kamançı gelmişdi. Eşi, ne deyim?! Zalım oğlunun bir barmagları vardı ki, adamın içi-dışı od tutup yanırdı. O gedenden sonra bütün kend düz bir hefte kefli kimi gezdi. Demekle gurtaran şeydir, beyem? Eh, hanı indi muğamat çalan, muğamatın gadrini bilen?

— Aşna, deyesen, aranızda möhkem intrika var?

— Ne var?

— İntrika... Yani çekişme, didişme, badalak vurma.

— Yoh, canım. Menim onunla ne işim. Goca ki-iyem, heçkese deyip dolaşan deyilem. Adıgözel kim, men kim?

Valya'nın getirdiyi konyakı içenden Sebzeli dayı yüngülleşmek evezine daha da ağırlaşdı. Gerek İranlı kamançının söhbetini elemiyeydi. Çünkü yene keçmişe gayıtmışdı. Anasının, nenesinin sesini goyup geldiyi keçmişe. Bir milyon iki yüz mini son kapikine kimi herclemişdi... Şükür veren gününe, yâ hudâvend-i âlem! Min şükür!

Sebzeli dayının ganı garaldı. Dostunun, Movses Sergeyeviç'in yanında olmağı, kresloda oturup filtreli sigaralardan birini çekmeyi, ordan-burdan danışmağı arzuladı. Hatta Sebzeli dayıya ele geldi ki, burada, iki kefli adamın meclisinde yoh, Movses Sergeyeviç'in yanındadır, indiki söhbet de dünen olup, belke de, lap beş gün bundan gabag...

Gara pencekli, Sebzeli dayını fikrinden ayırdı.

— Bura bah, yegin o Adıgözel dediyin pis gazanmır, he?

Yene Sebzeli dayının yaralı yerine tohundular.

— Pis gazanmır da sözdür? Zalım oğlunun her ahşam en azı bir gırmızı onluğu var. Maaşı da ki, öz yerinde. Evinde televizyonu, meseli, arvadı, câhcelâlı...

— Bes sen nece, gazanmak istemirsen?

Bu defe gara penceklinin arık, galıngaş yoldaşı dillendi. Sebzeli dayının teeccüble ona bahdığını görüp, sualını bir de tekrar etdi.

— He de, hamı gazanır. Bes sene ne olup?

— Neynim, bacarmıram da.

— Ay-hay! Rehmetliyin oğlu! Nece yani bacarmıram. Camaat daşdan pul çıharır, sen de başlamısan ki, bacarmıram.

Gara pencekli dedi :

— Gel sen bize bir Bayatı Şiraz çal, biz de senin hakkını verek.

— Nede çalım?

— Nece yani nede? Ele onda... Sen çaldığın zurnapetin adı nedir?

— Kontrbas.

— He, kontrbasda.

Sebzeli dayı yalnız indi başadüşdü ki, onu bura, bu stolun arhasına dolanmak üçün çağırıplar. Dilhor oldu. Ajogu galhdı lap kelle-çarha. Galhıp, yumruğunu stola vurmak istedi. Amma özünü sahladı. Mukâbilinde oturup, intizarla ona bahan bu iki neferin direktora şikâyet edeceyinden, direktorun "atamın oğlu deyilem seni govmasam" deyeceyinden gorhurdu... Direktora şikâyet eleseler yahşıdır. Herslenip adamın gol-gabırgasını gırarlar, vallah!

Gara pencekli, elini cebine saldı. Sebzeli dayı özüne gelmemiş, cebinden iki dene şah ellilik çıharıp stolun üstüne, düz Sebzeli dayının gabağına goydu.

— Atalar deyip : "Pul bir bizde, bir de İngilis'de." Sen Bayatı Şiraz'ını çal, bu yüz manat da senin peşkeşindi. He, indi yahşıdır mı?

Sebzeli dayı heç birşey demedi. Bayag elli gram konyakın neş'esi yalnız bu sözlerden sonra onu keflendirdi. Elini uzadıp, pulları götürdü, telesmeden gatlayıp goltug cebine goydu.

— Başüste. Deyip, ayağa galhdı ve sahneye yöneldi.

Sonra ne oldu? Yahşı yadında deyil. Birce o yadındadır ki, kontrbasdan acâyib sesler çıhırdı. Zalda ilk anlar bir nefes bile eşidilmirdi. Sonra hamı birbir, sıra ile gülmeye başladı. Sebzeli dayı ise heçkesi görmedi. Ayaklarının altına baha baha Bayatı Şiraz'ını çaldı. Arada bir defe başını galdırdı, tekce Adıgözel'in hayretden berelmiş gözlerini, sonra restoranın gapısının ağzında dayanıp tazının dovşana bahdığı kimi gözlerini zilleyip ona bahan Movses Sergeyeviç'in balaca, sıska bedenini gördü.

Sebzeli dayı çoh çaldı. Çünkü yüz manata az çalabilmezdi. Adamın gerek insafı olsun.

Zaldakiler ele gülüşürdüler ki, kontrbasın acâyip gıjıltısını ancak Sebzeli dayının özü eşidebilirdi...

*
* *

Yüz manat —iki dene şah ellilik— goltug cebinde, almak istediyi ucuz televizyonun hayâli gözlerinin gabağında Sebzeli dayı yavaş yavaş yol gezdirdi.

Az getdi, uz getdi, sevindiyinden birden başını yuharı galdırdı. Galdırdı ki, bahsın görsün yuharılarda ne var, ne yoh?

Uca binaların zil gara silüetleri arasından parıltılı ulduzların ehâtesinde süt yolunu gördü. Teeccüb eledi. Çünkü elli ilden yuharı idi ki, süt yolunu görmemişdi.

Dayanıp, elleri cebinde doyunca tamaşa eledi. Birden Sebzeli dayını ağlamak tutdu. Tâ üreyi boşalıncaya kimi ağladı...

1967

VAGİF MUSA
(15/1/1936 -)

Gazeteci-yazar. Guba ilçesinin Rustov köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra, Bakû'da sağlık okuluna girdi. Vagif Musa, bu okulu bitirdi; Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne kabul edildi. Vagif Musa'nın edebî çevrelerle tanışması, fakülteden mezun olduğu 1965 yıllarına rastlar. İlk hikâyesi, Kişi, Gadın ve Gız, "Azerbaycan" dergisinde 1965 yılında yayınlandı. On yıla yakın bu dergide çalışan Vagif Musa'nın hikâyelerinden bazıları Sovyetler Birliği'ndeki çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Kendisi, rusçadan bazı tercümeler yapmıştır. Vagif Musa'nın, İşler Bele Getmez adlı oyunu Ağdam Devlet Dram Tiyatrosu'nda sahnelenmiştir. Yayınlanmış eserleri arasında Kişi Gadın ve Gız, Od, Yahud Gece Mahnısı, Seher Mehi, Beyim Çayı Boyunca ve Ömrün de Yazı Varmış dikkate değer olanlarıdır.

GARDAŞLARIN NAĞILI

Böyük gardaş gışgırdı :

— Selim!

Kiçik gardaş tövşüye tövşüye buşlatı getirip Kerim'e verdi. Soyukdan büzüşüp galdı.

— Meni de aparırsan?

— Yoh. Böyük gardaş ellerini yelledi. Tir tir esirsen ki...

Selim boynunu burup dayandı. Kerim yol çantasını çiynine keçirip tövleye girdi. Baltanı kiçik el kirşesinin böyrüne zincirledi, buşlatını geydi. Hele de köhnelmemiş esger kayışını beline bağladı. Gulaglı papağının iplerini çenesinin altında düyünledi. Gardaşına bahmadan kirşenin tutacağından tutup darvazadan çıhdı. Selim, onun arhasınca yeridi.

— Hara gedirsen?

— Görmürsen şahtanı?.. Deye, böyük gardaş acıklandı.

Selim özünü gıvrak sahlamağa çalışda.

— Soyuh olmaz... Altdan candonu geymişem...

Böyük gardaş kirşeni hele iz düşmemeşi gadın üstü ile ötürdü ve ne fikirleşdise dönüp geriye bahdı. Kiçik gardaş onun arhasınca gelirdi.

— Yahşı. Böyük gardaş razılaşdı. Onda keç kitelimi de gey...

Selim fışgırak çalıp eve teref gaçdı. Dehresini de götürüp gayıtdı. Kerim onun üst-başını süzdü.

— Sınıklının düymelerini bağla. Özün de keç kirşede otur. Bura yeniş aşağıdır. Yıhılarsan...

Selim oturmadı. Onunla yanaşı yeridi.

— Haput'a gedirik?

— Yoh. Böyük gardaş kirşeni sahladı. Uzağa. Novdun meşesine. Dünen Haput'da hestehana üçün odun gırmışık.

— Ora daha getmek olmaz?

Kerim başını buladı.

— Yoldaşlar birden ele bilerler ki, biz hazır odunları daşımağa gedirik.

Selim ellerini ovhaladı. Elceklerinin sökük yerlerini büküp gizletdi. Gızınmak üçün gollarını herekete getirdi. İdman eledi, yürüşe çıhdı. Sonra dayanıp yerinde hoppanmağa başladı. Papağının gulaglarını yelletdi. Böyük gardaş gelip ona çatdı. Erkyana dedi :

— He, bir mağallak aş görüm!

Kiçik gardaşın yanakları gızardı. Dodagları gaçdı. Mezeli mezeli güldü.

Onların ikisi de Çağacuk çayının lap gırağında dayandılar. Çayda ördekler üzürdü. Kiçik gardaş onların barmak boyda olan gırmızı dimdiklerine bahdı.

— Brr... Selim üşüdü.

Kerim, Selim'i kirşeye mindirip, çayın dar yerinden keçirdi. Garşısından keçip geden atlıya fikir vermedi. Selim, çayı keçen kimi kirşeden hoppanıp :

— Serkâr'dı. Dedi. Yahşı eleyip mitilini atıplar bayıra. Amma hayıf, yene meşebeyi goyuplar bele adamı...

Kerim tutacağı ona verdi.

— Başından yeke galat eleme. Kerim, eyri eyri gardaşını süzdü. Bir garış boyun var...

Selim incidi. Yaşına yaraşmayan bir hereket etdi. Barmaklarını yığdı.

— Acığım gelir ondan. Selim hele gizli gizli boylanıp atlının arhasınca da bahdı. İspalkom olanda mene bir şille vurup...

— Niye? Kerim heber aldı.

— Kirşe kirşe oynuyanda atını ürkütmüşem...

— Çohdan?

— He. Selim, hersinden dişlerini gıcıdı. Ahhh... Onun uşağı olsaydı, ciyerini çıharardım!..

Kerim, gardaşının haddinden artık hersli ve kinli olduğunu bildiyi üçün uzun müddet dinmedi. Ellerini arhasına verip gabağa düşdü. Hayli yol getdikden sonra, daha doğrusu, gecden gec :

— Bundan sonra ondan acığın gelmez. Dedi.

— Ne? Kiçik gardaş yüyüre yüyüre özünü Kerim'in çenesinin altına verdi. Düz onun gözlerinin içine bahdı.

Kerim, kirşeni sağ terefe çekdi ve nezerlerini ondan gizletmeye çalışdı...

— Heç...

— Yeke kişidir, gırh-elli yaşı var, amma hele uşağı da yohdur. Selim, dodagaltı mızıldandı.

Kerim onu eşitmedi. Üzünü meşeye teref tutdu. Ağacların arasından meşe guşlarının könülaçan cıvıltıları eşidilirdi.

— Dalımca gel. Böyük gardaş sola burulup dayandı. Deyirem, nece deyirler, merkez buranı seçek...

Selim, telesik kirşeni palıt ağacının altına çekdi. Onlar dinclerini aldılar.

Hava tutgun idi. Gar yağırdı. Kerim, yemek dolu çantanı ağacın guru budağına keçirdi. Tenbeki kisesini çıhartdı, yaşlı kişiler kimi hele ohumadığı gezeti cırıp bir papiros eşdi; yandırıp barmaklarının arasına aldı. Sonra össküre össküre meşeye yollandı. Selim onunla yanyana yeridi. Meşe sâkit idi. Böyük gardaş buşlatını çıharıp kötüyün üstüne atdı. Selim de sırıklısını soyundu. Yahınlıkda kimse özüne bir secim odun gırmışdı. Selim galhıp ora getmek istedi.

— Tohunma. Böyük gardaş bağırdı. Özgenin malında gözün olmasın!..

Selim geri döndü ve gardaşının yanında gelip durdu. Sonra da dehresini götürüp meşenin sıh ve derin yerine getdi. Böyük gardaşın gurumuş kötüklere vurduğu balta sesleri onun kiçik dehresinin sesini eşidilmez edirdi.

Meşenin derinliyine küt balta sesleri batıp çıhdı. Bu sesler garıdaki gayanın çılpak döşüne deyip gayıtdı. Selim, yan-yöresine bahdı. Etraf gurumuş yarpaglarla dolu idi. Meşe guşları elebil bura sayısız hesapsız telek tökmüşdü. O, meşeni geze geze gardaşına yanaşdı. Onun yanında durdu. Kerim'in dayandığı yerden, onun özüne de malum olmayan hayvan izleri ile möhürlenen cığır, neneguşağı kimi meşenin eteklerine doğru uzanıp gedirdi. Selim, kötüyün üstünde oturdu.

— Deyirem, kendçi balası olasan, ömründe heç bir ceyran da gözünle görmeyesen...

Kerim, baltanı gov bağlamış olan kötüye sancdı. Sonra yerden bir avuc gar götürüp ellerini ovhaladı. Gelip gardaşına lap yahın eyleşdi.

— Yazda buralar ceyranla dolu olur. Böyük gardaş ellerini yaylıkla silip, yene bir tenbeki çıharıp eşdi. Yazda buralar cennete dönür, cennete!

Selim sevincinden başını buladı. Nağara çalırmış kimi nâzik ve uzun barmakları ile oturduğu kötüyün yanını döyecledi.

— İndi buralarda guş da azdır. Yazda meşelere elebil göyden guş yağır.

Kerim, iri ceb saatını çıharıp bahdı. Galhıp odunları kirşenin yanına çekdi. Selim, onun kömeyine geldi. Onlar odunların yarısını doğradılar. Sonra palıt ağacının altında keçip dayandılar. Kerim bayag ağacdan asdığı güllü gotazlı çantanı kirşenin üstüne goydu. Üzünü Selim'e teref tutdu :

— Gel otur, nahar eleyek, galanını sonra doğrayarıg...

Selim, sırıklısını getirip altına atdı. Gardaşının galın, çatma gaşlarına, iri, gara gözlerine ve pendir-çöreyi çantadan nece de sabırla çıharıp sofraya düzmeyine digget eledi. Ona ele geldi ki, gardaşı esgerlikden gayıtdıkdan sonra bah, bu beş-altı ayın içinde yaman kökelip, yerişinde de evvelkine nisbeten temkinlik, ağırlık artıp. Ancak hayıf, yeriyende kâş belinin gamburu çıhmayaydı!..

Kerim çantanın içinden, dünen ahşamdan sahladığı yarım litrelik arag şişesini çıharıp zerble sofranın tak ortasına goydu. Stekan Selim'in üstüne dığırlandı. Selim, ona gardaşının gabağına iteledi. Elini sofraya uzatdı.

— Bu arag içmeyi esgerlikde öyrendin?

Kerim başını buladı.

— Esgerlikde arag gadağan olup. O, yarımçık stekanı başına çekdi. Esgerlikde arag içeni nezerete atırlar...

— Ne yahşı! Selim ellerini birbirine çırpdı. Onda Vanya dayını ora göndermek lâzımdır. Sen onunla yaman rusca danışırdın, ha!..

Kerim gımışdı.

— Esgerlikde rusca öyrenmeyim neye desen deyer...

— Rusca lap radyo kimi danışabilirsen? Selim, başını esdirdi.

— Lap radyo kimi yoh. Kerim itiraz eledi. Biraz... Amma esgerliyin bir hayrı da var ki, kim üçün ve ne üçün yaşadığını bilirsen, daşadüşürsen...

Kiçik gardaş at sesini eşidip, yana boylandı ve özünden asılı olmadan yahındaki odunlardan birini gapdı.

— Teze meşebeyimiz gelir. Selim, gardaşına heber verip, ters ters Serkâr'a bahdı.

Kerim heç gımıldamadı. Onun arhası Serkâr'a dönük idi...

Serkâr, onlardan elli metre kenarda dayanmışdı. Meşin şapkasının uzun tereyi garla örtülüydü. Üzü tüklü idi. Yandan bahanda üzündeki çapığı onu

lap Javer'e ohşadırdı. Yaman gazablı ve heybetli idi. Onun gıvrak ve koyu gara atı da ayaklarıyla etrafdaki garı savura savura uzun uzun kişneyirdi.

Serkâr, elini kvadrat bığına gezdirip haylı bahdı, bahdı ve onları tanıdığından bir söz demedi atın başını dönderdi. At cilovu gemire gemire kôlların arasında görünmez oldu. Selim, rahat nefes aldı.

— Zalım indi de özünü ispalkom kimi aparır. Selim deyindi ve ne fikirleşdise, gardaşını sorgu-suala tutdu. Ne yahşı bize bir söz demedi?

Uzakdan, haradansa boş bir gülle sesi eşidildi, vıyıltısı küleyi kesdi. Kerim, sesin geldiyi terefe çevrildi.

— ... Tanısaydı, heç yahına da gelmezdi.

— Niye? Selim, teeccüble heber aldı.

Kerim, alt dodağını dişlerinin altına keçirdi... Ve uzun müddet ele belece vaziyetde galdı. Sonra arag şişesini şahtadan çat çat olmuş iri ellerinin arasında sıhdı ve onu gücle sıhıp boşaldırmış kimi asta asta stekana süzdü. Sonra da dönüp ters ters enişde galan at izlerine bahdı.

— Sebebihi bilmek isteyirsen? O, çiyninin üzerinden et izlerine nezer sala sala dillendi.

Kiçik gardaşın gözleri güldü. Kerim'in pehlivan cüsesine bahıp gurrelendi.

— Kişi senden yaman gorhur deyesen...

— Yoh. Böyük gardaş stekanı birce defede başına çekdi ve kesme pendiri burnuna aparıp gohladı. Kişi son vahtlar bize daha çoh... hörmet elemeye başlayıp.

— Ahı neye göre, e?.. Kiçik gardaşın sabrı tükendi. Elini isteksizce dizine vurup yerinde gurcalandı.

— Ona göre ki... Kerim, Selim'in bahışlarını süzdü.. ve sesi sanki hırıldadı. Ona göre ki, anamız...

Kerim sözünü tamamlayabilmedi. Gardaşının sual dolu bahışlarından yahasını gurtarmak istedi. Sözünü demeyip, üzünü isteksizce yana çevirdi.

— Sene bir söz demek olmur, eşi, dargursağın birisen. Dedi.

Selim daha da şüphelendi. Anası hakkında dehşetli bir söz eşitmekden gorhup susdu. Rengi gaçıp, sarıya çaldı. Canına üşütme düşdü. Gızdırmalı adamlar kimi titredi. Sinirinden ne edeceyini bilmedi. Gardaşının üstüne atılıp onun yahasını parça parça etmek, boğazına sarılmak istedi.

— De! De! De!.. Selim, hersinden ağladı.

Kerim, dediyine de peşman olmuş kimi istemeye istemeye başını buladı ve elini yoğun odunların birine dayak verip yerinden galhdı. Kirşenin böyrüne atılıp ilan kimi gıvrılmış uzun zinciri götürüp gardaşının golundan tutdu ve onu galdırıp düz palıt ağacının yanına çekdi. Burnundan nefes ala ala Selim'in belini ağacın gövdesine yapışdırdı. Zarafat edirmiş kimi onu ağaca möhkem möhkem sarıyıp bağladı. Selim de katiyyen dinip danışmırdı. Sanki bilerek bu ehvalatın mabedini gizlemek istedi. Kerim ise koyu buşlatını yaşlı kişiler kimi çiynine salıp onunla üz-üze durdu.

— Görünür bunun sebebini sene demesem, rahat olmayacaksan. Kerim, ağır ağır öskürdü. Ona göre de... sene sır açanda ihtiyatlı olmak lâzımdır.

Selim, gulaglarını şekleyip durdu, amma özünü toh tuturdu.

— Yahşı. Kiçik gardaş zorla gülümsedi ve birdenbire bütün bedenini esdirdi. Sözünü de görek... Amma öz aramızdır, senin bu zarafatın lap keçmişdeki gaçakların zarafatına ohşadı, ha!..

Kerim keçip yerinde oturdu.

— Sen bu sırrı gec-tez bilmelisen. Böyük gardaş arag dolu stekanı eline aldı. Başkasından eşitmekdense, ele men desem yahşıdır. He, sözüm de odur ki, anamız Serkâr'a gedir...

— Ne??? Selim, dartındı. Vahşî pelenk balası kimi çırpındı. Dartınıp zinciri gırmak istedi. Amma iri gövdeli ağacın heç yarpagları da titremedi.

Kerim, Selim'in üzüne bahmadan bu defe de aragı birnefese başına çekdi. Elinin tersi ile dodaglarının yaşını sildi. Aragın acılığı boğazını yahıpmış kimi üz-gözünü büzüşdürdü. Sonra başını ağır ağır galdırıp Selim'in çırtdan boyuna, çubuk kimi nâzik bileklerine, avurtları batmış arık üzüne, tez tez gırpılan gamlı gözlerine, köhnelip rengi solmuş olan paltarına nezer saldı, üreyinin derinliyinden gelen bir feryatla köksünü ötürdü. Kesik kesik öskürdü ve dediyini başı ile de tastik ede ede :

— He, ere gedir anamız, gardaşım... Kerim bunu deyip, üzünü yana çevirdi ve bir müddet danışmadı.

Selim'in gözleri yaşardı. Ona ele geldi ki, tamamiyle kiçildi. Balacalaşıp yumağa döndü. Özünü, yayda tutup öz gapılarına vurup mıhladığı yarasaya ohşatdı. "O vaht ki, Serkâr'ın arvadı öldü, özü ölseydi, daha yahşı idi." Selim fikirleşdi.

— Sen bunu çohdan bilirdin? Kiçik gardaş arık yanaklarını köpürdüp ufuldadı.

Kerim yerinden galhdı ve asta asta Selim'in yanına geldi. Elini onun çiynine goyup, zorla gülümsedi.

— He, hersin soyudu?

Selim'in başı sinesine düşdü. Boynuna ulduz ulduz gar töküldü. Çılpak boynuna tökülen bu garın soyuhluğuna ehemmiyet de vermedi. Amma ona ele geldi ki, görkeminden pehlivana ohşayan gardaşında zerre geder de namus deyilen şey yohdur. "Eger olsaydı..." o, yene arık yanaklarını şişirdip ufuldadı ve derinden köksünü ötürdü... ve namusun her adamda olup olmaması bârede düşünüp daşındı. Sonra gardaşını lap ilk defe görürmüş kimi başdan ayağa süzdü. Tâgeti kesilmiş halde başını dik tutup :

— Aç!.. Dedi.

Kerim keçip düyünü açdı. Polad zincir sürüşüp yere düşdü ve yumuşak garda ilan kimi gıvrıldı. Selim gardaşına bahmadan öz boyunda olan hırda kôla tohunup keçdi. Üstünü garın örtdüyü dev budaglar gınından çıharılmış gılınc kimi parıldadı.

Kerim eyilip zinciri götürdü ve yene keçip öz "sofrasının" gırağında eyleşdi. Gardaşını eli ile yanına çağırdı. Selim gelmedi O, kirşenin üstünde oturdu. Tahta haçaların arasında galan garı yumalayıp yumruladı ve yumurladığı iri gar topasını ikiye bölüp onları birbirinin ardınca ele yenice halâs olduğu ağaca sarı tulladı. Ve ona ele geldi ki, bununla bütün ümidini, arzusunu, isteyini tamamen tullayıp atdı. Lâkin Selim'in bu gar topları yere düşmedi. Onlar hedefe yapışıp galdı.

Kerim, başını galdırdı ve Selim'in yenice gurumuş olan uzun kirpikli zil gara gözlerine bahdı.

— Dur, yanıma gel. Kerim, aralarından heç ne keçmemiş kimi Selim'i sesledi. Heç olmasa bir lokma ye. Bah, heberdarlık eleyirem ha... Kerim hatta gülümsedi de. Sonra peşman olarsan...

Selim, ellerini goynuna keçirip yene ufuldadı. Kerim'in üreyi ağrıdı. Elindeki ahırıncı tike sürüşüp yere düşdü. Eliyle üz-gözünü örtdü. Alnı gırışlandı, hisleri korşaldı. Galhıp gardaşına yanaşdı. Kalbi kövreldi. Onu gucaklayıp bağrına basdı, teskinlik verdi.

Yahşı... Yeke oğlansan... Anamız Allaha şükür uzag yere getmir ki...

Selim, lap balaca uşag kimi burnunu çekip durdu. Uzun müddet dinip danışmadı. Sonra da başını galdırıp, yaşına yaraşmayan bir tarzda gözlerini gıydı.

— Sen bunu çohdan bilirdin? Onun dodagları titredi.

— Yoh. Böyük gardaş derhal cevap verdi ve tenbeki eşdi. Bir-iki ay olar...

Selim, gayretli kişiler kimi elini berkden dizine vurdu.

— Bes sen ne, nece...

O, nese demek istedi, amma demedi. Deyeceyi söz sanki boğazına yapışıp galdı. Gazabı üreyini sancdı. Bir müddet bundan evvel atdığı gar toplarına ters ters bahdı. Aman Allah, onlar neyese ohşayırdı! Selim, yerinde durabilmeyip deli kimi ağaca sarı hücum etdi... ve onları goparıp yere atdı, tapdadı. Sonra gardaşına sarı döndü.

— Bes sen, bes sen ne üçün goyurdun ki, Serkâr bele bir iş tutsun?

Böyük gardaş suçlu adamlar kimi başını aşağı dikdi ve teze yadına düşürmüş kimi eşdiyi sigaranı yandırıp tüstüledi. Dumanı ciyerine çekdi.

— Onlar çohdan anlaşıplar, Selim, gardaş. Lap çohdan... Onda hele men esgerlikde idim... Senin de... senin de ki, heç neden heberin olmayıp... Sen bu otagda yatanda, obiri otagda olup bitenlerden heberin olmayıp. Olmayıp!.. Seni yuhuya verip, öz işlerinde oluplar. He, öz işlerinde oluplar...

Kiçik gardaşın heyecandan üzü gızardı... Ellerini çenesinin altına goydu... ve ne geder fikirleşdise de, anasının geceler başka yere getdiyini yahut Serkâr'ın onlara geldiyini bir türlü tasavvuruna getirebilmedi. Elinde olmayarag heber aldı.

— Göresen bunu gonşular bilirdi?

— Bes nece... Böyük gardaş elini yelledi. Ele Allahın dellek Hesen'i bildi, besdi... Bütün kendin heberi olacak... Vallah, men camaatın üzüne bahabilmirem. Heç bilmirem ne edim, nece edim...

Selim, tenbel tenbel sırıklısını geyindi. Kerim, boş arag şişesini var gücüyle özünden gırağa, kôlluğa tulazdadı. Şişe lap hırtdeyecen gara batdı.

— Anamız meger Selmi hala kimi ersiz galabilmezdi? Selim, başını çevirip soruşdu ve elebil ümidi her yerden kesildi.

Kerim sofranı yığışdırdı. Selim'in payını çantaya goydu.

— Yooh... O, barmaklarının arasındaki sigaradan bir nefes de çekip, sigaranı gara basdı. Sigaranın közü gara deyip cızıldadı. Yooh. O, bir de tekrar eledi. Anamız Selmi halaya nisbeten çoh cavandır. Mecid kişi ölende Selmi halanın altmış yaşı vardı...

Selim, buz kimi soyuh ellerini ceblerine goydu. Kerim, onun yola geldiyini anlayıp, ilâve etdi.

— Bilirsen, Selim... Anamız bizim üçün az sıhıntı çekmeyip. Onun hakkı boynumuzdadır. Dilimiz de kısadır...

— Düz demirsen. Düz demirsen... Deye, kiçik gardaş itiraz eledi. Kerim köksünü ötürdü.

— Bizi kişi eleyip meydana çıharan anamızdır, Selim... Sen uşagsan... Atamız muhârebeye gedende senin heç bir yaşın da yoh idi...

— He, n'olsun? Selim, daha da dilhor oldu.

Kerim, yene bir tütün eşdi. Yandırdı ve tüstüyü ciyerlerine çekmeye başladı.

— Ele bunun üçün heç neden heberin yohdur de... O vaht bilseydin çöreyin fiyeti neçeyeydi... O vaht o geder senin kimi, menim kimi cavan cavan uşaglar, böyükler acından ölüp ki...

Selim, gardaşını ahıra kimi dinlemedi.

— Menim Serkâr'dan zehlem gedir!..

— Menim de! Böyük gardaş onunla razılaşdı. O özünden başka heçkesi kişi saymır. Ele bunun üçün de onu ispalkomlukdan çıhardılar. Anamız ise onun malına, varına âşık olup. Men indi ona ne deyim... Olan olup, keçen keçip...

— Bes bizim işimiz nece olacak? Kiçik gardaş yene soruşup ufuldadı ve gardaşının şirazı çarıklarına bahdı.

— Lap yahşı. Böyük gardaş ona teselli verdi. Allah goysa bu il sekkiz yaşını gurtaran kimi seni aparıp sanat mektebine goyacağam. Deyirem, atamız kimi benna olsan yahşıdır...

Selim'in morali düzeldi, lâkin yene anasını haturlayıp gaşlarını çatdı. Dodağını dişledi. Kerim ise baltanı dizinin üstüne goydu. Sırıklısının düymelerini ilikleyip galhdı.

Meşenin bitiminde, gonşu kende geden yolda araba tekerlerinin tüyler ürperdici yeknesak sesi geldi. Kerim, üz-gözünü buruşdurdu. Kayışını berkidip, gardaşına sarı döndü ve sohbeti deyişdi.

— Kışınki kirşedir, eşi... Kış hara, araba hara...

Selim, onu eşitmedi. Dehresini götürüp meşeye girdi ve doğranıp galan iri gol-budaklı odunları çekip kirşenin yanına sürüdü.

Neheng derenin yamacında boy atıp ucalan iri gövdeli goz ağacının başındaki gara garğa bir-iki ağız garıldayıp susdu. Kerim etrafa bahdı ve biraz bundan evvel atdığı arag şişesinin yalnız etiketini gördü. Şişe, garı eritmişdi.

— Hava yavaş yavaş garalır. Deye, Kerim gardaşına heber verdi. Biraz tez ol...

Selim telesdi. Sırıklısının altından onun bir karış sallanmış kitelinin etekleri göründü. Kerim doğranmış odunları kirşeye yükledi. Kesertileri odunların arasına keçirdi. Buşlatını kirşenin üstüne atdı.

— Di keç, tutacağı tut. Kerim, gardaşına teref döndü. Yer yavaş yavaş tahtaya dönür...

Selim çantanı boynuna saldı, gardaşının kömeyine geldi...

...Onlar enişin lap başında dayandılar. Kiçik gardaş nefesini derdi. Uzakda, lap uzakda ala-tala görünen evlerin tek tek yanan çıraglarına bahdı. Uzakdan bu evler balaca balaca arı peteyine ohşayırdılar. Böyük gardaş tutacağı ondan aldı.

— Deyirem evde hazır, dovşan ganı kimi gırmızı bir çay olaydı...

Selim, dayanıp soyuhdan donmuş gulaglarını ovhaladı. Sâkit sâkit onun arhasınca geldi. Böyük gardaş kirşeni herleyip, enişi dalın dalın endi.

— Yahşı. Böyük gardaş zarafat elemeye başladı. Mısmırığını salma. O, kirşeni maşın tekerlerinin açdığı ize saldı. Ahşamlar şirin çay içmenin lezzeti bambaşkadır...

Şekerbulağ'a çatanda Selim bir ovuc su içip, tutacağı gardaşından aldı ve eve getmeye telesdi. Kerim, addımlarını sıhlaşdırdı...

... Selim, tutacağı sekinin çıhık daşına ilişdirip gapını iteledi. Darvaza kilitli idi. Kerim uca sesle anasını çağırdı. Ses gelmedi. Darvazanın bayıra bitişik yerinde soyuhdan büzüşüp galan, başlarını ganatlarının altında gizleden gazlar birbirine tohunup bağırışağlar. Evin sol terefindeki direkden asılı armudî fener garanlıkda balaca yeri ışıklandırırdı. Yerdeki gar, bampıg kimi ağarırdı. Kend, aysız ulduzsuz bir nâ-rahat gecenin goynunda uyuyurdu. Kerim, anasını bir de çağırdı.

— Ana!..

Aradan epey bir vaht keçenden sonra eyvanın ışığı yandı. Gadın, dolama pillekenle enip, telesik gapını açdı.

— Hardasınız a bala, soyuh kesdi sizi ki... Gadın, dil-ağız eledi. Selim, sesini bile çıhartmadı. Garanlıkda şaşkınlık içerisinde anasının hareketlerini izledi. Göyün üzü gecenin üzü kimi gapgara idi. Onlar elebil birbirlerine üçe dörde gatlanmış kelegayıdan bahırdılar. Selim, bu vahta geder onun üçün çoh gizli galan anasına çoh diggetle bahmak istedi.

Kerim gâh anasına, gâh da Selim'e baha baha darvazanı kilitledi. Kirşeni tövlenin lap kenarına çekdi. Gadın, pillekenin üstüne goyulmuş vedreni kiçik oğluna uzatdı.

— Ay Selim, gurban olum sene, evde bir damcı da su yohdur...

Selim, kinli kinli anasını süzdü. Vedreni onun elinden acıklı acıklı çekip aldı ve mızıldana mızıldana darvazadan çıhdı. Gadın, kiçik oğlunun hereketlerine teeccüb elese de, buna aldırmadı. Gelip böyük oğlunun garşısında durdu.

— Evde pul da yoh idi; bu üzden bugün şeker de alabilmedim...

Kerim, kirlenen ellerini eteyine sürtüp, elini şalvarının cebine saldı.

— Borç alabilmezdin meger? O, içini çekdi ve heç anasının üzüne de bahmak istemedi.

— Mürdeşir yusun Mevlüd'ün üzünü... Vermedi. Gadının sesi hırıldadı. Kerim, gat kesmiş olan köhne üç manatlığı anasına uzatdı.

— Seher maaş alacağam. İndi çayı Sefûre'den de almak olar...

— Get al de, gurban olum sene. Gadın, bic bic gülümsedi... ve nedense gorhup bedeni esdi. Dodagları titredi. Men de yemek gızdırım size...

... Kerim, üç manatı cebine basdı. Tini dönüp dayandı. Sefûregile bahdı. Pencerelerinden ışık gelmirdi. Mevlüd'ün gapısına getmeyin de heçbir mânâsı yoh idi. Anasına borc birce kilo da şeker vermemişdi. Kerim'in ağlına birdenbire bele bir fikir geldi." He, dünyada eclaf adamlar var!"

Kerim geri gayıtdı. Bu geceni bir teher keçirerik deye, fikirleşdi. Birden hayatlarında ses eşidip, durdu. Duvarın dibinde gizlendi. Dinledi. Bir müddet sonra ise darvazanın kiçik gapısı ihtiyatla açıldı! Kerim, gapıdan gorha gorha çıhan uzun boğaz çekmeli gödek adamı çoh çetinlikle tanıyabildi. Gözlerine inanmadı. Guruyup galdı. Ayakları elebil yere mıhlanmışdı.

— Serkâr. Kerim, gonşular eşitmesin deye sesini içinde boğdu, alçak sesle mırıldandı. Serkâr!..

Gödek adam sesi eşidip duruhdu. Lâkin durmadı. Addımlarını sıhlaşdırdı. Kerim, onun arhasınca koşarcasına yüyürdü. Onu yarı yolda yahalayıp gonşu eyvanın altına çekdi. Uzun ve kobud barmaklarını Serkâr'ın boğazına keçirdi. Onun başını duvara döymeye başladı.

— Serkâr. Kerim'in sesi hırıldadı, elebil hırtdeyinde gılçık galmışdı ve sözünü tamamlamağa gücü çatmadı...

(Amma hayıf, Kerim'in dodaglarının yarpag kimi titremesini, gözlerinin kıvılcım çahmasını, Serkâr'ın da tir tir esmesini bu hikâyenin müellifi görebilmedi.)

... Serkâr sarhoş idi. O, Kerim'in guvvetli golları arasında iskelete dönmüşdü.

— Serkâr! Kerim daha da gazablandı ve dişlerini birbirine sıhıp gıcırdattı. Seher gel, gancığını apar!..

Kerim, ömründe ilk defe idi ki, anası hakkında bele söz deyirdi... Ele bu vaht gonşu evin bayır ışığı yandı. Eyvanda kim ise dabanlarının üstünde dayanıp aşağıya gulag verdi. Pencereden süzülen ışık onun acâyip kölgesini bütün küçeye yaydı. Bu kölge Kerim'e lap nağıllardaki tepegöz kimi dehşetli göründü...

O, Serkâr'ın yahasını burahdı. Sol terefden illerle gapısı açılmayan mesçidin kümbedini özlerine yuva seçen çöl göyerçinlerinin ganat sesleri eşidildi. Gonşu evin damında başbaşa veren pişikler, körpe uşaglar kimi ağlayırdılar. Kerim, Serkâr'ı kenara itüledi.

— Get... Eger seher gelip... Aparmasan, başını parça parça ederem senin...

... Aşağıda, darvazanın yanında elinde vedre Selim'in kölgesi göründü. Kerim eve döndü. O, başında elebil içi ayran dolu saksı çömlek aparırdı...

*
* *

— ...

— Yahşı görek!..

Selim gımıldanmadı. Esir düşmüş addamlar kimi ellerini galdırıp yanmakda olan ocağa tutdu.

— Atamızı muhârebe apardı, anamızı Serkâr...

Kerim galhıp çırağı yandırdı. Ev ona hegigeten de bir anlık, yalnız birce anlık bomboş göründü. Sonra ise heç birşey olmayıpmış kimi öz âlemine gapıldı. Amma Selim'e ise ele geldi ki, evin tam ortasından böyük bir palıt ağacını kökünden çıharıp atıplar. Selim ışıkda ister istemez adasının unutduğu başmaklarına bahdı.

Kerim'in heç vecine de deyildi.

NÂHİT HACIZÂDE

(14/3/1936 -)

*Hikâye ve dram yazarı. Rahim oğlu. Orta öğrenimini Tovuz ilçesinde tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne girdi. Edebî faaliyetine "Ulduz" dergisinde yayınlanan "Lirik Minyatürler" adlı yazısıyla başlayan Hacızâde, Azerbaycan radyo ve televizyonunda uzun süre çeşitli görevlerle çalıştı. Hâlihazırda yine bu kurumda çalışmaktadır. Onun, **Ömrün Sorağında, Ömür Gözleyir Bizi** ve **Mehebbet Yaşadır** gibi oyunları Bakû, Şeki ve Erivan tiyatrolarında sahnelenmiştir. Hikâye kitapları arasında ise, **Bir Ana Tanıyıram, Dağlar Yuhuma Girir, Bir Üreyin Çağırışı** ile, **Mehebbet Ölünce Var** önemli olanlarıdır.*

ÇINAR OĞULLAR

"Analar yanar ağlar
Tellerin sanar ağlar,
Döner göy göyerçine
Yollara gonar ağlar.

El bayatısı

Çayların seslenen, bahça-bağın güllenen, tahılların tellenen vahtı idi. Çölçemen Nisan yağışlarında durulanıp teze gelin kimi dayanmışdı. Yal-yamac zümrüt rengine çalırdı. Göyün üzünde bir elçim bulut görünmürdü.

Sona garı yosma alça ağacının altında köhne yün şalına bürünerek özünü güne verirdi; sümüklerine henir geldikce hoşallanır, elebil kışın ayaz-şahtası, ömrün ağrısı, acısı canından çıhırdı.

O, gözünü alça ağacından çekmirdi. Bahdıkca üreyi ışıklanır, üreyine sevinç dolur, özüne de anlaşılmayan hoş bir duygu gelirdi. Bu ağacın fidanını üç il bundan evvel nevesi Goşgar, yazbaşı dağın obiri terefindeki konşu kentden getirip tikmişdi. O zaman Sona garı nevesini seve seve "meyvesini toyunda yeyek" dedi.

— Ağaca niye garğayırsan, ey nene? Deye, nevesi gülümseyerek cavap verdi.

— Bıy, niye garğayıram, a bala! Sona garı, nevesinin dediyinden heç ne anlamayarak içini çekdi. Dediyin sözün pasını bir sil görüm. Sözünün canını, cevherini söyle!

— Ay menim mehriban nenem! Nevesi, elini onun boynuna salıp; menim toyuma kimi bu alça neçe defe derilecek? Dedi.

— Hmm, bele de, bele de. Sona garı metlebi anlayıp, başını sallamışdı.

Üç il evvelki söhbet nece olmuşdusa Sona garının hayâlinde elece de canlandı. Hatta Goşgar'ın elindeki bel, eynindeki paltar, saçlarının şekli birer birer gelip durdu onun gözlerinin gabağında. Alça ağacına bahdıkca üreyinde

Goşgar'a hak verirdi. "Ay gözel alça, nevem düz deyirmiş, hele çoh derilecek meyven senin. Bahıp görürem, gızlar kimi sen de çoh telesirsen. Goşgar esger gedesi, gız beyenesi... Sonra elçilik, toy.."

Sonra garı kövreldi. "Yegin bu toyu görmek mene kısmet olmaz." Başını azca yuharı galdırdı, gözleri gamaşdı. O, kirpiklerini birbirine govuşdurup yalnız özünün eşideceyi bir sesle : "Allah, senden möhlet isteyerim. Belke de bu menim son arzum, son muradımdır. Versen de, vermesen de incimerem. Goşgar'ın toyunu görsem rahat ölerem, kâmım galmaz üreyimde. Kabrimin üstünde güller biter."

Alça ağacı sanki hoşbeht bir gözel idi. Başına gucak gucak çiçek sepmişdiler. Budaklar eyilmişdi... Çiçeklerin ışığı gözlerinin yorgunluğunu alırdı. Ancak Sona garı bu Allah vergisinden, hoşbehtlik payından bahışlarını ayırabilmirdi. "Sen ömrünün bahar çağındasan. Menimse günüm güzeranım çohdan keçip. İndi köçmek isteyirem; bugün-sabah köçüp gedeceyem."

Sona garının yaşı doksanı çohdan aşmışdı, yüze doğru gedirdi.

...hardansa yanıklı bir ses eşitdi :

Aman, aman ayrılık,
Olur yaman ayrılık.

Bu sesi hardan eşitdi? Ohuyan kim idi? Ne geder çalışdısa anşırdabilmedi. Fikrini yığıp yığmaladı. Yene başadüşebilmedi ki, bu ses hardan gelir. Yerden, ya göyden.

Üreye od salan yanıklı sözler ataşa düşen körpe guşlar kimi çırpınırdı...

Sağına, soluna boylandı, heçkes yoh idi. "Belke meni gara basır? Belke gonşunun radyosudur? Deye, özünü sâkitleşdirmeye çalışdı. Aslında bu sesin hardan gelişinin, kimin ohuduğunun Sona garıya dehili yoh idi. Ancak burası var idi ki, bu "ayrılık" denilen sözden yaman gorhurdu ve bu söz kiminse diline gelende Sona garının başından duman galhırdı. "Ayrılık yaman dertdi, Allah heçkese çekdirmesin. Görüm meler galsın onun anası! Daşı, gayanı erider, adamı yün darağından keçirip, üreyini şâne şâne eleyer ayrılık..."

Deyiller, göz gördüyünden gorhar. Sona garı ayrılığın her üzünü görüp, ondan çekeceyi geder çekmişdi.

* * *

Bir hefteye yahın idi ki, o, ev-eşiye, hayat-bacaya sığışmırdı. Üreyini sanki buzlu suya çekmişdiler, havası çatmırdı. Teze teze özüne gelirdi.

Ahşam evlerinde bir çal-çağır var ki! Sağlığına, şerefine deyip gadeh galdıran kim, sazı sinesine basıp Gurbani'den, Elesger'den, Kerem ile Esli'den ohuyan kim, Terekeme'ni Uzunduru'ye, Uzundere'ni Yallı'ya calayan kim...

Gonu-gomşu bütün gece boyunca çalıp ohudu, oynadı; Sona garının da üreyi tab getirebilmedi, el ağacını yere vura vura ortalıgda iki-üç defe fırlandı. Gohum-akraba, tanış, biliş Goşgar'a "yahşı yol" arzulamağa gelmişdi. O, heç cür ağlına sığışdırabilmirdi ki, Goşgar'ın esgerlik yaşı çatıp, indi o, vetene olan borcunu vermeye getmelidir.

Goşgar, onun gol-ganadıydı; aynı zamanda onun sonbeşiyinin adını daşıyırdı. Deyirler, oğul dayıya ohşayar. Goşgar da aynen dayısına ohşayırdı; deyerdin bir almanın yarısı Goşgar, yarısı da dayısı idi.

Bazan Goşgar nenesini çaşdırırdı. Sona garıya ele gelirdi ki, bu şiverek, irigözlü, gartal bahışlı oğlan onun doğmaca balasıdır; dokguz ay, dokguz gün, dokguz saat onu garnında gezdirip. Sonra da ona hayat verip, layla deye deye döşünden süt emizdirip, böyüdüp, erseye çatdırıp.

O, bugün nevesini uzak sefere yola salırdı. Ne zamana, sonbeşiyine, Goşgar'ına belece hayır-dua vermişdi.

... Yazağzı idi. Dağların garı eriyir, kôlların dibinden ürkek benövşeler teze teze boylanırdı. Dağlar da adamlar kimi dert-gama batmışdı. Göylerin gözyaşı yaz yağışına garışmışdı, gurumak bilmirdi. Bahışlardan sevinç, dodaglardan tebessüm didergin düşmüşdü. Bu odaba çoh nâdir evler tapardın ki, gapısını gara heber döyüp, kalbini kana gerğ elemeyip. Sona garı ile Salman kişi cepheye altı oğul gönderip evezinde altı barmak "gara kâğız" almışdılar. Birgün Goşgar'ı da çağırdılar. Getmek ve'desi gelip çatmışdı. Er, arvadının üzüne bahdı, arvad erinin. Bahışlarda sual titredi. "Neylemeli?"

Ne edebilerdiler? Çoh ağır günler idi; veten, oğlunu, gızını harayına çağırırdı.

Güneş uzak, karlı zirvelerin başına gızıl saçlarına sepende ata ve ana Goşgar'a uğurlu seferler diledi.

Salman kişi oğlunu bağrına basdı.

— Get, oğul, get. Torpağımız düşman tapdağı olmasın! Get, gardaşlarının da intikamını al, yağılara hadlerini bildir!

— Bu elin, bu torpağın namusunu gözbebeyin kimi goru? Namus, her şeyin üstündedir! Deye, ana oğlunu bağrına basırdı.

Aylar keçdi. Savaş, canını tapşırhatapşırda Goşgar'ın da "gara kâğızı", vay heberi geldi. Bu evin, ocağın son ümidi de çiliklendi. Salman kişi dağdan

ağır derdin altında çabalasa da, bel götürüp kendin baş terefinde, el yolunun üstünde teze bir çınar ağacı dikdi. Yol üstündeki çınarların cergesine bir çınar daha goşuldu...

Çınarlar yeddi gardaş oldu. Hesen, Hüseyin... Teymur, Seymur... Eli, Veli... bir de Goşgar...

*
* *

Bütün kend ehli ayakda idi. Gocalı cavanlı, uşaglı büyüklü "meme deyenden pepe deyene" hamı esgere gedecekleri yola salmağa gelmişdi.

Sona garı gamlı bir kölge kimi bu yığıncağın dört dövresinde dolanır, ışığı sozalmış gözlerini esgere gedecek olan cavanların üzlerinden çekmirdi. O, elebil bu adamların arasında kimise arayıp ahtarırdı. Çalmasının altından süzülüp çıhan ağappag saçları, sanırdın bir top ışıkdır. İller, ağrılı-acılı iller şehresini şumlayıp, şırımlamışdı...

Gara zurna şahbaz küheylan kimi gıy vurup kişnedikce "Koroğlu Cengi'si" yaz semasının maviliyinde ahıp gedir, elebil, kendi üç terefden kurşaklayan meşeli dağlar gol-gola tutup üzü gündoğana sarı yeriyirdi. Dağlar da oğullarını yola salan atalar kimi gururluydu.

Usta Emrah yaman şevke gelmişdi; adamı yandırıp yahırdı. Onun babası Algayıt da bütün Gencebasar'da adla söylenen zurnacı idi. O, çalanda ürekde gerek gaya dözümü olaydı ki, bu yangıya, bu oda, ateşe tab getirsin.

Usta Emrah havanı dönderip "Heyvagülü'ne" çekdi. Sona garının üreyi tel tel oldu, tellendi. Onu bu ulu el havası ile ata evinden gelecekdeki yuvasına yola salmışdılar. Bu hava üstünde gaynanası Muncuk arvad öz gelinine dileyini bele demişdi :

Anam, bacım gız gelin,
El-ayağı düz gelin,
Yeddi oğul isterem,
Birce dene gız gelin.

Üç oğuldan sonra Servinaz, onun dalınca ise tek bacıya dört gardaş gelmişdi.

Esgere gedecek cavanlar birer birer doğmaları, yahınları ile görüşüp avtobusa minirdiler. Sona garı elin ağbirçeyi kimi cavanlara alkışını yetirir, isteyini deyirdi. "Uğurunuza heyir çıhsın! Sağ gedip salamat gayıdın, hamınızın toyunu görek, menim evlatlarım!"

O, nevesini hayli müddet gollarının arasından burahmıyarak;

— Goşgar bala, get, yollarına yorğan döşensin; goy senin getdiyin yollar, dayılarının getdiyi yollara ohşamasın. Dedi.

— Salamat gal, nene! Goşgar, onun gollarının arasından sıyrılıp çıhdı.

*
* *

... Göy zemilerin gözlüyü uzaklarda göylerin maviliyine govuşur, çınarların teze-ter yarpagları hazîn hazîn pıçıldaşırdı. Yarpagların sözü, söhbeti neydi? Ana kalbi sarı sime, kahır şimşeyine dönmüşdü. O, gurumuş gilas budaklarının çiliklerine benzeyen barmaklarını üzünde daraklayarak az evvel Goşgar'ın getdiyi yollara bahırdı; gören ele sanardı ki, onun gözleri bir cüt gam yuvasıdı.

Gün, günorta yerinde idi. Torağaylar ses sese vermişdi. Bütün dünya yaz nağmesi ohuyurdu. Ancak elebil, Sona garının sinesi sal buz bağlamışdı. Göylere göz dolandırdı. Sanki güneş ona sarı bahıp gülümsedi.

— Sona, gözün aydın, bir neve de pervazlandırdın!

— Hemîşe bele aydınlık içinde olasan!

— Goşgar'ın hemîşe sevincini göresen. Adı ile ucalsın!

— Yeter ki, sağlık olsun, herşey sağlığın başındadır.

— Bu, çoh kadîm bir istekdir, Sona garı.

— Görüm heçkes bu isteye tamarzı, hesret galmasın.

— Bu, insanların öz elindedir.

— Sen ululardan ulusan, güneş! Yerin de, göyün de anası sensen! Biz geldigederik, dünya durdukca sen de duracaksan... Gan içen zalımların gara nefesini, üreklerini öz odlarıyla öz ocaklarında yandır, küle dönder! Bundan bele heçbir ana, menim çekdiyim oğul dağını çekmesin, güneş!

— Yaradılışın, hayatın evveli, başlangıcı anadır; beşer, ana döşünden süt emip. Ey ağbirçek ana, sen, bu sözleri insanlara söyle! Goy sesine, harayına bütün insanlar ses versin! Ana sesi dünyanın en mukaddes, en uca sesidir. Ucalt sesini, bütün analar seninledir! Men de seninleyem!

— Var ol, güneş, sen anaların anasısan!

— Men göyler gızıyam, analar ise torpağın gızıdır. Aslında biz bacıyık, tâleyimiz, kaderimiz birbirine ohşayır. Yerde bir insan dünyadan köçende göyde bir ulduz sönür.

— Gel bugün ölümden danışmayak.

— Hayat, menimle hemîşe mücâdele hâlindedir.

— Hayatın çırağı daha gürdür. Eger bele olmasaydı, zulmet geceler gündüzleri çohdan boğardı, çohdan sönerdi dünyanın ışığı.

— Menim özüm de sönüp gederdim...

— Sen üreklerin, direklerin zerre zerre ışığından yaranmısan, güneş.!

— Kimin ki, üreyinde ışık olup, yahşılık odu yanır, bele adamlar senin zerrelerinde yaşayır. Deyirem, menim oğullarımdan Hesin'imin, Hüseyn'imin, Seymur'umun, Teymur'umun, Eli'nin, Veli'nin... sonbeşiyim Goşgar'ımın üreyini göreydin... Heresi bir nur parçasıydı. Atlanıp getdiler, dağların dalında gözden itdiler. İndi kısmetim, tesellim bu çınarlar olup.

— Ana torpag her adamın adına çınar böyütmür. Veten yaşadana, torpag yaşadana ölüm yohdur, Sona!

Doğma sesler geldi ananın gulağına. "Biz ölmemişik, ay ana, çınar olup boy atmışık, hemîşe de bah, belece galacayık!"

Ananın solgun dodagları esdi, titredi. "Sesinize gurban olum, menim çınar balalarım! Galhın, evimize gedek, teze paltarlarınızı geyinin... Bayram gelir, sizin bayramınız... Galebe bayramı... Bütün ellerin azadlıg bayramı..."

Ana, elini gözünün üstüne goyup masmavi göylere bahdı. Güneş, nar denesi kimi parıldayırdı.

— Sen de gel, güneş! O, üzünü göylere tutdu. Sensiz bu dünyanın ne toyu, ne bayramı? Ey menim nazlı ayım, ulduzum!..

Güneş, ona ses verdi.

— Ge...li...rem...m...m...

Sona garının gözleri güneşlendi. O, üzünü dağlara tutdu. Dağlar sanki golboyun olup üzleri güneşe teref "Yallı" gedirdi. Çınarlar da terpendi... Sona garıya ele geldi ki, güneş de onun elinden tutdu.

GARİB MEHDİ
(21/7/1936 -)

Kasım oğlu. Gazeteci-yazar ve şâir. Kutkaşen ilçesinin Mirzebeyli köyünde doğdu. Âilesiyle birlikde Gence şehrine yerleşti. Burada ilk ve orta öğrenimini tamamladı. Garib Mehdi, bir süre "Gence Dram Tiyatrosu"nda oyuncu olarak çalıştı. Uzun müddet sıva, beton ve kaynak ustası olarak karşımıza çıkan Garib Mehdi, Gence'deki Hesenbey Melikzâde Zerdabî Enstütüsü'nü dışarıdan bitirip, öğretmen olur. Halihazırda, bu enstitünün bir yayın organı olan "Yükseliş" adlı gazetenin redaktörlüğünü yapmaktadır. Yazı hayatına, 1958'de "Edebiyyat ve İncesenet" gazetesinde çıkan ***Işığın Gezebi*** *adlı satirik hikâyesi ile başlayan yazar, 1983'ten beri* ***Nâsirin şiir bohçası*** *adıyla şiirler yazmaktadır.* ***Işık, Yaralı Mermer, Ucalan Dağlar, Rast, Temiz Hava*** *ve* ***Senden Sonra*** *onun, hikâyelerinin toplandığı eserleridir.*

DİŞLER VE SİÇANLAR

Zeng çalındı. Uşaglar çantalarını telem-telesik ellerine alıp bayıra çıhdılar. Lengiyip dalda galan Âkif'in sesi eşidildi :

— Ey... Mırıhdiş, meni de gözle.

Nâtik ayak sahladı. Onlar goşalaşdılar.

— Ağzını aç görüm, teze dişin çıhır mı? Deye, Âkif aşağı çöküp altdan yuharı Nâtig'in gabag terefden düşmüş olan dişinin yerine bahdı. Hele ki, birşey görsenmir. Deyesen sizin siçanlar yaman tenbeldir. On gündür bir dişi hazırlayıp gurtarabilmirler.

— Men özüm onlara demişem telesmesinler. Ele diş gayırsınlar ki, kende geden kimi nenemin gah torbalarını doğrayabilim.

Nâtig şestle döşünü ireli verip açık aşkâr edâ ile yerimeye başladı.

— Birce menim dişime bah... Âkif, dodaglarını aralayıp ağappag sıra ile dizilmiş süt dişlerinin düzümünü dostuna gösterdi. Barmağını lahlayan dişinin üstüne goyup kederle köksünü ötürdü.

— Nâtig, ahşamdan beri lahladıram, hele cesâretik çatmır. Yahşı yadıma düşdü; çöreyini yeyip istirahat edenden sonra bize gelersen. Anama demişem, razı olup. Bu balta dişi vererik siçanlara, evezinde onlardan inci kimi diş alarık. Yahşı mı, mırıhdiş?

— Yahşı. Nâtig, başı ile razılığını bildirdi. Ne fikirleşdise razılığına ilâve etdi. Anamdan icâze almadan gelebilmerem.

Akif, incikliyini gizletmedi.

— Bilirem, anana galsa, icâze vermeyecek. Senin üstünde esim esim esir. Öz aramızdır, terbiyenin pozulmasından yaman gorhur ha... Ahı, sene ne olup? Sınıfımızda senden terbiyeli, senden çalışgan uşag yohdur.

Nâtig anasının haklı olduğunu Âkif'e anlatmağa çalışdı.

— Anam deyir ki, adamların terbiyesi pozulanda onlar tez gudurur, tez guduzlaşır. Mence, anam doğru deyir.

Âkif çiyinlerini çekdi. O, dostunun sözlerinden birşey anlayabilmedi.

— Senin anan bu cür deyir... Menim anam ayrı bir cür deyir... Hansı doğru deyir? Heç özüm de bilmirem.

Onlar hayli yanaşı addımladılar. Birden Âkif'in yadına ne ise düşdü. Sevincle dillendi :

— Bura bah, mırıhdiş. O, dostuna mırıhdiş demekden çoh hoşlanırdı. Öz dişinin de düşmesine telesirdi. İsteyirdi Nâtig de ona, buna benzer bir söz desin. Ahı bugün menim dişim çıhacak! Siçanlar teze diş getirene geder bes, sen meni nece çağıracaksan?

— Senin adını çohdan hazırlamışam. Deye, Nâtig bic bic güldü. Neneme dedim, o da tapdı. Sen mene mırıhdiş deyende, men de seni kelfirdiş deye çağıracam.

— Kelfirdiş ne demekdir?

— Mırığın iki gatı demekdir. Kelfirdiş olan danışığını itirir, kelimelerin gol-gabırgasını budayır.

Âkif sevincinden atılıp düşmeye, dostunu gucaklamağa başladı. Kelfirdiş! Bu ad nece de hoşuna gelirdi. Hele uşagların heçbirini bu odla çağırmayıplar. Atasının dediyi kimi, orijinal addır. Âkif, gözlerinden sevinc yağa yağa :

— Senin ne gözel nenen var! Dedi.

Biraz sonra balaca dostlar aralandılar.

— Tez gel ha, mırıhdiş, gözleyeceyem.

— Anamı razı edebilsem... Nâtig istedi dostuna kelfirdiş desin, özünü zorla sahladı. Ahı, o hele kelfir olmamışdı.

*
* *

Brilyant hanım ömründe bele diribaş, herşeyle maraglanan, yapışgan uşag görmemişdi. Nâtig, ona beklemediyi suallar verdikce Brilyant hanım geşşedir, uğunup özünden gedirdi.

— Yahşı, Nâtig, indi de görüm, sen siçanlardan inci dişi nece alırsan?

— Bah, bele. Deye, Nâtig biraz pambıg alıp dişlerinin birinden yapışdı. Brilyant hanımın gözleri kellesine çıhdı.

— Sen öz dişini özün çıhardırsan?

— Beli, bunda ne var ki...

— Vay!.. Vay!.. Brilyant hanımın bedeni çimçeşmiş halde gışgırdı. Zarajeni eleyer, infeksiya verer. Üreye bah ha... Nece dözürsen?

— O geder de ağırmır. Bir defe dala, bir defe gabağa verirem, sonra çekirem çıhır. Az da gan ahır, vessalam!

Ele bu vaht gapının zengi çalındı. Brilyant hanım ağır endâmını yırğalaya yırğalaya özünü gapıya çatdırdı. Geyimli kecimli üç nefer hısın hısın salam verip, özür dileye dileye astanadan içeri girdi. Ellerindeki dolu sebetleri ve çamadanları yerbeyer eledikden sonra :

— Kişinin sıhhati necedir? Deye, intizarla ev sâhibesinin üzüne bahdı. Brilyant hanım onların aydın sezilen telâşını sâkitleşdirdi.

— Gorhmayın, möhkemdir! Gece gündüz vezifesine dua ohuyun.

— Bu ne sözdür, rehber bizim diriliyimizdir! Onsuz bir günümüz olmasın! Yahşı, telesirik, başka yerde de işimiz var. Biz gedek.

Brilyant hanım könülsüz dillendi :

— Oturup çay içeydiniz de...

— Çoh sağ olun!

— Güle güle, eziyet çekmisiniz. Bir terefden bahanda, burda lengimeyiniz düz deyil. Deye, Brilyant hanım eyile eyile birşeyler getirenlere, hısın hısın danışanlara öteri dil-ağız eledi.

Eyile eyile gelen adamlar, eyile eyile de çıhıp getdiler.

— He, sonra neyleyirsen? Brilyant hanım yeniden Nâtig'le söhbetini devam ettirdi.

Gelen adamlar Nâtig'in gözünden gaçmamışdı. Onların gerîbe hereketleri, gerîbe danışıkları bârede Brilyant hanıma birşeyler sormak istedi. Sonra da ne düşündüse, bu fikrinden vaz geçdi.

— Çıhan dişimi getirip goyuram siçan yuvasının ağzına, başlayıram onları ucadan seslemeye : "Ey siçanlar, men öz balta dişimi size verirem, siz de inci dişinizi mene verin!" Bunları mene nemem öyredip. Deyir onda adamın dişi möhkem olur. Bu sözleri deyip, Nâtig dostuna doğru döndü. He, necesen, indi seni kelfirdiş eleyek mi?

Canına gorhu düşen Âkif çiyinlerini gısıp, başını buladı.

— Hele yahşı lahlamır, goy ahşam biraz da boşaldım. Arhayın ol, mırıhdiş, sabah mutlaka çıhardarık.

Brilyant hanım bir hata çıhmaması üçün ihtiyatlı olmak istedi. İstedi ki, bu işe itiraz elesin, amma özü de hissetmeden balaca oğlanın cesâretinin garşısında susdu.

Ertesi gün sözleşdikleri kimi bir yerde toplaşdılar. Âkif, öz özüne meşgetmeye başladı :

— Ey siçanlar, men öz balta dişimi size verirem, siz de inci dişinizi mene verin!

Birden Nâtig dillendi :

— Brilyant hala, sizde siçan yuvası var?

Brilyant hanım özünü itirmiş halde dillendi :

— Doğrudan a... Göresen, bizde siçan yuvası var?..

Gapının zengi Brilyant hanımın sözünü ağzında goydu. Bu defe de rayon adamlarına benzer bir deste kişi hıkkana hıkkana, eyile eyile içeri doluşdu. Yene ev sâhibesi gızıl dişlerini parıldada parıldada dil-ağız eleyip onların "zehmet çekdiklerini" bildirdi.

— Kişinin sıhhati necedir? Deye, gelenler intizarla ev sâhibesinin üzüne bahdılar. Brilyant hanım, onların aydın sezilen telâşını sâkitleşdirdi :

— Gorhmayın, möhkemdir! Gece-gündüz vazifesine dua ohuyun.

— Bu ne sözdür, kişiniz bizim diriliyimizdir! Onsuz bir günümüz olmasın! Yahşı, telesirik, başka yerde de işimiz var. Biz gedek.

— Güle güle. Bir terefden bahanda, burada gecikmeyiniz heç yahşı deyil. Deye, Brilyant hanım eyile eyile birşeyler getirenlere, hısın hısın danışanlara öteri dil-ağız eledi.

Eyile eyile gelen adamlar, eyile eyile de çıhıp getdiler. Gonagların gerîbe, şüpheli hereketleri Nâtig'i hayâl âlemine sürüklemişdi. Âkif, onu bu düşünceden ayırdı :

— Yoh, mırıhdiş, yahşı lahlamır. Ahşam biraz lahladım, çıhartmak lap asan olsun.

Nâtig'i fikir götürmüşdü. Göresen, dostugile ara vermeden eyile eyile gelen, hısın hısın danışan bu adamlar kimdir? Onlar niye gelirler? Ne getirirler? Ne aparırlar? Onları kimi büyüleyip? Onlar niye bu evde doğru düzgün yeriyebilmirler? Merağını yenemeyen Nâtig soruşdu :

— Brilyant hala, size gelen adamların belleri niye eyri olur? Sesleri niye çıhmır?

Brilyant hanım gaş-gabağını salladı :

— Ele şeyler neyine lâzımdır. Böyüklerin işlerine garışma. Uşağın uşag işi olar; get siçanlarını dile tut. Yaman da ferâsetiniz var, neçe gündür çalışırsınız. hele bir siçan ele keçirebilmeyipsiniz.

Üçüncü gün yene yığışdılar. Âkif, siçanlara deyeceyi sözleri tekrar etdi. Nâtig yene aynı soruyu sordu :

— Brilyant hala, sizde siçan yuvası var?

— Doğrudan a... Göresen, bizde siçan yuvası var?..

Brilyant hanımın sualına gapının tıkkıltısı cavap verdi. Eyile eyile eli dolu adamlar geldiler, ev sâhibesinden hısın hısın soruşdular : "Kişinin sıhhati necedir?" Brilyant hanım gerîbe gonagların telâşını sâkitleşdirdi : "Gorhmayın, möhkemdir!" Dedi.

Gonaglar, Brilyant hanımın cavabından razı halde çıhıp getdiler. Ancak Âkif'in lahlayan dişi yerinde galdı. Bu durum tam bir hefte çekdi. Nihâyet, alhıncı gün gelip çatdı. Daha kat'i karar vermişdiler. Nece olursa olsun, kim gelirse gelsin, bugün lahlayan diş yerinden çıhmalıdır. Daha Âkif de siçanları çağırmakdan yorulmuşdu.

Brilyant hanım onlara çörek goymuşdu. Nâtig çöreyi yeye yeye bakışlarını evin gıymetli eşyalarla alışıp yanan her terefinde, Brilyant hanımın brilyant üzüklü barmaklarında, brilyant bilezikli, brilyant saatlı gollarında, zarif sarı zincirle kündelenmiş boynunda, top saçaklı kulaklarında, gızıla bürünmüş dilşerinde dolaşdırırdı. O, uşag marağı ile soruşdu :

— Brilyant hala, sizin balta dişleriniz nece olup?

Brilyant hanım bu defe Nâtig'in beklenilmez sualından özünü sahlayabilmeyip şakkıltı ile güldü :

— Men de sizin kimi balta dişlerimi siçanlara vermişem.

Nâtig'in maragı sönmek bilmirdi. O, herşeyi derinliyine, etraflıca öyrenmek isteyirdi :

— Bes evezinde siçanları size niye inci dişler getirmeyip?

Brilyant hanım göbeyini atlandıra atlandıra gülmeyine davam edirdi :

— Menim siçanlarım sizin siçanlara ohşamır... Menim siçanlarım gızıl diş getirir. Onlar yahşı bilirler ki, Brilyant hanım sümük dişin yoh, gızıl dişin hestesidir...

Nâtig şaşırdı. Gözleri muammalı şekilde açıldı. Âkif'in atası, bacı ve gardaşlarının gızıla bürünmüş elleri, bilekleri, boyunları, gulagları, dişleri bir an için gözlerinin gabağından gelip keçdi. İnandı. Uşag sâdeliyiyle inandı. Amma yene de el çekmedi :

— Zeli dayının da gızıl dişlerini sizin siçanlar getirip?

— He...

— Almaz'ın, Firûze'nin, Yagut'un da gızıl dişerini senin siçanların getirip?

— He...

— Âsif'in, Ârif'in de gızıl dişlerini senin siçanların getirip?

— He... Deye, Brilyant hanım ferah hissle cavap verdi.

— Vay!.. Deye Âkif'in ağlamaklı sesi eşidildi. Onun ağzı ganla dolmuşdu. Dişim çıhdı. Çöreyi çiyneyende lahlayan dişim çıhdı.

Tez ayağa durdular. Brilyant hanım oğlunun ağzını temizledi. Dodaglarına bulaşmış olan ganı isti su ile yudu. Nâtig çoh sevinirdi. Daha bundan sonra onun da deyecek sözü olacakdı. Bundan sonra Âkif'e kelfirdiş deyecekdi.

Âkif, çıhan dişini elinde tutmuşdu. Bu saat amelliyyet başlayacakdı. İşi aksatan siçan yuvası idi. Onlar bir araya yığışıp, siçan yuvasının hansı küncde olduğunu muayyenleşdirmeye çalışırdılar. Brilyant hanım öz özüne deyinirdi :

— Göresen, bizde siçan yuvası var? Ahı, men bu ezâzil heyvanın ne sesini eşitmişem, ne de izini görmüşem. Ey yırtıcı heyvan, ey gelinlerin bohçasını doğrayıp gözü yaşlı goyan heyvan, eger senin bizim evde yuvan varsa, sesini çıhart!

Gapının seslenen zengi siçan civiltisini hatırlatdı. Brilyant hanım sevincek halda iki addımda özünü gapıya yetirip işkili açdı. Elinde iri bağlama tutan, başı panamalı bir adam eyile eyile içeri dâhil oldu. Âkif dişlerini ağarda ağarda onun gabağına yüyürdü :

— Dişime bah!.. Dişime bah!.. Görürsen, kelfirdiş olmuşam!

Gelen adam, Âkif'in kelfir dişini görünce hısın hısın bir hay-kûy gopartdı ki, Nâtig mat galdı.

— İnciyerem de, biraz da hele oyana gederem! Brilyant hanım, meger biz ölmüşük ki...

Nâtig'in gulagları cingildedi, elebil onu anası çağırırdı. O, hissettirmeden dostunu terk etdi.

*
* *

Bugün Nâtig çoh sevinirdi. Seher güzgüye bahmışdı. Mırıh yerden tezece çirten dişin ucu ağarırdı. Nihâyet, onun siçanları inci dişi getirmişdiler. Bah, indi o, Âkif'e kelfirdiş deyip, doyunca gülebilerdi. Dostunun ise ona demeye sözü olmayacakdı.

Âkif bir hefte idi ki, derse gelmirdi. Yolda görüşdüler. Nâtig ağzını açıp "kelfirdiş, derse niye gelmedin?" demek isteyirdi ki, birden Âkif'in dodagları gaçdı. Sıra ile düzülmüş dişlerin ortası alov kimi alışıp yanırdı. Âkif, düşen dişinin yerine gızıldan diş yapdırmışdı. Nâtig me'yus halde başını aşağı saldı. Dostuna birce defe de olsun kelfirdiş deyebilmedi. Üreyinde öz inci dişine de, tenbel siçanlarına da berk acığı tutdu.

AGŞİN BABAZÂDE

(23/11/1936 -)

Edebiyatçı, yazar ve öğretim üyesi. Bakû'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Şarkşinaslık Fakültesi'de, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. Mezun olduktan sonra burada asistanlık yapan Agşin, bir yandan da edebî faaliyetini yürütmeğe çalıştı. Onun, ilk hikâyesi, ***Azadlık Uğrunda*** *1958'de neşredildi. Bir süre (1972-1975) İskenderun Demir Çelik'te tercümanlık görevi yapan yazar, hâlen adı geçen bölümde öğretim üyesi sıfatıyla görev yapmaktadır. Bu arada, Azerbaycan'da birçok resmî kuruluşun üyeliğini üstlenmiş durumdadır. Azerbaycan radyo ve televizyonunda da çalışmış olan Agşin Babazâde, hikâye yazarı olarak tanınır. Yazarın yayınlanmış hikâye kitapları arasında* ***Câzibeli Ufuklar, Hemîşebahar, Bir Parça Hayat, Ağ Ulduzlar, Bir Üreyin Harâreti, Kişiler Az Yaşadı, Ayrılık ve Dünya Vefalıdır*** *dikkate değerdir. Ayrıca,* ***Muasır Türk Dramaturfiyasında İçtimâi Motifler*** *adlı bir araştırması ile, Nazım Hikmet hakkında bir monografi çalışması vardır.*

— Çoh sağ ol. Sonra geleceyem sene bir derdimi danışım.

— Eşşi, ne derdbazlıkdır.

— Yoh, men de bilirem ki, bu dünyada herşey gelip keçicidi. Amma adamı yandırır ey... Heçbir günahın olmaya çıharıp atalar bayıra.

— Yahşı olar herşey.

— Güman elemirem...

Bu ahırıncı iki kelmeni deyende Toğrul'un rengi deyişdi, hatta gözleri doldu.

— Sen inanırsan ki, menim heçbir günahım yohdur?

Fâik evvelce susdu, sonra ilâve etdi.

— Sonra enine boyuna söhbet ederik.

— Men gedirem. Amma tek birce sualıma cavap ver. İnanırsan, ya yoh?

Toğrul, Fâik'in hâsiyyetine beled idi, bilirdi ki, o, atasının da tesibihi tutan adam deyil, sözün düzünü deyecek. Amma yene de yohlamak üçün bu sualı verdi. Amma nâ-hak. Fâik "yoh" kelmesini ele dedi ki, Toğrul neinki üzünü çevirip getdi, heç onun maşınına da minmedi.

Toğrul, şehere taksi ile getdi. Şofer cavan oğlan idi, maşını köhneydi, tökülürdü.

— Oğul, bu maşının kitabını bağladın, getsin de. Bu ki, arabadır...

— Neyniyim, deyiller herci var.

— Herci var, ver de.

— Yohumdu ahı.

Toğrul şaâdet barmağını şoferin yanındaki sigaraya tuşladı.

— Bu sigaranı çekme, pul yığ.

Şofer bir müddet susdu, sonra içini çekip Toğrul'a bahdı.

— Yola bah, oğul.

— Bilirsiniz nöş bahıram size, dayday? Çünkü öz özüme fikirleşirem ki, ele hamı deyir : "Herci var, ver." Bu dünyanın ahırı ne olacak? Bele, sözün düzü, pul nedir ki... Mende olmaz, gedip başkasından taparam. Amma elim gelmir ey... Niye verim ahı? Maşın köhnedir, kanunan mene tezesini vermelidiler. Versinler de... Daha nöş mönnet goyurlar?

Toğrul'un yorgun sesi şoferin sözünü yarıda goydu.

— Sahla burda, men düşürem. Sağ ol. Üreyini sıhma, vererler.

"Ay vererler ha!.. Sen ölesen bugün-sabah gocalacak, başadüşmür bu dünya nedir. İnsanın en yahşı dostu puldur hayatda. Pulun varsa, yerin yuharı başdadır. Ver, keç. Ay Fâik, Fâik. Deyir ki, inanmıram. Senin kimi kanunla işleyip ailesine eziyyet veren başhekimdense, menim kimi işden govulmuş daha yahşıdır. Kişi olan gerek ailesine kôrluk vermesin. Uşag gelir mene deyir ki, ay ata, müellimim filan şeyi isteyir. Neyleyim? Almayım? Almayım, sonra uşağa "iki" yazsınlar? Hamının arvadı kürk geyir; almayım, arvadın gözünden düşüm? Halgın toyuna hediyye olarak kitap aparım? Üzde desinler "malades", dalda tüpürsünler kabiliyyetime? Guzu eti yemeyim? Hestehanada ölüm döşeyinde yatan ezizlerim üçün yirmi beş-otuz manata kütüm balığı almayım? İlde bir defe bayramda baklava bişirtdirmeyim? Evime gelen gonagların gabağına on beş manatlık konyakdan goymuyum? Bes üs-baş? Gedim bizim fabrikanın eyrigulag penceklerini, üç gün içinde yırtılan ayakkabılarını alım geyim? Danışanda ağzına çullu deve yerleşmir Fâik kimilerin. Gül kimi arvaddır Leyla. Amma onu bazan elinde cırık ayakkabı, bizim tindeki şorgöz pineçinin gapısında görende tüpürmek isteyirem Fâik'in üzüne. Başhekim! Bu dünyanın her işi terezi kimidir; indi goy onun bir gözüne menim eyriliyimi, obiri gözüne de gayretimi. Bah gör hansı ağır gelir."

Toğrul, şehere bazarlık üçün getmişdi. O geder öz özü ile danışmışdı ki, bazarlık elemek tamam yadından çıhmışdı. Mecbur oldu ki, tezeden geri gayıtsın. Bazarlık eledi, eve çatana yahın bir gara Volga'ya oturup maşını oturduğu blokun önünde sahlatdırdı.

Gonşuların gözü dört oldu: Emine hala gonşusu Gülsüm'e zeng vurdu.

— Aaaaz, menem ey... Bu camaatı deyirem ey... Löhüb düzmeye can atırlar vallah. Deyirdiler ki, gûya Rima'nın erini tutuplar. Def kimidir ey... Budu geldi, özü de gara Volga'da... Paşa'nın canı üçün. Aaaa... Yahşı ya. Ne olsun? He, olsun Ayaz'ın canı. Paşa da hele menim balamdır de. Aaaa. Yahşı ya... Camaata söz demeli döyül a... Aaaa... Besdü a... Sen de and iç Ayaz'ın canına. Vahsey, hataya düşdüm ki, men.

Bu vaht Toğrul'un heç ağlına da gelmezdi ki, Emine hala onun üzünden hataya düşüp, huzursuz olup. Amma buna da Emine hala deyerdiler ha... Heç goyar ki, bir sözün, bir ehvalatın canına yel deysin. Götürdü telefonu, yığdı Toğrul'un nömresini.

— Menem, ay Toğrul, he, he. Ne danışırsan? Sen ki, gecenin gec saatında yuhuna haram gatıp goymadın men ölem ha... Adam da onu yaddan çıhardar? Var da, bir para adamlar, gâfil gülleye gelsinler. İgid ölsünler, kôr olup üzü duvara otursunlar, kâm almasınlar bu dünyadan, ele neynim desinler, he, var de... Löhüb düzenler. Löhüb? Bakı'lı sözüdür, gurban olum sene. Yalan demekdir. Sen bilmezsen. Bir para adamlar söz çıhartmışdılar ki, gûya seni tutuplar. Eşşi, neylirsen ey, huzurun gaçar. Bu... şey... Gülsüm. He... Paşa'nın anası. Menim heçkimden gorhum yohdur. Yoh, gorhmuram heçkimden. Özüme sığışdırmıram. İsteyirsen lap di adamı. Amma, dimesin yahşıdır.

Toğrul bu ehvalatı Rima'ya deyende elebil yangın oldu. Elebil benzini tökdüler Rima'nın üstüne, kimse de gelip çekdi kibriti.

— Kül o gün oldu bizim başımıza ki, hekimlerin evinde yaşamağa razı olduk. Gülsüm polikilinikde zibil toplayandır, Emine gab yuyan. Gör kimlerle bir binada yaşayırık.

— Bu binada başhekim de oturur. Fâik...

— Tüpürüm onun kişiliyine.

— Men de...

Toğrul, Rima'nı gucaklayıp öpdü.

— Deve ne geder ölü olsa da, derisi yene bir eşşeye yükdür. Heç üreyini sıhma. Seher entige bir görüşmem oldu Fâik'le.

— Fâik'le? Harda?

— Ne bilim ey... Dedim bir sınayım da bu adamları. Gördüm bunun arabası hayatdadır, zengi basdım.

Rima bomba kimi partladı :

— Senin özünü kiçiltmeyine yoham.

— Allah vurup onları. Deye, Toğrul duvar güzgüsüne bahıp, güzgüdeki aksi ile danışırmış kimi ilâve etdi. Onun bütün neslini alıp sataram.

— He, sonra ne oldu?

Rima da gelip erinin yanında güzgünün gabağında dayandı.

— Maşın istedim, "Buyur" dedi. Sonra da başladı mene ağıl vermeye.

— Sene? Külü goyum onun ac başına. Arvadı pastayarını pineçidedir. Bir ayakkabını beş il geyirler. Oğluna yolçu kimi bahırdı. Gızına da ere gedende ne verdi, gördün de... Külbaş meni çağırmışdı ey... hele. Öz gab-gacağını verdi. Üç-dört metre de kavralit.*

— Yoh, kavralit deyildi, halçaydı.

— Halça? Ne halça? Sen ne danışırsan?

Yene elebil yangın oldu. Yene elebil benzin tökdüler Rima'nın üstüne, kimse gelip çekdi kibriti. Toğrul esebileşdi. Konyak çıhartdı, ele orada içdi, tezeden Rima'nın yanına geldi.

— Ele hırda şeyler üçün üreyini sıhırsan ki... Söz var deyerler, sen üstüne alma. "Aslanı bıçak yarası, kasabı soğan ağladır." Sen, bahma gülürem, danışıram. Pulum var suğluğuva. Amma adamların üzü dönüp. Elmar gapımın nökeri idi, ayağı çekilip, görürsen? Mirze üç günden, beş günden bir et getirirdi. hanı? Yagub'un kürekeni hâricde işlediyi üçün ilde bir defe çek kesip bığımın altından keçirdi. Bes, düdük Reşid? Tullab ele deyirdi ki, atamsan menim. O peltek köpeyoğlu melik'i demirsen? "Gurban olumun" biri bir kapigeydi. Ele bilirsen dert deyil bunlar. Sen de tutmusan kavralitle halçanın gulağından? Eh...

Rima ah çekdi, tutuldu. Geşeng çehresi gerildi. Gözleri doldu. Ağladı. Ağlaya ağlaya dedi :

— Papamın canı, men bilmezdim seni işden çıhardacaklar.

— Onu da çıhardacaklar!

— Kimi?

— Takım elbise bağışladık ha... Onun erini.

Rima hünkürtü ile ağladı. Toğrul yan otağa keçdi. Barı açdı, konyakın gohusundan başı gicellendi.

— Âdi konyakı tökürler Göygöl şişesine, on beş manata satırlar. Padlesler! Eşşi... Cehenneme ki... hamısı da aynıdır...

Toğrul içdi, Rima'nın yanına geldi, bir elinde konfet, obirinde konyak dolu kadeh.

— İç, biraz eseblerin dincelsin. Molla Penah Vagif'in çoh gözel bir sözü var :

"Toy-bayramdır bu dünyanın ezâbı

Ağlı olan ona getirer tabı."

---

* Halıfleks.

Edebiyyatdan beş alırdım ortamektepde. Sonra rehmetlik atam dedi ki, hekim ol; hekim, gaz vur, gazan doldur. Gaz vurdum, gazan doldurdum. Tüfengimi elimden alanın atasına lânet.

Rima konyakı içenden sonra fikre getdi. Sonra birden yene yangın oldu. Benzin, kibrit ..

— Bu degige Gülsüm'ün abırını tökeceyem! Buna bah ey... Meni görende az galır ayağımın altından öpsün. İndi gör...

Toğrul, Rima'nın elindeki telefon desteyini alıp yerine goydu, sonra onun hurmayı saçlarını sığallayıp üzünden öpdü.

— O kişi üreyini sıhsın ki, senin kimi arvadı yohdur. Sen ele hekimsen ki, men heç işlemesem de keçinerik.

Rima sevindi.

— Ona söz yohdu.

Toğrul yene keçdi yan otağa, barı açdı, içdi. Sonra iki kadeh konyak ve konfetle gonag otağına geldi.

— Rimiçka, gel yaşayag; magnitofonu da aç. Sevdiyim mahnını da goy. "Dünyaya geldik bir kere..."

Saatlar keçdi, gece oldu. Toğrul'un boğazı gurumuşdu. Yene gedip içmek istedi, fikrinden vaz keçdi. Rima ise danışırdı.

— İşe bah ha... Leyla'nın gapısına maşın gelecek, menim yoh. Leyla'nın ha... Ay Toğrul, onların evveli yadına gelir? Gapı döyülürdü, Leyla'nın o dilençi gılığı görünürdü. "Rima bacı, gurban olum, bazara gedebilmemişem, iki dene soğanın var?" Beş dene verirdim. Çuşka oğlunun gızı, bir gün sonra beş soğan nedi ki, onu da getirirdi gaytarmağa. Ay müselman, bir defe spiçka almışdı, seheri gün onu da getirdi. Fâik Moskova'da ohuyup ahı... Onlarda eledir de... Ruslarda... Ala... Külü goyum başına. Dilençi köpek uşağı. Fâik yetimin biri olup, arvadı da. Onlara ne var ki... Pineçiye de gederler, lap pivnoya* da.

Toğrul yatağından galhdı, bir konyak şişesini daha açanda Rima'nın sesini eşitdi.

— Telefonu getir, Toğrul, üreyim partlayır.

Toğrul telesik bir kadeh de içip, banyoya girdi; güzgünün gabağındaki etir şişelerinin yahşısını götürüp saçına, boyun-boğazına sürtdü. Yatak odasına girip, gözleri yaşlı olan Rima'nı sevdi.

* Birahâneye.

— Ahmaksan sen? Az olup ki, bir adamı işden çıharıplar, sonra tezeden böyüdüpler?

Rima, Toğrul'un nevâzişine macal vermeyip dedi :

— Çoh az olup.

Bir saatdan sonra Toğrul su içmek üçün yatağından galhanda Rima dedi :

— Menim üçün de su getir.

Toğrul su içenden sonra gördü ki, möhkem acıhıp. O, bele gece vahtı acıhanda hemîşe lezzetle yavan çörek yeyerdi. İndi de ele eledi. Yarım ekmeyi lezzetle yedi. Sonra billûr stekana mineral su doldurup, yatak otağına geldi.

— Rima...

— Yaman gec geldin.

— Suyu vereydin, sonra yeyeydin de...

— Bunu düz deyirsen.

— Ver içim.

— Al.

— Ah... Bal kimidir.

Toğrul, Rima'nın yanına uzandı.

— Yavan çörek yemisen, he?

— Eledir.

— Senden çörek gohusu gelir. Men ahı kentde böyümüşem. Sonra gudurduk... Şehere gelenden sonra.

— De danışırsan. Rima?

— Senden çörek gohusu gelir. Gocalmışık.

— Ne? Gocalmışık?

— Senden çörek gohusu gelir. Nece behtever günlerdi... Sen bir elinde çörek, obirinde garanfil gelerdin... Yadına gelir?

— "Gazan" çörekleri garğıdalı unundan bişirirler. Kendimizde evimizin dört terefi garğıdalıydı. Uzun uzun, gözel gözel, yamyaşıl çınar kimi. Guruduğu zaman sapsarı olurdu. Garğıdalı sütül olanda odda bişirirdik. Ele dadlıydı ki... Suda da gaynadırdık. Duz sepirdik, yeyirdik. Ay Toğrul, ay Toğrul, senden çörek gohusu gelir. Gocaldın sen de.

Toğrul'un gözleri tavana zillenmişdi. Rima'ya içki verdiyi üçün özünü danlayırdı. Rima el çekmirdi.

— Çörek gohusu gelir senden, özüm ölüm. Sen eve bir elinde çörek getirirdin, obirinde garanfil. Sonra çöreyi sen getirmedin, şoferin getirdi. Belke ele ona göre rızkımız kesildi. Senden çörek gohusu kesilenden sonra... Amma indi çörek gohusu gelir senden...

— Rima, menim yuhum gelir. Goy başını yat!

Toğrul öz yerine çekildi. Öz yorğanına büründü. Ancak yatabilmedi.

Rima hele yatmamışdı. "Bu defe ona yahşı vazife verseler goymayacağam haddini aşsın. Menim de günahım çohdur. Yazıg şoferin başına it oyunu açırdım. Zibili at, şişeni getir... Günahımız az deyil. En böyük günahımız odur ki, Toğrul yahşı pul alırdı. Alırdı. Hakına galsa, adam gerek, nece deyeller, Yezid üçün de ağlasın! Burnunun deşiklerinden gile gile gelsin onun takim elbise... "Ne geder biz varık. Rima hanım, keyif eleyin, heç neden gorhmayın." Ne oldu bes? Heç eybi yoh! Bu ele gızıl teştdi ki, siz de gan kusacaksız ora."

*
* *

Leylâ, Faik üçün hekim çağırdı. Özü ise telesik çayını içip dışarı çıhdı. Fâik, son ayların hâdiselerini düşünürdü : Yaman çetin oldu. Oğul toyu elemek, sonra da gız köçürmek. İkisi de bir vahtа düşdü. Üreyimi yeyirdim. Zarafat deyil. Ne yahşı ki, herşey yahşı oldu. Gız evi insan adamdı. Oğlan evi biraz keyfimi pozdu. Taleb edirdi; ele şey getirin ki, adamların yanında hecâlet çekmeyin. Cehiz!

Fâik'in üreyi ağrıdı. Balınca söykenip, yatağında eyleşdi.

*
* *

Rima seher tezden Toğrul'a dedi :

— İşe getmeyeceyem. Zeng ele menim glavvraçıma.*

— Senin glavvraçın çohdan bilir ki, meni işden çıhardıplar. Onun üçün menim sözüm ona keçmez. Keçel hemîşe halva yemeden evvel elini cebine sohar. Bir yirmi beşlikdir, canı pâk. Üç gün besdir?

— Besdir. Yaman nâ-sazam.

— Yahşı daha. Ne olup ki sene?

— Üreyim partlayır, Toğrul.

* Başhekim, servis şefi.

— Di yahşı. Men gedirem. Hem senin üçün bülten düzeldeceyem, hem de öz işimin gaydına galam gerek.

— Yahşı yol.

Toğrul gedenden sonra Rima üzügoylu yıhılıp, hayli ağladı. Geceden beri onu çoh şey sıhırdı. Ağlayıp üreyini boşaldandan sonra birden Gülsüm'ü hatırladı. Telefon desteyini gapdı. Aksilik, Gülsüm evde yohdu. Emine'nin nömresini yığdı. O da evde yoh idi. Mutbağa keçdi. Çay goydu. Güzgüde özüne bahdı. Sevinen kimi oldu. Hele ki tezeliyini, terâvetini itirmemişdi. Ve nedense birden güzgüdeki aksinin yanında polikilinikdeki hemkârı cod saçlı Cahid'i gördü. Gören kimi de gulaglarında son günler onun dilinden düşmeyen sözler seslendi : "Seher seni görenden sonra bütün günü işleyebilmirem. Ellerim esir." Lezzetle güldü. Keçip ellerini, üzünü yudu, dayandı, çay içdi. Sonra tezeden gelip yayhandı ve öz özüne düşündü. Cahit niye ele deyir? Gicdir de... Bir defe de gar geyinmişdim, mene yahınlaşdı, dedi ki, bu millete yazığın gelsin. Gic! Ahmak! Bu şorgöz Meşedi İbadlar ele bilirler ki, bütün gadınlar erlerinden gileylidirler, ya da ki, her eri fersiz olan, mutlaka özünü atmalıdır her yoldan keçenin âgûşuna. Balam, menim bir erim var ki, ayağı yere deyende yer yanılır. Düzdür bir balacana... Kül başına, ay Cahit. Toğrul dünen çoh içmişdi, et kimiydi. Kişi gerek içmesin. İçse de çoh içmesin. Çoh içir de bizimki. Amma öz aramızdır, Cahit içkini diline de vurmur. Öküz kimidir zalım oğlu. Göresen güleşseler hansı yıhar? Toğrul, yohsa Cahit? Yoh, eşi, Toğrul'da o guvvet ne gezir? Bir defe gonaglığdan gelirdik, özü de lül serhoş idi. Mene söz atdılar. Bu da kişilendi. Bir dene yumruk goydular çenesine, yarım saat özüne gelmedi. Amma Cahit olsaydı... Öz aramızdı, polikilinikdeki gadınlar da onu yaman kesirler. Amma heçbirine könül vermir; onun işi ancak menimledir. Men de ki, dönüp olmuşam bir Şümür. Yazığa heç üz vermirem. Heç insaf yohdur mende. Bu geder de olmaz de... Dünen Toğrul et kimiydi... Et kimi. Ne ise... Demeli millete yazığım gelmir menim. Elimden gelir, ancak... Herşeyin öz vahtı var. Nece deyip keçmiş babalar? "Sahla samanı, geler zamanı..."

Rima durdu, barı açdı, Toğrul'un aleyhinde danışdı, şokolatla bir kadeh konyak içdi. Yatağına girdi, pişik kimi gerneşdi, yene deyindi : "Kül başına Cahit! Bütün gün işleyebilmir. Gic! Menim millete yazığım gelmir. Lap yahşı eleyirem. Ahmak oğlu ahmak! Bunların üzünden dar paltar da geymek olmur. Şorgöz eşşek!"

Rima yatdı. Yuhuda gördü ki, ele indiki kimi hestedir, yatıp. Evde de heçkes yoh. Telefon çalır. Desteyi götürür.

— Allo. Eşidirem.

— Rima hanım, hayatım menim. Cahit'dir sizi na-rahat eleyen.

— Cahit?

— Menem, gurbanın olum, senin canını yeyim, ayaklarının altında ölüm. Ciyerim, gözüm, hayatım, varlığım, herşeyim! İşleyebilmirem. O dar güllü pelťarını geyinme. Başhekimin özü de pis pis bahır. Deyesen o da seni kesir. Sene bir de o cür bahsa, onu neşterle doğrayaram, ciyerini çıhardaram.

— Cahit, ay Cahit, sen gic olmusan? Arvad-zad yohdur meger bu harabada?

— Niye yohdur? Var! Amma senin kimisi yohdur.

— Yahşı, goy oturduğumuz yerde oturak.

— Rima hanım, canım, hayatım, gözelim, yuhularımın sezeyi... İşleyebilmirem, ellerim esir. Mene yoh, hestelerime yazığın gelsin. Onların başına bir iş gelebiler. Menim de başıma bele bir iş geldi, Rima can. Bedbehtem men, Rima, yazığın gelsin mene, Rima hanım. Sizsiz bu hayat heçdir, puçdur. Elebil ki, hesteyem, yanına gelmişem. Mene bir çâre gıl, başına dönüm. Sen Hipokrat andı içmemisen mi?.. Men, seninle nefes alıram, senin nefesinle yaşayıram. Kesme nefesimi!

— Cahit, ay Cahit, eşiderler ahı seni... Başhekimden gorhmursan? O yahşı adam deyil ahı. Özün dedin ki...

— Sen ne danışırsan? Başhekim nedir? Sen mene icâze versen, men...

— Besdir, Cahit, besdir, gulag as mene.

— Yoh, goy sözümü deyim. Men indi beşce degige üçün gelmek isteyirem. Bilirem, Toğrul evde yohdur. Sen de yatağında gızılgül yuhusundasan. İcâze ver gelim, gohlayım seni. Goymayım solmayasan. Sene Toğrul'dan bağban olmaz.

— Başhekim eşidir hamısını, Cahit. Neynirsen sen? Çıh otomatik telefondan mene zeng vur. Zeng ele, birşey düşünerik...

— Otomatikden? Bu degige! Bu degige!

Rima tez yuhudan oyandı. Evvelce anlayabilmedi ki, ayıkdır, yohsa yuhudadır. Onun üçün de özünü danladı ki, Cahit'i niye otomatik telefona gönderdim, gül kimi söhbet eleyirdik. Amma bunların yuhu olduğunu bilenden sonra, teessüfle ah çekdi, ihtirasdan od tutup yanan endâmını yorğana bürüyüp hem tâlihine söydü, hem Cahit'e, hem de Toğrul'a.

*

* *

Leyla gapıya açar saldı. Fâik sevindi. "Leylasız bu ev neye lazımdı?! Eksik olmasın bu ocakdan! Düzdür, bazan üreyimi sıhır, boş boş şeylerin üstünde esebileşirem. Amma ondan ayrı düşende üreyim dönüp olur birce tike. Ele yahşı, ele temizdir ki, Leyla. Evi üçün, eşi üçün canını verer. Melekdir Leyla."

Leyla yatak otağının gapısını açdı.

— Necesen Fâik?

— Yahşıyam.

— Hekim geldi?

— Yoh.

— Eşşi ne hekim ey... Adam gerek özü öz hekimi olsun. Ne bişirim sene?

— Üreyim heç ne istemir.

— Fâik, gutab bişirmek isteyirem ey. Hem sen yeyersen, hem de Hikmet'le Nazile'ye apararam.

— Ne deyirem ki...

— Hikmet balık isteyir. Ayağa dur, balık tapag, uşagları yığag başımıza.

— Çetindi, ay Leyla. Balığı hardan tapacağıg?

— Men taparam. Yeter ki, sen heste yatma.

Leyla, Faik'in çarpayısının ayak terefinde oturdu. bura onun yeriydi. Sözü-söhbeti, derdi-seri olanda içden dönüp yorgun düşen Faik'in çarpayısının ayak terefinde oturardı, göyçek gözlerini Faik'e tikerdi. İndi de ele oldu.

— Tek galdın, darıhdın?

— Çoh yaman darıhdım.

— Tek galanda ne düşündün?

— Ne bilim. Yadımda deyil.

— Men tek galanda ömrümü düşünürem. Lap uşaglıgdan bugüncen. Ay Faik, o gün tek galmışdım evde. Seni, özümü düşündüm, lele canı, özümüze yazığım geldi.

— Niye, ay Leyla?

— Adam da bu geder eziyyet çeker?

— Hayatdır da, Leyli.

— Bele hayat olar, ay Mecnun?

— Bize ne olup ki ay, Leyli?

— Düz adam olduğumuz üçün eziyyet çekirik, Mecnun. Terezinin bir gözüne goy senin düzlüyünü, obirine de eziyyetini.

— Alnım açıkdır, üzüm ağ; esas olan da budur. Oğul evlendirdim, gız köçürdüm. Baba-nene olduk, Leyli.

— Amma erken gocaldık.

— Hapishanada ki, deyilik; işden ki, govulmamışık. Biz öz çöreyimizi yeyirik, Leyli. Senin balalarının, nevelerinin garlında haram tike yohdur, Leyli.

— Ele bilirsen, men bütün bunları başadüşmürem, he?

— Başadüşürsen.

— Men sene demirem ki. Eyri addım at. Yoh! Men ona heç vaht razı olmaram. Amma evine gelen payı, eti, meyveni, hediyyeni ömrün boyu geri gaytarmısan. Hikmet'in oğlunda gan azlığı var. Deyirler irsidir. Bugün ağlamışam. Deyirem belke Hikmet'den keçipdir bu? Ahı onun uşaglığı...

— Yahşı, Leyla.

— Ay Faik. Menim Hikmet balamın yediyi neydi ki, balaca olanda?

— Yahşı, Leyla, besdir.

Faik ayağa durdu. Bir sigara götürdü. Eyvana çıhdı. Leyla dediklerine peşman oldu.

— Faik, yahşı de... Sene heç söz demeli deyil, ey... Çekme de, o zehrimarı.

Faik, sigaranı söndürdü, konur gözlerini Leyla'ya zilledi.

— Baş üste.

Leyla, Faik'i gucakladı. Ele bu vaht gapının zengi çalındı. Leyla yüyürdü ve gapıdan Faik'i sesledi.

— Faik!...

Faik gapıya sarı gelende Leyla pıçıltıyla dedi :

— Pay getiripler.

— Ne? Kimdir?

— Senin...

Faik gapını açdı. Astanada Adil dayanmışdı.

— Dediler hestesiniz, doktor. Biraz ayın-oyun getirdim.

Faik'in rengi ağappag oldu.

— Götür apar, Adil.

Adil bir göz gırpımı saatda deryaya garg oldu. Faik sigara yandırdı... Çekdi, başı gicelendi. Keçip yatağına uzandı. Leyla onun yanına gelmedi. Geyindi, getdi. Leyla gedenden hayli sonra telefon zeng çaldı. Danışan Faik'in şoferi idi.

— Doktor, birşey lazımdır?

— Yoh, sağ ol.

— Doktor, bura müfettişler gelip ey.

— Ne müfettişi?

— Polikliniği yohlayırlar. Bes size demeyipler?

— Yoh, yohlasınlar da... Yahşı, sağ ol.

"Elibil mağazadır bu poliklinik. Gâh o yohlayır, gâh bu."

Düzdür, Faik gorhmurdu. Amma nâ-rahat olurdu. Anonim matbuatdan, anonim zenglerden cana doymuşdu. Hatta bir defe nâzirlik, Faik'in işini yohlayanda kimse yohlama gurubunun başçısınan evine zeng eleyip demişdi ki, siz polikliniğin işini taraflı yohlayırsız. Tutarlı sebep tapmasanız, sizin hakkınızda yuharılara yazacağam.

Telefon ikinci defe zeng çalmasaydı, Faik uzun müddet yohlama işinden ayılabilmeyecekdi. Fâik desteyi götürende teeccüb etdi. Zeng vuran Rima'ydı, Toğrul'un arvadı.

— Aaaa... Salam... Menem, Rima hanımdır. Sizin gonşunuz.

— Buyurun.

— Leyla yohdur evde?

— Yoh.

— He, yahşı onda...

— Oldu. Sağ olun.

Rima tek galıp darıhmışdı. İsteyirdi üreyini boşaltsın. Ne Emine evdeydi, ne Gülsüm, ne de Leyla. Eline Faik düşmüşdü; onu da asanlıkla burahmak istemirdi.

— Yoh, dayanın! Deye, Rima galhıp oturdu. Doktor, menim bugün hesteleyip işe getmemeyimin sebebinin siz olduğunuzu bilirsiniz mi?

— Yoh, bilmirem. Deye, Faik soyukkanlılıkla cavap verdi.

— Heçkes garanti verebilmez ki, ahırı ne olacak. Vazife bugün var, sabah yoh. Amma insanlık galır.

— Men sizi başadüşebilmirem.

Rima'ya hardansa sinir geldi. Onu ağlamak boğdu ve bedâheten dedi :

— Cehenneme bagadüş, gôr da üstelik.

Bunu deyip desteyi yerine çırpdı. Sonra gedip yene konyak içdi. "İt oğlu, it. Bu inanmır ki, Toğrul'u işden haksız çıhardıplar. Toğrul'un gününe düşesen seni. Ac köpeyoğlu."

*
* *

Faik'in telefonu bir de zeng çaldı. Nâzirlikden zeng vurulmuşdu. Bilmek isteyirler ki, ne vaht işe başlayacak. Rima'nın bayagki kobudluğundan özüne hele gelmeyen Faik'i tezeden nâ-rahatlık bürüdü. "Hestelenmeye de goymurlar. Bilirem, KGB'nin işidir bu. Eybi yoh. Seher gederem. Bunlar heç. Sen bir Rima'nın hayasızlığına bah. Neyniyim. Gadındır. Toğrul'u görüp danışaram. Neyleyeydim, yalandan deyeydim ki, seni işden çımartmakla düz elemeyipler? Düz eleyipler ahı. Bülten satırdı, pul alırdı. Hak öz yerini tapır ahı, gec-tez. Bugün ne ahmak gündür. Leyla da acık eleyip getdi; hediyyeni almadım deye. Men onu alsaydım gerek Adil hansı havanı çalsaydı, o havanı oynayaydım. İşi dolaşığa düşüp. Menden kömek isteyir. İsteyir ki, o haksız olduğu halde, onu müdafa eleyim. Hakkında şikâyet mektubu var. Nece iclâsa, çağırışa getmeyip. Hesteler galıplar gözleye gözleye. Meselesi partinin bürosunda müzâkere olanacak. Men de büronun üyesiyem. Beli, yoldaş başhekim, al hediyyeni, sonra dilin varmasın meni tenkit elemeye. Aksine, meni terifle. Yoh, gardaş. Men ele yaşamamışam. Ele yaşamayacağam da..."

Rima telefonu düz sinesinin üstüne goyup Gülsüm'e dalbadal zeng vururdu. "Köpek oğlunun gızı. Gel çıh da... Gel çıh, abırını büküm eteyine. Toğrul'u tutuplar. Sen ölesen. Toğrul'u deyirmanın gözüne ölü sülsün, diri çıhar. Ala... Kül olsan senin ahmak başına. Eh, men de gicem ey... Ahmak adamlara göre eselerimi pozuram. Dur bir dene işe zeng vurum, görüm neyleyirler. Otuz bir..."

Rima nömreni yığdı.

— Alo... Kimdir? Rima hanımdır danışan. Çoh sağ ol. Gel meni de tanıma. Rima hanım. Sizin hekim de... Seda, sen deyilsen? Tanımadın meni? Aaaa... Nahoşlamışam. He... Daha ne var, ne yoh? Meni soruşan oldu? Heçkes? Demek heçkese lazım deyilem men? He... Soruş... Aaaaaz, soruş. Menim senden gizlin sözüm olacak? He. Ne? Ne? Kim dedi onu, men ölüm. Aaaaz, yoh, özüm ölüm, yoh... O sözü çıhardanın görüm balası gabağında çarpana çalsın. Lap yahşı eleyirem deyirem. Kim deyir, aaaazz. Toğrul budur evde, isteyirsen verim danış. Ne tutulmak aaazz? Buy, daş düşsün bu halgın başına. Bir yahşı

söz çıharmazlar ki... Meselen, söz çıhardırlar ki, Toğrul'un biletine maşın çıhıp. Yoh, ele sözü niye çıhardırlar ahı... Eşşi, dünyadır de..."

Rima desteyi yerine goyandan sonra yene gedip konyak içdi. Gelip yene Gülsüm'ün telefonunu yığdı. "Yohdur it gızı. Demek bele. İş yerinde söz yayıplar ki, Toğrul'u tutuplar. Toğrul gedip batdı min arşın guyunun dibine. Evde olsaydı, sohardım onun sesini Seda'nın gulağına... Şansanetka.* Hergün biriyledir. Kül menim başıma. Camaat kefdedir. Heç eybi yoh. Götürüp indi düz başhekime zeng vuracağam. Yığsın camaatın ağzını. Goy zeng vurum."

— "Alo... doktor, menem ey... Rima hanımdır. Men biraz hestelenmişem. He, yahşı, Buyurun. Sağ olun..." He... Bele oldu? Domuz oğlu domuz. Menimle danışmak da istemir ey... Bu alçakdır ey. Neynek, neynek. Heç eybi yoh. Bu defe goy Toğrul'a teze iş versinler, bunların gırmızı gulluğunda guyruğumu belime goymasam, atamın gızı deyilem.

Gapıya açar salındı. Toğrul geldi. Gucağı dolu idi. Yanakları gıpgırmızıydı.

— Ay gız, Rimişka, dur bunları al menden. Gel görek, şad heber getirmişem ey, senin üçün. İşim düzelir ey...

Rima yatag otağından gapıya yüyürdü.

— Hara düzelir? Ay can!

Bazarda hekim işleyeceyem. Bazarkom dedi ki, gel, kanûni şekle salmak menim boynuma.

— Bazarda?

— He...

— Orda kimi muâlice eleyeceksen, kentden gelen şuşka-muşkaları? Badımcan satan alverçileri? Ay hay! Gör ne güne galdık. Men istemirem. Men vazife isteyirem.

— Ay gız, başhekimlik ele bilirsen vazifedir. Vazife nâzirlikdir, bir de ondan yuharısı. Gic olma, Faik kimi ac başhekim olmakdansa, menim timi toh bazar hekimi olmak yahşıdır. Goyacağam elimi belime, düşeceyem bazarın canına. Onu yığışdır temiz deyil, bunu yığışdır, filandır.

Birden Toğrul sözünü kesip, diggetle Rima'ya bahdı.

— Ay gız, içmisen?

Rima'nı ağlamak tutdu.

— Söz çıhardıplar ki, seni tutuplar.

— Hanı, tutmayıplar ki...

---

* Dansöz.

— İş yerine zeng vurdum, danışmak istemirler menimle.

— Cehenneme danışsınlar.

— Men istemirem sen bazar hekimi olasan. Elli, elli üstüne bir elli de... Beş olmasın, on beş olsun. Bir balaca da yer olsa, onun başhekimi ol, bu gonşular partlasın. Getme ora. Hoydu hoyduya götürerler bizi.

Rima berkden ağlamağa başladı.

— Ya da evimizi deyişek... Men küçeye çıhabilmirem.

Toğrul getdi bara. Konyak gurtulmuşdu. İndi Rima, Cahit'i daha tez tez yadına salırdı.

*
* *

Faik'in üreyi yaman sancırdı. Validol goydu dilinin altına. Ağrıyan üreyinin tac damarıydı. Sancısı keçmirdi. Sonra ağrı bütün üreye yayıldı. Midesinden ağrı tutdu. Elleri, ayakları soyudu. Leyla eve gelende Faik hûşunu itirmişdi. Biraz sonra te'cili yardım maşını geldi.

Rima pencereden bahıp haz alırdı. "Faik üçün gelip yene deyesen... Öl, köpekoğlu, öl... Kişi de olanda sağlamından olasan e... Cahit kimisinden. Yohsa bunlar kimi? Birinin üstüne hefte sekgiz, men dokguz skorbit gelir, biri de et kimi... Goy hekimler çıhıp getsin, yene zeng eleyip ağzıma geleni deyeceyem. Goy gebersin, köpeyoğlu!"

Faik'e iyne vurdular. Hekim ayağa galhdı.

— Bir-iki gün işe getmeyin. Eseblerinizi goruyun. Tez tez temiz havaya çıhın. En esaslısı da odur ki, gan tazyikleriyle ilgili ciddi muâlice olunmalısınız. Size bir-iki derman yazıram.

Hekim gedenden sonra Leyla, Faik'e limonlu çay getirdi.

— Sen çayını iç, men gedim dermanlarını alım.

Leyla evden çıhdı. Birazdan telefon zeng çaldı. Faik desteyi götürdü. Oğlu Hikmet'di.

— Allo! Ata, menem. Necesen?

— Yahşıyam, sizde ne var ne yoh?

— Herşey yahşıdır. Sesin bir teher gelir. Yene özünü yorup elden salırsan, he?

— İşdir de, ay oğul. Gûya sen...

— Elbette yoh, ata! Senin izinle gedirem. Mene öyretdiklerin yadımdan çıhmayıp.

— Çoh sağ ol, gayretli balam.

— He, yahşı yadıma düşdü, bilirsen sene kimden salam var? Eli Mirzeyev'den. Elibayramlı'da bir yerde işlemisiniz.

— Bilirem.

— Ziyâretine getmişdim. Bir işim vardı. Senin oğlun olduğumu bilen kimi kişi az galdı meni bağrına bassın. Yahşı, anam necedir, ver onunla da danışım.

— Beş-on degigeye gelecek, dükana gedip.

— Sabah bir de zeng eleyeceyem, sağ ol, ata, yahşı, dincel.

— Oldu, oğlum. Sağ ol. Muğayat olun özünüzden.

Faik desteyi goydu. Onun varlığı uçunurdu. Oğlundan incik idi. Amma nedense onun kalbinde ferahla garışık bir gazab, bir na-rahatlık hissi de cövlen edirdi. Özü de bilmirdi ki, bu, haradan gelir...

Gün eyilirdi. Leyla elinde dermanlar erinin yanına telesirdi.

Toğrul pencerenin önünde dayanıp, hayata tamaşa edirdi. Garşı binadaki gadın açık pencereden oğlunu çağırırdı.

— Rövşen, ay Rövşen! Anan gurban sene...

Rövşen eşidirdi, amma cavap vermirdi. Çınar ağacının dibinde çömelip, guruyan yarpagları torpağa bastırırdı. Toğrul, pencereni açıp berkden gışgırdı.

— Ade, roşkasan, çoşkasan, nesen, eşitmirsen anan seni çağırır? Deng olduk ki...

Rövşen, ters ters Toğrul'a teref bahdı. Garşı binadaki gadın herslendi.

— Sene ne var? A a a... Uşağımızı da çağırmıyaceyik?!

Rima, Faik'e telefon edip üreyini boşaltdığı üçün özünü hoşbeht sanırdı.

Amma ne elinde derman heste erinin yanına telesen Leyla'nın, ne de pencereden küt küt bahan Toğrul'un ne de biraz evvel elediyi kahramanlıkdan memnun olan Rima'nın Faik'den heberleri yoh idi. O, elinde telefon desteyi, hissiz, duygusuz halde soyuh döşemenin üstüne düşüp galmışdı. Telefon desteyinden gırıh gırıh ses eşidilirdi.

FERMAN KERİMZÂDE
(3/3/1937 - 1989)

Roman ve hikâye yazarı. Ermenistan sınırları dâhilinde kalan ve kadîm bir Türk beldesi olan Vedî yöresinin Büyük Vedî köyünde dünyaya geldi. İlk öğrenimini kendi köyünde, orta öğrenimini ise Beylegan ilçesinin Şahseven köyünde tamamladı. Ferman Kerimzâde, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin ressamlık fakültesinden mezun olduktan sonra, Moskova'daki senaryo okulunu bitirir ve "Yükseliş", "Abşeron", "Edebiyyat ve İncesenet" gibi gazete ve dergilerde çalışır. Bir ara İsmailli ve Beylegan ilçelerinde orta dereceli okullarda öğretmenlik yapar; Azerbaycan radyo ve televizyonunda görev alır. Partinin istekleri doğrultusunda hareket etmediği için, 1981'den sonra işsiz kalır. Bu tarihten sonra kitaplarından elde ettiği te'lif ücreti ile geçimini temin eden Ferman Kerimzâde, Azerbaycan edebiyatına Hudaferin Körpüsü ve Garlı Aşırım gibi birbirinden değerli iki tarihî roman kazandırır.

Ermenistan'dan, 1988'de sürülen on binlerce Türk'ün acılarını yüreğinde duyan Kerimzâde, yurtlarından sürülen bu "diderginlerle" —ki bunlar arasında onun akrabaları da vardı— yakın ilişkide bulunmasından dolayı KGB tarafından tâkibe uğrar; yersiz ve haksız birtakım suçlama ve ağır sorgulamalara hedef olur. Bu ağır sorgulamalara, eziyete dayanamayan kalbi durur, hayata vedâ etmek zorunda kalır!.. Ömrünün en verimli çağında hayata gözlerini yuman bu roman ve hikâye ustasının yayınlanmış diğer eserleri ise şunlardır :

Sonuncu Eksponat, Ömrümüz-Günümüz, Heykel Dile Gelir.

SONUNCU EKSPONAT

Sene en çoh tesir eden nedir deye, menden soruşsaydılar, deyerdim ki, müzede rastladığım sonuncu eksponat. Onu görmek üçün goy heçkes telesmesin. O her vaht müzenin salonlarında sükûta garğolmur. Onu heçkes sahlamır. Onun hakkında ilim adamları kalemini işletmir. Daha doğrusu o, müze emlâkinin siyahısında yohdur. Amma o ele canlı eksponat idi ki, bütün dünya müzelerindeki en tesirli levhaları, senetleri, eşyaları yığıp getirseler, onun yanında sönük, tesirsiz, gereksiz birşey kimi görünerdi. Yegin onu menden başka görenler olup. Ele buna göre kalemini sahlayıp, yazarları gözledim. Amma heçkim dinip danışmırdı. Bu sebepden ötürü, onun hakkında özüm yazdım.

Ayağımdaki keçe başmakları ele ihtiyatla sürüyürdüm ki, sanki onların sesi bu beş-on otagda garar tutmuş olan min illerin sükûtunu pozacakdır. Men, hayâl kimi hisselemeden otagdan otaga keçir, eksponatdan eksponata yanınlaşırdım.

Orta çağ muhârebelerinden keçmiş, üstünde aslan şekli olan saça ohşar kalkan, derin bir sükût içindedir. Salonun ortasında kadîm bir kabrin galıgları şişe altında yatıp galır; diş kimi görünen gabırgalar, sedef dişleri birbirine möhkem sıhılmış guru kelle, paslanıp ağac gabığına dönmüş olan gılınc... Bu silâh o geder köhnelip ki, tendir üstünde yanıp goturlaşmış demire benzeyir.

Düşünürem ki, bu bedbehti ele buna benzer bir gılıncla öldürüpler. Silâhla öldürülen silâhla birlikde çürüyüp.

Duvardan gılınclı kalkanlı cengâverlerin döyüş meydanını tasvir eden bir tablo da asılıp.

Men dayanmıram. Lâkin her otagda meni garşılayan silâhlar, muhârebelerden galmış olan miraslardır. Birden gulaglarıma yanıklı bayatı sesi geldi. Men yeridim. Gara kelağaylı, cücegözü çitden uzun tuman, yaşıl mehmerden pencek geymiş olan goca arvad özünü camın arhasındaki eksponatın üstüne salmak isteyir, müze görevlisi cavan bir gız ise onu geri gaytarmağa çalışırdı.

— Hala, olmaz. Sınar.

— Onu bu ellerim tohuyup, bala; bu marmaklarım hörüp.

Arvad, çâresiz galıp geri çekildi. Elinin dalı ile gözünün yaşını yanağına yayan oğlunun yazık yazık eksponata bahdığını görüp, onun üstüne bağırdı.

— Ede, senin heç geyretin, arın yohdur? Niye donupsan?

Oğlan gapıya söykendi. Anasının sözlerinden sonra yalvaran bakışlarla gıza bahdı.

— Nene, bes men neyleyim?

— Ay zalım, gağayındır hey, gağayın.

— Bilirem de. Deye, oğlan ağladı. Vermir ahı!

Arvad, işin zorla hellolunmayacağını görüp, gıza yalvarmağa başladı.

— Gızım, gurbanın olum, gızım, başına dönüm. Gızım ayaklarının altında ölüm. Heç olmasa goy elimi tohundurum, iyi meni vursun.

Besteboylu, gara hörüklerini başının dövresine bağlamış olan zayıf bedenli gız onun sözünü kesdi.

— Ay hala, olmaz. İnan ki, icâze vermirler.

Arvad gözyaşını yanağına ahıdarak dönüp özüne kömekçi, sözüne guvvet veren bir adam ahtardı. Meni görüp, elimden bir iş geleceyini yeginleşdirerek yahınlaşdı.

— Bala, başına dönüm, dağ yerinden gelmişik. Uzak yerin adamıyık. Bari sende bir insaf olsun; buradakilerin üreyi daşa dönüp.

— İnsafla ihtiyarı garışdırma, hala. Men de senin kimi geldi-gederin biriyem. O yere geder sözüm keçmez. Deye, camın arhasındaki yün yeleye, onun üstündeki gülle parçalamış madalyaya bahdım.

— Ne isteyirsen, hala?

— Balamındır, ay oğul. Bu onun fıkra bileti, bu da onun yün köyneyi.

Men kövreldim. Köynek de, madalya da, gadın da gözlerimdeki yaşın içinde birbirine garışdı. Titrek sesle soruşdum.

— Bes indi ne deyirsen?

— Ne deyeceyem, ay bala, isteyirem o köyneyi versinler bağrıma basım, gözlerime sürtüm. Ahı oğlumun onda etri galıp. Gör ne vahtdan ay... gedergelmeze gedip gayıtmayıp. Yani deyirsen onun gohusunu da almayım? Eger

bilseydim belimi bele sındıracak, anadan olan kimi goyardım ağzıüste, bu musîbeti de görmezdim. Kiçiyin ölmesi nece olsa da, böyüyün ölmesinden yüngül olur.

— Neçe ildir oğlun gedip?

— Çohdur. Ne bilim. Cebinin yaşından hesapla dayna. Novruz bayramında yola salmışdım. Peygember hakkı, bayram aşını diline de vurmayıp. Anası ölmüş, getdiyi ilin kışında bir el boyda kâğız gönderip ki, ana bes, soyukdur, mene bir yün köynek gönder. Cehreni eyirip başlamışam gızlarla hörmeye. Bah o ağ yeri var ha... döşü, boynu ebreş goçun yünündendir. Yazağzı anası ölmüşün adına bir kilim tohumuşdum, ondan bir-iki elçim galmışdı. Onu, biraz da hezi goyunun devrengi yünü vardı, gatmışam birbirine bele alacalı olup. Rengine göre heç hoşuma galmadı. Demek bele olacakmış!

Arvad, ovcunu yumup, bir tek barmağını camın üstüne goydu.

— Görürsen, sahlayabilmirler. Veripler cavan gızların eline, güve yeyip.

Yün köyneyin döşü abbası boyda didilip tökülmüşdü.

Başımdaki tükler gabardı. Ana, oğlunun köyneyindeki gülle yerini gör neye benzedirdi.

— Hala, üreyine teskinlik ver. Oğlu gelmeyen meger azdır mı?

— Yoh, bala, oğul dağı ele deyil ki, ürek teselli tapa. Düz beş ildir onun evde galan paltarını gizledipler. Gabağıma töküp ağlayabilmirem. Yanırdım, vallah, başımdan tütsü çıhırdı. Özünden böyük evlât besleyesen, sonra da bir ceb desmalını görmeyesen? Bu derde dözmek olar?

O, bunu deyip ele hönkürdü ki, dayanabilmedim. Gözüm, bir bucağa tökülmüş olan faşist ve gesbkâr eskerlerinin paltarlarına, silâhlarına sataşdı. Nefretle bahıp keçdim. Gördüyüm eksponatlar gözlerimin önünde yeniden canlandı. Silâhla öldürülen, lâkin silâhla birlikde çürüyen kadim insan, gılınclı kalkanlı serkerdeler, çeşit çeşit savaş sahneleri, güllenin parçaladığı köynek, bir bucağa tökülmüş gasbkâr paltarları... Bunlar birleşdiler, birbirine garışdılar, özlerinden sonra gelen eksponatı yaratdılar.

Bu sonuncu eksponat, ana feryadı idi. Elebil ki, salonlardaki her eksponatın yanında bir ana durup, ağ saçlarını oğullarının mezarları, paltarları üstüne töküp ağı deyirdiler :

Gedenler canlı geldi,
Şöhretli, şanlı geldi.
Balamı yola saldım,
Köyneyi ganlı geldi.

EKREM EYLİSLİ
(6/12/1937 -)

Gazeteci, roman, hikâye ve dram yazarı. Azerbaycan'ın terkibindeki Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti'nin Ordubad şehrine bağlı Eylis köyünde dünyaya geldi. Edebiyat fakültesi mezunudur. Bir süre "Gençlik", "Mozalan", "Azerbaycan", "Ulduz" gibi gazete ve dergilerde çalıştı.

Muasır Azerbaycan hikâyeciliğinde önemli bir yer işgâl eden Eylisli'nin ilk hikâyesi ***Geşem ve Onun Kürekeni*** *adlı hikâyesi, 1959'da yayınlandı. Bir ara Aziz Nesin'in misâfiri olarak Türkiye'ye gelen Eylisli'nin* ***Kuşu Uçan Budaglar, Menim Neğmekâr Bibim, Bağdat'da Putyovka Var, Vazife, Anamın Pasportu*** *ve* ***Ata Mülkü*** *gibi piyesleri birçok kere Bakû, Nahçıvan, Gence ve Erivan'da sahnelendi. Eserlerinden bazıları rusça başta olmak üzere bazı dillere tercüme edildi.*

Son Azeri-Ermeni çatışmaları münâsebetiyle, Eylisli Moskova'da yaptığı tâlihsiz bir konuşma yapmış ve bu yüzden Azerbaycan halkının gözünden düşmüştür. Azerbaycan hikâye ve hikâyecilikten söz açıldığında, akla gelen isimler arasında Ekrem Eylisli de yer alır. Eserlerinden bazıları şunlardır :

Gilas Ağacı, Dağlara Çen Düşende, Atalar ve Atasızlar, Menim Negmekâr Bibim, Adamlar ve Ağaçlar, Kür Gırağının Meşeleri, Ürek Yaman Şeydir, Bu Kentden Bir Gatar Keçdi, Gülenar Çiçeyinin Dedikleri.

ÜREK YAMAN ŞEYDİR

Server eskerlikden bir ayrı vaht gelmiş olsaydı, belke, kendde bele tez darıhmayacagdı. Ancak o, payızda geldi. Payızın lap ahırlarında. Celil gördü ki, çöl bayırdan el ayak kesilip, atasının her il kolhoza ekdiyi bostan sovuşup... Dağlarda ayrı vaht adam boyunca galhan ot-elef son çöpünecen biçilip daşınmışdı; bağların mer-meyvesi çohdan derilmişdi, hezeli yandırılmışdı; Servergilin heyva ağaclarındaki beş altı heyva ve döşlerde kolhoz hırmanlarında saralan üç dört taya saman meşeli, bağlı bağçalı Buzbulak kendinin bir dünya payızından galan hırdaca hâtire idi, özge bir şey deyildi.

Eskerlikden gelen günü Server kend arasına çıhıp, üç il görmediklerinin hamısını bir neçe saatda, ne ki var gördü. Gördü ki yene gızlar, gadınlar çeşmelerden su daşıyır, kişiler çayhanada çay içir, uşaklar klubda domino oynayır. Gördü ki, ahşamüstü adamlar yene çınarın dibine yığışırlar, futboldan, siyasetden danışırlar, sonra küçe küçe, mehelle mehelle evlerine dağılışırlar ve üç il bundan gabagkı kimi yene de, gede gede, yol uzunu aynı sözler deyip, eyni gayda ile birbirlerini ahşam çayına çöreyine eleyirler. O ahşam bir-iki adam Server'i çaya çöreye dâvet eyledi. O ahşam eve gayıdanda küçenin bir yerinde Server tezece papiros çekmeye başlayan bir deste oğlan gördü; küçenin başga bir yerinde, tezece pıggıldaşmağa başlayan bir deste gız gördü.

Gördü ki, yene kendde atasına Pişik Ağalar deyirler, anasına Cüceli Hanım deyirler ve birden bire hisseledi ki, darıhır.

Server birdenbire yegin eledi ki, gışı kendde keçirmek onun üçün çetin olacak; ne bir hereket ne bir maşın tırıltısı; garlı dağlar tam üç dört ay göyün eteyine direnip duracaglar. Buzbulag'ın dünyadan eli üzülecekdi... Ev çayhana ev... Gış Server'i gorhutdu, dehşete getirdi ve Server bu dehşetle yatıp, yuhusunda isti ve ışıglı bir yay gecesi gördü.

O atasının bostanında idi, çalanın üstünde yatırdı, hem de elebil, onu yerden bostandan, çala garışık bir hayli yuharı galdırmışdılar ve iri iri ağ govunlar bu ışıgda goyun sürüsü teki yatışmışdılar. Server govurlara bahırdı,

hem de bostandan aralıda, dağın dibinde böyürtken kollarına ohşayan zil gara kölgeler görürdü. Kölgeler gımıldaşırdılar, pıçıldaşırdılar nese gorhulu bir iş görmeye hazırlaşırdılar. Sonra kölgeler sür'atle herekete geldiler, bostanın üstüne yeridiler ve böyürtken koluna ohşayan bu kölgelerin içinden zil gara yapıncıklı neheng bir çoban çıhıp, çomağını yuharı galdıran kimi tağlarda, bostan boyunca yatışmış iri, ağ ağ govurlar terpeşip herekete geldiler ve o saatce bir ağ goyun sürüsü olup, süretle dağ semte geden gara yapıncak nehengin arhasınca töküluşdüler. Server gışgırmak istedi, gışgırabilmedi, yerinden durmag istedi, durabilmedi.

Sonra hava birden ışıglandı, seher açıldı ve Server hemen gara yapıncak adamın Ejder olduğunu gördü. Ejder dağın lap kellesinde dayanmışdı; Server'e el eleyirdi. "Bakı'la gel... Bakı'ya... Bakı'ya..."

Helelik yuhu yuhuluğunda, Ejder Ejderliğinde galsın esas metlep burasındadır ki, seherisi yatakdan duranda Server, özlüyünde gışın meselesini tamam hell eleyip gurtarmışdı. El üzünü sevine sevine yudu, çöreyini telese telese yedi, küçeye çıhıp gonşulugdakı çohdan kimsesiz galmış bir evin gapısında bir müddet ayag sahladı... Bu ev Ejder'in evi idi : heyetini gangal basmışdı, damını ot basmışdı... Ejder'in Bakı'da olduğunu Server çayhanada öyrendi. Bir de Teymur Bakı'da idi; kömürçü bazarında al-ver eleyirdi. Teymur Server'in sınıf yoldaşı idi. Buna göre Server daha da üreklendi, hatta o geder üreklendi ki, atasına bir söz dememiş, anasından pul almamış, gayıdanbaş mehellede özünün yol tedârükünü de eledi. O, heç vaht heç yere alvere getmemişdi, ancak alış veriş üçün bir gozun, bir de badamın başga meyvelerden serfeli olduğunu kimdense eşitmişdi. Buna göre de Server bağında, bağçasında goz ağacı, badam ağacı olan birneçe adamın gapısını döydü. Birneçe evin darvazasına dayanıp, ev yiyeleri ile asil alverçiler kimi danışdı, sövdalaşdı; ahırda Şövket arvadda otuz gırh kilo cöviz yeri eledi; sonra eve geldi, anasını yola getirdi, sonra onlar ikisi bir yerde Ağalar kişini de birteher yola getirdiler... Ve bütün bunları eleye eleye Server, hayatında böyük Bakı'nı gördü, orada alver eleyip, pul gazanıp, eyninde teze palto, Leningrad'ın bir zaman yalnız "uvonenie" vahtı ehtiyatla gezebildiyini küçelerini heyâlında doyunca ve lezzetle gezdi. Ve aynı vahtda da o, Ejder'i ve Ejder'le bağlı olan ehvalatı hatırladı.

Ehvalat ise çohdanın ehvalatı idi, yeddi sekkiz ilin ehvalatı...

Yay idi, govunun tezece ağaran vahtı idi. Ve o yay govunun tezece ağardığı vaht, gecelerin birinde, Hanım arvadın bostanda, demir tor arasında sahladığı ferelerden biri yoha çıhdı. Ferenin yoha çıkması seher bilindi ve o seher Ağalar

kişi ile Server bostanın dörd yanını gezip ayakdan saldılar, ancak heç yerde toyuk tükü, toyuk nişânesi tapmadılar. Obiri gece bir fere de yoha çıhdı. Bu defe Ağalar kişi geceni yatmayıp, seherecen pine keşik çekmeyi gerara aldı. Elinde tüfek, kolların arasında gizlendi, ağacların dalında pusdu, ancak onun, sehere yahın dözmeyip, oturduğu yerde bir balaca mürgülemeyi ile seher pinden bir toyuk da gayb olup, elli ayaklı yoha çekildi. Ağalar kişi möhkem dilhor oldu, çünki bu, yahşı elâmet deyildi. Çünki bu iş heç şüphesiz, adam işi idi, yer üzünün heç bir heyvanı o demir torun arhasından toyuk aparabilmezdi. Bir de bu söhbet tekce toyuk söhbeti deyildi, burada adama sataşmak meselesi vardı. Ve bu cür adama sataşmağın ahırı çoh pis gurtarabilerdi. Çünki bugün sabah govun yetişirdi. Ağalar kişi çoh fikirleşdi, kenddeki düşmenlerini çoh götür goy eledi, hetta üç dörd gonşu kendin şüpheli hesap elediyi cavanlarını da üreyinde birbebir sayıp sadaladı, ancak heç bir dürüst genâete gelebilmedi. Ağalar kişi o fere oğrusunu heç vaht görebilmedi. Onu server gördü; gecelerin birinde oğru özü öz ayağı ile gelip çıhdı. Özü de bostanın lap ortasına, çardağın lap yanına... Ağalar kişi yatmışdı, horuldayırdı, ancak Server yatmamışdı, çardakda üzügoylu uzanmışdı, aşağıda, ayın süd kimi ışığında, bozumtul tağral boyunca ağara ağara sepelenip geden yemişlere bahırdı. Birden Server arha terefden öz adını eşitdi. Diksindi, gorhdu ve ele diksindi, ele gorhdu ki, gışgırıp atasını oyatmağa da sesi nefesi gelmedi. Sonra o aşağıdan direyin dibinden pıçıltı eşitdi : "E, ses salma, aşağı düş menem Ejder'em, gorhma". Ancak Server ele gorhmuşdu ki, heç terpenmeye de halı galmamışdı. O, handan hana bir teher dikele bildi, çardağın bu terefine keçip altda, direyin dibinde, elini ağzına goyup, bütün vücudu ili Server'e "sus" deyip dayanmış uzun ve arık Ejder'i gördü. Sonra Ejder gollarını uzadıp, Server'i çardakdan ehmalca düşürdü. Çaladan uzaklaşıp, tâ bostandan çıhanacan onlar dinmez söylemez yeridiler; bostanın gurtaracağında, bir goz ağacının dibinde Ejder dayandı :

— Otur.

Server oturdu.

— Malades, oğulsan, ses küy salmadın. Ejder gülümsedi, elini Server'in çiynine vurdu.

Bir müddet birbirilerinin üzüne bahdılar.

— Berk gorhdun?

Server dinmedi.

— Dur bir tike çörek tap getir, acından lap nefesim kesilir... Amma, bura bah, kişi ol, Pişik Ağalar'ı oyatma.

Server durup bir söz demeden, çörek dalınca getdi. İki iri lavaş getirdi, bir gıça pendir getirdi ve Ejder çöreyini yeyip gurtarandan sonra o, ehmalca, ehtiyatla soruşdu :

— Toyukları aparan sen idin?

— Men idim

— Kendde seni berk ahtarırlar.

— Beş altı milis gelmişdi.

— He?..

— Bizden de soruşdular. Dedem dedi ki, Bakı'dasan... Bes sen Bakı'da deyildin?

— Bakı'daydım.

— Bes niye orda galmadın ki?

— Yerimi bilmişdiler. Bir eclaf satmışdı meni.

— Bes indi neyleyeceksen?

— Gizlenip ara soyuyanda yene gedeceyem.

Bu yerde Server suallar›n arasını kesdi. Cünkü galan şeyler onsuz da me'lum idi. Cemisi üç dörd ay bundan gabag rayondaki konserv zavodunun meyve gebulu mentegesinde işleyende, günlerin bir günü Ejder hökümetin üç min pulunu götürüp aradan çıhmışdı; bu ahvalatı Buzbulak'da hamı bilirdi... Sonra Ejder'i kimse Bakı bazarlarının birinde alver eleyen görmüşdü. Bu heber de çoh tezlikle kende yayılmışdı. Bu üç dörd ayda Server, Ejder'in bâresinde yüz cür revâyet eşitmişdi. Evveller gonşulugda hergün gördüyü Ejder, Server'in tesevvüründe, yavaş yavaş deyişmişdi, geribe, nağılvari bir adam olmuşdu. İndi burada gecenin bu vahtında, çölün düzünde bu adamla yanaşı oturmakda, Server üçün, elbetde, geribe idi... Server susdu. Ejder'in bâresinde hayli vaht öz özüne düşünenden sonra, yene de ehmalca, ehtiyatla soruşdu.

— Beş geceler harda galırsan?

Bu defe cavap vermek evezine, Ejder uzun müddet Server'in gözünün içine bahdı, onu çaşdıranacan, hatta hürküdüp gohudanacan bahdı ve bu uzun uzadı bahışdan sonra, nehâyet ki, dillendi :

— Gedip satmazsan ki?

— Yoh, e... Ne danışırsan, heçkese demerem!..

— And iç!

— Neye and içim?

— Neye inanırsan?

Server çoh fikirleşdi, ançak and içmeye bir şey tapmadı. Ejder onun kömeyine yetdi, göydeki ayı gösterip :

— Ona inanırsan mı? Dedi.

Server başını galdırıp aya bahdı. O geceki ay ise ele böyük idi, ele geribe idi ki, o aya inanmamak doğrudan da mümkün olan şey deyildi... Buna göre de Server lap ürekden :

— İnanıram! Dedi.

— And iç.

— O ay haggı heçkese demerem!

— Dur ayağa dalımca gel...

Ve onlar bir hayli yol gedenden sonra, gelip dağın dibine, Buzbulak camaatının "ilanmeleşen" dediyi yere çıhdılar. Burada saysız hesapsız böyürtken kollarının arhasında, üstünü dörd yanını kol basmış, tikan basmış ezgil ağacının sallak budakları altında Ejder özüne yer elemişdi. Buraya girmek üçün üzügoylu yere serilip, böyürtken kollarının dibi ile uzun müddet sürünmek lazım idi. Üstelik, kolların dibine ay ışığı da düşmürdü, Ejder'in ceb feneri kol-kos yığnağı olan bu sehrli âlemi azca ışıglandırabilirdi. O gece Server her şeyden çoh Buzbulak camaatının ilan yığnağı hesap elediyi bu yerde bir dene de ilan görmemeyine teeccüb eledi. Hayli sürünenden sonra onlar nisbeten açıklığa çıhdılar ve Ejder'in neheng hörümçek toruna benzeyen koması gabağında Server hayretinden donup galdı. Komanın gabağındaki hayli sahenin kol-kosunu Ejder son çöpünecen biçip temizlemişdi, yeri gazmışdı, hamarlamışdı, hetta hamarlanmış yere su da serpmişdi; Komanın dal terefinde dağın dibinden bir sısga bulak süzülürdü; bulağın gabağında Ejder emelli başlı bir novuz da düzeltmişdi ve hovuzun içindeki su ay ışığında erinmiş gurguşun kimi parlayırdı; komanın gabag terefinde — ocak, ocağın yanında hisli, gara çaydan; Ejder'in bostandan oğruladığı toyukların sür-sümüyü de burada idi.

Sanki Server'i daha da taaccüblenmekden ötürü, Ejder hele içeri girmemiş komanın ağzında dayanıp, astadan bir fit de verdi. Elebil küçük çağırırdı, ançak içeriden gücük çıhmadı kirpi çıhdı. Server kirpiye teeccüblenmedi, burada kirpinin başını çıharıp çoh âsûde dolanmağına teeccüb eledi. Çünki kirpinin başını çıhartmağından ötrü onu uşaglar suya salırdılar, hovuza atırdılar, yazık heyvanın başına min cür oyun açırdılar.

Kirpinin adam gabağında bele gezmeyini Server birinci defe görürdü. Elebil kirpi de bunu hisseledi, Server'in iyini alan kimi yumrulandı, başını gizletdi ve onun bu hareketi, nedense Ejder'in berk hoşuna geldi.

— Gardaşımdır, dedi. Menim kimi yetimin biridir, özü de çoh vicdanlı kirpidir, ilanlara göz verip işıg vermir... Yatanda garavulumu çekir.

İçerideki şeyler ise Server'e tanış idi. Ejder'in sıraglısı, neft gabı, neft çırağı, rehmetlik Haver arvadın su vedresi, horek gazanı... (Bütün bunları Ejder bir gece helvetce kende girip, öz evlerinden getirmişdi).

O hörümçek toruna ohşayan komanı, o sısga bulağı, o kirpini, hetta o gara çaydanı ve hisli çırağı da Server eskerlikde olduğu vaht her gün hatırlamışdı. Zarafat deyil, bir ay yarım seraser o, atasını yuhuya verip, yahud onu bostanı gezmek bahânesi ile aldadıp, her gece o dağın dibine gaçmışdı, Ejder'e yemek aparmışdı. Bir ay, ay yarım seraser onlar geçe kolhoz zeminlerinden buğda yığıp, lobya yığıp hedik bişirmişdiler ve Server ömründe o hedikden dadlı bir şey yememişdi. Ve Server ömründe o günlerden gözel günler görmemişdi, ne olsun ki, ürekde gorhu vardı, hürkü vardı. Bu boyda sırrı sahlamak elbette asan deyildi. Üstelik, Ejder'i hele de ahtarırdılar, hele de onun dalınca kende milis gelirdi. Mektebde, hüsûsen, Zinyet Şekerek gızının derslerinde Server'in veziyyeti daha çıhılmaz olurdu. Çünkü her dersde bu adam igidlikden, cesaretden ve her cür düşmana garşı, hemişe, ayıg sayıg olmakdan danışırdı. Ziynet Şekerek gızının te'limine göre Ejder de, heç şüphesiz ki, düşmen idi, asıl "şpiyon" idi. Üstelik, Server de o vaht uşak deyildi, altıncı sınıfda ohuyurdu; hökümetin pulunu gaçırmağın ne demek olduğunu bilirdi. Buna bahmayarak, o sırrı açmak, o yeri milislere nişan verip, Ejder'i tutdurmak cemisi birce defe Server'in üreyinden keçdi. Ancak ele hemin gece, orada, o kolluğun tikanlığın arasında, o hörümçek toruna ohşayan komanın gabağında Ejder'in üzünü gören kimi Server özü öz fikrinden iyrendi. Çünkü orada, o hörümçek toruna benzeyen komanın gabağında, o ayın ışığında Ejder "düşmen", "şpiyon" deyilen şeye getiyyen ohşamırdı; âdice Ejder idi; uzun, arık, hatta, bir suyumu da rehmetlik Haver halanı yada salırdı...

O il bütün sentyabr ayını Server hem gorhu telaş, hem de gerîbe bir sevinç içinde keçirdi; ele vahtlar olurdu ki, o, gecede bir iki saat da yatabilmirdi. Ancak Ejder bekarçılıkdan bütün günü yatırdı, yatmagdan Ejder'in gözleri şişmişdi. Bekarçılıkdan Ejder dağlardan ot yolup sebete, vedreye, kûzeye ohşayan gerîbe şeyler gayırırdı; sısga bulağın gabağındaki havuzu tez tez sökürdü, tezeden düzeldirdi, hatta, arada bir şiir de guraşdırırdı :

"Yetim kirpi çek menim keşiyimi,
Doğma yurda gaçag düşüp gelmişem.
Burahmışam evimi eşiyimi
Tülkü kimi kôl dibine girmişem"

"Zalım dünya gôylere bah, ay çıhıp... Zalım dünya gôylere ban ay çıhıp..." Ejder'in lap ahırıncı şiirinin evveli bele idi. Öz komasının gabağında oturup, gôydeki aya baha baha Ejder o sôzleri beş on defe tekrar eledi. Ancak şiirin dalısı gelmedi. Şiirin son sôzlerinden Server'in heberi olmadı. Payız düşende, yağışlar başlayanda gecelerin birinde onlar o komanın gabağındaca sôzsüz sôhbetsiz vedâlaşdılar. Gedende Ejder tekce sınklısını götürmüşdü, bir de kirpini gucağına almışdı. Ve ne geder geribe olsa da, Server'e ele gelirdi ki, Ejder kirpini da Bakı'ya aparmak isteyir.

Sonra Ejder kirpinin yaş burnundan ôpüp onu ehmalca yere goydu. Sonra Ejder Server'i gucakladı, nedense, Server'in de mehz burnundan ôpdü ve sosga bulağın yanındaca dağa dırmaşıp guş kimi yuharı şığıdı ve bir gôz gırpımında dağınr tepesine galhıp oradan Server'e el eledi : "Bakı'ya gel... Bakı'ya... Bakı'ya..." İndi onlar Bakı'da Teze bazarın gapısı gabağında üz üze dayanmışdılar. Ejder ağla gelmez derecede kôkelmişdi, garın bağlamışdı, buhag sallamışdı. Boğula boğula nefes alırdı, hersli hersli Server'in üzüne bahırdı ve bu hersin sebebini Server heç cür anlayabilmirdi.

— Neye gelmisen? Ejder'in birinci sualı bu oldu.

Server dedi :

— Alvere gelmişem. Biraz şey-şüy getirmişem. Satıp sonra Leningrad terefe getmek isteyirem.

Server'in ütülenmiş şalvarına ve onun gara pencek altan geydiyi, bu dünyada yalnız Buzbulak garılarının tokuyabildiyi, gırmızı nahışlı ağappağ yun kôyneyine Ejder çoh bahdı. Bahıp nese fikirleşdi, neyise götür goy eledi :

— Bu vid fasonla, dedi, bazarda mı oturacagsan?

Ejder cibinden guru ota benzeyen bir şey çıhartdı. Onu iyleyip heyli ôskürdükden sonra boğula boğula soruşdu :

— Ne getirmisen?

— Babamdır, bir de côvüz. Cemisi yüz on beş kilodur.

— Harda goymusan?

— Kömürçü bazarında, Teymur'un yanındadır.

Bir müddet Ejder fikirli fikirli yola bahdı. Sonra yoldan keçen bir boş taksini sahlayıp Server'i oturtdu :

— Get, goy maşına, getir; dedi.

Çoh keçmedi ki, onlar iki neheng kiseni hemin taksidence düşürüp, bazarda Server'in tanımadığı bir adamın yanında yere goydular. Özleri bazarın yuharı gapısından çıhıp yavaş yavaş Basin küçesine endiler... Gar yağırdı, yağdıgca eriyirdi, yerden buhar galhırdı ve bu nem havada Ejder bir kelme de dinip danışmadan başını aşağı salıp tramvay hattı boyunca, Server'i harasa aparırdı. Server hara getdiklerini soruşmak isteyirdi. Ancak soruşmağa ürek elemirdi. İsteyirdi toyuk ehvalatını yada salsın, o yaydan, o komadan, o kirpiden danışsın; o şiiri deyip, Ejder'in kefini deyişsin, üzünü güldürsün. Ancak susurdu, demek istediklerini dilinin ucundan birbebir geri gaytarırdı; gorhurdu ki, bu söhbeti Ejder ayrı cür başa düşer, ele biler ki, server onun boynuna minnet goyur, elediyi yahışılığı yada salıp bu yahşılığa evez işteyir. Ayrı bir söhbet ise Server'in ağlına gelmirdi... Belece dinmez söylemez onlar bir heyli de yol getdiler ve hele menzil başına çatmamış Server, dözmeyip birdenbire dile geldi :

— Bura bah, Ejder; dedi. Men sene engel zad olmağa gelmemişem ha! İşin var, get... Şeherde birinci defe deyilem ki, üç il Leningrad'da olmuşam.

Ejder :

— Eceb elemisen, dedi. Ve başga heç ne demedi.

Onlar bir tikdan burulup, bir hırdaca heyete girdiler. Köhne ev idi, gabağında aynabendi vardı ve ahıl ağsaçlı bir gadın o aynabendde paltar ütüleyirdi.

Ejder Server'i heyetde goyup, pillekenle yuharı galhdı, garı bir heyli söhbet eledi, sonra Server'i de yuharı çağırdı.

— Beri gel, burda galacagsan, dedi ve aynabendde açılan iki gonşu gapıdan birini iteleyip açdı, bu senin otağın, o da gıravatın... Çay iç, yat, dincel. Çıh gez, kinoya get... Bu da Margo'dur, tanış ol, gürcüdür. Tek arvaddır... Pul zad lazımın olsa, bundan alarsan... Senin bazarnan işin olmasın, bazarın işine men bahacanı.

Bele görüş şüphesiz Server'in üreyinden ola bilmezdi : Ele bil Ejder onu hele de uşag hesap eleyirdi. Teymur bazarda ola ola Ejder'in onu bazara burahmamağı Server'e tohundu, berk tohundu, ancak Server Ejder'in meslehetinden çıhabilmedi, onun üzüne durmağa ürek elemedi. O gün Server ahşamacan şeheri dolandı, ahşam eve gayıdıp Ejder'in yolunu gözledi, çünkü onun fikrince Ejder o ahşam mütleg bu eve gelmeli idi. Ancak o ahşam Ejder

o eve gelip çıhmadı; onun seherisi de Ejder o tereflerde görsenmedi. Server günortayacan gözledi. Günorta bazara cumdu, ancak orada da Ejder'i tapmadı. O, bazarda öz şeylerini de tapmadı; bazarı elden ayagdan saldı, dünen şeylerini tapşırdığı o adam da elebil elli ayaglı göye çekilmişdi... Ejder'in yer-yurdunu öyrenmek üçün bazardan Margo arvadın evine gayıdanda yol boyu Server çoh fikirleşdi, çoh baş sındırdı, ancak bu işden heç ne anlayabilmedi. Üstelik, Margo arvad da Ejder'in yerini demedi. Elebil gesden demedi. Eleç birce Teymur'a geldi. Ve o gün ahşamüstü, bazar bağlanana yahın kömürçü bazarında Server, Teymur'un üstünü kesdirdi :

— E, Teymur, Ejder'i görmemisen ki?

— Görmüşem. Seher tezden Tiflis'e getdi.

— Nece ye'ni Tiflis'e getdi?

— Getdi de. Necesi yohdur ki.

Server az galdı ki uşag kimi ağlasın :

— Bes menim bâremde bir söz demedi?

— Dedi. Dedi ki, gezip dolansın, çıhıp getsin kende. Dedi ondan alver eleyen olmaz.

Server sesi geldikce bağırdı :

— Bes menim pullarım, bes menim şeylerim?!

Teymur heç halını pozmadan :

— Men pul işini bilmerem, dedi, onu özünüz bilersiz. Mene söz tapşırıplar, men de sene deyirem... Dedi ki, tek gün getsin, cüt gün getmesin. O günler Ejder'in "tanış pravadniki" var —yeddinci vagonda— dedi ki, bilet zad almasın, vagonun pravadnikine seni tapşırıpdır. Poyez gece bir tamamda gedir, pravadnike Ejder'in adını vereceksen... Yeddinci vagon yadından çıhmasın.

Eger onlar on il bir yerde ohumuş olmasaydılar belke, söhbet buradaca bitecekdi. Ancak söhbet burada bitmedi, çünkü onlar il bir yerde ohumuşdular. Çünkü söhbetin lap ahırında, özü de lap ahırıncı sözü deyende Teymur azca ehtiyatsızlıg elemişdi, bir balaca gımışmışdı. Ve bu anda onun gözünün içinden neyinse gaçıp gizlendiyini Server aşkar sezebilmişdi ve gaçıp gizlenen o bapbalaca işartı da Server haçanınsa fırıldak Teymur'unu görmüşdü. Buna göre de o, gafilden Teymur'u yahaladı :

— Ejder Tiflis'e -zada getmeyip, dedi. Sen mene yalan deyirsen. Sen Ejder'in yerini bilirsen, menden gizledirsen!..

Teymur el ayağa düşdü :

— Ejder'in yer yurdu ne gezir. On ildir ki, Ejder gayri ganuni yaşayır.

— Deyirsen Tiflis'e gedip, he? Adam ol, e, vicdanın olsun! Ahı görürem ki, yalan deyirsen, gözlerinin içinden görürem!

Bir müddet Teymur'un sesi gelmedi. Server hisseledi ki, Teymur yumşalıp, özü de yumşak danışmağa başladı :

— Men onu adam bilirdim, dedi. Ne bileydim ki, eclafın dilençinin biridir... Yüz kilo şey; götürüp çıhıp aradan... Heç bele de vicdansızlık olar?!

Teymur dedi :

— Tahsır özündedir, özün oturup sataydın.

Ve Server yene de özünden çıhdı :

— Vicdansız goydu ki, satım?! Men hardan bileydim ki, bu adam afirisdir, alçağın, julikin biridir.

Teymur yene de sesini çıharmadı. Belece sessiz semirsiz de onlar piştahtanın üstündeki şeyleri yığışdırdılar. Bir yerde kiselerin ağzını bağlayıp, garovulçuya tapşırdılar. Bazardan çıhdılar ve bir müddet Ejder'in söhbetini elemediler.

— Havanı görürsen?

— Yaman soyugdur!

— Amma, temizdir, görürsen? Lap Buzbulag'ın havasına ohşayır.

Server dedi :

— Buzbulag'a da gar yağıp mı, göresen?... Men gelende yağış yağırdı.

Bu yerde Teymur özü Ejder söhbetinin üstüne geldi :

— Bele havalarda Ejder'in pristupu tutur, dedi.

— Ne pristup?

— Bes bilmirsen? Ejder nahoşdur da... Asmadır, nedir, bir ahmag nâhoşlugdur. Hava soyuğ olanda yazıg nefes alabilmir. Hava ki, bele oldu, Ejder'i bazarda zadda görmezsen, deniz terefde bir restoran var, badvaldır, gedip orada oturur.

— Deyirsen indi de orada olar?

— Belke olar, ne bilim, ancak men ölüm, menim adım olmasın!

Daha Server heç ne soruşmadı. Teymur'u yolda goyup, deniz terefe gaçdı ve o, "badval" restoranın garanlık bir küncünde Ejder'i tapdı.

— Paho!.. Tiflis'e geden burda imiş!.. Afirist!.. Eclafın biri, eclaf!..

— Otur görüm, Pişik Ağaların oğlu, artıg eksik cerenleme.

Server dedi :

— Dur gedek, menim şeylerimi ver, men senin kimi eclafnan oturmaram.

Ejder onun elinden dartıp oturtdu :

— Şeylerini satmışam, dedi. Görürsen, bala bala ötürürürem içeri. Deyip, gabağındaki arak şişesini gösterdi.

— Pullarımı vermesen... Server yumruğunu Ejder'in üstüne tuşladı.

Ejder ehmalca onun golundan yapışdı :

— Çıharık, bayırda vurarsan, dedi. Burda olmaz, Pişik Ağaların oğlu.

— Demeli dedeme de sataşırsan! Yahşı, baharık, çölde danışarık.

Ejder dedi :

— Men o Pişik Ağalara can gurban elerem, çünkü senin kimi oğul böyüdüp!

O, Server üçün de arak süzdü. Hidmetçinin çağırıp, yemek sifariş eledi. Ancak Server ne o arağı içdi, ne o yemeye el vurdu.

— Gerek o vaht men seni tutduraydım, dedi. Tuttursaydım bele eclaf olmazdın.

Ejder herslenmedi, güldü. Sonra gözlenilmeden soruşdu :

— Leningrad'a neye gedirsen?.. Düzün de, gızın zadın var, yohsa gedip alver eleyecekdin?

— Sene dehli yohdur, sen menim pullarımı ver!

Ejder bir müddet susdu. Sonra bir cebinden beş altı badam çıhartdı, obiri cibinden üç dene ceviz çıhartdı ve onları stolun üstüne goyup, altdan altdan Server'in üzüne bahdı :

— Tanıyırsan?

— Tanıyıram. Hamısını senin hırtdeyinden çıhardacam!

— Arağını iç.

— İçmirem!

— Çöreyini ye.

— Yemirem.

Ejder stolun üstüne goyduğu badamdan birini götürdü :

— Şövket'in badamındandır, düz tapmışam?

Server teeccüblendi.

— Bu da Gülgez arvadın bizim barı sarıdaki cevizindendir, sizin dal heyetdeki pişpişenin bu terefinde. O pişpişenin böyründe bir encir ağacı vardı, yarpagları payızda da gömgöy olurdu. Bir de bir alça vardı, tövle terefde, divarın lap dibinde, payızda çiçek açardı... O alça durur mu hele?..

Server dedi :

— Durur, niye durmur... Sen menim başımı bişirme. Menim pullarımı ver.

— Pişpişe de durur?

— Meni dolayırsan?

— Dolamıram, soruşuram, durur mu o pişpişe?

— Durur, ne olsun ki?

— Men o pişenin dibinde Eli oğlu Mürsel'in gızını öpmüşem.

Server dedi :

— Sen piyansan, ağzına geleni çerenleyirsen!

Ejder susdu. Hayli vaht körük kimi fısıldadı, sonra öskürdü, sinesinden dehşetli hırıltı gopdu ve birden bu hırıltının içinden gerîbe vahimeli bir ses çıhdı :

— O pişpişiye deyersen ki Ejder ölür!..

Ve birdenbire Server bahıp gördü ki, Ejder'in gözleri dolup, Ejder gördü ki, Ejder ağlayır, gözlerinin gildir gildir yaşı penceyinin yahasına tökülür. Onun Ejder'e yazığı geldi, berk yazığı geldi, bir hoş söz demek istedi, deyebilmedi, bunun yerine gabağındaki arağı götürüp başına çekdi...

— Çöreyini ye.

— Meylim çekmir.

— Bir arak da gelsin mi?

— Özün bilersen.

Ve stolun üstüne bir arak da geldi.

O arağın çohusunu Server içdi, gesden içdi. İçdi ki, Ejder çoh içip, lap şerhoş olmasın. Ancak Ejder onsuz da serhoş idi.

— Bugün ayın neçesidir?

— On üçüdür.

— Bu gün menim en hoşbeht günümdür.

Server dedi :

— Dur gedek, restoranı bağlayırlar.

Ve restoranın ışıgları sönenden sonra onlar ayağa durdular. Ejder stolun üstüne üç dene onluk goyup, hidmetçiye heç ne demeden bayıra çıhdı. Bayır soyug idi, yer donmuşdu, küçe ay ışığında bomboş işarırdı.

— Saat neçedir?

— On ikiye gelir.

— Bugün sen gedeceksen.

— Niye ahı?

Ejder bulvar terefe döndü ve üzünü denize sarı tutup heyli vaht tengiye tengiye getdi ve nehâyet :

— Senden alverçi çıhmaz; dedi.

— Men alverçi olmağa gelmemişem.

— Be niye gelmisen?

— Demedim? Gezmeye gelmişem, isteyirem Leningrad'a gedim.

Ejder dedi :

— Men de gezmeye gelmişdim, görürsen, hele de gezirem.

— Ahı senden mene ne?.. Men ki hökümetin pulunu gaçırtmamışam.

Ve mehz bu yerde Ejder'in sinesinden gopan dehşet o sözleri demeyine Server'i peşiman goydu. Ejder döşünü tutup, eyile eyile özünü denizin lap gırağındaki demir meheccerin üstüne saldı. O öskürdü, Server dediyi sözlerin peşimancılığını çekdi, aradan hayli vaht keçdi. Ve bir hayli keçenden sonra Ejder biraz dikelebildi. Dikeldi, ançak dinip danışmadı. Onlar gözlerini denize zilleyip durdular... Ay ışığı idi, ay göyün ten ortasında dayanmışdı ve onun gür ışığında deniz soyug soyug alışıp yanırdı...

— Deyen, sözüm berk deydi sene... Bağışla, men ele demek istemirdim.

— Yoh, eşi, o ne sözdü ki, men ayrı şey fikirleşirem.

— Ne fikirleşirsen?

— Bugün bazarda bir geribe şey görmüşem. Seherden beynimden çıhmır. Bir hırdaca ev köpeyi, bir yeke küçe itini gabağına gatıp govurdu... Ağappağ, el boyda bir şey... Heç tüllab ite de ohşamırdı...

— Ne olsun ki?

— Nece ne olsun? Top boyda bir şey, o boyda iti!.. Özü de göreydin nece govurdu. Camaat da bahıp hırıldaşırdı.

Server :

— Sen piyansan, dedi. Sayıglayırsan.

Ejder dedi :

— Bilirsen o it niye gaçırdı?

Server dedi :

— Bilmirem, gel çıhak gedek.

— Hara gedek?

— Hara deyirsen.

Ejder dedi :

— Onda vagzal terefe gedeceyik.

Onlar baş alıp vagzal semte yollandılar.

Donmuş sahil yolunu hırçıldada hırçıldada onlar bir müddet de sessiz semirsiz yeridiler. Sonra Ejder özünü bir skamyanın üstüne saldı :

— Saat neçedir?

— Birin yarısıdır.

— Az galıp ki!

— Neye az galıp?

— Poyezdin getmeyine.

— Ahı sen meni niye govursan buradan?.. Pullarımı yemisen, ona göre?

— Heyr, bilirem ki, sen burda ilişersen, özü de tez ilişersen.

— Bes, Teymur niye ilişmir?

— Teymur heç vaht ilişmeyecek.

— Bes men niye ilişirem ki?

— Çünkü sen çoh şeyi bilmirsen...

Yene hemin hırıltılı nefes, yene hemin fızıltı, hemin dilhorçuluk. Üstelik Ejder'in gözleri de gızarıp, get gede gan çanağına dönürdü. Ve Server'in Ejder'e berk yazığı gelirdi. Server çaşıp galmışdı. Çıhıp getsin mi, nece getsin? Galsın, neden ötrü galsın? Ejder'den alabileceyi puldan o hele restoranda ümidini üzmüşdü...

Server birden bire saatına bahıp :

— Gedirem; dedi.

— Düz deyirsen?

— Men seni birden ikiye aldatmışam?

Ejder ayağa durdu :

— Pulların pravadnikdedir, dedi. Yeddinci vagon. Teymur deyip sene. Beşyüz manatdır, rayona çatanda alacagsan. Bu küçe ile düz gedip vağzalın gabağına çıhacagsan. Di, yeri get. Men harabam, çoh harabam, men burdan o yana gedebilmeyeceyem.

— II —

Bir deste onluk idi. Bir goşa defter varağının arasına goyulmuşdu. Ve varağın ortasında hırda, solgun, karandaş yazısı vardı :

"İstedim bu meydanda galasan,
Galıp burda menim kimi olasan.
Vaht geler ki bu sözümü bilersen,
Gelip gebrim üstde rehmet deyersen".

Server pulları "provadnikden" alıp, cibine goydu, o yazını "provadnikin" yanındaca ohudu, sonra kağızı da selige ile büküp, cebine goydu.

...Ve o sözleri Ejder'in şiirle yazmağına Server getiyyen teeccüblenmedi, çünkü, haçansa, mektebde ohuyanda o özü de bir gıza şiirle mektup yazmışdı ve o vahtdan bilirdi ki, dünyada ele şeyler var ki, onları yalnız şiirle demek olar...

1972

A N A R

(14/3/1938 -)

Şâir bir anne ve babanın çocuğu olan Anar, Bakû'da doğdu. Ancak, o, annesi ve babası gibi şiiri değil, nesri seçti. Mükemmel bir eğitim ve öğretim gördü. Yazdığı hikâye, roman, dram ve senaryolarıyla kısa sürede edebî çevrelerin dikkatini çekti. Yazı hayatına, ***Keçen İlin Son Gecesi*** *ve* ***Bayram Hesretinde*** *adlı hikâyeleriyle başlayan Anar, modern hikâye söz konusu olunca, Azerbaycan'da ilk akla gelen isimlerden biri, belki de en başta gelenidir. Hikâye kitaplarından bâzıları Rus, Alman, Slovak, Macar, Polyak, Fars ve Bulgar dillerine tercüme edildi. Kendisi, Şekspir'den* ***Fırtına****'yı tercüme etti. Bir ara Azerbaycan Yazarlar Birliği gibi önemli bir kuruluşun başkanlığına da getirilen Anar, 1989 yılında bu görevinden kısa bir süre ayrıldı. Azerbaycan'da birçok kuruluşun üyesi olan Anar Resuloğlu'nun, yüksek trajlarla basılan ve kısa sürede tükenen eserlerinden bazıları şunlardır :*

Bayram Hesretinde, Ağ Liman, Molla Nesreddin - 66, Adamın Adamı, Beşmertebeli Evin Altıncı Mertebesi, Dede Gorgud ve Sizi Deyip Gelmişem.

MEN, SEN, O ve TELEFON

Telefon nömreleri
Ohşamaz birbirine
Amma hamısında
İnsan sesi...
...pis günler
Ohşamaz birbirine
Birinde özün susarsan
Birinde telefon.

Vagif VEKİLOV

Dünen senin telefonun öldü. Ölen yalnız adamlar olmur ki... Telefon nömrelere de ölür. Ömür boyu çoh regemleri unudacaksan. Pasaportunun nömresini, ahırıncı işinde aldığın maaşını, yaşadığın şeherin ehâlisinin sayısını. Başka regemleri. Hamısını unudacaksan. Birce bu beş regemden savayı. Bu beş regem,özü de mehz bu ardıcıllıkda senin üçün en eziz hediyye idi. Beş regem, onun ssi ve telefon desteyinden gelen benövşe etri.

Bezen men gara telefonun desteyini ele galdırırdım ki, elebil royalın gapağını galdırırdım. Bezen bu gara desteyi ele goyurdum, elebil tabutun gabağını örtürdüm.

İndi bu nömre yohdur. Yani ki, var, amma menim üçün yohdur. Menimçün bu ömre indi yasak arazidir. Barmağımın altında telefon dairesinde yerleşen bu beş regem indi menim üçün keçilmez bir mesâfedir; kilometreler, miller, parsegler. Men, bu mesâfenin beşde dördünü keçebilerem, dört regemi yığabilerem, amma heç vede son regemi-beşincini yığmayacağam. Senin nömren bağlı gapıdır, açarını itirmişem.

Seni gömmeyebilerdim de. Zeng edirdim, sesini eşidir ve deyirdim : Ezizim, elin niye bele soyuhdur?

Seni görmeye de bilerdim, amma mesâfeden bele duyurdum. Sahil kendlerinin sâkinleri denizi görmeyende bele onu duydukları kimi.

İndi ise deniz kayboldu. Yoha çıhdı.

Min defe tekrar olunan ehvalat : Men, sen, bir de o, elbette. Amma bir de telefon. Herşey Rasim'in toyundan başladı.

Firuz tostunu davam ettirdi :

— Biz, beş yoldaş idik. Lap o filimdeki kimi, yadınızda mı? Onlar beş nefer idi. Men, Kamal, Murat, Rasim, Seymur. Bizi birbir feth ettiler, birbir boyunduruğa saldılar. Bah, bunlar saldı. Bizim hanımlar. Hele evde de bir çeten külfetimiz var-oğul-uşağ. Beli, külfet bizi basdı, yaman basdı. Hamı gülüşdü. Bugün de biz Rasim'i itiririk. Heyf ondan. Elbette men zarafat edirem. Hoşbeht olun, Feride, Rasim. Men, size çohlu saadet, cansağlığı, uzun ömür arzulayıram. Oğullu, gızlı olasınız. Amma sizin sağlığınıza içmişik, yene içeceyik. İndi bu bâdeleri men ahırıncı igidin sağlığına, bizim canımız, ciyerimiz Seymur'un sağlığına kaldırmak isteyirem. Subaydı, sultandı. Sağ ol, var ol, bülbül ol, gefesde olma.

Hamı mene bahırdı, gülüşlerin ve bâdelerin cingiltisi arasından tanış üzleri görürdüm. Dostlarımın üzlerini. Üzlerde sevinçli, bir geder de teeccüblü ifâde var idi.

Gonağlar dağılışanda biz hamımız Firuz, Kamal, Murat arvadlarıyla, bir de men tek, birlikde çıhdık. Biz, yatmış şeherin geceli küçeleriyle addımlayırdık ve birden Firuz'un arvadı menim goluma girdi :

— Yahşı, Seymur, senin toyunu ne zaman eleyirik?

— Uzak gelecekde.

— Bele niye? Yohsa sen bu nakkalın sözlerine inanırsan? O, şıltak bir nevâzişle erinin böyrüne kısıldı. Ele bilirsen ki, aile hayatı cehennemdir?

Firuz :

— Özüne lâyık gız tapabilmir, dedi.

— Doğrudan? Uşağlar eşidirsiniz? Gelin Seymur'a bir gız tapag. Seninçün Bakı'nın en gözel gızını tapsak evlenersen?

— Mütleg. Ancak bir şertle. Gerek bah ele bu saat, bu degige tapasınız. Yohsa fikrimi deyişerem.

Kamal :

— Gözümün ışığı, dedi; gecenin bu vahtında sene hardan gız tapacağıg? Küçeden tapmayacağıg ki... Hem de gecenin bu vahtında küçeleri gezen gızı almazsan yegin.

— Beli, dedim. Tamamiyle doğru buyurursunuz... Odur ki, bu söhbeti burada bitirek.

— Menim bir teklifim var. Gelin Seymur'a telefonla gız tapag . Budur, bah, avtomat da var.

— Gözel fikirdir, dedim. Amma iki kapikliyim yohdur.

Her terefden mene iki kapiklikler uzatdılar. Budkaya girdim.

— Nömreni deyin.

Firuz :

— Eşi, ağlına gelen nömreni çek, dedi. Meselen...

Birden o, sözünü yarımçık goydu.

— Yoh, gardaş, keçel suya getmez. Birden gayınananla yola getmedin, yapışacaksan menim yahamdan.

— Gorhag, dedim. Mesele de bundadır. Evlenmek ciddi işdir. Heçkes mes'uliyyeti boynuna götürmek istemir. Gelin onda mes'uliyyeti bölüşek. Here bir regem desin.

Firuz :

— Çoh gözel; dedi. O, hemişe arvadının tekliflerini beyenirdi. İki. Meni iki çekdim.

Firuz'un arvadı "dokguz" dedi. Kamal "sıfır" dedi ve arvadına bahdı. "Sen de".

— Men? Ne deyim, bilmirem... Yahşı, dört.

Murat "beş" dedi. Birce Murat'ın arvadı heç ne deyebilmedi. Çünkü destekden artık kesik signallar eşidilirdi.

— Nişanlım yatıp, dedim.

Hamı gülüşdü. Men desteyi yerine astım. Yolumuza davam ettik, yavaş yavaş dağılışdıg, here öz evine getdi ve men, nedense, özümü çoh yalnız hisseledim. Deniz gırağına gayıtdım, uzun müddet adamsız bulvarı dolandım, karanlık denize ve uzakdaki rengarenk bulvara bahırdım. Birden zeng elediyim telefon nömresi yadıma düşdü. Gece saat iki idi. Men, yahındaki avtomat budkasına girdim, yarığa iki kapiklik saldım ve nömreni yığdım.

Telefonun desteyinden gadın sesi eşidildi. Yuhulu ses de deyildi, bele, azacık yorgun, azacık da teeccüblü.

— Beli.

— Salam.

— Menem. Gelin tanış olag.

Men, sille kimi üzüme vurulacak sert cavap gözleyirdim. Ya da ele bilirdim ki, üzüne çırpılar kapı kimi destek de birden asılacak. Amma ne söydü, ne asdı. Sesi evvelki kimi sâkit idi.

— Ahı tanışlık üçün vaht biraz gecdir.

— Gecdir? Heyr, asla! Esil vahtdır. Men, bu saat en yahın bir yoldaşımın toyundan çıhmışam. Bu, menim ahırıncı subay dostum idi. Mene ele gelir ki, bugün onun toyu yoh, yası idi.

— Vayy, vay, vay. Ele niye deyirsiniz? Bes siz özünüz evli deyilsiniz?

— Yoh, bes siz erdesiniz?

O güldü.

— Tanışlığın ele birinci degigesinden her şeyi bilmek isteyirsiniz?

— Bağışlayın siz Allah. Ele bilmeyin ki, men telefon holiganlarındanam. Yoh, nedense teklikden bağrım çatlayır. Odur ki, dedim zeng eleyim, bir adamla danışım.

— Bes menim nömremi hardan tapdınız?

— Tesâdüfen. Ağlıma gelen regemleri yığdım, vesselam.

— Ecebdir.

— Bilirsiniz, biraz içmişem, odur ki, özümü çoh yalnız hisseleyirem.

— Olur, eybi yohdur.

— Sizinle görüşebilerik?

— Yoh, bah, bu baş tutan iş deyil. Gelin bele danışag. İndi gecedir. Gedin evinize, yıhılıp yatın. Seher duracaksınız, bütün derd ve gamınız uçup gedecek. Görersiniz.

— Ahı men sizi görmek isteyirem. Heç olmazsa danışmak isteyirem sizinle.

— Telefonumu ki, bilirsiniz. Sabah ayılandan sonra yene de görseniz ki, menimle danışmak isteyirsiniz, zeng eleyin.

— Doğrudan?

— Doğrudan. Geceniz heyre galsın.

— Heyre garşı. Sabah size zeng eleyeceyem.

Gülmelidir vallah, amma desteyi asıp boş, adamsız küçelerde addımlayarken mene ele gelirdi ki, daha men de tek deyilem. Menim de kimimse var.

Seherisi gün, tabiî ki, men zeng elemedim. Bütün günü yüz elli iki işle meşgul oldum ve her şeyi unutdum. Bir neçe günden sonra iş plânının müzâkiresinde laboratuvar müdürümüzle möhkem tartışdım. O hem de menim ilmî rehberim idi.

Müzâkireden sonra Firuz meni evlerine apardı. Biz onunla bir institutda işleyirdik. Yolda o menim başıma ağıl goyurdu, deyirdi ki, cırt goz olma, herşey üçün partlama. Eger haklısansa hegigeti ifâde ve müdafa etmeyin muhtelif formaları var. Hamını özüne düşman elemekle heçkesi inandırabilmeyeceksen. Biraz reftarın olsun, gılığın olsun. Görürsen ki, biri düz danışmır. Ona denen ki, siz, görünür, meseleye herteflі nezer salmırsınız, mene ele gelir ki, bu meseleye bir de bahsanız, menimle razılaşarsınız. Yohsa senin kimi; "siz heç bir şey ganmırsınız, nadansınız, câhilsiniz. Ona göre de..."

— Ona göre de, dedim, — senin bu siyâsetçiliyin lap meni boğaza yığıp.

— Yahşı, görürem ki, seninle adam kimi danışmak olmaz. Gedek bize çay içmeye...

Firuz'un arvadı :

— Bilirsen, heç birimiz onu öyretmemişik. Bilmirem heç bu sözleri hardan bilir? Özü tapıp deyir; anna, atta.

O, bir yaşı tamam olmuş oğullarından danışırdı. Firuz, obiri otağda ev paltarlarını, mestlerini geyip geldi.

— Doğrudan geribedir. Bilirsen men teze ber nazariyye icad etmişem. Mene ele gelir ki, dili uşağlar yaradıplar. Böyükler yoh, mehz uşağlar. Biz böyükler de onların düzeltdiyi sözlerden istifâde edirik. Seymur emisi, de görüm, harda bele şirin bala görmüsen, kimin bele oğlu vardır, he?..

Ne geder eleyirdim telefon nömresini yada salabilmirdim. İkinci yarısı yadımda idi, evvelindeki iki regemi de yadımda idi, üçüncü regem sıfır idi. Bes ikinci? Yadıma salabilmirdim ki, bilmirdim.

— Bura bah, Semâye, o ahşam sen hansı regemi dedin?

— Hansı ahşam, ne gerem?

İzah etmeli oldum. Bir yığın zarafata, gülüşe, faraziyyeye, meslehete kulak asmalı oldum. Ele saldılar, dolandılar, başıma ağıl goydular. Amma hamısı bir yana, gapıdan çıhanda Semâye dedi :

— He, yadıma düşdü. Dokguz. Menim troleybüsümün nömresidir.

— Allo. Salam. Menem.

— Salam. Kimdir?

— Ne tez unutdunuz. Yadınızda, men size zeng elemişdim, üç gün bundan gabag. Ele bu vahtlar idi.

— Onda sesiniz başka idi dedi ve ihtihza ile ilâve etti; ya belke bu sefer danışan başka adamdır. Keçen sefer evlenenin başka dostu teklikden şikâyet edir. Meşguliyet üçün telefon maceralarına gurşanmısız.

O, sert ve kesin danışmağı bacarırdı.

— And olsun ki, menem. Yegin keçen sefer sesim serhoş sesi idi, onun üçün tanımadınız. İndi nece, tanıyırsınız mı?

— He, indi tanıdım. Mene ele geldi ki, başka adamdır. Bağışlayın. O, arhayınlıkla güldü. Demeli, bugün ayıksınız.

— Yüz faiz. Ayık vahtımda zeng eledim ki, menim hakkımda yanlış tesevvürünüz olmasın. Sonra ele bilersiniz içkibazam. İlde, ayda bir defe içirem.

— Yahşı ki, zeng elediniz, yohsa bu ahşam men de çoh yaman darıhırdım. Radyom harap olup.

— Siz hemîşe bele gec yatırsınız?

— He, men gece yarısına geder radyoya gulağ asıram. Amma bugün radyomun lampası harap olup, lap deli kimiyem.

Destekden piyano sesi eşidilirdi. Lap uzakdan eşidilirdi.

— Siz suallara cavap vermeyi sevmirsiniz, amma deyin kimdir bu gece vahtı piyano çalan?

— Aa; o güldü. Bizde deyil, gonşudadır. Bir zehletöken gızdır ki, seherden ahşamacan çalır. Duvarlar nâzikdir, bu gammazlar meni lap cana getirip. Radyom işleyende heç olmasa eşitmirdim onun çalmasını.

— Radyoyla neye gulag asırdınız ki?

— EFİR evimin içi kimidir. Bah burada hemîşe gece konserti var, elebil men onun radyo dalgaları üzerinde gezen barmaklarını görürdüm; burda da kesik kesik melodilerdir, uzak okyanusların üstünden uçup gelir. Burda hemîşe tufan uğuldayır, burada da anlamadığım bir dilde danışırlar. Burda hemîşe ses-küy olur. Konferansya zarafat edir, camaat gülür, el çalır, men sözleri başadüşmürem, amma hamı gülür, fit verir, el çalır, men de keflenirem. Burda da ne ise intim bir verilişdir. Kişiyle gadın lap yavaş, pıçıltıyla danışırlar, mikrofonda nefeslerini de eşidirem. Radyo gerîbe şeydir. Elebil dünya menim otağımdadır. Dünyanın gecesi. Göy, medoliler, dramlar, teyyâreler...

— Teyyâreler niye?

— Gulağ asın, dedi. Başa düşdüm ki, susup dinleyir. Men de gulağ verdim ve bir geder sonra teyyâre uğultusu eşitdim. Göresen bu teyyâre bizim evin de üstünden keçecek mi? Göresen onun evi hansı semtdedir, şeherin hansı terefindedir?

— Radyoyla teyyâreler gohumdurlar ele mi? diye, gefilce soruşdu.

— Hardan gohumdurlar ki?

— Semâdan; dedi ve susdu.

İndi destekden teyyâre uğultusu deyil, yene de bayakki mûsiki gamları yeknesak bir şekilde eşidilirdi.

— Men ele heỷ danışıram, danışıram, siz ise susursunuz. Siz de mene birşey danışın.

Özüm de özüme teeccüblene teeccüblene, bilmirem heç niye men bu yad adama heçkese danışmadığlarımı danışmağa başladım. İşdeki çetinliklerimden, köhne dostum Firuz'la gün-günden uzağlaşmağımızdan, ilmî rehberimi niçin sevmediyimden, müzâkirede ona ağzımdan çıhanı dediyimden ve başka başka bu kimi şeylerden. Niye men bunları mehz ona danışırdım? Özüm de bilmirdim. Birden özüme geldim. Telesik onunla görüşüp, desteyi astım.

Evime teref addımlaya addımlaya düşünürdüm. Düşünürdüm ki, bunu kime danışsam inanmaz. Doğrudan da tanımadığın, üzünü bile görmediyin adama galbini nece açmak olar? Men, onun hakkında ne bilirdim? Heç ne. Birce onu bilirdim ki, geceler o, radyo dinlemeyi sevir, gonşusu ise piyano çalır.

Bu hikâyenin iştirakçilerinden biri telefondur. Men, telefon hakkında bir neçe kelme demek isteyirem. Son vahtlar men telefonlar bâresinde çoh düşünürdüm. Onlar, mene gerîbe ve muhtelif cür görünürdüler. Bizim laboratuvar müdürümüzün otağında masanın üstünde gara bir telefon aparatı var. Her defe bu aparata bahanda mene ele gelirdi ki, onun gablosunu dinamit gablosuna ohşayır. Müdürün daima nigaran, daima telaşlı gorhu çeken gözlerine bahanda mene ele gelirdi ki, bu telefonu onun otağına gec partlayan mina kimi goyuplar. O, her zengden, her hereketden tiksinirdi. Yegin ona ele gelirdi ki, bu mina telefon her degige verilen bir bed heberle partlayabiler. Birgün zeng eleyip ona deyecekler ki, seni işden çıhardıplar, yahut arvadın gaçıp...

Konselyariyamızda da telefon vardı. Amma diski regemsiz, bağlı, gara bir daire idi; elebil möhürlenmişdi. Mene ele gelirdi ki, bu telefon tekersiz maşın, ünvansız mektup kimi kömeksiz ve âcizdir. O, sanki mûtiliyin, teşebbüssüzlüyün, pasifliyin remzi idi. Sene zeng vururlar amma, sen heskese zeng vurabilmirsen. Bu tipli telefonların mügabilinde telefon-avtomatlar

da mevcut idi. Avtomat telefonlar disksiz telefonların tam aksi idi. Sen zeng edebilirsen amma, sene cavap verebilmirler. Sen gel, ağzına geleni de, lap söy, kim seni tapacak? Avtomat telefonlar cezaşızlığın, mesuliyyetsizliyin, özbaşınalığın remzi idi. Onların üstünlüyü bombardımançı teyyârelerin silâhsız gemi üzerindeki üstünlüyüne ohşayırdı.

Bilseniz evimde telefon olmamasına ne geder hayıfsılanırdım. Elime keçen iki kapikleri Hacı Gara kimi hasislikle yığır, gizlenirdim. Tanış bilişden iki kapik yığırdım, imkân düşen kimi ayrı pulu hırdalayıp iki kapiklik alırdım.

Her gece ona zengeleyirdim. Hemîşe de gec zengeleyirdim. Bu, verdiş ve âdet halını almışdı. Bu söhbetlere alışmışdım. Onun biraz yorgun, biraz istihzalı, biraz kederli sesine, duvar dalından eşidilen piyano sesine, radyonun gücle eşidilen nefesine, teyyâre uğultusuyla dolu pauzalara. Men indi onun hakkında bazı şeyleri öyrenmişdim, amma çoh az şey. Bilirdim ki, adı Medine'dir, tek yaşayır. Bilirdim ki, gözleri gonurdu, çekmesinin nömresi otuzbeşdir. Bundan artık heç ne bilmirdim. Bir defe soruşdum.

— Neçe yaşındasınız?

— Eh, goca garıyam, nevelerim, neticelerim var; dedi.

Men, onun cavan sesinden duydum ki, meni dolayır. Ve bir de bildim ki, ne yaşından danışmak isteyir, ne işinden, ne de aile veziyetinden. Men de inad edip soruşmurdum. O, özü de bu bârede menden heç ne soruşmurdu. Amma bilirdi ki, yirmi dokguz yaşım var, subayam, ilmî idârede işleyirem. Birce adımı bilmirdi. Nedense ona asıl adımı deyil, başka ad demişdim. Rüstem. Niye? Bilmirem. Belke onun da asıl adı Medine deyildi, başka idi.

— Ahı biz haçan görüşeceyik?

— Neylirsiz görüşmeyi? Beyem bele pisdi? Sizi bilmirem, amma menim üçün bu söhbetler çoh hoşdur. Hayatıma ne ise teze birşey getirir. Mene hoşdur ki, müeyyen saatlarda zeng gözleyirem. Zeng eleyen adamı heç tanımıram, üzünü de görmemişem, ona göre de onunla açık danışabilirem, o da üreyindekileri mene deyebilir. Mene heç vaht görmeyip, heç tesevvür de elemir ki, neceyem. Meger bu pisdir? Görüşerik, birbirimizi beyenmerik, herşey de pozulup geder. Eger birbirimizi beyensek bile yene herşey deyişer, âdileşer, bayağılaşar. İnandırıram sizi, bu, daha yahşıdır. Ondansa işinizden danışın. O mesele nece oldu? Davanızı deyirem. Ötüşdü?

— Yoh, erize vermişem, gedirem oradan.

— Hara?

— Hele bilmirem. Siz ne meslehet görürsünüz?

O, cavap vermedi ve men teyyâre uğultusunu eşitdim.

Yeni ili Firuzgilde garşılayırdık. Teze beyle gelin —Rasim'le Feride— de gelmişdiler. Onikiye on degige galmış masanın arhasına keçdik. Masanı Firuz'un arvadı, başka arvadların iştirâkıyla çoh yaraşıglı düzeltmişdiler. Men, hamıdan gec gelmişdim, soyug idi, garlı, çovgunlu küçeden sonra evin istisi, ışığı adama daha hoş gelirdi.

Saat on ikini vurdu, birbirimizi gucaklayıp, saadet arzuladıg ve Firuz dedi ki, bu il tarihî il olacak, Seymur evlenecek. Biz bir gedeh de içdik ve Firuz meni kenara çekdi. O, ahşamdan içmişdi, lap dem idi ve gedehin böyründen tutup, bir tek menim sağlığıma tost deyirdi. Özü de ancak mene deyirdi.

— İçirem senin sağlığına. Hemîşe bele olasan. Merd, prinsipal, amma biraz ülfetli, gılıglı, reftarlı. Hayata açık gözle bahasan. Bilirem, üreyinde mene gülürsen, belke de nefret edirsen. Ele bilirsen ki, men de bah bütün bunlardan, o par par parıldayan —teze mebelini gösterdi— ya da Semâye'nin şubasından ötrü menliyimi satmışam. Yoh, men heç bir zaman vicdanımın aleyhine getmerem, heç vede ele söz demerem ki, vicdanım onu gebul elemesin. buna emin olabilersen. Amma... o, ara verdi. Amma gerek adamın ağlı başında olsun. Horuz kimi atılmasın her degige ortalığa. Ele yer var gerek çekilesen, güzeşte gedesen; ele yer de var ki, gerek gabarasan, sözünün üstünde möhkem dayanasan. Bazı hırda işlerde güzeşte getmek lazımdır ki, böyük işlerde getmeyesen.

— Belke de sen haklısan. Amma menimçün bu hakk-hesap çoh geliz meseledir. Burda geri çekil, orda ireli çıh, men bele idmandan baş çıharabilmirem.

O, elini yelledi.

— Ay-hay. Yahşı, gel içek. Yeni ilde harda işleyeceksen?

— Gezetde. Dünenden emrim verilip.

— Özüm bilen yahşıdır, amma menden soruşsan, nâ-hak getdin.

O, royalın arhasına keçdi, çalmağa başladı, arvadı da ohudu. Bizim radyonun son mahnılarından biri idi. Birden menim yadıma piyano, sonra da radyo düşdü.

— Tost demek isteyirem, dedim.

Hamı teeccüble mene bahdı. Bilirdiler ki, men heç vah tost-zad deyen deyilem.

— Bah, biz hamımız burdayıg, bir yerde, kefimiz de sazdır. Gelin amma fikirleşek görek bu ahşam tek galanlar neyleyir? Meselen nöbetçiler, yol bahıcıları.

— Kim, kim? deye, ordan, burdan seslendiler.

— Yol bahıcıları deyirem. Beli, o yol bahıcıları ki, gatarların cedvelini ezber bilir, tepe-tenha dahmalarından gece vahtı, garda, çovgunda yola çıhıp, gatarları ötürürler.

Rasim :

— Dinmeyin, deyesen aşnamız demdir.

Hamı berkden gülüşdü. Firuz tez mene bahdı ve ayağa durdu.

— Dayanın, dayanın. Deyesen hetrine deydi. Hâhiş edirem gülmeyesiz, mesele ciddidir. Demeli, yol bahıcılarının sağlığına, ele mi Seymur?

Hamı gedehleri galdırdı.

— Yoh, dedim. Men yol bahıcılarının sağlığına demek istemirdim. Sözümü ağzımda goydunuz. Men, başka bir adamın sağlığına içmek isteyirdim ve bah, eger dolayıp elesez, menden incimeyin.

— Pat atonnan. Yahşı, de gelsin...

— Men bir adamın, bir tek-tenha, yalnız adamın sağlığına içmek isteyirem. İndi o, oturup radyonun gabağında. O, bütün radyo istasyonlarının proğramlarını bilir. Yol bahıcısı gatarların garşısına çıhan kimi o da efirdeki konserlerin gabağına çıhır. Bütün dünya onun otağındadır, bütün bu dünya ile birlikde o nece tekdir...

Men, bir gurtuma gedehi başıma çekdim. Hamı sessiz, semirsiz içdi, teeccüble bahışdı, amma birşey demedi. Bir azdan sonra ise başka şeylerden danışmağa başladılar.

Men dehlize çıhdım, nömreni yığdım ve dinlemeye başladım. Destek susurdu. Bu da senin yol gözetçin deye, düşünürdüm. Nâhak sen onun derdini çekirsen. O da yegin hardasa yeni ili garşılayır. Niye garşılamasın ahı?

Sonra men yene zeng eledim. İstedim ki, yeni ilini Moskva vahtıyla tebrik edim. Cavap çıhmadı, bir saatdan sonra yene zeng eledim. Prag vahtıyla yeni ilini tebrik etmek istedim, yene hay vermedi. Bir saat da keçdi, yene zeng eledim. Hansı vahtla yeni il idi, bilmirem, belke Griniç vahtıyla... Nihâyet seher altının yarısında, küçedeki avtomatdan zeng eleyende cavap çıhdı.

— Sizi Atlantik yeni iliyle tebrik edirem, dedim.

Yegin ki, ne demek istediyimi başadüşmedi, men de izâh elemedim.

— Sizsiniz? İndice girmişem gapıdan.

— Bilirem. Bütün geceni size zeng vurmuşam.

— Refigemgildeydim.

— Dehli yohdur. Yeni ilde men size vâcip birşey demek isteyirem. Men, sizi sevirem. Özü de delicesine sevirem.

— Bele de. O güldü. Eceb şad heberdir. Yeni il pis başlamır.

— Siz menim ezizim, gözümün ışığısınız, bilmirem hansı sözleri demek lazımdır, amma men heçkesi bele sevmemişem. Bilirem, size gülmeli gelir, ahı biz heç birbirimizi görmemişik. Amma neylemek, bu beledir ki, var. Men, sizsiz yaşayabilmerem.

— Daha doğrusu, menim telefonumsunuz, dedi. Bilirem, bu sözler havayı söhbetdir, amma herhalda onları eşitmek hoşdur.

İlk defe idi ki, bizim söhbetimizi piyanonun tuşları müşâiyet etmirdi. Seher açılırdı. Men vahtiyle mûsigi mektebinde ohuduğuma göre ağlıma bele bir benzetme geldi. Hayatın kromatik gamları. Ağ ve gara perdelerin, gündüzlerin ve gecelerin, yahşı, ışıglı günlerin ve pis, garanlık günlerin ardıcıllığı.

— Men, sizi haçan görecem ahı? Amma siz düz deyirsiniz, görüşmeyek. Bu, mehebbetin en gözel formasıdır, birbirimize telefon hetleriyle bağlanmışıg. Gözel elâgedir.

— Birterefli elâgedir, dedi. O manada ki, mene zeng edebilirsiz, amma men size yoh.

— Beli, ona göre de men, sizi görmeliyem. Ünvanınızı deyin, bu saatca gelim ora.

— Hâhiş edirem sizden, dedi ve sesinde ağrı duydum. Hâhiş edirem bu sevinci menden geri almayın. Bele teklifi mene çohları edir. Siz de etseniz, sizinle de salam-kalmamım kesilecek. Susdu, sonra ilâve etdi. Amma size men çoh incimişem. Siz ilk adamsınız ki, erimin ölümünden sonra özüme yahın, mahrem bilirem.

Yanvar'ın ikisinde teze işime geldim. Bütün günü böyük bir materiyal redakte etdim, işin ahırına yahın makinaçıya verdim. Dedim ki, mutlak sehere hazır edin. Kanselyariyanın gabağında böyük bir siyahı asılmışdı; işçilerin familyaları ve telefon nömreleri. Men gözucu bu siyahıya nezer saldım ve birden diksindim. Ele bil tanımadığım adamlar içinde tanış bir çehre görmüşdüm.

— Velizâde kimdir?deye heber aldım.

— Bizim makinaçıdır. İndice materiyal verdiyiniz. Nedir ki?

Men pencereden bahdım. Gonur gözlü makinaçı pillemenlerle aşağı düşürdü. Dikdaban çekmeleri tak-tuk-tak piliekende seslenirdi ve men bilirdim ki, onun çekmesinin nömresi otuz beşdir.

Bu lap nağıla ohşayırdı. Tâleh bizi bir idârede rastlaşdırmışdı, amma o hele bu bârede birşey bilmirdi. İndi o, makinasında menim verdiyim böyük materiyalı yazarken heç ağlına da getirmir ki, bu materiyalı ona men vermişem. Yegin bilir ki, men vermişem, amma bilmir ki, men oyam, yoh, daha doğrusu, nece deyim, men menem.

Men özümü sahlayabilmirdim, bu yeniliyi ona çatdırmak isteyirdim. Avtomatdan ona zeng eledim. İlk defe bele erken zeng vururdum. Ve telefon susurdu. "Zerer yohdur, hemîşeki vaht zeng ederem, goy sürpriz olsun." Gece ona zeng vurdum.

— Salam. İki saat bundan gabag size zeng elemişdim.

— Bele tez niye? Refigemgilde idim. Elimde işim vardı, onlarda işleyirdim.

Gülüşümü gücle basarak :

— Ne iş idi ki? deye, soruşdum.

— Eve iş götürmüşem. Teze müdürümüzün tapşırığıdır.

— Teze müdür?

— He, bugün idâremize teze şûbe müdürü gelip.

— Yoh eşi, men yene de gülmekden özümü gücle sahlayırdım. He, necedir teze şûbe müdürünüz?

— Ne deyim, vallah. Ne ise meni açmadı. Çoh tekebbürlüdür. Düzdür, ilk teessüratla çetindir demek, amma, herhalda...

Men guruyup galdım. Bu varyant heç menim ağlıma gelmirdi.

— Niye hoşunuza gelmeyip ki?

— Eşi, heç, birinci teessürat çoh vaht sehv olur. Belke de yahşı adamdır. Herhalda özünü bele toh tutur. Hündür, göyçek oğlandır. Sifeti de gözeldir, amma biraz forsludur deyesen. Adama elebil yuharıdan aşağı bahır. Danışanda da bele emirle danışır : "Sabaha çap eleyin".

İlk defe olarak o öz peşesi hakkında ağzından söz gaçırtdı. Amma men bu sözden yapışıp, onun peşesini soruşmadım. Ahı, onsuz da bilirdim.

— Bes sizin işiniz ne oldu? deye, soruşdu. Teze işe düzeldiniz?

Onda menim ağlıma da gelmedi ki, gerîbe bir oyun başlayıram, amma ani olarak hansı dahili guvvetse meni sahladı ve bele cavap verdim :

— Yoh, bilirsiz, fikrimi deyişdim. Köhne yerimde galdım.

Seherse ilk defe Medine'ni, menim Medine'mi gördüm. Gerçi dünen de görmüşdüm onu. Amma dünen bu çehre başka çehrelerden biri idi, hoş,

yapışıklı bir çehre idi, amma husûsi bir şeyle ayrılarından ferglenmirdi. Adi bir çehre... Belke hatta ona gözel demek de olardı, amma ne ise solgun, tutgun bir gözellik idi bu. Bütün bunlar dünen idi. Bugün ise herşey bambaşka idi. Onun çap etdiyi kağızlara baha baha oğrun oğrun üzüne de nezer salırdım. Onun mene yad olan zâhiri görünüşüyle bu geder yahın, doğma mahrem sesi arasında bir âhenk, uygunluk ahtarırdım.

Men onunla çoh mehriban, hassaslıkla davranırdım ve çoh maraglanırdım görüm o bu deşiyikliyi duyur mu? Bunu bilmek üçün ahşamı gözleyirdim. Telefon saatını.

— Deyirdim de size, ilk teessürat çoh vaht aldatıcı olur. Sen deme bele mehriban, bele hassas adammış ki...

— İkinci teessürata da çoh inanmayın. O da aldadıcı olabiler.

— Yoh, yoh, dünen onun gözlerinin içine bahabilmemişdim. Bugün bahdım. "Göresen haçan bahıp ki, men sezmemişem" deye düşündüm. Bilirsiz gözleri ne temizdir, ağıllıdır.

— Gısganıram sizi ha, dedim.

Bu oyun bele başladı. Men artık bu oyunun gaydalarını da bilirdim. O ise her şeyden bî-heber idi.

Artık men heç birşey edebilmezdim. Hadiseler menim nezâretimden, ihtiyarımdan çıhmışdı. Poçt kutusuna atdığım mektup kimi.

Bu oyunun öz çetinlikleri vardı. Gerek bütün sözlerini, ifâde, düşünce tarzını deyişdireydin. Telefonda bir adam olaydın, işde başka bir adam. Heresinin de öz âlemi, öz davranışı, öz psikalogiyası.

İşde men tamam başka adam idim. Hayırhah, amma arada perde sahlayan, bir geder özünü çeken. Telefonda o mene menim bâremde danışırdı, her hereketimi, her addımımı, üzümün bir ifâdesini tahlil edirdi. Çoh vaht söhbeti men özüm salırdım, amma ahır vahtlar hissedirdim ki, menim söz açmağıma heç ehtiyaç galmır. O özü hevesle Seymur müellimden danışır. Rüstem'le uzun uzadı telefon söhbetleri zamanı danışır. Amma Seymur'la heç vaht Rüstem bâresinde danışmırdı. Umûmiyyetle onun telefon hayatı hakkında heç kesin tesevvürü yoh idi. Men bilmirdim sevinim buna, ya kederlenim. Bezen mene ele gelirdi ki, onun bu bâde heçkesle danışmamasına sebep olan bir lâ-geydliyi, bîgâneliyidir. Bezen de aksini düşünürdüm. Düşünürdüm ki, o bunu en titrek, en eziz, en sirli, bir his kimi gizledir, heçkese açmak istemir. Gerîbe şey idi. Elebil duygularım gatmagarışık düşmüşdü. Tesevvür edin, Seymur kimi men onun telefon hayatını gısganırdım. Gece telefon söh-

betlerinde ise meni —Rüstem'i— onun Seymur hakkında uzun uzadı söhbet leri esebileşdirirdi. Bir defe ona :

— Gelin, birbirimize "sen" deyek, dedim. Ahı çohdan tanışıg.

— Yahşı, gel; deye, telefondan cavap eşitdim.

— Sağ ol, gecen heyre galsın, dedim ve uşag kimi sevindim ki, indi Medine menimle "sen" deye, onunla ise "siz" deye danışır.

Birden ağlıma geldi ki, ilk defe özüm hakkında, özümün ikinci "meni" hakkında özge bir şahıs kimi düşünürem.

— Mene ele gelir ki, sen bir balaca ondan kesirsen?

— Ne bilirsen? deye, işveyle cavap verdi. Belke o menden bir balaca kesir.

Men hersle desteyi astım. Üç gün ona telefon elemedim. İşde ise o gün hevesle mırt vururdug. İdârenin köhne işçilerinden biri mene yanaşdı :

— Ebes yere özünü yorma, dedi ve gülümsündü. Hele heçkes bizim bu balaca hanımın könlünü feth eyleyebilmeyip.

— Her üçümüz güldük, Medine gedenden sonra müsâhibim dedi :

— Râhibe kimi bir şeydir. Heçkes onun üreyine yol tapabilmir. Vefâlı arvad imiş. Eri neçe il bundan evvel helâk olup.

Öyrendim ki, eri teyyâreçi imiş, göyde helâk olup.

O gün işden gec çıhmışdım. Gapıdan çıhanda eşitdim ki, Medine makinede ne ise yazır. Onun uzun nâzik barmagları vardı ve o, makinede yazanda adama ele gelirdi ki, piyano çalır.

Gece ona zeng eledim.

— Salam.

— Salam. Demeli, senin özünden çıhmağın da varmış. O gün niye desteyi çırpdın? Senin acığına bugün Seymur meni eve ötürdü.

— Nece? deye, men teeccüble soruşdum ve teeccübümün samimiyetine inanabilersiniz.

— Ele, işim çoh idi. Gec çıhdım. O da meni ötürdü. Çünkü marifetli adamdır.

"Daha doğrusu merifetsiz, gicin biridir" deye düşündüm. Kül ağlıma, ele gec galmışdı, men de vedâlaşıp getdim, fikrime gelmedi ki, ötürem.

Ancak men başka şeyi de anlamışdım. Başadüşmüşdüm ki, onu ötürmek istesem, yoh demez, hatta belke ona hoş geler. Belke de acıgla deyirdi, te-

lefonu çırpdığım üçün meni —Rüstem'i— hirslendirmek üçün deyirdi. Demeli, o mene —telefon tanışına da— lâ-geyd deyildi. Ancak bunu nece bilesen? Bunu bir vaht bileceyem mi? Gümanlar, faraziyyeler içinde çaşıp galmışdım. Ancak birce şeyi degig derk etmişdim ve odur ki, gelen sefer o işden gec çıhanda ne etmek lâzım olduğunu bilirdim.

Biz gediş-gelişi azalmış, adamları seyrelmiş küçelerle keçirdik ve men on dan soruşdum ·

— Bes işiniz olmayanda ahşamlar neyleyirsiz?

— Evde otururam, dedi.

Evde tek-tenha oturursunuz?

— Beli, nedir ki?.. Otururam, radyoya gulag asıram.

Göresen radyo hakkında danışdıklarını indi de danışacak mı? Amma ta mam başka meseleden söz aldı ve men bunun üçün ona minnettâr idim.

— Bu da menim pencerem, deye, üçüncü mertebeni gösterdi.

-- Belke pilleken garanlıgdır, goyun sizi yuharıyacan ötürüm.

— Yoh, dedî.

Amma men geri çekilmek istemirdim.

— Belke menî evinize dâvet edesiz?

— Memnuniyetle. Amma indi gecdir.

O, saatına bahdı ve men hisseledim ki, esebileşir.

— Gecdir? Siz bele tezden yatırsınız?

— Yoh, amma... O, nâ-rahat idi, söz tapabilmirdi.

— Yahşı, indi ki, mene bir stekan çay vermek istemirsiniz, gelin biraz da gezinek, hava alag.

O dinmedi. Biz birneçe defe onların evlerinin başına herlendik. Men, onun evine getmeyi çoh isteyirdim. Telefon söhbetlerinden mene bu geder tanış olan ala-ışık menzili, radyonu, yumuşak kürsünü görmek isteyirdim. Belke de o gün meni evine dâvet etseydi, her şeyi ona deyeceydim. Ancak dehliz gapısının garşısında ayrılarken o, elini telesik mene uzatdı.

— Yahşı, helelik Seymur müellim. Çoh sağ olun. Geceniz heyre galsın.

Gülümsündü, celd çevrilip gaçdı.

Men, onun addım seslerini dinleyirdim ve birden herşeyi başadüşdüm. Başadüşdüm ki, o niye telesir, tez tez saata bahırdı. O, telefon zengine gecikmekden gorhurdu. Menim zengime.

Bir neçe günden sonra bizim mes'ul kâtip istihsalat müşâviresinde ahmak bir çıhış eledi. Men söz aldım ve onu bir teher eledim. O, mene cavap vermedi ve birden menim yazığım geldi bu kişiye. Neçe ildir ki, gezetde işleyir, yegin hele heçkes onunla bu tonda danışmayıp. Özü de adam içinde.

Müşâvireden sonra men özümü na-rahat hissekedim. Evvelâ ona göre ki, tamamiyle haklı deyildim. İkincisi ona göre ki, Firuz'un meslehetlerini hatırladım. Üçüncüsü de ona göre ki, bu işden de getmek istemirdim. Ahı Medine burada işleyirdi. Ne ise mes'ul kâtibin otağına getdim, özür diledim.

Gece Medine'ye telefon eleyende bilirdim neden danışacak.

— Bilirsen, Rüstem; onun sesinde bir canlanma, bir heves vardı. Bizim Seymur bilirsen nece merd adamdır. Bugün men olmamışam, amma hamı danışır ki, müşâvirede durup mes'ul kâtibi bir teher eleyip. Yaş yuyup, guru serip. Ağzından çıhanı deyip. Bilirsen, hamı bundan danışır. Ahı hele indiye kimi onun bir sözünü iki eleyen olmayıp. Özü de bu geder adamın içinde kişini bî-abır eleyesen.

— Bilirem, dedim. Bu tipde adamları men yahşı tanıyıram. İclaslarda alovlu nitgler deyirler, adamların içinde asıp kesirler, amma teklikde gedip özür dileyirler. Yegin senin Seymur'unda iclâsdan çıhıp, gedip o kişinin yanına, şahidsiz-zadsız yıhılıp ayağına, başlayıp yalvarmağa.

O, kederli sesle :

— Anı bele niye danışınsan? Niye sen onu sevmirsen?

— Ona göre ki, sen onu sevirsen. Men de seni sevirem.

— Çoh gözel. Hamımız birbirimizi sevek de.

— Elbette, sen zarafat ele. Belâ ondadır ki, onunla sen görüşürsen, üzbeüz danışırsan, kinoya gedirsen.

— Kinoya? Ne bilirsen ki, onunla kinoya gedirem.

— Niye getmeyesen ki?...

O güldü. Görünür bu fikir ona hoş idi.

— Menimle ise ancak telefonla elâge sahlayırsan.

— Ahı biz seninle danışmışıg.

— Sen, menim hakkımda ona birşey demisen?

— Ne danışırsan? Men bu bârede heçkimse, heç vaht bir kelme de demeyeceyem. Menimçün bu, nece deyim, o, bir an susdu, söz ahtardı; mügeddes bir şeydir.

Seherisi gün biz onunla kinoya getmişdik. Film sınagçı pilotlar hakkında idi ve Medine geherlenmişdi. Belke buna göre onda gelbini boşaltmak ehtiyacı vardı ve biz bulvarla eve gayıdarken o, mene helâk olmuş erinden danışırdı. Deyirdi ki, bizim bütün ömrümüz göyde keçdi. Göyde tanış olduk. O pilot idi, men adice sernişin. Sonra men stüardessa işlemeye başladım ki, hemîşe onunla olum. Evlendik. Bakı'dan Moskva'ya, Moskva'dan Bakı'ya uçurdug ve teyyârede helvet gûşe tapıp öpüşürdük. Sonra boynuma uşag düşdü, izne ayrıldım. Ahırıncı defe onu trapa geder ötürdüm.

Ayrılanda onların dodagları arasında mesâfe yoh idi, amma bilmirdiler ki, bu mesâfe hayatla ölüm arasındaki mesâfedir. Ebedî göyle, onun heç bir vaht gayıtmayacağı ebedî göyle yer arasında, Medine'nin onu dâim gözleyeceği yer arasındaki mesâfe.

Teyyâre yerinden terpenende Medine onun ardınca su atdı. Yegin havacılıg tarihinde ilk defe idi ki, muasir hava pilotunun ardınca, min il bundan gabagki âdet üzre su atırdılar. Sonra o, göye galhdı. Sonra yağış yağdı.

Medine ayak sahladı, neyse gulag vermeye başladı. Bir gederden sonra bu uğultunu men de eşitdim ve başa düşdüm ki, o bu sesi hamıdan gabag eşidir. Biz, göyde hereket eden renâreng ışıglara bahırdıg ve Medine dedi :

— Onun gebri ordadır. Arvadlar erinin gebri üste gebristanlığa gedir, men de göye bahıram.

Sonra Medine mene danışdı ki, bazan ahşamlar havaalanına gedir, ele bele bir kenarda dayanır, düşen, galhan teyyârelere tamaşa edir. Sonra dedi ki, uşag da ölü doğuldu, erinin bu yadigârı da galmadı.

Men, elimi onun üzüne çekip yanaklarındaki gözyaşlarını sildim, sonra deli kimi onu öpmeye başladım.

— Yoh, yoh, yoh, lazım deyil! deyirdi ve men hissedirdim ki, getgede o, bu sözleri daha çetinlikle deyir.

Men, onu ötürdüm ve derhal zeng eledim. Sesi heyecanlı ve hatta bir geder şen idi ve menim bütün romantiklere, havada, yerde, denizde helâk olmuş bütün bî-çârelere yazığım geldi.

— Bilirsen, indi işde de onunla "sen" deye danışırıg. Dünen biz ayrılan kimi sene zeng eledim, telefonun meşgul idi. Gecenin o vahtında kiminle danışırdın bele? dedim.

Men heç gözlemezdim. Onun rengi gaçdı, çehresi gerginleşdi. Amma tez özünü ele aldı ve dedi :

— Yegin ayrı yere düşmüsen. Men, gelen kimi yatdım.

— Dünen seni yuhumda görmüşem.

— Grîbedir, hayatda heç bir vaht görmediyin şeyi yuhuda nece görmek olar?

— Sesini görmüşdüm yuhuda. Bir de Neringa radyonu.

— Neringa'nı yene tasavvur edebilerem, amma sesimi nece görmüsen? Heç ağlıma sığışdırabilmirem. Sence, men neceyem? Heç meni tasavvur edebilirsen mi?

— Elbette. Hündür boylu, uzun ayaglı, uzun saçlı.

Men, onun görkemine uygun olmayan şeyleri deyirdim.

— Aferin sene. Lap düz tasavvur edirsen. İndi men her gece senin yuhuna gireceyem.

— Yegin ki, sen tek menim yuhuma girmirsen...

— Yene başladın?

— Yoh, bilirsen, deyirler Mehin Banu her gece yüz kişinin yuhusuna girirmiş. Senin tirajın neçedir?

— Men birce hüshayam ve ancak senin yuhuna girirem. Sen, menim gözümün ışığısan.

— Hedsiz derecede minnettaram.

— Bura bah, gözümün ışığı, bir meseleni seninle meslehetleşmek isteyirem. Amma, hâhiş edirem, özünden çıhma, hay-küy salma, telefonu da gapatma.

Men, bu söhbeti üç gündü gözleyirdim. Üç gündü teeccüblenirdim ki, niye bu bârede danışmır.

— Gulag as. Amma evvel yanına getir validol goy.

— Yahşı, üreyimi çekme.

— Yahşı, üç gün bundan gabag Seymur mene teklif eledi ki, ona ere gedim. Üreyin getmedi ki?

— Yoh, dedim. Ne cavap verdin ona?

— Hele heçbir cavap vermemişem. Seninle meslehetleşmek isteyirem. Ahı sen, menim en yahşı, en eziz dostumsan. En eziz adamımsan.

Gadın psikologiyası gerîbedir. Başkasına âşıg olan kimi sen en yahşı dost, en yahın adam olursan.

— Lâzım deyil! dedim ve en gerîbesi bu idi ki, men samimi deyirdim. Heçkese getme. Mene gel. Men, seni sevirem. Ay Allah, kâş telefonda evlenmek olaydı.

O gehgehe çekdi. Bir geder asâbi ve sun'i gülürdü.

— Ağıllı oğlan ol. Ahı sen hele lap balaca uşagsan.

— Men? Ne bilirsen, sen ki, meni görmemisen.

— Men hissedirem. Her şeyden hissedirem, senin sesinden, hasiyyetinden, mene elâgenden. Yalvarıram sene, hemîşe bele gal, böyümeye telesme.

— Ne bilirsen, belke men senin Seymur'undan böyügem.

— Yoh, yoh, ezizim. Gadın hisleri heç vaht aldatmır.

Bu lap mezhekeye ohşayırdı, amma menim gülmeye hevesim yoh idi. Ne ise doğrudan da ağrı, keder, intizar duyurdum.

— Lazım deyil, Medine, deyirdim. Bes men ne edecem? Ahı erin icâze vermeyecek ki, gece sene zeng vurum.

— Fikirleşip bir şey tapang. Ahı telefon elâgesi heyânet deyil, günah deyil. O vahta senin de evinde telefon olacak, men özüm sene zeng eleyecem.

Ahı onu nece başasalaydım ki, bu heç bir vaht mümkün olmayacak.

— Meni başadüş, deyirdi. Sesi ciddi ve kederli idi. Bah, siz kişiler herden teklikden, tenhalıgdan şikâyetlenirsiniz. Menim lap gülmeyim tutur, çünkü siz asıl tekliyin ne demek olduğunu heç vaht başadüşebilmezsiniz. Ele teklik ki, onu yalnız gadın başadüşebiler. Gece ayılırsan, duvarlar üstüne gelir... Ne ise, gemli şeylerden danışıng. Sen ne desen, onu edeceyem. İsteyirsen yoh deyim.

Men, ona ne deyebilerdim? O susdu, sonra men teyyâre uğultusunu eşitdim ve başadüşdüm ki, bu özü ele en yahşı cavapdır. Heç bir vaht bizim heç birimiz ne men-Rüstem, ne de men-Seymur onun helâk olmuş erinin yerini tutabilmeyeceyik.

O ahşam işden sonra ilk defe meni evine dâvet etdi. Men dehlizi ve mertebeni bilirdim, amma menzil gapısını tanımırdım. Garanlıgda başka gapını döydüm. Açan olmadı. Kibrit çekdim ve gapının üstünde not kâğızını gören kimi gamlar yadıma düşdü ve bildim ki, gapını çaşdırmışam. Çönüp garşıdaki gapını döydüm.

Neringa radyosu, yumşag kürsü, herşey men tasavvur elediyim kimiydi.

— Bu saat Seymur, sene entige mûsigi tutacam, dedi. Sen gulag as, men de çay goyum.

Sonra men onu öpürdüm, gucaklayır, ohşayırdım. Hissedirdim ki, ona gadınlığı hoş ve çetin bir ağrıyla gayıdır. Duvar dalında lap yahınlıgda piyano çalmağa başladılar, birden o, menim ellerimin arasından çıhdı ve neyse gulag asmağa başladı. Men de dinleyirdim. Bilirdim ki, bir neçe saniyeden sonra men de bu uğultunu —teyyâre uğultusunu— eşideceyem. Amma heç bir teyyâre filan yoh idi. Birden başadüşdüm ki, Medine neye gulag verir. Medine, telefonu dinleyirdi. Bu vahtlar o zeng ederdi. O, yani men.

Bilirdim ki, o daha zeng elemeyecek, daha heç bir vaht zeng elemeyecek, amma bir an men de şüphelendim, men de gözledim ve men de mucize arzuladım. İstedim telefondan ses gelsin.

Telefon susmuşdu.

1967

SABİR AZERİ

(22/3/1938 -)

Gazeteci-yazar. Kazak ilçesinin Dağkesemen köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Gazetecilik Bölümü'ne girdi. Buradan mezun olduktan sonra, "Azerbaycan Gençleri", "Edebiyyat ve İncesenet", "Ulduz" gibi dergilerde çalışan Azeri, şimdi "Ulduz" dergisinde baş redaktör muavini olarak görev yapmaktadır. Bir süre Azerbaycan radyo ve televizyonunda çalışan Sabir Azeri'nin neşr edilmiş kitapları şunlardır :

Nişan Üzüyü, Kar Gaya, Gece Meşâle Yanır, Duman Çekilir, Ovçunun Hatıraları ve Dalanda.

GARAGÖZ

— I —

— Afyat!

Evin ışıglarını tezece yandıran anam "deden geldi" deyip, darvazaya sarı yüyürdü.

O saat bildim ki, kişi yene hirslidir. Hemîşe açığı tutanda hemîşe bele edir. Hele alagapıdan içeri girmemiş anamı sesleyir. Özü de birce defe. Anam da o degige özünü itirir, elinde yağı da daşsa işini atıp dedemin gabağına ğaçır.

Ders ohuyurdum. Kitap elimde men de anamın dalınca getdim. Alagapının o üzünden gulağıma deyem sözler ele bil daş idi, ağlımı başımdan aldı, gözlerim garaldı, dizlerim büküldü. Özümü inandırmağa çalışdam ki, yoh, sehv eşitmişem, dedem ele iş tutmaz. Yoh, bele şey olabilmez.

Lâkin bir an sonra dedemin zehmli sesini ve bayagki sözlerini tezeden eşitdim :

— Sedr meni çağırtdırmışdı, dedi ki, Garagöz'ü kolhoza vermelisen. Döllük sahlamak isteyirler.

Anam deyende ki :

— Be Davud? Vallah uşağın bağrı çatlar, az galdım gışgıram. "Ana, gurbanın olum, Goyma ki, dedem garagözü satsın". Belke doğrudan da gışgıracagdım. Amma ele bu vaht dedem ona bozardı.

— Söz vermişem.

Elebil üreyimi küt pıçagla üzüp aylaglarımın altına atdılar. Sinemde boşluk yarandı. Dedim. "Gurtardı. Dedemin ki, dilinden söz çıhdı, daha geri götürmez. Bitdi, herşey, bitdi. Bitdi".

Heç bilmirem ki, kitabı hara tulladım. Düz bağın ayağına yüyürdüm. Gabağımı arh kesmeseydi belke de lap uzaglara, ayağım yer tutanacan gaçacagdım. Arhın boz bulanık suyunu görende özümü yere çırpdım. Ellerimle ot-elefi, didişdirdim. "Bitdi, dedim, herşey bitdi. Seni menden ayırdılar. Garagöz. Ayırdılar bizi".

Sanki Garagöz getseydi golumun ayağımın birini kesip atacagdılar. Yoh, Garagöz menim ganadım idi. Bu ganadı gıracagdılar. Ona yaman öyreşmişdim. Nece de öyreşmeyeydim! Men onu lap körpelikden, süd gohusu veren vahtdan gucağımda böyütmüşdüm.

...Onda da dedem darvazanın o üzünden anamı çağırdı. Lakin onda dedemin sesi bele zehmli deyildi, özü de anamın adını iki uç defe çekdi.

— Afyat, Afyat!

Ve buna göre de anam çöle leng çıhdı.

Hemişe gödek, pırpız gaşları gözünün üstünü örten dedemin birinci defe idi ki, üzü gülürdü.

— Afyat hanım, muştuluğumu ver, dedi. Gara inek doğdu.

— Doğrudan? Hanı, e?

— Damdadır.

Dama yüyürdüm. Gara ineğimizin altında bozumtul, yumuşak tüklerinde dil ızleri galan bir buzov vardı. Garnının altında sap kimi bir şey sallanırdı. Yahınlaşmak isteyende gara inek yerinde oynadı, böyürüp üstüme şığıdı.

Dedemle anam da geldi.

Anam :

— Uşag ağartıdan korlug çekirdi, dedi. Gara inek yaman çatdı dadımıza.

Dedem gara ineğin başını, boğazının altını, sağrılarını sığalladı.

— Özü de balası erkekdi. Yahşı oldu, goşarık...

— Dede, bu buzov menimdir, dedim.

Anam tez dindi.

— Buzov sene gurbandı, derdin alım.

Dedim :

— Adını da Garagöz goyuram. Görü ne gapgara, muncuk kimi gözleri var.

Dedem yene üzünü turşutdu.

— Besdir daha, inek narahatdı, çekilin, gedin eve.

Anamla mal damından çıhdık.

Mehrimi Garagöz'e salmışdım, çoh vaht oynamağa da onunla gedirdim.

— II —

Garagöz yaman dalaşgan böyüyürdü.

Yoh, yoh, düz demedim, evveller Garagöz ele deyildi.

Lap balaca vahtı, hele buzov olanda Garagöz el guzusuna ohşayırdı. Kim bir çenge ot uzatsaydı üstüne yüyürürdü. Hele gonşuların buzovu ile oyhaglayır, ara sıra birbirlereni yalayırdılar da.

Bir defe esmerin tepesine çohlu uşag yığışmışdı. Hamı da öz buzovunu getirmişdi otarmağa. Gonşumuz Cınmağız garı (Onun ağzı yaman yeke idi. yeke de var, yeke de. Ağzını açanda timsaha ohşayırdı.) dedi :

— Gelin, buzovlarımızı gaçışdırag. Özü de bir şert goyak. Kiminki ötse buzovların şampiyonu, hem de şahı o olacak. Tepenin harda ham yeri var, o otlayacak.

O ilisi gış yaman guraglık keçmişdi, göy ot az idi. Buzovlar yeri ele gazıyırdılar ki, ağız burunları, dişlerinin arası çoh vaht sapsarı torpağa belenirdi.

Cırımağız garının teklifi çohlarını açmadı, buzovları arık, çelimsiz olanların ganı garaldı. Lakin heçkes özünü sındırmadı.

— Gaçışdırak, dediler.

Cırımağız garının tünd gırmızı rengli, uzungıçlı, ortası nazik bir buzovu vardır, adını da Gırğı goymuşdu.

Karı,·Gırğı'sını ipinden tutup "getdik" dedi.

Buzovları aparıp kendin o başından —Acıdere'nin boğazından— burahmalı idik.

Karı ile yanaşı yeriyirdik. Ele uçunur, ele uçunurdum ki, dişlerim birbirine deyirdi. Tez tez elimi uzadıp Garagöz'ün boynunu sığallayır deyirdim : "Meni utandırma ha!"

Hamı susurdu. Karı da danışmır, herden gözünün altından mene fikir verirdi.

— He, di tez olun, kehlenlerinizi düzün sıraya!

Buzovları sıraya düzdük. İşin tersliyinden Garagöz, Gırğı ile yanaşı düşdü.

Karı elini yuharı galdırdı.

— Men "üç" deyende kehlenlerinizi buraharsınız. Digget! Sayıram. Bir... İki... Üç!..

Here öz buzovuna bir kemer çekdi. Bu neçe vahtda ilk defe men de Garagöz'ü vurdum. Hem de deyesen yaman berk vurdum, çünkü evvelce dik-

sindi. Sonra gayıdıp üzüme tamaşa eledi. Kemer tutmuş elimi yuharı galhan görende obiri buzovların ardınca götürüldü.

Karının Gırğısı gabagda uçurdu. Garagöz ise dala galmışdı.

Hamı öz buzovuna yalvarırdı. Men de ona yalvarırdım : "Derdin alım, Garagöz, celd ol! He; yüyür, berk yüyür. Bir az da, bir az da!"

Yolu toz bürümüşdü, elebil kende doğru ilhı govurdular. Tappıltı gışgırık sesi âlemi başına götürmüşdü.

Garagöz bir buzovu keçdi, sonra ikincisini...

Men ondan azacık dala galırdım. "Derdini alım, Garagöz, —gışgırırdım— celd ol! Celd ol! Birce defe de berkinsen hamısını keçeceksen."

Karının Gırğı'sı yene de gabagda gaçırdı. Amma gefleten heçkesin gözlemediyi bir iş üz verdi. Esmerin tepesinin lap yahılığında Gırğı yıhıldı, üç dört buzov onu ötüp keçdi.

Karını herslenen görmüşdük, ancak daha bele yoh. Timsah ağzına ohşayan ağzını ele açdı ki, dedik, bes indice hamımızı udacag.

— Bu hesap deyil! Bu hesap deyil!.. Ele bağırırdı ki, gulaglarının dibi şişirdi. Pörtüp gıpgırmızı olmuşdu. Cıdır tezeden başlanacak. Menim gırğımın ayağı yalağa düşdü.

Ondan hamımız gorhurduk. Sesimizi çıharmadan geri gayıtdık.

Men sevinirdim. Karının buzovunun yıhılması kefimi açmışdı. Deyirdim, yegin ki, bu defe Garagöz meni utandırmaz...

Kehlenlerimizi tezeden cergeye düzdük. Karı "...Üç!" deyende yene de here öz buzovuna bir gamçı ilişdirdi. Menim ise elim galhmadı. Garagöz'ü yavaşca iteledim. Gözümü yumup açanda gördüm ki, Garagöz Gırğı ile daban dabana gedir. Men özüm de karı ile dalgabak gaçırdım.

Boğazımız tutulmuşdu. Sesimiz zorla çıhırdı. Tövşüyürdük. Biz buzovlardan beter terlemişdik. Onda gördüm ki, Garagöz sıçrayıp Gırğı'nı keçdi. Nece atıldımsa men de garını geri yanımda goydum. "Ay senin... Ba...şı...na Dö...nüm, Gara...göz, dedim. Ay se... nin der...dini al-ım..."

Obiri buzovlar lap dalda galmışdı.

Esmerin tepesine çathaçatda Gırğı özünü Garagöz'e yetirdi. Heyli müddet yanaşı gaçdılar.

Karı ile biz de yanaşı gaçırdık. Herden çiyin çiyine deyip sendeleyirdik.

Sonra Garagöz berkinip tezeden aralandı. Evvelce onun başı, sonra da boynu ireli çıhdı.

Men de garıdan aralanırdım.

Ele bu vaht Gırğı var gücünü yığıp özünü Garagöz'ün üstüne atdı, lakin büdreyip yıhıldı. Esmerin tepesine çatanda dayandı.

Garı istedi elindeki deyenekle Garagöz'ü vursun. Tez araya keçdim. Uşaglar da özlerini yetirdiler.

Garı, adam çığal olmaz, dediler. Şampiyon Garagöz'dür.

Garı "hele ona baharık!" deyip getdi.

O günden Garagöz de deyişdi. Tez tez Gırğı ile tutaşırdı. Yavaş yavaş bütün buzovların, sonra da danaların gözünün odunu aldı, hatta uşaklar da çekinirdiler ondan.

Hergün dersden gayıdan kimi çöreyimi yeyip, kitaplarımı götürür, Garagöz'ü aparıp iremede, Esmerin tepesinde otarardım. Garagöz görünen kimi bütün danalar peren peren olardılar. Gonşu uşakları deyiner, menilme ağızlaşardılar.

Bir defe ise... Yene Garagöz'ü Esmerin tepesine çıhartmışdım. Oradaki danalar hürküşüp, Acıdere yuharı götürüldüler. Cırımağız garı üstüme yeridi. Ele mene çataçatda Garagöz onu arhadan desteledi. Başına götürüp yere çarpdı. garı hayli serili galdı, sonra durup yanını çeke çeke getdi.

O günden Garagöz havadarım oldu. Daha uşaglardan heçkes mene yahın düşebilmedi.

Ve ne garı, ne de onun Gırğısı Esmerin tepesinde görünmedi.

— III —

Yatağa girende yene dedemle anamın helveti söhbetini eşitdim. Dedem yavaşdan deyirdi :

— Garagöz'ün goşulmak vahtı çatıp.

Anam i'tiraz etdi.

— A kişi, adamın heyfi gelir.

Dedem herslendi.

— Buğa ha elemeyeceyem onu. Sabah ahtalatdıracağam.

Canımdan üşütme gopdu. Ele hönkürdüm ki, dedemle anam gorhmuş halda özlerini üstüme saldılar. İkisi de birden soruşdu :

— Ne ol[illegible]

Biraz da berkden hönkürdüm ve bununla onları daha çoh gorhuzdum. Anam meni gucagladı, başımı, üzümü, sinemi, gollarımı, ayaglarımı yohladı. Teşvişle :

— Ede, sınıp eleyen yerin yohdur ki?

Hıçkırığımı zorla boğup kekeledim :

— Garagöz'ü Gara..göz'ü... ahtala... Geher meni boğur, sözler boğazımda birbirine dolaşırdı.

Dedem alt paltarındaca, sırıglısını çiynine salıp çöle çıhdı. Anam gözlerimin yaşını sildi.

— Ağlama, dedi. Belke dedeni azı saldım.

— Ana gurbanın olum, dedim. Goyma ki, dedem Garagöz'ü ahtalatsın.

Anam çoh kövrek idi. Men bir balaca ufuldayan kimi üreyi gopurdu.

— Yahşı, yahşı, yat, dedi. Goymaram.

O gece yuhu getmedi. Seherisi dersin sonu gelene geder üreyim üzüldü. Ahırıncı zeng vurulan teki eve sarı götürüldüm.

Âdet etmişdim, darvazaya çatmamış gışgırırdım : "Garagöz!"

O saat heyetden heykirti gelirdi...

Yene gışgırdım. Özü de bu defe sesim hemişekinden berk, hem de bir az heybetli çıhdı. Ele o degige de hemişeki mülayim heykirtini eşitdim. Hayata giren kimi Garagöz'ün dal ayaglarını arasına bahdım...

O günü sevindiyimden çörek yemek de yadıma düşmedi. Tez Garagöz'ü direkden açıp Esmerin tepesine apardım.

Dedem daha Garagöz'ün adını çekmirdi.

Menim Garagöz'üm iki yaşına çatıp gözel, boylu buhunlu bir buğa olmuşdu. Kendde hamı ondan danışırdı.. Bir dağdağan tapıp onun etli, buğum buğum olan boynundan asmışdım. İndi uşağlar nedir, böyükler de çekinirdi ondan.

...Üzümü arhın bulanık suyunda yudum... Ağzım palçık daddı...

Gapıya yüyürdüm. Garagöz talvarın altında gabağındaki göy otu tenbel tenbel çeyneyirdi. Mene ele geldi ki, ehvalatdan o da heber tutup.

Yanağımı onun üzüne sürtdüm.

O gece biz belece ayrıldık.

Seher duranda Garagöz'ü talvarın altında görmedim. Elebil birdenbire sahrada tek galdım. Elebil golumu ganadımı gırdılar... Elebil Garagöz'den gorhan uşagların hamısı çeperin o üzünde dayanmışdı, gözleyirdiler ki, çöle çıhım, kend itleri kimi daraşsınlar canıma.

Gücüm çatdıgca gışgırdım :

— Anaaa!

Özümü yere döydüm. Anam gelip gollarımdan yapışmasaydı, dırnaklarımı daş kesek aparacakdı.

— Ağlama, derdin alım. Garagöz daha heyvere şey olmuşdu. Bir de ki, buğa bizim neyimize lazımdı, nahırımız da yohdur. Gonum gonşunu da bezdirmişdi.

— Ahı kime neylemişdi o?

— Uşagları, halgın dana-dunasını vururdu, derdin alım.

— Ona deymeyene heç gözünün ucu ile de bahmırdı...

Danışdıkca hıçgırığım kesirdi. Anam da yere çökmüşdü. Başımı öz arık, sümüyü gulağımı ezen dizinin üstüne aldı.

— Sen daha böyük oğlansan, nahırçı ha olmayacaksan, dersine fikir ver; dedi.

Yene içimi çekdim.

— Senin Garagöz'ün garının Gırğı'sından artık ha deyil. Görürsen mi onlar goşuplar. Heftede bir araba odun, tikan getirip satırlar.

Gefleten yerimden sıçrayıp darvazadan çöle atıldım. Özünü itirmiş anam dalımca yüyürdü.

— Ede, hara gedirsen, a bala. Gışgırdı.

Ona cavap vermedim. Geri yanıma bahmadan gaçdım. Esmerin tepesini aşıp, Heyvalı dağına doğru uzanan Acıdere'ye düşdüm.

Nahır Heyvalı dağının eteyinde otlayırdı. Garagöz bir kenara çekilip durmuşdu. Meni görcek heykire heykire üstüme götürüldü. Onun etli boynundan asıldım, üzünden, iri, gapgara ağıllı gözlerinden öpdüm. O da menim yanaglarımı, ellerimi yalayır ve öz dilinde nese deyirmiş ki mi ele hey imrenirdi. "Olmaya seni incidipler, Garagöz? Olmaya sene pis bahırlar?"

Nahırın köhne buğası burun perelerine halkalar keçirilmiş yepyeke başını galdırıp, bize sarı bahır, ov iti kimi havanı gohulayır, gaya parçasına ohşayan boz dımagları ile yeri eşirdi.

Nahırçı Mecid, garatikan kôlunun dibinden galhdı.

— Bu üzülmüş ne ters heyvandır, dedi. Seherden dilini ota vurmur ki, vurmur.

Dedim :

— Yegin acıglanıp elemisen ona.

Mecid'in, insan derisinden daha çoh arhac yerinin torpağına ohşayan yanagları titredi, seyrek, lâkin dümağ dişleri görsendi.

— Hi..hi..hi.. Şah oğludu, nedi e, senin kelin ki, ona söz deyen olmasın? Heyvana acıglanarlar da, hele gönünü deyenekle gopararlar da. Elindeki zoğal ağacına bahdı. Hi..hi..hi.. Ay mezen olsun senin.

Haçansa buğa olmuş, lakin sonradan ahtalanmış, bir buynuzu gırıg buğanın böyrüne söykendi.

Birden ağlıma geldi ki, soruşum : "Mecid, seni de ahtalayıplar ki?"

Özümü zorla sahladım.

Garatikan kollarının kölgeliyindeki ter otlardan yolup Garagöz'e verdim. Garagöz ağzını uzadıp elimdeki otlardan çenge çenge goparırdı.

— Bura bah, ey! Başımı galdıranda gördüm ki, Mecid yanımdadır. Yaşıla çalan gözlerinden gezep yağırdı.

— Kolhozda ayrıseçkilik yohdur. Bu dılğır keleni gudurtma, sonra onun nazı ile oynayası halım yohdur.

Elindeki gırmancı Garagöz'ün beline çekdi.

— Yeri, nahıra garış, üzülmüş.

Mecid'in üstüne atıldım.

— Niye vurursan onu?

Mecid indi de mene ağac çekdi.

— Dedim ki, kolhoz malında ayrıseçkilik yohdur. Gandın? Bir de ki sene ne var? Siz ki onu kolhoza veripsiniz.

— Ne olsun?

— O olsun ki, inden bele bu kele ile senin işin yohdur. Daha onun ihtiyarı mendedir. Gandın?

Garagöz heykire heykire Mecid'in üstüne yeridi. Araya keçmeseydim, onu boynuzuna götürüp yere çırpacagdı.

Mecid kenara çekilip gışgırdı.

— Apar onu nahıra gat deyirem, sene.

— Gedek, Garagöz, gedek, dedim. Eybi yohdur.

Garagöz elimdeki otu yeye yeye nahıra çatdık. Goca burnu helgeli buğa gaya parçası boyda dırnağı ile yeri eşirdi.

Garagöz dayandı.

— Hi..hi..hi.. Ona da ner buğa deyerler. Senin kelenin gözünün odunu ele alsın ki! Dayan bir.

Mecid yene de öküze söykenip elindeki zoğal ağacını oynadırdı.

— Baharık, dedim. Görerik kim kimin gözünün odunu alacak. Menim Garagöz'üme heç fil de batabilmez.

— Hi..hi..hi.. Bunun Garagöz'üne bah! Ona da ner buğa deyerler.

Garagöz'e : "Yahşı salamat gal, dedim. Sabah yene de geleceyem yanına".

Ayrıldık, Birce defe de dala ganrılmadan, düz evimize geder gaçdım.

Esmerin tepesinde beş on dana otlayırdı. Garagöz'ün —bu tepenin padşahının— yerinde iki arık çepiş oynaglaşırdı, gedem onları tepiyin gabağına gatıp govam. "Bura menim Garagöz'ümün oylağıdır", deyem.

— Eşidirsiz? Bura menim Garagöz'ümün oylağıdır!"

Çıngıl hışıldadı.

Hışıltı getgede daha aydın eşidilirdi. Sonra gulağıma tanış ses geldi : "Ho ho! Terpen görüm, üzülmüş! Ho ho!"

Bu, garı idi. İstedim yoldan gırağa çıhıp bir çalada gizlenem, ya da gaçıp uzaklaşam. Lakin daha gec idi. Garı meni çağırırdı.

— Aye, Davud, seninle deyilem?

Ayak sahladım, ancak dala boylanmadım.

Çubuk sesine diksindim.

Araba lap yahınlaşırdı. İndi gumu, çıngılı yeran tekerlerin hışıltısı ile beraber Gırgı'nın tengimiş nefesini de eşidirdim.

İçi garatikanla dolu araba beraberimize çatmışdı. Men Gırğı'nın sağında galdım, Garı ise solunda. Gözümün altından Gırğı'ya bahdım. Yazık arıklamışdı. Boynu sürtülüp nazilmiş, bomboz olmuş, tükü tökülmüşdü. Dizlerinin de tükü tökülüp sümüyü çıhmışdı, ağzından da köpük ahırdı.

— Salam!

Garagöz Gırğı'nı ötenden sonra garı meni dindirmirdi. İndi onun salamlaşmasına yüz yere yozurdum : "Yegin mene yazığı gelir? Ya da sataşmak isteyir? Ya da..." garının sonraki sözleri şüphemi daha da artırdı :

— E, be deyirdin Garagöz'ü heç özüne de vermezsen.

Hers meni boğdu. Gör ne tez heber tutup!

— E, canın sağ olsun, ineyiniz bu defe de erkek buzov doğsa onu sahlarsan.

Dişlerim birbirine deyirdi, elebil gefleten soyuğa, buza düşmüşdüm.

— Gerek sen de öz buğanı ahtaladıp goşaydın. Onda heç...

Ele götürüldüm ki, daha onun ne dediyini eşitmedim.

O gece gatgarışık yuhular gördüm.

Gördüm ki, hardasa bir düzdeyik. Deyesen Pirgelem düzü idi. Garagöz at olmuşdu. Bedeni buğa bedeni idi, başı ise at başı. İki adam vardı, heç hansını tanımırdım. Biri atın boğazına keçirdiyi uzun sicimden yapışmışdı, o biri ise gamçı ile onu döyürdü. Garagöz hırman boyda yeri eşim eşit etmişdi... Sonra nece oldusa eli gamçılı adam tullanıp onun beline sıçradı. Ve bu adam dönüp Mecid oldu. Mecid uzun ayaklarını Garagöz'ün beline dolayıp gışgırırdı : "Ho ho! Senin ciyerini çıharacağam! Ho! Ho! Seni guzuya döndereceyem. Ho ho!"

Sonra da gördüm Garagöz'ün ganadları var. Meni de beline bindirip harasa uçur.. uçur.. hey uçuruk... Sabun köpüyüne ohşayan buludları yarıp lap gelbilere galhırık. Ve birden... Mecid'le ner buğa gabağımızı kesir, göyün yeddi gatında, sabun köpüyür : ohşayan buludların üstünde tutaşarık...

Galhıp ışığı yandırdım. Gan terin içindeydim. Balıncın üstünde başımın, boynumun, küreklerimin yeri galmışdı. Anam obiri otagdan seslendi :

— A bala, niye yatmırsan?

— Su içeceyem, dedim. Anamla dedemi şüphelendirmemek üçün ışığı söndürdüm. Sakitçe paltarımı geyenip eşiye çıhdım.

Ay doğmuşdu. Göyün üzü ulduzla dolu idi. Sema ağ çiçek talasına ohşayırdı.

Orada burada horuzlar banlaşırdı.

Terim yavaş yavaş soyuyur, üşüyürdüm. Gapıda o yan bu yana gezinirdim.

Biraz ireli gördüyüm yuhuları yadıma salanda tezeden titreyirdim.

Gapımız açıldı. Anam eşiye çıhdı.

— A bala, burda neyleyirsen? Dedi. Gel içeri, soyuglarsan.

Anam eve gayıtdı.

Biraz gezinip [illegible] eve girdim. Paltarımı soyunup yerime girdim. Balışım hele de su idi. Obiri üzüne çevirdim. Amma daha gözüme yuhu getmedi.

— V —

Heyvalı dağına geden dere hemîşekinden mene uzun, sonsuz görünürdü. Nefesim garalmışdı. Acıdere gurtarmak bilmirdi ki, bilmirdi.

Düz iki gün idi ki, Garagöz'ü görmürdüm.

Örüş yerine yahılaşırdım. Nahır ise gözüme deymirdi.

Dağın tepesine dırmaşanda üreyim sakitleşdi. Nahır yalın o üzüne sepelenmişdi. Lakin bu sakitliyim çoh sürmedi.

Ner buğa ile Garagöz tutaşmağa hazır olan iki pehlivan kimi üz üze dayanmışdılar. Heyli birbirlerini kinli kinli süzdüler. Ner buğa dırnağı ile yeri eşdi, Garagöz de yeri eşdi

Ner buğa heykirip havanı gohuladı. Hem de ele hersle gohuladı ki, gûya hava ile garışık Garagöz'ü de burnunun deşiklerindeki helgeden keçirip boğazına, oradan da garnına ötürecekdi. Garagöz de ondan beter heykirdi ve havanı da ondan beter hersle uddu.

Ner buğa boynunu, sinesinin etini esdire esdire geri çekilip, goca pehlivanlar sayağı meydanda fırlandı. O fırlandıgca Garagöz de herlenir, hemişe de yönü ona sarı dururdu. Ner buğa ayağını basdığı yerde yalağ açılırdı. Ahırda hırman boyda bir daire cızdıgdan sonra dayanıp tezeden Garagöz'ü kinli kinli süzdü. Ve birden heykire heykire ireli cundu. Garagöz de gabağa atıldı. Buynuz, kelle saggıltısından bütün nahır hürküşdü ve otdan ağzını çekip onlara tamaşa etdi.

Onlaran togguşduğu yer elebil aşağı çökdü. İkisi de sendeledi amma heç hansı yıhılmadı.

Mecid gışgırdı :

— Gurbanın olum, ner buğa, bir bunun dersini ver!

Lakin buğalar yavaş yavaş dolanıp heresi meydanın bir küncüne çekildi. Mecid, ner buğanın başını, buynuzlarını sığalladı.

— O senin bah bu buynuzlarının zerbine dözmeyecek, dedi. Ürekli ol. Gere çekil, birden ele ilişdir ki, goy başı ortadan iki bölünsün! He, gözüne dönüm, terpen.

İsteyirdim [illegible] men de Garagöz'e ürek direk verim, ancak ayaklarımı yerden [illegible]

Mecid kenara çekildi.

Ner buğa yeniden heykire heykire, gaya parçası boyda dırnakları ile toprağı eşip Garagöz'e sarı dağıda fırlandı. Garagöz de öz yerinde fırlandı...

Üç dörd il ireli bir pehlivan gelmişdi. Kendin say seçme oğullarının hamısı bizim mektebin heyetine yığışmışdı.

Enlikürekli, hündürboylu, boynu kel boynu kimi yoğun, bilekleri peleng bileklerine ohşayan bu pehlivan yeke yeke daşları çeçek barmağında galdırıp atır, demir relslerden özüne "galstuk" düzeldirdi.

Birden üzünü cavanlara tutup dedi : "Belke sizlerden bu goca ile gücünü sınamak isteyen var?" Heçkesden ses çıhmadı. Gızlarımız, hususen doggu-zuncu onuncuda ohuyan gızlarımız oğlanlarımıza bahdılar. Desteden şiverek, gayıs-baldır, uzunorta bir oğlan çıhdı, bu traktorcu Camal idi.

Goca pehlivan Camal'ı istehza ile süzdü. "E, yohsa canından bezipsen?", dedi. Hamı gülüşdü. Camal özü de gülüp "Baharık, görek kim canından bezip", dedi.

Goca pehlivan ireli şığıdı.

...Ner buğa ile Garagöz kelle kelliye deydiler ve ikisi de birden ele heykirdi ki, etim ürpeşdi.

Mecid de gışgıra gışgıra Garagöz'e sarı atıldı.

Özümü boş goyup aşağı yüyürdüm. O yerde çatdım ki, Mecid elindeki gırmancla Garagöz'e gıcanır ve ağzı köpüklene köpüklene gışgırırdı.

— Gurban olum, ner, gatla onun dizini, gatla! He, tez ol! Berkin, berkin görüm!

Nefesim ele tengimişdi ki, danışabilmirdim. Yoh, çığırırdım, amma sesim çıhmırdı.

Garagöz'ün bir gözü Mecid'de —onun elindeki deyenekde idi, obiri gözü ise ner buğada.

İreli atıldım. Bütün gücümü yığıp bağırdım : Garagööőz!

Bir de onu gördüm ki, ner buğanın evvelce yoğun boynu, sonra ortası, sonra ise dal ayakları gatlandı, guyruğu yere deydi.

Mecid, Garagöz'ü gırmancla vurmak isteyende golundan sallandım.

— Adam... namerd olmaz. Goy hansı güclüdür, o üstelesin, dedim.

Mecid elini ele fırlatdı ki, dalı üste serildim. Amma celd galhıp yene ona sarmaşdım.

Nahırçının yaşıl gözleri tünd gırmızıya, lahtalanmış gan rengine çalırdı.

— Çekil yohsa öldürrem! Dedi. Goymaram ki, senin dılğır kelin ner buğanı pisikdirsin. Çekil. Elimi gana bulama menim.

Yerden iki daş götürdüm.

— Kişisen vur! Dedim. Başının gatığını tökerem.

Mecid evvelce özünü itirdi, sağ eli göyde galdı, sonra yavaş yavaş gözleri de, sifeti de, öz rengine gayıtdı. Yene seyrek dişleri göründü.

— Hi..hi..hi.. Deden Teymur kimi tersin birisen. Hi...hi... Seni yohlayırdım. Mene sarı yeridi. Fikirleşdim ki, indice üstüme atılıp meni boğacak, sonra da aparıp derenin birinde basdıracak. Daşı yuharı galdırdım.

— Yahın gelme, dedim. Yohsa beynini dağıdaram.

Mecid dayandı. Gözlerinin rengi tezeden deyişdi, elebil bebeklerine lahtalanmış gan sürtdüler. Yere tüpürüp dodağının altında ne ise mızıldana mızıldana aralandı. Gözümü gezdirende gördüm ki, ner buğa da Mecid kimi başı aşağı dikili halda nahıra doğru gedir. Garagöz ise bayagki, yerindece dayanıp, dırnakları ile torpağı eşir. Yüyürüp onu gucagladım. "Daha ner buğa sene batabilmez, dedim. Birinci defe ki, gözünü gorhuzdum, daha o sene batabilmez!"

Sevindiyimden sakit sakit ağlayırdım...

...Birden yadıma düşdü ki, o vaht traktorçu Camal o pehlivanı yıhanda bir gız menim böyrümde içini çekdi ve tez de gözünün yaşını silip özünü sınıfa verdi....

...Şer garışırdı. Garagöz'den ayrılıp eve döndüm.

Bu neçe günde ilk defe idi ki, yollara temaşa edirdim. Her yan yaşıl idi, havadan dağ süpürgesi, yovşan, keklik otu etri gelirdi. Kôlların dibinden mavi gözlü, kimdense küsmüş gızlara ohşayan benövşeler boylanırdı. Gulançarlar garatikan kôlunun arasından meyne zoğu kimi uzanırdılar. Torağaylar büsat gurmuşdular. Bal arıları güllerin etrini acgözlükle sorurdular.

Heyli gulançar, bir deste de dağ süpürgesi yığdım.

Lap sakitleşmişdim. Elebil bir az evvel nefesi garalan, dili söz tutmayan Davud men deyildim. Hardansa yadıma Koroğlu'nun sözleri düşdü, sesimi torağayların sesine gatdım :

Acıglanma, Deli Hesen,
Misri gılınca gataram.
Atılaram şeşper kimi,
Bağrım başına bataram.

Evimize yahınlaşanda gördüm ki, anam yene darvazanın ağzında dayanıp ve yene de elleri goynundadır. Amma bu defe gözleri gülürdü.

— Bey, Koroğlu deyen diline gurban olum, ay Davud, senin ohumağın da varmış ki!

Anama yahınlaşdım.

— Ellerini goynundan çıhart. Bah belece. İndi getir üzünden öpüm.

— Deyesen Garagöz'ü görenden sonra kefin ala buludlarda uçur.

— Uçur, dedim. Lap buluddan da gelbilere galhıp kefim.

Dedemin sesi geldi : "Afyat!"

Anam meni burahıp, özünü hayata saldı. Men ise yerimden terpenmedim. İlk defe idi ki, dedemin sesini eşidende özümü itirmirdim. Gözüm yollarda galmışdı. İsteyirdim ki, kimse gelip keçsin ve men de ona Garagöz'ün ner Buğa'nı diz çökdürmesinden danışım. Lakin gözledim, gözledim, gelip geden olmadı.

— VI —

O günü her teneffüsde az gala bütün mektep başıma yığışırdı. Men de aynı söhbeti tezeden, her defe de bu sözlerle başlamalı olurdum : "Evvelce ner buğa Garagöz'ü üsteledi. Sonra onu gördüm ki, Garagöz herslendi, ne herslendi. Gafil nece güc verdise ner buğanın dizleri kalış teki gatlandı, dalı yer eşdi..."

Ve her defe de bu sözlerden sonra uşaglardan be'zisi üstüme düşürdü : "Gopa basma!" Men de başlayırdım and içmeye ve deyirdim : "İnanmırsınız, gedin. Nahırçı Mecid'den soruşun..."

Eve çatanda gan tere batmışdım. Anam teşvişe düşdü.

— Ede, ne olup?

Döşüm atlana atlana :

— Heç ne, dedim. Garagöz'ün yanına telesirem.

— Deden tapşırdı ki evde olasan. Çeper vuracagsınız.

Çantamı hara atdığımı bilmedim.

Esmerin tepesinde beş altı dana buzov otlayırdı. Garagöz'ün yaşıtlarından heç hansı orda yoh idi. Birini satmışdılar, obiri düye olmuşdu. Obiri...

Yoldan iki araba keçirdi. Bu arabalara goşulmuş öküzler de Garagöz'ün yoldaşları idi.

Yene her yana sâkitlik çöktü. Yalnız uzakta Esmerin tepesinde şenlik idi. Uşaglar diredöyme oynayırdılar. Onların papakları, pencekleri sıra ile yere düzülmüşdü. Here de kitabını öz paltarının üstüne goymuşdu.

Men de paltarımı...

Elebil bütün bunlar çohdan gördüyüm bir yuhu idi.

Şer garışırdı. Gürub teref zeferan düzüne ohşayırdı. Yavaş yavaş bu sarılık azaldı, sonra tamam çekildi ve ufukla yer birbirine garışmağa başladı.

Mal, goyun guzu örüşden gayıdır, arvad-uşag sesi, it hürüşmesi, melerti kendi başına götürürdü.

Işıglar yanmışdı.

Bizim de inekle goyunlar geldi. Onları aparıp dama saldım. Garagöz'ün ahuru boş idi. Bir golduk ot getirip onun ahuruna tökdüm. "Goy boş galmasın" dedim.

Eve gayıdanda gördüm ki, dedem gelip. Kişi çoh yorgun ve gaşgabaglı idi. Anama : "Çölde lengidik. Yemeye neyin varsa getir, acından üreyim gazınır" dedi.

Anam hayatda, üzüm talvarının altında sofra açdı. Lobya gazasını stolun üztüne yenice goymuşdum ki, darvazamız döyüldü.

Anam :

— Kimsen? Dedi.

Cavap veren olmadı.

Dedem de soruşdu :

— Kimsen, e?

Yene o yandan ses çıhmadı.

Gedip darvazanı açanda gözlerime inanmadım. Bu Garagöz idi.

Onun boynundan asıldım. Üzünden öpdüm. Amma Garagöz mene sarı bahmadı da. Heykirtiden daha çoh can veren adamın iniltisine ohşar bir ses çıhartdı. Heyetin ortasına keçdi.

Elim nemlenmişdi. Evvelce buna fikir vermedim. "Yegin Garagöz arhdan keçip, islanıp", dedim. Lakin ışığa çıhanda yerimdece gurudum. Ovcum gan idi. Özümde hissetmeden menden tükürperdici gışgırık çıhdı : "Ana, Garagöz yaralıdır!"

Anam özünü Garagöz'ün üstüne saldı :

— Ede, ne danışırsan? Bir an keçmemiş onun gözleri de böyüdü. Gana bulaşmış barmaklarını dedeme sarı uzatdı. E, uşak düz deyir.

Dedem de geldi. Buğanı başdan ayağa nezerden keçirtdi. Garagöz'ün etl sinesi, gabırgalarının üstü şırımlanmış, derisinin tükleri tökülmüş yerlerinde gan lahtalanmışdı.

Kişinin galın, pırpız gaşları ele oynadı ki, sanki indice gopup düşecekdi. Alnı gırışlarla doldu.

— Buğanı döyüp aldırıplar. Dedemin iki hekendaza ohşayan elleri esir, üşüyürmüş kimi dişi dişine deyirdi. Ay namerd uşağı, namerd!

Kişi çöreyini de yemeyip içeri keçdi.

Anam : "Vay sizi ganınıza belenesiniz?" deye deye süfreni yığışdırdı.

Orağı götürüp bağdan iki goltuk göy ot biçdim. Amma Garagöz ota gözünün ucu ile de bahmadı. Yaş eski ile onun yaralarını sildim. Garagöz elimi yalayır, mene ne ise deyirmiş kimi, astadan heykirir, yoh, inleyir imrenirdi. "Eybi yohdur, ezizim, eybi yohdur, keçip gedecek". Garagöz boynunu gollarıma sürtürdü. Onun boynunu, etli buhağını, sağrılarını gaşıdım. "Olmaya ner buğa seni yıhdı? He, düzünü de görüm, basılmamısan ki?" onun dupduru gapgara gözlerine bahdım. Kirpikleri nemli idi. Desmalımı çıharıp gözlerini sildim. "Yoh, yoh, inanmıram ki, menim Garagöz'üm, Esmerin tepesinin sahibi basılsın! İnanmıram, inanmıram!"

Üzümü Garagöz'ün etli sinesinde gizletdim, goy görmesin ki, men ağlayıram.

Dedem bayagdan içeri giren oldu. Daha çöle çıhmadı.

Anam kimlerinse garasınca deyine deyine el vurulmamış süfreni yığışdırdı. Hissedirdim ki, tez tez mene sarı bahır.

Göy otdan bir çenge götürdüm. "Ye, Garagöz, dedim. Bunu bilirsen hardan getirmişem? Senin öz biçeneyinden, arhın gırağından. He, ağzını aç görüm".

Lakin Garagöz ağzını açmadı.

Anam :

— Ay bala, yazığı incitme, goy uzanıp dincelsin, dedi.

— He, di, salamat gal. Onun buynunu bir de gucaglayıp aralandım. Sabaha geder, Garagöz. Ele buradaca yat.

Ayaklarımı sürüye sürüye, dalı dalı çekilirdim.

Gapının ağzına çatanda Garagöz biraz berkden heykirdi : "Ne deyirsen, ezizim? Yohsa mene sözün var? Bilirem, bilirem, deyirsen ki..."

Anam meni çekip içeri saldı.

Elebil yerime gicitken doldurmuşdular. Canımdan gizilti gopmuşdu. Yuhum erşe çekilmişdi, gözümü yuman kimi Mecid'i, ner buğanı, bir de Garagöz'ü görürdüm. Görürdüm ki, Garagöz'le ner buğa yene tutaşıplar. Garagöz, ner buğanın dizlerini gatlayıp, azacığ da güc verse, onu yere serecek. Ele bu vaht Mecid böyründen çıhır, ucu demirli zoğal ağacını Garagöz'ün başına endirir, Garagöz heykirir. Ner buğanı bir az da sıhır. Lakin Mecid el çekmir. "Sen menim ner Buğa'mı basırsan? Nahırda baş buğa olmak iştahına düşüpsen? Onu görebilmeyeceksen! Görebilmeyeceksen!" deyir. Garagöz'ün gaşlarının arasından, burnundan gan ahır, gamaşıp geri çekilir. Ner buğa özünü düzeldip ireli atılır. Mecid'in yastı, algırmızı yanakları alışır, yaşıla çalan gözleri gülür. Gışgırır : "Goyma ner buğa! Goyma! Al onu dizinin altına. Göster ona heddini. Göster sene gurban olum!"

Ner buğa şiş boynuzlarını Garagöz'ün goltuğunun altına yeridir. Mecid'in zoğal ağcından göz açmayan Garagöz gefleten yıhılır...

Diksinip yorğanı üstümden atdım...

Sonra gördüm yuhu meni aparır... Horuz sesine oyandım. Tez eşiye yüyürdüm. Hayatı boş görende az galdı üreyim yatsın. Özümü içeri saldım : "Dede, ay dede, çığırdım. Garagöz yohdur".

Evvel anam, sonra da dedem galhdı. Üçümüz de çöle çıhdık. Ha ahtardıksa, Garagöz'ü ne heyetde tapdık, ne damda, ne bağda. Darvaza bağlı idi. Birden dedem aşağı eyildi. "Burdan keçip", dedi. Garagöz yeri eşip, çeperi buynuzu ile galdırmışdı.

Dedemle anam gayıdıp tezeden yerlerine girdiler. Men ise ele burada Garagöz'ün açdığı "Tünelin" yanıdaca tizlerimi gucaklayıp oturdum. Sema açık idi. Ulduzlar ayna gırıntısı teki göyün üzüne sepelenmişdiler. Heyvalı dağı terefden serin meh esir, çeper boyu sıralanmış govag ağaclarının yarpagları hışıldayırdı. "Bu Mecid senden ne isteyir, Garagöz?" dedim. Sen ki ner buğanın yerini dar elemirsen?"

Horuzlar banlaşır, orada burada ışıglar yanırdı.

Mektebe çatmamış eşitdiyim hebere inanabilmedim.

O gün ele hey gülümsünürdüm. Hatta dersde müellim meni ayağa galdırıp soruşdu : "Davud neye gülürsen?" Men de çiynimi çekip durdum, Heç ne

deyebilmedim. Ahırda müellim özü de gımışdı. "Otur aşağı, dedi, otur. Sizden şeytan da baş açabilmez".

Nahır dağa yollanırmış. Garagöz burdan gedenden sonra nahırı Kür'ün körpüsünün üstünde yahalayır, yetiren kimi ner buğanı buynuzuna götürüp çaya atır. Aylı gece imiş ve elebil, bir gaya yerinden gopup aşağı derin dereye düşür. Kür ikiye bölünür. Sonra Garagöz Mecid'in üstüne şığıyır. Mecid gaçıp canını gurtarır. İndi, deyirler, gızdırma içinde yatır. Gorhudan dili de tutulup...

Birden müellim yene mene teref çevrildi.

— Davud, neye gülürsen?

— Gülmürem, müellim.

— De görüm, men neden danışıram?

Tez ayağa galhıp, az gala gışgıra gışgıra dedim :

— Garagöz'den...

Sınıfı uğultu bürüdü. Ve bu uğultu zeng vurulunacan kesilmedi.

VÂGİF NESİB

(16/1/1939 -)

*Şâir, gazeteci-yazar. Hüseyin oğlu. Kazak ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne girdi. Buradan, 1962'de mezun olan Vâgif Nesib, yazı hayatına ilk adımını, 1957'de yayınlanan şiirleriyle attı. Azerbaycan'da, daha çok şiirleriyle tanınan Vâgif, hikâye türünde de başarılı bir yazardır. "Azerbaycan Pioneri", "Azerbaycan Gençleri" ve "Gobustan" gibi gazete ve dergilerde çeşitli görevler üstlenen Vâgif Nesib, **Azerbaycan-Sovet Ansiklopedisi**'nin hazırlanmasına da yardımcı olmuştur. Varlığını, Azerbaycan'ın mutlu geleceğine adayan yazarlar arasında yer alan Vâgif Nesib'in eserleri şunlardır :*

***Durna Günü, Salam Eskipara Yolu, Bahçadan Mektebe, Ömürden Günden, Uzundere** ve **Dağ Havası**.*

"EZİZİNEM GARABAĞ"

Bu şeherin payız günleri elebil adamların ovgatından doğulurdu. Bir de görürdün'ki, yaz köçünü çekip geri gayıdıp. Bir de bahırdın ki, yay günlerinin üçü-dördü azmış durnalar kimi tezeden özünü bu tereflere salıp.

Hemin o payız gecesi bu şeherin adamları ömürlerinin hansı dumanlı, çiskinli günlerinin içine düşüp pert olmuşdularsa, seher açılanda havanın üzü bozarmışdı. Obaşdan bütün şeherin üzüne duvak kimi duman gelmişdi ki, birazdan asıl payız tablosunun, bu şeher boyda neheng bir payız manzarasının açılışı olmuşdu.

O gün hamı pencerelerden yarıçıplak tabiatın hemin andaki vaziyetine bahıp, ona uygun geyinmişdi. Hemin gün payızın ilk hizmeti tabiatın üst-başını yüngülleşdirip, adamların eyini galınlaşdırmak olmuşdu.

Elbette, birce Alhas'dan başka. Alhas hemin gün de aynı licimde, seherin gözü açılmamış özün de şeherde en çoh sevdiyi neheng bağın ayağındaki çayhanaya vermişdi. Eger dost demek mümkün olarsa, Alhas'ın son illerinin bu sırasından üç-dört gazancı, hergün birbirinden biraz tez, biraz gec bu mekânda tonlaşır, birbirlerine teselli olup, başlarına elâc gılmağa çalışırdılar.

Son illerde Alhas'ın tekce penceyinin, köyneyinin yoh, bütün varlığının ütüsü pozulmuşdu. O da üst-başından bütün ömürlüyü görünen adamlardan olmuşdu. Amma Alhas, o adamların farklı gözlerinin duruluğunu ve çehresinin saf uşag tebessümünü sahlayabilmişdi. Alhas'ı tanıyanlara da hemin dupduru gözler, hemin körpe tebessümü onun ütüsü pozulmuş tercüme-i halına fikir vermeye kifâyet edirdi.

Hemin gün havanın rengi bozardığından müşterilerin hamısı özünü içeri, samavarın yanına vermişdi. Birce Alhas bayırda, lap başdaki ağacın altında oturmuşdu. Onun çay içmediyini, garanoylarını gözlediyini yahşı bilen çaycı da gabağına çay goymamışdı. Stolun üstüne üç-dört sarı yarpak düşmüşdü ki, ele onların birceyini bu stola, onun etrafında oturana tâleyinin remzi olmak üçün yeterdi. Hemin gün payızla Alhas arasındabir doğmalık, bir vahdet var

idi. Ve hemin seher Alhas yalnız stol arhasında oturmağı ile payıza düşmüş tabiatın bir parçasına benzeyirdi.

Elebil bunu özü de başadüşürdü. Belece derinden anladığından içine dumanlı, çiskinli bir keder düşmüşdü. Bu keder, ötüp keçenleri durna gatarı kimi gözlerinin önünden keçirip, başından tüstü-duman çıharırdı.

Alhas'a ele gelirdi ki, hegigeten onun başından hemin an tüstü-duman galhır, bunu gelip keçenlerin hamısı asanlıgla görer. Bu vaziyeti tanış-bilişi başına toplayar...

Amma ne geder çalışırdısa ayağa durup gezişebilmirdi. Çünkü hemin vaziyetinin özünde garîbe bir hoş ağrı var idi. Hemin ağrı da Alhas'ın bütün varlığı üçün lâzım idi. Alhas'a göre bu hoş azabı ona tâlih göndermişdi. Ele tâlihin işi olduğuna göre de belece oturup galmışdı.

Hemin ağrı içinde, öten günlere neser sala sala, Alhas ömrü nece yele verdiyini apaydın görürdü. Halbuki, yolun evvelini o nece de uğurlu başlamışdı. Ağır illere gelip çatanda birden Alhas'a ele geldi ki, boş keçirdiyi hemin zaman ayakları altında teyyâreden gördüyü süt renkli bulutlar kimidir. Yerinden terpenip addım atsa, boşluğa yuvarlanacak.

Aksilik, dostlarından biri de gelip çıhmır, golundan yapışıp galdırmırdı. Keçmiş ömrüne nezer salıp, müdrik bir kedere batmış Alhas'ın helelik bir tedbiri yoh idi. Ayağı altında da süt renkli bir boşluk onu udmağa hazır durmuşdu.

— Alhası hoş gördük...

Bu gelen, ayağa durup addım atmağa gorhan adamın köhne gonşusu deyil, tâlihin elçisi idi. Alhas'ın biraz evvel düşdüyü durumun sebebini gec de olsa çatdırmağa gelmişdi. Hemin adam, etrafda birkes olmasa da, eyilip sözünü Alhas'ın gulağına pıçıldamağa başladı. Bazı sözler, aslında, ucadan deyilmek üçün yaranmır. Onlar gerek hökmen pıçıltı ile deyile. Tâlihin elçisinin getirdiyi heber de hemin kâbilden idi. Her ikisi utanıp hecâlet çekmesin deye sözler bah belece pıçıltı ile deyilmelidir.

Pıçıltısı sona çatan kimi tâlihin elçisi yoha çıhdı. Elebil bu heberi bir payız mehi getirmişdi ki, vazifesini bitiren kimi o saat da çıhıp getdi.

Payızdan gelen pıçıltı, Alhas'ı daşa dönderdi. İndi neheng ağacın altındaki stolun başında oturan üst-başı, ömrü-günü ile tabiatın bir parçasına ohşayan canlı adam deyil, tunç bir heykel idi.

Pıçıltı, Alhas'ın canına üşütme salmışdı. Bütün bedeni buzlaşırdı, bir teher güc tapıp ayağa galhmasa, tunç tilisimi sındırabilmese, halı pis olacakdı.

Sonra kış vahtı ne gürhagür yanan ocakların başında, ne şeheri neheng tendire dönderen yay günlerinde canını gızdırabilmeyecekdi.

Alhas, ayağa durmak isteyirdi. Bir teher galhıp, özüne isti bucag ahtardı. Bu payız günü âdi pıçıltı o boyda adamın canına titretme getirdi. İndi gızınmağa can atırdı. Onu da bilirdi ki, içeri girip pıkhapıkla gaynayan samavarı gucaklasa da canı gızmaz daha. Ona, insan gayğısı lâzım idi. Tanış-bilişlerini gözünün önünden keçirir, onların içinden gayğılı, henirli bir adam tapıp, canını gızdırmak isteyirdi.

Alhas, addımlarını çetinlikle ata ata bağın başına doğru irelileyirdi. Çayçı oğlan arhasınca bahıp başını buladı.

Alhas, öten günlerine doğru addımlarıydı. Oradan dostları birbir ona sarı boylanırdı. Hansına doğru gedeceyini hele muayyenleşdirebilmirdi. Hamısı ile bağlı hatıralar bütün varlığını acışdırırdı.

Birce Sahibeli'nin üstünde dayandı. Menseb cıdırında atını bütün telebe dostlarından ireli çapabilmiş balaca boylu oğlana. Onun da son sözleri varlığını gicitkan kimi dalayırdı.

— Men lâzım olanda idâreye gelme. Maşından düşdüyüm yerde gözle...

Bu kelmeler, Alhas'ın en çetin anlarında hemin ünvana gelip çıhan yolunu bağlamışdı. Üstelik hemin sözler sonra gulaglarında seslenende birdenbire güzgüde bütün ezginlik ve üzgünlüyü ile özünü görebilmişdi. Telebelik illerinin bir hatırasını yadına salıp, üzüne garip bir gülüş geymişdi. Son vahtlar Alhas'ın çehresi bele gülüşü tez tez geyirdi. Gerîbedir ki, (bunu özü de başadüşüp mat galmışdı) hemin an sarı bir tebessüm içinde Alhas'ın bütün çehresi ağlayırdı. Telebeliyinin hemin hatırası ile Alhas'ın bu andaki vaziyeti arasında uçurum olduğundan, çehresi o vaziyete düşebilerdi! Hele belke de bu az olardı. Gerek o, bütün varlığı ile ağlayaydı.

... Alhas, üniverstetde barmakla gösterilen telebelerden idi. Tâlih ömrünün hemin iline kimi ondan heçbir şeyi esirgememişdi. Arhada gayğısız, hoşbeht bir uşaglıg, yeniyetmelik devri goyup özünün telebelik illerine uca boyu, yaraşıklı sir-sifeti ve bunları biraz da câzibeli eleyen, bir hayli de tamamlayan başka meziyetleri ile gelip çıhabilmişdi. Atası, bir elatın ağsakgalı, nümûne gösterilecek bir teserrüfatın sedri, emek kahramanı idi. Alhas, yeniyetme vahtından öz geyimi, selğe-sehmanı ile dostlarından seçilmiş, göründüyü yerlerde onların hamısını kölgede goymuşdu. Oğullarını telebe olarak görende ilk arzularının çiçeyi açılmış ata-ana onun ber-bezeyini biraz da artırmışdı. Alhas'ın, bele geyim hem boy-buhununa, hem de dâhili âlemine yaraşırdı.

Çünkü o, orta mektebi gızıl madalyayla bitirip üniverstetde de öz tahsilini aynı gaydada devam etdirirdi. Üstelik Alhas güleş üzre idmạn ustası idi ki, bundan birinci defe heber tutanda, müellimler de mat galmışdılar.

Alhas'ın yaraşıklı sir-sifeti onun dâhilini perdelemek üçün deyildi. Aksine üz-gözüne ışıklı üreyinin şûlesi düşürdü. Onu tanıyanlar bu Garabağlı balasının nece açık üreyin, nece hassas bir tabiatın sâhibi olduğunu bilirdiler.

Alhas, Sahibeli ile dostluk edirdi. Sahibeli ile Alhas arasında çoh yönlü bir tezat vardı. Alhas uca, Sahibeli kısa idi. Alhas çoh yahşı ohuyur, Sahibeli arhada sürünürdü. Alhas zevkle geyinir, Sahibeli üst-başının telebatını ödeyirdi. Alhas'ın arhada kömeyi vardı, Sahibeli gözünü emekliliye tikmişdi. Amma Alhas dostu ile barabar hazırlaşır, iki yolçu kimi günlerin bir gününü beraber addım atmalarına çalışırdı. Yemeklerini birleşdirip özünün üstünlüyünü, uzak dağ rayonlarından gelmiş, bir ana gözünün ümidine hisseletdirmirdi. Onların dostluğuna ağız büzenler, halvete salıp Sahibeli'ni acılayanlar da tapılırdı.

— Kişini yahşıca aldatmısan...

— Onun yanında olandan beri rengin açılıp. Üst-başın da düzelip.

Alhas özüne ayakkabı, köynek alanda dostunu da yaddan çıhartmırdı. Dostunun sedâsını Garabağ'daki sefâlı kendlerinin görkemli yerindeki evlerine de çatdırmışdı. Alhas'ın ata-anası Alhas'la Sahibeli'ye ayrı ayrı bağlama gönderirdiler.

Günlerin bir günü (onda dördüncü kursda ohuyurdular) Sahibeli dostunu hayrete düşürdü. Bu balaca boylu oğlan hayli fikirli dolaşandan sonra öz dostuna sırrını açanda Alhas'ın ayağı altından yer gaçdı.

— Men Nigar'a vurulmuşam...

Nigar, üniverstetin birinci gözeli idi. Öz gözelliyini bilen, bununla humarlanan, etrafındakilere yaharıdan aşağı bahan gıza bu boyda ilim ocağının en "menem menem" deyen oğlanları da yahınlaşmağa cesâret elemirdi.

Geribedir ki, bir defe Nigar'ın özü Alhas'ı danışdırmışdı. Hemin gün Alhas, Sâhil bağından gayıdırdı. Gabagda gedenin Nigar olduğunu da bilmirdi. Birden gız geri çevrilip üzünü ona tutdu.

— Gör bu oğlan menden ne isteyir.

Nigar'ın rengi pörtmüşdü. Amma Alhas'ı kömeyine çağıranda, ona bahıp gülümseyen kimi oldu. Alhas başadüşdü ki, gızın yanındaki garayağız oğlan, gızı mehebbet çek-çevirine salmağa çalışırmış. Nigar'ın bele hereketini göz-

hayli bahandan sonra doğru mağazaya gelmişdi. Üst-başını düzeldenden sonra gatara minip rayona yola düşmüşdü. Sonra da çay kenarındaki hemin restoranı ahtarıp tapmışdı. Amma ne geder gözlemişdise mûsigiçiler gelip çıhmamışdı. Horek paylayan oğlan müşterinin elini yemeklere vurmayıp döyündüyünü görende soruşmuşdu.

— Heyir ola, kimi gözleyirsen bele?

— Bes sizin burda daha çalıp çağırmırlar?

— Mevsimin sonudu. Müşteri az olur, onun üçün de helelik seslerini deme goyuplar eşi.

— Heyf, bir mahnı sipariş vermek isteyirdim...

Son sözlerini deyende kövrelen müşteriye cavan oğlanın yazığı geldi. Anladı ki, bu adama hemin mahnı keyf üçün yoh, derman kimi lâzımdı. Ele bildi ki, bu saat nağmeni tapıp bir heb kimi ona vermese, bu garîbe müşteri de dermanı dilinin altına goymasa galbi sığışacakdı.

— Mahnının adını de eşi, men özüm ohuyum. Bizde hamı hânendedi...

Alhas, ümidle cavana bahdı. Elebil hemin sözleri yoh, yaz yağışının şırıltısını eşitdi. Bele yağışdan sonra ümidler, arzular tezeden cücererdi. Alhas'ın dodagları titredi. Bir sözü titreye titreye dedi, o saat da öten illerin gucağına düşdü. Çünkü ağ hilatlı oğlan, ağ atlı halâskâra dönmüşdü. Elini gulağının dibine goyup, müşterinin istediyi mahnını zile çekmişdi. Bu da garşısındakinin kurtuluşu üçün olduğundan ele yanıklı ohuyur, ele zengüleler vururdu ki, gel göresen. Onu, hayatını düzgün gurabilmeyip büdremiş, bunun üçün de mukaddes olan neyi varsa hamısını elinden çıharmış irâdesiz, yazık bir adamın derdi ohudurdu. Gızı adı, soyadı ile böyümeyen, yegâne balasının toyuna çağırılmayan, toyunda adı çekilmeyen, evlâdı üçün hayatdan silinmiş uzak, elçatmaz bir hatıraya dönmüş bedbaht bir atanın hüznünü bele dillendirirdi.

Ezizinem Garabağ...
Şeki, Şirvan, Garabağ,
Âlem cennete dönse
Yaddan çıhmaz Garabağ!

Mahnının yangısı, Alhas'ın canının bütün üşütmesini çıhartmışdı. Hemde tekce onun ağrılarını yoh, bütün payızı öz selinin sularına gatıp aparmışdı. İndi Alhas, payızın müşterilerini çağırdığı, stolları boş gamlı bir gûşede deyildi. Öten illerinin en hoşbaht bir gününde gayıdabilmişdi.

... Günlü güneşli bir yay günü idi. Muğenni yana yana "Garabağ Şikestesi" ohuyurdu. Balaca Periş'in gözleri dört olmuşdu. Bunu gören ata, sevincinden ganadlanmışdı...

AĞAEDDİN MANSURZÂDE

(28/8/1940 -)

Gazeteci-yazar. Mansur oğlu. Masallı ilçesinin Godman köyünde doğdu. İlk öğrenimini kendi köyünde, orta öğrenimini de Bedelan köyünde tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Gazetecilik Fakültesi'ne girdi. Buradan mezun olduktan sonra bir süre öğretmenlik yapan Mansurzâde, "Edebiyyat ve İncesenet" gazetesinde görev aldı. Hâlen "Bakı" gazetesinde Edebiyyat ve İncesenet şûbesinin müdürü olarak çalışan yazarın, eserleri şunlardır :

Men Hamının Balasıyam, Dağ Suyu, Növbe Menimdir** ve **Teze Paltar.

A T A

Deyirler ata olmasan, ata gadrini bilmezsen. Elbette, bu, beledir. Bir zamanlar böyük Nizâmi de bunu tasdik edip :

"Sene ne eylese evlâdın inan,
Onu görecekdir öz evlâdından."

demişdir. Bes, ata adının gadir gıymetini, onun mes'ûliyyetini, şerefli olduğunu bilmeyenler nece? Göresen insana yalnız başıucalık, fahr-fehâret, şan-şeref getiren bu yüksek ad onlara halaldır mı? Asla hayır!

Âdil de minlerce, milyonlarca cavan atalardan biridir. Hele hayatın eziyyetli yollarında bişmeyip, berkimeyip, amma ata adının şerefli ad olduğunu bilir ve bu adı hemîşe eziz tutur.

O, hergün işe bu yolla gedip gelirdi. Hergün garşısına neçe neçe şen ve gülerüzlü körpeler çıhırdı. İlk selâmını, ilk sevincini noğul, şokolat kimi onlara pay verer ve onlardan da buna benzer eziz, şirin bir pay alıp yene yoluna düzelerdi. Bu, çohdan beleydi.

O vaht heç evli deyildi. Evlenmek üçün gız da sevip beyenmemişdi. Sözün asıl mânâsında subaylık hayatı yaşayırdı. Lâkin ata olmak arzusu onu rahat burahmırdı ki, burahmırdı. Buna sebep de hergün görüşdüyü şen, behtever uşaglar idi. Eger yolu üstündeki bu körpelerevi olmasaydı, belke innen bele beş il de evlenmek hakkında düşünmeyecekdi.

Sonra arzunun, sevincin serhedleri böyüdü, gız beyendi, toy etdi ve birgün de ata oldu. Yene hergün yolu körpelerevinin yanından düşerdi. Artık hamıya mehriban olmuşdu. Kimisine emi olmuşdu, kimisine de dayı. Hatta ona bazan ata deyenler de olurdu. Çohları heç onun adını da bilmirdi. Maaş aldığı günler ise bu yoldan eliboş keçmezdi; birisine alma armud vererdi, birisine gözel-göyçek oyuncak bağışlayardı, başka birisine de şokolat veya konfet ve-

rerdi. Bir uşag ise ondan heç el çekmirdi.Her defe onu görende "atam gelir, atam gelir" deyerdi. Geribeydi, Âdil hayat yoldaşından, oğlundan ve gızından helvet birine de ata olmuşdu. Adı Benövşe'ydi. Yanakları benövşenin leçekleri kimi al elvan idi. Bunu da yene körpelerevinde hamı bilirdi, aynı zamanda, bu decel, bu şeytan gızın anası da.

Bir defe ise Âdil işden eve gelende Benövşe onun gucağından yere düşmedi. Âdil de mecbur galıp balaca gızcağızı evlerine apardı. Meger iki il imiş ki, körpe gızcağızın daşürekli, buzürekli atası, evi ve ailesini terk edip gedipmiş.

Hemin gece rahatlığı özüne gayıtmadı Âdil'in. İçin için boğuldu, göynedi; hatta ömür-gün yoldaşından, iki ciyerpâresinden gizli gizli ağladı. Elebil özü, ona dünyalar geder şirin ve eziz olan iki balası atasız galmışdı. Âdil, ömründe bu geder kövrelmemişdi, ömründe bu geder vicdan azabı çekmemişdi. Bu azdı, bu azab-eziyyet onu neçe gün rahat burahmadı, hara getseydi, harda olsaydı Benövşe'nin ağrısı da onun kalbinde olardı.

Nihâyet, birgün de növbe onun özüne çatdı. Oğlunun golundan tutup körpelerevine apardı. O körpelerevine ki, hergün yolu burdan düşür ve onu orda hamı tanıyır. Onun oğluna burda neçe adam sâhip çıhdı, en eziz adam kimi onun etrafını çevrelediler. Lâkin uşag heçkime könül vermedi ve heçkesin gucağına getmedi. Hatta iş ele getirdi ki, onu bir türlü sâkitleşdirebilmediler. İşçiler, Âdil'e dediler ki, çıh get işine-gücüne, uşagdır, biraz ağlıyar, sonra yene kiriyer. Amma dedikleri kimi olmadı, ve Âdil oğlunu burada goyup gedebilmirdi; daha doğrusu ayakları getmek istemirdi.

Âdil'e here bir söz dedi. Here bir ümid verdi ve bu minvalla onu bir teher inandırıp yola saldılar. Meger herşey bununla bitdi mi? Asla yoh! Âdil yene rahatlamadı; üreyi, fikri-zikri körpelerevinde, dört yaşındaki oğlu Orhan'ın yanında galdı.

O gün Âdil ne yediyini bildi, ne de içdiyini. Sanki bu dünyanın adamı deyildi. İcâze alıp, işden bir saat tez çıhdı. Çabucak körpelerevine gayıtdı. Oğlu sâkitleşmişdi. Atasını gören kimi herşey deyişdi, gözyaşı yağış kimi yanaklarından yağmağa başladı. Ata, özünü zorla sahladı. Eger yanındaki gız-gelinler olmasaydı, o da oğluna goşulup bah ele burada hüngür hüngür ağlayacakdı.

Cavan ata bir günlük ayrılığa dözebilmedi. Oğlunu bağrına basıp, kat'i ve sür'atli addımlarla bahçadan çıhdı. Yadına düşende ki, bu körpelerevinde on üç uşag atasızdır, geher onu boğmağa başladı. Onların bu uzun müddetli ayrılığa dözmesi Âdil'e çoh geribe göründü, hatta buna inanabilmirdi.

Yol boyu Âdil öz özüne pıçıldadı : "Atalar, evinizi dağıtmayın, siz hayatta iken uşaglarınız atasız galmasın. Ailenizin, balalarınızın gadir-gıymetini bilin! Dünyanın en gözel, en dilber gûşesi adamın öz evi, öz ailesidir. Bu evin, bu ailenin dağılmasına gelin icâze vermeyek!"

Göresen onun bu sesini, bu feryadını bütün atalar eşitdi mi? Eşitselerdi, çoh yahşı olardı. Beli, goy Âdil'in bu gamlı, dertli sesini hamı, hamı eşitsin; ata olanlar da almayanlan da!

1985

ÂRİF MUSTAFAZÂDE

(1941 -)

Şâir, yazar ve gazeteci. Gürcistan sınırları içinde kalan Karayazı'da doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nden, 1963'te mezun oldu. Yazı hayatına öğrencilik yıllarında başladı. Bir süre "Sovet Gürcüstanı" adlı gazetede çalıştı. Halihazırda Karayazı (Gürcistan) ilçesinde maarif müdürü olarak görev yapmaktadır. Çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmış hayli şiir ve hikâyeleri vardır. Bunlar henüz bir kitap halinde neşredilmemiştir.

GARAÇUHA NAĞILI

Halı kepeneye benzeyen garı Mehemmed'in yadında yoh idi. "Yani o yere geder ki, bütün geceni kövrek kanadlariyle tozlana tozlana uçurdu, yerle göy arasındaki toz örtüsünün gızılı-gümüşü ışığında yol hörüklerinin ucunu düyünledi ve her defe de onun gözlerinin hizasından göydemir atın yalmanına gonar gonmaz :

— Atam-anam, a Mehemmed! Düş, atını biraz yedekle. Deyirdi."

Mehemmed, atından sıçrayıp düşdü, küreyinin buz bağlamış soyuğu o saat savuşdu. Arayatı ile, yani gündüz yatıp gece apardıkları bir bölük heyvanı arhadan süren Meherrem, elinde kükreyen başaçılanını tezeden yeherden başaşağı asdı.

Mehemmed'in yaddaşı heçbir terefden uc vermirdi... Hardasa uzak uzak dolambaçlarda duman sürünürdü, atlar birbirini gemirirdi, gözlerini gan bürümüş adamlar sekseke içinde yola bahırdılar. Hamı ayağının ucuna galhmışdı, yurdun bu başından obiri başına vay-şiven döyükürdü...

Kepenek garının gözleri özünden böyük idi ve Mehemmed bu durulukda, bu irilikde gözlerin içinde parlayan çıngıllı, daşlı-kesekli torpag yolun başbaşa vermiş gayalarının yanından keçip çemenliye çıhdı, özünü gördü. Gördü ki, gömgöy otluğun üstünde gahgaha çeke çeke guzularla oynayır, eline düşen yar-yalmanı golu tutdukca tullayır, eyninde yalıngat çit köynek buza dönenecen alaçığa gelmeyir, eteyinde kuş yumurtaları dereden üzüyuharı dırmaşır; atası Meşedi Mustafa'nın, bir de böyük gardaşı İsmayıl'ın gabağında suçlu suçlu dayanıp, gözlerini oğurluk mal kimi gizledir... O günlerin hatırasıyla gocalan, köhnelen heç ne yoh idi. O mânâda ki, Meşedi Mustafa'nın çiynine saldığı kürk yene de ağappag idi, uzun gollu çubuğundan burum burum tüstü galhırdı ve atasının çekdiyi gamçıdan üzü od tutup göyneyirdi. Hansı ışığınsa çevresine düşen sözlerdeki açık gazab, hele de kükreyirdi.

— İsmayıl, bu oğlana yahşı paltar tap, beline hançal bağla, dört yanım yağıdı, mene göz dağı olmasın.

Mehemmed'in dodağı gaçdı, iri penceli elini üzüne çekdi. Garı, göydemirin yalından onun çiynine gondu, ohşadı.

— Eli gurumasın bavayın, a Mehemmed! Allah insafını kesmiş elebil yeziddi, şümürdü. Gamçının yeri göynüyürse, getir sığarlıyım...

Hava yavaş yavaş ağarırdı. Mehemmed biraz dincelmek üçün, mal-heyvan bölüyünün gabağını iki tepe arasındaki çökeye çekdi, Meherrem beşaçılanını galdırdı. Onun gözünden düşen gazabın şimşekleri Mehemmed'in küreyine sancıldı. Kepenek garının uçması ile göydemir at büdredi. Mehemmed sıçrayıp atdan düşende zehmli sesi yol yoldaşının golunu boşaltdı, o, beşaçılanı atın böyründen aşağı salladı.

— Meherrem...

Meherrem gorhusundan yavaş yavaş özü öz içine çökdü. Tekce gözleri eşikde galdı, gözlerinde yer yoh idi. Alagaranlığı yara yara gelen gorhunc sesin gabağınca gaçırdı. Bu gözlerin kininin bitiminde başı garlı dağlar görükürdü, molla sûre ohuyurdu, adamlar katı dumanı yara yara çiyinlerinde cenâze aparırdılar ve çetinlikle gazılmış kabrin üstünü torpagla örtürdüler. Ve Mehemmed bunu da açık aşkâra eşitdi ki, cenâzenin üzerine çekilmiş örtüyü götürmek isteyende, kepenek garı inildedi :

— Açma, açma. O, sensen. Dedi.

— Küreyimdeki Meherremin mi güllesidi?

— Yoh, küreyin gül kimidi, birşey yohdu, özüm bahmışam.

— Bes men niye tabutdayam?

— Vahtından gabag söz çinteleme, atam-anam. Hele men oyağam, heç neden gorhun olmasın.

— Sen özün kimsen?

— Garaçuhayam...

Meherrem, üzengini atın sağrısına möhkem möhkem sıhmışdı, dizinin kündesi ile şehli otlukda iz aça aça, Mehemmed'e sarı sürünüp beşaçılanını kemer yerinden aşağıda tutmuş Mehemmed'e yalvardı.

— Çevir meni balalarının başına, Mehemmed!

Çidarlanmış göydemir ayaklarını yere döydü, berkden kişnedi.

— ... Evimin yolunu yağır eleyipler.

Boğazında ilişip galmış bir elçim havanın nemliyi yavaş yavaş Meherrem'in canına yayıldı.

— ... Dalı buzovlu inek boyun olup ki, seni...

Kepenek garının kövrek ganatlarının gızıllı-gümüşü ışığından her teref ağappag idi. Beşaçılarını dizinin gözüne geder endirip, lüle-gundak tutmuş Mehemmed'in buz kimi soyuh nefesi Meherrem'in boynunun dalını, çenesinin altını, alacalanmış gözlerini daladı. Meherrem'in dişleri birbirine deydi.

— ... Gurumsak oğluyam Mehemmed, nâ-mertlik eledim. El menim, etek senin...

Yad yerin havasına helelik alışabilmediyinden Mehemmed'in gözleri acışdı. Meherrem haradasa dan ulduzundan da uzakda idi. Yamaç aşağı şehli ota dartınan semendin yüyenini gücle sahlayırdı. Buludların arasıyla uzana uzana geden gömgöy sifetinin harayından sallaklı galmışdı. Mehemmed'in üzü ile alacagaranlık arasında hırdaca hırdaca gümüşü gıvılcımlar oynadı. Elini uzadıp gözlerini sıvadı ve... kepenek garı özünü o vaht onun içinden burula burula deli bir gülüş galhırdı.

— Goymaram, vallah, goymaram gülesen. Öldür, amma gülme. Dedi Meherrem.

Mehemmed, çevrilip ocak daşı kimi garalmış bir gayaya teref yeridi.

— "Ayazı, derdin alım özüne gel, Ayazı. Bir de gözünü aldat."

... Göyüzü kimi bir yer idi ve gözlerinin içinecen ağappag, kölgesiz adamların arası ile Mehemmed'i çeke çeke aparan bu ses on illik uzaklıkdan gelirdi, özü de tezece derilmiş payız itri verirdi.

Âşık Gara başını sazının goluna söykeyip yatırdı. Aradabir oyanıp, boğazının altındaki barmak yerlerini sığayır, Mehemmed'e boynu buruk, küskün küskün bahırdı.

— Sen birdenbire harda itip-batdın, paşık?

— Çoydar uşağının toyundan gayıdan günü meni öldürdüler, gağa.

— Harda?

— Guzlar galasından aşağıdaki çıngıllıkda.

— Kim idi?

— Allahsız boz adam idi, tanıyamınadım.

— Şüphelendiyin var mı?

— Bu daş mene Salman'dan deydi.

— Hansı Salman'dan?

— Deli Gülyaz'in oğlundan.

— Onunla münâkaşan olmuşdu mu?

— Min ilin işidi, unutmuşam. Belke de münâkaşamız olup.

Âşık Gara susdu. Onun durna boğazında birbirine sarıla sarıla düyün düşmüş barmak izleri dünyanın obiri ucuna kimi uzanırdı. Mehemmed, yumruklarıyla torpağı döydü.

— Gansız uşağı, gansız. Adama da bele zulüm eleyerler?

Alnını torpağa söykemiş Mehemmed'in dizlerinin gözünde ot, su, garışgalar gurdalanırdı.

Yerin terkinden mi, göyden mi, haradansa, kehenek garı özünü çatdırdı ve gördü ki, o, âşığın göy üzü kimi apaydın yerden çıhan ganının iziyle bulana bulana gedir, deli Gülyaz'ın oğlu Salman'ı ahtarır.

— Dünyanı dağıdaram, goymaram ayağını gırağa atasan. Gayıt geri, gayıt. Üreyi yumşak tapıp seni, o ganı öz başına dağılmış, nece ki dağıldı. Dedi.

— Bes nâ-hak gan yerde mi galsın?

— Galmaz, atam-anam, galmaz. Gannısı ezel-ahır öz yolunda tapacak, yeddi köynekden o yana addamaz. Özün de ayıl, ona da tepin getsin.

Mehemmed göy itlerin arasından keçip, deli Gülyaz'ın oğlu Salman'ın başının üstünden havaya bir gülle atdı, sonra Âşık Gara'ya teref dönüp dedi :

— Get, âşık, get. Yaramın gözünü deşme.

Âşık Gara, ganının dibine çökdü. İki daşın arasında ortaya bir çenge bulut keçdi ve Mehemmed kepenek garının gızılı-gümüşü gadanlarının ışığında Meherrem'i gördü. Meherrem'in gözleri hele de eşikde idi ve dünyanı dört dolanırdı. O, bozbulanık bir havada deli Gülyaz'ın oğlu Salman'ın uzun uzun barmaklarının gorhusundan Guzlar galasından aşağıdaki çıngıllıkla gaçan Âşık Gara'nın bağırmasından hebersiz idi. Gayanın dibinde başını söykeyip yatmış Mehemmed'in başaçılanının tuşunda dayanmışdı. İki tepe arasında yarasının ganını silirdi.

Semend atın dayandığı tepeden göyüzü kimi apaydın yere teze gan damlamağa başlayırdı ki, kepenek garı Mehemmed'i silkeledi.

— Oyan, oyan, İsmayil seni çağırır.

Mehemmed, gözünün acısını almışdı. O, gözlerini açan kimi yaz evinden galmış palçık-çamur garışık bir top garın dört yanında goyun guzu dırnağından göz göz olmuş garaca, nem torpag gördü ve yalnız bu yad, acıklı yerden o

üzde gayasına, daşına kimi göyeren Eyrigar'ın havasını alandan sonra İsmayıl'ı tanıdı. İsmayıl, bir tepe uzaklıkda, böyük gölün sâhilinde dayanmışdı, güney yaylaların ağappag ışığında dayanıp onu sesleyirdi.

— Mehemmed! Ay Mehemmed!

Yerin-göyün ağlığından uzak olan yad torpağın acı, sert, kinli havasından gözleri acışdıgca İsmayıl daha berkden haraylayırdı.

— Senden döylem mi, aya, a Mehemmed?!

İsmayil, inadla çığırırdı. Mehemmed dözmedi, elini beşaçılanına atıp, ocak daşı garalmış gayanın boylu boyunca galhdı.

— Ne var, ay lele, n'olup? Deye, astadan soruşdu.

İsmayıl, uzun garmağını sinesinin gaşına söykemişdi. Papağının içinden çıhartdığı güllü desmalla arabir boynunu, üzünü silir, kesik kesik, biraz da dinazla danışırdı.

— Az talan ele, ay gardaş, bu Urum'un, Maçgal'ın heyvanını. Cana getirme halgı. Yeter cavanlık elediyin, günün günortası gülleye seyridiyin. Damazlığı kesilmiş sürülerim sene yetmir mi, besin deyil mi? Ne güne sahlayıram onları? Ölüm günüme mi? Yoh, atam balası, yoh, yanılırsan, el ölüsünü yerde goymaz, esanıma tökmeye bir-iki davar tapılar. Bu çölde biyabanda canımı sizin üçün çürütdüm. Bir de...

İsmayıl susdu ve gangrılıp çiyni üstden geriye, uzak, sert otlu çillikdek o yandaki böyük dağ kendine bahdı, haçandan haçana dillendi.

— Abdullah'ın iline bir-iki cüme galıp, amma Zorruoğlu hele at belinmedi, yeheri ganla dolmayıp.

Yan terefi ocak kimi garalmış boz gayanın altında haçansa çatılmış ocak birdenbire gözerdi ve Mehemmed gördü ki, aşağıdan yuharıya yalmanan alovun gırmızı gırmızı dillerinden canına od düşür. Onun içi uladı. Gayanın iri iri yalaklarındaki torpag, mamır garışık yağış suyu gaynadı, Mehemmed'in gaşlarının arası terledi. O, gulaglarını şeklemiş göydemirin olduğu terefe gaçdı. İsmayıl'ın sesi ona yetişdi.

— Sabah Ayazma'da görüşerik.

Göydemir at beşaçılanın gohusunu aldı, uzun uzadı kişnedi, gözleri ala bulutda oynadı. Kepenek garı göz açıp-yumana kimi garşı yamacdaki semendin yanını kesdi. Gara Mehemmed'in içindeki gurd ulumasını yamsılaya yamsılaya Meherrem'i gösterdi.

— Onun da günahından keç, atam-anam, gan-ürek eleme. Yanılmayan bir Allah'dır...

Meherrem, semendinin dartılmış yüyenini gücle sahlayırdı. Mehemmed'in üzüne-gözüne ışık gondu, atının yüyenini azca boşaldıp, onu sesledi.

— Meherrem...

O, Mehemmed'in sesindeki ışıklığı duyup, bir kemer boyu dikeldi.

— Nedi, gağa? Dedi.

— Meherrem, deyeceklerimi gulaglarına sırğa ele, fikrine de gara-gura getirme. Güneş doğmadan heyvanları Ağlağan'a yelle, uzak deyil. Yoldaizde heçbir şeyden gorhma, damarlı ol. Bölüyü Sarcallı kavminden Güleli oğlu Mahmud'a ver, de ki, Mehemmed'indi, bugün-sabah gelecek. Di Allah amanatında gal, men getdim, İsmayıl çağırır.

Meherrem, bütün boyu ile içinden çıhmağa macal tapmadı. O, ahırıncı sefer göydemir atı lap uzakda gördü. Mehemmed'in başının üstünde gızılıgümüşü ışık yanırdı. Terpendikce renkden renge girirdi. Onun gözleri gamaşdı.

*
* *

Marta garının yaddaşında hemîşe bahar vardı. Baharın ilk aylarında hına daşlarının ışığı göz deşirdi, uzak dağ kendinin balaca, ağ kilsesinin üstündeki yuvaya bir cüt leylek gonurdu, selleme yağışlarda yuyula yuyula üzüyuharı köç galhırdı. Zorruoğlu Hümbet hemîşe ona teref gelirdi, zarif, gözel Marta'nın, Rum gızının gızılı saçlarını ohşaya ohşaya deyirdi : "Gedek, Rum gızı, gedek, mene göy gözlü, gızılı saçlı oğlanlar doğ." Zorruoğlu'nun elleri altında Marta'nın gızılı saçları od tutup yanırdı. Sonra yalıngat gılıc kimi ötkem, hersli, kadim bir ses gelirdi.

— Zorruoğlu...

Zorruoğlu çiyni üsten ses gelen terefe bahırdı. Marta özünden gedirdi, uçuna uçuna galırdı, onun elini, ayağını, ovuşduran allı-güllü don geymiş Rum gızlarının üzlerini zor seçirdi, hardasa canında, ganında gezen gözgözlü gızılı saçlı uşağların gışgırığını açık aşkâr eşidirdi. Ve belece belece aylar iller keçirdi, Marta gocalırdı, yaddaşı bahardan öteye keçmirdi, uzak dağ kendinin balaca, ağ kilsesinin üstündeki yuvaya yene o leylekler gonurdu, yaz yağışlarında yuyula yuyula üzüyuharı yene o köç gedirdi. Amma doğabilmediyi göygözlü, gızılı saçlı uşağların ağrısı, onu yene dırnağının ucuna kimi soyudurdu.

Amma o iller hele çoh uzakda idi..

Güneş bir adam boyu galhmışdı ki, Mehemmed Ayazma'ya çatdı. Ayorşenlik meydanının yuharı başında göydemir atdan yede sıçradı ve birbirinden hebersiz, öz sunuruna aha aha, pıçı pıçıyla uzun, ensiz cergelerin altına üstüne keçen o iki balaca sözle birlikde üzüre çıhdı.

— Mehemmed geldi!

Hallı Meşedi sarısını uddu, udguna udguna sözünü gücle dedi.

— O, a-na-sının em-ceyini kesdiyim bajımoğluna deyin ki, Mehemmed geldi, ayordan çıhsın, yohsa ehedini kesecek.

Garşı, yaldan üzüaşağı birbirini seyirtme ötüp keçen Terekeme atlılarının sonuncu, pozuk destesinin sesi-küyü lap yahınlaşdı.

— Hay! Hay! Hayyyy!..

Ayor yerinden hayli uzakda, aran yollarının tozundan, hefesinden uzaklarda-güney havasında başbaşa vermiş fağır çarvadar atlarının gözleri böyüdü.

Aranın hisini-pasını, garamatını tökmeye macal tapmayan caydak çarvadar hayli yan-yöresine döyükdü, sonra ne düşündüse, eşitdiyi sese teref bir de eyildi.

— Mehemmed geldi!

O, kaddini düzeldip, sırıklısının üstünden gurşadığı kemerini berkitdi, garşısındaki Rum'dan pıçıltıyla soruşdu :

— Gede, bu Mehemmed kimdi?

İri gövdeli Rum zendle ona bahdı, sonra yoğun, kaba sesle dedi :

— Nasıl eri soruyorsun, olo? Gög atlı Mehmed'i mi? Vay, yolun senin. Mehmed hep kanlı er kişi. Buldun?

Caydak çarvadarın enli, heybetli kölgesi aran yoluna teref uzandı ve yegin ki, onun dağ-aran arası hemîşe uyanık olan gorhusu yahın belenleri çohdan aşmışdı, hardasa gorhusuz-hürküsüz bir yerde töyşüyünü alırdı.

Zorruoğlu Hümbet meydanın ayak ucundaydı, heste anası üçün aldığı gavalı dolu sebet de böyründeydi. O yerde, o çağda yerüzünde heçkes yoh idi. Bir özüydü, bir de Marta'ydı ve o, Marta'nın gızılı saçlarını ohşayırdı.

"Gedek, Rum gızı, gedek mennen."

"Nere, beyim?"

"Gara dağlara, yaşıl dağlara, göy dağlara."

"Şu torpak mı sıcak, yoksa aran mı?"

"Yoh, Rum gızı, bizim dağlar göyden zenbille düşüp, gedek, mene göy üzlü, gızılı saçlı oğlanlar doğ."

"Hemen şimdi varalım, beyim..."

Hallı Meşedi'nin siparişi gecikdi, ötkem, hersli, kadim bir ses araya girdi.

— Zorruoğlu...

Hümbet, çiyni üstden sesin geldiyi terefe bahdı. Güle güle Marta'ya :

— He, Rum gızı, indice, lap ele indice gedek. Deyip, meydanın ortasında onu gözleyen Mehemmed'e teref addımladı.

Marta'nın içinden bir ağrı galhdı, getdikce güclendi, sonunda ayaküste durabilmeyip, allı-güllü don geymiş Rum gızlarının golları arasına düşdü. Ağrının içinde Marta canında, ganında gezen göygözlü, gızılı saçlı uşağların seslerini açık-aşkâr eşitdi...

Hallı Meşedi'nin dizleri gatlandı. Torpağa çökende gan gördü, altdan yuharı boylandı. Gan, onun siparişinden tökülürdü. Tez elini altına tutdu. Barmaklarının arasından süzülen isti gan gömgöy otların üstü ile sürüne sürüne torpağa ahdı.

Mehemmed'in durduğu yere az galmış, Hümbet ayağını sahladı.

— Yuharılara galhag, Mehemmed, yohsa!..

— Özün seç, Zorruoğlu, yeri de silâhı da.

— Göy dağ çoh uzakdı, atlarımız da yorulup. Ayazma'nın neyi pisdi? Bir de bu göyün altı ne böyük yerdi ki, ikimiz de herlenek, ele deyil mi?

— Eledi Zorruoğlu, amma gavalını göndersen pis olmaz.

— Özüm apararam.

— Yazıya pozu olmaz. Menden demek.

— Günaha batma, Mehemmed. Menim Tanrım göydedi, bir canımı da tekce ona borçluyam.

— Gardaşımın ganının evezini geri gaytar.

— Buyur, al!

Zorruoğlu Hümbet hançerini gaşlarının arasına kimi galdırdı. Mehemmed iri penceli elini gözünün üstüne goydu. Hançerler havada seslene seslene, ışıldaya ışıldaya birbirine çırpışıp ayrılırdı.

Meydanın yuharı başında göydemir at kişneyip, ayaklarını yere döydü. Hümbet'in keher atı ise elden çıhıp, özünü aran yollarının tozundan, hefesinden uzaklara, güney havasına başbaşa vermiş fağır çarvadar atlarının arasına saldı. Çarvadarların al-ver elediyi uzun, ensiz cergeler boşaldı. Otu göyermiş balaca, garaca damların üstü adamla doldu.

Mehemmed, bir il idi ki, dağların obiri üzühden yol gelirdi. Bir il idi ki, toy çalınırdı, ağ Çerkezî çuha geymiş bir delikanlı sekil atın yanı ile gaça gaça

yehere minir, ayağını üzengiden götürüp yere sıçrayırdı. Sonra at da yoh olurdu, atlı da. Mehemmed, dağları garış garış gezirdi, izi izine gelip Guzlar galasının yahınlığındaki kabristanlıkda üzünü nahamvar baş daşına söykeyip sesleyirdi.

— Abdullah! Abdullah!

Göyde bir ganlı köynek uçurdu...

Zorruoğlu Hümbet, Mehemmed'in gaşları arasında yanan gızılı-gümüşü ışığa teref atılır, her seferinde de onun iri ağızlı hançerinin zarbından kurtulur, havasını doğrayıp tökdüyü boş, çıplak yerde özünü güçlükle dengeleyirdi.

Göydemir at ayaklarını yere döye döye çuhur açmışdı. Hümbet'in keher atı fağır çarvadar atlarını peren perene salmışdı. Balaca, garaca damların üstündeki adamların içi ovulup tökülürdü. Marta'nın ağrısı dinmişdi. Canında, ganında gezen göygözlü, gızılı saçlı uşağların bağırışmaları ara vermirdi.

Mehemmed, yarı gatlanmış halde lengerlene lengerlene havası doğranıp tökülmüş boş, çıplak yere çıhdı. Hümbet, ireli hücum eledi, hançerler bir de tokguşdu. Nefesleri birbirine deydi. Işım ışım yanan tiyelerden bir top gıvılcım gopdu, göye galhdı. Evvelâ hardasa bir goca garının heste yatdığı alaçığa düşdü, oradan bir gedik uzaklıkdaki irili-hırdalı deyelere keçdi. Sonra alov gara, yaşıl, göy dağları, obaları, oymakları bürüdü. Mehemmed'in canı ısındı, gördü ki, küreyi od tutup yanır. Alovun istisinden Hümbet buram buram ter tökürdü. İkisi de hançerini aynı anda geri çekdi. Mehemmed, göydemir atın durduğu yere bahdı. Sarıcallı kavminden Güleli oğlu Mahmud'u atının yanında gördü. Çuhasının golu ile alnının terini silip :

— Mahmud, bu alov hardan gelir? Dedi.

Zorruoğlu Hümbet geri döndü, dizi üste çökmüş olan Hallı Meşedi'den soruşdu.

— Kimdi bu tongalı yandıran, ay dayı? Küreyim yandı...

Hallı Meşedi heçbir söz demedi, elece çiyinlerini çekdi. O, Mehemmed'in de, Hümbet'in de küreklerini yandıran alovu çohdan görmüşdü.

Onlar bir de üz-üze gelende kepenek garı Mehemmed'in çiynine gondu.

— Atam-anam, onu çoh incitme. Gurtar daha, zulüm eleme. Dedi.

... İsti gan, Mehemmed'in iri ağızlı hançerinin destesine kimi ahdı, oradan üzüaşağı yere töküldü, yamyaşıl otların üstü ile gedip torpağa gavuşdu, soyudu. Mehemmed, hançerini çekdi. Zorruoğlu Hümbet, elleri ile garnını tutdu, bir-iki addım atmadan torpağa yıhıldı. Son defe gücünü topladı, dikeldi, başını mamırı göyermiş boz daşa söykedi. Mehemmed, meydanın ortasında

elinde hançer dayanmışdı. Hallı Meşedi'nin adamları onun üstüne yeridiler. Ağır ağır nefes alan Hümbet, öz adamlarına bağırdı.

— Geri gayıdın, köpeyuşağı... Bunlar da adlarını kişi goyuplar!

Hamı yerinde dondu. Mehemmed, üzünü Hümbet'e tutdu.

— Mene sözün var mı, Zorruoğlu? Deye soruşdu.

Hümbet'in sesi hırıldadı.

— Abdullah'ın gözünü... özüm sığamışdım. Üstünde bayatı da çekmişdim. Senin... fikrin nedi?

Hümbet, gözlerini dolandırıp, dört yanına bahdı.

— Amma yoh, bayatı çekme, lazım deyil. Biraz tez ol, torpag... meni... yaman çekir. Dedi.

Mehemmed, dizi üste çökdü, başını mamırı göyermiş daşa söykeyen Hümbet'in gözlerini sığadı... Ve ele o an biraz evvel yere göye sığmayan adamın ovcunda, sinesinde garaca torpag gördü ve üstünde yanıyaşıl, gömgöy ot bitdi, Zorruoğlu Hümbet torpağa garışdı...

Mehemmed gayaları üstüste bitmiş sıldırımlığa teref addımladı. Hardasa lap yahında heste yatan goca bir gadının iniltisi eşidildi.

— Hanı Hümbet, hanı?

Gadının harayına gelinler töküldü.

— Nedi, ay büvü, n'oyup? Deye, soruşdular. Garı, gömgöy göyermişdi.

— Aşağıya, Ayazma'ya düydü, sene gavalı almağa. Özün istemişdin.

— Meni zehrimar yeyim. Dalınca adamı gönderin, deyin ki, cijin ölüp, guşun ganadında da olsa gelmelidi.

Hallı Meşedi mamırı göyermiş daşa yahınlaşdı. Gözleri heyretden böyüdü. Bayag Hümbet'in arhasıüste düşdüyü yerde ot otu çağırırdı, çiçek çiçeyi. Hırdaca hırdaca boz, gara daşlar yaşıllığın içinde itip batmışdı.

Marta bir de özünden getdi. Canında, ganında gezen göyüzlü, gızılı saçlı uşağların bağırtısı dünyanı velveleye verdi. İçleri ovulup tökülmüş adamlar daşlı kesekli torpag yolla boş araba kimi ses sala sala uzüaşağı düşürdüler.

* * *

Güllü dere boyu yuharıdan aşağıya, dik yohuşun ortalarına kimi sürünen katı dumanda gayalığa gülleler yağdıkca Veli'nin rengi-ruhu saralır, başını atın yalmanın söykemiş Mehemmed'e daha inadla dil tökürdü.

— Dumana garışsak bize ölüm yohdu, Mehemmed.emi, Allaha bah...

Mehemmed, başını buladı, dalbadal açılan güllelerin boz daşların üstünden savuşmasını gözleyip beşaçılarını düzeldip, tetiyi çekdi. Güllü derenin gayalığında yerini deyişen adamın bağırtısı boşuna atılmış güllelerden üzü aşağı sel kimi ahan daşlarla aynı anda oldu. Arhalarını gayaya söykenip, arasıra yuharı boylanan adamların üzüntüsü eşidildi.

— Allah başımıza daş yağdırır. Belke gayıdag?

Mehemmed'in hardan iz göstereceyini dört gözle izleyen Muradallı Rüstem onların sözüne itiraz eledi.

— Ayağını geri atanın anasını ağladaram.

Sonra ne düşündüse sesini alçatdı, yavaş yavaş çenden kurtulmakda olan kayalığa bahıp, derin nefes aldı.

Üstüne yalama yağan dereden bir ara ses-semir kesildi. Sonda daldala vermiş boz kayalara deyen güllelerin sesi dünyaya yayıldı. Veli bir de yalvardı.

— Gurbanın olum, Mehemmed emi, hele gec döyül; gel bu virâne dağı aşak.

Göz gözü görmeyen çenden çiskinden o üzde, zirvesi göye yahın olan dağın kuzey yamaçlarından aşağılarda rahatlık idi ve orada daşlı, dik yokuşlardan keçen yazın heç barmağının ucu da galmamışdı. Şıdırğı davar sevdasına gurşanmış adamların yegâne gorhusu yehere alınmış atların deli kişneyişleri idi ki, gece-gündüz gulaglarından çekilmirdi. Zil garanlık gecelerde don-paça alaçıklardan eşiye gaçan adamların sesleri birbirine garışırdı.

— Ne var, ne isteyirsen, ay Allahın heyvanı? Goysana öldüyümüz yerde ölek.

Arasıra düşen gorug davalarında döyülmüş çobanların şikâyetlerinden, boğuşan itlerin gazablı bahışlarından arınmak isteyen adamlar, dillerine gelen ilk sözleri deyip ferahlayırdılar.

— Ay uşag, Gırmızı'daki sürünü Firenk Pavlen'in yanına yelleyin. Biriki çellek de çahır alın.

Yaşıllığa salınmış gevelerin üstünde al şarabdan içip gızışdıkca onları söz çatdadırdı ve ele oturdukları yerde ağız ağıza verip ohuyurdular.

Gök tanrılı ulu derviş,
Dağarcığı dolu derviş,
Gözlerimin yolu derviş,
Garibseyir, köçün hanı?

Tahtası çılımış sinelerine döyen gadınlarınsesi bir ağaclık yoldan eşidilirdi.

— Can! Can! Gözlerimiz kör olaydı, görmeyeydik! Gulaglarımız kâr olaydı, eşitmeyeydik!

Keherim kişnemez, neylim,
Kervanım işlemez, neylim,
Ay dünyaya gonan meylim,
Bu dünyanın içi hanı?

Elleri goyunlarında boyboya vermiş gümüş tokgalı, sinesi hilli gızların, gelinlerin bahışları yığışılmırdı.

Sonra obaya hay düşürdü ki, Alı oğlu Gülü tüfengini götürüp, gece-gündüz kişneyen yehersiz-yüyensiz atları gırmağa gedir. Ürekleri ağızlarından çıhan adamlara ağsakgallar teskinlik verirdiler.

— Üreyinizi buz kimi sahlayın. Gülü, özünü bile öldürebilmez.

— Özünü yoh, özünü yoh, ay dede, atları... Atları.

— Men sözümü dedim, gurtardı.

Ve ahırda da ahşamın dar vahtı çatdırırdı ki, Gülü beşaçılanını kayaya çırpıp, gırıh gırıh eleyip, özü de üzü üste torpağa düşüp ağlayır.

... Gülleler kayalığın üstünden sıvışıp, katı düşmana sancılırdı. Ve Mehemmed bir anın içinde güllelerin isâbet etdiyi düşmanın yanık, ovuk yerinden, dünyanın çohdan unutduğu ayak izlerini garalaya garalaya, özünü dinç, rahat obalara salmak isteyen Veli'nin inadına hayret etdi. Ele o degige de yapıncının üstünde ağrıdan kavrulan Veli'ye teref eyilip, üzünü gözünü sıvazladı, azca gülümseyip dedi :

— Üreyini gen tut, Veli, seni bu oddan çıhardajam.

Mehemmed'in iri, penceli elinin istisinden Veli özüne geldi, udgundu, sevincini zorla sahladı, dinç, rahat obalarda enlene eşlene gezen yaz göylüyünden ayrılıp, getdiyi yolla da geri gayıtdı. Utandığından Mehemmed'in üzüne bahabilmedi, gözlerini yumup astadan :

— Bağışla, Mehemmed emi. Dedi.

Üreyinin ışığı gözüne düşen Mehemmed kaddini düzeldip, beşaçılanının lülesini baldırğanlığın sonundaki kayalığa doğru çevirdi.

Mehemmed, göydemirin birce sıçrayışı ile iller boyu iz düşmeyen dağın zirvesini aşar, çoh çoh aşağılarda, gurşak bağlanmış obaların özünü oda-köze

çırpan yaddaşını çatdada çatdada, barmağının ucu da ganamayan yaz yaşıllığına garışar, arhada galan daşlı, boz yokuşlara bir de üz çevirmeden yaşayırdı. Amma ne geder? Beş il, on il, belke de yüz il? Bes sonra?

Günler belece keçdikce yeherli-yüyenli göydemirin gohusunu alan yalıngat, çılpak atların sesleri obanı inledecekdi. Eskinazların daha ellerini yandırdıklarını gören adamlar gaş-gabaglı dolaşacak, günlerin birinde ise onun yanına gelip deyecekler :

— Gelişine bir gurban kesmişdik, gedişine ikisini keseceyik, çıh get, çöreyimize zeher gatma. Biz rahat yaşayıp, rahat da ölmek isteyirik. Oğul-uşag böyütmek arzusundayık.

Demek bele... Arhada, tökmesi böyük dağların dik, daşlı yokuşlarında boşuna atılmış güllelerden sel kimi üzü aşağı ahan lepik, hamar, boz daşlar derelere tökülürdü ve birce nişanı dört gözle izleyen adamların beşaçılanları yere-göye od püskürürdü ki, hedef de Mehemmed idi. Oraya da yol yoh idi.

İrelide yoğunlukdan enli gurşak bağlamış obalar erkinaz havasına yırım yırım yırğalanırdı, dik, daşlı yokuşlarında da yaz yaşıllığının barmağının ucu da ganamırdı. Obaları dört dolaşan yalıngat, çılpak atlar da ki, bir ucdan çerleyip ölürdü. Ve boz gayalara deyip, ulayan gülle seslerinin içinden sıyrılıp çıhmış olan Mehemmed'e orada da yer yoh idi. Belke o, dünyanın özüne fazlalık eleyirdi? O, bu dünyaya çoh mu gec gelmişdi?

... Dereden atılan gülleler sengidi. Ağrıdan canını dişine almış olan Veli'ye yahınlaşan Mehemmed onu yapıncının üstünden galdırdı, gucağına alıp göydemirin yeherinde oturtdu. Veli, şüpheyle sordu :

— Mehemmed emi, fikrin nedi?

Çiyni atdana atdana gülen Mehemmed dedi :

— Seni göydemire, göydemiri de Allaha tapşırmakdı. Di terpen, her yerde yokuşun enlemesine get.

Sırtında Mehemmed'in yüngül şapalağını duyan döydemir terpendi, amma azca aralanmadan kiyneyip geri gayıtdı. Mehemmed'in gözleri gıyıldı.

— Nedi, göydemir, nedi, gardaş? Apar Veli'ni.

Sonra üzünü Veli'ye tutup, möhkem möhkem tapşırdı.

— Onun yeherini mutlaka sırtından götür!

Hardansa kövrek ganatlarının gızılı-gümüşü ışığı ile özünü yetiren kepenek garı dedi :

— Bes özün niye galdın?

Mehemmed dinmedi. Beşaçılanını doldurup, bütün boyu ile kayalıkdan yuharı dikeldi. Her iki terefden açılan gülleler birbirine garışdı. Baldırğanlığın nihâyetindeki kayalıkdan gopan bağırtıları, dağ çayının sesi batırdı. Golları geniş açılmış, arhası üste torpağa uzanmış Mehemmed'in sonuncu defe eşitdiyi ses yalıngat, çılpak atların delicesine kişnemeleri oldu.

MEVLÜT SÜLEYMANLI

(18/3/1943 -)

Şâir, yazar ve gazeteci. Ermenistan sınırları içinde kalan Kalinino ilçesinin Kızıl Şafak köyünde doğdu. Orta öğrenimini İlmezli köyünde tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne kabul edildi. Sırasıyla, Azerbaycan Radyo ve Televizyonu, Azerbaycanfilm gibi kurum ve kuruluşlar ile "Ulduz" ve "Azerbaycan" gibi dergilerde çalıştı. Yazı hayatına, "Azerbaycan Gençleri" gazetesinde neşr olunan Ellerim adlı şiiriyle başlayan Süleymanlı, hâlihazırda "Azerbaycan" dergisinin nesir şûbesi müdürüdür. Roman ve hikâyeleriyle tanınan Süleymanlı'nın en başarılı eseri, Köç adlı tarihî romanı kabul edilir. Ayrıca, onun, Bir Ünvan adlı şiir kitabının yanısıra, hikâyelerinin toplandığı Ayın Aydınlığında ve Şeher Toylarının Sesi adlı eserleri de yayınlanmıştır.

AYIN AYDINLIĞINDA

Gabag sıraların hamısını uşaglar tutdular, klup müdiri ireli çıhıp acıglı acıglı dedi :

— Ses eleyenin golundan yapışıp eşiye tullayacam. Kino üzüne hesret goyacam.

Uşaglar çığırışıp ses sese verdiler :

— Ses elemeyeceyik!..

— Ses elemeyeceyik!..

Bir deste yeniyetme gız geldi, birbirine sığına sığına, utana utana, keçip bir küncde eyleşdiler.

Ortayaşlı bir kişi ayağa galhıp soruşdu :

— Kim görüp bu kinonu, a bala? Davalıdı mı?

Biri yerinden dedi :

— Ogtay müellim görüp, deyir davalı döyül...

Kişi hele de ayak üste cavap gözleyirdi, bunu eşidip çiyinlerini gısdı :

— Eşi, day bu kino olmadı ki?... Davadan döyül, bes nedendi?

Ele bu yerde ışıglar söndü, uşaglar gabag çergeden çığırışdılar :

— Ura başladı!..

Klup müdiri arha çergede tepiyini yere vurdu.

— Gelirem ha!

Ses küy kesildi, filmin adı yazıldı, sonra uzun saçlı bir gız bir oğlanı yamaç boyu govmağa başladı.

Yaşlı kişi öksürüp boğazını arıtladı, yaşına yaraşmayan mezeli bir sesle dedi :

Özüm ölüm, burda iş var!..

Böyürden biri hırıldadı :

— Hi hi... Gorhak oğlu gorhak gör ne gaçır?.. Utanmır bazburutundan, ha boyuna gamış ölçüm...

Yaşlı kişi :

— Sen dinme! dedi. Özü bilir neynir..

Bu yerde oğlan yıhıldı, uzun saçlı gız çatıp onu gucağladı çiçeklerin, otların üstüyle yumalandılar, sonra gızın bütün saçları ekranı tutdu.

Künçde oturan gızlar pıggıldaşdılar, biri özünü sahlayabilmeyip lap berkden güldü.

Yaşlı kişi gızlara sarı döndü, alagaranlıgda soruşdu :

— Kimin gızlarıdı, eee, bunnar?!

Gızlar seslerini kesip başlarını aşağı saldılar, kino gurtaranacan dinmediler.

Kino gurtardı, ışıglar yanan kimi, klup müdiri gabaga çıhdı :

— Sabah yahşı kino var; dedi. Hem dâvâlı hem de bele... Sergiden biraz tez gelin, tez başlayag!

Deste deste çıhıp here bir yana dağılışdı...

Narınc garanlıgda Surhay'ın elinden tudu, belece el ele hayli dinmez söylemez yol getdiler.

Ulduzlu geceydi, kendden hayli aralıda sızgalanıp sıralanan tepelerin eteyi aydınca seçilirdi. Amma bu aydınlık Narıc üçün de Surhay üçün de adice bir gecenin aydınlığı idi. Başlarının üstünde sayrışan ulduzların gözelliyini de duymadılar.

Surhay dodaglarının ucunda elece bunu dedi :

— Sabah yahşı gün olacak!

Narıc ele bil heç ne eşitmedi, filmdeki gız gabağından çekilmirdi.

Alacagaranlıgda gülümsedi, sonra Surhay'ın goluna girip başını onun çiynine sarı eydi.

Surhay özünü çekip çiyinlerini enletdi, sigaret çıharıp yandırdı.

Camaat kinodan çıhıp evlerine dağılışırdı.

İtlerin sesi kendi başına götürmüşdü. Evlerden uşagların gabağına çıhanlar var idi, özleri de ele genden gene soruşurdular :

— Gurtardı mı kino?

— Gurtardı.

— Dâvâlıydı mı?

— Yoh eşi, sevişmendeniydi...

Narınc altdan yuharı Surhay'ın üzüne bahdı, gözleri geribe bir ışıgla parıldadı, sevinç içinde, pıçıltıyla dedi :

— Gördün nece öpüşürdüler?

Surhay onun üzüne bahmadı, astadan :

— Yavaş, eşideller, dedi. Ele ele ki, bir de aparım seni kinoya.

Narınc susdu, amma yene gülümseyirdi. Ağ plaş geyinmişdi, boylu olduğu indi yadına düşdü, plaşının düymelerini açdı.

Üreyinden keçdi ki, Surhay indi birden bire onu gucaglayaydı, bağrına basaydı, lap o kinodaki gızla oğlan kimi öpüşeydiler.

Kendleri de ele o kinodaki kende ohşayırdı, orada da bele aylı ulduzlu geceydi, itler seyrek seyrek hürüşürdüler, o kinodaki gızla oğlan kimi bunlar da dörd beş aydı ki evlenmişdiler... O cüre öpüşmek üçün başga ne lazım idi ki?!..

Narıncın isteyi birden ele böyüdü ki, ayak sahladı, odlu gözleriyle Surhay'a bahdı.

Surhay yene astadan :

— Nolup azz? dedi. Hata oldu seni bir defe kinoya apardık?!

Narınc güldü, ele güle güle gafleten gollarını Surhay'ın boynuna doladı.

Surhay celd Narınc'ın gollarını dartıp boynundan araladı :

— Başın harap olup, dedi. Kend içinde bizi bî-abır elemek isteyirsen?!

Biraz belece yan yana getdiler. Narınc'ın alagaranlıgda zayıf, titrek bir ışığa benzeyen tebessümü silinip getmişdi, yerişi de elebil deyişmişdi, ağırlaşmışdı...

Yene kinodaki gızı hatırladı, gülümsedi. Surhay'ın elinden tutdu, altdan yuharı üzüne bahdı, sigaretin ışığı Surhay'ın üz gözünde oynadı.

Surhay elini Narınc'ın elinden çekmedi, eveceri ikisi de el ele, dinmez söylemez addımladılar.

Çeperin böyründe, Surhay'ın kötükden yonup düzeltdiyi stolun yanında Narınc ayak sahladı...

Surhay da elâcsız galıp dayandı, bir stola bahdı, bir Narınc'a bahdı, demeye söz tapmadı.

Gonşu heyetin gapısı açıldı, Teymur kişi eli ağaçlı onlara sarı geldi :

— Ahşamınız heyir, dedi. A bala, kinonuz gurtardı mı?

— Gurtardı Teymur emi!

— Bizim gızlar gelip çıhmadı ahı... Gedim görüm harda galdılar?

Teymur kişi ayın aydınlığında ağacını yolun daşlarına vura vura aralandı.

Surhay dönüp Narınc'a bahdı, Narınc gene gülümseyirdi.

Surhay da özünü sahlayabilmeyip güldü, amma özü bilmedi ki, neye gülür :

— Hersimden gülürem, dedi. Vallah deli olmusan...

Teymur kişi böyründe de gızları gelip keçdi. Gızlar pis pis pıggıldaşırdılar. Girdiler heyete, ancak heyetden hele de sesleri gelirdi, gülürdüler...

Sonra kendi sâkitlik bürüdü, el ayak yığışdı, Surhay'ın gözü göre göre pencerelerin ışığı söndü.

O sâkitlikde Surhay dereden akan çayın sesini eşitdi. Sonra gurbağaların sesi geldi, elebil yüz yüz gurbağa birden guruldadı.

Surhay heyetin gapısını açdı :

— Beri gel; dedi, keçdi...

Narınc dinmedi, ceperin dibindeki kötüyün üstünde oturdu.

— Sennen döyülem?!

Narınc başını galdırıp Surhay'ın üzüne bahdı, gözü dolmuşdu.

Surhay gorhdu ki, Narınc birden ağlayıp eleyer, tez gelip golundan yapışdı, çeke çeke apardı.

Heyet gapısı cırıltıyla açıldı, içeri keçdiler.

Narınc çırpınıp Surhay'ın elinden çıhmak istedi :

— Burah golumu! dedi, inciyir! Burah yohsa dişleyecem.

Surhay gülüp elini çekdi, genden gene dedi :

— Gel eve, incitme meni, seher işe gedecem!

— Getmirem.

Surhay dönüp pillekenleri galhdı.

Narınc ağlamsına ağlamsına çağırdı :

— Surhay!

Surhay gapını açıp eve girdi.

Narınc bir hayli heyetde, ayın aydınlığında tek tenha dayandı.

Sonra yavaş yavaş pillekenleri galhdı, gapını açıp eve girdi.

Surhay yatırdı.

Narınc gedip yerine uzandı, yene hemin uzun saçlı gız gözünün gabağına geldi.

Belece Narınc'ın gara, odlu gözleri garanlıgda hayli alışıp yandı.

Handan hana titrek, pıçıltılı sesle çağırdı :

— Surhay!

Surhay gözlerini açıp yuhulu yuhulu Narınc'a bahdı. Narınc pişik kimi Surhay'a gısıldı :

Eşitdim, dedi. Klup müdiri deyirdi, sabah "Keşmir'de Mehebbet" kinosu olacak... Meni de apararsan?

Surhay yuhulu yuhulu mızıldandı :

— Yahşı, apararam, goy yatag, sabah işe gedeceyem...

Narınc hayli gözledi, birden boyunda uşağın tepiyini hisseledi, boy boy eleyip hırda hırda güldü, nefesi tengiye tengiye Surhay'ı çağırdı :

— Surhay, Surhay!..

Surhay şirin yuhuda idi.

E L Ç İ N

(13/5/1943 -)

İlyas Efendizâde oğlu. Hikâye, roman ve senaryo yazarı. Bakû'da doğdu. Bütün tahsilini burada tamamladı. Üniversiteyi bitirdikten sonra, Azerbaycan İlimler Akademisi'nin Dil ve Edebiyyat Enstitüsü'ne asistan alındı. Azerbaycan ***Bedîî Nesri Edebî Tenkitte (1945-1965)*** *adlı çalışmasıyla edebiyat doktoru ünvanını aldı. Elçin, aynı zamanda güçlü bir münekkittir. Bu kadar çok yönlü olmasına rağmen, onu dünya edebiyatına tanıtan, hikâyeleridir. Muasır Azerbaycan hikâyeciliğinin önde gelen simâlarından olan Elçin'in yazdığı senaryolardan birçoğu film olarak gösterilmiştir. Bâzı hikâyeleriyle birçok ödül almış olan yazar, şu anda Veten Cemiyyeti'nin başkanıdır. Azerbaycan'ı temsilen birçok ülkede, bu cümleden Türkiye'de de bulunmuş olan Elçin'in, eserlerinden bazıları ingilizce, fransızca, rusça, almanca, farsça, macarca, çekçe, slovakça ve bulgarcaya tercüme edilmiştir. Yazar, rusçadan tercümeler yapmıştır. Elçin'in yayınlanmış eserlerinden bazıları şunlardır :*

Min Geceden Biri, Açık Pencere, Sos, Gümüşü, Narıncı, Bu Dünyada Gatarlar Geder, Bir Görüşün Tarihçesi, Povestler, Tenkid ve Edebiyyatımızın Problemleri, Bülbülün Nağılı, Mahmut ve Meryem, Beş Degige ve Edebiyyet ve Ağ Deve.

BALADADAŞ'IN İLK MEHEBBETİ

Abşeron'da denizin lap kenarında bir kend var idi. Ve elebil bu saat hemin kend yer üzünde birce kend idi, çünkü gün möhkemce şığıyırdı, hamı da gizlenmişdi; evinde-eşiyinde ins-cins yoh idi ve bu tenhalıg da daha tekce bu kendin tenhalığı deyildi, ele bil günün belece gızmarında bütün yer üzünün, küre-yi arzın tenhalığı idi.

Bu kendin bir mertebeli, iki mertebeli evlerinden, kôl-kosdan çeper çekilmiş tahtadan sürahi salınmış, daşdan hasar tikilmiş hayatlarından, salkımları garalmış meynelerinden, gırmızı çiçekli nar ağaçlarından, encir ağaçlarından, tut ağaçlarından, bolluca güneşinden başka bir de denizi var idi ve bu saat denizin lap hırdaca lepeleri sahil gumlarına teref ele mülâyim mülâyim gelip gedirdi ki, elebil deniz hemin kendin tenhalığına layla deyirdi.

Tentde ins-cins göze deymirdi, birce Baladadaş'dan başka. Baladadaş kent arası asvalt yolun sekisinde, tut ağacının dibinde oturmuşdu ve bütün kent camaatından farklı, günün bu cırhacırında istiden gormurdu. Ağacın gotur kölgesi ne vaht idi yerini deyişmişdi, amma Baladadaş öz yerini deyişmemişdi. Ele elece günün altında oturup mürgü döyürdü.

Baladadaş yalın ayaklarına sendel geymişdi, eynince parusin şalvar, gısagol milemil trikotaj köynek var idi. Başına aerodrom kep goymuşdu ve herdenbir ter damcıları bu "aerodrom" kepin altından yuvarlanıp Baladadaş'ın sıska çehresinden üzüaşağı ahırdı.

İçi pîve çellekleri ile dolu bir yük maşını asvaltdan gelip keçdi ve bu maşının tırıltısı Baladadaş'ın heç hoşuna gelmedi. Ağcaganadın elinden gece gece yahşı yatabilmediyine göre, emelli-başlı gızarmış gözlerini açıp yerinden terpenmeden maşının ardınca bahdı; sonra da tut ağacının yerini deyişmiş gotur kölgesine bahdı, amma erindiyinden ve kesâlet onu basdığından yene de yerinden terpenmeşdi. Ayaklarını ireli uzadıp, sıdg-ı ürekden esnedi ve gollarını da geniş açıp, yahşıca gerneşdi.

Garşıdaki hayatın daş hasarından bir oğlan uşağının başı göründü ve oğlan uşağı Baladadaş'ı gören kimi, tez de başını çekdi, o saat da hayatın göy dar-

vazasının kiçik gapısı açıldı ve hemin oğlan uşağı hayatdan çıhıp Baladadaş'a teref geldi. Bir elinde yahmac tutmuşdu, obiri elinde de tahta parçası, gelip Baladadaş'ın gabağında dayandı ve yahmacdan dişleyip lezzetle çiyneye çiyneye tahta parçasını ona uzatdı.

— Şimager yon de menimçün!..

Baladadaş'dan ses çıhmadı. Oğlan yene yahmacıdan lizzetli bir dişdem alıp dedi :

— N'olar, yon de!..

Baladadaş'dan yene ses çıhmadı. Oğlan ağzındaki dişdemi çiyneyip gurtarandan sonra yene dedi :

— N'olar...

Baladadaş gözlerini gıyıp, bir müddet ona bahdı. Elebil onu birinci defe idi görürdü, sonra dedi :

— Gemişini çek menden.

Oğlan elindeki yahmaca bahdı ve elebil biraz meyus oldu ki, yahmacın gurtarmasına az galıp, dedi :

— Ehmedağa'nı esgerliye aparanda demedin ki, onun yerine şimageder yonacaksan mene?

Baladadaş'dan ses çıhmadı. Oğlan dedi :

— Dünen Ehmedağa'dan meytup gelmişdi; soruşurdu mende ki, şimageder yonur seninçün Baladadaş? Sonra da yazmışdı ki, menden âteşin salam deginen Baladadaş'a. Öz canım üçün.

Baladadaş evvelce yene heç ne demedi ve yene de bir müddet yerinden gımıldamadı. Sonra bir balaca gerneşdi, elini şalvarının cebine salıp, "Avropa" çıhartdı, içinden bir dene sigaret götürüp, goydu gulağının dibine, kutunu sohdu cebine ve bu defe de obiri elini şalvarının obiri cebine salıp, açılıp-örtülen bıcag çıhartdı, dilini açıp dırnağında itiliyini yohladı ve dedi :

— Ver bura.

Seherden beri sabırla Baladadaş'dan cavap gözleyen oğlan elindeki tahta parçasını ona verdi ve baladadaş da tahta parçasını alıp o terefe, bu terefe bahdı, sonra da yonmağa başladı.

Garşıdaki göy darvazanın kiçik gapısı yene açıldı ve hayatdan bir gadın çıhıp Baladadaş'ın yanındaki oğlanı sesledi :

— Ağanecef, ay Ağanecef!

Ağanecef anasına teref bahdı :

— Ne var?

— Gel otur uşağların yanında, gedirem bazara.

Ağanecef bir anasına bahdı, bir Baladadaş'a ve elindeki yahmacın ahırıncı tikesini ağzına sohup çiyneye çiyneye dedi :

— Gurtaranda gışgır meni gelim götürüm, he?

Baladadaş öz işinde idi ve elebil heç ne eşitmirdi ve umûmiyyetle elebil ki, dünya Baladadaş'ın vecine deyildi.

Ağanecef gaçıp hayata girdi. Gadın gelip Baladadaş'ın yanından keçende ayak sahladı :

— Necesen, Baladadaş, anan necedir?

Baladadaş başını galdırmadan :

— Yahşıdır, dedi.

— Haçan gedirsen esgerliye?

— Payızda.

— İnşallah. Ehmedağa da kursa girip orda.

Baladadaş başını galdırıp gadına bahdı.

— Men de gireceyem.

— İnşallah.

Gadın yoluna davam etdi. Baladadaş da tahtanı yonmağa başladı ve birden yene başını galdırıp gadının arhasınca gışğırdı :

— Ehmedağa'ya salam yazın menden âteşin. Yazın ki, salam-duvası var Baladadaş'ın sene.

Gadın gülümseyip, başını terpede terpede :

— Salam gönderen sağ olsun, çoh sağ ol, dedi. Ve tini burulup gözden itdi.

Yene de bir kend idi, bir günün cırhacın, bir de tut ağacının altında oturup ciddi ciddi şimager yonan Baladadaş. Bir de deniz idi; göy uzagda birleşirdi ve gücle sezilen bu ufuk hattı elebil ki, dünyanın ahırı idi.

Göy tertemiz idi, deniz de dalgasız, sessiz-küysüz ve temizlikde, bu sessizlikde bu degige ele bir ivedilik var idi ki, elebil dünyada ne yağış olup, ne çovgun, ne deniz uğultusu, ne de ki, bir başka şey.

Evvelce yük maşınının sesi geldi, sonra özü göründü ve ses sala sala asvaltla gelip, Baladadaş'ın yanından ötdü, yirmi-yirmi beş metre aralıda dayandı.

Maşının üstünde yeke bir dest yorğan-döşek, miz, tahta ketiller, böyük paltar dolabı, gab-gacag, gazan, samavar var idi ve bele melum olurdu ki, teze köç gelip.

Sürücü motoru söndürüp aşağı düşdü, o teref bu terefe boylanıp dedi :

— He, budu e, bah, buradır.

Kök bir gadın hıkgana hıkgana kabineden düşüp, sürücünün gösterdiyi tahta gapıya bahdı, sonra etrafa nezer saldı, sonra denizi emelli-başlı süzüp :

— Allah, Murad'ın canını sağ elesin, dedi. Lap entige yerde kirâye götürüp bağı.

Sürücü cebinden çıhartdığı açarla tahta gapının ağzındaki yeke kıfılı açdı ve gapını iteleyip içeri boylandı. Encir, heyva ve nar ağacları bu balaca hayatı başdan başa kölgelik elemişdi. Artırmalı bir mertebeli binanın arha terefi meyvelik idi. Hayatın aşağı başında kiçik bir bostan var idi; bostanın yanında ise iki mertebeli talvar ve bu saat bir deste sığırçın hemin talvarın alt mertebesindeki kölgelikde civildeşe civildeşe kefe bahırdı.

Kök gadın bu hudmanî hayatın seligesinden, kölgesinden hayli feyzyâb olmuşdu ve bir müddet belece dayandı gapının ağzına, sonra yegin yadına düşdü ki, gapının ağzında dayanıp tamaşa elemeye gelmeyipler bura. Eşyaları eve daşımak lazımdır ve görünür bu da yadına düşdü ki, on sekgiz yaşında geşeng bir gızı var ve gız hele bu hudmanî eve bahmayıp.

— Sera, bir gel, bah gör ne âlemdir!..

Kök gadın etrafına nezer saldı ve yalnız indi hisseledi ki, Sera seherden beri göze deymir. Balaca bir teşvişle sürücüye bahdı. Sürücü de gözlerini etrafa dolandırıp, teeccüble çiyinlerini çekdi. Yan ki, göze deymir Sera hanım.

Kök gadın getgede artan bir teşvişle yük maşınının dört terefini dolandı, o teref, bu terefe bahdı.

— Sevil! Hardasan, Sera!..

Kök gadının teşvişi yavaş yavaş sürücüye de sirâyet edirdi.

— Sera hanım!

Sürücü, ayak barmağları üstüne galhıp, maşının başına boylandı; heç kim yoh idi.

Doğrudan da hardadır göresen bu gız?

Seherden beri tut ağacının dibinde oturup şimageder yonmagla meşgul olan Baladadaş başını galdırıp yük maşınına teref bahdı ve yene başını aşağı salıp ciddi ciddi işine davam etdi.

Kök gadın sürücüye yahınlaşıp özü öz sözlerinden gorhmuş kimi :

— Birden yolda uşag maşından düşer a?.. dedi.

Sürücü onsuz da başını itirmişdi. Yene ayag barmağları üstüne galhıp maşının içine boylandı ve dedi :

— Murad yoldaş bilse ki, Sera hanım kuzovda gelip, menim ganım getdi!..

Kök gadın daha sürücüye teskinlik verecek halda deyildi; emellibaşlı gorhuya düşmüşdü.

— Sevil! Sevil!

Birden Sevil'in sesi geldi.

— Ne var, maması?..

Kök gadın duruhdu ve sürücüye bahdı. Sürücü yene de çiyinlerini çekdi ve bu defe eyilip maşının altına bahdı, gûya ki, Sevil maşının altında olacagdı.

Kök gadın yene çağırdı :

— Seva!..

— Beli!..

Sürücü de, kök gadın da çaşbaş galmışdı ve bu zaman maşının içindeki yeke paltar dolabının gapısı açıldı ve eynindeki ağ donuyla elebil ki, göyün yeddinci gatından uçup gelmiş Sevil adlı melâke reverans etdi. Yani ki, buyurun zât-i âlileri, gulluğunuzda müntezirem.

Kök gadın elini sinesine aparıp :

— Bir de üreyimi partladacagsan, dedi.

Kök gadın gülümsedi. Çünkü malum olmuşdu ki, onun gözel göyçek gızı yolda maşından düşmemişdi ve başına başka bir iş de gelmeyip. Ele belece, hemîşeki zarafatlarından birini elemişdi.

Sürücü ancak indi başa düşdü ki, adamın atasını yandıran günün altında dayanıp. Cebinden yeke desmalını çıharıp, üz-gözünün terini sildi.

Sevil ping-pong topu kimi bir göz gırpımında maşının başından yere atıldı ve seherden beri gözünü ondan çekmeyen Baladadaş da günün istisini hissetdi. Yerinden galhıp şalvarının dalını çırpdı ve bu defe keçip tutun gotur kölgesinde oturdu.

Sevil tahta gapıdan boylanıp hayata bahdı ve elini eline vurup :

— Oy!.. Kakaya krosata?.. dedi. Prosto prelest!..*

* Ne kadar güzel, ne kadar tabii.

Kök gadın bütün yayı galacakları bu hudmanî hayatı bir de gözden keçirip gülümsedi. Hem öz yerine sevinirdi, hem de gızının yerine. Dedi :

— Yahşı, eşyaları endirek ki, rahatlayag.

Sürücü maşının bir terefini açıp, yükü bir bir boşaldıp eve daşımağa başladı. Sevil ile anası da hırda-huruş şeylerden götürüp, sürücüye yardım edirdi. Artık gan-tere batmı- kök gadın herdenbir heç neyi vecine almayıp tutun kölgesinde şimageder yonmagla meşgul olan Baladadaş'a ters nezerler salırdı. Yani ki, görmürsen teze gonşular gelip; kömek elemekdense, kölgede avaralanırsan.

Baladadaş kök gadınının, sonra da sürücünün ters nezerlerini öz üzerinde hissedirdi. Amma Baladadaş da ona göre Baladadaş idi ki, öz bildiyini atasına da vermezdi. Nece lâzım bilerdi, ele de ederdi.

Kök gadın lap birteher olmuşdu. Herçend herdenbir yük daşımag ona zerer elemezdi. Sevil ise ding ding dingildeye dingildeye gelip bir kitap götürürdü ve ele bilirdi ki, emelli-başlı iş görür.

Ahırda sürücü maşının başına galhıp yeke paltar dolabını yerinden terpetmeye bayladı ve kök gadın da daha özünü sahlayabilmeyip, üzünü Baladadaş'a tutdu :

— Ay oğlan! Gel biraz kömek ele de;görmürsen gücümüz çatmır?..

Baladadaş başına galdırıp bir müddet kök gadına bahdı ve sonra soruşdu :

— Menimlesiz?

— He... Bes kiminleyem?

Baladadaş yene de kök gadına bahdı ve dedi :

— Hambal getireydiz de özünüzle.

Kök gadın başadüşebilmedi ki, bu sözleri onları lağa goymak üçün deyir, ya ele doğrudan da bu fikirdedir ki, onlar gerek hambal getireydiler özleriyle.

Terden ağ köyneyi bedenine yapışmış sürücü acıglı acıglı Baladadaş'a bahıp, ne ise demek istedi. Amma bu zaman gapının ağzında dayanmış Sevil, Baladadaş'a baha baha pıggıldadı ve sürücü de daha heç ne demedi.

Baladadaş, aerodrom kepinin yeke dimdiyi altından Sevil'e bahdı, sonra elindeki tahta parçasını sekinin üstüne goyup ayağa galhdı, açılıp örtülen bıçağını bağlayıp cebine goydu ve edeb-erkanla parusin şalvarının dalını çırpıp, asta addımlarla maşına yahınlaşdı.

Sevil günün bu cırnacırında Baladadaş'ın başına goyduğu şapkaya, gulağının dibindeki sigarete bahdı ve yene de pıggıldadı.

Baladadaş, gözucu gıza bahdı ve halına tevâüt goymadan sürücüye işâre eledi ki, paltar dolabını aşağı itelesin. Özü ise küreyni maşının kasasına söykeyip, ellerini yuharı galdırdı.

Sürücü evvelce tereddüt etdi. Çünkü dolap çoh yeke idi. Baladadaş ise cılız. Amma Baladadaş'ın inamı ona da sirâyet etdi ve o hıggana hıggana paltar dolabını Baladadaş'ın küreyine endirdi.

Baladadaş, elleri ile başının üstüne eyilmiş dolabı tutup, addım atmak istedi. Amma ağırlık altında dizleri titredi, gözleri garaldı ve o, birce anın içinde fikrinden keçirdi ki, eger bu saat bu ağır yükün altından gaçmasa, ne esgerliye gedecek, ne de Ehmedağa kimi kursa girecek; anası da ağlar galacak. Ancak yadından çıhartdı ki, yanında on sekgiz yaşlı, gözel bir gız var ve bu gızın adı Sevil'di; Sevil ise yaman gülendi.

Baladadaş gücle kenara sıçradı ki, ağır dolabın altında galıp hurd-heşil olmasın ve dolap da bayagdı ha, gumbultu ile ağzı üste yeregır sekinin üstüne düşdü.

Paltar dolabının gürültüsünden sonra bir anlık sükût çökdü ve yalnız bu bir anlık sükûtdan sonra Sevil evvelce pıggıldadı, sonra da lap şagganag çekip güldü ve onun bu gülüşü elebil ki, kök gadını yuhudan oyatdı :

— Vahseyy!..

Baladadaş evvelce ağzı üste yere serilmiş dolaba, sonra da gülüşü ile kendin hemîşeki yeknesaklığını alt-üst eden Sevil'e bahdı ve dedi :

— Eyb etmez, düzelderik.

Kök gadın özünü sahlayabilmedi.

— Neyi düzelderik, ay men deyen?! Heşile döndermisen şifoneri. İndi de deyirsen düzelderik?!

Sevil, yeniden şagganag çekip güldü.

Yegin ki, Murad yoldaşa ne cavap vereceyi bârede düşünen sürücü matıgutu gurumuş halda maşının üstünden Baladadaş'a bahırdı ve ağzını açıp birce kelme de demeye halı yoh idi.

Baladadaş ise, gözlerini dolabdan çekip, yene de Sevil'e bahdı ve birdenbire başadüşdü ki, cemi yarımca saat bundan evvel heç tanımadığı bu on sekgiz yaşlı gözel gız onun üçün doğma ve eziz bir adamdır. Bu hiss onun bütün bedeninden ahıp keçdi ve ona ele geldi ki, denizin lepeleri bütün bedenini ohşadı; denizi Baladadaş kimi duyan, hisseden ve seven ikinci bir adam tapmak çetin idi.

Baladadaş'ın ilk mehebbeti bele başladı ve bu ilk mehebbetin ilk günortası hemin bu dolap ehvalatı ile sona yetdi. Baladadaş evvelce parusin şalvarının dalını çırpdı; gûya ki, yene sekinin üstünden galhırdı ve sonra heç ne olmamış kimi, geri dönüp, tekce Baladadaş'ın gezebileceyi asta ve bîgâne yerişle uzaglaşdı.

Her teref deniz idi ve bu saat denizde balıklardan başka bir de Baladadaş üzürdü. Balıklar görünmürdü amma, Baladadaş'ın başı denizin üzerinde garalırdı, batırdı, çıhırdı. Baladadaş ele ehmalca üzürdü ki, denizin sâkitliyi de öz sâkitliyinde galırdı, sessizliyi de sessizliyinde.

Baladadaş suyun üzerinde arhası üste çevrildi ve gözlerini göye dikdi. Göy de deniz kimi intihasız idi ve bu göyün altındaki denizde bir Baladadaş var idi. Bu Baladadaş'ın üreyinde ise on sekgiz yaşlı gözel bir gız var idi. Bu gızın adı Sevil idi ve özü de yaman güleyen idi.

Hemin güleyen gız indi oturmuşdu teze hayatlarındaki iri encir ağacının altında, amma daha gülmürdü. Ellerini hurmayı saçlarının arasından başının arhasına çarpazlayıp, iri göy gözlerini zillemişdi semâya. Semâye bahırdı ve şiir ohuyurdu...

Şiiri deyenden sonra ellerini geniş açıp gerneşdi. Sonra da hasarın üstüne dırmaşıp, ona bahan Baladadaş'ı gördü. Evvelce bir balaca duruhan kimi oldu, sonra soruşdu :

— Sen de şiir bilirsen?

— Nöş bilmirem?..

Sevil yeniden dikilip, maragla dedi :

— Yoh a?.. Elebil inanmırdı ki, Baladadaş şiir bilir. De de birini.

— Mektep-zaddı beyem?

Elbette, Baladadaş birçoh şiir bilirdi. Amma Baladadaş onu da bilirdi ki, bu şiirlerin heçbiri Sevil'e layık deyil. Yani Sevil'in, bu temiz göyün, bu sessiz-semirsiz denizin, bah, indiki bu degigenin şiirleri deyil onun bildiyi şiirler. Baladadaş onu da bilirdi ki, temiz göye bahıp şiir deyen gızla lap ince, zarif danışmak lazımdır. Amma mesele burasında idi ki, baladadaş ince ve zarif danışabilmirdi.

Aslında Baladadaş bunu ancak indi hisseledi. İndi hisseledi ki, o, yani on sekgiz yaşı ile beraber mektebi de bitirmiş meşhur şimageder ustası Baladadaş, gızla ince ve zarif suretde, yahşı sözler işlede işlede danışmak gabiliyetinde deyil.

O, üreyinin lap derinliklerinde hisseledi ki, bele hasarın üstünde oturup, onca mesâfeden tamaşa elediyi bu gız aslında onun dünyasından çoh çoh uzagdadı. Amma Baladadaş bunu da hisseledi ki, günlerin bir gününde denizin sahilinde, aylı yıldızlı bir yay gecesinde, özü de serin bir gecede bu uzun mesâfe yoh olabiler; bu gözel gız da lap o deniz kimi onun saçlarını sığallayıp, üzünden öpebiler.

Baladadaş ele bildi ki, bu öpüşü yanağında hissetdi; diksindi ve suçlu adamlar kimi gıza bahdı.

Malum mesele idi ki, Sevil Baladadaş'ın fikirlerinden ve bir neçe saniye bundan evvel onun arıg üzünden öpdüyünden hebersiz idi. Gız, Baladadaş'ın başındaki aerodrom şapkaya bahıp gözlerini süzdü ve Baladadaş da başadüşdü ki, onun bu saat şiir deyebilmemesi çoh pis iş oldu.

Sevil'in anası artırmadaki gaz piletesinin üstünde teze lobya gızardırdı. Hasara dırmanmış Baladadaş'ı görende lap cin atına mindi :

— Mene bah, ora niye dırmaşmısan? Başına yer gehetdir?

Baladadaş, kök arvada bahdı ve heç ne demeyip hasardan yere atıldı. Parusin şalvarının dalını çırpıp, sendellerinin burnu ile gumu tozlandıra tozlandıra hasarlararası yol ile uzaklaşdı.

Sevil'in anası piletenin üstündeki lobyaya dört-beş yumurta çırpıp hele de encir ağacının altında oturmuş gızına dedi :

— Murad gelecek; dur gabdan-gacagdan yığ stolun üstüne...

Sevil, Murad'ın adını eşidende gülümsedi ve kuş kimi galhıp otağa girdi.

Sevil'in anası piletenin odunu lap alıp, sarımsak ezmeye başladı ve bu zaman hayatın tahta gapısı açıldı. Baladadaş her elinde içi su ile dolu bir vedre hıggana hıggana gelip, dayandı hayatın ortasında.

Sevil'in anası ters ters Baladadaş'a bahdı. Baladadaş da bir müddet bu kök arvada bahıp :

— Şollar suyudur, dedi. Getirdim sizin üçün, işledesiz.

Sevil'in anası dedi :

— Get, bala, get. Senden heçkim heç ne istemeyip. Get öz işine, gücüne...

Baladadaş aerodrom şapkasının altından ter damcıları süzüle süzüle yene de bir neçe müddet kök arvada bahdı ve heç ne demeden geri dönüp, elindeki vedrelerle birlikde hayatdan çıhmak istedi.

Sevil'in anası arhadan onu sesledi :

— Doğrudan şollar suyudu?

Baladadaş ayak sahlayıp kök arvadasarı çevrildi ve bu kök arvadı inandırmak üçün sıdg-ürekden and içdi :

— Şapkam hakkı şollar suyudu; inanmırsız?

Sevil'in anası ele bil eşitmedi :

— Ne?

Baladadaş vedreleri yere goyup, elini şapkasına vurdu ve dedi :

— Eşşi, şapkama and olsun ki, şollar suyudu; nöş inanmırsan e, sen?.

Birden Sevil evin gapısından hayata teref boylandı ve :

— Nece, nece! dedi. Şapkam hakkı?.. Sonra da şagganag çekip, başladı gülmeye.

Baladadaş başadüşmedi ki, Sevil neye gülür. Aslında Sevil'in gülmeyi özü de şagganag çekip gülmeyi onun hoşuna gelirdi ve buna göre de heç üreyinde de ona acıklanabilmirdi ki, adam bele güleyen olmaz.

Sevil'in anası dedi :

— Yahşı, getirmisen, ver işledek. Amma bundan sonra daha zehmet çekme.

Baladadaş yene de geri gayıdıp, vedreleri hıggana hıggana artırmaya galdırdı ve suyu iri demir gaba boşaltdı. Bu zaman hayatın gapısı ağzında gırmızı renkli Moskoviç dayandı. Sevil'in anası o saat el-ayağa düşdü :

— Murad geldi. Sevda, Murad geldi!

Sevil, telesik otağdan çıhıp, gaça gaça hayata düşdü. Anası da Baladadaş'ı yadından çıharıp, desmalla ellerini sile sile hayata indi.

Murad, otuz yaşında, boy-buhunlu, yaraşıglı bir kişi idi. O, maşından düşüp hayata girende elebil seherden beri günün altında tâgetsiz galmış bu hayata bir canlanma geldi. Bu balaca evin, artırmanın, piletenin, her şeyin sanbalı artdı. Murad :

— He, necedi? Nece yerleşmisiniz?

Sevil :

— Entige dedi ve özünü sahlayabilmeyip, Murad'ın golun gısıldı; anası yanında olmasaydı, yegin indi Murad'ın boynuna sarılacagdı.

Sevil'in anası da bunu hisseleyip, biraz özünü itiren kimi oldu, sonra dedi :

— Lap yahşıdı buralar. Lap yahşıca da yerleşmişik.

Murad etrafı gezden keçirip, özünden ve hayat-bacadan razı halda dedi :

— Şeherde bir isti bürkü var ki, adam nefes alabilmir.

Sevil, onun gözlerinin içine bahıp :

— Yorulmusan? dedi.

O, bu kelmeni ele dedi ki, anası yene bir balaca özünü itiren kimi oldu. Gız, açık-aşkâra Murad'ın boynuna sarılmak isteyirdi.

Bu saat heç kim bilmirdi ki, dünyada Baladadaş adında bir adam var. Ve tamamiyle yaddan çıharılmış Baladadaş boş vedreleri eline alıp, onların yanından keçmek isteyende Murad soruşdu :

— Bu kimdir bele?

Sevil, Baladadaş'ın aerodrom şapkasının altından ter damcıları süzülen üzüne bahıp berkden güldü.

Sevil'in anası dedi :

— Şollar suyu getirip bize iki vedre.

Sevil ise gülürdü. Baladadaş, ayak sahlayıp Sevil'e bahdı. Baladadaş üçün fergi yoh idi ki, bu on sekgiz yaşlı gözel gızın yanında bığıburma zırpı bir oğlan dayanıp ve hemin oğlanın tepteze gırmızı Moskoviç'i var ve Baladadaş'ın gözlerini bereldip belece gıza bahmağı, bu oğlanın hoşuna gelmir. Baladadaş, birdenbire onun üçün bu geder doğma ve eziz olan bu göy gözlere, hurmayı saçlara, ağ benize bahmak isteyirdi ve buna göre de bahırdı.

Murad, elini cebine salıp, bir dene gümüş manatlık çıhartdı ve Baladadaş'a uzatdı :

— Tut.

Baladadaş gözlerini hurmayı saçlardan, göy gözlerden, ağ benizden çekip, gümüş manatlığa bahdı.

Elbette, başka vahtlar olsaydı, Baladadaş ya söyerdi, ya da gümüş manatlığı alıp vızıldadardı göyün yeddinci gatına. Amma mesele burasında idi ki, bu degige Baladadaş özünü tamam itirmişdi ve bilmirdi ki, ne elesin. Çünkü bu degige onun yanında on sekgiz yaşlı gözel bir gız dayanmışdı, özü de bu gız göye bahıp, gözel şiirler deyebilirdi; indi bu gız da hemin gümüş manatlığa bahırdı.

Sevil'in anası dedi :

— Ele-bele getirip e, ay Murad, pulsuz.

Murad gülümsedi :

— Eyb etmez; goy gedip pîve içsin, serinlesin.

Baladadaş heç bir söz demeyip, boş vedreler elinde hayatdan çıhdı. Arhadan Murad'ın sesi geldi :

— Az oldu?

Sonra da göy gözlü, hurmayı saçlı, ağ benizli hemin on sekgiz yaşlı gız berkden güldü.

İki ay var idi; biri göyde, biri de denizde. Denizdeki ay narin lepelerin üzerinde oynayırdı. Baladadaş sahilde gumun üstünde oturup, gözlerini denizdeki aydan çekmirdi. Bütün sahilde heçkim yoh idi. Bir deniz idi, bir Baladadaş, bir de denizdeki bu ay. Sahilin bu tenhalığı bir hazînlik getirmişdi ve Baladadaş da hemin hazînlik içinde gözlerini denizdeki aydan çekebilmirdi. Nihayet Baladadaş ayağa galhıp, parusin şalvarının dalını çırpdı ve yavaş yavaş sahilden uzaklaşıp, gayıkların arası ile kende teref geldi.

Ağanecefgilin hayatlarından gelen mahnı sesi âlemi bürümüşdü. Gedir Rüstemov "Sona Bülbüller"i ohuyurdu. Baladadaş da mahnının iştirâki ile Sevilgilin teze hayatının daş hasarına dırmaşıp, garanlıkdan onların ışıklı artırmasına bahdı.

Sevil, anası ve Murad artırmadaki kiçik mizin arhasına oturup çay içirdi. Sevil'in anası :

— Sen Allah, maşını yavaş sür. Üreyim galacak senin yanında. Telefon da yohdur ki, şehere çatanda zeng eleyip deyesen.

Murad gülümsedi :

— Onsuz da yavaş sürürem. Nigaran galmayın.

Sevil dedi :

— Gal burda da, ne olar?..

Murad dedi :

— Yahşı deyil..

Sevil'in anası dedi :

— Birce toyunuzu tez eleseydik...

Baladadaş atılıp hasardan düşdü ve dinmez söylemez parusin şalvarının dalını çırpıp, Sevilgilin hayatlarından uzaklaşdı.

Yene günün cırhacırı idi ve bele isti ola, özü de şenbe günü. Deniz de, sahil de adamla dolu idi.

Baladadaş denizden tezece çıhmışdı ve az gala dizinecen uzanan gara trusisi nâzik baldırına yapışmışdı.

Ağanecef elindeki tahta şimageri gumluğa yorta yorta ona yahınlaşdı.

— Ehmedağa'dan bugün mektup almışık. Sene salam yazır. Deyir gelsin menim yanıma, Amurski oblasta. Deyir ki, kursa da girek yahşı. Oradan sonra voenni akademiyaya da girmek olur entige. Men de bugün yazdım ona ki, Baladadaş yahşı yahşı şimagederler düzeldir menimçün. Anam da yazdı ki, Baladadaş salam deyir sene.

Baladadaş birdenbire :

— Sene ne var e... dedi. Dünya vecine döyül!.. Sonra gözlerini gıydı ve güneşe bahdı.

Ağanecef, ömründe Baladadaş'dan bele sözler gözlemezdi ve matı-gutu gurumuş halda gözlerini göyüp bilmedi ki, ne desin. Sonra sahile teref gelen Moskoviç'i gösterip :

— Müdür gelir, dedi.

Baladadaş soruşdu :

— Kim?

— Müdür.

— Müdür kimdir?

— Ode, gırmızı Moskoviç'de gelir.

Baladadaş dikelip gırmızı Moskoviç'e bahdı. Ağanecef haset dolu gözlerini bu tepteze gırmızı Moskoviç'den çekmeyerek dedi :

— Teze gonşumuzdu gız. Bu da onun nişanlısıdı. Yayçün gelipler, yene gayıdacaklar şehere payızda. Gızın anası deyir ki, müdürdür bu. Bilirsen neçe kilo olar gızın anası? Özü ele entigedi, ançak anası yüz kilo olar.

Baladadaş dizleri üste gumda oturup, Murad'la Sevil'e bahırdı.

Sevil'in hurmayı saçları çılpag çiyinlerine tökülmüşdü. Sevil'in çılpak baldırları, yalın ayakları gumun üzerinde ele addımlayırdı ki, elebil bütün bu deniz de, bütün bu sahilde bu ayakların sahibine mahsus idi. Murad'ın adaleleri sayılan sağlam bedeni, denizin sularını yardı, Sevil'e yol açdı ve onlar üze üze sahilden uzaklaşdılar.

Baladadaş, denizde idi ve denizde Baladadaş'dan, bir de ki... Sevil'den başka heç kim yoh idi. Sevil, suda Baladadaş'ın golları üzerine yayılmışdı. Baladadaş, Sevil'i ellerinden tutup, denizin üzü ile gezdirirdi. Sevil, gözlerini yummuşdu ve gülümseyirdi; hem de şiir pıçıldayırdı. Baladadaş, Sevil'in ağ benizine, suyun üzüne yayılmış hurmayı saçlarına, şiir pıçıldayan dodaglarındaki gülüşüne bahırdı ve o da gülümseyirdi.

Sevil, göy gözlerini açıp Baladadaş'a bahdı. Sonra elini uzadıp, onun üzünde gezdirdi, sonra dodaglarının tuşunda tutdu. Baladadaş, deniz tamı veren bu eli öpdü, öpdü ve ufuga bahdı.

Gömgöy ufuk hattı bu deniz hoşbehtliyinin serheddi idi. Bu ufuk hattından bu terefi Baladadaş'la Sevil'in âlemi idi ve Sevil'in hurmayı saçları bu denizin üzerine yayılmışdı.

Baladadaş, elleri üstünde tutduğu Sevil'e teref eyilip, onun hurmayı saçlarını ve denizi öpmeye başladı.

— Peyin var bağ üçün, istemirsen?

Baladadaş, gözlerini denizden çekip, eşşek arabasında oturmuş goca kişiye bahdı; elebil heç ne görmedi, ve heç ne eşitmedi ve tezeden denize bahdı. Lâkin denizde daha ne Sevil var idi, ne de Sevil'in hurmayı saçları denizin üzerine yayılmışdı.

— Peyin var deyirem, bağ üçün, lazımdır?

Baladadaş, yene de gözlerini denizden çekip, eşşek arabasına oturmuş goca kişiye bahdı. Evvelce ele bildi ki, teeccüb etdi. Bu kişi hardan peyda oldu bele? Sonra oturduğu yerden ayağa galhıp parusin şalvarının dalını çırpdı, cavap gözleyen gocaya heç ne demeden adamsız, bomboş sahilden uzaklaşdı. Araba da cırıldaya cırıldaya ahşamın toranında sahille yoluna davam etdi.

Baladadaş, kayıkların arasından keçip kende girende hava tamam garalmışdı. O, yene de Sevilgilin hayatlarının daş hasarına dırmaşıp garanlıkdan ışıklı artırmaya bahdı.

Sevil artırmadaki hesir kresloda tekce oturmuşdu, elinde de kitap var idi.

Sevil sâkitce oturup kitap ohuyurdu ve heberi yoh idi ki, cemi yarımca saat bundan evvel onun bu hurmayı saçları denizin üzerine yayılmışdı. Heberi yoh idi ki, Baladadaş, denizin üzerine yayılmış bu saçları yarımca saat bundan evvel öpürdü. Heberi yoh idi ki, onun bu hurmayı saçlarının şormeze tamını Baladadaş indi de dodaglarında hissedir.

Birden Sevil göy gözlerini kitapdan çekip, bir an garanlığa, Baladadaş'ın hasara dırmaşdığı semte bahdı ve dedi :

— Yene gelip çıhmısan hasara?

Baladadaş'ın üreyi birdenbire gırılıp hasarın dibine düşdü. Daha evveller Baladadaş'da bele şeyler olmazdı.

Sevil dedi :

— Bilirem de hesirin üstündesen. Dünen ahşam da çıhmışdın ora. Ele bilirsen heberim yoh idi. Murad'a desem bilirsen neyleyer sene?

Baladadaş'dan ses çıhmadı. Tekce gurbağalar guruldayırdı. Deyesen yağış yağacakdı. Bir de ki, cırcıramaların sesi âlemi götürmüşdü başına. Sevilgilin evinden de ses gelirdi. Yegin televizyonda film var idi ve Sevil'in anası da oturup filime bahırdı.

Sevil, gözlerini garanlıkdan çekmeden dedi :

— Ne isteyirsen? Senin tayınam? Get bir güzgüde şapkana bah... Şapka deyil e, aerodromdur, aerodrom. Üstünden galhıp aya uçmak olar.

Sonra Sevil özü öz sözlerine güldü. Sevil'in anası içeriden boylanıp soruşdu :

— Kimle danışırsan ele?

— Heç kimle. Özüm özümle! Sevil yene güldü. Olmaz?

Baladadaş başadüşdü ki, aşağı düşmek ve buradan ekilmek lazımdır. Özü de daha heç vaht bu hasara dırmaşmak lazım deyil. Baladadaş, bunu başadüşürdü, amma mesele burasındaydı ki, el-ayağı sözüne bahmırdı. Elebil ki, Sevil'in sözleri onun üreyini kesip, hasarın dibine atmışdı; elini, ayağını gurutmuşdu.

Sevil, daha gülmürdü. Bu defe lap acıklı acıklı dedi :

— Niye düşüp getmirsen? Senin üzünden gedip evin istisinde oturum?

Yene de gurbağalarla cırcıramaların sesinden başka cavap gelmedi ve Sevil hersle ayağa galhıp eve girdi, gapını da arhasınca çırpdı.

Baladadaş bir müddet gurbağalarla cırcıramaların sesine gulag asdı, sonra ahırı ki, hasarın üstünden düşüp, Sevilgilin hayatlarından uzaklaşdı. Bu defe Baladadaş'ın yadından çıhdı ki, parusin şalvarının dalını çırpsın.

Kend irelide idi ve Baladadaş iki elinin ikisi de parusin şalvarının ceblerine salıp, günün altında asvalt yolun ortası ile kende teref addımlayırdı. Gırmızı Moskoviç arhadan gelip onun yanında dayandı ve Murad maşının penceresinden boylanıp :

— Gel otur, dedi.

Baladadaş, bir gırmızı Moskoviç'e, bir de kend terefe bahdı. Sonra ellerini şalvarının ceblerinde gurdalayıp maşına yahınlaşdı; gapını açıp, Murad'ın yanına oturdu. Gırmızı Moskoviç yoluna davam etdi. Murad, gözlerini asvaltdan çekmeyerek soruşdu :

— Ohuyursan?

Baladadaş elebil ki, atasının maşınındaymış kimi, yerini rahatlayıp dedi :

— Ohumuram day. Gurtarmışam mektebi.

— İşlemirsen de?

— Amurski oblasta gedeceyem payızda, esgerliye. Gayıdandan sonra işleyeceyem.

— Ezgerliye? Murad gülümsedi. Özün öz ağlınla esgerliye gedirsen?

— He, özüm öz ağlımla esgerliye gedirem.

Baladadaş, Murad'a bahdı ve açık-aşkâr hiss olunurdu ki, bu saat bu Moskoviç sahibi onun gözlerinde çoh pis adamdı.

Murad dedi :

— Sene ne var ki. Subay oğlansan, lap dünyanın o başına da gedebilersen. Günde de bir gızla kef eleyersen.

Murad, elini atıp, maşının sandıkçasından bir kutu götürdü. Kutuda gızıl madalyon var idi.

Murad dedi :

— Daha bizim günümüzde deyilsen ki, gedip gızıldan, brilyantdan alıp getiresen ki, nişanlının hoşu gelsin; sonra madalyonu çıharıp köyneyinin döş cebine goydu ve boş kutunu Baladadaş'a uzatdı. Ala, yahşı kutudu; bağışlayıram sene. Adam hediyeni kutuda verende, ele bilirler ki, kıymetini göze sohursan. Kıymeti de ki, hemişe yazırlar kutunun üstüne.

Baladadaş boş kutunu aldı ve dedi :

— Sahla, burda düşürem.

Gırmızı Moskoviç kendin gireceyinde denize teref enen gum yolun yanında dayandı. Baladadaş, gapını açıp, maşından düşdü. Sonra elini cebine salıp bir neçe dene yirmi kapiklik çıhartdı ve demir pulları birbir maşının oturacağına atıp :

— Çoh sağ ol, dedi. Bu da yol hercin.

Baladadaş, sonra maşının gapısını bağladı, parusin şalvarının dalını çırpa çırpa denize teref addımladı.

Murad arhadan ne ise gışgırdı, amma Baladadaş heç ne eşitmedi ve geri de dönüp bahmadı.

Baladadaş denize teref gede gede elindeki madalyon kutusuna bahdı. Sonra kutunu bir az gabağa atıp, gaça gaça havada tepikle vurdu. Kutu göyün yeddinci katına galhdı ve hara düşdüyü malum olmadı.

Baladadaş gaça gaça aerodrom şapkasını, milemil trikotaj köyneyini, parusin şalvarını, seldellerini çıharıp, özünü denize verdi. Bir az el-gol atıp ar-

hası üste suyun üzerinde uzandı ve göye bahdı. Göy, temiz ve sonsuz idi. Ve bu saat bu sonsuz göy de bu deniz kimi ancak Baladadaş'a mahsus idi.

Baladadaş'ın ilk mehebbet macerâsı belece sona yetdi ve bu mehebbet macerâsını o, yalnız bir defe-gatara minip Amur vilâyetine esgerliye geden zaman hatırladı ve hurmayı saçların hemin şor-meze tamını dodaglarında hissetdi.

Haziran, 1972

D İ L S Û Z

(1/3/1945 -)

Şâir ve yazar. Mirbeşir ilçesinin Buruc köyünde doğdu. İlköğretimini burada bitirdi. Sonra, âilesiyle birlikte Mirbeşir ilçesine yerleşti. Azerbaycan Devlet Politeknik Enstitüsü'nden mühendis olarak mezun oldu. Azerbaycan radyo ve televizyonunda ses operatörü olarak görev yaptı. Buradan, ''Azerbaycan'' dergisine geçti; hâlen bu dergide çalışmaktadır. Yazı hayatına şiirle başladı. Şiirlerinden bazıları Sovyetler Birliği'nde çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Ağ Atlı Oğlanın Nağılı adlı eseri yayınlanmıştır.

YOL

Şehere bir günlüye gelmişdi. Niye, neden ötrü, bilmirdi. Daha doğrusu bu hususda düşünmek istemirdi. Bir de, düşünmeli olsaydı, bundan gabagda hele çoh çoh suallar vardı, gabagca gerek onlara cavap vereydi. Biri ele bu şeherden niye getmişdi?..

Her sualın ayrı ayrı cavabı olsaydı, yere derd yarı idi; o, belke de düşünerdi, ters kimi min min sualın bir, tek bir cavabı vardı. Bu, ona ohşayırdı ki, min min şeyden ötrü bir gapıya gedesen, min min şeyden ötrü bir adama ağız açasan... Çetin idi, elbette çoh çetin idi. Bu min min sualın birce cavabı herden papiros tüstüsü kimi onun üzüne yayalırdı, gözünü acışdırırdı, başını gicellendirirdi; onda tez elini yelleyip, fikrini dağıdırdı...

Çâresi olsaydı, şeherde çoh, lap çoh galardı. Çâre de ki, puldu. Pulu da ki, yoh idi. Aslında o ne edeceyini heç doğru dürüst bilmirdi; düşüncesinde, hareketlerinde bir gayr-ı muayyenlik vardı; başadüşürdü ki, bu, şeherden ötrü berk darıhdığına göredi, bir de görülesi işleri de çoh idi; bunun da meseleye dehli vardı.

Bütün günü şeherde olacagdı; üreyinden ne geder şey keçirdi, bir de işin ne cür getirmeyine bahırdı, mümkün olsa tanış-bilişe deyecekdi, bundan savayı garibsediyi yerler, darıhdığı şeyler de vardı...

Vağzalda onu şeherin pis iyi vurdu. Bunun ne iyi olduğunu doğru dürüst ayırdelemek çetin idi. Turşumuş süt iyine de ohşayırdı, yanmış kömür iyine de. Elebil, şeherin bütün iyini govulayıp bu terefe yığmışdılar. Aslında şeherin iyi beleydi, amma adam bu iyi vağzalda duyur, şehere girdikce burnu da, ciyerleri de bu iye öyreşirdi...

Vağzal lap evvelki kimiydi, deyişmemişdi. Gezet köşkü hemîşeki yerindeydi, su avtomatları hemîşeki yerindeydi. Taksi dayanacağı hemîşeki yerinde idi. Onun taksilik bir işi yoh idi; gezet köşklerinin, su avtomatlarının yanından keçip şehere sarı addımladı...

Kahvelerden birinin yanında addımını yavaşlatdı. Belke ayaküstü birşey yesin? Növbeye durdu; bir fincan kahve, bir dene de köke götürdü, çekilip bir gıragda eyleşdi. Kahve gec, lap gec suyudu, elebil, gaynadandan sonra da buna nese elemişdiler. Dünyadan uzak, el çatmayan, ünyetmeyen balaca kendlerinde su burdakinden en az iki defe tez gaynayır, en az iki defe de tez soyuyur. Görünür, havadandı, daha doğrusu havadaki gatışıkdandı. Bu zehrimar havada gerek iki üç günde bir yol mutlaka başını yuyasan, amma onların şeher kabristanlığından da balaca kendlerinde adamın başı heç illernen yadına düşmür. Burası da var ki, şeherin bu turşumuş iyi, bu gurbet küleyi, bu kurşun havası onun beynini harekete getirirdi; dünyanı, yapmak istediklerini yadına salırdı, ağlını itileyirdi, cilalayırdı. Üstelik, bu kirin-pasın içinde onun üreyinde bir damcı da üzüntü, sıhıntı deyilen şey galmırdı. Elebil, doğrudan da şeher onun beden üzvlerinden biri idi; bunsuz o, şikest olurdu.

Birden ilan vuran kimi oldu. Diksindi, kahvenin açık penceresinden Hümbet müellimi gördü. Aksilik, Hümbet müellim de ayak sahladı. Bahışdılar. Gafilce hisseledi ki, gözleri alacalanır, suratı getgede eyilir, dizleri takatdan düşür. Deyesen, Hümbet müellim de sarsılan, gorhan, diksinen kimi oldu. Sonra elebil, birdenbire özünü itirdiyini, duruhduğunu başadüşdü, telesik çıhıp getdi. Bütün bunlar bir anda, belke de bir andan da az bir vahtda oldu.

Galhsın, galhmasın? Eger o, indi Allah'ın özüne rast gelseydi, bu geder teeccüb elemezdi. Elbette, onu gara basmayırdı, pencereden görünen Hümbet müellim idi. Deme, Hümbet müellim de deniz kimi, külek kimi, ağac kimi, torpag kimi, onun özü kimi bu dünyadaymış. Hele sen bir işe bah, üz-üze de geldiler. Lap mat galmalı şeydi; nece olup ki, indiye kimi bu onun ağlına gelmeyip. O, bu adamı niye unutmuşdu? Görünür, onun bu düşmanlıkla, bu ağrıyla yanyana yaşamağa gücü çatmamışdı. Özüdür ki var, gücü çatmamışdı. birden gücsüzlüyü ona çoh, çoh ağır geldi, dehşetli, gorhunç birşey kimi göründü. Bu murdar, iyrenç, aybecer fikri tez üreyinden çıhartmak, reddelemek istedi, ancak gec idi, çoh gec idi. Artık o, öz gücsüzlüyünü bir anın içinde, hem de bilmeden, gafilce tastiklenmişdi. Hâdisenin başlamağı ile gurtarmağı bir olmuşdu. Onun üreyi büsbütün uçup tökülmüşdü. İndi onu evvelki kimi yapışdırmak, kurmak, düzeltmek mümkün deyildi. Onun gurduğu, yapışdırdığı şey herhalda tepteze olacakdı. Biraz evvelki içinin bütünlüyünde, gururunda, kadimliyinde ise çat emele gelmişdi... Bu zehmetli ümitsizlikden onun üreyi sıhıldı, nefesi tıngıhdı, barmaklarının ucu soyudu, gicgahları uyuşdu. Son vahtlar o, demek olar ki, tez tez bu cür köke düşürdü. Bir hayli keçenden sonra özüne gelirdi, tohtayırdı. İndi de o özüne geldi. Hümbet müellimi unutmadığının sebebini telesik başka birşeyle izah elemeye cehd gösterdi, ancak

neyinen, ha fikirleşdise birşey tapmadı. Başadüşdü ki, bundan ötrü özünü altadmalıdır; onun ise doğrudan da bele bir bacarığı yoh idi. yene içinde ucu-bucağı görünmeyen bir ümitsizlik soyuh soyuh terpendi, canını soyuh aldı, üşüye üşüye hemin iller, daha doğrusu ömrünün hemin noktası, o noktası ki, hemîşe ondan gaçmışdı, gende durmuşdu, bir yol da ora sarı herlenmemişdi, zihninde yavaş yavaş durulmağa, aydınlanmağa başladı... Onda hele uşag idi, ağzından süt iyi gelirdi, çoh şeyi ağlı kesmirdi, körpe, yuha züreyinde bir "Bermud üçbucağı" gurmuşdu. Bu üçbucağın bir noktası Şekspir idi, bir noktası Dostoyevski, bir noktası da Mirze Celâl... Şekspir onun üreyine birce cümlesiyle girmişdi. "Ölüm, ya ölüm." Görünür, bu sualsız keçinmek mümkün deyildi. Bu sualla insanın hakikatı özünden ne geder uzahlaşdırdığı, yalana ne derecede göz yumduğu, murdarlığı üreyine ne derecede yahın olduğu gün kimi aydın olurdu, müeyyenleşirdi. Onun fikrince bu sual başka suallara benzemirdi. Hem ciddi idi, hem de âdi. Buna tâlih sualı da demek olardı, alın yazısı da. Her saniye adamın hayatına, işlerine garışırdı. Herhalda ona bele gelirdi... Hele Dostoyevski! Onun fikrince her bir söz Dostoyevski'nin heyini almışdı, üreyini üzmüşdü, içinin bütün gücünü, istisini çekip aparmışdı. Bu sözler o vaht ne cür idise, bugün de aynen o cür idi, sanki mumyalanmışdı. Ilâhi, vaht bu sözleri bir damcı da soyudabilmemişdi. Bu heste, gızdırmalı sözlerdeki üzgünlük, gusse de aynı galmışdı... Heç şüphesiz ki, bu yazılardan sonra Dostoyevski gırılırmış, arıklayırmış. Herden ona ele gelirdi ki, bu sözlerdeki gücü, istini, gusseni bir üreye yığmağla, toplamagla, daha doğrusu köçürtmekle Dostoyevski'ni berpâ elemek olar... Mirze Celil bambaşkadı. Eger senin vahtın beş degigedirse, Mirze Celil de o gederdi... Yoh, eger Tanrı sene bir yoh, on ömür veripse Mirze Celil yene o gederdi. Uzun sözün kısası, Mirze Celil adamın vahtı gederdi. Vesselam. Bununla da senetde vaht meselesi hallolunup gurtardı...

Onun fikrince her bir kalem ehlinin sanat gemisi gec-tez bu mukaddes üçbucakdan gelip keçmeli idi. Ters kimi sert, gaba dalğaların arasında onun gözüne ilk gözüken Hümbet müellimin gemisi idi. Hümbet müellim el boyda bir tahta parçasının üstünde dayanmışdı. Bu el boyda tahta parçası getgede batırdı. Hümbet müellim, evvelce hakkında yazılan te'rifleri götürüp birer birer suya tullayırdı ki, tahtaya çoh ağırlık elemesin, sonra yavaş yavaş sıra gelirdi öz yazılarına. Götürüp bir bir tökürdü suya, ele ki, görürdü bundan da birşey çıhmır, başlayırdı soyunmağa... Ahırda gülmeli birşey yaranırdı; Hümbet müellimin yadına Tanrı düşürdü, Tanrı'nın elleri düşürdü, Tanrı'nın rehmi düşürdü. Tanrı indi onu su iti eleyebilerdi, balık eleyebilerdi, garğa eleyebilerdi, sağsağan eleyebilerdi. Amma Tanrı uzakda, çoh uzakda, uzak göy üzünde idi, uzak göy

üzünden yağış yağırdı, el boyda hemin tahta parçasını biraz da bu yağış eyirdi...

Aslında o, özünün "Bermuda üçbucağı" nazariyyesi ile Hümbet müellimin tâlihini biryolluk hallelemişdi. Bes onda, onların açılışmasına sebep ne idi? İndi indi yadına düşürdü ki, onların davalarından bir gün gabag televizyonda Japonya'da yaşayan ağ maymunları göstermişdiler. İlâhi, maymunlar düşünürdüler! Emelli-başlı düşünürdüler. Onların ifâdeli, yapışıklı üzlerinde adamın içini terpeden nese birşey vardı. Herhalda onların duruşu, bahışı adama Hümbet müellimin yazdıklarından maraglı, belke de doğma gelirdi. Elebil, onlar aslında heç maymun deyildiler, insan idiler, sâdece olarak çohlu azab çekmişdiler, dertden eyilmişdiler, azab-eziyet bütün ağıllarını üzlerine, gözlerine çıhartmışdı. Görünür, birdenbire ağlından keçen bu fikir onu berk gıcıklandırmışdı; biraz da gızışdırmışdı, Hümbet müellime düşman kesilmişdi. O zaman o, bele bir kanaate gelmişdi ki, bundan sonraki min illerin arkeoloji kazıntısında indiki ağ maymunlar, işdi eger, üze çıhsalar, herhalda heçkesde ecdadlarına, nesillerine karşı ikrah hissi oyatmayacaklar. O ki, galdı Hümbet müellime, Hümbet müellim gerek yerin ele bir gatına gireydi ki, heçbir arkeoloji kazıntıda üze çıhmayaydı...

İndi kahvede otura otura hemin günleri lap yahşı hatırlayırdı. Üreyi nece de dolmuşdu! Az galırdı ki, söz ağzından fışgırıp çıhsın. Desin, demesin? Onda bele bir fikir yaranmışdı ki, adam ağlına gelen gözel bir fikri demeyende sonradan hemin fikir gözelliyini büsbütün itirir, yarpag kimi soluhur, alma kimi büzüşür, adamın içinde lenglik yaradır. Ne teher oldusa, özünü sahlayabilmedi, birdenbire ayağa galhdı, anfide, gırk-elli telebenin içinde Hümbet müellimi itden aldı, ite verdi. Onun dediklerinden bele aydın olurdu ki, Hümbet müellim yazı yazmır, murdar murdar şeyleri renklendirir...

Hümbet müellim, elebil, evvel evvel heç ne başadüşmedi, bir anlık duruhdu, sonra birdenbire gözleri böyüdü, üzü ağappag ağardı, dodağı seyirdi, deyesen bağırdı da. Ağzından pis bir söz de çıhartdı. Degig yadında deyil ki, ne söz idi. Bir de yadına o gelir ki, kirimişce anfiden çıhdı, hersinden gicgahlarına, gözlerine ağrı geldiyini, ağrı yığışdığını hisseledi. Çölde bir hayli gicgahlarını, alnını ovuşdurdu ki, ağrısı keçip getsin. Bes sonra? Sonra da ki, onu mektepden govdular...

Bundan düz bir ay sonra geribe, gözlenilmez bir hâdise oldu. Hümbet müellim uşaglardan onu soruşur. Eşidende ki, mektepden govuplar, berk teeccüblenir, üstelik sarsılır da. Rektora da, dekana da berk acığı tutur, onların dalınca atır. Bunu müellim yoldaşlarının ona gösterdikleri hörmetsizlik kimi izâh ele-

yir. Hümbet müellim bunu da ilâve eleyir ki, o uşag istidadlı uşagdı, cavandı, sehvelemeye hakkı var, aslında bu sehv deyil, ganacaksızlıkdır...

Hümbet müellim sözünün ahırında maymun meselesine de bir balaca tohunur. Meslehet görür ki, bunu başka cür yozarlar, meselen deyerler ki, Japonya muhitine hak kazandırır. Ahırı da pis olar... Bundan sonra birdenbire Hümbet müellimin üreyi sıhılır, uşaglardan birini apteke yollayır ki, derman alıp getirsin, derman gelene kimi yazıg kişi ele şeyler danışır ki, telebeler de kövrelirler...

Dersden sonra uşaglar birbaşa onun kirada oturduğu eve gelmişdiler, özü de ne cür gelmişdiler, yelli yelli, havalı havalı. İçeriye boğanak kimi girdiler. Onun orasını, burasını dürtmelediler, telini dağıtdılar, başına bir-iki çırtma vurdular, bütün derdini dağıtdılar, üreyini açdılar, gonaglığı da öz boyunlarına götürdüler. Dediler, sen Hümbet müellimi tanımırsan. İlâhi, ne cür sevinirdiler! Dört yandan üstüne düşüp onu danladılar, utandırdılar, Lap yahşı elediler. O cür kişinin üreyine tohunmuşdu... Bes o neylemişdi, bunun evezinde kişiliyini göstermişdi, böyüklüyünü göstermişdi, mesele budu! Bugün gec idi, sabah, sabah evlerine getmeli idi. Elbette mektebde yahşı olmazdı. Mutlak evlerine getmeliydi, özür dilemeyildi...

O, fikrinde sabahki günü bele tasavvur eleyirdi : Hayatda dayanıp gözleyir, birden Hümbet müellim gapının ağzında görünür. Özü de ne cür? Üzünde nur, gözünde sevgi... Bah, ele bu cür onu, doğrudan da, uşagların dediyi kimi tekce Korkut Dede'yle mukayese elemek olardı... Görüşürler. Hümbet müellim evvelce onu danlayır ki, niye çölde gözleyir; sonra sürücüye işâre eleyir ki, gözlemesin, sürüp getsin; onun telebesiyle bir balaca söhbeti var, geze geze gedecekler... Özür dilemeye nece de imkân yaranır. Amma Hümbet müellim işi ele gurur ki, arada bele bir iyrenç şey olmasın. Hem de bunu ele ustalıkla eleyir ki, o, mat galır...

Yol boyu edebiyyatdan söhbet eleyirler. Nece olursa arada Hümbet müellim Türk ressamlarının Bakı'da açılan sergisinden söz açır. Bir eserin adını çekir. Eserde heç ne, yerdi, göydü, bir de göyerçinler... Mesele bundadır ki, göyerçinler arhası üste uçurlar. Bu eseri o da görüp. Hümbet müellim deyir ki, bunu iki cür başadüşmek olar. Bir bele başadüşmek olar ki, göyerçinler çaşıplar, isteklerinin ümidlerinin tersine uçurlar. Bir de bele başadüşmek olar ki, göy üzü ele yerdi, torpağa bağlılık meselesi... Senet aslında bele olmalıdır, herede bir şeyi oyatmalıdır... Ne cür olursa tezeden edebiyyata gayıdırlar, Hümbet müellim ele eleyir ki, o da danışsın. O da danışır. Ma'lumdur ki, neden danışır. "Bermuda üçbucağından". Hümbet müellim gülümseye

gülümseye tastik edir ki, gerçekden de, edebiyyatın Bermuda üçbucağına benzer bir ölçüye ihtiyacı var...

O, bütün gece yerinde eşelendi. Seher gec, çoh gec açıldı. Budur, onun dünenden beri tasavvur elediyi hemin hayat, tasavvur elediyi hemin gapı... Budur, Hümbet müellim! Bahışdılar. Birdenbire özünü na-rahat, çoh na-rahat hisselemeye başladı. Hümbet müellim nefret dolu gözlerini ona zillemişdi. Adam uzun ağrıdan sonra çekilmiş dişinin sapsarı kötüyüne, ölümü görüp gayıdandan sonra cerrahın ona gösterdiyi gapgara yanmış kôr bağırsağına nece diggetle, zendle bahırsa Hümbet müellim de ona aynen o cür bahırdı. Bununla da onun hayâlindeki mukaddes tasavvur yavaş yavaş silinip gedirdi. Birdenbire o, aldandığını hisseledi, başadüşdü ki, özünü itirdi ve bununla da imkân verdi ki, Hümbet müellim sözünü desin. Sesi lap boğula boğula çıhırdı.

— İt balası, defol burdan!

Hemin anda o, bütün gücünü, diggetini toplayıp Hümbet müellimin üzüne bahdı. Ve birdenbire derk eledi ki, bu adam üçün dünyada ele bir mukaddes şey yohdur ki, berk ayakda ona sarı govalayasan. Doğrudan da Hümbet müellimin dört bir yanı da bomboş idi, ucsuz bucaksız sonsuzluk idi, ele birşey yoh idi ki, govalayanda gabağını keseydi.

Gözleri garaldı, başı gicellendi, diksindi, gorhdu. Üreyinde neyinse gırıldığını, çatladığını hisseledi, daha doğrusu, elebil, üreyi biraz aşağı sürüşdü. Elleri, ayakları esdi, dodağı seyridi, üzünün bütün eti oynadı; acı acı gülümsündü ki, bütün bunlar keçip getsin, bir teher özüne gelsin... O, alçalmışdı, tahkir olunmuşdu, döyülmüşdü, ele salınmışdı. Kim bilir, belke de onun tâlihi üçün bu, mektepden daha çoh lâzım idi. Çünkü bu nefret onu güclendirmişdi, üreyinde maksat yaratmışdı, hareketlerine kat'ilik, çeviklik getirmişdi... İndi ona ağır gelen bu idi ki, Hümbet müellim sahte, iyrenç, sırtık sevgisiyle bütün bir anfiyi aldadabilmişdi, bununla da öz mukaddesliyini te..un elemişdi. Beli, temin elemişdi, özü de çoh asanlıgla... Heç şüphesiz ki, Hümbet müellimin bu işde çoh büyük tecrübesi vardı. Görünür, o, bu tecrübeni dünyanın özünden almışdı...

Sonralar o, bele bir kanaate geldi ki, bütün bunları edebiyyatı sevdiyi üçün elemişdi, hisse gapılıp elemişdi. Elbette gerek elemeyeydi, gözleyeydi, dözeydi, sâkitce âli mektebi bitireydi, asistanlığa keçeydi, doktorasını gurtaraydı, mümkünse mektepde galaydı, nüfuz gazanaydı, ağlından, istidadından bir balaca sileydiler, sonra lap mesele galdıraydı, deyeydi, yoh, Hümbet müellim, bele olmaz. Bes bu Şekspir'i, Dostoyevski'ni, Mirze Celil'i hara yazah? Yahşı olardı ki, bir ahşam evine zeng eleyeydi, deyeydi Hümbet müellim, siz Al-

lah, kalemi yere goyun; siz de dincelin, millet de dincelsin, zehmet olmasa televizyonu da açın. Japonya'daki ağ maymunları gösterirler... Elbette, gerek bele eleyeydi. Elemedi. Nedense, bu ona iyrenç, gorhunç birşey kimi görünürdü. Onun fikrince bu, biclik idi, hâlis biclik idi. O, bu bicliyi heçbir sûretde üreyine yahın goymak istemirdi, gorhurdu; gorhurdu ki, namusunu zedeleyer, sonra zede yavaş yavaş böyüyer, iş ele getirer ki, namusuyla lap yanbayarı olar, bir de bahıp görer ki, bicliyi namusundan biraz da çoh heyir getirir, o da ister istemez gözünü yumar, bele bele bicliyi namusunu üsteleyer, basmarlayıp büsbütün yeyer; bu cür beyni de, üreyi de bicliye öyreşer, verdiş eleyer, biryolluk sıradan çıhar, iş o yere geler ki, ahırda biclikten ötrü darıhar, onsuz keçinebilmez. Bu cür güzeşte gede gede ahırda bütün maksatlarını uduzar... Doğrudan da bu ona ohşayırdı ki, gür bir çayın gırağında düşüp ömrün boyu yol gedesen, obiri terefe keçmek üçün dar bir yer ahtarasan. Kim bilir o dar yeri tapabileceksen mi? Tapabileceksense ne vaht tapacaksan? Tapanda çayın obiri üzü sene lâzım olacakdı mı? Buna ömrün yetecek mi?.. O, öz düşüncelerine o geder inanmışdı ki, o geder vurulmuşdu ki, çay aşağı getmeye bir adım getmeye bile hevesi galmamışdı. Durduğu yerden çaya körpü salmışdı, Hümbet müellimi de bir ağac kimi uzatmışdı çayın üstüne. Amma iki-üç addım atan kimi ağac yerinden oynamışdı, o da ne ireli, ne geri, ne sağa, ne de sola gedebilmişdi, guppultuynan düşmüşdü aşağı, Hümbet müellimin kuyusarı. Bahıp görmüşdü ki, ondan da kârlı oğullar oturuplar bu kuyunun dibinde, ümid de ki, ne ağ goçadı, ne gara goça...

Bu gözlenilmez hâdiseden sonra onun hareketlerinde bazı gerîbelikler emele geldi. Birdenbire lal oldu, günlerde dinip danışmadı. Heçkese yahınlaşmadı, tez tez üzü-gözü seyirirdi, seherler hele hayatdakiler oyanmadan harasa çıhıp gedirdi, ahşamlar eve gec, çoh gec gayıdırdı, heçkesin gözüne görünmek istemirdi, tesâdüfen küçede tanışlarına rast gelende özünü görmezliye vururdu. Üreyi sancırdı, gerîbe, anlaşılmaz bir gorhu hissi keçirirdi, peyip içmeyine heç fikir vermirdi, getgede zayıflayırdı, benzi solurdu... Ahırda bu gerginliye dözmeyip hestelendi, hestehanaya düşdü, hoşbehtlikden tez, çoh tez sağaldı, sağalandan sonra eşitdiyi adda - budda sözlerden bele başadüşdü ki, tez tez onu gara basırmış özünün yadına gelen bu idi ki, Hümbet müellimin ağzından çıhan hemin "it balası" sözünü derman adıyla zorla onun boğazına sohmak isteyirdiler, o, bele heste heste başadüşürdü ki, bütün tâlihi bu sözü udup udmamasından asılıdır. Odur ki, gücü geldikce dişini dişine sıhırdı, zorla ağzına dürtmek istedikleri bu murdar sözü geri gaytarırdı... Sonralar onda bele bir tasavvur yaranmışdı ki, onun sağaldan, belke de ölümün elinden alan belke de bu inadı, tersliyi olup...

Bomboş keçen günlerin uzunluğu onu berk yorurdu, darıhdırırdı. Herden ona ele gelirdi ki, ayağının altı yavaş yavaş ovulur; gorhu kimi, garanlık kimi, bataklık kimi birşey onu çekip aparır... O, getgede teklenirdi. Âşina olduğu üzler birbir sönürdü, öyreşdiyi sesler yavaş yavaş seyrelirdi, başını götürüp getdiyi yerler azalırdı, yaslandığı şeyler birbir uçup tökülürdü. Yap ahırda o, bir geceyle, bir göy üzüyle, el çatmayan, ün yetmeyen uzak uzak şeylerle başbaşa galırdı... Getgede onun üreyini dehşetli bir ümidsizlik bürüyürdü, gündengüne özünün ne geder yalnız ve kimsesiz olduğunu duyurdu. Yalnızlığı, kimsesizliyi ona gusse getirirdi... Herden lap ona ele gelirdi ki, Tanrı Şekspir'i, Dostoyevski'ni, Mirze Celîl'i bunun üçün öldürüp ki, bugün onun getmeye bir yeri olmasın... O, gafil ağlına gelen bu fikrin çürüyünü o geder çıhartmışdı ki, bunun bir hegiget olduğuna artık zerre geder de şüphe elemirdi...

...Külekli bir payız günüydü, bumbuz yağış üzüne üzüne döyürdü, uzun uzun saçlarından süzülüp boynuna, boğazına ahırdı. Havadaki nemden üreyi sıhılırdı. Birdenbire, elebil, hava açıldı, gıpgırmızı bir güneş doğdu; onun üreyini bürüyen garanlığın üzünü ışıkla cızdılar. Bir anda onun canı ısındı, kemikleri gızdı, gözlerine ışık geldi. İlâhi, onun şiirleri vardı! Elebil, bu şiirleri doğrudan da garagün üçün yazmışdı. Yazmışdı ki, her yandan eli üzülende, lap dar ayakda onlara penah getirsin, ahralansın, güvensin, üz tutsun... İndi onu katiyyen teklemek olmazdı!.. Ne cür olup ki, bu, indiye kimi onun ağlına gelmeyip?.. Birden eve sarı götürüldü, yağışın altında ele gaçdı ki, gıragdan bahan olsa deyerdi delidi. Elebil, ona vaht vermişdiler, hemin vahtda mutlaka evde olmalıydı. Aslında bu, tezeden oyanan ümidin cüretiydi, sevincin cüretiydi...

Eve çatan kimi şiirlerini birer birer stolun üstüne düzdü, sevindiyinden kövreldi, gözleri yaşardı da. Delinin biri deli, gör bir neyin derdini çekir. Tekce ele bu şiirler yüz onun kimi oğula deyer! Ele bugün redaksiyalara gedecek, şiirlerini gösterecek...

İndi o, kahvede balaca bir stolun arhasında eyleşip hemin günleri dün kimi hatırlayırdı. Redaksiyalarda onun şiirlerinin burnunu ovdular, direnende araya alıp döydüler, ağına, bozuna bahmadan döydüler, adamı ne cür döyürlerse, o cür döydüler. Onun şiirlerinin üzünde N.N.'nin beş barmağının beşinin de izi vardı... Bele bele onu yavaş yavaş herslendirdiler, o da ağzına geleni danışmağa başladı, hamıya garşı cebhe aldı, ahırda iş o yere gelip çıhdı ki, öz üçbucağını da vurup dağıtdı, heçkesi beyenmedi. O, niye bele eliyirdi? Onda da, indi de bu yersiz, lüzumsuz hareketlerinin sebebini birce şeyle izah eleyirdi : Onun şiirlerini emellibaşlı ohumurdular, bu da ona çoh tohunurdu. Vessalam...

Bir seher, evlerinden telgraf aldı. "Anan hestedir, durma, gel..." Bu gözlenilmez heber onu çoh sarsıtdı, üreyini gorhuya saldı. Beyni uyuşdu, gözleri garaldı. Birden ona ele geldi ki, indiye kimi, gûya nese, bulanık birşeyin içinde gizlenipmiş, indi hemin bulanık şey birdenbire durulmuşdu, aksilik o da üze çıhmışdı, göze görünmüşdü!..

Kende gecedeyini düşünende onu gerîbe, anlaşılmaz bir gorhu bürüyürdü. O, kederini heç cür başından atabilmirdi. Görünür kederi çoh böyümüşdü, pişik balası kimi gözleri açılmışdı, indi onu azdırmağa yer tapmırdı. Bir de aksilik bu uzunlukda yolu bu ağırlıkda şeyi aparmağa onda güc de yoh idi... Vağzala duruha duruha geldi. O duruhdugca elebil, nese güclü birşey onu gabağa iteleyirdi. Gatara da duruha duruha mindi, gatardan da duruha duruha düşdü...

Kende çatanda gün eyilmişdi. Göyün üzü ele açık, ele aydın, ele duru idi ki, bir anlık ona ele geldi ki, diggetle bahsa Tanrı'nı görebiler. Bahdı da... Olabilsin ki, Tanrı da göy rengindeydi, ona göre de yahşı seçilmirdi. Birdenbire keçirdiyi bu his ona o geder güclü tesir bağışladı ki, o geder inandırıcı geldi ki, uzun müddet gözünü göyden ayırmadı...

Telgraf, onun olup galan üreyini de gopartmışdı. Kendin üst yanındaki kabristanlığa birdenbire bahabilmedi, başını yavaş yavaş, ağır ağır galdırdı. Evvelce beri terefdeki arh görsendi, sonra arhdan o yandaki ağac, sonra da kabristanlık... Kabristanlıkda heçkes yoh idi. Torpag kabirleri, balaca, bozumtul başdaşlarını ot basmışdı, yan-yöredeki biçenek yerleri biçildiyinden bura biraz da günlük güneşlik görünürdü.

Deyesen onda anası hayatda idi, ağacın altında ocak galayırdı, onu gören kimi elinin suyunu önlüyüne silip, ona teref yüyürdü; özünü sahlayabilmeyip ağladı. Sese-küye atası da çıhdı, ele uzahdan uzağa anasının üstüne tepindi. "Nedi, niye ağlayırsan?" Anası sesini hırp kesdi. Sonra atası iri bir toyuh kesip ocağın gırağına atdı, penceyini eynine keçirip harasa getdi; bir de eve gec, çoh gec, hamı yatandan sonra geldi...

O, garanlıkda atasının içeriye ne cür geldiyini gördü. Kişi, evin içinde dimdik dayandı, uzun uzadı nese fikirleşdi, elini çepesine apardı, üzünde gezdirdi, elebil, ne edeceyini bilmirdi, ya da muayyen garara gelebilmirdi, tereddüd eleyirdi... Birden yan otagda anası ağladı. Yazıg arvad ele gündüzden dolmuşdu, indi de kişinin gelişi onu lap kövreltdi.

Atası telesik obiri otağa keçdi.

— Nedi, niye bayguş kimi uluyursan?

— Be neyniyim?

— Ulama!..

— Anası ölmüşün paltarını iki galıp sabun temizlemedi...

— Şeher doludu gıznan. Ferâseti yohdu, yudurda...

Anası tezeden hönkürdü.

— Balama neyleyiplerse sesi çıhmır... Uşag gözüme ayrı cür deyir... Men ölmüş neyniyem.

— Be kiranı ne bilirdi; onun-bunun evinde galıp, burda sen yatırsan, orda o; gerek sesini kıssın... Şeherde hamı yavaşdan danışır. Öyreşipler. Gorhma. İki-üç gün sonra gırışığı açılacak.

— Bir defe de olsun dalınca getmedin...

— Heyri yoh idi. O boyda müellimi basıp döyüpdü...

Anası daha berk ağlamağa başladı. Ağlaya ağlaya da sâkitleşdi, kiridi. Bundan sonra adamın üreyine teklik, yalnızlık getiren bir sâkitlik oldu. Birden ürek ağrısıyla duydu ki, ata-anasının telgrafdan heberi yohdu. O, bunu ele gelen kimi onların üzüne bahanda başadüşmüşdü. İndi herşey aydın idi. Görünür o, öz hareketiyle hamının zehlesini töküpmüş, canını boğazına yığıpmış. Elbette, dözmeyipler, ahırda ondan tamam bezipler, belke de iyrenipler. İş o yere gelip ki, onu başlarından elemek üçün yol da ahtarıplar. Bu da olabiler ki, bu iyrenç telgrafı vuran onun en yahın dostlarından biri olup; istediyinden bele eleyip, onun acı tâlihine dözmeyip, kim bilir, belke de hesteleneceyinden, lap deli olacağından da gorhup. Elbette, özüyle açık danışmağa ürek elemeyip, belke de könlüne deymek istemeyip, belke de ondan arhayın olmayıp. Ahırda da ağlına bele birşey gelip; anan hestedir, durma, gel...

Bunları düşüne düşüne o, özünden nefret eleyirdi. Ona göre ki, zayıflık göstermişdi, özü özünü anlayabilmemişdi, lüzumsuz, artık birşey olduğunu başkaları ondan tez başadüşmüşdüler...

Kende lap teze alışdı. Bir heftenin içinde ayağı gatdaglı cins şalvarını eyninden çıhardı, upuzun saçlarını kestirdi, adama ohşadı. Bir yana bahanda düz eledi, bunlar onun kederini gösterirdi, özü de ne cür gösterirdi, bütün kendi ürküdürdü... O, getgede özüne gelirdi, sağalırdı, elebil, gözleri teze teze açılırdı, adamları teze teze görürdü. Otu, torpağı, daşı teze teze görürdü. Seheri, ahşamı teze teze görürdü. Hem de bütün bunlar ona çoh geribe tesir bağışlayırdı, demek olar ki, lezzet verirdi. Görünür doğrudan da, ağır hestelikden sonra insanın duygularını tekce gözel şeyler terpedebilir; ya da

adam, bu cür, ölüp ölümden gayıdandan sonra tekce gözel şeylere ihtiyaç duyur...

O, günden güne uşaglaşırdı, könlünü eylendirmek üçün min cür sırlı şey tapırdı. Ahşamüstleri antika deyerini yeterince bilmediyi kadîm mis kâsalarını elinde tuta tuta anasının ineyi ne cür sağmağına tamaşa elemekden çoh hoşlanırdı. İnek herden selikli çenesini azca ireli verip astadan böyürürdü. O, bütün gücünü toplayıp, onun mânâsını anlamağa çalışırdı, bunda hele heçkese malum olmayan çoh yahşı birşey tapmak isteyirdi, tapabilmirdi, fikirleşe fikirleşe elden düşürdü, lap ahırda bele bir kanaate gelirdi ki, özünü boş yere yorur; bu, mûcizedi, vesselam!.. O, bütün günü seherden ahşama kimi başını bu cür mûcizelerle gatırdı. Bir defe ne cür oldusa kendi bürümüş olan ayva gohusu onun keyfini pozdu, ohuduklarını yadına saldı. Doğrudan da, Kobo Aben'in dediyi kimi ayva gohusu felsefeden çoh çoh güclü birşey imiş. Ağlına bu da geldi ki, bu gücü hisselemek üçün gerek felsefeni bilesen. Çünkü ayvanın gohusu aslında felsefeden sonraki işdir... Doğrudan da onların şeher kabristanlığından da balaca, yöndemsiz kendlerinde, bu cür, felsefeden güclü şeyler çoh idi. Aniden ağlına gelen bu fikir, görünür, onun indiki vaziyyetiyle uyuşurdu. Felsefenin getirdiyi yorgunluğu canından çıhardırdı, evezinde kalbine gerîbe bir rahatlık, gerîbe bir teskinlik getirirdi...

Günlerin bir günü kend içine çıhdı, dükana getdi, ahır ki, camaatın gözüne göründü! Nedense o saat da çoh na-rahat oldu. Hisseledi ki, ona ayrı gözle bahırlar... Görünür, kent de darıhırdı, vaht keçirmek üçün bir söz-söhbet ahtarırdı, bir mâcera gezirdi. Üreyine damdı ki, bu saat onu sorgu suala tutacaklar, elbette, indi ağzından bir ahmah söz gaçırtması, ya da sefih bir hareketi besdir ki, onu lağa goyup başlarını düzeltsinler...

Dükan ağzına kimi adamla dolu idi. Adamlar bir gırağa çekilip ona yol vermeseydiler, belke de özünü bu cür itirmezdi, ayakları birbirine dolaşmazdı, üreyi döyünmezdi... Bir kutu sigara aldı, geriye dönende kimse onu durdurdu; görünür, bu geder tez getmesini istemirdiler.

— Bacı oğlu, bir beri dur. Azdan-çohdan ohumuş adamsan, yene sen bilersen. Bundan evvel bu kentde bir hekim yoh idi, bir heste de tapılmazdı. Be indi bu ne sırdı, iki hekimimiz ola ola içimizde sağ bir adam yohdur, he?..

O, bütün gücünü toplayıp, ona sorulan bu gerîbe sualı anlamağa çalışdı. O saat başadüşdü ki, bu cür sualların cavabı olmur. Bu cür sualları camaatın özü düzeldir; hem de kasten ele düzeldir ki, sırlı olsun, dolaşık olsun, adamın ağzını dağa diresin. Nedense bu, onlara lezzet verir, üreklerinden tıkanı çıhardır. Görünür, bunsuz keçinmek olmur. Bununla onlar hayatlarının mânâsını

nâ-malum, gayri muayyen birşeyle izah elemeye, elverişli şekilde yozmağa çalışırlar, uğursuzluklarını ört-bas eleyirler... Aynı zamanda o, çoh yahşı başadüşürdü ki, bu hem de çoh çoh uzak, gizli ağrıların govup getirdiyi bir sualdı. Birdenbire o, özünü gorumak üçün elini hemin ağrıların üstüne goydu, gücü yetdikce sıhdı, ezdi, birdenbire onların ağrıları üzlerine çıhdı. O geder çıhdı ki, daha gizledebilmediler. Bir de niye gizledeydiler; doğrudan da, onun dediyi kimi evveller herenin gapısında bir arı govanı vardı, bu da ele on hekime deyerdi...

Dükandan çıhanda onun keyif pozulmuşdu. Üstelik yolda ağlına bele bir fikir de geldi : Deyesen camaatın ona yazığı gelir... Bunu da fikirleşdi ki, nedense bütün insanlar hemîşe yazıg bir adama ihtiyac duyurlar. Görünür, hegigeten bunsuz keçinebilmirler. En dehşetlisi budur ki, yazıgların da könlünden bir yazıg keçir, yazıg da ki, hemîşe tapılır. Bir yazıg tapan kimi tez onun derdini de eşeleyip tapırlar, yarasının yerini öyrenirler, halına acıyırlar, cesâret verirler, el de tuturlar. Heçkesin ağlına da gelmir ki, bu işin içinde bir pıs şey de var. Aslında onlar bunu ona göre eleyirler ki, özleri öz gözlerinden yavınsınlar, başkasının hesabına derdlerini unutsunlar... Vay o güne ki, o yazığın da işi düz getire, yazıglığın daşını ata, bah, gör onda ne olur?! Bu, heçkesin hoşuna gelmeyecek, heçkes onu istemeyecek, yavaş yavaş ondan nefret de eleyecekler, fırsat düşen kimi burunlayacaklar... Bu murdar fikir gün boyu onu huzursuz eledi, üreyine sıhıntı getirdi...

Bes sonra? Sonra ne oldu? Megerse onun içinde keder varmış. Sonra hemin keder terpendi, bütün sevincini bulandırdı. O, yene evvelki kimi lal oldu, dinip-danışmaz oldu; ahırda ele oldu ki, herşey kalbine deydi, üreyine tohundu... Bir defe görün ne oldu?! Dükandan eşya alanda satıcı onun aldığı şeylerin arasında ona bir-iki kapik pul verdi. Elebil onu yıldırım vurdu, başına gaynar su tökdüler. Bu zehrimar iki kapik onun halını deyişdirdi, birdenbire yadına şeheri saldı. Özü de ne cür saldı; üreyini alt-üst eledi, tamam sarsıtdı... Doğrudan da sarı pul, aslında şeher puludu. Sudan, gezetden, metrodan, telefondan, tramvaydan ötürüdür. Kent yerinde o pulu götürmürler. Görünür, kimse şeherden getirip, belke de satıcı hesabını garışdırmamak üçün indiye kimi o pulu yüz adama vermek isteyip, ancak heçkes almayıp. Ahı kimin neyine lâzımdı?... İşte bah, kiçik birşey birdenbire onun içini ne cür terpetdi. Görünür, onun içi ele bir bahâneye bend imiş, terpenmek üçün fırsat gözleyirmiş... Bundan sonra onu bir üşütme tutdu, yuhusu arşa çekildi, üstelik gerîbe hallar keçirmeye başladı. Hardansa ağlına yerleşmişdi ki, mutlaka ona telgraf gelmelidir. Postaçıyı görende hemîşe heyecanlanırdı, na-rahat olurdu. Bu intizar onu berk yorurdu, olup galan üreyini de goparırdı. Özü de hisseleyirdi

ki, ümitsizliyi yavaş yavaş nefrete çevrilir. Bu nefret, onu boğurdu, boğula boğula hisseleyirdi ki, gorhuya, garanlığa benzer birşey bataklık kimi onu özüne doğru çekir; o, getgede batırdı. Aynı zamanda batmağa da can atırdı. Bundan ötrü kalbinin bütün ümidlerini harekete keçirmişdi, ayağa galdırmışdı. Lap son anda, birdenbire, ne cür oldusa kendlerinden çıhan tozlu torpaglı yol gözlerine sataşdı. Yol! Yahşı, ne cür olup indiye kimi görmeyip? Bu yol onu bürüyen gorhunun, garanlığın bir gırağından başlayırdı, şehere sarı, "Bermuda üçbucağına" sarı, Tanrı'ya sarı uzanırdı. O, yola sonsuz bir ümidle bahırdı, gözünü ondan çekmirdi, elebil, bu, onun keşfi idi, tezece tapmışdı...

Yola ne geder bahmak olar? Bir de gördü ki, yoldadı, şehere gedir... Getdi, geden kimi de gayıtdı. Sonra bir de getdi, bir de gayıtdı. Bir yol, beş yol, on yol. Budur yene gedip. Özü de bir günlüye, ahşam gayıdacak. Belke kahveden çıhıp ele birbaşa vağzala getdi...

Birden kimse ehmalca onun dirseyine tohundu; yanındaki yerin boş olup olmadığını soruşdu. Dedi ki, boşdu. Kahvenin penceresinden yola bahdı. Küçeye güneş ışığı düşmüşdü. Güneşin ışığına baha baha başadüşdü ki, Hümbet müellim çohdan çıhıp gedip. Sonra ne cür oldusa, gözünün gabağına balaca bir bulak geldi. Deyesen kimse bu bulağın suyunu bulandırmışdı. Amma suyun bir yerinde iynenin ucu böyüklükde, ondan da balaca bir işartı vardı. Bulak, bu işartıdan başlayıp yavaş yavaş durulurdu. Yavaş yavaş, telesmeden suya yayılan aydınlık onun kalbine geribe bir ümid, geribe bir teskinlik getirdi. İndi o, lap arhayın idi ki, dünyanı basmış, bürümüş bu murdarlığın, iyrençliyin içinde murdar olmayan birşey de var. Doğrudan da, dünya, bu cür başdanbaşa murdarlanabilmezdi. Onda gömgöy suların, mevsimlerin yuyup temizlediyi, duruladığı bir avuc torpag da olmalıydı. Kim bilir, belke de bu ele günebahan boyda bir ada idi; düşüp ya da yaddan çıhıp Şekspir'in, Dostoyevski'nin, Mirze Celil'i arasında galmışdı. Çor darda galanda çıhıp ona gederdi. İndi o lap arhayın idi ki, günlerin bir günü günebahan böyüklüyündeki hemin adadan dünyaya ele temizlik yayılacak, duruluk gelecek. Ağlına gelen bu gafil fikir onu biraz da üreklendirdi. Nedense o, Hümbet müellimin yadında bu cür aydın galdığına zerre geder de teccüb elemedi. Hele üstelik fikirleşdi ki, bu it oğlu it kök kök beşleri yazdığı, arha durduğu, öyündüyü indi heresi bir yerde enstitüde, gezetde, dergide işleyen telebeleriyle üz-üze gelseydi, belke de bu cür tanımazdı. Bir de olabilmezdi ki, onun bütün tâlihi Hümbet müellimin elinin bir yerini de kesmesin... Birden ona ele geldi ki, Hümbet müellimin de ömrünün ele bir noktası var ki, ondan gen durur. Özü de aksine bu nokta ele bir yerde dayanmır, civa kimi gezir, lap ağla gelmeyen bir yerde adamın gabağına çıhır. Biraz bundan evvel hemin nokta bu balaca kahvenin açık penceresinin ağzında

idi. O, hem de çoh yahşı başadüşürdü ki, bu, onun hak noktasıdı, ovhalanmış tâlihinin olup galan ağrısıdı, kesiyidi... Onda bele bir fikir de yaranmışdı ki, dünyanı gurudan, yoha çıhardan Hümbet müellimlerdi. Özü de beleleri gelip düz Tanrı'nın gözünün gabağında dayanırlar. Tanrı da Tanrıdı, bahıp görür ki, belesine edebiyyat nedi, heç bataklık da vermek olmaz. Vermez de, yahşı da eleyir vermir. İndi bir oğul lâzımdır ki, Hümbet müellimi Tanrı'nın gözünün gabağından kenara çeksin, Tanrı da görsün ki, bu torpag boşdu, sâhipsizdi. Bu boş torpağa bir adam versin, ya bir ağac versin, ya bir daş versin, ya bir ağ maymun versin; versin de, ne verir versin...

O, birdenbire özünü pis hisseledi, üreyi pis pis döyünmeye başladı. Son vahtlar onu tanıyan bir adama rast gelende bele olurdu. İndi de özünden asılı olmayarak içeriye göz gezdirdi; şansdan kahvede onun tanıdığı bir adam yoh idi. Lap küncde yaşlı bir kişi eylemişdi. O, bu adamı da tanımırdı, amma ondan gözünü de ayırabilmirdi. Kişinin çoh gerîbe bir çehresi vardı. Üzü ağrı ağrı idi. Elebil bu ağrı onun üzünde gala gala gurumuşdu, berkimişdi. Herhalde bu ağrı bugün, dünen, sırağagün şansı kesmeyen, huzursuz olan adamın ağrısı deyildi. Uzun illerin, belke de bütün bir ömrün, tâlihin ağrısı idi. Aslında bu keder, onun özünden çoh çoh yaşlı görünürdü. Kim bilir, belke de heç özününkü deyildi, ecdâdlarından galmaydı, irsî olarak ona keçmişdi... O, birden üşendi. Çoh vaht adam özününkü olmayan bu cür güclü, yad kederden gorhur, ihtiyat eleyir, fikirleşir ki, bu keder hestelik kimi, felâket kimi ona da keçebiler. Yavaşca galhıp kahveden çıhdı, küçenin obiri terefine keçdi, adamlara garışıp üzü aşağı addımladı...

Küçeye çohlu loteriya bileti tökülmüşdü. Görünür, bu yahınlarda çekiliş olmuşdu. Çoh gerîbedir, onların balaca kentlerinde adamlar birşey çıhmayan biletlerini küçeye tullamazlar. Üstelik bele biletlerin üstünde uşaglarını azarlayırlar, biletleri illerce sahlayırlar... Görünür, çetinlikle gazandıkları pulların bu cür boş getmeyine inanabilmirler, bele bir ahmak fikri heç üreklerine yahın da goymurlar. Çoh vaht günahı da özlerinde görürler. Onlara ele gelir ki, belke de biletin numarasına düz bahmayıplar, hansı rakamsa gözlerinden gaçıp... Elbette şeher başkadı, kend başkadı. Bunun göyleri de başka başkadır, seherleri, ahşamları da başka başkadı, insanları da başka başkadı... Şeher adamlarının benizleri biraz solgun olur, üzlerinin çizgileri —alın yazıları— aydın görünür. Kentde bu çizgileri güneş yandırır, camaatın tâlihi, kaza vü kaderi ellerine, gözlerine yığışır. Şeher adamlarının üreyinde kent adamlarına garşı hemîşe ahmak, mânâsız bir kin olur. Kend adamlarını da şeher adamlarından en çoh ürküden onların herşeyi gramla almalarıdı, bir de bu növbeye, yani guyruğa girme...

O, gözel, görkemli bir binanın garşısında durdu. Bina lap teze idi; ondan sonra tikilmişdi. Nedense şeherdeki deyişiklik hemîşe ona gusse getirirdi, keyfini pozurdu, ayrılığını yadına salırdı. O, hareketsiz olduğunu, hayatın muayyen bir noktasında donup galdığını başadüşürdü, hareketde olan herşey ondan uzaklaşırdı. Onda bele bir his de vardı ki, herşey onun yaddaşından başını götürüp gedir... Bu boşlukda, bu garanlıkda heçkes onu görmür, elebil, o, heç yohdu. Belke o şehere ele göze görünmediyi üçün gelirdi? Herden ona ele gelirdi ki, küçede getdiyi yerde nese bir mûcize olacak, camaat bu mûcizenin sırrını, mânâsını anlamak üçün dönüp onun üzüne bahacak... Elbette bu, boş bir hayâl idi, onun üreyine bele gelirdi. Böyük bir ürek ağrısıyla derk eleyirdi ki, insan görünende mûcisesiyle görünür. O da şehere özüyle barabar heçbir mûcize getirmemişdi...

Saata bahdı. Saat dört. Hele sekgiz dokguz saatlık vahtı var. İndi neylesin? Belke bir sinemaya getsin? Sinema kentde de var, yene müze yahşıdı. Sinemaya ya da müzeye getmek onun neyine lâzım idi... Belke içsin, keflensin? Pulu yohdu... Herden ona ele gelirdi ki, onu herşeyden hatta içindeki son ümidden de govuplar. Özü de gova gova ele bir yere getirip çıhardıplar ki, burada dünyanın heç neyine deymek, tohunmak olmur... İlâhi, onu ne pis güne goyuplar... Eger indi o, tamamiyle başka bir gezegene düşseydi, vaziyyeti bundan gat gat yahşı olardı...

Birden hisseledi ki, Aslangilin gapısının ağzında dayanıp. Göresen Aslan evdedi? Bu üç-dört ilde, yani o murdar, bic telgrafdan sonra bir defe de olsun görüşmemişdiler. Günah da onda olmuşdu. Gerek bekletmeyeydi, heber eleyeydi, deyeydi gelmeyeceyem, evi kime isteyirsen ver. Kim bilir, ne geder gözleyip?! Ne de olsa şeher yeridi, üç-beş manât da bir şeydi...

Gapını Aslan açdı. Tek idi. Çoh soyuh görüşdüler; aksilik, evvelce söhbetleri de tutmadı. Hayli keçenden sonra Aslan astadan soruşdu.

— Hayata girende Polina seni görmedi ki?

— Yoh... Nedi ki?

— Heç... Yegin bilirsen de Polina'nın dâvâ vahtı başı harap olup...

— Bilirem...

— Deliliyi indi biraz da artıp. Hergün gelip bizden seni soruşur. Deyirem dört ildi burada oturmur, inanmır. Gedip orda-burda danışır ki, biz gûya seni evde gizleyirik...

Bundan sonra Aslan birçoh ağla gelmeyen, geribe şeyler danışdı. Sen deme o, çıhıp gedenden sonra Aslangil bele fikirleşirler ki, bir de kiraya ev ver-

mesinler. Güllü'ye bir iş tapsınlar, uşağı da ana mektebine versinler. O saat da çoh yahşı bir iş tapırlar. Ancak ana mektebi meselesi biraz gec düzelir. Deyesen rüşvet vermeye pulları olmur, neylesinler, iş de yahşı işdir, elden bırahmak olmaz. Ne cür olursa birden yadlarına Polina düşür, hâhiş eleyirler ki, bir-iki günlüyüne uşağa bahsın; o da rası olur, deyir ki, lap bir hefte de baharam. Nece olsa, tekem, darıhıram... İkice günün içinde uşag Polina'ya ne cür ısınırsa ahşamlar anasının gucağına gedende ağlamağa başlayır. Bu, evvelce Güllü'nün de, Aslan'ın da hoşuna gelir. Üreklerinden keçir ki, Polina'yla bir de danışsınlar, razı olsa, uşağı ele özü sahlasın... Ele hemin gece uşag nâ-dinclik eleyir, ağlayır, özünü öldürmek isteyir; ahırda mecbur galıp Polina'nı çağırırlar. Uşağ, Polina'nı gören kimi kiriyir, biraz oynayandan sonra yatır. Uşag yatan kimi Polina'nı da razı salırlar, ayda elli manata. Bütün işler de ele bundan sonra başlayır. Uşag Polina'ya, Polina da uşağa ısınır, özü de ne cür ısınır. Ahşamlar uşağı evlerine getirende Polina gusseli gözükür; onların üzüne düşman kimi bahır. Bir defe Polina gedenden sonra gapının arhasından boğuk, hırıltılı bir ses gelir; açıp görürler ki, Polina getmeyip, gapının arhasında durup ağlayır. Bundan üç gün sonra Polina'nın ad günü olur. Muhârebe gahramanları üçün tezece açılmış olan mağazadan borç-harç yahşı bir halça alıp getirir ki, uşağın çarpayısının yanından duvara vursunlar, uşag üşümesin. Ele hemin gün gecenin bir yarısı yene gapı berk berk döyülür. Açırlar ki, Polina'dı. Polina durup onların üzüne bir müddet düşman kimi bahandan sonra hâhiş eleyir ki, uşağın üstünü örtsünler, berk soyuhdu. Gedip bahırlar ki, uşağın üstü doğrudan da açıkdı... Bundan sonra Polina birgün evler idâresine gedir, yaşadığı öz evini uşağın adına keçirmek isteyir. Meseleni öyrenip görürler ki, delidi; başlarından savırlar. Bu da ona berk tesir eleyir, yavaş yavaş deliliyi artır, orda-burda danışır ki, onun uşağını oğurlayıplar. Özü de bilir ki, kim oğurlayıp, amma birşey eleyebilmir, çünkü hökümet onların terefindedi... Yavaş yavaş uşağın da hareketlerinde garîbelik emele gelir. Aslan'la Güllü berk gorhuya düşür, ahırda Güllü işden çıhır, uşağa özü bahır. Ne geder eleyirler uşag Polina'sız rahat olmur, bütün günü ağlayır, yemekden kesilir, ahırda hestelenir, ele gucaklarında ölür...

Aslan, uşağın öldüyünü deyende ağladı.

— Körpe şam kimi söndü. Heç bilmedik külek haradan geldi. Birdenbire soyudu, buza döndü, gömgöy kesildi. O günden beri bir baş ağrısı meni tapıp. Yene bu ağrıdı ki, herden meni ayıldır, deli olmağa goymur; yohsa deli olaram, vallah düz deyirem. Ne ise... Kentde ne var, ne yoh? Ne iş görürsen? Bele görürem yazıçı da olabilmedin. Sözümden incime, bele başadüşürem ki, mani oluplar, goymayıplar. Pık elediler, sen de gorhdun, küsdün, incidin.

Düşmandan küse küse, uma uma özünü mahveledin. Men bunu başadüşebilmirem. Ahı düşmandan ne cür küsürler, ne cür umurlar? Adam gerek öz derdine hörmet elesin. Vessalam...

Aslan birden susdu, hersli hersli alnını ovuşdurdu.

— Başım yaman ağrıyır. Zehrimara galmış üreyim de sıhılmağa başlayıp.

Aslan yene susdu. Görünür danışmağa ya hevesi yoh idi, ya da söz tapmırdı. Bir hayli kirimişce dayandı. Geyimi lap köhne idi, üzünün rengini bulandırırdı; biraz da zayıflamışdı. Ağlayanda da lap goca görünürdü. Birden ağlına ne geldise ona sarı çevrildi, yene hersli hersli, alnını ovuşdura ovuşdura dedi :

— Deyesen getmek isteyirsen?

— He. Gecdi.

— Digget ele, Polina seni görmesin.

— Yahşı.

Polina hayat gapısının ağzında dayanmışdı. Garanlık olduğundan üzü yahşı seçilmirdi. Gözleri dibine batmış şam kimi lap zayıf zayıf yanırdı. O geder zayıf yanırdı ki, elebil Polina lap uzagda, dünyanın obiri başındaydı... Birden Polina'nı gözyaşları boğdu. Dili söz danışmağa tutmadı. Sonra yavaş yavaş özüne gelip, kesik kesik bazı şeyler dedi. Meger onun üreyinde sözü var; ancak bunu demek üçün gerek eve gedeler.

Otag çoh zayıf ışıklanmışdı. Garanlık olduğundan havası da adama ayrı cür gelirdi. Birdenbire evin gorhusu onu basdı. Eti üşendi, canına soyuh ter geldi. O, heç vaht özünü bu cür pis hisselememişdi. Polina biraz da gec danışsaydı, yegin bu gerginliye dözebilmeyecekdi.

Yavaş yavaş aydın oldu ki, uşag Polina'nın hesretinden ölüp. Polina ele birinci günden onu öz gızı bilir. Evvelce uşag gelen kimi ağlayır, kirimir, Polina da götürüp ona öz südünden vermek isteyir; ne cür olursa Polina'nın memelerine süt gelir. Polina, südü gören kimi ağappag olur. Başadüşür ki, anadır, Hem de süt emen uşağı var...

Bu hâdiseden sonra Polina birneçe ağla gelmeyen, garîbe şeyler danışdı. Gûya onu indi de seven var, amma ere getmir. Ere getse uşağı olar, sonradan o uşag da öler, o da uşağı defn eleyebilmez; o zaman da Tanrı ile arası açılar... Polina bele bir günahını da boynuna aldı. Gûya vahtında Çingiz Han'a getseydi, belke de muhârebe heç indi keşf olunmamışdı. Kosmosu hele teze teze keşf edirler. Gûya muhârebe de insanlara aslında bütün bu keşiflerden sonra lazımdı. O da ona göre ki, herşeyi tapandan sonra Tanrı ile uğraşmasınlar, onu nâ-rahat elemesinler...

Bundan sonra Polina ağladı. Budak kimi gurumuş olan elleri ile üzünü örtdü. Sonra ayağa galhdı, künce san getdi, oradan kiçik bir bağlama getirdi. Ağlaya ağlaya başasaldı ki, onun kitaplarıdır. O gedende Aslangil dışarı atıplarmış, yığıp sahlayıp.

Polina, gapının ağzında onu bir de durdurdu.

— Uşag düşünceden öldü; yavaş yavaş döşüme süt de gelirdi.

O, otagdan çıhanda hava lap garanlık idi. Aksilik, küçenin ışıgları da sönmüşdü. Döngeni burulup bir geder gedenden sonra başka bir küçeye çıhdı; üzüne ışık deydi, o saat da özüne geldi. Yorulmuşdu, çoh yorulmuşdu. Amma bu yorgunluk onu üzmürdü, kederlendirmirdi. Ne de olsa bugün obiri günleri kimi boşuna keçmemişdi. Beli, boşa getmemişdi. Aslan'dan teze bir söz öyrenmişdi. Düz deyir, adam öz derdine hörmet elemelidir. Ahı niye o yazıçı olmasın? Olacak! Mutlaka olacak! Polina'nın hayatını yazacak, hemin körpeni dirildecek. Demek bele, deli bir gadının himâyesinde bir körpe böyürür, deli gadının psikolojik vaziyyeti körpeye, onun psikolojisine keçir. Hem de ele keçir ki, körpede muayyen izler galır. Uşag özüyle bu izleri cemiyete de getirir. Hele bir buna bah! Polina'nın döşlerine süt de gelir. Ere getmeden de ana olmak mümkündür. Amma gerek bütün bunların psikolojik tahlilini veresen, esaslandırasan. Muhârebe heç lâzım da deyil. Yoh, lazımdı. Muhârebe ele onun tullanmak istediyi hemin dar yerdi, yapmak istediyi biclikdi. Bunsuz olmaz. Tam beş yüz sayfalık bir roman olar. Ahı, niye beş yüz sayfa. Bu beş yüz sayfa onun dâhili gücünden doğan bir rakam idi. Hem de bu beş yüz sayfayla onun gururundaki çatlak da bitişirdi, sağalırdı. Günde birce varak; üç namuslu cümle yazmak lâzımdı. Beş yüz güne bir roman. Demeli, Bermuda üçbucağına il yarımlık yoldu...

Bekleme zalında bir dene de boş yer yoh idi. İçeridekiler oturdukları yerde yatırdılar, arabir ayılıp, ses-küy gelen semti incik incik, biraz da nefretle süzüp tezeden yuhuya keçirdiler. Bir hayli ayaküste galdı. Ahırda sıhlaşıp ona da yer verdiler. Elebil, ayaklarından daş asılmışdı, başı üstünde durmurdu, gözleri getgede yumulurdu. Sonunda onu şirin bir yuhu tutdu. Yuhuda gördü ki, iki atlı gelir üstüne. Atlılar ona çatanda atları eylediler. dediler :

— Gelin tanış olag. Biz "Günebakanlar" adasından gelmişik. Sizi ele dördüncü kursa götüreceyik. Ahı, sizi dördüncü kursdan govuplar. Müsâbakadan keçmek üçün gerek bir şahmat oynayasınız. Şahmatı bilirsiniz mi?

— Bilirem...

O, atlılara goşulup bir yola çıhdı. Yahşı, bes bu geder yolu ziyada ne cür gedecek? Birden arhadan atasının sesi geldi.

— Getme, ay oğul, onlar başka yerden gelip, seni aldadıp aparırlar ki, bizden üz dönderesen, torpağımıza düşman kesilesen...

Deyesen bu sesi atlılar da eşitdi. Biri yavaşdan dedi :

— Artık sen büyülenmişsen. Özün bilirsen, geri bahsan, daşa döneceksen...

Addımlarını biraz da sıhlaşdırdı. Elebil ona güc gelmişdi, atlardan bir addım da dala galmırdı. Az getdiler, uz getdiler, dere tepe düz getdiler, gelip çatdılar "Günebahanlar" adasının üniversitesine. Böyük bir zala girdiler. Ortada bir stol, üstünde de şahmat tahtası vardı. Hardansa bir nefer de geldi. Onları üz-üze oturdular. Oyuna evvelâ o başladı, yavaş yavaş da üstünlüyü ele aldı. Sonra onu gâlip ilân elediler. Doğrudan da gara daşlarla oynuyan terefin şahı terpetmeye yeri yoh idi. Onu tebrik etdiler, gucakladılar, üz-gözünden öpdüler. Dünyanın işine bah ki, o saat Hümbet müellimden de bir tebrik telgrafı geldi. Birden kimse elini eline vurup, şahmat tahtasına sarı yüyürdü.

— Bura bahın, görün bizi ne cür aldadıp. Atları götürüp, yerine eşşek goyup.

Onun özü de ireli gelip bahdı. Teeccüplü şey idi. Doğrudan da atların yerinde eşşek vardı. Ağlamsına ağlamsına dedi :

— Vallah, bunları men deyişmemişem. Kimse kasden goyup...

Atlılardan biri güldü.

— A, men tanıdım; bunun biri rehmetlik Molla Nesreddin'in eşşeyidir, biri de Memmed Hesen eminin.

Obiri atlı da güldü.

— Bu dünyanın da sırrından baş açmak olmur. Tarih boyu at belinde olan bir millet foklora gör ne ile girir?!

O dayanabilmedi :

— Bes Dede Korkut, Koroğlu? Nedense yadlar hemîşe bizim çılpak yerimizi görmek isteyirler...

Atlılardan biri obirinden soruşdu :

— Neyleyek?..

— Galsın. Yazıgdı. Bunların sen deyen ele bir temennâları da olmur. Böyük sevinc filan istemirler, kederlerini bir balaca renglendirirsen, hoşlarına gelir.

Bu vaht zalın gapısı açıldı, içeriye bir adam girdi. Deyesen postacı idi. Ona bir dene de telgraf getirmişdi. "Anan hestedi, durma, gel".

Birden yuhudan dik atıldı. Gatarın yola düşmesine lap az galırdı. Yerinden galhıp yüyürdü; biraz gecikseydi, gatar elden çıhacakdı. Vagonda adam

lap az idi. Bir gırağa çekilip Polina'nın verdiyi bağlamanı açdı. Şekspir, Dostoyevski, Mirze Celil... Göresen bu kitaplar neçe ildi sanlıp? Dört il... Dört il... Dört il... Dört il... Bu dört ili o, yollarda galmışdı. Birden gözü elinde fener tutan yol gözetçisine sataşdı. Özünü o geyimde tasavvur elemeye çalışdı. Heçbir şey tüşünmemek üçün birce ele bu kifâyet idi. Eşi, cehennem olsun yol da, yol gözetçisi de. Bu geder sualla yaşamak olmaz. Sualların sayısını azaltmak lâzımdı. Günde birce varak. Üç namuslu cümle. Bermuda üçbucağına kimi onun üreyinde bir dene de sual galmayacakdı...

Kendin lap gireceyinde maşından keçmek olmurdu. Deyesen ölen vardı. Dağın eteyindeki biçinçiler üzü aşağı tökülüşdüler. Ölen Yunus'un oğlu idi. Uzun uzun kirpikleri, uzun uzun saçları, uzun uzun elleri gana bulanmışdı. Hamı birer birer çevrilip yan-yöresine bahdı. Yunus yoha çıhmışdı. Biçinçiler indi gördüler ki, Yunus yuhanda biçenekde eli kerentisiz, yonma daş kimi tek başına galıp. Kimse dillendi :

— Göresen, ne bildi, e...

— Seherden fikirliydi.

— Görünür üreyine damıpmış...

— Gerek birimiz yanında galaydık...

— Ne bilek?..

— Yazığı gan tutup, aşağı enebilmir.

— Biriniz gedin, getirin.

Biçinçilerden biri ağır ağır üzü yuharı çıhmağa başladı. Yene kimse dillendi :

— E, niye, özünüzü itirirsiniz? Meyiti bir kenara çekin...

— Zavallıyı demek ele ecel yola çıhardırmış...

— Be nedi? Kendinen şeherin arasında galmışdı. İl uzunu yol ölçürdü.

— Ölüm goymurdu yazığı bir yerde otura; kent demirdi, şeher demirdi, gezdirirdi...

SEYRAN SEHÂVET

(23/3/1946 -)

Şâir ve yazar. Fuzûli ilçesinin Yukarı Yağlıvend köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. Bir süre öğretmenlik yaptı. Daha sonra, Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Şarkşinaslık Fakültesi'ne girdi. Buradan mezun olduktan sonra, iki yıl İran'da tercüman olarak çalıştı. Sehâvet, Bakû'ya dönünce "Edebiyyat ve İncesenet", "Ulduz" gibi dergilerde idâreci olarak çalıştı. Hâlen, "Ulduz" dergisinin nesir şûbesi müdürü olarak çalışmaktadır. Seyran Sehâvet'in şiir , hikâye ve makalelerinden bazıları çeşitli dillere tercüme edilmiştir. Adalar ve Menim Planetim adlı iki şiir kitabı, Hamı Ele Bilir Ki ve Yüz İlin Kişisi adlı iki hikâye kitabı ve Daş Evler adlı bir romanı neşredilmiştir.

PAROVOZSÜREN

Zülfeli, söye söye dellekhanadan çıhdı. Penceyinin eteklerini geri atıp, ellerini ceblerine dürtdü. Damağındaki Kazbek marka sigaranı tütsüleye tütsüleye, boylana boylana eve yollandı. Mağazanın gabağından keçende vitrinde özüne bahdı. Sonra da ordaki çahır şişelerini gözden keçirdi. Gişi, Martuni Sovhozu, Ağ Sofra, Ağdam. İndice gırhdırdığı dazlak başını gaşıdı, burnunu çekdi, dönüp mağazaya girdi. "Ağdam"ın ezber bildiyi fiyetine bir de bahdı. "Vallah ucuzlukdu..." Ağdam'ın birini alıp, geniş şalvarının cebine dürtdü.

Birazdan Zülfeli,Ağdam'ı başına çekecek, keyfi kökelecek, cavan vahtı askerlikde olduğu yerlere "seyahata" çıhacak ve ömrünün en mânâlı illeri olan askerliyini döne döne hatırlayacakdı. "Eşi, hayıf deyildi o günler, arvad yoh, uşag yoh. Ne isteyirsen ele. İndi get eve, görüm nece gedirsen? Mürtedin gızı mürted "mazgimi" harab eliyecek ki, yene içirsen. Günde bir şişe Ağdam men boyda adama neyleyebilir ki? Başı kesilmeli deyil ki? Eh, tüpürüm bele jizniye*..."

O, yaz-kış başını daz gırhdırardı. Hemîşe Kazbek'i ağzında çiyneye çiyneye çekirdi. Yayda köyneyinin düyümlerini yarıya geder açıp sinesine tuşla döydürdüyü "JORA-ZÜLFELİ-GRUZİYA-DRUJBA"** sözlerini camaatın az gala gözlerine sohurdu. Jora onun asker yoldaşı olup, yahın oluplar.

Keçen yay Jora arvadı ile Zülfeli'ye gonag geldi. Düz bir ay Zülfeli'nin ve onun ailesinin sağlığına içdiler. Bir gün ise Jora keflenip arvadını berk döydü ve seheri günü çıhıp getdiler. Zülfeli ise üç yüz manat borca düşdü. Fikirleşdi ki "Kafkaz'ın adını batırmak olmaz".

Zülfeli, yekeper adam idi. Gen-bol şalvarından bir-iki dest şâgird kostümü çıhardı. Gırh beş numara da ayakkabı geyirdi. Cavan vahtlarında özünün dediyi kimi sporcu olup. Herden söz açılanda bele öyünür : "Get Gruziya'ya,

---

* Hayat.

** Jora-Zülfeli Gürcü dostluğu.

deynen sporcu Zülfeli, hamı sene baş eyer..." İndi ise yalnız futbolla ilgilenir. Heçbir oyunu gaçırmaz. Kamanda (takım) uduzanda da bele deyir : "İhtiyarı vereler maa, bilirsen ne oynadaram onları..."

Onun yanında hansı hânendeden söhbet açsan istihza ile deyecek : "Gelmişdi. Toya gelmişdi Çermet'e. Bir beşlik verdim dedim, e, bir Rast ohu, dedi ki, beş manata heç diringe de çalınmaz. Çıhartdım pıçağı, diredim hırtdeyine, dedim boğazını keserem. Sonra bülbül kimi ceh-ceh vurdu. Sen gorhunu ne bilirsen, gorhu köpeyoğlu şeydi..."

Hemîşe yüksek sesle danışır. Dinende de deyir ki, "men parovoz sürenem." Adama ele gelirdi ki, Zülfeli ömründe pıçıltı ile danışabilmez, gerek ele hemîşe nerildesin.

Onun beş uşağı var, dördünün dersi çoh yahşıdır. Keçen il böyük gızı riyaziyyat imtahanına gedende ona bele demişdi : "Get, get, ohuyacaksan, heçkes de görmeyecek. Hara cehennem olup gedirsen? Evde bir işin gulpundan yapış ee!" Gız, öz otağına çekilip ağlamışdı. Oğlu ressamlık dersine gedirdi. Onu da bele heveslendirirdi : "Get bir senet öyren ede. Get televizyon teknisyeni ol, pul onlardadı, bey kimi dolanırlar." Sonbeşikleri ise yeddi yaşının içinde idi. Ancak bahanda elebil dörd yaşı var, cılız ve arık idi, pişik balasına ohşayırdı. Ona muhârebeden dönmeyen böyük gardaşı İsmayıl'ın adını vermişdi. Evde heçkesin ona bir söz demeye hakkı yoh idi; o dünyayı dağıtsa bile. Uşag da atasının mehebbetine güvenip, kefi istediyini eleyirdi. Zülfeli, İsmayıl'ın dışındaki uşağlarını pek sevmezdi. O, yalnız İsmayıl'a inanırdı. "Ne çıhsa bundan çıhacak" deyirdi.

Evde hara bahsan, İsmayıl'ın şekli var idi. İsmayıl, özünü ev sâhibi ilân elemişdi. Atası ona demîşdi ki, evler senindi. Onun, bacıları ve gardaşı ile sözü çepleşende deyirdi : "İstesem, hamınızı govaram." O, bele deyende, Zülfeli'nin uçmağa ganadı olmurdu. "De, seni yaradana gurban olum, de" Zülfeli'nin gardaşı bir defe ona demişdi ki, "niye uşağlarını içine ayrı-seçkilik salırsan?" Zülfeli, cavabında bele demişdi : "Sen get öz derdini zek ki, arvad gohumlarına esir düşmüsen." Zülfeli, gardaşının öz gohumlarıyla olan mehribanlığını bele deyerlendirirdi. Gardaşı da ele o vahtdan beri bu evden ayağını kesmişdi. Gardaşının gelmemeyi Zülfeli'nin vecinde de deyildi ve bele deyirdi : "Bele bî-gayret gardaş mene lâzım deyil. Cehenneme getsin, dalınca da bir gara daş." Aslında bu gara daş, Zülfeli'nin tepesine tüşmeli idi. Bu gara daş yol gelirdi ve gecikirdi.

Birgün Zülfeli ile arvadının arasında İsmayıl'ın gelecekde hansı senetin sâhibi olacağı bârede berk mübâhise düşdü. Birnece şişe Ağdam şarabını içen-

den sonra Zülfeli'ye ele geldi ki, artık İsmayıl onuncu sınıfı gurtarıp, ihtisas seçmeli olup. Zülfeli, berden gışgırmışdı :

— Men parovoz sürenen, oğlum da gerek samalyot sürsün, samalyot!

Gızlar öz otaglarında derslerine çalışırdılar. Böyük oğlu Râsim yoldaşları ile magnitofona gulag asırdı. Mutvağdaki radyo son heberleri verirdi. Televizyonda maşın gayırma zavodundan çekilmiş şekilleri gösterirdiler. İsmayıl, emisi ile baraber çekilmiş şekline bahırdı.

— Menim oğlum samalyot sürecek, samalyot, senin gardaşlarının acığına.

Zülfeli'nin arvadı dillendi :

— Menim gardaşlarımın acığına niye?

— Ona göre ki, menim gardaşlarım kimi, onlar da bî-gayretdiler.

Arvadı soruşdu :

— Niye bî-gayret olurlar, eşi?

— Çünki, arvad gohumlarına satılıplar. Onların hamısının acığına İsmayıl samalyot sürecek. Bah, bu beş otağımı satıp, ona samalyot sürdüreceyem.

Asıl mübâhise de bundan sonra başladı. Arvadı Bilul on yeddi il idi ki, onunla birlikde yaşayırdı, bele söhbetlere alışmışdı.

— Hökümetin evlerini ne teher satarsan?

— Men Zülfeli'yem, sataram! Hele o yana da keçerem!

— Satabilmezsen!

— Sataram!

— Satarsan, tutup basarlar dama, beş il içeride yatarsan.

Zülfeli dik galhdı. Başını silkeyele silkeyele dedi :

— Meni dama gatacak olan hele anasının garnında gurdalanır, aaz.

— Hohhhh! Senden gorhacaklar?

— Aaz, adamsan, adam gızısan, uşağın işinin üstünde tek sebir olma az, ay niyetin öz başında çatdasın.

Rasim, magnitofonun sesini biraz da artırdı ki, yoldaşları bu mübâhiseni eşitmesinler. Radyo son heberleri gurtarıp, Şubert'in eserlerinden ibâret konserine başladı. Televizyon öz evvelki işinde idi.

Bilul, üzünü erine tutdu :

— Menim uşağımın göyde ne işi var, birce ele bu galmışdı. Yani bu boyda yerde bir senet tapılmayacak?

Zülfeli yene de başını esdirdi :

— Beri bah, mazgimi harab eleme ha!

Bilul, erine bab idi, ondan geri galan deyildi. Bilûl, nece deyerler, Zülfeli'nin öz yetişdirmesi idi.

— Sen öl, maa elini vurasan ha, gonşuları yığaram bura.

— Aaaz, sarsak sarsak danışma, gonşular menle şerik arvad alıplar?

İsmayıl, atasının balası kimi danışdı :

— Aaz, sarsak sarsak danışma dee, sen de.

Anası, İsmayıl'a fikir vermedi. Eger er-arvad bilseydeler ki, bele anormal inkişâfı ile İsmayıl tıbbî muayeneden keçebilmeyecek, onlar yene de mübâhise edecekdiler. Zülfeli'nin dediyi kimi "guruca prensip"

Arvadının gonşuları çağıracağından ihtiyat eden Zülfeli pes dedi. Bilul da durup mutvağa getdi. Zülfeli ise durup kâğızdan teyyâre modeli düzeltdi. Sonra mutvağa getdi ve orada kâğız teyyâreni havaya burahdı.

— İsmayıl'ın samalyotu geldi, ay arvad! Gahgaha çekdi, güldü, güldü..

İsmayıl'ın samalyotu mutvagda iki defe dolanıp, horek gazanının içine düşdü. Bilul, cin atına mindi.

— Saa ağıllı deyenin atası gôrbagôr olsun.

Bilul, İsmayıl'ın kâğız samalyotunu gaynar gazandan çıharıp, zibil vedresine atdı. Zülfeli tahkir edilmiş oldu. Zülfeli yalnız bele başadüşdü ve sonra dedi :

— Aaz!

— Ne var?

— Gulag as! Deyip, babasından öyrendiyi bir ehvalatı anlatmağa başladı. "Bir defe Kazım adlı bir oğlan uşağının başından bit tapırlar. Bir gız uşağı da ona hemîşe bitli Kazım deyirmiş. İş ele getirir ki, bitli Kazım hemin gızı alır. Sonra hemin o bitli Kazım gelip âlim olur. Arvadı yene ona bitli Kazım deyir. Kazım'ın canı boğazına yığılır. Kazım çoh deyir, arvad az eşidir. Ahırda Kazım arvadını aparır denize ki, orda boğup öldürsün. Denizin ortasında Kazım arvadına deyir ki, bah, bir de mene bitli Kazım deme. Arvad eşitmir, senin kimi ters imiş".

Zülfeli gördü ki, arvadı çoh maragla asır. Sözüne devam eledi. "He, Kazım arvadı suya basır, arvad yene dediyini deyir. Sonra Kazım yazık arvadın başını da suya basır. Arvad da senin kimi abırsız imiş. He... Kazım onun başını suya basanda, arvadı ellerini sudan çıharıp, başlayır dırnağı ile bit gırmağa. Yani ki, bitli Kazım, bitli Kazım. Bah, indi sen hemin arvaddan da abırsızsan..."

Arvadı dedi :

— Bah, sene ele arvad lâzımdı ee, anadan emdiyini burnundan getire.

— Gorhma, sen ondan da betersen. Sen ölesen, hökümetden gorhum olmaya, dilini dibinden keserem.

— Vallah, bir haray salaram, bütün şeher bura yığışar.

Zülfeli, divana uzandı.

— Menim oğlum samalyot sürecek.

— O günü görmeyeceksen!

— Aaz, mazgimi harab eleme.

Zülfeli'nin arvadı dördüncü sınıfa geder Rus mektebinde ohumuşdu, sonra Azerbaycan mektebinin üçüncü sınıfından tahsilini devam etdirip dokguzuncu sınıfda Zülfeli'yle tanış olmuşdu.

— Mazgimi yoh ee, mozgumu...

— Mazgimi!

Arvad, tez obiri otağa keçdi, elinde bir lüget geri gayıtdı.

— Men deyen olsa, İsmayıl samalyot süren olmayacak. Sen deyen olsa, sözüm yohdu.

— Yahşı, yahşı, kitabı aç aaz, âlimlik eleme.

Tez lügeti açdılar. Rasim, mutvagdan öz otağına keçmek isteyende valideyinlerinin elinde kitap gördü ve yazık uşag özünü itirdi, gülümseyip otağına keçdi. Obiri uşaglar da birbir geldiler, bahdılar, getdiler. Er-arvad on on beş degige hayli zehmet çekenden sonra ahtardıkları kelmeni tapdılar. Arvadın üreyi çırtdadı.

— Gördün, gördün? Mozg-beyin. Gördün?

Zülfeli halını pozmadı.

— Dedemin çöreyi hakkı, ele bu kitabı yazan da sen ağıldadı. Sen o rehmetlik dedenin kellesi mazgimi harab eleme.

— Seninki odu.

— Bilirsen ne var? Sen öl, gözünün ikisi de bir deşikden çıha, İsmayıl samalyot süren olacak.

— Dedemin gôru hakkı goymaram heç samalyota yahın da düşe.

— Baharık, baharık.

— Yahşı, neyliyek, göreceyik.

Zülfeli ayağa durdu. Tez gapıdan çıhdı. İki saatdan sonra zil-zurna eve gayıtdı. Elinde bir oyuncak teyyâre de vardı. İsmayıl'a almışdı. Ayak üste gücle dursa da, İsmayıl'ı galdırıp başının üstünde herremeye başladı. "Tıppp, tıppp! Guppppp..."

İsmayıl hayli uçdukdan sonra teyyâresi ile beraber yıhıldı. Arvad, üzünü cırıp tökdü. Âlem birbirine deydi. Zülfeli, arvadını mal döyen kimi döydü. İsmayıl ele ağlayırdı ki, elebil etini kesmişdiler. Radyo, idman heberlerini verirdi. Televizyon, sabahki verilişlerin programını verip gurtardı, Zülfeligile "geceniz heyre galsın" dedi. Zülfeli'nin arvadı bağıra bağıra evden gülle kimi çıhdı.

— Seni dama sohdurmasam heç dedemin gızı deyilem, deli gudurmuş!

O gece milis geldi. Telvizyon da Zülfeli kimi ağappag ağarmışdı. Televizyonu gapatdılar. Zülfeli'ni apardılar. Zülfeli, on beş gün sonra eve gayıtdı. İçeri giren kimi Ismayıl'ı bağrına basdı ve arvadına ilk sözü bu oldu :

— Sen öl, gözünün ikisi de bir deşikden çıha. İsmayıl samalyot süren olacak.

Arvad dinmedi ve o vahtdan beri bu evde İsmayıl'ın gelecek ihtisası bârede heçbir mübâhise filan olmadı... Ancak bu sabah işe gedende Zülfeli, kâğızdan bir teyyâre modeli gayırıp, gizlice arvadının el çantasına goymuşdu...

Zülfeli yaşadığı evin gabağına çatanda yanında oğlan uşağı olan gonşu gadınla görüşdü.

— Privet, aaz, ne var, ne yoh?! Sonra da başladı uşağın başını sığallamağa. İsmayıl'a aldığı dodag garmonunu cebinden çıharıp evvel özü çaldı, sonra da onu uşağa verdi. Zülfeli, boyunu o teref, bu terefe çönderip, gadının elindeki sebete bahdı, sonra başdan ayağa onu süzüp dedi :

— Beri bah, niye görükmürsen, gadası? Sebeti maa ver görüm, golların gırılar.

Bir anda çekip sebeti gadının elinden aldı. Gadın, iri gözlerini edâlı edâlı, süzgün süzgün naz ile dedi :

— Daha meni neyleyirsen?

— Bu ne sözdü aaz.

Gadın Zülfeli'nin üzüne gülümsedi ve o saat da elebil onun canını aldı. Zülfeli'nin üreyi esdi, elebil on yeddi yaşında oğlan idi. Gadın da Zülfeli'ni başdan ayağa süzenden sonra dedi :

— Bilmirsen ne sözdü?

— İsmayıl'ın gôru hakkı, ağlıma heç ne gelmir, de görüm yene ne olup?

— İndi de deyesen bahçaya gedip gelirsen.

Zülfeli, özünü bilmemezliye vurdu, üzünde çoh küt bir ifâde yarandı. İçinden keçeni ört-bas eleyebilmedi. Biraz da özünü itirdi. Gadının ona yazığı geldi. Zülfeli, hayli keçenden sonra ona cavap verdi.

— Aaz, aaz, İsmayıl'ın gôru hakkı, bildim ne deyirsen, bekâra söhbetdi.

— Bekâra söhbet-zad deyil. Ele adam deyip ki, elebil gözüynen görüp.

— Aaz, İsmayıl'ın gôru hakkı, menim bu yüz on kiloluk canım ancak saa gurbandı. Ne danışırsan, aaz, itin gurdun adını çekirsen. O hara, sen hara? Allah vurup onu, bir deridi, bir kemik.

Zülfeli etrafına bahdı. Saatına bahdı. Arvadının gelen vahtı idi. Eger arvadı görse, gan düşecek ki, senin dul arvadla ne söhbetin olabiler. Özüne de yedirebilmedi ki, çıhıp getsin. Çünki hemîşe bu gadının yanında özünü dünya şampiyonu kimi aparırdı, "Allahdan başka heçkesden gorhmuram" deyirdi. Aslında, o, Allahdan gormurdu. Az da olsa, arvadı Bilul'dan gorhurdu. "Kâş seni salamat gelip eve çıhmayasan, ay Bilul. Yolda ayağın gırılsın, seni obiri dünyaya aparalar. Bele fırsat menim elime bir de ne vaht düşecek..." Gadının sesi, onu fikrinden ayırdı.

— Beri bah, Zülü.

— Can!

Zülfeli'nin mehribanlığına gadın çaşdı ve sonra dedi :

— Bilirsen ne var?

— Yoh, Zülü gurban.

— Men... Daha besdi.

Zülfeli kişilendi.

— Ne besdi? Aaz, ne yatdık ki, ne de yuhu görek.

— Yoh, e.

— He, bes, ne olup ki? Belke saa bir söz deyen var. Kimdi o? İsmayıl'ın gôru hakkı, cercenek eleyerem onu.

— Kimi?

— Ne bilim kimi, bes ne danışırsan? Zülfeli, öz âleminde söhbeti deyişdirirdi. Ağır sebeti sağ elinden sol eline aldı. Dedemin gôru hakkı, birgün de sensiz durabilmerem.

Gadın, özünü toplayıp, işvekârlıkla yalan-gerçek dedi :

— Yoh eee, ayrı meseledi.

— De, de, biz de bilek görek ne meseledi.

— Beri bah, bes arvadından gorhmursan?

— Men arvaddan gorhsaydım, gurd-kuş meni basıp yeyerdi.

Gadın biraz da ezildi.

— Sen gorhmursan, men gorhuram.

— Kimden?

— Bilul'dan.

— O arangutanın neyinden gorhursan aaz. Sen öl, dedemin gôru hakkı, saa bir söz deye ha, o Bilul'a ot yolduraram. Ne danışırsan aaz, sen. Saa menim canım gurban.

Endamlı gadın sağ elini beline goydu. Üz-guzünü turşutdu. Bayagki mehribançılıkdan eser-alâmet galmadı. Biraz da ciddileşip dedi :

— Ere getmek isteyirem.

— Ne?!

— Eşitmedin?

— Heç eşitmek de istemirem!

Zülfeli ucadan danışmağı faydasız hesab eledi. Belke de ömründe ilk defe yavaşca dedi :

— Dürüş, mene yazığın gelsin. İndi men boyda adamı uşag kimi yalvartmak mı isteyirsen? Dedemin gôru hakkı...

Dürdâne'nin ona yazığı gelse de sözünün üstünde durdu :

— Neynim, ay Zülü, gadan alım, tek yaşayabilmirem. Dört duvarın arasında bağrım çatlayır.

— Niye bağrın çatlayır? Ne vaht deyirsen, gelim... Lap hergün gelerem. Men ölmüşem, sen tek galasan? Sene gurban olum, meni mahvetme. Zaten evde rahad deyilem...

Zülfeli, ağır sebeti yeniden sağ eline aldı. O, Dürdâne'ye çoh söz demek isteyirdi. Şirin sözler, ürek yumşaldan, kalb parçalayan sözler. Ancak kabiliyyeti çatmırdı, dağarcığında birşey yoh idi.

— Salameleyküm.

Zülfeli, sese teref döndü. Bilul idi. Elinde yeke bir sebet de vardı. Zülfeli, tez vaziyeti düzeltmeye başladı :

— Dürdâne bacı da uşagdan yaman şikâyetlenir. Deyir ki, aynı bizim İsmayıl kimi ellemedi.

Dürdâne, onun sözünü tasdik eledi.

— He, meni boğaza yığıp.

Bilul, Dürdâne'nin hal-hatırını soruşdu. Sonra erinin elindeki sebete bahıp dedi :

— Bu nedi, bele?

— Bazardan gelirem, şey-meydi.

Bu sözleri nece dediyini Zülfeli'nin heç özü de bilmedi. Dürdâne, bu sözün garşısında elini sebetden üzdü. Onun oğlu dodag garmonunu çala çala, gaçarak geldi.

— Bilul hala, Bilul hala, bah, Zülfeli emi alıp ee, çalırsan?

Elebil Zülfeli'ye gülle vurdular. "He... Bu ahşam evde yene tiyatro oynadacayık... İtin balası!"

Bilul, Dürdâne ile vedalaşdı. Erinin golundan tutup getdi. Dürdâne, sebete baha baha galdı. Zülfeli ömründe ilk defe Allahından da, talihinden de razı galdı. "Yahşı ki, o it balası demedi ki, Zülfeli emi, sebetimizi hara aparırsan".

Bilul şaşırmışdı. "Deyesen Zülfeli yavaş yavaş adam olup, adamlar safına gatılmak isteyir." Bu, on yeddi ilde Zülfeli'nin ilk bazarlığı idi. Bilul'un üreyi açıldı. Yene erinin elindeki teze sebete bahdı.

— Bes sebeti hardan almısan?

Zülfeli, sebetin tezeliyine, köhneliyine fikir vermemişdiyse de dedi : "Bazardan." Bu tehlikeli sualdan da Zülfeli belece asanlıkla gurtardı.

— Ne almısan, a kişi, ne yahşı şeytanın ayağını gırmısan?

Zülfeli, mehribanlık gösterdi.

— Ne bilim, ayın-oyunda de. Maaş almışdım, dedim, bir defe de men elidolu gedim uşağların yanına.

Bilul fikirleşdi. "Ya yeri göyü yaradan Allah, sene min şükür, bizim kişi de ağıllanarmış." Bilul'un yadından çıhdı ki, eri, Dürdâne'nin oğluna dodag garmonu alıp. Bir an özünü hoşbeht hesab eledi, yüngülleşdi. Lap gapının ağzına çatanda, Zülfeli onun elindeki sebeti aldı. "Ver kömek eleyim". Bilul, bir söz demeden sebeti verdi Zülfeli'ye ve mehriban mehriban ona bahdı. Özge vaht olsaydı deyerdi : "Gapıya gelip çatandan sonra yadına düşürem." Amma bu sefer arvad ele demedi. Zülfeli'nin fikri de "Dürüşünün" yanında idi. Birden Dürüş de yaddan çıhdı. "Ay Allah, göresen sebetin içinde ne var?" Zülfeli'nin rengi ağardı. Bilul, bunu görmedi.

Gapını uşağların hamısı açdı. Dehlize keçdiler. Sebetler birbirine ohşayırdı. Bilul, sebetlerin ikisini de Zülfeli'nin elinden alıp, mutvağa keçdi. Evvelce öz sebetini boşaltdı. Sonra Dürdâne'nin sebetini açdı. Evde kartof, soğan ve et olsa da, Dürdâne'nin sebetinden çıhan şeyler onu şaşırmadı. "Kişidi de, ne bilsin ki, evde ne var, ne yoh. Çoh sağ olsun." Sonra sebetin dibinde Bakı ünvermagına bükülmüş bir şeye gözü sataşdı. Zülfeli de mutvağın gapısının ağzında dayanıp tezece rahatlamışdı ki, kâğıza bükülü şeyi gördü. "Aşkabad batan kimi batdım." Bilul, kâğızı yavaş yavaş, telesmeden açmağa başladı. Bir kâğızı açdı gurtardı. Deyesen iki kâğıza bükülmüşdü. Zülfeli bu heyecanlı beklemede ürek göbeyini yedi. Üreyinde kendlerindeki meşhur seyide üç manat nezir dedi. Çoh şey fikirleşdi, çoh götürgoy eledi ve ahırda bu garara geldi. "Kâğızın içinden lap sigara da çıhsa, deyeceyem ki, sene almışam, Bilulcan." Bilul kâğızı sebetin dibinde açdı.

— Sağ ol. Allah atana rehmet elesin.

Bilul, üstünde "fidci" yazılmış ıtır şişesini çıhardıp burnuna yanaşdırdı, gohladı, oturduğu yerde böyrüne goydu. Sonra ise geşeng liftçike bahdı, lap ağlı getdi.

— E, kişi, gün hardan doğup bele?

Zülfeli utanmaz utanmaz dedi :

— Görürsen de, danışanda meni beyenmirsen.

— Eşşi, men bele gelet eleyirem seni beyenmirem, sen ne danışırsan...

Bilul hemen ayağa galhdı. Üçüncü şeyi kâğızı bükülü vaziyetde götürüp obiri otağa keçdi. Gapını daldan kilitledi. Zülfeli'ni yene fikir götürdü. "Göresen bu zehrimar neydi bele?" Tez dizi üste çöküp, gapının deşiyinden bahdı ki, göresen arvadı neyleyir. Gördü ki, Bilul soyundu ve geşeng, uzun bir gece köyneyini eynine geyindi, sonra da nâ-razı hayıflandı.

— Andıra galmış çoh yekedi!

Zülfeli arhayınladı. Bilul gapıdan çıhan kimi soruşdu.

— Eynine ne teher oldu?

— Eşi yaman yekedi.

— Köpek gızlarını görürsen mi, meni aldadıplar ee.

Zülfeli, ünvermagda işleyen gızların da payını verdi. Rahatladı. "Elbette sene böyük olar. Arangutanın balası arangutan. Sen hara, Dürüş hara?"

Eger Bilul'un bütün bu meselelerden heberi olsaydı, Allahın da bütün bu meselelerde eli olduğuna min fâiz inanardı.

Zülfeli, yatag otağına keçdi, stolun çekmecesini çekdi, Bilul'un pasaportunu çıhartdı, doğum tarihine bahdı. "28 Aprel, 1938." Bugün ise ayın 29'u idi. Zülfeli sevindi. Hücûma keçdi... Düşmanı yenmek üçün fırsat düşmüşdü. "Bu saat onu bir güne salım ki, bir de menden heç şüphelenmesin.. Can ay Dürüş, can, can..." Hemîşeki tonla dedi :

— Bilul.

— Nedi Zülfeli, yegin acsan? Bu saat hazırlayım, beş deyge otur...

— Yoh ee, ayrı sözüm var saa.

Bilul yahına geldi.

— Nedi?

— Men isteyirdim dünen anam bu şeyleri, dünen meni ne teher azarladınsa...

Bilul'a heç ne çatmadı.

— Eşi isteyir lap heştad numara olsun, geyeceyem.

— Yoh ee, sözümün canı var.

— He, de gelsin, gulağım sendedi. Seni dinleyirem.

— Bes bilirsen niye dünen deyirem?

— Yooh.

— Ahı dünen senin ad günün idi.

— Ne danışırsan eşi?

— Vallah.

Bilul, sevindiyinden hardasa uçacakdı. Evinde seadet emele gelmişdi.

— Al Zülfeli, sen İsmayıl'ın gôru, hardan yadında galıp? Menim dünen yediyim bugün yadımdan çıhır.

— Men, sen deyilem ha, olur-olmaz şeylerden ötürü havalanam, herslenem.

Bilul utandı, hecâlet çekdi. Erini tanıyabilmirdi.

— Ay Zülfeli, sen Allah, meni bağışla.

Bilul'un sevincden gözleri doldu.

— Yahşı, yahşı, di sarsaklama, birşey ver yeyek.

— Bu saat, beşce degige yanını yere ver, bu saat.

Zülfeli Ağdam şarabını çıharıp, stolun üstüne goydu. Hele ömründe bele ürekli olmamışdı. Hele ömründe onun tâlihi bugünkü kimi yâver getmemişdi.

Zülfeli mutvağa girdi. Elinde olmayarak sebetin kiçik gözüne elini sohdu. Heç ne yoh idi. Birden gözü sebetin dibinde selîge ile bükülmüş mektuba benzer kâğıza ilişdi : Tez götürüp açdı. Kâğıza bele yazılmışdı : "Menim Dürdânem, bir denem! Bu kiçik hediyeleri gabul elesen, dünyalar menim olar. Sene deyecek çoh sözüm var. Bugün seni saat sekgizde hemin yerde gözleyirem. İmza, senin derdinden deli olan Petef."

Gan, Zülfeli'nin kellesine vurdu. Saata bahdı. Sekgize on degige galmışdı. "Belke Dürüş bu mektubu heç ohumayıp." Tez penceyini geyindi.

— Aaz, tez ol, yemek hazırla, düşüm bir arag da alım getirim.

Bilul mutlu idi.

— İsteyirsen lap ikisini al.

— Men alkolik deyilem, aaz.

— Yahşı, yahşı.

Bilul bilmirdi ki, Zülfeli ile nece danışsın ki, onu incitmesin.

Zülfeli, özünü gonşu bloka yetirdi. Telesik dördüncü mertebeye çıhdı. Zili ne teher basdısa içeriden ses-sorak çıhmadı. Üzülmüş halde geri gayıtdı. İçeri girende Bilul soruşdu.

— Bes, arağın hanı, eşi?

— Ne geder içmek olar ee? Bir şişe Ağdam var, besimdi.

O gece Bilul, Zülfeli'nin başına pervâne kimi dolandı, özünü emellibaşlı hayat yoldaşı hesab eledi. Bilul içmese de hayli sağlık diledi.

— A kişi, Allah seni bizim üstümüzden eksik elemesin. İlâhi, sene min şükür... Ay Zülfeli, men razıyam, goy İsmayıl samalyot süren olsun,samalyot, he...

Zülfeli, bu sözlerin heçbirini eşitmedi. O gece ilan vuran yatdı, Zülfeli yatmadı. Bilul'un ise elebil bugün tezece toyu olmuşdu...

1978

MEMMED ORUÇ

(8/3/1947 -)

Kâzım oğlu. Şâir, yazar ve gazeteci. Ermenistan'daki Vedî ilçesinde dünyaya geldi. Orta öğrenimini Beylegan ilçesine bağlı Şahseven köyünde tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Gazetecilik Fakültesi'ne girdi. Onu edebî çevrelerle tanıştıran Duyarak adlı şiiri, 1963'te "Yükseliş" gazetesinde yayımlandı. Bir ara "Azerbaycan Gençleri" gazetesinde şûbe müdürlüğü yapan yazar, Azerbaycan radyo ve televizyonunda da redaktör olarak çalışmıştır. Azerbaycan dergisinde çalışmakta olan Memmed Oruç'un yayınlanmış eserleri şunlardır :

Âile Saadeti, Yâdigâr Mahnı ve İkinci Ad.

BAZAR GÜNÜ

— Baba! Ay baba!

Yorganı başına çeken Âşık Mecit gızının çağırtısını eşitse de ses vermek istemirdi.

— Baba! Ay baba!

Gız, atasının çiyninden tutup silkeledi.

— Dur, ay baba, bazar dağıldı indi günorta olup.

Âşık Mecit hele ahşamdan gızına tapşırmışdı ki, onu erkenden uyandırsın, bazara gedecek. Amma âşık yuhudan uyansa da, yatahdan galhmak bazara getmek istemirdi.

Bazardan et almalı idi, et almağa pul yohdu. Yatağda gerneşe gerneşe gızına sarı bahdı.

— Dururam sen çay demle. Dedi

Gızının sesi eyvandan geldi.

— Çay da gurtarıp.

Yerinden galhan kimi kadife şalvarını geydi. Gayışını çeke çeke pencereye yahınlaşdı. Perdeni araladı, pencereni açdı. Duvara vurulmuş gevenin tam ortasından ışık zolağı keçdi, geve çiçeklendi elebil. Çiçeklerin arasına gara saçaklı saz asılmışdı.

Yaz günü olsa da, hava soyuhdu. Âşık Mecit pencereni örtdü. El atdı saza. Sazdan toz galhdı. Üreyinde deyindi : "Arvadsız ev beledi de". Sonra da yavaşcadan "gocaldık" dedi.

Âşık Mecit hemîşeki kimi şuh geyinip; çerkezî çuha, ütülü gara gadife şalvar, uzunboğaz çekme. Papağını gaşlarının üstünecen salıp. Ele bir edâ ile bazara gedir ki, elebil bazarkomdu.

Telefon direyine geçirilmiş mıhcalardan iki şakga mal eti asılıp. Gassap baltasını itileye itileye bağırır. "Et alan! Piy-palan!"

Pendir, şor, göyerti satanlar yere göşenip.

Âşık Mecit bazarın tam ortasında çekmesilen Ma'bud'u görünce sevindi.

— Boşsan mı, Ma'bud?

— Eyleş, ağrın alım.

Âşık Mecit çekmesilenin ona gösterdiyi stulda eyleşip, etrafını süze süze bir Kazbek yandırır. Çekmesilen gara şotkalarını evvelce birbirine, sonra âşığın çekmesine sürtür.

— Neçe ildi geyinirsen bunları?

Âşık Mecit on ildir ki, çekmesilen Ma'bud'un bu sualına cavap verir. Birdenbire Âşık Mecid'in yadına düşdü ki, cebinde çekmesilene vermeye pulu yohdur. Seksendi. Papirosunu tulladı, amma niye tulladı, özü de bilmedi. Çekmesilen, âşığın üzüne bahmadan soruşdu.

— Ne oldu sene?

Âşık Mecit yavaşcadan dillendi :

— Heç ne.

Elebil tikan üste oturmuşdu Âşık Mecit.

— Eşi, tozunu aldın besdir de ne zehmet çekirsen?

Çekmesilen Ma'bud âşıkdan bele canayahınlık görmemişdi. Âşık Mecid'e ele geldi ki, deyişilir; balacalaşır, kiçilir, yığılır. Ma'bud'un üzüne gülümsedi.

— Birden seni incidip eleyerler, mene heber ver ha...

Çekmesilen çaşıp galdı; o, âşıkdan gözlemediyi sözler eşidirdi.

— Buyurabilersen, âşık. Çekmenini işi gurtardı.

Âşık Mecit, çekmesilene nece cavap vereceyini fikirleşmişdi. Stuldan dikele dikele elini şalvarının cebine sohdu, eşeledi, astarını üzüne çevirdi, gülümsedi.

— Şalvarımı deyişmişem...

Onun sözünü Ma'bud tamamladı.

— Pullar galıp obiri şalvarın cebinde.

— He... Sabah vererem.

Çekmesilen altdan yuharı âşığı süze süze gülümsedi. Onun gülüşündeki kinâyeni âşık sezdi ve pert oldu.

— Et alan, piy-palan!

Âşık Mecit, yene gassabın sesine dördü. Telefon direyinden asılan ete bahdı.

Tevekkül kişini birden gördü; o, yere serdiyi bardanın üstüne tahta gaşık, tahta çömçe, ohlov, verdene, tepcek düzüp.

— Hoş gördük, a Tevekkül kişi!

Tevekkül kişi, başını galdırıp, âşığa el salladı.

— Hoş gördük! Deyip, âşığın çiynindeki saza zendle bahdı. Bu sazın çanağını o yonmuşdu. Hemin sazdı?

Âşık Mecit onun üzüne gülümseyip;

— Hemin sazdı. Dedi.

Sazı çiyninden aşırıp, üstüne tahta gaşık, çömçe, verdene, ohlov, tepçek düzülmüş bardanın bir terefine goydu.

— Alan olsa, bunu da sat.

Tevekkül kişi teeccüble âşığa bahdı.

— Ne danışırsan? Deyip, cebinden bir deste beşlik, üçlük çıharıp : Ne geder lazımdı, götür, götür, sen menim canım.

Âşık Mecit, özünü sındırmak istemir.

— Menim puluma ne olup, ay Tevekkül?

Âşık Mecid'in gözü yene telefon direyinde asılan etlere sataşdı. On-on iki yaşında bir oğlan uşağı elebil yerden çıhdı.

— Mecit emi, Memiş dayım seni çağırır.

Bazarın bir gırağında dellek, derzi, pineçi, şekilçeken dükanları sıra sıra düzülmüşdü. Memiş'in çayhanası da bu dükanların arasındaydı. Çayhana iki demir stol, on-on iki stul, bir samavardan ibâret idi. Rafda iki kutu peçenye, konserve, mürebbe kutuları görünürdü. Memiş'in süzdüyü çayı on-on iki yaşlı oğlan uşağı camaata paylayırdı. Bu manzara, Âşık Mecid'e çoh yahşı tanış idi. Neçe ildir ki, her bazar günü camaatı yığır başına. Çayçı Memiş'e de ele bu lâzım idi. Âşık gelden-getden danışsın, el-âlemi çayhanaya toplasın.

Son zamanlar Memiş'in üreyinde bir niyyet de oyanmışdı. İsteyirdi ki, Âşık Mecit onun çayhanasında ohusun. Amma o hele ki, bu isteyini âşığa bildirmeye ürek elemirdi. Çünkü Âşık Mecid'i yahşı tanıyırdı.

Âşık Mecit de bu çayhanaya her bazar günü get-gelden danışmak üçün gelmirdi. O, bilirdi ki, şadlık-şadyanalık elemek isteyenler onu burada ahtarır, onunla burada bazarlık eleyirdiler.

Amma, nedense, son zamanlar âşığı ahtaranlar yaman azalıp. Ele Memiş de bunu hisseleyenden sonra âşığı çayhanasında ohutdurmak niyyetine düşdü. Mecit kimi usta bir âşığın, onun çayhanasında çalıp-ohuması böyük ses salardı; müşteri sel kimi gelerdi, pul dolu kimi yağardı.

Memiş, Âşık Mecid'i gören kimi samavarın arhasından çekildi, elini ağ halatının eteyine silip ona uzatdı.

— A kişi, haralardasan?

Âşık Mecit çiyinlerini çeke çeke çayhananın yuharı başındaki boş stula teref yeridi. Çayhanada oturmuş beş-altı kişini gözünün ucu ile soyuk soyuk süzdü. Kişiler, söz güleşdirirdiler. Amma âşığın fikrince o, içeri giren kimi kişiler çekişmelerine ara vermeli, kirimeli idiler. Yerlerinden galhmalı, baş eymeli, yalnız onun danışmasını gözlemeli idiler. Âşık Mecit bele öyrenip. Amma onlar âşığın salamını da dilucu aldılar. Âşığın pert olduğu açıkca sezilirdi. Çayhanadaki kişilerin Âşık Mecit geldiyi halde söz güleşdirmeleri Memiş'in de hoşuna getmedi.

— Biraz yavaş. Dedi ve bu sözden sonra âşığın üzünde, gözünde meydana gelen ifâdeden cesâret alarak, sözüne devam eledi. Çohdandı sesini eşitmirik, âşık, belke...

Âşık Mecit ele bir tarzda ona bahdı ki, ele bir tarzda başını buladı ki, Memiş sözünü yarıda kesdi ve telesik âşığın gabağına çay goydu.

Bu çayhanada ohumak son zamanlar Âşık Mecid'in de üreyinden keçmişdi, amma bu zaman zarfında ele hisler baş galdırmışdı ki, üreyinden keçen o hislerin önünde durabilmemişdi. Çayhanada ohumak niyyetini indi, ele bu çayhanada tamamen üreyinden çıhardıp atdı. "Bu gede-gede seni ne anlayacak, sen el âşığısan, toy-mağar âşığısan, toy-mağarda, el içinde ohumalısan".

Birden bire çayhana ona çoh dar göründü ve o darıhdı. Çayını yavaş yavaş içmeye hövselesi çatmadı, gözledi ki, soyusun, bir defede başına çeksin.

Çayhanadaki kişiler elebil kasdan çekişmelerine ara vermirdiler. Âşık Mecit, onların ne üçün çekişdiklerini bilmirdi ve bilmek de istemirdi. Bir var seni ezelden saymayalar, bir var sene ezelden hörmet elemeyeler, sen de yerini tanıyasan... Amma ezelden seni sayıplarsa, ezelden sene hörmet eleyiplerse ve sen de bu hörmete pişik öyreşen kimi öyreşipsense...

Âşık Mecit, üzünü Memiş'e tutup dedi :

— Heç meni soruşan oldu mu?

— Oldu, niye olmadı.

Memiş, yalan danışırdı. Âşık, yerinden dikelip;.

— Kimidi, ne deyirdi? Dedi.

Memiş gülümseyir.

— Kim olduğunu bilmedim, amma seni ahtaran kim olacak, ay sağ olmuş, yegin heyir işi varmış da.

Çayçı Memiş bunu da uydurmuşdu. Bunun uydurma olduğunu sezen Âşık Mecit yerinden galhıp dedi :

— Men gedim...

Bazar yeri, arı peteyi kimi gaynayırdı. Şor, göyerti, meyve satanların sesi birbirine garışmışdı. "Et alan, piy-palan".

Bazarın etrafındaki her telefon direyine iki-üç ulak bağlanmışdı. Ulakların sesi birbirine garışmışdı. Gassap aradabir bağırırdı. Amma çoh berkden bağırırdı. "Et alah, piy-palan."

Çidarlı atların gözleri birbirine zillenmişdi. Terekemeler'in satmağa getirdikleri goyun guzular vurnuhurdu. Ulaklar ankgırır, atlar kişneyir, goyun-guzu meleyir. Amma Âşık Mecit, bu seslerin arasında gassabın sesini daha aydın eşidirdi...

Gara bir aygır, garmızı bir madyanın yalını yalayırdı. Âşık Mecit ayak sahlamak istedi. Aygırın da, madyanın da çidarlı olduğunu birden sezip, gülümsedi.

— Dayı!

Âşık Mecit, aniden eşitdiyi bu sesden diksindi.

— Dayı, hoş gördük!

Âşık Mecit, ona dayı deyen oğlana el uzatdı.

— Bajım necedi, e?

Oğlan gülümsedi.

— Gel gör nejedi, de... Dayı, gebe alıram, yirmi manatım var. Mene biraz kömek ele.

"Yohumdur" demeyi özüne sığışdırmayan âşık, "yohumdu" demeye dili varmır ve kiçilir, balacalaşır. Elini cebine salıp eşeleyir.

— Şalvarımı deyişmişem...

Oğlan, âşığa daha gulag asmır.

Stansiyaya gatar girir. Yükü hörgü daşıdı. Vaganların birinin üstüne goltuğunda deri govluk tutan orta yaşlı bir kişi çıhır; üzünü bazara tutur :

— Boşaltmak isteyen buyursun, pulunu neğd verejem, vagonu beş manata.

Bu heberi gözleyen adamların gözleri birbirine dikilir, amma hay veren yohdur.

Çidarlı aygır, çidarlı madyanın boynunu, boğazını dişleyir, başını madyanın boynuna, boğazına, döşüne sürtür.

Bazarın bir gırağında toplaşıp futboldan danışan bir deste cavan gözlerinin ucuyla aygıra, madyana ve birbirlerine bahırlar. Gımışırlar, gülümseyirler. Goltuğunda meşin govluk tutan kişinin sesi yene vagonun üstünden ucalır.

— Pulu neğd verejem, heğd...

Vagonların üstünde görünen adamların içinde cavan azdı. Bir gadın da var, yanında iki gız uşağı. Uşağlar, selîğe ile vagona yüklenmiş ağ hörgü daşlarının üstünde sevine sevine o yana, bu yana gaçışırlar. Gadın, elini işden ayırmadan uşağlara deyir :

— Yıhılarsınız, ha!

Gadının gırmızı çalmasının altından çıhan birçeyine, gara galın gaşlarına, uzun uzun kirpiklerine hörgü daşlarının tozu gonup. Ağzını çalmasının ucu ile ele örtüp ki, elebil yaşmak vurup.

— Golay gele, a Nazdı!

Gadın, başını galdırıp, Âşık Mecid'e bahır.

— Çoh sağ ol.

Vagonların hamısını boşaldan var, birinden savayı. Âşık, gözlerini bu vagondan ayırabilmir. Neğd beş manat onu da hevese getirip. Bu beş manata et de alabiler, çay da, hele gend de. Ancak bu hevesin gabağını bir guvvet kesip. Ve bu guvvet, onu vagona sarı yahınlaşmağa goymur. Üreyinde iki duygunun, iki guvvenin savaşı gedir. "Sen bu deş boşaldanların heçbirinden artık deyilsen. Bilirem".

"Aslan kişinin senin ağırlığınca pulu var; yene de işleyir. Çünkü beş manat alacak. Bilirem".

"Di terpen, o vagonu da sen boşalt; terpen."

Âşık, arhaya döndü, bazar arı peteyi kimi uğuldayırdı.

"Bu camaat ne deyer göresen? Camaat ne bilir, deyer ki, Âşık Mecid özünü tülkülüye vurup, gûya beş manatın acıdı, pulunu balta kesmez."

Âşık Mecit, yegin eledi ki, camaat onun hakkında ancak bele düşünebiler. Ele bu düşünceden de teselli tapa tapa yeniden vagona sarı yeridi. Bir-iki addım atdı, amma üreyinde yeniden gızışan savaş, üçüncü addımı atmasına mâni oldu. Âşığın gözaltı elediyi vagonun üstüne bir cavan oğlan çıhdı, penceyini çıharıp daşyarın üstüne goydu. Nazlı, cavan oğlana bahmadan dedi :

— Keç obiri vagona, gadası.

Oğlan, teeccüble soruşdu.

— Niye?

— Onu da biz boşaldacayık.

Âşığın gözü de bu gadındaydı, gulağı da. Meettel galdı.

Gadın yorulup deyesen. Yanını daşın üstüne goyup. Uşağları boynuna sarmaşıplar. Balaca gız barmağıyla daşları gösterip soruşur.

— Bunları bura kim yığıp?

Gadın, uşağı soyuh soyuh süzür.

— Deden! Deden yığıp bunları bura.

Gız gülür.

Stansiyaya semişin gatarı girir. Âşık, yönünü bu gatara sarı çevirir. Vagonlardan birinin penceresinde bir oğlan bir gızı gucaklayıp. Âşık, oğlana ve gıza baha baha başını bulayır. Daş boşaldan gadına, daşların üstü ile sevine sevine o yana, bu yana gaçan bir cüt gız uşağına teref dönür, yene başını bulayır.

Goltuğu meşin govluklu kişi vagondan vagona sıçraya sıçraya daş boşaldanlara bağırır. "Uzağa atın, uzağa". Tekçe Nazlı'nın yanından sâkitce keçir. Ve elebil gözlerini Nazlı'ya, Nazlı'nın balalarına dikmiş olan Âşık Mecid'i birden görür.

— Âşık, yadındadı, senden beş manat almışdım.

Âşık Mecit yalnız üzden tanıdığı, goltuğu meşin govluklu bu adama beş manat verdiyini yadına salabilmese de, çiynini çekir.

— Ne bilim, valla...

— Al, aşık, seni her görende hecâlet çekirdim...

Bazar yeri biraz seyrelmişdi. Gassabın sesi eşidilmirdi. Telefon direyine milçekler daraşmışdı. Ganadı, guyruğu gırılmış bir deste gaz, elebil göyerti satanlardan geriye galan izi itirmeye gelipler. Aygır, tek galıp. Gözlerini hardasa nâ-malum bir noktaya zilleyir. Âşık Mecit, gassabı yanlayır.

— E, et galıp?

Gassab, yoh mânâsında başını bulayır.

— Sene göre et galmayıp, âşık, gec gelmisen.

Gassabın cavabından âşığın hoşu gelir. Gassabın cavabında hamıdan gözlediyi hörmetin lezzetini görür. Onun bu dünyadan, bu adamlardan umduğu tekce bu hörmet-izzet idi. Bazar yerinden çıhmak isteyirdi ki, gözleri çekmesilen Ma'bud'a sataşdı.

— E, beri gel görüm!

Cekmesilenin döş cebine bir manat saldı. Ma'bud, elini cebine salıp, hırda pul çıhartdı.

— Al, âşık.

Âşık Mecit, etrafındakileri süzüp, çekmesilene ürekle dedi :

— E, indiye kimi senden pulun üstünü almışam?

Ma'bud'un üzüne çilenen utancak tebessümde âşık öz azâmetini gördü; sinesini gabağa verdi, çiyinlerini dikeltdi...

Âşık Mecit, bazara geldiyi yolla geri gayıdırdı. Yol, çoh da işlek olmayan demiryolunun gırağıyla uzanırdı. Demiryolu ile de getmek olar; rahatdı, tozsuz torpagsızdı, amma demiryoluna çıhanda gerek biraz gözün arhada ola... Torpag yol ne geder kele-kötür, na-rahat olsa da, âşık, bu yolla getmeye gerar verdi. Çünkü arhadan gelen sesden diksinmirsen, seksenmirsen, gorhmursan; üreyine gulag asa asa başını aşağı salıp gedirsen.

Âşık Mecit, indi üreyini dinleyirdi. Üreyi dolmuşdu. "Vaht vardı ki, men bu camaatın toyunu bir garın tohluğuna eleyirdim. İndi iki-üç min manata şeherden hânende getirirler. Camaatın pulu çohdur, herclemeye yer tapmırlar, birbirinin besine olur-olmaz şeylere pul hercleyirler; gün geler, ayılarlar..."

Aylar, iller belece keçirdi, Âşık Mecid'in gözlediyi o "ayılma" günü gelip çıhmırdı. Âşık Mecit ise "o gün" hakkında gece de, gündüz de, ele indinin özünde de fikirleşirdi, o günü gözleyirdi...

Birdenbire yavaşladı. Elini şalvarının sağ cebine saldı, sonra da sol cebine. Sağ cebinin astarını üzüne çevirdi, çırpdı, yere azacık tütün töküldü. Sol cebinin astarını da aynı bunu kimi çırpdı. Dayandı. Keçdiyi yola bir öteri bahdı. Ellerini döş ceblerine atdı. Döş ceblerini de şalvarının cebleri kimi eşeledi, astarını çıhardıp çırpdı. Rengi gaçdı. Keçdiyi yola yene bahdı; yol-

dan eli sebetli gadınlar, kişiler, uşaglar gelirdi. Ümidsiz halde bir de elini döş cebine saldı, döş cebinden çıhan kâğızların arasını bir de eşeledi, çırpdı... Geldiyi yolla geri gayıtmağa başladı. Geldiyi yolu gözleri ile yeridi. Ümidini bu yoldan üzebilmirdi. Yol eli sebetli gadınlarla, kişilerle, oğul-uşağla dolu idi.

Bir de başını galdırdı ki, yol gurtarıp, bazardı, Memiş'in çayhanasının lap gabağında dayanıp...

AĞAMALI SÂDIK

(8/3/1947 -)

Ahmet oğlu. Gazeteci-yazar. Kazak ilçesinin Kaymalı köyünde doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Gazetecilik Fakültesi'nden mezun olmuştur. Bir süre "Yazıçı" ve "Maarif" neşriyatlarında çalıştı. Hâlihazırda "Ulduz" dergisinde çalışmaktadır. "Sovyet Yazarlar Birliği"nin üyesidir. Yazılarından bazıları rusçaya tercüme edilmiştir. ***Mene Ümid Verin, Sen Hardan Bilesen Dünyada Ne Var ve Bu Ocağı Kim Söndürüp*** *adlı eserleri yayınlanmıştır.*

BAŞSIZ

Berk fikirlidi. Arabir elektrovozun fitinden diksinip ayılır, tekerlerin âhengini yozur. Tak tak, tak tak, bele bele işler, bele bele işler. Bu bele bele işlerin içinde goca bir arvad gözünü zilleyir yolların ağına, elebil yolları gözüne yığır. Biraz uzahda bir gelin indice bisiklet üçün ağlayıp ovunan uşağını bağrına basıp "yohumuzdu" deyir. "Ay gardaş, al bu üzüyü, indi gızıl yahşı gıymetlidi, vallah iki yüz manatdan az elemez." Sonra bu bele bele işler ona çoh şeyler va'd eleyir.

Gecenin derinliyine doğru millenen gatarın yozumlu takkıltısı, hasislikle de olsa pencereden gımışan ulduzların sarı ışığı onun üçün tamamiyle yeterliydi. O, bu ışığı bahıp, borçlarını ödeyir, şiirlerini neşrettirir, oğlu Orman'a indiye geder almadığı teze mektep paltarı alır. Latife'sini tedâvi eletdirir. Hekimler söz verirler ki, onların yene uşagları olacak. Totuk totuk uşaglar gelir gözlerinin önüne. Onun Orman'nını daha döyebilmirler. Mehelle uşaglarının hamısı bir yere yığışsalar da döyebilmirler.

Bunların hamısı da nece hegigete benzeyir. Ve bu adam ulduzların ışığına vagonun penceresi önünde Latife'sinin saçlarını ohşayırmış kimi öz özüne danışır. "Sen, menim sevgili arvadımsan. Ömrümde heç sene ezizim dememişem, indi deyirem, Latife".

Bu adama ele gelir ki, o bu sözleri pıçıldayır arvadının gulağına, arvadı kövrelir. Başını erinin sinesine söykeyip ağlayır. O sâkitleşdirir Lâtife'ni. "Yahşı, ezizim, yahşı, ağlama, herşey düzeler, indi biz ev alacağıg, sen de uşag yatabilmir, ışığı söndür demeyeceksen. Bütün gece boyu işleyeceyem. Senin hakkında mutlaka birşey yazacağam. Sen, menimçün çoh eziyyet çekmisen, Latife..."

Yazıg anam, elinde, eteyinde ne varsa gönderip bize, ancak yene de çetin olup. Sen dözmüsen, barışmısan tâlihinle. Tahsilini bitir, demisen, herşey düzeler. He... bele... Adamlar bize borç veripler. Eh, birce ödeyebilseydim bu borçları, lap canım dincelerdi. O Keçeloğlu'nun borcu heç meni yatmağa goy-

mur. Bütün gece gelip kesdirir başımın üstünü, "kişiliyini ölsün, iki yüz manat nedi ki, ödeyebilmirsen?" deyir. "Belke indi de gözleyim heste arvadını muâlice eleyesen. Daha besdi, özüme ver menim pullarımı. Nece ödeyirsen öde. Lap oğurluk ele, dilen, ancak öde. Eşşi gelet eledik, sene pul verdik... Ay camaat, bunu men ohutmuşam, men kişi elemişem, indi menim pulumu vermir, ödemek istemir, ele bilir el çekecem. Ay senin özün ölesen, oğğrrr..a..ş."

Men dözebilmirem. Keçeloğlu'nun boğazından yapışıp boğuram, niye boğuram, yegin onun hakkı var pulunu istemeye, ancak men boğuram. Kişinin rengi garalır. Dili eşiye çıhır. Cin vurur başıma, yene bilmirem niye olur. Barmaklarımı keçirdirem Keçeloğlu'nun boğazına. Bu vaht güclü bir el çiyinlerimden yapışıp meni geri dartır, çevrilirem. Javer'di. Hâhiş eleyirem ki, kollarımı bağlamasın.

— Bele gururlusansa bu kişinin pullarını ne üçün ödemirsen?

— ...Siz bu adama borçlu olduğunuzu inkâr etmirsiniz ki?

— Etmirem.

— Eşidirsiniz, cenablar, o inkâr etmir, borç aldığğğ...

— Susun, Allah hâtirine bağırışmayın, şahid lâzım olmayacak. Deye, men onun ağzını yumuram. Bunların hamısı irâremin dışında olur. Niye bele elediyimi, kimden utandığımı bilmirem. Birce onu bilirem ki, Javer'in ağzını yummak lazımdır. Goy o bağırıp çağırmasın. Belke de ona göre bağırmasın ki, bura Fransa deyil. Ahâlinin serbestce yaşadığı bir ölkedi ve menim kimi âli tahsili zırramanın borçlu galmağa tamamiyle hakkı yohdu. Doğrudan, iki yüz manat ne puldu, ahı, bu ne puldu ve niye ödeyebilmirem?

Elimi Javer'in ağzından çekirem. O, gezeblenip kollarımı burmak isteyir. Bacarmır. Hissedirem ki, teeccüblenir. Çünkü men ona göre çoh çelimsizem ve çelimsiz bedende bir bele guvvetin olması hegigeten teeccüblüdür. Javer'in iki nefer kömekçisi de yapışıp golumdan. Lâkin onlar da meni tutabilmirler. Elebil gollarım tunçdan yapılıp. "Siz nâ-hak yere eziyyet çekirsiniz. Milis idâresine geder men golu açık gedeceyem." İster istemez razı olurlar. Birden menim ağlıma gelir ki, bu Javer'den soruşum görüm onun bizim ölkede ne işi var?

— Siz, cenab Javer, zennimce polissiniz.

— Beli, cenab.

— Ele ise bizim ölkede ne itirmisiniz?

— Kanunu goruyuram, cenab. Deye, o soyuhganlılıgla cavap verir.

— Hansı kanunu, hörmetli Javer, ömrü boyu burjuvazizme hizmet elemiş olan bir adam bizim kanunları nece goruyabiler?

— Fergi yohdur, cenab.

— Nece yani fergi yohdur?

— Bele fergi yohdur ki, biz bu dünyaya sâdece gorumak üçün gelmişik. Biz goruhçuyug, bizim üçün hansı goruh olur olsun ferg elemez.

— Demek olur ki, sizin faaliyyetinizin heçbir mânevî kökü yohdur.

— Onun yerine maddî kökü var.

— Demeli men size rüşvet teklif edebilerem.

— Hımm... bele de.. o pulun miktarına göredi.

— Otuz beş manat.

— Azdı.

— Bes ne geder?

— Heç olmasa yüz manat.

— Siz Jan Valjan'den daha çoh alabilerdiniz ki...

— Gurtardı, cenab, tartışmayın. Ne siz Jan Valyan'sınız, ne de bura Fransa'dı. Biz çörek ve milyonlar saltanatındanız, eliniz cebinizde olsun.

Men, tereddüt etmeden elimi cebime sohuram. Bu cebimde heç ne yohdu, yırtıhdı. Bes bu? Aman Allah, bunda da birşey yohdu, bes menim otuz beş manatım... Olmaya cebime, ey, polis zırramaları siz de etmisiz, gaytarın menim pulumu! Yohsa ele bağıraram ki, sesimi yatanlar eşider!

Ve bağırıram. Lâkin sesim çıhmır. Meni boğurlar. Yuhudan dik atılıram. Görürem terin içindeyem. Sen de başımın üstünde oturup ağlayırsan, Latife. Soruşuram, n'olup, deyirsen Keçeloğlu gelmişdi, pullarını isteyirdi. Of! Birce ödeyebileydim bu borçları, lap canım dincelerdi.

Hayâl çekip aparır bu adamı. Elbette, bunlar balaca da olsa, bu böyük dünyanın tökülüp galan işleri idi ve o da bu balaca işleri görmek üçün şeherde galmışdı. Burada gezetlerin birinde işleyip başını dolandırmalıydı. Başı dolandırmak da beledir ki, gerek evvel evin olsun, kirada oturmayasan. Sonra maaşın dört nefere çatsın. Özüne, anasına, arvadına, bir de ondan hergün bisiklet isteyen oğlu Orman'a. Anası kentde yaşayırdı. Keçen il köçmüşdü, özü de emekli idi. Arvadı da işleyebilmezdi, ruh hestesi idi ve bu hestelik onda belke de ona göre emele gelmişdi ki, bu adam bu beş ilde (ohuduğu müddete) birce defe arvadının saçlarını ohşayıp ona Allahın hoş bir sözünü dememişdi. Lâkin arvadı onu sevirdi ve bütün ezablara katlanıp gözleyirdi ki, ne vahtsa Allah erinin üreyine mehebbete benzer birşey verecek ve o da bu beş günlük dünyada başlayacak galan ömrünü hoşbehtlikle yaşamağa.

Ahırıncı kursda ohuyanda Allah bu adamın kalbinde doğrudan da mesbebette benzer birşey emele getirdi. O hissetdi ti, Latife'siz yaşayabilmez. Hatta arvadının başına birşey gelse, deli olar.

Bu, mümkündü. Ele birgün gelir ki, adam öz vicdanına hesap verip günahkârlığını anlayır. Eger bu günahlarının bir kısmını temizlemese, vicdanı onu cezalandıracak. Bunu bildi ve ele mühâzirenin içinde birden ilan vurmuş kimi galhıp gapıdan çıhmağı bir oldu. Heç ağlına gelmedi ki, maşınazada minsin. Ağlına geldi. Ancak cebinde pulu yoh idi. Tahminen üç-dört kilometrelik yolu gaçdı, nefes nefese özünü yetirdi evlerine. Evlerine deyende de dedesinin mülkü deyildi ha. Greta'nın evi idi ve Greta insafa gelip, bu donguz damına benzer evi onlara elli manata kiraya vermişdi. Hele ki, kira pulunu da anası gönderirdi.

Çatdı. Çatan kimi de başladı iki eliyle gapını döymeye. Cebinde açar var idi. Bele vaziyyetde açar yada düşmezdi. İçireden ses geldi.

— Çimdi?

— Orman, menem, atadı, aç!

Uşag hara gaçdı, sonra gayıdıp kıfılı gımıldatdı, bir netice çıhmadı.

— Açabilmiyem, senin cebinde açay vay, aç!

Elini cebine sohdu.

— Bu zehrimar nece oldu? Anan necedi, Orman?!

— Anam dedi ki, ataya deyeysen sene yahşı bahşın.

Özünü gapıya nece vurdusa, gapı kıfıl ile barabar gopdu. Yanında küçük kimi atılıp düşen balasını da görmedi. Birce Latife'nin gözlerini gördü. Gördü ki, bu gözler yene de mehebbetle bahır ona.

Bundan beter ölüm olmazdı. Bu bir ölüm idi ve ölüm ayağında da bu gadın ona mehebbetle bahırdı. Tfu senin vicdanına Osman, "Uşağı saldır, küçükleme."

— Latife, sene ne oldu, Latife? Özüne yazığın niye gelmedi, Latife, Latife?!

Latife'nin gözleri çoh şey deyirdi. Teselli verirdi. "Senin hâtirine herşey elemek olar, deyirdi. Ona göre olar ki, özüm, men özüm seni sevip gelmişem. Bu neçe ilde menim olduğun üçün hatta sene minnettaram..." deyirdi.

— Lanet şeytana, heç olmasa mene söy. Heç olmasa nefret ele. De ki, alçaksan, de ki, adam deyilsen, Sen Allah de, nefret ele menden, nefret ele... Yoh... Ele bahma. Bağışlama meni. Bağışlanmış günah istemirem. Çünkü senden sonra yaşayabilmeyeceyem! He.. bele ha..ha..ha..ha..ha... Bele nefret ele!

O ağlayırdı mı, gülürdü mü, bilmek çetin idi. Diz çökmüşdü Latife'sinin önünde. Bu gadın onun hayatı idi, bahtı idi, evinin çırağı idi. Ve indi bu baht da, bu çırag da sönürdü. Daha onun gapısını bu gadın açmayacakdı, çırağını bu gadın yandırmayacakdı, uşağını bu gadın ohşamayacakdı. Hissedirdi ki, onun bötüvlüyünden nese birşey ayrılıp gedir, içi üşüyür, damarlarından gan çekilir, mevcut iken yoh olur, özü de her an, her degige yoh olur. Bu yoh olma sonsuzdu, tükenmezdi, elelhusus onu izleyendi, onunla yanyana yeriyendi.

— Ey, ahmak dünya, dönerem senden, dönerem. Men sene yegin ki, lazım olduğum üçün yaradıldım. Yohsa neynirdin meni? Sene lâzım olmayan bir nefes, bir kuru ses, yermibeşinde altmışı keçmiş ölü bir heves mene de lâzım deyil, al! Evimin saadetini, dizimin tâgetini, gözümün hayretini, al! Gara gecelerin tiryet gohusuyla başımı gat, gırmızı ışıkların şûlesi ile gözümü aldat. Ömrümün ahırına doğru, çek apar meni. Gözlerime kül üfür, gabağıma daş tulla, gafilden vur meni. Mene bütöv verme sevinci, gamı. Gözüm birşey görmesin sende. Ancak kişisen, kabir yeri de verme, gabul eleme meni, gabul eleme görüm nece elemirsen. Çekme meni. Derdimle, gamımla, sevincimle, kederimle, sevabımla, günahımla gaytarma meni özüme. Torpağından, daşından partlayıp çıharam ha, gaytarma. Gara gara gayalarından sızıp aharam ha, gaytarma. Bir yetimin gözlerinden sene ganlı ganlı baharam ha, gaytarma, gaytarma görüm, gaytarma.

Bu, onun içinden gelen ses idi. Uyanış idi, hayatın dibine geden yolun ezeli idi ve o, bu yolla sür'atle aşağı enirdi. Endikce de dünyanın astarı üze çıhırdı, dünya kiçilirdi, soyuyurdu, yekrenk, gıymetsiz birşey olurdu. Hem de bu gayıdış idi. Özüne gayıdış idi. Gayıtdıgca da arvadına yazığı gelirdi, umûmiyyetle insana yazığı gelirdi. Hissedirdi ki, onun özü de yazıgdı, bedbahtdı, çünkü adam idi. Lâkin birden gözlerine ışık geldi, dizi berkidi, golları guvvetlendi, beyni çalışmağa başladı. Balaca bir ışık düşdü üreyinin içine. Bu ışık Latife'nin yastığının böyründen sürüşüp düşen onlukların ışığı idi. Hayat alâmeti idi, ümid idi, gara günün gereyi idi. Pulları gapıp, arvadını gov kimi gollarının üstüne aldı. Evvel bir sarsıldı. Sonra beyni tamamen ışıklandı. Tez gapıdan çıhdı, ilk maşını durdurup dedi :

— Hestehanaya sürün. Bu da sizin pulunuz.

Gatar fit verir. Vımmm... Bunun ardınca da tekerlerin sesi eşidilir. Tak tak, tak tak... Bele bele işler, bele bele işler. Bu bele bele işlerin içinde goca bir arvad gözünü zilleyir yolların ağına, elebil yolları gözüne yığır. Biraz uzagda bir gelin içini çekir. "Yohumuzdu" deyir. "Ay gardaş, al bu üzüyü, indi gızıl yahşı gıymetdedi, vallah iki yüz manatdan az elemez..."

İki eliyle yapışır demir barmaklıklardan, ele bir gücle sıhdı ki, az gala gözleri çanağından çıhacahdı. Fakat barmaklıklar yerindeydi, hatta kinli kinli gülümseyerdiler. Golları boşalır, özünü sahlayabilmeyip hersle pencereye tüpürür. Gırılmış ganlı dişi şişeye deyip cingildiyir. Bu zaman vagonun obìri başında gözetçi, gözetleme penceresini açır.

— Ey, tı (sen)!

O, dinmir.

— Ya c tovoy, grajdanin zakloyuçenniy. (Sana diyorum, vatandaş mahkûm.)

— Çego tebe? (Sana ne?)

— Lojis spat. (Haydi yat.)

Yerine uzanıp herşeyi yeniden hatırlamağa çalışır. Elektrovoz yene fit verir. İndi bu fit iniltiye ohşayır. Imm...

Gözlerini vagonun tavanına zilleyir. Sıh döşenmiş demirlerin arasındaki düz hatlar ona raksları hatırladır. Bu hatlar kesişmir. Heçbir yolla govuşmur. sonsuzluğa, heçliye doğru baş alıp gedir. O, bu yolun yolçusudur. Niye? Belke doğrudan da mügessirdi. "Olabilmez." Deye, düşünür. Gulaglarına hâkimin sesi gelir.

— Olabiler, vetendaş mütehhim, siz kâtilsiniz.

Bu sözün soyuhluğu, belke de sun'iliyi iliyine işleyir, eti üşenir. İlk defedir ki, ona bele söz deyilir. Yadındadır ki, bu söze ancak kitaplarda rast gelmişdi. Sonra filmlerde kâtiller görmüşdü. Nihâyet, "kâtillerin" içinde itip batdı (herhalde o bele hesap eleyirdi) ve büsbütün ağlını itirdi. İndi herşeyi nasıl da acgözlükle yazardı. Aslında yazmak da lâzımdı. Başındaki suallar ne geder dolaşıkdısa, bu suallara cavap tapmak ümidi bir o geder sonsuz ve güclüdü. Elbette, bu suallara ondan heçkim cavap istemir, herşeyi bitip. Malum meseledir ki, bu gatar onu ömrünün sonuna aparır. Olabilsin sabah, ya da obirigün düşünmek imkânı da olmayacak. Ebedî rahatlıyacak. Bes ne etsin? Belke kurtulmak hakkında düşünsün... Kurtulmak!.. Zerrece yoh. Boşuna vaht itirir. Bu, mümkün iş deyil. İndi ancak özünü muhâkeme edebiler. Ölende de gerek adam kimi ölesen, gebermeyesen. Eşşi, cehennem olsun, bu neye lâzımdı. Kime hesap verir, günahkârdı, günahkâr deyil, indi bunun fergi nedi? Nece olsa güllelenecek! Güllelenecek! Güllelenecek! Güllelenecek! Güllelenecek!

İrâdesinin dışında gulaglarını tutup, döşemeye çökür.

"İnsana azab veren hayatdı, ölmek ele halâs olmak demekdi. Adamlar bunu halâs elediler." Lâkin o, bu mükâfata lâyık olmadığını bilmek isteyir. Hem

de isteyir ki, o hâdise, şuurunun derk edebilmediyi hemin o maraglı hâdise biraz tez başversin. O, bu suala cavap tapan kimi, derhal özünün heberi olmadan başversin.

Başındaki fikirler tütsü kimi burulur, burulur, iri bir soru işâreti olup bütün varlığını çulğayır.

— Vetendaş müttehim, siz özünüzü mügessir hesab edirsiniz mi?

— Hayır!

— Ne üçün adam öldürdüyünüzü bes bilmirsiniz?

Sükût.

"Adam öldürmüsüz," "adam öldürmüsüz,", "adam öldürmüsüz."

Lanet şeytana. Ahı bu nece oldu? Gulamoviç onu aldatdı. Bir de ne üçün o bu gezeti tutup durmuşdu? Başka işe girebilmezdi mi? Bilerdi. Bes ne üçün inat eledi? Ciddî bir söz üçün mü? "Çıh get, vahtını itirme. Bu idârede bundan artık sene iş yohdu." O, bu sözleri eşitmek arzusunda olmamışdı ki? Dayan, dayan, deyesen ahı nese tapıp. Görüşlerin birinde Gulamoviç'e ne dedi? "Hegigeti danmayın, açık danışın, hâhiş edirem. Deyin ki, bu idârede sene iş yohdu, men çıhım gedim. Gederem, inandırım ki, derhal erîzemi yazıp gederem." He... bele dedi, tahminen bele dedi. Sonra ne oldu? Gulamoviç susdu. Onun yerine muavini, o cavan şâir dillendi. "Bunu size kim deyecek?" dedi.

Aferin! Böyük mahâretle deyilmişdi. O, bu sözü çohdan eşitmek isteyirmiş. Ancak bele yoh, biraz açık şekilde. "Çıh get", belke de "redd ol" beli, beli redd ol şeklinde. Aksine bu redd olu dedirtmek istemirdi. Özü de başaçmırdı ki, niye bele isteyip. Hem de bu redd ol ne çetin sözdü ki, Gulamoviç onu vahtında, heç olmasa bir-iki il evvel deyebilmeyip. "Çıh get. Sene bundan artık iş verebilmeyeceyem. Menim bele bir imkânım yohdu, olmayacak, heç vaht."

Bu sözün garşısında o da deyebilerdi ki, "niye, niye ahı bu imkân meni görende yoha çıhır?

— Ona göre ki, işimiz beledi.

— Demeli, siz yoh, işin özü beledi.

— Beli, iş. Sen işin ne demek olduğunu başadüşürsen mi?.. Çıh get, indiden deyirem, get, sonra gec olacak. Bütün ömrünü onun-bunun yazılarına nokta, virgül düzmekle keçireceksen. Öz sözün, öz fikrin, öz başın olmayacak. Get, get özün düşün, özün yaz, sözün, öz fikrin olsun. Sen belke de böyük işler üçün doğulmusan, olabiler, ancak menim sene verilecek ele bir işim yohdu. Niyesini de izah elemeyeceyem, get. Heçe ki, gec deyil, get."

Bele söhbet onun ziyanına olmazdı. Sözünü deyip, üreyini boşaldıp gederdi. Münâsip bir iş belke de tapardı. Borçlarını ödeyerdi. Şiirlerini çap ettirerdi. Oğluna teze bir bisiklet alardı. Bunların hamısı da mümkün idi. Bes ne oldu? Gulamoviç niye açılmadı? He? Neydi onun boğazında ilişip galan? Hem de meger ona herşey aydın deyildi mi? O bilmirdi mi ki, Gulamoviç bu "reddeol" sözünü dolaylı yoldan deyip gurtarıp. Şüphesiz bilirdi. Bes ne üçün çıhıp getmedi? İlâhi bütün bunlar nece de galiz ve dolaşık suallardı. Bele-getse vahtı çatmayacak. Sualların içinden elesini aydınlaşdırmak lazımdır ki, Allah'ın önünde cavap verebilsin. Bu mümkündü. Budu, üreyi sâkit vurur. Yegin vicdanı temizdi. Ölmeli adamların nece ölmesinin, öldürülmesinin, yahut sâkitce gebermesinin fergi yegin ki, var. Gulamoviç ölmeli imiş. Fergli bir şekilde. Bele olmasaydı, dünyada yaşamak bu geder maraglı olmazdı, biri digerini vurup öldürmezdi... Budu, onun özünü maraglı bir ölüm gözleyir. Bunun nece maraglı olduğunu ondan başka heçkim, ölümü gazanabilenlerden başka heçkim anlayabilmez. Here ölümü bir cür tasavvur eleyir. Ekseriyyet de bu mezeli şeyden gorhur. Ne üçün? Ona göre ki, bu mezeli şey bu dünyada yaşamağa hakkı olmayanların elinden çekip almak üçün yegâne vasıtadı. Onu satın almak, rüşvet vermek, ağzını başka gapıya salmak, elinden gurtulup gaçmak olmur. Geldi, gurtardı. Dünyanın bütün lezzetleri, bütün keyif meclisleri, yumşak çarpayılar, elvan telefonlar, bezekli kâtibeler.. hamısı bu dünyanın özününküymüş ve sen bunu ancak ölümüne bir-iki degige gala bilmişsen. Keçdi, zehmet olmasa düş dünyanın çiyninden.

Bunun üçün, ancak bunun üçün gorhurlar ölümden. Tanrı'nı gapıdan govurlar. Bu yer, bu göy, bu kâinat adamlarındı, ancak ölüm gabağı malum olup ki, bu yerden, bu göyden, bu kâinatdan heç ne goparmak mümkün deyil, heç ne. Herşey onun özününküymüş. Bele ise ne üçün yaşayırık? Yaşamak! Bu nece şeydi? Bedenin taleplerini ödemek mi yaşamak?

— Heyr.

— Bes nedi yaşamak?

— Zulüm çekebilmekdir yaşamak?

— Kimin üçün? Yeyip, içip, sürünenler üçün mü?

— Hi, hoşbeht olmak, o nece şeydi ele?

— O sensen.

— Men?

— Beli, sen.

— Meger men kâtil deyilem mi?

— Heyr, oğlum, sen temizsen; sen su kimi temizsen.

— Nece? Meger onu men boğmadım mı? Meger men öldürmemişem onu? Meger görmemişem bu işi?

— Yoh, asla yoh, bu işi men görmüşem.

— Ahı siz, ki-ki-kimsiz?

— Men, insanların derk edebilmeyecekleri nihâyet. Hayatın ezelî ve sonu, bütün başlayanlar ve bitenler.

— Heç birşey anlamıram. Siz, menim günahlarıma şerik çıhırsız. Mene merhemet gösterirsiz. Men merhemet istemirem. Men öldürmüşem onu. Onu men boğmuşam, özüm, bu ellerimle. Öz cezama bütün ömrüm boyu gazandığım o yegâne şeye heçkimi şerik elemek istemirem. Allah aşkına, terk eleyin meni, terk eleyin.

— Ha..ha..ha..ha.. haaa... Günahsız uşağ, men seni terk elemekle mesele bitmir. Düşün, sen bütün cisminle, gazandığın bu itirdiklerinle, hissinle, heyecanınla, cavapsız suallarıη, sonsuz mahrûmiyyetlerinle mene, ancak mene doğru gelirsen. Başını galdır, göylere bah. Bele, gel, gel oğlum, gel govuş, gel. Bu, ebediyyetdi.

— Ebediyyet?

— Beli, ebediyyet. Hayatın özü geder sonsuz hayat!

— Demeli, men güllelenmeye yoh, ebediyyete gedirem. Ahı bu ebediyyet neyin mügâbilinde verilir mene?

— Çekdiyin mahrûmiyyetlerin.

— Niye, bu mahrûmiyyetlerin mugâbilinde mene yaşamak hakkı verilseydi, daha yahşı olmazdı mı? Dünyada işlerimin tökülüp galdığı bir vahtda rahatca ölmek, heç neye yaramadan, heçbir iş görmeden ölmek, ebediyyete gavuşmak... Bu menim neyime lâzımdı. Men ne üçün dünyaya gelmişdim? Hansı zarûriyyetden doğulmuşdum? Ne üçün adam öldürdüm? Bu hakkı mene kim verdi, niye verdi? Meni başasalın, başasalın, görüm eger men kâtilemse, eger kâtilemse üreyim niye partlamır? Niye?

— Sen o sualların dalınca gaçma, oğlum! Balaca bir kürede meydana gelen hâdiseler, doğan suallar kâinatın sonsuzluğu içinde çoh cılız ve miskin görünür. Lâkin eger bu balaca küredeki sualları halletmek insanlar üçün bu geder çetin ve müşküldürse, demeli insandan başka da bu sonsuz kâinatda

yene kimse var. Bu suallara ancak o cavap verebiler. Başını galdır, göylere bah.

— İlâhi, bu sizsiniz? Bes deyiller siz mevcut deyilsiz. Men özüm öleceyimi bile bile yaşadım, öleceyimi bile bile inkâr eledim sizi. Neçe defe yohdur dedim, neçe defe söydüm, neçe defe. Siz bütün bunları bağışlayırsınız. Ahı ne üçün? Ne üçün biz birbirimizi anlayırık? Anlaşmak, günahları temizlemir, yalvarıram size, mene kömek elemeyin, çekmeyin meni. Saldatlara, heç olmasa bu günahsız saldatlara yazığınız gelsin. Onlar menden sorumludurlar, ahı bu mermiler, bu mermiler de kimese atılmalıdı. Bunlar ne ise bir iş görmelidi. Men özüm, men özüm de bele sessiz-semirsiz ölmek istemirem. mene fırsat verin. Heç olmasa bir geceliyine fırsat verin, görüm ölmek nece olur.

— Nece olur... Sen bunu artık bilirsen. Ölümün bütün hisselerini yaşamısan. Hökm ohunan kimi hayat öleceyin günü bilene gederdi. İndi seni öldürmekle efv elemeyin fergi yohdu. Arhada maraglı heç ne galmayıp. Birce Keçeloğlu'nun borcu. Galan işlerin hamısı gazandığın mükâfatın mugâbilinde bir heçdir. En başlıcası ölüm gabağı bağırabilmisen. Bu herkese müyesser olan bir hoşbehtlik deyil. Bağırabilmisen, seni sessiz-semirsiz ölmek zulmünden halâs edipler. Sesini eşidipler. Bu, balaca iş deyil, bunu gazanmak gazanmak lâzım idi. Lâkin sen anadan kâtil mi doğmuşdun? Heyr. Demeli, cinâyetin kökü ne geder derinde olursa, ceza da bir o geder ağır olur. İnsanları kâtil adıyla mahkeme edenler bu derinliye enebilseydiler, eger enebilseydiler, ölüm hükmünün nece alçak bir hüküm olduğunu, şüphesiz, derk etmek mümkün olardı. Kanunlar, soyuh insan başından uydurduğu cansız mantıkî muhakemelerin yekûnundan başka birşey deyil, elveda, elveda günahsız baş.

İlâhi, siz gedirsiniz! Dayanın, mukaddes ruhların aşkına telesmeyin. Meni başasalın görüm me ne üçün adam öldürdüm? Ahı menim ele fikrim yoh idi. Bu nece oldu? Cavap verin, siz hardasınız? Men bilmek isteyirem, men çoh şey bilmek isteyirem. Bu ölümü gazanmakla kimden intikam aldığımı bilmek isteyirem. Tamamiyle yoh. Neye and içim ki, inanasız. Bu, hodbinlik deyil, men aktörlük de elemirem. Hatta aktörlere yazığım gelir, onların üzünden, elbette vicdanlı aktörlerin üzünden çoh şey ohumuşam. Nefret elediyin bir mevzûyu, heç ne yazabilmeyeceyine emin olduğun müellifin yaratdığı kahramanını hararetle oynamağa mahkum edilen bir aktör bir defe televizyonun ekranından başını çıhardıp, inanırsınız mı, başını düz ekrandan kenara çıhardıp mene deyir : Meni bağışla gardaş, bağışla, menim özüm de bilirem ki, burada yalan yazılıp. Bu şiir, yahut bu hikâye, bu monolog sahtedi, sanat adına yalandı, hayatın içinden gelmeyen şeydi. Yalançı millet kahramanlarının uy-

durduğu gürültülü şüardı. Ancak men bu zibili, meni bağışlayın, size sarılmalıyam, eziz gardaşım, anam, bacım, sarılmalıyam. Ona göre ki, işim beledi. Ona göre ki, hamınızın işi beledi. Niye beledi eziz Tanrı? He, bunlar niye beledi? Belke dünyanı kasten bele gurmuşsunuz ki, hayat bizim üçün maraglı keçsin. Elbette, bize maraglı hayat lâzımdı. Lâkin men yene de bazı şeylerden başaçmak isteyirem. Ahmak kimi, lap ahmak kimi bilmek isteyirem ki, bu cinâyet meselelerine bazı maddeler ilâve etmeye ihtiyaç yohdur ki? Bayag sizin özünüz dediniz ki, kanunlar soyuh insan başının uydurduğu cansız mantıkî muhakemelerin yekûnundan başka birşey deyil. Lâkin bu baş ne geder soyuh olur olsun, yene de bazı şeyleri unudabilerdi. Beli, unudabilerdi. Yoh, yoh, and olsun mukaddes ruhlara ki, men bunu ancak ve ancak insan nâmine bele düşünürem. Ahı ele şeyler var ki, kanunlar onu görmür. Yahut görmek istemir. Tasavvur edin ki, sizin yanınızda bir adamın (goca, cavan, bunun elbette, adam olan üçün ele bir fergi olmamalıdı) üreyi gedip, hayatı tehlike altındadı. Tabîi ki, siz onu hestehanaya yatırmak isteyirsiz ve gabağınıza çıhan ilk maşını sahlatdırırsınız. Sürücü medeni suretde itiraz edir, vahtım yohdur deyir. Siz ona ne deyebilersiz? Heç ne. Şikâyet de edebilmezsiniz. Ancak belke üzüne tüpürersiniz. O da üzünü silip geder. Hatta gedip sizi milise şikâyet eder. Deyer ki, men veteranam. Muhârebede üç defe, iki defe ağır, bir defe de ölümcül yaralanmışam ve filan filan madalyaları filan filan şeylere göre almışam. İndi meni, atası yaşında bir gocanı bu cavan oğlan filan adamların yanında filan cür söydü. Üstelik üzüme tüpürdü. Belke bu da hayatın maraglı keçmesi üçün lazımdı, ne bilmek olar. Ancak men, ezizim ulu Tanrı, bele maraglı hâdiselere bahanda iyrenirem. Ödüm ağzımdan gelir. Terslikden bele maraglı hâdiseler de addım başı gabağıma çıhır. Hergün, sizi inandırım ki, aslında eger bir balaca vicdanımız varsa, burnumuzun ucundan irelini görebilirikse, onda bizim üçün bu dünyada âdi olan birşey galmır. Addım başı aynı şeylerle garşılaşır, aynı renklere tamaşa edir, muhtelif formalı aynı adamlarla hemsöhbet olur, birbirine benzer kıybetler gırır, özümüzü muhtelif şekilde tekrarlayır, yekrenk meclislerde vahtımızı öldürmekle meşgul oluruk. Aramızda tek tek orijinal adamlar tapılır ki, biz onları derhal inkâr edirik. Meselen, eger bu adam cesâretlidirse, bizim aksimize, orijinal fikirler söyleyip öz hakkını sonuna geder talep elediyini bildirirse, biz ittifakla ona gardaşcasına deyirik ki, fanatik olmasın. Başını aşağı salıp, işini görsün. İşdi, şâyet bu adam fikirinde inat edip, dediyini deyirse, biz gorhuruk, tehlikeli adamdı deyirik. Bu tehlike nece şeydi, neden ibâretdi, heçkim bilmir, heçkim demir. Hatta bazıları bele iddiâ edirler ki, demekdense dememek lahşıdır. Ancak Faik Gulamoviç... Baaa... Faik Gulamoviç, bu sizsiniz. Siz yene yaşayırsınız! Yene rüşvet alırsınız, adamların cebine girirsiniz, hökümeti al-

darırsınız. Kef çekirsiniz. O nazlı gızla kef çekirsiniz. Demek siz ölmeyipsiniz. Demek herşey âbesmiş. Aman Allah, âbesmiş, herşey âbesmiş.

Başını tutup döşemeye çökür, gatar uğuldayır, ardından tekerlerin sesi eşidilir. Tak tak, tak tak, bele bele işler, bele bele işler...

— Vetendaş müttehim. Gulamoviç'in yanına girmeden evvel ne düşündüyünüzü hatırlayabilersiniz mi?

— Lanet şeytana, bu nece sualdı. Elbette, pul vermek hakkında düşünürdüm, beli, pul, pul vermek hakkında.

— Demek isteyirsiniz ki, rüşvet vermek hakkında.

— Ne fark eder, goy rüşvet olsun.

— Sizi rüşvet vermeye kim mecbur etdi?

Sükût.

"Rüşvet vermek, mecbur etmek, mecbur olmak. Ahmak suallardı. Biz bu sualların cavabını bilirik. Ağıllı adam, bu kimi durumda cinâyetin kökünü tapmak isteyen adam suali bele sormaz. Biz herşeyi bilirik, herşeyi başadüşürük. Rüşvet ne demekdi? Lâyık olmadığın şeyi lâyık olanın elinden almak üçün itibâr edilmiş itin gabağına atılan artık et parçası. Ancak men ahmak oldum. Men telesdim. Men rüşvet vermeliydim. Men bununla heçkimin saadetini elinden almırdım. Öz hakkımı alırdım, ancak öz hakkımı. Men bunu ancak satın alabilerdim. Başka cür mümkün deyildi. Gec-tez menim hakkımı lâyıksız bir müşteriye satacakdılar. Olmazdı ki, öz hakkımı özüm alaydım? Elbette, olardı, neinki olardı bu, hatta lâzımdı. Bes n'oldu, nece n'oldu? Ahı men rüşvet vermek üçün girmişdim. Men bunun üçün hazırlanmışdım. Lâkin meger bu rüşvet vermek husûsi bir mahâret mi talep edir?

Nikolay İvaniç, o nece de bu işleri görebilerdi? O ne deyirdi : "Hayat, kitaplardaki kimi deyil." Yoh, bele demirdi. Tamamiyle canlı, hayatın özünden gelen birşey, he... "Bu, hayatdı, mühâzire deyil ki, ezberleyip danışasan." Bunu kobud, hamının eşidebilceyi bir sesle deyirdi. Bu sese elebil göyden gelirdi. İndi yegin ki, o, hemin o sese, özünün sesine govuşup dinleyir. Ancak yoh, dincelebilmez. Eger doğrudan da obiri dünyada cennet deyilen birşey varsa, Nikolay İvaniç orada boş-bekâr durabilmez. Özüne bir iş tapar. Hıristiyan Allah'ına yalvarar ki, onu cennetde işsiz sahlamasın. Göndersin cehenneme. Cehennemde düşmanları var. Hak-hesabını temizlemelidi. En evvel Hitlerle. Ahırda yegin ki, siz, Faik Gulamlı bu "oviç" kelimesini Gulam kişinin dalına nâ-hak ilâve elemişsiniz. Bu, bizim sözdü. Rusların sözüdü. Siz

bu sözle özünüzü evvelinci dünyada gûya Ruslara sâdık adam kimi maskelemişsiniz. İndi bu söz artık burada keçmir. Bizim özümüzün yeterince cehennemlik adamlarımız var. Siz, zehmet olmasa öz babanızın adıyla cavap verin görek sizi ne üçün öldürdüler.

Beli, Nikolay İvaniç mutlaka heber alar. Hatta menim özümü de ittiham gözleyir. Menden de soruşacak, herşeyi bilmek isteyecek. Sonra hemin o kobud sesle, Allah'ın eşidebileceyi sesle deyecek : "Dünyadaki işlerini burahıp nâ-hak ölmüsen, ahmak! Allah'dan hâhiş ele, seni tekrar diriltsin, geri gaytarsın. Men de Hıristiyan Allah'ına deyerem. Eger eşitmeseler, çâre galır iblise. Senin işin hemîşe iblislik olur, ancak sen niye bele eledin? Ahı seni başasalmışdım. Sen hatırlayırsan mı? Hemin o günleri ki, senin başın işlemekden başka herşeyi bacarırdı. Sen nece de hayalperest, hayatdan uzak bir fanatik idin. Sen az gala Don Kişot'u kölgede burahmışdın. Heç birşey ile razılaşmırdın. Payından küsen şıltak uşag kimi atılıp düşür, Mefistofel'le çelik çomah oynayırdın. Bir sözle, hayat üçün hazır deyildin. Üniversite senin başını, sizin ideal hesap etdiyiniz fikirlerle doldurup, hayatın ağzına atmışdı. Bu hemin o hayat idi ki, goynunda Gulamoviç'e sonsuz sehâvetle yer vermişdi. Sen, ondan merhemet gözleyirdin. Hi, kôr adam, men sene neçe defe dedim. Orada siyâset lâzım idi, beli, siyâset, itibarlı silâh. Sen bu silâhdan istifade etmeyi bacarmalı idin. Bunu insanlık hâtirine, temiz ideallarn üçün bacarmalı idin. Men, sene yeteri geder ders vermişdim. Ahı nece oldu ki, sen uduzdun, nece oldu ki, sen yene hisse gapıldın?

Nikolay İvaniç bu şeyleri mutlaka soruşar. Tahminen bele bir nutuk gocaman Don Kazakları'na mahsus alovlu bir nutuk çeker, aradabir sigara yandırıp, acı acı dumanı içine çeker, getgede gızışar, goca çehresi çekdiyi sigaranın tüstüsü içerisinde ümid kimi ışıldayar, nihâyet, kobud ve gabarlı elleri titreye titreye saçlarımı ohşayıp, eziz bala deyer, bağışla, bağışla bu ahmak gocanı, hâtirine deydim, ahı sen gör kimin sözünden çıhmısan, goca Nikolay İvaniç'in. Onun kimi vardı? Heçkimi. Bes onu defn elemeye bir adam lâzım idi, ya yoh?

He, bele bele deyer. Aynen o günkü kimi. İlâhi, o gün nece soyuh idi...

Doğrudan soyuh idi. Şeherin ucgar ve dalda küçelerinin biri ile irelileyirdi. Elebil adamlardan gaçıp özü üçün hususen bele bir küçe ahtarıp, nihâyet ki, tapmışdı. Telesmeden yoluna davam edir, o geder düşünceli gedirdi ki, etini kessen, heberi olmazdı. Sanki duyu orğanları kôrlaşmışdı ve gayri-tabîi olan hereketleri tabîi olurdu. Canı üşümeseydi, belke bu dalda küçeden o yana fikirlerinin ufkuna doğru belece lâkayıd bütün etrafdaki canlı hayata bîgâne

tarzda yoluna davam edecekdi. Birden herşey bitdi, hissetdi ki, üşüyür. Ellerini birbirine sürtüp hovhurdu. Sonra başını galdırıp darvazanın böyrüne vurulmuş olan gara levhaya bahdı. Tanış sözleri bir de ohudu. "Gankőçürme stansiyası", bedeninden bir gizilti keçdi. Elebil içi göyneyirdi. Tereddüd içinde darvazanın böyründeki geçit köşkünün gapısını döydü. Gapı açıldı.

— He, gelmisen?

— Gelmişem, Kolya dayı.

— Keç görek.

Gözleri ışıklandı. Gapıdan içeri girip, teklifsizce gaz peçinin yanındaki goşa stullardan birine çökdü. Ayakkabılarını çıharıp uyuşmuş ayaklarını ısıtmaya başladı. Barmakları göyneyirdi. Üstelik de ac idi. Sonuncu kapiklerini dünen hercleyip gurtarmışdı. Bugün, gün günortadan keçse de, diline birşey deymemişdi. Kolya dayı teklif etseydi, balaca yemek stolunun üstündeki bir neçe dilim kolbasa ile yarım ekmeyi memnuniyyetle yeyerdi.

Canı ısındakca garnında ve başında kesik ağrılar hissedirdi. Elini cebine sohdu. Ezik bir Avropa kutusu çıharıp içini eşeledi. Birşey tapmayınca sigara kutusunu peçin içine tulladı.

— Götür, student, menim sigaramdan çek.

Husûsi âhenkle telaffuz edilen "student" sözü içini yandırdı. Avropa'dan biri götürüp yandırdı, tüstüsünü hersle içine çekdi.

— N'oldu, ezizim, size ştat almadılar?

Heç ne eşitmedi. Papirosunu çekip gurtardı. Nihâyet başını galdırıp :

— Siz deyesen nese soruşurdunuz. Dedi.

— Ştatınızı soruşuram, açıldı ya yoh?

— Yoh.

— Bes haçan açılır?

— Allah bilir, bir aya, iki aya, belke de yarım ile.

— Yarım ile... Bele getse sen mahvolarsan. Başka bir işe gir; ne çohdu iş, indi de lap fehle kimi işle.

— Fehleliye götürmediler.

— Niye?

— Dediler âli tahsilin var.

— N'olsun?

— Bilmirem, bele dediler.

Nikolay İvaniç susdu, birazdan dodagaltı neşe mızıldanıp ilâve etdi : Tak tak, demek fehleliye gabul elemediler, ele ise gezetlerde işle; ahı sen jurnalistsen.

— Yazmağa yerim yohdu, yazdıklarımı da istediyim kimi çap elemirler.

— Niye, ne deyiller?

— Deyirler mücerret yazırsan.

— Bes nece yazmak lâzımdı?

— Guru, kısa, yavan.

— Ele yaz, n'olar ki.

— Bacarmıram, üreyimin istemediyi şeyleri yazabilmirem.

— Canım, ne ürek. Kuru deyiller, kuru yaz, bunu senden garının talep eleyir. Yalançı mağrurluk, bu neye lâzımdı?! Sen bununla kime neyi isbat elemek isteyirsen? Özün görürsen ki, dünyada senin kimi, bağışla meni, bir ahmağın mevcut olduğundan hele heçkesin heberi yohdu. Lap tutag ki, sen Allahsan, gayri âdi bir istidâdın var, herşey gelir elinden, herşey, ancak n'olsun, öz başını sahlayabilmirsen. İncime. Gec-tez ben bunları anlamalısan, ya yoh? Eger sen derviş kimi yaşamak isteyirsense, bu başka mesele. Ne geder isteyirsen, küçeleri ölç adamlara yahınlaşma. Heçkimden kömek umma, garının acıhanda da anana yaz, sene pul göndersin. Yoh, bağışla meni, men bunu sene bağışlayabilmeyecem. Nikolay İvaniç o geder ahmak deyil ki, bu işlerin sonunu indiden görebilmesin. Goymayacağam, eşidirsen, men goymayacağam ki, kuru kuru mağrurluk eleyesen. Senin atan da bele idi. Yüz defe ona dedim ki, at meni, men ağıram, aparabilmezsen. Yoh, bahmadı, odun-alovun içinde başladı ki, biz yoldaşı darda goyup gaçabilmerik. Kolya, he, neticesi n'oldu? Öldü. Ahı niye? Ahmak bir goca üçün o niye ölmeli idi? Mene bele bahma, men anadan ele bu cür doğulmuşam, dünyanın astarını görmüşem, indi sen meni başasal, başasal da meni. Cavan bir oğlan yaşı keçmiş bir gocanın evezine otuz ildir can verir, tam otuz il, hergün, her saat, gece yuhumda da can verir. Ölmür. Ölebilmir. Çünkü bu dünyada heç olmasa bir balası galıp. Bes menim kimim galıp, he? Bu ahmak gocanın kimi var bu dünyada? O ne üçün yaşamalıdı, ne üçün? Cavap ver, ne üçün yaşamalıdı?

Goca asâbileşip. Aşkarca görünür ki, asâbileşip, onunla razılaşmak lâzımdı. Lâkin nece? Belke teselli versin? He? Belke desin bu azad dünyanın gayğısız ve gamsız uşaglarının hamısı senin doğma balandır. Biz hamımız sene borc-

luyuk. Sene gulag asmalırık, Kolya dayı. Sen ayağının birini mermi kimi torpağa basdırıp gelmisen. Bütün aileni, doğmalarını itirip bir veten gazanmısan ve bugün senin özünü yalnız tasavvur etmeye hakkın yohdur. Herşeyin bol vahtıdır. Emekli maaşını al, otur evde. İndi dolanmağa ne var ki.

He, bele desin, ya demesin? Goca incimez ki? Gerîbedi. Bir-iki il gabag o, bu sözleri tereddütsüz deyebilerdi. İndi demir. Hatta ona ele gelir ki, bu sözlerle gocanı çileden çıharabiler. Ve birden hisseledi ki, goca doğrudan da çileden çıhır, başadüşür ki, "gonağın" üreyinden teselli vermek kimi ahmak birşey keçir. Ve bu çiy sözleri eşitmek istemir. Olabilsin, indice elini atıp onu boğacak. Doğrudan da boğabiler deye içinden keçirdi. İstedi biraz aralı otursun, lâkin terpenmeye macal tapmadan goca onun bileyinden yapışdı. Obiri elini çiynine goydu. Ağır eli vardı. Hissetdi ki, işi bitip. Çırpınmağın faydası yohdu. "Ev sâhibi" istese, derhal onun çiyin damarlarından basıp nefesini kesebiler. Ancak aksine, goca birden geherli geherli eziz bala bağışla, bağışla bu ahmak gocanı, hâtirine deydim... Ahı sen gör kimin sözünden çıhırsan, goca Nikolay İvaniç'in, onun kimi var? Heçkimi. Bes onu defn elemeye bir adam lazımdır, ya yoh? Öleceyem. Lap tez öleceyem. Aman Allah, deyesen men yene hesteleyirem... Heç gör ağlıma gelir, ahı sen acsan. He, tez ol görüm. Bir çay süz, orada gent var, kolbasa, çörek, di tez ol görüm, tez tez. He bele. Mene de çay süzersen, çoh yahşı. Adamla çörek yemek neye desen deyer. tek yemek olmur, tamamiyle olmur. Bilirsen, gardaş oğlu, mene ele gelir ki, men bu yahın günlerde öleceyem, sen ye, ye, Azrail gecenin yarısında gelip kesir başımın üstünü. Gözlerinde merhemet. Öldürmek istemir meni. Deyir Kolya, vahtın çohdan çatıp, ancak öldürmürem seni. Özüne bir adam tap, seni defn elesin. Bu ili otaglı demir beton evde kim ne bilecek sen ölmüsen. Düz deyir. Bizim dalan elebil zindandı, heçkim birbirini tanımır. Ağlın kent yerine getmesin, burada camaat birbirinden gaçır. Salam da vermirler ki, sonra gapısını döyersen. Men deli oluram. Deyirem birden öldüm, meni kim defn eleyecek he, gardaş oğlu! Adamsız çetindi. Menim ahmak garım tez öldü. Menden gabağa düşdü. Görünür, bahtı varmış. İnanırsan, men bir müddet başımı eve salabilmedim. Kabristanlıkda, garının yanında geceleyirdim. Dedim gedim kendimizde ölüm. Yene de vetendi. Ancak garının kabrini burda goyup nece gedim? Bir de menim orda kimim galıp? Eclaflar, üçünü de öldürdüler, üçünü de. Tasavvur eleyirsen mi, birceciyi de galmadı. Men Almanlar'a inanırdım, dedim belke gansızlık elemezler. Gızıl koministler babamı güllelemişdiler. Tam kendin ortasında, gözümün gabağında. Almanları gözleyirdim, deyirdim onlar geler, hayıfımı alaram. Hemin gün meşeye getmişdim. Garımla. Birden elebil yer titredi. Başadüşdüm ki, Almanlardı. Garını meşede

goyup kende gaçdım. Evler yanırdı, pencerelerden alov püskürürdü, Bizim dahma ise yoh idi. Men şaşırmışdım. Kimse gulağımın dibinden bir şille vurup, meni ayıltdı.

— Kolya, gaç! Artık gecdi, meşeye gaç! İndice Almanlar gelecek... Bele. Sonra partizanlara goşulduk. Senin atanla da orada tanış oldum. Men ele bilirdim o Gazahdı. Danışırdı ki, Gazahistan'da arvadı, uşağı galıp. Muhârebe gurtaranda Azerbaycan'a gedeceyem deyirdi. Anlamırdım niye bele deyir. Demek sizin aslınız Azerbaycanlı imiş. Senin indi orada, Gazahistan'da kimin galıp?

— Heçkimim.

— Bes nece oldu ki, Bakı'ya geldiniz?

— Ele bele.

— Nece ele bele, orada yaşamak olmazdı?

— Olardı, elbette, ancak burada, deyilene göre bizim ulu babalarımız defn edilip?

— Ele bu?

— He, bu.

— Ulu babalar, kabirler, indi senin babaların çohdan çürüyüp, onların heç sümüyü de galmayıp. Nâ-malum kabirlerin tesellisinden başka senin burada heç neyin yohdu.

— Var!

— Neyin var?

— Torpağım.

— Bu torpag senindi meger?

— Bes kimindi?

— Torpağı becerenlerin.

— Yoh, Nikolay İvaniç, torpag torpagı işleyenlerin deyil, torpag torpag üçün ölenlerindi, ölmeye hazır olanlarındı.

— Demek sen bu torpag üçün ölmeye hazırsan.

— Ne bilim. Eger men senin söylediyin hemin o kişinin belinden gelmişemse, belke de ölebilerem.

Nikolay İvaniç susdu. Sönmüş sigarasını peçin közüne atıp köks ötürdü ve sonra öz özüne nese dedi. Keçit köşkünün gapısı döyüldü. Nikolay İvoniç galhar galhmaz dedi :

— Sen indi ne deyirsen? Menim yanımda galmağa razısan, ya yoh?

— Bilmirem, Kolya dayı.

— Niye bilmirsen, oğul. Evi keçirim senin adına, get arvad-uşağını da yığ getir. Men de bugün sabah ölüp gedeceyem. Beş gün, on gün, bir il; ondan sonra görmezsen bu ahmak gocanı. Ve yaşayıp bilersen ki, Nikolay İvaniç heç de pis adam deyilmiş. O ne geder ahmak olsa da, hayatı senden yahşı bilir. Heç özünü oda-köze vurma, menim dediyimi dinle, yuharılara yazmak isteyirsen; yazma. Sen o idârede, o Gulamoviç'dir nedir, onunla barabar olabiler uzun müddet işlemeli oldun, vallah seni ele dolaşdırar ki, ömür boyu bedbeht olarsan. Ağlını başına yığ, götür o puldan ne geder lazımdır apar ver...

Dik atıldı.

— Siz ne danışırsınız. Men rüşvet verim?

— Hee, sen, n'olar ki, senden de yahşı oğullar rüşvet verir. Adam kimi yaşamak isteyirsense ver, sonra da alarsan. Beledi, gardaş oğlu, bu hayatdı, mühârize deyil ki, ezberleyip danışasan.

— Bes bayag deyirdiniz ki, men balalarımı itirenden sonra kominist oldum; bele mi kominist oldunuz?

— Haklı sualdı. Ancak men bunu izah eleyebilmeyecem, bunun üçün yaşamak lazımdır.

— Demek isteyirsiniz ki, men de gec-tez özgenin hesabına yaşayan parazit olacağam, ele mi? Yooh, ezizim Nikolay İvaniç, bağışlayın meni. Men rüşvet verebilmerem. Nâkıs olabilmerem... Men..men şiir yazıram, şiir. Siz şiirin ne demek olduğunu bilirsiniz mi? Siz şiirin gan olduğunu bilirsiniz mi? Asıl şiir isti insan ganıdı. Bu ganı garışdırmak, rüşvetle murdarlamak günahdı. Seni dünyanın bütün nâz ü nimetlerinden mahrum eden Tanrı, eger varsa, hemin o Tanrı heç neyin mügâbilinde sene herşey, hamının yerine ağlamağı bacarmak saadeti verip. Bu sonsuz göylerin altında men bundan artık saadet tanımıram, eşidirsiz, tanımıram ve bu saadeti heç ne ile deyişmerem, deyişmerem, vessalam.

Gatarın yanından başka bir gatar sürüşüp aksi istikâmetde gedir. Ona ele gelir ki, bu gatarın apardığı semişinler mukâkeme olunmağa gedirler. İrâdesinin dışında bir hereketle yerinden sıçrayır. İsteyir pencereni açıp bağırsın. Lâkin barmaklıkları görende golları boşalır. Gayıdıp tezeden yerine uzanır.

— Vetendaş müttehim, Gulamoviç'in yanına girende apardığınız pulları teklif edebildiniz mi?

— Heyr.

— Niye?

— Bilmirem.

— Bes nece oldu ki, o boyda kişini boğdunuz?

Sükût.

"Bes nece oldu ki, o boyda kişini boğdunuz? Bes nece oldu ki, o boyda kişini boğdunuz? Bes nece oldu ki, o boyda kişini boğdunuz? Boğdunuz, boğdunuz?"

Bütün meselenin özü bu sualdan asılı idi. Heç cür anlayabilmir ki, bu nece oldu. Yadındadır ki, bele fikri yoh idi, hatta son zamanlar kalbinde Gulamoviç'e garşı bir rağbet hissi de oyunmışdı. Vahtiyle bu adam hakkında ahmak kanaatlere geldiyi üçün hayli hecâlet çekmişdi. Düşünmüşdü ki, o nece de yanılıp Gulamoviç hissiz, duygusuz birşey, yeyip içip boynunu yoğunladan, dünyaya garnındaki gözüyle bahan bir bukalemun hesab edip. Hesab edip ki, onun nefesi yalanla gedip gelir ve nece ki, bu adam sağdı, bu dünyanın adamları birbirini aldadacak, rüşvet verecek, dövlet malını oğurlayacak, yaltaklanacak, daha nece nece pis işler tutacak. Hatta o insafından dönüp bele bir kanaate de gelip ki, Gulamoviç darda galsa veteni satabiler. Tekce veteni yoh, partiye üyeliyini de danar, and içer ki, o heç vaht kominist olmayıp.

Ne geder yanlış bir tasavvur! Ömrü boyu mes'ul vazifelerde çalışan, öz mukaddesliyini yuharılarda tastik etmiş olan bir adamı bele alçak, sorumsuz ve maksatsız birşey hesab etmek insafsızlıkdır, hatta cinâyetdir. Gulamoviç söz verir ki, yahın günlerde onun üçün ştat alır. Ona böyük hörmeti var, hatta bu yahınlarda "Azerbaycan" jurnalında çıhan şiirlerini de ohuyup, gözleri yaşarıp. Meseleni yuharılara bildirip, bir bele istidadın (istidadın ha...) onun yanında işlemesi üçün yazı-pozu idâresinin sedrine az gala yalvarıp. Deyip ki, o da veten oğludu, heçkimi yohdu, ata ocağına penah getirip, gözel kalemi var, neinki emekdaşlığa, lap müdürlüye lâyık oğlandır. Vahtiyle redaksiyanın içinde bir balaca sarsakladığını, onu bürokrat adlandırdığını, gezetin ünvanına bir balaca artık-eksik danışdığını, özge birşey yoh, bir balaca artık-eksik danışdığını da Gulamoviç tabii deyerlendirir, bunu cavanlık alâmeti sayır. Hatta bundan hoşlanır. Sen deme Gulamoviç'in özü de bir vaht belece hayatdan başı çıhmayan, kiçik şeylerin üstünde atılıp düşen, geribe bir oğlan imiş. "Ay senin başın batsın, Osman. Gör kişinin hakkında nece ahmak fikirlere düşmüsen. Bele yaramaz. Get özür dile. Boynuna al ki, anlamamısan, herslenmisen, galat elemisen. Bah ele sabah tezden get. Onun anadan olduğu gündü. Deyerli birşey de al, üstünü yazdır. Ele yazdır ki, hoşuna gel-

sin. Aha... Belke merhum Nikolay İvaniç'in vasiyyetine emel edip özünle bir miktar pul da götüresen? Bele yahşı olmaz mı? Belke fırsat düşdü, verebildin. Bununla da bütün azablara son verilmiş olar. Çoh keçmir ki, şûbe müdürü olursan. Kabinet, yumşak toltuk, al elvan telefonlar, sonra da rahat ev, maşınözü de Jiguli- ilâhi irelide ne geder yaşamalı günler var."

"Bes nece oldu ki, o boyda kişini boğdunuz!" Tfu, zehrimar, bütün mesele de ele burada dolaşık düşür. Yahşı, bu nece oldu? Yadındadır ki, kristal bir külgabı aldı. Pulları sayanda Nikolay İvaniç'e bir rehmet de ohudu. Külgabının üstünü yazdırıp, sardı. Sonra bir deste de gül alıp geldi redaksiyaya. Gülleri goydu kâtibenin gabağına. Bu sizin üçündür, hanım!

Kâtibe gülümsündü. Aha, burda bir balaca dayanmak lazımdır. Deyesen ahı kâtibe gülümsünmedi, olsa olsa gülümsenmeye çalışdı. Hatırlayır ki, gızın çehresi yığıldı, gözünün etrafındaki gırışlar artdı, dişleri görsendi. Ancak üzüne kat'iyyen tebessüm gelmedi.

İçeri girende Gulamoviç'in üzünde de bele bir ifâde gördü. Hatta gördü ki, onun gıyılmış gözlerinin lap dibinde nese indiye geder keşf edebilmediyi gerîbe birşey gizlenip. Ve bu şey özünden anlaşılmaz şualar burahır ve bu şualar da düz bunun iliyine, beynine işleyir. Hissedir ki, bu bahışma biraz da davam etse, dözmez, bütün ümidi alt-üst olup, ovhalanar. Başını aşağı salıp ayakkabılarının ucuna bahır ve o anda eşidir ki, Faik Gulamoviç ona oturmak teklif edir. Hem de ele teklif edir ki, o özünü serbest, lap öz evindeki kimi hissedebiler. Üreyi ısınır. Cesâret edip kürsülerden birine eyleşir. Lâkin ele eyleşir ki, elebil kürsü zehmet çekip ona yahın gelmeli imiş. Sonra hatırlayır ki, Gulamoviç onun halını keyfini heber aldı. Ailesi ile maraglandı ve teessüflendi ki, hele de bacarıp ona uygun bir ştat alabilmeyip. Bele ki, genç kadroların yerleşdirilmesi meselesi hayli çetin meseledi.

Gulamoviç itiraf edir ki, düzdür, onun gezetinde ihtisassız ve istidadsız adamlar var, lâkin o, bele adamları işden azad etmek ihtiyarından mahrumdur. Çünkü bu adamların da öz adamları var, özü de ele adamları var ki, Gulamoviç'in boğazını cüllüt boğazı kimi çekip üzerler. Hem de Gulamoviç bele şeyleri her adama demez. Bunu ona göre deyir ki, Osman'ı özüne yahın adam hesab edir.

Nihâyet, bu da yadındadır ki, Faik Gulamoviç sigara yandırır, sigaranın külünü tökmek üçün külgabı ahtarır ve şansdan tapabilmir. Hediyeni vermek üçün elverişli şerâit yaranır. Eli ese ese külgabını açır. Gulamoviç soruşur ki, bu nedir? O da demek isteyir ki, külgabıdı, cesâret edip doğum gününüz münâsebetiyle getirmişem. Lâkin nedense bele deyebilmir. Sesi çıhmır.

Külgabını açıp goyur masanın üstüne ve bununla da herşey bitir. Nece olursa başını galdırıp Gulamoviç'in üzüne bahır. Ne görse yahşıdı?! Görür ki, Gulamoviç'in çehresi it çehresine ohşayır. Neinki it üzüne, elebil masanın arhasında emelli-başlı bir buldog oturup. Sonra bu çehre deyişip yavaş yavaş tülkü şekline, sonra domuz şekline, eşşek şekline ohşayır, birce adam çehresine ohşamır. Görür ki, Gulamoviç istese, heç eziyyet çekmeden bu hayvanlardan istediyine çevrilebiler. İstese it olar, istese tülkü olar, istese domuz olar. Eşşek olar; ancak adam olabilmez, heç cür olabilmez.

İçinde nese birşey gırılır. Hissedir ki, alçalıp, burunlu gulaglı heyvana hediye getirip ve eger cebindeki pulu da verse, bundan o yana bu dünyada adam adı daşıyabilmeyecek. Bu vaht gözleri Faik Gulamoviç'in gözleriyle garşılaşır ve ne görse yahşıdır? Görür ki, Faik Gulamoviç'in gözlerinden çıhan hemin o anlaşılmaz geribe şualar indi anlaşılır. Anlaşılmak bir yana, hatta o bu şuaları def edir. Görür ki, bele getse, Gulamoviç dözmeyip partlayacak. Ve derhal da partlayır.

— Goduh, götür hediyeni de, reddol burdan.

Daha heç ne yadında deyil. Tâ ölüm hükmü ohunana geder özüne gelebilmir. Yalnız hüküm ohunanda malum olur ki, adam öldürüp, özü de pis öldürüp, boğup öldürüp. Hem de bu cinâyet, evvelceden düşünülmüş cinâyet olup, şuurlu kâtil olup.

Elektrovoz fit verir. Imm... Bunun ardından tekerlerin âhengi eşidilir. Tak tak, tak tak... Bele bele işler, bele bele işler. Bu bele bele işlerin içinde goca bir arvad gözünü zilleyip yolların ağına, elebil yolları gözüne yığır. Biraz uzagda bir gelin indice bisiklet üçün göz yaşı töküp ağlayan uşağını bağrına basıp, içini çekir. "Yohumuzdu" deyir, "Ay gardaş, al bu üzüyü, indi gızıl yahşı pula gedir; vallah iki yüz manatdan az elemez..."

ELİ EMİRLİ

(30/10/1948 -)

Gazeteci-yazar. Ağdam ilçesinin Novruzlu köyünde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ağdam'da tamamladı. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'ne girdi. Buradan mezun olduktan sonra, "Elektrik" gazetesi ile Gızıl Şark matbaasında çalıştı. "Azerbaycan" dergisinde çıkan (1971) İrs, Görüş ve Gağayı adlı hikâyeleriyle edebî çevrelerin dikkatini çeken Eli Emirli, yazı hayatını düzenli olarak devam ettirmektedir. Hâlen, Azerbaycan Plân Komitesinin Azerbaycan Elmî Tedgigat Enstitüsü'nde çalışan Emirli'nin yayınlanmış eserleri şunlardır :

Bir Kış Günü, Yeddi Hikâye ve İldırımötüren.

KIŞIN SON AYI

Hâfize, horuzların sesine yuhudan oyandı. Çetinlikle açılan gözlerini ovuşdurup lezzetle esnedi. Duvardaki saatın akrebi lambanın zayıf ışığında hafif parıltı saçırdı. Rakamlar görünmese de akrebin vaziyetinden saatın yeddiye yahınlaşdığını bildi.

Otağın aşağı başında tahta çarpayıda atası Sefter kişi horuldayırdı ve bu peyvend horultudan evin duvarları titreyirdi. Hâfize, bu horuykuya deyil, horuzların sesine oyandığına hayret etdi. Sağ böyrü üste çönüp pencereden bayıra bahdı, hele garanlık idi.

Bayırda kiçik çillenin ahırı idi ve geceler hayli gısalmışdı. Hâfize yatağından galhmak istemirdi. Yorğanı başına çekip, gözlerini yeniden yumdu. Öz özüne dedi ki, biraz daha yatım, sonra duraram. Ancak öz özüne bele dese de bilirdi ki, yatmayacak, daha doğrusu yatabilmez. Biraz sonra atası, gardaşları galhacak. Çay goymak, hayat-bacanı süpürmek gerekdi. Hem de hergün saat altıda galhmağı âdet elemişdi. Bugün ise bu alışganlığın da tesiri olmadı. "Cehenneme! Ne olur, olsun" dedi ve üzünü duvara çevirip berk berk yorğanına büründü, gözlerini de yumdu. Gözlerini yummağı ile dünen televizyonda gördüyü filmin yadına düşmeyi bir oldu. Yanakları istilendi. Filim, yaşı keçmiş bir gızın hayatını anladırdı. Hâfize, filme bahdıkca elebil öz tâleyini görürdü ve filmin sonuna yahın özünü sahlayabilmeyip, evdekilerin yanında ağlamışdı.

Yahşı ki, Hâfize'den başka televizyona bahan yoh idi. Yohsa onun niye ağladığını bilerdiler. Mesele burasında idi ki, Hâfize'nin de yaşı otuzu keçmişdi ve kentde onun adını daha yeni yetişmiş gızların arasında çekmirdiler.

— A ğız Hafza. Atasının hırıltılı sesi idi.

— Haaa.

— Gör horuzların neçenci banıdır, dursana.

— Dururam, horuzlar partlamazlar. Onun kâl sesi var idi. Elebil boğazına soyuh deymişdi. Allah günümü gara eleyip.

Kişi, onun söylenmesine fikir vermeyip üstüne atdığı sırıklısının cebinden papiros çıhartdı. Birinci gullabdan sonra berkden öskürdü. Sinesi sulu gelyan kimi horuldadı.

Hâfize çırağı söndürdü. Paltarını geyinip pambıgdan sırınmış golsuz yeleyini geydi ve elektirik ışığını yandırdı. Sonra yatağını yığıp, artırmaya çıhdı. Çaydanı iri ağ gazanda husûsen çay üçün sahladığı kehriz suyu ile doldurup ocağın üstüne goydu ve hayata endi. Zaten evvelceden de temiz olan hayatı çalgılamağa başladı. Morali pozuh idi. Gaş-gabağını ele tökmüşdü ki, üzünün bir daha güleceyine heç felek de inanmazdı.

Atası da hayata endi. İri desmalı ile sazakdan sulanan gözlerini silip, dahılın dünen pozulan ceftesini düzeltmeye başladı.

Hâfize, yavaş yavaş bozaran tutgun göye bahıp üz-gözünü daha da turşutdu.

— Gör ne teher gara geyip göy çalır?!

Bu sözleri deyende onun sesinden ve bütün görkeminden hissolunurdu ki, şu anda onun üreyini açacak heçbir duygu yohdur. Seher atası onu sesleyenden beri bütün işleri ele görürdü ki, sanki gudurmuş maşın idi. İndi de çalgını bir terefe tullayıp, peyeye sarı getdi. İneyi nahıra hazırlamak gerekdi. Birazdan nahırçı Sarı'nın düdüyünün sesi kendi başına köçürecekdi.

"Ho-ha" deye deye ineyi govup hayata çıhartdı.

— Azzar deysin saa! Ay inek, ho-ha! Gara azzar deysin ele, gör ne inatlaşıp!

Sefter kişi gızının cod sesini eşidip gımışdı.

— A bala, niye öldürürsen bu ineyi? Gedeler durmayıp, nedi?

— Yoh, gedeler Nesreddin şahın balalarıdır.

Kişi yene de gımışdı.

— Menim Nesreddin şahdan neyim eksikdir, az?

Hâfize, onun zarafatına fikir vermeyip başından şalını açdı ve musluğa yahınlaşdı. Ovuclarını buz kimi su ile doldurup, ekşimiş suratına vurdu.

Sefter kişi başını bulaya bulaya ineyi gabağına gatıp nahıra apardı.

Hafza, Hafza! Böyük gardaşı Çırag idi. Hâfize, öz özüne "Hafzasız galasınız" dedi, sonra şalının gulağı ile üzünü silip, gardaşına hersle;

— Ne var? Dedi.

— Gağam ineyi apardı?

— Apardı, arhayın yat! Keçip, böyük otağa girdi. Bu otag Hâfize'nin illerden beri birer birer alıp yığdığı cehiz eşyaları ile dolu olduğundan özünden

başka heçkes bura ayak basmırdı. Baş terefde güzgülü paltar dolabı, aşağıda ise servant vardı. Hâfize, güzgünün gabağına keçip saçını daradı. Sonra saçını höre höre garayağız çehresine digget e.edi. İri gözleri çuhura düşmüşdü. Seherin ayazından gaysaklanmış olan dodagları bir-iki yerden çatlamışdı. Birdenbire güzgüdeki şekline başka bir adama bahırmış kimi göz eledi ve dünenki filim yene yadına düşdü. Gözleri yaşardı ve hemen güzgüden uzaklaşıp, otagdan çıhdı.

Obiri terefden Çırag'ın sesi geldi.

— Seni ölmeyesen yene gejikejem, Hafza!

Hâfize, ocağın üstünden çaydanı götürüp içeriye keçdi.

— Ne var, ne burnunu sallamısan? Az galıp saat yeddi ola, çay yohdu. Hazeyin meni danlayacak. Deye, Çırag ona çıhışdı.

— Şeker'in gızını getir, çayın vahtında hazır olsun.

— Sarsaklama! Çırag, suratını ekşitdi, herslendi.

Hâfize, stekanlara çay tökdü ve hisseledi ki, hemen ağlayacak. Alt dodağını dişleyip, erkek sesi ile kiçik gardaşı Kerim'i çağırdı. Kerim, üzünü mehraba ile sile sile içeri girdi ve mehrabanı mıhdan asıp, bir parça çöreyin üstüne yağ sürdü. Telesik telesik tahçadan birkaç kitap götürüp, kemerinin arasına sohuşdurdu. Çöreyi dişleye dişleye "men getdim" deyip, mektebe yollandı.

— Seher seher mısmırığını sallama görek!

Hâfize, burnunun ucuna geder ahmış olan göz yaşını elinin arhası ile silip başını galdırdı ve Çırağ'ın üzüne bahdı. Zorla gülümsedi. Çırag başını bulaya bulaya gödekçesini götürdü. Onun paldır küldür addım sesleri pillekenden kesilene geder Hâfize yerinden terpenmedi. Sonra çay desmalını demliyin üstüne serip artırmaya çıhdı. Atası hele de dehilin gapısı ile elleşirdi.

— Gağa, çayın soyudu, ahı!

Kişi, işini yarımçıg goyup ellerini yudu. Pillekenleri çıha çıha :

— Gedeler getdiler mi? Deye soruşdu.

— Getdiler.

Sefter kişi galoşlarını çıharıp, Hâfize'nin dalınca içeri girdi. Hâfize çay tökdü.

— Ahşamdan yemek galıp, gızdırım mı?

— Eşi, şirin çay besimdir, daha işin yohdu?

— Yoh, öz işimi gurtardım. Sayalı'ya kömeye gedirem.

— Yaman gejikdiniz, balam, yaz gapını döyür. Heç bele olmamışdı.

— Bir bahan var mı ki?! Adamımızın yarısı bazarda alış-verişdedi.

— Sedrimiz boş adamdı.

Kişi, çayına son gurtumu vurup gapıdan çıhanda dedi :

— Ay Hafza, sen aneyin gôru, majal tapabilsen bir hengel bişir, yamanca eynime düşüp.

Hâfize heç ne demeyip stolun üstünü yığışdırmağa başladı. Stekanları yayhalayıp, mecmeiye düzdü.

— Hafza, ay Hafza, Hafza!

— Geldim, ay Sayalı, geldim. Deye, Hâfize galın sırıklısını geyip başına yün şal bağladı. Gapıları kilitleyip, yemek zenbilini götürdü.

Üzümlük boz dumana bürünmüşdü. Nefes alanda adamın burnuna hoş bir nem gohusu gelirdi. Meynelerin budaglarından şeh kimi damcılar asılmışdı. Hâfize tenekleri budayır, kesdiyi budakları, işe yaramayan çalıları birbirinin üstüne yığırdı. Şeleler irileşdikce onları ortasından bağlayırdı. Hayli uzahda Sayalı hem işleyir, hem de zünızüme eleyirdi.

Hâfize, hemîşeki kimi sür'atle ve selîge ile işleyirdi. Seherden beri gayçını elinden yere goymamışdı. Dünenki filim yene gözlerinin önünde canlandı. Heç ağlına gelmezdi ki, âdice bir filim ona bu derece tesir edecekdir. Üreyindeki sözleri birine demek isteyirdi. Ancak kime deyeceyini bilmirdi. Yavaş yavaş Sayalı'ya teref yöneldi.

— Ne var, ay Hafza, çörek vahtıdır?

— Deyesen, he.

Sayalı, bir yere yığdığı budagları şeleleyip dalına aldı. Yorgun addımlarla gırağa çıhdılar.

— Sayalı, gejeki filime bahdın mı?

— Neje?

— Yahşı filim idi.

— Sen de, onun neyi yahşı idi? Biraz bahdım, sonra sıhıldım. Lal kimi bir gız gâh ora gedir, gâh bura. Ne istediyini anlayabilmedim.

Hâfize, daha filimden bahsetmedi.

— Uf, uf! Deye, Sayalı üz-gözünü gırışdırıp yerde serilmiş olan kisenin üstünde bağdaş gurdu. Adam da bu geder ayak üstünde durar? Gece yatandan yatana rahat oluram. Gündüz iş, ahşam iş. Eve geden kimi uşaglar garğa-kuzgun kimi tökülür üstüme. Zenbilden sofra çıharıp serdi. Az, otursana.

Hâfize de bağdaş gurup oturdu ve günorta yemeyini sofranın üstüne goydu.

— He, tökülürler üstüme; lokmasını çiyneye çiyneye sözüne devam etdi. Nene, bunu tik, nene onu ver. Birini çimdir, birini geydir, çörek bişir, beye gullug ele.

— Nâ-şükür olma, Sayalı.

— Menim ne çekdiyimi bir bilsen, bele demezdin. Gedersen bir köpek oğluna...

— Ele gede gede galmışam... Deye, Hâfize hafifce gülümsedi.

— Gedersen, gedersen. Kiminin evveli, kiminin ahırı. Sayalı, termosdan stekanlara çay tökdü. Özün de az gaş-gabaglı gez. Diline şeker gat, sesini göyçekleşdir.

— Az, bunnarı maa daha evvelceden deyeydin, dayna.

— Gorhuram de saa söz demeye. Balam, niye men senin yaman gününü istiyirem?

— Yoh, yaman günümü istemezsen, amma neyniyim ey... deye, Hâfize çiynini çekdi. Menim tâleyim beledir.

— Bah, saa bir söz deyejem, amma sen o goşa gardaşının canı, majal ver, sözümü ahıracan deyim. İndi sözdü de deyirem.

Hâfize'nin yanakları gızardı.

— And içme az, sözünü de.

— Bir köpek oğlu meni saa elçi salıp, hem de çohdandı. Doğrusu demeye ürek elemirdim, gorhurdum acığın gele.

Hâfize'nin gaşları düyünlendi.

— Yani ele Allah vurmuşun, elde-külde galanın biridi?

— Yoh, az! Dayının canı hakkı, çoh yahşı kişidir. Bele biraz...

— Ahı, de görüm kimdir, ey?

— Bah, deme ki, Sayalı... Sözdür de deyirem.

— Uzatma! Hâfize, nefesi kesile kesile dillendi.

— Musa'nı deyirem, şoferi.

— Musa? Boccalı Musa'nı deyirsen?

— Az, he dayna. Öz mehellemizin adamıdı.

— Sayalı, bu sözü bir de diline getirme.

Hâfize sofranın gırağını hersle gatlayıp yerinden galhdı.

— Bir daş altda, bir daş üstde. Dul, hem de yetimli maa galıp?! Ona getmekdense, evde galmak min defe daha yahşıdır. Maden bele erişde kesensen, get bajın gızı keçel Fatma'ya birini tap!

Hâfize, gayçısını götürüp, hersli bir vaziyetde öz işlediyi terefe getdi. "Gör ne güne galmışam, ay Allah. İki yetim yekeltdiyim yetmirmiş kimi, indi de gedip Boccalı Musa'nın yetimine bahacam, adım da olacak ögey ana." Hâfize, hersle tenekleri budamağa başladı. "Yetim derdi çekenler çoh ağ güne çıhıplar. Musa'nın yetimi..."

Özü de farkında olmadan uca sesle danışırdı.

— Köpek oğlu! İştahına bah! Sanki kentde dul arvad gehetliyi var?!

Yarımca saatın içinde iki şele budag kesmişdi. Günün sonuna kimi bele getseydi, Sayalı'nın hakkını da gurtaracakdılar. Ancak başından ağrı galhmışdı ve bu, onun bazan tutan ağrılarından idi. Aradabir Sayalı onu sesledi. Özünü eşitmezliye verip, ses vermedi. Sonra birden ağlına geldi ki, eve getse yahşıdır. Elinde bahânesi de var idi. Atası ondan hengel bişirmesini istemişdi. Gayçısının tenek şiresine batmış olan tiyesini eteyine silip, bayag Sayalı ile çörek yediyi yere getdi. Sayalı da özünü yetirdi.

— Az, men ne dedim ki? Senin Yahşılığını deyirem dayna. Kişinin oğlu bir sözdü deyirdi, dedim, dememiş olum.

Hâfize dinmedi ve sofranı büküp zenbiline goydu. Corablarını yuharı çekdi.

— Kör deyil, şil deyil. Lay duvar kimi oğlandı, elinde seneti, subutu. Neynesin ki, arvadı ölüp; ömür boyu dul ha galmayajah.

— Sayalı, bah abrını eteyine tökerem haaa. Açma menim gül ağzımı. Yahşıdır, apar bajın gızı Fatma'nı ona ver. Er deyip dad döyür.

— Alsa, oynaya oynaya vererdim. Köpey oğlu sene âşık olup.

"Âşık olup" sözü Hâfize'ni diksindirdi, birce anın içinde yanakları istilendi ve hersi, hekkesi yatışdı, elebil sabun köpüyünün üstüne soyuh su tökdüler. Hatta gülümsemek de istedi, ancak gülmedi ve zenbilini götürdü ve kende sarı yola düşdü.

Sayalı, dodagaltı söylendi;

— Yahşı deyipler, it gursağı yağ tutmaz.

*
* *

Öz mehellelerine çatanda Hâfize'nin hersi tamamen yatmışdı, eyni açılmışdı. Başının ağrısı da kesilmişdi. Üreyi nâ-rahat fikirlerle dolu idi. Dayanıp, kürsülü evi olan gonşu hayata sarı boylandı. Bura Boćcalı Musa'nın hayatı idi. Hayatın etrafındaki galın duvar tamamen uçmuşdu. Öz özüne "arvadsız evin duvarı bele olar" dedi ve üreyi nigarançılıgla döyündü. O, hisseledi ki, yanakları yene pörtüp. Hâfize'nin üreyi birden titredi. Evin yan terefinden balaca bir gız çıhdı. Hâfize, Musa'nın gızını tanıdı. Gız, evin pillekenlerini çıhıp, gapının ağzında oturdu. Hâfize'nin üreyi bugün ikinci defe gerîbe tarzda titredi ve ona ele geldi ki, sesini çıharsa ağlayacak. Gız ise gapının ağzında oturup terpenmirdi. Hâfize, Musa'nın hayatına nece girdiyini, uşağa nece yahınlaşdığını bilmedi.

— Ahşamın heyir, Könül.

Könül başını galdırdı ve şaşkın şaşkın Hâfize'nin üzüne bahdı.

— Gağam gelmeyip. Deye, gız suçlu kimi dillendi. Demişdi ahşam terefi gayıdajam, hele gelmeyip.

Gızın gerîbe sesi var idi. Hâfize'ye ele geldi ki, Könül'ün sesini ilk defedir eşidir ve ömründe bele zârif uşag sesi eşitmeyip.

— Bağçadan özün tek geldin?

— He, melime ile tek galmışdık. Geldim eve. Gağam gelejek.

— Bes açarın yohdur? Deye, Hâfize gapıdan asılmış olan gara kilide bahdı. Gız da onun kimi bahdı, sonra da Hâfize'ye :

— Var. Elini goynuna salıp, boynundan asılmış olan açarı çıhartdı. Mektebe getseydim, işimiz asanlaşardı.

— Gağan bele deyir? Deye, Hâfize gülümsedi ve açarı alıp gapını açdı. İndi peçi galayım isti olsun, yohsa soyuhdan donarıg. Ajsan mı?

— He. Dedi. Gız yürüyüp stolun üstündeki gazanın ağzını açdı. Hâfize demir sobaya odun goya goya soruşdu.

— Sen özün bişirirsen bişmişi?

— Yoh, gağam bişirir, bir de Sayalı bibim.

— Sayalı nece bele canı yanan olup? Hâfize sesini ucaltdı.

Könül, teeccüble Hâfize'ye bahdı ve elindeki kibrit kutusunu ona uzatdı. Hâfize sobanı alışdırıp dünenden galmış olan bozbaşı onun üstüne goydu.

— Gağam deyir gelen il mektebe gedejem. Onda bişmişi de özüm bişirejem.

Hâfize, bu altı yaşındaki çelimsiz gızla danışdıkca üreyinin açıldığını, hafiflediyini hissedirdi. Aynı çiçek kimi açılmışdı. Evin törtöküntüsünü yığışdırdakca hereketlerinin zarif ve revan olmasına çalışır, bu balaca gızın kalbine girmek isteyirdi.

— Gağam gelende deyejem bu işleri özüm görmüşem.

— Yahşı eliyersen.

Hâfize, gızı gucaklamak isteyirdi, onu ohşayıp sevmek üçün bahâne ahtarırdı.

— Könül, gel başını da danyım.

Könül yüyürüp üç-dört dişi düşmüş bir darag getirdi ve Hâfize'nin gabağında durdu. Hâfize, darağa bahıp güldü.

— Lap senin kimi mırıgdır bu darag.

Gız da güldü.

— Sen de gağam kimi deyirse. İki dene hör. Sabah Servi'ye gösterejem. Gağam hemîşe bir dene hörür.

Hâfize, birden nâ-rahat oldu. Pencereden bayıra bahdı. Ortalık garanlıklaşırdı. "Allah meni öldürsün, lap çaşmışam. Öz ayağımla gelip eve". Galhıp üstünü çırpdı.

— He, di get güzgüye bah, men de durum gedim.

Gız, keçip güzgüye bahdı.

— Bah çaydana-zada el vurma, özünü yandırarsan. Çöreyini ye, bir hovurdan sonra gağan geler. Tek gorhmursan ki?

— Yoh, gağam deyir adam gerek heç neden gorhmasın.

— Gağan düz deyir. Sumkasından iki dene karamel konfet çıharıp gıza verdi. Bah, gapını kilitli sahla, ha.

Hâfize artırmaya çıhıp zenbilini götürdü ve çıhdı. Hayatda atası ile üzüze geldi.

— Hardasan, balam?

Hâfize gızardığını hisseledi. Üzünü atasından gizletmek bahânesiyle aşağı eyildi, guru tezeyi götürdü ve duvara teref tulladı.

— Ho-ha, ay inek hey! Gel, özünü öldürdü bu deli azzar vurmuş. Bir isken südü yığılıp, dünyanı dağıdır. Buzov da melemekden çatdadı.

— Neynesin yazıg? Eşi burah goy emsin. Zatan ineyin südü azdı.

Kişi, gerîbe bir şey eşidirmiş kimi teeccüble Hâfize'nin üzüne bahdı.

— Be ne deyir, e? Az, az sağılmamış ineyi burahım balası emsin? Başına ıt tepip, nedi?

Hâfize, ona fikir vermeyip, hayatı çalğılamağa başladı.

— Az, hava garalır, gel ineyi sağ.

— Eşi, görmürsen onun yelini boşdu? Heç olmasa goy balasını doyorsun.

Kişi yene de mat mat gızın üzüne bahdı, başka bir sez demeyip başını buladı ve melemekde olan buzovun ipini açdı. Buzov yüz ilin acı kimi ineyin altına girdi ve dizlerini yere goyup memeleri başını vura vura emmeye başladı. Bir müddet sonra buzovun ağzından daşıp tökülen süt, onun açık kahve rengi boynuna ahdı.

* * *

Hava garalmışdı. Ara sıra uzak obalardan, gonşu hayatlardan itlerin hürüşmesi, nahırdan dala galan ineklerin melertisi, tarda hele yerini rahatlayabilmeyen toyuh-cücenin pozuh gakkıltısı eşidilir ve istirahat etmeye hazırlanan kendin sessizliyini daha da hâzinleşdirirdi.

Hâfize, boşgablara goyduğu hengeli sofraya düzdü. Sofrada herşeyin yerli yerinde olduğunu görüp "di yeyin, soyutmayın" dedi.

Böyük gardaşı Çırag hele işden gayıtmamışdı, kiçiyi ise tez kitapları bir terefe atıp yemeye girişdi.

— Gağa, soyutma, isti isti ye. Dedi Hâfize; ve sarımsaklı gatığı kişiye sarı iteledi. Özü de galhıp bu ahşam birneçe defe yanaşdığı kelle pencereye teref getdi. Burdan boccalı Musa'nın evi elin içi kimi görünürdü. Kürsülü evin ışığı hele de yanmırdı. Hâfize'nin üreyi gizildedi.

Bayagdan beri gızının hereketlerindeki deyişikliye, üzündeki ifâdenin tarzına digget eleyen Sefter kişi şüpheli şüpheli soruşdu.

— Bes sen niye gelip oturmursan az?

Hâfize diksindi, amma yerinden terpenmedi. Öz özüyle danışır kimi dedi :

— Men? Niye yemirem, men de...

Sözünü bitirebilmedi. Boğazına tıhanan geher, burnunun ucunu acı duman kimi göynetdi. Ellerini hırda güllü önlüyünün eteyine silip pıçıldadı. Yazıg uşag gorhacak.

— Kimden danışırsan, az?

— Men? Heç kimseden.

Sefter kişi mezemmetle başını buladı. Hâfize, dolan gözlerini elinin arhası ile gizlice sildi ve maşın sesiyle yerinden dik galhdı, ikinci tikesi ferşin üstüne düşdü.

Gonşu evin ışığı yanırdı.

— Allaha şükür, gelip çıhdı! Yohsa balaca gız gorahacakdı. Dedi Hâfize ve özünü sahlayabilmeyip ağladı.

RÂFİG SEMENDER

(10/1/1949 -)

Gazeteci, hikâye ve dram yazarı. Guba ilçesinin Rustov köyünde doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin, Dil-Edebiyyat Fakültesi'ni bitirdi. Azerbaycan radyo ve televizyonunda çalıştı. Gazeteciler cemiyetinin üyesidir. Onun ***Günebahanlar, Çetin Mesele, Ders, Gelin Gülmeyin Görmeyin*** *gibi oyunları Bakû, Gence ve Sumgayıt gibi şehirlerde sahneye konulmuştur. En son yazdığı eseri ise,* ***Püşk*** *piyesidir. Yayınlanmış hikâye kitapları arasında* ***Ağappag Yollar, Gözel, Güler ve Güller, Gara Gar ile Üç Alma*** *sayılabilir.*

KAMIŞ

— Gözünüz aydın, hezri başladı.

Sola eyilip meynelerin üstüne kölge salan deyirdi.

— Yanacayıg, bugün gilavar gelip.

Gızım kamışın daranmış yamyaşıl saçaklarından hoşlanırdı. Deyirdi, kâş saçlarım da hemîşe bele uzun, kalın olaydı. Oğlumun hoşuna gedirdi. Ona göre ki... Bir gün menden soruşdu ki...

— Ata, encil ağacı encil verir, meyneler üzüm getirir, nar ağacında nar yetişir. Bes bu kamışdan ne çıhır?

Men de çoh fikirleşip dedim :

— Kamışdan yahşı tütek çıhır. Ne hava isteyirsen çal özünçün.

Oğlum da ölçmüşdü ki, bu kamışdan düz on tütek çıhabiler. Bütün yay uzunu kamışın gurumağını gözleyirdi ki, kesip tütek yapsın. Kamış da gurumak bilmirdi.

Yoldan keçenler de bu kamışdan onun üçün hoşlanırdılar ki, denize gedip gelende yollarını azmırdılar. Uzahdan kamışı görüp bağlararası yolu, cığırı tapabilirdiler... Serçelerse istide kamışa gonup serinleyirdiler. Bes, gonşunun gızı? He, burda mesele biraz ince idi... Menim ondan hoşum gelirdi. Ele bu kamış da menim hoşuma gelmediyine göre, menim acığıma onun hoşuna gelirdi. Canı yanmış bunu menim lap üzüme deyirdi ve meni yandırıp yahırdı. Gözüm göre göre keyfi isteyende eline bir vedre su alıp, hele gelip sulayırdı da bu kamışı. Menimse bu kamışdan ona göre hoşum gelmirdi ki, hemîşe bu kamışı görende evlerinde kıracı galdığımız Tavat arvadın adamla dalaşırken dediyi gara garğışlardan en böyügü yadıma düşürdü.

— Ana bala boyunuza kamış ölçüm.

... Bir kamışa bahırdım, bir özüme, bir de yeri boş görünen anama. Bütün bağ, deniz, ev başımda dolanırdı. Tekce o kamışdan başka. Kalkıp bir de pen-

cereden kamışa bahırdım. Başdan ayağa kimi kamışı süzürdüm. Tam menim boyumda idi. Bir metre heştad sekgiz santimetre.

Yene gulağımda Tavat'ın gargışı seslenirdi :

— Ana-bala, boyunuza kamış ölçüm... Ölçüm... Ölçüm...

Dönüp yene anamın boş galmış nimderçesine bahırdım... Anamın boyuna kamış ölçülüp. Demek men galmışam. Bu kamış da menim üçün bitip. İşdi, Tavat'ın gargışı meni tutsa, uzağa getmek lazım gelmeyecek. Ele bu kamışı kesip boyuma ölçecekler. Hersli hersli baltanı götürüp, kamışın üstüne hücum eledim.

— Seni indi men doğram doğram eliyerem, sen de görersen. Seni ele kesim ki, senden heç tütek de çıhmasın; düdük çıhsın.

Uşagların sesine gonşu da gaçıp geldi.

— Nöş kesirsen e bu kamışı neynib sene?

— Heç ne... Hoşum gelmir, vesselam.

— E, bağı gözellendiren ele bu kamışdır. Sene ne zereri var?

— Zereri var. Özü de böyük zereri var. Dedim.

Gonşunu gülmek tutdu. Gonşunun ne vecine. O, bilmirdi ki, bağda keyfim yerinde olanda, çalıp oynayanda, bu kamışı gören kimi keyfim gaçır. Ne geder ölçüler bu kamış adamın boyuna. Ne geder bu kamış Tavat'ı salar adamın yadına.

— Eşi, keseceyem e... Deyip, kamışın üstüne yeridim. Uşaglar yalvardı.

— Ata, kesme, ne olar, kesme de. Menim yarpaglarından hoşum gelir.

Kuşlar da cikkilleşirdi. Onlar da sanki duyug düşmüşdü. Tekce kamışın vecine deyildi. Uzana uzana yellenirdi öçüçün. Bu vaht gonşunun gızı geldi.

— Kesir goy kessin, ne işinize. Dedi.

Bu geliş, bu söz hersimi yatırdı. Heç ne demeyip eyvana çıhdım. Baltanı nece atdımsa dikine durdu. Uşaglar sevindiyinden atılıp-düşdü. Gonşu da gızıynan barabar başını yelleye yelleye çıhıp getdi.

— E, kefdi e bu. İki degigeden bir baltanı gapıp hücum eleyir kamışın üstüne. Bilmirem bu kamış onun gözüne cin-şeytan görünür, nedi?

Yoh, bu kamış menim gözümde ne cindi, ne de şeytan. Bu kamış menim gözümde Tavar garı idi. Gurumak bilmirdi. Goçalmak bilmirdi. Günden güne çiçek açırdı. Yarpagları da ülgüc kimi kesip doğrayırdı adamı.

— "Su açık galıp ahır... Uşağın açık goyup musluğu. Bu kâğızları bura siz atmısınız? Işık gürhagür yanır. Hayatı bir süpürmürler. Evin kirasını bu

ay verersiniz. Balık bişirmeyin, gohusuna dözmürem. Garpızın çiyitlerini bura tökmeyin, milçek yığılır. Gapını yavaş örtün. Otagda çoh gezmeyin, yavaş danışın, başım ağrıyır." Ve yadımdan çıhmayan o garğıç :

— Ana-bala, boyunuza kamış ölçüm...

— Yoh, bu kamış kesilmelidir, vesselam. Ancak nece kesim ki, heçkes görmesin, heçkes bilmesin. Belke gece kesim... Deyerem heberim yohdu. Belke oyana-buyana eyip gırdım. Deyerem külek gırıp. Yoh, gırmağın heyri yohdu. On gün sonra yene uzanar. Bes, nece eleyim?

Bütün gece katline ferman verdiyim bu kamış bârede yollar ahtarmakla keçirdim, tapabilmirdim. O gece yatıp, yuhuda da kamışı gördüm. Gilas ağacı kimi çiçek açmışdı. Yaşıl yarpagları da zer içindeydi. Boylubuhunlu, ağappag bir geline ohşayırdı gamış. Elebil gelin köçürdü. Oğlum da tütekle "Vağzalı" çalırdı. Geyinip-kecinmiş olan kamış da ele oynayır, ele süzürdü ki, gel göresen.

Yuhudan oyanıp dedim, heee... Kamışın bu gelin olup köçmeyinde ne hikmetse var, nese olacak. Doğrudan da oldu...

...Bağda üç-dört gonşu idik. Heçbirimizin hayatında su guyusu yoh idi. Heftede bir defe maşınla su getirip, üstü örtülü havuzu şollar suyu ile doldururduk. Su gurtarıncaya geder işledirdik. Bu sudan çay goyup, yemek bişirirdik. Hem yuyunurduk, hem de par-paltar yuyurduk. Bazan ağacları da sulayırdık. Bu çarhovuzdan o geder de nâ-razı deyildik. Ancak bu üstü örtülü çarhovuza tökülen suyun bir pis ciheti vardı ki, tez gohurdu. Hele güneşin altında tez gızmasını demirem. Çünkü bunun bir o geder de gorhusu yoh idi. Çünkü bir gabda soyutmak olurdu. Ne ise, bu üstü örtülü çarhovuz getdikce gözden düşürdü. Bir istedik yığışıp artezyen guyusu gazdırak; olmadı. Çünkü bahalıya mal olurdu; min beş yüz manata... Sonra özümüz guyu gazmak istedik, ancak harada gazacağımızı, nece gazacağımızı bilmirdik. Her gazılan yerden, her gazılan guyudan ahı su çıhmır. Gonşu Kerim'in dediyi kimi, bir de gördün neft çıhdı, gelip hamımızı köçürdüler.

O arada bir Şirmemmed kişi var idi. Guyu gazıp, su yeri tapmagda meşhur idi. Barmağıynan haranı gösterip, çubuğuynan haranı cızsaydı, oradan içmeli su çıhardı. Deyirdiler o daşın üstünü de görsetse, gazsan su mutlaka çıhardı. Ancak bu Şirmemmed kişi de golay golay tapılmırdı. Hergün bir bağın, hergün bir kendin, bir yerin gonağı olurdu. Deyirdiler onun çubuğunun ucu gızıldandır. Ne ise, bu Şirmemmed kişiye heber gönderdik, bir il idi ki, onun yolunu gözleyirdik. Nihâyet yuhu gördüyüm gecenin sabahı Şirmemmed kişini bağımıza gonag getirmenin şerefi bize de kısmet oldu. Kabab çekdik, şanı derdik, sofra açdık. Hamımız yığışıp yeyip içdikden sonra, Şirmemmed kişi bağlarımızı gez-

meye başladı. O bağ senin, bu bağ menim. Bütün bağlara bahdıgdan sonra, gelip çıhdı bizim bağa. Darvazadan içeri giren kimi eyvanın gabağında durup, elini sakgalına çekdi. Bir hayli bağa bahandan sonra dedi ki :

— Ay sakgalınız ağarsın. Bu boyda şirin su guyusunu burda goyup el-ayağa niye düşürsünüz?

Hamımız mat-meettel birbirimize bahdık ki, hardadı bu guyu, biz görmürük. Dedik yegin kişi bizimle zarafat eleyir.

— Guyu hanı a kişi? Bize de göster, görek.

Şirmemmed kişi bir-iki addım gabağa gelip dedi :

— Odu ha, o kamışı görürsüz? O şirin kamışdı. Onun kökünden gazıp getseniz, sekgiz metre sonra bir su çıhacak; şipşirin, bumbuz. Bu kamış ele geçen kamış deyil. Özü de her yerde bitmir ha...

— He, bu kamış? Deyip, sevincimden az gala göye hoppanmak istedim.

— Hee... o kamış. Vallah, gızıl kamışdı. Özü de düz onun köküynen gazıp aşağı enin.

Bayagdan beri urra, bağımızdan su çıhacak, deyip sevinen uşaglar kamışın adını eşidende susdular. İndi ise men uşag kimi sevinmeye başlamışdım. Bir yandan su, obiri yandan da bu kamışın kesileceyi mene lezzet verirdi. Ancak yene de emin olmak üçün Şirmemmed kişiden soruşdum.

— Yani düz sözündü, Şirmemmed dayı? Buradan su çıhacak?

— Ade, heye he... İnanmırsansa başlayın gazmağa, men de durup burda gözleyeceyem.

— Pahoo... Meni seven Şirmemmed dayıya bahşiş versin. Dedim.

Menden başka heçkes yerinden terpenmedi. Halçanı serdim encil ağacının altına. Şirmemmed dayını edeb erkanla oturtdum. Samavarı gaynadıp getirdim yanına. Gonşular da bel, külünk götürüp geldiler. Özüm de tez köhne şalvar köynek geyip geldim. Gonşulara dedim :

— Siz garışmayın. Menim özüm gazacağam. Eziyyet çekmeyin. Kumlu bağda sekgiz metre gazmağa ne var. Bir bel vuranda yarım metre yer gazılır.

Üreyimde ise bele dedim : Bu kamışla menim aramda bir hak-hesabım var. Heçkesi goymaram bu hak-hesaba garışsın.

Şirmemmed kişi de ele bildi ki, men su üçün bele fedakârlık eleyirem.

— Ağıllı iş görürsen. Dedi. Oğlum, senden hoşum geldi. Bağın gözelliyi su kuyusundan asılıdır. Halal olsun. Bu kamış ele seni tanıyıp ve bağında bitip.

— Düz deyirsen, Şirmemmed dayı, bu kamış meni tanıyır. Özü de çoh yahşı tanıyır.

Gonşular eşitmesin deye üreyimde dedim : Bu kamış meni tâ uşaglıgdan tanıyır. Şeherde Tavat'ın asvalt hayatında biten bu kamış, bele yumşak yerde bitmez mi?

Gonşulara eziyyet vermediyimi gören Şirmemmed dayı dedi :

— Aslında ele bir kişi kuyunu gazmalıdır. Çünkü iki nefer gazanda birbirine mâni olurlar. Olsun, ne olar, goyun o gazsın. siz de kumunu daşıyın.

Şirmemmed dayı bu sözleri deyende, men bir metre gazmışdım. Gazdıkca da üreyimde kamışa söyür ve onu gorhudurdum. Digget eleyirdim, men her bir metre gazanda, Şirmemmed dayı da bir stekan çay içip, ikinci stekanı doldururdu. Men gazdıkca gonşulardan biri kumu çekir, biri de menim gazdığım yerin kenarına daş düzürdü... Menimse gözüm ancak ve ancak kamışda, onun getdikce galınlaşan kökünde idi. Gazdıkca daha da galınlaşırdı. Lap Tavat arvad kimi köklü, yataklı idi. O hayat Tavat'a babasından, babasına da babasından galıpmış. Bir ara anam rehmete gedende herslenip Tavat'ı boğmak da istemişdim.

— Oğlum, digget ele, kamışı zedeleme. İhtiyatlı ol, eyip gırma. Deye, Şirmemmed dayının sesini eşitdim.

— Gorhma, Şirmemmed dayı, onun kökünü dibine geder gazmak isteyirem.

O vaht da Tavat'ı elimden belece kim almışdısa bilmirem. Birce onu bilirem ki, bütün eşyamızı bir çamadana yığıp, o hayatdan gaçmışdım. O gaçışdan sonra bir de o terefe yahınlaşmamışdım. Heç Tavat da yadıma düşmeyip. Ancak bu kamış gece-gündüz Tavat'ın çehresine bürünüp, durmuşdu menim gabağımda. İndi bu gazdığım kuyudan heç su çıhmasaydı da, uf demezdim. Yeter ki, onun çehresini görmeyim, sesini eşitmeyim.

— Ana-bala, boyunuza kamış ölçüm.

Eh, bir istedim ki, kamışı birden üzüp atıp kenara. Ancak Şirmemmed dayının sesi yene hersimi yatırdı.

— Kamışı incitme, bala. Bacardığın geder ona yumşak davran. Nâzik köklerini çekip yerden çıhardanda yeriden su sızıp üze çıhmalıdı...

Üreyimde dedim : Goy senin dediyin olsun, Şirmemmed dayı. Gurban olsun bu kamış sene.

Beş-altıncı metrelerde özümde azca yorgunluk hisseledim.

— Çıh, biraz dincini al.. Ancak çoh oturmak da olmaz ha... Suyu gaçırdabilersen.

Çıhardım, ancak terslikden çıhmadım. Ele kuyunun dibinde biraz nefeslenip, yeniden gazmağa başladım. Gonşular, daşları düzmekde mene çatabilmirdiler. Onlar hardan bileydi ki, bu kamışın üzünden neçe ildi içimde bu kamışın özü boyda bir hers bitip. Meni belece vahşicesine işleden de ele bu hersin özü idi.

Şirmemmed dayı yeddinci stekan çayını doldurup halçanın üstüne goydu.

— Ya Allah, deyip ayağa galhdı. İndi biraz durun görüm neylemisiz.

Kuyunun yanına gelip bir avuc kum götürdü.

— Çoh eceb kumdu. Adamın lap iştahı gelir. Deyip, kamışı tepeden köküne kimi süzdü. Beh, beh, beh... Hayıf bu kamışa. Şekildi, şekil. He, indi kuyunun içi tabah içi kimi parlak olmalıdır. Elini sürt görüm.

Elimi gorha gorha kuyunun dibine, kamışın yan-yöresine sürtdüm. Elebil şişe idi.

— Senin dediyin kimidi, Şirmemmed dayı.

— He, ay sağ ol. İndi beli at eşiye, kumu elinle temizle. Çünkü o tabaka çoh hassasdı; çatlasa su galmayacak.

Beli, kendire bağlayıp, yuharı gönderdim. Sonra o sarı tabakanın üstündeki kumu elimle yığışdırıp, vedreye doldurdum.

— Temizle, temizle. Deye, Şirmemmed dayı yuharıdan başını sallayıp mene bahırdı. Hee... İndi kamışın sağ terefindeki kökünü yavaş yavay çek. Gorhma, çek. Gıl yağdan nece asalıkla çıhırsa, ele çıhacak.

Doğrudan da heç inanmak olmazdı ki, o böyüklükde kamışın bele nâzik, zayıf kökleri olacak. Tavat arvadın babasının yahşı adam olduğunu mene deyirdiler, inanmırdım. Görünür ele bah bu kökler kimi zarif bir adam olup. Bele zarif kök üstünde aybecer bir kamış bitipse suç kimdedi?

— Kimnen danışırsan, ay oğul orda?

— Heçkimnen, Şirmemmed dayı... Özüm özümle danışıram.

— Olur, olur, kuyu dibinde ele şeyler çoh olur. Çek... Asta asta çek.

Yavaşca bir balaca çeken kimi kök çıhdı. Elebil çıhmağa çohdan hazırmış. Çıhan kimi de kuyunun dibinden, kökün çıhdığı boş yerden su şırıldamağa başladı.

— Su çıhdı, Şirmemmed dayı. Deyip, başımı galdırdım.

— Gözün aydın, ay oğul. He, indi durma, kamışın obiri kökünü de çek çıhsın.

— Kamış yıhılar ahı.

— Gorhma, men tutmuşam.

Artık elim buz kimi suyun içindeydi. Kamışın obiri kökünü görmürdüm. Elimle ahtarmağa başladım. Tapıp onu da yavaşca çekdim. Su, kuyunun dibinde bul..bul..bul.. eleyip az gala dizime geder çıhdı. Bir an gorhdum. Su ele sür'atle ucalırdı ki, dedim daha burada boğulacağam. Boğazıma geder çıhan suyu ve boyunca uzayıp geden kamışı görünce yene Tavat'ın sesi gulağıma geldi.

— Boyuna kamış ölçüm.

Ömrümde ilk defe hakiki mânâda kamışdan ve Tavat arvadın garğışından gorhdum. Gücle bağırdım,

— Şirmemmed dayıııı!

Şirmemmed dayını hâlim sesini eşidip sâkinleşdim.

— Gorhma, oğlum, gorhma. Kuyunun gorhusu idi bir anlığın sene geldi. Bu, o demekdir ki, asıl su kuşusu ele bu olacak.

Başımı galdırıp gördüm ki, Şirmemmed dayı kamışın belinden tutup çekir yuharı. Elebil kılınc idi kınından sıyrılırdı. Su, belime geder galhanda özüme geldim. Tez bir avuc su götürüp içdim, üz-gözüme su çiledim. Ele rahatladım, ele dinceldim, ele sâkitleşdim ki, ayaküste durmağa tâgetim galmadı. Elebil Şirmemmed dayı o kamışı kuyunun içinden yoh, menim üreyimden çekip çıhartdı.

— He, indi galh, oğlum.

Kendir nerdivanla yavaş yavaş yuharı çıhdım. Gonşular Şirmemmed dayıya hediyye verirdi. Palaz veren kim, toyuh-cüce veren kim... Mense kumlu, yaş ellerimle Şirmemmed dayını gucaklayıp öpdüm. Hersim, kederim, gamım bir anda yoh olup getdiyi üçün, canım da ona gurban idi.

Kamış ise bir terefde güneşin altında uzanıp galmışdı. Üreyimin yumşaldığından mı, yohsa hersimin yatdığından mı birdenbire kamışa da yazığım geldi. Gonşular, uşaglar sevince kuyudan su çekip içirdiler, çimirdiler. Dedim :

— Şirmemmed dayı, üreyin ne isteyir de, verim.

— Çoh sağ ol, ay oğul, bu suyun çıhması menim üçün en böyük bahşişdir. Ele birce bu kamışı mene ver. Men onu özüm üçün saklayacağam.

Bir an özümü itirdim. Özge vaht bu kamışı biri menden isteseydi o degige kesip vererdim. Ancak indi nedense o kamışdan ayrılmak istemirdim. Elebil üreyimin bir parçasıydı. Güneşin altında yazıg yazıg kavrulan kamışa bir de bahdım. Yene Tavat'ın sesi geldi gulağıma.

— Boyuna kamış öl...

Ancak bu ses, bu sefer çoh zayıf ve hırıltılı idi. O geder zayıf idi ki, heç sözünü sonuna kimi deyebilmedi.

— Götür apar, Şirmemmed dayı...

Şirmemmed dayı da kamışı lap tabut kimi çiyninde götürdü. Kamışın bir ucu yere deyirdi. Gırılmağından gorhdum. Tez obiri ucunu da men çiynime alıp, Şirmemmed dayının dalınca getdim.

FİRUZ İSALI

(1952 -)

Kadîm oğlu. Gedebey'de doğdu. Felsefe üzerine doktora yaptı. Birçok ilmî ve edebî kitaplara imzasını atan İsalı'nın bazı hikâyeleri çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır.

BEYAZ RAKS

Yaver müellim ağaca söykenip oynayanlara tamaşa edirdi. Raks meydançası oynayanlarla dolu idi. Düzdür, etrafda yaşlı adamlar da vardı; özleri de bayagdan cavanların destesinde oynayırdılar. Amma çalgıçılar indi havanı deyişdirmişdiler; ritmik mûsiki sür'atle oynamağı taleb edirdi ki, buna da yaşlıların girişmeye cür'eti çatmırdı. Oynayanlar, çalınan havaya uygun olarak sesler çıharır, ayaklarını beton meydançaya çırparak özlerine divan tuturdular. Oğlanlı, gızlı hamı şalvar geymişdi. Hamının saçı üzüne dağılmış, gözleri yuhulu adamlar kimi yumulmuşdu. İlk bakışda gızları oğlanlardan seçmek çetin idi. Lâkin Yaver müellimin istirahat evine geldiyi vahtdan on gün keçdiyi üçün ona bunları birbirinden ayırmak o geder de çetin deyildi. Meseleni aydınlaşdırmak üçün heç zihni yormağa deymezmiş. Oğlanlar, gızlara nisbeten uzun, arık idiler. Düzdür, oynayanların arasında ferglenenler de yoh deyildi. Meselâ, dünen Yaver müellimi raksa dâvet eden gız zâhiri alâmetlerine göre öz hemcinslerinden farklı idi. Onun boyu çoh hündür, ayakları caydak idi. Sinesi de tahta kimi dümdüzdü; zalımın gızı ele dimdik idi ki, elebil mil udmuşdu, kaddini eyebilmirdi. Gız, camaatın arasında aydınca seçilirdi. Aslında, ele Yaver müellim de bu sarıdan, maşallah, gızdan geri galmırdı; kaddi azacık ireliye doğru meyillense de, boy-buhununa göre raks edenlerden ve tamaşaçılardan ayırdedilirdi.

Kişinin ütülü ağ köyneyi, seligeli boz şalvarı, ağ saçları, üzüne nese ziyâlı görkemi veren gara sağanaglı eyneyi diggeti celbedirdi. Yegin ele, bu özelliklerine göre idi ki, uzun gız doğrudan doğruya ona yahınlaşıp oyuna dâvet etmişdi. Yaver müellim gızdan özür dileyip, oyun bilmediyini bildirmiş, ahırda ona yüngülvarı bir ta'zim de elemişdi. Gız, biraz pert olsa da zarafatından galmayarak gülüp demişdi ki, özüme münâsib bir adam tapmışdım, o da bele çıhdı. Bugün gız yene raksa gelmişdi. İndi onun boyuna uygun birneçe oğlan da gözedeyirdi. Deyesen, istirahata teze gelenlerdendi, özleri de Pribaltık terefinin adamlarına ohşayırdılar. Bu ahşam hemin gız gollarını uzun, sarışın oğlanlardan birinin boynuna dolayıp nazlana nazlana raks edirdi.

Yaver müellim dünen gızı aldatmışdı. O, oynamağı bacarırdı da, sevirdi de. Amma burası doğru idi ki, o bura gelenden beri beton meydançaya çıhmamışdı. Herden ahşamlar üreyinden keçirdi ki, cesâretini toplayıp ireli yerisin, toplaşanlardan birinin garşısında durup oynamağa dâvet elesin, amma nedense buna üzü gelmirdi ki, gelmirdi. Bir yandan gorhurdu ki, sözü yere düşer, dünenki uzun, sarışın gız kimi bozuma uğrayar. Bir yandan da utanırdı. Kimden? Heç özü de bilmirdi ki, kimden. Evde goyup geldiyi arvadından, oğul-gızlarından, kiçik nevelerinden? Yoh. Bes onda kimden? Belke, özünün ağ saçlarından, yaşından utanırdı? Yoh, Yaver müellim ele geride galmış adam deyildi. O, özü hakkında deyilecek olan sözlerden de gorhan adam deyildi. Konu-komşular arasında da kişini bir aile reisi kimi nümûne gösterirdiler. Doğrudur, arvadı evveller onu kıskanırdı da. Amma bu çohdanın işi idi. Görünür, insanın üreyi, yaddaşı ile ilgili olan hazîn hatıralar hemîşe cavan galır; adam gocalıp yaşa dolanda bile o hatıralar öz ilkliklerini sahlayırlar. Tâ neyleyesen? İndi o kıskançlık meselesi, aile dedi-godusu arhada galmış iş idi. Hele hayat yoldaşı Yaver müellimin istirahat tedârikini görende zarafatla demişdi ki, daha gocalmışam, sene gullug edebilmirem; gelende oralardan özüne cavan bir arvad da getir. Yaver müellim de söz yoh ki, şen adam olduğu üçün zarafatından geri galmayıp demişdi : Arhayın ol, mutlaka cüt geleceyem... Yaver müellim ne geder nikbin adam olsa da, geldiyi günden beri emelli-başlı istirahat edebilmir, neş'esi yerine gelmirdi. Evvelce ele bildi ki, uşagların hesretini çekir. Eve iki-üç defe zeng edenden sonra bu cihetden arhayınladı. Sonra hekime özünü yohlatdı. Sıhhati yerli yerinde idi.

İstirahat evinde gündüz sâkitlik olurdu. Dincelenlerin çohu göle, meşeye gedirdi. Galırdı nisbeten yaşlı adamlar, rahatsız olanlar, tenhalığdan hoşlanan romantikler. Bu kabilden onlardan biri de Yaver müellim idi. O da çohu sıhıldığı üçün galırdı. Sıhılan adam âdeten, ses-küylü yerlere can atır, amma Yaver müellim başkalarından farklı olarak bele vahtlarda tek galmakdan hoşlanırdı. Özü ile söhbet etmek, dodagaltı nese danışmak onun hoşlandığı köhne alışkanlığı idi. Ele evde de, kefi pozulanda çekiler otağın bir müncüne, saatlarca susurdu. Bunda işlediyi işin de payı vardı. Çünkü Yaver müellim âlim idi, ilmî tedrisat enstitülerinin birinde şûbe müdürü idi. Konu-komşu arasında olduğu kimi, işde de hörmeti vardı. Zarafatçılığına, şen adam olduğuna göre yoldaşları tez tez onun yanına toplaşırdılar. Bu, Yaver müellimin işlediyi iş üçün o geder de seciyyevi hal olmasa da, bele idi. Çünkü onun işyeri adamları görünmez bir kalıba salarak hamıya öz fikrini gabul etdirmişdi. Orada işleyen adamların gerîbe tekebbürü, hamısının birbirine benzeyen hasiyyeti, aynı âlemi, hatta Yaver müellim deyerdi ki, aynı görünüşü vardı. Bu orta hattın ne derecede yahşı, ya da pis olduğunu tedgigetçılar muayyen edebilerdi. Amma Yaver müel-

limin hasiyyeti bu monoton ehval-ı rûhiyyesinden farklı idi ve belke de bu farka göre idi ki, her cür senet sahibi arasında dostu, tanışı vardı. O, hamı ile dil tapmağı bacarırdı.

Yaver müellim istirahata geldiyi günün ertesi hayata düşüp bir hayli dolaşdı. Havadan gızılgül etri gelirdi. Göyün üzü de gızılgül rengindeydi. Fazla uzakda olmayan dağlar cehrayı tül arhasına çekilmiş galın bulutlara benzeyirdi; sanki birazdan o bulutlar dağılıp yoh olacakdı... İstirahat evinin hayatındaki tabiî çimenlikde uzanıp güneşlenen, gezet, kitap ohuyanlar da gözedeyirdi. Yaver müellim de hemin çimenliye çekilip köşkden teze aldığı gezetleri nezerden keçirmeye başladı.Bayagdan garşısındaki şekilli hârici jurnalları varaklayan orta yışlı, idmançı geyimli gadın başını galdırıp ondan soruşdu ki, gezetler bugünündür mü? Yaver müellim sâkitce gezetleri gadına uzadıp, onun jurnallarına bahmak üçün icâze istedi. Gadın gülümseyip, "buyurun" dedi. Jurnallar ya ingiliz, ya da fransız (belke de ispanyol) dilinde idi. Çünkü alman dilinde olsaydı, Yaver müellim bilerdi. O, bu dilde az-çoh ohumağı bacarırdı, ayrıca böyük gızı alman dili müellimi idi... O, şekillere bahıp, ayağa galhdı. Nedense darıhırdı. İstirahat üçün öz otağına getmek isteyirdi. Gadın onun rahatsızlığını hissedip, gezetleri uzatdı. Yaver müellim dedi ki, ohuyun, sonra verersiniz. Gadın teşekkür etdi. Ahşam yemekhanaya gederken gadın ele gapının ağzında rastlayıp gezetleri verdi. Yaver müellim biraz pert oldu. Söylendi de. Gadın gezetleri ona vermek üçün yahınlaşmasaydı yegin ki, Yaver müellim heç onu tanımıyacakdı. Gadın, gündüz olduğu kimi idmançı geyiminde deyildi. O, yaşıl don geymişdi. Yahasına zarif sun'î kepenek tahmışdı. Şabalıdı saçlarını daragla arhaya daramışdı. Darağın dişlerinin izi gadının sıh telinde hissolunacak derecede nezere çarpırdı. Ayaklarında zarif ağ parıltılı başmak vardı. Gadın gözel idi. Yaver müellim pert olmağına, söylenmesine daha da tutuldu. Yemekhanadan çıhanda gadına yahınlaşıp bir-iki kelme hoş söz demek istese de fikrinden vazgeçdi, bunu yüngüllük hesab eledi. Meger gadın bitişik otagda yaşayırmış. Hemin günün ahşamı istirahat evindekiler raks meydançasından dağılışandan sonra, Yaver müellim pillekenlerle öz otağına çıhdığı zaman kimse arhadan onu sesledi. Adı çekilmese de, onu çağırdıklarını hisseden Yaver müellim geri döndü. Hemin gadın idi. Gadın ondan soruşdu ki, ohumak üçün birşey getirmisen mi? Yaver müellim, hemişe tarihi eserler ohuyardı. Gelende çamadanına üç-dört tarihî roman goymuşdu ki, vahtı oldukca ohusun. İndi o, gadına hemin kitapların adını dedi. Gadın gaşlarını hayretle çatıp dedi ki, bes bu kitapları çohdan ahtarır, heç ol.•.azsa birini versin, sabaha, yahut öbürgüne ohuyup özüne verer. Yaver müellim nezâket icâbı gadını otağına dâvat etdi ve gadın memnûniyetle bu teklifi kabul eledi. Yaver

müellimin otağının gapısı açık idi, otag yoldaşı ralısdan gayıdıp gelmişdi. Bu alçakboy, göygöz, yumrusifet bir oğlan idi. Şâkit, öz halında bir adama ohşayırdı. Herhalde Yaver müellime bele gelirdi. Oğlan asistan idi, otag yoldaşının enstitüde şûbe müdürü olduğunu öyrenince özünü daha çoh sevdirmeye çalışırdı. Gadın otağa gelene geder, Yaver müellimin oğlan hakkındaki kanaati müsbet idi. Amma ele ki, gadın kitapları götürüp teşekkür ederek çıhıp getdi, Yaver müellimin bu göygöz asistana karşı münasebeti de büsbütün deyişdi... Çünkü bu vaht oğlanın üzüne hiylekâr bir tebessüm yayıldı, zaten göy olan gözleri yamyaşıl renk aldı ve o, Yaver müellime işâret eledi ki, eger bu gadınla aranızda başka cür münasebet varsa, men çıhıp gederem ve siz ikiniz galarsınız. Bu işâret, Yaver müellimin heç hoşuna gelmedi ve sinirlendi. Yaver müellimin dostları arasında cavanlarıda az deyildi; hatta öz şûbesinin işçilerinin çohu genç oğlanlar ve gızlar idi. Amma o, böyük kiçik arasında mesâfe goymağı böyük şart hesab edirdi, yersiz danışmağa heçkese imkân vermirdi. İndi ağzından süt gohusu gelen bu göygöz oğlanın hareketi Yaver müellime ters şille kimi deydi. Her ne geder oğlanın âli mektepde işleyen emisi ile tanış idi (bunu oğlanla söhbet edende bilmişdi) kişi herslendi ve ele hemin ahşam inzibatçıdan hâhiş edip otağını deyişdi, bahane de bunu eledi ki, yoldaşı geceler çoh horuldayır, yatabilmir. O vahtdan beri Yaver müellim tek kişilik otagda galırdı.

İki günden sonra gadın kitapları ohuyup gaytaranda Yaver müellim onunla daha yahından tanış oldu. Söhbetleri yahşı tutdu; gadın mûsiki müellimi idi, öz mesleyi hakkında heyecanla, uşag kimi sevine sevine danışırdı. Arada bir Yaver müellim de öz işi, işçileri, ailesi hakkında söhbet açır, gadının zarafatla sorduğu gözlenilmez suallara duruha duruha cavap ahtarır, bazan özü de ona goşulup gülürdü. Gadın, Yaver müellimin çay demlemekdeki ustalığına vurulmuşdu. Ağ fincanda horuzguyruğu çaydan içe içe demleme gaydaları ile maraglanır ve öz atmacalarından da geri galmırdı. Yaver müellim gadından beş-altı yaş böyük olsa da, onun yanında özünü uşag kimi saf aparır, tez tez gızarıp pert olurdu... Sonraki günlerde onlar istirahat evinin kulübünde filme bahır, yahındaki meşeye gezintiye çıhırdılar. Gadın herdenbir, elelhusus, meşeye dikelen cığıra çatanda, Yaver müellimin goluna girirdi. Bele vahtlarda kişinin üreyini gerîbe hisler bürüyür, sanki beyninde ne vahtdansa közeren ölesi bir işartı parıltı ile yanıp şölelenirdi. Bu parıltı Yaver müellimin iç âlemini ele ışıklandırırdı ki, o bu şafak dalgalarında özünü başka bir âlemde hissedirdi; ayakları yerden kesilmiş kimi yüngüllükle addımlayır, bir nefeste meşenin sonuna varacak guvveti özünde tapırdı. Aslında bele yüngüllüyün, hevesin sebepkârı tekce gadın deyildi. Esas mesele gadının gösterdiyi digget ve belke

de, hem de en başlıcası, son illerde Yaver müellimin itirdiyi özüne inam idi ki, bu dönük his de gadınla beraber onun üreyine tezeden gelmişdi. Yalnız yeni yeni kişi derkedirdi ki, yaş filan adamların özlerinin uydurduğu şeydir; yaş ele bir gandaldır ki, hamı muayyen bir vahtdan sonra özünden asılı olmayarak onu zorla verilmiş ucuz hediye kimi kabul etmeli olur. Gadın onun goluna sığınan zaman Yaver müellim uşag kimi istirahat evinin garşısındaki meşenin hündür ağaclarından birine dırmaşmak veyahut uçan rengarenk kepeneklerin ardınca gaçmak arzusundan özünü zorla sahlayırdı. Gülen olmasaydı, cavanların istihzalı gülüşüne maruz kalmasaydı gadını gollarının üstüne alıp göle teref apardı Yaver müellim. Amma çohdan beri kabul etdiyi gocalık seddi onun gabağını kesirdi.

Gadın öz işi hakkında danışmakdan hoşlansa da, ailesi hakkında bir kelme de söhbet açmırdı. Göresen onun eri, uşağı vardı mı? Bu suallar bir-iki defe Yaver müellimin dilinin ucundan geri gayıtmışdı... Gadının kadd ü gâmeti çoh câzibedâr idi. Amma gözleri bu câzibenin lap merkezi idi; iri bebekleri, tutuş kirpikleri çehresine sihirli bir görkem verirdi. Ela gözleri bir uşag saflığıyla uzaklara dikilende Yaver müellim sormadığı sualların hecâleti ile heyecanlanırdı ve her defe de hemin sualları sormadığı üçün özüne hak verirdi. Çünkü bele anlarda —gadının bakışları uşag sâdeliyinden heber verende— Yaver müellim fikirleşirdi ki, o belke heç ere getmeyip? Bu hayret verici sualın özü de Yaver müellimi gadının evli olabilmesi hakkındaki tereddüdlü düşüncelerini bir yana çıhardabilmirdi...

İndi Yaver müellim cöke ağacına söykenip raks edenlere tamaşa ederek gadının gelişini gözleyirdi. Aslında o, gadınla görüşmek üçün vaht muayyen elememişdi. Umûmiyyetle bu keçen günler erzinde onlar danışıksız filansız olsa da, ne vaht, harda görüşeceklerini yahşı bilirdiler. Gündelik görüşlerin son anları raksdan sonraki gezinti ile sona ererdi. Gezintiden sonra here öz otağına çekilirdi. Yaver müellim öz otağında ılık duş alır, biraz kitap ohuyup yuhulayırdı. Gadının ışığı gec sönürdü. Gec yatsa da, seherler gadının gözleri yene de dinc ve uşag saflığıyla uzaklara dikilerdi... O, bu gece uçacak olan teyyâre ile getmeli idi. Dünen demişdi bunu Yaver müellime; şehere geder elektrik gatarı ile, oradan da aeroporta taksi ile gedecekdi. Bunu da özü demişdi. Yaver müellim dünen bu sözleri eşidende kederlense de, bu kederden tez vahtda yahasını gurtaracağına emin idi. Aslında bu, keder de deyildi, çünkü hamı lap kısa müddet üçün de olsa anlaşabildiyi birinden ayrılanda hemîşe bele duygular keçirir. Yaver müellim de aynı. He, indi gadın gelecek, onlar ahşam gezintisine çıhacak, yanyana addımlayıp geriye, öz otaglarına gayıdacaklar. Sonra gadın biraz uzanıp dincelecek, oradan da taksi ile aeroporta.

Teyyâre sehere yahın uçur; saat beşde. Bu ne haldır? Yaver müellim bundan memnun deyildi. Gadın uçup gedecekdi. Vessalam... Yaver müellimin de on-on iki gün vahtı galırdı. Onu da bir teher gurtarar. Daha heçkesle tanış olmak fikri yoh idi. Çünkü üreyi ısındığı adamdan ayrılmak ona hemîşe çetin gelirdi. Yoh, elbette, mesele bugün ayrılacağı adamın gadın olduğunda deyildi. Yaver müellimi gadınla ele bir ciddi ilişgiye girmemişdi. Mesele bunda idi ki, Yaver müellim özü öz hasiyyetine beled idi; adamlarla görüşüp ayrılmak ona ağır gelirdi. Elelhusus, tesâdüfen tanışdıklarından ayrılmakdan hemîşe çekinirdi; hissedirdi ki, sözü sözüne uygun gelen adamdı, amma onu da bilirsen ki, birneçe saatdan sonra onu hemîşelik itireceksen, onunla bir daha görüşmeyeceksen. Sen onu, o da seni itirir. Gadın gedecek, Yaver müellim bir-iki gün darıhacak, sonra herşey öz gaydasına düşecekdi.

Gadın geldi. O özü ile garanfil etri getirdi. Meydançada âlem birbirine garışmışdı. Cavanlar atılıp düşürdü. Mûsigin cingiltisi bu ses-küy üçün en coşkun fon idi. Mikrofonun sesini lap sonuna kimi açmışdılar; çünkü bugün istirahat edenlerden bir kısmı gedecekdi. Mûsigide, adamların çehresinde, hatta oyunda bile coşkunlukla birlikde bir gusse de vardı. Gadın da bugün, daha doğrusu, sehere yahın uçup gedecekdi. Yaver müellim bunu çoh yahşı bilse de, galiba daha çoh üzülmek istemir ve daha fazla önemsemirdi. Gadın asta addımlarla ona yahınlaşıp, goluna girdi. Eyninde sinesi açık, golları kısa mavi elbise vardı.

Yaver müellim istedi raks meydançasından aralansın; addımını ireli atanda gadın onun golunu dirsekden hafifce sıhdı; yani ayak sahla, dayan. Yaver müellim çiynini çekip dayandı, teeccüble gadının üzüne bahdı. Onun ne istediyini başadüşmedi. Ahı, tanış oldukları vahtdan beri gadın katiyyen oynamamışdı; sanki bugün evvelki günlerin monotonluğundan kenara çıhmak isteyirdi. Yeni hava ilân edildi : "Beyaz raks". Gızlar oğlanları, gadınlar kişileri meydançaya dâvet etmeye başladılar. Gadın, Yaver müellimin garşısında hafifce tazim edip, onu bakışları ile dansa dâvet etdi. Yaver müellim evvelce şaşırdı, istedi kabul etmesin; lâkin gözleri gadının bakışları ile birleşende inadından vazgeçmeli oldu...

Cavanlar yerlerinde donup galmışdı. Bir cüt yaşlı oyunçu onları sanki büyülemişdi. Çalgıcılar daha hevesle çalırdılar. Yaver müellim sanki boşlukda idi. Ayağı yerden kesilmişdi. Raks bitdi. Hamı el çaldı. Yaver müellimi üzen göygöz, sırkıt asistan haradansa, adamların arasından peydâ olup Yaver müellimin üzünden, elinden öpdü. Kişi kövreldi. Gadın da bu serin ahşamın özü kimi kövrek ve hüzünlü idi...

Gadın saat ikide elektrik gatarıyla getdi. Yaver müellim onun çamadanını götürüp durağa geder getdi. El verip ayrıldılar. Herşey arhada galmışdı. "Beyaz raks", alkışlar, ayrılık, vedâ sözleri. Yaver müellim yatağına uzandı. Yuhusu tamamen gaçmışdı. Üreyi yohuş çıhmış adamın üreyi kimi vururdu. Kişi dözebilmedi. Heç özü de bilmedi ki, yatağından nece galhdı, paltarını nece geydi, küçeye nece çıhdı.

Hava çiskinli idi...

Yaver müellim süratle keçen maşınlara el etdi. Maşınlar dayanmır, harasa telesirdiler. Nihâyet taksilerden biri durdu. Yaver müellim hâhiş etdi ki, onu şehere, aeroporta çatdırsın. Sürücü dedi ki, yol çoh uzundur, bir saat ancak çatmak olar. Yaver müellim onu dile tutup, ücretini fazlasıyla ödüyeceyine dair söz verdi... Aeroporta çatanda yolçular teyyâreye minmeye başlamışdı. Artık hava ışıklanmışdı. Gadın, gözleri ile kimise ahtarırmış kimi etrafa baha baha teyyâreye minirdi. Bazıları yola saldıklarına el edirdiler. Gadın bir de dönüp geri bahanda, Yaver müellim de el sallamağa başladı...

Öz otağına gayıdanda uzun müddet düşündü ki, göresen gadın onu gördü mü?.. Teyyâreye mineceyi zaman hele gülümseyirdi de... He, mutlaka görmüşdü...

Yaver müellim bir sonraki yay yene hemin istirahat evine doğru yola düşdü. Bir hefte galıp sıhıldı. Teyyâre bileti alıp, keçen il gadının yola düşdüyü aeroportla uçdu. Yol boyu ona ele gelirdi ki, yene keçen ilki istirahatdan eve gayıdır. Gulaglarında ise beyaz raksın havası seslenirdi. Bu sesi teyyârenin sesi de batırabilmirdi.

ÂGİL ABBAS

(1/4/1953 -)

Mehemmed oğlu. Gazeteci-yazar. Ağcabedi ilçesinin Hacılar köyünde doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin, Dil-Edebiyyat Fakültesi'nden mezun oldu. Bir süre Ağsu ilçesinde öğretmenlik yaptı. "Elm ve Hayat" dergisinde çalıştı. Halihazırda "Bakı" gazeteşinde görev yapmaktadır. Âgil Abbas'ın neşredilmiş tek eseri vardır ve Evleri Köndelen Yar adını taşımaktadır.

ŞİRİNLİK

Metronun tinideki saatın altında bir gız dayanmışdı. Geşeng idi ve bu geşeng gız tez tez saata bahırdı. Öz geşengliyi ile etrafdakilerin diggetini celbetdiyini başadüşdüyünden yanağına bir gızartı çökmüşdü, başını da salmışdı aşağı.

Elinde antenli radyo tutmuş, ayağında uzunburun çekme, başında kep olan yeniyetme bir oğlansa bayagdan beri bu geşeng gızın etrafında vurnuhurdu. İsteyirdi gıza yahınlaşsın, nedense, ihtiyat edirdi, ya da cür'eti çatmırdı.

Birdenbire mene ele geldi ki, bu kepli oğlan gıza yanaşsa, onun gözelliyine halel getirecek. Üreyimde bir marag oynadı ki, bu kepli oğlan gıza yanaşmasın, goymadım. Amma nece? Demek olmazdı ki, dost, bu gızın başına az fırlan. Soruşardı ki, sen kimsen? Belke bir teher oğlanın başını gatım, amma hansı yolla?

Oğlan radyosunu bağladı, kepini gözünün üstünden yuharı galdırdı. Özünü düzeldirdi. Gecikmek olmazdı.

— Salam!

Gıza ele mehriban salam verdim ki, gûya meni gözleyirmiş. Kâş mene sert cavap vermeyeydi. Kâş başadüşeydi ki...

Gız, gâfil salamdan çaşdı, başını galdırıp üzüme bahdı, dinmedi, çiyinlerini çekdi.

— Size salam verdim!

— Salam!

Özümü itirmişdim. Heç bilmirdim hardan başlayım. Kenardan da bahan çoh idi.

— Bilirsiniz, hâhiş edirem, meni düzgün başadüşesiniz. İsteyirem siz burda tek durmayasınız. İcâze verin, gözlediyiniz gelene kimi sizi tek goymayım, sonra...

Sözümü yarımçık kesdi :

— Niye? Meni yeyecekler?

— Yoh, Allah elemesin! Nece deyim ey, isteyirem, bu kepli oğlan çıhıp getsin. Görmürsüz, bayagdan gözlerini zilleyip bura. Gorhuram, sizi na-rahat etsin.

— Çoh sağ olun, lâzım deyil.

— İnandın, men temiz ürekle deyirem.

— Üreyinizin ne derecede temiz olmasının menim üçün heçbir ehemmiyeti yohdur. Bir de ki, belke o kepli oğlanın üreyi sizinkinden de temizdir. Ne olsun ki, kepi biraz iridir. İndi ise, hâhiş edirem, meni rahat burahasınız.

Kepli oğlan üz-gözünü turşudup oturmuşdu iskemleye. Söhbetden hissetmişdi ki, biz tanış deyilik. Eger men pert olup geri gayıtsam, oğlan mutlaka gahgaha çekip gülecekdi. Bu gülüş de menim yeddi gatımdan keçecekdi.

— Heç yene getmeyeceyem. Gözlediyiniz adam gelene kimi duracağam yanınızda. Ele de düşünmeyin ki, sizden hoşum gelir. Malumunuz olsun ki, düşündüyünüz geder de geşeng deyilsiniz. Deyip, özüm de bilmeden herslendim.

— İltifatınıza göre çoh sağ olun! Yaman medeniyyetliymişsiniz!

Geriye yol yoh idi.

— Deymez.

— Men sizi govsam, nece?

— Govmazsınız! Çünkü meni govsaz, o kepli oğlan vallah ilişecek size. Siz de yahanızı onun elinden çetin gurtararsınız.

— Size, ahı, bayag dedim, ne bilirsiniz ki, o kepli oğlandan medeniyyetlisiz, egoistlik yahşı şey deyil, cavan oğlan!

— Medeniyyetli adam bele yerde radyoya bu geder çoh ses vermez.

Deyesen bu söz yerine düşdü.

— Ne deyirem, durursunuz, durun. Amma menim oğlanım indice gelecek, vay onda sizin halınıza. Gorhmursunuzsa, gözleyin.

Men gülümsündüm.

— Siz her geşeng gız görende ona keşikçi olursunuz?

— Birinci defedir.

Bu vaht kepli oğlan yerinden galhıp bize yanaşdı.

— Sigaran var mı?

Köyneyinin cebindeki sigaraya bahdım; gücün çata, milis de seni danlamaya, bir-ikisini çekesen!

— Dost, gerek bağışlayasan, men sigara çekmirem.

— Futbolçusan yohsa?

Lanet sene kôr şeytan! Durduğum yerde işe düşdüm. Gözüm, biraz uzakda sigara çeken bir oğlana ilişdi.

— Bir degige gözle. Deye, gaçıp hemin oğlandan bir sigara aldım ve getirip verdim buna.

Sigaranı goydu damağına, yandırıp, derin bir gullap vurdu.

Gız ele teeccüble bahırdı ki!

Sigaranın tüstüsünü havaya burahan oğlan;

— Yahşı oğlansan! Dedi ve gayıdıp aynı yerinde oturdu.

— Deyesen, gorhdun!

— Bes nece? Onun kepini görmürsen? O kepden mene bir pencek çıhar.

Gız, istihza ile dedi :

— Belke tezeden gayıdıp mene bir söz dedi, neyleyersen? Gaçarsan?

— Eşitmemisen, Koroğlu deyip, gaçmak da igidlikdendir!

— Demeli, sen gaçarsan, o da menim yanımda galar. Ecâyib keşikçisen!

— Niye? Men gaçanda onun kepini de götürerem, o da başlayar meni govmağa, seni yaddan çıhardar.

İkimiz de güldük.

— Geribe oğlansınız.

— Olabiler.

— He, deyesen sizin vahtınız çatdı, menim gözlediyim geldi.

Çevrilip bahdım, ele özü kimi bir gız idi.

— Salam! Lap gaça gaça gelmişem. Müellim gec burahdı. Deye, adını bilmediyim geşeng gızla görüşdü ve işâre ile soruşdu ki, bu kimdir.

Doğrudan, men bu gız üçün ahı kim idim? Göresen, nece takdim edecek?

— Leyla, tanış ol, bu menim keşikçimdir.

Leyla, keşikçi...

Leyla teeccüble üzüme bahdı, sonra çevrilip gözlerini tikdi refigesine. Birden üçümüz de başladık gülmeye.

— Yahşı, sağ olun, biz gedek!

Geşeng gız elini saldı çantasına, çukulata çıhartdı.

— Bu da senin zehmetinin evezi. Deyip, gülümsedi.

— Salamatlıkla! Çukulataya göre de sağ olun!

Heç deyebilmedim ki, sizi ötürüm. Girdiler metroya.

Bu vaht gördüm ki, kepli oğlan oturduğu yerden galhdı, radyosunu vurdu goltuğuna ve metroya yöneldi. Garşısını kesdim, bahışlarımız birbirine ilişdi, hayli üz üze dayandık. Soruşdum :

— Sigaran var mı?

Gülümsedi, çıharıp bir sigara verdi, özü yandırdı. Sonra bahdı, bahdı...

— Eh, uçurdum. Deyip, elini yelledi ve metroya girmedi, çıhıp getdi.

Bir uşag dayanıp elime bahırdı. Heç deme, çukulatanı bayagdan elimde sahlamışdım.

— Al. Deye, çukulatanı ona uzatdım.

Uşag sevincek çukulatanı aldı.

— Sağ ol, emi can. Deyip, gaçdı.

Amma gız, doğrudan da geşeng idi.

BABA VEZİROĞLU
(10/1/1954 -)

*Gazeteci, yazar ve şâir. İsmayıllı ilçesinin Mollaisalı köyünde doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversite'nin Gazetecilik Fakültesi'nden mezun oldu. "Ulduz" dergisinde yayınlanan **Bir Yaz Ahşamı** ve **Mağazinçi Dadaş** adlı hikâyeleriyle edebî çevrelerin dikkatini çekti. Yüzden fazla şiiri bestelenen Veziroğlu, Moskova Gorki Üniversitesi'nin nesir bölümünden mezun olmuştur. Yazarın yayınlanmış hikâye kitapları, **Seher Gatarı** ve **Yaddan Çıhan Görüş** adlarını taşır.*

UNUDULMUŞ GÖRÜŞ

Yuhulu yuhulu elini uzatdı; ahşamdan yastığının böyrüne goyduğu saatı seherin alatoranında birteher tapıp, düymesini basdı. Onca degigede yakmak olardı. Ahşamlar özü gesden saatı on degige gabaga çekirdi. Seher yeddide saat zeng çalanda, yeddi evezine yeddiye on degige galırdı. Demeli, zengden sonra hele on degige de yerinde gurdalanabilerdi. Reşid gûya ki, vahtı bele aldadırdı.

Yeddi tamam oldu. Ona ele geldi ki, saatın egrebleri telem telesik sekkize teref cumdu. Sekkize beş degige işledi, yeddi degige, dogguz, on... on birinci degigede Reşid yorganı üstünden atdı, otağın seher soyuğu canına üşütme saldı. Telesik böyründeki stulun üstüne atdığı nimdaş paltosunu ele yalhı bedenine tahdı. Canı bir az gızışdı. Metbehe keçip telesik gazı yandırdı. Bu balaca otağı metbehde yanan gazın istisi gızdırırdı. Gecelerde gazı yana yana goyup yatmağa ürek elemirdiler. Allah elemesin, birden gece gaz keçer, bedbehtçilik olar.

Sobanın dörd gözünü de alışdırdı. Soyug metbehin havası gızdı, adamın canına yağ kimi yayılan isti yavaş yavaş bütün metbehi de doldurdu, içeri otağı da ısındırdı.

Reşid çaydanı da doldurup gaynamağa goydu. Sonra otağa keçip şalvarını eynine tahdı, arhayın olandan sonra çörek almağa çıhdı.

Çörek dünenkiydi. Eşi, ziyanı yohdu, seherler çöreyi ancak özü yeyirdi. Çünkü uşaglar ancak çay içip bahçaya gedirdiler, seher çöreyini bahçada yeyirdiler. Yoldaşı evde seherler çörek yemeye heç vaht macal tapmırdı, yuhudan duran kimi el üzüne bir çimdik su vurup işe gaçırdı.

Tekce Reşid özü vahtaşırı kendden gönderilen şoru çöreyin üstüne çekip, şirin çayla vururdu bedene.

Çaydan gaynadı, Seher seher çaydanın gaynamağında da adama lezzet eleyen nese var. Çaydan buğlanır, suyu pıggıldayır, gapağı atılıp, düşür ve seherin bu garip sakitliyinde adam özünü yalgız hisselemir.

Helelik uşagları oyutmağa gıymadı. Bu gün de fikirleşdi ki, yeyenden sonra uşagları galdırar. Goy hele yatsınlar, yazıgdırlar. Düzdü, bele olanda uşagları vahtında bahçaya aparabilmirdi, bahça müdiresi donguldanıp döşeyirdi bele

mes'uliyyetsiz valideynlerin, o cümleden şehsen Reşid'in gabırğasına, amma Reşid'in de hergün uşaglara yazığı gelirdi, gıymırdı oyatmağa. Yazığı gelmesin, bes neylesin? Bele getse, tifiller ömrü boyu seherin bal yuhusuna hesret galacaglar, ömrü boyu seherin alatoranında yuhulu yuhulu harasa telesmeli olacaglar. Evvel yasliye gedirdiler, indi seherin ayasında basa basa bağçaya cumurlar. Mektep yaşı çatan kimi seher növbesine telesecekler, sonra institut, sonra iş... seher dogguzda tabel kitabına gol çekecekler. Yohsa Hesen müellim... Hesen müellim... Göresen, o vaht da Hesen müellim olacag mı?

Hesen müellim Reşid'in müdüriydi.

Uşagların emzig derdi çohdan keçmişdi. Oğlanın dörd yaşı vardı, bir gızın beş, obiri gızın da altı yaşı. Amma hele çayı balaca butulkada emzikle içirdiler.

Evvelce böyük gızına yahınlaşdı. Yene de ne geder olmasa, en böyüyü idi, yegin ki ele ağılda da, derrâkede de obiri uşaglardan seçilmeliydi. Başadüşmeliydi ki, atası onların bal kimi seher yuhusuna haram gatmagla, onlara pislik elemek fikrinde deyil.

— Aka, çay içginen, dur çay iç...

Aybeniz yuhulu yuhulu gımıldandı, sonra üzünü obiri terefe dönderip sakitleşdi. Reşid ehmallıca onu silkeledi.

— Gızım, çay soyuyur ey, iç, sonra yene yatarsan. Emziyi gızın dodaglarına sürtdü. Aybeniz her günkü verdişine göre elini atıp butulkadan yapışdı, yukulu gözlerini çevirip atasına bahdı ve çayı sümüre sümüre içmeye başladı.

Sonra oğlu Eldar'ı al dille yuhudan oyatdı, çayını verip metbehe keçdi.

Balaca gızı Arzu hele yatırdı. Ona göre yatırdı ki, reşid hele onun çayını hazırlamamışdı. Evvel istedi uşaglar çayını içince balkona çıhıp bir sigaret tüstületsin, saata bahıp fikrinden vaz keçdi. Akrepler telesirdi, vaht bu dünyada heç kime, heç neye —ne Hesen müellime, ne Reşid'e, ne de Reşid'in gelbindeki, balaca Arzu gızına olan ayrıca mehebbetine bahmırdı.

Reşid Arzu'nun da butulkasını çayla doldurup otağa keçdi. Obiri uşaglar tamam kamal oyanmışdılar. Arzu hele yatırdı.

— Papa, Aybeniz dedi. Arzu'nu da oyat da, bahçaya gecikerik ahı...

— Papa; Eldar dedi, dalını getirebilmedi.

— Uşaglar, bu saat Arzu'nu da oyadaram, Reşid dedi. Siz paltarınızı geyinin, Arzu da çayını içer. Onun çayını hele hazır elememişdim, ona göre yatmırdım. Budey, getirmişem çayını, indi onu da oyadıram.

Arzu şirin şirin yatırdı. Reşid eyilip uşağı öpdü. Sonra ehmalca başını sığalladı. Yorğan yana sürüşmüşdü, gızın çiyinleri acıgda galmışdı. Reşid tez yorganı çekip gızın çiyinlerini basdırdı.

— Dur, çay iç, ay gızım, bu geder yatmag olar? Gör, bacın, gardaşın haçandı durup?

Arzu'nun da bir yahşı hasiyyeti vardı; atasının sesini eşiden kimi oyanırdı, şeytan kimi gımışırdı, özünü naza goyurdu.

— He, yuhudan duranda adam papasına ne deyer?

— Sabahın heyir, papa! Aybeniz dedi.

— Yoh, Ayka, bilirem ki, sen deyirsen, goy Arzu desin görek.

— Sabah keyre, pap... Eldar dedi.

— Ay şeytan, sen niye dillenmirsen? Deyerler ki papa, sabahın heyir!

Arzu'nun tersliyi tutmuşdu. Reşid de bend olmadı. Çünki heyri yohdu. Arzu hanım özünü çekirdise, demeli papanın sabahı heyir olmayacağdı.

— Yahşı, yahşı, ala çayını iç, papa seni geyindirsin.

Böyük gızıyla oğlan özleri geyinmeye başladı, Reşid de Arzu'nun ahşamdan ora bura tolazladığı paltarlarını tapıp bir yere yığışdırdı.

— He, gel, Arzu bala, gel, geşeng geşeng paltarlarını geyinginen. Bağçada heçkimin bele entige paltarı yohdu.

— Bes mene niye geşeng paltar almırsan, papa? Aybeniz dedi.

Reşid heç ne demedi.

Eldar'ın ayağında yaydan galma tahta kimi gupguru sendel vardı. Dünen yağışa düşmüşdü, sendel islanmışdı, ahşam gazın yanına goymuşdular ki gurusun. Gurumağına yahşıca gurumuşdu, amma gahaca dönmüşdü. Üzü gışa gedirdi.

— Papa bu defe Moskva'dan Arzu'ya heç ne almayacag, Aybeniz'e alacag, Eldar'a alacag. Hele gış olana kimi papa min defe Moskva'ya gedecek, o geder geşeng paltolar, papaglar alacag ki... Aybeniz, papa sene papag alanda başındaki yaylığı kenddeki bibigızıya göndererşen. Kendde çoh soyug olur ahı...

— Papa, men de kende gönder, Eldar dedi.

Reşid yene danışmadı. Eldar'ın başında çağa vahtından galma tesek vardı.

— He, uşaglar, hamımız hazır oldug, indi mamaya "sag ol" eleyin, geden avtobusa minek. Avtobus geşengdi, istidi.

Reşid dönüp arvadına bahdı. Durna deyesen oyanmışdı, yerindece gurhucurdu, uşağların "sağ ol"una da nese mızıldandı.

Reşid'in Durna'ya yazığı geldi. Balaca otagda ucuz tahta çarpayıda Durna uzanıp yatırdı. Pal paltarı yanındaki stula, çarpayının ayağına, döşemeye sepelenmişdi. Bir azdan telesik yerinden galhıp, üzüne bir çimdik su vuracagdı, bu balaca otağı, bu seligesizliyi de ele belece başlı başına burahıp işe gaçacagdı. Aynı otagda, aynı vahtda Reşid dünyanın en hoşbehtiydi, göresen Durna neye yazıg idi bes?!

— He, uşaglar getdik!

Gapının desteyini çeken kimi zehr-i mar çiskinli payız havası onun üzüne vurdu. Gapı bir başa gen dünyaya açılırdı.

Avtobus dayanacağında adam çoh idi. İşgüzar, gayğılı adamlar işe telesirdiler, bir günlük sefere çıhırdılar, bütün günü şeherde min cüre işle meşgul olacagdılar, min adamla üz üze gelecekdiler, ahşam ise yene bu basabasda bir günlük seferden balalarının yanına gayıdacagdılar.

Avtobusun birini ötürdüler. Ayag basmağa yer yoh idi. Obirisine özlerini bir teher dürtüşdürdüler, az gala Eldar yerde galmışdı. Sağ olsun, goca bir Rus arvadı, uşağı yerden galdırıp avtobusa basdı. Rus garısı özü dayanacagda galdı ve Reşid hiss eledi ki, avtobus gözden itene kimi onların dalınca bahdı.

Dogguza beş degige galmış bağçanın gapısını açdı. Nöbetçi müellime saata bahdı ve bu beş degigenin hökmüyle Reşid'in abrı üstünde galdı. Uşagları dehlizde soyundurup bağça giyafesine saldı. Aybeniz'le Eldar tez gaçıp otağa girdiler.

— Arzu bugün sene papa ne alsın?

— Yahşı şeyler.

— Meselçün ne?

— Yahşı şeyler.

— Yahşı, gızım, papa bugün sene toknan geden gatar alacag. Bilirsen de, relslerin de var. Gatarı goyursan relslerin üstüne, elindeki düğmeni basırsan. Gatar özü toknan gedir. Day onun oyuncag ayı kimi puçunu burmursan.

Arzu'nun gözleri güldü.

— Yahşı, gel seni maç eleyim, papa getsin.

Papa getdi. Gün tezece başlayırdı. Daha doğrusu hele başlamamışdı. Çünkü Hesen müellimin tabel jurnalında onun adının gabağında hele imza yoh idi. Yene işe, en azı on beş iyirmi degige gecikecekdi. Neçe iller idi, gününü gaydaya salabilmirdi.

— Salam, Hesen müellim , gol çekdim, üreyini buz kimi ele; hele özün gelip çıhmamısan, yohsa bu on beş degige mene baha oturardı.

Reşid'in işlediyi elm-i idare şeherin aharlı baharlı yerindeydi. Pencereleri denize açılırdı, yayda adama lezzet verirdi. Pencereleri taybatay açırsan, çerçiveye söykenip denize bahırsan, heyâla dalırsan ve fikirleşirsen ki, hayat gözeldir. Gışda biraz soyug olur. Bu gedim neheng otağı Reşid'in özüyle birge sekkiz nefer elmi işçinin nefesi gızdırabilmir. Belke de bu kişilerin, bu arvadların heresi teklikde öz ev eşiyinde bundan da neheng salonları gızdırmağa gâdir adamlar idi. Gülya'nın özü hardasa ele özü boyda bir od idi, nefesi adamın üzünü garsalayırdı. Eyvaz hardasa min oyundan çıhırdı, nehre kimi çalhalanırdı. İndi Gülya da, Eyvaz da fağır fağır oturmuşdular, mürgülü mürgülü ölüvay bahışları ile gabaglarındaki govlugları gözden keçirirdiler. Amma, nedense, bu adamlar bu otaga yığışanda soyuyurdular, birgelik onları soyudurdu. Here öz gınına çekilirdi, soyug soyug danışırdılar, soyug soyug bahışırdılar, soyug soyug salamlaşırdılar, hudahafizleşirdiler.

— Eziz kollegalarımın sabahları heyir olsun!

Otağ bir balaca istilendi, üzler bir balaca aydınlaşdı, bahışlar bir balaca dirçeldi.

Bu otagdakıların hamısını bura Hesen müellim yığmışdı. Ekseriyyeti Hesen müellimin yerlisi idi. Bir Reşid'den başga. Bunu Hesen müellim de yahşı bilirdi.

Gapı açıldı. Şefin kâtibesi Zema gözlerini otagda dolandırıp, bahışlarını Reşid'in üzerinde sahladı ve başı ile gonşu otağa sarı işare etdi.

Hesen müellim yerindedi!

— Sabahınız heyir, Hesen müellim!

— Sabahın heyir, oğul, sabahın heyir! Ne var, ne yoh, kef, ehval?

— Çoh sağ olun, Hesen Müellim, sağlıgda, yavaş yavaş dolanırıg.

— Tapşırdığım işler ne yerdedi Reşid?

— Hamısı hazırdı, Hesen Müellim! Bütün geceni oturup Hesen Müellim'in tapşırdığı ve tapşırabileceyi bütün işleri yazıp hazırlamışdı. Buyurun, Hesen Müellim, hamısını elemişem.

— Onları ver bura, sonra otur o zadın da elmi eseslarını hazırla. Bu müessisenin özü neyinse elmî esaslarını hazırlayan idare idi.

— Oldu, baş üste, Hesen müellim. Bu degige hazırlayaram. Yene ne gulluğunuz var?

— He, he, yadıma düşdü, senin sorağın yahşı gelmir ahı. Dünen bir gız zeng elemişdi mene. Daha doğrusu sehven menim telefonuma düşmüşdü, seni ahtarırdı. Me'lum oldu ki eşg e'lam elemisen ona. Senin, demeli, bu işlerin de varmış. Aileli bir adam üçün, Sovet idaresinin elmî işçisi üçün bu en azı ahlâgsızlıgdır. Sen bu bârede yahşı yahşı fikirleş. Bele getse bu kollektivde senin galıp galmamag meselene bahmalı olacağıg.

Reşid, Hesen Müellim'e bele cavap verdi:

— Üzr isteyirem, Hesen Müellim, sehvimiz olur, gerek siz müdrik bir ağsaggal kimi biz bağışlayasınız.

Hesen Müellim ciddileşdi.

— Onda, get otağa, bir izahat yaz, ne teher olupsa yaz. Getirip verersen kâtibeye. Baharıg, görek ne olur.

— Yahşı, çoh sağ olun, sağ olun.

— Sağ ol, bala, sağ ol.

Reşid ehmal addımlarla otagdan çıhdı, oturup izahat yazdı, heç bilmedi neyi izah eleyir, birce onu yazdı ki, bir de bele şey olmayacag, cavanlığını nezere alıp onu bağışlasınlar. İzahatı verdi kâtibeye.

Otag boşalmışdı. Hemkarlarının heresi bir yana dağılışdı. Belke, bu saat Eyvaz hardasa min oyundan çıhırdı. Gülya odlu nefesi ile kiminse üzünü garsıdırdı. Selim kişi kiminse institut işine vasiteçilik eleyirdi, Gafar Orucov kimden ve neden ötrüse evler idaresinin müdürü olan gohumuna ağız açırdı. Hesen Müellim'e zengler olurdu, inzibatı idarelerden mektuplar gelirdi.

Küncde pencerenin gabağındaki stolun dalında tekce Hüseyin kişi eyneyini gözüne tahıp, maragla kitap ohuyurdu.

Reşir stolun arhasında yerini rahatlayıp govlugunu açdı. Bloknotunu çıhartdı, bugün göreceyi işleri gözden keçirtdi :

1. Maaş almag
2. Salamın zengi
3. Et, yağ
4. Akif'e zeng
5. Evler idaresinden arayış
6. Gend, çay
7. Televizyon meselesi
8. Bir adamla görüş
9. Işıg pulu

Gelem çıhardıp gündeliye 10. nu elave eledi :

10. Tok gatarı almag.

Sonra 11. ni yazdı. Kiminlese görüşesiydi, ay Allah! Ahşam yatanda yadındaydı. Yerinden galhıp gündeliye geyd elemeye erindi. Seherde ki, yaddan çıhdı. Özü de deyesen çoh vâcip görüş idi. Eşi, fikirleşende daha da pis olur. Bu bârede fikirleşmek lazım deyil, özü özüne birden yada düşücek. Ele bele görüş yazsın, vesselam!

11. Görüş....

Üç nokta goy, özü yada düşecek!

Bu gün maaş günüdür. Saat ikide Seltenet hala otaga gelip maaşları paylayacag. Reşid'in Seltenet haladan 40 manat 47 gepik umacağı var.

Bu ilmî idarede, bu otağda vazifece en kiçiyi Reşid'di ve şüphesiz ki, en az maaş alan da odu.

Salman'ın zengi... Reşid'in Salman adında dost tanışı yoh idi. Salman aslanda Solmaz idi. Solmaz'ın zengi... Bu da arvadağa üçün gurulmuş bir kelek idi. İşdi, defterçesine gözü sataşıp elese, goy öz cinsinden bir beni insanın adına rast gelmesin.

Akif'e zeng... Akif Reşid'in yahın dostlarından idi. Günortaüstü zengleşirdiler, nahar fasilesinde gedip çaydan zaddan içirdiler.

Gefi' telefon zengi otağı seksendirdi. Hüseyin kişi başını kitapdan galdırıp, nedense dalgın dalgın pencereye bahdı ve so ıra telefonun desteyini götürdü.

— Ello...

Gözlerini dolandırıp Reşid semte boylandı, bahışları Reşid'in bahışları ile togguşanda, çenesi ile Reşid'in stolu üstündeki telefonu işare eledi.

— Beli eşidirem.

— Reşid, sensen? Tanıdın?

— Menem. Aa... Tanıdım, tanıdım, ele senin zengini gözleyirdim.

— İnanmaram.

— Vallah, düz deyirem, bah, defterime de yazmışam, Sal... Solmaz'ın zengi.

— Bir adamı ki, deftere bahıp yada salacagsan, yada salmasan yahşıdır.

— Yahşı, yahşı, bilirsen ki, skelorozam da. Herden öz adım da çıhır yadımdan.

— Öz adın çıhabiler gerek...

— Yahşı, sen Allah, hardan danışırsan?

— Aşağıdan, sizin işin yanından

— Onda ikice degigeye düşürem. Üzbeüz sekide gözleyersen.

Hüseyin kişi kitabı yanlamışdı.

— Hüseyin dayı, soruşan olsa, gayıdıram indice. Rayondan adam gelip, düşürem aşağı.

Hüseyin kişi kitabın bir sehifesini de çevirdi.

Reşid pillekenleri düşürdü, canına geribe ve şirin bir vicvice dolmuşdu. Uzun illerdi yad gadın nefesi hisselememişdi. Reşid fikirleşirdi ki, her gadın özlüyünde tamamı başga bir dünyadır. Belke de kişiler hardasa birleşir, eynileşir. Gadınlar da be'zen zahiren birbirlerine benzeyirler. Amma soğan kimi gabıg gabıg soyuldugca başkalaşır, dırnaglarının ucundan tâ başlarının tüküne, saçlarının etrine geder tekrarsız olurlar.

Solmaz çoh deyişmemişdi. Ele yeddi sekkiz il gabagki hemin gız idi. Bir balaca kökelmişdi, bir balaca arvadlaşmışdı.

Yüngülce öpüşdüler.

— Necesen ay vefasız insan? Solmaz dedi.

— Sen itirip ahtaranı yahşıyam. Reşid dedi.

— Lap tesadüfen seni tapdım. Solmaz onun golundan tutup bağa teref çikdi. Siznen işleyen gız var ey, o bizim Nuh eyyâmından gonşumuzdu.

— Gülya'nı deyirsen? He, diyesen, o tereflerde olur.

— Biznen üzbeüz binada yaşayırlar. Heç vaht ele bir yahınlığımız olmayıp. Salamı eleyküm... vesselam. Dünen seher seher rast geldik. Salam, sabahın heyir! Hemişeki kimi ötüp keçmek istedim. Gördüm nese müemmâlı bahır mene, hiss eledim ki, üreyi doludu.

— Balam, heyir ola?

— He, dalına gulag as. Ayag sahladım. Heç bilmedim ne soruşum. Ah, birden ikiye söhbetimiz olmayıp. Dedim, Gülya, ne var, ne yoh? Sen deme, gara gızın derdi varmış, Gülya başladı, ne başladı...

— Çoh maraglıdı.

— He, heyli söhbet eledik, sonra...

— Ah, neymiş derdi? Menimle işleyen Gülya'dısa, onun heç bir derdi filanı olmasın gerek.

— Yoh, sene aid olan şeyler deyil, sırf gadın söhbetidi. Çoh bilsen tez gocalarsan. He, sözüm onda yoh, arada özü dedi ki, harda işleyir. İş yoldaşlarından söhbet düşdü. Senin adının üstüne gelende, seksendim. Üreyimde dedim ki, sen Reşid olarsan. Familyanı soruşdum, yadına düşmedi. Dedi, eşi, arada boş boş işlemen meşgul olur, şiir zad yazır. Şiir yazır deyende barmağımı dişledim, bildim ki, sensen. Bah, keçmiş gene şair Reşid Gelenderli, seni bele tapdım. Deyesen day şiiri boşlamısan, daha ciddi işlerle meşgulsan.

— Bu da sırf kişi söhbetidi, sene aidiyyeti yohdu.

— Yahşı, yahşı özün bilersen.

— Gel oturak bu skamyada.

— Soyugdu ahı.

— Yahşı, onda gezişek.

— Yoh, gedek "Sadko"ya, adama bir kofe alıp goyarıg gabağımıza, oturandan sonra seninçün bir sürpriz teşkil eleyecem.

— Yahşı, gedek.

Bulvar adamsız idi. Payız her şeye süpürge çekmişdi, silip temizlemişdi ve aynı zamanda bu temizliye bir nâ-temizlik getirmişdi. Soyuk idi, külek esirdi, bozumtul payız çeni bulvarın başı üzerinden asılıp adamın üreyini sıhırdı.

Solmaz bozumtul, galın, köntoy paltoda idi, ayağında lap yayın cırhacırında geyilen, gayışlı yalınayag çekmeler vardı. Elindeki gara sumka ne çoh böyük idi, ne çoh kiçik. Hem bazar çantasına ohşayırdı. Hem de kadınların adi kosmetika sumkasına.

Solmaz'ın başı açık idi. Sazlarının etri neceydi —onu Reşid hele hiss elememişdi, amma Solmaz'ın gara şeve saçları elebil nese solmuşdu, ne gara kimi garaydı, ne de tamam boz idi— manikenlerin solgun saçlarına ohşayırdı.

— He, Solmaz, bele işler.

— Almadın meni de... o vaht... bilmirem, neyim hoşuna gelmedi. Deyirdin gûya heç evlenmek fikrin yohdu. N'oldu bes? Uşagdan zaddan neyin var?

— Sağlığına çohdu, bir düyündü. Ahşam yığılışmasalar, sayıp gurtarmaga olmaz.

— Eşi, yahşı, zarafat eleme, düzünü de.

— Neynirsen e, çohdular da.

— Teki olsun! Bari yoldaşın seni başadüşür mü?

— Men özüm özümü heç yahşı başadüşmürem, o bedbeht hardan başadüşecek.

— Senden söz soruşuram.

— Men de cavap verirem.

"Sadko"da adam az idi. Deyesen, tezece açmışdılar. Yegin ki buranın vurçatdasını ahşamlar olur. Kofe sifariş elediler. Ofisiant stoldan aralanandan sonra, birden Solmaz'ın yadına nese düşdü, arhadan onu sesleyip sifarişe bir şüşe limonad da elâve eledi.

— Bu havada limonadı neynirsen?

— Mene limonadın özü yoh, boş stekanlar lazımdı, indi özün göreceksen!

Doğrudan da ele ki ofisiant kofeni, limonadı ve iki dene temiz stekanı onların stoluna goyup aralandı. Solmaz kişi gızı kimi sumkasını açıp, ortalığa bir şüşe konyak goydu. Ele o saat da geri götürdü.

— Ele sumkadanca süzerik, dedi. Bala, bala. Üste goysak söz söhbet olar.

İlk bâdeleri zarûretden doğan tesâdüfi görüşün sağlığına içdiler.

İkinci bâdeden sonra Reşid'in canına teper geldi, bedeni gızışdı ve kafenin dörd yanını dövreleyen denize bahıp coşdu.

— Gör dünyanın işlerine bah, dedi.

— Adamın heç yatsaydı yuhusunu da girmezdi bu görüş.

— Yene menem de seni ahtarıp tapdım. Sene galsaydı adımı da yaddan çıhartmışdın.

— Ele şey olar, sen hemîşe menim yadımda olmusan, dedi Reşid. İndi ki, görüşdük, day heç vaht birbirimizi itirmeyeceyik.

— Onu bilmek olmaz, Solmaz dedi. Görüşmeyine yene görüşeceyik, amma hemişeliyini bilmirem.

Birden Solmaz ciddîleşdi :

— Bura bah, dedi. Senin imkanın var mı, gelen defe biz ayrı yerde görüşek? İstemirem kafe, ne bilim, bulvar, çöl bayır olsun. Evde görüşebilerik mi? İkilikde...

Reşid özü Solmaz'ın sumkasından şüşeni çıhardıp badeleri doldurdu :

— Elbette ki, imkanım var. İsteyirsen ele bu gün gedek.

— Yoh, bu gün yoh. Bu günlük kifâyetdir.

— Onda sabah! Sabah neçede deyirsen?

— Yahşı, sen sabah üçün hazır ol! İşin ahırına yahın men sene zeng çalaram.

Maaş almak.

Yoh, hele Seltenet hala görünmür.

Salman'ın zengi.

Gabağına plyus goydu. Sonra ne fikirleşdise, zeng sözünü pozup üstünden görüş sözünü yazdı. Demeli, Salman'ın görüşü, biraz da düzeliş eledi, oldu Salman'la görüş, gabağında da yahşı bir plyus işâreşi!

Yekden arayış.

Yoh, bu iş arası gedilen yol deyil. En azı yarım saat ora, yarım saat bura yegin ki, bir yarım saat d: JEK işçilerini gebulunda vaht itiresi olacag. Galsın işden sonraya!

Et, yağ, gend, çay almak. Tok gatarı almak. Ay seni hoş görmüşük, Seltenet hala! A balam hemişe sen gelesen.

Seltenet hala neheng gövdesi ile bütün gapını tutmuşdu, böyrü üste çönmeseydi, keçebilmeyecekdi. Nece olsa, Seltenet hala gapıdan içeri adlamalıydı.

— Be camaatınız hardadı? Gözüme adam deymir!

— Ay Seltenet hala, ses biz neyik burda, o, Hüseyin dayı, oturup orda, bu da men. Sen ele bizi razı salınca, hamı tökülüp gelecek.

Seltenet hala heç cür böyrü üste çönmek istemirdi.

— Gedesi yerim çohdu, bele bilseydim, yolumu o yandan salardım.

— Eşi, sen Allah, bizi damağ eleme, keç içeri.

Şükür, çoh şükür, Seltenet hala azman filler kimi ayaklarını yere basa basa böyrü üste çöndü.

— Lap ikisini de vererem!

— Yoh, birce dene gırmızı onluk versen yükümü aşıraram.

— Gel, bu maaşın, bu da onluğun!.

Reşid nedense ele bilirdi ki, Seltenet hala ancag bu cür cavap vermelidir.

Yağı tez aldı, amma et növbesinde adam çohdu. Aradan ne geder keçdi, Reşid bilmedi. Beş kilo goyun eti telefon bükülüde Reşid'in goltuğunda idi. Reşid'in heç ne yadında galmadı. Yadında galan birce şey oldu. Reşid garış garış piştahtaya yahınlaşırdı. Bu dem bu gaynayan insan seline iki nefer yahınlaşdı. İkisi de bayırın payız libâsında yoh, ele belece hudmani, isti bir otağ giyafesindeydiler. Bu adamları çoh şüphesiz ki, düz mağazanın gapısı ağzında onlara mehsus entige bir maşın gözleyirdi.

Ele belece biraz marakla, biraz i'tinasızlıkla gaynayan insan kômuna bahdılar. Bahdılar ve yan keçdiler. Görünür nese ahtarırdılar. Ve onların ahtarışında da nese bir i'tinasızlık vardı.

Oğlan Reşid'in çoh yadında galmadı. Amma gız... Gara beniz, dolu gız idi, iri döşleri goftasını ele gabartmışdı ki, adam bahmağa utanırdı. Yubkasının daldan da, gabagdan da yarığı vardı... Ne ise...

Gızın geyimi de Reşid'in yadında heç ferli başlı galmadı. Daha doğrusu, bele adamları görende, onların geyimine fikir vermirsen. Belke Reşid eynine teze, yahud çoh giymetli bir şey tahsa göze görüker, bahıp demek olar ki, ona yaraşır, ya yaraşmır. Reşid yahşı geyinip, yohsa pis geyinip. Ancak geyim o gız üçün, yegin ele yanındaki oğlan üçün de dehli olmayan mesele idi, geyim onlardan aşağı idi.

Bir manat verdi, bir kilo gend aldı, üstüne 38 gepiklik e'lâ növ çay elâve eledi. Demeli, gend çay almak meselesine de yağlı bir plyus! Işıg pulunu yol üstü emanet kasasında verecek. Ona da indiden plyus goymak olar.

Esas mesele, bir adamla görüş! Bu bir adam onu dörd tamamda metronun gabağında gözlemeliydi.

— O meseleni men o adama kefinin kök vahtında eşitdirdim. Gördüm, biraz nala mıha vurur. Dedim, ne lazımdı, hörmetin öz yerinde olacak. Teki sen bu cavan kadroya kömek elini uzat. Dedi, esas mesele, ev növbesi meselesidi. Növbeye durandan sonra ev almağa ne var? Gördüm, giymetini galdırır. Dedim, hörmet artıglaması ile olacak, sen işinde ol. Dedi, onda o arayışı JEK'den alıp getirsin. Dedim, ele bu gün deyerem, alıp getirer. Dedi, sabah hazır şekilde gözleyirem sizi.

O adam sözünü deyip getdi. Metronun yaylı gapısını ele zerble burahdı ki, az gala, onun arhasınca içeri keçmek isteyen goca garı o dünyalık olmuşdu. O adam eskalatora minip, düşdü yerin tekine.

Reşid, Akif'in nömresini yığdı. Hüseyin dayı gözünü kitapdan galdırıp Reşid'e bahdı, sehifenin birini de çevirdi.

— Eşg olsun, ay dost!

— E, bes harda galdın, günorta zengini gözledim, senden haray çıhmadı.

— Heç deme, deme, bu gün çoh adamla görüşüm vardı. Çattıramadım.

— Teki olsun, teki olsun! Balam, bizi de yaddan çıhartma da.

— Yoh, yoh, ne danışırsan, ahşam möhkem görüşürük.

— Hadise yerinde saat neçede olacaksan?

— İşden çıhıp Kirov gesebesine gedeceyem, JEK'den arayış almağa. Yegin saat yeddiye gayıdaram.

— Demeli, yeddi tamamda, hadise yerinde!

Yani çayhanada!

Köhne ünivermagda, yahşı ki, uşag oyuncagları ile televizorlar bir şöbede idi, ora bura gaçmak lazım gelmirdi. Bir dene çağ iyirmibeşlik verip çohdan gözaltı elediyi, "Arzu'nun tok gatarını" aldı oyuncak gutusunu goltuğuna vurup, televizorlar terefe adladı. Çohdandı ve kreditle bir televizor almak isteyirdi. Ağ-garanı beyenmirdi. Neçe defe senetleri doldurmak üçün götürmüşdü, amma ürek elememişdi. Renkli televizorların özleri de, gıymetleri de çoh yahşı idi. Bir de ki, defterinde televizor almak veya buna benzer konkret heç ne yazılmamışdı, sadece olarak "televizor meselesi", vesselam!

Anya onu gören kimi yerinden galhdı :

— Kimse tohunmayıp. Senin eşyaların nece var idi, elece de dururlar...

Herkes plaşını, paltosunu öz otağından asırdı, ona göre asılgan boş idi. Anya da havayı maaş almağı vicdanına sığışdırabilmirdi, ona göre de can başla Reşid'in emanetlerini göz bebeyi kimi gorumağı könüllü olarak öhdesine götürdü.

— Saat altının yarısıdı, Hesen müellim, idarede bir dene yerliniz galmayıp, birce Reşid'di, o da gol çekip ekilir. JEK'e gedir, Kirov gesebesine. Sağ ol, sağlıkla gal Hesen müellim. Sabah ona on beş degige işlemiş görüşerik!

Reşid'in eslinde ne Kirov gesebesine uzandıkca uzanan yoldan gileyi olmalı idi, ne de hırda hırda dahmaların soraglaşa soraglaşa, ölüm zülüm tapdığı menzil idaresinden incimeliydi. Çünkü 1954'üncü ilde filan yerde tevellüd tapmış Reşid Fettanoğlu Sebzeliyev mehz bu gesebenin sakini idi, bir saat ahtarıp gücle tapdığı menzil idaresinin kontingentine dâhil idi. O bu balaca damlaranı hansındasa pasport geydiyyatında dururdu ve indi buradan o "bir adam" üçün bir arayış alıp aparmalıydı ki, beş illik fasilesiz pasport geydiyyatı olduğu üçün onu menzil növbesine götürsünler. Geydiyyatsa, yüz yerde ilan beli kimi gırılmışdı, fasilesiz heç bir il de düzelmirdi. İşler şulugdu, yoldaş sakin! Menzil almakdan heç danışma, növbeye durmagdan da gözünü çek!

— Ahşamınız heyir! Sizi filan dahmanın daimi pasport geydiyyatında duran filankes narahat eleyir!

— Ahşamınız da heyir, bir de artıg! Hem de hudahâfiz, cavan oğlan iş vahdımız on degigedi gurtarıp, prosto, bir padrugam gelesidi, onu gözleyirem.

İşler düzeldi, Reşid Sebzeliyev, birce galır evin şirnisini içmek!

— Baa, dost adama eşg olsun!

— Möhkem eşg olsun!

Ortaya kekeotulu çay geldi. Çayçı Rafael öz dâimi müşterilerini küçeden keçen tesâdüfi adamlardan ayırmağı bacarırdı.

— Dost deyesen, bu gün başın möhkem garışık olup.

— He, bir balaca, bazarlık eledim, arada bir köhne mehebbetler limanına baş vurdum.

— Balam sözlü adama ohşayırsan?

— He de, o mesele...

— Olsun, olsun, istemeyenin gözü çıhsın. Bizi de yaddan çıhartma da,

— Teşkil eleyirik!

Reşid'in yadına düşdü ki, haçandı sigaret çekmeyip, ciyeri yanır. Çünkü bütün günü ele yerlerde olup ki, oralarda "sigaret çekmek geti gadağandır". Cebinden "Kosmos" çıhartdı, heresi bir "kosmos" alışdırdı.

— Şâir nece deyip? En gözel günlerimiz hele görmediyimiz günlerdir!

— Gözel gunler göreceyik, uşaglar! Bunu da şâir deyip!

Çay dadlı ve istiydi. Adamın yorgunluğu canından sigaret tüstüsü kimi buharlanırdı, lezzetden ve arhayınçılıgdan adam hamur kimi stula yayhanmak isteyirdi.

— N'oldu o mesele?

— Hele birşey yohdu.

— Be, ne deyir o adam?

— Deyir, gözleyerek görek, ahırı ne olur?

Çayçı Rafael her stulun yanından keçende onlara bahırdı, bahışları umurdu.

— Çoh sağ ol, ay Rafael, yahşı çay vermisen. Deyesen, Hind hagg hesabıdı.

Be ne bilmişdin? Nûş, atam, nûş!

Reşid ikinci stekandan sonra hisseledi ki, çay onun yangısını yatızdırabilmeyecek.

— Deyesen, bir balaca gilletmisen, ay dost?

— Bir balaca yoh, bir hayli.

— Nûş olsun, nûş olsun, amma bizi de yaddan çıhartma da.

— Teşkil eleyirik!

Çaynik başladı.

— Sağ ol, sabah sehnede görüşene kimi!

— Sağ ol, sağ ol, sabah sehnede görüşene geder!

Avtobus dayanacağında yel vurup yengeler oynayırdı. İndilerde Reşidgil terefe geden avtobuslar tekem, seyrek olardı. Avtobusa arhayın olmak olmazdı. Yol maşınlarına on beş yirmi gepik verip menzili başa vurmak lâzım idi.

Narın payız yağışı çiseleyirdi. Asfalt yol nem idi ve ürek sıhırdı.

— He, bilirem, yolun bizim terefedi, ay bala avtobus. Meni de götür, iyirmi gepiyini hazırlamışam.

Mikroavtobus isti ve rahat idi. Bele havada bele maşında ebedi bir serefe çıhmak olardı; adamın ruhu da incimezdi.

Keçip lap gabagda, sürücünün yanında oturdu. Erzağını oyuncag gutusunu da goydu yanına. Ele tezece humarlanırdı ki, birden 11. nâ-malum görüşü yadına düşdü. Ay Allah, ne idi ahı o yaddan çıhan görüş? Kiminle görüşesiydi ahı? Nese çoh vacip ve bu gün olmalı görüş idi...

Gabagdan gelen neheng bir maşının güclü ışıg zolağı Reşid'in gözlerinde yıldırım kimi çahdı. Sonra göy gürüldedi! Sonra her yan gatı zülmete gerg oldu.

Üz üze gelen iki maşın birce andan sonra nem asfalt yolun üstünde bir topa kömür galağına döndü.

...Haradasa, bu vaht Bakı'nın kenar gesebelerinden birinde, balaca kirâye dahmada Arzu öz "tok gatarının" düymesini basırdı. Amma ne illah eleyirdi, gatar yerinden terpenmirdi...

1983

SADAY BUDAKLI

(13/11/1955 -)

İsmail oğlu Kazak ilçesinde doğdu. Teknik Üniversite mezunu olmasına rağmen, daha çok bir hikâyeci olarak tanınır "Ulduz" dergisinde yayınlanan hikâyeleri ile dikkatleri üzerine çekti. Bazı hikâyeleri, gerek Azerbaycan'da ve gerekse Sovyetler Birliği'nde ödüle lâyık görüldü. Moskova'da, Gorki Enstitüsü'nü de bitiren Budaklı, Yazıçı neşriyatında redaktör olarak çalışmaktadır.

FEVRAL

Külek galhdığı gapı zerble açılanda bildi. Otağa bayırın ses-küyü ile beraber soyuğu da doldu. Soyuh hava perdeleri yelletdi, nese yığışılıp döşemeye düşdü, hardasa boş vedre dangıldadı. O, gapını örtmeye telesmedi, uzandığı yerde büzüşüp küleyin sesine gulag verdi. Gâfilden eve dolan bu ses özü ile kimlerinse gaçdığı, vurnuhduğu, yaşamağa telesdiyi başka bir hayatın nefesini getirmişdi. Ancak başka hayat onda heçbir heves, marag oyatmadı. Demir çarpayının cırıltısına üz-gözünü gırışdıra gırışdıra galhıp yatağının içinde oturdu, ayağı döşemeye çatmırdı. Ve elebil çarpayının cırıltısını eşitmemek üçün bir müddet elece de galdı. Bayag azca terlemişdi, indi hisseledi ki, yavaş yavaş küleyin soyuh eli bedeninde gezir. Altmış ilde özünü yahşı öyrenmişdi, ne vaht, neden, nece gurtulacağını evvelceden duyurdu. Ancak indi canında gezen soyuh ele mâni olmak istemirdi. Bu soyuh temasda nese hoşa gelen birşey vardı. Bildi ki, "nese" keçmişle bağlı, ömrün hansı gözel anınınsa uzak aks-i sedâsıdı.

Uzananda üstüne atdığı kürkü götürüp çiynine saldı. Fikrinde çekeleklerini geyindi, ayağlarını sürüye sürüye selîgeyle yığılı, ahırıncı defe ne vaht yatmak üçün açıldığını unutduğu ve yegin ki, heç vaht da yatılmayacak, kabre ohşayan çarpayılara sarı hemîşeki kimi bahmağa çalışarak orta otağdan adlayıp, uzun dehlizin ahırına, gapını örtmeye getdi. Gardaşı ile gözgöze gelmemek üçün dehlizin gurtaracağındaki otağın yanından da sessizce, otağa teref boylanmadan keçdi. Sonra gapını örtüp, metbehde çaydanı gızmağa goydu, ona da hayıflandı ki, daha çayı metbehde içemmir, gerek bir stekan çaya göre bu geder uzun yolu nelbekini elinde esdire esdire öz otağına apara, çünkü çayı metbehde içse nâ-rahat olacakdı, her degige fikirleşecekdi ki, indi gardaşı gelebiler, ya ona göre metbehe gelebilmir, onun getmeyini gözleyir; gözletmekse istemirdi, deyirdi, birden yene sebri çatmayıp geler, lap ele kasten geler, iş görürmüş kimi yalandan böyür-başına fırlanar, nedi nedi öz dinmemezliyiyle onu saymadığını göstersin, esebleşdirsin. Ele ne fikirleşdiyini bildiyine göre esebileşirdi, adamın bu cür özünden bedgüman olmağı, heçkimi be-

yenmemeyi onu yandırıp yahırdı. Otuz il geder haralardasa küllenmişdi, vecine olmamışdı kimin başına ne geldi, kim öldü, kim galdı, indi peydâ olup ki, gûya onlar suçludu bunun evden didergin düşmeyinde. Ahı kimiydi deyen, başını götürüp get, bu yaşına geder bambılı kimi gez, aile gurma, bir yere kül salıp oturma? Kimin ne günahı?! Herden şlyapasını başına keçirip, seyre çıhır, tanış bilişe deyir; orda da yegin ağzını boş goyup artık-eksik danışır, gileylenir, onların ucbatından evsiz-eşiksiz galdığını necese çatdırır. Başka elâcı yohdu, gerek danışsın, heçkimse ağzını açmağa aman vermesin, birden dedesinin gabrinin yerini soruşsalar çaşıp galar. Yazıg Veli, ne yahşı ki, bu evi dedesi onun adına tikip, yohsa bu da bir gahıncı olardı, evvel-ahır bezdirip evden çıhardardı. İndi de gözünün gabağındadı; şiverek, çatmagaş, oğlanıydı, hereketlerindeki çevikliye, pertoyluğa uyuşmayan mülâyim hasiyyeti vardı. Hamısından böyük idi, demek hamısından da tez evlenecekdi, arvad alıp, oğul-uşağ yiyesi olacakdı. Atası bele danışanda, onların gülmeyi tuturdu, Veli'ye sataşırdılar, o ise şitenmirdi, sâkit sâkit gülümseyirdi. Onda bilmirdiler kimin bahtına ne düşecek, kimi ne gözleyir, hayat öz tabîi aharı ile gedirdi, bazan dalaşmışdılar da, küsüşmüşdüler de, birbirlerinden incimişdiler de, di gel onları ağrıdan heç ne olmamışdı ki, sonra yara kimi izi galsın, onları göynetsin; atalarının tezeden evlenmeyi de heç yaddaşlarına iz salmamışdı, nece oldu, nece geldi, nece öyreşdiler yad gadına, ayakkabılarını temizlemeyine, paltarını yumağına, başlarını sığallamağına hatırlayammır. Bir defe hetirlerine deymedi, üstlerine herslenmedi. Amma böyüyende fikirleşdi ki, bu ele yadlık imiş, yad olduğuna göre erk elemirmiş, her şıltaglıklarına dözürmüş. Gerîbedir, böyüdükce adam yadlık ahtarır, yadlarda doğmalık. Bacılarının başına fırlanırdılar, çor deyende, can deyirdiler, di gel ki, böyüdüler, başladılar burunlamağa, her sözünün başına ip salmağa, özü de heç neden, elebil şeytan gulaglarına pıçıldayırdı ki, o ögeydi, o ögeydi, o, sizi istemir, yalandan özünü mehriban gösterir. Evveller bunu hisseletdirende, bıcısı pisikirdi, yazıklaşırdı, sonra öyreşdi, hatta, yad olmadığına hamını inandırmak isteyirmiş kimi, başladı lap mehribançılık elemeye. İndi de hay deyende yanlarını kesdirir, heyirde-şerde elden-ayakdan gedir, hele durup burdan Vitebsk'e, Veli'nin oğlunun toyuna da yollandı. Yazık Veli, yazık Veli, ne yaşadı, ne gördü, heç bilmediler kabri hardadı, belke de heç yohdu. Sir-sifetini ele yahşı hatırlayır, elebil dünen ayrılıplar. Vur-tut on sekgiz yaşı vardı, ele yaşına göre de, sir-sifetine, görüp götürdüyüne göre de uşag idi. Ancak son şekillerinde tamam bambaşkadı; bığlı, sert, hatta biraz zehmli. Bahır, bahır, heç inanmağı gelmir ki, bu Veli'di. Ohuyup rütbe alıpmış, teyyâreçi olupmuş, evlenipmiş, boy-buhunlu, aile gayğısı çeken kişiymiş... Di gel o, Veli'ni heç vaht bu cür tasavvur eleyemmedi. Yegin ona göre arvadının, uşağının varlığını,

Düzyurt'da gelip-getmediklerini hele de nağıla ohşadır. Gucağında körpe uşag, elinde tahta çamadan yol basa basa, vağzallarda yata yata, gatarlar deyişe deyişe, erinin verdiyi ünvanla Vitebsk'den gelip, bir seher Düzyurd'a çıhasan, evi tapdığına, eziyyetden gurtulduğuna sevinesen ve bir de eşidesen ki, erin itgin düşüp. Sonra da yad yer sene lap yad ola, hamıdan bir hoş söz uma uma, hamıya yük olacağından gorha gorha otarap muhârebenin gurtarmağını gözleyesen, herden herden de özünü aldadasan ki, belke erinden bir heber çıhdı... Hemin günler çoh daşınıp-düşünmüşdü, çalışmışdı Lyudmila'nın gelişini gözünün gabağına getirsin, o yolun eziyyetini, Lyudmila'nın gelip çatandan sonraki peşmançılığını hisselesin, bilsin ki haklıdı, kim haksızdı, çünkü o, muhârebeden gayıdanda ne Lyudmila varıydı, ne uşag, gardaşı ise Veli üçün dikilen eve köçmüşdü, bacısından savayı da heçkimi danışdırmırdı. Üstünden otuz il keçenden sonra bunu bilmeyin heç heyri yohdu, olan olmuşdu, keçen keçmişdi; başadüşdüyünün bir heyri olması üçün o gerek otuz il evvele gayıdaydı, o vaht ki, hele Lyudmila'nın, o uşağın yohluğuna evdekiler öyrenmemişdi, o uşağı ezizleyende dedikleri hansı sözlerise yadırgamamışdılar, hele atası sağ idi, kiçik oğlunun haradasa yaşadığını bile bile ömrü boyu üzünü görmeyeceyinden, hesretini çekeceyinden hebersizdi. Onda belke de başadüşdüyünün bir heyri olardı, nese eleyerdi, daha bu küsülülüyü öteri şıltaklık bilmezdi. İndi ancak üreyini sâkitleşdirmek isteyirdi, elebil bu vahta geder gür ışık salmışdılar üstüne, ne elediyini, ne dediyini, ne düşündüyünü bilmişdiler, bilip halına gülmüşdüler, ağlamışdılar, o ise gözünü gırpa gırpa galmışdı, bu adamları görememişdi, gördüyü garaltılarca olmuşdu, bu garaltılardan da özü üçün adamlar düzeltmişdi, ad goymuşdu, hallarına ehvalatlar uydurmuşdu; indi ise isteyirdi ışığı bu garaltılara teref çevirsin, onların aslında nece olduklarını görsün, tanısın, onu da bilsin ki, gür ışıkda döyüke döyüke galanda halı neceymiş, nece görünürmüş, bu adamlar onun hakkında ne düşünebilerlermiş. Di gel öz gözü ile heç ne görmediyinden eşitdikleri de hisselediklerine, özünden düzüp goşduğuna garışmışdı ve iller keçdikce neyin düz, neyin gondarma olduğunu ayırdedebilmirdi, elebil ne vahtsa gördüyün yuhu yadına düşür, anşırdammırsan ancak yuhuda olup bu, yohsa hegigetde. Bir de o pis idi ki, herşeyin nece gurtardığını bilirdi, bu da olup keçeni olduğu kimi duymağa goymurdu, bahışları, sözleri, en gülmeli hadiseni de ölmüş adam hakkındaki hatıralar kimi gusselı etmişdi. Birce Lyudmila'nın gelişini tasavvur eleyende heyecanlanırdı, elebil özü orda olmuşdu, sarışın gadının bir payız seheri gucağında uşag hayatda nece çekine çekine dayandığını görmüşdü, hanı ile barabar sevinmişdi (bacısı deyirdi ki, mat galmışık); nece sevinmeyesen? Bir yandan Veli'nin itkin düşmek heberi, evdeki huzursuzluk, obiri yandan da Lyudmile gucağında körpe, heçkim de bilmir ki, Veli esger-

likde evlenip, muhârebeye geder hele uşag da dünyaya getirip. Yegin o zaman Veli'den incimek heçkimin ağlına gelmezdi ki, niye ne üçün evlenip, evden gizli, evden icâzesiz niye bele iş tutup? Yene şükür, kim bilir gayıdacak, ya gayıtmayacak, heç olmasa yâdigarı galacak; canı canından, ganı ganından. Döne döne bu salıneni fikrinde istediyi kimi gurmuşdu, gadının kimsesiz hayatdaki çaşgınlığını, gorhusu hisselemişdi. Bilmir neylesin, kimi çağırsın, ya gözlesin, hele bu saat kimse bayıra çıhacak, burda niye dayandığını soruşacak, onda evvelâ hansı sözü desin, nece başasalsın, başasalana geder gören ona ne deyecekler, nece bahacaklar? Sonra gadının gorhusunu hisseleye eleye gapının nece açıldığını görürdü, gâh atası çıhırdı o gapıdan, gâh bacısı, ya gardaşı, ancak bir degige keçirdi hamısı artırmada durup gözlerini gadına zilleyirdiler, gadın da dili söz tutmadığından elinde sıhdığı mektubu uzadıp, aniden ağlayırdı. Belke de heç ağlamamışdı, belke de bu görüş biraz başka cür olmuşdu, ancak inanırdı ki, evvel evvel bu görüş evdekileri sevindirip, çünkü onda hele Lyudmila Lyudmila deyildi, oğullarının yanından gelen adam idi, teze heberler, teze söhbetler getirmişdi, hele gerek neçe vaht keçeydi ki, Lyudmila'nı yanından geldiyi adamdan ayıraydılar, elediyi söhbetlerden özlerine ne lazımsa götürüp, daha Lyudmila'ya maragı itireydiler ve birden ayılıp göreydiler ki, bu gadının da öz hayatı var, o da nese isteyebiler; bu da onları gorhudaydı, yadlık, soyuklukda yegin o zaman başlayacakdı. Ancak oğullarından ayırdıkları adama bu müddetde ısınabilerdiler, bir ay, iki ay yoh, üç il bir damın altında yaşamışdılar, gelin gözünde görmüşdüler, evin gelini kimi de analarının gızılından ona da pay düşmüşdü; lola sırğalar, sünbül bilerzik, nişan üzüyü mücüründen çıhmışdı. Ve belece belece eşitdiklerini götüroy eleyende söz-söhbete, incikliye sebep olacak heç ne tapmırdı, intehası, nese olmuşdu, nese olmuşdu ki, üç ilden sonra Lyudmila birdenbire uşağı da götürüp evden çıhmışdı, başka yerde ev kiralamışdı. Herden fikirleşirdi, belke gözleyip, gözleyip, alır erinin gayıdacağından elini üzüp, gadın kimi etrafına bahıp, kimise görup, kimise seçip, alışıp-verişip. Di gel bele birşey olsaydı Düzyurt camaatının ağzını yummak olmazdı. Hele başkalarından evvel bunu evdekiler tezce deyerdiler, onların gabağında özlerini temize çıharmak üçün deyerdiler ki, evden, sonra da Düzyurt'dan getmeyinin suçunu Lyudmila'nın üstüne yıhsınlar. Di gel bele şey olsaydı heç gardaşı da ataları ile küsülü galmazdı. Demek ele şey olmamışdı, belke de ele şey yoh, heç arada hırda inciklik de olmamışdı, sâdece, atası ya analığı düşünüp daşınıp, sonra yüz defe ölçüp biçipler, görüpler Veli'den ses-sorah yohdu, gız da gözlerinin gabağında; gözel göyçek, cavan, ömrünü çürütmeyecek ki, gec-tez ere getmeliydi, özüne aile gurmalıdı, bunun üçün çalışıplar özlerinden uzaklaşdırsınlar ki, gız nece isteyir, ele yaşasın, onlara göre, evlerinede yaşadığına göre isteyini boğmasın.

Yohsa istedin-istemedin günde bir huzursuzluk olacakdı dul arvadda söz mü eksikdi; bele durmadın, ele durdun; bele bahmadın, ele bahdın; bele oturmadın, ele oturdun deyecekdir. Deyende de ürekleri ağrıyacakdı, demeyende de. O da yegin bunu başadüşüp, söz-söhbetsiz berhanasını yığışdırıp. ele söz-söhbetsiz yığışdırıp ki, arada hörmet yene galıp, sonra da tamam Düzyurt'dan gedene geder ayağını onlardan kesmeyip. Ancak, ahı, ne bilmek olardı, belke Lyudmila heç innen bele ere getmeyecekmiş, gözü orda-burda galmayacakmış, belke Lyudmila'ya onların gayğısından, mehebbetinden savayı heç ne lazım deyilmiş, ele bu gayğıya, mehebbete ısına ısına oturup balasını böyüdecekmiş? Bunların hamısı inanılacak şeylerdi, düz fikirleşirdi, düz başadüşürdü; ele olsaydı, bele olmasaydı, "ele-bele" olduğuna göre de herşey yalandı. Hegiget o idi ki, muhârebeden gayıdıp görmüşdü evde hamı suçlu kimi gezip dolanır, gardaşı atası ile küsülüdü, görmüşdü Veli'den naftalinlenip sandığa goyulmuş paltarlar galıp, atasının fikrden, derdden beli eyilip, bilmemişdi Veli'nin ölümüne yansın, atasına ürek-direk versin, yohsa erköyünlük eleyen gardaşına herslensin. Gardaşı dığır dığır gezende lap asabileşirdi. Fikirleşdi, gırımını görüp özüne yığılar, uşaglık elediyini ganar, İntehası, gırımını görüp, başladı ondan da gen gezmeye, soyuh görüşmeye. Yegin özünü gahraman hisseleyirmiş, gözleyirmiş ki, hamı bunun küreyine şappıldadacak, deyecek, igidsen. Ancak doğrudan da igiddi. Otuz ilden sonra peyda olup, camaat bunun görüşüne gelir, hoş geldin eleyir, nece üz gösterdise, yavaş yavaş ayaklarını kesdiler. Neylesinler, üzleri etdendi, igid deyiller. Gerek igid olasan ki, özünden başka heçkimi beyenmeyesen, ömründe bir defe neyese peşman olmayasan, azab çekmeyesen...

Çaydanı gazın üstünden götürmek üçün ayağa duranda hisseledi ki, onu soyuh tutup. Kürke berk berk bürünüp, çekeleklerini sürüye sürüye yangaranlık dehlizin arhasına getdi. Gapı açık idi. Dayanıp key key açık gapıya bahdı. Ahı bayag gapını örtmüşdü?! Gapıyı örtüp örtmediyini yadına salmağa çalışarak, külek bir de açmasın deye gapının arasına eski goyup örtdü. O degige de eve üreyince olmayan bir sâkitlik çökdü. Bu sâkitlikde sobanın uğultusu, duvar saatının can sıkıcı tıggıltısı eşidildi. Şüşenin obiri terefinde külek öz lal oyununu çıharırdı. Sıh bulutlar tutgun perde kimi güneşin gabağını tutmuşdu, amma külek herden bu boz bulanık perdenin kenarını azacık galdırırdı, o zaman soyuh güneş ışığı donmuş torpağın üstü ile titreye titreye sürüşüp, yene birce anda yoha çıhırdı.

Penceresi çardağa bahdığından metbeh lap alagaranlık idi. Çaydanın altı yanmırdı. Elini tohundurdu soyuhdu, yegin gaynadığı üçün gardaşı altını söndürmüşdü. Gazı yandırıp, çaydanı tezeden üstüne goydu. Elini oda tutdu.

Barmaklarına isti deyende canından üşütme keçdi. Fikirleşdi ki, birce bu kışın kış günü hestelenmeye, yorğan-döşeye düşmeye. Bir yandan soyuh, bir yandan da şıppır terin içinde. Gızları gelip başçekse de, gerek bazı işlerini özü göre, heç olmasa durup çay goysun, hele gel ıslanıp bedenine yapışmış köyneyinin üstünden berk berk geyinip titrede titrede bu soyuhda ayakyoluna get... Beş-altı ay evvelki hayatı indi ona hoşbehtlik kimi göründü. Özü öz kefinin ağasıydı, fikirleşmirdi eynindeki köhnedi mi, tezedi mi, günorta et mi yeyecek, ya pendir çörek mi? Ele olurdu darvazanı bağlayıp, bütün günü evden eşiye çıhmırdı, heç hayata da düşmürdü; televizyona bahırdı, yeyirdi, yatırdı, ye ele elece yatağının içinde uzanırdı, erindiyinden bazan ayakyoluna da getmirdi, metbehdeki aroy vedresine siyirdi. İndi ancak rahatlığı bir yana, hele gerek vahtı vahtında üzünü gırha, paltarını deyişe, çalışa soyuducudan et ve yağı noksan olmaya, goy, gardaşı görsün ki, o nece lazımsa, ele de yaşayır. Yohsa altdan altdan seviner, deyer, tek galıp, ağlını itirip. Acaba gardaşı niye bele gaddardı? Belke de anasız böyüdüyü üçün bele idi. Ne olsun ki, heç vaht hatırına deymemişdiler, her nazı ile oynamışdılar; ana başka şeydi. Özü de elebil necese bu yohluğu hisselemişdi. Hele lap balaca olanda, yahşı yadında idi, bir defe onu heç cür kiridebilmirdiler. Beşiyinin başında yüz oyundan çıhırdılar, biri muşgururdu, biri oyuncak gösterirdi, o ise ovunmurdu, zulum zulum ağlayırdı, onların üzüne de doğru düzgün bahmırdı, elebil başka adamı ahtarırdı, başka sesi eşitmek isteyirdi. Onda atası üstüne gışgırandan sonra kiridi. Kes, dedi, kes, gurtar, boğaram yohsa. Kiriyip key key üzlerine bahanda da hamısı kövrelmişdi. Çoh isteyirdiler. Belke de yazıkları geldiyi üçün çoh isteyirdiler. Ancak ana başka şeydi, başka şeydi. Gurban olum, ay ana, hardasan, ay ana, hardasan?

Teze çay demlemeye hevesi yohdu. Olmadığına göre de acıkla çaynike çay atıp deme goydu. Demlenene geder, özünü mecbur elediyinden lezzet ala ala telesmeden stekanını duzla yudu. Sonra çay süzüp öz otağına apardı. Büfenin gözünden limon çıhardıp dilimledi. İçinde beş-altı dene nâneli kanfet olan şişe şeker gabını da, limon saldığı stekanı da çaypaylıyanın yanındaki krujeva örtüklü tumbanın üstüne goydu, çarpayıya uzanıp gözlerini yumdu. Bir vaht çetinliye düşende, ya nedense bezende özünü sâkitleşdirirdi ki, hemîşe bele olmayacak, bu huzursuzluk da, çetinlik de keçecek, öz otağında bir stekan çayla tek galdığı anlar da olacak, kenar gözden uzakda rahatca düşünüp danışabilecek, içdiyi çayın dadına mı, pencereden düşen güneş ışığına mı, döşeyin yumuşaklığına mı neyese yene sevinecek, nedense lezzet alacak. Hatta inanırdı ki, herşeyden, hamıdan eli üzülende de ömrü onu diksindirmez, çünkü bu sevincler dört duvar arasında da onunla olacak. Ancak o zaman tek de-

yildi, ailesi vardı, uşağı vardı, onda hele arvadı onu atıp getmemişdi. He, deme onda bunları arzulamak mümkün imiş, bu deme yorgun adamın yuhu arzulamağı kimi bir şeymiş. Gözünden yuhu töküle töküle sevincle özünü çarpayıya yıharsan, di gel seher ayılacağından gorhmursan, aksine, ona da sevinirsen ki, seher ayılacaksan, göreceksen kimlerinse gözü sendedi, onlar sensiz bir addım da atabilmezler. Deme bütün ömrü boyubunuca kimlerinse senden asılı olduğunu, necese sene ihtiyacı olduğunu hisselemekse adama rahatlık getirirmiş. Çünkü o zaman seni sevdiklerine sözsüz sohbetsiz inanırsanmış. Yegin bu rahatlığa göre uşağı balaca vahtı çoh isteyirsen; bilirsen ki, döysen de söysen de, senden üzü dönmez, eteyini burahmaz, biraz sonra yene üstüne gaçacak, senin gucağında kiriyecek. İndi ancak gızlarından çekinir, gelip yoluhanda, paltarını yuyanda yüz yol "sağ ol" deyir, yerli yersiz üzlerine gülümseyir ki, onları özünden bezdirmesin, gırpım gırpım üzülesi bağları birden gırmasın. Onsuz da nece uzaglaşdıklarını görürdü, bu da onu teeccüblendirmirdi, bilirdi ki, bele de olmalıdı, Allah rehmlidi. Evlat, ataanadan uzaglaşmalıdı, ele uzaglaşmalıdı ki, onları ne vahtsa itireceklerі fikrine öyreşebilsinler, itirende de ağrı az olsun.

Telefon yavaş yavaş cingildedi. Gardaşı o yanda nömre yığırdı. Göresen kime zeng vururdu? Merağını ve onunla birlikde gözeren gıpda hissini üreyinde boğdu, özünü sâkitleşdirdi ki, hemîşeki kimi aldanır, bilmemezlik, uzaklık onu aldadır, gûya başkasının hayatı daha maraglıdı, daha mânâlıdı, gûya birce o dayanıp, dünya ışığını, kölgesini onun üstüne salmadan kimlerinse başına fırlanır. Belece kenardan başkalarına ürek ağrısı ile bahdığı çoh olmuşdu, hemin hayatı arzulamışdı, istemişdi yahınlaşsın, hemin hayatın oduna o da gızınsın, ancak hemîşe de gorhmuşdu ki, orda artık görüner. Bacısı Vitebesk'e, Veli'nin oğlunun toyuna gedende, onu da heveslendirdi. Gedek, gedek, getmedi. Yirmi yirmi beş il ilde hayatı üçün heç ne elemediyi adamın toyuna getmeye, birdenbire peyda olup, "men de senin eminem" demeye üzü tutmadı. Getseydi, Lyudmila'nın, balaca Veli'nin nece sevineceyini fikrine getirip, getmediyine sonra da peşman oldu, günleri saya saya da bacısını gözledi ki, toyda onun yeri göründüyünü, onu andıklarını eşitsin. Sadelövhlüye bah! Bacısı getdi, gayıtdı, toydan, Lyudmile'nın yahşı güzerânından, toyda gardaşı ile de görüşdüyünden ağızdolusu sevincle danışdı. Heberi de yohdu ki, o, içini yeyir, öz ahmaglığına gülür. Çünkü evveller Lyudmila'nın, gardaşının hayatını asanca tasavvuruna getirirdi, tasavvuruna getirip hallarına acıyırdı, ele bilirdi onlar üçün dünyada herşey itirilip, oturup oturup keçmiş günlerini hatırlayırlar. Onları yaşadan, çekip aparan da hemin günlerin sevincidi. Deme bele fikirleşmekle, hallarına acımakla teselli tapırmış, öz derdleriyle başbaşa

galmamak üçün başını gatırmış. Gardaşının gayıdacağından elini üzdüyünden, günden güne hele lap hayırhah olurdu, gardaşına yazığı gelirdi, hatta gayıtmağını arzulayırdı, gayıtmayacağına inandığına göre arzulayırdı. Atasının defnine de gelmeyen adam, sonra ne üzle gayıdacakdı ki?! Gece gündüz azab çekecekdi, özüne söyecekdi, ancak gayıdabilmeyecekdi. Bele fikirleşdiyinden deme üreyi yumşak olupmuş. Ne bilsin ki, gardaşı düşündüyünden de möhkem amam imiş. Ancak geribe idi ki, atası onu hamıdan çoh isteyirdi. Bunu hisseleyende, her defe atası söhbeti dolaşdırıp gardaşının üstüne getirende asabîleşirdi. Gel asabîleşme de! İtilip gedesen, illerce özünden bir ses-sorak vermeyesen, kimin başına ne geldiyi vecinde olmaya, yene seni hamıdan çoh isteyeler. O, oğulluk vazifesini yahşı-pis yerine yetirdi, bacardığını esirgemedi, dalına alıp gezdirmese de, heç olmasa dallarına da minmedi. Ölene yahın üç ay heste yatdı, ayakyoluna da gedemmirdi, altını batırırdı. Gördü hamısı iyrenir, söylenir; heçkimi goymadı, yahına goymadı.Özü bahdı, özü altını temizledi, özü çimdirdi, körpe uşag kimi üç ay gucağında çöle çıharddı. Di gel yene pis oldu. Ürekleri yananda da goy ona yanaydı. Gözlerinin gabağında idi, görürdüler ne zahmetle uşak böyüdür Aşan mı anasız iki uşag böyüdesen, gece yüz defe oyanıp üstlerine bahasan, işde rahat oturmayasan ki, gören ne yediler, ne içdiler. Belece böyüt, sonra da göz ol, görüm hardan geldi, hara getdi, kimle oturup durdu. Gız uşağıdı, birden yolunu azar, veya adı çıhar. Hamısını eledi, toy vurdurdu, cer-cehizle köçürdü, hamısını da tek başına. Buna da yegin hüner lâzımdır. Ürekleri yanaydı da. İntehası, o, hırdaca deyildi, atasına da başgoşmurdu, hersinin, hekkesinin ömrü birce anlık olurdu, lâ'net şeytana deyirdi, özünü inindırırdı ki| atasının da çoh istemeyi yazığı geldiyi üçündü. Acaba doğrudan mı bu sebebden onu çoh isteyirdi? Bacısının söhbetinden sanra malum oldu ki, indiye geder fikirleşdikleri boş şeymiş. Heçkes derd elinden deli olmayıp, hamı sâkitce başını sallayıp öz ömrünü yaşayır, yazığı gelmesi gereken bir adam varsa, ele o özüdü. Onun üçün de birdenbire özünden, öz yaşayışından bezdi, gündelik gayğıları, seher durup ahşam yatmağı, acıhdı veya acıhmadı, hergün vahtında garnını doyuzdurmağı onun üzünden işkenceye döndü. O vahta geder ki, gardaşını gördü, görüp bildi ki, yene aldanıp, bilmemezlik onu aldadıp, gardaşının hayatında gıpda edilecek heç ne yohdu. Eger adam otuz ilden sonra tek başına gayıdıp gelirse, otuz ilden sonra da kör kimi tutduğunu burahmırsa, demek bu otuz ilde el atıp tutmağa başka şey tapmayıp. Daha onu da bilirdi ki, eleyip elemediklerine göre özünü üzmeye deymez, çünkü, nece yaşasan da vaht özü ile peşmançılık getirir. Anlıyammırsan ne yahşıdı; yanından ötüp keçdiyin, yohsa çatdığın. Bugün inandığına da sabah şüphe edirsen, elin her yerden üzülende heç yerden yene özüne bir ümid yaradırsan, indi de onun arhasına düşürsen.

Bütün ömrü belece ümidle şüphe arasında keçdi. Gerek vahtında başadüşeydi ki, başını dik tutup gezmek üçün senin nece olduğun vâcip deyil, seni nece tanıdıkları vâcipdi. Ancak bu da nâ-rahatçılık getirir, isteyirsen seni olduğun kimi tanısınlar, sevsinler, bilsinler ki, sen bir künce çekilip dursan da onları düşünürsen, onlarla nefes alırsan, gece gündüz Allah'a yalvarırsan ki, heçkime heç ne olmasın, bir teher tohunmasın. İntehâsı, bunu bilmek heçkese lâzım deyil, bağırsan bile sesin heçkese çatmaz, çünkü hamı senin kimi eşitdiyine şüphe elemeyi bacarır, eşitdiyi bir yana gözü ile gördüyüne, yahşılığına ya pisliyine inandığına da sonradan yüz cüre don geyindirir, çünkü keçen vaht olanı sınık güzgü kimi her parçasında bir cüre gösterir. Gerek bunları vahtında başadüşeydi, yaddaşın unutkanlığına inanaydı, başadüşeydi ki, yalanla hakikat aynı deyil. Herşey olduğu anda hakikatdı, bir an sonra yalan. Yalan olduğuna göre de olup biteni öz ömrü kimi hatırlayammır, elebil ayrı ayrı illeri, günleri deyişik adamlar yaşayıp. Ayrı bir adam haçansa uşag olmuşdu, seher seher yerinden galhıp, yuhulu yuhulu ata-anasının yanına gaçmagdan hoşlaşırdı, aralarına uzanıp nazlanırdı, hâtirine deyende, nedense inciyende acıg eleyip küsürdü, bilirdi ki, gelip könlünü alacaklar, gılığına girecekler, evvelkinden daha çoh ezizleyecekler. Onda da gar yağırdı, güneş çıhırdı. Di gel o uşag anlamırdı ki, gar yağdığına niye sevinir, atası eve gec gayıdanda niye darıhır, başına niye fırlanırlar, küsende niye gılığına girirler. Telesdikce telesirdi ki, ahşam olsun, telesirdi ki, seher açılsın, çünkü her an, hergün özü ile sevinc getirmeliydi. Bir defe evde adam çoh olduğundan Veli'yle onu yatırmak üçün gonşu apardılar. Tek galmak, onlarında üreklerinceydi. Yatağlarının içinde oynayırlar, gülürdüler, yasdıkları birbirine tullayırdılar. Birden ataları otağa girdi, acıglı acıglı üstlerine gışgırdı ki, sâkit olsunlar, gülmesinler. İkisi de elebil mahnaya bend idiler, sessese verip ağladılar. Onda ataları da durup durup birden ağladı, onları gucaklayıp, ağlayın dedi, siz de ağlayın, ananız ölüp. O uşag inanırdı ki, gözünü açıp isti, ışıklı evlerini, altında oynadığı tanış ağacları gördüyü kimi hergün ata-anasını da görecek. Sonra bir gün keçdi, iki gün keçdi, bu günler öten günlere ohşamayanda hemin uşag da yoha çıhdı, anasının yohluğunu, atasının sertliyini, evdeki huzursuzluğu yadırgadı. Bütün bunlara öyreşen sanki ayrı uşag idi. Onun üçün tanış hayatdan, tanış ağaclardan savayı mektep varıydı, küçe varıydı, dostları, yoldaşları varıydı. Çoh vaht heç evden ötrü darıhmırdı da. Çünkü evde her degige gorhurdu ki, bu saat atası ona, veya gardaşlarına herslenecek, yene huzursuzluk olacakdı. Sonra atası evlendi, evlenip birdenbire deyişdi, mehribanlaşdı, onlar pis bir iş tutanda da hâtirlerine deymedi, elebil suçlu idi; çalaşırdı günahını temizlesin, özünü temize çıharsın. Onlar da evdeki huzura sevinirdiler, ancak ataları çoh mehribançılık eleyende, nedense adatlarının gözünün içine bahmağa utanırdılar.

Onun yaddaşında bir başka oğlan da varıydı. Bu oğlan üçün dünyada hurmayı saçlı, gara gözlü, tutaş kirpikli gızdan başka heçkim yohuydu, elebil doğulmuşdu ki, gece gündüz o gızı düşünsün, olmayan hayâller yaratsın, o gızdan ötrü kahramanlıklar elesin, yaralansın, ölsün, ölsün ki, gız onun üstünde ağlasın, hesretini çeksin. Ancak ele ki, gızı görürdü, bahışları rastlaşırdı, esmeceye düşürdü. Gız yahınlaşıp bir söz deyende, bir söz soruşanda dili dodağı tepiyirdi, başını yerden galdırammırdı. O oğlanın neler çekdiyinden heçkimin heberi olmadı. Belke heç gızın da heberi olmadı. Heçbir şeyden şikâyetlenmeden, heçkimden heç ne ummadan öz hislerinin içinde yaşadı, günlerin bir günü de hemin hisleri hemîşelik özü ile aparıp yoha çıhdı. Orduya çağrılma kâğızını alan daha başka adam idi, muhârebeden gayıdan da. Muhârebeden tez tez mektuplar yazırdı, hamının bayramını, ad gününü vahtında tebrik edirdi. Ancak ele ki, gayıdıp geldi, bu verdişlerini o saat yadırgadı, bazan öz ad gününü de yaddan çıhartdı. Demek adam ne geder çetinliye düşürmüşse, o geder isteyirmiş insan olduğunu hisselesin, hamını, ele özünü de buna inandırsın. İnandırsın ki, o öz canının hayına galmayıp, herşey yadındadı, hatta odun alovun içinde bayramları, ad günlerini bile unutmur. Muhârebeden gayıdandasa buna inanmak, kimise inandırmak ona lâzım olmadı, onsuz da hamının gözünün gabağındaydı, görürdüler ki, hamı kimi o da yaşayır, azad arhayın gezip dolanır, yeyip içir. Gelen kimi de Düzyurt'da açılmış iki illik müellimler enstitüsüne girdi, pis-yahşı ohudu, diplom aldı, öz kefinden de galmadı, subay oğlanıydı, ömrünün dörd ilini muhârebe yele vermişdi, gerek o günlerin evezini çıhaydı, ona göre her günü gânimet bilirdi, hatta şenbe, bazar gızlarla vahtını hoş keçirmek üçün Dilican'a raksa gaçmağa da erinmirdi. Belke ele ora-bura çoh gaçdığından atası onu kendirlemeye telesdi. Ancak o heç baş-ayak atmadı da, yegin özü de bu fikre alışıpmış, bilirmiş ki, gec-tez bu hak hesab olmalıdı, her atanın arzusudu övlâdını erseye çatdırsın, toy vurdurup borcundan çıhsın, neve götürüp sevinsin. O da bunu arzunun hilâfina getmedi, evlenip Veli üçün tikilmiş evde yaşayan da artık başka adam idi. Hemin adam bir seher hamile gadının yanında gözünü açıp anlamışdı ki, onun bu güneşli, aylı, ulduzlu semânın altında nefes alabilmeyi, hoşbehtlikdi ve bu hoşbehtlik üçün hamıya borcludu, hamı onun üçün nese edip, demeli o da bu adamlar üçün nese elemişdi, necese, ne cürse bu borcun evezini vermelidi. Bu his birdenbire hamını onun gözünde deyişmişdi, hamı ona özü kimi hoşbeht görünmemişdi. Derdli, ağrılı, uşag kimi kömeksiz görünmüşdü. O hatta hamının birbirinden çoh az şey umduğuna, vur-tut bir hoş söz, bir boş bahış umduğuna teeccüblenmişdi. Hemin adam inanmamışdı ki, kimse bile bile pislik elesin, ne olurdusa anlaşılmazlıkdan olurdu. Hamı da bunun ağrısını gec-tez öz içinde çekirdi, ona göre hamıya yazığı gelmişdi, istemirdi garşısındakine yarasın,

ağrısını necese yüngülleşdirsin, heç olmasa bir müddetse unutdursun. Özünü alçaltdığını fikirleşmeden hamının gulluğunda dururdu, bu saat kime ne lâzım olduğunu öz gözünden tanımağa çalışırdı. Bundan lezzet alırdı, onu da hisseleyirdi ki, getgede gapısını daha ürekle açırlar, her söze, her tebessüme sevinebilirler, bu da ona dahatlık getirirdi, elebil elleşip vuruşup ahır ki, çohdan arzuladığın evin temelini atırsan, daha inanırsan ki, çetini başlamağıydı, kerpic kerpic de olsa bu evi tikip gurtaracaksan. Hemin adam üçün Lyudmila da, o uşag da nağıl deyildi, balaca Veli'nin şekli iki gızının şekli ile yanaşı bir ailenin uşağı kimi duvardan onlara bahıp gülümseyirdi, arada ne vahtsa huzursuzluk da olmamışdı. Lyudmila öz yerlerine gayıtmak istemişdi ve gayıtmışdı. Gardaşı da gec-tez atasını danışdıracakdı, bu hırda iş idi, heçbir uşag erköyünlüyüne baş goşmağa da deymezdi. Veli'den bir sorak bilmek fikri de ona dinclik vermirdi, ümidi geldiyi yerlere mektup yazırdı; deyirdi, belke kabrini tapdı. Hele pul yığıp bir gün gardaşı ile balaca Veli'ni, Lyudmila'nı görmek üçün Vitebsk'e gedecekdi, goy o uşag emilerini tanısın, ürekli böyüsün. Helelik bu arzusunu gardaşından gizledirdi, isteyirdi gafilden deyip sevindirsin... Hemin adamın daha neler istediyi, neler arzuladığı onun yadında deyil, hemin adam özünden sonra onun üçün birce ağrı goyup gedip. Yegin ağrısız yaşanan illerce ağrı ile hatırlanır, yegin ağrı hemîşe olmalıdı. Ya hemin günleri yaşayanda, ya da hatırlayanda. Bir de hemin adamı hatırlayanda hemîşe hayıflanır. Ahı o hemîşe o cür olabilerdi, dünyanı, adamları o cür görebilerdi, gorhusuz-hürküsüz, hoşbehtliyinin üstünde esmeden, hoşbehtliyini heçkimden gısganmadan, heç neye gızırğalanmadan yaşayabilerdi. Herşey birden dağıldı, yoha çıhdı. Fikirleşirsen âdi gündü, işden çıhıp evine gedirsen, göreceksen arvad-uşag seni gözleyir, sen de bir kısmet çöreyini yeyip uşagların başına yığacaksan, deyip-güleceksen. Gelirsen ki, arvadından başka hamı evdedi, gözleyirler şad heber versinler, muştuluglasınlar. Gözün aydın, arvadın gaçıp. Gülmelidi. Yaman gülmelidi. Gerek bele gülmeli iş ele onun başına geleymiş. Emellice ağlını itirmişdi, ele bilirdi dünyanın ahırıdı, teleye düşmüş sıçan kimi vurhunurdu, yazıg yazıg döyükürdü, hamıya yalvarırdı, "birşey fikirleşin da, tez birşey fikirleşin..." İndi de yadına salanda helâletden onu ter basıp, özüne nifret eleyir. Sonra hele sızıldaya sızıldaya küçeye çıhdı, vağzala gaçdı, gelip geden gatarların penceresine boylandı, eve gayıdanda da telesdi. Gûya gayıdıp arvadını evde tapacakdı, eşitdiyinin yalan olduğunu bilecekdi, geldi ki, sâkitlikdi; dağılışan dağılışıp, yatan yatıp, oyag birce gardaşıdı, oturup kitap ohuyur. Lap kövreldi, doluhsundu. "Bir heber yohdu, belke başına bir iş gelip, he?!" Adam cavanlıkda ne yaman ahmak olurmuş. Bir çetinliye düşende ele fikirleşirsen heçkimin boğazından su keçmez, gözüne yuhu getmez, başının üstünü kesdirip dayanarlar ki, ay aman, görek ne deyir, üreyi

ne isteyir. Onda sağ olsun, gardaşı ayıltdı. "Arvad kimi ne ağlayırsan, e, dedi, ne olup, gaçıp, cehenneme gaçıp, özünü niye öldürürsen?!" Bilirdi ağzını açıp cavabında heçne deyenımeyecek, ne deyesiydi ahı, deyesiydi ağlamıram?! Bilirdi. Bilirdi ona göre cırtdadı, tezce özünü gösterdi. Belesini indi yahşı tanıyır. Birinin nese ayıplı işini görende, üzünü çevirip görmemezliye vurmaz, o saat yahasından yapışar, danlayar, ders verer, ağıl öyreder, nedi ki, utandırsın, alçaltsın, gabağında dili gödek elesin. Istediyi birce bu idi. Başını götürüp evden bir defelik gedende de yene oyun oynadı. Getmeyine düz eleyip gedirdi, hamının diline düşen, dalınca şingroy çalınan adamla bir damın altında niye yaşamalıydı ki? Gal, günde her ağzı göyçekden bir söz eşidip asâbileş, üstelik özünü de sal azara. Gardaşının gününe ağla, kömek ele balalarını sahlasın, böyütsün. Düz iş gördü, ancak buna göre getdiyini boynuna almağı şa'nine sığışdırmadı. O ahı kahraman idi. Gerek kahraman kimi de gedeydi, özünü düşündüyünü, özüne rahatlık ahtardığını perdeleyeydi, özü özünü aldadaydı; gûya eziyetden gaçmır, onun ucbatından özünü eziyete salır, evinden didergin düşür, çünkü burnunun suyunu ahıtdığına göre ondan zehlesi gedir, üzüne bahammır. Yahşı ki, tez getdi, yoksa elinde yığmışdı, ahır tutuşacakdılar. Ancak sonra bir gün keçdi, iki gün keçdi, görende ki, camaat arasına çıhammır, başını galdırıp şah gezemmir hersi soyudu, gardaşını gınayammadı. Gerîbe idi ki, onda heçkimden inciyebilmirdi, incimek ağlına da gelmirdi. Soyuk görüşürdüler; tabîi sanırdı, yan keçirdiler; tabîi sanırdı. Aksine, kimse mehribanlık eleyende, hoş söz deyende, hoş üz gösterende dalağı sancırdı, bunu yüz yere yozurdu. Ele o vahtdan vesvese oldu, başladı hamıya, herşeye şüpheyle bahmağa. Bele yaşamahsa zulümdü. Hardansa gic gic fikirler dolup beynine, bilirsen ki, boş şeydi, nâ-hak nâ-rahat olursan, başından atmak lâzımdı bunu, unutmak lâzımdı, ancak yene özünle bacarmırsan, hemin fikrin dalına düşüp gedirsen, nelerse uydurursan, nelerse tokguşdurursan, içinde esip coşursan, asıp-kesirsen, seher de özünden tokguşdurduklarına uyup kimise acılayırsan, kimdense gen gaçırsan, ya kimese yaltaklanırsan, gullug gösterirsen. Sonra da bunları yadına sal, peşman ol, özünü danla, söy, özün özünden bez. Yegin daha ölünce bu hâsiyyet ondan el çekmez. İndi de gardaşının danışdırmamağını durup özüne dert eleyip, hele canı da yanır ona. Otuz ildi görmemişdi, üreyi esirdi, isteyirdi gabağına gedip görüşsün, gucaklasın. Allah'ın kuru salamını da vermedi. Eyilip sâkitce ayakkabılarını çıharırdı, ele de çıharırdı ki, gûya aradan otuz il keçmeyip, bu gapını örtdüyü dünendi. Matı-mutu gurudu, hayretlendi ki, gören gardaşı doğrudan mı bu otuz ilde aldadabilip, evsiz-eşiksiz galmağında onları günahkâr sayır? Ancak belke heç özünü aldatmayıp, ele doğrudan da hemîşe ondan zehlesi gedip? He?! Heç vaht da, onun fikirleşdiyi kimi, evden getdiyine peşman olmayıp, yarıcanı onların yanında galmayıp, gayıtmağa bahâne ahtarmayıp, yuhularını garışdırmayıp? Yani doğrudan mı

yecek, sonra da nâ-rahatçılığını bildirecekdi. Bilmeyecek gardaşının yanına getsin, ya getmesin. Yemek aparsın, ya aparmasın. Gorhacak ki, gardaşı birden ağır bir söz deyer, hamının yanında onu pert eleyer. Fikirleşdikleri onu üzecek, heç vaht da özünü haklı sayammayacak. Demek herşey olduğu kimi galdı. Demek heç ne deyişmeyecek.

Telesdiyinden gapını kilitlemeyipmiş. Astandada dayanıp gardaşının otağına sarı bahdı. Gapı örtülü idi. İteleyip açdı. Çarpayı yıhılmamışdı, kahverengi cızgılı pecama rasgele yorğanın üstüne atılmamışdı. Gara çekeleyin bir tayı yohdu, obiri tayı ağzıüste çönmüşdü.

Gardaşından ötrü birdenbire danıhdı. Ve çarpayıya çöküp bütün gocalar kimi astadan, için için ağladı.

EYVAZ ELLEZOĞLU

(1956 -)

Gürcistan sınırları dâhilinde kalan fakat, aslında kadîm bir Türk beldesi olan Karayazı (yeni adı Gardabani) yöresinin eski adı Muğanlı, yeni adı Sartgala olan köyünde doğdu. 1979'da Tiflis'deki Pedagoji Enstitüsü'nden mezun oldu. Çeşitli gazete ve dergilerde, hikâyeleri yayınlanmaktadır. Hâlen, Tiflis'de çıkan "Sovet Gürcüstanı" adlı gazetede çalışmaktadır. Ellezoğlu'nun Ölü Yay adlı hikâye kitabı vardır.

UFALANMIŞ GÜN

Hergün bu yolu iki defe keçmeli olurdu, bir defe işe gedende, bir defe de ahşamlar gayıdanda. Herden idârenin maşınları rast gelende onu da götürürdüler, o zaman yaya yerimek eziyyetinden gurtarırdı. Bugün direktorla danışandan sonra hissetdi ki, daha ahşama kimi gözlemeye deymez. Plaşının yahasını galdırıp yola çıhdı. Yolda heçkim yoh idi. Bundan teskinlik tapdı. Ona ele gelirdi ki, indi direktorla aralarında keçen söhbeti idârede bilmeyen yohdu. Eger işde olsaydı, onu sorgu-suala tutacaklardı, o da yalan uydurabilmeyecekdi. Yahşısı bu idi ki, heçkese görünmeden aradan çıhaydı.

Birneçe gün evvelin söhbeti idi. İdârede yahşı bir yer boşalmışdı, aylığı-donluğu da yahşıydı. Bu boşalan yere heveslenen çoh idi. Ahşamüstü direktor onu çağırdı. Üz üze geldiler. İşçiler çıhıp getmişdi, bu iri binanın içine ağır, yad bir sükût çökmüşdü. Nüsret müellim ordan-burdan danışdı, dedi ki, mesele beledir, gel bu işe keç, başka adamlar da var, amma onlardan menim hoşum gelmir. Erîzeni de yaz. Sonra direktorun özü kâğız çıhardı, kalemi ona uzatdı. "Ne gözünü döyürsen?" dedi, gülümsedi. Düşündü ki, Nüsret müellim onun üçün gülümsünür ki, o üreklensin, cesârete gelsin. Stul çekip oturdu, gözünü başının üstünde dayanmış olan adama dikdi. Direktorun üzü fetir kimi enliydi, gülende üzünde gırışlar emele gelirdi, elebil göle daş atırdın, dağalar enine yayılıp yoh olurdu. Erîzeni yazanda Nüsret müellimin üzündeki ifâde hele de yadındaydı, elebil isti nakkaşla yaddaşına yapışdırmışdılar; alacalanan, gıyılıp yoh olan gözünün gabağında bir şeytan parlayırdı. Fikirleşdi ki, direktor ona bu işi nâ-hak teklif etmir. Bilir eline ayağına dolaşan deyil, başını salıp işini görecek, istediyi vaht da onu aldadıp çaldığı havanı oynadacak. İçi elebil bayatlaşdı, hevesden düşdü, yazmadı. Direktor başının üstündeydi. "Niye duruhdun? Yaz, yaz." Dedi. Kalemi gönülsüz gönülsüz götürüp, kâğızın üstüne eyildi. Sonra erîzeni direktora verdi. Ancak, doğruyu demek gerekirse, bu vazife onun üreyince deyildi, itiraz etmeye de üzü tutmadı, fikirleşdi ki, direktor onun hakkında düşünecek ki, domuzun başını gızıl honçaya goyursan, oradan da sürüşüp düşür.

Yol bomboş idi. Her yanı bir bozluk sarmışdı. Külek kendin başından vurup ayağından çıhırdı. Evler, obiri terefdeki kabiristanlık, uçurum bozarmış bir rüzgârın içindeydi. Fikirleşdi ki, göresen, külek haradan gopup. Çevrilip dağların terefine bahdı.

Üreyi rahat idi. Üzüntüden canı gurtulmuşdu. Seher direktor onu çağırıp erîzesini geri vermişdi.

— Menden incime, yuharıdan zeng elemişdiler, kimse adamı var. Demişdi.

O, heç ne deyebilmedi, yalnız udgundu. Hem de bundan utandı, özünü diri, gözünü könlünü toh tutmağa çalışdı. Ele evvelceden bilirdi, bu iş baş tutmaz. Sâkit, heçkimle üz-göz olmadan yaşamağı üstün tuturdu. Elbette, bu bârede her yerde bağırıp beyân elemirdi, üreyinde hissedirdi ki, sâkitliye can atır. Elbet yaşlanırdı. Adam cavan olanda çoh şey arzulayır, herşeye heveslenir.

Külek güclenmişdi, hava alımı yaydan galma toz-torpağı silkir, yolun hisinipasını sıyıra sıyıra, bura bura alıp aparırdı. Yol boyu sıralanmış ağacların yarpagları tökülmemişdi. Bir ucdan saralmış yarpaglara bahıp onlara acıdı. Bildi ki, innen bele külek onları birbir goparıp ayak altına atacak. Cavanlığında şeherde ohuyanda bir gızla görüşürdü. İndi yarpaglara bahanda yadına o düşdü. Belke de, gızı hatırlamağı onunla bağlı idi ki, bu cür havada birbirlerinden ayrılmışdılar. Gız, başını söyüt ağacının kölgesine goyup ağlayırdı. O ise kenarda durup sigara çekirdi.

Çakıl tökülmüş yol kül rengine çalırdı. Bu yolla yalnız onların idârelerinin kırık dökük maşınları keçip gedirdi. İndi onlar da göze deymirdi. Fikirleşdi ki, yegin, şoferler özlerini idârenin külek tutmayan terefine verip daldalanırlar.

Yolun obiri terefinde düzlükde ahan çay görünürdü. Çayın rengi gömgöy idi. Birdenbire suyun soyuhluğunu canında duydu. İndi yolun kenarındaki daşlar da, torpag da soyuyup.

Külek cövüz ağaclarını çırpmışdı, hırdaca cövüzler yola sepelenmişdi. Eyilip cövüzleri cebine yığdı, ikisini avcuna alıp gırdı, yedi.

Kend yoluna düşdü. Her teref kimsesiz idi. Yolun kenarındaki arhın suyunu toz-torpag basmışdı. Keçip geldiyi yolda heçkimle rastlaşmadı. Elebil her terefi süpürüp temizlemişlerdi.

Demir gapını dedesi açdı. Kişi, ondan söz gözleyirdi. Kişini intizarda goymadı.

— Düzelmedi. Kimese, ayrı adama söz veripler. Dedi.

Kişi heç ne demeyip, demir gapının kilidini çekdi. O, yalnız gapının sesini eşitdi.

Dedesi gedip yahındaki bazara garavulçuluk edir, sonra iki gün boş oturardu. Evveller goyun sahlayırdı. Goyunları ellerinden aldıhdan sonra hergün peyenin garşısında oturup, sigaranı odu oduna yandırırdı. Aydındı, darıhıp, meşgûliyyet tapabilmirdi.

Galdığı otağın perdelerini çekdiyi üçün, içeri alaca garanlık idi. Özü de ne yatak, ne stolun üstündeki gab-kacak yığışdırılmamışdı. Arvadı ana mektebinde işleyirdi. Nâtevan'a garşı üreyinde heçbir istilik duymurdu. Aile hayatı ferahsız, düzensiz idi. Ne vahtsa üreyinde ağlayan şeyleri kiritmişdi, amma bilirdi, bu yara haradasa derindeydi, sâdece üstü gaysaklanıp, çünkü gâfilden bu duygu sıyrılıp çıhır, içini silkeleyir, herşey gözünden düşürdü. Ele bilir elden verdiyi anı yaşamayıp, o adın ağrısı gelip keçir, o ise gözleri dolmuş halde keçmişin arhasınca bahır.

Gapı açıldı, kişi ele kenardan başını içeri uzatdı.

— Be indi ne olacak? Dedi.

Bayırda küleyin ağaclara çırpılan sesiydi, keçip gedirdi.

— Bilmirem. Dedi. Hem de hissetdi ki, indi bu saat herşeyi teferruatı ile danışmağa, bu işe pel vuranların kim olduğu hakkında danışıp söylemeye hevesi yohdur.

— O gedenin işi olar. Yaman vazife düşkünüdü. Deye, dedesi dillendi.

Dedesinin kimden bahsetdiyini nezere alıp, pert pert gülümsedi. Hağdalı'nı deyirdi, ahır vahtlar onunla arası açıh idi. Evveller aralarından su sızmırdı, sonra araları pozuldu. İndi Nağdalı'na yad, vefasız bir adam kimi anırdı.

— Sen de başısoyuhluk eledin. Pul lâzım idi, borç-herç tapardık. Dedi dedesi.

Bilmedi dedesine ne desin, çünkü ona meseleni anlatmak çetin idi. Hem heç hevesi de yoh idi. Çarpayıya çökdü.

— Men dükana gedirem, gel gapını bağla. Dedi.

Garğıdalıları biçip bir terefe yığmışdılar. Tel kafesin obiri terefindeki dovşanlar soyuhdan büzüşüp, yumurulaşmışdılar. Kişi dedi :

— Su gelse, gabları doldur.

Oğlu obiri otagdan çıhdı, elindeki çantanı yelleye yelleye babasının arhasınca getdi. Gapını bağlayıp otağa girdi. Burada soba yanırdı, hele ölmemiş milçekler bulaşık gab-gaşığın üstüne yığılmışdı. Seher gızdırıp yediyi küfteni yeniden odun üstüne goydu.

Külek güclenmişdi. Fikiryeşdi ki, yerin başına saldığı körpe ağacları yel gırmasa yahşıdı. Ağacları gedip uzagdaki sovhozdan getirmişdi.

Enstitüyü bitirenden sonra iki-üç il şeherde yaşadı. İşinden şikâyeti yohdu, amma aylığı kirayı ancak garşılayırdı. Ev almak hakkında düşünmeye bile deymezdi, il ilden pis gelirdi. Bir yandan da atası, anası zehlesini tökmüşdü; onları da gınamak olmazdı. İsteyirdiler oğulları gözlerinin gabağında işlesin, evlensin; yaşı da keçirdi, tay-tuşunun uşagları artık mektebe gedirdi. El altından ona iş de tapmış, direktorla danışmışdılar. Kiraladığı dâim kif gohusu veren otagda durup boz duvara baha baha düşünürdü. Sonra çamadanını çıhartdı, par-paltarını yığdı. Birce erîzesine gol çekip, ayrılmak pulunu alanda kövreldi, boğazı tıhandı.

Şeherden gayıtmağına gayıtdı, amma gönülsüz gayıtdı. Neyi ise elebil orada goydu, işe gönülsüz getdi, gönülsüz, hevessiz yaşamağa alışdı. Sonra evlendi. Hayatının ışığı, rengi sozalmışdı, tekce ilk defe ata olduğu zamanki sevinci yadındaydı.

Hava bomboz idi. Adama ele gelirdi ki, bu saat ya yağış, ya da sulu gar yağacak. Bu vaziyyetde hayli dayanıp, sâkitce küleyin sesine gulag asdı.

Duvardan şekiller asılmışdı. Öz şekilleri ve Natevan'ın tehnikumda ohuduğu vaht çekdirdiyi şekiller. Arvadına neçe defe demişdi, bunu buradan sök apar, gizli bir yere goy. Çünkü her defe şekle bahanda onda hoşagelmez bir duygu oyanırdı. Duyduğu acı ise itirilmiş, elden çıhmış olan hayatıydı. Evveller heç olmasa evlenmemişden gabag ümid var idi, ele bilirdi ne vahtsa hayatının şekli deyişecek, muayyen dönüş emele gelecek. Bazan yanıp yahılırdı; yani dünya da adama bu geder sitem eleyer? Sonra özünü inandırırdı ki, bele olabilmez, hayatında nese yahşı birşey gazanacak. Hayâlinde gurduklarına bazan o geder inanırdı ki, içi ümidle dolurdu, heyecanından geceler yatabilmirdi. Amma getgede bu hayâllerin de dadı gaçmağa başladı, mengene arasında sığışdırılan adam kimi sıhılırdı. Yaş ötüp keçirdi, tay-tuşunun uşagları mektebe gedirdi, o ise hele de durup kimdense sevgi, mehebbet, istilik gözleyir, neyese ümid ederdi. Sonra başadüşdü ki, bütün bunlar uşag hayâlidir. Nâtevan da ele o vaht ana mektebinde işleyirdi. Anası elçi getdi, söz kesildi, tekce oğlu olanda sevindi, üreyindeki yara da ele o vahtdan gaysaklanmağa başladı.

Kişi mağazadan tek gayıtdı. Eli doluydu, al-ver elemişdi; balık, ayakkabı, şalvar, hırda-para şeyler almışdı. Aldığı şeylerin hamısında kend dükanlarının imkansızlığı özünü gösterirdi.

Kişi, aldıklarını stolun üstüne düze düze :

— Orhan bacıngilde galdı, cöyüz-möyüz getirecek. Dedi.

Havanın tutgunluğu içeriye de sirâyet elemişdi. Küleyin sesi çeperlere ilişip inleyirdi. Gonşunun uşağı yolun kenarına düzülmüş olan demir boruları elindeki çubukla vura vura keçip gedirdi.

Külek biraz güceden düşmüşdü, yegin ahşama yahın feleknen elleşecekdi. Üzünü gözünü ovhaladı, elebil onu basıp ezel garamadan halâs olmak üçün bundan başka çâre tapmadı.

Soba hazîn hazîn yanırdı, boruların yırtık yerlerinden içeri tüstü dolurdu. Kişi, eyilip ocağı maşa ile gurdaladı, odun tutuşdu, alov dilimleri sobanın gapağını yaladı.

Gözünü evin suvaksız duvarına dikmişdi. Bu il aylıkdan artırıp gec alabilmemişdiler. İçerinin hörgü daşları, bomboz soyuh görkemi onu üşüdürdü. Yağışlar başlamadan meşeye gedip odun gırmak lâzım idi. Ona ele gelirdi ki, dedesi de onun ağlından keçenler hakkında, yahacağı fikirleşirdi.

Kişi bayıra çıhdı, bir gucak odunla gayıtdı, onları sobanın gabağına tökdü.

— Gedim biraz yatım. Bir yana getmeyeceksen ki?

— Yoh, gedecek yerim yohdu.

Gapı açılıp örtüldü, her terefi sessizlik bürüdü. Yolla el arabası aparırdılar. Sonra kesik kesik fit çalırdı, elebil kimese işâret eleyirdiler, sonra fışgırığın arhasını mahnıya döndermek istediler, amma çoh yöndemsiz birşey ortaya çıhdı.

Oturup dışarıdaki seslere gulag asırdı. Amma bu sesler ona heç ne demirdi, keçmişi, bir vaht olmuşları, oyatmadan baş alıp gedirdi. Gözü yene şekillere sataşdı. Ortadaki şekildeki adamların soldan üçüncüsü o idi. Fikirleşdi ki, hayatında ilk defe sevdiyi, görüşdüyü gız hafızasında ele parlak iz goymuşdu ki, onu yaddaşından uzun müddet ne iller garaladı, ne de özü gazıyıp atabildi. O gız elece orada durdu, hara getdi, kimi gördü, hamısını öz kölgesinde goydu.

Sonra sigara çıhardı, tahtda arhasıüste uzanıp tavana baha baha sigarasını çekmeye başladı. Fikirleşdi ki, öz işinden-gücünden heçbir lezzet almır. Ya hamı kimi vazife pilekenleri ile birer birer yuharı gahmağa uymalı, —bunun üçün de dâim na-rahat olmalı, kiminlese bahse girmeli, ireli getmek üçün eşelenmelidir— ya da... Daha ne ya da? Onun ki, döyüşe dözümü, sebri, hövselesi çatmır. Vessalam. Amma onu da düşünmeye mecbur elediler, yerinden oynatdılar. Yahşı ki, herşey bu cür bitdi.

Oğlu otağa geldi. Bir torba cövüz getirmişdi. Orhan'ın üzünde sevinc vardı. Bu sevinci külek bile silip aparabilmemişdi. Anladı ki, oğlu tebessümü yollardan, rastlaşdığı adamlardan keçirip, onun üçün getirip.

Orhan, cövüz torbasını stolun üstüne goydu. Onun gözüne baha baha :

— Halalay, ay halalay! Dağda dovşan balalar. Deyip, dişini ağartdı, koynundan yumak boyda dovşan balasını çıharıp başının üstünde tutdu.

Dovşan balası on-on beş günlük olardı; ağzı, gözlerinin altı gara, galan yeri ağappag idi. Orhan;

— Vurduk, bu doyşan balasını. Dedi.

Hissetdi ki, oğlunun "dovşan" sözünü "doyşan" şeklinde teleffüz etmesinden hoşu gelir. Onu da bildi ki, Orhan dovşan balasını bacısıgilden oğurlayıp. Çünkü evveller de eliuzunluk edirdi. Sonraki gün ise bacısının oğlu gapının ağzında peydâ olup, ağlaya ağlaya Orhan'ın getirdiyi dovşanı isteyirdi.

Orhan, dovşan balasını aparıp tor çeperin obiri terefindeki yeşiye bırahdı, gayıdıp onun yanında oturdu.

Külek bir ara kesdi. Ata-bala birbirine bahdı. Sonra küleyin, ağacların silkelenen budaglarının sesi eşidildi. Ona ele geldi ki, bu külek çohdan, keçmişden esir ve herşeyi gazıya gazıya silip aparır, çöllerde itirip batırır.

VÂGİF SULTANLI

(1958 -)

Kürdemir ilçesinde doğdu. Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Azerbaycan-Sovyet Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Kısa bir süre İsmayıllı'da öğretmenlik yaptı. Üniversitede, mezun olduğu kürsüye, şâir Bahtiyar Vahabzâde'nin asistanı olarak alındı. Konservatuarda, tar eğitimi aldı. Sultanlı, ilmî çalışmaların yanı sıra, almancadan tercümeler de yapmaktadır. Sönmüş Ulduzlar, ilk hikâye kitabıdır. Elmas Yıldırım üzerine çalışmaları vardır. Edebî tenkit üzerine birçok makalesi yayınlanmıştır.

AĞ YOL[1]

Geceler eyvanda dayanıp ayın süt kimi aydınlığında ağaran yollara bahırdı. Bu ağ yol, kendin eteyinden başlayıp yovşanlı düzlüklerin içerisine doğru uzanıp gedirdi. Yatağına girip gözlerini yuman kimi ağ yolla dört nala geden ağ at yuhusuna girerdi. Ayın süt aydınlığında ağ at her gece çapa çapa biraz daha uzahlaşırdı. Bu beyaz gecenin ağappag yollarıyla ağ at haraya gedirdi bele?.. Bes niye geceler bu yolun sonu görünmürdü, yönü, semti bilinmirdi? Ve geceler yuhuda ağ yolun tükeneceyinden gorhurdu. Bu gorhu, keçen il sedr Gaçay kolhozun bütün atlarını toplayıp etliye günderdiyi günden beri onda peydâ olmuşdu.

... Kentde cem-i cümlesi üç at galmışdı. Biri nahırçı Letif'in idi. Onun atına deymemişdiler, çünkü Letif kolhozun firmasında yegâne nahırçı idi; özü de gocalıp elden düşmüşdü, atsız keçinebilmezdi. Bir at da goruhçu Zâkir'de galmışdı, ona göre ki, uzah yolu gedip gelmek üçün, ona da hökmen at lâzım idi. Üçüncüsü de Zemir kişinin atıydı. Amma Zemir kişi ne kolhozun nahırçısıydı, ne de uzah yerde yonca garavulu çekirdi, ata ihtiyacı da yoh idi. Sebep buydu ki, Zemir kişi kolhozun nalbendiydi ve uzun ömrü boyu atdan ayrı birce günü de olmamışdı.

Zemir kişi kentde sâdece nalbentlik elemirdi; kimin atının yanından azca yel keçse, çeke çeke getirerdi onun yanına ve deyerdi ki : "Ay usta, gadan alım, bir bunun derdine bah." Zemir kişi de evvelce atın ağzını açıp dişlerine, kirpiklerini aralayıp gözlerine diggetle bahardı, sonra da eyilip garnının altına bahardı ve yalnız bundan sonra heyvanın derdinin ne olduğunu deyerdi.

Atlar yığılıp etliye gönderilen günden beri Zemir kişi hisselemişdi ki, sedr Gaçay onun nelbent dükanını sökdürmek isteyir, amma ona saygısından mı, kalbini gırmak istemediyinden mi, nedense, helelik bu işe el bulaşdırmış; gözleyir ki, belke gocanın özü herşeyi başadüşdü. Amma Zemir kişi herşeyi başadüşdüyü halde onu da bilirdi ki, yaşı keçmiş olsa da, işinden ayrılak onun üçün ağırdı, vesselam.

Gaş garalan vahtıydı. Soyuh payız küleyi ağacların yarpaglarını insafsızca goparıp küçelere sepeleyirdi. Göyün mavi boşluğunda bir el böyüklüyünde

ağappag bulut yuhu kimi dalgalanırdı. Zemir kişi nalbent dükanında oturmuşdu. Gözlerini göy üzüne ele zillemişdi ki, elebil bu balaca buludun gayıp olacağından gorhurdu. Küçeden keçen tappıltı sesiyle fikrinden ayrıldı. Başını galdırıp açık pencereden bayıra bahdı, garalan ufuklara bahdı ve bir de otlamakdan yorgun yorgun gayıdan mal-garaya bahdı. Sonra da bahışlarıyla ahtarıp bir el böyüklüyündeki o buludu tapdı.

Ciyerlerine guvvet gelmişdi. Papirosunu ele çekirdi ki, elebil ömrübillah papirosa hesret galacakdı. Papirosu çekdikce sanki fikirleri daha derinlere işleyirdi ve bu derinliklerde yumak kimi çözelenirdi, ucunu bucağını tapabilmirdi.

Haçandan haçana ağır ağır yerinden galhdı. Asılgandan köhne, rengi bozarmış kürkünü götürüp geyindi. Ağır ağır dükanın gapısını kilitleyip, eve teref üz goydu.

Zemir kişi gocalmışdı. Amma bugün gocalıg derdi düşündürmüşdü onu; bu derdi uzun iller boyu çeke çeke köhneltmişdi. Bugün evladı olmadığının da fikrini elemirdi. Çünkü bu derdin yarası gapanmışdı.

Tam bir hefteydi ki, elini ağdan garaya vurmurdu. Bir vahtlar sabahdan ahşama kimi boş galmır, otuz-gırh atın ayaklarını nallayırdı. Bes indi? İndi ise, çoh seyrek. Bu dert, ustanı yeyip bitirirdi.

O gece sehere kimi yatabilmedi, elebil iynenin üstünde uzanmışdı, bedenini delik deşik edirdi. Yalnız sabaha garşı bir balaca yatabildi... Gecenin süt kimi aydınlığında ağ at yene ağ yolla dört nala gedirdi. Bes ağ atın üstündeki ağ çuhalı oğlan kimi idi? Ağ atın yalını nece de gucaklamışdı... Ve birdenbire ağ at da, ağ atın üstündeki ağ çuhalı oğlan da gayıb oldu. Sonra gözlerine ne göründüse, tez oyandı, gorhulu gorhulu arvadı Zeriş'i çağırdı.

— Garı, garı, ver menim şalvarımı, keher atı apardılar.

Zeriş sessiz sessiz yatırdı. Bir an üçün Zemir kişiye ele geldi ki, Zeriş hele uşagdı, onun kalbinde dert, keder hele özüne sığınacak yer tapmayıp. Çünkü ancak derdi, kederi olmayan uşaglar bele sessiz, sâkit yatabilerdi.

Amma Zeriş oyandı. Oyandı ve heç ne başadüşebilmedi. Ele bildi ki, gocanı ter basır, ya da ki, —gulaglara gurşun— başına hava gelip.

Ve Zeriş gorhdu. Garanlık gecede ağ paltarla evin bir küncünde oturmuş olan erine gorhulu ve acıklı gözlerle bahdı. Elebil Zeriş'in başına bir gazan gaynar su tökdüler. Gözlerinin önünden bir anda neçe neçe acâyip, gorhulu sahne gelip keçdi. Bu sahnelerin birinde Zeriş gördü ki, Gara Semid'in arvadı Yorğa Sona kendin ortasında bağıra bağıra deyir : "Ay camaat, Zemir kişinin başına hava gelip, Zemir kişi deli olup, deli olup, deli olup..."

— Garı, garı niye goydun keheri apardılar, evimizin direyini yıhdılar?

Zeriş, yene dinmedi, gözlerini erinin ağzına dikip durdu. Çünkü Zeriş hele birşey anlamamışdı ve gulaglarından da Gara Semid'in arvadı Yorğa Sona'nın dediyi sözler çekilip getmemişdi. Bu ses ser bir gayaya mı, dağa mı, daşa mı çarpıp parçalanırdı ve yankılanırdı. "Ay camaat, Zemir kişi deli olup, deli olup, deli olup":

— Garı, garı, niye susursan, sene deyiren ahı? Keheri niye verdin, evimizin direyini niye yıhdın, garı?

— Eşi, ne keher, ne at, kim apardı, ne vaht apardı, ne danışırsan, başına at tepip, nedi?...

— Garı, garı...

Zemir kişi arvadını kenara iteleyip, o vaziyetde eyvana çıhdı.

Hava aydınlık idi. Ayın süt kimi aydınlığında kendin eteyinden başlayarak otlu düzlüklerin içerilerine doğru uzanıp geden yollar ağappag ağarırdı. Goca, ayın süt aydınlığında keher atını tapdı. Keher, ot yeyirdi. Goca, özüne geldi, uşag kimi sevindi. Çohdan beriydi ki, bele sevinmeşidi. Aşağı enip, ahura sarı getdi. Keherin isti boynunu gucaklayıp, uşag kimi ağladı, sonra atın üzünden, gözünden öpdü, tumarladı. Ve atın yalını tumarlaya tumarlaya aydınlık gecede ağaran yollara sarı bahdı. Sanki ağ yol tükenecekdi. Yollar, uzayıp uzayıp garanlıklarda eriyirdi. Goca, bu yollara her bahanda, uşaglığını hatırlayırdı. Onun tasavvurunda yol, insan ömrüydü, bir yerde bitmeli, tükenmeliydi. İni de bu ağ yolun kendin kabristanında biteceyini bilirdi ve bundan da gorhurdu.

O gecenin seheri Zemir kişi yatağından galhabilmedi ve üç gün üzü üste yatdı. Tam üç gün gocanın bedeni gızdırmadan od tutup yandı. Elebil köksünü yanıp, içinde tongal galamışdılar. Garışık yuhular üzürdü onu. Ayılanda Zeriş'i başının ucunda görürdü. Her seferinde de gocanın bahışları Zeriş'in çehresinden başlayırdı, saçlarında gezirdi, gözlerine ilişip galırdı. Zeriş'in gözleri kederliydi ve dert çekmekden daralmışdı. O, Zeriş'in gözlerindeki bu ifâdeden nedense özünü suçlu görürdü...

O ahşam konu-komşu da tökülüp gelmişdi. Yerde palazın üstünde halka gurup oturmuşdular. Çay içilirdi. Armudî stekanlar tez tez dolup boşalırdı. Çay içe içe söhbet eleyirdiler. Kamal müellim susmak nedir bilmirdi; kentde meydana gelen hâdiselerden, uydurma söz-söhbetlerden danışırdı. Aradabir de Zemir kişinin gulag asıp asmadığını anlamak üçün dönüp ona bahırdı. Aslında söhbetine kimin gulag asmasının veya asmamasının Kamal müellim

üçün önemi yohdu. Çünkü buraya toplaşanların hamısı da bilirdiler ki, çoh danışmak onun peşesidir ve eger izin verilse, sabaha kimi danışar ve yoruldum demez.

Gonağlar dağılışandan sonra Zeriş yavaş yavaş sofranı yığışdırdı, bardak ve tabakları yuyup rafa düzdü, yaş bezle masanın üstünü sildi ve sonra ışığı söndürüp, erinin yanına uzandı. Zeriş, evlendikleri ilk günden beri yatağa girende erinin gulağına fısıldamağı âdet etmişdi. İndi de erini yene bu cür sesledi.

— Zemir, yatmısan?

Zemir'den ses çıhmadı.

Elini, erinin tüylü, kemikleri çıhmış sinesine goydu. Ve Zeriş'e ele geldi ki, uzak, gençlik illerinin istisi ahdı bedenine. Zemir'in sinesinden ahıp gelen bu isti onun barmaklarına, bileklerine, gollarına yayaldı; amma üreyine çatmadı, tükendi.

Ahtarıp erinin ellerini tapdı. Gocanın elleri buz kimi idi. Zeriş birdenbire diksindi, ağlından keçen şeyler onun başının tüklerini gabartdı. Çırağın solgun ışığında galhıp erinin gözlerine bahdı. Gocanın göz kapakları aralı idi, gözlerinin garası görünmürdü. Sonra gulağını erinin köksüne dayadı. Ve Zeriş deliler kimi çığlık atdı.

Bayırda keher deli deli kişneyir, ayakları ile torpağı eşirdi. Sonra zorlayıp, bağlandığı yerden gurtuldu, ahurdan çıhıp dört nala uzaklaşdı. Sonra ay doğdu. Kendin eteyinden başlayıp çemenli düzlerin içerisine doğru uzanıp geden ağ yol ayın süt kimi aydınlağına garışdı...

اهدایی
دکتر حمید نطقی

دکتر حمید نطقی

SÖZLÜK

— A —

Abbas (Hz.) : Hz. Ali'nin küçük oğlu.
Abbâsî : Yirmi kuruş karşılığı eski İran parası.
abı : Deniz mavisi.
aboy : Boya, yağlı boya.
acı-gını vermek : Nispet etmek, kızdırmağa çalışmak, gıcık vermek.
acığı tutmak : Sinirlenmek, kızmak.
acıklanmak : Kızmak, sinirlenmek, paylamak.
açar : Anahtar.
adahlı : Nişanlı.
addamak : Geçmek, atlamak.
addak-buddak : Seyrek, sık olmayan, aralıklı.
âdetkerde : Alışkın.
âdetkerde olmak : Âdet edinmek, ihtiyat edinmek, alışkanlık hâline getirmek.
ad günü : Doğum günü, yaş günü.
adyal : Yatak çarşafı, yün veya pamuktan örülmüş tek katlı ince yorgan.
ardıcıl : Peşpeşe, süreli.
afiris : Afetis, fırıldakçı, üçkâğıtçı, dalavereci.
agronom : Ziraat teknisyeni.
ağalık : Ağaya ait olan mülk.
ağciyer olmak : Hassaslaşmak, her şeyden nem kapmak, her sözden kendi düşündüğü mânâyı çıkarmağa çalışmak.
ağ nefit : Gazyağı
ağzıvay : Ağzı var dili yok, merâmını anlatamaz durumda olan.
ahar : Dâim akan, dere, vs.nin akış istikâmeti; ahenkli, akıcı.
ahıl/ahal : Yaşlı, ihtiyar, yaşını başına almış.
ahı: Kendisinden önce gelen fiile bağlı olarak birşeyi ispat, ifâdeyi güçlendirme, bazan itiraz, şikâyet, kınama, bazan ricâ, te'kid bildirir. Niye, niçin, neden, sebep gibi soruları karşılar.
ahır : Son, nihâyet, birşeyin son noktası, netice, âkibet, sonunda.
ahırda : Sonunda, netice itibâriyle.
ahırıncı kurus : Üniversitenin son sınıfı.
ahtarmak : Aramak.
ahtarış : Arayış.
arhayın olmak : Emin olmak, rahat olmak, endişesi olmamak.
ajog : Allerji, kaşınma.
akademik : Akademi üyesi, profesör.
akt : Senet, protokol, sözleşme.
al : Kırmızı; yakıcı; hile, düzen, yalan; hayâlet, gulyabani.
â'lâ gıymet : Pekiyi, yüksek not.
ala-torah : Alaca karanlık, sabahın ilk saatleri.
ala-yarımçık : yarım yamalak.
alça : Erik.
alışdırmak : Yandırmak, yanmakta olan şeyin daha çabuk yanmasını sağlamak, öğretmek, ehlîleştirmek.
alışgan : Çabuk yanan, çakmak; birşeyi âdet hâline getirmiş olan.
âli : Yüce, ulu, büyük,
al-ver : Alış-veriş.
andır : Sahipsiz, kimsesiz; ölenin vârislerine bıraktığı mal; konuşma dilinde küfür ve beddua ifâde etmektedir.
anşırtmak : Hayâl-meyâl hatırlamak.
Antanta : İngiliz-Amerikan birliği.
aparmak : Götürmek, alıp gitmek.
Aprel : Nisan ayı.
aptek : Eczâne.
arakesme : Antre, bölme.
aram aram : Zaman zaman, aradabir.
aramsız : Fasılasız, ara vermeden.
aran : Ova, ovalık yer; yüksekliği az olup ekim biçim yapılan yer.
arh : Hendek, toprak su kanalı.
arhac : Hayven yatağı; yazın bayırda sürülerin istirahat ettiği çitle çevrili yer.
arhalıg/k : Yakasına kadar düğmeleri olan, ceketten biraz uzun ve kalın giysi, gocuk.
arhayın : Emin, rahat.
aroy/v : Kirli çamaşır suyu.
artel : Şirket.
arıh/k : Zayıf, cılız.
artık-eksik danışmak : İleri geri konuşmak, lüzûmsuz şeyler söylemek.
artırma : Balkon.

artlamak : Temizlemek, ayıklamak.
asan : Kolay, basit, fazla zahmet gerektirmeyen.
...asılı olmak : ...bağlı olmak, ...irâdesinde olmak, emrinde olmak, ...elinde olmak.
asta : Yavaş, yavaşça.
astana : Eşik.
asûde : Serbest, hür, rahat, dertsiz.
aşbaz : Aşçı.
aşıg : Küçükbaş hayvanların diz kapaklarından çıkarılan kemik parçası, eneke.
aşna : Âşina; dost, samimi arkadaş.
aşura : Muharrem ayının onuncu günü.
aşurada baş yarmak : Aşure günü anısını yaşatmak için, o gün çocukların kafasına hafifçe çizilen çizgi.
ata : Baba.
avadanlık : Ev yapmak için kullanılan malzemeler; evin içinde bulunan eşyalar.
avam : Câhil, görgüsüz, mektep medrese görmemiş, kültürsüz.
avara : Aylak aylak dolaşan, hiçbir işle meşgûl olmayan, işsiz; iki yaşını ikmal etmiş olan dişi manda.
avara goymak : Meşgûl etmek; işinden gücünden alıkoymak.
ayağa durmak : Ayağa kalkmak, oturduğu yerden kalkmak.
ayâl : Kadın, zevce.
aybecer/eybecer : Çirkin, yöndemsiz.
ayın-oyun : Eşya, çerez.
ayor : ?
azad : Hür, bağımsız.
azadlıg : Hürriyet, istiklâl.
azar : dert, hastalık, mikrop; eziyet, sıkıntı.
azarlamak : Hastalanmak, rahatsız olmak.
azarlı : Hastalıklı.
Azerneft : Azerbaycan petrol şirketi.
azûge : Azık, erzak.

— B —

bab : Eş, denk; kapı.
baba : Dede, cet, ecdâd.
badam : Badem.
badımcan : Patlıcan (Bazı yerlerde domates karşılığı olarak da kullanılmaktadır.).
badval : Tezgâh arkası.
bağ-bağat : Bağ bahçe, bağlar, bahçeler, ağaçlı ve yeşil yerler.
bağban : Bahçivan.
bağlamak : Kapatmak, kilitlemek, ip, vs. gibi şeylerle bağlamak; sarsmak; beline takmak, kuşanmak, düğmelemek, iliklemek, önünü almak, mâni olmak, üstünlük sağlamak, düzeltmek, yapmak, alâkadar etmek, birleştirmek, yakınlaştırmak, rabt etmek, bir araya getirmek; kendisine âşık etmek; meydana getirmek.
Bajı : Bacı, kız kardeş.
bala : Yavru, çocuk.
balaban : Kamış veya ağaçtan yapılan nefesli çalgı âleti; zurna.
balaca : Sayı ve hacimce az, boy ve yaşça küçük; cüz'î miktarda; küçücük, ufak tefek.
baldırgan : Isırgan otu.
banlamak : Ötmek, bağırmak; türkü çağırmak.
bârede : Hususta, hakkında.
barı : Duvar, set; bâri, hiç olmazsa.
barmağını sümürmek : "Açlıktan nefesi kokmak" anlamında deyim.
basmarlamak : Elle sarkıntılık yapmak, aniden zorlamağa çalışmak.
basırmak/basdırmak : Gömmek, dikmek; üzerini kapatmak; kitap vs. bastırmak.
başadüşmek : Anlamak, kavramak.
başagetirmek : Bitirmek, tamamlamak.
başasalmak : Anlatmak, izah etmek; başa çarşaf, başörtü, vs. örtmek.
başbilen : Yol gösteren, rehber, sözcü, ileri görüşlü ve tecrübeli, yaşlı.
başbilimi : Nüfus kâğıdı, hüviyet, kimlik.
baş bulamak/başını bulamak : Başını "yok, olmaz" anlamında sallamak.
başçekmek : Uğraşmak, ziyâret etmek.
baş çıhartmak : Anlamak; yakayı kurtarmak; başa çıkmak; uğraşmak.
başçılık etmek/elemek : Rehberlik etmek, başkanlık etmek, yol göstermek, klavuzluk yapmak.
başı bağlı : Kapalı; başını örtmüş; nişanlı, sözlü.
başı garışık : Meşgûl, işi başından aşmış.
başına dönmek : İnanışa göre, çok sevilen ve ölmesine razı olunmayan birisinin ölmemesi için yatağının etrafında üç sefer dolaşmak, kendisini, ölmesini istemediği kişinin sadakası olarak kabullenmek.
başına hava gelmek : Delirmek, delirir gibi olmak. *Başını burada islat, orada gırh* : Hiç vakit kaybetmeden verilen görevi, emri yerine getir, yap, anlamında bir deyim.
başını gatmak : Oyalamak, meşgûl etmek.
başısoyuh : Vurdumduymaz, umursamaz.
baştapmak : Anlamak, herhangi bir işin içinden çıkmak.
batabilmek : Diş geçirmek, ilişmek, dokunmak.
batalyon : Tabur.
batman : Yaklaşık sekiz kg. tutarında ağırlık ölçüsü.
vay : Vay! hayret nidası.
bayag : Demin, az önce, biraz önce.
bayır : Bayır, dışarı, bahçe, evin dışı.
bayır gapısı : Bahçe kapısı.
bayram yemişi : Nevruz Bayramı'nda yılın son çarşamba gecesi yenilen çerez; en az yedi çeşit olur ve çerezlerin hepsinin ilk harfi de "S" olur.

bay atonnan : "Vay babam vay" anlamında ünlem, nidâ.

bazburt : Fizikî görünüm, boy-pos.

bedâheten : İrticâlen, hazırlığı olmadan.

bedennümâ güzgü : Boy aynası.

bedgüman : Hakikati bilmeden herhangi bir şey veya şahıs hakkında şüphe ve zan üzerine kötü düşünen, şüphe eden.

bedöy/bedöv : Sağlam ve çok iyi koşan at, küheylan.

beher/behre : Meyve, ürün, mahsûl.

behtever/bahtavar : Tâlihli, şanslı.

bekâra (Bî-kâre) : İşe yaramaz, işsiz, yaramaz.

bel : Kürek, bel; iki yüksek dağ arasındakı geçit; dolay, etraf.

bele : Böyle.

belek : Bebek kundağı.

beli : Evet, tamam.

beli bağlı olmak : Herhangi bir şahıs, şey veya kendisine güveni olmak.

bend olmak : Tutulmak, âşık olmak, sevdalanmak, bağlanmak.

benna : Uzta, duvar ustası.

benövşe : Menekşe.

bere : Avın beklenildiği, pusu kurulduğu yer; çıkış yeri; nehirlerin üzerinde kurulan asma köprü.

bergesd : Kasten, özellikle, bile bile.

berg vurmak : Parıldamak, ışıldamak.

berhana/barhana : Evin içinde bulunan eşyalar.

berk : Sağlam, kuvvetli, kavi, süratli, güçlü.

bes : yeter, kâfi; peki, öyleyse, o halde.

beşin yarısı : Saat dört buçuk. Azerbaycan Türkçesinde buçuk kelimesi pek kullanılmaz. Bu bakımdan, meselâ saat dört buçuk yerine, beşin yarısı; yedi buçuk yerine, sekgizin yarı denir.

beyem : Meğer.

beynelhalk : Uluslararası, milletlerarası.

bıy! : "Vay be!" anlamında ünlem.

bî-abır : Utanmaz, hayâsız, rezil.

bibi : Hala, babanın kızkardeşi.

biçenek : Çayırlık, biçilecek otlu yer.

bî-hûş : Kendisinden geçmiş, aklı başından gitmiş.

bî-kâr : İşsiz, evlenmemiş.

bî-kef : Keyifsiz, morali bozuk.

bilercin : Bir kavun çeşidi.

birbaş : Doğrudan doğruya, dosdoğru, doğruca, hiçbir yana sapmadan, arada hiçbir yerde durmadan. Kelime bir baş şeklinde yazılınca bir sefer, bir defa anlamına gelir.

birçek : Alına dökülen saç telleri; saç.

bir geder : Bir miktar, bir müddet.

birkes : Kimse.

birneçe : Birkaç.

birûze vermek : Açığa vurmak, açıklamak.

biryol : Bir sefer, bir defa.

biryolluk elemek : Bir seferde ortadan kaldırmak, işini bitirmek.

bişmiş-düşmüş : Yemek, bulaşık, çamaşır vs. gibi ev işleri.

bî-şuûr : Akılsız, kafası çalışmayan.

blatnoy : Sporcu karateci (?).

boğma çıhartmak : Nanik yapmak, elle uzaktan kızdırmağa çalışmak.

boşgab : Yemek tabağı.

...boyda : İrilikte, büyüklükte, iriliğinde.

boyunbağı : Kıravat; kadınların boyunlarına taktıkları kolye, zînet eşyası.

boyuna kamış ölçmek/boyuna ham ip tutmak : "Öl; boyunu ölçüp ona göre kefen alayım" anlamında deyim.

boz : Gri. Dumanlı; çorak; nezâketsiz.

bozbaş : Parça et, nohut ve patatesten yapılan Doğu'ya has sulu yemek; bazı yerlerde piti de denir.

bozumtul : Grimtırak, griye yakın.

bölemek/belemek : Bebeği kundak yapmak.

brigadir : Fabrika, imalathâne, çiftlik, vs. gibi yerlerde herhangi bir işi yapmakla mükellef işçi gurubu.

brilyant : Pırlanta.

bu boyda : Bu irilikte, bunun kadar, böylesine büyük, bu büyüklükte.

budka : Tahtadan yapılmış olan bekçi veya telefon kulübesi; büfe.

budu/budur : İşte, aha.

buğra : Erkek deve.

bulka : Hamur işi hafif yiyecekler.

bulag : Pınar.

bununla bele : Buna rağmen.

burug : Petrol kuyusu; rafineri; burulmuş, dürülmüş.

burulmak : Yön değiştirmek, kıvrılmak.

burulğan : Girdap.

buqunlamak : Birinin alehinde olmak, kötülük yapmağa yeltenmek, döğüşmek.

busat/pusat : Şenlik.

buşlat : Denizci elbisesi, denizci kıyâfeti, denizci ceketi.

buzov/bijo : Buzağı.

büdremek : Yıkılacak, düşecek gibi ol; doğru yoldan şaşmak, yanılmak.

bükülü : Bükülmüş, kâğıt, ekmek, arasına bükülmüş olan; paket.

bürkü : Boğucu sıcaklık.

büvü : Hala.

— C —

cadar cadar : Çatlak çatlak, her tarafı çatlamış.

calamak : Eklemek, ilâve etmek, suyu boşa dökmek, anlamına gelir.

camış : Manda.

candonu : Kalın iç çamaşırı, içlik, yünlü fanila.

canişin : Birinin yerine vekâleten, temsilen oturan; çarlık devrinde Rusya'nın uç bölgelerine çarı temsilen gönderilen birinci derecedeki yetkili.

cavan : Genç, delikanlı, tâze.

caydak/g : Cılız, zayıf ve uzun.

cefte : Kapı ve pencereye vurulan demir kilit, parmaklık.

cehceh vurmak : Şakımak.

cehrâyı/çehrâyı : Açık kırmızı, gül kurusu renginde.

cehre : Yer tezgâhı, dokuma tezgâhı, kirman.

celd : Çabuk, ciddî, hareketli.

cemdek : Leş; hayvanların mezbahâneden çıktıkları durumları.

cercerek elemek : Bacağını ayırıp koparmak.

cerenlemek : Sohbet etmek, konuşmak, tatlı tatlı muhabbet etmek.

cerge : Sıra, dizi.

cevere/ceveren : Küçük sepet.

cıdır : Cirit; at üzerinde yapılan bir spor.

cığal : Hâin; oyun esnasında kâidelere karşı çıkıp oyunu bozmağı âdet edinen, oyun bozan.

cığır : Patika yol, keçi yolu; çığır, iz, hat.

cığızlı kâğız : Çizgili kâğıt.

cındır : Yırtık-döküklü; yırtılmış, eski-püskü.

cıngır çıharmak : Ses çıkarmak, çıt çıkarmak.

cırcırama : Cırcır böceği.

cırt goz olmak : Olur olmaz şeyler için patlamak, herşeye sinirlenip hemen ortaya atılmak.

cızdak/g : Koç veya koyunun kuyruğu eritildikten sonra arta kalan kısım.

ciji : Cici, sevimli; yeni elbise.

cin atına minmek : Cinleri tepesine üşüşmek, aşırı derecede sinirlenmek.

cod : Kaba, medeniyetten nasibini almamış; terkibinde bolca kireç tuzu bulunduran su.

colpa/çolpa : Piliç; piliç kızartması; toy, tecrübesiz, çocuk.

cöke/çöke : Yaprakları kalp şeklinde hoş kokulu sarı yapraklı bir ağaç.

cönge : İneğin üç yaşını ikmâl etmiş erkek yavrusu.

cövheriyyat : Madenler; maddeleri ayrıştırma işi.

cuvar : Su tevzî teknisyeni.

cücermek : Yeşermek.

cücü : Haşerat.

cüllüt : Çulluk.

cüna/cuna : Sargı bezi; gözenekli pamuklu bez.

cür : Çeşit, tür, şekil; usûl, kâide, tarz; mecâzi mânâda kötü arkadaş.

cürbecür : Çeşit çeşit, türlü türlü.

cüyür : Karaca.

— Ç —

çadra : Çarşaf, topuğa kadar inen uzun çarşaf.

çahır : Rakı, alkol.

çahnaşmak : Birbirine girmek, kaynaşmak, ayaklanmak.

çahnaşma : İzdiham, itip kakma, kargaşa.

çala : Çukurluk, gamze; bostan damı.

çalgı/çalğı : Mûsiki, mûsiki âletleri; İnce çubuklardan yapılan uzun sokak süpürgesi.

çallanmak : Çatallaşmak; saç ve sakal için, kırlaşmak, ağarmak.

çalma : Baş sargı; ensede düğümlenen inci ve küçük başörtü.

çamadan : Valiz, bavul.

çapar : Posta tatarı, atlı haberci.

çap elemek : Neşretmek, yayımlamak.

çapışmak : At yarıştırmak, iki atletin yarışması.

çarpayı : Karyola.

çarvadar : Yük hayvanı ile taşımacılık yapan.

çaşbaş : Şaşırmış, şaşkın.

çatışmak : Temini mümkün olmayan, bulunmayan.

çay : Dere.

çaynik : Demlik, küçük çaydanlık.

çayın deminin ötmesi : Demin bayatlaması, demin kaynaması.

çaypaylayan : Garson.

çeçek/çeçele barmak : Serçe parmak, küçük parmak.

çekelek : Evde giyilen hafif terlik.

çekme : Çizme.

çekmesilen : Ayakkabı boyacısı.

çelik : Baston, el ağacı.

çellek : İçine mayi (akıcı şeyler) koyulan büyük küp.

çelpeşmek : Herhangi bir konuda bir başkasıyla sözün ters düşmesi; mecâzi mânâda yeraltı dünyasıyla uğraşan.

çen : Sis; içine gazyağı vesâir konulan büyük kap.

çenesini çekmek : Ölenin çenesini bağlamak.

çenge : Tutam, bir avuç, bir tutam.

çep : Ters, eğri, dikine, tersine, şaşı.

çeper : Duvar, bahçe duvarı, çit.

çepiş : Bir yaşında keçi yavrusu.

çerçen(m)be yemişi : Nevruz bayramına en yakın salı akşamı yenilen çerez. Bu çerez en az yedi çeşit olur.

çerçi : Köy ve kasabalarda faaliyet gösteren seyyar satıcı.

çeşt : Sabah ile öğle arasındaki zaman, saat, 10-11 arası.

çeten : Ekin saplarını taşımak için öküz arabasının dörtbir yanına ağaç çubuklar veya kamıştan yapılan ilâve.
çığırtma : Azerbaycan'da birçok çeşidi olan yağda kavurmak sûretiyle yapılan yemek : etli çığırtma; sebzeli çığırtma gibi
çınag/çanag : Kuyruk sokumu.
çıngıl : Taşlık, kıraç arazi.
çırpı : Kurumuş ağaç dalları veya iri otlar.
çırtmıg çırtmak : El şıkırdatmak.
çidar : Daha çok atlara vurulan ve onların uzaklaşmasını, yılkıdan ayrılmasını engellemek için kalın ip, veya zincir bağ. Uzunluğu yarım ve bir metre arasında değişen bu bağ ile, atın iki ön ayakları birbirine bağlanır ve böylece azgın atların yakalanması kolaylaşır; genişliği ve derinliği fazla olmayan su kanalı.
çilik çilik : Parça parça, parçalanmış, küçük parçalara ayrılmış.
çimmek : Yıkanmak, duş almak.
çimdik : Cimcik.
cınovnik : Çarlık Rusyası'nda güvenlik görevlisi; memur.
çirtmek : Gögermek, filizlenmek, bitmek.
çit : Basma bez.
çitemek : İğreti vaziyette tutturmak, dikmek, yama yapmak.
çiyn/çiyin : Omuz.
çiynini çekmek : "Bilmiyorum" veya "ne yapayım" anlamında omuz hareketi yapmak.
çoh çekmez : Uzun sürmez.
çor : Zıkkım, azar mânâsında beddua ve sövme; pamuk bitkisinde görülen bir hastalık.
çöllü : Köylü, şehrin yabancısı.
çönmek : Dönmek, çevrilmek, tersyüz olmak.
çörek : Ekmek.
çörekpaylayan : Lokanta garsonu.
çuğundur : Pancar; kırmızı ve beyaz renkli olmak üzere iki çeşidi vardır. Beyaz renkli olanından şeker yapılır; kırmızı renkli olanı ise, yemeklerde kullanılır ve diğerine nispeten biraz küçük olur.
çuha : Çuha; daha çok Kafkasya Türklerinin giydiği bel kısmı lastikli uzunca erkek elbisesi.
çulgamak : Hırpalamak, bürümek.

— D —

dadanbasmak : Birbirinin ardınca, akın yaparcasına.
dabbah : Derici, deri işleyen.
dahıl : Para konulan küçük kasa
dahma : Kulübe, derme çatma tek odalı alçak ev
dal : Arka, sırt ağacın dalı.
dalamak : Sokmak, yılan, akrep, arı, sokması gibi; acı sözle başkalarının kalbini kırmak, can yakmak.
dalan : Avlu; bahçe kapısı ile ev arasındaki üzeri kapalı veya açık yol.
dalaşmak : Kavga yapmak, itip kakmak.
dalbadal : Peşpeşe, ardınca, ardı arası kesilmeksizin.
dalda : Sâkin, gizlenmeye, saklanmağa uygun yer; birisine arka çıkma.
dal durmak : Arka çıkmak, birisinden yana çıkmak, yardım etmek.
dalın dalın : Geri geri, arka arka yürüme.
dalısınca : Arkasınca, peşi sıra.
dâm : Tuzak.
damazlık : Damızlık.
dan : Tan, seher vakti.
dânişgâh : Üniversite.
danlamak : Kınamak; Argoda; fırça atmak.
dargursak : Çabuk sinirlenen, asabî.
darıhmak : Üzülmek, sıkılmak; boğulur gibi olmak; herhangi birini görmeğe can atmak.
darısgal : dar, daracık, sıkışık.
dartmak : Çekmek, sürüklemek, tartmak; zorla götürmeğe çalışmak; germek; yukarı doğru çekmek; böbürlenmek gâyesiyle kendine çeki düzen vermek.
darvaza/dervaza : Cümle kapısı, büyük bahçe kapısı.
dastan : Halk hikâyesi; destan.
dasga : Ata arabası.
dava : Derman, ilaç; savaş, nizâ.
day : Daha.
dayanmak : Durmak, beklemek; tahammül etmek, katlanmak.
dayanacak : Durak.
dayan doldurum : Bekle dolduraym, müsaâde et dolduraym; çok eski av tüfekleri için kullanılır.
dayaz : Sığ, derin olmayan.
dayday : Dayı; torpil anlamında kullanılır.
daz : Tüysüz, saçı dökük, kel.
deb : Moda.
decel : yaramaz, afacan, rahat durmayan.
dede : Baba, cet.
dehil/dehl : Alâka, münâsebet; para kasası.
dehli olmak : İlgilendirmek, ilgi duymak, dahili olmak.
dehremek : Et baltası, satır.
deledüz : Kanun kaçağı, soyguncu, yankesici, fırıldakçı, hilekâr.
dellek : Berber, sünnetçi; eskiden dişçi.
deme : Meğer, meğerse.
demeli : Demek ki, demek oluyor ki, anlaşılan şu ki.
demirçi küresi : Demirci tezgâhı, demirci örsü.
derbendî : Adını Hazar Denizi'nin kuzeyindeki şehir ve havâlisinden alan bir üzüm çeşidi.
derdecer : Doğuştan hastalıklı; zayıf bünyeli.
derkenar : Dipnot. Dilekçelerin, genellikle sol alt köşesine yetkilinin yazdığı havale notu.

desmal : Mendil, el mendili.
destek/y : Telefon ahizesi.
desyatin : 1.09 hektara tekâbül eden eski Rus arazi ölçü birimi.
devikmek : Şaşkın şaşkın etrafına bakınıp kaçmağa çalışmak.
deyânet : Dayanıklılık, sebat.
deye : Bağ evi, tek gözlü bağ kulübesi.
deyikli : Sözlü.
deyirmi/diyirmi : Yuvarlak, çember şeklinde, oval.
deyişek : Yedek iç çamaşırı, çamaşır.
dığır dığır gezmek : Aylak aylak dolaşmak.
dığırlanmak : Yuvarlanmak, yuvarlana yuvarlana yüksekten düşmek.
dılgır : Dalavereci, düzenbaz, işe yaramaz. Tüyü dökülmüş, kotur.
dırmaşmak : Tırmanmak.
di : Haydi.
dik atılmak : Korku veya sevinçten havaya sıçramak, irkilmek.
dikdir : Tepecik, tümsek.
dilhor olmak : Rahatsız olmak, bozulmak.
Dilican : *Azerbaycan'ın batı kesiminde bir yöre.* Şu anda, Azerbaycan Türkleri'nden alınmış ve Ermeniler'e verilmiştir.
dilgir : Kalbi kırık; incinmiş.
dilik : Oluk, yiv.
dilin topuk vurması : Kekeme olmak, kekemelik.
dilmanc/ç : Tercüman, mütercim.
dimdik : Kuşlarda gaga.
dincelmek : İstirahat etmek, rahatlamak.
dindirmek : Konuşturmak, söyletmek, sorgulamak.
dirçelmek : Canlanmak, kendisine gelmek; dirilmek.
dirıngi : Uzun havalar arasında çalınan oynak havalar.
diş gıcımak : Sinirlenip dişlerini gıcırdatmak, diş bilemek.
dobravol : Gönüllü.
dodag garmonu : Mızıka.
dodağı gaçmak : Gülmek, tebessüm etmek, hafif gülümsemek.
doğan : Kardeş; doğum yapabilen dişi; avcı bir kuş.
doğma : Öz, tabiî, yabancı olmayan.
dolamak : Dalga geçmek, gırgıra almak, alaya almak; işi birisine havale etmek; baskın yapmak, vuruşmak, atışmak.
dolanışıg/k : Geçim, geçim tarzı.
doluhsunmak : Dolmak, dokunsalar ağlayacak duruma gelmek, gözleri dolu dolu olmak.
domba : Dışarıya fırlamış, şişik.
don : Elbise; kadın ve erkeklerin üstten giydikleri elbise; donma, buzlanma.
donguldamak : Homurdanmak, söylenmek; kendi kendine alçak sesle söylenmek.
dongultu : Homurdanma.
doşab : Pekmez şırası.
dovğa : Yoğurt aşı; etli nohutla yapılan iki çeşidi vardır.
dovşan/doyşan : Tavşan.
dönge : Viraj.
döş : Sine, göğüs, meme; dağın yamacı; herhangi bir şeyin ön kısmı.
döşekce : Döşekten küçük büyükçe minder.
döyeçlemek/döyeclemek : Birşeyin üstünden, tepesinden vurmak.
döyüke döyüke galmak : Korkulu anlar yaşamak, şaşkın ve kendisini kaybetmiş halde kalmak.
döyül : Değil.
dözmek : Katlanmak, tahammül etmek.
durmak : Uykudan uyanmak, yerinden kalkmak.
durğuzmak : Uykudan uyandırmak.
duruhmak : Tereddüt geçirmek, bocalamak.
duyug düşmek : "Kulağına kar suyu kaçmak" anlamında deyim. Duyar, sezer gibi olmak.
dübâre : Bir daha, ikinci defa.
düdeme : Melez; ikiyüzlü, üçkağıtçı.
düm ağ : Bembeyaz, kar beyazı, süt beyazı.
dümsüklemek : Dürtüklemek, elle uyarmak.
dürtmelemek : Yumruklamak, yumrukla vurmak.
düşerge : Mola verilen yer, durak. Geçici yaşanılan yer.
düyü : Pirinç.
düyünçe : Azık çantası, beslenme çantası; ağzı hafifçe düğümlenmiş paket.
düzeltmek : Yapmak, nizama, düzene sokmak.
düzü : Doğrusu, doğruyu söylemek gerekirse.

— E —

ebre : İpekli mavimtrak başörtüsü (?).
ebreş : Benli, benekli.
eceb : Acaba; tuhaf, komik; çok güzel; evet.
eclaf : Alçak, rezil.
edâvet : Düşmanlık, kırgınlık, soğukluk.
ef'i ilan : Sarı renkte zehirli büyük yılan.
ehedini kesmek : Yüreğini yüzmek, korkutmak, güçten düşürmek.
eheg : Alçı.
ehmal : Yavaş, usulca.
ehtiyat elemek : İhtiyar etmek, çekinmek, saklanmak, sakınmak, tasarruf yapmak.
ehvâl-i soma : Nasılsınız.
ehvallaşmak : Hal-hatır sormak.
ekilmek : Sıvışmak, aradan çıkmak.
eks-ihgilapçı : İnkılâbın karşısında olan, anti komünist.

eksponat : Parça.
elat : Aynı yerde yaşayan toplum, halk.
eláve : İlâve, ek.
elbir olmak : El birliği yapmak, iş birliği yapmak, birleşmek, bütünleşmek.
elcek : Eldiven.
el çalmak : Alkışlamak, alkış tutmak.
elden goymak : Bırakmak, yakasını bırakmak, boş vermek.
ele-bele : Öylesine, iş olsun diye, laf olsun diye.
elebil : Sanki.
ele : Öyle.
ele arhalanmak : Sine-i millete dönmek, gücünü halktan almak.
elef : Hayvan yemi; ot, saman.
elefiyyet : Otlar, ot ilmi.
elektrovoz : Elektrikle çalışan lokomotif.
elelhusus : Özellikle, husûsen.
ele selmek : Dalga geçmek, tiye olmak.
Elesger : 1821-1926 yılları arasında yaşamış Azeri saz şâiri.
el gınağı olmak : Toplumda komik, gülünç duruma düşmek; dışlanmak.
allaf : Tahıl tüccarı, zâhireci.
elli : Hemşehri.
el tutmak : Maddî yardımda bulunmak.
emelli-başlı : Doğru dürüst, noksansız, hatasız.
enduh : Gam, keder, sıkıntı.
eng/k : Surat.
entige : Acâyıp, tuhaf.
era : Milât.
erişde/te : Undan mamul evde yapılan makarna.
erkek : Daha çok koç ve özü sözü doğru, güvenilir cesâretli insanlar için kullanılır.
erköyün : Bir dediği iki olmayan, bir eli yağda bir eli balda büyümüş olan, maddî hiçbir sıkıntısı olmayan.
erkyana : Yürekle, güvenle, sözü nazı geçercesine.
erize : Arzuhal, dilekçe.
erzinde : Müddetinde, zarfında.
erseye çatmak : Büyümek, yetişmek, iş yapacak seviyeye gelmek.
eş'âr : Şiirler.
eşi/eşşi : Adam sen de; aman be.
etâ : Verme, ödeme.
Et Ağa : Bakü'da çok meşhur bir yatır. Rivâyete göre, bu yatırın hiç kemiği yokmuş.
et çekmek : Eti tokmakla dövüp kıyma hâline getirmek.
etir : Itır, hoş koku, esans.
eyham : İşâret, iki anlamlı, cinaslı, tevriyeli.
eyleşmek : Oturmak; ayaküstü sohbet etmek.
eynek : Gözlük.
eyri-üyrü : Eğri-büğrü.
eyvan : Balkon.
ezâzil : Şeytan; acımasız, zâlim, gaddar.
ezgil : sarı erik.

— F —

fağır : Kimseye ilişmeyen, kendi hâlinde, halim selim; fakir.
familya : Soyad, sülâle adı.
fehle : İşçi.
fere : Piliç.
ferec : Hüzün, keder, vs.'den sonra gelen sevinç.
ferib : Aldatma, hile, yalan dolan.
ferli : Işıklı; faydalı.
fetir : Kete.
fevral : Şubat.
fışgırıg/k : Islık.
fırfıra : Kendi ekseni etrafında dönen oyuncak.
fikirli : Düşünceli.
fit vermek : Klakson çalmak, korna çalmak; dolduruşa getirmek.
front : Sınır.
füsûn : Büyü, efsun.

— G —

gaçag : Rus zulmüne karşı koyup dağa çıkanlara Azerbaycan'da verilen isim, kanun kaçağı. Gaçag Nebi, Gaçag Kerem gibi.
gadağan elemek : Yasaklamak, men'etmek.
gadasını almak : Derdini, belâsını almak.
gağa : Erkek kardeş.
gah : Kayısı kurusu.
gahaca dönmek : Haddinden ziyâde kurumak; iğnenin deliğinden geçecek derecede zayıflamak.
gahınc : Kakınç, başa kakılan şey, yapılan iyiliği minnet koyarcasına yüze karşı söyleme.
galag : Yığın, üst üste yığılmış, tezek yığını.
galaglamak : Üst üste yığmak.
galhızmak : Uyandırmak, kaldırmak.
gayoş : Lastik ayakkabı, mes üzerine giyilen lastik ayakkabı.
gamgalag : Yonga, ağaç kabuğu.
ganacag/k : Anlayış.
ganacaklı : Anlayışlı.
gandal : Çengel; ağır suç işleyenlerin el ve ayaklarını bağlamak için kullanılan zincir.
ganını : Kâtil, kâtil zanlısı.
gapaz : Elin ayası ile başa vurma; aşağılama.
garadinmez : Saatlerce hiç konuşmayan, ağzını bıçak açmaz tip.
garaçı : Çingene, konar göçer; sazda bir makam; çıngar çıkaran.
gara fikir : Kötü düşünce, menfî düşünce.

gara-gura basması : Ürkütücü ve korkutucu korkunç rüya görmek.
garagül : Kafkasya'da yetişen bir koyun cinsi. Bu koyundan Orta Asya'da da bulunmaktadır ve kıvırcık yünlüdür.
gara kentli : Sıradan vatandaş, köylü.
garandaş : Kurşun kalem.
Garaşeher : Bakû'da petrol rafinerilerinin bulunduğu semt.
garatikan : Karadiken.
garatike : Yağsız et.
garavaş : Kadın hizmetçi.
garavelli : Azerbaycan âşık geleneğinde mâişet (geçim) mevzûlu, komik kısa hikâye.
garavul : Bekçi, kolluk kuvveti, jandarma.
gaş garalması : Havanın kararması, akşam saatleri.
garğıdalı : Mısır, mısır koçanı.
garışga : Karınca.
garsmak/garsımak : Buruşturmak, sertleştirmek; buruşmak, büzüşmek, sertleşmek.
gaş-gabag tökmek : Surat asmak, yüz göz ekşitmek.
gatar : Dizi, birbirinin ardınca sıralanmış hayvan veya vagon dizisi; aynı halat üzerine dizilmiş mermiler; Azerbaycan klâsik makamlarından birinin adı.
gatıg/h : Yoğurt; ekmekle yenilen diğer şeyler.
gaval : Kaval.
gaya çapmak : Taş yontmak.
gayda : Mûsikide usûl, makam; nizam, düzen.
gaydaya goymak : Nizama sokmak, düzeltmek.
gaydına galmak : Uhtesine almak, sorumluluğunu yüklenmek, ilgilenmek.
gayçı : Makas.
gayğanak : Tavada yumurta, kaygana.
gayğıkeş : Sorumluluk duygusu taşıyan, başkalarının dertleriyle ilgilenen, hasbî.
gayırmak : Yapmak, etmek.
gayıtmak : Geri dönmek.
gaysaklanmak : Yaranın kabuk bağlaması.
gaytarmak : Geriye çevirmek, geri döndürmek; döndürmek.
gazamat : Hapishâne, cezaevi.
gebe : Büyükçe halı.
gebiz : Makbuz.
geder : Miktar, kadar; kader.
gedesi olmak : Gidecek olmak, gitmek, gitmek üzre olmak.
gedım : Kadîm, eski, köklü.
gehdenbir : Aradabir, bazan, zaman zaman.
gehede çıhmak : Birdenbire ortadan kaybolmak, piyasadan çekilmek.
geher : Kahır, üzüntü.
gehetlik : Kıtlık, yokluk.
geldi-geder : Gelip geçici, yabancı.
geleme : Kavak.
gelet : Hata.
geliz : Galîz; katı, kesif, sık, yoğun, koyu; anlaşılması güç, kabasaba insan.
gemiş : Kamış.
gemiş olmak : Musallat olmak, rahatsız etmek.
gen : Uzak, aralı, mesâfeli; geniş.
genâet : Kanaat.
genber : Dere taşı, sokak ve caddelere döşenen taş; pala.
gend : Şeker, küp şeker.
gend gırığı : Toz şeker.
genim/ganim : Düşman, rakîb.
genşer : Karşı taraf, ön taraf, ön.
gerenfil : Karanfil.
gerez : Nihâyet; maksat, niyet, meram; gizli ve kötü emel.
gerîbe : Acâyip, tuhaf.
geşşeylemek : Bayılmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek, gülmek.
geşeng/k : Güzel, yakışıklı, alımlı, uyumlu, huyu-suyu güzel.
geve : Bkz. Gebe.
geyz : Gazap, hiddet, sinir, hırs.
gıç : Belden aşağı kısım, ayaklar, ayak.
gıça : Ağaç ve bitkinin dalları. Herhangi bir şeyin bir parçası, bir kısmı.
gıfıl : Kilit.
gılça : Belden aşağı kısım, ayak.
gımışmak : İşmar etmek, gülümsemek.
gıncıldamak : Nazlanmak, kendini naza çekmek.
gınyaz/kinyaz : Çarlık Rusyası'nda ordu komutanı veya vâli.
gır : Asfalt hammaddesi, zift; baca kurumu; grimtırak; naz işve.
gırag : Kenar, kıyı.
gırğın : Katliâm, toplu ölüm.
gırgovul : Yaban tavuğu.
gışgırt/kışkırtmak : Köpeği bir başkasının üzerine saldırmak için kıs kıs demek; galeyâna getirmek.
gırğı : Küçük kuşları avlayan uzun ve sivri pençeli avcı kuş.
gırov : Kırağı. Geçici körlük.
gışgırmak : Bağırıp çağırmak, yüksek sesle konuşmak.
gıygacı bahmak : Yangözle bakmak, göz ucuyla bakmak, işmar edercesine bakmak.
gıymet : Fiyat, değer, paha.
gıy vurmak : Bağrışma, çağrışma.
gızdırmak : Isıtmak, kızdırmak; sinirlendirmek.

gızdırma : Ateşli hastalık, sıtma.
gızıl : Altın.
gızınmak : Isınmak.
gızırğalanmak : Herhangi bir şeyi birinden esirgemek, hasislik etmek, vermemek.
gızırtdag : Kırmızımtrak.
gızmar : Yakıcı, kavurucu sıcaklık.
gıc : Salak, aptal, budala.
gicellenmek : Dönmek, başın dönmesi.
gicgah : Şakak, kafanın alına yakın tarafları.
gicitkan/gicitken/gicirtkan : Isırgan otu.
gilas : Vişne.
gilavar : Azerbaycan'ın bazı yerlerinde, güney ve güney-doğudan esen bir rüzgâr.
gile : Damla, tane, üzüm tanesi, gözbebeği.
gileylenmek : Şikâyetlenmek, memnûniyetsizliğini ifâde etmek.
gilif : Duvar, vs.'nin altından su geçmesi için yapılan küçük köprü.
girde : Yuvarlak; daire.
girvenke/ge : 409 gramlık bir ağırlık ölçüsü.
goçag/k : Gayretli, cesur, hâmiyetli.
gofta/kofta : Bulüz.
gohum : Hısım, kadın tarafından akraba.
gol çekmek : İmza etmek, onaylamak.
goltug/k ceb : Ceketin içcebi.
gonag : Misâfir.
gonag-gara : Misâfir, misâfirler.
gonaglık : Misâfirlik, ziyâfet.
gondarma : Asılsız, yalan, yanlış, uydurma.
gor : Kor hâlinde, kor.
goruhçu : Köy koruyucusu.
goşa : Çifte, ikiz.
goşulmak : Katılmak, peşine takılıp gitmek.
goşun : Asker, ordu.
gotaz : Saçak.
govlug/k : Dosya, klasör.
govreylemek : Tazelenmek, yeniden ortaya çıkmak.
govurğa : Kavrulmuş buğday, susam, kavruk tahıl.
goz : Ceviz.
goz lepesi : Ceviziçi.
gödek : Kısa, kısa boylu.
gödekçe/çe : Mont, kısa ceket.
Gökçe mahalı : Azerbaycan'ın batı kesiminde turistik bir bölge. Bu bölgenin büyük bir kesimi, Azerbaycan Türkleri'nden alınıp Ermenilere verilmiştir.
götür-goy elemek : Düşünüp taşınmak; enine boyuna düşünmek, iyice hesaplamak.
göyerçin : Güvercin.
göyerti : Sebze, yeşillik.
göynemek : Sızlamak, aşırı derecede üzüntü ve acı duymak.
göyümtül : Yeşilimtrak, yeşil-mavi arası.
göz bereltmek : Göz hareketi ile korkutmağa çalışmak.
gözermek : Işıklanmak, külün arasında közün parlaması.
gözetçi : Bekçi.
gözlemek : Beklemek; herhangi bir şeyin nöbetini tutmak; pusmak.
gözü kölgeli olmak : Başı aşağı olmak, başkasına karşı kendini borçlu hissetmek; daha çok rüşvet almış olanlar için kullanılır.
gözünü döymek : Hayretle, şaşırmış halde bakmak, bakınmak.
gözünün odunu almak : Önceden herhangi bir şeyle korkutmak.
gözünü zillemek : Dikkatlice bir noktaya bakmak, kirpiklerini hareket ettirmeden bir noktaya bakmak.
gözün yol çekmesi : Uzaklara bakıp dalmak. Bu durum, uzaktan bir tanıdık veya misâfirin geleceğine işâret sayılır.
göz vurmak : Göz etmek, gözle işâretleşmek.
grado naçalnik : Baş müdür.
gubarlanmak : Tozlanmak, yüreğin kabarması, ağlayacak duruma gelmek, kederlenmek, dertlenmek.
gubernator : Umumi vali.
gu kuşu : Kuğu.
gulag asmak : Dinlenmek.
gulaglarını şeklemek : Kulak kesilmek, pür dikkat dinlemek.
gulançar/gulançar : Bişirilip yenilen yabanî bir bitki.
gullab/p : Fırt, nefes.
gullap vurmak : Fırt çekmek; nefes almak.
gullugdan çıhartmak : İşten çıkarmak, vazifeden uzaklaştırmak.
gullug vahtı : Mesâi saati.
gulp tahmak : Kusur bulmak, kusur aramak, sap takmak.
Gurbanî : XVI. yüzyılda yaşamış meşhur Azeri saz şâiri.
gurcuhmak : Oturduğu yerde sürekli hareket etmek.
gurdalamak : Karıştırmak, deşmek; herhangi bir şeyi elle veya birbaşka şeyle karıştırmak, yerini değiştirmek, etrafına dokunmak, kapanmış olan herhangi bir şey, veya meselenin üstünü açıp yeniden gündeme getirmek.
gurrelenmek : Böbürlenmek övünmek.
gurtum : Yudum.
gurumsah/k : Âdi, şerefsiz, namussuz.
gusse : Gam, keder.
gutab : Pide; kıymalı, yumurtalı pide.
guylamak : Gömmek, üzerini kapatmak.
guyruk doğması : Yaz mevsiminin ikinci yarısında havanın serinlediği devre. Bu devre, Ağustos'un ikinci haftasından itibâren başlar.

guzlak : Nemden çürüyen, ufalanıp dökülen toprak (?).
guzulamak : Aşırı rutûbetten ufalanıp dökülmek, kuzu doğurmak, yavrulamak.
güdmek : Pusmak, izlemek, tâkip etmek.
güft ü gû : Dedikodu.
gülle : Kurşun, mermi.
gümen aparmak : İhtimal vermek, düşünmek, akıldan geçirmek, şüphelenmek.
gun : Güneş.
günebahan : Ayçiçeği.
günorta : Öğle vakti.
günün eliyen vahtı : Öğleden sonra, ikindiye doğru.
günün sancılması : Güneşin batmağa yüz tutması, akşam saatleri.
günü-sabah : Yarın, yarın sabah.
güşe : Köşe.
güzeşte getmek : Başkalarının faydası için fedakârlıkta bulunmak, anlaşmak.
güzgü : Ayna.

— H —

Hacı Gara : Mirza Fethali Ahundzâde'nin Sergüzeşt-i Merd-i Hesis, diğer adıyla Hacı Gara adlı komedisinin baş kahramanı
hâdim : İşçi.
hâhiş elemek : Ricâ etmek, istirhâm etmek.
hal : Ben.
hala : Teyze.
hala hetirin galmasın : Öylesine, iş olsun, diye; âdet yerini bulsun diye.
hakça : Halı.
halta : Halka, kayış; köpek tasması.
haltura yan gelir
hamar . Kaygan, cilalanmış, parlak.
hamarlamak · Cilalamak, parlaklaştırmak.
hampa/ba : Zengin, patron.
hamı : Herkes.
hana : Halı, kilim dokunan yer tezgâhı.
handan hana : Neden sonra, bir müddet sonra.
hânende : Ses sanatçısı.
hansı : Hangisi.
Haramî Düzü : Karabağ'da bir düzlük.
hardan : Nerden
harınlamak : İyi beslenme sonucu azmak.
har olmak : Rezil olmak.
hasar : Hisar, yüksek kalın duvar.
häsiyyet : Huş, yaratılış, âdet.
haşıl/heşil : Un ve yağdan yapılmış bir yemek. Bazan üzerine kristal şeker de ilâve edilir.
hâşiye : Süs, kenar süsü, süslü, bezekli.
hâtircem olmak · Emin olmak, gönlünü hoş tutmak, endişe etmemek, rahat olmak.
havadar : Taraftar, yardımcı, koruyucu, hâmi.
havayı : Boşuna, nâfile; gök mavisi renginde.
hay salmak : Herhangi bir şeyi duyurmak veya yardıma çağırmak için bağırmak, seslenmek.
hazeyin : Patron.
hecemet : hacamat; kan alma.
hecemet goydurmak : Ufak yara açarak kan aldırmak.
hedege/hedağa : sınır; tahammül sınırı, sabır sınırı.
hedeng : Ok.
hedik : Börülce yemeği.
heftâd-i püşd/t : Yetmişinde.
hekendaz : Tandır küreği.
hekke : Sinir, öfke.
hekkolmak : Nekşolmak, bağlanmak; yapışmak.
helelik : Şimdilik, yakında görüşmek üzere, yeniden görüşünceye kadar.
helem helem : Pek kolay olmayacak.
helet : Hilat, hediye, düğün dâvetiyesi.
helim : Pirinç suyu, pirinç çorbası; huyu suyu güzel, mülâyim.
helvet : Halvet, gizli yer.
hemçinin : Aynı zamanda, zâten, hem, hem de.
hemin : Aynı.
hemîşe : Her zaman, dâima.
hemîşeki : Her zamanki.
hemkâr : Meslektaş, aynı mesleği icrâ edenler.
hemyerli : Hemşehri.
hemzad/et : Aynı yaşta, yaşıt; inanışa göre insanla birlikte doğan ruh, canlı.
hemzad/et duası : Doğum yapan kadının kırkı çıkmadan önce, üzerine getirilen dua, veya böyle bir duanın şerrinden kurtulmak için yazdırılan dua. İnanışa göre, üzerine kötü bir dua getirilen kadının doğurduğu çocuk, kısa sürede ölür.
hendever/hendavar : Yan-yöre, dolay, çevre.
hengel/hangel/hingal : İçerisine kıyma, et doldurulmuş ceviz iriliğindeki hamurların yağda kızartılmasıyla yapılan bir yemek.
henirti : Canlı sesine benzeyen ses, nefes sıcaklığı.
hercini çekmek : Masrafını karşılamak.
herclik : Harçlık.
herçend : Her ne kadar.
herdenbir : Aradabir, zaman zaman, bazan.
heresi : Herbirisi, herbiri.
hereye : Herkese, herbirine.
hergâh : Eğer, şâyet.
hergiz : Asla, kat'iyyen, hiç bir zaman.
herlenmek : Etrafında dönüp dolaşmak.
hesir : Hasır.
heşel : Kalın, iri, gobekli, sarkık vücutlu.
heştad/t : Seksen.
hevâzende : Ses sanatçısı, çalgıcı, çalıp okuyan.

heykirmek : Haykırmak, dana, öküz, boğa, vs.nin böğürmesi.
heyr : Hayır.
Heyvagülü : Azerbaycan'da bir oyun havası.
heyvere : İriyarı, tersine büyümüş, vücudu deng siz.
hez : Kürk.
hezri : Hazar Denizi'nden karaya doğru esen soğuk bir rüzgâr.
hına : Kına.
hırda : Küçük, ufak tefek.
hırdapara · Ufak tefek; kelime ayrı yazıldığı zaman bozuk para anlamına gelir.
hırp : Hemen, ses çıkarmadan, itiraz etmeden, aniden, beklenilmeyen bir anda; bu kelime, fiilden önce kullanılır Sesin, hırp kesilmesi, gibi
hırtdek Gırtlak.
hısın hısın : Gizli gizli, için için, kısık sesle.
hıyaban · Kenarı ağaçlı geniş cadde, bulvar.
hi : Ne ne var?..
hil : Tarçın, nane gibi hoş kokulu bir baharat.
him-cim elemek : Kaş göz işâreti yapmak, işâretleşmek.
himik/hırnik : Yenidünya meyvesi.
hol : Topaç
holigan/huligan : Zampara.
honça : İçinde birtakım çerez ile hediyelerin bulunduğu ustu ipek örtu ile kapalı büyük tepsi, sini.
horek : Yemek, yenilebilir şeyler
hortum : Hortum; yudum.
hoşalanmak : Herhangi bir şeyden lezzet almak, hoşlanmak.
hoşbehtlik : Mutluluk, saâdet
hovhurmak : Elleri nefesle ısıtmak.
hovur : Kısa zaman, biraz sonra veya önce.
hörre : Sulu hamur.
hörük · Orgu; saç örgusü; otlayan hayvanın uzaklaşmaması için ayağına bağlanan uzunca ip.
hövlnak · Korku ve kuşku içinde, korkmuş vaziyette, çabucak
havsele/höfsele : Havsala, sabır, tahammül.
hudahâfiz elemek : Vedâlaşmak, ayrılmak; Allah'a emânet etmek.
humarlanmak : Mayışmak, sarhoş olmak.
hunaba/e : Kanlı su, kanlı gözyaşı.
hunduşga : Hindi.
hurcun : Omuza veya atın terkine atıp taşınabilen iki taraflı heybe.
hurmayı : Hurma renginde, kumral.
hurt düşmek : Hemen uykuya geçmek, aşırı yorgunluktan dolayı y·tağa girer girmez uyumak.
husûsen : Özellikle, bilhassa.
hündür : Yüce, yüksek, uzun boylu.
hürkmek : Ürkmek.
hürkütmek : Urkütmek.
hürümek : Havlamak; gevezelik yapmak.

— I —

ırak/ırah canından : "Senin canından, senden uzak olsun" anlamında alkış, dua.
ışıg/işıg pulu : Elektrik parası.
ışırmak : Güneşin veya ateşin kısmen gözükmesi, parıldaması.

— İ —

iclâs : Toplantı.
içalat : İç organlar.
idmançı : Sporcu.
iflic : Felç.
ihtira : Yaratma, kaşf etme; uydurma.
ihtiyar : Kendi irâdesi ile hareket etme, seçme; yaşlı.
iki günden bir : Gün aşırı.
il : Yıl.
"ilan vuran ala çatıdan gorhar" : Yılanın soktuğu kişi alacalı ipten bile korkar.
ilgek : İlik, delik, deşik.
imperya : İmparatorluk.
inam : İnanç, iman.
incik : Dargın, küsmüş ınmış.
ındice : Şimdi, hemen .ndi, az önce veya sonra.
indi ki : Mademki.
indiki : Şimdiki.
inişil/nişil : Evvelki ne
injener/inciner : Mühendis.
innen bele : Bundan böyle, bundan sonra.
intehâsı : Nihâyet, netice itibâriyle, hülâsa.
intim : Derûni içten gelen, samimi, sevecen.
ispalkom/ispolkom : İcrâ yetkili organı; İcrâ yetkisinde olan.
ispat-ı vücud etmek : Hazır bulunmak.
istekli : Sevimli, sevgili, aziz, candan.
isti : Sıcak, harâret.
işartı : Fer, ışık, emâre
işlemek : Çalışmak.
işkil/işgil : Çengel; öküz arabasında kol ile boyunduruğu birleştiren ince ağaç; zan, şüphe; engel; uyuşmazlık; kilit; muamma.
iti : Keskin; ucu gittikçe sivrilen; sür'atli, çevik; çabuk anlayar zeki.
itilmek : Aradan sıvışıp çıkı ak.
itiltmek : Keskinleştirmek, sivriltmek; dolduruşa getirmek.
"itten alıp ite vermek" : Rezil etmek, yerin dibine sokmak, lafla perişan etmek.
iy : Koku.
İyun : Temmuz.

— J —

Julig : Üç kâğıtçı, dolandırıcı.

— K —

kabinet : Kabin, resmî dairelerde oda.
kadr : Film veya tiyatroda sahne; şûbe; ordunun barış zamanı terhis edilr .en dâimi üyeleri.

kaftar : İhtiyar, yaşlı; canavar.
kal : Çiğ, ham, olgunlaşmamış; kel; henüz iğdiş hale getirilmemiş manda.
kâma yetmek : Murad almak, arzusuna nâil olmak.
kanistr : İçki, kanyak.
kapik : Kuruş karşılığı Rus parası, rublenin % 1'i.
kar : Sağır.
kâra gelen adam : Başkalarına yardımı dokunan adam, yardım sever.
kasa : Çini, metal, vs.den mamul ağzı geniş kab.
kasıb : Fakir, yoksul.
kâş : Keşki, keşke.
kazbek : Sovyetler Birliği'nde bir sigara markası.
keçel : Kel, dazlak kafa.
"Keçel suya getmez" : Kandıramazsın, kanmam, aldanma anlamlarında bir deyim.
kef : Pişmekte olan pirincin köpüğü; kireçlenme.
kefin kök olması : İşlerin yolunda, tıkırında olması.
kehriz : Yeraltı su kanalı.
kelayağı/kalayağı/kalağay : Sırta kadar inen büyükçe başörtü, türban.
kel : Bkz. kal.
kelef : Yumak.
kelek gelmek : Üç kâğıda getirmek, oyuna getirmek, aldatmak.
kelik : Kavun-karpuz.
kelle : Kuru kafa.
kenardan gelme : Yabancı; dışarıdan, başka yerden gelen; el oğlu.
kent/d : Köy.
kepenek : Kelebek.
kere : Eritilmemiş sade yağ; Koyunun boynuzlu olanı.
kerenti/karantı : Tırpan.
keserti : Kesici âletler.
keşik çekmek : Nöbet tutmak, başucunda beklemek.
ketil : Asma kat, teras.
key : Uyuşuk, uyuşmuş, felç.
kışın oğlan çağı : Kışın en çok soğuk olduğu günler, zemheri.
kiçik : Küçük, ufak.
kif : Küf.
kimi : Gibi, kadar.
kirâye götürmek : Kiralamak.
kino : Film, sinema.
kirdâr : İş, amel, hareket; sabır, metânet, hafsala.
kirimek : Susmak, konuşmak.
Kirs Dağı : Azerbaycan'da bir dağ.
kirşe : Kızak; bir çocuk oyunu.
kişmiş : Kuru üzüm.
kişniş : Karakimyon.
kitel : Parka, asker parkası.
kobud : Kaba, anlayıştan yoksun, münâsebetsiz.
kôl : Ot, maki topluluğu, kaba otlar, çalı çırpı, fundalık.
kolbasa : Sucuk.
kolhoz : Sovyetler Birliği'nde devlet çiftliği.
kôl-kos : Çalı çırpı.
kollega/kollegiya : Müfettişler heyeti.
kôma : Kulübe; taşları üst üste yığmak sûretiyle yapılan iptidâi ev; taş, moloz, vs. yığını.
komandir : Subay, emir komuta yetkisinde olan; gemi komutanı, kaptan.
komissar : Rusya'da Komünist Partisi kâtibi.
komsomol : "Kommunistçeskiy Soyoz Molodeji (Kommunist Gençler Birliği)" ifâdesinin kısaltılmışı.
konfet : Şekerleme, misâfir şekeri.
koknret : Kesin, açıkça, kat'î.
kör : Kör, âmâ.
körlük çekmek : Sıkıntı çekmek, imkânsızlıklar içinde kıvranmak.
Köroğlu Cengisi : Koçaklama edâlı oyun ve saz havası.
korpus : Kampus; ek bina; askerlikte birlik.
kövha/kôna : Köy muhtarı.
köhne : Eski, kadîm; kullanılmış.
kök : Şişman, etli butlu, besili; kök; Neseb, menşe.
köke : Çocuklar için pişirilen küçük ekmek, kete.
köksünü ötürmek : İç geçirmek.
kömek : Yardım, yardımcı.
kömeksiz : Kimsesiz, yardım edecek kimsesi olmayan; yardımcısız.
Köndelençay : Karabağ'da bir ırmak.
köntboy/öy : Münâsebetsiz, kaba.
körpü : Köprü; rıhtım; liman, iskele.
kösov/öv : Tandırdaki ateşi deşmek için kullanılan tandır sopası.
kövrelmek : Yumuşamak, ağlayacak hâle gelmek.
kövşen/kevşen : Kır, köy civarı, bayır.
krant : Musluk; damperli araç.
küze : Testi.
küzov : Elbise dolabı, gardrop (?).
küçe : Sokak.
küçük : Köpek yavrusu, it eniği.
kükü : Azerbaycan'a has bir yemek; yumurtalı, sebzeli ve balıklı çeşitleri vardır.
külek : Rüzgâr; ağaçtan yapılan büyükçe süt kovası.
külfet : Aile; yük, zahmet, eziyet; kadın.
küllük : Çöplük.
külüng/k : Kazma, dağ kazması.
künc : Dip, köşe, bucak.
küpe : Saksı kap; maşrafa; tomurcuk.
küpe salmak/atmak : Üşütmüş, soğuk almış olanın sırtından maşraba yardımıyla ateşini düşürmek; hacamat yapmak.

kürek : Sırt.
küreken : Dâmat.
kürre : Koç veya koyunun boynuzsuz olanı.
kvadrat : Kare.

— L —

lâbud : Yapılması zarûri olan; mecbur, çâresiz; ister istemez.
lağa goymak/elemek : Alay etmek, maskaraya almak.
lağlağı : Alaycı, boşboğaz.
lahlamak/lıhlamak : Diş, ağaç, vs.nin kökünden itibaren sallanması, yerinden oynaması.
lak : Cila; Dağıstan'da yaşayan bir boy.
lal : Dilsiz.
lal oyunu : Dilsiz oyunu, pandomim.
lap : Tam, büsbütün, gâyet; kelimelerin önüne gelerek onların anlamlarını kuvvetlendirir. Msl.: Lap yahşıyam (çok iyiyim), gibi.
lavaşa : Yassı tel, şerit, kurdela; pamuk, vs. balyalamak için kullanılan teneke tel.
lâyihe : Proje, plân, taslak.
leçek : Üç köşeli ince başörtüsü.
leçer : Orospu, kahpe, ahlâksız.
lehlemek : Nefes nefese gelmek, burnundan solumak.
lek : Evlek.
lele : Lala; tecrübe ve bilgisinden istifâde edilen şahıs.
lelek : Telek.
leme : Raf; duvarda bulunan gömme raf.
lengerlenmek : Yerinden oynamak, kıpırdamak, dengesini kaybetmek; gemi, vs.nin sağa-sola doğru yalpa vurması.
lengimek : Gecikmek, oyalanmak.
lent : Kaset, şerit.
lepe : İç, çekirdek, kırılmış nohut; dalga.
lepedöyen : Dalgakıran.
lepik : Yassı taş, dere taşı.
lepir : Çıplak ayak izi.
lırt çehre : Ablak surat, çehresi porsmuş.
licim : Kılık kıyâfet, dış görünüş, şekil, tarz, usûl.
lift : Asansör.
lil : Bulanık su, çamurlu su; alüvyon.
lobya : Fasulya.
lola sırğa : Lüle şeklinde küpe.
lopa bığ : Posbıyık.
löhüb : Yalan, düzmece, uydurmaca, dedikodu.
lüle : İçi boş madeni boru, namlu.
lüt : Çıplak, yoksul, fakir.

— M —

mabeyn : Ara, aralık; iki kişi arasındaki yakınlık.
macal : Fırsat, boş vakit, boş zaman; imkân.
maç elemek : Şapırdatarak öpmek.
madar : Biricik, en aziz.
madyan : Kısrak.
mağallak : Tepe-taklak.
mağallak aşmak : Takla atmak.
mağıl : Belli-başlı, düzgün, iyice, doğru düzgün.
mağmun : Üzgün, çâresiz, ümitsiz.
mahitâb : Aya benzer, ay gibi.
mahna : Bahâne.
mahnı : Şarkı, türkü.
mala bahmak : Hayvanları yemleyip altlarını, ahırlarını temizlemek
maladest : Çok iyi, âlâ, mükemmel, mütenâsib.
mal : Hayvan.
may-gara : Büyükbaş hayvanlar.
mamır : Yosun.
manat : Ruble'nin Azerbaycan'daki adı.
maraglı : Önemli, merak uyandıran, dikkat çeken, ilginç.
maral : Dişi geyik.
marçıldatmak : Yemek yerken ağzını şapırdatmak; şapur şupur öpmek.
maş : Börülce.
maşın : Araba.
maşinistka : Daktilograf.
May : Mayıs.
mayak : Deniz feneri.
mebel : Mobilya.
mecmeyi : Tepsi, irice kap, sini.
medâhil : Ürün; kazanç; akar, gelir.
meettel galmak : Şaşırıp kalmak, donakalmak, apışıp kalmak.
meftil : Tel, dikenli tel.
meğz/meğiz : Beyin, ilik; iç; akıl, cevher.
meheccer : Parmaklık, korkuluk, trabzan.
mehel goymak : Gönül vermek, ilgi duymak, mahal; yöre.
mehmer : Kadife.
mehraba : Havlu, el havlusu.
mehter : Seyis, at bakıcısı.
mehz : Kendisinden sonra gelen kelime gurubunu güçlendiren edat; ancak, yalnız, tek, sâdece, şüphesiz, buna göre.
melâhetli : Gönül okşayan, duygulandıran.
menlege : Mıntıka.
menzil : Ev, konaklama yeri.
merdimazar : Nâ-mert, şeytan fikirli, kalleş, başkalarını üzmeği âdet hâline getirmiş olan.
merek : Samanlık.
me'ruze : Tebliğ, konferans metni.
mesârif : Masraflar.
Mesküviç : Moskoviç; Rusya'da bir otomobil markası.
meslehet elemek : Danışmak, görüşünü almak, fikir teâtisinde bulunmak, meşveret etmek.
meşakkat : Sıkıntı, sıkıntılar, eziyetler.

meşe : Karışık orman.
meşebeyi : Orman bekçisi, ormancı.
Meşedi İbat : Üzeyir Hacibeyli'nin, O Olmasın Bu Olsun adlı dramatik oyununun baş kahramanı. Yetmiş yaşında olmasına rağmen yirmi yaşında kızla evlenmek isteyen zengin.
meşg etmek/elemek · Prova yapmak, antreman yapmak, tâlim yapmak.
meşo/meşok : Telis, çuval.
mevâcib : Maaş, aylık.
mevzun/mövzun : Ölçülü, mevzun, muntazam.
meyit : Meyyit; ölü, cenâze.
meyne : Üzüm ağacı, asma.
me'yus : Üzgün, kederli.
mezeli : Komik, gülünç.
mezemmet : Kınama, dert yanma.
mezemmet elemek : Kınamak, hoşnutsuzluğunu bildirmek.
mırıh : Dişlerinin birkaçı düşmüş veya kırılmış olan.
mırt vurmak : Başbaşa verip sohbet etmek, çene çalmak.
mısmırık sallamak : Suratını ekşitmek.
mil : Kızgın demir çubuk.
milçek : Karasinek.
milemil köynek : Sıfır yaka gölmek.
milis : Kolluk kuvveti, polis.
millen- : Yukarıya doğru ok gibi fırlamak, dalış yapmak, pike yapmak.
min fâiz : % 1000 fâiz.
mingirdemek : Finfirdemek.
mirab : Su tevzî teknisyeni.
mirze : Okuma yazması olan, kâtip.
mism. r : Çivi; mâdeni çivi.
mışar : Bıçkı.
mitil : Uyuşuk, tenbel, âciz; yorgan veya döşekte astar.
miz : Masa, portatif masa; biz; ucu sivri delici âlet.
mogz : Beyin.
molla : İmam.
morug/k Kızılcık; avurtları çökmüş, ihtiyar.
möhkem : Kâvi, güçlü, dayanıklı.
muğamat : Birden fazla makam ve bölümü ihtivâ eden bir mûsiki türü.
muğayat olmak : Göz kulak olmak, sorumluluğunu taşımak, korumak.
muharrir : Haber veren, gazeteci, muhabir.
muhteser : Netice itibariyle, sonuç olarak, kısaca.
muşgurmak : (Taklidî sesler çıkararak hayvan, vs.) çağırmak.
muştulug/k : Müjde, sevindirici haber.
muzd : Emek hakkı.
mübeyyız : Müsveddeleri temize çeken kâtip, müstensih.
mücrü/mücür : Mücevher kutusu.
müfte : Bedava, beleş.
mühâzire : Faaliyet raporu, tebliğ; üniversitede hocanın ders vermesi.
mükâlime : Kelâm alıp verme, konuşma, nutuk çekme.
"mülküne turp ekmek" : Har vurup harman savurmak suretiyle sermâyeyi kediye yüklemek; dirliği dağıtmak, evini barkını yıkmak.
müntezir : İntizarlı, gözleri yolda kalan.
mürebbe : Reçel.
mürehhes olmak : Azad olmak, izinli olmak, serbest çıkmak.
mürgülemek : Uyuklamak, şekerleme yapmak.
mürted/t : Din değiştiren, dinsiz, ateist, kâfir.
müsâhib : Dost, komşu; bir başkasıyla sohbet eden.
müstebid : Zâlim, katı; müstebit, diktatör.
müstendig/tig : İlk sorgulamayı yapan.
müşâiyyet : İştirak etme, nezâret etme.
müşâvire : Herhangi bir konuyu görüşmek için yapılan toplantı.
müşdük : Ağızlık.
müttegî/kî : Dayanan, dayanmış; günah ve haramdan sakınan.
mütekke : Yuvarlak ve uzunca yastık.

— N —

naçalnik/neçennik : Bir kuruluşa, idâreye başkanlık eden; müdür, şef, kaymakam, polis müdürü, jandarma komutanı.
nâ-dinc/ç : Yaramaz, afacan, rahat durmayan.
nağara : Davul.
nağıl : Masal.
nâ-hak : Haksız.
nahamvar/nahamar : Girintili çıkıntılı, düzgün olmayan, baştan savma.
nahar : Öğlen yemeği.
nahır : Büyükbaş hayvan sürüsü, sürü.
nâ-hoş : Keyfi yerinde olmayan, hasta; hoş olmayan.
nahoşlamak : Hastalanmak.
nâkıs : Ters, rezil, yaramaz.
"nala mıha vurmak" : Kaytarmağa çalışmak, verdiği sözden dönmeğe çalışmak, caymak, lafı ağzında gevelemek, yalan uydurmağa çalışmak.
nâmized/t : Namzet, aday.
narınc : Greyfurt.
narkom : Halk temsilcisi.
nasırga : Teskere, sedye.
naşı : Acemi, birşeyin ehli olmayan.
navalça : Yağmur borusu.
nayran/nigâran : Endişeli, şüphe ve korku içinde olan, endişeli.
nâzir : Bakan.

nece : Nice, nasıl.
neçe Kaç, birkaç
neft : Gazyağı, petrol
Neftçi : Azerbaycan'da futbol takımı; petrol işiyle uğraşan.
neğd/nağd : Nâkit, peşin.
neheng/k . Becerikli, kahraman, yiğit, işbilir, iriyarı.
nehmeyi : Bir balık türü
nehre : Yayık
neinki : Sâdece; değil mi; nerede kaldı? Tersine, aksine.
ne kâre : Neci; hangi işin sâhibi, neyin nesi, kimin fesi?
nelbeki : Çay tabağı.
nemer : Şahsa göre değişebilen düğün dâvetiyesi ve bunun karşılığında düğün sahibine verilen para
nemiş . Nemli, rutûbetli, ıslak.
neneguşağı Gökkuşağı, ebemkuşağı
nenni : Beşik, ninni
nerd : Tavla oyunu.
nerdivan : Merdiven
nerdtahta : Üzerinde tavla oynanan tahta kutu; tavla oyunu
ner ner nerildemek : Erkek deve gibi kalın ses çıkarmak, nara atmak.
ne teher Nasıl, nice; ne şekilde
nevâziş : Okşama, yakınlık gösterme
neve : Torun.
Nevruz/Novruz : 21 Mart'ta bütün Türk boylarında asırlardan beri kutlanan bahar bayramı.
neynek : Ne yapalım?
nırçıldatmak : Hayır, olmaz, yok mânâsında taklidî ses çıkarmak; "cık, cık" sesini çıkarmak.
nırh : Narh; hükûmetin veya belediyenin bazı mallara koyduğu fiyat
nigâran : Uzuntülü, endişeli, şüphe ve korku içinde olan.
nimçe : Fazla derin olmayan yemek tabağı.
nimdaş : Biraz kullanılmış
nikbin : Hâlinden memnun, geleceğe umit besleyen, optimist.
nisgil : Yürek ağrısı, dert.
nisgilli : Dertli
nisye : Veresiye.
noğul : Akıde şekeri veya benzeri şeker.
not : Mûsikide nota.
novbar : Nevbar; mevsiminde olgunlaşan meyve, veya sebzenin ilki.
Noyabr : Kasım.
nöker : Erkek hizmetçi, büyükbaş hayvan bakıcısı.
nömre yığmak : Telefon numarası çevirmek.
nöş : İyi ki, hayır ola, neden, niçin, niye?
nov : Nev'i; tür, çeşit, türlü, şekil.
novbe : Sıra, kuyruk.
növbeye durmak : Sıraya girmek, kuyruğa girmek, sıra, kuyruk oluşturmak.
nöyüt : Petrol, gazyağı, benzin, mazot.
nümâyiş : Yürüyüş, gösteri.

— O —

obaş : Yarıgece, sahur vakti
ocağa getmek : Yatır veya ziyâretgâha gitmek.
od : Ateş.
odey : Odur işte, bak işte odur, o görünendir.
oğurlamak : Çalmak, hırsızlamak.
ohay : Oh be! Canıma deysin!
ohşar : Benzer.
Ohtyabr : Ekim.
olmaya : Yoksa, sakın ola kı.
onda : O zaman, o vakit, o an, o sırada, o esnada.
orangutan/arangutan : Şempanze, orangutan.
otag : Oda.
otarmak : Otlatmak, dolandırmak, kandırmak.
ov : Av.
ovgat : Ruh hâli, keyif, mâneviyat, ehvâl-i rûhiye; vakit, zaman.
ovhalamak : Avucunda eziştirmek, ovuşturmak.
ovunmak/uğunmak : Baygınlık geçirecek derecede ağlamak veya gülmek.
oynaş : Gayri resmî olarak ilişki kurulan kadın veya erkek, dost.

— Ö —

Öfke : Akciğer; öfke.
ögey : Üvey.
öhde : Uhdu; sorumluluk, taahhüd.
ötkem : Tesirli, kat'i, kesin; emir verircesine.
ölünün yeddisi : Ölen bir kimsenin ölümünün yedinci gününde yapılan anma töreni.
ölüvay : Uyuşuk, ölü gibi, ağzı var dili yok.
örpek : Örtü, tül, başörtüsü.
örüş : Mera, otlak.
ötmek : Geçip gitmek; geçmek.
ötergi : Öylesine, göz ucuyla, pek fazla önem vermeden, iş ya da laf olsun diye.
ötern : Bkz. Ötergi.
ötürmek : Geçirmek, bir müddet mefâkat etmek; bırakmak.
ötüşmek : Bir tür geçinmek; hallolmak; ötmek, geçip gitmek.
övgat : Bkz. Ovgat.
öy : Ev.
öymek : Kusmak, çıkarmak.
özge : Yabancı, gayrı, başka, el.
özlüyümde : Kendi kendime, kendi âleminde.
özü de : Kendisi de; hem de.
özüm : Kendim.
özunü gözlemek : Kendisini herhangi bir şeyden sakınmak, korumak

özünü itirmek · Kendinden geçmek, öfke, alkol, vs. den dolayı kendisini kaybetmek.

özünü yahşı aparmak : Kendini iyi idâre etmek, açık vermemek, frenlemek.

— P —

padnos : Tepsi

padruga : Refika, dost, arkadaş.

pagon : Resmî elbiselerin omuzundaki apolet, rütbe.

pahıl : Hasis, kıskanç, hâin.

pahıllığını çekmek : Kıskanmak, hâinlik düşünmek, çekememezlik yapmak.

paho : Vay be!

palata : Bölme, oda, gurup, topluluk.

palayı : Pala şeklinde, enli, geniş.

palaz : Pamuklu kilim, cecim.

paltar : Elbise, giysi.

paltarasan : Vestiyer görevlisi.

pamidor : Domates.

pamont : Kürkünden ve derisinden istifâde edilen bir hayvan.

papiros/paproz : Tütün, sigara.

papka : Klasör, dosya.

parahod/t : Motor, deniz motoru.

parç : Maşraba.

paravoz : Grayder (?).

paşık : (?).

pauza : Ara, fasıla.

payız : Sonbahar.

paytaht : Başkent.

pâye : Ölçü, seviye, derece, ünvan.

pamoşnik : Yardımcı, muavin.

peç : Soba.

peçat : Kaşe, mühür.

peçenye : Tatlı, baklava.

pelenk : Kaplan.

pel vurmak : Mâni olmak, engel olmak, bozmak.

penah getirmek : Sığınmak, himâyesine girmek.

pencek : ceket.

pert olmak : Bozulmak, morali bozulmak.

pertoy : Sakar.

perveri : Besili.

peşe : Meslek, zenaât.

peye : Apır, büyükbaş hayvan barınağı.

peyin : Hayvan gübresi.

peyser : Ensekökü, ensekökünde biriken yağ.

peyvend : Aşı, aşılanmış ağaç.

pırtdaşık : Dağınık, kabarık, vıcık vıcık olmuş.

pırtlaşdırmak : Dağıtmak.

pışpışa : Pişpişe bitkisi.

pilete : Gazocağı, piknik tüpü.

pille : Basamak; bölüm, kısım, hisse.

pilleken : Merdiven.

pilte : Fitil, lamba, vs. fitili.

pın : Kümes.

pıneçi : Ayakkabı tamircisi.

pıoner : Komünist Partisisi'ne yeni girmiş veya alınmış çocuk; kâşif, mücit; mülteci.

pipik : İbik.

pisıkmek : Pısırıklaşmak; büzüşüp kabuğuna, kınına çekilmek.

pislik : Kötülük.

pişik : Kedi.

piştahta : Tezgâh.

piti : Parça et, nohut ve patatesten yapılan sulu yemek; Pîtî de denir.

pîve : Bira.

piyan : Sarhoş, zil-zurna sarhoş.

planet : Gezegen.

plânı doldurmak : Bir veya beş yıl içerisinde devlete vaad edilen ürünü vermek; işi yapmak.

plaş : Pardesü.

plov : Pilav.

plyus : Artı işâreti.

poçt : Postane.

polad/t : Çelik.

polk : Ordu, alay, asker.

Polşa : Polonya.

portfel : Portföy, cüzdan.

poyez : Motorlu tren, ekspres.

pörtleme : Suda tam pişmemiş parça et.

pörtletmek : Etin rengi beyaza çalıncaya kadar pişirmek.

pravadnik : Kondüktör; yayan, etrafa duyuran.

pristav : Çarlık Rusyası'nda polis müdürü.

prospekt : Bulvar.

puça çıhmak : Emeği boşa çıkmak, hebâ olmak, mahvolmak, hiç olmak.

puçet : Kaşe (?).

pul : Para. Pul.

put/d : 16.3 kg.lık eski Rus ağırlık ölçüsü.

pünhan : Gizli, saklı, açıklanmamış.

püste : Fıstık.

— R —

raboçi : İşçi, amele.

raykom : Bölge idâre binası, hükûmet konağı.

refige : Refika; kızkardeş.

reftar : Geçim, geçim şekli, geçinme; anlaşma.

regem : Rakam.

rehmli : Yufka yürekli, acıma hissiyle dolu olan; bağışlayan.

reiyyet : Sâde vatandaş, tebaa.

rels : Ray.

...rengine çalmak : ...rengine benzemek.
rezin : reçine.
rişhend · İstihza, alaya alma; alay; acı gülüş.
rul : Direksiyon.
Ruznâme · Günlük gazete.

— S —

sadalamak · Sedalamak, seslendirmek, açıklamak, bildirmek.
sağalmak : İyileşmek, şifâ bulmak.
sallağı oturmak : Yüksek bir yerde oturup ayaklarını sallamak.
samalyot · Küçük tip yolcu uçağı.
sanbal · Kalite; ağırlık; verim; ürün.
sanc/ç : Herhangi bir sivri şeyi sokmak.
sapoçka/sapoçni · Tepelik, başlık.
sarban · Deve kervanının reisi, kervanbaşı.
.. sarı/...sarıdan : ... e yana, a.. a dolayı, .. e doğru, ...den yana.
sarıkök : Bazı yemeklerde kullanılan sarı renkli bir baharat.
sarıköynek . "Şalak" da denilen bir kavun çeşidi; gömleği sarı renkte olan.
sarısını udmak Korkudan kendi dışkısını yutmak; altına kaçırmak.
savad : Okuma yazma, tahsil.
savad kursu : Okuma yazma kursu.
savay/savayı : Başka, gayrı.
...sayag : ...çeşit, ...şekil,...tür,...şekilde; uyanık.
sayrışmak : Titrek ve zayıf ışık saçmak, parlamak, kaçışmak.
sebir : Hapşırık; sabır, metânet.
sebt olmak : Zabtolmak; kayda geçmek.
secin : Tomar, yığın.
sedr : Başkan, müdür, komutan.
selik/helik : Salya.
sefeh : Sefih, ahmak, manyak.
segah : Azerbaycan klâsik makamlarından birinin adı.
segregib/seyragub : Râkip, kalleş ve hâin râkip, düşman.
seher : Sabahın ilk saatleri, sabahleyin, seher vakti.
sehmana salmak : Düzenlemek, düzeltmek, çeki düzen vermek, çalışır hâle getirmek.
sehv : Hata, yanlış, kusur, kabahat.
seki : Balkon, merdiven başı.
sekil : Ayakları kısmen veya tamamen beyaz renkte olan at; alacalı.
sekseke : Korku, endişe, şüphe.
seksenmek : İrkilmek.
semeni : Nevruz bayramı için yeşertilen buğday ve bundan yapılan yemek, helva, tatlı.
selîge : İtina, düzen, el mârifeti.
semereli : Faydalı, işe yarar.
sen Allah : Allah aşkına, Allahını seversen!
sen deme : Meğer, meğerse.
"sen ölesen" : Senin canına and olsun; senin canına yemin ederim ki" anlamında yemin ifâde eden deyim. Tonlama sert yapıldığı zaman "sen ölesin" anlamında beddua şekline dönüşür.
sen-tek : Senin gibi, sana benzer.
Sentbayır : Eylül.
serencam : Emir; karar; sipariş; akibet, son.
serfeli : Faydalı, elverişli, hayırlı.
sergerden : Üzgün, pejmurde.
serrast : Doğru, hedefi şaşırmadan, dosdoğru.
servant : Mutfak malzemesi dolabı.
ses-küy : Kargaşa, bağırıp çağırma.
setelcem : Aşırı üşütmeden mütevellit akciğerde meydana gelen iltihaplanma hastalığı.
sığırtmak : Tımar etmek, okşamak, masaj yapmak.
sıldırım : Uçurum, dik.
sınag : Deney, deneme.
sındırmak : Kırmak.
sırağa gün : Evvelki gün.
sırga/ğa : Küpe.
sırtık : Yüzsüz, şımarık.
sırtılmak : Şımarmak.
sibyan duası : Çocuk doğurmak için yapılan dua.
siçan/sıçan : Fare.
sifte/de : Siftah; ilk defa, ilk kez, birinci defa.
sili : Münakaşa, çene yarışı (?).
silist : İstintak, sorgu, birini sorguya çekmek, ifâdesini almak; işkence ederek konuşturmak.
sim : Madeni tel; yaranın iltihaplanması sonucu, mikrobun kana karışması.
sıneyvaz : Sarımtırak kalın kabuklu bir kavun çeşidi.
sınn : Yaş.
sirâb olmak : Suya kanmak, doyuncaya kadar su içmek; sulamak.
sirop : Şurup, limonata.
siymek : İşemek.
siyahı : Liste.
skamya : İskemle, bank.
skeloroz : Bunak,; bunama hastalığı, unutkanlık.
soldat/saldat : Asker.
sonsuz : Evlâdı, çocuğu olmayan; ebedî.
sorag : Haber; arama-tarama, haber alma.
sovgat : Hediye, bahşiş.
sovha/soha : Sahipsiz mal.
sozalmak : Sararıp solmak.
söhbetçil : Hoş sohbet, sohbeti seven.
söykemek : Yaslamak, dayamak.

söykenecek : Koltuk, sandalye, vs.nin yaslanılan yeri, arkalık.
söyüş : Küfür.
söz göyertmek : Karşısındakinin konuşmasına fırsat vermemek için hemen söze başlamak; sözü kesmek, dedi-kodu çıkarıp yaymak.
söz-heket Dedi-kodu, aslı astarı olmayan söz.
sözün guyruğu : Meselenin mevzûnun en can alıcı kısmı; sözün özu.
stansiya : İstasyon, gar.
starşina/starşinan Yüzbaşı; köy muhtarı.
stekan : Çay bardağı.
stol : Masa
stul : Sandalye, iskemle
stüardessa : Hostes (?).
subay : Bekâr, henüz evlenmemiş; işsiz.
sunur · Sınır
surğuç/surguç : Mum; zamk.
surğuclu zarf : Mumlu zarf.
suvak : Sıva.
...suyu : ... yönü, ... özelliği, ...yanı, ...tarafı.
sübh : Sabah, seher vakti.
sübût : İspat
süka · Bank, iskemle.
sümük · Kemik.
sürüşmek Kaymak
sürütme · Terlik, arkası açık ve tabansız ayakkabı.
sütül : Yeniyetme, henüz tam olgunlaşmamış.
Süt yolu : Samanyolu.

— Ş —

şabalıd/t Kestane.
şabaş · Düğünde oyunculara verilen, bir kısmı veya tamamı çalgıcıya kalan para.
şah gezmek : Alnı açık ve göğsünü gere gere gezmek; giyim kuşamı yerinde gezmek.
Şahı : Beş kuruş
şahmat : Satranç.
şahta : Zehmeri, soğuk
şakkalamak : Parçalamak, iri parçalara ayırmak.
şakkanak/şagganag çekmek : Kahkaha atmak.
şam : Mum; akşam, akşam yemeği.
şanı · Çok tatlı bir üzüm çeşidi.
şapalak : Sille, tokat
şatranc : Satranç.
şebeh . Şebîh, herhangı bir şeyin aslına benzer şekilde taklidini yapmak.
şebget bacısı : Hemşire, hastabakıcı.
şekil : Fotoğraf
şekilçeken · Fotoğrafçı, foto.
şekk : Şüphe.
şenbe : Cumartesi.

şerik : Ortak.
şehs : Şahıs, kişi, fert.
şeşe : Dik, kabarık.
şeve : Simsiyah; akik taşı.
şeyird/şâgird/t : Çırak, talebe, öğrenci.
şıdırğı : Sağanak hâlinde.
şıllak atmak : Hoplayıp zıplamak.
şıltak : Yaramaz, afacan, yaramazlık, mızıklanma.
şırım : İz, hat, çizgi, dikiş yeri, su izi; pulluğun tarlada açtığı iz.
şıtrak : Sık kalın, iri (?).
şikest : Sakat, felçli.
şil : Felç.
şimager : Ağaçtan yapılan bir tür çocuk oyuncağı.
şire : Tatlı, şerbet.
şirehana : Şaraphâne, birahâne, uyuşturucu kullanılan yer.
şirma : Paravana.
şirni : Tatlı.
şirnikmek : Pas vermek, gönlü olduğunu belli etmeğe çalışmak.
Şirvan : Azerbaycan'da eskiden, merkezi Şamahı şehri olan Azerbaycan'ın kuzey-batı kesimi.
şit : Süt, süt tadında.
şitenmek : Yaramazlık yapmak.
şiveçub teresi : Terenin bir nev'î.
şiverek : Cılız ve uzun.
şivke : İnce çubuk.
şokolat : Çukulata.
şkaf : Elbise, kitap, kap, vs. koyulan dolap.
şlyapa : Şapka.
şoğerib : Beğenilmeyen, h· şa gitmeyen herhangi bir şey hakkında söylenil ı sövme. "Batasıca, yok olasıca" gibi.
şoğeribe galasan : Zıkkıma kalasın, yok olasın, anlamında beddua ve sövme.
şollar : Bakû yakınlarında çok güzel suyu olan çeşmelere verilen ad.
şoran : Terkibinde bol miktarda tuz olan ve köylerde süpürge yapımında kullanılan bir bitki; tuzlu, tuzlu toprak.
şorgöz : Kadın düşkünü, kadına düşkün.
şor : Çökelek, lor; tuzlu.
şor-maza : Ekşimtrak, tuzluca.
şoşke : Eşek.
şotka : Elbise, ayakkabı, vs. fırçası.
şuba : Bir nev'î kürk.
şulug/ğ : Kargaşa, patırtı gürültü; yaramaz.
şulug elemek : Yaramazlık, gevezelik yapmak; ortalığı birbirine katmak.
şumlamak : Tarlayı sürüp ekilir duruma getirmek.
şumal : Sevimli; boyu-bosu yerinde, yakışıklı.

Şuşa : Karabağ'ın eski merkezi. Yeni merkez ise, Hankendi'dir.
Şümür/Şimir : Hz. Hüseyin'i Kerbelâ'da şehit eden kâtil. Kelime, acımasız insanlar için kullanılır.
şürû etmek : Başlamak.

— T —

tağ : Kavun, karpuz, salatalık, vs. gibi bostan bitkilerinin toprakta sürünen kısmı; çift kanatlı kapının herbir kanadı.
tahça : Duvara gömme raf.
tahtası çıkmış sine : Zayıflığından kemikleri çıkmış göğüs.
takkanak : İri kemikli ve zayıf, kurumuş.
taksir : Suç, kabahat, hata, günah.
talvar : Kamelya, ayvan.
tamarzı : Hasret, yenilip içilir cinsten birşeyin hasreti.
tapmak : Bulmak.
tapışmak : Buluşmak.
tapşırıg/k : Talimât, yapılması gereken şeyler.
tar : Azerbaycan'a mahsus telli çalgı âleti. Tünek.
Tatar : Kafkasya'daki Türklere Rusların verdiği umûmi ad
tay . Eş, denk, benzer; daha.
taya : Yığın, ot yığını; süt nine.
tay-tuş : Eş-akran
teb : Zihin, ilham.
te'cili : Âcil, hemen, anında.
te'cili yardım · İlk yardım.
teeccüb : Şaşkınlık, hayret, tuhaflık.
tehnikum : Liseden sonra iki yıllık teknik okul.
teki : Yeter ki.
telâtüme gelmek : Kabarmak, coşmak.
telem telesik : Alelacele, aceleyle.
telesmek : Acele etmek, acelesi olmak.
tel'et : Yüz, çehre, sima; zâhiri görünüş, dış görünüş.
telhek : Yardımcı, şamar oğlanı, emir kulu, maskara, komik.
telkemek : Üstüste yığmak, yığın yapmak.
temellug : Yaltaklık, ikiyüzlülük.
ten : Denk, eşit, kadar; ten.
tenbeki : Tütün.
tenek : Üzüm ağacı, üzüm asması.
te'neli : İğneleyici, kırıcı.
tengimek : Nefes darlığı çekmek, nefes nefese kalmak; bezmek, bıkmak.
tenzif : Sargı bezi gibi örülmüş bez, çuha.
tepçek : Küreğe takılan ağaç ayaklık.
teper : Gayret, namus, beceri; nişan, madalya.
tepik : Tekme.
tepitme : Vücudun morarmış yerlerine tedâvi için konulan hamur veya çiğ et.
terâvetli : Tâze, hoş kokulu, güzel.
terek : Şapkanın siperliği; bir tür helva.
Terekeme : Azerbaycan ve Türkiye'nin muhtelif yerlerinde yaşayan ve daha çok hayvancılıkla geçinen Karapapak adlı Turk boyu.
terevez : Sebze.
terhun : Maydanoz.
teriflemek : Methetmek, övmek.
terpenmek : Kımıldamak, kıpırdamak, hareket etmek.
teşt : Büyük leğen.
teşviş : Şüphe, endişe, korkuya kapılma.
teşvişe düşmek : Endişelenmek.
tevâvüt : Fark.
teveqqe elemek : Ricâ etmek, istirham etmek.
teze gayda : Yeni moda, son model.
tıngıhmak : Tıkanmak.
tısbağa : Kaplumbağa.
tikili : Bina, ev.
tın : Köşe, sokak, cadde, vs.nın köşesi.
tir : Ok; direk.
tirme : Elde dokunmuş kumaş.
tiryek : Esrar.
toh : Pil, batarya; tok.
tohdamak : Durmak, teselli bulmak, kendine gelmek, rahatlamak, toparlamak.
tohlu : Bir yaşındaki koyun yavrusu.
tongal : Ateş, ateş yığını.
torağay : Saka kuşu.
toran : Alaca karanlık; duman, sis.
tormuz/tormoz : Fren, fren tertibatı.
totuk : Biraz şişmanca, toparlak, etli butlu.
töhfe/töyfe : Hediye.
tör-töküş : Dökünük, dağınık.
töyşemek : Nefes nefese kalmak.
tufeylî : Asalak.
tula : Av köpeği.
tulazdamak : Fırlatıp atmak.
tullanmak : Atlamak, sıçramak.
tumac/ş : Vinileks, sun'î deri.
tumarlamak : Tımarlamak, okşamak.
turş : Ekşi.
tuşlamak : Hizasına getirmek, nişan almak.
tutag/k ki : Diyelim ki, farz edelim ki, kabul edelim ki.
tutaş : Kıvrım, kalın, sık ve uzun.
tutaşmak : Tutuşmak, boğaz boğaza gelmek.
tük : Tüy.
tünd : Koyu; tesirli; sinirli; ağır; şiddetli; güçlü.
Türkeçâre : Türk usülü kocakarı ilâcı ve tedâvi şekli.
Türkesaya/Türkesayag : Türklere mahsus, Türk gibi. Türklere mahsus kocakarı ilâcı.
tütek : Kaval, kavala benzer kamıştan yapılan nefesli çalgı âleti.

— U —

ucgar : Kıyı, kenar, son, nihâyet, uç.
uçunmak : Çırpınmak, ovunmak, titremek.
udmak : Yutmak; Kazanmak.
uğunmak : Kendisinden geçercesine gülmek veya ağlamak.
ulak : Eşek.
ulas : Fesleğengillerden dağlarda yetişen bir ağaç, veles.
ulduz : Yıldız.
uryadnik : Çarlık Rusyası'nda astsubay, komser muavini.
uşağı döşüne zalmak : Çocuğu emzirmek.
uşag salmak : Çocuk düşürmek, düşük yapmak.
Uzundere : Azerbaycan'da bilinen bir oyun havası.

— Ü —

üceşmek : Rahatsız etmek.
üçbucag : Üçgen.
üçü, yeddisi, gırhı : Ölünün üç, yedi ve kırkıncı gününde yapılan anma töreni ve bu günlerde yapılan hayır, hasenat.
ülgüc/ç : Ustura.
ümidvar : Ümitli, ümidi olan.
ünivermag/ünvermag : Her türlü ihtiyaca cevap veren büyük mağaza; bizdeki GİMA gibi.
ünvan : Adres; ünvan.
ürek-direk vermek : Cesaretlendirmek, moral vermek.
üreklenmek : Cesaret bulmak, cesaretlenmek.
üreyinde gut olmak : Midesini bastırmak için bir şeyler atıştırmak karnını doyurmak.
ürgen : Bir at cinsi.
üzbeüz : Karşı karşıya, yüzyüze.
üzügoylu : Yüzükoyun.
üzük gaşı kimi araya almak : Kuşatmak, dört bir tarafını sarmak.
üzünü köçürtmek : Kopyasını çıkarmak.
üzv : Uzuv; üye, aza.

— V —

vağzal : Demiryolu istasyonu.
Vağzalı : Azerbaycan oyun havalarından birinin adı. Daha çok yeni asker olanlarla, gelin baba evinden çıkarken icrâ edilir.
valideyn : Ebebeyn, ana-baba.
var-gel elemek : Volta atmak, ileri-geri gidip gelmek.
vec : Umur; daha ziyâde yardımcı fiillerle kullanılır.
verdene : Merdane; hamur açmakta kullanılan kalın oklava.
veriliş : Program; radyo ve televizyonun günlük programı.
veteran : Millî kahraman, gazi.
vezne : Daha ziyâde Çerkez kaftanlarının göğsünde bulunan fişeklik.
vezneli çuha : Göğsünde fişekliği olan Çerkez kaftanı.
vıhadnoy : Hafta sonu.
vımıh/fımıh : Etrafına baka baka saklanacak yer aramak, telâş içinde sağa sola gidip gelmek.
vicvice : İç gıcıklanması.
vurağan : Vurmaktan hoşlanan, vurmağı alışkanlık hâline getirmiş olan.
"vurğunu iti gel" : "Tezlikle bir kazaya uğra, öl" anlamında beddua.
vurnuh : Bkz. Vırnıhmak.
vur-tut : Olsa olsa, ancak, herşeye rağmen.

— Y —

yada salmak : Hatırlamak, anmak.
yaddaş : Hafıza.
yağlı : Hâli vakti yerinde, zengin; şişman.
yağı : Düşman, hasım.
yahmaç : Üzerine yağ, reçel, vs. gibi yiyecek sürülmüş ekmek.
yahşı : İyi, güzel, âlâ; peki, tamam, olur.
yahşılık : İyilik.
yainki : Veyahut, veya, ya da.
yal : Dağın yamacı; at, eşek, vs. gibi hayvanların enselerindeki kıllar; köpek yiyeceği, köpek maması.
yalama : Yalaması için atın, koyun, vs. gibi hayvanların önüne konulan kaya tuzu parçası; yalama.
yalın : Üşümüş, çıplak, yarıçıplak; yanında başka birşey, veya kimse bulunmayan, yalnız.
yalıngat : Tek kat, cılız, zayıf, dayanıksız.
yallı : Bar denilen oyun havası ve oyun.
yalmanmak : Alevlenmek, alevlerin hareket etmesi; yaltaklık yapmak; atın ensekökündeki kıllardan tutup koşturmak.
yanaşı : Yanyana, bir arada, birlikte.
yanpörtü : Yanlamasına, yan şekilde.
yapıncı : Keçi kılından (tiftik) yapılan kolsuz, uzun ve geniş, Kafkas halkı tarafından giyilen palto.
yasavul : Azerbaycan'da, XIX. yüzyılda köy ve kasabalarda güvenlik görevlisi.
"yasdığın yüngül olsun" : "Kısa sürede hastalıktan kurtulup sıhhatine kavuşasın" anlamında dua.
yatımlı : Uyumlu, uygun.
yavımak : Yakınlık göstermek.
yavug : Yakın.
yavuglaşmak : Yaklaşmak, yakınlaşmak.
yay : Yaz mevsimi.

yayınmak : Gözden kaçmağa çalışmak, saklanmak, gizlenmek.
yazın burnunun delinmesi : İlkbahar emârelerinin yavaş yavaş belirmesi, gözükmesi.
yegin : Mutlaka, elbette, herhalde.
yegin etmek : Kanaat getirmek, kat'i karara gelmek.
yehersiz-yüyensiz at : Sırtında eğeri, yuları olmayan at.
yekeper : İriyarı, çam yarması gibi.
yelin : Memeli hayvanların süt toplanan yeri; memesi.
yellencek : Salıncak.
"yel vurup yengeler oynaşır" : "Yerinde yeller esiyor" anlamında deyim.
yemiş : Kavun; çerez.
yemşik : Paytoncu, sürücü.
yer : Yatak; toprak, zemin, yer.
yerbeyer : Olduğu gibi, yerli yerinde.
yeşik : Ağaç sandık, kasa.
yeyin : Hızlı, çabuk, koşar adım.
yığmak : Toplamak, biriktirmek; dermek.
yığıncak : Toplantı.
yırğalanmak : Esmek, titremek, sallanmak, sağa sola yalpa vurmak.
yiye : Sahip, hâmi.
yoğun : Kalın, kaba.
...yol : ...kere,... defa.
yol vermek : Azletmek, işten, görevden almak; yol vermek.
yola vermek : İyi geçinmek; anlaşmak.
yoldaş : Arkadaş, yol arkadaşı, aynı yolun yolcusu.
yoluhmak : Kısa müddetli uğramak, ayaküstü uğramak; ziyâret etmek.
yorğa : Rahvan.
yortavlamak : Yalpalayarak yürümek.
yovşan : Karışık çiçekli bitkiler âilesine mensup kokulu bir bitki.
yozmak : Tâbir etmek, açıklamak. Kendi çıkarına yorumlamak.
yozumlu : Tahammül sâhibi, metânetli; herkesle anlaşabilir.
yöndemsiz : Uygunsuz; kaba, biçimsiz.
yubanmak : Gecikmek.
yubka : Etek, eteklik.
yuha : Yufka; ince, zarif, duygusal.
"yumurtadan yün gırh" : "Ekmeğini taştan çıkarmak ve kuruşu kuruştan ayırmayan" anlamlarında deyim.
yük yeri : Yüklük, yatakların konulduğu yer.
yüngül : Hafif; gayri ciddi, cıvık, lavşak, hafif meşreb.
yüngülvarı : Hafifçe, zarifçe.
yüyen : Cilav, yular.
yüyürmek : Koşarcasına yürümek, koşmak.
yüz faiz : % 100 faiz.

— Z —

zal : Salon, büyük toplantı salonu, anfi.
zarafat : Şaka, latife.
zarajeni : İltihap, hastalık, zehirlenme.
zarıltı : İnleme.
zavod : Fabrika.
zayon : Piyango bileti.
zdraski : Merhaba.
zehimli : Korkulu, bakışlarıyla insanı korkutan, dehşete düşüren.
zehinli : Ekli, sağlam hafızalı.
zehrimar : Yılan zehiri; çok kötü.
zehlesi getmek : Göresi gözü olmamak, gıcık kapmak, nefret etmek, bıkmak, usanmak.
zehlesini tökmek : Canını sıkmak, üzmek, eziyet etmek, bezdirmek, bıktırmak.
zeli : Sülük.
zemi : Ekili tahıl tarlası.
zemkom : (?)
zendle bahmak : Kuşku ve dikkatle bakmak.
zeng : Zil.
zeng elemek : Telefon etmek.
zengildemek : Canı yanmış köpek gibi ses çıkarmak.
zerli : Altın kakmalı, altın işlemeli.
zerzemi : Bodrum, mahzen.
zığ : Balçık, çamur.
zıngırov : Bazı hayvanların boynuna takılan zil, çan.
zırpı : İriyarı, çam yarması, dev cüsseli.
zırrama : Kaba, insanlıktan nasibini almamış; salak.
ziyâlı : Aydın, kültürlü.
zile çekmek : Tiz perdeden çalıp okumak.
zirek : Çevik, hareketli, becerikli.
zoğ : Filiz, sürgün.
zoğal : Kızılcık.
zohal ahtası : Çekirdekleri çıkarılıp kurutulmuş olan kızılcık.
zolag : Zoyak; herhangi bir şeyin aynı genişlikte uzunca parçası.
zoncuklamak : Huysuzlaşmak.
zor-hoş : İyi-kötü; önünde sonunda; netice itibâriyle.
zökem : Nezle, grip.
zümzüme elemek : Kendi kendine alçak sesle şarkı veya türkü söylemek mızıldanmak.
züm züm elemek : Bkz. Zümzüme elemek.

KAYNAKÇA

ABBAS, Akil. Yaşıl Budaglar, Bakû 1983.

ABBASZADE, Hüseyin. Seçilmiş Eserleri, C. II, Bakû 1977.

AHUNDOV, Süleyman Sani. Garaca Gız, Bakû 1976.

ANAR. Beş Mertebeli Evin Altıncı Mertebesi, Bakû 1982.

__________ Azerbaycan, No: 7, s. 99-114, Bakû 1979.

__________ Azerbaycan, No: 9, s. 100-105, Bakû 1981.

__________ Edebiyyat ve İncesenet, Bakû 1 Nisan 1988.

__________ Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügeti, 4 cilt, Bakû 1964, 1980, 1983, 1987.

__________ Azerbaycan Sovet Yazıçıları, Bakû 1987.

BABANLI, Vidâdi. İnsaf Nene, Bakû 1985.

BAYRAMOV, Bayram. Şeherden Gelen Gız, Bakû 1984.

ÇEMENZEMİNLİ, Yusuf Vezir. Eserleri, Bakû 1966.

EFENDİYEV, İlyas. Seçilmiş Eserleri, 6 cilt, Bakû 1984-1985.

EHMEDOV, Sabir. Yamacda Nişâne, Bakû 1973.

ELÇİN. Bir Görüşün Tarihçesi, Bakû 1977.

ELİBEYOV, Cemil. Vida Görüşü, Bakû 1985.

EMİRLİ, Eli. Yeddi Hekâye, Bakû 1980.

EYLİSLİ, Ekrem. Ürek Yaman Şeydir, Bakû 1973.

GANTEMİR. Seçilmiş Hekâyeler, Bakû 1964.

HACIZADE, Elibala. Cehiz, Bakû 1969.

HAKVERDİYEV, Abdurrahim. Hekâyeler, Bakû 1974.

HÜSEYİN, Mehdi. Eserleri, 10 cilt, Bakû 1966-1979.

HÜSEYİNOĞLU, Gülhüseyin. İnsanlar ve Dalğalar, Bakû 1982.

HÜSEYİNOV, Çingiz. Adını Demedi, Bakû 1973.

HÜSEYİNOV, İsa. Köllu Koha, Bakû 1969.

İBRAHİMOV, Mirze. Eserleri, 10 cilt, Bakû 1978-1983.
KERİMZÂDE, Ferman. Sonuncu Eksponat, Bakû 1961.
MANSURZÂDE, Ağaeddin. Semend Atın Gayıtması, Bakû 1989.
MEHDİ, Gerib. Çinar Günü, Bakû 1986.
MELİKZÂDE, İsi. Kövrek Ganadlar, Bakû 1973.
MEMMEDGULUZÂDE, Celil. Eserleri, C. I, Bakû 1983.
MEMMEDHANLI, Enver. Hekâyeler, Bakû 1954.
MEMMEDOV, Altay. Deli Domrul, Bakû 1981.
MİR CELÂL. Seçilmiş Eserleri, Bakû 1967-1968.
MUĞANLI, Ehmedağa. Ömürden Yeddi Yarpag, Bakû 1984.
MUSA, Vagif. Ömrün de Yazı Varmış, Bakû 1984.
NESİB, Vagif. Ceyran Çöllü Goç Keremeli, bakû 198ı.
REHİMOV, Süleyman. Seçilmiş Eserleri, 10 cilt, Bakû 1968-1981.
SULTANLI, Vagif. Sönmüş Ulduzlar, Bakû 1989.
SÜLEYMANLI, Mövlüd. Ayın Aydınlığında, Bakû 1979.
ŞÂİK, Abdulla. Seçilmiş Eserleri, 5 cilt, Bakû 1966-1978.
ŞIHLI, İsmayıl. Seçilmiş Eserleri, Bakû 1986.
__________ Ulduz, No: 4, s. 35-42, Bakû 1979.
__________ " No: 6, s. 3-11, Bakû 1985.
__________ " No: 10, s. 7-14, Bakû 1985.
__________ " No: 4, s. 19-27, Bakû 1986.
__________ " No: 9, s. 1-5, Bakû 1986.
__________ " No: 2, s. 27-35, Bakû 1987.
__________ " No: 4, s. 3-12, Bakû 1987.
__________ " No: 4, s. 31-37, Bakû 1987.
VELİYEV, Eli. Eserleri, 6 cilt, Bakû 1968-1971.